Matthias Alexander Castrén

Itineraria 1

Manuscripta Castreniana

Itineraria 1

Edited by Timo Salminen

Manuscripta Castreniana
Personalia II,1

Matthias Alexander Castrén (1813–1852) was by far the most significant Finnish linguist of the 19th century. In addition to being a linguist he was also a multidisciplinary scholar, equally versatile in the fields of ethnography, folklore, mythology, archaeology, history, and human geography. He left behind a huge corpus of field data, collected by himself during prolonged expeditions to Karelia, Lapland, Arctic Russia, and Siberia between 1838 and 1849. During the short periods of time Castrén spent in an academic environment, he had little opportunity to synthesize his collections, a situation aggravated by his rapidly progressing and ultimately fatal illness. Therefore, a major part of his scholarly heritage remained unpublished when he died.

M.A. Castrén continued the European tradition of expeditions in Russia but he was also able to fulfil the needs of the Imperial Russian administration for information about the Empire as well as the Finnish national movement's request to explore the history of the Finnish people. This two-part volume contains the reports and previously unpublished diaries written by Castrén in Finnish Lapland in 1838, Finnish and Russian Karelia in 1839, Finnish Lapland and Arctic Russia in 1841–1844, and in Siberia in 1845–1849. The introductory article contextualizes them in the intellectual and scholarly environment of the time.

ISBN 978-952-7262-12-2 (1–2, print)
ISBN 978-952-7262-13-9 (1, print)
ISBN 978-952-7262-14-6 (2, print)
ISBN 978-952-7262-15-3 (online)

Manuscripta Castreniana
Personalia II,1

Matthias Alexander Castrén

Itineraria

1

Edited by Timo Salminen

Finno-Ugrian Society

Helsinki 2019

W. K. Vuokkiniemi II.
N:o 1378. Ståhlberg, Helsinki.

I. K. Inha, 1894

Matthias Alexander Castrén:

Itineraria (1–2)

Manuscripta Castreniana
Personalia II

Edited by Timo Salminen

Commentaries by Elin Björkman, Kaisa Häkkinen, Juha Janhunen, Paula Kokkonen, Ildikó Lehtinen, Karina Lukin, Tapani Salminen and Timo Salminen

Finno-Ugrian Society
Helsinki 2019

http://www.sgr.fi/manuscripta/

Editorial Board of the series Manuscripta Castreniana
Ulla-Maija Forsberg, Juha Janhunen, Ildikó Lehtinen,
Karina Lukin, Timo Salminen

Photograph on the cover of Itineraria 1 by Anders Fredrik Skjöldebrand
("Muonioniska", 1799; Voyage Pittoresque au Cap Nord, Stockholm 1801, Pl. XXVI),
The Finnish Heritage Agency, Historical Picture Collection
Drawing on the cover of Itineraria 2 by M.A. Castrén
(M.A. Castrén probably with the Kets/Enisej Ostyaks in 1846;
"Jag är väl ingen svinaherde, fast eder tyckes så" –
"I'm not a swineherd, although it may seem like that to you"),
photograph The Finnish Heritage Agency, Historical Picture Collection
Painting on the back by G.D. Budkowski
("Matthias Alexander Castrén", 1845),
photograph The Finnish Heritage Agency
Photograph on the first endpaper of Itineraria 1 by I.K. Inha
(Vuokkiniemi main village in Russian Karelia, 1894),
photograph The Finnish Heritage Agency, Finno-Ugric Picture Collection
Drawing on the first endpaper of Itineraria 2
(Kys-taš and other stone sculptures at Askiz),
KK Coll. 539.20 (Turcica 1) p. 11
Map on the last endpapers
Anna Kurvinen, Timo Salminen
Layout and cover Anna Kurvinen
Revision of English Jüri Kokkonen

The publication of this volume has been supported by
the Finnish Cultural Foundation and the Kone Foundation

© Suomalais-Ugrilainen Seura – Société Finno-Ougrienne –
Finno-Ugrian Society & the authors

ISBN 978-952-7262-12-2 (1–2, print)
ISBN 978-952-7262-13-9 (1, print)
ISBN 978-952-7262-14-6 (2, print)
ISBN 978-952-7262-15-3 (online)

Printon
Tallinn 2019

Bookstore Tiedekirja
Snellmaninkatu 13
FI-00170 Helsinki
p. (09/+3589) 635 177
https://www.tiedekirja.fi/
tiedekirja@tsv.fi

Contents

Itineraria 1

Manuscripta Castreniana:
A General Preface to the Series
by Juha Janhunen 8

Editor's Foreword
by Timo Salminen 11

Practical Information 13

Vocabulary 14

List of Illustrations 16

**Matthias Alexander Castrén
as a Travelling Researcher**
by Timo Salminen 18

M.A. Castrén's Travel Routes 55

Matthias Alexander Castrén:

Journey to Lapland 1838

1 Resa till Lappland år 1838 72

2 Några dagar i Lappland 157

3 Ett Postscriptum 190

4 [Reseanteckningar 1838. Lappland.] 201

Journey to Karelia 1839

5 Resa till Ryska Karelen år 1839 254

6 Redogörelse för min resa under sistledne sommar 276

**7 Hvarjehanda philologiska, mythologiska historiska
m. m. anteckningar i Finskan, gjorda under sommaren 1839** 290

Journey to Lapland, Russia and Siberia 1841–1844

8	Resa till Lappland, norra Ryssland och Sibirien åren 1841–44	316
	Appendix 8.1	568
	Appendix 8.2	570
	Appendix 8.3	578
	Appendix 8.4	580
9	Hvarjehanda anmärkningar	581
10	Utdrag ur ett bref, dateradt Kuolajärwi den 3 December 1841	584
11	[Resedagbok 1842]	598
12	[Anteckningar 1842]	610
13	Hydrographiska anmärkningar öfver den Mesenska kretsen af Archangelska Guvernem[entet]	662
14	Schrenk's Reise durch die Tundren der Samojeden	678

Itineraria 2

Journey to Russia and Siberia 1845–1849, Travel Reports

15	Rese-plan	700
16	Utdrag ur Reseanteckningar 1845 af Doct[or] M. A. Castrén	705
17	Reseanteckningar	730
18	Rese-anteckningar i Sibirien af M. A. Castrén	751
	Appendix 18.1	808
	Appendix 18.2	809
	Appendix 18.3	813
19	Rese-Anteckningar af Dr M. A. Castrén	816
	Appendix 19.1	845
	Appendix 19.2	848
20	Tolstoj Nos den 25 Nov[ember] (7 Dec[ember]) 1846	849

21 Jenisejsk d. 22 Mars/3 April 1847
Rapport till Kejserl[iga] Wetenskaps Akademien i Petersburg 855
22 Jenisej 862
Appendix 22.1 877
23 [Reseberättelse I–II] 879
24 Rese-anteckningar 919
Appendix 24.1 941
25 Några Upplysningar om de till Sibirien deporterade Finnar 945
26 Rapport till Kejs[erliga] Vetenskaps-Akademien i S:t Petersburg 954

Journey to Russia and Siberia 1845–1849, Travel Diaries

27 Dagbok 27.2.1845–25.9.1845 966
Appendix 27.1 1125
28 [Reseanteckningar] 1126
29 [Reseanteckningar, Minusinsk 1847] 1228
30 [Reseanteckningar 1847–1848] 1421
Appendix 30.1 1542
31 Мѣсяцословъ на 1846 годъ 1544
32 Карманный мѣсяцословъ на 1847 1549

Sources and Literature 1554
Indexes 1583

Manuscripta Castreniana: A General Preface to the Series

Matthias Alexander Castrén (1813–1852) was by far the most significant Finnish linguist of the 19th century. When he died at the young age of 38, he left behind a huge corpus of field data, collected by himself during prolonged expeditions to Karelia, Lapland, Arctic Russia and Siberia from 1838 to 1849. In the short periods of time he spent in an academic environment, he was largely occupied by university teaching and social activities and had little opportunity to synthesize his collections, a situation aggravated by his rapidly progressing and ultimately fatal illness. Therefore, and in spite of his active production of specialized articles, reviews and travel reports during his lifetime, a major part of his scholarly heritage remained unpublished when he died. Ever since, the fate of this legacy has stood in the focus of Finnish linguistics.

In Castrén's lifetime it was said that he had "written the grammars of fourteen languages", but the actual number of separate idioms documented by him is much larger, coming close to thirty. Moreover, although his main focus was the Samoyedic branch of Uralic, he also recorded several Finno-Ugrian idioms, including varieties of Finnic, Saamic, Mari, Komi and Khanty, as well as languages and dialects belonging to the Turkic, Mongolic, Tungusic and Yeniseic families. With most of these languages, he was the first to collect any kind of coherent grammatical information, which, moreover, was complemented by lexical collections of varying sizes. Not surprisingly, he is today regarded as the founder of not only Uralic, but also Altaic and Palaeosiberian linguistics. An important feature of his approach was that he worked in the framework of a consistent linguistic theory, close to what is today known as "basic grammar".

It has to be added, however, that Castrén was not only a linguist, but a multidisciplinary scholar equally versatile in the fields of ethnography, folklore, mythology, archaeology, history and human geography. Although he had both predecessors and successors, he is with good reason honoured as the pioneer and foremost representative of the Finnish school of linguistic anthropology, a tradition that was formed several decades before the international breakthrough of the field. Using a more modern term, his way of looking into languages in their overall extra-linguistic context, would correspond to the concept of "rich grammar". Considering his work on mythology, especially the study of shamanism, he was also the founding figure of the so-called "Northern Paradigm" of mythological studies, a branch of comparative religion whose significance has only recently been fully understood.

Folklore and mythology were discussed by Castrén in a number of public lectures he gave at the Imperial Alexander University in Helsinki. Linguistic topics were treated by him in a series of academic dissertations, presented between 1839 and 1850. In addition, he authored grammatical sketches with vocabularies on Izhma Komi and Meadow Mari, published in Latin in 1844 and 1845, respectively. After his last expedition he started working on a new series of German-language academic grammars to which he gave the general title *Nordische Reisen und Forschungen.* The series was authorized and financed by the Russian Imperial Academy of Sciences in St Petersburg, and the first volume, on Khanty, appeared in 1849. In his remaining two years, Castrén managed to complete the manuscript for a second volume, on Samoyedic.

With Castrén's death, however, the future of his grammars was in danger, and the series would have been discontinued had it not been taken up by his colleague Anton Schiefner (1817–1879). From 1852 to 1861, Schiefner rapidly completed the project by editing and publishing, not only the Samoyedic volume, but also five other volumes of Castrén's linguistic field data, as well as a reissue of the Khanty volume. To these, he added the German editions of five volumes of Castrén's lectures and earlier publications, including letters and travelogues, which were also being made available in parallel Swedish versions under the name *Nordiska resor och forskningar*, published between 1852 and 1870. This 12-volume international series immediately consolidated Castrén's reputation and has been used as a basic tool of reference ever since—even for languages for which more extensive descriptions have subsequently become available.

In spite of the extremely valuable contribution made by Schiefner to Castrén's legacy, it was almost immediately realized that even more needed to be done. For one thing, there remained important parts of Castrén's materials that were not included in the series published by Schiefner. Moreover, Schiefner, who was not a field linguist, occasionally made mistakes when reading and interpreting Castrén's handwritten materials, which were not always in an accessible format. The idea of republishing Castrén's data in a more complete and correct form was first suggested as early as the 19th century, and this became one of the long-term objectives of the Finno-Ugrian Society, which was founded in Helsinki in 1883 with the specific goal of continuing Castrén's work in the field of Uralic and Altaic linguistics and ethnography.

During the 135 years of its existence (as of 2018), the Finno-Ugrian Society has, indeed, cultivated Castrén's legacy by both financing new field work by many generations of scholars and by publishing the results of their work. However, the full publication of Castrén's manuscript materials has not been realized until now. After the idea had once again been mentioned in connection with the 110th anniversary of the

Society in 1993, the plan of opening a new series of publications under the name *Manuscripta Castreniana* gradually ripened. This series is scheduled to contain a critical edition of all relevant parts of Castrén's manuscripts, including both linguistic descriptions and non-linguistic materials. The series will consist of both printed volumes and digital materials available on the website of the project.

In accordance with the original agreement with the Russian Imperial Academy of Sciences, Castrén's manuscripts were placed in the library of the Imperial Alexander University of Helsinki, where Schiefner sent them after completing his work on them. For unknown reasons, however, a small part of the materials remained in the archives of the Academy in St Petersburg. The academy also received Castrén's important ethnographic collections from Siberia. The materials kept in Helsinki have been bound into 33 mainly folio-sized volumes, which, over the years, have been preliminarily catalogued and microfilmed. Unfortunately, the work has never been professionally completed, which is why the volumes still offer surprises to those delving into them.

For the new series of publications, the Finno-Ugrian Society has mobilized a representative team of experts. The volumes, published in a free order, are divided into three sections: Linguistica, Realia and Personalia. The *Linguistica* section will contain Castrén's grammatical and lexical data on all the languages he documented. The *Realia* section will contain his notes on extralinguistic realities, including ethnography, folklore, mythology, archaeology, history and geography. Finally, the *Personalia* section will contain his letters and travelogues, as well as a biography with a full bibliography of his works. The contents of all the volumes are annotated on the basis of today's level of scholarship. In this connection, it may be recalled that large parts of Castrén's materials, including, in particular, those dealing with subsequently extinct languages, are the only extant documents on the topics they deal with.

English was chosen as the language of this series in order to give Castrén's oeuvre the visibility it deserves among the international and Anglo-Saxon readership for whom English is the first language of scholarly communication. The Swedish and German editions, published in the 19th century, will, of course, retain their historical value, but they are inevitably losing their relevance as sources of primary data. For practical reasons, though perhaps unfortunate for some readers, certain parts of the primary material in our new series are made available only in the original languages, that is, mainly Swedish. This is particularly the case with Castrén's letters and travelogues. Even so, the present series will provide a basis for the future translation of these materials into other languages, including English.

Juha Janhunen

Editor's Foreword

Matthias Alexander Castrén's achievements in linguistics and cultural studies would not have been possible without his extensive travels and fieldwork in Lapland, Russia and Siberia. His travel diaries, in particular, shed light on the process that led to his interpretations in different fields of study. This two-part volume launches a critical edition of Castrén's travels. It consists of reports, descriptions and diaries from his journeys of 1838–1849 as well as some other texts and fragments connected to them. The whole volume is introduced with an article contextualizing Castrén's travels in their period and surroundings.

It is also possible to reconstruct Castrén's travel routes in more detail now than previously. Their overall picture has been known since Castrén's lifetime, but the travel diaries have nonetheless provided some new items of information. The routes are listed at the end of the introduction.

The first steps towards realizing this volume were taken in 2009, but most of the work was done in 2013–2014 and 2016–2017, in parallel with editing Castrén's archaeological and historical writings and university texts. They were published as the Realia I volume in this series in 2017 (Castrén 2017a).

The 1838 Lapland section contains two descriptions from Lapland, an article based on observations and interviews in the province of Tavastia (Häme) on the way to the north and Castrén's field diary (Nos. 1–4).

In the 1839 Karelian section there are two travel reports, one written for publication and one meant for the archives of the Finnish Literature Society, and a set of field notes (Nos. 5–7).

The 1841–1844 section on Lapland, Russia and West Siberia consists of the travel description written for publication, a set of field notes, *Utdrag ur ett bref, dateradt Kuolajärwi de 3 December 1841* (Excerpts from a letter dated 3 December 1841 at Kuolajärvi) written in the form of a letter, a fragmentary field diary from 1842 and a field notebook of 1842–1843 (Nos. 8–14).

The 1845–1849 section on Russia and Siberia contains firstly Castrén's travel plan, seven reports written for publication, two reports to the Imperial Academy of Sciences, a description of the Enisej River and a report about Finnish prisoners in Siberia, written originally for the Imperial Senate of Finland (Nos. 15–26). Secondly, there are four field diaries or notebooks and brief notes written in the calendars of 1846 and 1847 (Nos. 27–32). Although also some private letters, especially to A.J. Sjögren, were published in newspapers during Castrén's journeys, they have been excluded here and the reader is referred to the volume of Castrén's letters in this series.

In both the 1841–1844 and 1845–1849 sections, some parallel versions and fragments of the texts are published as appendices to the primary versions.

The texts have been edited on the basis of the original manuscripts where available. Most of the preserved manuscripts are in the collections of the National Library of Finland, but some individual ones are also in the archives of the Society of Swedish Literature in Finland and Finnish Literature Society. All the illustrations are from the Castrén manuscripts in the National Library except one, belonging to his travel diary in the archives of the Society of Swedish Literature in Finland. In places I have been able to use the transcriptions made by student Elin Björkman in 2011 for the publication of Castrén's letters, but mostly I have transliterated the texts myself.

It was common for Castrén to make large numbers of changes to his manuscripts. The aim here has been to reconstruct his final versions. The changes made by him have been shown in the marginal notes except where he has only corrected misspellings. If the manuscript has been lost, the earliest printed publication has been used. Manuscript pagination is shown in all texts published from manuscripts here. In cases where the manuscript has been too unclear to be read unambiguously, I bear full responsibility, as editor, for mistakes and words that had to be left completely undeciphered.

The notes have also been used to provide texts with explanations. Issues with comments in the 1845–1849 travel reports are not commented on again in connection with the diaries. Experts in different fields have taken part in writing the commentary, and every note with a commentary is marked with the commentator's initials. As far as Castrén's linguistic diary remarks are concerned, some of them have been commented on here, but mostly the reader is referred to the special volumes on different languages to be published later by various editors in this series. Often, the reader is referred to Castrén's letters, which will hopefully be published in the near future.

In the commentary notes, names in Cyrillic script have been transliterated according to the scholarly standard. If it has not been possible to identify a place or fully reconstruct a personal name mentioned by Castrén, his own spelling is given *in italics*.

I wish to express my gratitude to all who have written commentaries or otherwise helped me in the editing process for their contributions, as well as the Finnish Cultural Foundation (*Suomen Kulttuurirahasto*), the Kone Foundation (*Koneen säätiö*) and the Finno-Ugrian Society itself whose funding has made the work possible.

The editor

Practical Information

The coordinates

The coordinates of all identified and localized places are given with latitude and longitude according to the ETRS89 geographical coordinates ~WGS84. In addition, Finnish places have been localized in MML karttapaikka (https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/) according to the ETRS-TM35FIN system, the Swedish ones in Lantmäteriet/Kartsök och ortnamn (https://kso.etjanster.lantmateriet.se) according to SWEREF 99 TM and the Norwegian ones in Norgeskart (http://www.norgeskart.no) according to EU89 UTM-sone 33. Places in Russia, Mongolia and China have been localized mainly using Google Earth and Google Maps (http://maps.google.com). In the Enisej region also the Mapcarta Interactive map (https://mapcarta.com) has been used, although its reliability regarding details can be questioned. See also the list of references.

Explanation of technical signs

< >	an unclear or illegible word or expression; the length of the illegible word is shown with <---->
[ ]	parts of words abbreviated by Castrén
italics ‖ 1.	(in the notes), the final version, followed by the outstricken version(s) – In cases of expressions consisting of more than one word, the note number referring to text-critical notes is mostly put after the first word, but if the first word is provided with a commentary, it can be found after the last word of the expression.
~	an unaltered part of the sentence or expression

Vocabulary: Main Terms and Concepts in M.A. Castrén's Travel Diaries and Reports

Weights and measures

aln (Swedish ell)	59 cm (= 2 feet = 24 inches)
aršin (Russian ell)	ca. 71 cm (= 28 inches)
desjatina (десятина)	ca. 10 900 m² (= 2400 square fathoms; 1 fathom = 7 feet = 2.134 m)
famn (Swedish fathom)	6 feet = 3 ells = 1.78 m
fot (Swedish foot)	29.7 cm (= 12 inches)
kanna (jug)	ca. 2.6 l (2 stoups)
kvarter (qvarter)	½ Swedish foot (= ca. 14.9 cm)
lispund	ca. 8.5 kg (20 Swedish pounds)
mark	ca. 212.5 g (½ Swedish pound)
mil (league)	10.7 km (= 10 Russian versts)
puda	ca. 16.4 kg (= 40 Russian pounds)
sažen' (Russian fathom)	7 English feet = 3 aršins = 2.13 m
skålpund (pound)	ca. 425 g
stop (stoup)	ca. 1.3 l
våg	Fi. vieko (gammal Carolin à 20 styfwer), 17 kg (Itkonen 1948 II: 202, 219)
verst	1067 m (500 sažen')

Others

airan/ayran	an alcoholic beverage made by distilling fermented cow's milk, cf. kumys
kalym	(Tat.) bride tax, price for a bride
kumys	an alcoholic beverage made by distilling fermented mare's milk, cf. airan/ayran
parka	anorak, a coat with a hood
Sibirjak	a Russian born in Siberia
tabun	a flock of 30–70 mares and one stallion
ulus	village, especially among the Mongolian and Turkic peoples of Siberia
uprava	local authority in Siberia
volost	local community, municipality in the countryside

войлок	thick, felt-like woollen cloth
земский заседатель	member of a local administrative and jurisdictional organ in the countryside (земский суд) (Большая российская энциклопедия 10, Москва 2008: 448–449.)
инородец	foreigner, subject of the Russian Empire belonging to certain ethnic groups listed in legislation (indigenous peoples)
исправник	a district police chief in Russia from 1775 until 1917 (Яновскій 1894)
кибитка	a covered wagon or sleigh (Энциклопедическій словарь… XV: 41–42)
курья	branch of a river running into a plain and disappearing there
малица	a fur coat or actually smock made of reindeer hide with the fur on the inside (Sirelius 1913)
песок	sandbank
подать	taxes paid in ready cash by settled inhabitants
подорожная	a document with which a traveller could attest his right to obtain state-owned horses for transport (Энциклопедическій словарь… XXIV: 800–801?)
приход	(rural) parish
проток	branch of a river
становой пристав	local police commander for a стан consisting of a few municipalities (Большая советская энциклопедия 24:1, Москва 1976: 1247–1248.)
старица	old, dry riverbed
старшина	‘eldest’, leader of a local community (Энциклопедическій словарь… XXXI: 460)
хребет	ridge
яр	ravine
ясак	tribute (tax) collected in natural products in Siberia and Northern Russia

List of Illustrations

Introduction

Khanty men in reindeer-drawn *nart* sleighs at Larjak on the River Vax in 1898	**40**
A *kajuk* boat on the River Obʹ in 1899/1900	**41**
View of the steppe and Tagar Period kurgans at Oraki	**46**

Lapland 1838

Matarengi church and Aavasaksa hill	**70**
A Saami cradle	**211**

Lapland and Russia 1841–1844

Kanin Samoyeds	**472**
Timan Samoyeds	**473**
Map of Kurostrov Island with surroundings	**615**

Russia and Siberia 1845–1849: diaries

A page of M. A. Castrén's travel diary	**964**
Plans of two kurgans in Oraki	**1232, 1233**
Plan of a kurgan at Lake Bolʹšoe (*Božie ozero*)	**1236**
Inscriptions at Sulek (*Utschum*)	**1242**
Profile plans and a ground plan of kurgans at Abakan (*Katschinska domen*)	**1267**
Directions of burials in the cairns at Abakan	**1269**
Inscriptions at Arbaty	**1278**
The same inscriptions as above drawn in a different hand	**1278**
Inscriptions at Majdaši	**1280**
Plan of a kurgan at Askiz	**1284**
Ground plan and two profile plans of kurgans at Askiz	**1284**

Plan of burials in a kurgan at Askiz	**1286**
Plan of burials in another kurgan at Askiz	**1286**
Plan of a kurgan at Askiz	**1288**
The Kys-taš ſtatue at Askiz	**1290**
Plan of the Aalep-tas kurgan at Askiz	**1293**
The making of *airan*	**1299**
Profile plan of a kurgan on the River Beja	**1315**
Ground plan of the above-mentioned kurgan	**1315**
Inscriptions located opposite Lugavskoe on the Enisej	**1325**
Row of ſtones in Tes'	**1326**
A fishing hook of the Soyots	**1348**
Stone sculpture on the River Ujbat	**1389**
Inscription on the River Ujbat	**1390**
Plan of a kurgan on the River Ujbat	**1391**
A row of ſtones at a kurgan in Tes'	**1391**
A ſtone at a kurgan on the River Oja	**1396**
Figures on a ſtone on the River Oja	**1396**
Figure on the same ſtone as above	**1398**
A rock with inscriptions at Abakansk	**1402**
Inscriptions at Abakansk	**1403**
Inscriptions at Abakansk	**1404–1405**
Inscriptions at Abakansk	**1406**
Inscriptions at Abakansk	**1408**
Inscriptions at Abakansk	**1409**
Inscriptions at *Kopjon*	**1415, 1416**
Figure on a rock downſtream from Tes'	**1417**
A shaman's hat	**1507**
Plan of a ruin hill at Konduj	**1527**

Matthias Alexander Castrén as a Travelling Researcher

Timo Salminen

M.A. Castrén's travels in literature

M.A. Castrén's travels have been addressed in scholarly, semi-scholarly and popular literature since his lifetime. Already during his journeys Castrén sent letters and descriptions to be published in the press in both St Petersburg and Helsinki. Three of these items printed in German in the *Bulletin* of the Academy of Sciences also appeared in the German newspaper *Das Ausland*.[1] Castrén himself published his travelogues of 1838–1844 as a book in 1852, and travel reports and letters of years 1845–1849 were edited posthumously in 1855.[2] German editions of them appeared in 1853 and 1856[3]. An abridged popular book in Finnish was published in 1953, appearing in a second edition in 1967[4]. All of Castrén's journeys are also more or less directly reflected in all his scholarly publications, most directly perhaps in the ethnological lectures that he gave at the University of Helsinki within a period of a little over three weeks in May 1851.[5] In addition to them there have been several shorter descriptions and analyses of Castrén's journeys in different contexts in both scholarly and popular literature since then.

Castrén himself contextualized his expeditions primarily in a Finnish-national framework, i.e. the rise of the national movement and the scholarly disciplines related to it. Both his newspaper articles and the book were meant for the so-called general public, and in this context it was appropriate to highlight only the aspects of the journeys that had the closest connection to the readership. The international scholarly background was regarded as distant, nor was there any identification with Russian aims. Perhaps he preferred the Finnish-national point of view also in other respects, although he must also have been aware of the international roots and significance of his journeys and work. This can be seen in the references that he makes throughout his reports and diaries.

It is to be expected that Finnish scholars have described and analysed Castrén's travels primarily in a Finnish-national context, and it remained so until the 1980s. This perspective however, is not exclusive, and especially the academic context of St Petersburg is

1 Castrén's travel descriptions and letters are cited in the comments to his travels in this series. Therefore, they are not listed or referred to with detailed references in this introduction.

Das Ausland published among many other travel descriptions a lengthy relation of Middendorff's journey in April 1844. Das Ausland 94–100/1844. It printed a brief account of the first months of Castrén's journey on 19 Oct. 1845 according to the journal of the Ministry of Public Education, three of Castrén's travel reports, and to conclude, a summary of his results on 14 Dec. 1849. Das Ausland 292/1845; 299/1849. (TS)

2 Castrén 1852a; 1852b; 1852c; 1855.

3 Castrén 1853b; 1856.

4 Castrén 1953; 1967.

5 Castrén 1857b, see esp. p. V–VI; in German, Castrén 1857a.

often explained. The very earliest biography of Castrén, written by Anders Johan Sjögren (1794–1855) and published in Russian in 1853 and in Swedish in 1855, is a special case in several respects.[6] For Johan Vilhelm Snellman (1806–1881), Castrén's journeys were practically exclusively a part of the national movement in Finland. The significance of the Academy of Sciences in St Petersburg lay only in the economic support it provided to Sjögren and Castrén. Snellman even acknowledged the whole idea of a Siberian expedition to Sjögren, without mentioning the initiatives of other members of the academy at all.[7] Aarne Michaël Tallgren followed almost completely Snellman in his whole description of Castrén, although with more emphasis on personal factors.[8] Also Aulis J. Joki's brief account of Castrén stands in a similar relation of dependence to Snellman.[9] Emil Nestor Setälä connected Castrén's work to national development in Finland, mentioning, however, its international connections but not saying anything about earlier travellers in Russia and Siberia.[10] For Carl Axel Nordman, the framework within which he defined the significance of Castrén's journeys, was the development of Finnish archaeology. The background provided by earlier archaeological studies of Siberia by scholars sent from St Petersburg was not mentioned.[11]

The international scholarly background from which Castrén's fieldwork arose was given more prominence in analyses from the 1970s onwards.[12] In his history of Oriental studies in Finland, Pentti Aalto connected Castrén's travels almost exclusively to the aims of the Imperial Academy of Sciences.[13] In this respect, his approach differs from that of all other Finnish authors, but it is, of course, determined by his scope, which is international in character. Mikko Korhonen's emphasis is on the Academy and its interests combined with a Finnish background from the viewpoint of the history of linguistics[14], and Günter Johannes Stipa presented a little later also the relevant international roots within linguistics[15]. Neither of them showed much interest in the general roots of Castrén's journeys in intellectual history. The author of this introduction has earlier attempted to combine the Finnish and Russian factors behind Castrén's journeys from an archaeological perspective.[16]

Castrén's travels were briefly described also in connection with the general history of Finnish expeditions. Their context in those descriptions and especially the one published in 1989 lies mainly in the Finnish-national disciplines, but it is also mentioned that he extended his fieldwork beyond narrow national borders. The significance of the Imperial Academy of Sciences for his journeys is also presented.[17] In the history of Finnish learning and science, published in 2000, Castrén's travels are mentioned in several contexts but not analysed or explained in any way.[18]

6 Шегренъ 1853; Teckning 1855.
7 Snellman 1870: esp. p. XXXIV–XXXVII, XLIV–XLVIII.
8 Tallgren 1913: 25–27, 54–55 75–82.
9 Joki 1953: 7–9.
10 Setälä 1915: 4–7.
11 Nordman 1968: 15–17.
12 Most recently, see Lehtinen, I., 2017: 99–104; Castrén 2017b in general.
13 Aalto 1971: 32, 83–85.
14 Korhonen, M., 1986: 46–53.
15 Stipa 1990: 292–308.
16 Salminen, Timo, 2003: 36–40.
17 Janhunen 1989: 142–144; Halén 1989: 177–180, 196; Korhonen, M., 1989: 225, 227–236; Tiitta 2009: 45–47.
18 Tommila 2000: 126; Herlin 2000: 42, 152, 154, 163, 169; Karlsson – Enkvist 2000: 227, 233, 245, 247, 275, 277.

Olavi Louheranta discussed Castrén's travels and fieldwork in connection with his analysis of Kai Donner in the development of cultural anthropology, in particular from a psychological viewpoint.[19] Joonas Ahola and Karina Lukin have recently analysed also Castrén's travels in their introductory article to the new Finnish-language edition of his mythology lectures. They base their view on Han F. Vermeulen's ideas of the emergence of ethnology and ethnography in Siberia during the 18th-century expeditions of the German-born scholars educated in the spirit of the Enlightenment. A similar view has also been proposed by Dittmar Dahlmann, but neither Dahlmann nor Vermeulen has dealt with Castrén because of the chronological limits of their works. Castrén's ethnographic work has, however, been recently analysed by Ildikó Lehtinen.[20]

It could be expected that works published in Russia and Soviet Union would connect Castrén's expeditions above all to the tradition launched by the Imperial Academy of Sciences. Actually, this is not always the case. The first extensive biographical account of Castrén was written by A.J. Sjögren and published in the *Вѣстникъ* of the Imperial Geographical Society. Castrén had been elected corresponding member (*членъ сотрудникъ*) of the society in 1850. Sjögren's biography of Castrén was published in Swedish in 1855, without the author's name. The Swedish version is cited here. For Sjögren, Castrén was above all the continuator of his own work, and this is also the main context for his journeys. Neither discussion in the Academy of Sciences nor other earlier expeditions are explained. It was indeed Sjögren's efforts that Castrén could thank for the opportunity to travel to the east, but apparently Sjögren wanted to play down the role of other Academy members in achieving the expeditions. This point of view also explains why Snellman gave this honour so exclusively to Sjögren (see above).[21]

The second Russian account, published by K.F. Tiander[22] in 1904, gives a lengthy account of Castrén's travels, but because Tiander was dealing with Castrén's work in the context of research in the Finnish language, he presented his journeys mainly in the Finnish context, of course providing them with a relation of the ideas of the day in academic circles and society and noting Sjögren's role in the process, but omitting other connections, also the Russian ones, almost completely. Interestingly, Tiander emphasized the significance of Georg Wilhelm Friedrich Hegel's (1770–1831) philosophy for Castrén during his formative years.[23]

The whole question of whether it was Finnish, Russian or international factors that determined Castrén's work was relatively marginal in the multi-disciplinary collection published in Leningrad for the 75th anniversary of Castrén's death. V.G. Bogoraz mentioned

19 Louheranta 2006: esp. p. 84–86, 119–121, 235, 251–253, 263; 2019.

20 Vermeulen 2015: 44–81, 108–202 etc.; Ahola – Lukin 2016: 35–36, 55–59; Dahlmann 2009: 115; Lehtinen, I., 2017: 99–104.

21 Teckning 1855: 238–245; Шегренъ 1853.

22 Karl Fridrixovič/Fedorovič Tiander (1873–1938) was a researcher in St Petersburg/Leningrad, whose grandfather had been a goldsmith in Loviisa, Finland. Tiander published works on different topics of history, literature, theatre and linguistics in the first decades of the 20th century. WorldCat Identities, http://www.worldcat.org/identities/lccn-nr88-5725; Kansallismuseo, Kuukauden esine, Syyskuu 2005, http://www.kansallismuseo.fi/fi/kansallismuseo/kokoelmat/kuukauden_esine_2005/kaulakoru.

23 Тіандеръ 1904: 14–15, 18–44 (on Hegel on p. 19).

both Finnish and Russian backgrounds, but he did not go deeper into them and their mutual relationship.[24] The Soviet view of the 1920s noted Castrén's criticism towards circumstances prevalent in Russian society in the 1830s and 1840s.[25] Jurij Belokobyl'skij's survey of Bronze Age and Early Iron Age archaeology in Siberia presented his journeys in the context of archaeological expeditions to Siberia with emphasis on Russian topics.[26]

Most works dealing with Castrén's travels have not traced the roots of the interests of the Academy of Sciences further back into history or explained their emergence. Most explicitly this is done in Jurij Belokobyl'skij's book. Literature published in Western Europe is mostly completely unaware of Castrén.

It is typical of all descriptions and analyses of Castrén's journeys at least until the middle of the 20th century that they construct a hero myth[27] of a researcher and national actor defying difficult circumstances, endangering his health and returning home half-dead. In itself, this picture is not false, but both conscious and subconscious selections have been made to strengthen the hero image.

Castrén himself already began to construct the hero myth. An especially interesting and even striking comparison with the published travelogue is provided by his preserved diary notes from the summer of 1842. The unlucky sailing voyage from Arxangel'sk towards the Ter shore is described quite differently in the diary and in the published travel book, and the difference lies precisely in the fact that in the published version Castrén exaggerated the difficulties he suffered especially in the fishermen's village of Kozly and made them last longer than they actually did.[28] Elsewhere in his published description, Castrén often omitted or marginalized his social contacts with the Russian elites of the villages and towns that he visited, possibly to make his travels appear to be more of a solitary effort, independent of Russians. Another and often quite different image is provided by his travelling companion Johan Reinhold Bergstadi's (1820–1850) diary of 1845–1846, published by J. Oskar I. Rancken[29], where we see Castrén also bargaining in markets, singing quartets with other Finns in St Petersburg and enjoying good food and wine in both the Russian capital and other towns and cities.[30]

Other forms of resoluteness also belong to the Castrénian self-portrait. He is terrifying to his adversaries such as a Russian robber trying to take his reindeer and money in 1843 but at the same time generous to the indigenous inhabitants of the tundra and taiga. Several examples of the latter attitude are given.

A specific way of presenting a mythologized Castrén can be found in cases where his significance as a model and forerunner of the later generations of scholars is discussed.[31]

24 Богораз 1927: esp. 4, 10, 16, 24–26, and other articles in the collection *Памяти М.А. Кастрена.*

25 Богораз 1927: 10–11, 17–19, 34.

26 Белокобыльский 1986: 54–56.

27 On myth as signified speech, Barthes 1994: 173–179; on applications of hero myths in early Finnish archaeology also involving Castrén, see Salminen, Timo, 2003: 176–178.

28 Cf. Blunt – Stearn 1971: 68–69, an account of Carl Linnaeus's (von Linné's) conscious exaggerations of the obstacles he had met and even visits to non-existent places.

29 Rancken 1884.

30 Quoted in the commentary notes to the 1845–1849 journey in this volume.

31 See, e. g. Lehtisalo 1959: 6, 112, 115; Donner, K., 1933: 5, 71, on archaeologists, Salminen, Timo, 2003: 73, 78.

In addition to the works cited here, Castrén's travels have been mentioned in a large number of articles and other short works since his death, and practically all the different ways of considering their context have been applied previously in the literature. Therefore, this introduction concentrates on the one hand on the practical side of the journeys and on the other hand on the way Castrén saw the different phenomena that he encountered. What is new in whole of this publication of his travels is the possibility to make Castrén's field research process visible by commenting on his diaries and notebooks, published here for the first time.

Castrén's travels: where and why?[32]

Lapland 1838 and Karelia 1839

Matthias Alexander Castrén made his first, still quite tentative, journey to Lapland in the summer of 1838. His main aim during this short journey was to become acquainted with the Saami language and folklore, because he had decided to devote himself to studies of the *Kalevala* and Finno-Ugric languages instead of the Oriental (Semitic) languages which he had originally considered to be his main interest.[33] The inspiration for this came from both the publication of the *Kalevala* in 1835 and by the language and folklore studies by foreign scholars such as Rasmus Rask (1787–1832) in the first decades of the 19th century.[34]

Castrén travelled at the cost of his friend Carl Robert Ehrström (1803–1881), district physician of Tornio, who could follow his companions only to Peltovuoma village in Kittilä before returning to his duties. His other companions were the naturalist Jakob Fredrik Blank (1808–1860) and Pastor Josef Vilhelm Durchman (1806–1891) on his way to become the chaplain in Inari. They visited Aavasaksa Fell on Midsummer Eve, continued to Peltovuoma village and crossed the fells from there to Inari and further on to Utsjoki. A Saami catechumen called Isaksson from Norway was Muonio at the same time to learn Finnish, and he and Castrén could teach each other their respective languages. On the way from Tornio to Peltovuoma, the friends made short visits also to the Swedish side of the border, for example the Kengis ironworks. After Blank took another way back, Castrén and Durchman, who did not remain in Inari yet, wandered with their local guides through Sodankylä and Kemijärvi to Kemi in August. Castrén used the material he had collected in his works on both the Saami languages and Finno-Ugric mythology. Also A.J. Sjögren had visited the area between Utsjoki and Sodankylä in 1826.[35]

32 All the maps of Castrén's journeys published until now contain errors. In some cases, they can be explained by the fact that no detailed description of Castrén's travel routes has been published until now, but for some others there is no reasonable explanation. The most correct map before this edition is Tallgren 1913: appendix and the most erroneous mistakes can be found in Tiitta 2009: 45.

33 Castrén's letter to A.J. Sjögren on 27 Sept. 1838, see the volume of letters in this series. When citing letters by Castrén in this article, I refer the reader to the volume of Castrén's letters in this series. The references to the original sources in archives can be found there.

34 Korhonen, M., 1986: 40–41; Stipa 1990: 292–298; Setälä 1915: 6.

35 Branch 1973: 93–100; Sjögren 1955: 119–121.

Two published descriptions and a field notebook survive from this journey. The first report was printed in *Helsingfors Morgonblad* in 1839 (No. 2 in this volume) and the second, more extensive, one in *Nordiska resor och forskningar* in 1852 (No. 1 in this volume). The notebook, in extremely worn condition and therefore partly illegible (No. 4), complements the published reports especially concerning the route that was travelled and some descriptive details. Also the article *Ett Postscriptum* (No. 3) can be connected to this journey, despite the date given to it by Carl Gustaf Borg in NRF.[36] Also the text known as *Utdrag ur ett bref dateradt Kuolajärvi den 3 December 1841* was written in its original form in Muonio in 1838 (see p. 584).

While Castrén was travelling in Lapland, an expedition to Siberia was being prepared at the Imperial Academy of Sciences. The general plan was accepted on 18 May 1838. The idea for the expedition had been launched by the academician Karl Ernst von Baer (1792–1876) in 1837 and its main emphasis was scientific, but also a linguist-ethnographer was sought for it. A.J. Sjögren was proposed for the task, but he declined because of problems of health and he began to search for another scholar in Finland. Sjögren came to Helsinki at the beginning of August and asked Ivar Ulrik Wallenius (1793–1874) and Johan Gabriel Geitlin (1804–1871), but neither of them was willing to participate. Sjögren met at least Wallenius personally; there is no mention in his diary that he would have met Geitlin. Sjögren tells in his biography of Castrén that Wallenius and Geitlin suggested Georg August Wallin (1811–1852), later well-known as a scholar of the Arabic language, and Matthias Alexander Castrén to him. It was Sjögren's choice to prefer Castrén, because he thought that a person born in northern Finland would endure the difficulties of travelling better.[37] However, no final decision was made yet at the Academy. Sjögren explained the delay to Castrén with reference to the economic difficulties caused by the Russian military campaign in Bukhara and Khiva, but the actual reason was that K.E. von Baer had sent a programme of scientific questions to the Governor General of Western Siberia, Prince Pëtr Dmitrievič Gorčakov (1789–1868), and the answers did not arrive until early 1841. Sjögren informed Castrén about the delay, writing that he could organize his studies as he wanted in the meantime.[38]

Therefore, Castrén's second journey, to Finnish and Russian Karelia in 1839, was a kind of substitute for the Siberian expedition. The Finnish Literature Society awarded him a grant for collecting folklore in Finnish and Russian Karelia, which he did in the summer of 1839. His aim was to collect additional material for his Swedish translation of *Kalevala* epic. The Finnish version had been published by Elias Lönnrot (1802–1884) in 1835. According to Irma

36 For references and other notes, see the commentary to the texts in this volume.

37 Sjögren met Wallin in 1840 when the latter applied to study at the Oriental Institute in St Petersburg in order to begin a career in diplomacy but was not accepted. He went on to attend lectures at the University of St Petersburg in 1840–1842. Öhrnberg 2010: 28–35.

38 Sjögren 1855: 241–242; Branch 1968: 337–340; Korhonen, M., 1986: 47, 50–51. See also KK Coll. 209.75: Eph. 8 Aug. 1838; Sjögren 1955: 208, 210–212.

Sulkunen, of all of Lönnrot's contemporaries Castrén was the one most excited by the *Kalevala*, but on the other hand he did not accept the idea of it as describing real history. Instead, he represented the mythological tradition of interpretation. He also believed it to be an original folk epic as a whole, only being compiled by Lönnrot.[39] Sulkunen has connected Castrén's Karelian journey to a hegemony project within the Finnish Literature Society, where Lönnrot and Castrén together aimed at pushing aside the literary heritage of the late Carl Niclas Keckman (1793–1838). Keckman had bequeathed to the society, among other things, an unfinished Swedish translation of the *Kalevala*, but Lönnrot and Castrén exploited the material for their personal career purposes and deliberately assigned Keckman to oblivion. Sulkunen suggests that this was precisely the reason why the society supported Castrén's journey to Karelia, and Castrén, in turn, was inclined to construct the myth of Lönnrot as national hero who had discovered the Finnish national epic and reassembled it.[40]

Castrén and his two young companions, Johan Martin Jakob af Tengström (1821–1890) and Johan Robert Tengström (1823–1847), began their journey in northern Savonia and Finnish Karelia, visiting places where also Elias Lönnrot and A.J. Sjögren had been in the previous years. Lönnrot had crisscrossed in the region in 1828, 1832, 1834 and 1837, most probably also in 1838, and would return there in 1842.[41] Several points of the whole southern part of Castrén's route south of Kajaani coincided with the route taken by Sjögren in 1824–1825 and the northern part as far Kuusamo with Sjögren's journey in late 1825.[42] Having left Finnish Karelia, Castrén with his companions visited Lönnrot in Kajaani to get his accordance to his plans and continued from there to the Russian side of the border. Folk poetry was collected in several villages, most importantly in Vuokkiniemi. Castrén was quite selective, leaving aside material that he considered too similar to what had already been published in the *Kalevala* in 1835, or being too lyrical in character. Martti Haavio has noted how Castrén's report displays his lack of experience as poetry collector at that time.[43] Castrén's Swedish translation of the *Kalevala* was indeed completed in 1841. The travellers returned via Kuusamo, Oulu, Ostrobothnia and Tavastia to Helsinki.

Two different versions of the travel report survive, the one Castrén delivered to the Finnish Literature Society in the autumn of 1839 (No. 6), and the one he published in NRF in 1852 (No. 5). There is also a fragmentary notebook, consisting mainly of word lists and short folklore notes (No. 7). The folklore (folk poetry) material that Castrén collected will be dealt with in another volume of this series by another editor.[44]

39 Sulkunen 2004: 62–63; Karkama 2001: 273; Laaksonen 2008: 284; Siikala 2008.

40 Sulkunen 2004: 77–81, 83. Castrén was paid 500 [silver?] roubles for his translation. SKSA B1611–1612, minutes of the Finnish Literature Society, 3 March 1841, 16 March 1842.

41 Anttila 1931: appendix map.

42 Branch 1973: 62–71, 93–100.

43 Haavio 1952: 36.

44 Teckning 1855: 243 claims erroneously that Castrén would also have been in Lapland in 1839.

Castrén seems to have made a journey to Northern Ostrobothnia in summer 1840, but nothing is known about it except a sole mention of a trip of this kind in his report to the Imperial Academy of Sciences in 1852, also published in this volume.

Lapland, Russia and Siberia 1841–1844

Still without any information on whether the Imperial Academy could arrange the Siberian journey, Castrén travelled to Lapland together with Elias Lönnrot in late 1841, partly at Lönnrot's cost but also with a small grant from the Finnish Literature Society.[45] They had originally planned to travel via Muonioniska to Alta to meet Pastor Niels Joachim Christian Vibe Stockfleth (1787–1866), famous for his work on the Saami languages, but because they were not sure whether Stockfleth really was to be found in Alta at the moment, they changed their plans.[46] The actual trip began at the church of Kemi, reaching Kuolajärvi in November, from where they planned to proceed to A'kkel. The Saami living there were famous for their shamanistic skills, and Castrén wanted to collect their folklore. Because of the high price asked by the local people for providing transport, they travelled to Inari instead, where they heard that Stockfleth was in Kárášjohka, much closer to Inari than Alta would have been, and they continued there. After the return to Inari, Castrén alone visited a village further away in the fells between 3 and 10 February. Lönnrot did not accompany him, probably because of a dispute that had arisen between them on the way to Inari before Christmas.[47]

The Siberian expedition was discussed at the Academy of Sciences in the autumn of 1841, and three important decisions were made. Firstly, it was decided in its historical-philological section on 10/22 September upon Sjögren's proposal that the linguistic-ethnographic expedition would be independent of the scientific one. Then it was decided on 24 September/6 October that the scientific expedition would be carried out under the direction of Alexander Theodor von Middendorff (1815–1894), a Baltic-German scholar. The costs would be 10,000 silver roubles. A linguistic-ethnographic expedition was also wished, which would cause 3,000 roubles additional costs.[48]

On 26 November/8 December 1841, the actual decision was made to carry out the humanistic expedition led by Sjögren.[49] Relatively little, however, was clear at the practical level by now. Sjögren himself had decided that at least Castrén would travel, but if they travelled together, the 3,000 roubles would not be enough, and he started to seek additional funding at the Academy. On 17/29 December, he could note in his diary a discussion in which it was stated that

45 The grant of the society is mentioned in Teckning 1855: 244, but it cannot be verified from the minutes of the society. The society, however, was expecting to get reports from the travellers. Lönnrot wrote both from Kemi(nmaa) and Arxangel'sk and also Castrén from the latter town. SKSA B1611–1612, esp. minutes 1 Dec. 1841, 16 March, 8 June 1842.

Castrén had applied for a larger travel grant from the Alexander University but it was given to G.A. Wallin. Öhrnberg 2010: 32–33 citing the minutes of the University Senate on 4 Dec. 1841.

46 Castrén's letters to C.R. Ehrström, 14 June 1841, Felix von Willebrand, 11 Nov. 1841, as well as to Lönnrot 14 Sept. and 12. Oct. 1841, see the volume of letters in this series.

47 See, e.g., Castrén's letters to Willebrand, 3 Feb., Alexander Blomqvist, 12 Feb. and F.J. Rabbe 13 Feb. 1842. Lönnrot's diary note on 23 Dec. 1841, quoted in Anttila 1931: 366.

48 KK Coll. 209: Eph. 22 Sept. 1841; Baer 1842; Branch 1968: 340–341; Sjögren 1955: 217–219.

49 KK Coll. 209: Eph. 8 Dec. 1841; Branch 1968: 341. Sjögren noted in his diary that he is going to write to Castrén immediately, but no such letter has been preserved. Possibly he still postponed writing it, waiting for more detailed decisions.

an additional 5,000 silver roubles could be found, but on the other hand, the overall opinion was that an official application for funding should be made. This did not suit Baer who replied immediately that if more funding was applied for Sjögren, also Middendorff would be entitled to an additional application. In this state of affairs, Sjögren wrote to Castrén on 28 December 1841/9 January 1842 and explained his plans. He proposed that they would start the journey together, but Castrén alone would continue to the eastern- and northernmost regions after getting used to the circumstances and learning Russian. However, editing his Ossetian grammar for publication made it impossible for Sjögren to travel before 1844. Therefore, the issue was neither discussed at the Academy before late 1843.[50]

Following Sjögren's advice, Castrén and Lönnrot continued from Inari to the Kola Peninsula and via Kem' and Soloveck to Arxangel'sk. Castrén actually had the idea of going from Kola to Varanger and of travelling from there to Arxangel'sk not before August 1842, but this was not realized.[51] They followed Sjögren's footsteps of winter 1826 again from Kola to Soloveck.[52] Both in Inari and on the Kola Peninsula Castrén acquainted himself with the local Saami languages, folklore and material culture, although, according to Lönnrot, his health was quite poor.[53] From Arxangel'sk he also attempted to make a trip to the Ter Shore, but because of unfavourable winds and poor health he had to turn back. Lönnrot had left Arxangel'sk for Karelia just before Castrén's departure, because he had stated that he would have no use for Samoyedic studies for Finnish, as he had originally thought.[54] After returning from his unlucky adventure on the sea Castrén continued his work in the surroundings of the town. He was financed by the Alexander University of Helsinki with 1,000 silver roubles for the second half of the year 1842 and first half of 1843. In his application, Castrén explained as his goal the collection material on the dialects of the Finnish tribes in Russia in order to write a complete Finnish dictionary.[55] During the autumn Castrén travelled via Pinega, Mezen' and Sëmža to Nes,' arriving there at the end of the year mainly to collect material on the Tundra Nenets language. He reached Pustozërsk in February 1843. May and June 1843 were spent in Ižma to study the Komi language and culture. Castrén was travelling in the same regions that Sjögren had visited some 15 years earlier. Sjögren had been in the Arxangel'sk region in 1827 – and even planned a trip to the Ter shore – and continued further to Ust'-Sysol'sk (present-day Syktyvkar). From there he had turned south.[56]

From July until the middle of September 1843 Castrén was in Kolva, from where he travelled along the River Usa to the Urals and crossed the mountains in late October to get to Obdorsk (present-day

50 KK Coll. 209: Eph. 29 Dec. 1841; Branch 1968: 341–342.
51 Castrén's letter to Sjögren, 14 Feb. 1842.
52 Branch 1973: 95–98.
53 Lönnrot's letter to Rabbe, 2 May 1842, published in *Elias Lönnrotin kirjeet*, http://lonnrot.finlit.fi/omeka/items/show/658.
54 Anttila 1931: 367–368.
55 HYKA KoA University Senate minutes 15 June 1842 § 4. Snellman 1870: XLVI, XLVIII; Branch 1968: 342–343.
56 Branch 1973: 124–129, 141–148.

Salexard) at the beginning of November. In the meantime, funding from the Academy of Sciences for his further journey became unsure. Academicians K.E. von Baer and Peter von Köppen (1793–1864) namely preferred the Hungarian researcher Antal Reguly (1819–1858) for the scholarship, because Reguly was in St Petersburg doing research on Finno-Ugric themes in 1841–1843 and had become acquainted with several members of the Academy. He travelled in Siberia in 1843–1846. Sjögren expected Castrén to send a short dissertation to the Academy to show his competence and asked him to do so several times, but finally decided to make the official proposal without it. Prior to this, on 17/29 December, he went to the Minister of Public Instruction, Count Sergej Semënovič Uvarov (1786–1855), who was also President of the Academy of Sciences, and attempted to get his support in advance. The Minister, however, replied to Sjögren that he did not know the issue sufficiently and wanted to wait for the official decision of the Academy. He also hoped that Sjögren himself could travel. Sjögren, however, had decided to travel only if it was explicitly required by the Academy. On the next day Sjögren wrote to Professor Alexander Blomqvist (1796–1848) in Helsinki asking him to tell Frans Johan Rabbe (1801–1879) to submit Castrén's inquiry to apply for a salary for him from Finland until his appointment was decided in the Academy. On 20 December 1843/1 January 1844, Sjögren stated in his diary that he had written an encouraging letter to Castrén, although he did not feel optimistic himself.[57]

On 5/17 January 1844, Sjögren discussed with Peter von Köppen who should be sent by the Academy to the east, Castrén or Reguly. Köppen still supported Reguly, because he knew him personally. Two days later, Köppen told Sjögren that Reguly had obtained funding from the Austrian government, but not enough to carry out his ongoing studies. Baer, therefore, attempted to get Sjögren's support for obtaining financing for Reguly from the Academy. In this stage, Sjögren decided to make the official proposition to appoint Castrén in the historical-philological section on 12/24 January. A completely new counter-proposal was made by the members of the physical-mathematical section who were at present at the meeting. They asked for an additional 500 silver roubles to Middendorff and suggested that it could be temporarily taken from the 3,000 roubles assigned to the linguistic-ethnographical expedition. Baer even demanded that the whole sum of 3,000 roubles be given to Middendorff instead of Castrén, because the latter was funded by the Alexander University. Sjögren now said that he would travel himself only if circumstances permitted and this seemed impossible for the time being. Eventually, his proposal was accepted in the meeting and Castrén was given funding for three years, 1,000 silver roubles

57 KK Coll. 209: Eph. 29, 30 Dec. 1843, 1 Jan. 1844; Branch 1968: 342–345.

per year, but on the condition that Sjögren would travel with him. It was also decided to use the required 500 roubles for Middendorff's expedition until Baer could possibly get compensation for it through a new grant from the state. After receiving formal confirmation for it from Minister Uvarov, Castrén was finally appointed on 16/28 February 1844.[58] After the appointment, Baer published additional instructions for Castrén wishing above all to obtain the skulls and skeletons of Siberian peoples via him as well as ethnographic collections of them. He read them at a meeting of the physical-mathematical section of the Academy on 8 March 1844.[59]

Castrén received detailed special instructions for the Siberian journey from A.J. Sjögren in January 1844. They were written to convince the Academy to appoint him. Castrén's region of research was restricted between the Ob' and Enisej rivers, and it was set his special task to carry out research among the Samoyeds and the Khanty but also to collect information about the languages and cultures of other peoples such as the Kets and to investigate the situation of the Assans, Kots, Arins, Mators and Kamassian Samoyeds. It was explicitly stated that he should not divide his attention to include the Tungus and other Turkic peoples. While Sjögren considered languages to be Castrén's primary area of research, he also required him to collect folklore, geographic and topographic information, copy inscriptions and describe Chud graves both internally and externally in relation to their surroundings. If Castrén were able to find artefacts, he should send them to the Academy.[60] Peter von Köppen wrote a supplementary instruction in March 1844, in which he added some tasks to the ones listed by Sjögren, but his questions did not bring any really new fields of research within Castrén's scope.[61] As a statistician, Köppen had classified all the peoples living in Russia[62] and it was in his interest to make Castrén collect additional data for him.

After a stay of two months for collecting material on the northern dialects of the Khanty language, culture and society Castrén had to give up plans to travel to Turuxansk because of his deteriorating health and turned southwards instead. After being diagnosed with tuberculosis by a Polish doctor, he eventually left for Finland in March 1844, i.e. just after the Academy of Sciences had made the decision to appoint him for an expedition to the east. Sjögren got to know about this on 5/17 April and after some hesitation he presented it at the Academy. Academician C.F. Graefe (1780–1851) suggested there that they would wait until the next autumn to see whether Castrén's health had been restored, and the issue was left at that.[63] Castrén arrived in Helsinki on 15 May 1844 after travelling for two and a half years in the north. Here he learned that he had been

58 Bulletin des séances de la classe 1843: 335–336; Летопись Российской Академии Наук II: 308, 325; Branch 1968: 346–347; Сухова – Таммиксаар 2005: 28–29, 36–50, 244; Tammiksaar 2009: 145; Teckning 1855: 251–252; KK Coll. 209: Eph. 24 Jan., 15 Feb. 1844; Sjögren 1955: 226–234. See also Hf. Mbl 17/1844 where the news about Castrén's appointment was published.

59 Baer 1845.

Baer still continued with his efforts for Reguly. Castrén had taught Reguly Finnish in Helsinki in 1841 and had given a very negative assessment of his skills and knowledge back then. He had written about it to Sjögren on 27 August/8 September 1843 and 22 July/3 Aug. 1844 (see the volume of letters in this series), and Sjögren related this assessment in the meeting of 12/24 January. Consequently, Baer left an official protest against Sjögren's assessment and wrote also to the Lecturer in Finnish, Carl Axel Gottlund (1796–1875) in Helsinki asking for an honest estimate about Reguly and, at least according to Sjögren, for Gottlund's support. KK Coll. 209: Eph. 28, 29 Feb., 13, 22 March 1844; Branch 1968: 344–345.

60 Sjoegren 1844.

61 Koeppen 1844.

62 Kappeler 2009: 68–69.

63 KK Coll. 209: Eph. 17, 18, 24 April 1844.

64 Castrén shared the prize with Ferdinand Johann Wiedemann (1805–1887). According to Летопись РАН II: 326, the

awarded half of the Demidov Prize by the Academy of Sciences for his Komi grammar as well as money for printing costs, a total of 1,000 silver roubles.[64] The Alexander University gave him the Alexander grant, a special stipend for travel, in Castrén's case most probably 900 silver roubles.[65]

There is varying contemporary information on whether it was only his poor health or also his desire to arrange the material collected during the past years that brought Castrén back to Finland, but it seems that both reasons contributed to these developments. The issue is explained in more detail and with source references in the commentary notes on p. 544–546 to the travels in 1841–1844. The reader is also referred to Castrén's letters, published in a later volume of this series.

Castrén also published a description of this journey in 1852 (No. 8 in this volume). In addition to it, two unpublished notebooks with miscellaneous notes (Nos. 9 and 12), a fragmentary travel diary from the summer of 1842 (No. 11) and a letter extract published previously as *Utdrag ur ett bref, dateradt Kuolajärvi den 3 December 1841* (No. 10) are preserved. Actually Castrén has did not originally write the *Utdrag* at all in Kuolajärvi in 1841 but in Muonio in 1838, which can be seen in the modifications that he made to the text. Because this publication aims at the last versions by Castrén, the text has been kept in its traditional connection with the 1841–1844 journey. The linguistic materials are analysed in separate volumes of this series by different editors.

Castrén was considered to be an expert of the questions about Samoyed languages and cultures now. His expert position can be seen from the fact that the Academy of Sciences asked him for a review of Alexander Gustav von Schrenk's (1816–1876) travel book *Reise durch den Tundren der Samojeden* for a possible Demidov Prize. It is probably Sjögren's influence that can be recognized in this request. Also, Castrén himself swiftly took an expert position presenting a detailed criticism of Schrenk's linguistic and ethnographic observations.[66] His assessment as well as his account of the hydrography of the Mezen' district are also published here (Nos. 14 and 15).

Siberia 1845–1849

After recovering for a while, Castrén left Helsinki for Russia again on 27 February 1845. He and his companion Johan Reinhold Bergstadi arrived in St Petersburg for the first time in their lives eight days later, remaining there until 12/24 March.[67] Above all, he had to meet the members of the Academy of Sciences personally, which he also did, and, of course, he has also discussed the details of the instructions especially with Sjögren and Köppen.

Academy made its decision on 12/24 April, but according to Sjögren's diary, only Köppen's recommendation to Castrén was presented on that day with support from some other members, and the prize-winners were decided on 17/29 April; KK Coll. 209: Eph. 24, 29 April 1844; Sjögren 1955: 233 where the sum is expressed as 2,500 + 1,000 paper roubles (Banco Assignations) the rate being 1 silver rouble = 3.50 paper roubles. On the rate, see also p. 246.

65 The sum is not given in the minutes. According to Snellman 1870: XLVI; cf., it was 900 Rub. Sr, but in Teckning 1855: 259, Sjögren writes that Castrén was awarded 6700 roubles in assignations by the university. Sjögren seems to have based this on the letter from Castrén, 3 Aug. 1844 where Castrén wrote that 'according to what is told' [*enligt berättelsen*] he was awarded 6700 roubles in assign. (= 1,900 silver roubles). However, it can be read in his later letters that he withdrew the whole sum in three instalments in 1845 (Castrén to Sjögren, 26 Apr./8 May and 12/24 Aug. 1845), which makes it most probable that the Alexander grant was less than 1,900 silver roubles. The sum 6,700 seemingly contains both the 1,000-rouble grant of 1842 and the 900-rouble Alexander grant of 1844, given in paper roubles.

The grant decision in favour of Castrén was made in the University Senate on 12 June 1844, and the affirmation

of it by the Chancellor (Carevič Aleksandr Nikolaevič) was taken into the minutes on 17 August. There were three applicants, with Castrén receiving five votes out of 12. The most detailed *vota* for him were delivered by professors Alexander Blomqvist and Gabriel Rein (1800–1867). On the other hand, Professor Jakov Grot (1812–1893) and three others associating themselves with his *votum*, were of the opinion that the university had already supported Castrén enough, although they did not want to deny the significance of his work as such. HYKA KoA University Senate minutes 12 June § 18, 17 August 1844 § 5.

The grant had been instituted in 1842, and the Chancellor had decided its amount to be 1,285 silver roubles per year. HYKA KoA University Senate minutes, 19 Nov. 1842 § 1, 21 Dec. 1842 § 3.

66 See also Бэръ & al. 1850 with Castrén as co-author.

67 The University Senate had awarded Bergstadi a Hedman grant for the journey and applied to the Chancellor to permit Bergstadi to travel three years with Castrén in Siberia. HYKA KoA University Senate 12 Feb., 12 Apr. 1845. On the Hedman grant, see Tietosanakirja III: 203 [Hedman, Claudius].

68 Rancken 1884: 3. There was a large Finnish community in St Petersburg in the middle of the 19th century. Its number has been counted ca. 11 000 in 1840

Castrén described in his diary notes the feelings evoked by the capital city. At first, he disliked its monotony, but over the following days he also found much that was beautiful there. On 16 March, he addressed sharp criticism about the atmosphere in the city where free expression of opinions was not possible and, to keep safe, it was best not to express any opinion at all of anything and to be completely uninterested in the issues of the day. In Castrén's opinion, most people in academic and literature circles were either pedants or dilettantes. Castrén assumed that if he were not travelling to Siberia of his own will, he would be sent there as a prisoner.

What was not described by Castrén but what can be read in Bergstadi's diary, is that during their days in St Petersburg they engaged in active social life with other Finns of the city, eating, drinking wine and singing Carl Michael Bellman's (1740–1795) quartets.[68] Activities of this kind were almost completely left unmentioned by Castrén in his descriptions.

Castrén and Bergstadi arrived via Moscow and Vladimir to Kazan' on 29 March/9 April. Kazan' was their headquarters for little over a month. During that time, Castrén concentrated on the Volga-Finnic languages and met scholars at the university as far as his health permitted. After short stops in Perm', Ekaterinburg and Tjumen' they stayed in Tobol'sk for ten days to prepare for their journey. In Glazov and Perm', Castrén's route coincided with Sjögren's journey of 1827.[69]

Middendorff was travelling in Northern Siberia in 1842–1844. Because of the delay in Castrén's departure they never met.

From June until September 1845 Castrén studied Southern Khanty and some Samoyedic dialects in the regions of Samarovo (present-day Xanty-Mansijsk) and Surgut. After considering different possible routes to the Samoyeds, he and Bergstadi remained for the rest of 1845 in Narym. They spent the following months until March 1846 in Togur and Molčanova to collect material mainly on the Tomsk region Samoyeds or Selkups but also on the Tatars. They went on to travel via Tomsk and Ačinsk to Krasnojarsk where they arrived on 11/23 March 1846 and continued downstream on the River Enisej five days later.

Along the Enisej, Castrén collected material of a wide array of languages and cultures, Tungus, Kets, Selkups, Nganasans, Enets and Nenets. In Turuxansk (present-day Staroturuxansk) he stayed for one and a half month in June and July 1846. Another long-term stay was in Dudinka where Castrén spent almost three months from August to November 1846, travelling thereafter still further north to Tolstyj Nos. Bergstadi remained in Dudinka, leaving Castrén and returning via Krasnojarsk and Kazan' to Finland in 1847. Castrén

attempted get a new travel companion from Finland but was unsuccessful and he continued his journey alone. During the winter and spring of 1847 he travelled back to the south, spending three weeks in Xantajka and some time in Turuxansk on the way.

Castrén took on a new task on the steppes around the upper course of the Enisej in spring and summer. He collected linguistic and ethnographic material on the Tatars (Khakasses) and carried out archaeological excavations of kurgans and documented inscriptions on rocks and grave stelae (see the volume of archaeological and historical writings and the last part of this volume in this series). His main base was at Ust'-Abakanskoe (present-day Abakan) and Minusinsk. On 20 June/1 July, Castrén travelled without a passport to the Chinese side of the border to meet Soyots (present-day Tuvans), returning from there in August to continue his work on the steppes. He left Minusinsk for the last time on 5/17 September and arrived in Krasnojarsk 16 days later.

The months until the end of 1847 were spent studying the languages and cultures of the Kots and Kamassian Samoyeds on the smaller rivers east of Krasnojarsk. Despite the restrictions in his written programme, Castrén continued via Irkutsk to Verxneudinsk (present-day Ulan-Udè) and stayed in the region southeast of Lake Bajkal until March 1848 to collect material on the Tungus, Buryats and Buddhist religion. All these had been explicitly excluded from his duties by the Academy, at least as far as the written instructions are concerned.[70] He then turned towards Kjaxta and visited China for the second time before continuing via Čita and the town of Nerčinsk to the Nerčinsk mines on the Chinese border near the River Amur. He spent May and June 1848 there and returned to Čita on 26 June/8 July, staying there for three weeks before continuing to Irkutsk, where he had to stay to cure his poor health for a whole month in July–August 1848. The next long stay required by health took place in Krasnojarsk in November. It was not until then that Castrén was able to make the effort to continue to the west.

Castrén had changed his route plans several times on the way, either because of practical difficulties in travelling or because he noticed that it was unnecessary to visit regions which he originally had in mind. He had to give up a planned visit to the annual market of Selijarovo in 1845 because of flooding rivers. His planned route from the Ob' via the Vax and the Taz to the lower course of the Enisej was considered impossible to travel, and he turned towards Narym and Tomsk instead.[71] After finding the desired languages and dialects on the lower Enisej, Castrén could completely give up his plan to travel to the Taz.[72] He did not decide to travel to the Soyots until the summer of 1847; neither was this one of the tasks assigned to him

belonging to all classes of society. Engman 2003: 165, 308.

69 Branch 1973: 143.

70 Sjoegren 1844: 326; Koeppen 1844: 373.

71 Castrén's letters to Sjögren, 28 Aug./9 Sept. and 1/13 Dec. 1845.

72 Castrén's letter to Lönnrot, 28 June/10 July 1846 and Sjögren, 5/17 July 1846.

by the Academy.[73] No document is preserved in which explains his decision. After leaving to Minusinsk valley in autumn 1847, Castrén planned to travel to Irkutsk as soon as possible, but having found Kot speakers east of Krasnojarsk, he stayed there longer than he had thought.[74] Furthermore, Castrén had to leave some places in the Lake Bajkal region unvisited contrary to his earlier plans.[75]

Castrén's period in offices with the Academy was originally meant to end on 10 March 1848, when he should have been in St Petersburg, but he decided already in spring 1847 to apply for a short prolongation.[76] The unexpected tasks between Krasnojarsk and Irkutsk introduced a new reason to stay even longer in the east. Still in March 1848, he planned to arrive in Omsk in July[77], but actually he was not there until December, largely because of lengthy stops caused by deteriorating health.[78]

For his journey back to the west, Castrén had plans for excavations of kurgans in the Governorates of Tomsk and Omsk, but because health problems had postponed his journey until winter, he had to leave them undone. They would have also involved considerable costs.[79]

Castrén arrived in St Petersburg on 13/25 January 1849 and left the Imperial capital for Helsinki on 10/22 February. The most crucial task for him now was to inform the Academy of Sciences about his results. The only source we have about his programme in St Petersburg is A.J. Sjögren's diary, and even this does not give very detailed information about his encounters. Sjögren, however, read Castrén's report at the Academy describing the journey and its fieldwork. It was decided to award Castrén an annual grant of 700 silver roubles for three years to edit the collected materials.[80]

The last journey resulted indeed in a large numbers of travel reports, descriptions, diaries and notes, most of which Castrén could not publish or utilize in any way himself before his death. However, the vast material was important for future research, and therefore the most important materials were edited by Franz Anton von Schiefner (1817–1879) in St Petersburg in 1853–1862.[81] They were also used by A.T. von Middendorff in his large publication of his own journey. The latter combined them with his own observations about the Siberian peoples, cultures and languages.[82]

Castrén's travel plan (No. 15), nine descriptions or reports (Nos. 16–21, 23, 24, 26), the hydrography of the Enisej (No. 22) and an account of the Finnish prisoners and deported persons in Siberia (No. 25) are published here. Moreover, there are four previously unpublished travel diaries, covering the whole journey except for the period from October 1845 to May 1846 (Nos. 27–30), and calendars for 1846 and 1847 containing some brief notes (Nos. 31, 32). Again,

73 Castrén's letter to Sjögren, 5/17 July 1847.

74 Castrén's letters to F.J. Rabbe, 5/17 Nov. 1847, 6/18 Jan. 1848, to Sjögren, 1/13 Dec. 1847.

75 Castrén's letter to Sjögren, 1/13 March 1848.

76 Castrén's letter to Fabian Collan 22 March/3 April 1847.

77 Castrén's letter to Sjögren, 1/13 March 1848.

78 Castrén's letters to Sjögren, 3/15 July, 12/24 Aug., 3/15 Nov. 1848, to Rabbe, 12/24 Aug., 3/15 Nov., 2/14 Dec. 1848.

79 Castrén's letter to Sjögren, 1/13 March 1848.

80 KK Coll. 209: Eph. 27, 29, 30 Jan., 2, 6, 7, 8, 11, 13–15, 17, 20, 21 Feb. 1849 (esp. the two last dates).

81 On the importance of the material collected by Castrén, see Korhonen, M., 1986: 64–66; Janhunen 2009.

82 Middendorff 1875.

the extensive linguistic, ethnographic and other scholarly materials are published in separate volumes by different editors in this series, except for the field notes that Castrén wrote in his diaries.

Castrén and the tradition of expeditions

Two of Castrén's four journeys can be considered as real scholarly expeditions, the one to northern Russia and western Siberia in 1841–1844 and the one to Siberia in 1845–1849. The journey to Lapland in 1838 was a rehearsal to obtain experience of travelling in field conditions, and the one to Karelia in 1839 was for the purpose of collecting folk poetry in the sense of Elias Lönnrot, Zacharias Topelius Sr. (1781–1831) and other Finnish national-romantics. Lapland east of the Tornionjoki and Muonionjoki rivers had been annexed to the newly established Grand Duchy of Finland of Russian Empire in the Peace Treaty of Hamina in 1809, and scholarly expeditions there were just about to begin in the 1830s. Some naturalists such as the French researcher Pierre Louis Moreau de Maupertuis (1698–1759) and Swedish scientists such as Carl von Linné (1707–1778) and Lars Levi Laestadius (1800–1861) had travelled in Lapland since the first half of the 18th century, but there was no established tradition in the field of the humanities until the late 19th century.[83]

Karelia on both sides of the border between the autonomous Finland and Russia proper had been quickly established as an area for collecting folk poetry in the 1820s and 1830s. Publishing the first version of the *Kalevala* epic in 1835 had linked Russian Karelia to the image of Finnishness being created by the cultural elites of the time. Despite cultural differences Karelia and Karelians were suddenly presented as a part of Us; also the boundary between the Finnish and Dvina Karelian languages was not distinct. Castrén's journey in Finnish and Russian Karelia was an integral part of the continuum that lasted from the previous decade until the 1940s.[84]

With his journeys in Russia and Siberia Castrén was connected with both Russian and European traditions of research expeditions, while linking Finnish national(ist) interests to them. Castrén's travels were carried out in a period when the approach emphasizing the ethnic diversity of Russia was challenged by rising Russian nationalism underlining ethnically Russian points of view and attempts to find out 'what specifically makes Russia Russia'. Of course, the more universalistic approach did not appear overnight, but research on non-Russian peoples of the empire could not find as much support at the Academy as it had found previously.[85] All three sets of instructions, written by non-Russian members of the Academy for

83 Linné (Linnaeus) travelled in Lycksele and Tornio Lapland as a young scholar in 1732. Kallinen s.a. [2003]: 229, 232–233; Blunt – Stearn 1971: 40–68.

84 Sihvo, H., 2003: 66–76, 100–143.

85 Knight 2009: 118–128; Tammiksaar 2009: 145; Clay 1995; Ahola – Lukin 2016: 59; Sjögren 1955: 220–224.

Castrén, still reflect the notion of cultural diversity of the Russian Empire and necessity to collect information about it.

The earliest expeditions worldwide had been made either to search for unknown continents or routes to previously known places. Their peak period was in the 15th and 16th centuries. Increasing knowledge of the earth made it possible to concentrate on more detailed questions already from the17th century onwards, but the era of traditional expeditions of discovery was not over until the end of the 18th century.[86] Organizing expeditions gradually became a colonial pursuit for several European countries.[87] Russia was no exception, although its expansive and colonial attention was not turned to the distant countries behind the oceans but to its own immediate neighbouring areas in Asia.[88] Therefore, the Russians also found the cultural Other increasingly within their own Empire, even in its European parts.[89]

There had been travellers who had described their experiences and observations from Siberia since the 15th century, such as Johannes Schiltberger (1381–1440), Sigismund von Herberstein (1486–1566), Eberhard Isbrand Ides (1657–1708) and Nicolaes Witsen (1641–1717). Also the mapping of Siberia had begun in the 16th century along with the Russian conquest. Russian power had reached the Pacific Ocean in 1639 and become established in the whole Asiatic north by the end of the 17th century. There was obvious demand for research concerning the natural resources and indigenous peoples of the conquered area. The idea of the Enlightenment gave a strong impulse for expeditions to remote areas all over the world.[90] These ideas were also imported to Russia through German scholars, leading to the founding of the Imperial Academy of Sciences in the 1720s. The 18th century was particularly crucial for collecting information about Siberia.[91]

Three expeditions of the first half of the 18th century were especially important. Daniel Gottlieb Messerschmidt (1685–1735) travelled through most of Siberia in 1720–1727. Two Kamčatka expeditions were for the purpose of seeking a new sailing route from Europe to Asia and mapping the Kamčatka region. The first one was led by Vitus Bering (1681–1741) in 1725–1730 and the second one was carried out by Bering, Johann Georg Gmelin (1709–1755) and Gerhard Friedrich Müller (1705–1783) in 1733–1743. Also the Swedish prisoner of war Philipp Johann Tabbert (von Strahlenberg, 1677–1747) travelled in Siberia in 1711–1722, ultimately together with Messerschmidt.[92] Gudrun Bucher has emphasized the change brought about by Messerschmidt's expedition: it launched the systematic collecting of information about Siberia.[93] The Second Kamčatka Expedition, however, was the first one sent to Siberia with explicit instructions and

86 Sarnowsky 2015 *passim.*

87 Vermeulen 2015: 26, 92–95; Sarnowsky 2015: 207–208.

88 Dahlmann 1999; Dahlmann 2009: 105–142.

89 Vermeulen 2015: 202–203; Ahola – Lukin 2016: 55; for a synthesizing overview of explorations of Russia, see Stagl 2009.

90 Vermeulen 2015: 29, 44–81, 113–122.

91 Dahlmann 1999: 9–25; Dahlmann 2009: 39, 66–73, 82–87, 96, 105–115; Vermeulen 2015: 87–99.

92 Dahlmann 1999: 23–25; Dahlmann 2009: 112–136; Winter – Figurovskij 1962; Vermeulen 2015: 108–122. Strahlenberg published his observations, despite the promise not to publish them he had given to the Academy of Sciences. Strahlenberg 1730.

93 Bucher 2009: 47.

definite questions to answer. Its results and questions were used a couple of decades later as the most important basis for his own travels by Peter Simon Pallas (1741–1811).[94] The questions the travellers were required to answer were mostly of a scientific character, seeking information about natural resources and sailing routes, but also languages and cultures in the area, even archaeological remains came within their scope from early on.[95]

Han F. Vermeulen has discussed the question of whether the travellers were also involved in the Russian colonialist project in Siberia, but in his opinion this connection was only indirect.[96] The borderline between direct colonialist activities and others of a more indirect type but of colonial importance because of their applicability remains, however, unclear.

In the second half of the 18th century, Ivan Ivanovič Lepëxin's (1740–1802) journey in 1769–1772, mostly in European Russia but extending also briefly into westernmost Siberia, and Peter Simon Pallas's journey in 1768–1774 to Southern Russia and Siberia were the most prominent expeditions of the period within the Russian empire.[97] Some of Müller's observations had been published by J.G. Gmelin, the leader of the expedition, and Pallas published a three-volume description of his journey. [98] Thus, they were more readily accessible for Castrén than Messerschmidt's unpublished notes. Müller had a broad research programme for the history and ethnography of Siberia, which he partly realized himself, and partly delegated to others with extremely detailed instructions.[99] According to Müller, it was language that showed possible relations between peoples.[100]

Castrén was linked to the international continuum of travels, the professionalization of different scholarly disciplines, applied interests of Russian administration and emerging Finnish nationalist ideas alike. He combined with the latter also some interest in Turkic and Mongolic languages, because their relationship to the Finno-Ugric languages was unclear. Turkology had some appeal in Western Europe in the first half of the 19th century. He was also connected to a tradition of Tibetan studies, practised in Europe since in the late 18th century.[101]

Castrén's routes crossed those of the earlier travellers at several points, above all in the Minusinsk region, Turuxansk/Mangazeja, Irkutsk and Kjaxta and the region east of it as far as the River Argun'. These regions were visited by Messerschmidt and Gmelin with Müller and Pallas. Castrén's route crossed Lepëxin's route especially in the White Sea region.[102] Kazan' and its surroundings on the Volga were visited by almost all researchers travelling in Russia. It was stated already in the first chapter of this introduction that Castrén followed Sjögren in many parts of his journeys in European Russia.

94 Dahlmann 1999; Vermeulen 2015: 141–194; Bucher 2009: 47–52; Dahlmann 2009: 118–128.
95 Dahlmann 2009: esp. 120–122.
96 Vermeulen 2015: 26 etc.
97 Dahlmann 2009: 136–142.
98 Gmelin 1999 [1752]; Pallas 1771, 1773, 1776.
99 Bucher 2009: 54–56; Vermeulen 2015: 131–133, 164–194.
100 Bucher 2009: 50.
101 Karttunen 1992: 158–164, 242–250; Aalto 1971: 83–85.
102 Gmelin 1999 passim, esp. map on the cover inside; Pallas 1771, 1773, 1776 passim; Messerschmidt 1962: map; 1964: map; 1966: map; 1968: map; 1977: map; Русские путешественники и мореплаватели: Лепехин, Иван Иванович, http://rus-travelers.ru/lepehin-ivan-ivanovich.

Especially Müller, because of his clearly-cut humanistic research problems to solve, but also Pallas displayed considerable interest in humanistic questions. However, it is Pallas of all Castrén's predecessors in Siberia who is best known for his published and detailed ethnographic and archaeological observations. Also Castrén cited him in several contexts, sometimes also expressing some criticism. On the other hand, Pallas was above all collecting information about natural resources and did not have any detailed instructions for cultural observations. G.F. Müller, travelling in Siberia four decades before Pallas, remained less known, because most of his observations remained unpublished. It was explicitly mentioned in his instructions that he should excavate kurgans and send the discovered artefacts to the Academy in St Petersburg, but no tasks of a more analytical nature were given to him. His fieldwork extended from the River Irtyš to the Argun', and, on the basis of them, he and J.G. Gmelin classified the Enisej region grave mounds into five types and he also drew some historical, socio-economic and ethnic conclusions and had a vague idea that graves containing only copper or bronze artefacts might be older than the ones with iron objects. He also documented rock inscriptions during his journey.[103] Müller himself gave Johann Eberhard Fischer (1697–1771) more detailed instructions for collecting and describing ancient remains in 1740, but they have not been published.[104] Pallas continued Müller's work. He also divided graves into different types and drew conclusions about the wealth and social organization of the people.[105]

Eighteenth-century travellers in Siberia developed what came to be known as *Völker-Beschreibung*, the description of peoples. Han F. Vermeulen considers the Siberian expeditions in particular to have been decisive to the whole development of ethnographic interest and a systematic gaze on the Other. Its roots were in the Enlightenment ideas and more specifically in the German universities where the most travellers were taught.[106] Castrén inherited this idea and applied it in his work. As it shown above, his relationship to the Other was not unambiguous, though, as it was determined both by his ethnic assumptions and cultural distance.

Even in the Finnish context, Castrén was not the only explorer of his time. Another linguist, Georg August Wallin, mentioned above as a candidate for the Siberian journey, turned his attention to the Arabic language and culture, travelling in Egypt and on the Arabian Peninsula in 1843–1850.[107] The zoologist Reinhold Ferdinand Sahlberg (1811–1874) travelled around the world in 1839–1843, firstly from Europe around South America to Alaska and continuing via Siberia and Russia back to Finland.[108] Both their travel diaries have been published recently.[109]

103 Миллер 1999: 453–454, 503–511, Gmelin 1999: 286–291; Белокобыльский 1986: 24–30.
104 Vermeulen 2015: 167–168; Bucher 2009: 49–50.
105 Белокобыльский 1986: 31–37.
106 Vermeulen 2015: 104–108 etc.; on otherness in ethnography in general, see Fabian 2014; on some applications also Salminen, Timo, 2017b.
107 Öhrnberg 2010: esp. 32–55.
108 Engman 2007: esp. 16–20.
109 Sahlberg 2007; Wallin 2010–2014.

Peoples, cultures and languages

Together with other figures who developed historical-comparative linguistics, Castrén considered languages to reflect the history of peoples and their relations with each other. Languages were regarded as natural organisms, and therefore linguistics was like comparative anatomy. Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) had launched an attempt to classify all peoples into groups on the basis of their languages. August Ludwig von Schlözer (1735–1809) had developed Leibniz's classification further. The next step was taken by Johann Gottfried von Herder (1744–1803), who, contrary to Schlözer, considered peoples to be not only taxonomic units but also 'organic entities, in which humanity expressed itself', each of them distinguished from the others by its own characteristic spirit. Language was the basis on which communities and emerging national identities were constructed in an industrializing society where the earlier local communities gradually lost their significance.[110] On the basis of Herder's ideas on national spirit or character, Wilhelm von Humboldt (1767–1835) formulated a plan for comparative anthropology in the 1790s and developed it further in his works of the 1810s–1830s. Humboldt's plan may also have influenced Castrén, although Humboldt was not appreciated by linguists in his lifetime. The connection between language and national character belonged to the most crucial ones for him.[111] In Castrén's words, 'grammars are not my main goal, but without grammars this goal cannot be reached'.[112] In addition to language, the national spirit found its expression in all other aspects of culture such as folklore, customs, traditional artefacts, and ways of life with their roots in prehistory.[113]

For Castrén, culture was the result of historical development, the parts of which could not be separated from each other. Therefore, they should also be investigated and analysed jointly and accordingly he had a genuine interest in all spiritual and material culture, customs and history of each people he encountered on the way, and his travel notes reflect how he attempted to combine all these aspects of culture into an integrated whole.[114]

The roots of Castrén's universalistic approach go back to the medieval but especially Renaissance ideal of universal knowledge, which was on the verge of being replaced by different, more specific realms of specialization. On the one hand, Castrén specialized in linguistics, while on the other hand he followed Herder's idea of history as the history of culture and cultural development. In that perspective, language, poetry and other forms of culture formed an inseparable entity. Perhaps the most important mediator of Herder's

110 Hovdhaugen & al. 2000: 156–162; Oesch 2006: 73; Vermeulen 2015: 284–295, 300, 321–322; Ahola – Lukin 2016: 43–52, 55–56.

111 Bunzl 1996: 20–33.

112 Castrén's letter to Snellman, 18 Oct. 1844 ('Grammatikorna utgöra ej mitt hufwudsakliga ändamål, men utan Grammatikor winnes ändamålet icke.'); Karkama 2006; Oesch 2006: 76–77, 80–83; Nisbet 2006: 90–95, 106–110; Apo 2006: 262–263; Häkkinen, K., 2006: 296, 306–310; Branch 2006: esp. p. 346–347.

113 Salminen, Timo, 2003: 152–156.

114 Ahola – Lukin 2016: 43–50.

ideas to Castrén was A.J. Sjögren, but also Elias Lönnrot was well aware of them.[115]

Also prehistory was just emerging as an element in the image of different cultures in Castrén's time. It made researchers acquaint themselves with the remains of an assumed national antiquity and suggest the first scholarly interpretations of them. Castrén's expeditions were carried out at a time when the ethnological interpretation of archaeological finds had been established but there was no actual methodology for comparing and dating them yet. The professionalization process made archaeology a tool for rising nationalism.[116]

Middendorff commented on Castrén's interpretations in his publication, rejecting some of them such as the assumption of a polar race. He cited Castrén's statements about the relation between the Samoyedic and Finnic languages, wanting to confirm it but, on the other hand, rejecting the possibility to see linguistic relations as definite evidence of ethnic affinity. Middendorff quoted Castrén's observation that a European Finn had Caucasian features and an Asian Finn Mongolic ones, and that a Turk resembled Europeans in Europe and Asians in Asia. On the basis of this, Castrén had assumed that there could not be any definite difference between the Caucasian and Mongolic races. Middendorff stated that Castrén himself had related several cases where different peoples have merged with each other, and even more common examples of language change. Therefore, an affinity between languages was independent of an ethnic relationship.[117] This kind of conclusion became common in sociolinguistics only gradually during the 20th century[118], but it was possible for Middendorff, because he based his interpretation on evidence from physical anthropology. He wrote that 'the question of the relationship between peoples must eventually be solved by ethnography [= anthropology] and only where ethnographic studies confirm linguistic results, the latter ones can be considered certain and doubtless'.[119] This is not only a statement on a general level but also a direct answer to the criticism Castrén had addressed towards physical anthropology in general and especially towards Middendorff and Baer in his ethnological lectures. Castrén stated there that physiology is floating on a wide open sea as long as philology does not lead it, and it is impossible to build anything on its results so far.[120]

115 Oittinen 2006: 44; Häkkinen, K., 2006; Branch 2006: passim, esp. 315–316, 344–347.

116 Trigger 2006: 121–133; Jensen 2009.

117 Middendorff 1875: 1412–1414.

118 On different aspects of language and ethnicity, see Fought 2006: 6–7, 20–21, 77–78, 93.

119 'Die Frage über die Stammgenossenschaft der Völker muss allendlich durch die Ethnographie entschieden werden und nur wo diese die Resultate der linguistischen Forschungen bestätigt, dürfen sie für gewiss und unzweifelhaft gelten.' Middendorff 1875: 1403.

120 Castrén 1857b: 11–13. See also Louheranta 2006: 60.

Castrén and the experiences of travel

Both in Lapland in 1838 and in Karelia in 1839 Castrén travelled mostly by foot or boat, in Karelia also by horse-drawn carriage. Because the first journey to Russia began in winter, reindeer with different sleighs were used. In times of open water Castrén travelled also along the rivers, mostly in a *kajuk*, a fairly large covered boat. The same means of transportation as well as horse-drawn sleighs and dog sledges were used also in 1845–1849. The only possibility to utilize new technology came in 1848 when Castrén crossed Lake Bajkal on a steamer.

Still inexperienced in Lapland in 1838, Castrén was somewhat surprised by the difficulties of the journey. The journey there had begun in a positive mood, but Castrén's spirits sank to some extent when difficulties arose on the way through the wilderness from Muonio to Inari and they often had to spend the night with no shelter. The most strenuous part of the whole journey was journeying by foot across the bogs from Inari to Sodankylä. Something similar can be noted also during his first long journey in Russia. In 1845–1849, Castrén already knew better what to expect. He admitted both in Lapland 1841 and in the Sajan Mountains in 1847 his unfamiliarity with some circumstances that he encountered, such as reindeer sledges or riding horseback, which he never had done before.

The Karelian journey in 1839 as an experience of travelling on the practical level was most probably easier than the previous one. Most of the difficulties were due to cultural differences between the travellers and the local Old-Believer population, but also some local officials made travelling complicated with their arbitrary measures. At Miinoa, Castrén and his companions were almost arrested for vagrancy because they were travelling without passports, until a higher official came to their defence.

Travelling on the White Sea and in the tundra introduced Castrén to both new means of transportation and circumstances even more difficult than in Lapland. He viewed himself even with some kind of humour when he drove with a stubborn reindeer towards Kola. He described the journey with Komi merchants to Obdorsk in autumn 1843 as the most arduous of his whole life. Another severed experience was the trip to Indiga in a snowstorm in the winter of 1843, and he even returned to this experience in autumn 1845 when a snowstorm on the Ob' evoked unpleasant and frightening memories form two and a half years ago.

Another practical question that must be considered in this context is that of Castrén's language skills. He said very little about them himself. There are mentions about his studies in Saami in

Khanty men in reindeer-drawn *nart* sleighs at Larjak on the River Vax in 1898. Photograph by U.T. Sirelius. The Finnish Heritage Agency, Finno-Ugric Picture Collection.

A *kajuk* boat on the River Ob' in 1899/1900. Photograph by U.T. Sirelius. The Finnish Heritage Agency, Finno-Ugric Picture Collection.

Muonio in 1838, the Russian lessons he took from a local teacher in Kola in 1842 and his attempts to learn Nenets in the same region in 1842–1843, but this is almost all we get to know. In his letter to Sjögren in early 1844 he stated that the only language in which he is able to communicate with the Academy of Sciences is Latin. In 1845 he still wrote to the Academy of Sciences that his German is not very fluent.[121] It is also known that Bergstadi translated Castrén's grammars into Latin and reports to the Academy into Russian in 1845–1846. V.G. Bogoraz has quoted Jakov Grot's (1812–1893) letter to Pëtr Aleksandrovič Pletnëv (1792–1865), where Grot stated that before travelling to Siberia Castrén was able to read Russian quite fluently but neither spoke nor wrote it. He spoke German 'to some extent' [*кое-как*].[122] It was only during his years in Russia and Siberia that Castrén acquired considerable practical skills in Russian. It can be read in his travelogues that he hired interpreters in different local languages, which gives the impression that he most probably communicated in Russian.

It was a common pattern in travel descriptions that a journey was described as a series of difficulties that a hero coming from the centre to a periphery must overcome to reach a prize that is awaiting him. This kind of concept of a heroic journey had been known at least since the Middle Ages.[123] The prize may have been of material type, but often it was more abstract. For Castrén, it was the Finnish past that he was seeking. By enduring difficult circumstances, he wanted to find a connection with the mythical Finnish tribe with its historical strata. The physical difficulties of travelling were apparently something that he considered to be a reasonable price for the historical connection, despite the fact that he appreciated all kinds of comfort and deplored severe circumstances and their injurious effects on his health. He stated in several connections that the journey had been or would be burdensome, but actually only once did he express that he was getting fed up with uncomfortable travelling. This happened in Ščeljajur on the River Pečora in 1843 and can be read in his field notes. The traveller's life is 'motley' (*brokig*) to the extreme, Castrén said at the Enisej in 1847 quoting a Finnish proverb about the variety of human life.

Castrén saw himself also in the context of world literature and culture. Arriving in Turuxansk in 1846 he compared his arrival to Don Quijote's return to his old family estate in Miguel de Cervantes Saavedra's (1547–1616) novel. There are also references to Ancient Greek and Roman literature and the Bible in his travel notes. References of this kind are not very numerous, but their existence reflects Castrén's view of the world around him.

121 Castrén's letter to Sjögren 28 Feb./11 March 1844 and to the Academy of Sciences 23 May/4 June 1845.
122 Богораз 1927: 8.
123 Varpio 2005: 36–37.

Castrén's prolonged farewell rituals when leaving Finland in the winter of 1845, which are described in his travel diary, were a real rite of passage or transition to another world, necessary for leaving the world of the home behind and to prepare him to encounter everything that was to be expected during the long journey, just as with funeral rites where mourning connects the deceased and the living as a special group and prepares the deceased for the journey to the afterworld. The transition is also comparable to a reverse image of rites by which a new member is welcomed to a group. Castrén was in a liminal state before leaving the domestic community behind him.[124] Contrary to the abrupt departure of 1841, it was now possible for him to say goodbye to his friends and home. It took him five days to bid farewell to friends and Finland and another three days of solitary meditation and self-examination expressed in diary notes before the Russian border. Another farewell ceremony took place with Finns and other acquaintances in St Petersburg; there had been analogous cases during Castrén's earlier travels as in Inari and Kola in 1842. Once more it would take place on a smaller scale with three other Finns in Kazan' before the departure for Perm' in May 1845.

Castrén himself was stared at especially because of his spectacles, of which he mentioned several examples, e.g. in Karelia in 1842 and in Perm' in 1845. Both for Russians and the indigenous peoples, he represented otherness. Socially, he was seen as a representative of St Petersburg, the reigning power and the urban upper classes. Ethnically, he was considered a foreigner, a *немец*. In both respects and for almost everyone he was something extremely remote from the point of view of their world. He was, however, gradually able to adapt to the primitive circumstances in which he was working. Olavi Louheranta has, therefore, characterized him as a 'Dionysian' field anthropologist, as opposed to the 'Apollonian' tradition, whose representatives were more inclined to keep to a European way of life on their field expeditions.[125]

In Lapland in 1838, the local Finns looked at the travellers with some benevolent arrogance, based both on their local knowledge and practical skills, which the travellers lacked. Sometimes Castrén also asked them questions, e.g. about their religious beliefs or local traditions that they were chary to answer, as when he asked about guardian spirits in different places. Sometimes his questions and evoked some amusement, or he was seen as a dreamer, contrary to the working peasant people. A clear socially-based feeling of otherness can be noticed. There were several expressions of the cultural barrier between the travellers and the local inhabitants during the Karelian journey of 1839. For instance, an old woman threatened to drive Castrén out of her house with a broom.

124 Van Gennep 1960: 29–33, 146–148; Turner 1977.
125 Louheranta 2006: 84–86.

Castrén presented critical comments on several phenomena of his day such as poverty in Finnish Lapland (1838 and 1841) or among the Buryats (1848), politics and academic relations in St Petersburg (1845), the domination of Russians over the indigenous peoples and the Russification of the latter (especially 1845), the debt relations between merchants on the one hand and Arctic hunters and nomads on the other (1844 and 1846), arbitrary measures of Russian administrative officials and priests (1845), and the subordination of women within the indigenous communities, especially the Komi (1843), Nenets (1845) and Khanty (1844, 1845). However, in many cases, Castrén merely stated the situation and did not propose any measures for changing it. His possible suggestions aimed above all either at improvements of economy or a stricter or more accurate following of existing laws and regulations (e.g., 1843). The key concepts for understanding his attitude are morals and diligence. Lack of either of them explains the merchants' or officials' exploitation of indigenous people as well as the economic backwardness of the latter. His thought follows the lines of Biblically based philosophy of society.

Castrén's archaeological fieldwork

Some words need to be devoted to Castrén's archaeological fieldwork especially in Siberia. The instructions given by the Academy of Sciences obliged him to carry out archaeological excavations in the Minusinsk Valley at the upper course of the Enisej. Sjögren considered it especially important to collect new data, because there were some conflicting interpretations about the graves.[126] Castrén was personally interested in attempting to either confirm or disprove the assumed connection between the Finno-Ugric peoples and the grave mounds.

It is especially significant that specific research questions had been defined for Castrén to answer. For earlier travellers, archaeological research had rather been part of obtaining general information about the country.[127] Castrén was not especially eager to carry out the task, because he considered it likely that the ancient graves did not have any connection with the Finns. He continued excavations later in the regions of Aginsk and Konduj in Eastern Siberia, probably on his own initiative, although even fewer Finnic connections could be found there. This seems to show that his interest in archaeological fieldwork and confidence in its possibilities gradually grew along with experience. Because G.F. Müller had excavated east of Lake Bajkal, Castrén may have wanted to check these older

126 Sjoegren 1844: 331–332.
127 See also Salminen, Timo, 2016; 2017a.

results, but there is no information about this. Furthermore, the documentation of Castrén's excavations has mostly been lost.

Castrén had made archaeological observations already during his journey to Lapland in 1838. Both there in 1838 and in Karelia in 1839 he mentioned remains that he called Lapp graves and Lapp cairns. On his way to the north in 1838 he also visited some Bronze Age cairns in Ostrobothnia. No documentation of this is preserved except for notes. They are commented in more detail with references to literature in the endnotes of this volume and in the volume of Castrén's archaeological and historical writings.

In the Arxangel'sk region in late 1841, Castrén visited the site of Xolmogor. Excavations were impossible because of winter, but he made observations regarding the site and interviewed local people. There are two different descriptions of the visit by Castrén. He wrote in his published account how he travelled to Xolmogor, which had been the Biarmians' famous fortress, but was now only a small and insignificant district town. He would have wanted to excavated at the location of the temple of *Jumala* [Eng. God] temple, but because the soil was frozen, he could only make observations. Instead, he stayed in town for several days to collect the traditions of the Biarmian people. Still in 1843, Castrén wrote to the University Senate in Helsinki and announced that he was willing to send archaeological finds from the northern parts of the Arxangel'sk Governorate to the university, listing different valuable objects that have been found in the region such as gold rings. The University Senate was willing to receive finds but Castrén did not send anything and had actually already left the region for the east.[128]

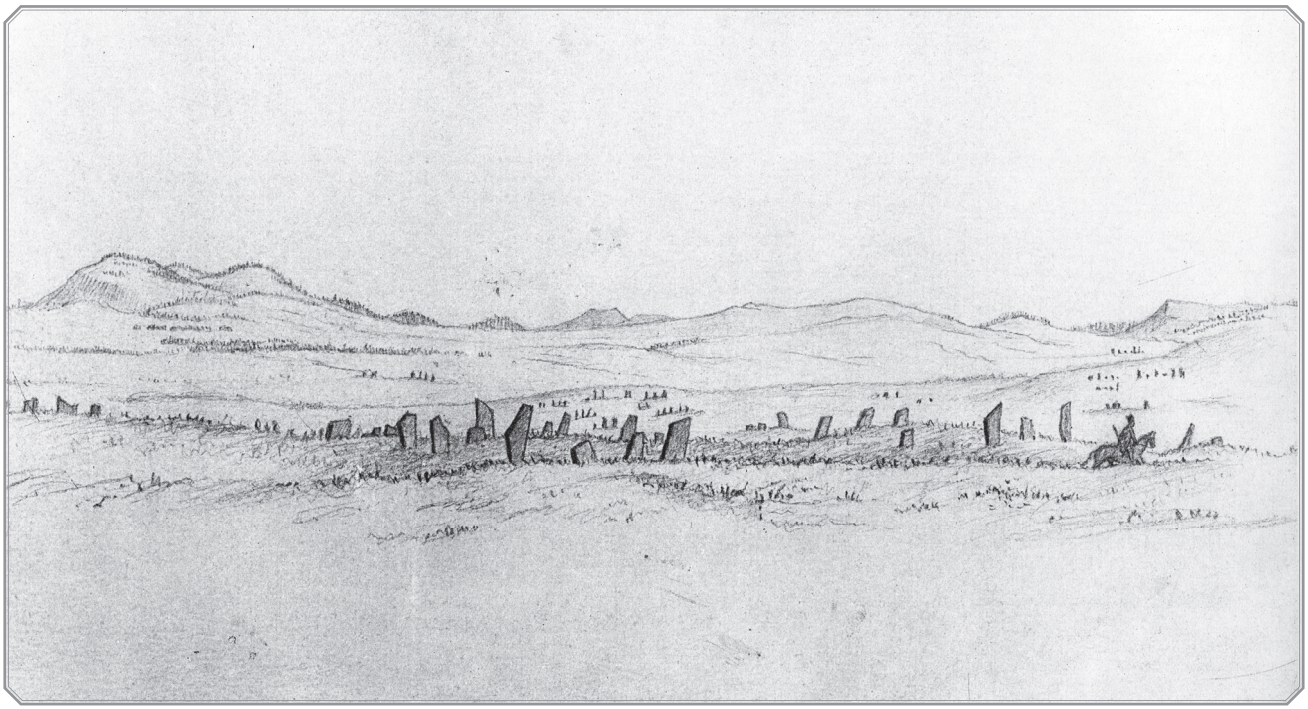
The unpublished notes contain a more detailed description of the site. In a romantic tone, Castrén described the empty, sorrowful desolation and imagined hearing the sounds of weapons and battle cries. Instead of a town, there was only forest and a cemetery. He mentioned that the Chuds used to have their own king (*Knäs*) in Xolmogor. He also wrote about the etymology of the name Xolmogor and cited chronicle information on the history of the town.

On his way from the north to the Minusinsk area in the spring of 1847 Castrén excavated a couple of kurgans somewhere along the River Ana, but he conducted the majority of all his excavations in the Minusinsk–Ačinsk region, where he opened approximately 20 kurgans. These are his best-known excavations, because he made quite detailed field notes that were preserved and published for the first time by Johan Reinhold Aspelin (1842–1915) in 1901. Castrén himself wrote an account of his results, which was published in 1870.[129]

Castrén noted the traditions according to which the kurgans were not built by the Kirghiz or Tatars, but instead by a people called

128 HYKA KoA University Senate 30 June 1843 §8.

129 Aspelin 1901; Castrén 1870d/2017a: 89–105.

View of the steppe and Tagar Period kurgans at Oraki. Drawing by Hjalmar Appelgren, 1887. Appelgren-Kivalo 1931: Abb. 64.

the Chuds. He went on to mentioned folk traditions about the Chuds and their disappearance with the arrival of the white forest and the white Tsar. In the same manner as around Arxangel'sk, Castrén collected information on the distribution, appearance, and structure of the kurgans in the Upper Enisej area by interviewing local people and keeping his eyes open when travelling around. He mentioned the Tatar tradition, according to which kurgans were made like Kirghiz tents. It is typical of Castrén's fieldwork that to draw conclusions he searched for analogies both in ethnographic material and folklore.

There were kurgans of Late Bronze Age Stone Slab Culture in Aginsk area, two of which Castrén excavated. He mentioned also the earlier *khirigsuur* graves in the same region, 'brick-built kurgans' at the Chinese border, and graves on the Chinese side at the fort of Curuxajtuj and other places. He excavated ruins of the well-known Mongol Period palace near the village of Konduj near Nerčinsk. Most probably also the other brick kurgans observed by him were ruins of buildings, as Castrén already assumed.

Castrén's letters show that he already had a conscious desire to develop his fieldwork methodology, and he asked Sjögren for instructions in this area. Otherwise we know little about the examples that he followed in his archaeological work. He mentions the Swedish researcher Sven Nilsson (1787–1883) on one occasion and the Baltic-German amateur archaeologist Johann Karl Ulrich Bähr (1801–1869) and his excavations of the graves of the Livs on another occasion, but this is all we get to know from his writings.[130] Castrén's excavation notes in general reveal that he had a sense of stratigraphy. Usually he indicated the depths of excavated layers, as well as the type of soil. He made observations regarding constructions of wood and stone, human bones, ceramics, the direction and position of the burial(s) and their number.

Castrén did not have any reliable method for dating the graves that he excavated, although he was aware of the Stone, Bronze, and Iron Ages and their mutual chronological relationship. He did not even propose any absolute chronology. He attempted to date the mounds by observing the thickness of the soil layers, vegetation, and the extent to which the decomposition of human bones and other organic material had proceeded. According to Castrén, the older kurgans were usually larger than the younger ones, more quadrangular and more often with stone stelae erected on top, and were mostly at ground level without any elevation, because their inner construction had collapsed and allowed the mound to sink. Both in his comparisons and field methodology, Castrén still represented the antiquarian tradition rather than the comparative archaeology that was developing in the early 19th century, although more modern ideas had influenced him. Although Jurij Belokobyl'skij has stated that Castrén's field methods had achieved a higher level than those of several other researchers of Siberia in his time or even in the second half of the 19th century, his documentation can by no means be described as very detailed.[131]

130 Castrén 1870b: 147/2017a: 108; about Nilsson, see Trigger 2006: 129–131; Christensson 2005.

131 Белокобыльский 1986: 44; cf. Trigger 2006: 110–114, 121–129; Eberhardt 2012.

132 Fabian 2014: 12–21; Vermeulen 2015: 202–203, 284–289.
133 Fabian 2014: 22–25, 31, 38–39, 49, 53–69; Louheranta 2006: 104–106 with references.
134 See, e.g., Nöth 1996: 11.
135 Hinton 2000: 6–8, 14, 17, 150–156.

Travelling among the Other and as the Other

What was Castrén's relationship with the phenomena that he encountered? What kind of meanings did travelling in itself bear for him? What did *he* represent to the people that he met?

The key concept in understanding Castrén's relation to everything he encountered is otherness. According to Johannes Fabian, ethnology and ethnography emerged on the basis of the idea of evolution.[132] Time was naturalized during this process by severing it from its religious roots, and the *other* was conceived both in time and space. Fabian divides time into four types: physical, mundane, typological, and intersubjective time. The typological concept of time makes it possible to conceive of a people or group of peoples as belonging to another epoch, denying its contemporaneity with us in spite of chronological simultaneity. Different epochs can coexist. So-called primitive peoples or traditional forms of culture are remains of the past and thus offer windows on our own history. Cultural distance is both a temporal and a spatial problem.[133]

In a new place and environment, a traveller appears as a more or less divergent element with his or her own aims and intentions among the community, or likewise in the natural environment, setting him/herself both consciously and unconsciously to a relationship to the people and surroundings s/he has encountered. When lacking more specific or individual information, people mostly look at each other through established stereotypes or at least with strong impact from established ways of thinking. A narrative of an environment is constructed by providing it with meanings arising from personal life experience and values. This kind of signification may also be formed and applied unconsciously.[134] Perry R. Hinton has stated that while shaping a stereotype image of a group of people we define them according to a special characteristic and add other features to it. Stereotypes arise from group prejudices and group formation processes. Social groups are distinguished from each other 'by differences in their everyday knowledge'.[135] All this applies also to encounters with cultures and ethnic groups. Also travelling in itself is a cultural process and experience, as we have seen above.

If we look at Castrén's accounts of the natural environment in which he was travelling there are both descriptions without any further assessments and ones in which Castrén looks at the environment as a natural resource utilizable by man. In the latter case, he pays attention to sources of livelihood. For the most part, he connects the concept of beauty in nature with human culture. A natural landscape can have values of beauty in itself, but it is monotonous until ennobled by the human touch. Evaluations of this kind appear

above all during the two long journeys, but they underlie his descriptions also in Lapland and Karelia in 1838–1839. Another feature typical of Castrén's description of nature is its personification, seen e.g., on the way from Inari to the Kola Peninsula in 1842 and on the Ob' in 1845. He wrote in his field notes on the Pečora in 1843 that his way to look at the nature is such that he completely goes deep into it but is not able to develop theories about the beautiful in nature.

The element of sameness or otherness also appears in Castrén's view of the landscape, with Finnish nature as his main reference in the comparison. This approach is most frequently evident during the 1845–1849 journey, and especially in Western Russia as far as the Vjatka region, but sometimes also in the forested areas of Siberia.

In this concept of nature, Castrén is connected to the Biblical tradition, according to which nature is given to man to cultivate. It had been given a more specific form by Friedrich Schiller (1759–1805) and it is a crucial element of Enlightenment thinking. Although romanticism replaced this idea partly with the notion of a mythical natural environment, it never really lost its predominant position until the 20th century.[136] At the practical level, its roots can be traced to the very basics of agricultural society, in which untamed nature is a threat and becomes a source of livelihood only when brought under human control. Therefore, also the natural landscape without human impact could not fulfil requirements of beauty. In Finland at the time, J.V. Snellman had recently expressed his opinion on the superiority of the cultural landscape in several articles in the 1840s, and Zacharias Topelius (1818–1898) repeated the same idea both in the same decade and later.[137]

Castrén's overall relation to the cultures and peoples that he encountered is ambivalent. They represented otherness for him, and he compared them with his own cultural values. This applies not only to the indigenous peoples that he met but also to Russians and different smaller groups among them, such as the *Starovery*. Castrén's first encounter with cultural otherness took place in the Juutua Saami village in Inari in 1838, but it was still otherness that he could look at as an exotic play and leave the theatre when he had had enough. Therefore, his real first collision with the Other was caused precisely by the Old-Believers of Karelia. Castrén and his companions came to notice that the social standards in an Old-Believer village were different and they had to adapt themselves to them in order to be able to continue their work there. By the same token, they had to accept the more or less arbitrary actions of Russian local authorities, especially since they travelled without passports. Castrén described in his report the surprise and even shock that this caused to him.

136 Varpio 2005: 28–29, 37.
137 Lahtinen 2006: 188–193; Tiitta 1994: 282–283, 303–304.

In addition to the relationship of otherness, there was one of power and consequent economic exploitation between the travellers and the local people, emerging from Castrén's dependence on local guides and coachmen, whose decisions he had only limited possibilities to question. Castrén compared the distances and prices he had paid for them (e.g. in the winter of 1842–1843) and accused especially Russians of charging too much.

In some cases, Castrén made observations of other travelling people, especially in the case of the so-called *murmanski* going to the northern coast of the Kola Peninsula for their yearly spring fishing season. Castrén encountered them in the spring of 1842. The *murmanski* were exotic for him; Castrén made observations of them as of a theatre play, although he finally considered them to be more of a nuisance, even ridiculing them.

For Castrén, travelling often meant a romantic encounter with the exotic. There was growing interest in what was conceived and constructed as exotic in Europe in the early 19th century. According to Ros Ballaster, increasing knowledge about Oriental cultures in the 18th century made Europeans first search for analogies to their own culture, but changed soon to creating visions of alterity.[138] Peter Mason has stated that exotic artefacts were used 'to evoke an exotic culture by virtue of the principle of *pars pro toto*' and similarly also accounts of cultural features were used. It was also crucial that the exotic was always somewhere else, not at home.[139] In Castrén's case it became visible, e.g. in his description of the Tatar riders and mosques in the Kazan' area in spring 1845, his encounter with a Tungus knight at the Enisej in 1846 and in his ride over the Sajan Mountains to the Soyots in 1847. There are also other contexts in which he viewed the clothes, buildings and customs of the peoples he met in the east as romantically exoticizing. Castrén did not use the word *exotic*, but it lies in his attitude. I understand *exotic* here as *different* with a *romantic* tone and a hint of admiration. All that is different is thus not exotic. Therefore, the Finno-Ugric peoples were not exotic in Castrén's view, although also they often manifested an explicit cultural otherness besides their assumed ethnic sameness to him.[140]

An experience of sameness caused by the assumed ethnic affinity made Castrén also neglect obvious elements of cultural difference, as with the Udmurts in 1845. This was due to the notion of a primordial and inherent national character. Despite ethnic sameness, social otherness could sometimes become dominant as in the relationship with the Komi hunters and merchants, with whom Castrén travelled in 1843.[141] In the case of the Finnic peoples in Siberia, the feeling of ethnic affinity was competing with exotic otherness. In most cases, cultural otherness predominated and brought forth

138 Ballaster 2005: 364; Koivunen 2015: esp. 9–11.

139 Mason 1998: 1–5, 72, see also p. 90 on the conflict between ethnographic accuracy and 'aesthetic predilections', actually in figurative art but fully applicable also to literary accounts of cultures.

140 See also Koivunen 2015: 112.

141 For an overall account of Castrén's perception of identities of the Finno-Ugric peoples, see Leinonen, M., 2009: 474–476.

even expressions of aversion, but when Castrén was simultaneously encountering peoples such as the Kets (Enisej Ostyaks) and Tungus at the Enisej in 1846, the otherness was suddenly represented by the more remote people (Tungus), and the other, in itself exotic, group (Kets) was transformed to the realm of sameness. There is also a good deal of stereotypes that Castrén connected to the Siberian peoples, especially the Khanty and the Kets, like the traditional image of innocent and simple 'children of nature'. This idea leads back to Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) and forward to Lewis Henry Morgan (1818–1881) and their notions of human cultural evolution from savagery to civilization.[142] 'Cultural progress' belonged even as such to Castrén's vocabulary as well as terms such as 'primitive [*rå*/raw] peoples' or 'savages' [*vildar*].[143]

Castrén assumed that every people will sooner or later proceed from nomadism or a hunting-gatherer economy at least to cattle breeding or, where climate and soil allowed it, to agriculture. Therefore, he also described this kind of change as desirable, for instance in Lapland and along the large Russian and Siberian rivers. The most illustrative examples of this can be found from Inari in 1842 (also 1838) and the rivers Pečora in 1843 and Ob' in 1845.

Especially adopting the Christian religion was a sign of progress for Castrén. Among every people he visited he stated whether they were Christians or something else, and if Christians, the level of their knowledge of religion and what kind of practical opportunities they had for religious life. The most illustrative examples can be shown among the Inari Saami in 1838 and the Khanty in 1845. On the other hand, while regarding Christian conversion as a positive development, Castrén deplored the disappearance of traditional forms of culture and expected that more appreciation of their own culture should be implanted among the Siberian peoples instead of stigmatizing it as inferior to Russian culture. The best example of this is again his encounter with the Khanty on the Ob' in the autumn of 1845.

The belittling attitude towards the indigenous cultures has been dominant in Russian way of thinking for most of the time that non-Russian peoples have been subordinated to Russian rule. However, in terms of practical adaptation to the circumstances, also Russians followed the example of indigenous peoples in many respects when migrating to Siberia. Despite the fact that the Russian conquest of Siberia and its economic exploitation from the 16th century onwards led a large part of its indigenous peoples to extinction, it was only gradually and not really before the 20th century that Russian cultural domination become prevalent in the annexed lands. Above all practical reasons such as long distances and poorly

142 Broome 1963: 48–49; Burke Leacock 1967: lxv.

143 See Ahola – Lukin 2016: 53; cf. also Salminen, Timo, 2017b.

developed traffic as well as the small number of Russians in Siberia had made it impossible before that.[144]

Castrén's somewhat problematic attitude to the idea of adopting Christianity as a positive development on one hand and willingness to preserve indigenous cultural values on the other reflects both his own personal background as a vicar's son and, even more, a gradual change in models of thought in society. It was still self-evident that the Christian faith was considered superior and correct in comparison with other belief systems, but Castrén, while accepting this idea, also arrived at considering its problematic cultural consequences. His most important model in this respect seems to have been Jacob Grimm (1785–1863), for whom the same dichotomy was also meaningful.[145]

Because Castrén was committed to the evolutionist idea of progress in all of his thinking[146], he saw the peoples with a more 'primitive' culture as reflecting earlier phases of development towards the high level of the Europeans. When considered as relatives, they represented at the same time ethnic sameness and cultural otherness. The evolutionist view drew parallels between the so-called primitive peoples and either natural phenomena or children, also children of nature.[147] Also Castrén made comparisons of this kind, especially in Lapland in 1838, but they seldom predominated in his view of the peoples he described during his later travels, probably because of his increasing experience and the ethnic affinity he assumed to exist between many Siberian peoples and the Finns.

Castrén thus evaluated the cultures he was looking at, but was he a racist? What did racism mean in early 19th-century context?

Firstly, we must ask what Castrén's relationship was to the so-called scientific racism of his day. When writing about the inhabitants of the Kazan' Governorate in his diary on 10 April 1845, Castrén discussed the possible relation between Finns and Mongols as well as Finns and Turks. Here, he made reference to Johann Friedrich Blumenbach's (1752–1840) division of mankind into main races, rejecting Blumenbach's assumption that Turks and Mongols belonged to different races. Either they both should belong to the Mongolic race, or there would be no definite difference between the two races. He returned to this also in his ethnological lectures. This shows that Castrén has considered the racial division made by Blumenbach and the scientific racist paradigm in general as a relevant means to consider mankind. In the discussion of the day about the system of mankind slightly different racial divisions were proposed and Finns both were an object of the international discussion and took part in it themselves. The main question in their case was whether they were Mongols or not, and the answer to this question also lay behind Castrén's view.[148]

144 Dahlmann 2009: 22–24, 41, 44, 47, 80–83, 99–100, 149–154, 262–266.

145 Ahola – Lukin 2016: 47.

146 See also Ahola – Lukin 2016: 50, 53.

147 Varpio 2005: 37.

148 Castrén 1857b: 14, 22.
Johann Friedrich Blumenbach was a German physician, naturalist and anthropologist, famous for his division of mankind into five races published in his work *De generis humani varietate nativa* in 1776 and 1798. Hartmann 2005; Kemiläinen 1993: 56–110.

149 When meeting a Saami fisherman at the River Ivalojoki in 1838, Castrén explicitly described him as a victim of oppression, because he had lived since his childhood with Finns, which had made him forget his own nationality and consequently all kind of self-esteem (*all känsla af sitt mennisko-wärde*). In his newspaper article from the same journey *Några dagar i Lappland* Castrén in clear words opposed the view of the Saami as a cowardly people.

It is more complicated to answer whether Castrén also evaluated different human races in relation to each other. Throughout his travel notes and reports, he characterized peoples with stereotypical national features. Sometimes he also commented on their cultures in evaluative tones, and clearly regarded the Saami to inferior to the Finns when listing the characteristics of both peoples in his travelogue of 1841–1844. On the other hand, he opposed the established view of them as a cowardly people and considered them rather be victims of oppression.[149] Despite this, he did not, for the most part, base his evaluations on racial arguments but rather on a concept of cultural evolution. There may be one exception to this principle, though. Castrén wrote in St Petersburg on 20 March 1845: 'I also looked at a nice collection of apes in a museum one day. When I had successively seen all of them and herewith noticed the small difference, which distinguishes this animal in its highest potency from a human being, I considered it possible that the best ape also in the spiritual sense would be even with the worst human, e.g. among the Samoyeds.' This kind of account could be interpreted as a sign of a racist attitude towards at least some other peoples. But Castrén continued with a note of self-irony: 'But this brother of the ape, how does he consider himself to be a high and distinguished lord on the earth. As far as it regards me, I am a fool like all the others.'[150]

Actually, Castrén gave one more reply to the question about racism in his thoughts in his ethnological lectures. According to him, because the Finnic tribe had been able to rise to almost an equal level of culture with Indo-Europeans despite different racial origins, 'it seems to show that civilization and humanity are not the monopoly of one race. I will not accredit it to their superior capacity of culture that the Finnic peoples have gained a higher level of culture than their relatives [i.e., e.g. Samoyeds], but only to the fact that they have been in contact with civilized nations for a longer time, contrary to related peoples living in the strictest secession from the cultured nations of the world.'[151] This kind of statement seems to show that Castrén regarded human races more or less equal and the racial question was not his first priority. He agreed with Herder here, who denied the significance of human races and emphasized brotherhood between peoples.[152]

Despite these notions of equality, the anti-Semitism common in the 19th-century society was not unfamiliar to Castrén.[153] Namely, he stated in Tobol'sk in May 1845 that man needs a fatherland in order not to decay into a Jew, Gypsy or something similar.[154] But even this does not mean that we would be able to answer unambiguously, whether Castrén was a racist or not. Although he was committed to the idea of a national spirit and thus inherited attributes, he actually

150 'Jag betraktade äfven härom dagen en artig samling af apor i ett museum. När jag successivt hade genomgått dem alla och härwid anmärkt den ringa olikhet som i yttre motto skiljer detta djur i dess högsta potens ifrån menniskan, höll jag det för möjligt, att den bästa apa äfven i andelig mon kunde vara nästan jemgod med den sämsta menniska, t. ex. bland de Samojeder. Men denne apans broder, hvad tycker han sig icke vara för en hög och förnäm herre på jorden. Hvad mig sjelf beträffar, är jag en narr, liksom alla de andra.'

151 '[…] men att den icke dess mindre förmått höja sig nära nog till samma kulturgrad, som de indogermaniska folken, synes utvisa, att bildning och humanitet icke utgöra ett monopolium för någon viss mennisko-ras. Att de finska folken uppnått en högre kulturgrad, än de öfriga stamförvandter, detta vill jag icke heller tillskrifva deras större kapacitet af bildning, utan endast den omständighet, at de redan länge stått i beröring med bildade nationer, då deremot de befryndade folken lefvat i den strängaste afsöndring ifrån verldens kulturfolk.' Castrén 1857b: 94–95.

152 Jokisalo 2006: 162–163.

153 On anti-Semitism in the 19th century, see Forsgård 1998.

154 'Allmänneligen behöfwer menniskan, för att ej förfalla till Jude, Zigenare eller något dylikt, ett fosterland, som hon kan älska, och hvari hon sjelf åtnjuter menniskors aktning.' Tobol'sk 16/28 May 1845. See Castrén's travel diaries.

considered here the negative features of Jews and Romani as a result of a historical process of development rather than something belonging to their very essence.

Concluding remarks: travelling and constructing national identities

Matthias Alexander Castrén belonged simultaneously to at least three different traditions of expeditions: the international scientific (here including the humanities) tradition seeking information about unknown regions, the Russian tradition aiming at the economic exploitation of annexed areas, and the Finnish tradition based on nationalist ideology and a quest for national roots. The way his model was later followed combined the first and third ones as a synthesis. Also institutionally, Castrén stood between and was able to benefit from the Imperial Academy of Sciences in St Petersburg and new emerging Finnish organizations such as the Finnish Literature Society in Helsinki.

Also in his way of seeing the peoples and cultural phenomena that he encountered Castrén represented a transitional phase. He had not been able to free himself completely from the Enlightenment ideas of progress and a Biblical set of values as the basis of his assessments of cultures, but he was nevertheless already able to see them valuable in themselves.

Castrén's overall approach differs at least in three respects from that of his predecessors. Firstly, his programme was aimed to form a consistent image of certain peoples' languages and cultures, both past and present by combining the results of history, ethnography, folklore and archaeology. Secondly, the new comparative methodology gave him better tools for this than previously. Thirdly, he was the first one who could promote Russian goals alongside those of a minority people of the Russian Empire, the Finns, to develop the latter further into political ones in the following decades.[155]

There is no point in a detailed comparison between Castrén and his predecessors such as Pallas, Gmelin, Müller or Messerschmidt as travellers. Castrén was a representative of a different era and had a different education. He had become acquainted with the earlier travellers' work as much as it had been possible for him and had absorbed all the information that could be gained from them. In a practical sense, Castrén felt he was their follower, but by carrying out research on the assumed ancestors of one's own people and by constructing a new national identity he, as a humanist scholar of the Romantic era, provided the expeditions with a collectively subjective dimension of a new type.

155 Cf. the inspiration given by Sjögren to some Komi intellectuals. Jääts 2009: 41. About the interaction between scholarly, ideological and even political goals in Finnish research on the Finno-Ugric peoples and languages, see, e.g., Salminen, Timo, 2009.

M.A. Castrén's Travel Routes

Timo Salminen

The lists have been compiled on the basis of Castrén's travel reports and diaries and letters from 1838–1849 as well as J.R. Bergstadi's travel diary of 1845–1846 and folk poetry collected by Castrén in the *Suomen kansan vanhat runot* database, https://skvr.fi. All places are referred to with the names used in Castrén's time, giving the present-day name in brackets where different. If the form used by Castrén himself is the only one that is known, it is given in *italics*. The dates in Finland, Sweden and Norway are given according to the Gregorian calendar (new style, n. st.), and the ones in Russia according to both Julian and Gregorian calendars (old and new styles, o. st., n. st.), as far as can be determined which calendar Castrén used. Dates are given dd. mm. yr.

Lapland 1838

Helsinki
Pälkäne?
Kangasala?
Virrat
Alavus
Kuortane
Alajärvi
Lappajärvi
x
x
x
Tornio
Aavasaksa ..... 23.06.
Alkkula ..... 24.06.
Luppio ..... 24.06.
Övertorneå ..... 26.06.[156]
Juoksenki
Turtola ..... 26.06.
Pello ..... 27.06.
Kardis ..... 27.06.

156 Castrén writes that he crossed the Arctic Circle on 25 June, but this seems impossible if he was in Övertorneå on 26 June.

Kengis ····· 27.06.
Kieksiäisvaara ····· 27.–28.06.
Kolari ····· 29.06.
Kihlanki ····· 29.06.
Muonioniska ····· 30.06.–16.07.
visit to Olostunturi ····· 02.07.
Kittilä: Kyrö ····· 17.07.
(present-day Enontekiö: Yli-Kyrö)
Peltovuoma ····· 19.07.
River Peltojoki
Lake Seitajärvi
Lake Kaakkurijärvi
Lake Noukunainen
Lake Kouhtajärvi
Lake Pitkäjärvi
Lake Ahvenjärvi
Lake Pahtijärvi
Lake Vietkajärvi
Vietkajärvenpalo Fell
Lake Korsajärvi
River Ivalojoki
Kyrö (present-day Ivalo)
Kourinsaari Island (Juutua)
Inari vicarage
Lake Isojärvi
probably Riutulan Lammassaari
River Kaamasjoki
Lake Mierasjärvi
River Utsjoki
Utsjoki vicarage ····· ca. 29.07.–09.08.
River Utsjoki ····· 09.08.
Lake Mantojärvi ····· 09.08.
Lake Mierasjärvi
Lake Isojärvi
Inari church ····· 12.08.
Kyrö (present-day Ivalo) ····· 13.–14.08.

Rautatunturit Fells ····· 15.08.
Palopää
Urupää
Kaunispää
Ahopää
Palkispää
Peselmäpalo
Tankavaara
Luironpalo
Lake Sompiojärvi ····· 16.08.
River Luirojoki
Korvanen ····· 18.08.
Lokka ····· 18.08.
Tanhua ····· 18.08.[157]
Sodankylä ····· 20.08.
River Kitinen
River Kemijoki
Kemijärvi
Rovaniemi
Kemi
x
x
x
Pori
Turku
Helsinki ····· ca. 17.09.

157 It is uncertain whether Castrén also visited the villages of Kiurujärvi and Kelujärvi on this day.

Karelia 1839

Helsinki ..... May
x
x
x
Kuopio
Kaavi
Liperi
Sotkuma
Taipale
Juuka
Nurmes
Sotkamo
Kajaani
Kolvasjärvi
Repola
Miinoa
Lusmanlahti
Akonlahti
Latvajärvi
Tšenanniemi (Keynäsjärvi)
Vuokkiniemi main village
Vuonninen
Jyvöälakši
Uhtua ..... stayed for 11 days
Lake Tuoppajärvi
Lake Pääjärvi
Kuusamo
Oulu
Kälviä
Härmä
Kauhava
Lapua
Tavastia
Helsinki ..... September

Lapland, Russia and Siberia 1841–1844

Helsinki ····· left 25.06.1841
Koski, Turku Province ····· arrived before 24.07.1841, stayed for some time
Säkylä
Kokemäki
Ulvila
Karvia
Lohtaja
x
x
x
Kemi ····· before 14.09.–after 11.11.1841
Rovaniemi
Kemijärvi
Kuolajärvi main village ····· stayed until the beginning of December 1841
Tanhua
Korvanen
Suomu tent
Akujärvi
Inari church
Jorggástat
Kárášjohka ····· ca. 08.01.–18.1.1842
Inari church ····· before 03.02.
a village in the fells (Castrén alone) ····· ca. 03.–ca. 10.02.1842
Inari church ····· ca. 10.–after 14.02.1842
Nellimö
Suõ'nnjel
Kola ····· beginning of March–after 04.04.1842[158]
Kildin
Kola
Mokraja Kitsa
Angesvarre
Maselga
Raznavolok/Rasnjaarg
Rikkataival/Rik-Suolo
Èkostrov

158 It is unsure which calendar Castrén used here.

Zašeek
Kandalakša
Kem' ..... ca. 23.04.–19.05.1842 (o. st.?)
Soloveck ..... ca. 20.05–26.05.1842 (o. st.?)
Arxangel'sk ..... 29.05. (o. st.?)– 27.06./09.07.1842
at Zimnye Gory
at Čapoma 05./17.07.1842
at Zimnye Gory 07./19.07.–11./23.07.1842
Kozly 11./23.–13./25.07.1842
Kuja 13./25.–14./26.07.1842
Arxangel'sk 15./27.–17./29.07.1842
Uemskij 17./29.07.1842
Arxangel'sk ..... 20.07./01.08.[159]–
end of November 1842
Uemskij ..... before 07.08.–after 25.08.1842
(o. st.?)
Xolmogory
Ust'-Pinega
Palenga
Uusenga
Kuzomen'
Veškoma
Jurola
Pinega
Kuloj
Njemjuga
Lampožnja
Mezen' ..... arrived before 05./17.12.1842
Sëmža
Mezen' ..... left 19.12.1842 (probably o. st.)
Sëmža ..... left in the second half of
Dec. 1842 n. st.
Nes' ..... 11./23.12.1842–19.01.1843[160]
including a visit to a Samoyed wedding 30 versts from Nes'
Timan church (present-day Nižnjaja Pëša) ..... left 01.02.1843[161]
Maste
Indiga, mouth of the river ..... stayed for ten days
Sula
Pustozërsk ..... 16.02.1843[162]
Timan church (present-day Nižnjaja Pëša)

159 This date established that the previous dates from 27 June are according to old style.
160 It is not known which calendar Castrén used here.
161 It is not known which calendar Castrén used here.
162 It is not known which calendar Castrén used here.

Chosha Bay	
Uusje	
Pjosjits	
Prisjatinitsa	
Svojnoj nos	
Pesjanka	
Lemtsa	
Svjatoj nos	
Pustozërsk	
Ust'-Cil'ma	beginning of April 1843
Ižma	middle of April–27.06.1843[163]
River Ižma	
River Pečora	
River Usa	15-day trip via *Joma*, Krasnobor 28.06., Ust'-Ižma, Ščeljajur 29.06.–02.07., Njašabož, Kyčkara, Praskan, Ust'-Usa
Kolva	beginning of July–04./16.09.1843
Synja, mouth of the river	06./18.09.1843
hut at the River Usa	15./27.09.–13./25.10.1843
across the River Këč'-Pel'	19./31.10.1843
at the foot of the Ural Mountains	19./31.10.–22.10./03.11.1843
over the Ural Mountains	22.10./03.11.1843
River Padjaxa (Sob')	23.–25.10./4.–6.11.1843
River Ob'	27.10./8.11.1843
Obdorsk (present-day Salexard)	28.10./9.11.1843–Jan. 1844[164]
Berëzov (present-day Berëzovo)	2nd half of Jan.1844–after 04.03./16.03.1844
Tobol'sk	arrived before and left after 12./24.03.1844
Turinsk	
Verxotur'e	
Solikamsk	
Velikij Ustjug	
Kargopol'	
Pudož	
Petrozavodsk	
Olonec	
Sortavala	
Viipuri	
Helsinki	arrived 15.05.1844

163 It is not known which calendar Castrén used here.

164 Castrén's letter, dated in Obdorsk on 2/14 Nov. makes the calendar definite from the beginning of September until here.

Russia and Siberia 1845–1849

Helsinki	left 27.02.1845
Porvoo	01.03.1845
Hamina	03.03.1845
Viipuri	05.03.1845
Rajajoki	06.03.1845
St Petersburg	23.02./07.03.–12./24.03.1845
Jajcevo	13./25.03.1845
Novgorod	
Edrovo	14./26.03.1845
Toržok	15./27.03.1845
Tver'	
Zavidovo	16./28.03.1845
Moscow	17./29.03.1845
Bogorodsk	20.03./01.04.1845
Vladimir	21.03./02.04.1845
Slobodišči	22.03./03.04.1845
Nižnij Novgorod	
Jurtino	
Koz'modem'jansk	
Čeboksary	
Kazan'	28.03./09.04.–01./13.05.1845
Malmyž District of the Vjatka Governorate	
Glazov District of the Vjatka Governorate	
Perm'	05.–07./17.–19.05.1845
Ekaterinburg	08.–11./20.–23.05.1845
Tjumen'	ca. 13./25.05.1845
Tobol'sk	16./28.05.–25.05./06.06.1845
Bronnikovo	
Karbina	
Demjanskoe	
Denščikovo	
Cingaly	
Samarovo	arrived before and left after 25.06./06.07.1845
Skripunova (Toropkova)	04.–05./16.–17.07.1845

Čebakovo ..... arrived before and left after 25.07./06.08.1845
Surgut 01./13.08.–12./24.09.1845
Lokosovo
Megion
Vampugol
Nižnevartovsk
Kiselovo
Larino
Nižne-Lumpokolskoe (present-day Aleksandrovskoe)
Tymsk
Narym 25.09./07.10.1845–01./13.12.1845
Togur 04./16.12.1845–after 11./23.01.1846
Molčanova 16./28.1.–27.2./11.3.1846
Nikolaevsk
Kornouxovo 28.2./12.03.1846
Tigildjaevo
Eušta 01./13.03.1846
Tomsk 02.–06./14.–18.03.1846
Ačinsk 09./21.03.–10./22.03.1846
Krasnojarsk 11.–16./23.–28.03.1846
Enisejsk 19./31.03.–24.03./01.04.1846
Makovskoe
Enisejsk ..... before 08./20.05.–18./30.05.1846
Anciferovo ..... left 20.05./01.06.1846
Toroskovo
Pjatnica
Ust'-Pit
Gurina
Savinova
Ostjatskaja
Kolmogorovo
Ponomarëva 20.05./01.06.1846
Nazimovo
Sergeevo
Nižnešadrino
Serebrjannikovo
Jarcevo ..... left 23.05./04.06.1846

Nikulino ····· 24.05./05.06.1846
Tankovo
Osinovo ····· 25.05./06.06.1846
Ust'-Tunguska (present-day Podkamennaja Tunguska)
Sumarokovo ····· 26.05./07.06.1846
Komsa
Inzyrevo ····· 28.05./09.06.1846
Mirnoe
Baxta ····· 29.05./10.06.1846
Novosëlovo ····· 29.05./10.06.1846
Borodino ····· 30.05./11.06.1846
Iskupskaja
Verxneimbatsk ····· 30.05./11.06.–03./15.06.1846
Peskino
Nižneimbatsk ····· 04./16.06.1846
Fat'janixa ····· 05./17.06.1846
Jamskoe (present-day Vereščagino)
Baklanixa (Baklanova)
Bajxa ····· 06./18.06.1846
Novozalësskaja (present-day Suxaja Tunguska) ····· 06./18.06.1846
Kostino
Mel'ničnaja
Miroedixa
Turuxansk (present-day Staroturuxansk) ····· 07./19.06.–18./30.07.1846
Schorochina ····· 19./31.07.1846
Angutixa
Gorošixa (Gorostinskoe)
Kurejka ····· 21.07./02.08.1846
Denežkino
Ermakovo ····· 22.07./03.08.1846
Karasino
Suškova
Pogorel'skoe
Igarka
Nosovo ····· 26.07./07.08.1846
Plaxino ····· 27.07./08.08.–12./24.08.1846
Xantajka ····· 12./24.08.–20.08./01.09.1846

Dudinka	23.08./04.09.–16./28.11.1846
Samylowa	
Seljakino	
Tolstyj Nos	18./30.11.–24.11./06.12.1846
Dudinka	left 08./20.12.1846
Luzino	
Xantajka	arrived 10./22.12.1846, stayed for three weeks
Turuxansk	arrived 11./23.01.1847
Nazimovo	22.02./06.03.1847
Enisejsk	09./21.03.–after 22.03./03.04.1847
Ačinsk	one day in March 1847
Užur	
Oraki	29.03./10.04.–30.03./11.04.1847
New Kizil duma	
Kostino	
***old Kizil duma*, visit to Sulek**	
Kop'evo	
Kačinsk steppe: salt lake at the River Belyj Ijus	31.03./12.04.–01./13.04.1847[165]
Son(skoe)	02./14.04.1847
Bol'šaja Erba/Kos-Erba	02./14.04.1847
Ust'-Erba	
Minusinsk	02.–16./14.–28.04.1847[166]
Majdaši	
Ust'-Abakanskoe (present-day Abakan)	April–second day of Whitsuntide 1847[167]
Ujtag	1./13.05.1847
Askiz (Sagajskaja duma)	02.–ca. 09./14.–ca. 21.05.1847
Ust'-Es'	
Askiz	
Uty	ca. 8./20.5.–29.05./09.06.1847
including excursions to the nearby uluses	
Beja	
Kaly	
Šušenskoe	left 10./24.06.1847[168]
Označennaja (present-day Sajanogorsk)	arrived 10./24.06.1847[169]–
Šušenskoe	left 17./29.06.1847

165 "Min färd gick ifrån *Ushúr* på den beundranswärdt sköna wäg, fom leder förbi de *Himmelska* sjöarna till Kisilska domen. Härifrån fortsatte jag resan till Katschinska förposten, for Hwita Ijus uppföre och återwände derpå till Jenisej, efter att hafwa genomströfvat en stor del af de Kisilska och Katschinska stepperna […]" Castrén to Sjögren, 20 April/2 May 1847. See the volume of letters in this series.

166 Dates according to Castrén's travel reports and diary. He, however, dated a letter to Sjögren in Minusinsk on 20 April/2 May 1847, writing there that he had just arrived in Minusinsk, and another letter to Rabbe in Minusinsk on 22 April/4 May.

167 These dates are from Castrén's travel reports. They are, however, difficult to combine with the information from his travel diary, see the next dates.

168 *Sic*, date according to Castrén's travel diary, not known which date is correct, 10/22 or 12/24 June.

169 *Sic*, date according to Castrén's travel diary, not known which date is correct, 10/22 or 12/24 June.

Lugavskoe	
Minusinsk	left 20.06./01.07.1847
Tes'	20.06./01.07.–03./15.07.1847
Šošino	03./15.07.1847
Karatuzskoe	05./17.07.1847
Schadatskoj	05./17.07.1847
Petropawlowsk	07./19.–08./20.07.1847
Sergejewsk	
Tjokur	
Nikolajewsk	10.–12./22.–24.07.1847
excursions to the gold panning bases of Jur'evsk, Preobraženskand Novo-Prijutnoe on the River Kundusuk	
River Urten-suk	
at the River Xut (Sol'džur), China	14.–17./26.–29.07.1847
Nikolaevsk	18./30.7.–21.07./02.08.1847
Karatuzskoe	22.07./03.08.1847
Kačulka	24.07./05.08.–02./14.08.1847
Kuragino	03./15.08.1847
Šalobolino	
Tes'	arrived ca. 05./17.08.1847
Minusinsk	arrived before and left after 05./17.09.1847
Ust'-Abakanskoe (present-day Abakan)	06./18.–07./19.08.1847
Uluses on Kačinsk Steppe	07./19.08.1847
River Ujbat	07./19.–09./21.08.1847
Ust'-Abakanskoe	09./21.08.1847
via Koybal uluses	
Lugavskoe	09./21.08.1847
on the steppe	09./21.–11./23.08.1847
Lugavskoe	11./23.08.–21.08./02.09.1847
Oja	21.08./02.09.–26.08./07.09.1847
Šušenskoe	26.08./07.09.–27.08./08.09.1847
Minusinsk	27.08./08.09.–05./17.09.1847
Gorodok	05./17.09.1847
Oglaxty	05./17.09.1847
Abakansk ferry	ca. 05./17.–14./26.09.1847
Kopjon	15./27.09.1847
Krasnojarsk	21.09/03.10.–26.9./08.10.1847

Botoj 26.09./08.10.1847
Rybnoe 26.09./08.10.1847
Anža 28.09./10.10.1847
Bol'šaja Anža 06./18.10.1847
Tyrbysch 13./25.10.1847
Mergenjówa 26.10./08.11.1847
Korostelevo
Agul ..... left 01./13.12.1847
Korostelevo
Kansk 01./13.12.1847
Ust'jansk 01./13.12.1847
Taseevo
River Usolka 02./14.–04./16.12.1847
Ust'jansk 04./16.12.1847
Koxa
Nižnij Ingaš
Pojma (present-day Staraja Pojma)
Tinskaja
Nižneudinsk ..... before 06./18.01.–27.01./08.22.1848
Irkutsk 01./13.–4./16.02.1848
Kultuk
Aginsk duma (Torskoe) 04./16.–18.02./02.03.1848
Irkutsk 20.02./04.03.–01./13.03.1848
Baschkowskaja 01./13.–02./14.03.1848
Bol'šoe Goloustnoe 02./14.03.1848
Verxneudinsk (present-day Ulan-Udè)
Selenginsk
Gusinoe ozero 04./16.03.1848
at Njendak Banpylov's ..... for 14 days
Trojckosavsk/Kjaxta ..... arrived before and left after 22.03./03.04.1848
Xorinsk ..... left 17./29.04.1848
Grjadskaja 18./30.04.1848
Poperečnaja 18./30.04.–19.4./01.05.1848
Pogrominskaja
Jarawinskaja
Lake Sosnovoe
Verschino-Udinskaja

Šakša ····· 20.04./02.05.1848
Kljutschewskaja
Čita ····· 21.04./03.05.–22.04./04.05.1848
Turinskaja ····· 22.04./04.05.1848
Urul'ga ····· 23.04./05.05.–03./15.05.1848
Nerčinsk ····· 05./17.05.1848
Oninsk Steppe
Nerčinskij zavod ····· 07./19.–10./22.05.1848
Bulduruj
Borzja
Bura
Zargol
Curuxajtuj (present-day Priargunsk) ·· left 12./24.05.1848
Selinda ····· 12./24.05.1848
Aleksandrovskij zavod ····· 13./25.05.1848
Selinda ····· left 17./29.05.1848
Manikovo ····· left 20.05./01.06.1848
***Kaakoj* (= Kokuj 1-j?)**
Makarjewo
Gazimurskij zavod
Nerčinskij zavod ····· 21.05./02.06.–29.05./10.06.1848
Dučarskij rudnik ····· 29.05./10.06.1848
Kutomarskij zavod
Dono
Savvo-Borzja[170]
Mulino
Konduj ····· ca. 20.05./01.06.–19.06./01.07.1848[171]
Konduj ruins ····· 19.06./01.07.1848
Cagan-Oluj
Ijewskaja
Xada-Bulak
River Cunguruk
River Turga
tin mine on the River Onon ····· 20.06./02.07.–21.06./03.07.1848
Aginskoe ····· 21.06./03.07.–24.06./06.07.1848
Argalej
Žimbira
Tura

170 Some time before arriving in Konduj Castrén also visited the villages of Boxto and Puri, but it is unclear exactly when.

171 Stayed for three weeks (ill).

Čita	26.06./08.07.–08./20.07.1848
Xorinsk	
Verxneudinsk	11./23.07.1848
Irkutsk	14./26.07.–18./30.08.1848
Nižneudinsk	
Kansk	
Balaj	stayed for some days
Krasnojarsk	before 20.10/01.11.–16.11.1848 (probably o. st.)
Tomsk	20.–25.11.1848 (o. st.?)
Kolyvan	
Omsk	arrived 02./14.12.1848
Petropavlovsk	
Zlatoust	
Ufa	arrived before 21.12.1848/01.01.1849
Kazan'	
St Petersburg	12./24.01.–10./22.02.1849
Viipuri	
Helsinki	

Matarengi church and Aavasaksa hill. The church was built in 1735–1737 by Hans Biskop from Kronoby. The belfry dates back to 1763. Postcard from the early 20th century.

Matthias Alexander Castrén

Journey to Lapland
June–August 1838

Edited and editorial comments by Timo Salminen

Commentary by Kaisa Häkkinen (KH)
and Timo Salminen (TS)

1 The manuscript in Castrén's own hand (KK Coll. 539.27.1, Varia 2.1) consists of notebooks or loose sheets, measuring 18 x 23 cm. Most parts of the text were written immediately after the journey, but the final form is from ca. 1850. The text has been published in its entirety in *Nordiska resor och forskningar* (NRF, Castrén 1852) I p. 1–74, partly (from p. 83 of the manuscript) in *Calender till minne af Kejserliga Alexanders-Universitetets andra secularfest* edited by Jakov Grot, p. 205–232 and partly in *Helsingfors Morgonblad* No. 2–4, 6–8/1839 (7, 10, 14, 21, 24, 28 Jan. 1839). The manuscripts for the articles in Hf. Mbl. and Calender are not preserved. This publication follows the manuscript for NRF (Castrén 1852), but its differences from the version in *Calender* (Castrén 1842b) are given the notes. The article in Hf. Mbl. (Castrén 1839) is published separately in this volume.

2 *I* ‖ II

3 Castrén wrote this ca. 1850. (TS)

4 *min [...] werksamhet* ‖ mitt hela lifs bemödanden

5 *öfriga* ‖ andra

6 *winnlagt* ‖ beflitat – The change was marked in pencil and it is unclear if it is by Castrén or someone else.

7 *erhålla* ‖ finna

8 *så widsträckta [...]* ‖ utföra[ndet]

9 Carl Robert Ehrström (1803–1881), Dr. Med., municipal physician of Tornio (Fi.)/Torneå (Swe.) 1838–1839, District Medical Officer of Tornio 1839–1855, municipal physician of Raahe 1855–1871. Ehrström was a close friend of Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) and cooperated with him in promoting the rights of the Finnish language. He also collected donations for establishing the Museum of Raahe and was otherwise active in the cultural life of the town. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13694; Vähäkangas 2009.

1

1 Resa till Lappland år 1838[1]

I[2] ***Resa till Lappland år 1838.***

I

3 För wid pass femton år tillbaka[3] fattade jag beslutet att egna min[4] lefnads werksamhet åt undersökningen af den Finska och andra dermed beslägtade folkstammars, språk, religion, seder, lefnadssätt och öfriga[5] ethnographiska förhållanden. För detta ändamål hade jag redan under min studie-tid wid universitetet med all omsorg winnlagt[6] mig om en både theoretisk kännedom af Finskan, samt derjemte äfwen sökt winna en förberedande kunskap af de härmed nära befryndade Lappska och Ehstniska språken. Det wisade sig likwäl snart, att jag, för att med
4 framgång kunna fortsätta mina studier innom detta gebiet borde wara betänkt på att förse mig med ett rikare och mera tillförlitligt material än det i skrift tillgängliga, och till den ändan nödgades anställa forskningsresor till särskildta delar af Europa och Asien. Men att erhålla[7] medel till så[8] widsträckta resor, erbjöd för mig så många svårigheter, att jag redan började missströsta om att någonsin kunna utföra min ungdoms käraste plan, då en god wän och studie-kamrat D[octo]r Ehrström[9] år 1838 erbjöd mig fri resa till Finska[10] Lappmarken, som

han i egenskap af läkare under sommarens lopp ärnade genomströfwa. Huru ringa frukter en hastig[11] resa äfwen lofwade mig, så emottog jag
5 dock med glädje min wäns frikostiga anbud och anträdde redan tidigt på wåren min färd ifrån Helsingfors.[12]

Kort efter min afresa hade äfwen en annan alumn af Alexanders-universitetet Mag[ister] Blank[13] beslutit att i natural-historiskt ändamål besöka Lappland och werkställa sin resa i wårt sällskap. Dessutom fogade händelsen, att en prest, wid namn Durchman[14], blifwit af Domkapitlet i Åbo anbefalld att wid samma tid begifwa sig till Enare-Lappmark, för att derstädes öfwertaga religions-wården. Wi sammanträffade alla kort före midsommaren i Torneå[15], som war Ehrströms station, uppgjorde här en gemensam reseplan och anträdde den 23 Juni wår Lappländska färd.[16]

Några mil ofwanför Torneå stad höjer sig det ryktbara[17] berget *Aawa saksa*[18], hvarpå re-
6 sande ifrån östan och westan alla år pläga församla sig för att se midsommar-solen. Åtföljda af en ung Tysk[19] klättrade äfwen wi uppför det höga berget och nådde dess spets precis på slaget 12.[i] [20] Här uppe funno[21] wi församlade några bland ortens herrar och damer;[22] en Holländsk Professor Akkersdyk[23], hitkommen, såsom det tycktes, för att justera sitt ur; en skara gnällande *antakaa lantti* (gif en slant); slutligen en hop karlar och qvinnor, lägrade kring

i. Det näst följande ända till sid. 12 utgör till större delen ett utdrag ur Dr Ehrströms dagbok. Se Helsingfors Morgonblad för år 1838, N. 84, 86.

In Castrén's time, Tornio at the mouth of the River Tornionjoki, N7306159 E369639 (N65°51′0″ E24°8′37″) was a quiet town with ca. 600 inhabitants. The 1830s, in particular, were a period of crisis because of diseases, adverse economic trends and poor harvests. Teerijoki 2007: 126 etc. Its location N7306206 E369604 (N65°51″2′ E24°8′35″).

The location of a town or a main village of a parish is given according to the church, sometimes marketplace, because they were the most important points of orientation in Castrén's time. In several cases the present-day centre has moved to another location. (TS)

10 *Finska Lappmarken* ‖ Lappland

11 *hastig* ‖ 1. sådan ‖ 2. fly[gtig]

12 From Ehrström's letter (draft) to J.V. Snellman s.d. 1838 it can be read that Ehrström and Castrén had originally planned to meet at Lappajärvi, but instead Ehrström received a letter from Castrén announcing that he is coming to the north. Snellman 1992: 646–650. (TS)

13 Jakob Fredrik Blank (1808–1860), MA in zoology, later Dr. Med. and municipal physician of Nykarleby (Swe.)/Uusikaarlepyy (Fi.). Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 (http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=14277) (TS)

14 Josef Vilhelm Durchman (1806–1891), clergyman in several parishes, chaplain of Inari 1838–1847, vicar of Ruovesi 1853–1879. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 (http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13893). (TS)

15 *Torneå* ‖ ~ stad

16 Castrén gave a more detailed description of his adventures during the first part of the journey in a letter to Knut Felix von Willebrand (1814–1893; Muonioniska s. d. 1838). See the volume of letters in this series. (TS)

17 *ryktbara* ‖ wids[träckt?]

18 Aavasaksa is a granite hill in Ylitornio at N7368072 E353749 (N66°23′52″ E23°43′31″), rising to 242 m above sea level. Aavasaksa has been famous for its Midsummer festivities since the early 19th century, as it is the southernmost point in Finland where the midnight sun can be seen. A French party of explorers led by Pierre Louis Moreau de Maupertuis (1698–1759) carried out a geodesic expedition to Lapland in 1736–1737 to determine the shape of the earth by measuring the length of meridians and also made measurements on Aavasaksa; there was also an expedition to South America for the same purpose. Aavasaksa also belongs to the Struve chain of survey triangulations named after the astronomer Wilhelm von Struve (1793–1864). Terrall 2002: 88–129. (TS)

19 The young German was called Vermehren, see Castrén's letter to K.F. von Willebrand s. d. 1838, volume of letters in this series. (TS)

20 C.R. Ehrström published his travelogue of the journey in *Helsingfors Morgonblad* No. 84 and 86/1838 (1, 8 Nov. 1838, *Utdrag ur ett bref från Landsorten*), and especially the first part of Castrén's description is a direct quote from it. (TS)

Amendment in the footnote: *följande ända till sid. 12* ‖ följande

21 *funno wi församlade* ‖ funno wi

22 *damer;* ‖ damer, hvilka sågo ut, såsom hade de tänkt den som wore wäl hemma och i sängen; – Ehrström: "Fruntimmer, hvilka sågo ut, såsom de hade tänkt: Den som vore väl hemma och i sängen!" HF. Mbl. 84/1838.

23 Jan Ackersdijck (1790–1861), Adjunct Professor of Law at the University of Utrecht, Professor of Law at the same university from 1840 to 1860, also rector of the university in 1840–1841. He is remembered for his large collection of historical maps, which

en ſtor eldbrasa. Sedan de förſtnämnda dragit hädan och wi köpt oss fred af de sednare, sällade wi oss till de ſiſtnämnda, och nu förſt wisade sig taflan, sådan den borde. Sjelfva localn der-
7 uppe har ingen ting wackert, omgifningen så mycket mera. Torneå ſtora elf[24] och Tengeljoki[25], som juſt wid bergets fot förena sig deras ſtränder, prydda med wackra byar[26] och gårdar, samt twenne kyrkor, Matarängi[27] å Svenska, Alkkula[28] å Finska sidan, och horizonten, begränsad af höga berg – sådan är det namnkunniga bergets omgifning. Tänk dig wårt lilla sällskap med ett par buteljer i kretsen, de unga karlarna, rullande ſtenar utför en ätteſtupa, flickorna glammande omkring brasan o. s. v., tänk dig denna tafla, upplyſt af en klar midsommar-sol, och du har en skuggbild af vår Johanne-natt på *Aawa saksa*.

Wårt uppbrott war signal till ett allmänt. Trefligt war att se den långa raden, klättrande utför den slingrande bergsſtigen. De följde oss till ſtranden och på elfven; flickorna sjöngo sina
8 wisor, och då wi skildes ifrån wårt sällskap, war klockan redan 4. Wår Tysk war utom sig af förtjusning. "Herrlich, schön, wunderschön!" woro hans utrop wid hvarje ſteg. Allt syntes honom så intressant, så märkwärdigt; och då wi åto på gäſtgifwaregården, ſtoppade han ett ſtycke bröd (det war här på orten wanligt kornbröd) i fickan[29] och sade, att han wid sin hemkomſt till Lübeck skulle wisa sina wänner huru[30] man äter i "Lappmarken".

Följande dag åtgick med besök i Alkkula kyrka och på berget Luppio, som är ett märkwärdigt *lusus naturæ*, ett werkligt bergsflott med lodräta murar, af rectangulära ſtenblock hopfogade trappor, grottor, hvalf o. s. v.[31] Wi

kunde ej få reda på några traditioner rörande ſtället, men då jag under wandringen deruppe frågade en wägwisare: ”onko tässä haltiota?” syntes han beſtört och svarade hviskande: ”kyllähän täällä[32] on haltio.”[33]

9 Wid Alkkula kyrka slutas för det närwarande landswägen och resan fortsattes ſåledes med båtar. Elfſtränderna samt träden å desamma buro djupa märken efter isens framfart. Den skall gå fram med en ryslig wåldsamhet, och på en del ſtällen hade wattnet ſtigit ända till tre famnar öfwer sin nuwarande yta. Man har å orten gjort den anmärkning, att floden (tulwa) iakttar en tjuguårig cykel. Så omtalas ännu 1798 års wårflod såsom alldeles förfärlig, likaså den af 1818[34]; nu 1838 war den åter högre än wanligt, dock icke så härjande, som de begge föregående.

Den 25. kl. 11 f[öre] m[iddagen] observerade wi en märkbar öfwergång i wår omgifning. Höjder och berg förſwunno, landet blef lågt, idel kärr och mossor tedde sig, och på ſtränder-
10 na funno wi wexter, hvilka uteſlutande tillhöra Lapplands flora. Träd[35] finnas här i ymnighet, i ſynnerhet granar[36], men de bära ålderdomens ſtempel, de ſtå mossinpelsade[37] och se så mörka, så[38] dyſtra, så ſörjande ut, såsom ſtodo de der, för att utmärka sjelfwa skapelsens graf. Man saknar blott det ſtora korset med sin inscription: ”Här hvilar”, man ser dock fragmenter deraf – ser du dessa hvita massor, känner du, hvilken kyla de sprida. Och orsaken till all denna förändring? Wi passerade nyss polarcirkeln.[39]

Sålunda befinna wi oss nu innom Lapplands naturliga gräns. Efter en sådan öfwergång till köldens och nattens rike wäntar man knappt

was bequeathed to the Utrecht University Library. Ackersdijck had travelled in Finland also in 1835, on that occasion at Imatra and Viipuri with Peter von Köppen. Utrecht University Library: Collectie Ackersdijck, http://repertorium.library.uu.nl/node/2704; Haltsonen 1968: 31; see also Castrén's letter to K.F. von Willebrand s. d. 1838 in the volume of Castrén's letters in this series. (TS)

24 The River Tornionjoki (Fi.)/Torne älv (Swe.)/Duortnoseatnu (SaaN)/Tornionväylä (Tornio Valley Fi.) is 510 km long, running from Northern Sweden to the Swedish-Finnish border and discharging into the sea at N7300678 E369229 (N65°46′4″ E24°7′31″). (TS)

25 The River Tengeliönjoki is a tributary of the River Tornionjoki and passes around Aavasaksa. The mouth of the river is at N7366610 E352355 (N66°23′2″ E23°41′45″). (TS)

26 *byar* ‖ gårdar

27 Matarengi (Swe.)/Matarenki (Fi.) is the centre of Övertorneå in Sweden, N7390255 E885892 (N66°23′27″ E23°39′26″). Until the Hamina Peace Treaty of 1809, it belonged to the same parish as the villages east of the river, i.e. present-day Ylitornio in Finland. (TS)

28 Alkkula is the centre of Ylitornio in Finland, N7358929 E350779 (N66°18′52″ E23°40′11″). (TS)

29 *fickan* ‖ sin ficka

30 *huru* ‖ hurudant bröd

31 Luppioberget is situated in Övertorneå on the Swedish side of the border, N7381390 E884923 (N66°18′49″ E23°36′27″). Its height is 193 m. (TS)

32 *täällä on haltio* ‖ se on

33 *Haltio*, *haltia* or *haltija* is a Finnish term for the guardian spirit of a place. Produce of various kinds from agriculture hunting and fishing were sacrificed to them to keep them satisfied and favourably disposed. Sarmela 1994: 158–168; Siikala 2013: 87,

369–376; Pulkkinen 2005f. On this wandering, see also Castrén's letter to K.F. von Willebrand s.d. 1838, volume of letters in this series (TS)

34 The great flood of 1818 destroyed houses and properties in Tornio worth 46 000 roubles. Tornion kaupunginarkisto: Tornion aikajana, https://www.tornio.fi/index.php?p=Tornionaikajana. (TS)

35 *Träd [...] men* ‖ 1. Skogar funnos här wäl i mängd, i synnerhet granskog ‖ 2. = 1 Skogar funnos här wäl ans[enligt], i synnerhet granskog ‖ 3. Skogar finnas här i ymnighet, men

36 Spruce (*Picea abies*) grows in whole Finland except the northernmost Lapland. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/puut/norway-spruce. (TS)

37 *mossinpelsade* ‖ med skallig hjessa

38 *så dystra* ‖ så sörjande ut

39 In his letter to K.F. von Willebrand s. d. 1838 Castrén mentions separately also the rapids of Kattilakoski, N7381388 E357615 (N66°31′7″ E23°47′47″). See the volume of letters in this series. (TS)

40 *tvenne* ‖ för

41 Nils Ekström (1785–1870), administrative county district clerk of Tornio and industrial entrepreneur. He was a well-known person in Turtola where he lived until 1853. Aska 2004: 85–96; Ruisniemi 1969, http://www.svanstein.be/byn/elina.html; Teerijoki 2007: 473. See Castrén's letter to K.F. von Willebrand s.d. 1838 in the volume of letters in this series. Aska 2004: 92 is mistaken when stating that Castrén visited Ekström twice. During his journey in Lapland in 1841 Castrén did not travel in at all in the valley of the River Tornionjoki. (TS)

42 Turtola is a village in Pello, previously also name of the parish, N7394834 E362025 (N66°38′28″ E23°52′50″). (TS)

43 Castrén and his companions continued from Turtola to the village of Pello (N7411884 E 367703 [N66°47′47″

mera tecken till någon odling. Ingen ting är angenämare, än att i denna wäntan bli bedra-
11 gen. Jag kan derföre ej underlåta att nämna tvenne[40] ljuspunkter i detta chaos. Den ena är Direktören E[kström]s[41] hus i Turtola[42], 12 mil norr om Torneå, ett hus, som kunde pryda hvilken del af Finland som hellst. Böcker, musikalier, instrumenter m. m. – intet af allt detta, som en finare odling gjort till menniskans behof, saknades. Döttrarna i huset woro ty wärr borta; wi blefwo dock trakterade med musik, och innan wi gingo till sängs, hade wi från fönstren sett midnattssolen och sett den börja en ny dag.[43]

Den andra ljuspunkten är Kengis jernbruk, ännu nordligare. Här har culturen för mera än 200 år tillbaka slagit rötter. Det har sina privilegier af[44] Drottning Christina[45] från år 1637 och fortgår ännu med oförsvagade krafter.[46] Bruket tar sin malm ifrån bergen i grannskapet, har fordom producerat äfwen koppar
12 och är beläget wid Torneå elf, straxt ofvanom dess förening med Muonio[47], i en wild, skön nejd. Forssen är en af de allrastörsta jag någonsin sett, och skall göra ett fall af 72 fot[48] på en sträcka af vidpass 1000 alnar.[49]

Men sedan wi en gång kommit till Lappland, måste jag wäl nämna ett[50] ord om den härwarande allmogen. Den består ifrån[51] Torneå ända upp till Muonioniska[52] af idel Finnar[53], hvilka dels äro afkomlingar af landets äldre inwånare Lapparne, dels äfwen colonister ifrån särskildta delar af Finland och från kusterna af Hvita hafwet. Många familjer kunna ännu redogöra för sin härkomst, och hwad de härom förtälja, bewisar tydligt, att rikedomen på fisk och willebråd lockat de första colonisterna att bosätta sig i denna vildmark. Efterhand

13 hafva dock dessa näringsgrenar allt mera och mera försämrats, samt i följe deraf åkerbruket och boskapsskötseln år för år wunnit större insteg å orten.[54] Öfwerhufvud äga[55] inwånarne wid Torneå elf i sitt lefnadssätt nu för tiden mycken öfverensstämmelse med landets öfriga bebyggare. Detta röjer sig till och med i deras sätt att bo och bygga. Gården utgör wanligen en qvadrat, är kringbygd på alla fyra sidor[56] och innefattar: 1) boningsrummen, bestående af ett stort, rymligt pörte[ii] [57], hwarest man wistas och arbetar om dagen, och ett eller par mindre rum, bestämda för natten om sommarn; 2) en mindre bygnad, innehållande[58] främmande och sommar-rum; 3–4) särskildta uthus. Många
14 slags prydnader, skurna i träd och brokigt målade, äro anbragta kring fönster och dörrar, stundom äfwen en blomster-bukett (vanligen af trollius europæus[59]) hängande i taket eller dylika blommor strödda på golfwet. Dessa prydnader, så obetydliga de än äro, gläda ögat, ty de wittna, att innewånarne dock hafva någon stund öfrig ifrån tryckande närings-omsorger. Möbleringen i rummen är högst tarflig, men öfwer allt, som ej är i dagligt bruk, hvilar snygghet och renlighet. I synnerhet är det trefligt att se gummornas mjölk-kamrar med sina hvita bunkar och deras appetit wäckande innehåll.[60]

15 En tillfällig orsak till den utomordentliga renlighet, som rådde öfwerallt på stationerna, war utan twifwel den, att allmogen blifvit underrättad om den Franska polar-expeditio-

ii. Pörtet har wanligen fönster och en stor ugn med skorsten, består dock stundom i ett rökpörte.

E23°59′24″]) and to Kardis (Swe.)/Kaartinen (Fi.), N7456988 E882859 [N66°59′1″ E23°47′34″]), Kengis (Swe.)/Köngänen (Fi.), N7477944 E867243 [N67°11′28″ E23°30′40″]) and Kieksiäisvaara (N7481155 E866544 [N67°13′28″ E23°31′2″]), all on the Swedish side of the border. See letter to K.F. von Willebrand, s.d. 1838 in the volume of letters in this series. (TS)

44 *af* ‖ ifrån

45 Christina (1626–1689) was Queen of Sweden in 1632–1654. In 1640, during the regency prior to her gaining maturity, the university or academy of Turku was founded. It was moved to Helsinki in 1828. Nenonen – Teerijoki 1998: 256. (TS)

46 The privileges of the Kengis or Köngänen ironworks date from 1646. Awebro 1993: 361–369. Castrén and his companions visited the site on 27 June. Castrén to K.F. von Willebrand s.d. 1838, see the volume of letters. (TS)

47 The River Muonionjoki discharges into the River Tornionjoki on the border, N7455596 E350967 (N67°10′49″ E23°33′18″). Castrén reached this point on 27 June. See Castrén to K.F. von Willebrand s.d. 1838, volume of letters in this series (TS)

48 Weights and measures, see vocabulary.

49 After Kengis, Castrén continued via Kieksiäisvaara

50 *ett* ‖ några

51 *ifrån* ‖ längs

52 Present-day Muonio, at N7541384 E360556 (N67°57′11″ E23°40′11″). See picture on the cover of this volume. (TS)

53 *Finnar* ‖ Finska

54 The Finnish colonization of Lapland began in the 16th century, and it extended throughout the region by the late 18th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 114–119; Virrankoski 1973: 78–97.

55 äga […] öfwerensstämmelse med ‖ skilja sig inwånarne wid Torneå elf i sitt lefnadssätt nu för tiden föga ifrån

nens[61] snara ankomſt och anbefalld att hålla allt i beredskap i dess emottagande och fortskaffande. Man afbidade med spänd nyfikenhet de sällsynta främlingarna[62], men det märktes dock tydligt, att de ej woro särdeles välkomna gäſter. Fransmän hade äfven förrut färdats[63] i denna nejd och ej gjort sig kända ifrån någon särdeles fördelaktig sida.[64] I synnerhet tadlade man deras oförmåga att uthärda ſtrapatser och yttrade en ſtor förtrytelse deröfwer, att de ej, såsom andra resande, wil-
16 ja[65] beqwäma sig att ſtiga i land och gå till fots, medan båten ſtakas uppför ſtrida forssar. Wisserligen sörjde äfwen Engelsmännen för sin beqvämlighet, men så betalte de ock en mångdubbel skjutslega, ſtälde sig ofta att meta i forssarne och skänkte hela sin fångſt åt skjutskarlarna.

Hwad oss beträffar, så kunde man åtminſtone icke föra någon klagan deröfwer, att wi sågo för mycket wår beqvämlighet till godo. Wi ſtröfwade[66] ofta hela dagen genom skog och mark, tillryggalade ſtundom[67] miltal genom sanka, kärruppfyllda nejder, hjelpte dessemellan wåra skjutsbönder med att draga båten och bära wåra effecter uppför forssarne m. m. Under allt detta hade wi att kämpa med en olidelig hetta, med mygg och andra yrfän. Hettan war
17 ſtundom så plågsam, att wi nödgades raſta om dagen och i dess ſtälle fortsätta wår resa om natten. Hände det någon gång, att wi under de långa ſtationerna öfwerföllos af regn och owäder, så uppgjordes vid[68] ſtranden en ſtockeld, hvarvid wi torkade wåra kläder. Illa försedda med proviant nödgades wi ofta ſtilla wår hunger med halmbakad kornbröd[69] och annan mindre[70] wälsmaklig föda. Oaktadt alla dessa

56 In different variations, it was typical of a traditional West Finnish farmhouse site that its buildings were placed around a closed yard. In the valley of the River Tornionjoki, the centralized Swedish layout, in particular, was followed, in which the dwellings were in a closed square and the other structures were placed outside it. Vuorela 1975: 297–299. (TS)

57 Amendment to the footnote: *består dock stundom* ‖ 1. är dock stundom ‖ 2. är

58 *bygnad, innehållande* ‖ stuga, in[nehållande]

59 Globeflower. Typical especially of Lapland but also growing also in some parts of Finland further to the south. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/globeflower. (TS)

60 *innehåll* ‖ ~ En främmande sak, som här mötte ögat och påminte om ~~Lappland~~ Lappmarken, woro pulkor och ahkior. Renen fyller redan här understundom hästens plats, och den måste wara en ostyrig best, ty jag såg flere personer, som buro märken efter sina renfärder. Framdeles hoppas jag få göra dess närmare bekantskap.

61 King Louis Philippe (1773–1850; reigned 1830–1848) sent two expeditions to Lapland in 1838 and 1839 to collect information and material on northern botany, zoology, geology, mineralogy, astronomy, ethnography etc. The expeditions were carried out together with Swedish and Norwegian scientists. *Helsingfors Morgonblad* published extracts of two letters from the French geologist, Dr. Eugène Robert (1806–1882) to the Russian minister in Hamburg in the autumn of 1838. See p. 157. Borm 2014. (TS)

62 *främlingarna* ‖ gästerna

63 *färdats* ‖ rört sig

mödor och obehagligheter fortsatte wi resan med gladt mod och anlände den 30 Junii till Muonioniska kyrka.[71]

19 Här[72] gjorde wi ett par weckors uppehåll, dels för att hvila oss efter wåra öfwerståndna mödor och samla krafter till nya[73], dels äfwen för att sköta[74] wissa mer och[75] mindre angelägna[76] göromål.[77] Det war egentligen jag som röstade för dröjsmålet, icke[78] blott derföre att mina krafter woro mycket medtagna af den föregående resan, utan äfwen af det skäl att jag här fann ett lika godt som oförmodadt tillfälle till befrämjande af det wetenskapliga ändamålet för min resa. Händelsen fogade, att en infödd Lappsk kathechet[79], slom blifwit uppfostrad af
20 Pastor Stockfleth[80] och gått honom tillhanda wid religiösa skrifters affattande på lappska språket, wid denna tid uppehöll sig i Muonioniska. Då studium af nyssnämnda språk utgjorde den[81] hufvudsakliga driffjädern till min resa, så ville jag naturligtwis icke låta detta tillfälle till ändamålets winnande gå mig obegagnadt ur händerna. Å sin sida war äfwen katecheten lika angelägen att få begagna min handledning i[82] Finskan, ty det war i och för dess studium, som han ifrån Norige hade begifwit sig till Muonioniska. Ledda af ömsesidiga intressen beslöto wi att förena oss om gemensamma sträfwanden och arbetade med all ifwer hvar för sitt ändamål. Äfwen mina reskamrater funno på denna ort tillfälle till en efter deras håg afpassad werk-
21 samhet. B. ströfwade widt[83] omkring nejden med sin insekt-håf, D. war prästerskapet behjelplig wid andliga förrättningar och E. sysselsatte sig med utöfningen af sitt praktiska läkare-kall. Oförutsedda händelser förmådde dock den sistnämnda att efter några dagars wistelse i

64 This may refer to the escape journey of the Duke of Orléans Louis Philippe, later King Louis Philippe of France, to northern Norway in 1795. Pekonen 2014: 81–89. (TS)

65 *wilja beqwäma* ‖ beqwäma

66 *Wi ströfwade* ‖ Än hjelpte wi

67 *stundom* ‖ ofta

68 *vid […] stockeld* ‖ en stockeld

69 *kornbröd* ‖ kornbröd, illa surnad mjölk

70 *mindre wälsmaklig* ‖ osund

71 Castrén and others travelled via Kolari (N7472409 E361742 [N67°20′9″ E23°47′1″]) and Kihlanki (N7500847 E353441 [N67°35′12″ E23°33′15″]). Both these settlements are again on the Finnish side of the border. Castrén to K.F. von Willebrand s.d. 1838, see volume of letters in this series. (TS)

72 *Här* ‖ II. Wid Muonioniska kyrka

Castrén originally divided his text into two different chapters here.

73 *nya* ‖ de kommande

74 *sköta* ‖ samla

75 *och* ‖ eller

76 *angelägna* ‖ wigtiga

77 It was here that Castrén originally wrote the letter that he published later in connection with his 1841 journey in the north with the title *Utdrag ur ett bref, dateradt Kuolajärwi den 3 December 1841*. See the 1841–1844 travel materials. (TS)

78 *icke blott* ‖ emedan

79 Isaksson/Isaksen from Norway. See Castrén's letter to K.F. von Willebrand, Muonioniska s.d. 1838, and Ehrström 25 Sept. 1838 in the volume of letters in this series.

80 Niels Joachim Christian Vibe Stockfleth (1787–1866) was originally an officer and later a clergyman and missionary who served in Finnmark, Northern Norway. He is known especially for his studies in the Saami language. He also published literature in Saami, among other works, a translation of the New Testament. Wichmann 1917. (TS)

Muonioniska afbryta sina göromål och återwända till Torneå.[84]

Wi tre öfrigblefna resande qvarstadnade i Muonioniska ända till den 16 Juli, då den lappländska sommaren redan war så långt framskriden, att wi nödwändigt måste göra uppbrott för att i behaglig tid kunna återwända[85] från Lappland.[86] Wid wår afresa från Muonioniska hade wi ännu icke uppgjort för oss någon fullständig reseplan, utan endast beslutit att rigta wår kosa
22 åt den stora landtås, som ifrån hvarandra åtskiljer Ishafwets och och den Bottniska wikens wattendrag. För att på[87] ginaste wäg nå nyssnämnda ås, styrde wi kursen öfver de frejdade *Pallas*-fjällen[88], dem en[89] af mina reskamrater liknade wid ett kolossalt ”jättetempel med många kupoler.” Efter att hafwa öfwerstigit dessa fjäll fortsatte wi till fots wår färd och anlände efter 4 mils wandring till *Kyrö* by[90] uti Kittilä[91] kapel och Sodankylä[92] Socken.[93] Härifrån begåfwo wi oss med båt uppför Ounasjoki[94], som är en mäktig gren af Kemi-elf[95], färdades ytterligare 5 mil och kommo[96] så till *Peldowuoma* by[97] i Enontekis Lappmark.

Efter[98] wår ankomst till nyssnämnda by sammankallades[99] de äldsta och erfarnaste män
23 till en rådplägning angående den wäg wi borde taga, för att med minsta möjliga omak och omkostnader komma öfwer landtåsen. Förslagswis hade wi redan förut warit betänkta på att i *Wuontisjärwi* (en by nära Peldowuoma)[100] köpa oss en båt, färdas dermed fyra mil uppför en fjällbäck, benämnd Käkkäläjoki[101], låta sedan draga wår båt en mil öfver landtåsen till Nuolasjoki[102] och styra utmed denna bäck till Enare-elf[103], som i sitt nedra lopp bär namnet Teno[104] och leder till Utsjoki-Lappmark. Emot

81 *den […] till* ‖ det förnämsta ändamålet för
82 *i* ‖ af
83 *widt* ‖ om[kring]
84 In the margins of the manuscript (p. 21) there is a note reading: – *ända hit afskrift till Tyskland*. It is unsure if it is in Castrén's own hand or by someone else.
85 återwända från Lappland ‖ sluta wår resa
86 During their stay at Muonioniska, Castrén also visited Olostunturi Fell (N7537862 E366186 [N67°55′27″ E23°48′30″]), with an elevation of 509 m above sea level. (TS)
87 *på* ‖ 1. derig[enom] ‖ 2. på den
88 The Pallastunturi Fells (Fi.)/Bállasduottar (SaaN) are a group of fells in Muonio in West Lapland, N7554149 E377265 (N68°4′30″ E24°3′13″). Their highest parts are 646–809 m above sea level. (TS)
89 *en […] reskamrater* ‖ någon resande
90 Present-day Yli-Kyrö in Enontekiö, N7564823 E382336 (N68°10′22″ E24°9′48″). Enontekiö (Fi.) Enontekis (Swe.)/Eanodat (SaaN)/Iänudâh (SaaI) is situated in the north-westernmost part of Finland. (TS)
91 Kittilä (Fi.)/Gihttel (SaaN)/Kittâl (SaaI) in west Lapland was in Castrén's time a chapelric of Sodankylä, and from 1854 an independent parish. Virtamo 1962. Its centre is on the River Ounasjoki N7507210 E410451 (N67°39′59″ E24°53′17″). (TS)
92 Sodankylä (Fi.)/Soađegilli (SaaN)/Suáđigil (SaaI)/Suä'đjel (SaaS) is one of the first Finnish parishes in Lapland, comprising originally the whole of central Lapland from the west to the east. Sodankylä was divided for the first time in 1874, when Kittilä became an independent parish. The centre of Sodankylä is situated at N7477577 E482631

detta förslag gjorde likwäl Peldowuoma-boerne vid wår rådplägning många grundade anmärkningar. ”Käkkäläjoki”, sade de, ”är strid och på denna årstid så grund, att knappt en tom båt kan flyta derpå. För att bära effecterna och
24 draga båten öfwer fjället, dertill erfordras mycket folk eller hellst några hästar. Nuolasjoki äger till och med under flodtiden så litet watten, att båten måste dragas hela bäcken utföre. Mera än skildringen af de mödor och beswärligheter, med hvilka denna resa war förenad, skrämde oss de härwid förekommande kostnader. Man talade om hundra rubel och ännu[105] mera, hvartill Wuontisjärviboerne tillförene plägat taxera de resande för denna färd. Ur stånd att disponera öfver så stora summor nödgades wi slå denna[106] plan helt och hållet ur hågen. I detsamma uppkastades det förslag, att wi, i stället för att köpa en båt i Wuontisjärwi, skulle låta timra en ny wid Saunajärwi, der Enare-elf[107] tager sitt ursprung.[108] Denna plan wäckte i början ett stort bifall, och wil tillfrågade redan alla[109] tillstädes wa-
25 rande båtsmeder, om icke någon af dem wille åtaga sig att timra oss en farkost, då Erik Peldowuoma[110], en af hufvudpersonerna i wår rådsförsamling, med hånfullt leende sporde oss, hvar wi ärnade taga wirke. Derpå gaf han oss i största wälmening följande råd: ”Herrarne”, sade han, ”taga sina renslar på ryggen, proviantera sig för 4–5 dagar och vandra till Jorgastack” (en lappby wid Teno-elf)[111]. ”Der ären I säkra att träffa fiskare, hvilka med beredwillighet skola föra er med båt utför Teno[112] till Utsjoki[113]. Men”, fortfor Erik, ”duger ej detta förslag, så gifwes intet annat råd, än att Ni tager den 20 mil längre och mångfalldt beswärligare wägen genom

(N67°24′50″ E26°35′41″). Onnela 2006: 325–333. (TS)

93 At Kyrö Castrén met the vicar of Karesuando, Lars Levi Laestadius (1800–1861). Laestadius was of Saami birth on his mother's side and he is known both as a collector of Saami folklore, initiator of a religious movement and a botanist. Castrén wrote to K. F. von Willebrand about his great appreciation of Laestadius as well as the friendship they forged during their brief meeting. Castrén to Willebrand s. d. 1838, see the volume of letters in this series; Talonen 2000/2012. (TS)

94 The Ounasjoki (Fi.)/Ovnnesjohka (SaaN) is the largest tributary of the River Kemijoki, length nearly 300 km, discharging into the latter at Rovaniemi, N7377608 E443558 (N66°30′45″ E25°43′51″). (TS)

95 The River Kemijoki (Fi.)/Giemajohka (SaaN) with a length of 550 km is Finland's longest river. It discharges into the Gulf of Bothnia at N7296916 E384355 (N65°46′22″ E24°28′26″). (TS)

96 *kommo* ‖ anlände

97 The village of Peltovuoma (Fi.)/Bealdovuopmi (SaaN) in the parish (municipality) of Enontekiö is on the River Pasmajoki, a tributary of the River Ounasjoki, N7588208 E384732 (N68°22′59″ E24°11′44″). (TS)

98 From here on, the contents of the text follow the article published in *Helsingfors Morgonblad* in 1839. (TS)

99 *sammankallades* ‖ sammankallade wi

100 Lake Vuontisjärvi (Fi.)/Vuottesjávri (SaaN) is situated ca. 12 km northwest of Peltovuoma, N7594527 E377495 (N68°26′12″ E24°0′44″). (TS)

101 The River Käkkälöjoki (Fi.)/Geahkkil (SaaN) is a tributary of the River Ounasjoki. Its mouth is at N7587611 E373545 (N68°22′23″ E23°55′28″). (TS)

Enare[114]." Twenne omständigheter förmådde oss att antaga det sistnämnda förslaget. Först
26 och främst wille B. endast i detta fall blifwa wår reskamrat, och för det andra trodde D. att hans åhörare ungefär wid det laget, då wi skulle inträffa i Enare, woro der församlade för att förrätta sin andakt.

Nu war hufvud-frågan afgjord, och till öfwerläggning förehades, huruwida på orten skulle finnas någon duglig karl, som wore hugad att blifva oss följaktig under resan. "Jessiö[115] och ingen annan är lämplig till detta wärf", yttrade Erik utan betänkande. "Jessiö", tillade en annan, "skall föra er fram, lika mycket om han för Er ofvan eller[116] under wattnet, men[117] på wägen skall han icke lemna Er." Denna fördelaktiga tanke om Jessiö delade äfwen alla andra i rådsförsamlingen. Mannen inkallades och förklarade[118] sig beredvillig att blifva wår följeslagare. Han utbad sig likwäl att dess-
27 förinnan få[119] göra en färd till Wuontisjärwi för att taga afsked af hustru och barn, men med förbindelse att inom halftannat dygn återwända till Peldowuoma. Härpå upplöstes församlingen och alla begåfwo sig till hvila. Den följande dagen åtgick till större delen under allehanda förberedelser till resan. Morgonen derpå återwände Jessiö och förklarade[120] sig nu redobogen att anträda resan. Äfwen Erik erbjöd att blifwa oss följaktig[121] såsom wägwisare under de twå första dagsresorna, eller tills wi hunnit öfver landtåsen. Wi anförtrodde oss med full tillförsigt i dessa twå männers wård, instufwade oss i en liten båt och anträdde nu den egentliga början af wår lappska resa.[122]

Dagen[123] war regnig, då wi embarkerade, och det är mindre angenämt att på en sådan

102 The River Nuolasjoki (Fi.)/Njuolasjohka (SaaN) runs from the Norwegian side of the border to the River Kietsimäjoki (Fi.)/Skiehččanjohka (SaaN) at the border, N7615519 E423405 (N68°38′28″ E25°6′55″). (TS)

103 The River Inarijoki (Fi.)/Anárjohka (SaaN) runs from the Norwegian side to the Finnish-Norwegian border and joins the River Kaarasjoki (Fi.)/ Kárášjohka (SaaN) in the River Tenojoki (Fi.)/Tana (No.)/Deatnu (SaaN) at Karigasniemi (Fi.)/Gáregasnjárga (SaaN) in Utsjoki, N7703405 E453234 (N69°26′9″ E25°48′25″). (TS)

104 The River Tenojoki (Fi.)/Deatnu (SaaN)/Tana (No.) became the border between Sweden (Finland) and Norway in the treaty of Strömstad in 1751. It flows into the Arctic Ocean at N7876495 E994663 (N70°30′5″ E28°22′23″). (TS)

105 *ännu* ‖ dessuto[m]

106 *denna* ‖ he[lt]

107 *Enare-elf* ‖ Enarajoki

108 The River Inarijoki begins on the Norwegian side of the border. (TS)

109 *alla* ‖ några

110 Castrén seems to mean Erik Johansson Kyrö (b. 1795). KA Enontekiö parish records 1826–1834, http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7543264. (TS)

111 Also the village of Jorggástat (SaaN)/Jorgastak (No.) is on the Norwegian side of the border at N7709659 E923586 (N69°9′46″ E25°43′1″). (TS)

112 *Teno* ‖ Tenojoki

113 Utsjoki (Fi.)/Ohcejohka (SaaN)/Uccjuuhâ (SaaI)/Uccjokk (SaaS) is the northernmost parish and municipality in Finnish Lapland. It was colonized by Finnish inhabitants in the middle of the 18th century, but as late as in 1910 their number did not exceed 50. An independent parish since 1747. Its church is located at N7750677 E500233 (N69°51′49″ E27°0′21″). Itkonen, T.I., 1948 I: 119; Vartiovaara 1965. (TS)

28 dag begyn⸗na en resa, hvarunder man på trettio mil ej kan finna[124] något annat tak öfwer sitt hufvud än Lapplands dunkla himmel, någon annan eldstad än den som för[125] stundens behof tillredes af en fura, någon annan bädd än den fuktiga marken eller i bästa fall en bergsskrefwa. Tanken på följande dagens mödor bidrog[126] äfven i sin mon att öka obehaget vid sjelfwa begynnelsen af wår resa. Wi kunde med bästa wilja ej öfwerwinna wåra swårmodiga känslor, utan suto trumpna[127] och mållösa i båt, en[128] och hvar försänkt i sina enskildta betraktelser. Undertecknad, som hade den ledsamheten att sitta något obeqwämt, intresserade sig likwäl i så måtto för det allmänna, att han började eftertänka, hvartill all wår medtagna packning wore af nöden. Denna
29 pack⸗ning war i sjelfwa werket ganska obetydlig, men för nöjet att sitta litet[129] beqvämare skulle jag för min del gerna hafwa afstått något af provianten, som bestod i 2–3 lispund bröd, 5 skålpund kött och lika[130] mycket fisk, 3[131] kannor brännvin och 5 skålpund tobak m. m. Dessutom[132] hade hvar och en af de resande för sin enskildta räkning medtagit en rensel af 15 skålpunds wigt och[133] en lappmudd[134]. Bland sistnämnda effecter syntes mig i[135] synnerhet mudden wara temmeligen öfwerflödig, då i detsamma ryggen kändes wåt och jag fann mig befogad att träda på mig[136] det lappska plagget. Min härigenom timade förwandling spridde någon munterhet i sällskapet. Mudden
30 hade blott en ärm, ⸗ war på somliga ställen luden, på andra bar, och räckte knappt till knäna, der ett par med remmar om wadorna fastsurrade stöfwelskaft widtogo. En hvit mössa i hufvudstads maner och ett par glasögon

114 Inari (Fi.)/Enare (Swe.)/Anár (SaaN)/Aanaar (SaaI)/Aanar (SaaS). In Castrén's time, Inari was a chapelric under Utsjoki. It became an independent parish and municipality in 1881. The chapel of Inari was located at Lake Iso Pielpajärvi (Fi.)/Stuorrâ Piälbáájävri (SaaI), at N7648953 E504641 (N68°57′5″ E27°6′56″). Vahtola, J., 2003: 132–133; Inarin seurakunta: Pielpajärven erämaakirkko, https://inarinseurakunta.fi/index.php/sivu/pielpajarvenkirkko. (TS)

115 He can no longer be identified.

116 *eller* ‖ och

117 *men* ‖ ~ att

118 *förklarade* ‖ yttrade

119 *få […] färd* ‖ begifva sig <->

120 *förklarade* ‖ nu

121 *följaktig […] wägwisare* ‖ följaktig

122 The extract from Ehrström's diary ends here.

123 *Dagen war regnig* ‖ Det war en regnig dag

124 *finna* ‖ h<-->

125 *för […] tillredes* ‖ tillredes

126 *bidrog […] att* ‖ tjenade äfven i sin mon till att

127 *trumpna* ‖ stumma

128 *en och hvar* ‖ en hvar

129 *litet* ‖ något

130 *lika* ‖ d[it]o

131 *3* ‖ b[rännvin]

132 *Dessutom […] räkning* ‖ För sin enskildta räkning hade hvar och en bland de resande

133 *och* ‖ samt dessutom

134 A frock-like fur coat usually extending to the ankles, Fi. *peski*, *lapinpeski*, SaaN *beaska* (Itkonen, T.I., 1948 I: 335: *peäs'kâ*; a worn out *peski*: *muöd'dä* [*muoddá*]). For a detailed description, see Itkonen, T.I., 1948 I: 335–337. (TS)

135 *i […] mudden* ‖ mudden

136 *mig* ‖ l[appska]

137 With the River Peltojoki Castrén means the present-day River Pasmajoki thus named as far as Lake Angelijärvi and from there on called the

bildade en skärande kontraſt till den öfriga koſtymen.

Regnet fortfor näſtan utan uppehåll hela den förſta dagen af wår resa, hvarunder wi sakteligen arbetade oss fram uppför en liten å, benämnd *Peldojoki*[137]. Förſt emot aftonen började himlen ljusna och solen framskymta[138] mellan de glesnade molnen. En lifwande glans göt sig öfwer den dunkla wattenytan[139], blommor och träd antogo en ljusare färg. Fiskarna sprutto upp ur wågen och luftens innewånare flögo qvittande fram ur sina gömſtällen. Äfwen
31 i wår krets började gladare känslor gifva sig luft. Sittande i ſtyret höjde Erik sin ſtämma och sjöng på fädernas enkla melodi[140] om Wäinämöinens[141] äfwentyrliga[142] färder till Pohjola[143], om den sköna Louhi-dottern[144], o. s. v.[145] Öfwerraskad att inom Lapplands gränser förnimma toner, som redan[146] äro sällsporda i sjelfwa Finland, började jag anſtälla efterfrågningar angående Peldowuoma-boernes härkomſt och erhöll af Erik den upplysning, att hans familj härſtammade ifrån det på sånger rika Karelen. Sin förſta, till Lappland inwandrade ſtamfader kallade han *Aisari* och trodde[147] sig weta att denna haft en son vid namnet *Päiviö* eller *Päiwiä*, hvilken tillika med
32 sina tre söner wunnit en ſtor ryktbarhet öfver hela den Finska Lappmarken.[148] Erik utbad sig att wid wårt blifvande nattläger meddela[149] några berättelser om Päiviö-slägtens underbara bragder, men innan wi gå[150] att anföra dessa berättelser, må[151] det tillåtas oss att ur Proſten och Kyrkoherden Mag[iſter] Tornæi[152] ”beskrifning öfwer Torneå och Kemi Lappmarken förf[attad] år 1672”[153] meddela följande utdrag:

River Peltojoki on its lower course. It flows into Lake Peltojärvi (Fi.)/Bealdojávri (SaaN) at N7588063 E381887 (N68°22′50″ E24°7′35″). (TS)

138 *framskymta* ‖ mellan

139 *wattenytan* ‖ wågen

140 *melodi* ‖ melodie

141 Väinämöinen is the mythical seer-hero of Finnish folk poetry. Kuusi – Anttonen 1985: 137–140; Siikala 2013: 219, 237–268 etc. (TS)

142 *äfwentyrliga* ‖ första

143 Pohjola is one of the mythical places in Finnish folk poetry, inhabited by different monsters and antagonists of Kalevala. Kuusi – Anttonen 1985: 132–134; Siikala 2013: 324–325 etc. (TS)

144 Louhi is the name of the evil mistress of Pohjola in some magic verses and was adopted from there to the *Kalevala* by Elias Lönnrot (1802–1884) who compiled and authored the published epic. The daughter of Louhi mentioned here is most probably the Maiden of Pohjola who is proposed to in folk poetry. Kuusi – Anttonen 1985: 130, 133; Siikala 2013: 220, 221, 258, 262, 291, 324. (TS)

145 *o. s. v.* ‖ 1. om ‖ 2. och ‖ 3. om

146 *redan äro* ‖ börjat blifva

147 *trodde* ‖ härledde

148 Peder Päiviö (SaaN Beaivváš or Peaivvas) is the mythical great magician of Lapland, of whom there is a rich body of folklore. The origins of this tradition are usually placed in Kittilä, but they are also connected to a real historical person who lived in Enontekiö and died ca. 1670. On the folklore of Päiviö and especially his son Olavi (*Wuolabba*, SaaN Vuolát, Vuolábaš), see Itkonen, T.I., 1948 II: 545–547, Pulkkinen 2005c, on the sorcerers of Lapland in general Itkonen, T.I., 1948 II: 331–334; Bartens 2017: 40, 51, 70–73, 81–82; Koponen 2005. (TS)

149 *meddela* ‖ förtälja

150 *gå att anföra* ‖ 1. lyssna till ty | 2. lyssna till

”Uti en by Päldo-Järf, bodde en Lapp, *Päder Päiwiä*, en ärlig, wälbehållen och Gudfruktig Lapp. Han wardt död för twå år sedan och hade många söner, hade ock en tid i förſtone alt sit husfolk troligen tjänt och dyrkat sin *Seita*[154], men det hände sig en gång, at Renarne[155]
33 begynte mycket dö för honom, derföre han anropade och flitigt ärade Seitan, men det halp intet, Renarne dödde immerfort. På ſiſtone drager han med alla sina söner til afguden, förer med sig många Lass torr wed, pryder wackert med friska granqviſtar kring om, gifver honom offer, de hudar med bellingar, horn och hufvud, som han af de döda Renar dragit hade, falla alla på knä, innerligen bedja Seitan, at han med något tekn sig uppenbara wille, om han en Gud vore. När på sådant tecken intet syntes, ändock de hela dagen lika med Baals Profeter (1. Reg. 18.)[156] tilbedit hade, ſtodo de up ifrån sin förmenta Gudelighet och kaſtade all den torra wed, som de medfört hade uppå afguden, och tände eld på honom och så up-
34 brände hela Bys afguden: då hans *Pagani* wille dräpa honom derföre, svarade han lika som *Gideon* (Jud. 6)[157]: Lät afguden hämna sig sjelf på mig. Denne Lappen *Päiwiä*, war så faſt i sin tro, at då öfverdådige kämpade emot honom, och sade sig wilja trolla honom, begynte han sjunga emot dem *Trones och Fader wårs sånger*. Item nu bedje wi *then Helige And. O! tu Helige Ande kom, slit sönder djefvulens snaro*[158] etc. Han brände sedan alla Seitar, hvareſt han dem fann, och sände sin äldſta Son[159], som hette Wuolabba til at bo i den namnkunniga Lappebyn Eenar, som skattar til tre Konungar, at han där måtte förbränna alla deras afgudar och Seitar, hvilka i den byn rätt många woro, det

151 *må det tillåtas oss* ‖ wilja wi

152 Johannes Tornæus (d. 1681), vicar of Tornio, known as a teacher of the Saami. Vahtola, J., 2007; Pulkkinen 2005g. (TS)

153 Tornaeus's 1672 description *Beskrifning öfwer Tornå och Kemi lappmarker* was published in print (not in full) in 1772. Vahtola, J., 2007. (TS)

154 *Seita* (Fi.) or *sieidi* (Sa.) is a sacred place, a sacrificial place also considered to be a deity in itself in the traditional Saami system of beliefs. Usually they are stones or rocks, in some way exceptional in the landscape, but sometimes a *sieidi* can be also a wooden post. Like the *saivo* lakes, also *sieidis* are liminal places through which the other world can be accessed or a contact with it can be made. Itkonen, T.I., 1948 II: 316–321; Pulkkinen 2011: 222–225; Pentikäinen 1995: 149–156; Pulkkinen 2005e with a distribution map; Sarmela 1994: 45; Äikäs 2011: 34, 82–83. (TS)

155 The reindeer of Lapland are the semi-domesticated variant of *Rangifer tarandus*. The precise date of their domestication and the adoption of reindeer husbandry are not known but it has been assumed that they can be dated to the 8th century CE. Large-scale reindeer herding began in the 17th century and it was at its peak in the early 19th century. Niskanen 2005a; Niskanen 2005b; Carpelan & al. 2005. (TS)

156 1 Kings 18: 22–24, 26, 28–29: “Then Elijah said to them: “I am the only one of the Lord's prophets left, but Baal has four hundred and fifty prophets. Get two bulls for us. Let Baal's prophets choose one for themselves, and let them cut it into pieces, and put it on the wood but not set fire to it. I will prepare the other bull and put it on the wood but not set fire to it. Then you call on the name of your god, and I will call on the name of the Lord. The

god who answers by fire – he is God. […] So they took the bull given them and prepared it. Then they called on the name of Baal from morning till noon. 'Baal, answer us!' they shouted. But there was no response; no one answered. And they danced around the altar they had made. […] So they shouted louder and slashed themselves with swords and spears, as was their custom, until their blood flowed. Midday passed and they continued their frantic prophesying until the time for the evening sacrifice. But there was no response, no one answered, no one paid attention." Bible (New International Version), Bible Study Tools, http://www.biblestudytools.com/1-kings/18.html. (TS)

157 Judges 6: 28–31: "In the morning when the people of the town got up, there was Baal's altar, demolished, with the Asherah pole beside it cut down and the second bull sacrificed on the newly built altar! They asked each other, 'Who did this?' When they carefully investigated, they were told, 'Gideon, son of Joash, did it.' The people of the town demanded of Joash, 'Bring out your son. He must die, because he has broken down Baal's altar and cut down the Asherah pole beside it.' But Joash replied to the hostile crowd around him, 'Are you going to plead Baal's cause? Are you trying to save him? Whoever fights for him shall be put to death by morning! If Baal really is a god, he can defend himself whem someone breaks down his altar.'" Bible Study Tools, http://www.biblestudytools.com/judges/6.html. (TS)

158 This phrase comes from the hymn *O Fader wor, barmhertig och godh*, written by Olaus Petri (1493–1552) and based on a German model. It was already in the *Några Gudhelige Wijsor* (1530) and *Swenske songer* 1536

35 Wuolabba ock efterkom, och derföre måste han dem undfly till annat Konungarike Norrige, der bor han än."

Af dessa Tornæi ord skönjes tydligt, att Päiwiö-slägten twertemot wår berättares utsago war af Lappsk[160] härkomst, hvilket äfwen Lapparne sjelfwa högtidligen försäkra.[161] Enligt Tornæus har nämnda slägt förherrligat sitt[162] namn genom sin hjeltemodiga strid för Christendomens seger. Detta erkänner äfven traditionen, men enligt dess wittnesbörd skall Päiwiö med sina tre söner äfven hafva utmärkt sig genom många andra bragder och i synnerhet genom sina strider med[163] Ryska Karelare, hvilka i de lappska traditionerna wanligen förekomma under benämningen af Ryssar. Å sin
36 sida äga[164] äfven Karelarne[165] traditioner om om Päiwiö-slägtens krigiska bedrifter, och i sjelfwa Kalewala nämnas *Päiwilä* och *Päiwän poika* såsom fiendtliga emot Kalewa-folket.[166] Wisserligen äga både Lapparnes och Karelarnes traditioner om ifrågawarande slägt en mythisk färg, men att de stödja sig på en historisk grund kan så mycket mindre sättas i fråga, som det är ett kändt faktum att Karelarne fordom gjort täta ströftåg till Lappland.[167]

Men för att ej gå wår berättare i förwäg, wilja wi nu taga[168] i land och lägra oss i[169] en lund af yfviga björkar.[170] Här satte sig Erik wid
37 min sida och började med djup andakt anföra sina berättelser. Om Päiwiö-fadren wisste han dock föga mera, än att denne[171] warit en mäktig kämpe i striden mot Karelarne, "hvilka i stora skaror inwandrade till Lappland för att plundra och röfwa, plågade menniskor på allt upptänkligt wis, tills de fingo weta, hvar deras[172] skatter lågo fördolda, och ej återwände

förrän de fyllt sina båtar med silfver och andra dyrbarheter". *Päiwiö* war i synnerhet mycket[173] utsatt för Karelarnes[174] rofbegär, emedan han war i besittning af omätliga skatter. Hans förnämsta rikedom skall hafwa bestått i[175] renhjordar, hvilka woro så talrika, att han i och för deras bewakning måste löna trettio drängar och
38 trettio pigor. Dessutom skall[176] han äfwen hafwa ägt ett stort förråd på silfwer, som han likwäl kort före sin död gömt[177] ned i jorden, utan att någon sedermera förmått upptäcka hans skatt.

Bland Päiwiös tre söner war enligt wår berättares utsago *Olof* Lapp[ska][178] *Wuolabba*[179] den ryktbaraste. Stor, stark och modig liksom fadren hade äfwen han gjort till sitt lefnadsmål att bekriga Ryska Karelare. En af Olof
39 emot dem utförd bragd skildrade Erik med följande ord: "Då Olof en gång ärnade företaga sig en resa och fruktade, att fienden undertiden skulle göra ett besök i hans hem, så bar han en ofantlig stock ofvanpå fjället, lade den framför ingången till sitt tält och bad hustrun säga åt fienden: "wår son har burit den hitupp". Kort efter hans afresa infann sig äfven en skara Ryssar, hvilkas[180] uppmärksamhet genast fästades wid den stora stocken. De kunde ej begripa huru den blifvit hemtad uppför det branta fjället och begärde af Olofs unga hustru en upplysning derom. Hustrun svarade såsom mannen hade befallt henne. Ryssarne föllo i största förwåning, då de hörde att en ung qwinna war moder åt en så stark son, och afstodo ifrån plundringen.[181] Emellertid beslöto de att afwakta Olofs[182] återkomst, för att om möjligt bringa honom om lifvet. Men då Olof kom, wågade ingen angripa honom. Likwäl försäkrade Ryssarne skrytsamt,

p. 43–44. In the first official Swedish hymnal of 1695 it is no. 188 and in the 1986 Swedish hymnal no. 372 (beginning of the fourth stanza). *Swenske songer*: 43–44; Den gamla psalmboken, http://docplayer.se/10139542-Den-gamla-psalmboken-ett-urval-ur-1695-1819-och-1937-ars-psalmbocker-utgivna-av-svenska-akademien-svenska-klassiker.html; https://sv.wikipedia.org/wiki/O_Fader_v%C3%A5r,_barmh%C3%A4rtig,_god. Sibelius-akatemia: Gamla psalmmelodier från Finland http://www2.siba.fi/cgi-bin/shubin/edishow_s.cgi?idi=00158. (TS)

159 *Son* ‖ son

160 *Lappsk* ‖ lappsk

161 These words from Castrén words show that he considered Tornaeus's remarks about Päiviö's historical nature to be reliable. Also Itkonen, T.I., 1948 II: 545 and Pulkkinen 2005c accept this view. (TS)

162 *sitt namn* ‖ genom

163 *med* ‖ emot

164 *äga* ‖ hafwa

165 *Karelarne [...] Kalewa-folket.* ‖ Karelarne räddat minnet af samma slägt, ty i deras gamla runor nämnas *Päiwilä* och *Päiwän poika* såsom fiendtliga emot Kalewa-folket.

166 Päivilä/Päivölä is interpreted as a mythical place and Päivän poika, appearing in the 48th rune of the Kalevala (the birth of fire), as a mythical person. Siikala 2013: 213, 261, 267–272, 280, 283–285, 346, 465. (TS)

167 See *Utdrag ur Solovetska kloster-krönikan* with commentary, Castrén 2017a: 20–47.

168 *taga* ‖ sätta

169 *i en [...] yfviga* ‖ 1. under skuggan af lummiga ‖ 2. under skuggan af några lummiga

170 Especially downy birch (*Betula pubescens*) grows almost in whole Finland. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/puut/downybirch (TS)

171 *denne* ‖ han
172 *deras skatter* ‖ skatterna
173 *mycket* ‖ häftigt
174 Mscr: Karellarnes
175 *i* ‖ för h
176 *skall […] skatt* ‖ 1. ägde ‖ 2. skall han äfwen ag [ägt] ‖ 3. skall han äfwen haft ägt stora forra [förråd] ‖ 4. skall han äfwen hafwa ägt ett stort förråd af silfwer, som han likwäl ~~skall~~ kort före sin död ~~nedgräfvit~~ gräft ned i jorden, utan att någon sedermera förmått upptäcka ~~denna skatt hans~~
177 *gömt ned* ‖ nedgräf[vit]
178 *Lapp.* ‖ 1. den ‖ 2. eller
179 *Wuolabba* ‖ enl[igt] Tornæi skrifsätt)
180 *hvilkas […]* ‖ 1. för att plundra, <--> ‖ 2. men härwid de ‖ 3. men härwid kunde den stora stocken ej undgå att wäcka
181 See also Bartens 2017: 81–82. (TS)
182 *Olofs* ‖ hans
183 *Päiwiö-sonen […] med den* ‖ 1. han skulle följa dem åt ‖ 2. Päiwiö-sonen skulle följa med dem till Karelen för att mäta sin styrka med sin
184 ånyo ‖ i sin ordning
185 *warnades han* ‖ warnade honom
186 *mera* ‖ widare
187 *några* ‖ twenne
188 *berättelser, […] hvilka* ‖ berättelser. Den ena
189 *på […] sätt* ‖ så
190 *lastade* ‖ fulla[stade]
191 *En […] berättelse* ‖ Den andra berättelsen
192 *Stalo* ‖ 1. Stallo ‖ 2. ~ (d. ä. en *jätte*)

Stállu was an evil equivalent to man in Saami folklore and religion, somewhat larger than a human. The phenomenon is related to various Nordic traditions of giants. Its origins are unclear. Pulkkinen 2011: 239–242; Porsanger – Pulkkinen 2005. (TS)

40 att i deras land skulle finnas en kämpe, som wore Olofs öfwerman, och föreslogo att Päiwiösonen[183] skulle följa dem till Ryssland för att mäta sin styrka med den karelska hjelten. Olof mottog anbudet och begaf sig med Ryssarne till deras land. Då de twenne kämparne här möttes, hellsade de hvarandra med handslag, hwarwid Ryssen tryckte Olofs hand förderfwad. Derpå grep Olof sin motståndare om lifwet och slog honom till marken. Ryssen uppsteg och angrep i sin ordning Olof, men blef ånyo[184] kullslagen. Nu warnades[185] han af Olof att icke mera[186] försöka sin lycka, men dessto mera förgrymmad rusade Ryssen på honom. För tredje gången slog Olof sin fiende till marken och besparade honom mödan att widare uppstiga."

41 Till bewis på Olofs styrka anförde Erik ännu några[187] andra berättelser[188], en bland hvilka lydde på[189] följande sätt: "Då Olof en gång återwände ifrån en notfärd, öfwerfölls han på Enare sjö af motwind och owäder. Hellre än att ro och kämpa med wågorna, hwilka hotade att fylla hans med nät och fisk lastade[190] båt, beslöt han att lägga i land wid en holme. Anländ till stranden kastade han den tunga båten på skuldran och bar den öfwer land." En[191] annan berättelse war af följande innehåll: "När Olof en gång wandrade i skogen, såg han en *Stalo*[192] i beråd att lyfta en sten[193]. Men stenen war af en så oerhörd storlek, att Stalo ej kunde[194] få den upplyftad, hvarföre han började wältra den fram i sakta mak. Obemärkt åskådade Olof en
42 stund Stalos företag, trädde[195] sedan fram ur sin gömställe, skrattade åt Stalos svaghet och bar stenen till sitt bestämda ställe. Af fruktan för sin mäktiga fiende gaf sig Stalo att springa. Olof lät honom först[196] fara, men ångrade sig

sedan och började förfölja Stalo[197]. Kommen till Nejdfloden[198] hoppade Stalo till motsatta stranden[199] och trodde sig nu hafwa befriat sig ifrån sin förföljare. Men Olof gjorde ett dylikt språng, ertappade nu Stalo och tog honom af daga". Wid denna berättelse måste anmärkas, att *Stalok* (Plur[alis] af *Stalo*) hos[200] Lapparne motsvara Svenskarnas *jättar*, Finnarnes *jättiläiset* och *hiidet*[201]. Stalok skildras wanligen af Lapparne såsom ett grymt,[202] mennisko-ätande slägte. De sägas[203] under hedendomen warit[204] talrikt utspridda öfwer hela Lappland, men efter Christendomens införande tros de hafva flyktat bort
43 till hafsöarne. Äfwen[205] på sin snabbhet har Olof ådagalagt många utomordentliga prof. Så skall han en gång hafwa sprungit fast en warg, som förföljt hans renhjord, fattat tag i dess svans och krossat wargen mot en klippa. En annan gång hade han warit på wildrensjagt med sin trogne dräng och ständige följeslagare Wuolleb (Olof) Walle, och derunder afsigtligen[206] skrämt bort en wildren, som med sin kalf sprang förbi jägarne. Då Walle sedermera[207] förebrådde sin husbonde för detta öfwerdåd, gaf sig Olof att springa efter renarne, dödade modren med sitt spjut och fångade kalfven lefwande.[208] Derpå skänkte han med förakt det ringa bytet åt sin anspråkslösa tjenare, ty det
44 war[209] Olofs sed att aldrig förfölja wildrenar, om de ej woro flera i skocken.[210]

Hwad Tornæus enligt min[211] föregående framställning anför om Päiviö-fadren eller den af honom så kallade *Päder Päiwiä*[212] och hans omwändelse till Christendomen, ungefär detsamma hörde jag Erik berätta om sonen *Olof*. Han hade länge warit en nitisk afguda-dyrkare, men då ryktet om den nya läran nådde hans

193 *sten* ‖ oerhörd ~
194 *kunde […] upplyftad* ‖ förmådde bära den
195 *trädde* ‖ derpå
196 *först fara* ‖ fara
197 *Stalo* ‖ j[ätten]
198 Näätämöjoki (Fi.)/Neidenelva (No.)/Njávdánjohka (SaaN), a river flowing from Lake Iijärvi to the Arctic Ocean. (TS)
199 *till motsatta stranden* ‖ i ett skutt of [öfver]
200 *hos Lapparne* ‖ enligt Lapparnes
201 In Finnish-Scandinavian traditions, mythical giants or Jotuns were believed to have lived on the earth before modern civilization. Siikala 2013: 222–223; on giants especially in Northern Ostrobothnia, see Jättiläis- ja lappalaistarinoita, http://www.kirjastovirma.fi/asutusjasotatarinoita/2. (TS)
202 *grymt, mennisko-ätande* ‖ starkt och resligt
203 *sägas* ‖ tros
204 *warit* ‖ hafwa ~
205 *Äfwen* ‖ På
206 *afsigtligen* ‖ skran [skrämt]
207 *sedermera förebrådde* ‖ började
208 *lefwande. Derpå* ‖ lefwande, skänkte sedan
209 *war* ‖ ~ eljest
210 Cf. Castrén's field notes on p. 235–236, where Päiviö is given as the hero of all these four traditions.
211 *min* ‖ wår
212 *Päiwiä och* ‖ *Päiwiä*, ungefär

öron, beslöt han att sätta de gamla gudarna på prof. Han slog på spåtrumman[213] för att af bjellrornas klang utforska, huru hans tillärnade wildrensjagt skulle aflöpa. Trumman gaf ett gynsamt tecken, men jagten misslyckades icke dessto mindre. En annan gång satte han sig för
45 att slå upp eld i regnwäder, anropande sina Seider[214] om bistånd. Men då han ej lyckades i sitt förehafwande, wände han sig med[215] böner till den sanna Guden och straxt tände sig fnösket. Efter dessa prof uppbrände Olof spåtrummorna, nedref Seiderna och förstörde alla hedniska minnesmärken, dem han öfverkom.[216]

Om den andra *Päiwiö*-sonen, *Isak* benämnd, förtäljde wår wägwisare, att han utmärkt sig såsom en skicklig bågskytt. Hans säkerhet att skjuta hade warit så stor, att han träffat harren[217], då den gjort ett slag ofvan wattenytan. Också han skall hafwa bekrigat så kallade Ryssar och emot dem utfört många ly-
46 sande bragder, bland hvilka jag enligt Eriks berättelse antecknat följande: ”I spetsen för en skara Ryssar, som härjade i Lappland, stod en ifrån hufwud till fot kopparklädd höfding. I sin rustning war Ryssen så oböjlig, att han icke[218] sjelf kunde föra gaffeln till munnen, då han åt, utan alltid måste matas af sin dräng. Isak hade länge lurat på höfdingen och fick en gång öga på honom, just då han höll på att göra sin måltid. Nu[219] spände Isak sin båge, och då drängen förde gaffeln till munnen, kom pilen flygande, träffade gaffeln och dref den i halsen på höfdingen.”

Namnet på den tredje Päiwiö-sonen skall warit *Johan*. Om honom berättade Erik, att han warit en[220] af de mäktiga trollkarlar, hvilka nu-
47 mera ej födas i werlden.[221] Sin trollkonst

213 The Saami shamans, also known as sorcerers, used a special drum (*goavddis*), on which deities and other mythical characters were depicted, to see into the future. Lutheran clergymen began to destroy Saami shamans' drums in the 17th century and only a few of them have survived. Pulkkinen 2011: 254–261; Itkonen, T.I., 1948 II: 333–344; Rydving 2005. (TS)

214 *Seider* ‖ Gudar

215 *med [...] till* ‖ till

216 Castrén wrote about the Saami religion more extensively in his description of his 1841–1844 journey. See p. 330–334.

217 *harren* ‖ den snabba ~

218 *icke* ‖ ej

219 *Nu* ‖ Straxt

220 *en [...] hvilka* ‖ en mäktig trollkarl, sådana

221 Supernatural skills were attributed to the Saami and they were regarded as sorcerers in different traditions of the neighbouring peoples, to some extent even farther away. Itkonen, T.I., 1948 II: 344–345. (TS)

skall han icke sällan hafva anwändt till att förgöra Ryssar, då de kommo för att plundra i landet. En gång hade de welat twinga honom att wägleda sig till något ställe, der ett rikt byte war att förwänta. Johan förde dem då till ett brant ställe[222] på Pallas-fjällen och lät med tillhjelp af sin konst klockor ljuda, eldar lysa och byar wisa sig under branten[223]. ”Dit leder wägen”, yttrade Johan, ”men för att ingen må förwilla sig i den mörka natten, skall jag gå förut med ett bloss i handen.” Derpå kastade han sitt bloss utför branten, men blef sjelf stående på fjället, osedd af fienden. Ryssarne ilade dit de sågo blosset[224]
48 fara och förgingos så i afgrunden. Sistnämnda berättelse är allmänt[225] gängse både[226] hos Lappar och Finnar, men tillämpas icke alltid på Päiwiö-sonen, utan på en annan frejdad hjelte, som på Finska benämnes *Laurukainen*, på Lappska *Laurukadsch.*[227] Om honom kände Erik åtskilliga andra traditioner, dem han följande dagen berättade under wår färd uppför Peldojoki. Hans ord woro ställda till mig och lydde ungefär på följande sätt:

”När du kommer till det egentliga Lappland, skall du erfara att Lapparne äro mycket anwändbara såsom wägwisare. Wana allt[228] ifrån sin barndom att löpa omkring såsom hundar, känna de innom flere mils omfång hvarje sten, hvarje träd, hvarje källa. Men ännu alldrig har någon menniska funnits, hvilken hade warit så hemmastadd i Lappland, som Laurukai-
49 nen. Af sådan anledning woro Ryssarne mycket[229] angelägna att få begagna honom såsom wägwisare under sina ströftåg. Å sin sida war äfven Laurukainen beredwillig[230] att wägleda dem, ty han war en klok man och wisste ställa saken så, att Ryssarne aldrig undgingo en

222 *ställe* ‖ berg
223 *branten* ‖ berget
224 *blosset* ‖ elden
225 *allmänt* ‖ myck[et]
226 *både hos* ‖ så wäl ho[s]
227 Tales about Laurukainen /Fi.)/Lávrekaš (SaaN)/Lavrukâš (SaaI)/Saa’rkaž (SaaS) are known from Lapland to South Finland. Some of them are considered original in Lapland, while others were adopted from elsewhere, and they were commonly adapted to the natural environment of the region where they were told. Itkonen, T.I., 1948 II: 542–545; Luukko 1954: 714; Sarmela 1994: 181–182; Bartens 2017: 30–73. (TS)
228 *allt […]* ‖ att
229 *mycket […] ströftåg* ‖ 1. under sina ströftåg mycket ang[elägna] ‖ 2. i Lappland
230 *beredwillig* ‖ <-->

neslig död, sedan[231] de kommit i hans wåld. En gång hade han åtagit sig att beledsaga en skara af dessa röfware öfwer en sjö benämnd *Ounasjärwi*[232]. Under färden deröfwer blefwo Ryssarne hungriga och anmodade Laurukainen att lägga i land på en holme. Efter att här hafwa ſtillat sitt hunger lade de sig att sofwa, sedan de likwäl ſtällt en wakt wid sina båtar[233], hvilka woro sju (enligt andra: tre) till antalet, alla fullaſtade med lifsförnödenheter och röfwade
50 skatter. Ryssarnes[234] öde fogade likwäl så olyckligt, att äfwen wakten insomnade. Nu bar Laurukainen i båtarne allt hvad Ryssarne hade med sig i land, såsom yxor, svärd, grytor, matvaror o. s. v. Derpå sköt han ut båtarne och hade[235] knappt hunnit ſtiga in uti en af dem, då i och med detsamma wakten uppwaknade. Han grep efter sitt svärd, men det war borta. Då waktkarlen[236] såg sig afväpnad, sprang han i wattnet och fattade tag i närmaſte båt, hvilken war densamma, hvari Laurukainen befann sig. Den ſiſtnämnda grep i ett svärd och afhögg dermed sin[237] fiendes fem fingrar, hvilka föllo i båten jemte en ſtor[238] guldring. Nu[239] gjorde waktkarlen allarm, men Laurukainen war redan långt ute på träsket, då Ryssarne kommo[240] ilande till ſtranden. I sin nöd började de bedja
51 Laurukainen om förbarmande och sade[241]: ”Kom hit, helige broder, här får du äta gröt med svenskt smör till öga och med din egen” (enligt andra: med din husbondes) ”sked.” Laurukainen svarade: ”här är gröten och mjölet med.” När Ryssarne ſågo, att böner ej hjelpte, ropade någon: ”kom hit och smält tenn skall gjutas i din[242] ſtrupe.” Efter denna händelse rodde Laurukainen i nio dygn kring holmen och bewakade Ryssarne, att de ej skulle undkomma[243]. När

231 *sedan* ‖ så n[eslig]
232 Lake Ounasjärvi (Fi.)/Ovnnesjávri (SaaN) is in Enontekiö at N7589082 E360192 (N68°22′48″ E23°35′54″). The village of Hetta/Heahttá, the centre of Enontekiö, is on its northern shore. (TS)
233 *båtar* ‖ talrika ~
234 *Ryssarnes […]* ‖ 1. Laurukainen gaf noga akt på Ryssarne och ‖ 2. Det hände sig likwäl <--->
235 *hade […] stiga* ‖ 1. war just i beråd att stiga i ‖ 2. hade knappt stigi[t]
236 *waktkarlen* ‖ Ryssen
237 *sin fiendes* ‖ Ryssens
238 *stor guldring* ‖ guldring, som Ryssen hade burit på ett af sina fingrar
239 *Nu* ‖ Först
240 *kommo […] stranden* ‖ ilade till kamratens hjelp
241 *sade* ‖ ropade
242 *din* ‖ sin
243 *undkomma* ‖ ~ genom

han på det tionde dygnet steg i[244] land, woro Ryssarne döda utom en enda, som ännu kunde[245] röra litet på sitt hufwud. Holmen, der detta tilldrog sig, kallas ännu i dag den Karelska (Karjalan saari)[246]."

"En annan gång", fortfor Erik, "hade Ryssarne tagit Laurukainen till styrman utför 52 Patsjoki[247]. Då de kommit till närheten af ett deri befintligt wattenfall, fastband Laurukainen deras sju båtar och bad dem sjelfwa krypa under sina täcken, för att de ej måtte råka i förskräckelse wid anblicken af det fruktanswärda fallet. Utan att ana något svek, underkastade sig Ryssarne hans anmaning. Nu styrde Laurukainen båtarne tätt förbi stranden[248] och räddade sig sjelf på en klippa; men Ryssarne[249] förgingos i fallet."[250]

"Wid ett annat tillfälle styrde han åter Ryssarnes båt[251] rakt mot en klippa i samma flod. Båten krossades och Ryssarne omkommo manngrant, men Laurukainen räddade sig äfven denna gång, emedan han war oåtkomlig för wattnets åwerkan eller en[252] på Finska så kallad *weden ärimys*[253]."

"Efter sådana bragder blef Laurukainen så hatad af Ryssarne, att de beslöto 53 bringa honom om lifvet. Detta skall äfven hafwa lyckats dem, men efter stora svårigheter och sedan Laurukainen tillfogat dem stora olyckor. En gång öfwerraskade[254] de honom i hans köttboda och trodde sig nu wara alldeles säkra om hans person. Stående utanför bodan wäntade Ryssarne med otålig längtan, att han skulle komma ut, och sökte genom hotelser twinga honom dertill. Men Laurukainen gjorde sig ingen brådska, utan packade i allsköns trygghet kött i sin Lappmudd. Emellertid blefvo Ryssarne

244 *i land* ‖ h<-->
245 *kunde […] litet* ‖ rörde
246 Karjalansaari Island in Lake Ounasjärvi in Enontekiö in westernmost Lapland is most likely meant here, N7590157 E363506 (N68°23′18″ E23°40′39″). According to Sarmela 1994: 181 the theme of the island is the most widespread of all Laurukainen tales, being mostly known from the regions of Lake Saimaa and Lake Pielinen, but less in Lapland. On these tales, Bartens 2017:30–40. (TS)
247 The River Paatsjoki (Fi.)/Báhčeveaijohka (SaaN)/Paaččjokk (SaaS)/Паз or Патсойоки (Ru.)/Pasvikelva (No.) flows from Lake Inari to the Barents Sea at the Russian-Norwegian border in Kirkenes, N7805872 E1079224 (N69°42′43″ E30°6′5″). (TS)
248 *stranden […] klippa* ‖ en klippa, hoppade sjelf på klippan
249 *Ryssarne […]* ‖ lät
250 Cf. p. 272. See also Bartens 2017: 42–45. (TS)
251 *båt* ‖ båtar
252 *en […] kallad* ‖ en så kallad
253 This title seems to belong to the tradition of guardian spirits of lakes, rivers and other waters, which is common in Finnish culture. Pulkkinen 2014: 76–78. (TS)
254 *öfwerraskade de* ‖ hade de öfwerraskat

allt mera högljudda och hotade att öfvermanna honom i bodan, om han icke skyndade sig ut. Slutligen kaſtade Laurukainen sin med kött fyllda lappmudd genom[255] en lucka i skullen ut
54 på marken[256]. Ryssarne togo mudden för Laurukainens egen person och rusade alla att genomborra den med sina spjut. Laurukainen flydde under oredan och förvillade Ryssarne ännu[257] genom sina trollkonſter på[258] sådant sätt, att de, i akt och mening att döda Laurukainen, wände sina wapen emot hvarandra och till ſiſta man omkommo." Denna tradition hörde jag sedermera andra berätta med[259] den olikhet, att Laurukainen fyllt sin mudd med dun, nedkaſtat den och begagnat tillfället att fly, medan Ryssarne woro[260] insvepta i dunmolnet.[261]

Erik hade knappt slutat sina berättelser om Laurukainen, då wi nådde ett litet träsk, som bar namnet *Seidajärwi*[262]. Underrättad af[263] Erik om träskets[264] namn, anmärkte jag att det[265] hellre borde kallas *Saiwojärwi*[266], emedan dess watten war särdeles klart. Ty[267]
55 enligt hvad Lapparne förtälja, skola så beſkaffade träsk ofta bära denna[268] benämning till följe af den hos Lappfolket fordom gängse föreſtällningen af, att dessa träsk beboddes af *Saiwo* kallade Gudomligheter, om hvilka man jemwäl hör berättas, att de ej skola tillåtit fiskare att idka sitt fänge innom[269] deras watten-område, hvarföre alla de, som härſtädes[270] ville freſta[271] sin lycka, måſte söka[272] att genom en sakta rodd bedraga Gudarna.[273] Wid denna anmärkning fäſtade Erik ingen uppmärksamhet, utan widhöll sitt påſtående, att träskets sannskyldiga namn war *Seidajärwi* och uppgaf såsom grund till benämningen, att på en till venſter om oss

255 *genom* ‖ ut
256 *marken* ‖ gården
257 *ännu genom* ‖ genom
258 *på […] att* ‖ så, att
259 *med den olikhet* ‖ 1. såle[des] ‖ 2. med den ringa olikhet
260 *woro* ‖ ännu ~
261 See also Bartens 2017: 50. (TS)
262 Seitalompolo/Seitaluoppal (SaaN) in Enontekiö, N7589447 E405282 (N68°24′6″ E24°42′20″). (TS)
263 *Underrättad af* ‖ 1. ~ ‖ 2. Upplyst om
264 *träskets* ‖ detta
265 *det* ‖ 1. ~ ‖ 2. träsket
266 The concept of *saivo* has different meanings in different parts of the Saami region. In Finland, it has usually meant a lake with a double bottom, through which it was possible to enter the underworld. Spirits lived in a *saivo* lake. Äikäs 2011: 34. (TS)
267 *Ty enligt* ‖ Enligt
268 *denna* ‖ sistnäm[nda]
269 *innom* ‖ i
270 *härstädes* ‖ här
271 *fresta* ‖ försöka
272 *söka* ‖ be[draga]
273 *Sáiva* spirits were thought to be guardian spirits who lived in lakes with very clear water. The lakes with *sáivas* were thought to be especially plentiful with fish. The concept of *sáiva* has also meant 'sacred' in general. Pulkkinen 2011: 219; Pulkkinen 2005d; Pentikäinen 1995: 146–149. (TS)

framstickande udde fordom hade[274] stått en lappsk *Seida*. Denna Seida skulle hafva tillhört 56 en frejdad trollkarl wid namn Lompsolo, som med Gudens tillhjelp idkade ett rikt fiskafänge. På motsatta stranden hade en annan trollkarl uppslagit sitt fiske-läger, men han egde ingen *Seida*, hvarföre också hans fänge misslyckades. I öfrigt att förbättra sin lycka beslöt han att, medan Lompsolo sofde, nedrifva dennes Seida, hvilket hade den beräknade påföljd, att hans[275] fänge lyckades, då deremot Lompsolo, som tillförene[276] haft Seiden att tacka för sitt goda fänge, numera ej fick någon fisk. Lompsolo lät dock saken icke härwid bero. Han försedde sig med en ny Seida, och nu kom åter all fisk i hans nät, tills den andra trollkarlen åter fick Seidan nedrifven. För att göra en ända på denna tvist öfverenskommo de tvenne trollkarlarne att sammanträffa 57 på ett närbeläget berg och ingå ett enwig, hvarwid endast trollkonster och besvärjelser skulle begagnas såsom vapen. Lompsolo begaf[277] sig till mötesplatsen under den antagna skepnaden af en ren[-]oxe[278] och trodde sig i denna gestalt ej[279] kunna igenkännas af sin wederpart. Men då den[280] andra, som redan stod stridsfärdig[281] såg renoxen komma springande uppför berget, ropade han på[282] afstånd: ”du är Lompsolo”. Utan att widare försöka sin[283] lycka, gaf sig Lompsolo besegrad och flydde, ty han märkte nu, att han utan bistånd af sin Seida uti intet kunde mäta sig med sin fiende.

– – – ”Det bär aldrig på rätt, wägwisaren har gått wilse”: är en farhåga, som ofta oroar[284] Lapplandsfararen, då han börjar tröttna under 58 sin börda och längtar till målet. Måhända har samma farhåga insmugit sig hos den

274 *hade* ‖ en
275 *hans […] Lompsolo* ‖ 1. hans fänge lyckades, men Lompsolos icke ‖ 2. Lomp[solo]
276 *tillförene […] Seiden* ‖ 1. hade haft Guden ‖ 2. hade haft Seiden
277 *begaf* ‖ gaf
278 *ren[-]oxe* ‖ oxe
279 *ej […] igenkännas* ‖ blifwa sig
280 *den […] renoxen* ‖ denne såg Lomps[olo]
281 *stridsfärdig* ‖ redo på berget
282 *på afstånd* ‖ redan ~
283 *sin* ‖ sig
284 *oroar* ‖ plag [plågar]

benägna läsaren, som åtagit sig mödan att beledsaga[285] de resande på deras[286] irrfärder i Lapplands sagorika[287] bygder. Det är i sådant fall min pligt att taga mig an en wägwisares rol och öfwertyga mina följeslagare, att wi ännu äro på rätt. Wi hafva sedan[288] wår afresa ifrån Peldowuoma by tillryggalagt fyra mil uppför *Peldojoki* och befinna oss nu wid stranden af *Seidajärwi*, ej långt ifrån *Peldotunturi*[289]. Ifrån detta fjäll tager Peldojoki sin början, flyter genom Pahtajärwi[290] och Armojärwi[291], men blir först farbar, sedan äfven Seidajärwi lemnat den sitt bidrag. Under sjelfva flodtiden skall man[292] endast med möda kunna bana sig fram[293] flod-
59 wägen upp till Armojärwi, men på nuwarande årstid ansåg Erik denna farled swårligen[294] kunna begagnas. Han föreslog derföre, att wi nu skulle lemna Peldojoki watten-system och söka[295] på en annan wäg komma öfwer landtryggen. Han underrättade oss, att på södra sidan af Peldotunturi i en lång sträckning fortlöpa många små träsk, hwilka leda till sjelfwa landtryggen. Tillika[296] gjorde han oss uppmärksamma derpå, att nämnda träsk ej äga något samband med hwarandra, hwarföre det blefwe nödwändigt att draga båten och bära effecterna ifrån det ena träsket till det andra.
60 Ehuru detta arbete wisserligen förekom oss nog beswärligt, trodde wi oss dock böra wälja denna farled i anseende till träsken, som lågo i wår wäg och underlättade wåra ansträngningar. Således fördelades wid Seidajärwi effecterna till tre bördor, hwardera af 3–4 lispunds wigt, dem Erik och Jessiö utan krus lyftade på wåra skuldror. De[297] drogo sjelfwa den toma båten och wi följde dem med wåra bördor tätt i spåren. På detta sätt tillryggalades wägen emellan

285 *beledsaga de* ‖ 1. följa de ‖ 2. beledsaga oss

286 *deras* ‖ wåra

287 *sagorika bygder* ‖ sago-werld

288 *sedan [...] tillryggalagt* ‖ tillrygga[lagt]

289 *Peldotunturi* ‖ ~, som på wår stråtwäg

At present, Peltotunturi is the name of a fell in Enontekiö near the Norwegian border, but here Castrén meant Árbmobuolža in Enontekiö, N7588967 E407530 (N68°23′54″ E24°44′56″). Cf. the lakes south of "Peldotunturi" listed below. (TS)

290 It is possible that Castrén meant present-day Armolompolo(Fi.)/Árbmoluoppal (SaaN) with this name, N7589718 E407199 (N68°24′18″ E24°44′25″), but in that case he must have listed the lakes in reverse, i.e. ascending, order. (TS)

291 Armojärwi (Fi.)/Árbmojávri (SaaN) in Enontekiö N7589337 E407832 (N68°24′6″ E24°45′21″). (TS)

292 *man [....] möda* ‖ man med stor möda

293 *fram* ‖ ~ med båt

294 *swårligen* ‖ alldeles icke

295 *söka [...] annan wäg* ‖ 1. i dess ställe begagna en wälja en annan, i hans tanke wida beqvämare wäg ‖ 2. söka oss en annan wäg

296 *Tillika* ‖ Ehuru

297 *De* ‖ Sje[lfwa]

298 Kaakkurijärvi (Fi.)/Gáhkkorjávri (SaaN) is a small lake in Enontekiö, N7588961 E406652 (N68°23′53″ E24°43′39″). (TS)

299 Noukunainen (Fi.)/Novgonaš (SaaN) is a small lake in Enontekiö, N7588481 E407356 (N68°23′38″ E24°44′42″). (TS)

300 Kouhtajärvi (Fi.)/Góvttajávri (SaaN) is a small lake in Enontekiö, N7588001 E408288 (N68°23′24″ E24°46′5″). (TS)

301 Pitkäjärvi (Fi.)/Guhkesjávri (SaaN) is a small lake in Enontekiö,

Seidajärwi och *Kaakkurinjärwi*[298], *Nokkanainen*[299], *Kouhtajärwi*[300], *Pitkäjärwi*[301], *Nimitöin järwi*[302] och *Pahtajärwi*[303].[304] Afståndet
61 emellan nyssnämnda träsk war mycket ringa, men ifrån *Pahtajärwi* till närmaste träsk, benämndt *Wiettajärwi*[305] räknas i det närmaste en ¼ mil. Hela denna sträcka drogs båten med förenade krafter, och sedan den[306] blifvit transporterad till Wiettajärwi, återwände wi[307] mangrannt till Pahtajärwi och afhemtade derifrån[308] wåra effecter. Efter att hafwa rott öfwer Wiettajärwi befunno wi oss under sjelfwa landtåsen, hvilken här, så framt jag ej missminner mig, bär namnet *Korsatunturi.*[309] Först nu började wåra wärsta mödor, ty ifrån
stranden[310] af Wiettajärwi höjde sig fjället[311] i en temmeligen brant riktning, och för att kom-
62 ma deröfwer måste wi tillryggalägga en wäg af ¾ mil. Uttröttade af dagens föregående[312] ansträngningar föreslogo några i[313] sällskapet, att wi nu borde lägga oss till hwila och uppskjuta färden öfwer fjället till följande dag, men Erik satte sig med ifwer emot detta förslag och försäkrade, att wi efter några timmars hwila skulle känna oss ännu mera trötta och rådbråkade. Då[314] äfwen Jessiö instämde i denna åsigt, funno wi för godt att kl[ockan] 9[315] på aftonen anträda den mödosamma färden. Liksom wid Pahtajärwi qwarlemnade[316] wi äfwen här allt[317] löst gods efter oss och företogo[318] oss att till en början släpa fram wår toma farkost. Efter ytterliga ansträngningar lyckades det oss att komma uppför fjället, men här började till[319] och med de bästa krafter att swigta. Nu kom äfwen Erik
63 fram med den bekän nelsen, att han icke war fullt säker om wägen, utan förde oss fram på beskrifning. I[320] wår trösllösa belägenhet satte

N7587489 E409088 (N68°23′8″ E24°47′17″). (TS)

302 *Nimitöin järwi* ‖ Pahtajärwi ett litet namnlöst träsk och

This lake that Castrén mentions without a name or as ‘the nameless lake’ is now known as Ahvenjärvi, N7587209 E409838 (N68°23′0″ E24°48′24″). (TS)

303 Pahtijärvi (Fi.)/Báhttejávri (SaaN) is a small lake in Enontekiö, N7586895 E410272 (N68°22′50″ E24°49′2″). (TS)

304 *[…] Pahtajärwi.* ‖ ~ Dagen war brännande het och beckoljan, som i ymnighet ~~anwändes~~ begagnades till att afhålla myggen, ökade hettan i ansigtet.

305 Vietkajärvi (Fi.)/Vietkajávri (SaaN) is situated in Kittilä, N7585573 E411800 (N68°22′9″ E24°51′20″). There is a small lake called Kivijärvi between lakes Pahtijärvi and Vietkajärvi. (TS)

306 *den […] till* ‖ wi nått stranden af

307 *wi […] effecter* ‖ hela sällskapet till *Pahtajärwi*, för att derifrån afhemta effecterna

308 *derifrån […] effecter* ‖ effecterna

309 Here Castrén is mistaken. The hill at Vietkajärvi is now called Vietkajärvenpalo (Fi.)/Vietkabuollán (SaaN), N7585825 E412370 (N68°22′18″ E24°52′9″), while Korsatunturi (Fi.)/Gorsaduottar (SaaN/Korsâduotâr (SaaI) is on the opposite side of Lake Korsajärvi, N7588136 E 418882 (N68°23′40″ E25°1′32″). Its height is 468 m above sea level and it is the conjunction of the borders of the municipalities of Kittilä, Enontekiö and Inari. (TS)

310 *stranden af Wiettajärwi* ‖ Wiettajärwi

311 *fjället* ‖ fjällkanten

312 *föregående ansträngningar* ‖ mödor

313 *i sällskapet* ‖ bland de resande

wi oss ned på fjället, itände wåra pipor och höllo råd. Wid[321] denna rådplägning kunde[322] dock ingen ting widare beslutas, än att en af sällskapet skulle återwända till Wiettajärwi och derifrån afhemta en rumm-butelj – den enda wi ägde i wår[323] wärjo, men de öfriga fyra bjuda till att i[324] mån af sina krafter fortskaffa båten efter Eriks anwisning. Förtroendet beträffande rumm-buteljen föll på min lott, och jag uppfyllde det till allmän tillfredsställe[lse], ehuru föga
64 fattades, att jag ej förwillade mig på det ödsliga fjället. Undertiden hade kamraterna hunnit till en liten fjällbäck, hwilken efter den beskrifning, som Erik hade erhållit öfwer wår wäg, tycktes[325] bewisa, att wår kosa ännu war riktig. Såsom Erik försäkrade, utföll denna bäck i[326] *Korsajärwi*[327], och det war just til samma träsk, dit wi sträfvade. Efter hafwa tömt buteljens innehåll började wi draga båten med förnyade krafter och[328] följde i början nyssnämnda bäck, men här[329] lågo i wår wäg stora stenar, hvilka innan kort tvungo oss att lemna bäcken och fortsätta dragningen i den förra[330] riktningen. Sedan wi hela natten igenom med all ihärdighet fullföljt detta mödosamma arbete, utan att
65 komma till Korsajärwi, funno[331] wi oss slutligen föranlåtna att skicka wår wägwisare för att uppsöka träsket. Han återwände efter någon tids förlopp med den glada underrättelsen, att wi woro helt nära målet, men[332] att wår kosa icke war fullkomligt riktig. Först kl. 6. på morgonen hunno wi fram till träsket[333] . *Erik* och *Jessiö* begåfwo sig nu efter wåra wid Wiettajärwi qvarlemnade saker, men wi öfriga lade[334] oss till hvila wid stranden af Korsajärwi.

Kort efter middagen uppwaknade wi frusna och genomwåta, med trötta ben, rådbråkade

314 *Då [...] instämde* ‖ 1. I denna åsigt instämde äfwen Jessiö och ~~det wi~~ wi öfriga måste beqväma oss att ännu
315 *kl. 9* ‖ ännu ~
316 *qwarlemnade wi* ‖ qwarlemnades afve [äfven]
317 *allt [...] gods* ‖ alla ~~s~~ lösa effecter
318 *företogo oss* ‖ började
319 *till och med* ‖ äfven
320 *I [...] fjället* ‖ 1. Wi började finna ‖ 2. Wår belägenhet war tröstlös och wi satte oss ned på fjället
321 *Wid* ‖ Men
322 *kunde dock* ‖ kunde
323 *wår wärjo* ‖ wårt wåld
324 *i [...] fortskaffa* ‖ efter bästa förmåga fra[mskaffa]
325 *tycktes [...] riktig* ‖ war oss en borgen derpå, att wår kosa war riktig ty wi ännu befunno oss
326 *i* ‖ ut
327 Lake Korsajärvi (Fi.)/Gorsajávri (SaaN) is a long and narrow lake located partly in Enontekiö och partly in Kittilä, N7587942 E416673 (N68°23′31″ E24°58′19″). (TS).
328 *och [...] början* ‖ längs
329 *här [...] wäg* ‖ 1. nödga[des] ‖ 2. här lågo i wägen
330 *förra* ‖ ursprungliga
331 *funno* ‖ började
332 *men* ‖ ehuru
333 *träsket* ‖ ~ och woro nu så till den grad utt[röttade]
334 *lade* ‖ neddignade

sidor, styng i bröstet[335] och ett förstämdt lynne.
66 Att resan i en sådan belägenhet, och sedan wår pratsamma wägwisare skilt sig ifrån oss wid Korsajärwi, war högst[336] ängslig och oangenäm, ligger i sakens natur. Jag[337] will derföre icke uppehålla mig wid dess detaljer, utan blott till framtida resandes efterrättelse nämna några ord om riktningen af wår kosa. Wi rodde till en början utmed Korsajärwi, som lätt igenkännes genom sitt inom fjällar instängda läge. Träsket är omkring en ½ mil långt och så smalt, att man[338] från landsidan knappt blir det warse, förrän man befinner sig wid dess[339] strand. Mot norr smalnar insjön allt mera och förlorar sig
67 småningom i en obetydlig ådra, der båten ej löper ett steg, utan att dragas. Längs denna bäck fortsättes färden wid pass en ½ mil, hvarpå man ändteligen når *Iwalojoki*[340], en större flod som äger sitt aflopp i Enare sjö. Redan wid sina källor har[341] nyssnämnda flod ett så djupt[342] watten, att den resande nästan oafbrutet kan sitta i båten, så framt han ej föredrager att springa bland widebuskarna på den wåta och tufwiga stranden. Efter några timmars färd på Iwalojoki når han en så kallad *lompolo* d. ä. en bred, insjölik utwidgning af floden. Här framte sig för ögat sköna, torra stränder med yfwiga[343] björkar och en rik vegetation. Botanikern skall säkert på
68 detta ställe upptäcka många rara örter, men för oss war zoologien af ett större intresse. Wi företogo oss derföre att anställa jagt efter rugggäss och hade den lyckan att få wåra klena matförråder i betydlig mon förökade. Härpå fortsatte wi[344] åter wår färd i maklig rodd utför floden.

”Rök, menniskor!” detta[345] rop ljöd efter några timmars färd på en gång ifrån wåra

335 Here may be seen the first symptoms of the disease that developed into tuberculosis and became fatal for Castrén later. (TS)

336 *högst […] [oangenäm* ‖ 1. mycket ‖ 2. föga angenäm och unde

337 *Jag […] detaljer* ‖ Jag will derföre icke söka att skildra dess detaljer, utan

338 *man* ‖ wi

339 *dess* ‖ st[randen]

340 *Iwalojoki* ‖ källorna af ~

The River Ivalojoki (Fi.)Avveeljuuhâ (SaaI)/Avviljohka (SaaN). Its headwaters are situated near Lake Korsajärvi, and it flows into Lake Inari 180 km to the north-east at N7628230 E524450 (N68°45′52″ E27°36′18″). (TS)

341 *har* ‖ är

342 *djupt* ‖ watt[en]

343 *yfwiga* ‖ höga, ~

344 *wi åter* ‖ wi

345 *detta […] ljöd* ‖ ljö[d]

läppar. Förrän wi ännu hunnit lägga i land, hellsade oss en fiskare, som låg lägrad wid en ſtockeld, med följande ord: ”hvilka ären I, som ron på Iwalojoki, och hvart går er[346] wäg? Dock hvi spör jag eder om ting, dem jag redan känner. Jag har sett er alla i sömnen och dig, Jessiö i din afledne faders geſtalt.” Sedan fiskaren ſålunda
69 förrått, hvars andas barn han war, började jag genaſt sätta mitt artilleri i rörelse, d. ä. jag gaf mannen en sup och litet tobak, köpte allehanda småsaker af honom, utan att pruta det minſta, och skänkte åt hans gosse några böcker. En sup till, och fiskaren war den uppriktigaſte trollkarl[347] i werlden. Han omtalade mycket besynnerliga saker, dem så wäl han sjelf som andra trollkarlar utöfwat. Beklagligtwis saknade likwäl hans berättelse allt sammanhang, hvilket troligen war en följd af den andra supen. Följande berättelse om Johan Päiwiö och en annan frejdad trollkarl benämnd *Toragas*[348] war en af de redigaſte:

En trollhexa ifrån Ryska Lappmarken, be-
70 nämnd *Kirſti Nouhtua*, hade begifvit sig till Kittilä, i afsigt att derifrån förtrolla all wildren till sitt eget land.[349] Päiwiö, som kände hennes anslag, afsände Toragas till Iwalojoki, för att härſtädes[350] förtrolla hexan och hindra renarne att komma öfwer elfven. Då Toragas såg renarne anlända, började han mönſtra dem mycket noga, emedan han befarade att trollhexan möjligen antagit skepnaden af en ren. Men i hela hjorden fanns ingen enda, som[351] han kunde anse för en metamorphoserad Kirſti, och allraminſt föll det honom i sinnet att misſtänka den ſista renen, som war halt, mager, wanskaplig och med möda åtföljde hjorden. Ur ſtånd att igenkänna hexan kunde han med all sin

346 *er* ‖ Er
347 *trollkarl* ‖ menni[ska]
348 On the folklore of the sorcerer Toragas, collected especially by Samuli and Jenni Paulaharju, see *Suomen kansan vanhat runot* XII.1 No. 262, 265–267, 269, 3528; XII.2 No. 813, http://www.skvr.fi. (TS)
349 It is a common theme in the folklore of sorcerers or magicians that they attempt to cause damage to others, as was still believed in many places in the early 20th century. On the case of the Tornionjoki valley, see Toratti 1998: 182–183. (TS)
350 *härſtädes* ‖ wid renarnes öfwerfart öfwer elfwen
351 *som [...] anse* ‖ 1. hwari ‖ 2. som kunde anses
352 *denna* ‖ ~ i sjelfva verket

förmåga ej hindra renarna att simma öfwer floden. 71 Först då han såg den halta och wanskapliga renen icke, såsom de andra, simma, utan dyka öfwer elfwen, öfwertygades han, att just denna[352] war den beryktade Kirsti.[353] Men sedan hon lyckligen kommit öfwer till motsatta stranden, förmådde Toragas ej mera tillintetgöra hennes anslag. Han återwände alltså till Päiwiö och berättade för honom, huru saken aflupit. Nu beslöt den sistnämnda att afsända Toragas till Ryska Lappmarken, för att göra sig noga underrättad om trollhexans namn, egenskaper o. s. v. Sedan Toragas uppfyllt detta åliggande till Päiwiös tillfredsställe[lse], företog sig denne att med[354] tillhjelp af sina mäktiga[355] 72 trollkonster förmå renarna att återwända. Tillika afskickade han Toragas för[356] att tillse, om ej renarna woro synliga. De kommo i sjelfwa werket springande med sådan fart, att Toragas redan på tre mils [afstånd] hörde, huru[357] renfötterna knarrade (nasasi). Hjorden[358] befann sig då wid en flod, som till minne af denna[359] händelse kallas Nasamajoki[360].

73 Af[361] ett likartadt innehåll woro de flesta berättelser, dem fiskaren meddelade mig. De innehöllo en skildring af utmärkta Schamaners bragder, och i de flesta berättelser prisades i synnerhet den egenskap hos forntidens[362] Schamaner, att de kunde ikläda sig hvilken gestalt de för godt funno.[363] Tron på en sådan förmåga hos Schamanerna har tillförene warit wida utbredd 74 så wäl i Finland[364] som i synnerhet uti Lappland, och ännu i dag är denna widskepliga[365] tro hos Lapparne icke fullkomligt[366] utplånad. Åtminstone hör man wåra Finska Lappar försäkra, att det i Ryska Lappmarken skall gifwas Schamaner, hvilka i likhet med Päiwiö,

353 Metamorphosis tales of this kind are widely known and common also in Lapland. They often refer precisely to sorcerers. Huuskonen 2011: 284–288. (TS)

354 *med* ‖ genom

355 *mäktiga trollkonster* ‖ trollkonster

356 *för att […]* ‖ till ett ställe, benämndt Kuiwaselkä,

357 *huru* ‖ ren[fötterna]

358 *Hjorden […]* ‖ 1. Floden, hvarwid renarna då ‖ 2. Renarna

359 It is probably here that the words that Castrén wrote in the margin and struck out later would belong: *af Lapparnes magiska be<----->*.

360 Naskamajoki (Fi.)/Náskanjohka (SaaN) is a tributary of the River Ivalojoki, with its mouth at N7582371 E435755 (N68.3467 E25.4398). Sandström 1985: 135 considers the etymology possible but not verifiable. (TS)

361 *Af ett likartadt […]* ‖ 1. Af ett likartadt innehåll woro de flesta berättelser, fiskaren meddelade mig. De rörde sig alla ~~omkr[ing]~~ kring det slags ~~tro[llar]~~ Schamaner, som Finnarne kalla *Wirolaiset* och Lapparne *Wiroladschak* (Sing[ularis] *Wiroladsch*, Finn. *Wirolainen*). Ordet betecknar egentligen *estländare*, men brukas äfwen till att utmärka ~~stora~~ så beskaffade trollkarlar ~~och i synnerhet sådana~~, som äga förmågan att ikläda sig hvilken gestalt de behaga. ‖ 2. Af ett likartadt innehåll woro de flesta berättelser, som fiskaren meddelade mig. De rörde sig mest kring magiska ämnen

362 *forntidens* ‖ utmärk[ta]

363 Castrén later collected similar tales also from Siberia. (TS)

364 *Finland* ‖ Lappland

365 *widskepliga tro* ‖ tro

366 *fullkomligt utplånad* ‖ utplånad

367 *börjas* ‖ begynner
368 *med* ‖ genom
369 *fått* ‖ hade ~
370 *igen och* ‖ igen, gömt sig
371 *förwarat den jemte* ‖ låtit den j
372 *åter qwickna* ‖ 1. åter ‖ 2. å nyo framte ‖ 3. å nyo
373 *Här [...] han* ‖ Han börjar b
374 *utfara [...] ord* ‖ utfara i häftiga förebråelser emot

Toragas m. fl. kunna påtaga sig skepnaden af renar, björnar, wargar, fiskar, fåglar m. m. I en sådan omklädnad kallas Schamanen af Lapparne *Wiroladsch*, af Finnarne *Wirolainen*, som egentligen betecknar *Eſtländare*. Wår fiskare afsjöng för mig ett på Finska affattadt qväde, som innehöll en mängd af detta slags metamorphoser. Då ifrågawarande qväde saknar allt inre sammanhang, vill jag blott summariskt anföra dess
75 innehåll[.] Sången börjas[367] med en inledning, deri en trollkarl, wid namn Karkias, beklagar sig öfver det lidande, som blifwit hans land tillfogadt derigenom, att Toragas med[368] sina trollkonſter förjagat all wildren derifrån till Kittilä. På denna inledning följer en beskrifning öfwer den smälek, som Karkias sjelf fått[369] lida af denna sin ”onda owän”. Toragas hade nämligen ihjälslagit Karkias och kaſtat honom i en sjö. Här hade dock Karkias kommit till lifs igen[370] och uppehållit sig många år i någon förändrad geſtalt under en gäddas lefwer. Derpå hade Toragas uppfångat gäddan och förwarat[371]
76 den jemte Karkias tre år i sin boda. Befriad derifrån hade Karkias begynt vanka omkring i mennisko-skepnad, men under en jagtfärd blifvit ertappad och för andra gången dödad af Toragas. Derpå låter sången Karkias åter[372] qwickna wid, men (såsom det tyckes) förſt i grafwen. Här[373] börjar han längta efter sin son, och knappt har han yttrat denna längtan, förrän sonen kommer flygande till honom i geſtalten af en tjäder. I förtrytelsen deröfwer, att sonen i trollwishet war hans egen jemlike, börjar Karkias utfara[374] emot honom förebrående ord. Häröfwer förgrymmad flyger sonen sin kos. Nu
77 antager fadren geſtalten af en knipa, börjar derpå att förfölja sin son, upphinner och

återhemtar honom. Härpå råka far och son i en häftig ordwexling, som slutas dermed att sonen för alltid öfwergifver sin fader. Lapparnes magiska berättelser och sånger anföras i bihanget.[375]

Sedan[376] jag upptecknat några bland fiskarens sånger och sagoberättelser, samt derunder frikostigt unfägnat honom med tobak och bränwin, fattade en sådan wänskap till min person, att han bad mig framdeles besöka hans
78 hem i Kittilä. Här lofwade han berätta[377] för mig ännu mera[378] underbara saker samt dessutom wisa mig Päiwiös Seida. ”Denne”, yttrade han med högtidligt allwar, ”äter menniskor, men med mig till följeslagare har du intet att frukta. Jemte denna förtröstan till sin egen trollkonst hyste han en icke ringa tanke om B.s och min kunskap i samma yrke. Han höll[379] den förres insekt-håfvar och saxar för trollmaschiner, och då jag ur ett papper uppläste en beswärjelse, pekade han på ett öfwerstruket ställe, yttrande härwid: ”se der ligger kraften.” Till sin härkomst war fiskaren en Lapp, men han hade ända ifrån barndomen lefwat bland
79 Finnar och derunder förlorat sin nationalitet och med den all känsla af sitt mennisko-wärde. I hans wäsende röjde sig en blandning af feghet och låtsad ödmjukhet, slughet, snikenhet med flere bland de egenskaper, som wanligen utweckla sig hos förtryckets barn. I synnerhet ådagalade fiskaren en stor skicklighet i köpslageri. Wi köpte af honom några färska harrar, dem han lät oss betala efter behag. Mer[380] än tillfreds med wår öfwermåttan frikostiga betalning framtog han genast ur sin wederwärdigt stinkande väska twenne torra, med all orenlighet bekajade harrar och bestämde[381] nu för dem ungefär samma pris, som[382] han hade

375 The Appendix does not exist.
376 *Sedan jag […]* ‖ Utan att längre uppehålla mig wid ~~Lap[pens]~~ fiskarens sånger och sago-berättelser will jag
377 *berätta* ‖ meddela
378 *mera* ‖ flera
379 *höll* ‖ s
380 *Mer […] torra* ‖ 1. Han måste hafwa tyckt att handeln bar sig, emedan han genast ur sin wederwärdigt stinkande väska framtog ‖ 2. Öfwer
381 *bestämde* ‖ för dem
382 *som han hade* ‖ som han genom wår ytterliga frikostighet hade

80 erhållit för de färska. Sedan dessa[383] blifvit nöjaktigt betalda, började han ihopsamla fragmenterna af sin sista måltid, hvilka bestodo i några gåsfötter[384], och då det lyckats honom att få[385] äfwen dem utprånglade, yttrade han sjelfbelåtet: ”hwem hade trott, att jag skulle göra en så god marknad wid Iwalojoki!” Emellertid hade hans[386] gosse smort wåra skoplagg och dertill[387] begagnat wår egen smörja.[388] Gossens möda hade wi rikligen wedergällt med peningar, böcker och bröd, men icke dessto mindre ropade fiskaren, då wi redan woro i beråd att sätta oss i båten: ”smörjan är obetald, smörjan är obetald”. Sedan äfwen den blifwit 81 betald, trodde wi oss hafwa fullgjort all rättfärdighet, men fiskaren fordrade ännu en sup på köpet.

Fortsättningen af wår färd utför Iwalo war anmärkningswärd genom natur-omgifwelsernas storartade beskaffenhet. Wi hade knappt förlorat ur sigte wår huswilla wärd, förrän wi hörde dånet af brusande forssar – en musik, som sedan i nära tre dygn oupphörligt ljöd i wåra öron. Så förfärande dessa forssar också woro, hade wi dock ingen annan utwäg än att hjeltemodigt kasta oss midt ibland de sjudande bränningarna, hvilka nästan wid hwarje steg hotade oss med fara. Wattenmassan i Iwalo war wäl icke alltför stor, men dock mer än tillräcklig att[389] uppsluka oss och wår lilla farkost. För att 82 den flyende strömmen ej skulle kasta oss mot klippor och skär, måste wi oupphörligt hålla båten tillbaka med långa störar eller så kallade lärlingar. Hela dagen igenom woro wi sysselsatta med detta mödosamma arbete, och natten tillbragtes wid stockeldar. Wi funno aldrig något skygd öfwer wåra hufwuden, utan lefde i åtta

383 *dessa* ‖ äfven ~
384 *gåsfötter* ‖ gåsfötterna
385 *få […] dem* ‖ 1. äfwen få dem ‖ 2. äfwen få ‖ 3. uttryck
386 *hans gosse* ‖ en honom följaktig gosse
387 *dertill* ‖ derwid
388 Cf. the shoe cream in the *Helsingfors Morgonblad* version on p. 186.
389 *att* ‖ för ~

dagars tid under bar himmel, ſtädse[390] utsatta för ett ihållande regn och en kall wäderlek.

Men för att återkomma till floden och dess beskaffenhet, så[391] ätföljes den längs en ſtor del af sitt öfra lopp af höga[392], fruktanswärda fjäll, hvilka på somliga ſtällen höja sig lodrätt öfver wattenytan och fortlöpa hela mil i ett oafbrutet sammanhang. B. och jag klättrade ofta med lifs-
83 fara uppför dessa fjäll, i hopp att ändteligen få fägna[393] oss öfver anblicken af Enare-sjö[394]. Men så långt ögat nådde, syntes åt norr, söder, öſter och weſter endaſt oöfwerskådliga fjäll. Der en djupare dal sänkte sig ned mellan fjällen, erbjöd den öfwer dalen hvilande dimman underſtundom anblicken af en sjö, och wi troddes oss redan en gång vid[395] en sådan företeelse hafwa skådat i fjerran det efterlängtade Enare, men Jessiö ſtörde wåra illusioner med den försäkran, att wi[396] ej skulle nå denna sjö, så[397] länge fjällen lågo i wår wäg.

Några[398] mil ofwanom Iwalo-elfs utlopp
84 i[399] Enare aflägsnade sig ändteligen denna dyſtra fjällſträckning, som lik en ond genius förföljt den ſtrida, i wild förtwiflan undanflyende[400] ſtrömmen. I fjerran syntes[401] ännu kala fjälltoppar framskymta, men rundtomkring oss ſågo wi endaſt[402] sköna, gräsbewuxna slätter. Elfwen hejdade[403] sitt ſtrida lopp och bildade smärre holmar, som beklädes af lummiga löfträn. Snart[404] wisade sig spår af menniskor, såsom höſtackar, gärden[405] m. m. Wi[406] uppbjödo wåra ytterſta krafter för att medelſt en anſträngd rodd snart hinna någon[407] mensklig boning och trodde[408] knappt wåra ögon, då wi[409] i ſtället för jemmerfulla[410] kåtor midt i det djupa Lappland blefvo[411] warse wälbygda finska gårdar, omgifna af grönskande

390 *städse utsatta* ‖ 1. i ‖ 2. städse utsatta ‖ 3. derunder

391 *så […] lopp* ‖ kan jag ej lemna ~~obemärkt~~ oanmärkt, att den längs en stor del af sitt öfra lopp åtföljes

392 *höga […] fjäll* ‖ höga fjäll

393 *fägna* ‖ det efterlängtade

394 *Enare-sjö* ‖ Enare-träsk

395 *vid […] skådat* ‖ skåda

396 *wi* ‖ 1. flo[den] ‖ 2. denna

397 *så länge* ‖ förrän

398 From here on the text has been published in Castrén 1842b, corresponding to Castrén 1852a: 33–52.

399 *i […] denna* ‖ Castrén 1842b: till Enare sjö upphör, eller rättare vidgar sig, den

400 *undanflyende* ‖ Castrén 1842b: flyende

401 *syntes […] slätter* ‖ Castrén 1842b: skymta ännu de hala [kala] fjälltopparna, men rundtomkring ser du en skön, gräsbevuxen slätt

402 *endast sköna* ‖ sköna

403 *hejdade […] beklädes* ‖ Castrén 1842b: hejdar sin fart och bildar små holmar, som beklädas

404 *Snart […] spår* ‖ Castrén 1842b: Ändteligen visa sig äfven några spår

405 *gärden m. m.* ‖ gärden, gårdar m. m. ‖ Castrén 1842b: gärdesgårdar m. m.

406 *Wi […] wåra* ‖ Castrén 1842b: Man uppbjuder sina

407 *någon* ‖ Castrén 1842b: en

408 *trodde […] wåra* ‖ Castrén 1842b: tror knappt sina

409 *wi* ‖ Castrén 1842b: man

410 *jemmerfulla* ‖ Castrén 1842b: jemmerliga

411 *blefvo* ‖ Castrén 1842b: blir

85 ängar och wackra sädesfält. Det är otroligt, huru wälgörande en sådan anblick verkar på sinnet[412] efter det slags färder, som wi hade tillryggalagt. Den oupphörliga åsynen af skyhöga fjäll[413] och brusande forssar har[414] en döfwande egenskap. Menniskan kan i längden ej[415] uthärda att inom sig reproducera naturens vilda lek[416]. Sinnet förlorar sin spänstighet[417] att emottaga intryck af de fasawäckande omgifwelserna och bemäktigas af en stum[418] häpnad. Men då naturen slutligen[419] återgår i ro, då de[420] vilda elementerna i fridfull förening afspela naturens sanna skönhet, då[421] spritta äfven i[422] mennisko-hjertat glada, friska[423]
86 känslor. Det är likwäl anmärkningswärdt, att till[424] och med den skönaste natur tyckes[425] likasom ligga lik, så snart den icke röjer några spår af menniskor, då deremot ett wägamärke, en afbruten åre[426], en eldstad och[427] med ett ord: den[428] ringaste småsak, hvari man igenkänner naturens herre, sprider lif[429] och trefnad öfwer den allra[430] dystraste wildmark. Hwilket paradis är då icke Kyrö by.[431]

412 *sinnet [...] tillryggalagt.* ‖ Castrén 1842b: sinnet.
413 *fjäll* ‖ Castrén 1842b: fjällar
414 *har [...] egenskap* ‖ werkar i längden döfwande på sinnet ‖ Castrén 1842b: döfvar sluteligen alla känslor
415 *ej* ‖ att ‖ Castrén 1842b: icke
416 *lek* ‖ ~, utan
417 *spänstighet [...] omgifwelserna* ‖ Castrén 1842b: spänstighet
418 *stum* ‖ Castrén 1842b: stum, brutal
419 *naturen sluteligen* ‖ Castrén 1842b: sluteligen naturen
420 *de [...] elementerna* ‖ Castrén 1842b: de nyss så vilda elementer
421 *då [...] känslor* ‖ Castrén 1842b: då waknar äfven hos menniskan lusten att lefva och glädja sig af lifvet
422 *äfven i* ‖ i
423 *friska* ‖ lefva[nde]
424 *till och med* ‖ Castrén 1842b: äfven
425 *tyckes* ‖ Castrén 1842b: synes
426 *åre* ‖ Castrén 1842b: åra
427 *och med* ‖ Castrén 1842b: med
428 *den [...] småsak* ‖ hwarje små[sak]
429 *lif och trefnad* ‖ Castrén 1842b: ett underbart lif
430 *allra dystraste* ‖ Castrén 1842b: dystraste
431 The chapter equivalent to the article in *Helsingfors Morgonblad* ends here. (TS).
432 *II.* ‖ Reseminnen ifrån *Lappland* och *Karelen* II.
433 *II.* ‖ III.
434 *Kittilä [...] I förstone* ‖ Castrén 1842b: Läsaren önskar tvifvelsutan lära känna uppkomsten af denna lilla hyperboreiska colonie, och jag är lycklig nog, att kunna tillfredsställa hans önskan. – Kittilä, ett kapell under Sodankylä, är i våra dagar, och skall alltid hafva varit fattigdomens rätta hemvist. Hungersnöden hade för omkring 100 år tillbaka förmått en Finne, vid namn Henrik Kyrö, att härifrån begifva sig till den efter honom benämnda

89 & 91

II.[432] [433]

Kittilä[434] kapel säges i alla tider hafwa warit fattigdomens och eländets rätta hem. För wid pass hundra år tillbaka hade en inträffad, svår hungersnöd twungit en derstädes bosatt hemmansegare, wid namn Henrik Kyrö, att lemna hus och hem, för att på främmande ort söka sin bergning. I sådan afsigt begaf han till den efter honom sedermera benämnda Kyrö by[435] wid Iwalojoki, hwarest goda ängslägenheter och ett rikt fiskewatten lofwade honom en sorgfri framtid. I förstone hade han äfven en god framgång, men innan kort wädrade wargar och björnar upp
92 hans ensliga hydda, förstörde hjordarna och bragte honom[436] åter i armod. Han[437] hade en talrik familj, som han efter sina lidna olyckor ej kunde underhålla i hemmet. Han måste derföre låta sina äldre barn draga sin kos ifrån fäderne-huset och söka annorstädes sin fortkomst. Bland dessa flyktingar hade sonen Lars efter en[438] till[439] Norrige werkställd resa begifvit[440] sig till Kittilä och der utbjudit[441] till salu ett nybygge, som han föregaf[442] sig hafva upptagit i Kyrö by och bragt i det allra yppersta skick. En af hans slägtingar, wid namn Thomas Kyrö, hade redan långt[443] före detta ledsnat wid fattigdomen i Kittilä och köpte obesedt[444] det utbjudna nybbyget för en ganska dryg summa. Tidigt en wår begaf han sig till det[445] nya hemmet och tog wägen utför Iwalojoki.[446] Sjelf styrde han sin båt utmed floden, medan
93 hustrun dref fram hjordarna[447] längs fjällen. Hwardera hade de under wägen utstått

Kyrö by, hvarest Enare fiskrika sjö och förträffliga ängslägenheter lofvade honom lifvets bergning. I början

435 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 118–119, Nahkiaisoja 2003: 167–168 and Vahtola, A., 2005: 384, the first farmhouse in the later village of Kyrö was inhabited by Finnish colonists in the middle of the 18th century, but it was deserted later and not inhabited again until the early 19th century. Today, Kyrö is part of the village of Ivalo, the centre of Inari, N7617710 E523388 (N68°40′13″ E27°34′34″). (TS)

436 *honom åter* ‖ honom

437 *Han [...] fortkomst.* ‖ Castrén 1842b: Henrik hade en talrik familj; de äldre barnen nödgades öfvergifva hemmet och söka sin räddning på fremmande ort.

438 *en [...] resa* ‖ Castrén 1842b: efter en resa till Norrige

439 *till [...]* ‖ resa

440 *begifvit* ‖ hafva ~

441 *utbjudit* ‖ Castrén 1842b: bjudit

442 *föregaf* ‖ föregifvit ‖ Castrén 1842b: sagt

443 *långt [...] ledsnat* ‖ Castrén 1842b: ledsnat

444 *obesedt [...] summa* ‖ Castrén 1842b: det obesedda nybygget för en dryg summa

445 *det nya hemmet* ‖ Castrén 1842b: sitt nya hem

446 *Iwalojoki. [...] härunder* ‖ Castrén 1842b: Ivalo elf. Floden var ännu hög och strid; fjällbäckar brusade i ymnighet. Thomas for sjelf med en båt utför elfven, medan hustrun dref sina hjordar längs fjällryggarna. Det är rörande att höra den goda gubbens gamla gumma omtala de faror och mödor, som de hvardera utstodo. Deras enda tröst

447 *hjordarna* ‖ sina

oerhörda mödor[448], och deras enda tröst härunder war det goda nybygget, som skulle bereda dem en sorgfri framtid. Men när de[449] ändteligen kommo fram, funno de ej[450] tak öfver hufwud, ej odlad torfwa[451]. Det[452] war rörande att höra den gamle Thomas' hustru skildra dessa sorgliga öden, hvilkas[453] erinran hos henne frampressade bittra[454] tårar, men sjelf yttrade Thomas med lugn: "låt det framfarna wara glömdt, gumma[455], och klaga ej öfwer försynens skickelser." Till det som hustrun hade ordat[456] om deras svikna förhoppningar i afseende å det nya hemmet tillade Thomas: "Fanns här ej[457] gård, så fanns här dock stock[458] att bygga gårdar af, och behöfde
94 wi wäl häst för att släpa hem träd[459] ur skogar? Nej! på denna fläck, der gården står, är stocken[460] fälld med dessa tvenne armar. Dessutom[461] är sandbacken förwandlad till en grönskande äng, som födt, du minns det wäl, trettio[462] kor och sextio får." Här afbröts Thomas af sin hustru, som anmärkte att alla[463] de sextio fåren inom några ögonblick blifvit dödade af wargen. "Må wara", genmälte[464] Thomas, "men hafva wi icke för wåra mödor och motgångar fått en pening att bära på bröstet och en silfverbägare, hvarur tvenne höga herrar druckit?"

Den wälmåga, hvartill Thomas förstod att[465] bringa sig upp, lockade[466] småningom allt flere och flere Finnar ifrån Kittilä och
95 Enontekis att här bosätta[467] sig. Sålunda hafwa[468] efterhand wid pass ett dussin Finska nybyggen uppstått wid nedra[469] loppet af Iwalo elf.[470] Det äro dessa nybyggen, som[471] bära namnet af Kyrö by.

448 *mödor* ‖ ~ och faror
449 *de […] funno de* ‖ Castrén 1842b: man omsider kom fram, fanns
450 *ej* ‖ icke
451 *torfwa* ‖ Castrén 1842b: torfve
452 *Det […] lugn* ‖ Castrén 1842b: Nu brast gumman i gråt, men Thomas sade
453 *hvilkas* ‖ och
454 *bittra* ‖ strida
455 *gumma […] Thomas* ‖ Castrén 1842b: gumma.
456 *ordat om* ‖ 1. om[nämnt] ‖ 2. nämnt om
457 *ej* ‖ Castrén 1842b: icke
458 *stock* ‖ Castrén 1842b: träd
459 *träd ur skogar* ‖ Castrén 1842b: stock ur skogen
460 *stocken* ‖ all ‖ Castrén 1842b: all stocken
461 *Dessutom är sandbacken* ‖ Sandbacken är ‖ Castrén 1842b: Sandbacken är
462 *trettio […] får* ‖ Castrén 1842b: sextio får och trettio kor
463 *alla de* ‖ Castrén 1842b: de
464 *genmälte* ‖ Castrén 1842b: sade
465 *att bringa* ‖ Castrén 1842b: att innan kort bringa
466 *lockade småningom* ‖ Castrén 1842b: lockade
467 *bosätta sig* ‖ upptaga nybyggen ‖ Castrén 1842b: bosätta sig och upptaga nybyggen
468 *hafwa efterhand* ‖ Castrén 1842b: hafva
469 *nedra* ‖ Castrén 1842b: nedersta
470 *elf. […] by* ‖ Castrén 1842b: elf.
471 *som […] namnet* ‖ man benämner
472 *nybyggarne i Kyrö* ‖ Castrén 1842b: Kyröboerne
473 *jagt […] åkerbruket* ‖ Castrén 1842b: fiske och jagt. Åkerbruket
474 *bisak […] påminner mig* ‖ Castrén 1842b: bisak. Ängarna vårdas med mycken omsorg, och jag påminner mig aldrig
475 *sådan* ‖ mycken
476 *sällan […] hafwa* ‖ 1. påminner mig aldrig ‖ 2. sällan hafva
477 *Norska* ‖ Castrén 1842b: Norrska

Trogna den wink naturen utstakat, hafwa nybyggarne[472] i Kyrö iklädt sig en lefnadsart, som i hela wårt nordliga Finland wore det ändamålsenligaste. De lifnära sig förnämligast genom boskapsskötsel, jagt[473] och fiskafänge, då deremot åkerbruket betraktas mera som en bisak[474] och inskränker sig hufvudsakligen till odlingen af korn, potatis och rofvor. Ängarna wårdas med sådan[475] omsorg, att jag sällan[476] påminner mig hafwa sett en wackrare höwäxt än i Kyrö by. Sitt smör forslar man i slutet af November med renar till Norska[477] fjorder och utbyter det emot mjöl[478]. Häraf har hitintills största delen blifwit för-
96 bränd till brännwin, ty consumtionen[479] af bröd är hos Finnarne i Enare ganska obetydlig.[480]

Om de[481] i Kyrö bosatta colonisters sedliga och religiösa tillstånd hafwa presterna på orten lemnat mig ganska[482] fördelaktiga wittsord. Hwad[483] jag[484] sjelf erfarit, är ett sällsynt bevis på deras[485] hjelpsamhet och gästwänlighet[486], som jag ej kan underlåta att här anföra. Händelsen hade fogat, att wårt[487] brödförråd under den långwariga färden på Iwalojoki i förtid tagit en ända. Komna till Kyrö köpte wi af Thomas allt det mjöl han ägde, men[488] det räckte endast till åtta bröd[489], af hvilka twenne förtärdes på stället. De sex återstående borde förslå åt fyra personer i fem dagars tid. Efter anställd sjelfpröfning funno wi detta quantum[490] wara allt för otillräckligt[491] och beslöto derföre att under färden utför Iwalo uppsöka en nybyggare, som sades
97 wara rikligen[492] försedd med mjöl. Wid[493] wår ankomst till nybygget[494] erforo wi likwäl till wår bedröfvelse, att hela förrådet redan

478 *mjöl […] obetydlig.* ‖ Castrén 1842b: mjöl, hvaraf likväl hitintills största delen blifvit förbrändt till brännvin.

479 *consumtionen […] Finnarne* ‖ liksom Lapparne bröd consumeras

480 This kind of economy was typical of the region in Castrén's time and also later when there was large-scale freight transport with reindeer between Finnish Lapland and Northern Norway and the White Sea coast. Kortesalmi s. a. [2007]: 236–248. (TS)

481 *de […] bosatta* ‖ Castrén 1842b: dessa

482 *ganska fördelaktiga* ‖ Castrén 1842b: de fördelaktigaste

483 *Hwad* ‖ Men

484 *Hwad […] af Thomas* ‖ Castrén 1842b: Att de icke heller äro fremmande för *all slags* civilisation, önskar jag att få ådagalägga genom följande tilldragelse. Kort före vår ankomst till Kyrö by gjorde vi den sorgliga upptäckt, att vårt bröd-förråd tagit slut. Af Kyrö Thomas

485 *deras hjelpsamhet* ‖ hjelpsamhet

486 *gästwänlighet* ‖ gästf[rihet]

487 *wårt brödförråd* ‖ wi

488 *men […] till* ‖ och dera[s] ‖ Castrén 1842b: och deraf bakades

489 Castrén 1842b, footnote: Nybyggarne i Enare hjelpa sig fram utan bröd.

490 *quantum […] otillräckligt* ‖ Castrén 1842b: qvantum alltför otillräckligt att tillfredsställa våra behof

491 *otillräckligt* ‖ ~ för wå[rt]

492 *rikligen försedd* ‖ Castrén 1842b: försedd

493 *Wid […] qvarhöll oss* ‖ Det ‖ Castrén 1842b: Detta var dock allt förbrändt till brännvin. För att hafva någonting att trösta oss med, i fall nöden blefve stor, köpte vi en kanna af denna etheriska vara, och voro just i beråd att fortsätta vår färd, då i och med detsamma ett förfärligt åskregn inträffade och qvarhöll oss ännu

494 Called Vanhatalo, see Castrén's field notes on p. 209.

hunnit förwandlas till brännwin. Då alltså ingen brödbakning kunde komma i fråga, beslöto wi att oförtöfwadt fortsätta wår resa, men i detsamma inträffade ett ſtarkt åskregn, som qwarhöll oss några timmar i nybygget. Dereftер[495] satte wi oss åter i rörelse och hade tillryggalaggt en[496] wäg af wid pass två mil, då wi warseblefwo en betydlig samling af män och qvinnor, hvilka ſtodo på backen wid ett nybygge och alla woro klädda i helgdagsdrägt. Emedan[497] dagen redan började lida till sitt slut, yrkade roddarne att vi ej borde lägga i land, utan[498] i[499] dess ſtälle påskynda wår färd för att i god tid hinna fram till *Juutua* lappby[500], belägen på en holme i Enare sjö.[501] Man
98 sade[502] det wara äfwentyrligt att om natten färdas på nämnda sjö, emedan den ofta[503] efter sol-nedgången betäckes med tjocka dimmor, hvilka kunna wilse leda till och med den skickligaſte ſtyrman. Samlingen på backen hade emellertid någon ting så inbjudande[504], att jag till hvad pris som helſt wille se[505] den på närmare[506] håll. För att få min plan genomdrifwen, anmärkte jag att Jessiö, enligt hwad han förrut meddelat mig, war kusin till nybyggets förwaltare, och detta ansågs af alla, utom Jessiö sjelf, för ett nog giltigt skäl att lägga i land. Men wi hade ännu icke uppnått ſtranden, förrän[507] de på backen ſtående karlarne sprungo i floden ända till knäna,[508] fattande tag i båten, drogo den på torra landet och hellsade oss med ett hjertligt wälkommen. Wi fördes i en främmanſtuga, der golfwet[509] war skuradt[510] och beſtrödt med granris, bänkar och
99 bord ſtäda de och spisen så nyss reparerad, att den ännu ej[511] hunnit torka. Alla[512] wisade oss en synnerlig wälwilja, och wärdinnan

495 *Derefter [...] woro* ‖ Castrén 1842b: Derefter tillryggalade vi åter omkring två mils väg, då vi vid ett nybygge öfverraskades af en betydlig folkmassa – män och qvinnor –, hvilka stodo på backen och voro alla

496 *en wäg [...]* ‖ wi[d]

497 *Emedan [...] ej* ‖ Castrén 1842b: Dagen började redan lida mot aftonen, och roddarne yrkade, att vi icke

498 *utan [...] färd för* ‖ Castrén 1842b: för

499 *i [...] påskynda* ‖ påskynda

500 *lappby [...] Samlingen* ‖ Castrén 1842b: Lappby. Denna mening understöddes ifrigt af lotsen, som sade, att tjocka dimmor vanligen vid midnatten lägra sig öfver insjön, hvarvid den skickligaste lots lätt kan taga miste om kosan. Men samlingen

501 In summer, the Juutua Saami village was situated on the island of Kourinsaari (Fi.)/Kovinsuálui (SaaI) and in wnter at the mouth of the River Juutuanjoki, where the church of Inari was built in 1895. Castrén visited Kourinsaari Island at N7639070 E517457 (N68°51′44″ E27°26′2″) https://inarinseurakunta.fi/index.php/sivu/inarinkirkko; Museovirasto: Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Inarinsaamelaisten vuotuismuuton talvi- ja kesäpaikat, http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5216. (TS)

502 *sade det wara* ‖ påstod att

503 *ofta* ‖ wanlige[n]

504 *inbjudande* ‖ Castrén 1842b: dragande

505 *se [...] kusin* ‖ Castrén 1842b: ville betrakta den på något närmare afstånd. Jag erinrade mig då, att vår följeslagare ifrån Peldovuoma, Jessiö, var kusin

506 *närmare* ‖ <->

507 *förrän* ‖ Castrén 1842b: innan

508 *knäna, fattande* ‖ Castrén 1842b: knät, fattade

509 *golfwet [...] nyss* ‖ Castrén 1842b: det rena golfvet var beströdt med granris och spisen så nyligen

räckte mig twenne warma, wäldiga bröd, framstämmande derwid några ord till ursäkt för sina ringa håfwor. Hela denna tilldragelse har sin förklaring deri, att ifrån[513] nybygget, der[514] wi afbidade regnets öfwergång, ett ilbud oss owetande hade[515] blifvit hitskickadt, för att underrätta[516] nybyggets innewånare om wår förlägenhet på bröd.[517] Budet hade i[518] förbigående wikit in uti några skogsgårdar och deras[519] innewånare strömmade tillsamman för att wälkomna oss[520] och i synnerhet sin nya prest. För att på ett wärdigt sätt emottaga oss, hade man i hast städat och reparerat rummet. Lyck-
100 ligtwis fanns i nybygget äfwen litet[521] mjöl, som under loppet af några timmar bakades till bröd. Huru detta tillgick[522], kan jag ej närmare förklara, men wisst är, att sjelfva faktum äger sin riktighet.

Efter[523] att hafwa språkat en stund med ortens wänliga innewånare, lemnade wi nybygget och fortsatte wår resa utmed Iwalo. Då wi nådde Enare-sjö[524], war aftonen redan[525] långt framskriden. Emellertid kunde wi ännu på insjöns westra sida skönja dunkla konturer af höga fjäll, medan på den östra otaliga holmar tedde sig för ögat. Mellan holmarna framskymtade här och der omätliga fjärdar,
101 ofwer hwilka natten höll på att utbreda sitt dunkla flor. Wår wäg ledde ej[526] öfver de stora fjärdarna, utan blott öfwer en wik af[527] den stora insjön. Medan wi färdades deröfwer, underhöll oss styrmannen med allehanda berättelser öfwer sjöns beskaffenhet. Han trodde sig weta att *Enare*[528] (äfven[529] *Enari*, *Enara* Finn. *Inari*, Lapp. *Anara*, *Einara*) war 12 mil lång, 8 mil bred[530] och så rik på holmar, att ingen dödlig någonsin haft[531] räkning på dem

510 *skuradt* ‖ nyss ~
511 *ej* ‖ Castrén 1842b: icke
512 *Alla [...] räckte* ‖ Castrén 1842b: Mig förde man likväl först i pörtet, der en ung, blomstrande enka – värdinnan – med rodnad på kind räckte
513 *ifrån nybygget* ‖ man ~
514 *der* ‖ Castrén 1842b: hvarest
515 *hade blifvit* ‖ Castrén 1842b: blifvit
516 *underrätta [...] bröd* ‖ underrätta om wår förlägenhet på brödföda ‖ Castrén 1842b: underrätta om den förlägenhet, hvari vi befunno oss i brist på bröd
517 Castrén 1842b, footnote: Läsaren *förstår* kanske icke, huru man på så kort tid hunnit baka oss bröd; men jag kan försäkra, att det verkligen lät göra sig, ehuru jag icke äger tillräcklig insigt i brödbaknings vetenskapen för att kunna förklara detta faktum.
518 *i [...] uti* ‖ Castrén 1842b: derjemte lemnat underrättelse om vår ankomst i
519 *deras innewånare* ‖ Castrén 1842b: folket
520 *oss [...] riktighet.* ‖ Castrén 1842b: sin nya prest. – Uti detta beteende röjer sig en finhet, som det torde tillåtas oss att kalla civilisation, änskönt man icke finner den hos de civiliserade.
521 *litet* ‖ några marker
522 *tillgick* ‖ med
523 *Efter [...] beskaffenhet.* ‖ Castrén 1842b: Efter mycken välfägnad lemnade vi nybygget, och befunno oss innan kort på Enare vidsträckta sjö. Det började redan lida inpå natten. Matt studsade solens strålar tillbaka från den klara insjöns blåa yta, och mörk var skuggan vid de klippiga, tallbevuxna holmarna. På insjöns vestra strand syntes mörka konturer af höga fjäll, medan man åt den östra blef varse otaliga holmar. Mellan dem framskymtade nu och då omätliga fjärdar, uppå hvilka natten höll på att utbreda sitt dunkla flor. Vår språksamma lots roade oss med hvarjehanda berättelser.

alla[532], Päiwiö[533] kanske undantagen. Sjöns djup hade i fordna dagar en Lapp welat undersöka[534] på sådant sätt, att han fastbundit en kittel wid en tågända[535] och nedsänkt kitteln i sjön. Men sedan han låtit[536] 260 famnar af tå-
102 get löpa ned, skall wattnets skyddsande[537] (*haltia*) hafva afskurit[538] tåget och bemäktigat sig kitteln. Efter[539] denna tilldragelse har ingen wågat sig på att pejla djupet, utan man antager allmänt, att de stora fjärdarna äro bottenlösa.[540]

I[541] hopp att[542] före nattens inbrott hinna fram till Juutua aflöste[543] wi på träsket wåra roddare, och satte oss sjelfwa wid årorna. Wi rodde turwis, men[544] sedan min tur war[545] förbi, insomnade jag och waknade först mot morgonen[546] – dock icke i Juutua, utan wid en obebodd holme, der styrmannen warit nödsakad att sätta till, af fruktan att förwilla sig på den dimomhöljda insjön. Wid mitt uppwaknande hade dimmorna redan börjat[547]
103 skingra sig, och wi gåfwo oss åter å färde. Efter några timmars rodd nådde wi lyckligt[548] den omförmäldta Lappbyn, som war den första wi sett under hela wår[549] resa.

Anblicken af en lappby hör[550] åtminstone sommartiden icke till de allra angenämaste företeelser. Rundtomkring på marken ser[551] man fisktarmar, fiskfjäll,[552] ruttnande fiskar och all[553] slags orenlighet, som med en wederwärdig stank förpestar athmosferen. Knappt[554] har man med ekel och wämjelse öfwerstått denna pröfning, förrän[555] man måste uthärda en ännu swårare. Genom den låga ingången till[556] tälten[557] utkrälar en skara menniskor, så öfwerhöljda med smuts och ohyra, att man skyggar[558] tillbaka wid deras åsyn. Sjelfwa

524 Inari(n)järvi (Fi.)/Enare träsk (Swe.)/ Anárjávri (SaaN)/Aanaarjävri (SaaI)/ Aanarjäu'rr (SaaS), the third largest lake in Finland, situated in Inari. (TS)
525 *redan långt* ‖ långt
526 *ej öfver* ‖ egentligen blott öfver
527 *af* ‖ öfwer
528 *Enare [...] Einara)* ‖ Castrén 1842b: Enare sjö
529 *(äfven [...]* ‖ (Lapp. *Anar[a]*)
530 Both the length and breadth of the lake are exaggerated here. Actually, it measures ca. 80 x 40 km, its area thus being according to different sources ca. 1080–1390 km². Takatalo 1976; Järviwiki: Inarijärvi, http://www.jarviwiki.fi/wiki/Inarij%C3%A4rvi_(71.111.1.001). (TS)
531 *haft [...] på* ‖ Castrén 1842b: känt
532 The present figure is 3,318. Järviwiki: Inarijärvi, http://www.jarviwiki.fi/wiki/Inarij%C3%A4rvi_(71.111.1.001). (TS)
533 *Päiwiö [...] undantagen* ‖ Castrén 1842b: med undantag kanske af Päiviö
534 *undersöka* ‖ Castrén 1842b: mäta
535 *tågända [...] sjön.* ‖ Castrén 1842b: tågända.
536 *låtit [...] löpa ned* ‖ Castrén 1842b: nedsänkt 260 famnar af tåget
537 *skyddsande [...] allmänt* ‖ Castrén 1842b: *haltia* hafva kommit och bemäktigat sig kitteln. Sedermera har ingen sökt utforska sjöns djup, och är den tron allmän [In Castrén 1842b, there is a note by the editor here:] Så kallas hos Finnar och Lappar ett ekstatiskt tillstånd, i hvillket deras trollkarlar stundom råka. Det åtföljes af förskräckliga kroppsrörelser, fradga i munnen, ögonrullning, o. m. dyl.
538 *afskurit* ‖ kommit och ~
539 *Efter* ‖ Sedan
540 The deepest point of the lake has been measured as 92 or 95 m. Takatalo 1976; Järviwiki: Inarijärvi, http://www.jarviwiki.fi/wiki/Inarij%C3%A4rvi_(71.111.1.001). (TS)

taga[559] de likwäl saken ganska lugnt. Artigheten bjuder, att hvarje mensklig warelse i
104 tältlaget[560], små barn icke undantagna, wälkomnar[561] den resande med ett[562] handslag. Sedan denna pinsamma[563] ceremonie[564] i all tyſthet för sig gått, får man näſtan altid[565] göra sig beredd på följande frågor: ”Är det fred i landet? Huru befinner[566] sig Kejsaren, Biskopen och Landshöfdingen.” I[567] Juutua blef jag dessutom[568] tillspord om mitt hem, och då jag sade det wara beläget långt bortom[569] fjällen, sporde mig en Lapp, om jag war hemma från[570] det land, der tobaken[571] wäxer. Detta påminner om Göthes: ”Kennſt du das Land, wo die Citronen blühn?”[572]

Under mitt[573] samtal med Lapparne anmärkte jag en utomordentlig liflighet hos[574] byalagets qvinliga personal. Det war förwånande att se, med hvilken snabbhet dessa korta och efter utseendet owiga varelser lupo[575]
105 ifrån det ena tältet till det andra. Resulta-tet af denna liflighet war, att wi innan kort inbjödos i ett[576] litet, mörkt kyffe, som skulle föreſtälla en ſtuga. B. och jag antogo oförskräckt inbjudningen, men D. hade redan[577] dessförinnan rymt fältet och begifwit sig inåt skogen, der han dröjde i flere timmars tid, innan han åter wågade[578] närma sig Lapparnes smutsiga näſten. Emellertid[579] sofde jag ganska godt i den swala ſtugan och kände mig derefter så wederqwickt[580], att jag nu till[581] och med hade mod att inträda[582] i en[583] af lappkåtorna.

Denna kåta war, likasom Enare-lapparnes kåtor öfwerhufvud, sålunda uppförd[584], att underredet eller grundwalen utgjorde[585] en fyrkant, som war bildad af tre ofwanpå
106 hvarannan ſtällda ſtockar, då deremot den

541 *I […] oss* ‖ Castrén 1842b: I afsigt att snarare hinna fram till Juutua, hade vi aflöst våra roddare och sjelfve satt oss
542 *att* ‖ af
543 *aflöste* ‖ hade
544 *men* ‖ s[edan]
545 *war* ‖ Castrén 1842b: gått
546 *morgonen […] styrmannen* ‖ Castrén 1842b: morgonen vid en obebodd holme, der lotsen
547 *börjat […] färde.* ‖ Castrén 1842b: skingrat sig så mycket, att lotsen åter wågade sig ut.
548 *lyckligt […] war den* ‖ Castrén 1842b: Lappbyn – den
549 *wår resa* ‖ Castrén 1842b: resan
550 *hör […] företeelser.* ‖ Castrén 1842b: sommartiden hör icke till de angenämaste.
551 *ser man* ‖ Castrén 1842b: ligga
552 *fiskfjäll, ruttnande* ‖ Castrén 1842b: fjäll, ruttnade
553 *all […] swårare.* ‖ Castrén 1842b: annan orenlighet. Dessa, i förening med den till torkning uppsatta och ofta till hälften ruttnade fisk, sprida en vedervärdig och pestartad lukt. Sedan man öfverstått detta intryck, så erfar man snart ett, om möjligt, ännu plågsammare.
554 *Knappt […] med* ‖ Har man utan
555 *förrän* ‖ så
556 *till* ‖ tält
557 *tälten utkrälar* ‖ Castrén 1842b: kåtan framkrälar
558 *skyggar* ‖ Castrén 1842b: nästan fasar
559 *taga de likwäl* ‖ Castrén 1842b: taga de
560 *tältlaget* ‖ kå[tan] ‖ Castrén 1842b: kåtalaget
561 *wälkomnar* ‖ Castrén 1842b: skola välkomna
562 *ett handslag* ‖ Castrén 1842b: handslag
563 *pinsamma* ‖ ~ widlöft[iga]
564 *pinsamma ceremonie* ‖ Castrén 1842b: ceremonie

565 *altid* ‖ Castrén 1842b: alltid
566 *befinner […] Biskopen* ‖ Castrén 1842b: mår Kejsaren, Bispen
567 *I* ‖ Wid ‖ Castrén 1842b: Vid
568 *dessutom tillspord* ‖ Castrén 1842b: tillspord
569 *bortom […] sporde* ‖ Castrén 1842b: bort om fjällarne, frågade
570 *från* ‖ Castrén 1842b: ifrån
571 *tobaken* ‖ Castrén 1842b: tobak
572 Mignon's song in the first chapter of the third book of the novel *Wilhelm Meisters Lehrjahre* symbolizing a yearning for far-away lands. The first stanza reads: "Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn / Im dunkeln Laub die Goldorangen glühn, / Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht, / Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht? / Kennst du es wohl? / Dahin! Dahin! / Möcht ich mit dir, o mein Geliebter ziehn!" Goethe s.a.: 707. (TS)
573 *mitt* ‖ Castrén 1842b: detta
574 *hos* ‖ Castrén 1842b: bland
575 *lupo […] andra* ‖ Castrén 1842b: sprungo ifrån den ena kåtan till den andra. Komna till dörren, kastade de sig ned på händerna, och i ett huj voro de inne.
576 *ett […] stuga* ‖ Castrén 1842b: en stuga
577 *redan dessförinnan* ‖ redan ‖ Castrén 1842b: redan
578 *wågade* ‖ Castrén 1842b: dristade
579 *Emellertid […] afdelningarna.* ‖ Castrén 1842b: Efter par timmars hvila hade mitt mod så tillvuxit, att jag åter wågade mig i en af kåtorne. En Fiskar-Lappes kåta i Enare är uppförd på följande sätt: Underredet eller grundvalen består af en fyrkant, bildad af trenne på hvarannan ställda stockar. Den öfra har en pyramidalisk form och är sammanfogad af bräder, samt i midten försedd med draghål. I Utsjoki, der man har brist på stock, har jag sett den nedra delen bestå af stenar, hvilka äro belagda med torf. Äfven den öfra delen är vanligen torfbelagd. Kåtorna i Utsjoki hafva en rundad form. De likna i det närmaste halfklot. – Invändigt är en Lappkåta efter konstens reglor inrättad på följande sätt: Ifrån hvardera sidan af dörren går en stock genom hela kåtan. Dessa genomskäras af tvänne andra, som löpa tvärt igenom rummet. Sålunda bildas nio särskilta afdelningar, af hvilka de tre närmast dörren belägna begagnas för ved, skoplagg och *gröfre* husgerådssaker. Af de derpåföljande tjenar den medlersta till eldstad. Rummet höger om eldstaden är värdens och värdinnans lägerställe, det till vänster upptages af husets öfriga befolkning. Är kåta-laget stort, så begagnas de öfriga sido-afdelningarna äfven till lägerställen. De tre innersta äro bestämda för matvaror och *finare* husgerådssaker. Rundt omkring väggarna äro upphängda knifvar och andra smärre redskap. [Footnote:] Man anträffar vid Finlands nordliga gränser, särdeles i Kajana län, och i det Archangelska gouvernementet små så kallade Lappgrafvar. Traditionen gör dem till Lapparnes bostäder. Gropen skulle hafva motsvarat det fyrkantiga underredet och varit på något sätt öfverbygd. Jag har anställt gräfningar i så beskaffade gropar och funnit på botten af dem kål, förbrända jernsaker m. m. (Se min *redogörelse* på Finlands Allmänna Tidning för år 1839). Nämnde tradition vinner bekräftelse deraf, att man i Enare ännu träffar lika beskaffade fårhus.

The Lapp grave is not an established concept in archaeology, but Castrén interprets apparently correctly the excavated remains as those of dwellings. He is incorrect concerning the year of the *Finlands Allmänna Tidning* which he refers to here. The report that he wrote to the Finnish Literature Society after his journey in Karelia in 1839 (see p. 276–289) was published in No.

82–83/1840 (8–9 April) of the newspaper. See p. 264, 281, 293, 298–300. (TS)

580 *wederqwickt* ‖ ~ af sömnen

581 *till* ‖ <-->

582 *inträda* ‖ för första gången i mitt lif ~

583 *en af lappkåtorna* ‖ en lappkåta

584 *uppförd* ‖ for

585 *utgjorde* ‖ <->

586 *war* ‖ Castrén 1842b: är

587 *på [...] ifrån* ‖ 1. äro lagda på ‖ 2. fortlöpa ifrån

588 *Härigenom* ‖ På

589 *tre* ‖ sistn[ämnda]

590 *få* ‖ kunn[a]

591 For a description of different types of Saami dwellings, see Itkonen, T.I., 1948 I: 174–216, esp. 185–190 corresponding to the types described by Castrén. They were in use until the early 20th century. See also p. 211, 338–339. Also Carpelan 2005. (TS)

592 *Kåtan [...] Enare-Lappens* ‖ Castrén 1842b: Kåtan är dock icke Fiskar-Lappens

593 *äger han alltid* ‖ Castrén 1842b: har han

594 *för [...] rofdjur.* ‖ Castrén 1842b: för att vara skyddade emot åverkan af vargar, björnar, räfvar m. m.

595 *Förmögnare* ‖ Rikare

596 *Förmögnare [...] sommaren.* ‖ Castrén 1842b: Rikare Lappar hafva till och med stugor, som de likväl icke bebo sommartiden. [Footnote:] Här är allenast fråga om Fiskar-Lappens bostäder under sommaren.

597 *äro dessutom försedda* ‖ Castrén 1842b: hafva till och med

598 *Då [...] renwård.* ‖ Castrén 1842b: Det torde kanske intressera någon läsare att göra bekantskap med Lapparnes klädedrägt, utseende, allmänna karakters drag och lefnadssätt. – Under vår hvila hade Lapparnes och i synnerhet de Lappska qvinnornes klädedrägt undergått en fördelaktig förändring. Särdeles väl utstyrd var värdinnan. Hon hade aflagt sin *peski* (ett öfverplagg af barkade renhudar, som trädes på kroppen lik en skjorta) och påtagit sin hvita *valpu*, som var gjord af vadmal och till snitten lik peski. Uppå denna bar hon ett lifstycke, *raha* (?) kallad. Kring halsen var af lärft fästad en såkallad *raddelin*, hvaraf flikarna hängde ned på bröstet, och bildade ett slags fickor. Det mest lysande i hela kostymen var gördeln (*poaga* l. *povi*), rikt utsmyckad med silfverspännen. Dervid hängde en knif och ett instrument af ben (eller horn) hvarmed Lapparne ifrån träd afskala barken. Särdeles karakteristisk är de Lappska qvinnornas hufvud[/]bonad. Öfver hjessan uppstiger en hästskolik halft qvarters hög grannlåt, som erhåller sin form genom ett i mössan befinteligt träd-apparat. – Karlarnes klädedrägt är i det närmaste lik qvinnornas. Deras *mekko*, på Lappska *matsu* kallad, är kortare än qvinnornas och räcker endast till knät. Både karlar och qvinnor nyttja benkläder af renskinn. De förras mössor hafva ingen bestämd form. – Jag behöfver knappt anmärka, att såväl karlar som qvinnor vintertiden kläda sig med *muddar* (pelsar) af renhudar, som räcka ända till hälarna, och äro försedda med så liten inskärning framtill, att en ovan endast med yttersta möda kan träda den af och på sig. Beträffande Lapparnes utseende kan jag icke vidgå den allmänna mening, att de äro till växten korta. Detta gäller allenast qvinnor. I Utsjoki träffar man mycket resliga karlar. I Enare äro de af medelstorlek; men det är anmärkningsvärdt, att karlarne öfverhufvud äro ganska magra, hvarföre äfven i en Finsk runa *laihavatta* tilldelas såsom epithet åt Lappen. Qvinnorna deremot äro mycket frodiga och

☞

välmående. – En djup, dyster betryckthet hvilar öfver de rent Lappska anletsdragen. Pannan är låg och nedtryckt, kinderna utstående och ögonen små. Det tyckes, som skulle främre delen af hufvudet genom ett yttre våld blifvit nedtryckt, och kindbenen derigenom utpressade. Jag sade, att de Lappska anletsdragen röja ett betryckt sinne. Detta är i sjelfva verket en grundegenskap i Lapparnes national karakter. Händelserna lägga sig vanligen tungt på Lappens själ; han är sällan glad, och ser med förkärlek sakerna ur deras mörka sida. Om någonting går honom emot, så står han der, tafatt och hjelplös. Blir han förorättad, så är han försvarslös och täres af en stum grämelse. I sin vrede är han vild, i sitt hat oförsonlig. Får han anledning till misstankar, så är han ytterst aktsam; men vinner man en gång hans förtroende, så är han den uppriktigaste varelse i verlden; och har man icke sårat honom, så är han ganska lätt att fås till vän. Gästfrihet är en särdeles utmärkande egenskap bland Lappar. Emot sina fattiga äro de hjelpsamma. Öfverhufvud äro Lapparne ett fromt och fredligt slägte. Inbördes stridigheter bilägga de antingen i tysthet, eller genom sina såkallade *kåta-keräjät* (kåta-ting).

Enare fiskrika sjö har sannolikt lockat Lapparne ifrån deras mödosamma kringirrande nomadlif till fiskarens beqvämare lefnadsart. För det närvarande finnes i hela Enare kapell ingen enda Fjäll-Lapp, men väl en mängd såkallade *Skogs-Lappar*, hvilka om sommaren sysselsätta sig med fiske, och om vintern med renskötsel.

599 *öfwerraskade* ‖ 1. öfwer[raskade] ‖ 2. woro Lapparne

600 Castrén describes different items of Saami clothing separately in his field

öfra delen ägde en pyramidalisk form och war[586] sammanfogad af bräder. I Utsjoki plägar man af brist på stock bilda den nedra afdelningen af sten och till wärmens underhållande belägga med torf hela tältet. Också hafva kåtorna här icke en pyramidalisk, utan en rundad form och likna i det närmaste halfklot. Hvad tältens inredning beträffar, så är den öfwerallt i Lappmarken ungefär densamma. På långsidan af tältet d. ä. emellan dörren och bakwäggen löpa twenne paralella stockar genom hela tältet. Dessa genomskäras af tvenne andra, som på[587] twärsidan fortlöpa ifrån den ena wäggen till den andra. Härigenom[588] bildas i tältet nio särskildta afdelningar, af hvilka de tre första närmast dörren begagnas
107 såsom förwaringsrum för wed, skoplagg och gröfre husgerådssaker, då åter de tre[589] yttersta wid bakwäggen äro bestämda för matwaror och finare redskap. Af de i midten befintliga tre afdelningar tjenar den medlersta, under rökhålet belägna, till eldstad. Rummet höger om eldstaden utgör wärdens och wärdinnans logis, det till wenster upptages af husets öfriga befolkning. Är familjen stor, så få[590] dess mindre betydande medlemmar inqvartera sig i någon af de öfriga afdelningarna.[591]

Kåtan[592] eller tältet är icke Enare-lappens enda byggnad. Wid sitt hufvudläger äger[593] han alltid en eller flera små fisk-bodor, som äro uppförda på höga stolpar, för[594] att
108 deras innehåll måtte wara bättre skyddadt för åwerkan af wargar, räfvar, björnar och andra rofdjur. Förmögnare[595] Lappar[596] äro dessutom försedda[597] med stugor, hvilka likwäl icke bebos om sommaren.

Då[598] wi förſt anlände till *Juutua*, öfwerraskade[599] wi Lapparne i deras enkla hvardagsdrägt, men under wår hvila hade de påtagit sina helgdagskläder.[600] Både män och qvinnor hade afkaſtat sin svarta *peski*, som är en om sommaren bruklig öfwerklädnad af barkade renhudar med formen af en skjorta[601], och i dess ſtälle påtagit[602] ett liknande öfwerplagg af kläde[603].[604] Ofwanpå denna buro qvinnorna ett lifſtycke, och kring halsen hade de fäſtat en lös lärftkrage, hvaraf långa flikar nedhängde på bröſtet och bildade ett slags fickor. Om lifwet ſågs hos begge könen
109 en med blanka silfver- eller messings-spännen rikligen utsmyckad gördel.[605] Särdeles characteriſtisk war hos qvinnorna hufvudbonaden. Den utmärkte sig förnämligaſt genom en öfwer hjessan framſtickande, halft qvarters hög, häſtskolik grannlåt.[606] Hufwudbonaden hos männerna hade ingen beſtämd form.[607] Begge könen buro skoplagg och benkläder af mjukt renskinn med afbarkadt hår.[608] En noggrannare beskrifning öfver Lapparnes klädedrägt meddelar A. J. Sjögren i sina ”Anteckningar om församlingarna i Kemi Lappmark” sid. 244 o. f. Här will jag blott tillägga, att både[609] män och qvinnor om vintern bära en[610] öfverklädnad af ludna renskinn, som i likhet med *peski* är framtill faſtsydd och en-
110 daſt försedd med en så liten öppning, att en owan med ſtörſta swårighet kan träda den af och på sig.[611]

Hwad Lapparnes utseende beträffar, så är det en känd[612] sak, att de öfwerhufvud[613] taget äro till wexten mera korta[614] och i ansigtets bildning närma sig den mongoliska typen d. ä. hafva låg panna, utſtående kinder, små

notes and gives also there a summary of the whole set of clothing. See p. 212–214. Itkonen, T.I., 1948 I: 323–380.

601 Itkonen, T.I., 1948 I: 336 mentions that a worn-out, hairless *paltsapeski* was commonly used in summer. (TS)

602 *påtagit* ‖ hade qvinnorna ~

603 *kläde* ‖ ~, som

604 Castrén means *mekko* or *kauhti* (SaaN *gákti*, SaaI *mááccuh*). Itkonen, T.I., 1948 I: 346–351. (TS)

605 Belts with silver mountings have been documented among the Saami since the early 16th century, and they date back to a prehistoric tradition. Fjellström 1962: 97–128, esp. 106–108. See also Itkonen, T.I., 1948 I: 361–363. (TS)

606 On female headwear, see Itkonen, T.I., 1948 I: 365–368. The picture on p. 368 illustrates *ládjogahpir*, the type Castrén describes here. (TS)

607 On the different forms of male headwear, see Itkonen, T.I., 1948 I: 363. (TS)

608 Itkonen, T.I., 1948 I: 323–330 does not describe hairless shoes of reindeer skin. (TS)

609 *både [...] qvinnor* ‖ Lapparne

610 *en öfverklädnad* ‖ ett öfverplagg

611 *[...] sig.* ‖ ~ <-->

Here Castrén seems to mean the type of clothing, described in Itkonen, T.I., 1948 I: 337. (TS)

612 *känd* ‖ allmänt ~

613 *öfwehufvud [...] äro* ‖ äro

614 Itkonen, T.I., 1948 I: 138–140 presents anthropological measurements of height made in different times in the 19th and 20th centuries and states that the Saami are the shortest people in Europe, but also that there is quite a remarkable variation. On p. 140–148 he presents also other measurements, including craniometrical information. (TS)

ögon o. s. v.[615] Till sitt lynne äro de ett trögt, tungsinnt och trumpet slägt. Man tadlar dem för afundsamhet, missundsamhet, oförsonlighet, slughet och andra med dem sammanhängande egenskaper. Deremot prisas de för sitt fromma hjertelag, sin wälwilja, hjelpsamhet och gästfrihet[616], sin gudsfruktan och sedliga wandel m. m.[617]

I Enare har den fiskrika sjön lockat Lapparne ifrån sitt ursprungliga, mödosamma nomadlif till fiskarens beqvämare lefnadsart. För
111 det närwarande finnes i hela Enare Lappmark ingen enda werklig *Fjäll-lapp* d. ä. en nomadiserande Lapp, som endast sysselsätter sig med renskötsel; utan Lapparne äro här antingen *fiskare* eller så kallade *Skogs-lappar*[618], bland[619] hvilka de sistnämnda om sommaren sysselsätta sig med fiskafänge och om vintern med renwård.[620] Likwäl hålla äfwen Skogs-lapparne[621] fiskafänget för sin hufvudsak[622] och åsidosätta[623] wården om sina renar, hvilka derföre enligt innewånarnes[624] egen utsago äro i starkt[625] aftagande. En[626] lättnad med afseende å renwården äger wisserligen Skogslappen deri, att hans renar om wåren icke, såsom Fjälllappens draga sig till kusterna af Ishafwet, utan äro wanda att både vinter och sommar uppehålla sig i skogsregionen; men de behöfwa dock mycken omwårdnad[627], för att ej förwillas, förwildas, förgöras[628] af var-
112 gar och förswinna i Fjäll-lapparnes talrika hjordar[629]. Ju[630] mera Lappen[631] träder inom gränserna af fiskarens yrke, dessto svårare blir det för honom att skänka sina renar den nödiga wården. Det är derföre Skogs-lappens owilkorliga öde att förr eller senare blifwa fiskare, och denna förwandling har redan i[632] det

615 Here Castrén follows in main features the common view of his time. It had been formulated, e.g. by Reinhold von Becker in 1820, but it had longer roots extending into early modern era. There was a lively discussion both in Finland and abroad going on, whether Finns were Mongols or not. Kemiläinen 1993: 59–61, 85, 107–112; Ojala 2009: 86–92.

Itkonen, T.I., 1948 I: 142–144 presents measurements of different part of face, stating also that the characteristic epicanthic fold of the eyelid is rather rare. Itkonen's description contains still the evaluative approach of earlier centuries, when he adds that there are faces that can be considered beautiful also according to 'European' (in quotation marks) idea of beauty. (TS)

616 Itkonen, T.I., 1948 I: 150 does not accept the assumption of hospitality without exceptions. (TS)

617 Castrén gave also another, slightly differently constructed description of the Saami character in 1841. See p. 358–360. Itkonen, T.I., 1948 I: 149–150 repeats that description considering it otherwise correct except too idealized. According to him, there is more variation in the Saami character than Castrén thought. He also quotes a genuinely Saami characterization of themselves. (TS)

618 Forest Saami is today's established name for the "Fisher Lapps". Joona 2013: 27. (TS)

619 *bland […] sistnämnda* ‖ hvilka

620 Also Itkonen, T.I., 1948 II: 133 confirms this situation. (TS)

621 *Skogs-lapparne* ‖ Castrén 1842b: de

622 A general overview of fishing at the Saami, see Itkonen, T.I., 1948 I: 536–543. Also according to him, fishing has "always" been the most important source of livelihood for them. (TS)

623 *åsidosätta wården* ‖ wanwårda

närmaſte försiggått icke blott i Enare kapel, utan äfven i Utsjoki moderkyrko-församling[633]. I allmänhet hafwa Lapparne uti hela wår Finska Lappmark redan till ſtörre delen hunnit[634] förbi de twå förſta ſtadierna af wildhet, de hafwa öfwergifwit fjällen och skogen eller[635] med andra ord upphört att wara *Fjäll-* och *Skogs-lappar*. Deras[636] närwarande ſtadium har jag betecknat med ordet *fiskare*, och den tid torde icke wara alltför aflägsen, då de afsäga[637] sig det[638] wilda lifwet och blifva *nybyggare*.[639]

113 Hwad[640] nu den närmare beskaffenhet af de i Finska Lappmarken och företrädeswis i Enare kapel boende Lappars lefnadssätt beträffar, så[641] torde en kort skildring deröfwer icke sakna allt intresse. Den wigtigaſte epok[642] i Lapparnes enformiga lif bildar bland[643] årets alla[644] tider wåren eller Marie-tiden. Wid denna tid draga Fiskar-lappar ifrån Utsjoki och Enare, ſtundom äfven bönder ifrån Sodankylä, till Norska hafskuſten, för att der efter gammal lag och häfd idka fiskafänge i det så kallade ”Faelleds-diſtriktet[645].”[646] Tillgången[647] wid
114 detta fiskeri är ſådan, att twå eller tre personer af de wåra slå sig tillhopa med en wid hafvet boende, Norrsk fiskare, som är försedd med båt och bragder, låta honom behålla ena hälften[648] af fångſten[649] och dela den andra sig emellan. Af denna[650] fångſt måſte likwäl både Finska och Norrska fiskare åt[651] derwarande preſterskap widlägga[652] tionde, som på[653] ſtället utkräfwes af handlande, hwilka under sommaren ligga i fjorderna och med mjöl tillbyta sig fiskarens besparingar.[654] Lapparne tadla dessa köpmän för ett samwetslöſt prejeri[655], och anse för en lycka att ifrån Juli

624 *innewånarnes* ‖ Castrén 1842b: invånarnes
625 *ſtarkt* ‖ Castrén 1842b: ſtändigt
626 *En […] behöfwa* ‖ Castrén 1842b: Ehuru renarne i Enare blifvit vanda, att icke i likhet med Fjäll-Lapparnes renar, om våren draga sig till hafskusten, utan både sommar och vinter vistas i Enare, så behöfva de
627 *omwårdnad* ‖ eftersyn
628 *förgöras* ‖ Castrén 1842b: förſtöras
629 *hjordar* ‖ Castrén 1842b: renhjordar
630 *Ju […] besparingar.* ‖ Castrén 1842b: Att renskötseln i Enare åsidosättes, härrör dels af Fiskar-Lappens förakt för fjäll-lifvet, dels af lättja och maklighet samt hans vana vid ett mindre besvärligt och mera civiliseradt yrke. Vi skola försöka en kort skildring af Fiskar-Lappens lefnadssätt. Mariæ-tiden draga ej mindre Fiskar-Lappar ifrån Utsjoki och Enare, än bönder ifrån Sodankylä till Norrska hafskusten, för att enligt gammal häfd och lag fiska i det såkallade ”Faelleds-distrikt”. Härvid tillgår sålunda, att en vid hafvet bosatt fiskare, som är försedd med båt och bragder, slår ihop med två eller tre af desse fremlingar, låter dem dela ena hälften af fångsten och behåller den andra för sig. Af denna fångst måste såväl Norrska som Finska fiskare betala tionde åt Norrska presterskapet, som på stället utkräfves af handlande, hvilka ligga i fjorderna och med mjöl byta sig till fiskarens besparingar.
631 *Lappen* ‖ fis[karen]
632 *i det närmaſte* ‖ till det meſt[a]
633 *moderkyrko-församling* ‖ Lapparne
634 *hunnit förbi* ‖ öfwergifvit både
635 *eller […] ord* ‖ eller
636 *Deras* ‖ I nära
637 *afsäga* ‖ blifwa fullkomligt
638 *det […] lifwet* ‖ nomadlifwet
639 In his idea of progress, Castrén followed a line of thought that was later, in the 1870s, formulated by Lewis

Henry Morgan (1818–1881) who considered human cultural evolution to lead from savagery via barbarism to civilization. This idea had been developed by Enlightenment philosophers such as Jean Jacques Rousseau (1712–1778). Broome 1963: 48–49; Burke Leacock 1967: lxv.

Already in the 18th century agriculture was the predominant source of livelihood in Kemi Lapland, and in Inari cattle-breeding became important during the late 19th and early 20th century. Itkonen, T.I., 1948 II: 183–185; Kortesalmi s. a. [2007]: 273–276, 280–283. (TS)

640 *Hwad […] beträffar* ‖ För att gifwa läsaren en föreställning om den Finska Fiskar-lappens

641 *så* ‖ tor[de]

642 *epok* ‖ epock

643 *bland* ‖ wåren

644 *alla* ‖ samtliga

645 The southern shore of the Varanger Fiord was the only region where joint Norwegian-Russian possession of territory remained also after the peace treaty between Denmark (incl. Norway) and Sweden (incl. Finland) at Strömstad in 1751. Itkonen, T.I., 1948 I: 57. (TS)

646 It was common among the Saami to move to the Norwegian coast to fish for summer. The custom was continued even after closing the border between Finland and Norway in 1852, although the government of Norway reduced the fishing rights of the Saami of Finland on the coast. Different groups left for Norway in different time of spring, mostly around April. Itkonen, T.I., 1948 II: 225–226; Itkonen, T.I., 1948 I: 57, 541–543. (TS)

647 *Tillgången […]* ‖ Härwid tillgår s

648 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 542 one third. (TS)

649 *fångsten* ‖ fänget

650 *denna fångst* ‖ detta fänge

651 *åt […] tionde* ‖ betala tionde åt

652 *widlägga* ‖ widläggande

653 *på […] utkräfwes* ‖ utkräfwes

654 Itkonen, T.I., 1948 I: 542 follows here, at least partly, Castrén's description. (TS)

655 According to Itkonen, T.I., 1948 II: 206 there were complaints concerning the merchants at least since early 17th century. At the time, mainly merchants from Bergen were trading in fish in Northern Norway. There was also direct trade between the Saami of Norway and Finland until the government of Norway banned it in 1839. Itkonen, T.I., 1948 II: 208. (TS)

656 *till […] fri* ‖ Castrén 1842b: till slutet af Augusti, då fri

657 The so-called worm time when fish will not keep because of the warm weather and must be sold as quickly as possible. Itkonen, T.I., 1948 II: 214. (TS)

658 *hvilka […] tid* ‖ hvilka nämnda ‖ Castrén 1842b: som vid nämnde tid i mängd infinna sig här

659 *köpmäns* ‖ Castrén 1842b: handlandes

660 *1* ‖ en

661 *fisk […] Ryssen* ‖ Castrén 1842b: fisk; Ryssen deremot

662 *1. wåg […] torr fisk* ‖ för 1 wåg torr fisk lemnar 1. wåg 8 marker mjöl

663 *1. wåg […] torr fisk* ‖ Castrén 1842b: 1 våg torkad fisk ger han 1 våg och 8 marker mjöl

664 Prices, see Itkonen, T.I., 1948 II: 214. (TS)

665 *den […] isfria.* ‖ Castrén 1842b: denna fördel, emedan de midsommartiden, då insjöarne vanligen äro isfria, till största delen återvända hem, för att fiska i eget vatten.

666 *begifwa sig* ‖ återwända

667 *fjorderna […] inträffar* ‖ 1. fjorderna. Detta intr[äffar] ‖ 2. fjorderna. Deras återresa

668 *midsommaren* ‖ midsommartiden, då de begynna att fiska i sina egna insjöar, hvilka wid nämnda tid wanligen

669 Fishing Saami moved back from the coast around Midsummer, but the reindeer-herding families usually in September–December. Itkonen, T.I., 1948 I: 542; Itkonen, T.I., 1948 II: 225–228. (TS)

☞

till[656] Augusti månads slut, då en fri handel i fjorderna är tillåten[657], få föryttra sin fisk åt Ryssar, hvilka[658] i talrik mängd infinna sig wid nämnda tid. Om man kan lita på de upp-
115 gifter, Lapparne lemnat mig, skall följande förhållande äga rum emellan Norrska och Ryska köpmäns[659] priser: för 1[660] wåg mjöl fordrar Norsken 5 wåg färsk eller 1 wåg torkad fisk[661], då deremot Ryssen betalar 1 wåg mjöl för 2 ½ wåg färsk fisk och 1.[662] wåg[663] 8 marker mjöl för 1 wåg torr fisk.[664] Blott få ibland de Finska Lapparne kunna begagna sig af den[665] större fördel, som handeln med Ryssarne erbjuder, ty de pläga dessförinnan begifwa[666] sig hem ifrån fjorderna[667], hvilket wanligen inträffar omkring midsommaren[668]. Wid denna tid begynna wåra Lappar att fiska i sina egna insjöar, hvilka redan hunnit blifva isfria.[669]

Nu instundar Lappens[670] gyllene tid – en tid, som han under hela den påföljande vin-
116 tern betraktar[671] som ett förloradt paradis, hvilket[672] skänkt honom den högsta jordiska sällhet, att få sofwa i sitt tält, fredad för mygg, med mättad mage och utan bekymmer för morgondagen. Denna sällhet will Lappen säkert icke utbyta emot halfwa werldens skatter, men beklagligtwis förekommer dock en omständighet[673], som i någon mon förmår störa hans makliga[674] ro. Han måste en och annan gång under sommaren förflytta sig ifrån ett träsk till ett annat. Denna flyttning måste nästan hvarje Fiskar-lapp i Enare underkasta sig. Här hafwa Lapparne genom häfd kommit i besittning af en mängd smärre träsk[675], och allt efter fiskens lektid idkar[676] man sitt fänge antingen i det ena eller andra träsket[677]. Ofta

670 *Lappens gyllene* ‖ Castrén 1842b: Fiskar-Lappens gyllne
671 *betraktar* ‖ Castrén 1842b: erinrar sig
672 *hvilket [...] tillfredsställer* ‖ Castrén 1842b: med, om icke tusen fröjder, den all jordisk glädje inneslutande sällhet, att fredad för mygg få sofva i sin kåta med mättad mage, obekymrad för morgondagen. Att Lappen ej vill utbyta denna sällhet mot hela verldens skatter, det är ganska säkert.

En omständighet i Lappens fiskarlif kan jag icke förbigå, emedan den tjenar, att i någon mon störa hans makliga ro. Det är flyttningen ifrån den ena kåtan till den andra. Lapparne hafva genom häfd kommit i besittning af en mängd smärre sjöar, och allt efter lektiden fiskar man än i den ena, än i den andra. Ofta sammanhänga dessa träsk genom någon ådra, så att man kan anställa flyttningen med båt; men då detta icke är fallet, så har Lappen ett förskräckligt bestyr med båtdragning, transporterande af nät, husgerådssaker m. m. Emedan stöld är en nästan okänd sak i Lappland, så kan han likväl lemna allt obehöfligt efter sig.

Nu är sommaren till ända, och Lapparne uppsöka sina vinterstugor, för att der lifnära sig af de under sommaren gjorda besparingar. Men dessa, bestående till det mesta i torkad fisk, utgöra ett alltför otillräckligt födoämne under den långa vintern. Höstfisket under isen, *juongas*, på Finska *juomus* kalladt, tillfredsställer
673 *en omständighet* ‖ ~ i Lappens fiskar-lif
674 *makliga* ‖ lj[ufva]
675 *träsk* ‖ sjöar
676 *idkar* ‖ anställer
677 *träsket* ‖ f<-->
678 *all* ‖ allsköns

117 sammanhänga dessa träsk med hvarandra genom en liten ådra, och i detta fall kan flyttningen i all[678] beqvämlighet werkställas med båt; men då träsken ej äga något samband med hwarandra, måste Lappen underkasta sig det mödosamma beswäret att landwägen transportera båtar, nät, husgerådssaker m. m.

Sedan sommaren tilländalupit uppsöka Lapparne sina winterstugor[679], för att der lifnära sig med sina under sommaren gjorda besparingar, hvilka till större delen bestå i torkad fisk. Dess förråder äro[680] dock alltför[681] otillräckliga till att fylla den långa winterns behof. Höstfisket under isen (Lapp. *juongas*, Finn. *juomus*)[682] tillfredsställer knappt dagens behof. Mera[683] lönande är deremot jagten[684]
118 och i synnerhet wildrensfångsten, som äger rum ifrån[685] Korsmessan till[686] Allhelgone-dagen om hösten och om[687] wåren ifrån Marie-tiden[688] intill dess marken blir bar. Redan[689] i äldre tider war wildrensfångsten en wigtig näringskälla för Lappen, och för[690] detta ändamål begagnades ett[691] nu mera obrukligt fänge, benämndt *wuomen*, som den ofwanföre åberopade Tornæus beskrifwer på följande sätt: *Wuomen* anställes sålunda[692]: En eller twå mil långt i flacka och bara fjällar, där aldrig någon skog är, och en mil eller mera bredt, sätter han (jägaren) up höga stakar, *quasi duo cornua*: i förstone sätter han något långt imellan stakarna, sedan det leder framåt (ty marken är lång en mil eller twå) sätter han tätare och på hvar staka något svart och grymt, det Renen kan sky ifrån: när det kommer till
119 *angustiora*, gjör han en hög såsom i Sverige brukas gjärdesgårdar, så gjöra de och höga gårdar, der renen icke öfwerspringa förmår:

679 Castrén 1842b [footnote]: Lapparne i Enare hafva byggt sina vinterstugor i granskogar, för barkens skull, den de kalla sin bästa mat och inblanda i hvarje anrättning.
680 *äro* ‖ utgöra
681 *alltför otillräckliga* ‖ ett alltför otillräckligt
682 *Juoŋas* (SaaN)/*juomus* (Fi.) means especially the net used for fishing under ice. Aapala 2005. (TS)
683 *Mera lönande* ‖ Castrén 1842b: Lönande
684 *jagten [...] wildrensfångsten* ‖ Castrén 1842b: vildrensfångsten
685 *ifrån [...] Allhelgone-dagen* ‖ Castrén 1842b: emellan Korsmessan och Allhelgone-dagen
686 *ifrån Korsmessan till* ‖ emellan Korsmessan och
687 *om [...] ifrån* ‖ ifrån
688 *Marie-tiden* ‖ Castrén 1842b: Mariæ
689 *Redan [...] beskrifwer på* ‖ Castrén 1842b: I alla tider synes vildrensfångsten varit en vigtig näringskälla för Lappen. Vi hafva vid något tillfälle lemnat en på tradition grundad framställning om beskaffenheten af de under namn af *vuomenet* bekanta vildrensfängen. Tornæus, på hvars tid de ännu voro i bruk, beskrifver dem på

On wild reindeer hunting, see Halinen 2005. *Vuomenet*, see illustrations in Kolehmainen 1990: 75–81. (TS)
690 *för* ‖ <->
691 *ett [...] fänge* ‖ ett fänge
692 *sålunda* ‖ Castrén 1842b: således
693 Also the description in Itkonen, T.I., 1948 II: 16–17 is based mainly on Tornæus but partly on Samuli Paulaharju. (TS)
694 *Lapparnes berättelser* ‖ Castrén 1842b: sägen
695 *i [...] wåra dagar* ‖ Castrén 1842b: här och der i Finland befintelige

sedan *in angustissimo* är ett Bråttfall med 5 trappor neder, där sedan en hög och stark gård omkring, såsom et stakett och säck wäl bewarad, att intet Creatur därutur komma kan. Då far Lappen kring om alla fjäll, der han finner Renhopar, räddar han dem sakta och makelig til den sidan, som hans *Wuomen* är. Då Renarne komma imellan de stakar, töras de intet gå därigenom på någondera sidan, ty de sky för det swarta, som på stakarne är. Lappen med sitt folk är efter och hafwer akt därpå, att Renarne icke komma igen tilbaka, utan låter dem saktelig skrida fram, äta ibland hwit måssa (som är deras mat), ligga ned och hvila sig,
120 lika som ingen farlighet på färde wore, men när de komma till *angustiora* och *angustissima*, där en stark gård på bägge sidor står, då far han med magt efter, och kjörer Renarne *in præcipitium* utföre de 5 trappor, som han gjort hafver; därifrån de intet förmå eller orcka springa upp igen, utan måste blifva där *in suo carcere*: sedan kommer Lappen när han vil och dräper dem alla, både små och stora, och därmed öda Renalstret utur landet, sig sjelf och androm till skada; därföre sådane ock af andra Lappar hatade äro".[693] Enligt Lapparnes[694] berättelser har man i fordna dagar äfwen fångat wildren i gropar, och det är sannolikt att de i[695] Finland här och der förekommande "Lappgrafvar" till stor del äro[696] gamla wildrensfängen.[697] Bruket att fånga wildren med snara har bibehållit sig intill wåra dagar.[698]
121 Nu för tiden älskar dock[699] Lappen mest att fälla renen med sin säkra lodbössa, och jag har hört Lappar berätta, att de både[700] under höst- och wår-fänget ofta skjutit 30–40 renar. Men huru lönande wildrensfänget också må wara,

"Lapp-grafvar" varit slika vildrensfängen. Fordom fångade man äfven vildrenar med snara. Detta fänge fortfar ännu, fastän jag icke vet, om det sker på alldeles enahanda sätt.

696 *äro* ‖ 1. warit så <--> ‖ 2. for[dom]

697 Reindeer-hunting pits were in use especially in Northern Finland since the Mesolithic Stone Age and they were in use in Lapland still in the 19th century. Halinen 2015: 62–64; Itkonen, T.I., 1948 II: 39; Šahnovič 2009: 89. Castrén interprets the 'Lapp graves' also elsewhere as dwelling pits and does not give examples of what he considers to be the main differences between the two types of pits or their distinctive features. See p. 264, 281, 293, 298–300. Today's archaeological terminology does not use the term Lapp grave. (TS)

698 This type of reindeer hunting disappeared during the second half of the 19th century. Itkonen, T.I., 1948 II: 41–42. (TS)

699 *dock [...] mest* ‖ Castrén 1842b: likväl Lappen företrädesvis

700 *både [...] wår-fänget* ‖ så wäl ‖ Castrén 1842b: under brunstetiden

701 *det* ‖ Castrén 1842b: ~ dock

702 *alltid [...] opålitlig* ‖ Castrén 1842b: måste vara tillfällig och högst opålitlig

703 *Fiskare-lappen* ‖ Castrén 1842b: Fiskar-Lappen i Enare

704 *uppehälle för wintern* ‖ Castrén 1842b: uppehälle

705 *Allt [...] lyckades* ‖ Castrén 1842b: Det mjöl, han lyckats

706 *Fiskare-lappen* ‖ 1. <--> ‖ 2. fis[karen]

707 *under wistelsen* ‖ genom fiskande ‖ Castrén 1842b: genom fiskande

708 *lät han sedermera* ‖ lät han ‖ Castrén 1842b: lät han

709 *sjelf [...] älskare af* ‖ Castrén 1842b: sjelf, som bekant är, icke älskar

710 *Men [...] lefnadsart.* ‖ Castrén 1842b: Men i anseendet till brännvinets demoraliserande verkan har det ofta

så ligger det[701] i sakens natur, att denna näringskälla alltid[702] måste wara opålitlig. Det säkraste medlet för Fiskare-lappen[703] att betrygga sitt uppehälle[704] för wintern, war förrut brännwinshandeln med Fjäll-lapparne. Allt[705] det mjöl, Fiskare-lappen[706] lyckades förtjena sig under[707] wistelsen i fjorderna, lät[708] han sedermera Finska nybyggare förbränna till brännwin och bytte sig dermed till renkött af Fjäll-lapparne, hvilka under wintern i stor mängd uppehålla sig i Enare. Det wanliga priset för en kanna brännwin skall hafva warit en renoxe, och för en half kanna
122 en renko. Då Fiskar-lappen sjelf[709] icke är en alltför passionerad älskare af starka drycker, så finner man lätt, hvilken oerhörd winning brännwinshandeln beredt honom. Men[710] i anseende till brännwinets demoraliserande werkan har handeln med denna wara i[711] sednare tider blifwit helt och hållet förbjuden[712] i wår Finska Lappmark.[713] Hwad Enare-Lapparne härigenom[714] förlorat i yttre förmoner[715], torde de med tiden kunna ersätta genom en förbättrad och mera ändamålsenlig lefnadsart.

Men jag glömmer att wil allt ännu befinna oss i Lappkåtan[716] och efter ett så långt dröjsmål derstädes åter behöfva inandas litet frisk luft. Låt oss derföre taga afsked af Juutua och fortsätta wår färd; men wi[717] skola dock[718] ej försumma att i förbifarten anställa en[719] hus-visitation på den[720] nära Juutua belägna Enare-prestgården[721]. Hufwudbyggnaden på
123 denna prestgård utgöres af twenne rum, tillgängliga för allt annat utom solens strålar. Yttre rummet prydes af en bänk, svartmålad af Lapparnes pelsar[722], i det inre ser man en med

varit fråga om att förbjuda all brännvins-handel i Lappland. I Norrige var detta nyligen en Landtdags-fråga; men man stadnade vid det beslut, att genom en hög brännvins-taxa endast söka göra brännvinet mera otillgängligt för Lapparne. Denna åtgärd tjenar icke annat, än att bereda ett större utrymme för köpmäns prejerier. – I wår Finska Lappmark är brännvins-handeln helt och hållet förbjuden. Häraf har man att hoppas icke allenast en förbättrad sedlighet hos Fjäll-Lapparne, utan äfven ett ändamålsenligare lefnadssätt bland Enare Fiskar-Lappar.

711 *i […] blifwit* ‖ bl[ifvit]

712 *förbjuden […] Lappmark* ‖ förbjuden

713 The sales of spirits were forbidden for the first time in Lapland in 1740. Some alleviations were introduced in 1752 and the ban was eventually forgotten in the following decades, until all export of spirits to Lapland was forbidden in 1838. One of the consequences of this resolution was that Russians did not visit the annual market of Inari as eagerly as they had done before. Itkonen, T.I., 1948 I: 297; 1948 II: 213. (TS)

714 *härigenom* ‖ derigenom

715 *förmoner* ‖ fördelar

716 *Lappkåtan* ‖ Castrén 1842b: en Lappkåta

717 *wi […] att* ‖ Castrén 1842b: glömmom ej, att

718 *dock ej* ‖ likwäl icke

719 *en hus-visitation […] af twenne* ‖ Castrén 1842b: husvisitation på Enare prestgård. Några uppstoppade ugglor och ekorrar utgöra prestgårdens innevånare. Hufvudbyggnaden består af tvänne

720 *den* ‖ det i

721 Vicarage was situated at Pielpajärvi. Nahkiaisoja 2003: 200. (TS)

722 *pelsar […] fjolgamla* ‖ Castrén 1842b: muddar, och det inre af en med årsgamla

fjolgamla[723] björkblad uppfylld säng, som upptager mera än halfva rummet. I stället för kakelugnar har man i hvardera rummet anbragt en spis, och wärmen hålles fängslad[724] i de twenne kamrarna medelst en hötapp, som ifrån taket stoppas in i skorstenspipan. De[725] enda innewånare, som woro synliga på prestagården, bestodo i några uppstoppade ugglor och ekorrar. D:s förhoppning, att wid wår ankomst till Enare finna Lapparne församlade wid kyrkan, hade sålunda felslagit[726], och han beslöt derföre att med oss fortsätta resan till Utsjoki. Wi lyckönskade honom emellertid till hans nya boning och anträdde härpå wår afre-
124 sa, tillryggalade till fots en mil och kommo så till stranden af Stuorrajaur[727]. Här funno wi en Lappkåta, men till wår ledsnad war kåtan tom och båtarne borta. Wägwisaren försäkrade oss att sjön ej kunde kringrännas. Mitt[728] förslag, att en eld skulle uppgöras wid stranden, wann ej bifall, emedan denna i Lappland wanliga signal på[729] detta ställe undanskymdes[730] af några ut i sjön framstickande, branta[731] uddar. Efter en lång öfwerläggning beslöto wi att skicka Lappen och wår ständige följeslagare Jessiö, för att på en af uddarne tillreda en stor eld. Jessiö återwände wid midnattstid och berättade, att Lappen, i stället för att antända[732] en[733] eld, i all tysthet wandrat förbi uddarna. Då Jessiö frågat[734] honom om anledningen dertill, hade[735] Lappen[736] icke welat inlåta sig i något swaromål, utan endast
125 anmodad Jessiö att följa med sig. Slutligen hade[737] dock Jessiö genom hotelser twingat[738] Lappen till den bekännelse, att han ej[739] war okunnig om kåtalagets wistelseort, och att han ärnade[740] dit för att skaffa båt. Jessiö hade han

723 *fjolgamla* ‖ gamla
724 *fängslad […] kamrarna* ‖ Castrén 1842b: fängslad
725 *De […] försäkrade oss, att* ‖ Castrén 1842b: Vi lyckönskade D. till hans nya residens, och lemnade detta ugglenäste, vandrade en mil och kommo så till stranden af Stuorrajaur. Men huru stor blef icke wår förwåning, då wi märkte, att kåtan war öde och båtarne borta? Lotsen försäkrade att
726 *felslagit* ‖ slagit fel
727 Lake Isojärvi (Fi.)/Stuorrâjävri (SaaI) is part of Lake Mutusjärvi (Fi.)/Mudusjävri (SaaI), N7651029 E490613 (N68°58′12″ E26°45′56″). Castrén and his companions had arrived somewhere on the southern shore of the lake. In his field notes (see p. 210) he mentions that they came to a Saami village called Otho, but its location remains unclear. (TS)
728 *Mitt […] ej* ‖ Castrén 1842b: Hwad stod att göra? Mitt förslag, att en eld skulle uppgöras, wann icke
729 *på […] stor eld.* ‖ Castrén 1842b: här undanskymdes af klippiga uddar. Wi skickade alltså wägwisaren och wår ständige följelagare Jessjö att uppgöra eld på en af uddspetsarne.
730 *undanskymdes* ‖ war
731 *branta* ‖ höga och kli[ppiga]
732 *antända* ‖ 1. ant[ända] ‖ 2. göra
733 *en […] all* ‖ Castrén 1842b: eld, i allsköns
734 *frågat* ‖ sporde
735 *hade* ‖ wille
736 *Lappen* ‖ Castrén 1842b: han
737 *hade dock* ‖ Castrén 1842b: hade
738 *twingat* ‖ Castrén 1842b: förmått
739 *ej* ‖ Castrén 1842b: icke
740 *ärnade* ‖ Castrén 1842b: ~ sig
741 *ro båten* ‖ Castrén 1842b: ro
742 *beteende […] dermed fram* ‖ Castrén 1842b: uppförande, hade Jessjö återwändt och affärdat sin kamrat med sträng befallning att skynda sig tillbaka. Högst trumpen återwände Lappen först klockan 4 om morgonen

tagit med sig för att ro[741] båten wid återfärden. Förargad öfwer Lappens oredliga beteende[742] beslöt Jessiö att återwända och affärdade Lappen med ſträng befallning att ej försinka tiden, utan skynda sig tillbaka det fortaſte han kunde. Icke deſsto mindre war klockan redan 4 på morgonen, då Lappen återwände. Han war trumpen till sitt sinne och hade troligen[743] af förargelse medtagit en så bräcklig båt, att wi med möda hjelpte oss dermed fram till närmaſte Lappby, belägen på en holme i Stuorrajaur.[744] I[745] denna by funnos twenne temligen wälförsedda ſtugor, men Lapparne[746] bodde icke deſsto mindre i kåtor[747]. Såsom
126 skäl dertill uppgafs, att man i[748] den rökfulla kåtan icke[749] ofredades af mygg. Det råkade nu wara en Söndag[750], med anledning hwaraf D. ansåg sig wara förpliktad att hålla Gudstjenſt i Lappbyn. Derefter fortsatte wi åter wår resa, färdades twå mil sjöwäg och anlände så till ett Finskt nybygge[751] wid Kama-elfs[752] mynning. Här röjde sig tydliga spår af det slags elände, som ej[753] har sin grund i tvingande yttre omſtändigheter, ej heller i en[754] briſtande bildning – wärdinnan war af familj[755] – utan i en genom brännwinet förwållad moralisk depravation. Efter ett kort uppehåll lemnade wi denna eländets boning och gåfwo oss ut på fjällen. Förſt nu befunno wi oss i det rätta renlandet. Widt och bredt ſågo wi ej annat än renmåssa – detta gråa gräs, som[756] jag aldrig[757] kunnat åse, utan att känna
127 mig förſtämd till sinnet. De[758] widſträckta kärren, som här och der afbröto fjällen, tjenade ej till att öka trefnaden. Till råga hade wi ännu fått till wägwisare en ordkarg och omedgörlig[759] Lapp från Juutua. Trumpen och

med en båt så bräcklig, att vi med möda dermed hjelpte oss fram

743 *troligen af förargelse* ‖ <---> i forar [förargelde]

744 Castrén may mean the island of Riutulan Lammassaari (Fi.)/Rivdul-Savzâsuálui (SaaI), N7650341 E491413 (N68°57′50″ E26°47′8″), which would mean that they crossed Leutolahti (Fi.)/Liävdooluohtâ (SaaI) Bay from Lahdenperäjänkä (Fi.)/Luohtâpottjeggi (SaaI), N7648869 E 494177 (N68°57′2″ E26°51′17″). (TS)

745 *I [...] wälförsedda* ‖ Castrén 1842b: Här funnos tvänne välförsedda

746 *Lapparne* ‖ familjer[na] ‖ Castrén 1842b: familjen

747 *kåtor* ‖ Castrén 1842b: kåta

748 *i [...] ofredades af* ‖ Castrén 1842b: i kåtan var mera fredad för

749 *icke* ‖ war battr [bättre]

750 *Söndag [...] mynning.* ‖ Castrén 1842b: Söndag, och D. höll gudstjenst, hvarefter vi åter färdades nära två mil sjöväg, och anlände till ett nybygge vid Kama-elfs utlopp.

751 *ett Finskt nybygge* ‖ ett nybygge

752 The River Kaamasjoki (Fi.)/Kaamâsjuuhâ (SaaI) that discharges into Lake Mutusjärvi at N7664597 E506893 (N69°5′30″ E27°10′23″). (TS)

753 *ej* ‖ Castrén 1842b: icke

754 *en [...] en Lapp,* ‖ Castrén 1842b: briſtande civilisation – värdinnan var af en i norra Österbotten väl känd familj –, utan i moralisk förslappning och deraf härrörande benägenhet för det smutsiga. Vi lemnade snart denna eländets boning och anträdde vår vandring öfver fjällarna till Utsjoki. Nu befinner man sig i det rätta renlandet. Fjällarna äro betäckta med tjock renmossa; så långt ögat når, ser man ofta icke annat, än detta gråa gräs, som nedstämmer sinnet och gör den resande tråkig till lynnet. Man skattar sig nästan lycklig att någon gång få stiga ned på ett kärr, der färgen har hälst någon slägtskap

med den gröna. Här plågas man åter af mygg och ett qvalmigt klimat, och börjar längta tillbaka på fjällarna. För öfrigt är vandringen i den djupa, hala renmossan lika besvärlig, som på de sanka kärren. Till vår olycka hade vi råkat få en högst omedgörlig och ordkarg vägvisare ifrån Juutua. Man fick använda anti[n]gen den yttersta slughet, eller mest befallande stränghet för att aflocka honom ett tillfredsställande svar. På den vanliga frågan om vägens längd fick man alltid till svar: ”visst är den lång (on kyllä)”. Frågan, huru lång den är, besvarade han med sitt förargliga: ”en tiedä (jag vet icke)”. Att inlåta sig i ytterligare svaromål, stridde helt och hållet emot hans lynne, och blef han tvungen dertill, så var han i lång tid harmse[n] och missnöjd. Uttrycken: ”en tiedä, en suinkaan tiedä (jag vet icke, jag vet sannerligen icke)” nyttjas annars ofta af Lappen utan betydelse. När jag af en ganska språksam Lapp kom att fråga,

missnöjd wandrade han framför oss med sin börda på ryggen och lät hwarken genom brännwin, goda ord eller hotelser beweka sig att lemna ett tillfredsställande swar på wåra frågor, utan afspisade oss wanligen med ett[760] af Lapparnes älsklings-uttryck: ”jag wet icke, jag wet sannerligen icke.” Dessa uttryck begagnar Lappen i[761] allt sitt tal och utan att i dem inlägga någon betydelse. När jag vid[762] något tillfälle sporde en Lapp, huru länge han bott på sitt närwarande ställe, utföll[763] svaret sålunda[764]: ”jag wet sannerligen icke, men detta året är det nionde.”

128 Efter åtta timmars oafbruten[765] wandring hade wi tillryggalaggt fyra mil och anlände klockan 2 om natten till[766] ett ställe, der wår[767] wägwisares fader hade uppslagit sitt fiskeläger. Wi hade således allt skäl att wänta oss ett godt[768] och gästfritt bemötande[769], men[770] detta ställe war likwäl det enda i hela[771] Lappland, der wi blefwo ogint emottagna. Uttröttad af den beswärliga[772] wandringen begärde[773] jag wid min ankomst en dryck watten till förfriskning;[774] men i ställe[t] för att undfägna mig med denna ringa gåfwa pekade Lappen på ett träsk, som war beläget wid pass en werst ifrån tältet.[775] I den påtagliga afsigt att slippa all traktering började han beklaga sig öfver dåligt fiskafänge. Wi sade oss icke behöfva mat, utan hwila, men Lappen[776] hade
129 icke heller[777] sofrum för wår räkning. Wi började[778] redan widtaga[779] anstalter för att lägra oss på fjället, då[780] en[781] liten boda ändteligen blef upplåten till[782] wårt begagnande. Här störes wi dock snart i wår hwila[783] af skäl, att man inbäddat oss i renhudar, hvilka[784] woro fulla af ohyra. Wi skyndade oss bort

755 In his field notes Castrén points out that she was the cousin of the wife of the dean of the parish of Ii. See p. 217. (TS)

756 *som […] åse* ‖ som hos en owan hos mig hvars

757 *aldrig* ‖ sällan

758 *De […] trefnaden.* ‖ 1. Också nu skattade ja[g] ‖ 2. Också nu war det för mig en glädje att någon gång få nedstiga på ett kärr,

759 *omedgörlig* ‖ högst ~

760 *ett af Lapparnes* ‖ ett af <--->

761 *i […] utan* ‖ ofta utan allt

762 *vid […] tillfälle* ‖ en gång

763 *utföll* ‖ bl[ef]

764 *utföll svaret sålunda* ‖ Castrén 1842b: så svarade han

765 *oafbruten wandring* ‖ Castrén 1842b: vandring

766 *till […] sitt* ‖ Castrén 1842b: till en Lappkåta, hvarest Wuolabbas (så hette vår vägvisare) fader då höll sitt

767 *wår wägwisares* ‖ wäg[wisarens]

ifrån detta ogästwänliga ställe och kommo efter par mils wandring till en kåta, der man emottog[785] oss med den mest förekommande wänlighet. Familjens hufwud war en gladlynt, språksam och frimodig man. Hans fiske hade slagit illa ut under sommaren, men han tröstade[786] sig i olyckan dermed, att hans och Lapparnes behof öfwerhufwud[787] icke woro mycket större än myggornas. Då jag icke desto mindre beklagade Lappfolkets armodsfulla[788] öde, yttrade han med förnöjdt sinne: ”I all[789] wår fattigdom lefwa wi ett sorgfritt lif och
130 längta ej efter något bättre.” Han yttrade tillika[790] den öfwertygelse, att Lappen ovilkorligen[791] wandrar till sin graf, så snart han öfwerger sitt[792] hemlands fjällar, och anförde till[793] bewis härpå[794] en gosse, hvilken fadren[795] nyligen hade, såsom orden föllo sig: ”*bort sålt* åt en rik herre.” Gossen hade kort derpå aflidit, och Lapparne hyste allmänt den tron, att Gud hade bestraffat den snikna, känslolösa fadren med sonens död. Denne fader träffade jag sedermera wid Utsjoki kyrka. Han hade kommit dit för att bivista gudstjensten, men tyckte[796] sig wid närmare besinnande ej wara wärdig att träda i Guds hus. Stum och dyster wankade[797] han[798], lik ett spöke, under hela gudstjensten i kyrkogården.

Wid det wi skulle begifwa oss ifrån
131 Lappbyn[799], hörde jag wår[800] wägwisare spörja wärden om wägen till *Mieraschjaur*[801], som war wår nästa station.[802] Samtalet fördes helt sakta på lappska språket, och jag förnam deraf intet[803] mera, än att wi under fortsättningen af wår färd skulle komma att stiga på ett fjäll och derwid borde följa en uttorkad fjällbäck. Kl. 4[804]. e. m. anträd[d]e[805] wi wår

768 *godt och gästfritt* ‖ Castrén 1842b: godt
769 *bemötande* ‖ emottagande
770 *men [...] likwäl* ‖ Castrén 1842b: och likväl var detta ställe
771 *hela Lappland* ‖ Castrén 1842b: Lappland
772 *beswärliga* ‖ Castrén 1842b: mödosamma
773 *begärde [...] en* ‖ Castrén 1842b: begärde jag en
774 *förfriskning [...] beläget* ‖ Castrén 1842b: förfriskning. Lappen pekade på ett träsk, beläget
775 *tältet. [...] beklaga* ‖ Castrén 1842b: kåtan. Han beklagade
776 *Lappen* ‖ Castrén 1842b: han
777 *heller* ‖ en[s]
778 *började redan* ‖ började
779 *började [...] widtaga* ‖ Castrén 1842b: gjorde
780 *då [...] begagnande.* ‖ Castrén 1842b: då slutligen en fiskbod[a] blef för oss upplåten.
781 *en [...] boda* ‖ en fisk[boda]
782 *till [...] begagnande* ‖ för wår räknin[g]
783 *hwila [...] att* ‖ Castrén 1842b: hvila, emedan
784 *hvilka* ‖ Castrén 1842b: som
785 *emottog* ‖ Castrén 1842b: mottog
786 *tröstade [...] längta ej* ‖ Castrén 1842b: tröstade sig dermed, att han icke behöfde mycket. ”I allmänhet”, sade han, ”äro Lappens behof icke större, än myggens. I wår fattigdom lefwa wi ändock ett gladt och temligen sorgfritt lif, och längta icke
787 *öfwerhufwud icke* ‖ icke
788 *armodsfulla* ‖ olycks[fulla]
789 *all wår* ‖ wår
790 *tillika* ‖ ~ oförställdt ‖ Castrén 1842b: ~ oförställdt
791 *ovilkorligen wandrar* ‖ Castrén 1842b: vandrar
792 *sitt hemlands* ‖ hembygdens ‖ Castrén 1842b: hembygdens
793 *till [...] Denne fader* ‖ Castrén 1842b: såsom exempel en gosse, hvilken, såsom orden föllo, ”Teno Anders *sålde* åt en rik herre. Jag sörjer icke öfver

gossen", tillade han, "ty säkert dog han efter Guds råd, fastän Lapparne icke vilja tro det: men att beklagas är hans olyckliga fader, som lefver fast i den tro, att Gud straffat honom med gossens död, och icke kan förlåta honom den stora synd, att hafva bortsålt sin egen son". Denne Teno Anders

794 *härpå* ‖ derpå

795 *fadren* ‖ Castrén 1842b: en lapp, wid namn Teno Anders

796 *tyckte* ‖ Castrén 1842b: trodde

797 *wankade* ‖ wandrad[e]

798 *wankade […] i kyrkogården.* ‖ Castrén 1842b: vandrade han hela kyrktiden ibland grafvar.

799 *Lappbyn* ‖ 1. wår närwarande station ‖ 2. wårt närwarande hwiloställe ‖ Castrén 1842b: denna kåta

800 *wår […] wärden* ‖ Castrén 1842b: Wuolabba spörja Aikio

801 *Mieraschjaur […] station* ‖ Castrén 1842b: Mieraschjaur – vår nästa station

802 Mierasjärvi (Fi.)/Mierašjávri (SaaN) is a long and narrow lake, actually a widening of the River Utsjoki. Its southern end is situated at N7711180 E507209 (N69°30′34″ E27°11′4″). (TS)

803 *intet […] stiga* ‖ Castrén 1842b: icke vidare än att vi skulle komma att stiga

804 *4* ‖ Castrén 1842b: 3

805 Mscr: andträde

806 *wandring […] han war* ‖ Castrén 1842b: färd. Efter en half timmes vandring kommo vi till ett träsk, der Wuolabba redan var

807 *Detta hade* ‖ Det befanns dock

808 *sedan wår wandring* ‖ Castrén 1842b: vår färd

809 *Men […] på trakten,* ‖ Castrén 1842b: Jag hade med uppmärksamhet sökt gifva akt på kosan, och anmärkte, sedan vi kommit uppå nyssnämnda fjäll, att Lappen ofta ändrade sin kurs. B. hade gjort samma anmärkning. Wuolabba underkastades nu ett strängt förhör. Han medgaf sig

wandring[806] och hoppades ännu samma afton nå målet för wår wandring. Detta[807] hade under wanliga förhållanden ovilkorligen bordt inträffa, men olyckan fogade att wår wägwisare ej war rätt säker om wägen. Redan efter en half timmas wandring yttrade han wid wår ankomst till ett träsk, att han war willrådig, hvilkendera stranden wi borde följa. På Jessiös inrådan följde wi den norra och fortsatte se-
132 dan[808] wår wandring på Guds försyn. Till min stora glädje upptäckte jag dock efter en i 3–4 timmar fortsatt färd det af wärden i tältet omtalta fjället. Men[809] sedan wi lemnat detta fjäll, märkte jag att wägwisaren esomoftast förändrade sin kosa. Samma anmärkning hade äfwen blifvit gjord af B. I följe häraf underkastades Lappen ett strängt förhör. Han nödgades medgifwa, att han sommartiden aldrig[810] färdats denna wäg, men påstod dock, att han wintertiden gjort flera resor till Utsjoki och hade noga[811] reda på trakten[812], ehuru han måhända icke förde oss fram den ginaste wäg. Orsaken, hvarföre han så ofta förändrat kosan[813], war[814] den, att i wår wäg legat oländiga ställen, dem han nödgats kringränna. Wi nödgades[815] låta nöja oss med denna förklaring. Efter[816] att åter hafwa wandrat ett godt stycke wäg, pekade wår wägwisare på en
133 hög fjällspets, hvarpå wi skulle komma att stiga, och försäkrade, att wi derifrån skulle kunna se Mieraschjaur. Wi klättrade uppför[817] fjället, kommo till dess[818] spets och sågo – icke Mieraschjaur, utan[819] ett moln så mörkt, som natten. En kall wind hwen på fjället och snart uppstod äfven ett så häftigt regn, att fjällbäckarna började brusa.[820] Utan att säga ett ord fortsatte Lappen sin wandring och steg[821] på

med så snabba steg, att wi med möda kunde följa honom i spåren. Först[822] omkring midnatten nådde wi tältet i Mieraschjaur.

Då wi just[823] woro i beråd att träda in i nyssnämnda tält, öppnades dörren ifrån den inre sidan, och derur trädde ut en Lappman med bedröfwad uppsyn och tårfull blick. Han framstammade med[824] oredig röst orden: ”Jag
134 blir enkling”, återwände derpå i tältet och tillslöt dörren efter sig. Efter några ögonblick kom han åter ut och berättade[825] nu, att han ej kunde herbergera oss i tältet, emedan hans hustru låg för döden. Han bad oss derföre stjelpa omkull en båt och skydda[826] oss derunder för regnet, så godt wi kunde. Detta war[827] wisst ett godt råd, men frusna och genomwåta, som wi woro, behöfde[828] wi en stockeld. Olyckligtwis fanns utmed hela fjällkanten intet ända för sådant ändamål tjenligt träd. Utanför Lappens tält[829] låg wisserligen en kullstjelpt tall, men det syntes, att han begagnade den till[830] att torka sina nät på qvistarna[831]. Icke dessto[832] mindre förklarade Jessiö trädet för god pris; men wår[833] wägwisare sökte med all makt förhindra honom att förstöra det för Peder så nödwändiga[834] trädet. Hans[835] föreställningar tjenade dock till intet, ty Jessiö bedref saken så, att wi inn-
135 an kort suto wid en fladdrande brasa. Derpå[836] skickade[837] wi honom till tältet för att, om möjligt, bispringa[838] Lapphustrun. Äfwen[839] häri lyckades han förträffligt, ty innan wi ännu hunnit insomna, kom Peder ur tältet och begärde en sup för sin, genom Jessiös biträde, med ett dödfödt barn lyckligen förlösta hustru. Följande morgonen lade wi barnet i en grop, som täcktes wäl med stockar och

sommartiden aldrig hafva färdats denna väg. Deremot hade han wintertiden gjort flera resor till Utsjoki, och påstod sig af fjällsträckningen ganska väl känna direktionen,

810 *aldrig* ‖ icke
811 *noga* ‖ fullko[mligt]
812 *trakten* ‖ kosan
813 *kosan* ‖ om
814 *kosan […] kringränna.* ‖ Castrén 1842b: sin kosa, skulle vara den, att han nödgats kringränna oländiga ställen.
815 *nödgades* ‖ Castrén 1842b: måste
816 *Efter […] stiga* ‖ Castrén 1842b: Efter en länge fortsatt vandring pekade Wuolabba på en fjällspets, hvarpå vi skulle stiga
817 *uppför […] och* ‖ Castrén 1842b: på fjället, och
818 *dess spets* ‖ spets
819 *utan* ‖ Castrén 1842b: men
820 *brusa.* ‖ Castrén 1842b: ~ Till min olycka hade jag qvarlemnat min tunga mudd i Enare, och blef således genomblött.
821 *steg på* ‖ Castrén 1842b: gick fram
822 *Först […] med* ‖ Castrén 1842b: Vid midnattstid nådde vi omsider Lappbyn, men när vi voro i beråd att träda i kåtan, öppnades dörren ifrån inre sidan, och utkom en man med
823 *just woro* ‖ woro
824 *med […] efter sig.* ‖ Castrén 1842b: med möda de orden: ”jag blir allena”; derpå gick han in och tillslöt dörren.
825 *berättade […] döden* ‖ Castrén 1842b: berättade, att hans hustru låg för döden, och att han icke kunde herbergera oss derinne
826 *skydda […] kunde.* ‖ Castrén 1842b: lägra oss derunder.
827 *war wisst* ‖ Castrén 1842b: var
828 *behöfde […] hela* ‖ Castrén 1842b: behöfde vi nödvändigt en stockeld, och längs hela
829 *tält låg wisserligen* ‖ Castrén 1842b: kåta låg väl

830 *till [...] qvistarna* ‖ Castrén 1842b: för att på dess qvistar upphänga och torka sina nät
831 *qvistarna* ‖ trädets qvistar
832 *dessto* ‖ Castrén 1842b: dess
833 *wår [...] med* ‖ Castrén 1842b: Wuolabba, som hörde yxslagen till kåtan, skyndade sig ut, och sökte med
834 *nödwändiga* ‖ Castrén 1842b: oumbärliga
835 *Hans [...] wid* ‖ Castrén 1842b: Det hjelpte dock icke; innan kort suto vi vid
836 *Derpå* ‖ Nu
837 *Derpå [...] till tältet* ‖ Castrén 1842b: Nu skickades Jessjö till kåtan
838 *bispringa* ‖ Castrén 1842b: bistå
839 *Äfwen [...] tältet* ‖ Castrén 1842b: Sjelfva lade vi oss att sofva; men innan jag ännu hunnit insomna, kom Peder ut,
840 *willdjuren ej* ‖ Castrén 1842b: odjur icke
841 There was no established burial custom among the Saami, and different procedures were followed. The body of the deceased could either be left on the ground or put in a pit, with or without a coffin. Itkonen, T.I., 1948 II: 350–351. (TS)
842 *fortsatte wi* ‖ ~ resan
843 *wår [...] utmed* ‖ Castrén 1842b: på egen hand, resan utför
844 *Utsjoki [...] färd* ‖ Castrén 1842b: målet för vår besvärliga resa
845 *färd* ‖ re[sa]
846 The excerpt published in Castrén 1842b ends here.

stenar, för att willdjuren[840] ej måtte komma åt liket.[841] Efter denna ceremoni fortsatte[842] wi med Peders båt wår[843] resa på egen hand utmed Utsjoki elf och nådde ännu samma afton Utsjoki[844] prestgård, som utgjorde målet för wår beswärliga färd[845].[846]

139

Minnen[847]

Ifrån Lappland och Karelen

141

III.[848]

Wid tiden för wår ankomst till Utsjoki lefde der en finsk prestfamilj, som redan hade dwalts många år i denna ödemark, widt skilld ifrån wänner och fränder, ifrån fosterbygd[849] och hela den bildade werlden. Hufwudet för denna familj war kyrkoherden J. S[tenbäck][850], en man med mycken bildning och en energisk karaktär. Ledd af en inre kallelse hade han beslutit att bosätta sig i Lappland, icke för att genom nya upptäckter inom[851] wetenskapens område skörda de lärdes lager, ännu mindre för att härigenom[852] bereda sig en ginwäg till framtida
142 befordran, utan för att med redligt allwar uppfylla sitt mödosamma missions-väg hos fjällens wilda söner.

För att i någon mon förljufwa sin wistelse i denna glädjelösa bygd hade S. straxt i början af sin ankomst till Lappmarken warit betänkt på att afsäga sig det ensliga eremit-lifvet, som större delen af missionärerne[853] före honom plägat föra. Till den ändan inredde och iståndsatte han med[854] all möjlig omsorg missionärernas gamla boning, som bestod i en liten, usel koja wid Mandu-sjö tätt inwid Utsjoki kyrka. Derefter begaf han sig till Finland och afhemtade derifrån en ung, älskwärd maka, som oaktadt sin svaga helsa ej drog i betänkande att ledsaga sin gemål nära nog till werldens ända. Och henne
143 åtföljde med ädel[855] sjelfuppoffring demoiselle E[mma] R[euter][856], som wid denna tid endast war en femtonårig flicka.

847 *Minnen* ‖ Reseminnen

848 *III* ‖ IV

The clean copy of this chapter seems to have been made later than those of the other chapters.

849 *fosterbygd* ‖ sin ~

850 Karl Fredrik Stenbäck (1798–1875) was appointed vicar of Utsjoki in 1833 and he served there until the mid-1840s. He was later vicar or Alavus. His wife was Emilia Ottilia Christina von Essen (1817–1915). Castrén thus gives an incorrect initial for his first name. Ylioppilasmatrikkeli: http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13116; Seppänen 2003. (TS)

851 *inom* ‖ innom

852 *härigenom bereda* ‖ bereda

853 *missionärerne* ‖ Lap[plands]

854 *med […] koja* ‖ en liten koja

855 *ädel* ‖ ädell [ädelt?]

856 Emma Charlotta Reuter (1819–1900) was Mrs Ottilia von Essen's cousin. Bergholm 1901: 1085 (T. 2); Seppänen 2003. (TS)

Midt under winterns kulnaſte tid banade sig den lilla familjen fram öfwer Lapplands fruktade fjäll. Här måſte de unga damerna lära sig att balancera den lilla, rankiga pulkan, medan renen i hejdlös fart ilade upp- och nedför fjällens branta wäggar. Dag ut och dag in nödgades de sitta fängslade i detta obeqväma equipage, som ej skänkte dem det ringaſte skygd emot de isande fjällwindarna. Och då natten inbröt, fingo de mången gång hålla till godo med ett herberge, sådant drifvan eller ett eländigt Lapptjäll för tillfället erbjöd. Utom sådana för hvarje Lapplandsfarare oundvikliga wedermödor hade wåra resande att[857] bekämpa
144 många tillfälliga faror och äfventyr, hvilka lätt hade kunnat koſta dem lifvet. Försynens hulda hand ledde dem dock oskadda fram till målet. De anlände lyckligt till sin beſtämmelse-ort, och huru låg den hydda äfwen war, som nu blef deras hem, så funno de sig dock oändligt sälla i känslan att hafva bergat sig undan fjällens ſtormar och få sitta i lugn wid en wärmande härd.

Denna glädje fingo de dock ej länge njuta, ty kort efter deras ankomſt till Utsjoki föll den lilla boningen ett rof för lågorna.[858] Kyrkoherden S. war wid[859] detta tillfälle ſtadd på en embetsresa, äfven tjenſtefolket hade aflägsnat sig ifrån huset, och de unga damerna woro snart sagdt de enda hemmawarande. Man kan lätt föreſtälla sig det[860] förskräckliga i deras belägenhet under denna olyckliga tilldragelse.
145 Men ej mindre förskräckligt måſte det hafva warit för S. att wid[861] sin återkomſt se huset nedbrändt och sväfvan i owisshet om de sinas öde[862]. Sjelf yttrar han härom i ett bref till en wän: ”hvilken hemsk syn då jag hemkom

857 *att […] äfventyr* ‖ ännu många tillfälliga faror och äfventyr att bekämpa
858 A fire destroyed the vicarage on 10 April 1834. Seppänen 2003. (TS)
859 *wid […] tillfälle* ‖ under denna olyckliga tilldragelse
860 *det* ‖ deras
861 *wid* ‖ efter
862 *öde* ‖ br

twenne dagar efter eldswådan och såg framför mig den rykande ruinen! Min körren, som war något uttröttad efter 16 mils färd, lemnade jag på träsket, ref af mig kläderna och sprang till gården. Derunder hann jag besinna, att wägens[863] längd till den närmaste granngård söderut (Sodankylä prestgård) war 50 mil och norrut till Wadsöe 16 mil, och att min hustru war i wälsignadt tillstånd. Närmast intill stodo 2 a 3 kojor utan tak och dörr. Jag tillade in, men fann ingen lefvande warelse. Då öfwerföll mig
146 den grufliga tanken: ”äro de uppbrände? Eller hafva de undkommit lågorna, så måste de nödwändigt hafwa frusit ihjäl”, ty ej ens någon Lapp bodde på en mils närhet. Jag wille ropa, men kunde icke få fram ett ljud. I en sådan belägenhet hade jag säkert inom få ögonblick förlorat förståndet, om ej Emeli och Emma i detsamma kommit mig till möte från en af Lappkojorna. Elden hade utbrutit om natten. Kl. 3 om morgonen waknade min hustru och ropade på pigan, utan att ännu ana någon annan fara, än att hon märkte rök i sängkammaren. Då stod köket redan i låga och utgången genom dörren war omöjlig. Min hustru måste hoppa ut genom fönstret, utan att hinna kasta på sig annat än sin kofta, i hvilken drägt hon äfven mötte mig. Sjelfmant flöto nu mina tårar af ren glädje att
147 återfinna i lifvet mina käraste. Förlusten om egendomen bekymrade mig föga, men möjligheten att min hustru, under sin dåwarande belägenhet, kunnat lida genom förskräckelse och ansträngningar oroade mig så mycket mera, som flere olyckshändelser sedermera tillstötte, hvilka lätt hade kunnat kosta henne lifvet.”[864]

Efter den olyckliga eldswådan nödgades S. med sin familj i mera än ett halft års tid bebo

863 *wägens […] 16 mil* ‖ *femtio* Sv[enska] mil åt söder war den närmaste granngård (*Sodankylä* prestgård) och 16 mil norrut Wadsöe

864 It has not been possible to find out to whom this letter has been addressed. (TS)

865 *wanligtwis [...] Lapparne* ‖ Lapparne hade uppbygt
866 *deras* ‖ sina
867 *wäggen* ‖ wäggarna
868 *en ny boning* ‖ en boning
869 *inneslöt* ‖ war
870 *det* ‖ hvad
871 *den [...] frun* ‖ hans fru
872 *hon älskade* ‖ älskade
873 *höga* ‖ wilda
874 *10* ‖ några

en koja, som wanligtwis[865] tjenade Lapparne till ett skjul under deras[866] kyrkresor. Öfver denna koja förekommer i det anförda brefvet följande skildring: ”sedan man blifvit upphettad af kolelden på ena sidan, wände man den andra, som emellertid blifvit afkyld, till elden. Rök war alltid i rummet, men det gamla ordspråket kunde wi ej tillämpa: ”har man rök, så
148 har man wärme”. Taket i stugan eller kojan läkte som ett såll, och herrans wäder spelade harmoniska sånger genom hålen och springorna i wäggen[867] – –”– –

Under de fem år, som sedan denna sorgliga händelse förlidit intill wår ankomst, hade S. redan hunnit förse sig med en[868] ny boning, som wisserligen war liten och inskränkt, men icke desto mindre inneslöt[869] ett mått af sällhet och trefnad, som säkert war wida större än det[870] man wanligen finner i de rymliga gemaken. Den lilla familjens medlemmar kände sig förenade med hwarandra genom kärlekens ljufwa band, och detta war allt hvad de behöfde för sin sällhet. Åtminstone försäkrade mig S., att han ingenstädes i werlden känt sig så lycklig som i denna bergsskrefwa, och äfven för den[871] unga frun gled lifvet lätt och ljuft wid si-
149 dan af en älskad make och älskade barn. Hwad demoiselle R. beträffar, så fann hon sitt behag icke blott i familjen, utan hon[872] älskade äfwen med enthusiasm de höga[873] fjällen, och det gjorde henne ett nöje att med de ystraste renar ila hän öfver deras toppar. Icke desto mindre trodde wi oss ur hennes harpas toner stundom förnimma en wemodsfull klagan öfver lifvets torrhet. Dessa toner gjorde på D. ett så djupt intryck, att wi efter 10[874] dagars wistelse på stället fingo tillfälle att fira hans förlofning

med den älskwärda flickan. Wid denna förlofnings-fest war likwäl B. icke mera närwarande. Han hade kort förut begifvit sig upp för Teno elf till Muonioniska, och dagen efter förlofningen, som war d. 9 Augusti, anträdde äfven jag tillika med D. återresan till Enare.

150 Man har i Lappland icke att wälja emellan många wägar, utan samma kosa, som blifwit följd wid framresan, måste wi äfven för[875] att nå Enare kyrka hålla wid återfärden. Det var Utsjoki elf med sina brusande forssar, som till en början utgjorde wår landswäg. Medan Jessiö och D. stakade sig upp för forssarna, wandrade jag till fots min bana fram på fjällen. Wemodsfulla känslor intogo mitt sinne, när jag under min wandring öfverallt såg den förödelse, som sommarens fiende frosten hade åstadkommit under wår wistelse på Utsjoki-prästgård. De här och der wid fjällkanten kringströdda dwergbjörkarna hade redan till[876] en del förlorat sin grönska och på[877] somliga ställen till och med fällt sina blad.
151 Blommorna buro en likfärgad hy och stodo i nedböjd ställning, lutande[878] sitt anlete mot jorden. Fjällens fåglar flögo mållösa omkring, sökande sig ett skygd emot kulen wind[879]. Allt omkring mig war så ödsligt[880], att jag ofta med saknad kastade min blick tillbaka på den trefliga prestgården, men den war snart förswunnen ur åsynen[881], och för mitt öga stod, omsvept af tjocka[882] dimmor, toppen af det snöbetäckta fjället *Raste Kaise*[883]. Dessa dimmor bildade sig efterhand till mörka moln, hvilka till min harm och bedröfvelse företogo sig att följa mig i spåren. Jag ägde wäl emot dem en god talisman i min lappska *peski*, men den hade jag qwarlemnat i båten, som nu war

875 *för […] återfärden* ‖ taga wid återfärden för att nå Enare kyrka
876 *till […] förlorat* ‖ förlorat
877 *på […] ställen* ‖ här och d[er]
878 *lutande sitt anlete* ‖ lutande
879 *wind* ‖ luft
880 *ödsligt* ‖ ängsligt
881 *åsynen* ‖ 1. mitt ‖ 2. min åsyn
882 *tjocka* ‖ mörka
883 Rásttigáisá is a 1066 m-high fell in Norway at N7805366 E927932 (N69°59′53″ E26°15′56″). (TS)

flere timmars wäg bakom mig. För att berga
152 mig undan det hotande owädret, beslöt jag att påskynda mina steg i hopp att finna[884] skygd i ett litet fiskare-tält, hvarpå jag laggt märke wid framresan. Det lyckades mig äfven att före owädrets utbrott nå tältet, men det war till min olycka tillåst med det wanliga Lappska trädlåset[885], för hwars öppnande man wisserligen icke behöfver någon nyckel, men likwäl mera öfvade fingrar än de mina. Ur stånd att genom dörren komma in i tältet försökte jag att bana mig en wäg genom rökhålet, men äfven detta försök misslyckades. Härpå började jag se mig om ett annat skjul och upptäckte äfven till min förnöjelse[886] en liten boda ej långt ifrån tältet. Äfwen bodan war tillreglad på det lappska sättet, men hårdt ansatt af både regn och snö och storm hittade[887] jag ändteligen i
153 min stora[888] nöd på konsten att öppna låset. Så war jag nu lyckligen under tak, men det kostade mig ännu mycken möda att i det trånga, af kittlar och grytor och andra husgeråds-saker uppfyllda bodan rymma ut för mig en hvilostad. Omsider lyckades mig äfven detta, och jag insomnade inom få ögonblick på en utbredd renhud. Då[889] jag åter uppwaknade, war det min första tanke att jag troligen försofwit[890] mig, att kamraterna i okunnighet om mitt gömställe färdats förbi och möjligen fortsat[t] sin resa ända till Enare. Uppsk[r]ämd af denna tanke ilade jag till stranden, och sjelf i samma ögonblick sköts äfwen båten ut ifrån land. Man hade i sjelfwa verket sökt och ropat mig an; men då intet svar förnummits, trodde man att jag fortsatt min wandring ända till Peders tält, som befanns i närheten af detta ställe.[891]

884 *finna* ‖ söka
885 Castrén means a lock called *smarti*, which was made of dry birch. It has a quadrangular spindle pushing itself out at a right angle, into which a wooden stick with a hole of similar form is stuck from outside and turned to make a clasp ascend or descend. Itkonen, T.I., 1948 I: 191 (Fig. 43), 483. (TS)
886 *förnöjelse* ‖ tillfredsställelse
887 *hittade* ‖ fann
888 *stora* ‖ ytterliga
889 *Då* ‖ Wid
890 *försofwit* ‖ sofvit
891 Cf. the version in Castrén's field notes later in this volume.

Då wi anlände till nyssnämnda tält, war dagen redan till ända och wi nödgades ſtadna
154 här öfwer natten – dock icke i det osnygga tältet, utan wid sidan af en *nuotio*, antänd af qwarlefvorna från den fura, som Jessiö under[892] wår framresa ansett sig berättigad att taga i besittning. Det förſtås att vi wid detta tillfälle ej underlöto att anſtälla besigtning af de håfvor, hwarmed det omtänksamma[893] präſt-herrskapet hade[894] utruſtat oss för resan. Och då det befanns att wår matsäck war wäl försedd med både mat och dryck, gjorde wi oss ett godt mål wid[895] den fladdrande brasan och tömde ett glas för wår saknade wärd och wärdinna, och för den ensam-blefna, sörjande bruden. Denna förfriskning war också för ingen del öfwerflödig, ty owädret[896] rasade hela natten igenom och öfverhöljde oss med regn och snö, så att wi oaktadt aftonens[897] wälfägnad kände oss frusna och högſt[898] illa till mods, då wi om morgonen uppwaknade.

155 Utan att hwarken hinna intaga en ordentlig frukoſt eller torka wåra kläder nödgades wi redan tidigt på morgonen gifva oss åſtad, för att i god tid hinna till Enare kyrka, der det war beſtämdt att D. efter twenne dagars förlopp skulle hålla Gudſtjenſt för Lapparne. Den oförmodade förlofningen hade uppehållit oss i Utsjoki längre än det war påräknadt, men[899] att tjenſtens fordringar härigenom icke skulle komma att åsidosättas, måſte wi nu bjuda till att efter ytterſta förmåga påskynda wåra ſteg. Med Peder till wägwisare rännde wi öfver fjäll och morass med en[900] sådan haſtighet, såsom hade det gällt att rädda lifvet. Under loppet af 16 timmar raſtade wi blott en enda gång, och äfwen då gåfwo wi oss icke tid att intaga[901] ett ordentligt

892 *under [...] ansett* ‖ ansett
893 *omtänksamma* ‖ gästwänliga
894 *hade utrustat* ‖ utrustat
895 *wid* ‖ och tömde ett gl[as]
896 *owädret* ‖ vi hade
897 *aftonens* ‖ all wår
898 *högst illa* ‖ illa
899 *men* ‖ och
900 *en [...] hastighet* ‖ en hastighet
901 *intaga* ‖ göra

902 *som [...] der* ‖ som här och der
903 *ofta* ‖ snart
904 *hade [...] deraf* ‖ 1. hade hon redan hunnit bortsnappa och uppäta det ‖ 2. det
905 *ej att* ‖ att
906 *förmaningar* ‖ tänkesätt
907 *i [...] hjortronen* ‖ till förtäring
908 *förtäring* ‖ kost
909 *resan* ‖ min resa
910 *alldeles [...] stånd* ‖ wanmäktig och alldeles ur stånd
911 *kunde [...] nog* ‖ war jag i tillfälle att
912 *nästan oafbrutet* ‖ 1. nästan ‖ 2. de ‖ 3. med få afbrott ifrån morgonen till aftonen
913 *Lapp [...] bok* ‖ 1. öppnade sin bok, utan ‖ 2. Lappe
914 *en [...] anmärkningswärd* ‖ anmärkningswärd
915 *kunskap i religionen* ‖ kunskap
916 *äldsta* ‖ första
917 Charles IX (1550–1611) was regent of Sweden from 1595 to 1604 and reigned as king from 1604 to 1611. Nenonen – Teerijoki 1998: 198–199. (TS)

156 mål. Plågad af hunger och törst sökte jag i förbifarten plocka hjortron, som[902] wäxte här och der på morassen, men ett oblidt öde hade skickat i wår wäg en missundsam lappgumma, som gjorde mig ett stort förfång i detta mitt förehafvande. Hon följde mig tätt i spåren, och så ofta[903] jag lutade mig ned för att upptaga ett hjortron, hade[904] hon med roffågelns snabbhet redan satt sig i besittning deraf. Det hjelpte ej[905] att jag både med goda och onda ord sökte beweka henne till bättre tänkesätt, hon endast log åt mina förmaningar[906]. Först då hon märkte att mina krafter började svigta, afskalade hon några barkskifvor ifrån träden och räckte mig dem i[907] ersättning för hjortronen. Med denna magra förtäring[908] fortsatte jag min wandring, och huru mycken möda det äfven kostade mig att släpa fram min renselbetyngda varelse, så anlände wi dock wid midnattstid till det första Finska nybygge, efter att på denna dag hafva
157 tillrygga laggt ej mindre än 8 Svenska mil (80 verst). Efter denna kraftansträngning war jag äfven så uttröttad, att det hade warit mig omöjligt att följande dagen fortsätta resan[909], så framt den ej till större delen kunnat werkställas med båt. Ännu i flere dagar derefter kännde jag mig alldeles[910] wanmäktig och ur stånd att anträda en ny fotwandring.

Denna tid tillbragte wi dels wid Enare kyrka, dels i Kyrö by. Under wistelsen wid kyrkan kunde[911] jag icke nog beundra den djupa och uthållande andakt, hwarmed Lapparne firade sin Gudstjenst. I nära två dygn woro de nästan[912] oafbrutet sysselsatta med andaktsöfningar, dels i kyrkan, dels i sina egna små stugor. Några bland dem woro också till den grad bewandrade i sin christendom, att de kände nya

testamentet nästan utantill, och under guds-
158 tjensten gjorde jag den anmärkning, att wid psalmers afsjungande ingen enda Lapp[913], men wäl mången Finne behöfde anlita sin bok. Det är i sanning en[914] högst anmärkningswärd företeelse, att Lapparne i Enare kunnat tillegna sig så mycken kunskap[915] i religionen, hellst de under en lång följd af år warit i saknad af prestlig wård. Och det är icke alltför länge, sedan Lapparne först gjort en förtroligare bekantskap med Christendomen. Wisserligen torde de redan under Katholska tiden hafva blifvit döpta, men de äldsta[916] kyrkorna i Lappmarken uppbygdes först under Carl den IX^s regering[917] och på hans egen bekostnad omkring år 1600.[918] Emellertid klagas allt framgent öfver Lapparnes swaga religions-kunskap och Nils Fellman[919] försäkrar i en[920] till Domkapitlet i Åbo[921] afgifven berättelse af år 1751, att de ”intill Drottning Christinæ tid såsom villfarande får wandrat i
159 sitt hedniska mörker, brukat troldom och widskeppelser, dyrckat och tillbedit steen- och trä-Afgudar och thet, som fasligit warit, åfrat åt them sina egna barn”.[922]

Sedan denna tid har snart sagdt sjelfva minnet af hedendomen förswunnit hos Lapparne. Sina fordna gudomligheter *Aija* (Finn. Äijä, *Ukko*)[923], *Akka* (Finn. *Akka*, Ämmä)[924], *Tuona* (Finn. *Tuoni*)[925], o. s. v.[926] känna de numera knappt till namnet. Allmännare kända äro de nyssomnämnda[927] ”steen- och trä-afgudar” eller *Seider*, dem Lapparne i forntiden dyrkat i egenskap af penater.[928] Om träd-seiderna har jag hört förtäljas, att de warit formade med mennisko-gestalt[929], ungefär på samma
160 sätt som de ännu i dag formas af Ostjaker, Woguler och andra aflägsnare grenar af den

918 There have been priests in Kemi and Tornio since the 14th century. The first church in Lapland was built in Enontekiö in 1600. Inari Church was completed around 1647. Vahtola, J., 2003: 132; Itkonen, T.I., 1948 I: 62–65. (TS)

919 Nils Fellman (1718–1799) was pastor in several parishes in Lapland, later vicar in Liminka in northern Ostrobothnia. Vahtola, J., 2003/2007. (TS)

920 *en […] berättelse* ‖ ett visitations[-] protocoll

921 Since the late 14th century the border between the bishoprics of Uppsala and Turku was between the rivers Kaakamajoki (Kalixälven) and Kemijoki. Luukko 1954: 266. (TS)

922 The older, pre-Christian traditions continued living alongside the new religion among the Saami communities. Kylli 2012: 135–186. (TS)

923 The god of thunder who was known under different names in different parts of the Saami area. In Inari Saami he was called Äijih. Itkonen, T.I., 1948 II: 306–308; Pulkkinen 2011: 231. (TS)

924 Ukko's wife. There were several different feminine *áhkká* deities in the Saami religion, and they were mostly women's gods. Itkonen, T.I., 1948 II: 308; Pulkkinen 2011: 232–233; Pulkkinen – Porsanger 2005: 281. (TS)

925 'Death; realm of the dead'. Cf. Ganander 1789 s.v. *Jabmiaimo*, *Tuoni*, *Tuonela*. (KH)

926 *o. s. v.* ‖ *Hiita* (Finn. *Hiisi*), *Jäabmeakka* (Finn. *Tuonen Akka*), *Madderakka* (Finn. *maan*, *mannun emä*)

927 nyss-/omnämnda

928 On *sieidis* and other holy places among the Saami, see Itkonen, T.I., 1948 II: 310–321; Äikäs 2011. (TS)

929 *mennisko-gestalt* ‖ gesta[lt]

Finska ſtammen.[930] Så beskaffade idoler skall man för icke lång tid tillbaka hafva funnit i Terwola[931] kapel af Kemi socken[932], der de warit kända under namn af *Molekit*[933]. Denna[934] benämning har troligen blifvit bildad af chriſtna preſter, hvilka härigenom welat antyda att man åt Seiderna, likasom åt Molochs-bilden framburit mennisko-offer – en uppgift, som likwäl tål att betviflas. – Beträffande de så kallade *ſten-seiderna* upplyser traditionen, att de till ſtörre delen beſtått i naturliga, genom sin ſtorlek eller yttre form ovanliga ſtenar. I de delar af Lappmarken, som bebos af Finnar, hör man dessa[935] ſtenar någon[936] gång benämnas *kenttä-kiwet*, af de finska orden: *Kenttä*, läger-
161 ſtälle[937] och *kiwi* (Pl. *ki-wet*) ſten, och[938] juſt denna benämning tillkännagifwer[939], hwad som äfven på andra grunder är antagligt, att seiderna warit Lapparnes penater. Men för att återkomma till deras form, så har det äfwen bland ſten-seiderne gifvits ſådana, som blifvit[940] danade af mennisko-hand. De beſtå uti en massa af sammanlaggda ſtenar, bland hvilka somliga föreſtälla hufwud, andra skuldror, bröſt med flere kroppsdelar.

En seid af detta slag war jag i tillfälle att se på en holme i Enare-sjö under wår färd från kyrkan till Kyrö by. Lapparne hyſte en ſtor fasa för denna Gudomlighet, wisade[941] med afsky på[942] dess yta mörka fläckar af iſter och blod, hvarmed seiden i fordna tider sades blifvit be-
162 smord, och tycktes för öfrigt hysa den föreſtällning att en ond ande ännu uppehöll sig i ſten[-]bilden. Af fruktan att den inneboende anden kunde[943] sända öfver oss ett owäder, yrkade en oss följaktig lappsk katechet att wi oförtöfwadt borde[944] lemna denna[945] ſtyggels-

930 This comparison dates the text to *post* 1849, because it was not until during his long journey to Siberia. See his travel reports and diaries in this volume.

931 Tervola is on the River Kemijoki, N7330899 E400583 (N66°4′59″ E24°48′7″). (TS)

932 Present-day Keminmaa at N7301261 E387770 (N65°48′47″ E24°32′41″). (TS)

933 The name Molek (Moloch) is taken from the Bible where it repeatedly signifies a non-Christian deity. See Bible Study Tools, http://www.biblestudytools.com/search/?s=bibles&q=molek&t=niv&c=all. (TS)

934 *Denna […] blifvit* ‖ Troligen har denna benämning blifvit

935 *dessa* ‖ så beskaffade

936 *någon gång* ‖ äfwen

937 Saami winter village sites are commonly called *kenttä* (Fi.)/*gieddi* (SaaN). Several of them have been archaeologically excavated in the 20th century. A *kenttä* consists usually of the foundations of semi-underground buildings in a close row or group. There can be ten or more of them. Late prehistoric and medieval Saami buildings in Forest Lapland were usually of round form with a fireplace in the middle. Log houses were introduced in the 17th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 198–200; Halinen 2011: 152–153; Carpelan 2005: 78. (TS)

938 *och* ‖ hvilka

939 *tillkännagifwer* ‖ 1. synas ‖ 2. antyder att Lapparne

940 *blifvit […] mennisko-hand* ‖ af mennisko-hand

941 *wisade* ‖ ~ mig

942 *på […]* ‖ de

943 *kunde […] oss* ‖ skulle tillfoga oss

944 *borde* ‖ skulle

945 *denna* ‖ detta

ens ort, och knappt hade wi kommit ut på sjön, förrän han den sanna Guden till ära uppstämde en milslång bot- och böne-psalm.[946] I sjelfva werket uteblef det fruktade owädret och wi anlände lyckligt till gamle Thomas, som nu åter skänkte oss ett gästwänligt herberge[947] för några dagar.

Egentligen war det icke wår afsigt att göra något uppehåll i Kyrö, men efter den omförmäldta förlofnings-promenaden woro mina krafter allt ännu så medtagna, att jag knappt förmådde röra mig öfver golfwet[948] i stugan,
163 ännu mindre företaga mig en tio mils wandring öfver Sombio-fjäll[949]. Sålunda nödsakad att sitta qwar i owerksam ro såg jag med bekymmer, huru den lappländska himmelen med hwarje dag blef allt mera mulen och hotande, huru stormen hwen, gräset gulnade, träden fällde sina löf, flyttfåglarna återwände och alla höstens tecken infunno sig. Uppskrämd af dessa tecken måste jag ändteligen d. 15 Augusti beweka mig att anträda den tunga wandringen öfwer fjällen, ehuru krafterna ännu woro swaga, lederna swullna och fotbladen söndertrampade.

Dagen[950] war redan långt framskriden, då wi[951] fastbundo wåra renslar på ryggen och med en Finne[952] till wägwisare begynte[953] wår
164 långa färd[954]. Men wi hade knappt hunnit[955] tillryggal[ägg]a två timmars wäg, förrän åskan[956] började dåna och starka skurar gjuta sig ned öfver oss ifrån den molnbetäckta himmelen. Lyckligtwis war nejden skogbewäxt och wi funno snart ett skygd emot det sqwalande regnet under några lummiga furar. Här upptäckte wi äfven en källa med klart rinnande watten[957] och beslöto efter denna upptäckt att

946 It is possible that Castrén means this catechumen while writing about a 'Lappish precentor' in his travel notes of the winter 1843 from Nes' in northern Russia. Cf. p. 455.

947 *herberge* ‖ tak

948 *golfwet* ‖ mig

949 *Sombio-fjäll* ‖ fjällen

The Sompio area is located between Inari and Sodankylä. (TS)

950 *Dagen […] framskriden, då* ‖ Det war redan ~~sent~~ långt på aftonen då

951 Because Blank had turned back from Utsjoki towards Muonioniska, it can be concluded that also Pastor Durchman returned to Kemi with Castrén. See also Castrén's notes in Sodankylä, p. 152.

952 *Finne* ‖ Sodan[kylä-bo]

953 *begynte* ‖ an

954 *färd* ‖ ~ under tusende wälsignelser och wälgångs-önskningar af den gamle Thomas och hans talrika familj

955 *hunnit tillryggal[ägg]a* ‖ tillryggala<->

956 *åskan […] himmelen* ‖ åskan började dåna öfwer wåra hufvuden och den molnbetyngda himmelen nedsände ett så öfwer och starka

957 *watten och* ‖ watten. Efter denna upptäckt beslöto wi att på denna

under hela den återstående delen af dagen icke omaka oss längre fram, utan i dess ställe stärka wåra krafter till[958] morgondagens mödor med wåra i[959] Utsjoki undfägnade förråder.

Owädret lugnade sig till natten, men följande dagen medförde åter åska, regn och en[960] häftig stormwind. Numera fanns icke
165 heller något skygd emot owädret, ty den nejd, som wi nu genomwandrade, bestod af idel skoglösa fjäll och morass. I min dagbok[961] finner jag ingen ting antecknadt om den närmare beskaffenheten af denna nejd, ty dagen igenom nedsqvalade regnet med den häftighet, att jag icke hann egna någon uppmärksamhet åt den omgifvande naturen, utan helt och hållet upptogs af bekymret om min egen person.

Uttröttade[962] och illa medfarna både[963] af wädret och wåra ansträngningar under dagen blefwo wi på det gladaste öfwerraskade, när wägwisaren wid nattens inbrott förde oss tilll en enstaka fura, som under[964] sina grenar skänkte oss ett[965], om äfven svagt skygd emot
166 regnsqvalet. På någon hvila[966] war dock ej[967] att tänka, ty hela natten igenom dånade åskan öfver oss[968] och bortjagade sömnen ifrån wåra ögon. Påföljande morgon fortsatte wi wår wandring under fortfarande regn och owäder. Det förestod oss nu att klättra öfwer ett berg[969], hwars[970] hela yta war betäckt med lösa stenar och klippstycken, hvilka woro så kantiga och för tillfället så hala, att man[971] wid hvarje steg måste taga sig noga till wara för att icke slå sig omkull och derwid krossa både armar och ben. Wi kommo dock oskadda öfver berget och befunno oss kort derpå wid stranden af Sombio-sjö[972]. Här upptäcktes en liten båt, med hwilken wi rodde öfwer sjön till

958 *till* ‖ för
959 *i* ‖ från
960 *en [...] stormwind* ‖ ett häftigt stormwä[der]
961 Castrén's Lapland diary, see p. 201–251.
962 *Uttröttade* ‖ 1. Efter att ‖ 2. Mot
963 *både af* ‖ af det
964 *under [...] grenar* ‖ med sina lummiga grenar
965 *ett [...] skygd* ‖ 1. något skygd ‖ 2. något slags skygd
966 *hvila* ‖ sömn
967 *ej* ‖ icke
968 *oss* ‖ wåra hufvuden
969 They crossed Pyhätunturi Fell (Pyhä-Nattanen) in Sodankylä, which belongs to the Nattastunturit (Fi.)/ Náttašduottar (SaaN) range of fells. Pyhätunturi rises to 508 m above sea-level, and it is situated at N7556547 E515621 (N68.1058 E27.3866). (TS)
970 *hwars [...] klippstycken* ‖ som bestod af i hwars yta betäcktes af ~~kantiga~~ lösa stenar och klippstycken
971 *man [...]* ‖ man sväfwade i
972 Lake Sompiojärvi in Sodankylä, N7552963 E518597 (N68°5′24″ E27°26′48″). (TS)

mynningen af *Luiro*-elf.[973] Resan[974] fortsattes
167 sedermera längs floden till[975] ett litet nybygge, der wi hvilade oss några timmar efter den mödosamma wandringen öfver fjällen. En längre tids hvila trodde wi nu icke hafva af nöden, ty under de[976] påföljande dygnen togos wåra krafter icke mycket i anspråk, emedan färden allt fortfarande[977] kunde tillryggaläggas längs floden.

Under denna färd gjorde wi besök i några finska, wid flodstranden belägna gårdar eller så kallade nybyggen. Deras namn har till[978] större delen redan runnit mig ur hågan och utplånats ur mina rese[-]anteckningar[979], men hvad tiden ej förmått utplåna, är intrycket af det djupa elände, som rådde bland innewånarne i denna
168 olyckliga nejd. Sjuttonåriga misswäxter hade till den graden utarmat ortens bebyggare, att de i bokstaflig[980] mening nödgades äta hö. Såsom kändt är, begagnar allmogen i flera delar af Finland så kalladt barkbröd, som till en del innehåller bark och till annan säd.[981] Om ett sådant öfverflöd hade man här på orten knappt någon aning, utan de arma Sombio-boerne plägade[982] blanda halm tillhopa med barken. Detta år hade likwäl halmen[983] tagit slut i förtid och man släpade fram det usla lifwet med ett bröd, som war tillagadt af bark och ett gräs, som hos Finnarne bär namnet af *wesirikko* (Cerastium vulgatum)[984]. Tillgången på fisk war också här på or-
169 ten ganska obetydlig och boskapsskötseln bedrefs utan all omsorg, ehuru stränderna längs Luiro-elf bestodo af bördiga ängar. I denna förtwiflade belägenhet hotade många bland innewånarne att öfvergifwa denna ”förbannelsens-ort” och nedsätta sig i Ost-Finnmarkens fjorder, dit talrika skaror redan förrut sades

973 At present, there is the Lokka artificial lake between River Sompiojärvi and the River Luirojoki, discharging into the River Kitisenjoki at Pelkosenniemi at N7450079 E521505 (N67°10′1″ E27°29′48″) with the latter immediately thereafter joining the River Kemijoki. (TS)
974 *Resan […]* ‖ Wid nämnda e[lf]
975 *till* ‖ och
976 *de […] dygnen* ‖ det påföljande dygnet
977 *fortfarande* ‖ framg[ent]
978 *till […] redan* ‖ längesedan
979 *rese[-]anteckningar* ‖ anteckningar
980 *bokstaflig mening* ‖ ordets fulla betydelse
981 This type of bread was commonly in use until the early 20th century. Korhonen, O., 2005. (TS)
982 *plägade […] halm* ‖ skattade sig lyckliga, då de hade halm att blanda
983 *halmen* ‖ barken
984 Mouse-ear chickweed.

hafwa utwandrat. De bättre tänkande hyste dock allt framgent den förtröstan, att äfwen deras lidanden en gång skulle hafva en öfwergång och betraktade sin[985] närwarande hungersnöd såsom ett rättwist straff af försynen.[986]

Nedstämda af det djupa elände, som mötte oss i alla nybyggen, påskyndade wi med all
170 ifwer wår resa och anlände efter twenne dagars rodd till Lokka by.[987] Här togo wi åter wåra renslar på ryggen och fortsatte resan[988] till fots, emedan det hade förorsakat[989] en betydlig omwäg att följa den slingriga[990] floden och werkställa färden med båt. Efter[991] en tre mils lång wandring, tillryggalagd genom öde och obebodda nejder nådde wi åter wid *Tanhua*[992] nybygge samma flod. Men i stället för att följa dess fåra fattade wi nu beslutet att landwägen begifva oss till Sodankylä kyrka[993] och derifrån längs *Kittinen*[994] styra ned till Kemiträsk[995]. Knappt[996]
171 hade wi meddelat nybyggarne detta beslut, förrän[997] de manngrant sammangaddade sig emot oss och wägrade lotsa oss fram till kyrkan. Wår tilltänkta resa sades wara förenad med största lifsfara, emedan wägen ledde öfwer sanka, bottenlösa kärr, hvilka efter de ihållande regnen troddes wara så[998] uppblötta, att man knappt kunde undgå att dränka sig i gyttjan. I stället för att låta afskräcka oss genom detta motstånd utsatte wi twertom ett högt arfvode åt den, som wille åtaga sig att wisa oss wägen fram öfwer de fem mils långa kärren, samt förbundo[999] oss dessutom att frikostigt undfägna honom både med
172 bröd och brännwin. Lockad af dessa retelser förklarade[1000] sig en[1001] af de tillstädeswarande nybyggarne willig[1002] att blifwa wår wägwisare och lofwade till och med gå i döden med oss. Tillika tröstade

985 *sin [...] hungersnöd* ‖ sitt närwarande elände

986 There were several years of crop failure in the 1820s and 1830s in the Sodankylä area. The worst ones were 1832 and 1833s, but also 1828, 1836 and 1839 were poor crop years. In 1838, when Castrén was travelling in Lapland, there were places, where the grain crop had failed completely and also otherwise the harvest had been poor. There was also emigration to the coast of Finnmark in Norway. Onnela 2006: 87–88, 152–154. (TS)

987 At present, on the shore of the Lokka artificial lake. N7523082 E531207 (N67°49′15″ E27°44′27″). (TS)

988 *resan* ‖ 1. ~ ‖ 2. färd[en]

989 *förorsakat* ‖ ~ oss

990 *slingriga* ‖ 1. by ‖ 2. bu

991 *Efter [...] flod.* ‖ Efter en tre mils lång wandring, hwarunder wi ~~betydligen aflägsnade oss ifrån floden~~ tillryggalade öde nejder, nådde wi åter ett wid samma flod beläget nybgge.

992 A village in present-day Savukoski, in Castrén's time it belonged to Sodankylä, N7490335 E523019 (N67°31′41″ E27°32′23″). (TS)

993 N7477585 E482653 (N67°24′50″ E26°35′43″). (TS)

994 The River Kitisenjoki that discharges into the River Kemijoki at N7437705 E523893 (N67°3′21″ E27°32′57″). (TS)

995 The lake and parish (chapelric in Castrén's time) of Kemijärvi, N7399769 E 519321 (N66°42′57″ E27°26′17″). (TS)

996 *Knappt* ‖ Emot dett[a]

997 *förrän [...]* ‖ 1. förrän de utwisade, att ‖ 2. förrän de uppwäckte ett larm, som utwisade att det ändock fanns qwar en gnista lif i de magra skeletten

han oss med den försäkran, att han mången gång tillförene wandrat samma wäg och lyckligen tillryggalaggt den både[1003] på ljusa dagen och[1004] i nattens mörker, både i nyktert tillstånd och i rusets yra.

Solen hade knappt uppgått, då wi åter[1005] satte oss i rörelse. Wår wäg ledde i förstone genom en torr och ganska angenäm nejd, men snart öppnade sig för wår blick de widsträckta kärren. Det war icke utan en känsla af bäfwan, som jag betraktade den sanka, till en del moss-
173 belupna, till en del alldeles[1006] nakna dy, som utgjorde innehållet af dessa kärr. Samma känsla tycktes i förstone äfven öfwerwäldiga[1007] wår wägwisare, men rikligen undfägnad med mat och dryck repade han snart sitt mod, försedde[1008] sig med en fem alnars lång stör och trädde oförskräckt i gyttjan. Wi följde honom tätt i hälarna och måste städse bemöda oss om att trampa i hans fotspår, emedan ett falskt steg lätt hade kunnat bringa oss i förderfwet. Med sin ända[1009] ifrån barndomen förwärfwade bekantskap med dessa kärr kunde naturligtwis wägwisaren bättre än båda[1010] wi resande urskilja jordmonens beskaffenhet, men ofta råkade äfwen han i willrådighet och nödgades då sondera marken med
174 sin stör. Tycktes[1011] en större sträcka af kärret wara af misstänksam[1012] natur, så lemnade han oss efter sig och begaf sig helt allena ut på rekognoscering. Härifrån återwände han dock sällan[1013] för att lotsa oss fram, utan utpekade för oss på afstånd med sin stör den kosa, wi borde taga. Men då wi nu icke hade färdigtrampade spår att stiga på, så hände det ej sällan att wi råkade i ångest och nöd. Det är icke heller så lätt att behålla sitt lugna mod, då man nästan wid hwarje steg sjunker i kärret[1014] nedanom

998 *så uppblötta* ‖ öfwerswämmade af watten och
999 *förbundo oss* ‖ lofwade
1000 *förklarade sig* ‖ lofwade
1001 *en […] nybyggarne* ‖ en af nybyggarne
1002 *willig* ‖ <--->
1003 *både* ‖ så wäl
1004 *och* ‖ som
1005 *åter satte* ‖ satte
1006 *alldeles* ‖ <-->
1007 *öfwerwäldiga* ‖ bemäk[tiga]
1008 *försedde* ‖ täljde
1009 *ända […] kärr* ‖ 1. of ‖ 2. wid kärrens natur wanda blick
1010 *båda […] urskilja* ‖ wi urs[kilja]
1011 *Tycktes […]* ‖ War han alldeles owiss om terrängen
1012 *misstänksam* ‖ en
1013 *sällan […] fram* ‖ sällan
1014 *kärret* ‖ gyttjan

knät och ej kan beräkna sin tyngd i förhållande till fastheten[1015] af den dy, hvarpå man swäfvar. Att denna dy icke war särdeles pålitlig, derom öfvertygade man lätt, ty den höjde och sänkte[1016] sig under[1017] wåra fötter, liksom dyningen på hafvet.

175

De sanka och ödsliga kärr, öfver hvilka wi nu styrde wår kosa, woro här och der genomskurna af smala[1018] åsar, hvilka tjenade oss till hvilopunkter under den mödofulla wandringen. På sådana ställen underlät alldrig wår wägwisare att göra sina rättigheter på brännwinet gällande, och efter att i denna del hafwa blifvit nöjaktigt tillfredsställd, plägade han underhålla oss med berättelser om ett och annat, som skulle hafva tilldragit sig i de[1019] nejder, wi nu genomwandrade. De[1020] flesta bland dessa berättelser buro en mythisk färg, men en af dem hvälfde sig omkring ett äfwentyr, som mannen sjelf skulle hafva utstått. Enligt sin egen utsago hade han under en kyrkfärd helt oförmodadt stött på en björnhona och twenne ungar, hvilka suto i ett träd. Såsom för tillfället drucken ansåg han det ej för rådligt att angripa de tre björnarna, utan beslöt att till en början sofwa ruset ifrån sig och sedermera tillse, hwad som stod att göra. Wid sitt uppwaknande såg han björnarna ännu sitta qvar i trädet, hvarpå[1021] han började ladda sin bössa. Men härwid gjorde[1022] wår[1023] hjelte den ledsamma upptäckt, att han endast war försedd med en ordentlig kula, med knappen af en annan och en rostad spikända. Att med slika wapen angripa de tre björnarna syntes honom wisserligen äfwentyrligt[1024], men han tyckte sig likwäl wid närmare besinnande kunna wåga[1025] sitt eget swullna skinn för de tre, wackra björnskinnen. Han lade

176

177

1015 *fastheten [...] dy* ‖ den dy
1016 *sänkte* ‖ sla
1017 *under [...] fötter* ‖ wid hvarje steg
1018 *smala* ‖ smärre
1019 *de* ‖ den
1020 *De flesta* ‖ Till de mar
1021 *hvarpå [...] bössa* ‖ och började efter denna upptäckt
1022 *gjorde* ‖ yppade sig
1023 *wår hjelte* ‖ han
1024 *äfwentyrligt* ‖ wågadt
1025 *wåga* ‖ riskera

derföre dristigt an på björnmodren och skottet träffade så wäl, att djuret genast damp ned ifrån trädet. Härpå angrep han äfven de twå ungarna och dödade den ena af dem med knappen af kulan, den[1026] andra med sin[1027] rostade spikända.

En rik anledning[1028] till wår språksamma wägwisares berättelser erbjöd[1029] den leda ormen, som man[1030] i Sodankylä träffar nästan
178 wid hvartannat steg, men i det egentliga Lappland alldeles icke ser till.[1031] Det tyckes nästan, såsom skulle detta djur icke[1032] förmå bana sig wäg öfver Sombio-fjäll och af sådan anledning stadna i talrik[1033] mängd söderom detsamma, alldeles såsom man wid Kemi-elf berättar om nättingen[1034], att den träffas i en[1035] otrolig myckenhet nedanom Taiwalkoski[1036], af skäl att nämnda fors sätter ett oemotståndligt hinder i wägen för dess längre framskridande. Huru äfwen härmed må förhålla sig, så är[1037] det åtminstone wisst, att ormen öfwermåttan talrikt förekommer i Sodankylä och utgör[1038] ett stående thema i allmogens berättelser. Hufwudsumman af dessa berättelser är enligt
179 mina an-teckningar ungefär följande. Liksom[1039] menniskorna lefwa äfwen ormarna uti ordentliga samhällen med egna lagar och institutioner. I hvarje samhälle finnes en höfding och andra honom underlydande embetsmän. En gång om året församla sig ormarna i hvarje samhälle till[1040] ting (käräjät) på wissa dertill utsedda orter. Wid dessa tillfällen äger hvarje
180 undersåte rätt att hos sin[1041] höfding göra sina andraganden gällande. Ormhöfdingen skipar lag och rätt icke allenast ormarna emellan, utan utsträcker äfven sin makt utom samfundet[1042]. Bland annat bestämmer han wissa straff för både menniskor och andra individer, hvilka

1026 *den* ‖ och
1027 *sin […] spikända* ‖ spikändan
1028 *anledning* ‖ k<->
1029 *erbjöd* ‖ war
1030 *man* ‖ wi
1031 Castrén is referring here to the viper (*Vipera berus*), but he is mistaken in assuming that its habitats are restricted to the areas south of Sodankylä, although it is not as common in northernmost Lapland as in the parts of Finland further to the south. Suomen sammakkoeläimet ja matelijat: http://www.sammakkolampi.fi/lajit/kyy.html. (TS)
1032 *icke* ‖ alldeles ~
1033 *talrik* ‖ en ~
1034 *Flodnejonöga (nätting)* is the European river lamprey (*Lampetra fluviatilis*) that lives on all the coasts of Finland and in the rivers discharging into the sea. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/river-lamprey. (TS)
1035 *en otrolig* ‖ största
1036 The Taivalkoski or Taivalköngäs Rapids in a tributary of the River Kemijoki, N7266170 E557403 (N65°30′46″ E28°14′28″). (TS)
1037 *är* ‖ <->
1038 *utgör […] thema* ‖ här gifvit anledn[ing]
1039 *Liksom menniskorna […]* ‖ 1. Ormarna lefwa ~~i likhet med~~ liksom menniskorna i ordentligt organiserande [sic] samhällen, de hafwa sina höfdingar och styresmän, inför hvilka hvarje medlem inom ~~hvar~~ ormsamhället ‖ 2. Liksom menniskorna lefwa äfwen ormarna i ordentliga samfund, der
1040 *till ting* ‖ för att hålla ting
1041 *sin höfding* ‖ ormhöfding
1042 *samfundet* ‖ sitt samfund

antagit[s hafva][1043] dödat eller annars förorättat någon af hans undersåter.[1044]

181 Det[1045] är anmärkningswärdt, att jag funnit ungefär enahanda föreställningar om ormslägtet wara gängse hos flera i Sibirien wistande, med Finnarne beslägtade stammar.[1046] Det tyckes till och med, såsom skulle hos nämnda stammar en slags ormkult wara rådande. Wisst är åtminstone att deras[1047] Schamaner wörda ormens makt på det högsta och af sådan anledning bära tagelsnodda ormar på sin trolldrägt. De Finska Schamanerna äga mig weterligen icke så beskaffade symboler, men äfven hos dem finner man åtskilliga trollredskap, hvilka ovilkorligen förutsätta en
182 tro på ormens öfvernaturliga makt. Bland dessa redskap må här i förbigående nämnas:

1) *Ormens tingsten* (käärmehen käräjäkiwi), hvilken under[1048] skördetiden, då ormarna åtskiljer från tinget, blir funnen på klippor. Denna sten hålla Schamanerna för en mycket god hjelp i rättegångar.

2) *Ormens tarm* (käärmehen suoli) smulas i hästens mat och dryck, för att behålla djuret wid godt hull.

3) *Ormens strupe* (käärmehen suunahka). Härigenom dryper Schamanen watten i munnen på personer, som lida af halssjuka.

4) *Ormens tand* (käärmehen hammas). Dermed trycker Schamanen sjuka ställen, under det han uppläser beswärjelse-formler.

183 5) Ett *gräsström*, som ormen under simningen alltid måste hålla i munnen, för att ej sjunka. Detta strå tilldelas egenskapen att bita på det hårdaste jern. Äfven tror man kunna wärja sig dermed i rättegångs-ärender.[1049]

1043 Missing words added in Castrén 1852a: 68.

1044 The viper thematic is widely known in folklore especially in Eastern Finland. Siikala 2013: 271. The tales of snakes' society are explained by their custom of overwintering in groups under stones or the rhizomes of trees. Pulkkinen 2014: 279. (TS)

1045 *Det är anmärkningswärdt [...]* ‖ 1. Det är anmärkningswärdt, att ungefär enahanda föreställningar om ormslägtet äfven äro rådande ‖ 2. Det är anmärkningswärdt, att jag funnit ungefär enahanda föreställningar om ormslägtet äfwen wara gängse hos flera i Sibirien ~~boende Finska, Samojeder och Tatariska~~ wistande folkstammar. Det tyckes till och med, såsom skulle hos ~~dessa samtliga~~ sistnämnda stammar en slags prmkult wara rådande. Wisst är åtminstone att ormen i alla Tatariska

1046 Castrén collected tales of the snakes' society in Southern Siberia in 1847, see p. 899, 1256, 1261. (TS)

1047 *deras Schamaner* ‖ ormen [af] S[chamaner]

1048 *under* ‖ man

1049 Castrén collected folklore about these tools especially while travelling in Russian Karelia in 1839. See p. 298, 303. (TS)

Må nu detta wara nog sagdt om ormar och björnar. Hwad wåra[1050] egna personer beträffar, så will jag nämna, att wi efter en hel dags wadande i gyttjan kort före midnatten anlände till ett wälförsedt nybygge, der wi beslöto att hvila till morgonen. Wid mitt inträde i stugan märkte jag till min förwåning, att in-
184 newånarne i stället [att][1051] hellsa oss wälkommen och bjuda oss ett säte, helt[1052] stillatigande drogo sig undan till en aflägsen del af rummet och der sökte dölja sig för wåra blickar, så godt de kunde. Uttröttad af den långa wandringen fästade jag härvid ingen widare uppmärksamhet, utan lösband min rensel och kastade mig ned på en bänk, der jag genast insomnade. Innan kort blef jag likwäl uppwäckt af wärdinnan, som med mycken wälvilja inbjöd mig i badstugan och på det mest bewekande sätt bad[1053] om ursäkt för sitt obelefvade uppförande wid wår ankomst. I detsamma hviskade wägwisaren förslutet i mitt öra, att
185 man i förstone tagit oss för rymmare och stråtröfware, att han sjelf fått uppbära swåra beskyllningar och förebråelser för sitt dåliga sällskap, och att han[1054] med njuggan nöd kunnat öfvertyga nybyggets innewånare derom, att wi woro ärligt och anständigt folk, ehuru wåra kläder blifvit sönderrifna af qvistar och nedswärtade wid stockeldar. Nu sedan det rätta förhållandet blifvit utredt, sökte man på bästa wis godtgöra misstaget. Icke nog dermed att wärdinnan[1055] tillredde badstugan och der
186 egenhändigt betjenade oss, utan hon gaf sitt förtroende till oss äfwen derigenom tillkänna, att hon ifrån badstugan förde oss i sin egen sängkammare och der uppbäddade för wår räkning en säng tätt invid sin egen. När[1056]

1050 *wåra [...] nämna* ‖ 1. oss sjelfwa och wår resa beträffar, så ‖ 2. äfwentyrliga färd öfwer kärren beträffar, så will jag icke heller dervid ‖ 3. äfwentyrliga färd öfwer kärren beträffar, så will jag icke längre uppehålla mig dervid utan endast
1051 The word added in Castrén 1852a: 69.
1052 *helt* ‖ twerto[m]
1053 *bad om ursäkt* ‖ ursäktade sig
1054 *han [...] kunnat* ‖ det endast med stor möda tyckats lyckats honom
1055 *wärdinnan [...] utan* ‖ ~~man~~ wärdinnan inbjöd oss i badstugan, utan
1056 *När* ‖ Och

följande dagens morgon sedan[1057] randades, stod hon wid wår bädd i en prydlig hel[g]dagsdrägt och[1058] underhöll med sina händer en elegant bricka, som war belastad med en lysande kaffe[-]service.

Efter intagen frukost fortsatte wi wår wandring och anlände ännu före Gudstjenstens början till Sodankylä prestgård. De andliga herrarne förfogade sig till kyrkan, men jag nedsatte mig att revidera kyrko-archivet, i afsigt att 187 derur[1059] winna några upplysningar rörande innewånarnes härkomst i Sodankylä[1060] socken. I sjelfwa verket fann jag äfwen i kyrkoböckerna bekräftelse för den af mig redan förrut[1061] närda förmodan, att en stor del af ortens befolkning härstammade[1062] från Lappar, de der under tidernas lopp antagit Finnarnes språk[1063] och lefnadssätt.[1064] I afseende å språket warseblef[1065] jag dock både förr och sednare hos de ifrån Lappar härstammande familjer wissa[1066] idiotismer[1067], men i lefnadssättet märktes föga eller ingen olikhet emellan ortens äldre 188 och yngre bebyggare.[1068]

Jag har redan förrut omnämnt att Sodankyläboerne, hvad deras lefnadssätt beträffar, äro ett åkerbrukande folk, och ehuru deras mödor i detta afseende sällan krönas[1069] med framgång, anse[1070] de sig likwäl göra[1071] ett Gudi behagligt werk[1072], då de hvarje år plöja upp en torfva. Att åsidosätta åkerbruket är enligt deras[1073] föreställning detsamma, som att vara en Lapp[1074] eller hedning, och de hysa den fasta öfwertygelse att naturen för denna näringsgren icke utstakat någon gräns. Om en frostnatt förderfvar deras gröda, så se de häruti icke en natur-nödwändighet, utan en rättwis aga af försynen. Olyckligtwis[1075] drabbas de nästan hwarje

1057 *sedan* ‖ åter
1058 *hel[g]dags-drägt och* ‖ hel[g]dagsdrägt, un[derhöll]
1059 *derur […] upplysningar* ‖ der winna <-->
1060 *Sodankylä* ‖ de[nna]
1061 *förrut […] förmodan* ‖ på förhand alstrade förmodan
1062 *härstammade från* ‖ 1. ~ ‖ 2. ledde sin härk[omst]
1063 *språk* ‖ ~, seder
1064 There was also considerable Finnish settlement from the 17th century onwards, and the assimilation of the Saami population was not particularly rapid or complete. Onnela 1995: 157–176; Onnela 2006: 24–31; Itkonen, T.I., 1948 I: 96, 117. (TS)
1065 *warseblef […] familjer* ‖ tyckte jag mig likwäl hos de ifrån Lappar härstammade familjer förmärka wissa
1066 *wissa* ‖ några
1067 A detailed description of the old Finnish dialect of Sodankylä is included *passim* in Knut Cannelin's doctoral thesis (Cannelin 1888). (KH)
1068 *bebyggare.* ‖ ~ Begge sysselsättade sig med åkerbruk, och ehuru deras mödo[r]
1069 *krönas* ‖ kröntes
1070 *anse* ‖ trodde
1071 *göra* ‖ härigenom ~
1072 *werk […] torfva.* ‖ werk.
1073 *deras* ‖ Finnarnes
1074 This idea is obviously a consequence of the taxation system in use since the 17th century, in which all non-agricultural inhabitants of the country were classified as Lapps regardless of their actual ethnic background. Joona 2013: 18–22, 27; Enbuske 2013: 37, 43–44, 48; Itkonen, T.I., 1948 I: 96 etc. Itkonen, T.I., 1948 I: 129 mentions that the Inari Saami did not like being called

189 år af denna aga, och om den understundom äfven afböjes, så sker det wanligtwis derigenom, att man i förtid inbergar den omogna grödan.

Utom åkerbruk idka Sodankylä Sockens innewånare äfwen jagt, fiskafänge och boskapsskötsel, men sistnämnda näringar bedrifwas dock utan[1076] tillräcklig ifwer och energie. Med[1077] min kännedom af ortens physiska förhållanden skulle jag anse boskapsskötseln wara den rikaste[1078] näringskälla[1079] för Sodankylä socken, men jag lemnar oafgjordt om ens på denna wäg någon betydligare winning wore att skörda. I allmänhet är ifrågawarande socken i
190 anseende till sina materiella tillgångar onekligen en af de mest wanlottade orter i hela Finland. Här twingas innewånarne, såsom jag i det föregående omnämnt, att understundom lifnära sig med gräs, och det är ej exempellöst att man ur jordens sköte nödgats uppgräfva[1080] störtade kreatur och förtära det halfförruttnade[1081] köttet.

Ifrån detta eländets hem wilja wi nu med ens förflytta oss utför elfwarna Kitinen och Kemi till det några mil sydligare belägna *Kemiträsk*. Äfwen denna socken war i en icke alltför
191 aflägsen forntid bebodd af Lappar, hvilka efterhand[1082] antagit Finnarnes språk, seder och lefnadsart. om denna metamorfos skrifwer N. Fellman i ofvannämnda berättelse[1083] till Domkapitlet, att de första missionärerna i Kemi Lappmark Jacob[1084] Lapodius och Esaias Mansveti[1085] ”lärt Lapparna Finska språket, och straxt på rent Österbottniskt Finska begynt underwisa them i theras Christendom; Förskaffadt Finska böcker och lärt theras ungdom läsa i book.” Widare heter det i samma document:

Lapps but they used that name of their nomadic neighbours. (TS)

1075 *Olyckligtwis [...] grödan.* ‖ Likwäl ~~hålla~~ anse de ej för otillåtet att, om möjligt afböja denna aga.

1076 *utan* ‖ med

1077 *Med* ‖ Utan

1078 *rikaste* ‖ bästa

1079 närings-/källa

1080 *uppgräfva* ‖ ~ och förtära

1081 *halfförruttnade* ‖ förruttnade, af

1082 *efterhand [...]* ‖ genom presternas nitiska bemödanden blifvit icke allenast

1083 *berättelse* ‖ berättelsen

1084 *Jacob [...] Mansveti* ‖ Esaias Mansveti och Jacob Lapodius

1085 Jacob Lapodius (1622–1660) and Esaias Mansveti (Fellman, 1620–1697) were appointed pastors at Kemijärvi and Inari respectively in 1648. Esaias Mansveti was transferred to Kemijärvi after Lapodius's death and he served there until the end of his life. Sursillin suku 1971: 238 (No. 2991); Itkonen, T.I., 1948 I: 66–67. (TS)

”Och såsom min salig Fader-Fader (Esaias Mansveti) haft i synnerhet i förſtåne mycket swårt at intrycka Finska språket hos Lapparne,
192 har han i anseende till de fördelachtiga belägenheter här funnits till at upptaga Nybyggen bedrifwit at åtskilliga ifrån Ijo och Uhleå Sochnar begifvit sig hit, af hvilka några härſtädes” (i Kemiträsk), [”]andra längre upp i Lappmarken sig nedsatt och ehuru Lapparne i förſtåne welat utdrifwa them blefvo likwäl af Konungens Befallnings[-]hafwande maintenerade wid sina Nybyggen.” – – ”Desse bönder, som woro Finnar, dock belefwadt och booksynt Fålck, hafwa gagnat Lapparna otroligen och warit min sal[ig] Fader-Fader till icke ringa underſtöd med deras omwändelse, så att the icke allenaſt genom dagligt umgänge med Lapparne lärt thet
193 Finska språket; utan ock med theras exempel uppmuntrat them, at aflägga sina Afguda-tjenster, at lära sig läsa och ehrhålla then sanna kundskapen af en rätt Chriſtendom. Therjemte ock klädt them en hel annan lefnadsart: at the begynt byggja sig huus, föda boskap och upptaga åkerbruk, i synnerhet sedan the genom giftermålet befryndat sig med bönderna, hafwa the mäſtadelen aflagt Lappska språk och begynt tala Finska mellan sig och sina barn, äfvensom andra bönder”.

För det närwarande finnas i hela Kemiträsk församling inga Lappar, men liksom i Sodankylä röja innewånare[1086] äfven här på somliga orter i synnerhet i Kuolajärwi ka-
194 pel[1087], sin Lappska härkomſt genom[1088] vissa egenheter i språket och till en del äfven genom sitt utseende. I afseende å seder och lefnadssätt finner man på denna ort lika mycken hyfsning, som i många sydliga delar af landet.

1086 *innewånare [...] här* ‖ 1. äfwen här ‖ 2. innewånare här

1087 Called Salla since 1936. The original centre of the parish, the village of Sallansuu was located west of present-day Куолоярви at N66°58′3″ E29°12′37″ and has belonged to Russia since the Moscow Peace Treaty of 1940. (TS)

1088 *genom* ‖ så wäl genom sitt utseend[e]

1089 Rovaniemi is on the River Kemijoki at N7375629 E443415 (N66°29′41″ E25°43′43″). (TS)

Ännu mera tilltager hyfsningen och i bredd dermed det yttre wälståndet i Rowaniemi[1089] och Kemi socknar[1090], hvilka jemwäl i äldre tider warit bebodda af Lappar, men sedermera upptagit en stor del af sin befolkning ifrån Ryska Karelen[1091] eller de[1092] gamla Bjarmernas land.[1093] Innewånarne i dessa socknar äro alla utan undantag åkerbrukare, men för[1094] wissa allmänna naturhinder och i synnerhet det kalla klimatet har likwäl denna näringsgren ej
195 kunnat göra allt för betydliga framsteg. Deremot är laxfänget härstädes[1095] ganska förmånligt och äfwen boskapsskötseln utgör en wigtig näringskälla för orten. Slutligen hafva[1096] bönderna i Kemi och Rovaniemi af[1097] sina förfäder, de[1098] nyssnämnda Bjarmerna, ärft en stor benägenhet för handels-speculationer.[1099] De älska ej att tillbringa sin tid i lättja och sömn vid den värmande ugnshärden, utan irra vidt[1100] omkring på handelsresor, dem de ofta utsträcka
196 ända till Stockholm och Petersburg. Det[1101] är twifwelsutan just i sistnämnda omständighet, man har att söka grunden till den sällsynta hyfsning, som utmärker ortens[1102] innewånare. Och härigenom förklaras äfwen deras[1103] utomord[en]tliga raskhet, rådighet,[1104] beslutsamhet och energie i alla företag. Måhända hafwa äfwen wissa locala omständigheter i sin mon bidragit till att utweckla dessa för Kemi och Rowaniemi socknars bebyggare egendomliga characters-drag. Såsom man wet, är Kemi-elf i sitt nedersta lopp mycket strid och wattenrik, full af brusande forssar och wattenfall. Att färdas upp- och nedför denna ström, är förenadt med många[1105] faror och tager i anspråk icke allenast stora kropps[-]ansträngningar, utan
197 dertill[1106] erfordras äfven ett raskt och hur-

1090 *socknar* ‖ Lap[pmark]

1091 This assumption was derived from Jacob Fellman (1795–1875), but present-day research does not confirm it. On the contrary the Karelian influence in the Rovaniemi area is considered to have been relatively weak. The origins of the settlement were in different regions. Vahtola, J., 1996: 143–145. (TS)

1092 *de* ‖ det

1093 It has been assumed that the Biarmia of the Scandinavian sagas was on the River Dvina, but its location is actually uncertain. Its historicity, however, has not been denied. Koskela Vasaru 2014. See also the commentary to Castrén's article *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 48–88. (TS)

1094 *för [...] allmänna* ‖ i anseende till allmänna

1095 *härstädes* ‖ på

1096 *hafva* ‖ 1. äro ‖ 2. äga ‖ 3. haft

1097 *af [...] benägenhet* ‖ en stor benägenhet

1098 *de [...] Bjarmerna* ‖ Bjarmerna

1099 Cf. Castrén on Finnish and Russian national character p. 387–390 and travel diary between 7 and 10 July 1842, p. 606. (TS)

1100 *vidt [...] handelsresor* ‖ hela wintern igenom på marknader och handelsresor <----> icke blott innom landet, utan äfven

1101 *Det [...] man har* ‖ Det är twifwelsutan just detta rörliga lif, som hos allmogen på denna ort

1102 *ortens innewånare* ‖ allmogen på denna ort

1103 *deras* ‖ den

1104 *rådighet, beslutsamhet* ‖ 1. rådighet och energie i characteren, som utgöra ett ‖ 2. rådighet, beslutsamhet och energie i characteren

1105 *många* ‖ stora

1106 *dertill* ‖ fordrar

tigt sinne. Tager man i betraktande, att landets[1107] inbyggare tillbringa större delen af sitt lif på denna ström, så bör det kunna antagas, att äfwen denna[1108] omständighet utöfwat något[1109] inflytande på deras character.

Enligt hwad jag hört förtäljas, lärer på de sednare åren en ordentlig landswäg hafva blifvit banad ifrån Kemi till Rowaniemi och Kemiträsk.[1110] Wid den tid, då wår lappländska resa inträffade, war denna wäg knappt påbegynt, och wi nödgades derföre fara[1111] med båt utför strömmen. Det war med wexlande känslor, jag
198 tillrygga[la]de[1112] denna färd, ty ifrån Rowaniemi ända till Kemi woro alla forssar och wattenfall mig bekanta sedan[1113] min barndoms spädaste dagar och de enda bekanta, som döden lemnat mig qwar på denna ort, der jag först skådat dagens ljus.[1114] Midt under de smärtsamma intryck, som älskade anförwandters grafwar gjorde på mitt sinne, war det en[1115] fröjd att förnya bekantskapen med forssarna och wattenfallen – dessa yttra lekkamrater, hvilka mången gång warit nära att stjelpa min båt omkull och störta[1116] mig i förderfwet. Nu liksom förr höll jag det endast för en munter lek att ila hän
199 öfwer de brusande böljorna och öfwersköljas af fradgande bränningar. Ofta sökte styrmännen beweka mig att wid[1117] de farligaste wattenfallen stiga i land och passera wägen till fots[1118]. De försäkrade högtidligen att de, ehuru edswurna män, ej wågade answara för en lycklig utgång. Icke dessto mindre förblef jag städse sittande i båten och behöfde alldrig ångra mitt öfverdåd, ty han[1119], som är alla styrmäns styrmän, skänkte oss en lycklig färd och lät oss[1120] wälbehållna anlända till Kemi, der wår lappländska resa ändteligen slutades.[1121]

1107 *landets [...] tillbringa* ‖ allmogen till[bringa]
1108 *denna* ‖ sjelfva ~
1109 *något* ‖ ~ slags
1110 A road that was trafficable also in summer was completed in 1839. Enbuske 1997: 60. (TS)
1111 *fara* ‖ färdas
1112 *tillrygga[la]de denna* ‖ gjorde de[nna]
1113 *sedan* ‖ ända ~
1114 Castrén was born in Tervola on the River Kemijoki downstream from Rovaniemi. (TS)
1115 *en* ‖ ej
1116 *störta [...] förderfwet* ‖ göra en ända på mitt unga lif
1117 *wid* ‖ d[e]
1118 *fots [...] utgång* ‖ fots, ty ehuru edswurna män, trodde de sig ej kunna
1119 *han* ‖ Han
1120 *oss wälbehållna* ‖ 1. oss ‖ 2. både mig wälbehållen
1121 Along with the scholarly results, the journey had also other influence on Castrén's future. During the journey, he had sent his application for the position of lecturer in the Finnish language at the University of Helsinki, but the person who should have taken it to the university had been late, and Castrén could not therefore be considered as an applicant. It cannot be taken for granted that he would have been given the position, but now he was at any rate excluded. Carl Axel Gottlund (1796–1875) was appointed. Autio 1981: 44, 200. (TS)

2 Några dagar i Lappland[1122]

En qvarlefva af det rese-sällskap, hvarmed den Tidningsläsande Allmänheten redan gjort bekantskap på N:is 90 och 92 af Helsingfors' Morgonblad för år 1838[1123], höll kring medlet af sistledne Juli månad ett plenum i Peldovuoma by och Enontekis Lappmark. Förnämsta ämnet för rådplägningen angick den väg, de resande borde taga för att med minsta möjliga omak och omkostnader komma till Utsjoki.[iii] – Kapellanen i Enare D[urchman] och undertecknad hade redan i Kemi för sig uppgjort följande plan: nemligen, att i Wuontisjärvi (en by i Enontekis) köpa sig en båt, dermed färdas fyra mil uppför en fjällbäck, benämnd Käkkäläjoki, låta draga båten en mil öfver fjället, derefter bana sig väg utför den tremils långa Nuolasjoki (äfven en fjällbäck) och sedan på egen hand fortsätta resan utför Enare- och Teno-elfvar. Emot detta förslag gjorde Peldovuoma-boerne många grundade anmärkningar. "Käkkäläjoki," sade de, "är strid och på denna årstid så grund, att knappt en tom båt kan flyta derpå. För att bära effecterna och draga båten öfver det branta fjället, erfordras mycket folk, eller helst

iii. Vid skrifningen af Lappska nomina propria följa vi här det allmänt antagna, ehuru mycket oriktiga bruket. Rätteligen borde Utsjoki skrifvas Otsajoka, Enare Anar o. s. v.

1122 The article was originally published in *Helsingfors Morgonblad* No. 2–4, 6–8/1839 (7, 10, 14, 21, 24 and 28 Jan. 1839) and most parts of it in NRF I p. 10–33. Its manuscript has not survived and the text is published here according to Hf. Mbl. The reader is advised to read this text in parallel with the travel description published above.

1123 The author refers to two letters from the French geologist Eugène Robert to the Russian Minister in the Hansa Cities (Hamburg), Heinrich von Struve (1772–1851). Struve was also a geologist. The letters refer to the same scientific expedition to Scandinavia, Lapland and Spitsbergen (Svalbrd) that Castrén mentions in his description of his journey (see p. 77–78). *Helsingfors Morgonblad* published extracts of them in nos. 90/1838 (22 Nov.) and 92/1838 (29 Nov.). The former letter was written at Kaafjord on 29 August 1838, and the latter one in Stockholm on 29 September 1838. Robert also took part in the second expedition and published two extensive scientific letters to Struve as a special publication, Robert 1841. It remains unclear why Castrén wanted to associate also himself and his companions with the French expedition here. See also Hfors Mbl 84 and 86/1838, where C.R. Ehrström published his account of the first part of Castrén's and the others' journey. Deutsche biographische Enzyklopädie 9: 796; Wikipedia: Louis Eugène Robert, https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Eug%C3%A8ne_Robert. (TS)

några hästar. Nuolasjoki åter är till och med under flodtiden så grund, att båten måste dragas hela floden utföre." Mera än skildringen af dessa mödor afskräckte oss ifrån vår tilltänkta plan den försäkran, att Wuontisjärvi-folket knappt för hundrade Riksdaler[1124] skulle åtaga sig att vara oss behjelpligt. Denna uppgift öfverensstämde fulkomligt med E[hrström]s, som några år förut på en vida lämpligare årstid begagnat samma väg, att dessa 8 milen kostat honom sjuttiofem Riksdaler. Vi slogo projektet ur hågen. I detsamma uppkastades det förslag, att vi, i ställe[t] för att köpa en båt i Wuontisjärvi, skulle låta timra en ny vid Saunajärvi, der Enarejoki tages sin början.[1125] Alla ropade bravo! och redan tillfrågades tillstädesvarande "båtsmeder", om de ville taga sig verket an, då Erik Peldovuoma, en äkta Finne, med satiriskt löje sporde oss, hvar vi ämnade taga virke? Derjemte gaf han oss följande råd: "Herrarne," sade han, "taga sina renslar på ryggen, proviantera sig för 4–5 dagar och vandra till Jorgastack (en by vid Teno-elf); der ären J säkre, att träffa Fiskare, som med beredvillighet skola föra Er till Utsjoki utför Teno. Men," fortsatte Erik, "duger ej detta förslag, så gifves ej annat råd, än att Ni tager den 20 mil längre och mångfaldt besvärligare vägen genom Enare."[iv] Tvenne omständigheter förmådde oss att antaga det sednare förslaget: 1:o) ville B[lank], som åtföljt oss till Peldovuoma, i sådant fall blifva vår reskamrat; 2:o) trodde D., att hans åhörare ungefär vid det laget, då vi skulle inträffa i Enare, höllo marknad, d. ä. voro samlade för att under några dagar förrätta sin andakt.

Nu var hufvudfrågan afgjord, och till öfverläggning förehades, huruvida å orten skulle finnas någon duglig karl, som vore bugad att blifva oss

iv. Den som i god tid bestämt sig till en Lappsk resa, gör klokt, om han under vintern låter anskaffa båt till Tscheskemjaur eller Saunajaur (?).

1124 Swedish currency was used in Finland alongside Russian currency until 1850. Myllyntaus 1980: 340–341. (TS)

1125 Castrén probably means the source of the River Kietsimäjoki, known as Inarijoki in its lower course. The River Kietsimäjoki begins at N7609051 E417535 (N68°34′53″ E24°58′34″), but there is no actual lake there. (TS)

följaktig under resan. ”Jessjö och ingen annan är lämplig till detta värf,” sade Erik utan betänkande. ”Jessjö,” yttrade en annan i rådsförsamlingen, ”skall föra er fram; om han för er ofvan eller under vattnet (veen yläsin eli alasin puolin) vet jag icke; men det vet jag, att han för er fram.” Jessjö!” ”Jessjö!” ljöd det från allas munnar. Jessjö inkallades och hade ingenting emot förslaget. Till de loford, kamraterna fortforo att slösa på honom, yttrade han ödmjukt: ”med Guds hjelp skola vi komma fram och åter. Men,” fortfor han, ”Herrans vägar äro obegripliga; endast Han vet, hvad hända kan. Derföre måste jag först till Wuontisjärvi för att taga afsked af hustru och barn. I morgon afton är jag här åter.” Församlingen upplöstes och enhvar begaf sig till hvila. Följande dagen åtgick till större delen under förberedelserna till resan. Den derpå följande instufvade vi oss i en liten båt under tusende välsignelser och välgångs-önskningar af byns välvillige innevånare.

Det var en regnig dag, då vi embarkerade, och en regnig dag är en rätt ledsam sak för Lapplandsfarare, i synnerhet om de på 30 mil ej finna annat tak öfver sina hufvuden, än de mörka molnen,[v] annan brasa, än den, som antändes vid roten af ett träd, annan bädd, än den, som tillredes på en fuktig mossa, eller, till förfång för ulfven, i någon bergsklyfta. Föreställningen om följande dagens mödor bidrog i sin mon att öka ledsnaden. Ej ett ord vexlades; enhvar tycktes blott tänka på sig sjelf. Undertecknad, som hade den ledsamheten, att sitta något obeqvämt, intresserade sig likväl i så motto för det allmänna, att han började eftertänka, hvartill de många effecterna vi medtagit, skulle behöfvas. 2–3 lisp[und] bröd tycktes vara mer än 4 karlar kunde förtära på 7–8 dagar; likaså 5 skålp[und] fisk,

v. Det är en bekant sak, att Lapplands himmel sällan är klar.

1126 An unknown reader in the early 20th century or earlier has commented Castrén’s footnote in the copy digitized by the National Library of Finland with a pencil note: “jassså!” On the Internet: http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/393792#?page=2. (TS)

d:o kött. 3 kannor bränvin och 5 skålp. tobak voro oundgängligen nödvändiga, för att mildra Lapparnes hjertan; men de digra renslarne, hvardera af åtminstone 15 skålp[und]s vigt, hvarföre skulle de medtagas? Erik Peldovuoma hade i ersättning för 50 spik, dem vi köpt för att begagnas vid båt-reparationer, skänkt oss en jernskopa och i min tanke bevisat oss en verkelig tjenst. Upplysningsvis må nämnas, att den sedermera kom oss väl till pass, såsom öskar, tvättfat, punsch-bål, dryckeskäril och kittel. – Också förargades jag ej litet öfver lappmudden, jag köpt i Peldovuoma, då i detsamma ryggen kändes våt, och jag fann mig befogad träda den på mig. Denna metamorphos spridde någon munterhet i sällskapet. Mudden hade blott en ärm, var på somliga ställen luden, på andra bar, och räckte knappt till knäna, der ett par med remmar om vadorna fastsurrade stöfvelskaft vidtogo. Min hvita mössa och glasögonen bildade en skärande kontrast emot den öfriga kostymen.

Ändteligen upphörde regnet; solen framskymtade emellan de glesnande molnen, och luftens innevånare flögo fram ur sina gömställen, med glada lofsånger firande ljusets seger. Samtidigt med denna förändring klarnade äfven Eriks panna. Också han höjde sin stämma, och sjöng på Fädernes enkla melodi om Wäinämöinens första äfventyrliga färd till Pohjola, om flickan i norden, den olyckliga återresan med flere af den Finska poesiens herrligaste alster. Öfverraskad att inom Lapplands gränser förnimma toner, som börjat blifva sällsporda i Suomis dalar, frågade jag Erik, sedan han slutat, hvarifrån Peldovuoma-boerne inflyttat. ”Du skall veta,” sade Erik, ”att vi härstamma ifrån Ryssland (Karelen)[vi] [1127] och att min stamfar hette

vi. Att Lapparne med Ryssar förstå Karelare, är utom allt tvifvel och behöfver intet bevis. Likaså visst är det, att Päiviö-slägten verkeligen existerat och utmärkt sig i

1127 Castrén refers to the first edition of the *Kalevala*, published in 1835. The more extensive version known at present as the *Kalevala* was published in 1849. (KH)

Castrén assumed that the Pohjola appearing in the *Kalevala* was a historical location and he placed it in Biarmia, i. e. east of Lapland. Siikala 2013: 47. The quotation from the *Kalevala* in the footnote: Kalevala 1835 VI: 241–246. (TS)

Aisari. Denne hade åter en son, benämnd Päiviö, som var far åt tre söner, hvilkas lof ännu genljuder kring hela Lappland. Om du icke har dig någonting bekant angående Päiviö-slägten, så skall jag i afton, der vi tända upp eld och lägra oss, förtälja gamla minnen om dess underbara bragder."

ſtriden mot Karelare. Jag lemnar derhän, huruvida den Päiviö-slägt, hvarom Tornæus talar, är identisk med den, som ännu fortlefver i folkets minne, ehuru skäl visserligen finnas för en sådan förmodan; – men jag appellerar till Kalevala, der Päivilä och Päivän poika nämnas i varianterna, och förekomma uti fiendtligt förhållande till Kaleva-ätten. – Hvad beträffar min berättares sägen, att Päiviö-slägten härſtammar ifrån Karelen, måſte den lemnas i sitt värde. Det vissa är, att icke allenaſt Lapparne tillegna sig den och dess bragder, utan äfven många Finnar anse den vara af rent Lappsk härkomſt. – För öfrigt får jag till vederbörandes bepröfvande hemſtälla, om det icke vore mödan värdt och skulle lända så väl till upplysande af Finlands hiſtoriska förhållanden i forntiden, som i synnerhet af Kalevala-dikten, att uppsöka och noggrannt anteckna de traditioner, Lapparne ännu äga om sina ſtrider med Karelare. Äfven i geographiskt hänseende kunde detta företag leda till vigtiga resultater. Så t. ex. synes blott den omſtändigheten, att myther om Karelare ymnigaſt förekomma i Enare, och den sägen, att de alltid ſtyrt nedför Patsjoki lända såsom ett bevis till för den förmodan, att Karelska ſtammen ſträckt sig ända till Ishafvet. Det är troligen Patsjoki fall (köngäs), som i Kalevala skildras med följande ord:

"Jo laulo mokomat miehet
Rutjan koskehen kovahan
Kinahmen ilkiähän
Johon puut päin putoovat
Perin vierivat [sic] petäjät
Hongat latvoin lankiavat."

Men härom en annan gång.

Solen var ännu högt uppe, då vi satte i land och lägrade oss tätt invid den sakta sorlande bäcken uti en herrlig lund af yfviga björkar. Sällsynt i Lappland, påminte den om de oliver, som Hercules säges hafva planterat vid Alphei stränder.[1128] Här hörde jag för första gången de mångfaldt omvexlande tonerna af nordens näktergal (Satakielinen).[1129] Det förekom mig, liksom hade näktergalen utvalt lunden till sin bostad, och liksom vore hans sång egnad till en välkomst-helsning åt de sällsamma gästerna. Emedlertid lockade röken ifrån den i luften fladdrande brasan till vår åsyn en ren, som ställde sig vid branten af en utstående klippa på motsatta stranden, men ilade bort inom några ögonblick af fruktan för den skoningslösa jägarens kula. – Redan hade Philomela tystnat och Trollius tillslutit sina knoppar, då Erik väckte mig, der jag stod lutad mot en björkstam och betraktade den i vågen oroligt sprittande skuggan af björkens blad, ifrån mina fantasier och erbjöd sig att påbörja den utlofvade berättelsen om Päiviö-slägten. ”Men,” sade han, ”medan jag slutar min qvällsvard, kan du emedlertid, hellre än stå sysslolös och se på de onyttiga girsarna, gå i skogen och afskära några tvågreniga qvistar, hvilka jag sedermera skall begagna för att lemna dig en åskådlig bild af Päiviös vildrens-fången (*vuomenet*).” Jag åtlydde befallningen och satte mig derefter vid Eriks sida för att åhöra hans berättelser om Päiviös hjelte-ätt.

”I fordna dagar,” så började Erik, ”då Finnar och Lappar ännu lefde broderligt med hvarandra, och hvardera folket bodde i Finland, var det icke så fredligt i Norden, som nu. Ifrån långt aflägsna trakter och främmande verldsdelar kom ett folk, som ville bemäktiga sig Finland och underkufva dess gamla innevånare. Då uppmanade den åldrige Pätönen sin son Wäinämöinen[1130], att ställa sig i spetsen för Finnar och Lappar, samt förjaga de

1128 Castrén seems to be thinking about Pindar's ode, saying: "[…] the gray-colored adornment of olive, which once / Amphitryon's son brought / from the shady springs of Ister / to be the fairest memorial of the contests at Olympia." Pindar 1997: 81 (Olympia 3 verses 12–15). I express my gratitude for this information to Mr. Arto Kivimäki.

The only context where Heracles or Hercules is explicitly connected with the River Alpheios is when he led the rivers Alpheios and Peneios to make them clean the Augean stables, but no olive trees are mentioned in this connection. Apollodoros 2004: 93, 95 (2, 88–89). (TS)

1129 Castrén means bluethroat (*Luscinia svecica*), often called nightingale of Lapland. The thrush nightingale (*Luscinia luscinia*) is not found in Northern Finland. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/bluethroat; http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/thrush-nightingale. (TS)

1130 Pätönen and Väinämöinen, cf. Kalevala 1835 III: 79. The same rune about Väinämöinen's boat carving is the only one collected in Southern Lapland where the Pätönen character appears. Suomen kansan vanhat runot XII.1 No. 62–65, 67: http://www.skvr.fi. (TS)

nykomna gästerna. Sjelf gammal vorden kunde han icke deltaga i striden, utan ville i dess ställe anordna en smidja i någon bergsklyfta och smida männer förödande svärd. Nu började en strid på lif och död. Männer föllo å ömse sidor såsom tallar i skogen. De våra segrade, och fienden drog sig på andra sidan hafvet. – Långt efter dessa tider, och sedan Lapparne dragit sig till den ytterSta Norden, blefvo de ofta oroade af Ryssar (Karelare), som i stora skaror invandrade för att plundra och röfva. De foro fram värre än vargar och björnar, plågade menniskor på allt upptänkligt sätt, tills de fingo veta, hvar skatterna voro nedgräfde. Ej förr än de fyllt flere båtar med silfver och andra dyrbarheter, tågade de till sitt eget land för att följande år återkomma och bedrifva samma ofog. Det var i striden mot desse röfvare, som Päiviö-slägten i synnerhet utmärkte sig. Om du kommer hit någon vinter, medan Lapparne ännu äro här med sina renar, så skola de berätta för dig många sagor om de hjelte-bragder, hvilka så väl fadren, som sönerna utöfvat. Men jag tror icke gerna annat än hvad jag sjelf sett; ty det heter i ordspråket: ”vanhain valhet nuorten todet.” Således skall jag om Päiviö-fadren allenaSt förtälja, huru han fångade vildren med sina *vuomenet*, hvilka ännu i dag anträffas på flere ställen.” Af de qvistar, jag bragt ur skogen, andordnade nu Erik ett vildrens-fänge i miniatur och lemnade deråungefär följande beskrifning: Päiviö hade nedhuggit en mängd stora, tvågreniga granar och i toppen sålunda fastgjort begge grenarne, att han trädt dem igenom ett med hål försedt bräde. Dessa granar begagnade Päiviö till störar vid tvenne gärden, hvilka bilda en allt mer och mer smalande ingång till ett tåg, som formeras af tvenne vanliga och parallelt löpande gärden. I ändan af tåget finnes trenne upphöjningar, som äro gjorda af mossbelaggda stockar; de äro alla 3–4 alnar höga och ungefär 100 famnar

ifrån hvarandra. Gran-gärden äro ¼ à ½ mil långa, och det vanliga gärdet sträcker sig ifrån 2 ända till 5 mil (t. ex. ifrån Suinarova till Ounastunturi[1131]). Allt detta hade Päiviö helt allena tillvägabragt samt derpå med sitt folk på skidor drifvit vildrenarne i tåget och jagat dem utför nämnda branter. Om renarne kommo oskadde nedför dem alla, så blefvo de ändock sluteligen fångade inom ett stängsel, som Päiviö gjort efter sista upphöjningen. "Ändamålenligheten af denna uppfinning," fortfor Erik, "kan du inse deraf, att Päiviö på en enda gång fångat öfver tusen renar med sin "vuomen" i Pasmarova[1132]. Päiviö blef följakteligen mäkta rik, och bestod hans rikedom, likasom de fleste Lappars ännu i dag, uti renar. Derjemte hade han i sin tjenst trettio drängar och trettio pigor, ägde mycket silfver, fiske-vatten och lägerställen (kenttä)[vii] [1133]. Men silfret hade han kort före sin död nedgräfvit vid sin "kenttä" i Wenetjärvi[1134], utan att någon förmått upptäcka skatterna."

"Ryktbarast ibland Päiviös tre söner är Olof. Stor, stark och modig, såsom fadren, hade äfven han gjort till sitt lefnadsmål att bekriga Ryssar. Då han en gång ärnade företaga sig en resa och fruktade att fienden under tiden skulle göra ett besök i hans hem, så bar han en ofantlig stock på fjället utanför ingången till sin kåta och bad hustrun säga åt fienden: "Meiän poika sen kanto." Kort efter hans afresa kom äfven en skara Ryssar för att plundra. Men innan de grepo verket an, fästade stocken deras uppmärksamhet. De kunde icke begripa, huru

vii. I sjelfva verket tror man sig kunna uppvisa hans lägerställen i Enontekis, Kautokeino, Karasjoki, Kittilä, Enare och Utsjoki. I Enare säges hans kenttä varit på Sandesaari, der familjen Juutua nu har sitt sommarläger. Äfven i Sombio har man vid Luiro-elf visat mig stället, der Päiviö bott. Uti en gammal Communion-bok i Sodankylä förekommer namnet Hans Päiviö.

1131 Ounastunturi (Fi.)/Ovnnesduottar (SaaN) is a fell in Enontekiö and Muonio, N7575835 E368792 (N68°15′55″ E23°49′26″). Its highest point is 725 m above sea level. It is unclear what Erik meant with 'Suinarova'. There are several place-names beginning with Suina in Enontekiö. (TS)

1132 Pasmarova (Fi.)/Basmaroavvi (SaaN) is situated at N7589709 E392027 (N68°23′58″ E24°22′16″). (TS)

1133 Guovdageaidnu (SaaN)/Kautokeino (No.)/Koutokeino (Fi.) is in Northern Norway at N7676798 E820627 (N69°0′45″ E23°2′28″) and today it is the most important centre of Saami culture in the North Calotte region. Kárášjohka (SaaN)/Karasjok (No.)/Karasjoki (Fi.) is also in Northern Norway, at N7742290 E909614 (N69°28′19″ E25°30′40″). Sandesaari (in the footnote), cf. p. 236: Sadesaari. (TS)

1134 Lake Venejärvi (Fi.)/Venejávri (SaaN) in Enontekiö, N7590297 E394863 (N68°24′21″ E24°26′22″). (TS)

den blifvit förd uppför det branta fjället, och begärde en förklaring af Olofs unga hustru. Hon svarade, såsom hennes man befallt. Ryssarne föllo i största förvåning, då de hörde, att en ung qvinna kunde vara mor åt en så stark son, och afstodo ifrån plundringen. Emedlertid beslöto de att afvakta hans återkomst, för att, om möjligt, bringa honom om lifvet. Men då Päiviö[1135] kom, vågade ingen angripa honom. Likväl försäkrade Ryssarne skrytsamt, att i deras land fanns en kämpe, som var hans öfverman, och föreslogo, att Olof skulle följa dem åt och mäta sin styrka med hans. Olof emottog anbudet och for till Ryssland. Då kämparne möttes och helsade hvarandra med handslag, krossade Ryssen Päiviös hand. Päiviö grep sin motståndare om lifvet, och slog honom till marken. Ryssen steg upp och angrep i sin ordning Päiviö, men hade samma öde. Nu varnade honom Päiviö att icke mera försöka sin lycka. Desto mera förgrymmad rusade Ryssen på Olof, hvilken för tredje gången slog sin fiende till marken och besparade honom mödan att vidare uppstiga."

— "När Päiviö en gång vandrade i skogen, såg han en Stalo[viii] i beråd att lyfta en oerhörd sten.

1135 Päiviö here as a surname meaning Olof. (TS)

viii. Beträffande Lapparnes föreställning om Stalok, såsom ett mennisko-ätande slägte, se Helsingfors Morgonblad för 1838, N:o 92. L. L. Læstadius håller dem för ett historiskt folk. Märkeligt är, att många Lappar ej äga någon kunskap om Päiviö-slägtens strider med Karelare, men deremot veta förtälja, att den stått i fiendtligt förhållande till Stalo-folket. I det följande kommer att anföras en berättelse, huru Päiviö Isak sköt en Karelsk höfding. Enligt andra var Karelaren en Stalo. – En vanlig, kanske sednare, föreställning om Stalok är den, att de i *osynlig gestalt* förfölja menniskor och tvinga dem att brottas med sig. Segrar Stalo, så dödar han utan skonsmål sin motståndare och äter upp honom. Det är en Lappland vida utspridd sägen, att en Reisivuono-Lapp för fyra år tillbaka brottats med Stalo och besegrat honom. Stalok säges

Men då Stalo icke mäktade dermed, tog han sig före att i sakta mak vältra stenen. Obemärkt åskådade Päiviö en stund Stalos företag; derpå framträdde han ur sitt gömställe, skrattade åt Stalos svaghet och bar den till sitt bestämda ställe. Af fruktan för denne mäktiga fiende gaf sig Stalo att springa. Päiviö lät honom fara, men ångrade sig kort derpå och började förfölja mennisko-ätaren. Stalo hoppade öfver Näytämä- (Neid-) floden; Päiviö gjorde detsamma, ertappade Stalo och dödade honom.[ix]

— ”Till bevis på Olofs styrka länder ock följande händelse: Då Päiviö återvände ifrån en notfärd, öfverfölls han på Enare träsk af motvind och svårt väder. Hellre än att ro och kämpa med vågorna, som hotade att fylla hans af en not och mycket fisk lastade båt, beslöt han att lägga i land vid en holme, kastade den tunga båten på skullran och bar den öfver land.”

— ”På sin snabbhet har Päiviö ådagalagt lika utomordentliga prof. Det var Päiviös sed att aldrig förfölja vildrenar, om de ej voro flera i skocken. Sig hände, då Päiviö var stadd på en vildrensjagt med sin trogne dräng och ständige följeslagare Wuolleb (Olof) Walle, att denne började förebrå sin husbonde, för det han i stället för att fånga en vildren, som jemte sin kalf sprang förbi dem, skrämde bort renarne. Päiviö gaf sig att förfölja dem, dödade modren med sitt spjut och fångade kalfven lefvande, skänkte dem sedan med förakt åt sin anspråkslöse tjenare.”[x]

---

numera uppehålla sig på hafsöarne, dit de tagit sin tillflykt straxt efter Christendomens införande.

ix. Denna och näst följande berättelser om Olof Päiviö äro äfven och i synnerhet allmänt gängse i Enare.

x. Annars visar Päiviö mycken aktning för Walle. Så t. ex. ger han vid fiskfängen alltid största fisken åt drängen.

— ”En dag förföljdes Päiviös fårahjord af en varg. Päiviö börjar sätta efter vargen, fattar tag i svansen och krossar vargen mot en klippa.”

— ”Då ingenting förmådde motstå Päiviös handfasta arm, och sjelfva Stalo icke vågade mäta sig med honom i styrka, öfverlade Päiviö i sitt sinne, huru en strid med björnen månde aflöpa. Derpå går han i skogen, väcker björnen ur sitt ide och nedlägger den starke utan några vapen.”

Sina sista bragder utförde Olof för trons seger.[1136] Han hade sjelf varit en nitisk Afgudadyrkare; men då ryktet om den nya läran nådde hans öron, beslöt han att sätta de hedniska makterna på prof. Han slog på kuobdi[e]s (spåtrumman)[1137] för att af bjellrornas klang utforska, huru hans tillämnade vildrensjagt skulle aflöpa. Trumman gaf ett gynsamt förebud, men löftet svek. – Gudarne åter pröfvade Olof på följande sätt: Han satte sig att flinta upp eld i regnväder och anropade sina Gudar om bistånd. Men då hans förehafvande icke lyckades, vände han sig till den Ende Guden, och straxt tändes fnösket. – Efter dessa prof uppbrände Olof spåtrummorne, nedref Seiderna och förstörde allt, hvad han öfverkom af hedniska monumenter.[xi]

xi. I sammanhang härmed anföre vi ur Prosten och Kyrkoherden Mag. Tornaei ”beskrifning öfver Torneå och Kemi Lappmarker, förf. år 1672” följande berättelse: – – ”uti en by Päldo-Järf, bodde en Lapp, *Päder Päiviä*, en ärlig, välbehållen och Gudfruktig Lapp. Han vardt död för två år sedan och hade många söner, hade ock en tid i förstone med alt sitt husfolk troligen tjänt och dyrkat sin Seita; men det hände sig en gång, att Renarne begynte mycket dö för honom, derföre han anropade och flitigt ärade Seitan, men det halp intet, Renarne dödde immerfort. På sistone drager han med alla sina söner til afguden, förer med sig många Lass torr ved, pryder vackert med friska granqvistar kring om, gifver honom offer, de hudar med bellingar, horn och hufvud, som han af de döda Renar dragit hade, falla alla på knä, innerligen

1136 See also Itkonen, T.I., 1948 II: 308. (TS)

1137 Goavddis.

1138 The place-name is missing. Castrén also marked two asterisks here as the sign of a footnote, but there is no footnote. (TS)

”Mätt af år och ära begaf han sig på sistone hela trettio milen till[1138], för att i Herrans hus öfva sin andakt. Der hvilar hans stoft i vigd mull.”

Sedan Eric ledsagat Olof Päiviö till sin hvilostad, började han tänka på sin egen hvila under nattens återstående timmar. Emedlertid förmådde jag honom att ännu förtälja några traditioner om de begge öfriga Päiviö-sönerna.

”Isak Päiviö,” fortfor han således, ”utmärkte sig såsom bågskytt. Hans säkerhet att skjuta var så stor, att han träffade harren, då den slog. Också han förföljde Ryssar och utförde bland andra följande värf: I spetsen för en skara Ryssar, som härjade i Lappland, stod en från hufvud till fot kopparklädd höfding. I sin rustning var Ryssen så styf, att han icke kunde föra gaffeln till munnen, då han åt, och

---

bedja Seitan, att han med något tekn sig uppenbara ville, om han en Gud vore: När på sådant tecken intet syntes, ändock de hela dagen lika som Baals Propheter (I. Reg. 18.) tilbedit hade, stodo de up ifrån sin förmenta gudelighet och kastade all den torra ved som de medfört hade uppå afguden, och tände eld på honom och så upbrände hela Bys afguden: då hans *Pagani* ville dräpa honom derföre, svarade han lika som *Gideon* (Jud. 6.): Låt afguden hämna sig sjelf på mig. Denne Lappen *Päiviä*, var så fast i sin tro, at då öfverdådige kämpade emot honom, och sade sig vilja trolla honom, begynte han sjunga emot dem *Trones och Fader vårs sånger*. Item *Nu bedje vi then Helige And. O! tu helige Ande kom, slit sönder djefvulens snaro* etc. Han brände sedan alla Seitar, hvarest han dem fann, och sände sin äldsta Son, som hette *Vuollaba* til at bo i den namnkunniga Lappebyn Eenar, som skattar til tre Konungar, at han där måtto förbränna alla deras afgudar och Seitar, hvilka i den byn rätt många voro, det Wuollaba ock efterkom, och derföre måste han dem undfly til annat Konungarike Norrige, der bor han än.” – – – Det är just härpå, jag grundat min förmodan om identiteten af Tornaei Päiviö-slägt med den af oss omtalta. Men Lapparnes strider med Karelare måste förflyttas till en långt aflägsnare tid. Må hända har man på Päiviö tillämpat äldre traditioner.

måſte derföre matas af sin dräng. Päiviö, som länge lurat på höfdingen, fick ändteligen öga på honom, juſt då han höll på att göra sin måltid. Päiviö spände sin båge, och då drängen förde gaffeln till munnen, flög en pil, som träffade gaffelns skaft och dref den i halsen på Ryssen." –[1139]

"Tredje Päiviö-sonen säges hetat Johan. Han var en mäktig trollkarl, sådana numera ej födas i Lappland. Här har det gamla trollslägtet dött ut; i nedra landet skola ſtora trollkarlar ännu finnas[xii]; men Lapparne kunna endaſt "vända ögonen" på menniskor och utskicka sina tjenſte-andar på de sjelfve eller deras boskap. Deremot kunde de i fordna dagar åſtadkomma hvad helſt de ville. Män och qvinnor voro lika indrifna i konſten. Hvad nu Johan Päiviö beträffar, så vill jag berätta, huru han förgjorde en mängd Ryssar, som tagit honom till vägledare till någon ort, der rikt byte var att förvänta. Johan förde dem till en brant på Pallaſtunturi, och lät klockor ljuda, eldar lysa och byar synas under berget. Dit går vägen, sade han; men för att ingen må taga vilse i den mörka natten, skall jag gå förut med ett bloss i handen. I detsamma kaſtade han sitt bloss utför branten, men blef sjelf ſtående på berget, osedd af fienden. Ryssarne ilade dit de sågo elden fara och förgingo så i afgrunden."[xiii]

xii. Såsom bevis på forntida trollkonſt har jag hört omtalas följande händelse: En Finsk trollhexa skickade i veckans början allt sitt folk ut på ängen, och lofvade Lördagsaftonen sjelf komma för att se, huru arbetet lidit, och upptaga allt det hö, som under veckan blifvit slaget. Dermed tillgick sålunda, at hon ſtälde sig midt på ängen och verkſtälde några hexerier, hvarpå folk såsom moln nedſtrömmade från luften. De nya arbetarne begärde räfsor, men gumman lät dem räfsa med fingrarne.

xiii. Denna berättelse tillämpas af flere och med många variationer uppå Laurukainen. Också lokaliseras den olika på olika orter.

1139 This tradition is told in connection to both Päiviö and Laurukainen. Bartens 2017: 70–73. (TS)

Så litet dessa enkla berättelser äfven må synas vara egnade att väcka och underhålla något intresse, hade de likväl hos mig förjagat sömnen och framkallade, sedan Erik slutat, en mängd allvarsamma betraktelser. De voro en ovillkorlig följd af det gängse ropet, som äfven nått mina öron, att Lapparne i alla tider utmärkt sig såsom ett fegt och uselt slägte. Beskyllningen för feghet tycktes mig ej vara rätt befogad emot ett folk, som genom sekler räddat minnet af sin hjelte-ätt och med stolthet omtalar dess bragder, då deremot frågan: ”huru hette din Farfar?” ofta och vanligen lemnas obesvarad af Lappen. Låt äfven vara, att Päiviö-slägten ej vore af Lappsk härkomst, så bevisar dock den omständighet, huru högt de skatta mannamod och den ära, som inlägges i tappra idrotter. Fegheten kan alltså icke utgöra grundtonen i Lapparnes charakter, ej heller det sjelfförakt, man velat tillskrifva dem. Huru skulle de med dylika driffjädrar hafva bibehållit sina förfäders seder och skyddat sig emot främmande inverkan[xiv], då, som bekant är,

xiv. Vid anställd jemförelse af tillståndet i Kemi Lappmark under dess första religions-lärare (Esaias Mansueti, Jacobus Lapodius, Esaias och Nils Fellman), sådant det skildras af Nils Fellman, och nämnda Lappmarks nuvarande ställning, synes Finnarnes inflytande på Lapparnes odling i sednare tider mera af- än tilltagit. I anförda Nils Fellmans ”berättelse”, dat. den 3 Juni 1751, heter det bland annat: – – – ”och såsom the (Es. Mansueti och Jac. Lapodius) voro Finsk födda Österbottningar, – – – hafva the lärt Lapparne Finska språket, och straxt på rent Österbottniskt Finska begynt undervisa them i theras Christendom; Förskaffadt Finska böcker, och lärt theras ungdom läsa i book” – – (§. 2). Vidare: ”Och såsom min salig Fader-Fader haft i synnerhet i förståne mycket svårt att intrycka Finska språket hos Lapparne, har han, i anseende till de fördelachtiga belägenheter här funnits till att upptaga Nybyggen bedrifvit at åtskilliga ifrån Ijo och

hvarken Svenskar, Finnar eller Norrmän uraktlåtit att göra dem gällande.

Att Lapparne dragit sig upp till den yttersta Norden, kan ej lända till bevis på deras feghet. Ty äfven med förutsättning, att de i fordna dagar

---

Uhleå Sochnar begifvit sig hit, af hvilka några härstädes" (i Kemiträsk), "andra längre upp i Lappmarken sig nedsatt och ehuru Lapparne i förståne velat utdrifva them blefvo likväl af Konungens Befallningshafvande maintenerade vid sina Nybyggen." – – – "Desse bönder, som voro Finnar, doch belefvadt och booksynt Fålck, hafva gagnat Lapparna otroligen och varit min sal[ige] Fader-Fader til icke ringa understöd med deras omvändelse, så att the icke allenast genom dagligt umgänge med Lapparne lärt thet Finska språket; utan ock med theras exempel uppmuntrat them, at aflägga sina Afguda-tjenster, at lära sig läsa och ehrhålla then sanna kundskapen af en rätt Christendom. Therjemte ock klädt them en hel annan lefnadsart: at the begynt byggja sig huus, föda boskap och upptaga åkerbruk, i synnerhet sedan the genom giftermålet befryndat sig med bönderna, hafva the mästadelen aflagt Lappska språk och begynt tala Finska mellan sig och sina barn, äfvensom andra bönder" (§. 4). – För att ej tala om Lapparne i Utsjoki, hvilka och i synnerhet Fjäll-Lapparne äro ganska litet hemmastadda i Finskan, talas det till och med i Enare blott af karlarne någorlunda obehindradt. Sig emellan tala Lapparne öfverallt sitt modersmål. "Oma maa, oma kieli!" är äfven deras valspråk. Ännu mindre, än i språket, röjer sig nu för tiden Finnarnes inflytande på Lapparne i mythiska qvarlefvor och lefnadssättet. Öfverallt, der Lappar och Finnar råkat i beröring med hvarandra, hafva Finnarne till det mesta förgätit sina egna och upptagit Lapparnes mythiska föreställningar, då det deremot är ganska problematiskt, om de sednare lånat något ur den Finska Mythologien. Beträffande lefnadssättet, finnes i Enare blott tre Lappska Nybyggare; men äfven desse odla ingen jord och lefva i det närmaste såsom Fiskar-Lappar. Äktenskapliga förbindelser emellan Lappar och Finnar äro i våra dagar en sällsynthet och anses af begge nationerna för en mesalliance.

innehaft Finland, är det outredt, af hvilken anledning de öfvergifvit landet. Minst antaglig är den förmodan, att de rymt fältet af fruktan för den beprisade Finska tapperheten. Men om äfven så vore, måste man taga i betraktande, att Lapparne, såsom ett nomadiserande folk, ej aktade mödan värdt att kifvas om en jordfläck, helst de genom Lappmarken fingo sin förlust mångfaldt ersatt. Finland var sannerligen icke en alltför fet bit för Lappen, sedan landet blef uppodladt, och mossarna (förutsatt, att Finland var ett mossfält[xv]) uppbrändes till svedjeländer. I sjelfva verket är det brist på renbete, som af Finnarne uppgifves, såsom förnämsta orsaken till Lapparnes utvandring. Det synes således vara enligare med sanningen, att ur physiska grunder härleda nämnda faktum (om annars Finnarnes härvaro kan gälla för ett historiskt faktum), än ligga den folkets charakter till last.[xvi] 1140

xv. Utan en sådan förutsättning kan åter Lapparnes härvaro rimligtvis icke antagas.

xvi. I sin "beskrifning öfver de till Sveriges krona lydande Lappmarker" m. m. skildrar P. Högström Lapparne, såsom ett i moraliskt hänseende föraktligt slägte. Likväl yttrar han sig berömmande om deras modighet. "Jag vet icke", säger han pag. 155, "om jag må säja, att detta folket äro af naturen klenmodige och rädde, emedan jag tycker mig kunna med mera fog säja, att de äro till större delen mer behjertade, än man trodt dem om." – Den omilda, och enligt min tanke orättvisa, tillvitelse för feghet, misstänksamhet, ohjelpsamhet, m. m., som vanligen påbördas Lapparne, har troligen sin grund deri, att man vid bedömande af deras charakter tagit till ögnamärke deras förfarande emot sina grannar, eller med andra ord, emot samvetslösa förtryckare, som i känslan af sin andliga och materiella öfverlägsenhet sätta en ära i handlingar, för hvilka den sunda känslan måste rysa. Jag har sjelf hört Finnar prisa nidingsdåd, som de föröfvat emot Lappar, hvilka, i fall af laga åtal, skulle af samhället brännmärkas med de mest vanärande straff. Till försvar för sina

1140 Castrén refers here to Pehr Högström's (1714–1784) description of the Saami and Lapland in general. Högström was a pastor at Gällivare in present-day northern Sweden, and he published his work in 1747. It was printed also in German translation in 1748. Högström 1747: esp. 150–160; 1748. (TS)

Under dessa betraktelser började solens förſta ſtrålar tränga sig genom den mörka lunden. Naturen vaknade till nytt lif, som röjde sig i näktergalens sång, hos de på vattenytan plaskande fiskarne, ja! till och med uti blommornas verksamhet, i det de åter höjde sina ſtjelkar och uppläto de doftande kalkarne. – En besynnerlig, alldeles barnslig, fantasi intog mig vid anblicken af de mot solen glittrande daggdropparna. De förekommo mig såsom klart ſtrålande ögon af de genier, hvilka den Finska Mythologien tilldelar hvarje väsen. Och när någon daggdroppe ifrån de öfverhängande björkbladen nedföll på mitt ansigte, trodde jag den vara en tår, som någon huld ”haltia” fällde af tacksamhet för min kärlek emot henne – den försmådda. Med denna fantasi insomnade jag.

---

handlingar åberopa desse uslingar: ”Är det synd att bedraga Lappar; de äro ju icke menniskor, utan vilda djur; dessutom hafva de silfver mer än de behöfva och af sådan anledning nedgräfva i jorden, då vi näſtan svälta ihjäl” o. s. v. Är det under, om Lapparne vant sig emot dylika barbarer använda feg liſt och slughet, om de visa sig misſtänksamma emot dem, iakttaga förbehållsamhet och ytterſta försigtighet i deras umgänge. I ſtälle för ſiſtnämnda laſter skulle jag i fråga om Lapparnes inbördes vandel, bland deras hufvud-dygder på goda skäl omnämna uppriktighet och förtrolighet. Emot fattiga äro de mäſtadels hjelpsamma. Gäſtfrihet tillkommer dem i vida högre grad, än de Finska Nybyggarne i Lappmarken. Så läto Finnarne i Enare ösa penningar på sig för hvarje småsak. Bland Lapparne ansågs sjelfva anbudet för en skymf. Hade en Lapp undfägnat oss med det bäſta han äger, och i ersättning derföre erhållit några skonålar eller litet tobak, ansågs detta för en oförtjent gåfva och spridde ſtor glädje öfver hela familjen samt framkallade tusende välsignelser öfver gifvaren. De rådande laſterna hos Enare-Lapparne och troligen alla Fiskare-Lappar äro: böjelse för lättja och maklighet, briſtande omtanke, osnygghet; och hos Fjäll-Lapparne, i synnerhet en gränslös passion för bränvin.

Solen var redan högt öfver horizonten, då vi öfvergåfvo vår lugna fristad för att gå dagens mödor till möte. Då vi emedlertid ännu hade en mils båtfärd utefter Peldojoki öfre lopp (vanligen Ylijoki kallad), uppmanade jag Erik att förkorta vägen med någon berättelse. Han började som följer: "När du kommer till rätta Lappmarken, skall du erfara, at Lapparne äro mycket användbara, såsom vägvisare. Vana ända ifrån sin barndom att löpa omkring såsom hundar, finns på flere mil ej träd, ej sten, ej källa, som de icke hafva reda på. Men ännu har ingen menniska funnits, som hade känt så noga alla trakter i Lappmarken, såsom Laurukainen (Lapparnes Laurukadsch). I hela det vida Lappland finnes ingen vrå, dit han icke skulle känt vägen. Derföre voro Ryssarne angelägne att begagna honom såsom vägvisare under deras ströftåg i Lappmarken. Laurukainen var också mycket beredvillig att vägleda dem; ty han var en klok man och visste ställa saken så, att Ryssarne aldrig undgingo en neslig död, när de kommit i hans klor. Anmärkningsvärd är i synnerhet följande bragd: Laurukainen skulle föra en mängd Ryssar öfver Ounasjärvi; men de blefvo hungriga på vägen och anbefallte Laurukainen att lägga i land. Han styrde på en holme. – Sedan hungern var stillad, lade sig Ryssarne att sofva, efter att likväl hafva anordnat en vakt vid båtarne. Men småningom somnade äfven vakten. Nu tyckte Laurukainen tiden vara inne för honom att utföra sitt anslag; – han sköt ut båtarne – de voro tre, enligt andra: sju till antalet, alla fullastade med mjöl och andra matvaror, samt af Lappar röfvade dyrbarheter) och var just i beråd att stiga i en af dem, då vakten vaknade. Han grep efter sitt svärd, men det var borta. Laurukainen hade nemligen bragt i båtarne allt hvad han kunnat åtkomma utan fara att väcka Ryssarne, såsom yxor, gryta, matvaror, m. m. Till lycka för Laurukainen hade Ryssarne

med undantag af vakten lemnad sina svärd efter sig i båtarne. När nu Ryssen till sin stora förargelse såg sig afväpnad, sprang han i vattnet och fattade i närmaste båten, hvilken var densamma, hvari Laurukainen stigit. Denne knäppte Ryssen på fingrarne med hans eget svärd, hvarvid Ryssen hade det missödet att förlora alla sina fem. De föllo i båten jemte en stor guldring. Först nu gjorde Ryssen allarm, men Laurukainen var redan långt ute på träsket, då Ryssarne ilade till sin kamrats hjelp. De började bedja Laurukainen om förbarmande och sade: "Kom hit, helige broder! här får du äta gröt med Svenskt smör till öga och med egen (enligt andra: din husbondes) sked." Laurukainen svarade: "Här är gröten och mjölet med." När Ryssarne funno, att böner ej hjelpte, ropade någon: "Kom hit, och smält tenn skall gjutas i din strupe.[xvii] – I nio dygn rodde Laurukainen kring holmen, bevakande Ryssarne, att de ej måtte undkomma med flotta eller genom någon oförmodad händelse. På den tionde gick han i land. Då voro alla döda; blott en enda lyftade ännu litet sitt hufvud. Holmen, der detta tilldragit sig, kallas ännu i dag Karjalan saari."

---

xvii. Det är anmärkningsvärdt, att Lapparne på Karelsk munart anföra detta samtal. Deraf synes vara påtagligt, att Lapparne sjelfve med Ryssar förstå Karelare. Samtalet lyder på Finska sålunda:

Karel. A! tuokah veneh, pyhä veli! tääl' on huttu ja hyvä ruoka, Ruotsin voita silmäks' pannah, oma hutri annetah.

Lauruk. Mull' on huttu ja huttu neuvot.

Karel. Ka! tules tänne; kuuma tina kulkkuh valetah.

För öfrigt berättas denna tradition på flerfaldigt sätt, och är icke blott gängse i Lappmarken, utan äfven i norra delen af Österbotten.

— ”En annan gång hade Ryssarne tagit Laurukainen till ſtyrman utför Patsjoki. När man kommit till närheten af ett deri befinteligt fall, faſtband han alla (sju) båtar, och bad Ryssarne krypa under sina täcken, för att de icke måtte falla i förskräckelse vid anblicken af det ofantliga vattenfall, hvaraf de redan hörde dånet. Utan betänkande åtlydde Ryssarne anmaningen. Derpå ſtyrde han tätt förbi en klippa och hoppade på den; men Ryssarne förgingos i fallet.”

”En annan gång ſtyrde han åter Ryssarnes båt rakt mot en klippa i samma flod. Ryssarne drunknade, men Laurukainen undkom äfven denna gång, emedan han var ”veen ärimys.” –

”Efter dessa och dylika bragder fattade Ryssarne dödligt hat till Laurukainen och beslöto att förgöra honom. Det skall äfven hafva lyckats dem, men efter många svårigheter, och sedan Laurukainen tillfogat dem ſtora olyckor, såsom då de öfverraskade honom i hans köttboda. Ryssarne ſtodo utanföre och skreko, brinnande af otålighet, att han skulle komma ned. Men Laurukainen gjorde sig ingen brådska, lät dem väsnas och packade i allsköns trygghet kött i en peski (lappmudd). Ryssarne blefvo allt mer och mer högljudda, samt hotade öfvermanna honom i bodan, om han icke skyndade sig ut. Omsider kaſtade Laurukainen sin med kött fyllda peski ut genom en lucka i skullen. Ryssarne togo den för Laurukainen och rusade alla att genomborra honom med sina spjut. Laurukainen flydde under oredan, och fogade genom sin trollkonſt ännu så, att Ryssarne, i tanke att mörda honom, vände sina vapen emot hvarandra, och ſtupade så till ſiſta man. – Laurukainen var en silmän-kääntäjä.”[xviii]

xviii. Äfven denna tradition berättas på olika sätt, t. ex. så: att Laurukainen fyllt sin peski med dun, nedkaſtat den och begagnat tillfället att fly, medan Ryssarne voro insvepta i dun-molnet.

– – – ”Säg mig,” sporde jag Erik, sedan vi kommit till Seidajärvi, ”hvaraf detta träsk har sitt namn. Seider voro ju Lappska Gudomligheter; måhända har någon Seida stått i närheten af träsket? Annars tycker jag, att vattnet här är mycket klart, och dylika träsk har jag hört Lappar kalla Saivojaru, emedan deras Förfäder under Hedendomen skola hyst den vantron, att träsk med klart vatten beboddes af Saivo kallade Gudomligheter, om hvilka Lapparne jemväl berätta, att de ej tillåtit Fiskare idka sitt fänge inom deras områden, hvarföre de, som voro nog djerfva att försöka sin lycka, måste med sakta rodd bedraga Guden.[xix] Säg mig således, hvarföre detta träsk kallas Seidajärvi och icke Saivojärvi?” – ”Din förmodan är mycket riktig,” vidtog Erik, ”på udden, du ser framsticka venster om oss, har verkeligen en Seida funnits. – Men härmed sammanhänger en annan saga, som jag äfven skall förtälja. ”En trollkarl, benämnd Lompsolo, bodde i fordna dagar på nämnda udde, och hans var Seidan, som stod derpå. Med Gudens tillhjelp fick Lompsolo mycket fisk. På motsatta stranden hade en annan trollkarl uppslagit sitt läger. Han fiskade utan Seida och fick ingenting. Hvad gjorde nu han för att lyckas i sitt fänge? Jo, när Lompsolo sof, nedref han dennes Seida, hvilket hade den af honom beräknade påföljd, att blott hans fänge lyckades, men Lompsolos alls icke, så vida Lompsolo hade hela sin kraft af Guden. – Lompsolo lät icke heller saken dervid bero. Han bygde en ny Seida, och nu

xix. Anledningen till denna föreställning torde vara följande: I så kallade Saivo-träsk idkas hufvudsakligast sik-fiske; men siken är så lätt skrämd, att han af minsta buller gömmer sig undan, hvadan äfven föreställningen om träsk med dubbelt botten härrör. Men denna föreställning är sednare; ursprungligen hyste man den tron, att Saivo undanhöll fiskarna.

kom all fisk i hans nät, tills att den andre trollkarlen åter fick Seidan nedrifven. Slutligen öfverenskommo begge trollkarlarne att sammanträffa på det der berget åt höger och afgöra tvisten genom ett envig, hvarvid besvärjelser skulle begagnas såsom vapen. Men när Lompsolo kom springande uppför berget under den antagna skepnaden af en ren-oxe, och den andre likväl redan på afstånd igenkände honom, yttrande dervid: ”du är Lompsolo,” gaf sig denne besegrad och flydde.” I denna berättelse må läsaren gifva akt på tvenne omständigheter: 1) det consequenta deri, att Lompsolo, såsom den der har sin kraft af Guden, dukar under för den andra i en strid, der blott den egna kraften tages i anspråk; 2) de tvenne slag af trollkonst, som i berättelsen angifvas, nemligen det ena, grundande sig helt och hållet på individuell kraft, och det andra, hvari Guden framträder såsom medel. –

I sammanhang med sednast anförda tradition omtalade Erik följande händelse: ”En Lappkäring hade fattat hat till en Finsk trollhexa och trollat en stor björn på den sistnämndas kor. Men Finngumman fogade så, att björnen om aftonen kom hem med korna i allsköns sämja. Derpå tog hon björnen till herde åt sina kor för hela sommaren. När hösten kom, och korna togos in, skickade hon den trogne herden att utkräfva betalning för sin hafda möda af den, i hvars tjenst han först utgått. Björnen gick och åt upp alla Lappkäringens renar.” –

”Det bär aldrig på rätt: vägvisaren har gått vilse:” är en farhåga, som plågar Lapplandsfararen, så ofta han börjar tröttna under sin börda och längtar till målet. Måhända har samma betänklighet insmugit sig hos den benägna läsaren, som åtagit sig mödan att göra de resande sällskap på deras irrfärder i Lapplands sago-verld. Det är i sådant fall min pligt att taga mig en vägvisares rol och med äkta sakkännare-min öfvertyga mina följeslagare att vi

ännu äro på rätt. Vi befinna oss nemligen vid ſtranden af Seidajärvi, ej långt ifrån Peldotunturi, som utgör vatten-gränsen. Ifrån detta fjäll tar Peldojoki sin början, flyter genom Pahtajärvi och Armojärvi, men blir förſt farbar, sedan äfven Seidajärvi lemnat den sitt bidrag. Flodtiden skall man endaſt med möda kunna taga sig fram till Armojärvi uppför nämnda bäck, och på den årſtid vi färdades ansåg Erik ifrågavarande farled ej kunna begagnas. Men på södra sidan af Peldo-fjäll fortlöper i lång ſträckning en mängd smärre träsk, hvilka icke en gång under flodtiden sammanhänga. Oaktadt besvärligheterna med båtdragning och effecternas bärande, föredrog Erik denna farled i anseende till träsken, hvilka lågo i vår väg. – Således fördelades vid Seidajärvi effecterna i trenne bördor, hvardera af 3–4 lispunds vigt, hvilka Erik utan krus lyftade på våra skullror. Han sjelf och Jessjö drogo den toma båten. På detta sätt tillryggalades vägen emellan Seidajärvi och Kaakkurinjärvi, Nokkanainen, Kouhtajärvi, Pitkäjärvi, Pahtajärvi och ett litet namnlöſt träsk. Dagen var brännande het, och beckoljan, som i ymnighet användes för att afhålla myggen, ökade hettan i ansigtet. Moln af mygg åtföljde karavanen, och voro, ehuru de af respekt för beckoljan höllo sig på behörigt afſtånd, likväl genom sin vedervärdiga musik ett ganska förargeligt sällskap. – Ifrån Pahtajärvi räknas en knapp ¼ mil till Wiettajärvi. Denna diſtans drogs båten med förenade krafter, likasom ifrån Wiettajärvi ¾ mil öfver fjället till Korsajärvi, der Ivalojoki tager sin början. Båt-dragningen öfver Peldotunturi var ytterſt mödosam och fortfor, oaktadt en onaturlig anſträngning, ifrån kl[ockan] 9 e[fter] m[iddagen] till kl. 6 följande morgon. Eriks osäkerhet om vägen och den bekännelse, att han förde oss fram på beskrifning, gjorde oss modlösa. Han sökte väl tröſta oss med det gamla ordspråket: ”kokennut kaikki tietää,” men detta

var en eländig tröſt, då vi vid provianteringen juſt icke tagit några upptäcktsresor med i beräkning. Till råga på allt detta plågades vi af en olidelig törſt, som omöjligen lät ſtilla sig med bara vatten. Sedan vi i lång tid utſtått denna plåga, beslöts ändteligen, att någon af sällskapet skulle återvända till de vid Wiettajärvi qvarlemnade effecter och medtaga en rumm-butelj – den enda vi egde i vårt våld. Emedlertid skulle de öfriga arbeta sig fram med båten, så godt de kunde. Förtroendet beträffande rumm-buteljen föll på min lott, som dermed icke var särdeles belåten, emedan jag lätteligen kunnat förvilla mig på det ödsliga fjället. Min enda ledſtjerna var den nedgående solen. Inga spår af båten kunde skönjas i den tjocka mossan. Men hvad ſtod att göra? Med blicken ſtändigt riktad emot solen, vandrade jag till träsket och kom, såsom jag tyckte, till det ſtälle, der sakerna qvarlemnades. Men de voro icke synliga. Jag gick af och an långsefter den med täta videbuskar betäckta ſtranden och sökte med otålighet det efterlängtade godset. Förgäfves! Mörka aningar började intaga mitt sinne. Efter mycket sökande upptäckte jag omsider bördorna. Med rumm-buteljen i ena handen och skopan i den andra ilade jag till kamraterna, icke utan fruktan att förvillas, helſt solen redan var nedgången. Emedlertid hade desse kommit till en obetydlig fjällbäck, hvilken, enligt den beskrifning Erik erhållit, tycktes vara en borgen derför, att vår kosa var riktig. Då Erik jemväl försäkrade, att denna bäck utföll i Korsajärvi, började vi draga båten utför den. Men detta var till och med mödosammare än vårt förra arbete, emedan ſtora ſtenar lågo i bäcken, och allas krafter icke kunde användas på samma gång. Snart afſtodo vi således ifrån denna plan och fortsatte dragningen i vår ursprungliga direction. Emedlertid utskickades Eric att söka träsket. Efter flere timmar återvände han med det ljufliga εϊϛηχα. Vi voro helt nära

träsket, ehuru i litet sned direction. Men nu voro också allas krafter uttömda. En af sällskapet till och med dignade ned på fjället, och de som hunno fram, kastade sig utmattade och kraftlösa, hvar det träffade, lyckliga om de funno en sten eller stubbe till hufvudgärd. –

Kort efter middagen uppvaknade vi frusne och genomvåta; trötta i benen, så att vi knappt förmådde stå; med ryggen och sidorna rådbråkade; bröstet i det skick, att vi både känt oss frestade uppstämma ett trio af: "Movitz! din lungsot" o. s. v.[1141], i fall våra lungor tillåtit en sådan kraftyttring. Att resan i en sådan belägenhet, och sedan vår pratsamme vägvisare skiljt sig ifrån oss vid Korsajärvi, var alltför enformig för att förtjena en beskrifning, ligger i sakens natur. Jag vill således blott till framtida resandes efterrättelse omnämna, att Korsajärvi lätt igenkännes genom sitt inom fjällar instängd läge. Träsket är omkring en half mil långt och så smalt, att man ej märker det, innan man står tätt invid detsamma. Mot norr smalnar det allt mer och mer och förlorar sig småningom i en obetydlig ådra, der båten på en half mil ej löper ett steg, utan att dragas. Sedan förenar sig denna bäck med den egentliga Ivalojoki; och nu kan den resande nästan oafbrutet sitta i båten, om han annars ej föredrager nöjet att springa bland vide-buskarna på våta och tufviga mossor. Efter en dags resa kommer han till en så kallad lompolo (utvidgning af floden), som omgifves af vackra ängar och bildar ett intressant afbrott emot de enformiga mossorna. Här kan han, om lyckan är god, träffa någon fiskare, som i det fall, att vägvisaren icke varit rätt säker om Korsajärvi, bringar honom den fröjdefulla underrättelsen, att han verkeligen är på Ivalojoki, och i alla händelser är ett ganska angenämt fynd i nejder, der man är säkrare att träffa vargar och björnar än menniskor. Denna lycka vederfors oss ej, hvarföre vi, efter att

1141 The quotation comes from the first stanza of the Swedish poet and composer Carl Michael Bellman's (1740–1795) *Fredmans epistel* No. 30: "Drick ur ditt glas, / se döden på dig väntar, / slipar sitt svärd och vid din tröskel står. / Bliv ej förskräckt, han blott på gravdörn gläntar, / slår den igen, kanske än på ett år. / Movitz, din lungsot den drar dig i graven. / Knäpp nu oktaven: / stäm dina strängar, sjung om livets vår." Project Runeberg: *Till fader Movitz under dess sjukdom, lungsoten, Elegi*; http://runeberg.org/fredepis/30.html. Byström 1942. (TS)

hafva fångat en mängd rugg-gäss, genaſt fortsatte vår färd och innan kort smittades af samma lethargi, hvari den oss omgifvande dyſtra och dimmiga naturen låg försänkt. – –

”Rök, menniskor!” ljöd det efter några timmars maklig rodd på en gång från allas läppar. Innan vi ännu lagt i land, helsade oss en Fiskar-Lapp, der han låg vid sin ſtockeld, med vigtig min: ”hvilka ären J, som ron på Ivalojoki, och hvart är Er väg? Dock, hvi spör jag Eder om ting, dem jag allaredan känner. Jag har sett Er i drömmen, och dig, Jessjö! i din afledne Faders skepnad.” Detta är ett godt subjekt för mig, tänkte jag, och satte genaſt mitt artilleri i verksamhet, d. ä. gaf Lappen en sup och litet tobak, köpte hvarjehanda småsaker af honom sjelf utan att pruta det minſta och skänkte åt hans gosse några böcker. En sup till, och Lappen var den uppriktigaſte menniska i verlden. Han berättade besynnerliga trollkonſter, dem han sjelf och andra ryktbara trollkarlar utöfvat m. m., som ingick i mitt intresse. Men hans berättelser saknade sammanhang, hvilket troligen var en följd af den andra supen. Följande tradition om Johan Päiviö och Torag’as[xx] var, ehuru äfven osammanhängande, likväl den redigaſte: En trollhexa ifrån Ryska Lappmarken, benämnd Kirſti Nouhtua, hade kommit till Kittilä, för att derifrån förtrolla all vildren till sitt land. Päiviö, som kände anslaget, skickade Torag’as till Ivalojoki, för att vid renarnes öfverfart öfver elfven göra företatget om intet medelſt besvärjande af trollhexan. – När

xx. Namnet Torag’as är vida fräjdadt icke allenaſt i den egentliga Lappmarken, utan äfven i de trakter af Finland, der Lappar bevisligen bott, t. ex. vid Torneå elf, hvareſt Torakas ännu i dag är namnet på en gård och en liten fors (Torakan korva). – För öfrigt påminner detta namn, likasom Torjonen, en beryktad Lapp, som skall hafva lefvat i Sombio, samt Turun harju, en ås i Enare, om Thor, hvilket ännu af Lapparne begagnas såsom dopnamn.

renarne kommo, mönstrade Torag'as dem alla, af fruktan, att trollhexan möjligen antagit skepnaden af en ren. Men i hela hjorden fanns ingen enda, den han misstänkte för Kirsti; allraminst kunde han ana, att den, som sprang efterst och för sin halta fot knappt kunde följa renhjorden åt, hvilken dessutom var mager och vanskaplig, kunde vara den beryktade hexan. Då han således icke igenkände henne, kunde han med all sin förmåga ej hindra renarne att simma öfver elfven. Först då han såg den halta och vanskapliga renen icke, såsom de andra, simma, utan dyka öfver elfven, öfvertygades han, att denna var Kirsti Nouhtua. Men sedan hon lyckligen kommit till motsatta stranden, förmådde Torag'as ingenting emot henne. Han gick alltså till Päiviö och berättade huru saken aflupit. Denne, som hade bekant, att trollhexan bodde i Ryska Lappmarken, utan att likväl veta, hvem hon var, skickade Torag'as dit, för att skaffa sig underrättelse om hennes namn och några andra omständigheter. Trollhexan förrådde sig sjelf genom sitt skryt. När Torag'as sålunda fick sitt ärende uträttad, skyndade han tillbaka för att bringa Päiviö den äskade underrättelsen. Nu satte sig Päiviö sjelf att trolla och skickade Torag'as till ett ställe, benämndt Kuivaselkä, för att se till, om renarne verkeligen återvände. De kommo med sådan fart, att Torag'as redan på tre mils afstånd hörde, huru renfötterna knarrade (nasasi). Floden, hvarvid renarne voro, då Torag'as hörde ljudet af deras fötter, kallas till minne af denna händelse Nasamajoki. –

Jag har hufvudsakligen anfört denna berättelse för att göra läsaren uppmärksam på den äfven i Lappska Mythologien förekommande läran om Metamorphoser.[xxi] Om deras betydelse en annan

xxi. Finnarnes tro på olika förvandlingar kunde bekräftas genom tusende exempel. Ett ibland många: Tvenne bönder voro nära grannar. En af dem var rik, den andra fattig. Den fattige mannens kor blefvo ofta skadade

gång. Men hvad det faktiska angår, är det en hos många Lappar ännu i dag gängse tro, att en mäktig trollkarl kan ikläda sig hvilken skepnad han behagar. I en sådan omklädnad kallas trollkarlen (Wiroladsch Wirolainen, Estländare). Vår Fiskare afsjöng för mig ett på Finska affattadt qväde[xxii], som innehåller många dylika förvandlingar. Då äfven det saknar allt sammanhang, vill jag blott summariskt upptaga dess innehåll. Ifrågavarande qväde börjar med en inledning, deri en trollkarl (Karkias?) beklagar sig öfver det lidande, som blifvit hans land tillfogadt derigenom, att Torag'as trollat all vildren till Kittilä. Karkias anropar Gud, att han måtte förbarma sig öfver det nödställda landet och återge renarne. – På denna inledning följer en beskrifning öfver den smälek, Karkias sjelf lidit af denne "onde ovän." Torag'as hade nemligen ihjälslagit Karkias och kastat honom i sjön. Der hade han uppehållit sig många år under en gäddas lefver, tills att Torag'as uppfångat gäddan, hvilken han jemte Karkias låtit ligga tre år i sin boda. Sedan hade han för andra gången ihjälslagit Karkias, då denne återvändt från en jagtfärd. – Det som nu följer, äger formen af ett drama: Karkias qvicknar åter vid, ehuru (såsom

af björnen; den rikes ofredades aldrig. En dag kommer den rike mannen till sin granne och säger sig med visshet veta, att dennes kor ännu samma afton skulle ansättas af björnen. Den fattige mannen laddar sin lodbössa och begifver sig emot aftonen ut i skogen, för att efterse sina kor. Till sin stora förundran möter han dem redan i tåget, springande undan en ofantlig björn. Han lägger an, björnen faller och ifrån granngården försvinner dess husbonde. ("katos'ki toisesta talosta isäntä!"). –

xxii. Samma qväde torde äfven af några Lappar afsjungas på deras eget modersmål. Åtminstone har jag läst det i en högst dålig Lappsk öfversättning, hvilken jag också här begagnat för att complettera det Finska originalet.

det tycks) först i grafven. Här börjar han längta efter sin son. Sonen kommer flygande till honom under skepnaden af en tjäder. Detta förtryter[xxiii] fadren, och då han börjar förebrå sin son för denna förvandling, flyger sonen bort. Fadren antager gestalten af en knipa och återhemtar honom, samt fortfar med sina förebråelser. De råka i en häftig ordvexling, sonen flyger bort och hotar att aldrig mer återkomma. –

Af sådant, magiskt innehåll voro de flesta produkter, Lappen hade att erbjuda. Han lofvade meddela mig många flere, när jag härnäst besökte honom hemma i Kittilä, samt äfven visa mig Päiviös Seida. ”Denne,” sade han mystiskt, ”äter menniskor, men med mig till följeslagare har du intet att frukta.” Jemte denna förtröstan till sin egen trollkonst hyste han en icke ringa tanke om B–s och min förmåga. Han höll den förres insekt-hofvar och saxar för troll-machiner, samt pekade på det öfverstrukna i ett papper, derur jag uppläste en besvärjelse, yttrande dervid med betydelsefull min: ”Se der ligger kraften!” – För öfrigt var han en af de olyckliga, som alltid lefvat midt ibland Finnar och under deras stränga ok förlorat all hållning. I hans väsende röjde sig, utom den hos flere, i synnerhet Lappska, trollkarlar vanliga svagheten att vilja lysa med sin konst, en blandning af feghet, bedrägeri, låg vinningslystnad med flere af de laster, hvilka man vanligen tilldelar det Lappska folket i gemen. I synnerhet ådagalade han en sällsynt virtuositet i konsten att handla. Vi köpte af honom några färska harrar, hvilka han lät oss betala efter behag. Han måste hafva tyckt, att handeln bar sig, emedan han

xxiii. För att inse grunden till fadrens förtrytelse, bör man veta att Lapparne hålla flygande trollkarlar för de förnämsta. Fadren kunde ej lida, att sonen var hans jemlike.

genast ur sin väska framdrog tvenne torkade harrar och bestämde priset för dem i proportion efter det, han erhållit för de färska. Sedan uppsökte han fragmenterna af sin sista måltid – några gåsfötter, och ville äfven sälja dem, mumlande för sig sjelf: ”hvem hade trott, att jag skulle göra så god marknad vid Ivalojoki?” – Hans gosse hade smort våra stöflor med smörja, tillredd af tarmarne utaf den fisk, vi köpt af fadren.[1142] Ehuru gossen blef rikligen vedergäld för sin möda med pengar, böcker och bröd, ropade likväl fadren, då vi redan voro i beråd att sätta oss i båten: ”smörjan är obetald, smörjan är obetald!” Då äfven den blifvit betald, trodde vi oss hafva uppfyllt allan rättfärdighet. Men han fordrade ännu en sup på köpet.

Återstoden af vår färd ända till Kyrö by, belägen ej långt ifrån Ivalo elfs utlopp till Enare sjö, är anmärkningsvärd genom en storartad, högst majestätisk natur. Vi hade knappt förlorat åsynen af vår husville värd, innan vi hörde bruset af forssar – en musik, som sedan i nära tre dygn oupphörligen ljöd i våra öron. Å ömse sidor ledsagades floden af skyhöga fjäll. På en sträcka af två mil höjde sig dessa ”urverldens gamla bautastenar” vinkelrätt ur vågen, utan att någonsin afbrytas. Der elfven gjorde en krökning, bildade dessa rätliniga vinklar, som erbjödo en förfärande anblick dels för sitt dystra utseende, dels derföre, att fjällen, från något afstånd betraktade, vid hvarje sådan krökning tyckas löpa tillsamman, – och man väntar blott, att inom några ögonblick krossas mot klippan. Der det händer, att ett vattenfall finnes straxt ofvanom elfvens böjning, i hvilken händelse fjällen naturligtvis sänka sig, tror man det bära rakt i afgrunden, så länge man ej ser fjällens fortsättning. – En sådan natur måste ovilkorligen stämma hvarje sinne till högtidligt allvar, helst man ej sällan skådar faran anlete mot anlete. Mig förefaller det åtminstone såsom ett under,

1142 Cf. the shoe cream on p. 104.

att vi lyckligen räddade oss ifrån alla de vådor, som hotade så väl dem, hvilka med bärlingar arbetade sig nedför forssarne, som dem, hvilka, för att lätta båten, voro nödsakade att, der sig möjligtvis lät göra, klättra upp- och nedför fjällen, hvarvid blott en enda oförsigtigt steg ofta kunnat störta dem i olyckan.

Längtande till målet bestego vi ofta de högsta fjällspetsarne, i hopp att få skåda Enare träsk. Men så långt ögat nådde, syntes i norr, söder, öster och väster, allenast fjällsträckningar. Fanns der någon fjäll-dal, erbjöd den öfver dalen hvilande dimman på afstånd anblicken af en sjö, och vi trodde oss redan en gång vid en dylik företeelse skåda det efterlängtade Enare, då Jessjö gaf oss den enkla upplysning, att floden ej upphör, så länge fjäll-systemet fortfar. Dessutom ser man på en sådan fjäll-spets moln, seglande långsefter fjällarna. Är dagen klar, får man ock se en och annan kämpe-gestalt med ”brynjor och silfverhjelm om hjessan.”

Nyfikenheten dref oss en gång att klifva på en öfver floden utstående fjällspets med en sjudande forss inunder. Jag vill och kan ej beskrifva denna anblick och de känslor den framkallade; jag vill blott nämna, att man icke står der såsom en yttre betraktare och anställer reflexioner öfver det vilda spelet derunder. Då, om någonsin, lösgöra sig alla mennisko-hjertats vilda demoner och hota att med gigantisk arm slunga sitt rof ned i afgrunden.

Innan jag slutar dessa rader, kan jag icke underlåta att fästa billig uppmärksamhet vid vår följeslagare. Såsom någonting ovanligt anmärkte jag hos denne natur-son, att hans annars vanligen mörka panna klarnade, så ofta han gick hotande faror till möte. Hans mod var icke af det vilda slag, som oförväget söker faran, men i medvetande af sin kraft skydde han det ej heller. Då vi vid några tillfällen önskade, att han skulle stiga i land och på

förhand undersöka strömfåran i forssarne, yttrade han vanligen: ”hvad tjenar detta till? Vi måste ju i alla fall fram.” Också var denna försigtighet onödig för honom, som med sin bärling förmådde hejda båten midt i en brinnande forss och med en enda blick öfverskådade den lämpligaste farled.

Ändtgeligen upphörde forssarne och med dem fjällsträckningen. En annan, nästan sydländsk natur företedde sig för våra blickar. Ännu några timmars rodd, och vi befinna oss i kretsen af Finske bröder.[xxiv]

C – – n.

xxiv. Jag har ärnat omständligare skildra våra brokiga äfventyr vid Ivalo elf; men då min afhandling redan dessutom vuxit utöfver gränsorne för en vanlig Tidnings-artikel, så hafva af sådan anledning inga specialiteter deri kunnat ingå.

B1 År[1143] 1838 om somm[aren] sammanträffade dagen före midsommaren fyra Lapplandsfarare. D[octo]r E[hrström], Pastor D[urchman], Mag[ister] B[lank] och undertecknad. Jag[1144] hade med D[r] E[hrström] redan långt tillförene öfverensskommit d[en]na[1145] resa[,] de två öfriga neml[igen] B[lank] och D[urchman], woro oss[1146] lika oväntade som välk[omna] res-kamrater. Öfver början af d[en]na resa har D[r] E[hrström] skrifvit i form af bref följ[ande] korta relation.

1143 This fragment is written at the end of Castrén's travel diary from Siberia SLSA 1185 (27 Feb.–25 Sept. 1845) and refers to Ehrström's article in *Helsingfors Morgonblad* 84, 86/1838.

År […] midsommaren ‖ Dagen före midsommar sammanträffade år 1838

1144 *Jag […] E* ‖ Twenne af oss

1145 *dna resa* ‖ 1. om res-sällskap till Lapp[land] ‖ 2. ~, hvartill naturli[gtvis]

1146 *oss lika* ‖ 1. <fri---> ‖ 2. alld[eles]

469 3 Ett Postscriptum[1147]

Tawastarnes storartade land, den friska natur sinne, okonstlade seder och på bedrifter rika forntid hade hos mig alstrat den förmodan, att sångens gerning icke kunnat öfwergifva dessa för henne fordom så kära nejder, att Wäinämöinens[1148] kantele, den hans wid sin flykt "qvarlemnade Suomis söner till evig glädje" (Kal[ewala] 32: 249)[1149], ännu skulle återskalla[1150] hälst några brutna toner om forntids wishet och forntids kraft. I denna förmodan stärktes jag af ett "pium desiderium" – hoppet, att till wisshet bringa och vidare uti en af mig länge närd tanke[1151] om olikheter[1152] i Tavastars[1153] och Karelares religiösa föreställningssätt. Denna hypothes alstrades hos mig af swårigheten att förena Gananders[1154] och Lencqwists[1155] uppgifter med dem vi i wåra runo-samlingar erhålla. Men såsom ett objectiwt bevis härå gäller Agricolas[1156] försäkran, att desse folkstammar dyrkat skilda Gudar. Oaktadt denna sak således icke widare kan bestridas, sökte jag emellertid ur folkets egen mun bekräftelse härå under en flyktig resa genom T[avast]-land.[1157] Ty värr! blef resultatet af mina forskningar att Runotar flyktat från Hämehs bygder och med henne alla minnen om det framfarna.

1147 The manuscript KK Coll. 539.29.7 (Varia 4.7) p. 469–478 consists of five loose sheets measuring ca. 21 x 32 cm. The article has been published in NRF VI p. 33–42 with the title *Postskriptum efter en resa genom Tavastland*. The editor Carl Gustaf Borg assumed that the text dates from 1839, which has been noted on the p. 469 of the manuscript. Borg seems to have based his interpretation on Castrén's words in his 1839 travel report that he returned from Karelia via Oulu, Ostrobothnia and Tavastia to Helsinki. However, Castrén writes here that he is on his way to Lapland to get acquainted with Lappish poetry, and consequently the article must date from the spring of 1838. Also, Castrén writes both that the Tavastians expect a warm summer and that the poor growth of vegetation restricted his possibilities to collect names of plants, which both mean that the travelling cannot have taken place in autumn but in spring or early summer. Further evidence is the fact that Castrén and Ehrström had planned to meet at Lappajärvi. Castrén 1870e. Cf. note No. 12 above. Castrén reused parts of this text in his *Utdrag ur ett bref…* (see p. 584–597). (TS)

1148 *Wäinämöinens* ‖ ett <->

1149 Also here Castrén is referring to the first edition of the *Kalevala*, published in 1835. (KH)

1150 Above the word återskalla Castrén wrote *frambringa* without striking out the original word.

1151 *tanke* ‖ om o

1152 *olikheter* ‖ Tavast[ars]

1153 *Tavastars* ‖ Tavastarnes

1154 Christfrid Ganander (1741–1790), chaplain of Rantsila, published the first general survey of Finnish mythology, *Mythologia fennica* in

Jag påminner mig ännu med bedröfvelse, huru en bonde omtalade, att han under sina resor i Savolax sett ett owanligt instrument, hvars namn han bortglömt. På min fråga, om [han][1158] i Tavastland aldrig sett detta instrument, svarade han: ”Aldrig, utom hos Savolaxare, då de färdats i T[avast]land.” ”Men fortfor jag: i Savolax har ni utan tvifvel hört en mängd sånger[1159] och forntida[1160] minnen; äro dessa helt och hållet okända i T[avast]land”? ”Wi wårda oss mera om Gudsfruktan och åkerbruk än sådan fåfänga!” war svaret. ”Har ni då aldrig hört talas om Wäinämöinen? fortfor jag widare”? – ”Om hvem frågade herren? Wiina-Jussi eller huru?[”]

Samma bonde omtalade likväl till min förnöjelse, huru han såsom fattig Dreng råkat förälska sig i en lika så fattig flicka. De gifte sig. Begäret efter oberoende förde honom i en ödemark, der han med hustru och ett dibarn lägrade sig wid roten af ett träd och sofde wid en stockeld. ”Barnet gret och modern gret, men jag högg timmer till min stuga”. Inom 14 dagar war stugan färdig och inom 4½ år hade jag ett[1161] det yppersta torp[1162]. Då ville min husbonde tvertemot wår öfwerenskommelse pressa mig till stora utlagor. Jag wägrade och man körde bort mig. Nu skördas den rike fruktan af min möda”.[1163] Det är naturligt, att Tawastländarne såsom ett åkerbrukande folk, hvilket således med
470 sitt svett betala[1164] hvarje munsbit de förtära, akta sin egendom som sitt hjerteblod. Men det är upplyftande att se och höra huru lugnt och undergifvet de alltid, i dessa hårda t[ider][1165] fördraga sina motgångar. ”Nog hjelper oss Gud ännu, ty aldrig har han

1789. Vahtola, J., 2004; Siikala 2013: 42–43. Castrén is obviously referring here to Ganander's suggestion that the Swedish, Finnish and Lappish (Saami) mythologies and religions were alike with regard to their main features. Ganander 1789: Företal. (TS)

1155 Christian Lencqvist (1761–1808), the son of vicar Erik Lencqvist (1719–1808), defended his master's thesis *De superstitione veterum fennorum theoretica et practica*, written by Professor Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) in 1782 and based largely on the material collected by Erik Lencqvist. Also here, Porthan considers the same mythological characters as having spread all over Finland. Lencqvist 1782: 6. (TS)

1156 *Agricolas* ‖ end[ast?]

Michael Agricola (ca. 1510–1557), Bishop of Turku, published in the preface of his Finnish translation of David's psalms (1551) a list of Tavastian and Karelian deities, presenting them as two different groups of gods. The latest facsimile and characterization of Agricola's list is published in Siikala 2013: 27–28. (TS)

1157 *Tland* ‖ ~ , och detta i akt och mening att

1158 The word was added in Castrén 1870e.

1159 *sånger* ‖ gamla ~

1160 *forntida minnen* ‖ tra[ditioner]

1161 *ett* ‖ de[t]

1162 *torp* ‖ ~ med bonings

1163 Fi. *torppari*, Swe. *torpare* means a tenant farmer. The founding of tenant farms became more frequent especially in the late 18th century, when manors and large farms needed growing numbers of workers. Tavastia was one of the centres of the tenant-farm economy in the

öfvergifvit oss i nödens ſtund;" så talar en[1166] Tawaſtländsk bonde, då han g[enom][1167] misswäxt förjagas ur hus och hem; men så talar endaſt den allt försakande, allt uppoffrande tron. I allmänhet hör man honom sällan beklaga sig, han synes af den hårda natur, hvarmed han har att kämpa blifvit härdad till förhärdelse, otillgänglig för alla m[en]skliga känslor och lidelser dum träg och tafatt; – men skåda honom djupare – det är mödan wärdt! Såsom en möjligen naturlig orsak till det elände, som för det närwarande råder i wårt Land, har jag hört bönderna omtala[1168] ſtrömrensningar. Derigenom, säga de, hafva ſtora lands[1169] ſträckor uppdykat; de innehålla källſprång och på sina ſtällen gäslera, hvilka alſtra nattfroſter. Märkeligt är åtminſtone, att i Kangasala[1170] och Pälkäne[1171] froſt-nätter och ſtrömrensningar hafva s[am]ma datum. Sakkännare må pröfva om dessa uppgifter kunna äga någon sannfärdighet.

Efter d[en]na digression återgår jag till mitt egenteliga ämne – resultatet af mina litterära undersökningar under resan g[enom] T[avaſt]land. Likasom Gudaläran, så har äfven Magien gifvit wika för Chriſtendomens högre ljus. Af förfädernas wishet återſtår här ingenting annat, än hvad som hör till lifvets yttre förhållanden. Likwäl hörde jag en bonde äfven i detta afseende yttra misſtroende och[1172] påſtå att de gamla i många ſtycken warit oförſtåndiga (ymmärtämättömät), och hänförde såsom exempel härå deras sätt att s[amman]hopa sitt hus, i följe hvaraf wid inträffad wådeld flera olyckor blifvit tillväg bragta. Emellertid har T[avaſt]ländarens bildning warit ſtilla ſtående,[1173] och röjer sig bland[1174] annat i de såk[al]l[a]de g[am]las märken. Så wäntar sig t. ex. T[avaſtländning] en

Finnish countryside until all tenants could buy their farms as their own freeholds in the 1920s. Soininen 1980: 390–391; Rasila 1982: 142–145. (TS)

1164 *betala* ‖ fort [förtära]

1165 *alltid, t. o. med i dessa hårda t[ider]* ‖ 1. alltid i dessa hårda t ‖ 2. [Castrén struck through the previous words but restored them to the text by underlining them and adding after them:] t. o. med.

1166 *en Tavastländsk* ‖ den Tavastländska [Mscr: en Tavastländska]

1167 *g. […] förjagas* ‖ förjaga under hårda år

1168 *omtala* ‖ 1. med förbittring ‖ 2. om möjligt

1169 *lands sträckor* ‖ s[träckor]

1170 The church of Kangasala is situated at N6817909 E343847 (N61°27′48″ E24°4′9″). (TS)

1171 Pälkäne is the eastern neighbouring parish (municipality) of Kangasala at N6804482 E353531 (N61°20′48″ E24°15′41″). (TS)

1172 *och* ‖ för

1173 *stående, och röjer* ‖ stående. Här är allt föråldradt, och i en T[avast]ländsk stuga stöter man på idel antiqui[te]ter och röjer

1174 *bland annat* ‖ utom

warm sommar i år, emedan snön hållit sig hela wintern på trädens grenar. Österb[ottningen] uttr[ycker] detta så: Sommarn blir warm, emedan wintern war kall[xxv] [1175], T[avast]ländingen säger äfven[1176]: Lommens och swalans tidiga ankomst (h. e. då isarne ligga) bådar kall wår. Österb[ottningen] deremot säger, att wåren blir kall, då Maji börjar med warm. Men[1177] äfven i Österb[otten] har jag hört sägas, att såningstiden är inne, då spindelnät synes på marken. Man finner lätt, att T[avast]ländares föreställningssätt är äldre, att det tillika har sin grund i erfarenheter, Österbottningens deremot en förklaring af dessa fakta. Ännu mera än i ren kunskap [framträder][1178] d[en]na sk[illnad] mellan T[avast]ländare och Österb[ottning] i handtwerk[1179] och slöjder, och T[avast]ländaren medgifver sjelf, att Österb[ottningen] är hans öfwerman i slika förrättningar. D[en]na förändring försiggår redan i [Orihwesi][1180] socken och yttrar sig alla förhållanden. Ansigts- och kropps-bildning, klädedrägt, åkdon, husgerådssaker, antaga ett annat, smakfullare utseende, folket winner i ledighet, språket och i s[ynner-]het uttal i ledighet, men förlorar i renhet, logisk precision och grammatikalisk regelmässighet[1181]. I allmänhet har det Finska skaplynnet renast bibehållit sig i T[avast]land; i Österbotten har det upparbetat sig inom tankens och i Savolax inom känslans område. Men såsom en märkwärdighet anmärkte jag, att innewånarne[1182] i de socknar som gränsa

471

xxv. På min fråga om anl[edningen] till wår k[al]la maji svarades, att den äfven härrör af winterkölden som gjort isarne och kälen så starka, att de ej lätt smälta. Den stränga torkan i Maji härleddes af det myckna regnet sistliden höst.

1175 Changes in the footnote:
isarne och ‖ isarne starka och
ej lätt ‖ ej gerna
1176 *äfven* ‖ <-->
1177 *Men* ‖ (Men
1178 Mscr: främtrader.
1179 *handtwerk* ‖ egentl[iga]
1180 Mscr: Ohriwesi
Orivesi (older form Orihvesi) is situated at N6840678 E360159 (N61°40′26″ E24°21′28″). (TS)
1181 *regelmässighet* ‖ regelbundenhet
1182 *innewånarne* ‖ de

till T[avaſt]land (i s[ynner]het i Wirdois[1183], Alawo[1184], Lappajärwi[1185]) sakna all nationalitet. En[1186] hållkarl i Wirdois som var Öſterbottning afrådde mig att taga nattqvarter norr om Tuulijoki[1187], emedan såsom han sade Pohjas seder då widtaga. Med Pohjas seder (Pohjan tawat) förſtod han ſtöld[1188]. Likväl medgaf[1189] han, att i hela werlden icke fanns ett så ärligt slägte som norr om G[amla-]Carleby[1190]. I Alawo blef jag tillfrågad, om[1191] jag ärnade mig till Pohja-landet (Pohjanmaalle). Hvad kallar ni då ert eget land? ”Ei tämä ole mitään maata”, var svaret. Det är derföre troligt och bevisas äfven folkets utseende, att innewånare i dessa orter utgöra en blandning af flere ſtammar. Till och med Lappska anletsdrag har jag tyckt mig igenkänna i wissa orter, såsom Oriwesi[1192], men i s[ynner]het uti Lappajärwi, byn Söyringi[1193]. I ſiſtnämnde Socken war jag äfven nog lycklig, att ur folkets egen mun finna bekräftelse[1194] – (väl[1195] icke på deras härkomſt ifrån Lapparne, h[vil]ket Finnarne alltid beſtrida[1196] men[1197] på) den gamla bespottelsen att Lapparne fordomdags ſträckt sig långt[1198] in uti Finnland[1199].

472 Bönderna visade mig lapprös[1200], som de k[al]l[a]de[1201] Lapparnes ugnsſtällen. En sådan lät jag uppgräfva[1202] och erfor derwid sanningen af böndernas anmärkning, att den ej är ”tämän kansan tekemiä”, ithy att den saknade ugnsſtälle, att ingen aska upptäcktes inwändigt men i ymnighet utanpå ſtenröset, att ſtenarne woro alltför små för att kunna begagnas till[1203] en ugn[1204] m. m.[1205] Ett annat hos bönderna gängse bewis för Lapparnes tillwaro i L[appa]järwi[1206] är en[1207] total briſt på gammal skog, h[vil]ken skall bl[ifvit] på det sätt förſtörd, att Lapparne af briſt på renmossa[1208] nedfällt skogen och födt

1183 Fi. Virrat, N6904897 E332080 (N62°14′17″ E23°46′4″). (TS)
1184 Fi. Alavus, N6944302 E326471 (N62°35′19″ E23°37′14″). (TS)
1185 *Lappajärwi* ‖ Lappajärwi <--> Lappajärvi, N7013667 E331506 (N63°12′45″ E23°38′53″), is considered as belonging to Ostrobothnia. (TS)
1186 *En hållkarl* ‖ 1. En ‖ 2. Sålunda
1187 Tulijoki is situated at the opposite end of Lake Toisvesi as seen from the church of Virrat, N6921169 E327324 (N62°22′54″ E23°39′37″). (TS)
1188 *stöld* ‖ ~, och påstod
1189 *medgaf* ‖ påstod
1190 *GCarleby* ‖ Kokkola The town of Kokkola (Fi.)/Gamla Karleby (Swe.) is the most important centre of Central Ostrobothnia. The coordinates of its old marketplace are N7084819 E309629 (N63°50′19″ E23°7′42″). (TS)
1191 *om* ‖ hwart
1192 *Oriwesi* ‖ redan i Ohriwesi
1193 Söyrinki, N7014408 E328728 (N63°13′4″ E23°35′32″). (TS)
1194 *bekräftelse* ‖ <---> ej
1195 *väl* ‖ om
1196 *bestrida* ‖ bestrida)
1197 *men* ‖ 1. <på> ‖ 2. <------> ‖ 3. <usel>
1198 *långt in* ‖ till
1199 *Finnland* ‖ ~s sydligare delar
1200 At present, ‘Lapp cairns’ usually mean burial cairns situated in the inland regions of Finland, dating mainly from the Bronze Age. They are mostly without any finds. At least some of the cairns shown by the peasants to Castrén belong to this group, but it is possible that some of them were actually the remains of ovens as he assumed or even field-clearing cairns. Lavento 2015: 168–169. (TS)
1201 *klde* ‖ benämnde

renarna med trädla<v>a[1209] – en tillflykt, som Lapparne än skola tillgripa under sådana år, då jorden betäckes af så tjock isskorpa, att mossan är otillgänglig för renarne – Lappmarkens misswäxt. När all skog war förſtörd, drogo Lapparne bort. Widare anförde en bonde till ſtyrkande af d[en]na sak, att så wäl uti ett invid prästagården beläget sund som och på m[ån]ga andra ſt[ällen] i träsket skulle finnas en n[å]gra[1210] aln under[1211] wattnet nedsjunkna ſtockpator eller kassjor, dem Lapparne uppbygt till lax-fänge. Såsom ett bevis på traditionens sannfärdighet anmärkte samma bonde (emot en af mig gjord invändning) att[1212] om deras förfäder skulle uppfört dylika pator, så skulle man[1213] väl ännu göra dem.[1214] – Lappajärwi, berättade någon bonde, var fordom ett laxrikt träsk, men nu mera fås här ingen lax, hv[il]ket är en följd af[1215] en Lappes besvärjelse, h[vil]ken i harmen d[er]öfver, att hans[1216] barn omkom af ett laxben, trollade all lax ifrån träsket.[1217]

Emot dessa traditioner, som mången kunde anse såsom fullkomliga bevis på Lapparnes wiſtande[1218] i L[appa]järwi, kan anmärkas, att[1219] Finnarne i fordna tider troligen fört ett dylikt lefnadssätt som Lapparne och att de således icke allenaſt varit Nomader utan äfven [ägt][1220] renar, att[1221] lapprösen lika väl kunna v[ara] uppförda af Lappar, som Finnar, 2do)[1222] att benämningen Lappar äfven[1223] tillkommit Finnar. ”Efter Barders[1224] afresa, heter det i Aspegréns[1225] beskrifning öfver Pedersöre[1226] Sokn pag. 47, sköflades dess provincier tourvis af Svenskarne, Ryssarne och de Norrske, till dess et utskott af[1227] Finnarne utgjordes å desse orter i Eric den Heliges[1228] tid efter Finlands underkufvande af dem, hvilka landsförwiſtes

473

1202 *uppgräfva* ‖ ~ och undersöka
1203 *till* ‖ i
1204 *ugn* ‖ 1. Finsk ‖ 2. Fin
1205 See also p. 592–593.
1206 *i Ljärwi* ‖ å dess[a]
1207 *en […] brist* ‖ den totala bristen
1208 *af brist på renmossa* ‖ under sådana år då
Reindeer moss (*Cladina rangiferina*) Valokki-nettikasvio, http://kasvio.avoin.jyu.fi/laji.php?id=338. (TS)
1209 Castrén 1870e: lafven af träd.
1210 *några aln* ‖ 1. n<-> ‖ 2. omkr[ing] <3> alnar
1211 *under* ‖ <--- ---->
1212 *att […] förfäder* ‖ 1. att Finn ‖ 2. att förfäderne ‖ 3. att om förfäderne
1213 *man* ‖ wäl
1214 Different types of fishing dams have been used in most parts of Finland until the 20th century. Vuorela 1975: 106–109. (TS)
1215 *af […] besvärjelse* ‖ 1. deraf, att en Lapp[e] ‖ 2. af en Lappes sp
1216 *hans barn* ‖ en Lappe
1217 *träsket.* ‖ ~ Såsom ett bevis ~~derpå~~ på slägtsk[apet] med Lapparne länder utom det anförda, innewånarnes widskepelse och fördomar, hvari de wida öfwerträffa sina grannar.
1218 *wistande* ‖ <->
1219 *att* ‖ 1°)
1220 The verb added in Castrén 1870e [egt], spelling changed here according to Castrén’s usual own practice. (TS)
1221 *att* ‖ 1. 2do) att ‖ 2. och att
1222 *Finnar, 2do)* ‖ 1. Finnar. De ‖2. Finnar. <-->
1223 *äfven* ‖ icke
1224 According to Aspegren 1766: 46–47, a local king from Västerbotten, Dumbus, occupied “that part of Biarmia that is now called Ostrobothnia” in 867. He was followed by his son Barder (Balder) but Harald, the King of Norway drove him away to Iceland in 874. (TS)

efter k[onung] Erics förordning, för det de ej ville antaga Christna läran, dessa förenade sig med de närwarande Bjarmer, och blefvo af de Christnade Finnar för sin landsflyktighets skull Lappar kallade, hvilket namn ifrån dem till andra folkslag öfverfört denna tid begynte blifva brukbart, och på alla i Norden flyttande folkslag lämpadt". Ett[1229] vigtigt monument i Lappajärwi hade jag så när förgätit. På Nykälä udde[1230] wisar man minne af en så kallad Lapp-kyrka. Jag har besett detta så[1231] k[al]l[a]de rum och vill i korthet beskrifva den. På[1232] en utmärkt wacker udde finns en oval stenring af omkring 4½ alns längd och 3½ alns bredd. Höjden är på sina ställen till 2 aln, ehuru stenarna[1233] nu mera till en del äro gräsbewuxna.[1234] Midt uppå ser[1235] man bestämdt en jemt wägg[1236] af 2 alnars längd och det tyckes[1237] som skulle här funnits 4 dylika murar. Mina[1238] wägwisare gjorde mig uppmärksam på en ingång, h[vil]ken[1239] de ansågo lända såsom ett bewis derpå, att ringen warit en kyrka; men denna ingång war högst problematisk. Ingen reliquier hafva här blifvit upptäckta. – En graf? –[1240]

Äfven om[1241] Jättarne hörde jag de wanliga sägnerna, neml[igen] att de bygt kyrkor och bott i skogar. Pedersöre kyrka skall af dem blifvit uppförd, och på mellantaket skall ännu i dag förwaras det ofantliga skelettet af byggmästaren, som efter kyrkans uppbyggande nedstörtade från tornet af följande anledning. Han hade, då kyrkan var färdig, fått det infall, att lofva efterskänka sin andel af betalningen, om någon uppgifva namnen[1242] på de[1243] jättar som deltagit i kyrk-bygnaden. En mor höll[1244] på att wagga sitt barn till sömn, och sjöng dervid följ[ande] waggwisa:

1225 Hans Henrik Aspegren (1741–1790) was a vice-surveyor in Pedersöre. His father was a vicar in the same parish. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=8199. (TS)

1226 *Pedersöre* ‖ Pedersöhre

1227 *af […] utgjordes* ‖ gjordes af Finnarne

1228 Erik (IX) Jedvardsson or St Erik (d. ca. 1160), King of Sweden ca. 1156–1160. He is known from the tradition of organizing the so-called First Crusade to present-day Finland in the 1150s. Nenonen – Teerijoki 1998: 84. (TS)

1229 *Ett […]* ‖ Beträffande

1230 *udde* ‖ hemman i Lap[pajärwi]

Cape Nykälänniemi extends to the north on the western shore of Lake Lappajärvi, N7018151 E331168 (N63°15′10″ E23°38′11″). (TS)

1231 *så […] rum* ‖ ställe

1232 *På* ‖ Wid

1233 *stenarna* ‖ en

1234 *gräsbewuxna.* ‖ gräsbewuxna: wid

1235 *ser man* ‖ synes

1236 *wägg af* ‖ wägg, men

1237 *tyckes* ‖ synes

1238 *Mina wägwisare* ‖ Bönderna

1239 *hken* ‖ men d

1240 There have been several archaeological sites on Cape Nykälänniemi, but most of them were destroyed in the 20th century. Museovirasto: Kulttuuriympäristön palveluikkuna: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000006293. (TS)

1241 *om* ‖ af

1242 *namnen* ‖ han[s]

1243 *de jättar* ‖ dem

1244 *höll på* ‖ höll just på

1245 *Chilia* ‖ N[alli]

1246 In Castrén 1870e: 39, this word was spelled *Muukalainen*, but should

”Älä itke hywä lapsi
Kun Chilia[1245] kirkkoa tekeewi
Nalli nauloja takoowi
Munkalainen[1246] muuraa[”]

474 Ju mera jag blef öfwertygad derom att mytherna försvunnit i T[avaſt]land, deſto mera odeladt begynte jag egna uppmärksamheten åt detta lands sköna språk. Tawaſtarnes uttal behagar mig juſt icke; men hans meningar äro så helgjutna, uttrycken så punctila och till det de beteckna så kort, att en Stiliſt icke skulle skämmas för dem. Bruket af pronomina, praepositioner och conjunctioner är inskränkt, inblandningen af främmande ord sällsynt.[xxvi] [1247]. Med ord: T[avaſt]ländare har g[enom] sitt isolerade läge bibehållit sitt språk rent, och borde således icke Savolaxarne anse sig för de enda rättfärdiga.[1248] Det grundfalska i deras påſtående, som förfäktat den Savolaxska dial[ekten]s företräden, utgår juſt ur denna tro på rättfärdigheten af deras språk samt är väl, att äfven Savolaxiskan är en oförderfwad munart; men att den i sin utv[ecklin]g nått en högre grad än T[avaſt]ländskan, hvars ideal T[avaſt]ländskan numera utgör, och att den borde wara[1249] den attiska dialekten i Finnland[1250], synes vara påſtående[1251], framkalladt af en alltför warm patriotism. Man betänker härwid ej, att den Savolaxiska dialekten alldeles icke blifvit i prosa bearbetad[1252] och således icke kan vara utveckl-
475 ad.[1253] De som säga att W[eſt-]Finskan är platt fördärfvad, som således må förkaſtas för att gifva rum åt den rena Sawol[axiskan] tala

xxvi. *Kärra* heter här rattaat ſtol jaluus (rahi, lawitta), r<----> rahil m. m.

most probably be *Munkalainen*. It was common folklore that giants built churches. Härkönen 2011: 5–8. (TS)

1247 Change in the footnote:
m. m. ‖ ~ ~~Men~~ på ~~Hikiä Gästg.~~ <--- --> st[ällen] k[al]l[a]d[e]s kärra ratas, och öfverallt kärrhjul ~~pyö~~ (<-- --> på kärra) pyörä. Måhända har ratas urspr[ungligen] ej betydt hjul utan, sås[om]. här, kärra. D[e]tta synes bekräftas af rattastaa, rida, hvars st[am]ord ratas är, ell. kan ratsi <--> det.

1248 The first part of the 19th century was a period of a struggle between dialects in the development of the Finnish literary language. Writers originating from the province of Savo were considered as initiators of this struggle, among them especially Reinhold von Becker (1788–1858), a Finnish writer, journalist and scholar of history and the Finnish language, who emphasized the superiority of the Savonian dialects in the newspaper *Turun Wiikko-Sanomat*, which he had founded in 1820. Carl Axel Gottlund, who had lived in Juva in his childhood, started to use a Savonian-flavoured language in his writings, but this was no genuine dialect. Korhonen, M., 1986: 67–70; Hanski 2001. (KH)

1249 *wara* ‖ tagas till

1250 A reference to Ionian-Attican Greek, on which the classical literary Greek language was based from the 5th century BCE onwards. Hohti 1978: 3228. (TS)

1251 *påstående* ‖ ett ~

1252 Old literary Finnish from the 16th century until the beginning of the 19th century was mainly based on the western dialects, which were often called, especially when speaking about the literary language,

Dialectus Aboicus ‘Turku dialect’. This does not mean the same, however, as the Turku dialect today. Especially in the 18th century the literary language was developed grammatically closer to the Tavastian dialects. Those who developed it were aware of the large numbers of loanwords and especially of Swedish loans, but some of them such as Gustaf Renvall (1781–1841) and Elias Lönnrot (1802–1884) considered at any rate western dialects cleansed of their Swedish influences to be the best basis for a general literary Finnish language. Häkkinen, K., 1994: 436–451. (KH)

1253 *[…] utwecklad.* ‖ ~ Det är ett stort framsteg i ett språk. att den i prosa ~~blir~~ är anwändas. Willja ~~Savolaxiskan~~ Savolaxarne ej åtnöja sig med den förhanden warande prosa, så må de försöka att bearbeta en ny, men må de ~~bes<--->~~ förgäta~~, att~~ det g[am]la ordspråket: factum infectum fieri nequit” – – (kan n[å]g[o]t Savo dial[ekt] en ny prosa bearbetas?)

1254 Rasmus Kristian Rask (1787–1832), Danish linguist. Finnish and other Finno-Ugrian languages were among his interests and he visited Finland in 1818. Stipa 1990: 295–298. (TS)

1255 Castrén 1870e: 40: *maa*, *pää*, *edes* (Sav. *moa* l. *mua*, *peä*, *ies*)

1256 Castrén 1870e: *oo*, *öö* (*tuloo*, *mänöö*)

utan insigt i saken. Bibel-öfversättningen innehåller otvifvelaktigt många språk-fel, men de hafva sås[om] man ser af det hela, mera sin grund i de band, som en öfversättning och ett ouppodlat språk medföra, än i språkets inre förderf. Savolaxiskan[,] ropar åter någon, bör införas för sin ord- och form-rikedom. Häremot kan man, hvad ord-rikedomen betr[äffar], anmärka, att Savolax[iskan] såsom i prosa aldrig begagnadt, med sina visserligen rika förråder på sinnliga ting, nödv[ändi]gt måſte sakna uttryck för abſtr[acta] begrepp. Betr[äffande] formrikedomen torde karelskan eller Kalewala dialekten h[vil]ken jag anser wara vida mera skild fr[ån] Savol[axiskan], än denna från den T[avaſt]ländska vara Sawol[axiskan] wida öfwerlägsen. Skulle Sawolaxiskan likasom i sig uppsluka alla de öfriga dial[ekter]s förråder, så vore saken lätt afgjord. Men då detta icke är fallet, då widare W[eſt-]F[inskan] äfven är en ren språkart och dessutom äfven blifvit i prosa bearbetad, så har en opartisk svårt att inse, h[var]före den ifrågaw[arande] reformen bör företagas, och huru den skulle tillvägabringas, s[a]mt huru de sk[ulle] bära sig åt, som så lättsinnigt yrka på förkastandet af en genom sekler förvärfvad odling af språket. Jag förmodar att de skulle låna hufvudsaken ifrån V[eſt-]F[inskan] och smäcka språket fullt med Savolaxska idiomer. Ytterſt må desse reformatorer betänka, att Savolaxiska munartens af Rask[1254] så k[al]l[a]de ”förslagsljuden” o, a, och i (motsv[arande] de Ryska ю, я, e och Lapparnes <Arabls> m. <->. förslagsljud) t. ex. i orden m’a, p’a, i’es[1255], den skarpa aspirationen óo, öö[1256] m. fl. bevisa en ringa grad af odling i språket. De hafva trol[igen] tillhört Finska språket i gemen, men sederm[era]

utv[ecklat] sig till beſt[äm]dare rena, enkla ljud.[1257] Det vissa är, att de ej finnes hos fl[era]
476 Savol[axiska][1258] Colon[ier]. Ware det likväl långt ifrån att i alla gilla den T[avaſt]ländska dialekten. Mycket misshagar mig de auxiliära ljuden l och v[xxvii] s[a]mt h[va]d sj[elfva] pronunciationen beträffar de d[e]tta språk och Savol[axiskan] g[emen]samt tillhöriga Guttural-ljuden[1259] t. ex.[1260] uo i ordet kuoli,[1261] som näſtan uttalas utan läpparnas biträde. Ännu mera skärande[1262] äro de nasala ljuden ng och nk besynnerl[igen] i det fall att en guttural vocal efterföljer. Allm[änna] grunden till d[e]tta missljud är svårigheten för en genuin Finne att på[1263] en g[ån]g anwända fl[era] språk-organer. När t. ex. T[avaſt]l[ändaren] uttalar ordet runko, så kan han icke röra tungan för att utſtöta ko ljudet, utan bibehåller s[am]ma ſtällning sås[om] vid uttalet af förſta ſtaf. Af ofvan[1264] angifven grund saknar Finskan aspirerade bokſtäfver, vid h[vil]ka fl[era] org[aner] tillika måste v[ara] i verksamhet. Att[1265] Finskan åter äger tenues, men mediae endaſt sparsamt och 6 aldeles icke, h[vil]ka[1266] likv[äl] ſtå lägre i utv[ecklin]gs serien (v. Becker) härflyter deras wana att utſtöta ljuden så skarpt ur gommen, att de af öfra org[aner] ej[1267] kunna modifieras till veka medialljud. Herder[1268] k[al]lar Hebr[äiskan] i ans[eende] till dess rikedom på Guttural-ljud hjertats språk; m[e]d s[am]ma skäl kunde Finskan så benämnas.

I lexicaliskt hänseende har min resa varit meſt fruktbar. Blotta wextnamn har jag samlat

xxvii. Införande af <--> och andra mediæ s[a]mt aspiratae är en af ſtridsfrågorne. Aspiratae i Kemi Finskan Alawuren, weren, joulun. Lapua.

1257 At present,diphthong phenomena of this kind are considered to be later than monophthongs. Itkonen, E., 1969: 76–83; Mielikäinen 1994, Chapter VI. (KH)
1258 *Savol.* ‖ Colo[nier]
1259 Gutturals are velar sounds made with the back of the tongue near or touching the soft palate. (KH)
1260 *t. ex.* ‖ (t. ex.
1261 *kuoli,* ‖ kuoli),
1262 *skärande* ‖ misshaga[nde]
1263 *på* ‖ ut
1264 *ofvan angifven* ‖ sådan
1265 *Att* ‖ Men
1266 *hka* ‖ här[flyter]
1267 *ej* ‖ <icke>
1268 Johann Gottfried von Herder (1744–1803) was a German philosopher, one of the first to propose the idea of nations based on languages and history. Nisbet 1999. (TS)

till ett antal af 160, ehuru i anseende till vegetationens ringa framsteg det ofta varit svårt, någon g[ån]g omöjligt att af bl[otta] beskrif[ni]ngen sluta till wäxtens benämning. Widare har det lyckats mig att i Lappajärwi uppteckna en mängd hittils otryckta äldre och nyare sånger, neml[igen] 8 trollrunor, fem rätt naiva waggwisor en[1269] mängd lyriska qväden[1270], h[vil]ka afsjungna rätt wäl afspegla den Finska lyrikens djupa wemod, men för ingen del uthärda lyrikens strängare fordringar.[1271] De[1272] äro icke
477 plan⁂mässigt[1273] utarbetade, man förmår ofta icke inse deras syfte och hufvudändamål; – de äro likasom det öfverfulla hjertats fria utgjutelser; men just d[eri]g[enom] att de utgå ur hjertats djup warma, innerliga och skola ofelbart anslå hvarje hjerta, ware d[e]tta sagdt om den Finska lyriken i allm[änhet].

Här wore stället att nämna några ord om versbygnaden i runorna, men ett dunkelt minne af Lapps[ka] sånger säger mig, att mina närv[arande] åsigter skola förändras i L[a]ppm[ar]ken, der jag hoppas finna claven till runometherns uppkomst. Men klara och obestridiga facta äro följande: 1°.) Quantitheten utgör i runorna normen för versbyggnaden, 2) Runosångaren försummar ofta ordens egna accent, h[vil]ket är ett bevis att Finsk vers ej[1274] beror d[er]af. 3) Lagarna för quantiteten äro likväl icke fullt bestämda. 4°) Det är en fordran af wår tid med sin Alexandrinska bildning[1275]

1269 *en* ‖ <-->
1270 *qväden* ‖ sånger
1271 In *Suomen kansan vanhat runot*, there are twelve runes collected by Castrén in Southern Ostrobothnia: XI No. 46, 1680 and 1854 from Alajärvi and 1013, 1086, 1433, 1437, 1603, 1814, 1881, 1902 and 2054 from Lappajärvi. http://www.skvr.fi. (TS)
1272 *De* ‖ <-->
1273 plan-/mässigt
1274 *ej [...] daf* ‖ ej må rättas der<öfv[er]>
1275 The text of the manuscript is incomplete.
1276 Manuscript KK Coll. 539.31.1 (Varia 6.1) is a 94-page notebook, bound of originally loose sheets in the library. Its pages measure ca. 11.5 x 18.5 cm. The notes are mostly in pencil and they are partly extremely unclear. A considerable number of pages are missing and the preserved ones have partly been bound in incorrect order. Here they have been arranged according to Castrén's route, but the original succession cannot be fully reconstructed. The pages also contain some notes that Castrén did not use in his published reports and therefore cannot be precisely located. Page 47 of the notebook does not belong to the 1838 journey but to the one from 1841–1842, and page 84 probably to the 1839 journey in Karelia. In this publication, they have been moved to their correct contexts (p. 314, 598). On the other hand, pages 165–168 of KK Coll. 539.26.19 (Varia 1.19, consisting otherwise of report fragments of the Siberian journey of 1845–1849) belong to this journey to Lapland and have now been joined to these field notes notes (p. 203–206).
1277 Upper part of the mscr page.
1278 It is assumed that the first Finnish settler Pekka Kolari came from

4 [Reseanteckningar 1838. Lappland.][1276]

68 För[1277] 300 år sedan ha Finska innevånare bosatt sig i Kolari[1278] (De äro i d[en]na dag alla Smeder H[var]före?

Kittiläboernes[1279] härkomſt – Ifrån Savolax kommo 2ne bröder och bosatte sig en i *Jääskö* (Alakylä by)[1280], en i Ollila (nu Präſtbord)[1281], och en ifrån Storkyro[1282] som bosatte sig i Kyrö by – 4de leden lefver nu i kittilä.[1283] Före d[en]na tid säges Lappar innehaft landet – Några få Lappar <bo> i Kittilä <laviaſti> asunneet

50 adde[1284]: 3

Puukero[1285], *Siepinkero*[1286],[1287] *Palokero*[1288],[1289]

den ſtörſta – Lappby – <-----> – Kolfors

Keräsjärwi[1290] är ½ fjerded[els] lång

ifrån Keräsjärwi wandrade wi en <-> öfwer fjällen längsefter en fjälldal, som skiljer keräſtunturi ifrån Wuontiſtunturi[1291]

På södra sidan befann jag mig på perif[eri] af en cirkel; på norra likaså – Snö! ifrån fjället kommo wi rakt till ſtranden af Wuontisjäur<i>[1292], ett litet träsk, som ej må förvexlas med ett Wuontis jauri högre upp[1293] – En[1294]

Rautalammi in Savonia. Vahtola, J., 1991: 227–228. (TS)

1279 *Kittiläboernes* ‖ *Kittiläboerne*. innewånare

1280 The Ranta-Jääskö and Mäki-Jääskö farm properties are still in Kittilä, in the village of Alakylä on the River Ounasjoki, N7471780 E409033 (N67°20′55″ E24°52′59″). (TS)

1281 Castrén probably means Ollila farm in the village of Kaukonen, N7485951 E410814 (N67°28′34″ E24°54′48″). When the vicars of Sodankylä visited Kittilä in the late 18th century they would stop at Kaukonen where a chapel was built in the 1770s. His wording, however, is not unambiguous, because a new church was built in Yli-Kittilä already in 1831. Kittilän seurakunnan historia: http://www.kittilanseurakunta.fi/historiaa/; Onnela 2006: 329. (TS)

1282 Fi. Isokyrö, situated at the River Kyrönjoki in Southern Ostrobothnia, N6994751 E262964 (N63°00′16″ E22°19′2″). (TS)

1283 See also Onnela 1995: 149–150. (TS)

1284 The text is upside down beginning from the foot of the page.

1285 Castrén probably means Cape Puukeronniemi on Lake Vuontisjärvi in Muonio, N7551014 E370049 (N68°2′37″ E23°53′4″). (TS)

1286 Sieppikero in Muonio, N7557061 E373156 (N68°5′57″ E23°57′6″). (TS)

1287 *Siepinkero,* ‖ *~ La<u>kkukero,* Himmelrik, *Orottama*, Pyhäkero, *Nu<--->ala* (Njobmel, hare) kero,

1288 Palokero in present-day Enontekiö, N7559518 E375258 (N68°7′20″ E23°59′57″). (TS)

1289 *Palokero* ‖ *~* , *Keräskero*, Saiwokero, *Wuontiskero Lumikero*, *Suvastunturi*,

1290 Lake Keräsjärvi in Muonio at N7561870 E373898 (N68°8′34″ E23°57′50″). (TS)

af karlarne kringrände träsket för att anskaffa båt ifrån motstående strand[1295] – Ännu wandrade wi en qvart[1296] mil och kommo till
49 kyrö[1297] belägen 2 mil ifrån Sieppi –

<-> Pallastunturi i n[ord] och s[yd] Wid lappkåtan hundar – Sieppi hör under Kittilä, Kyrö under Enontekis.

Kyrö by har sitt namn af en ifrån Peldo by och[1298] Kyrö gård inwandrad <------> – Härifrån har den nuvarande ägarens fader flyttat till Kyrö i Enari och gifvit byn dess namn –

Om Stalo sades i Peldowuoma[1299], hvad jag förmodat, att stalo = Jatuli[1300] och k[al]-l[a]d[e]s[1301] äfven Liha-tontti[1302] – Lappska trad[itioner] – Ifrån Kyrö efter Ounasjoki <3> mil[1303] – Ounastunturi sågo wi nu från nordliga sidan, om v[enster] en half mil ifrån den; hade mest snö – Sedan efter Käkkäläjoki 1 ½ mil och efter Peldojoki ½ mil till Peldowuoma – käkäläjoki tar sitt ursprung ifrån Peldå tunturi – likaså Peldojoki – De som färdas till Utsjoki efter Teno elf böra taga följande kurs: Palojoensuu[1304] –[1305]

69 Wäin[ämöinen] k[al]l[a]s i runor, dem jag hört i Peldowuoma Pätosen poika[1306]. Ex[emplaris] gr[atiae] i de sånger der han hugger[1307] sig i knäet –[1308]

59 — Då[1309] jag nu skall enl[igt] ditt önskan[1310] går att lemna[1311] dig n[å]gra torftiga upplysningar om[1312]

1291 The valley between the Keräskero and Vuontiskero fells at N7561578 E376630 (N68°8′28″ E24°1′47″). (TS)
1292 Lake Vuontisjärvi at N7562958 E379314 (N68°9′17″ E24°5′34″). (TS)
1293 There are three different lakes with the name Vuontisjärvi in present-day Enontekiö and one in Muonio. Here Castrén probably means the one at the village of Vuontisjärvi, see p. 81. (TS)
1294 *En af […]* ‖ Wi foro öfve[r]
1295 *strand* ‖ träsk
1296 *qvart* ‖ h
1297 Yli-Kyrö at N7564661 E382411 (N68°10′17″ E24°9′55″). (TS)
1298 *och* ‖ ifrån
1299 *sades i Peldowuoma* ‖ sades
1300 *Jatuli* ‖ Jätt[e]
Jatuli means ‘giant’ in North Ostrobothnian folklore. Calamnius 1868: 197–198; Kirjastovirma: jättilais- ja lappalaistarinoita: http://www.kirjastovirma.fi/asutusjasotatarinoita/2. (TS)
1301 *klds* ‖ liha
1302 Lihatonttu.
1303 *mil* ‖ ~ h
1304 Castrén probably planned to explain the route from it very beginning at the western border of Finland in Palojoensuu (Fi.)/Bálojohnjálbmi (SaaN), N7579696 E337960 (N68°17′3″ E23°4′25″). (TS)
1305 The rest of the text is missing.
1306 *poika* ‖ joki
1307 *hugger* ‖ <sköt>
1308 Suomen kansan vanhat runot XII.1 No. 62–65 and 67 from Lapland and Northern Ostrobothnia, http://www.skvr.fi. (TS)
1309 Upper part of the mscr page.
Då […] önskan ‖ Hade det icke varit din uttryck[ta] önskan, att –
1310 *önskan* ‖ <--->
1311 *lemna* ‖ meddela

Om utsigterna för det kommande året i åtskilliga delar af Finnland – och *Finska Lappmarken* –[1313]

Gunſtige[1314] läsare! Denna (Utdrag ur en resandes dagbok –)

Öfwer-Torneå d[en] 26 Junii.[1315]

I Kittilä har man i[1316] wåras uppgräft häſt<rat>, som under wintern dött af briſt på hö –

[– –]

165 drucko[1317] kaffe[1318], metade, samlade insekter och traditioner. Durchman chriſtnade ett barn och erhöll derföre en oſt, hvilken han broderligen delat med oss. Ehrſtröm såg på de sjuka och utdelade medikamenter, men hans praktik war icke så inbringande som Durchmans, hvarföre någon i sällskapet yttrade sig att ”tron frambringar (eller inbringar) de bäſta frukter”

Hitintills hade det icke lyckats mig att erhålla några traditioner om Finnarnes inwandring till trakten af Torneå och Muonio-elf, men i Kihlangi erhöll jag fakta, som i afseende å detta ämne lemna följande resultater. Om det med full wisshet icke kan beſtridas, att innewånarne wid Kemi och Torneå elf (eller rättare: i nuwarande[1319] Kemi och Torneå Moderkyrko församlingar), så hafva inwandrat ifrån trakterna af hvita hafvet, så anser jag det likwäl för otvifwelaktigt att <bjarmi> vid Muonio elf icke tillkommit

1312 This is the beginning to a letter struck out by Castrén.
1313 Castrén also struck out also this title.
1314 *Gunstige* ‖ <--->agne
1315 Castrén struck out this date.
1316 *i* ‖ <----->
1317 The fragment from here to the words den <wilda> naturen is from KK Coll. 539.26.19 (Varia 1.19) p. 165–168. It is a draft of Castrén's letter to K.F. von Willebrand in July 1838 (see the volume of letters in this series). It consists of two manuscript sheets of ca. 19 x 24 cm.
1318 *kaffe* ‖ ~ och
1319 *nuwarande* ‖ K[emi]

genom en allmän folkwandring utan genom colonisationer ifrån skilda orter och på skilda tider. Derigenom är förklarligt, huru man till och med i de närmaſt belägna byar ſtöter på folk med utseende och språk, som förråda skilda racer. Sålunda anmärkte jag på Toolanen Gäſtgifveri[1320] följande språkegenheter, som jag hvarken förr eller sednare erfarit: ”Wenete pro wene, purete pro puree tulete pro tule” o. s. v. Af[1321] de karlar, som ſtakade oss ifrån Kieksiswaara hörde jag, att en boda skulle finnas på Kardinen (?)[1322] med Savo-
166 laxisk inscription, att Savolaxare och Lappar fordom bebott landet, men blifvit fördrifne af Nederbyggarne. Werkeligen finner man äfven vid Kardinen <--> ſtora svedjeländer – en odling, hvarpå landets nuwarande innewånare aldeles icke förſtå sig.[1323] Efter Lapparne har man ända ifrån Karungi otaliga lemningar, och till ſtörſta delen ugn-ſtällen. Men till landets nuwarande innewånare. Karlarne som skjutsade oss ifrån kolari hade ett mycket markeradt utseende. Jag drog mig ſtraxt till minnes att någorſtädes hafva funnit dylika physiognomier samt erinrade mig sluteligen, att de liknade Kuusamo-boers[1324]. Sedermera har jag hört en tradition, enligt hvilken 3ne smeder (kolare) kommit ifrån nedra landet, bosatt sig i Kolari (en i Kiexiswāra) och gifvit orten dess namn. Förſta inbyggare på Kihlangi torde warit en lycksökare. Han skall hafva bygt sig en ſtuga, som nyligen blifvit nedrifven och warit omkring 3 aln[ar] i quadrat, odlat ett litet ſtycke jord och inan kort begifvit sig till hafvet (= Ishafvet) under föregifvande, att brusningen af en närbelägen ”niva” (liten fors) **ſtört** hans

1320 In the village of Juoksenki, farm of Filpus in Turtola, situated at N7383556 E360202 (N66°32′22″ E23°51′8″). Leinonen, H., 1958: 134. (TS)

1321 *Af […] hörde jag* ‖ 1. Från Kardinen ‖ 2. ~ (?) Kardinen) fingo wi

1322 Above this word Castrén wrote: Kiexisvaara

1323 In Castrén's time, slash-and-burn cultivation was practised only in the inland regions of Finland. Vuorela 1975: 144 (map). (TS)

1324 Kuusamo is situated in the eastern part of Northern Ostrobothnia, at N7317588 E599806 (N65°57′49″ E29°11′47″). (TS)

nattro. – En tradition förmäler, att Muonioniska boerne härstamma från Muhos[1325]. Men deras spr[åk] röjer det ej. Den är ganska lik kemi och Torneå Finska, men äger i stor mängd Lappska ord. Allt detta sammanlagdt bevisar, om annars traditioner bevisa någon ting, att innevånarne hitkommit från skilda orter. Att orten på olika tider blifvit befolkad
167 är ett historiskt faktum, och behöfwer således icke några ytterligare bevis. – På färden ifrån Kihlangi gjorde wi bekantskap med myriader myggor, hvilka i anseende dertill att jag saknade handskar och flor, så oroade mig att jag nödgades smörja mig med bäckolja. Bäckoljan afhåller dem blott omkring en timmas tid, och emedan jag icke alltid kom att smörja mig i behörig tid, var jag till ansigte och händer aldeles uppsvullen wid[1326] min ankomst till Muonioniska. – I anseende till den revolutionära anda[1327], som råder hos dessa nordens talrika innewånare och deras Lappska styfsinthet, som charakteriserar dem, wäckte en af skjutskarlarne fråga om deras ändamål. En annan afgaf derpå följande förklaring. ”De äro nyttiga för Lappen, likasom de äro hans trogne följeslagare, i thy att de sammanhålla renarne om sommaren, då hundarne icke kunna göra det. Saken är den, att Lappen, så ofta han vill hafva sina renar tillsamman, gör upp eld, och då renen märker röken, ilar den dit för att blifva qvitt sina besvärliga gäster.” Hvar har icke den ädla nyttighets principen sin anwändning? –

Landet blir allt mer och mer obebodt, så att ifrån Kihlangi[1328] till Muonioniska på en wäg af 7 ¼ mil eller rättare till nedre Muonio by – 6 ¼ mil icke finnes en enda gård på[1329]

1325 Muhos is also in Northern Ostrobothnia, at N7188305 E451936 (N64°48′57″ E25°59′16″). (TS)
1326 *wid* ‖ för[e]
1327 This is a reminiscence of the revolutionary events in France and Poland in 1830. Nenonen – Teerijoki 1998: 408, 822–823, 1055.
1328 *Kihlangi* ‖ Kolari
1329 *på Finska* ‖ och på Sv[enska]

1330 Castrén means Alkkula in Ylitornio.
1331 *sammanhänger* ‖ har sin grund i följande
1332 *lyste [...] afstånd* ‖ på mils afstånd lyste
1333 *vid* ‖ på
1334 *mil, som* ‖ mil kan

Finska sidan och på den Svenska endaſt tvenne. Uti den ena af dem togo wi nattqwarter, och blefvo rätt väl undfägnade, neml[igen] med fisk, som är en sälsynthet här i landet. Allt sedan wår afresa ifrån Alkala[1330] har det blott på 2ne ſtällen lyckats oss att få fisk. Men wi hafwa gjort den anmärkning, att Svenska sidan är bättre försedd med matwaror än den
168 Finska. Måhända är dock detta en tillfällighet, som sammanhänger[1331] med Franska expeditionen, hvilken Paſtor Laeſtadius skulle denna wäg låtsa till Lappmarken. Han kom här ned, och har troligen warnat sina landsmän att wara väl försedde. Men Fransoserne hafva troligen färdats en annan wäg – Annars få de <-> lång näsa – ty wi hafwa ätit upp det bäſta och druckit kaffet.

30 Junii. Då wi i dag mot middagen nalkades Muonioniska, lyſte[1332] på mils afſtånd emot oss hvita, snöbetäckta fjällar, wid hvilkas åsyn en af wåra karlar, som förut ej warit här, med förbittring utropade: ”Ha! Tä[ä]llä meidän leipäwuoret loiſtaa”! och tillade efter en paus: ”Härifrån wåra 10åriga misswäxter – Dessa orter borde ej bebos af menniskor, utan af Djeflar och Lappar.”.

Jag har med flit ända hittils besparat en beskrifning af Lokalen. Jag lemnade dig wid wåra Finska bergſtoppar i Turtola, och är nu sjelf vid[1333] de Lappska fjällarne i Muonioniska. Afſtåndet oss emellan är ſtort till milen men ringa i så motto, att jag endaſt behöfver ledsaga dig en half mil, för att skaffa Dig en åskådning af det hela. På denna halfva mil,[1334] som jag äfven, om du så vill, kan förlänga till flere, färdas du förſt långsefter ſtranden af en

<--gt>, som på sina ſtällen är torr, men oftaſt wåt och bevuxen med små björkar och höga granar, bland h[vil]ka flere af ålder och sitt svaga underlag hviskande luta mot jorden; – sedan finner du en ljungbevuxen hed, der jemväl en tät granskog wäxer[1335]. Likasom af en tillfällighet förflyttas man nu då och då midt i den allra herrligaſte natur. Ifrån så herrlig, *trollius*bevuxen äng sänder denna nordens ypperſta blomma och häggen sina doftar, solen lyser i norr, på motsatta ſtranden ser du en[1336] klippa, vinkelrätt ſtörta sig i djupet[1337] och i spetsen af den[1338] ſtår en renwaja med sin kalf, och blickar förskräckt omkring sig under det äfven[1339] hon vill njuta af den <wilda> naturen.[1340]

3 *Enare*[1341]. I Peldowuoma war kornet ännu ej i ax d. 20 sås[om] fallet var i Enare hvareſt några sått Walborgsdagen kälan hade naturligtvis legat i jorden ”mutta ei ole lapsi ennenkään kylmettynyt äitin wattasa”.

Colonisationen i Enare: 3 Bröder Henrik, Thomas och Pehr kommo ifrån Storkyro (enl[igt] andra fr[ån] Turtola Kyrö) till Kittilä kyrö. Thomas och Pehr qvarſtannade i Kittilä[1342] Alakyrö[1343], men Henrik kom till Enare och var den förſta Finska inbyggare i Kyrö by. Henriks näſtan hela egendom förſtördes af wargar och björnar, så att några af hans barn måſte flytta bort, somliga qvarſtadnade och af de bortflyttade återvände somliga. H[an]s söner voro: Henrik, Michel, Johan, Pehr, Lars. Johan och Michel äro ännu wid lif. Döttrarna voro: Anna, Margreta, Brita, Caisa och Elsa –

1335 *wäxer* ‖ ~, <samt>
1336 *en klippa* ‖ 1. nordens ‖ 2. de fasta ‖ 3. de älskade ‖ 4. en klippa, som
1337 *djupet* ‖ ~, på afstånd höres brusningen af en sjudande forss
1338 *den* ‖ en klippa
1339 *äfven* ‖ <--->
1340 The fragment from KK Coll. 539.26.19 ends here.
1341 KK Coll. 539.31.1 is continuing.
1342 *Kittilä Alakyrö* ‖ Kittilä
1343 Present-day Raattama at N7560865 E384502 (N68°8′17″ E24°13′11″). (TS)

1344 *att* ‖ <-->
1345 *Kyrko-Bok* ‖ Communio[ns]
1346 KA Inari parish records 1731–1790: 5 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6112533). (TS)
1347 *Henriks* ‖ s
1348 *fadrens* ‖ Lars
1349 Sirkka, situated at N7523144 E407533 (N67°48′30″ E24°48′21″). (TS)
1350 *nytt* ‖ eget
1351 ¼ mil ‖ <-> [number]

Af Lars Henriks son, som flyttade till Norrige köpte Thomas Thomasson en egendom, som var i det skick, att Thomas bygde 5 rum utan att behöfva använda häst till att[1344] släpa stockar

4 Alla öfriga i Kyrö bosatta familjer äro fr[ån] Kittilä, med undantag af Kyrkovärden, som är från Enontekis. Enl[igt] den älsta Kyrko-Bok[1345] i Enare <öfver> 1749 finnes upptecknad *Henrik* Michaelis Kyrö nat[us] 1727, hustru Carin Henriks d[otte]r – Barn Anna, Margeta, Brita, son Michael född 1763 7/14[1346]

Henrik, Henriks son – upptog ett nytt nybygge

Michel, ännu vid lif, har på fadrens ¼.

Johan, d[it]o bor på fadrens 1/4

Peter upptog nytt nybygge –

Lars flyttade bort, och köpte Henriks[1347], fadrens[1348] ¼ –1

Dottern Maria gift md Magnus Magni fr[ån] Hetta! fick och ¼, som åter är delad i 3: 1/3 åt Peter Johannis Autio, 1/3 Matts 1/3 och Johan 1/3, alla Johan Autios söner.

Af deras söner har ingen upptagit nytt nybygge –

11 Ifrån Kittilä hafva dessutom inflyttat Johan Autio ifr[ån] Kittilä, Cirka[1349] by, och upptog nytt[1350] nybygge – Inflyttade för 26 år tillbaka –

Petter Jakobi Mettäjärwi ifrån Kittilä, upptog nytt nybygge –

3 bröder Akujärvi hafva nybyggen och af dem 2 wid Akujärwi ¼ mil[1351] landväg och 1 mil båtväg – Akujärwernas far var Lappe, mor Brita Henriks d[otte]r.

Lappar[1352] med nybyggen: Morottaja, Aikio, John Matthiæ Lajetts.

Misswäxt-år jagade folk ifrån Kittilä[1353] till Enare, der lättheten att från Norrge få mjöl är g[an]ska ſtor – –

2[ne] Sodankyläboer hafva[1354] ett nybygge vid Kamas å, Thule benämndt

5

5.

Gutbefinden hos Kyrö Thomas. Wälmågan i Enare ſtörre än i Peldowuoma – men bröd fanns icke. Med ſtor möda fingo wi på detta ſtälle 5 bröd, som för 4 karlar sk[ola] räcka i 4–5[1355] dygn –

Wanha talo. Under regnet ilade en[1356] qvinna oss ovetande, som hört, att wi har briſt på bröd ¾ mil[1357] till kappeln för att der[1358] låta baka oss. När wi rodde förbi d[e]tta ſt[älle], ſtod en ſtor menighet församlad på backen i sina hel[g]dagskläder. Wi hvilade en ſtund på årorne och öfverlade om wi skulle ſtiga in. Wår följeslagares slägtskap med husbonden desiderade oss d[er]till, och när wi kommo till ſtranden, lupo emot oss och[1359] vadade i sjön män, qvinnor och barn för att välkomna oss. Stugan i ordning ſtäld – murad – granris –

Enare sjö skall vara m[yc]ket djup – Man berättar att en bonde för lång tid sedan sökt mäta det och nedfällt 260 famn[ar] tåg med en kittel i ändan utan att nå bottnet. Man förklarar d[e]tta så att en haltia drog tåget ned, och[1360] ej gaf det åter – Sjön är 12 mil lång – 8 bred – Wattnet ſtiger genom floders tillopp 1 famn –

1352 *Lappar med nybyggen* ‖ Lappar
1353 *Kittilä till* ‖ Kittilä, om
1354 *hafva* ‖ ~ upptagit sig
1355 *4–5* ‖ 4 a 5
1356 *en […] ovetande* ‖ en qvinna
1357 ¾ mil ‖ för att
1358 *der* ‖ forma [förmå] st
1359 *och* ‖ in
1360 *och* ‖ ut

See also p. 330.

1361 *marken* ‖ g<--->
1362 *lager* ‖ härb
1363 *och* ‖ Träd
1364 *en lappby* ‖ han
1365 *färden* ‖ båten
1366 It seems that Castrén wrote a mark resembling ˇ above the letter i.
1367 Máttit Bálggesoaivi (SaaN)/Määddib Pälgisuáivi (SaaI) and Taaveeb Pälgisuáivi, the former at N7665440 E495229 (N69°5′58″ E26°52′49″) and the latter at N7667174 E492809 (N69°6′53″ E26°49′9″). (TS)
1368 Tuorpumapää (Fi.)/Tuárbumuáiváš (SaaN) at N7662724 E492453 (N69°4′30″ E26°48′39″). (TS)
1369 Muotkatunturit (Fi.)/Muotkeduoddarat (SaaN). (TS)

27 d[en] 28 [Juli] om morgonen kommo wi till den förſta Lapp-kåta – Jutua – Med ett perlband förmådde 2ne flickor att sjunga, men de sjöngo ej Lappska, utan en Finsk psalm – efter ½ mils vandring e[fter]m[iddagen] kommo vi till Enare kyrka – gingo till fots 1 mil och kommo till en lappby ben[äm]nd Otho – Härifrån skulle vi öfver sjön Muddusjärwi (Isojärwi), men fiskaren v[ar] borta – Wägen var för lång och dålig att kringränna – Wi skickade på tillſtyrkan af vår opas h[ono]m och vår dreng att tända en nuotio på en långt skjutande udde

Alla dörrar voro öppna och alla husgerådssaker kringspridda på marken[1361] – yxor, grytor, nät, dessutom fisk, som torkades –

(*nb.* märkeligt att Lappen ej vill taga emot n[å]g[o]n ting för förtäring – det är icke sed i vårt land – <--------> m[yc]k[e]t välvilliga) –

(I skogen träffar man lager[1362] af bark, som Lapparne skalat – och[1363] afskalade träd) –

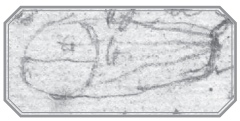
Wår wäg wisare är aldeles osammanhängande – En nuotio behöfdes ej, emedan en[1364] lappby icke var l[ån]gt aflägsen –

Vi bäddade oss i en sa<-->, en bädd, som ej hade annat fel än att taket ej höll vatten – Kl[ockan] 4 kom vår Opas med båt. Vi rodde efter Muddusjärwi, drogo båten öfver ett litet näs och fortsatte färden[1365] efter den 2dra afd[elningen] af Muddusjärwi – Fjällen på v[eſtra] sidan om sednare afd[elningen] voro: Polku-tunturit (Balges aiwe[1366])[1367] s[a]mt på längre afſtånd Doorbim aiwe[1368] som är en afdeln[ing] af M<oa>tke aiwe[1369]

28 kl[ockan] 7 kommo vi till Enare kyrkovärd – Genast frambars nya[1370] renhudar, muddar, fårskinsfällar och ett lakan breddes deröfver – Derefter ett kärl med mjölk, betäckt med lock

(En Lappkåta har 6. afdeln[in]g[a]r[1371] – I de vid dörren belägna nyttjas å[1372] ena sidan wed, å andra skoplagg, kläder m. m., på högra sidan om eldstaden bor husbonden och h[an]s hustru, i *dom* det öfriga folket – i de bakre afd[elninga]r nyttjas kokkärl[1373]

d[en] 29 [Juli] Gudstjenst hos kyrkovärden – Barn i wagga bl[ef] införde – En lappsk wagga har följande utseende:

skråfvet

vaggan helt och hållet[1374] af trädrötter[1375], och helt och hållet öfverdraget med skinn[1376][,] skinnet[1377] är upphöjt öfver hufvudet genom tvenne i motsatt riktning löpande bågformiga pertor. Ifrån den ena af dem utgår 3 remar, som håller skinnet öfver hufvudet spänt[1378]

(Lappen har en förargelig, h[ono]m charakteriserande sed, den att säga ”Jag wet visserligen icke” till nästan hvar fråga – Han vet icke hvad
29 hans far och[1379] farfar hette och knapt nog hvad han sj[elf] heter. På 10 tal år känner han sin ålder – Han vet icke, huru m[ån]ga renar han har, huru m[yc]k[e]t fisk har fått – Detta

1370 *nya* ‖ ren[hudar]
1371 Cf. Castrén’s published description above where he lists nine distinct spaces. Itkonen, T.I., 1948 I: 196 Fig. 50 shows Saami dwellings with 5–9 spaces. (TS).
1372 *å […] skoplagg* ‖ wed, skoplagg
1373 *kokkärl* ‖ ~ I Enare fångas mest sik, n[å]g[o]t taimen = tammukka, rautu, små sill – (*Taimen* har rödt, *rautu* hvitt kött – *Taimen* har brokig, *rautu* röd mage); <-----> gädda, abbore, lake –
1374 *vaggan […] hållet* ‖ Den är gjord
1375 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 475–476 (see esp. Fig. 259) a Saami cradle *komsio* (*gietkka*) is made by carving a block of wood. See also Guttorm 2005. (TS)
1376 Castrén wrote the explanations of the drawing over this sentence up to here.
1377 *skinnet* ‖ och ~
1378 *spänt* ‖ ~ och är g[enom]
1379 *och […]* ‖ hett[e]

1380 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 353 *rāha* means a women's waistcoat. Cf. also Castrén's explanation below. (TS)
1381 Itkonen, T.I., 1948 I: 357: the *vuolpu* used in Enontekiö, Inari and Synjel. (TS)
1382 *hakar* ‖ ~ – I den n
1383 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 355 *raddelijne* (SaaI) is a men's scarf, the ends of which form a bag for various small utensils. (TS)
1384 Itkonen, T.I., 1948 I: 361–363: belts (*boagán* [SaaN] or *čevđipoovij* [SaaI]). (TS)
1385 *bäras* ‖ vid <-->
1386 Cf. Castrén's description on p. 115, 117.
1387 *turk* ‖ turkki
1388 *kläds* ‖ <->

Jag vet icke synas ofta v[ara] en blott höflighet – – Lappen är ej ſtolt öfver sitt, men väl kär i sitt – Han blygs, när man talar med h[ono]m om hans oekonomi – Han tycks v[ara] sin egen skugga, lemning ifrån en forntid, som vill lefva förgäten och obegråten – Det är bl[ott] det ovanliga som intresserar den resande

Raha, Qvinnornas h[u]f[vud]ſt[ycke] – drages på <-----> wallm[an][1380]

Matsu: karlars och qwinnors wallmans mecka

Walpu (läs vualpu) k[al]l[a]s qvinnornas vallmans mecka, om hon har skrynklor –[1381]

Peski = mudd; *kinnuspeski* då håret är afbarkadt –

Turk = Turkki

Rađđalin, fickor, som hos karlar och qvinnor hänga öfver bröſtet faſtfäſtade kring halsen med hakar[1382] –[1383]

Boaga Kantsh. (Powi Enare) är bälte.[1384]

Sådana bäras[1385] af män och qvinnor och är full af förgylda silfverspännen

6

Lappars klädedrägt[1386]

I Enare.

Klädedrägten är hos karlar och qwinnor ungefär densamma. De nyttja ej skjortor, utan wanligen både sommar och winter en fårskinspels (turk[1387]), och på den en peski eller kläds[1388] waippa, h[vil]ken om den bakom ryggen saknar skrynklor, sås[om] altid är fallet med karlarnes och någon gång med qvinnornas k[al]l[a]s *Matsu*, och i det fall att skrynklor finnas *Walppu*. Wanl[igtvis]

nyttjas om sommaren antingen blott fårskinnspelsen, i fall det är kallt, eller blott matsu l. *walpu* i wärme; och om vintern nyttjas på fårskinnspelsen <-------> – I[1389] regn nyttjas en *kinnuspeski*, beſtående af i[1390] al barkade och väl smorda renskinn.

Raððelin äro lösa fickor, som brukas[1391] af män och qvinnor hängande öfver bröſtet och faſtfäſtade kring halsen med hakar –

Män och qvinnor nyttja böxor vanl[igtvis] af skinn men äfven af kläde –[1392]

7 *Poaga* Kautok[eino] (Powi Enare), bälte Sådana bäras af män och qvinnor och högtidsbälten äro fulla med förgylda silfverspännen – Uti de, som bäras i hvardagsdag har jag märkt 1) en ſtor knif 2) nycklar 3) ett inſtrument af renhorn, h[var]med bark afskalas –

nb. Qvinnor ha längre mekkor än männerna och i Enare hafva qvinnorna kragen särskilt, som är faſt sydd vid ett lifſt[ycke] och bäres än öfver, än under kjorteln s[a]mt k[al]l[a]s *Raha* – I Utsjoki är kragen faſtsydd i mekkan –

Qvinnor bära äfven alltid mössa *kapper*[1393] som om sommar och vinter är lika – Männers sommarmössor se Sjögren – Wintermössarne[1394]

Män och qwinnor bruka om handlafwen en messingssked[1395] (Væikke paddik)[1396], troende att handen ej tröttnar på det ſtälle, der den finns.[1397]

nb. I Utsjoki bruka ej männerna, utan blott Qvinnorna fårskinspelsar – Männerna nyttja

1389 *I regn* ‖ <----->
1390 *i al* ‖ 1. rensk[inn] ‖ 2. <-->
1391 *brukas* ‖ hos
1392 Itkonen, T.I., 1948 I: 355–356 does not mention trousers of skin. (TS)
1393 Gahpir.
1394 Different forms of headwear, see Itkonen, T.I., 1948 I: 363–369. (TS)
1395 *messingssked* ‖ k
1396 The spoons used in Lapland were of the Medieval or Renaissance form with a large, round bowl and a short handle. Fjellström 1962: 179–194. See also Itkonen, T.I., 1948 I: 518, 526, 533. (TS)
1397 Artefacts of brass were considered to have magical properties among the Saami. Fjellström 1962: 197–198. (TS)

wallmans takki underſt och peski på – När qvinnorna nyttja fårskinspels nyttjas van-
l[igtvis] bl[ott] takki, i köld peski derpå. Raha brukas ej i Utsjoki, utan kragen är faſtsydd i mekka.[1398]

30 Om renlappen har irrat werlden kring, så känner fiskar lappen föga utom sina notvarp.

39 I[1399] Utsjoki bruka bl[ott] qvinnorna fårskinnspelsar –

I Utsjoki bruka männerna wallmansſtakkin underſt och peski på –

Raha nyttjas ej i Utsjoki qvinnor utan kragen är faſtsyddd i wallmansrocken –

När qvinnorna i Utsjoki har fårskinnspels, nyttja de ibland takki och peski derpå men vanl[igtvis] bl[ott] takki –

Kämmenpeukalo –

när[1400] Ryssen för 1 våg mjöl tar 2 ½ våg färskfisk[1401], tar Norrsken 5, och när Norrsken för 1 våg torr fisk ger 1 våg mjöl, ger Ryssen för D[it]o 1 våg och 8 ℔ – .

nb. D[en]na handel äger rum med Finnen men Lappen prejas jemmerligen af brännvin med Ryssen få blott handlas i Rötmånaden – Har
40 Lappen ej fisk till det belopp[1402] <----> vid hvarje tillfälle consumerar brännvin, kläder köpmannen mekkan[1403] af honom – Samma händer på Enare marknadsplats –

Lappska barn äro hårda emot sina föräldrar –

1398 This definition corresponds to the one given by T.I. Itkonen. (TS)
1399 Upper part of the mscr page.
1400 Middle part of the same mscr page.
1401 *färskfisk* ‖ torrfisk
1402 Upper part of the mscr page.
1403 *mekkan* ‖ <-->

Bränwinsförsälning[1404] *i Enare –*

Bränwinsförsälningen har hintintills varit Enareboers allt i allom – Af mjölet[1405] han genom fiske förtjent har han bränt bränwin – med bränwinet köpt renar (en oxe för kannan) – Med renarne har han åter handlat sig mjöl – för en renoxe 8–10 L℔, och för en vaja 6–8 L℔ – Denna handel med renar emot brännvin[1406] sker med här om[1407] vintern bosatta Norrska Lappar – Mjölet köpes ifrån Norrige – Till d[en]na resa få de gratis renar af Norrskar 7–8 renar vägras aldrig – De lemnas för att köras upp – En[1408] Norrsk Lappe icke allenaſt lemnar sin ren åt en Enarens gratis, och då den bl[ir] utkörd, lemnar han en annan – Norrskarne gifva dem en ſtek för 1 sup[1409] – Vill en Enarens handla m[e]d dem, blifva de utan sup till taleman utkörda –[1410] Ad nota Enarelappen smakar knapt bränvin – Att således bränvinet hitintills utgjort Enarensernas förnämſta <föda> är klart och
31 att Norrmännen så m[yc]k[e]t mindre borde utköras, som Finnarne om sommaren beg[a]gna sig af deras betesmarker – Och hvad gör Enarensen med sina renbeten? –

Men frågan bl[ir] huru kan Enarensen hjelpa sig fram brännvin och renbeten förutan – Skall man återföra dem till det förra nomadiska lifvet? – till en lägre cultursgrad! Detta är ock omöjligt, då Enarens[erna] hafva faſta boſtäder – Orimligt få han fisk<a> öfver hösten – Ängsbeten äro dåliga – kunna ej rödjas, ty de vexa bl[ott] 1 år –

Åkerbruk –[1411]

Fl[ere] hafva upphört att så

1404 Cf. p. 221–222.
1405 *mjölet* ‖ s[itt?]
1406 *brännvin* ‖ Norrskar
1407 *om* ‖ bo[satta]
1408 *En […]* ‖ Här
1409 *sup* ‖ ~ – med ett
1410 *utkörda* – ‖ ~ Att således brännvin
1411 *Åkerbruk* – ‖ ~ När, hos de rikaste

1412 *Vandraren* ‖ När man hos Enare la[ppen]
1413 *väggarna* ‖ <----->
1414 *En […] kske* ‖ Frågar man honom
1415 *mil sjöledes* ‖ mil
1416 *mil fotväg* ‖ mil
1417 *Lappen* ‖ en
1418 *till* ‖ öfver
1419 *närmaste* ‖ Klockars
1420 *lättade* ‖ gjor[de]
1421 The word disappears in the middle fold of the pages.
1422 This page belongs most probably here.
1423 *röjde* ‖ 1. märk[te] ‖ 2. yp[pade?] ‖ 3. vis[ade]

nb. Enare-Lappen köper sitt brännwin af Finnen –

Vandraren[1412] träder

I Enare lappens kåta skall han oaktadt dennes omtanke finna barkskifvor radade kring väggarna[1413] – En[1414] okunnig frågar k[an]ske hvartill tjenar detta? <Burost> <----> <----> <räkna>, svarar Lappen, <----> <en> <------> och äter m[e]d god appetit –

32 *Ad notam* – Vildrensfänge är en tillfällig näringsgren och numera fisket äfven –

Bränvinsbr[ännin]gen och försäln[in]gen existerar ingenstädes i mindre grad än Enare –

Ifr[ån] Kyrkovärden tillryggalade vi 2 knappa mil[1415] sjöledes till E<----> <----> <----> <--> en Sodankylä bonde d[eri]fr[ån] fyra mil[1416] fotväg till Lappen[1417] Päders kåta[.] På d[en]-na väg må den resande bida ett ögonblick på Turun harju och betr[akta] uts[igtet] åt <-----> fjäll[,] från Päder 2 mil sjöväg och 2 knappa mil fotväg – till[1418] närmaste[1419] kåta –

d[en] 30 [Juli] hade vi idel mossor att gå på – De 2 sista milen förlängde wår opas genom sin okunnighet om wägen dubbelt – En orimligt kall wäderlek lättade[1420] <----->[1421]

37 ligheterna.[1422] Då vi redan trodde oss hafva öfvervunnit dem och kommo till stränderna af den insjö, hvarest en fiskare läger skulle finnas röjde[1423] vår opas att han var i fullkomlig okunnighet de<--->. Nästan på

måfå gåfvo vi oss att wandra långsefter[1424] insjöns ſtränder, jag för min del faſt öfvertygad derom, att vår direction var oriktig – <Under> dessa bekymmer öfverföllos vi af ett svårt regn, som snart nog öfverföll oss – Ett ögonblick vacklade modet hos mig – Wi hade wandrat öfver 1 dygn – 9 mil – och endaſt njutit n[å]gra ögonblicks orolig[1425] hvila – Vi voro sål[edes] aldeles uttröttade och befunno[1426] oss nu på en mossa, der ej en torr[1427]
38 tufva fanns, der ett träd ej kunde lemna oss skygd eller en ſtockeld[1428] upptändas; – kalla vindar isade bloden – Emot förmodan kommo vi rätt – Vi tänkte ſtiga in i kåtan – det enda <--> rum på d[e]tta ſt[älle] – Men när vi skulle öppna dörren framträdde en bedröfvad man, med en[1429] djup sorg målad ansigtet – Han yttrade den, trädde tillbaka, och drog dörren igen – Wi voro näſtan i s[am]ma belägenhet – En <båt> och nuotio – det dödfödda barnet – R<---> sökte tydliggöra g[enom] att sätta fingret i mun – såsom osäkerhet –[1430]

Huru länge har du bott här? Jag vet wisserligen [icke], men d[e]tta år är det nionde

En Lappsk likkiſta

Lapparne – män och qvinnor – bruka om handlafven en messingsked (Vaeihke paddik) troende, att handen ej tröttnar på d[e]tta ſtälle

Lapparne, i s[ynner]het fjäll lapparne gräfva silfver i jorden –

42 Ijo[1431] Proſtinnan är cousin åt en[1432] käring, som jag träffade i Enare uti en fiskar-ſtuga

1424 *långsefter* ‖ 1. wid ‖ 2. lan [långsefter] ‖ 3. up[p]
1425 *orolig hvila* ‖ hvila
1426 *befunno* ‖ befunnos
1427 *torr tufva* ‖ tufva
1428 *stockeld* ‖ eld
1429 *en* ‖ s[org]
1430 After this, Castrén with his companions arrived at the church of Utsjoki. Cf. the travel report p. 132. (TS)
1431 Castrén added this note in the upper edge of the page. Cf. p. 127. (TS)
1432 *en käring* ‖ h[en]ne

40 Päder[1433] – På min anhållan att få dricka fick jag anvisning på träsket – ”Järvessä on juomaa” – Lushistorien[1434] – Att afk[l]äda sig i en kall nordanköld är ohyggligt –

[– –]

51 vid en björkstam – Wår Opas, som emot Fiskare[1435] Lappar iaktog en så sträng rätts känsla, att han icke en g[ån]g ville oss tillåta att göra upp eld på deras kenta, än mindre att beg[a]gna n[å]g[o]n förhanden warande stubbe, hade[1436], sås[om][1437] vi hörde[1438] på återresan, stulit <bort> en m[än]gd horn, som sålunda <bl[ifvit]> efterlemnade –

Wid Schäutsjaur[1439] beswarades vårt rop efter en förut öfverenskommen båt utaf en barnstämma. Wi förmådde[1440] i början icke urskilja ett ord af det han sade; – men hans wana wid d[e]tta yrke war beundranswärd – Han talte med sin späda röst en oändlig m[än]gd meningar, men förstod att antaga en djup bas vid sådana ord, hvarpå[1441] <mesta> eftertryck hvilade – I dessa ord drog han ut hvar stafvelse – V– – – (vene) – – – – <-----> goađest

En Lappes yttrande om hans behof – Wi behöfva icke mer än myggen[1442] – Wärme, köld, mat, allt är likgiltigt –

Lapparne äro snabbfotade – Ogina att svara – Det dystra fjället – Aikio slägten härst[ammar] fr[ån] Finnar – Hastigh[eten] att färdas, när man beställt båt<ar> <Mera> en gosse vedergäller mig – <’Cih’> stuorra muorjek –

[– –]

1433 Middle part of the mscr page. According to Castrén’s travel report this event belongs to this phase of the journey. See p. 128.

1434 Referring either to Högman’s property on the way back from Utsjoki to Inari (see later) or events at the church of Inari after the visit to Utsjoki on 12 August. Because the words ‘järvessä on juomaa’ refer to the route from Inari to Utsjoki (see p. 128), it can be concluded that Castrén did not write all his notes immediately but later in random order. (TS)

1435 *Fiskare Lappar* ‖ sina

1436 *hade* ‖ stod

1437 *sås.* ‖ p[å]

1438 *hörde* ‖ funno

1439 Säytsjärvi (Fi.), Seavžejávri (SaaN), Sevžjävri (SaaI), N7695804 E510451 (N69°22′17″ E27°15′57″). (TS)

1440 *förmådde* ‖ voro

1441 *hvarpå* ‖ som

1442 These words suggest the likelihood that this page refers to the route from Inari to Utsjoki, assuming that Castrén did not combine the words of two different persons in the statement of one man (Aikio) in his published report (cf. p. 129). On the other hand in such a case, this text would belong in the middle of mscr p. 32, which cannot be considered probable. (TS)

12 *Enare Lappen.* Hans kåta – sommarstuga – bodor på trädpelare, för att skydda dem mot odjur – bekläder sin kåta med torf – <-->[1443] <--> <regel> har 9 afdelningar hvarje kåta – Enare lappen står[1444] på öfvergångs punkten fr[ån] Nomad till bosatt[1445]. Winterstugor i barkstugor[1446] – kor och får – högst[1447] få odla jord[1448] – Få renar, emedan wargen i brist på vård förtärt de flesta – Fiska (sås[om] Bönderna) i Ishafvet ifrån Mariæ till Johannis – säljer fisken åt Ryssen, och köper mjöl från Norrsken, som om vintern transporteras till Enare. M[ån]ga fattiga Lappar hafva sin stora fördel af dessa transporter – Efter Johannis fiska E[nare] Lappen i Enare träsk, och får (hvilka fisk se på s. st.). Om hösten flytta de i sina granskogar – för att få bark, den de inblanda i all mat. I år har förtjensten[1449] i Norrige[1450] v[arit] dålig emedan de för 12 L℔ fisk bl[ott] fått 2 L℔ mjöl – och en ka[– –][1451] har per medium fått[1452] 3–4 (waja (6–8 L℔ fisk –

Enare Lappar äro af flere slag:

17 1) fjälllappar[1453] 1)[1454] med[1455] kåtor åt[1456] Ryska Lappmarken, [– –][1457] som draga sig ofta ända till trakterna af Kola och uppehålla sig wanl[igen] i Ryska[1458] fjällen.

2)[1459] med boningsrum[1460] – låta sina få renar springa lösa om sommaren

nb. 6 Enare Lappfamiljer i Kola – Kejserl[iga] Ukasen.[1461] Utan religionslärare Utsjoki fjällappar äro 16 familjer. Enare Lappens ren betar hemma <är> af ett starkt slag –

nb. Enare Lapparne stiga till 6–700, Utsjoki till 400 –

1443 *<--> […] kåta* ‖ 9 afdelningar i hvarje kåta
1444 *står* ‖ har
1445 *bosatt* ‖ <-->
1446 bark-/stugor
1447 *högst […] jord* ‖ odla ej jord
1448 The Saami of Southern Lapland began to keep cattle and sheep already in the 17th century, but this was not common amoung the Saami population of Inari until the 1840s. Itkonen, T.I., 1948 II: 183–184. (TS)
1449 *förtjensten* ‖ fisk[en]
1450 *Norrige* ‖ En[are]
1451 Disappears in the middle fold of the pages.
1452 *fått* ‖ förtjen[t]
1453 *fjälllappar* ‖ med kåtor som flytta
1454 *1)* ‖ 2)
1455 *med […]* ‖ som flytta ~~b~~ med sina renar till Norrige om wintern.
1456 *åt* ‖ på
1457 Disappears in the middle fold of the pages.
1458 *Ryska* ‖ i trakterna af ~
1459 *2)* ‖ 3)
1460 *boningsrum* ‖ ka [kåtor]
1461 An imperial decree of 1836 ordered that these families should either become subjects of Russia instead of the Grand Duchy of Finland or remain in Inari. The last ones did not leave Inari until after 1875. Itkonen, T.I., 1948 I: 125–126. (TS)

1462 *Sodankylä* ‖ Lappar
1463 *bon* ‖ Lappen
1464 *tager dock* ‖ gör ändock
1465 *sårande* ‖ <->

nb. Norrska Lappen betar Enare Lappens renbeten

Sodankylä[1462], Enare och Utsjoki lappar fiska i Norrige uti Fälles distrikt –

De wackraste ängar jag sett finnas i Enare – gödas väl – Också är smöret den enda exportwara föres till Norska fjorderna i slutet af November och utbytes emot mjöl – Likv[äl] ha få mer än 10 mjölkande kor –

43 När Lappen fått anledning att genom ett halft ord misstro en m[enni]ska, får han aldrig mera förtroende till h[ono]m. Wår opas, en utm[ärkt] redlig man kom att skryta öfver sin bössa för en Lappe – Lappen som var en stor skytt ville göra sig till ägare af dens[amma] och gjorde sig möda att färdas 7 mil för att handla den – Men nu råkade bössan hafva ett mindre hål än mannen föregifvit – Ehuru man md s[am]ma bössa skott till måls på 162 fots afst[ån]d wille han dock icke ingå handel med h[ono]m, sås[om] han sjelf sade, för att karlen ljugit om hålet –

9 Enare bon[1463] taxerar för ingen ting, knapt nog för skjutsen men tager[1464] dock gerna emot, så m[yc]k[e]t man ger h[ono]m –

Lappen tager aldrig emot någon ting för maten man förtär – Sjelfva anbudet wore ett sårande[1465] af Lappens gästfrihet, så framt främlingen ej skulle ursäktas med uttr[ycket] D[e]tta är ej sed i wårt land.

Qvinnorna i Enare synas till det mesta v[ara] af Lappsk härkomst –

Petäjä, burist rokka – buoremus[1466]

Enare Lappen förstår Finskan wida bättre, än Svenska Lappskan – Ja! Blott några få lärda förstå sistn[ämnda] språk –

Fåren mjölkas af Enare Lapparne och äro så tama att de vilja äta upp vägkosten af den resande –

Fattig-Skol och Arbetshusinrättning –

Fonden erhålles af vaccinatorslön 50 Rub[el] silfver, af Fiskare i Norrska[1467] fjorderna omkr[ing] 100 Rb. silfver och af Norrskar, hvars[1468] renar afbeta Finska betesmarker omkring 100 – <--->der <emot> Arbetshuset Lappar antaga sig de fattiga som <-----> arbeta, 2) Orklösa antages af[1469]

[– –]

1 En[1470] wigtig källa till Enareboernes[1471], besynnerligen Finnars näringsfång[1472], har varit brännwin och hittills[1473] gällande förhållanden [till] Norrska Lappar:

Af det[1474] mjöl, Fiskaren i Norrige g[enom] byte erhållit, har han bränt brännvin – och med bränwinet 1) köpt renar[1475] af Norrska Lappar – vanl[igtvis] erhållit 1 oxe för kannan – Med renarne har han åter ifrån Norrige skaffat sig mjöl – för en renoxe 8–10 L℔ s[a]mt för en vaja 6–8. Till mjöltransporten[1476] få de renar af de Norrska Lapparne mot vilkor att inköra dem utan ans[enlig] betalning – 3) Bränvinet är den bästa taleman

1466 Castrén has written the word *buoremus* above *burist rokka.*
1467 *Norrska* ‖ Finnlan[d]
1468 *hvars* ‖ st
1469 The rest of the text is missing.
1470 Cf. p. 215.
1471 *Enareboernes* ‖ Innewånar[nes]
1472 *näringsfång* ‖ 1. bränwins ‖ 2. bränvins
1473 *hittills* ‖ si
1474 *det* ‖ den
1475 *renar […] Lappar* ‖ renar
1476 *mjöltransporten* ‖ tr[ansporten]

1477 *Norrsk<e> Lapp.* ‖ Norr<----->
1478 *är* ‖ d<----> ~
1479 *ringa* ‖ wäsen[dtlig]
1480 Swedish currency was valid in Finland until 1840. Nenonen – Teerijoki 1998: 415. (TS)

i all handel och för den fås när som hellſt en renſtek – Utan sup blir man i handel afviſt –

Norrsk<e> Lapp[ar][1477] synas alltså v[ara] till ſtor nytta för Finnarne – men de uppäta deras renbeten – Finn[arne] utöfva repressalier om sommaren. Sjelfva tror Enarens[erne], att de ej kunna lefva Norrskar och brännvin förutan – Dåliga ängsbeten är[1478]

[– –]

och Enare Lappen köper brännwin af Finnarne

44 NB

man frågar, huru kan Fiskare lappen komma sig till bränwin[.] Få, nybyggarne oberäknade, hafva tillgång till pannor, rum m. m. De lemna åt n[å]g[o]n ex professo brännvinsbrännare några pud mjöl, få för 2 L℔ mjöl blott 1 kanna brännvin, ehuru 1 L℔ mjöl redan renderar 5 halfſtop brännwin – Jag känner en nybyggare, som näſtan ute slutande lifnärt sig m[e]d d[e]tta yrke –

13 Renbetet emellan Utsjoki och Enare är helt och hållet förtärdt – Norrska Lapparne bosätta sig således nu i närheten af Enare. En ringa[1479] näringsgren är fårafvel. Dock finnas dem (Thomas [Kyrö]) som haft öfver 100 får, men emedan vargar på en gång förſtört 60 ſt[ycken], har d[e]tta antal nu betydligen förminska[t]s och belöper sig för det närvarande till n[å]g[o]t öfver 60. Fårull på Enare marknad koſtar 16–24 <R[iksdale]r> – goda fårskinn betalas högſt med 1 R[<ik]sd[ale]r>[1480]

Enare Lappar äro af 2 slag: Fiskare- och Skogslappar. De förra äga inga renar, Skogslapparne äga renar ifrån 10 till 200, dem de sommar och winter beta på Finska sidan om Riksgränsen – Båda slagen idka fiske dels i Norrska fjordarne, dels i Enare träsk –

(nb. I hafvet fiska somliga hela sommaren igenom – Om[1481] wåren fångas torsk med krok – om hösten *Saihu*[1482] med nät och not. Bönder[1483] ha berättat mig, att de i ett hvarp fått <9> båtar fulla af d[e]tta slag[1484] – Om hösten fångas äfven Pallas, hvaraf några skola väga 10 våg) – Rötmånstiden idkas[1485] Fri-
14 handel af Ryssar och Handl[ande] fr[ån] sydliga orter i 6 weckors tid. På annan tid tillåta Norrskarne Fiskarne[1486] ej att idka handel med andra – De taga 10[de] [1487] af dem – **Quo jure?**[1488]

När Ryssen för 1 wåg mjöl tager 2 ½ wåg färsk fisk, tager Norsken 5; – och när Norrsken för 1 wåg torr fisk betalat 1 wåg mjöl, har Ryssen gifvit 1 våg och 8 ℔ M. Så handlas med Finnar, men Lappar prejas jemmerligen genom brännvin. Ofta skall köpmannen kläda jackan af en[1489] fattig Lappe, som supit mera än han förmår betala vid d[e]tta tillf[älle].

(nb. Det tionde Norrska köpmän uppbära, tillfaller Presterne i Norrige[1490] – hvarföre ej i Finland – ½, der Fiskarne bo)

Fiskeriet bedrifves så, att en vid hafvet bosatt Fiskare, som har båt och redskap, tager 2[ne] karlar till sig, delar fångsten i fyra delar – en för sig, en för båten och redskapen s[a]mt 2 för sina medfiskare

1481 *Om wåren* ‖ Mot hösten
1482 Above: Sai<æ>?
1483 *Bönder* ‖ 1. S ‖ 2. <--> ‖ 3. Man
1484 *slag* ‖ slag)
1485 *idkas* ‖ f[rihandel?]
1486 *Fiskarne* ‖ dem
1487 [= tionde]
1488 *[…] jure?* ‖ ~ Det heter väl, att de som

See also Itkonen, T.I., 1948 I: 542. Most probably the taxes can be derived from the time when Lapland was taxed by both Sweden and Denmark, i.e. before 1751. (TS)

1489 *en […] Lappe* ‖ den fattig[a] Lappen
1490 *Norrige* ‖ Norrige)

1491 *besynnerligen* ‖ h

1492 Castrén uses partly Finnish and partly Swedish names for the fishes. Taimen or tammukka (Fi.) = brown trout (*Salmo trutta*). Rautu or nieriä (Fi.) = arctic char (*Salvelinus alpinus*). Gädda (Swe.) = pike (*Esox lucius*). Abbor[r]e (Swe.) = perch (*Perca fluviatilis*). Lake (Swe.) = Burbot (*Lota lota*). All these were of considerable economic significance in Finland. It is not clear what Castrén meant with "small herring". Luontoportti: http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/brown-trout; http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/arctic-char; http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/pike; http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/perch; http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/burbot. (TS)

1493 Reisivuono is the Finnish name for Bugøyfjorden in Northern Norway, N7815913 E1046962 (N69°52′5″ E29°21′15″). (TS)

1494 Näätämövuono (Fi.)/Neidenfjorden (No.) N7799644 E1057439 (N69°42′17″ E29°31′7″). (TS)

1495 *lämpligt* ‖ <->

1496 *bränsle* ‖ träd

1497 Upper part of the mscr page. Isbergen possibly meaning Spitsbergen (Svalbard).

1498 Vardø (No.)/Vuoreija (Fi.)/Várggát (SaaN)/Vuorea (Kven) is a harbour in northern Norway at N7886993 E1097801 (N70°22′14″ E31°6′34″). (TS)

1499 *2ne Norrmän* ‖ Skaale (en <Fors------>)

15 Den mesta fisk torrkas, alls ingen saltas, ut<an> en del säljes färsk åt Ryssar under rötmånaden, annars åt Norrmän

Äfven de Lappar som fiska i Enare, torrka större delen af sin fisk – besynnerligen[1491] småfisk – De stora ätas genast och resten saltas vanligen –

I Enare fångas *sik*, *taimen* = tammukka (med rödt kött, brokig under magen) *rautu*, med (hvitt kött, röd mage), och *sill* s[a]mt n[å]g[o]t gädda, abbore och lake –[1492]

(M[ån]ga Enare Lappar hafva kor och får) –

Wildrenen har en besynnerlig instinkt i walet af lägerst[älle]. Den lägrar sig på de högsta tiewa på en mossa och wänder hufvudet med vinden – Ty med sitt fina wäderkorn känner den väl om någon kommer bakifrån; framåt ser den åter de kommande –

I Reisi Wuono[1493] besynnerligen och äfven Näätämä Wuono[1494] wore ett lämpligt[1495] hamnst[älle] – Reisi Wuono är lämpligare, emedan vägen dit är kortare, mossan bättre och bränsle[1496] finnes. Detta motsades af Kyröboerne. Till Näätämä kommer man m[e]d fartyg bättre –

10 *Isbergsfararne*[1497] –

För 2 år sedan afseglade ifrån Wardö[1498] ett Norrskt fartyg under Kapten Brunn – Ankomna till närheten af Isbergen lade en båt ut ifrån fartyget hvars besättning utgjordes af 2ne Normän[1499], en af börd vid namn Skale, 2ne Finnar och en Lappe –

2 En af Lapparnes närings grenar är äfven wildrensfångst – dels med skjutgewär – fordras m[yc]ken skicklighet och försigt[ig]h[et]. De wigtigaste reglorna d[er]vid äro: Hunden sporrar opp renen men får ej skälla – Renen förföljes under wind i ans[eende] till ofantligt skarpa väderkorn (nb. Efter skottet springer wildren[en] jorden 4–5 mil. Den sker besynnerligen om hösten brunsttiden ifrån Korsmässan till Allahelgonetiden s[a]mt om wåren, ifrån Mars så länge snön finnes på marken – nb. Hunden uppdrifver renen 2 mil. Den och körrenen[1500] lemnas i de trakter der man af hundens vädring finner att renen[1501] är i närheten – Snarfångsten sker på s[am]ma tid – Man gör ett gärde omkr[ing] ½ mil[1502] långt, lemnar här och der några öppningar, sätter deri en stor snara och midt i snaran ett kors, så att ohornade[1503] äfven må fastna deri. Många fånga t. o. m. 30–40[1504] renar under en wildrenstid – Fjällapparne bry[1505] sig ej om detta yrke.

18 Af sitt sommarfiske hafva Lapparne obetydliga besparingar för vintern, men de fiska då med juomuks<-->: När isen börjar bära, så gör[1506] man flere[1507] rundte hål af 1–1 ¼[1508] aln i[1509] diam[ether] (om[1510] isen tunn, göres hålet mindre), i ett hål sticker man ett[1511] träd ända i bottnet, och[1512] nätet fästes deri, med ett annat långt träd (’cuolggu°) leder man tåg ifrån ena hålet till det andra intill det sista. – Sedan man fått tågändan dit, drages nätet d[er]med ifrån första hålet till det sista. På lågt watten sättes nätet äfven fast i ett till botten stucket träd. Men man fiskar gerna i djupt[1513] watten, sättes först ett träd tvert öfver <wa>ket. Derwid fästes ett träd medelst

1500 *körrenen* ‖ ren[en]
1501 *renen* ‖ den
1502 ½ mil ‖ 1 mil
1503 *ohornade* ‖ horn[ade]
1504 *t. o. m. 30–40* ‖ 30–40
1505 *bry […] om* ‖ odla ej
1506 *gör* ‖ st
1507 *flere […] hål* ‖ ett hål
1508 *1–1 ¼* ‖ 1 a 1 1/4
1509 *i* ‖ <->
1510 *om* ‖ h[vil]ket b
1511 *ett* ‖ an [ända]
1512 *och nätet […]* ‖ (uti ett d[eri]fr[ån] 3–4 famn[ar] belget hål sätter man ett annat i botten – Deri ~~sätter~~ binder man ett smalt tåg
1513 *djupt* ‖ grundt

en deri befintelig krok bildad af n[å]g[o]n
1 qvist h[vil]k[e]t träd förlänges[1514] g[enom] tåg – m[yc]k[e]t lågt vatten duger ej emedan nätet lätt fruser[1515] fast

I m[yc]k[e]t djupt watten fås ej heller juomus trädet[1516] ej räcker till

Stenigt vatten undvikes – Juoŋas – Juomus[1517]

35 (Min karl skrattar ännu åt mitt infall att <----> mitt fall vid <Portiset> ej differerte (<fann> emellan min näsa och en klipp-spets –)

Nedför Ot<i>joki färdas man huru? 3 forssar – Båt från Högmans –)

Det grå gräset = mossan – Lessingsröda gräs –

Den projekterade färden till Tam<----> Informatorer – <Allt> <kan> <vara> svart – Katekетens[1518] ämbets[-]pligter; betalningen – kyrkovärdens välsignelser – <---> Pastor – kyrkoherdens ängskötsel – <Spenat> Rediser – kolrötter – <---->sallad – ej ärter <----->[1519] –

Fiskarlapparne i Utsjoki äro m[yc]k[e]t fatti-
36 ga, <----> medan fjällapparne uppehållit sig närmare Enare på de sednare åren.

(nb. Aftonen före wår ankomst till Enare[1520] – kringränningen och[1521] vandringen på <salgar> – Foten widrör ej marken – Vägen måste först banas – Genomwåta – beslöto att ej sofva – Sömnen i bötes-regnet – Första stugan –)

Fjällbäckar i m[än]gd wid Utsjoki –

(Gudstjensten i Utsjoki) –

1514 Lower part of the mscr page.
1515 *fruser fast* ‖ fastnad i ise[n]
1516 *trädet* ‖ <-->
1517 The rest is missing.
1518 *Kateketens* ‖ Allt
1519 Growing potatoes became common in Inari and Utsjoki in the 1850s. Turnips were also cultivated. Itkonen, T.I., 1948 I: 294, II: 193. (TS)
1520 *Enare* ‖ Iwa[lo]
1521 *och* ‖ <-->

Enare Lapparne (Fiskar L[appar]) tåla ej att de k[al]l[a]s Lappar – Sig k[al]la de inarilaiset och FjellLapparne benämna de Lappar –

42 Einari[1522] Anders är ett mestare af Sjögren. Mannen är ifr[ån] Norrige och har alldrig bott knapt nog varit i Enare. Utsjoki FiskareLappar k[al]la Fjälllapparne Lappalaiset – Lapparne <--> flere[1523] sommarställen, och då de flytta från ett till ett annat lemnas allt för wäder och wind – Till och med Fjällappar lemnar n[å]g[o]n g[ån]g sina renar[1524]

78 *Läksiäiset*[1525] –

firas en, 2 och 3 weckor efter wigningen, som sker i kyrkan – Under tiden syr bruden utstyrsel åt sig sjelf och gåfvor åt sina nya slägtingar – Läksiäiset fortf[ar] i fl[ere] dygn[1526], allt efter omständigh[eterna] – De börjas sål[unda], att då talmannen och bruden träder in; talmannen g[enom][1527] ett handslag med brudens målsman bekräftar kontraktet (nb. då talm[annen] träder in, frågar han, om nattqvarter kan erhållas) Efter[1528] handsl[aget] klädde målsmannen rocken på sig. – Derpå st[äller] sig målsm[annen] i bordsändan och brudgummen sätter sig (jemte talm[annen], kosiomies) att utdela peninge gåfvor åt slägtingar. Han frågar vid hvar gåfva är det nog? Om n[å]g[o]n är så <------>, att han ej är beläten med sin gåfva, får han mer, höfver dock en och an[nan] närw[arande] förkl[ara] sitt ogillande[.] Sedan alla p[enin]g[a]r äro utdelade, kommer bruden för att taga en[1529] m[än]gd löspe[ni]ngar, dem brudgummen stält fram – Hon måste m[e]d wåld taga dem fr[ån] den mot<----->nande

1522 Lower part of the mscr page.
1523 *flere* ‖ <all> <sin>
1524 *renar* ‖ ~ <för> <wäder> <--->
1525 No source reveals where Castrén took part in *läksiäiset* (the send-off celebration), but because the place where he stayed for the longest time was Utsjoki, it is possible that the event took place there. It is also possible that the description is not from the 1838 journey at all but from the 1841 one to Inari. (TS)
1526 *dygn* ‖ da[gar]
1527 *g.* ‖ med
1528 *Efter* ‖ 1. ~ ‖ 2. Då
1529 *en mgd* ‖ alla

1530 *jag* ‖ endast
1531 *kommer* ‖ s
1532 *Huru* ‖ Hvarmed
1533 *dessa […] som* ‖ Er, som
1534 *under* ‖ till
1535 There is writing between the lines, but it cannot be read except for the words *gäster som komma.*
1536 *en* ‖ s

kosiomies – Bruden fick <---> hälften dem hon
79 tycktes utdela bl[and] sina slägtingar[.] Derpå frambär talmannen brudgummens bröd <---- ---- ---->, värdinnan brudens – Brudens måste sättas på – Men talmannens will ha brudgummens öfverst – Den förra segrar – Den får sedan talmannen – Nu går bruden jemte brudskaran ut. Kommer in gråtande. Dörren öppnas af slägtingar. Bruden tillsluter. Sist öppnar modren, l. i fall hon är död, den närmaste i qwinnoled[.] <---> kom bruden jemte sin syster gråtande till målsmannen. Derpå till oss – Jag kommer ej att tigga gammalt kopparmynt, jag[1530] kommer[1531] för att m[e]d klagan lugna mitt sorgsna sinne – Huru[1532] skall jag tacka dessa[1533] gäster, som <dessa> öfv<-------> kommit under[1534] wårt låga tak [– –][1535] Ni hafva gått g[enom] höga scholor, ni hafva rest g[enom] m[ån]ga riken. M[ån]g[a] tusen tack för det ni kommit under wårt låga tak. Ni ären snygge män – Wår stuga är osnygg <Wi> tusen tack ni kommit i wår osnygga stuga o. s. v. – Sången är extempore – Innehåller n[å]g[o]n g[ån]g skälsord – <---- ---->, men är
80 vanl[igtvis] – djupt melankolisk – Drickande och sjungande – Nu komma de eg[entliga] *läksiäiset* – Brudens hår kammas af alla slägtingar – Koaso sjunger under det håret kammas – Brudg[ummen] kammar ock. Sist sättes säpsä på hufvudet – Nu företas wandringen – Brudens utstyrsel – Gåfvorna ställas på en päls på gården – Modren ställer ett bröd på brudens h[ufvu]d – Man går in, ställer sig wid bordet – Brudg[ummen] bruden. Talman och koaso doppa en[1536] g[emen]sam i ett fat m[e]d uppwärmd mjölk och äta ett <-> <---> ske<--->[.] Ätande och drickande. Nu drickas huomen-tuopi, deri sättas gåfvor (loihaa) –

Koaso bjuder sukukunta (slägten) att kamma. Äfven brudgummen kammar. Koaso är vanl[igtvis] brudens syſter (?). Under det bruden kammas, sjunger bruden:

Tulkoote[1537] sukimahan
81 Suuri sukukunta
Suruttomilla[1538] sukasilla
Tulkoota harjoamaan
Hallattomilla harjoilla –

När brudgummen kammar, sjunger koaso:

Hywin kowatpa sull on koprat
Kokon koprilla kopriſtel<et>[1539]

När mössan af koaso påsättes, ber hon bruden slunga den Hiien hemmon kattilahan – Förſt på den 4de g[ån]g[en] tar hon mössan på sig –

*****

40 *Återresan*[1540]

d[en] 9 Auguſti – *Mandusjauri*[1541] – Jag sitter i båten och blickar tillbaka på de fjäll, wid hvilka goda m[enni]skor skapat sig ett litet Eden –[1542] Det förefaller mig nu såsom ville
33 jag här lefwa och – dö bortglömd, obegråten, men den tanken oroar mig tillika, att det icke är mig beskärdt att i lifvet finna ro – Eller hvarföre belyser solen nu de fjällar jag lemnat då tjocka moln lägrat sig öfver m[i]g. Se der en bild af mitt lif – Oron dref[1543] mig ut, Jag ville som örnen finna ro i ſtormen – – men hvart hellſt jag kom, mötte jag glädje och trefnad – blott icke i mitt eget bröſt fanns frid – Det synes som hade Försynen velat ſtr[af]fa[1544] mig mitt oroliga sinnelag Högman – wi inträdde en vanlig Lappſtuga. Längſt och <k[al]lad>

1537 *Tulkoote* ‖ Sukiite, suki[ite]
1538 *Suruttomilla* ‖ Sukiite sukite
1539 Ink has spread on the end of the word.
1540 Lower part of the mscr page. The journey back from Utsjoki to Inari begins here.
1541 Mantojärvi (Fi.), Máttajávri (SaaN), N7749454 E500787 (N69°51′10″ E27°1′14″). (TS)
1542 *Eden* – ‖ 1. ~ endast deri olikt P[aradiset?] ‖ 2. ~ och <--> skilda ifrån werldens
This refers to the vicarage of Utsjoki on the western shore of the lake. (TS)
1543 *dref* ‖ har drifvit
1544 The edge of the page is outworn.

1545 *Medan* ‖ Jag löp[er]
1546 *draga* ‖ hjelpte
1547 *efter* ‖ uppför och ned för fjällarna
1548 *draghålet* ‖ rok [rökhålet]
1549 *lapp-kåta* ‖ re
1550 *stökade* ‖ an
1551 Cf. the version in the published report, see p. 138.
1552 This is the same place where they buried the dead baby on their way to Utsjoki (see p. 131–132).
1553 Upper part of the actual text on the mscr page.

<våra> Lappska – Ur den lusiga sängen uppgräfdes sockerskrinet – Till kaffeskedet an-
34 användes k<-->[.] Högman hade 34 filbunkar af 4 kor. Fordom hade han haft ända till 15, men det hade icke lönat sig, emedan tjenstefolket under wintern icke kunnat sysselsättas – Ängsbeten i Utsjoki äro dessutom m[yc]k[e]t dåliga –

s[am]ma dag – Medan[1545] andra draga[1546] båten upp för ½ mil lång fors, löper jag som en vildren efter[1547] fjällarna. Härwid trodde jag mig hafva gått wilse, slutande dertill af 2ne omständigheter 1) hade jag ej attenderat till ett sandberg, som var m[yc]k[e]t karakteristiskt, 2) kände ej trakterna för öfrigt 3) drägt på en ½ mil ifrån ¼4 till 6 nb. Visarens <fel>

41 Försöket att krypa in g[enom] draghålet[1548] i Päders lapp-kåta[1549] – Slapp i bodan – stöka-de[1550] sorgfällg[i]t undan alla <ylle> och andra utslitna kläder <s[a]mt> lade mig på en peski – Röstet af mina kamrater wäckte mig efter en timme[1551] – De hade wadat i forssen till midjan –

D[en] 10 [Augusti] i natten anlände wi efter 4 mils färd till <------> Pehrs kåta[1552] – Wi lägrade oss wid en nuotio, som låg inwid kåtan – Gubben beklagade sig öfver sitt träd – men vi tröstade h[ono]m med, att han icke släpat det sjelf – Dessutom voro wi g[enom] wåta, och då <-------> man icke särdeles – Mot morgonen uppvaknade wi i ett ynkeligt skick – Öfversnöade och frusna så att tänder-
42 na skakade[1553] – En kopp kaffe i närmaste hjelpte oss på <rät>

Lappen[1554] tog för afgjordt, att wi tagit hans båt och md den färdats uppför Teno – Han sade sig sörjt den. Wi hade att tacka regnvädret och de wåta <--> d[er]för, att wi fingo Opas –

10 Lappkäringen[1555] lönade min ynnest mot hennes pilt med att som en pil (hök) skjuta efter hjortron, dem jag hukade mig ned att upptaga – Derpå utbrast hon i gapskratt d[e]tta var n[å]g[o]t groft railleri, ett <olken> på en bränannde solskensdag

Fjälllapparne[1556] öda ren- och fårbetet, hämta vargar som qvarblifva[1557] efter deras flyttning öfver fjället, taga deras renar med sig, och <-----> återgifva dem utan[1558] särsk[ild][1559] betalning

52 Modren[1560] lönade min bevågenhet mot h[en]-n[e]s pilt med att som en hök skjuta efter hjortron, dem jag hukade mig ned för att upptaga och m[e]d dem släcka min brännande törst. Derpå utbrast hon i gapskratt –[1561]

En karavan af 8 pers[oner] tågade wi till marknaden (= kyrkan) – Gossens kringsprång – Huru jag nämnas på käringen för hjortron då hon steker sin fisk – Fisken brinner – – Aje jaur[1562] – Huru Lappkäringen med bark släcker min törst, medan opas skickades på expedition (för att söka vatten –) Jag åt bl[ott] hvad oundgängligen var af nöden – men käringen skalade alla träd i närh[eten] och åt barken

[– –]

1554 It is uncertain but probable that this fragment belongs here.
1555 Lower part of the mscr page.
1556 *Fjälllapparne* ‖ Nb. ~
1557 *qvarblifva* ‖ bl[ifva]
1558 *utan* ‖ ~ att
1559 *särsk.* ‖ hela
1560 *Modren* ‖ Lap[pkäringen]
1561 *[…] gapskratt* – ‖ 1. ~ D[e]tta var nästan för groft ra[illeri] ‖ 2. ~ Men på en mossa, der ej en enda <vått> <part> var till finnandes, och på en het solskensdag –
1562 Most probably Ukonjärvi (Fi.)/Äijihjävri (SaaI) at N7674966 E511203 (N69°11′4″ E27°16′57″). (TS)

1563 *angående* ‖ mellan
1564 *anser* ‖ har
1565 *bivista* ‖ åhöra

57 8 mil tillryggalagda på en dag

Förkyl[ni]ng och illamående förorsakad af kallt watten och hjortronkaſt – Några ögonblicks hvila och badſtuga – Försöket att slita tviſten mellan Lappar och Nybyggen angående[1563] Fiskewatten och ängsmarker – Lappar afvundas Finnarne – Oaktadt de ingen ko hafva, vilja de ej tillåta Finn[arne] att berga hö – En grym oförsonlighet är ock en egenskap hos Lapparne – En Nybyggare (<Eru> Jussi) har ett document derpå, att han får fiska vid utloppet af Kamas – Detta fiskvatten anser[1564] Aikio för sin tillhörigh[et] och har på det grymmaſte förföljt <Eru> Jussi för hans pretensioner – Bland annat har han skjutit ut Johans båtar och lemnat h[ono]m på en holme

Den andra sprang i det iskalla vattnet och ådrog sig <d[it]o> <en> <långsam> sjukdom –

58 Enare Präſtagård – On se ikään kun lehmän kello – D[er]med sprang en annan vigtig man kring kyrkbacken –

Illamående hindrade mig att biviſta[1565] Aftonbönen – jag åhörde d[er]före Gudſtjensten i <---> I<------->, som är wägg i wägg med kyrkſtugan

Glädjen att i Enare träffa Finnar war så ſtor, att jag ehuru uttrött icke fick nog länge språka tills[amman] med dem. Jag tyckte mig vara åter kommen till civiliserade länder –

Andakten i Enare – Wid nattvarden s<-->kade Comm[unionen] från Publikanens ord:

Lapparnes vanl[iga] svar: En tiedä, Itte tiedät – Miks' ej – On kyllä Ei[1566] taida olla –

I Enare finnes[1567] en talrik Lappslägt Walle och är i kyrkoboken för år 1749 walle för Samuel Mattsson utstruken, – i dess st[älle] står Walle <-----> –

Under predikan sade en i Enare till Prestens ord: Den som intet fått af h[ono]m &c. "Niin on –[1568]

46 Enare d[en] 12 Aug[usti]

På Enare kyrkbacke är ett sittande råd af socknens högwisaste ledamöter. De slå sina hufvud tillsamman för att öfverlägga om en ugn –

Emellertid sitta deras makar och kärälskliga bredvid[1569] och lusa dem (nb Till kärleks betygelse hörer att älskarinnan lusar älskaren) –

13[1570] *Augusti.* kiviniemi[1571] d[en] 13 Augusti. En[1572] fattig stackare åt en annan fattig stackare en silfver-<----->[1573] att d[eri]g[enom] smörja hjulen<!> – Den andra stackaren vägrar att taga något för sitt besvär – H[är]af[1574] blir den förra mäkta svårmodig, och tager för afgjordt, att hans <----->[1575] misslyckas – Emellertid förbjuder den andras fåfänga att taga Riksdalern – Deremot låter han, för att lugna sin nästa, – honom[1576] fylla på sin smörask –

45 d[en][1577] <13> Augusti Morottaja – Med några 12 >D[ale]r <I> brist på silfvers tog jag afsked af d[e]tta beklagansvärda usla slägte, som fattigdomen förtryckat och[1578] gjort till

1566 *Ei* ‖ (On –
1567 *finnes* ‖ 1. kyrkobok ‖ 2. för[samling]
1568 The rest of the text is missing.
1569 *bredvid* ‖ invid
1570 This text is upside down beginning from the lower edge of the page.
1571 If Castrén means Cape Kiviniemi (Fi.)/Keđginjargâ (SaaN)/Källeenjargâ (SaaI) in Lake Syysjärvi (Fi.)/Čovčjävri (SaaI), N7684951 E508991 (N69°16′27″ E27°13′40″), one of the dates is incorrect, either this or the previous one, Inari 12 August, because the lake is situated north of the church of Inari. (TS)
1572 *En [...] stackare* ‖ En stackare
1573 The word is covered by a blot, but Castrén means *Riksdaler*, see below.
1574 *Haf* ‖ De[raf]
1575 The word is covered by a blot.
1576 *honom [...] smörask* ‖ sin smörask fyllas på
1577 The text is upside down starting from the lower edge of the page.
1578 *och gjort* ‖ och naturlig slöhet gjort

slafvar af de uslaſte bland laſter i girighet, misſtänksamhet, <kallſtughet> – Detta slägte förnekar sig sjelf, och skall d[er]före förnekas, förintas –

53 den 13 Aug[uſti

Emellan Utsjoki och Enari finnes ett träsk vid namn, Äje jaur.[1579] Invid Morottaja finnes ock ett ſtort träsk benämnt Ajejaur[1580], samt Akuniemi[1581] med Seida – Akujärvi[1582] i Enare har ej Seida – I Enare träsk kan den resande ej undgå att fäſta uppmärksamhet vid en klippa, som lik ett torn reser[1583] sig ur <sjön>[1584] – Denna k[al]l[a]s Aje och en Gudomlig wördnad har bl[ifvit] dens[am]ma tilldelad –[1585]

(Ifrån marknaden färdades wi 6 båtar i s[am]ma sällskap – 5 voro Finnar;[1586] Jag intog min plats i en Lappsk tillhörig Cathek[et][1587], af hvars högre insigt i Lappskan jag ville profitera. Du må icke missunna m[i]g d[e]tta val – Fisk lukt – Bort s<----> fågel i pannan. dålig <var> – i förſta årtagen bl[ef] vi efter) –

med flott trodde katech[eten], att <---> den bl[ifvit] smord, emedan ſtenen i solsken lätt suger den i sig, h[är]af troddes att den <---> <---> dricker smörja[1588] –

55 På wel<---->t[1589] på en holme i Enare beſåg jag en med <händer> gjord Seida beſtående af på hvarann ſtaplade ſtenar –

Ett berg benämndt Akku[1590] visades mig på faſta landet vid Enare träsk, och sades[1591] varit en Gudomligh[et] i fordna dagar – , och ett it[em] d[er]fr[ån] Äje – Bakom den finnes Äjejaur[1592] –

1579 See above.

1580 Lake Ukonjärvi (Fi.)/Äijihjävri (SaaI) south of Lake Inari, N7628492 E519456 (N68°46′2″ E27°28′53″). (TS)

1581 Akuniemi (Fi.)/Áhunjargâ (SaaI) on the northern shore of Lake Ukonjärvi, N7629562 E519176 (N68°46′37″ E27°28′29″). (TS)

1582 Castrén is probably referring to the a pair of lakes, Ylempi Akujärvi and Alempi Akujärvi (SaaI Vyeli-Áhujävri & Paje-Áhujävri) south of Lake Inari, at N7618122 E528367 (N68°40′25″ E27°41′57″). There is also a small lake called Akujärvi (Fi.)/Áhuvärjáávráš (SaaI) north of Lake Inari on a hill known as Akuvaara/Áhuvääri, N7668231 E526820 (N69°7′23″ E27°40′28″). (TS)

1583 *reser* ‖ d<---->

1584 *<sjön>* ‖ Hafvet

1585 Castrén means Ukonsaari or Ukonkivi (Fi.)/Äijihsuálui (SaaI) Island in the southern part of Lake Inari, N7645987 E534095 (N68°55′22″ E27°50′58″). A cave on the island is a well-known offering-place that was in use until the late 19th century. It is also famous as an archaeological site, because the British archaeologist Sir Arthur Evans (1851–1941) found a silver earring there in 1873. It became known in Finland in 1914, and C.A. Nordman published it in 1923. The latest excavations there were carried out in 2006. Nordman dated the ring to the 11th century and stated that it represented an eastern type. Christian Carpelan has given a broader date to it with a *terminus ante quem* in the 13th century. Nordman 1923; Carpelan 2003: 80; Äikäs 2011: 40. Carpelan 2003: 78–81 and Vahtola, J., 2003: 130–131 list place-names in Inari reflecting a sacred function in Saami culture. (TS)

Stalo förföljer i osynlig gestalt, och befaller n[å]g[o]n g[ån]g den förföljda att komma och möta h[ono]m för att brottas – För 4 år tillb[aka] hade en Reisivuonå brottats ock dödat en Stalo vid ett slikt möte. Stalorne skola flyttat till hafs holmarne

Akunpää är en fjälltopp i Enare

Mennä Louheen (fara till Louhi)

Stalo trollades på m[enni]skor men s<ia>de ej <m[yc]k[e]t> öfver de [Christne][1593]– Stalot förföljdes och dödades af Päiwiö –

Päiviö förföljer på kamratens anmodan vildrenar, dödar en vaja m[e]d dess kalf.

54 *Orjiladsch*, renlapp –

Wuolabb Päiwiö[1594] såg hemligen Stalo i[1595] syfte att att lyfta en sten – mäktade ej d[er]-med – wältrade – Päiviö kom och lyfte <---> Stalo att springa – Päiviö lät h[o]n[om] fara – ångrade sig och förföljde Stalo hoppade öfver Näytämä – Päiwiö efter och dödade Stalo – Lapp[arne][1596] tyckte om historien och gåfvo sitt bif[all] till<-> <-----> En Lappe vid namn Wuoleb Walle var Päiviös följeslagare –

Då Päiviö en g[ån]g återvände fr[ån] en notfärd, råkade han ut för motwind – kom till en holme – Kastade den notbelastade båten på skuldran, och bar den öfver –

Hans ädelmod prisas m[yc]k[e]t – Han gaf åt sin dreng den största fisken de steka –

Päiviö förföljde en varg, som jagade ofta hans får – tog den i svansen och slog mot klippa –

1586 *Finnar;* ‖ ~ men <--> <--> sk<u>ll
1587 *Cathek, af* ‖ Cathek. D[e]n
1588 *smörja* ‖ <--->
1589 Between the church of Inari and the village of Kyrö. Cf. p. 142.
1590 Probably Castrén means the one south of Lake Inari at N7631744 E519255 (N68°47′47″ E27°28′37″). (TS)
1591 *sades varit* ‖ omtalades sås[om]
1592 Probably Ukko (SaaI Äijih) at N7627719 E521367 (N68°45′37″ E27°31′43″), although it is an island in Ukonjärvi south of Lake Inari (see above). (TS)
1593 X[ne]
1594 *Päiwiö* ‖ såg
1595 *i syfte* ‖ vältra
1596 This note shows that Castrén wrote this while listening to the story in an authentic situation.

Laurukainen här äfven känd i Enare för sin hjeltebragd emot Ryssarne

Päiviös kentta i Enare träsk på Sadesaari[1597] der Juutua <--> har sin kentta –

16 *Wuoleb*[1598] *Päiwiö*, berättade en Enare Lappe, hade i hemlighet sett en Stalo vilja lyfta en ſten – Han mäktade ej dermed, utan skulle vältra den – Päiwiö framträdde, skrattade[1599] åt Stalo och lyftade den till det beſt[äm]da ſtället – Af[1600] fruktan för sin öfverlägsna fiende gaf sig Stalo att springa[.] Päiwiö lät honom fara, men ångrade sig kort derpå och började att förfölja h[ono]m. Stalo hoppade öfver Näytämä floden; – Päiviö gjorde dets[amma] – och dödade Stalo –

(En Lappe vid namn Wuoleb Walle hade varit Päiviös ſtändiga följeslagare. H[ono]m hade Päiviö undfägnat m[e]d den bäſta och ſtörſta fisk, som fångades, enl[igt] n[å]gra af gäſtfrih[et], enl[igt] andra för att i sin tjenſt få bibehålla en så utm[ärkt] man) –

Då Päiwiö en g[å]n]g återwände fr[å]n] en notfärd, råkade[1601] han ut i motvind[1602], kom till en holme – kaſtade den notbelaſtade båten på skuldran och bar den öfver –

P[äiwiö] förföljde en varg, som jagade h[an]s får – tog den i svansen och slog i klippan –

21 Ett[1603] ſt[ycke] s[öder] om Kyrö Thomas på wägen till Sombio skall finnas en grafvård af ſten med åratal[1604] på en gran, som utvisar att monumentet är nära 500 år gammalt

1597 Cf. p. 164 (footnote): Sandesaari.
1598 This is a version formulated later by Castrén on the basis of the field notes above.
1599 *skrattade* ‖ och
1600 *Af* ‖ Då
1601 *råkade* ‖ kom
1602 *motvind* ‖ <storm>
1603 Upper part of the mscr page.
1604 *åratal* ‖ inscript[ion]

nb. RyskLapp[ar] begrafva sina lik, der de dö, och Preſten kaſtar mull åt d[e]tta håll –

Wirolainen k[al]l[a]s en, som i skepnaden af björn[1605] varg[1606] eller annat odjur gör skada (Sombio). Berättelse om n[å]g[o]n, som sköt sin granne h[vil]ken ant[agit] sk<epn[aden]> af en björn, och skadat hans boskap. Hotelsen – Katosi toisen talon isäntä –

Troll karl nu för tiden återſt[älla] tjufgods –

39 *Toragas*[1607] vet Uts[joki] Lappen ej af = Toralas – Päiviö – Bäiwe –

70 d[en] 14 Auguſti – Afresan fr[ån] Kyrö – Åskväder och fruktan för nattfroſt – (wackra åkrar öfverallt –) men natten tillbragd vid nuotio war g[an]ska wacker – Fredagen omvexlade en m[yc]k[e]t kall nord med regnskurar och solbadd – E[fter]m[iddagen] var i s[ynner]het m[yc]k[e]t het – Men med[1608] mörkret uppſtod en förfärlig ſtorm[1609], som gjorde wårt nattläger wid nuotio högſt obeh[a]gligt – Följ[ande] f[ör]m[iddagen][1610] var på[1611] Sombio insjö så kall, att wi ſtridde[1612] om rodden – E[fter]m[iddagen] utomordentligt het – Samteligas wår fruktan för d[en]na natt – Icke en g[ång]
71 karlarne kunde oaktadt den häftigaſte rodd och påpelsning få värme –[1613] – Himlen var klar inemot morgonen, men n[å]g[o]n blåſt, ([nordoſt])[1614] som mot morgonen medbragte ett moln, och hindrade radikal froſt – Följande morgonen war het och qvalmig – Rieſtos fruktan det oaktadt – Man öfverlägger om skärningen[.] Argumenter pro & contra – E[fter]m[iddagen] omvexl[ade] kall nordoſt med olidelig hetta – Klart hela e[fter]m[iddagen].

1605 *björn* ‖ en ~
1606 *varg* ‖ gör skada
1607 Middle part of the mscr page.
1608 *med* ‖ mot
1609 *storm* ‖ motw[ind]
1610 *f. m.* ‖ morgon
1611 *på* ‖ 1°)
1612 *stridde* ‖ täfl[ade]
1613 *värme* – ‖ ~ Wi woro insvepta
1614 *(N. O)* ‖ s[om]

Mot midn[atten][1615] ej en enda fläkt – Men kl[ockan] 12 uppſtego ung-moln – Det oaktadt war redan froſt på jorden – Men den natten
72 skedde ingen skada[1616] – (Nb. vår enögde vägwisares profetior) –

21 Natten[1617] emot 15 Aug[uſti] tillbragtes wid Nuotio

15. A[uguſti] Rautatunturi[1618] beſtego[1619] wi Palopää[1620], Urupää[1621], Kaunispää[1622], A<ho>-pää[1623], Palkispää[1624], <Pesselmäapa>[1625] höga fjäll[1626] – <------>, <-----> fjäll, Tanka fjäll[1627], Luirofjäll[1628]

22 d[en] 16 Aug[uſti] Natten emot d[en] 16 oförmodadt tillbragt vid nuotio – på ett fjäll. En ohygglig natt!

Sombiojärwi En hvit ſten – Akan kiwi v[eſtra] s[idan] träsket – Ej l[ån]gt d[eri]fr[ån] på fasta landet en Seita[1629] – förfallen, emedan man anſtält gräfningar. Man har funnit d[er]vid ringar <---> – Pyhätunturi – d[er]på skola Lapp[arne] haft ett offerſt[älle] – *Pyhä<kaani>* är en wik i Sombio – *Kuusajan waara* – D[er]på en seida –

För öfrigt är Sombio omgifven af berg

Mutenia[1630] Innewånarne härſtamma i 3[dje] led ifrån en Coloniſt fr[ån] Pelkola[1631] vid namn Olof[1632] – Från d[en]na Olof härſt[ammar] alla i Mutenia bosatta familjer h[vil]ka äro 5 till antalet – *Rieſto*[1633] har en Lappsk befolkning – Lapparne afundades, att Finnarne slogo under sig alla ängsmarker[1634] och började derföre sjelfva idka[1635] boskapsskötsel

1615 *midn.* ‖ kal
1616 Beginning of the mscr page.
1617 Lower part of the mscr page.
1618 Rautatunturit, a group of over 400 m-high fells in the southern parts of Inari. From here on, Castrén lists the major fells or hills that they climbed or passed on their way from Inari to Sodankylä. (TS)
1619 *bestego wi* ‖ best[år] af
1620 Palopää (Fi.)/Buollánoaivi (SaaN)/Puállámuáivi (SaaI) at N7594166 E521467 (N68°27′34″ E27°31′26″). (TS)
1621 Urupää (Fi.)/Urroaivi (SaaN)/Urruáivi (SaaI) at N7594168 E518525 (N68°27′34″ E27°27′8″). (TS)
1622 Kaunispää (Fi.)/Čaabuáiváš (SaaI) at N7591292 E518175 (N68°26′2″ E27°26′35″). (TS)
1623 Probably Ahopää at N7583914 E520725 (N68°22′3″ E27°30′14″). (TS)
1624 Palkispää in Sodankylä at N7575220 E519251 (N68°17′22″ E27°27′59″). (TS)
1625 Peselmäaapa is a bog, but because Castrén otherwise lists fells or hills here, he most likely meant Peselmäpalo at N7568921 E516234 (N68°14′0″ E27°23′32″). (TS)
1626 *höga fjäll* ‖ -berg
1627 Tankavaara (Jorpulipää) at N7563211 E506948 (N68°10′57″ E27°10′3″). (TS).
1628 Probably Luironpalo in present-day Pelkosenniemi at N7451297 E521991 (N67°10′40″ E27°30′29″). (TS)
1629 *Seita* ‖ förfallen
1630 A village in Sodankylä at N7546353 E517243 (N68°1′51″ E27°24′47″). On the villages of Sodankylä in the 18th century, see Onnela 2006: 32–34. (TS)
1631 At present, Pelkosenniemi, the centre of a municipality of the same name. In Castrén's time, it was a village in Sodankylä, at N7443664 E522059 (N67°6′34″ E27°30′29″). (TS)

26 <---> <wacker> <--->

<-----> kantaja <blo-> gömmer undan

Lauruk[ainen] dödar Ryssarne

Köngäs uti Patsjoki

Lauruk[ainen] och Päiwänen erkännas äfven af Finn[arne] varit Lappar –

Olof[1636] Mattsson flyttade fr[ån] Pelkola till Mutenia, *Johan*, d[en] <2.> broder bosatte sig i Lokka och Henrik 3[dje] brodren qvarblef i Pelkola –

På Riesto bor för det närw[arande] Olofs son Jakob – Der bodde före Jakob Lappar, af h[vil]-ka den sista hette Johan Johans son Ara. Ifrån denne Ara härstammar ägaren af andra Riesto vid namn Erik Ara – Han är gift med Jakobs dotter, och Jakobs hustru är en anförwandt till denne Ara –

Matts,[1637] de nämnde 3 brödernas fader in-flyttade (Sawolax) – Språket synas bevisa sanningen af d[en]na trad[ition] – Det lik-nar m[yc]k[e]t Uleåborgdial[ekten]. Men 3 pers[ona] plur[alis] menthin (jalat menthin), tulthin &[ra] äro rent Savolax[iska] ändelser.[1638] Matts son (?) Jakob flyttade till Wiborg –

Johans son flyttade till Lokka hade inga barn utan tog ifrån Kairawuopio Ollila en fosterson vid namn Anders, som hade en son vid namn Olof hvars 2[ne] söner nu innehafva 2[ne] gårdar i Lokka. Den tredje innehafs af en Colonist som om sin härkomst ej wet annat, än att han haft en landsskojare och <vrakling> vid namn Pehr till Fader –

1632 *Olof* ‖ ~ (Hans broder bosatte sig i Lokka)

1633 Riesto used to be a village in Sodankylä, which was submerged by the artificial lake of Lokka in the 1960s, At present, it is only a small island at N7532828 E525789 (N67°54′32″ E27°36′52″). (TS)

1634 ängs-/marker

1635 *idka* ‖ <-->

1636 Under the text written in ink there is another, largely similar text in pencil.

1637 From here on, under the text written with ink there is another, mostly similar text in pencil, but there are also some differences between the two texts.

1638 Actually, the passive form in the function of the 3rd person plural is typical of most Karelian dialects. Cf. Nirvi 1947: 5–22; Pääkkönen 1990. (KH)

mig[1639], att Sombio boerne härſt[amma] från Lappar, men mina undersökningar hafva öfvertygat mig, att det ej är fallet – Nu lefvandes förfäder ha ej kunnat tala Lappska, och de nu lefvande äro ock m[yc]k[e]t svaga i språket – Savolaxiska[1640] ſtugor (ugnar) –

68 *kiurujärwi*[1641] gård (nu en gård), Ägaren härſt[ammar][1642] i 2 led Kemi, Poikila hemman – En Lappe, bror till en D[it]o Tanhua var förſta innewånaren i Kiurujärvi.

Innewånare i Tanhua äro Lappar i 3[dje] led).

69 *Kelujärwi.*[1643] 1) *Aikioniemi.* Ägaren härſtammar fr[ån] en Lappe som i tredje[1644] led bor "lannaksi" – Familjen heter Aikio. 2) *Guſtafsberg.* Här war förſta innewånaren en Lappe vid namn Matts Raasakka. Nu bebos hemmanet af Anders Mattlins 2[ne] söner, men de hafva ſålt hemmanet till Kyrkovärden – 3) *Kelujärwi* – 4. *Siuramaa.* Förſta innewånaren en Lappe, d[er]på <--> Johan Mattlins son – Innevånarne i Kemikylä[1645] skola härſt[amma] fr[ån] Kuolajärwi[1646]) –[1647]

Kelujärwi. 1) Aikioniemi – Nuwarande[1648] husbonden härſtammar ifr[ån] en Lappe Aikio som för 3 mansleder sedan började bo lannaksi – 2) På Guſtafsberg bodde var förſta innevånaren en Lappe vid namn Matts Rasakka. Nu bo der Anders Mattlins 2 söner – de hafva <--->

nb. Wid Luiroelf hafva bönderna högſt få renar. Blott ytterſt få Lappfamiljer drifva här ren skötsel –Tanhua är blott 1 gård[1649] –

1639 This fragment is a part of the original text of the page written in pencil. Its beginning cannot be read under the text written with ink.
1640 *Savolaxiska* ‖ T[avast]ländska
1641 Lower part of the mscr page. Kiurujärvi is a village in Savukoski, which belonged to Sodankylä in Castrén's time, N7486556 E517946 (N67.4947 E27.4194). (TS)
1642 *härst[amma]* ‖ i 2[dra] led
1643 Also on this page Castrén doubled the pencil writing with ink, possibly changing it in places. Kelujärvi is a village in Sodankylä, N7483189 E502157 (N67°27′53″ E27°3′2″). (TS)
1644 *tredje* ‖ 3[dje]
1645 Kemikylä is a group of farms along the rivers Tenniöjoki, Kemijoki and Arajoki in present-day Savukoski. The Tenniöjoki flows into the River Kemijoki at N7462159 E554590 (N67°16′16″ E28°15′58″). See also Suomen kartta 1927: 49. (TS)
1646 Castrén means here the parish called later Salla. (TS)
1647 The ink writing over pencil writing ends here.
1648 *Nuwarande* ‖ Inn[ewånare]
1649 *gård* ‖ liten ~

74 Anm[ärkning]. Tanhua husbonden bor <--> ibland folk som tala ren Savolaxiska – Men Tanhua som är Lappe, talar Kemi dialekt. I s<[ynnerhet]> h före ofta – l fördublas[1650] – Likaså på Aiki[o]niemi, der jemwäl husbonden är en Lappe[.] Likväl är man ej consequent häri –

nb. I Sodankylä församlings rättigh[eter] och skyld[igheter] finns ett document af 4 Martii 1672 deri Påhl Pelkonen botlägges för tillfynd intrång uti Lapparnes näring samt ålägges att flytta sig bort fr[ån] Lapparnes ägor. (Häri uppdagas att Nyb[yggaren] fr[ån] Österb[otten] Pelkonen inflyttat för 8 ell[er] 9 år sedan)

25 *Korwanen*[1651] har äfven warit befolkad[1652] af Lappar, tills dess nuvarande ägare från Peldowuoma köpte hemmanet –

Päiwänen har bott i Sombio – Laurukainen likaså. Dessutom omtalas Turwanen (Torjonen och Akumieli, ifr[ån] h[vil]ken sistn[ämnde] Korwanen härstammar) –

(Teno Anders sorg)[1653]. Laurukainens öde<-> Ryssarne g[enom] att förleda den till Sombio – Sjelf gömde han sig i en håla –[1654] Hans hustrus knep [–] Tjärblossen – Elden i kåta –

— Ryssarne, då de i skogen stött på Lauruk[ainen] i h[an]s köttboda, ville döda h[ono]m och befalte h[ono]m komma ned – Lauruk[ainen] dröja och stoppar sin peski full m[e]d dun – Kasta den i hopen – Ryssarne döda h[varan]dra till sista man – Laur[ukainen] var äfven[1655]

1650 It is not clear what phenomena Castrén is referring to with his fragmentary notes, as there are no examples. By *h*, he may mean preaspiration (e.g. Saami *áhkku* 'grandmother', Fi. *akka*), and by the doubled *l*, the strengthening of the original single consonants (Fi. (dial.) *kallaa*, Standard Finnish *kalaa*) which is also typical of the Saami languages. Sammallahti 1998: 48–49, 54–55. (KH)

1651 Korvanen was formerly a village in Sodankylä. At present, it is only a small sandbank in the Lokka artificial lake, N7538156 E533106 (N67°57′21″ E27°47′26″). These notes are from around 17–19 August on Castrén's journey. The whole page was written at once, making it likely that Castrén did not write this tale of Laurukainen on paper until after he had arrived in Sodankylä. However, cf. note on Anders of Teno (TS)

1652 *befolkad* ‖ bebodt

1653 Anders of Teno is the Lapp of whom Aikio told him on the way from Inari to Utsjoki in July. See p. 129–130. (TS)

1654 *[…] håla* – ‖ ~ nb. Ryssarne trodde h[ono]m för <--> säkra uppgifter om <-----> Ryssarne.

1655 The rest of the text is missing.

1656 Continuation of the page.
1657 After this, Castrén has written notes on the village of Lokka as well as tales on Laurukainen.
1658 Karjalansaari, see p. 93.
1659 *Lauruk.* ‖ en[ligt]
1660 *Tuokah […]* ‖ Tule tänne <----->
1661 *ja* ‖ och
1662 *Tääl […]* ‖ Näin Lauruk[ainen]

72 d[en][1656] 18 [Augusti]. En g[an]ska wacker dag, ehuru folket på ängen beklagade sig, att de <froso> dem fingrarne – Vädret hade fr[ån] n[ord]o[st] vänt sig till <---->[1657] – Glädjen öfver d[en]na wäderleks förändring –

— I Lokka blandas bark med vesirikko i st[ället] för halm

Vesi-rikko (Cerastium vulgatum) torkas och survotaan ynnä petäjän kansa –

Laurukainen förgjorde Ryssarne i Ounasjärvi på holmen Kirjalan saari[1658]

Laurukainens pälsar, som han kastade åt Ryssarne var fyld med kött och torr fisk –

73 Hvar helst en köngäs finnes der har Lauruk[ainen][1659] enl[igt] trad[itionen] förgjort Ryssar – I Luiro bundit 7 båtar i rad, lagt Ryssarne under täcket, hoppat sj[elf] på klippan –

När Lauruk[ainen] lemnat Ryssarne på holmen dök en till båten Lauruk[ainen] afhögg fingret och fick en silfverring i båten – Tuokah[1660] weneh pyhä weli, tääll on huttu ja[1661] hutri neuwot, ruotsin woita silmäks' pannaan[.] Oma hutri annetaan – Tääl[1662] on hutri ja hutri neuwot[.] Karj[alainen:] kuuma tinaa suuhus waletaan –

nb Lauruk[ainen] rodde kring holmen i 9 dygn för att Ryssarne ej måtte undkomma g[enom] flotta

19

Unari[1663] *by*

Luusua, kallats, Wierilä, Nyb[ygget] Riskilä, Kandola, Martin, Martin, Martin, Lassali, Lassali, 2 Sywäjärwi, Leipäjärwi, Mattanen, Nyb[ygget] Sywäjärwi, Hingamaa (1ſta Colon[iſt] ifr[ån] Pelkola hemman i Lumijoki)[1664], 2 Riipi, Nyb[ygget] Riipi, Kumbula –

Waalajärwi by[1665]

Pumbanen, Nyb[ygget] Häätylä, Pumbanen, Nyb[ygget] Mäki, Toiwola, Jessiö, Yli-Jesiö, Wäli Jesiö, Nyb[ygget] Wäli-Talo, Jesiö, Nyb[ygget] Wikewänkorwa, Ala-Jesiö –

Kyrkoby[1666]

Präſtgården, Annaberg, 2 Halonen, Poikela, 1. Arpela, Poikela, 1. Piilola, Aikioniemi, Gustafsberg, Kelujärvi, Onnila, Salmi, Orajärwi, Huhtala, Orajärvi –

Sattas by[1667]

Sattas, Nyb[ygget] Riipi, Riipi, Sattas, Waara, Nyb[ygget] Takakangas, Sattas l. Ollila, Sattas, Ollila, Rajala –

Madetkoski by[1668]

Kaaretkoski, 2 Aikio, Nyb[ygget] Marjawaara, Äärelä, 2 Moskuwaara –

Waiskojärwi by[1669]

4 Aska, Ala aska, Nyb[ygget] Portikangas
20 1. Mattila, 4 Torwinen, Wuojärwi

1663 Unarin Luusua (Luusua of Unari), a village in Sodankylä, N7448033 E445009 (N67°8′40″ E25°43′52″). In the following Castrén lists farms in the different villages of Sodankylä parish. (TS)

1664 Lumijoki is a parish in Northern Ostrobothnia, at N7191541 E413831 (N64°50′14″ E25°11′1″). (TS)

1665 Vaalajärvi is a village in Sodankylä at N7478444 E466317 (N67°25′13″ E26°12′50″). (TS)

1666 Sodankylä.

1667 Sattanen is a village in Sodankylä at N7488224 E483730 (N67°30′34″ E26°37′8″). (TS)

1668 Madetkoski is a settlement in Sodankylä at N7530968 E489659 (N67°53′35″ E26°45′14″). (TS)

1669 At present, the village is called Torvinen. Vaiskojärvi is a bog (former lake) east of it. Torvinen is situated at N7453591 E484652 (N67°11′56″ E26°38′42″). (TS)

Kairawuopio by[1670]

3 Pyhäjärwi, Ollila, Nyb[ygget] Ahoniemi, Lakso, Jaakkola, Keskitalo, Kairawuopio, 2 Hyötylä, Yli-Talo, Nyb[ygget] Salmela –

Hietasuando by[1671]

Waara, Takkinen, Wälitalo, Nyb[ygget] Hautajärwi, 2 Luiro.

Räknas till Sombio[:][1672]

Pelkola by[1673]

kilpimaa, Mäkitalo, Pelkola, Terwo, Alatalo, Pulskala –

Saunawaara by[1674]

Matomaa, 3 Bertula, Oinas, Arwola, Säärelä, Oinas, Nyb[ygget] Kandola, Nyb[ygget] Kuoppala.

Sombio by[1675]

5 Mudenia, 2 Raesto, 2 korwa, 2 Lokka.

Kiurujärwi by[1676]

Seitajärwi, Kiurujärvi, Tanhua.

Kemikylä by[1677]

2 Halonen Nyb[ygget] Halonen, 2 Kuosku, Karppinen, Nousu, Törmänen 3 Nousu, Nyb[ygget] Alatalo, Nyb[ygget] Wärriö –

1670 The village was called Kairavuopaja in Castrén's time, at present Kairala in Pelkosenniemi at N7452498 E519649 (N67°11′20″ E27°27′15″). See KA Sodankylä parish records 1838–1844: 75–77, 82–92 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5842563 etc.), 1859–1866: esp. 29–30 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7835806 etc.); Suomen kartta 1927: 49. (TS)

1671 The village of Hietasuvanto belonged later to the village of Sivakkamaa and is now part of the village of Luiro in Pelkosenniemi at N7456390 E523243 (N67°13′24″ E27°32′17″). KA Sodankylä parish records 1838–1844: 78–80 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=5842728 etc.); Suomen kartta 1927: 49. (TS)

1672 This sentence is in the margin at the mention of the following four villages.

1673 At present, the main village of Pelkosenniemi. Suomen kartta 1927: 49. (TS)

1674 Saunavaara is a village in Pelkosenniemi, in Castrén's time it belonged to Sodankylä, N7437905 E523225 (N67°3′27″ E27°32′2″). (TS)

1675 At present, there is no village called Sompio, because most parts of it were submerged under the Lokka artificial lake in the 1960s. On the location of Mutenia and Lake Sompiojärvi, see above. (TS)

1676 See p. 240.

1677 A group of settlements along the rivers Tenniöjoki, Kemijoki and Arajoki, see above.

23 d[en] 20 [Augusti] Afresan fr[ån] Sodankylä – Askan kosket[1678], Orakoski[1679], K<-->kikoski[1680], Porttikoski[1681] –

Nedanför Akan koski

Vid Kitinen ofvanom Sodankylä kyrka *Ukon* harjut[1682] och i Jesiö Ukon mukka[1683] i[1684] elfven och Ukon harjut –

(Lapparnes kåta käräjät)[1685]

Matts Halonen inflyttade först från Kemiträsk till Kyrkoby (år 1730). Han hette Halonen och ant[og] det nu delta hemmanet – under h[an]s son[.] Matts hade en son Lars, som[1686] sålde ½ af hemmanet åt C. G. Mathlin. Lars hade en son Lars, h[vil]ken sednares söner ännu lefva –

Poikela – Upptogs sås[om] Nyb[ygge] af Pastor Wegelius[1687], som sålde hemmanet åt en Colonist ifrån Rovaniemi vid namn Matts (h[an]s yngsta son nuwar[ande] ägaren af kiurujärvi är). Matts hade 4 söner Matts, Hans, Michel, Henrik (på Kiurujärvi). ½ af hem = Piilola <fisk> Matts, ½ = Arpela Hans. Denna[1688]

[– –]

1678 The Askankosket rapids were probably situated at N7462889 E487776 (N67°16′57″ E26°42′59″), but the name is not known any longer. Cf. Askankangas west of the place. (TS)

1679 Orakoski is a rapids location in the River Kitisenjoki at N7468871 E485952 (N67°20′9″ E26°40′24″). (TS)

1680 These rapids were between Orakoski and Porttikoski in the River Kitisenjoki. (TS)

1681 Porttikoski is a rapids in the River Kitisenjoki at N7465661 E487020 (N67°18′26″ E26°41′55″). (TS)

1682 There is a hill called Ukonharju mostly submerged by the Porttipahta artificial lake in the 1960s. Only a small island remains at N7544858 E486881 (N68°1′3″ E26°41′9″). It is uncertain, however, if Castrén meant this or some other Ukonharju closer to the church of Sodankylä. (TS)

1683 Ukonmukka in the River Jeesiöjoki at N7487864 E475649 (N67°30′20″ E26°25′47″). (TS)

1684 *i* ‖ och

1685 *Kotakäräjät* (‘*goahti* [Saami tent] assembly’) was a Saami institution for local jurisdiction and administration in the 18th and 19th centuries. Kent 2014: 40–41; Itkonen, T.I., 1948 II: 257. (TS)

1686 *som* ‖ denn[e]

1687 Henrik Wegelius (1707–1780), chaplain and later vicar of Sodankylä 1730–1763. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=5663. (TS)

1688 The rest of the text is missing.

Kyrkoby[1689]

Till Halonen hafva innewånare kom[m]it från Kemiträsk

Till Poikila från Rovaniemi ko[– –][1690].

Hans.

Salmi är nyligen upptagen –

Suanto. Innevånarne som nu lefva i 3[dje] led ha kommit från Kokkos, dit de inflyttat fr. Savolax –

Kairavuopio första coloniſt fr[ån] Kemiträsk för 200 år tillbak[a]

Till Matomaa[1691] ha Coloniſter kommit fr[ån] öfre Saunawaara (I Bertula)

Till *Saunawaara* (Oinas) hafva Colon[iſterne] infl[yttat] fr[ån] Kemiträsk Oinas

Till Anti ifrån Wiiri, till Wiiri ifrån H<i>tt<i> vid Mudajoki[1692].

24 I Sodankylä uti Wuojärvi[1693] finns *Pyhä kumpu*, en hympel vid hvars spets[1694] man funnit grafvar. Der har varit Palwelus paikka – På Oraſtunturi[1695] en <park> af träd 3 ½ alns hög – smord – lika tjock öfverallt – utan bilder.

Grafvar i Waalajärvi –

På Keitsa berget i Sodankylä finns en Seita af ſten[1696] 1 famn hög, bred i toppen och smal nedtill. Ämnet[1697], sade min berättare, för hårdt till lera, för mjukt till ſten, gråaktigt – I nejden finns rundt omkring ingen enda ſten utan mylla. Vid en köngäs invid Kitinen finns ock klippor, h[vil]ka [– –][1698] bl[ifvit] tillbedda, som Seider (nb. Vid[1699] Stuorra jaur fanns ock en naturlig Seida

1689 Sodankylä.
1690 The end of the word disappears at the damaged edge of the page.
1691 Matomaa is a farm in the village of Saunavaara. (TS)
1692 *Mudajoki* ‖ ~ , till Körkö
1693 The village of Vuojärvi is in the southern part of Sodankylä on the shore of a lake of the same name N7441100 E483419 (N67°5′12″ E26°37′6″). (TS)
1694 *spets* ‖ sida
1695 Oratunturi Fell, rising to 450 m above sea-level, is situated east of the church of Sodankylä at N7471740 E504825 (N67°21′43″ E27°6′44″). (TS)
1696 A hill known as Kevitsa is situated at N7507735 E498556 (N67°41′6″ E26°57′57″). The coordinates place the *sieidi* stone on its highest point. Salminen 2019: 38, 47. (TS)
1697 *Ämnet* ‖ Den är
1698 The word is covered by a fleck of dirt.
1699 From here on to the end of the page there is illegible writing in pencil writing under the ink writing.
1700 Ämmänvaara is a hill on Cape Ämmänniemi in the Ämmänselkä part of Lake Kemijärvi at N7387943 E526165 (N66°36′33″ E27°35′26″). A Stone Age settlement and a quartz quarry are known from Ämmänniemi and Ämmänvaara is classified as a nationally significant prehistoric site on the because of its related Saami cult site traditions. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx objects No. 320010302, 320010043 and 320010303 (Ämmänniemi, Ämmänvaara 1 & 2). In this case, as in many others, the name beginning with *ämmä* is connected with the cult of Saami *áhkka* deities. Mallat 2007a: 144; 2007b. (TS)

66 <NB.> Kemiträsk beklaga <---> <skjuts---------> sig <fl[ere]> <lemna>

86 *Amman* waara[1700] vid Kemiträsk skall varit ett andakts ställe under Hedendomen –

Wid en udde i[1701] Kemi elf nära Kemiträsk <lund> Kalkoniemi[1702] skola fordomdags grafwar funnits och man har der upptäckt jernkorg –

Seitakorva är en fors 3 [mil] nedanom kemiträsk kyrka.[1703]

Hertikan D[it]o

Jujärvi[1704], Jukoski, Juwaara, Ju 2 ind?

Ämmän pää, en klippa i Ounaskoski[1705]

Ämmän koski i Kemi[1706]

Ämmän saari och Pietin (Pietarin?) saari[1707] bredvid h[varan]dra vid Kähkönen i Terwola

Pohjasen otta vid D[it]o

87 Boskaps pesten i Kemitr[äsk]

Intill 22 [Augusti?] ha störtat 6 kor och 1 kalf[1708]

Om Islossningen i öfre loppet af *Ounas* & Kemi elf –

Säpsä[1709] och *Juotas*[1710] i Kemi elf äro svåra[1711] att komma ned af brist på vatten – Islossningen har i Säpsä fört[1712] klippor i fåran –

1701 *i* ‖ vid

1702 Cape Kalkonniemi is situated south of Kemijärvi at N7394398 E524785 (N66°40′2″ E27°33′39″). There are both Stone Age and Iron Age finds known from there. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, objects No. 1000015657, 320010231 and 1000012115 (Kalkonniemi 1–3). https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx. (TS)

1703 The Seitakorva rapids are situated at N7368744 E515495 (N66°26′16″ E27°20′51″). (TS)

1704 Lake Juujärvi is situated at N7363675 E513704 (N66°23′32″ E27°18′24″). Juuvaara hill is on its eastern shore and is known as an ancient offering place. There is also a Stone Age dwelling site on Cape Juuniemi at the opposite shore. Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, objects No. 320010072, 320010074 (Juuvaara, Juuniemi), https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx. (TS)

1705 The Ounaskoski rapids were situated in the centre of Rovaniemi at N7376285 E443925 (N66°30′2″ E25°44′23″). (TS)

1706 The Ämmänkoski rapids were at Lautiosaari in Keminmaa at N7298949 E387708 (N65°47′32″ E24°32′43″). (TS)

1707 Pietinsaari Island is in Tervola at N7338035 E415568 (N66°9′5″ E25°7′42″). The island of Ämmänsaari no longer exists after the construction of large hydroelectric power plants in the River Kemijoki. (TS)

1708 *kalf* ‖ ~ s[a]mt

1709 Säpsä is a rapids location in the River Kemijoki in Rovaniemi at N7356703 E500490 (N66°19′48″ E27°0′39″). (TS)

1710 The Juotaskoski rapids in Kemijoki in Rovaniemi almost immediately

downstream from Säpsä at N7356167 E498248 (N66°19′31″ E26°57′39″). (TS)

1711 *svåra* ‖ så ~

1712 *fört* ‖ sk

1713 The village of Ylikylä is in Kemijärvi at N7419880 E520651 (N66°53′46″ E27°28′18″). From here on Castrén lists again the farms of different villages on the River Kemijoki. (TS).

1714 The village of Isokylä is in Kemijärvi at N7397496 E524535 (N66°41′42″ E27°33′21″). (TS)

1715 Three letters are covered by an ink stain.

1716 Alakylä in Kemijärvi, which no longer exists. Castrén lists here farm properties on the shores of Lake Kemijärvi downstream from the centre of Kemijärvi. (TS)

1717 The cape Kelloniemi is situated at N7392343 E523766 (N66°38′56″ E27°32′14″). (TS)

1718 Here Castrén lists farms in Kuolajärvi or present-day Salla. He copied the list from the parish records of Kuolajärvi. Several of the listed properties have later grown to become villages. Kursu is a village at N7405696 E550007 (N66°45′56″ E28°8′10″). (TS)

1719 Vuolukka is a farm in Kursu on Cape Vuonneniemi. (TS)

1720 Salmijärvi is a farm in the village of Salmivaara at N7413209 E562063 (N66°49′50″ E28°24′49″). (TS)

1721 Aatsinki is a village in Salla, at N7419448 E584691 (N66°52′52″ E28°55′59″). (TS)

1722 Kellokumpu belonged to the village of Aatsinki and is situated at N7425983 E580632 (N66°56′27″ E28°50′42″). There is also another Kellokumpu in Salla, but it did not exist until the 1850s. KA Salla: parish records 1832–1862, http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?sartun=306451. KA. (TS)

91

Öfwerby[1713]

3 Oinas, 4 Heliſtu, 4 Tapio, 2 Talwensaari, 2 Koſtamo, 3 Koſtamowaara, 2 kulpakko, 2 korpela, 3 Peldoniemi, Mäkelä, 3 Suopangi, 2 Junttila, Puikko, Laurila, Peldoperä, 3 Pauna, 2 Aho, 2 Jankkila, kaisamatti, 2 Kyhkynen, Kumbula, Heliſtenkangas, Majawaniemi, Tohmola, Hietala, Kaakkuriwaara

Storby[1714]

3 Kärppä, 3 Törmänen, Ylikärppä, 2 Ollila, Soppela, Könönen, Terwola, kujala, könönen, 2 Kehkelä, Lahtela, 2 Jaakkola, Maa-Jaakkola, 2 Kotajärwi, 2 Räisänen, 2 Tarwas, 2 Kallanwaara, 2 Imbonen, 5 Joutsijärwi, Kotaniemi, 2 Wälikangas, Ojala, 2 J[– –]sila[1715], Iipola, Rytilahti, Nikunlassi, Kaisanlahti, Lehtola, Ruotsala, Sallmela

92

Nederby.[1716]

Ämmälä, 3 Halonen, 3 Pietilä, Kujala, 3 Halonen, 4 Luusua, Juujärwi 2 Pietilä, keskitalo, 3 Pöytiö, 2 kelloniemi[1717], 2 Tywikelloniemi, 2 Kangas, 3 Tuulaniemi, Ulkoniemi, Narkinlahti, Hannuniemi, 2 Häckman, 2 Särkikangas, Jyväperä, Ruopsaperä, Siiwola, Seinälä, Kiwilahti, Niemelä, Paawola, Mesikangas, Säynäjäkangas.

Kuolajärwi.

Kursu[1718], Kursu-Leskelä, 2 kursu, Kursu-Heikkilä, 4 Wuonala, Wuonala-Wuolukka[1719], –

3 Sallmijärwi[1720], Tenno-Isola, 2 Tenno-Terwo, 2 Tenno-kandola, Tenno-Kiwilä –

2 Atsingi[1721], Kellokumpu[1722], Lambela, 2 Ongamo[1723], 2 Kallungi-Niemelä, Kallungi, Haliselkä[1724], Hautajärwi[1725], Hirvasjärwi[1726][,] 89 Hietajärwi-Niskala[1727], Tuuliainen, Nojonen, Nojonen-Ahola, Palojärwi[1728], Kiwilä[1729], 4 Saariniemi[1730], Säjä[1731], Kalliskota, Särkelä[1732], Mukkala[1733], 5 Salla[1734], Korja[1735], Sotkajärwi[1736], Kesälahti[1737], Ukuniemi[1738], Kairala[1739], 2 Sulasalmi, Wuorijärwi[1740], Tumsa-Kurtti[1741], Tumsa-Hautaniemi, Tuutjärwi[1742], Leikala, Ongamo,

94 Till Luusua[1743], kemiträsk, ha de förſta innew[ånarena] kommit fr[ån] Tervola

93 På[1744] Antti hemman, som är den 1ſta i Rovaniemi, börjas åter berättelserna om Jatulin kansa. Antti Michel wet berätta, att de bott på udden vid en gård, och visar deras ugnſtällen wid Pirtikoski s[a]mt grafvar, hvari de fångat vildrenar – Båge var deras vapen.

Ett lat slägte? – Iddes knapt bära bränsle – En frågade sin kamrat? Kuinka tässä walkia sammu? Svar: ”Waſta tähän kannon onnen kennen” –

1723 Onkamo is a village in Salla, at N7404192 E591561 (N66°44′33″ E29°4′42″). (TS)

1724 Cf. Lake Halijärvi at the village of Hautajärvi. (TS)

1725 Hautajärvi is a village in Salla, at N7378444 E590431 (N66°30′43″ E29°2′1″). (TS)

1726 Hirvasjärvi is the present-day village of Hirvasvaara on Lake Hirvasjärvi in Salla at N7381720 E570879 (N66°32′47″ E28°35′46″). (TS)

1727 Castrén means Niskala farm at Lake Karhujärvi in the present-day village Karhujärvi at N7376198 E559999 (N66°29′57″ E28°20′54″). There is Lake Hietajärvi north of it. KA Salla: parish records 1832–1838: 191 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7871864). (TS)

1728 Palojärvi is a farm near the present-day village of Paloperä at N7371848 E552815 (N66°27′41″ E28°11′7″). (TS)

1729 Kivelä in the present-day village of Vuorela at Lake Kivelänjärvi at N7368607 E554291 (N66°25′56″ E28°13′1″). (TS)

1730 The houses of Saariniemi farm were in the village of Saija. Tietoja Saijan historiasta, http://www.saija.net/historiikki2.html; see also following note. (TS)

1731 The village of Saija at N7442402 E578722 (N67°5′19″ E28°48′44″). (TS)

1732 Originally belonging to the village of Saija, later Mukkala, at N7436624 E586468 (N67°2′5″ E28°59′10″); Tietoja Saijan historiasta, http://www.saija.net/historiikki2.html. (TS)

1733 Mukkala village is situated at N7438416 E583988 (N67°3′5 E28°55′50″). (TS)

1734 The farms of Salla were situated in the village of Sallansuu, the centre of the parish. (TS)

1735 The village of Korja was situated at Lake Autiojärvi at N67°7′54″ E29°32′32″. Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1736 Near Lake Sotkajärvi at ca. N67°9′ E29°32′. The Sotkajärvi, Kesälahti, Ulkuniemi, Sulasalmi and Vuorijärvi farms were all in the village of Tenniö. KA Salla parish records 1853–1859: 162–171 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7873796 etc.). Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1737 Kesälahti farm was situated in the village of Tenniö around Lake Tenniöjärvi, N67°11′ E29°40′. Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1738 Ulkuniemi in the village of Tenniö. KA Salla parish records 1853–1859: 165 (http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7873800). Since 1940 in Russia. (TS)

1739 The village of Kairala was situated on Lake Kuolajärvi at N66°55′47″ E29°36′34″, near the present-day village of Kajraly. Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1740 The village of Vuorijärvi was situated at Lake Vuorijärvi at N66°47′24″ E30°9′24″. Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1741 The village of Kurtti was situated south-west of the present-day village of Alakurtti at N66°57′9″ E30°18′23″. Suomen kartta 1927: 50. (TS)

1742 Tuutijärvi was a village in Salla on the lake of same name, N66°32′6″ E29°50′55″. Since 1940 in Russia. Suomen kartta 1927: 46. (TS)

1743 Luusua is a village in Kemijärvi at N7373890 E513381 (N66°29′2″ E27°18′2″). (TS)

1744 A struck-out text in the uppermost part of the page: <uti> <Monum[enter]>

1745 Lower part of the mscr page.

1746 *Klarnar* ‖ D[it]o

1747 *inwid* ‖ och

1748 Johan Wiktor Calamnius (1838–1891) visited the site in 1862 and stated that it was a former pond

59 d[en][1745] 25 Aug[usti] Åter fruktan för frost – Kall nordlig vind började klarna mot aftonen – Blåste h[e]la natten igenom

d[en] 26 Ännu större fruktan. Klarnar[1746] –

60 I Terwola störta 8–10 hästar och n[å]gra kor – mossor och pölar

3 frostnätter emot Söndag, Måndag och Tisdag – Åkrarne mindre för sig komna än i Kemiträsk och Rovaniemi –

61 En Jatulin hauta i Wiianmaa inwid[1747] Terwola kyrka, kan v[ara] 2 famnar djup –[1748]

Molekit[1749] gjordes för att befria sig riiwatun pauloista – ännu på sedn[aste] tider har man tillvägabragt sådana – De ha manlig och qvinlig gestalt – Soml[iga] påstå, att man g[enom] dem afbildat m[enni]skor, h[vil]ka man önskat skada –

Jons[1750] kåta (Jonnin kåta) belägen i Terwola nära Prästagården –

Sielutin saari i Tervola[1751]

Molekki på Pajarin waara[1752]. Bildad på ett wäxande trä. Mol[ekki] är af m[enni]skostorlek och m[e]d dess form

63

Tervola

Koiwu by[1753]

Rynänen, Kähkönen, Kilpinen, Lambela, Saari, 3 Fränti, Kojo, Niska, Honkanen, Tolonen, 2 Peura, Räihä, kratari, Olkila, Aurela, Wähäkari, koiwuperä –

Rungaus by –[1754]

Kurwi, 2 Liimatta, Leinonen, Siitonen, 2 Mattinen, 2 Saaren, Oinas, Lumbus, Tarwas, Kähkölä, Niemelä, Wajoensuu[1755]. (Bl[ott] löst folk Aska)

Lapiniemi by[1756]

Junna, 2 Tossala, 4 Terwo, 2 kaperi, kaasi, 2 Romsi, Wuolukka, Jurwa, 2 Olliterwo, 4 Kando, 3 Palosaari, 2 Rötkönen, kapellansbordet, Kolmonen, Harjuniemi, Riimala, Koiwusalo, Hornela, Koiwula, Niskawaara, Myllyaho, Palokangas, Siiwola (öde),

64

Paakkola by[1757]

Pajari, 2 Waara, Pesonen I Hannuksela, Pesola, 2 Peldo, 2 Raatikka, 2 Mölö, Marto, Pyttinen, Pajari, Kaisajoki, 2 Kaara, Iso, Karwo, Oinas, Kuiri, Hätelä, Peldomaa.

measuring ca. 30 x 10 m, thus not made by human hands at all. Calamnius 1868: 199. (TS)

1749 *Molekit* ‖ *Molekin* hauta

1750 *Jons* ‖ *Johns*

1751 *Tervola* ‖ ~ m[e]d
Sielutinsaari is situated on the River Kemijoki at N7334459 E403677 (N66°6′57″ E24°52′4″). (TS)

1752 Pajarinvaara is in Tervola at the site of the village of Pajarinperä, N7324472 E398878 (N66°1′29″ E24°46′10″). (TS)

1753 Koivu is a village in Tervola at N7339932 E419393 (N66°10′9″ E25°12′43″). (TS)

1754 Runkaus is no longer an actual village. It is situated in Tervola at N7337433 E412493 (N66°8′42″ E25°3′38″). (TS)

1755 *Wajoensuu* ‖ Waajoensuu, Ask[a]

1756 Lapinniemi is the centre of Tervola. (TS)

1757 At present, the village of Yli-Paakkola along the River Kemijoki at N7322122 E396061 (N66°0′10″ E24°42′33″). (TS)

Matthias Alexander Castrén

Journey to Karelia May–September 1839

Edited, editorial comments and commentary by Timo Salminen

1 *Resa [...]* ‖ IV.
2 *Ryska Karelen* ‖ Archange[lska]
3 Mscr KK Coll. 539.27.2 (Varia 2.2) p. 203–250) consists of notebooks or loose sheets, the size of which is ca. 18.5 x 23 cm. Castrén formulated this version for *Nordiska resor och forskningar I* on the basis of the report he delivered to the Finnish Literature Society in the autumn of 1839 (Castrén 1852c). It was discussed at the meeting of the society on 6 November 1839 (SKSA B1611, minutes 6 Nov. 1839 appendix 29), and the original copy is kept in SKSA A1938. As the original version differs considerably from the published one, both versions are published here separately beginning with the travelogue written for NRF.
4 *Resa till [...]* ‖ IV.
5 *Ryska Karelen* ‖ Archangelska Gouvernementet
6 Academician Anders Johan Sjögren (1794–1855) in particular promoted this idea. The decision for undertaking an expedition was made and a general plan was accepted on 18 May (o. st.), 1838. There was no unanimity, though, on how the expedition should be realized and to whom the task should be given, and the final decision was not made until August 27, 1841. Сухова – Таммиксаар 2005: 28–30; Branch 1999: 130–131; Tammiksaar 2009: 143. (TS)
7 *blifvit* ‖ 1. plötsligt ~ ‖ 2. plötsligen ~
8 *afbrutna* ‖ 1. ~, emedan en annan, mera maktpåliggande krigsexpedition ‖ 2. ~, emedan en krigisk expedition ‖ 3. ~, emedan en plötslig krigsrustning till *Chiva* för det närwarande tog statens medel i anspråk
9 *sade [...] weta* ‖ kunde ej upplysa mig
10 *expeditionen* ‖ ~, utan
11 *derpå* ‖ ej
12 The Finnish Literature Society decided to give Castrén the above-mentioned

203

5 Resa[1] till Ryska Karelen[2] år 1839.[3]

205

Resa[4] till Ryska[5] Karelen

Wid min återkomſt ifrån Lappland hörde jag ifrån flera håll omtalas, att en wetenskaplig expedition innan kort skulle af Kejserliga Wetenskaps-Akademien i Petersburg utruſtas till Sibirien, och att man wid denna expedition önskade fäſta en Finne i och för undersökningen af åtskilliga i Sibirien boende, med den finska ſtammen befryndade folkslags språk och ethnographiska förhållanden.[6] I hopp att tilläfwentyrs erhålla detta förtroende inledde jag med en vid academien engagerad landsman, H[er]r *Sjögrén*, en korrespondens, som hade till påföljd, att jag oförtöfwadt måſte påbegynna förberedande ſtudier i och för resan. Dessa fortsatte jag oafbrutet intill wåren 1839, då H[r] Sjögrén underrät-
206 tade mig, att till ruſtningarna för den wetenskapliga expeditionen blifvit[7] afbrutna[8]. H[r] Sjögrén sade[9] sig ej weta, om och när det åter kunde blifva fråga om den wetenskapliga expeditionen[10]. Han rådde mig blott att derpå[11] ej bygga några framtida förhoppningar, utan alldeles oberoende af akademien inrätta mina ſtudier efter eget behag. Knappt hade jag emottagit dessa underrättelser, förrän jag wände mig till finska Litteratur[-]sällskapet, med anhållan om

ett understöd i och för en redan förrut påtänkt resa till de i Archangelska Gouvernementet boende Karelare. Sällskapet willfor med beredwillighet min begäran och tilldelade mig ett understöd af 300 Rub[el] B[an]co-Assign[ationer] för
207 fyra sommar[-]månader.[12] Beledsagad af twenne unga Studenter J. M. och J. R. Tengström[13] afreste jag i början af Maj månad 1839 ifrån Helsingfors och återwände dit i medlet af September. Min öfver nämnda resa till Litteratur-Sällskapet afgifna redogörelse lyder med smärre tillägg och förändringar sålunda:

Såsom[14] ändamål för denna resa[15], hade jag för Sällskapet uppgifvit, att jag wille samla sånger, sagor, traditioner och alla slags upplysningar till Kalewala.[16] Min önskan att göra just dessa ämnen till resans syfte grundade sig på en af mig redan länge närd plan att utarbeta en finsk mythologie och en svensk öfwersättning af Kalewala.[17] I och för det mythologiska arbe-
208 tet innehöllo wisserligen Kalewala och andra äldre run-samlingar[18] ett rikt material; men det syntes mig likwäl sannolikt, att de ännu osamlade trollrunorna, sagorna och mundtliga traditionerna kunde lemna många för mythologien wigtiga bidrag. Mera än dessa ämnen intresserade mig likwäl för tillfället öfwersättningen af Kalewala, emedan den i sjelfwa Finland war af behofwet påkallad och för utländningen utgjorde det enda medlet, hvarigenom han för det närwarande kunde göra sig förtrogen med wårt national-epos. Öfwertygad om wigten af nämnda arbete hade jag redan förrut gjort början dermed, men i brist på tillfredsställande[19] ordböcker[20] och andra nödiga hjelpmedel sett mig föranledd att afstå ifrån företaget, tills det blefve mig

sum of money in its meeting on 1 May 1839. Castrén had applied for 200 roubles, but his abilities were considered worth a larger sum. SKSA B1611, minutes 1 May 1839. See below for a comment on internal disputes within the society and Castrén's position in them.

The sum given to Castrén was equivalent to ca. 86 silver roubles, one silver rouble being worth 3.5 paper roubles. See e.g. Sjögren 1955: 246. (TS)

13 Johan Martin Jakob af Tengström (1821–1890), later Dr. Med., and Johan Robert Tengström (1823–1847), later Docent of Philosophy. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15653, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15660. (TS)

14 SKSA A1938 report begins here.

15 *denna resa* ‖ den resa jag under sistlidne sommar på Finska Litteratur-sällskapets bekostnad werkställde till Ryska Karelen

16 The first version of the *Kalevala*, known as the *Old Kalevala* was published in 1835–1836, but the collection of material was continued also in subsequent years and the new and more extensive version appeared in 1849. Castrén regarded the *Kalevala* to be an ancient folk epic but interpreted it mythologically instead of historically. Kuusi – Anttonen 1985: 90–94; Laaksonen 2008: 284; Karkama 2001: 240–258. (TS)

17 Castrén's Swedish translation of the *Kalevala* was published in 1841, and his lectures on Finnish mythology were published posthumously. The *Kalevala* translation has recently appeared in a critical edition, Castrén 2019: 25–395, including Castrén's vocabulary and explanations of the

209 möjligt att göra en resa till runornas hemland och der[21] förskaffa mig alla[22] erforderliga upplysningar.

Med nyssnämnda planer i sigte styrde jag min kosa ifrån Helsingfors genom Sawolax till Kuopio.[23] Härifrån hade jag ärnat fortsätta min resa genom Iidensalmi[24] till Kajana[25], men fann mig sedermera föranledd att förändra min plan, emedan den erfarenhet stadgat sig hos mig under resan till Kuopio, att för mitt ändamål föga war att skörda i Sawolax. Med anledning häraf fattade jag i Kuopio beslutet att göra en liten afväg in åt Karelen och werkställa resan till Kajana genom Kaawi[26], Libelits[27], Juuga[28], Nurmis[29], Sotkamo[30]. Så snart jag trädt[31] innom Karelens område, öppnade sig en ny werld för mig. Sjelfwa Karelarnes[32] yttre lif, sådant det röjer sig i seder[33] och
210 lefnadssätt, försätter forskaren i forntiden; men framför allt röjer sig det uråldriga i folkets inre lif, i dess hela känslo- och föreställnings-sätt. Det röjer sig äfven i[34] hågen för forntida sånger, sagor och traditioner. Jag fästade hufvudsakligen min uppmärksamhet wid traditionerna, bland hvilka jag här[35] företrädeswis vill omnämna den gängse sägen, att Fornfinnarne i likhet med Lapparne, Ostjaker och andra befryndade stammar med helig wördnad tillbedt wissa träd. Med afseende å Finnarne bekräftas denna sägen genom en af påfven Gregorius IX utfärdad bulla, som förmäler, att Tawastarne fordomtima plägat jaga sådana personer, som antagit christendomen, omkring sina heliga träd, tills de förlorade lifvet.[36] Äfwen i wåra gamla runor omtalas heliga träd, att endast nämna rönnen, som ofta benämnes *pyhä puu* (heligt

Kalevala, Castrén 2019: 396–670. A new commented edition of the mythology lectures in Finnish appeared in 2016. Castrén represented the mythological tradition of interpreting the *Kalevala* instead of the historical one. Castrén's translation of the *Kalevala* was based on an earlier one by Carl Niclas Keckman (1793–1838), but Keckman was not acknowledged by the society, although it had already undertaken to publish his translation. Irma Sulkunen has described this event as one example of how Elias Lönnrot (1802–1884) and Castrén, with the support of other leaders of the society, practically stole the heritage left by Keckman. The society paid 500 paper roubles to Castrén for his translation. SKSA B1611–1612 minutes March 3, 1841, March 16, 1842; Kuusi – Anttonen 1985: 178; Siikala 2013: 41–43; Sulkunen 2004: 62–63, 81–85; Pikkanen 2004: 36; Castrén 1853; see also Castrén 1870f; Castrén 2016; Ahola – Lukin 2016. (TS)

18 Zachris Topelius Sr. (1781–1833), Elias Lönnrot and also some others had published Finnish folk poetry in the 1820s and 1830s, before Lönnrot compiled the *Kalevala*. Kuusi – Anttonen 1985: 86–90; Sihvo, H., 2003: 87–91. (TS)

19 *tillfredsställande* ‖ <->

20 ord-/böcker

21 *der* ‖ ~ på ort och ställe

22 *alla* ‖ de

23 Kuopio was a town of some 2,000 inhabitants in Castrén's time. It is the centre of Northern Savonia, situated at N6973671 E534771 (N62°53′29″ E27°41′2″). Toivanen 2000: 89–90. (TS)

24 Fi. Iisalmi, in Castrén's time a parish, later a town, north of Kuopio.

träd).[37] På wissa orter betrakta[38] Finnarne
211 ännu somliga träd med[39] sådan wördnad, att[40] de ej gerna vilja nedhugga dem, hvilket i[41] synnerhet skall wara fallet med *Tapion puu*, skogsgudens träd d. ä. en fura, som saknar kåda, *Tapion kanto*, skogsgudens stubbe, en stubbe, hvarur nya skott utskjuta o. s. v.[42]

Flertalet bland de traditioner, som jag i Finska Karelen upptecknade, hvilade[43] på en mythisk grund och woro starkt uppblandade både med magiska och christliga föreställningar. Derjemte lyckades det mig äfven att öfwerkomma åtskilliga sägner af historiskt innehåll. Dessa rörde sig till större delen kring landets äldre innewånare Lapparne och ägde en nära öfwerensstämmelse med dem, jag i Lappland upptecknat. Berättelserna om Laurukainen, som i
212 Karelen[44] kallas Larikka, äro åtminstone i Libelits allmänt kända, och många bland de bedrifter, som Lapparne tillskrifwa Päiwiö-slägten, hörde jag här berättas om samma Larikka. Liksom Lapparne förtälja äfven Karelarne, att han utöfvat sina hjeltebragder i striden med Ryssarne.[45]

Under resan genom Karelen uppehöll jag mig ett par dagar i en af grekiska Finnar bebodd by wid namn *Sotkumaa*[46]. Det hade blifvit för mig uppgifwet, att här skulle finnas tvenne utmärkta sångare, och jag wille, om möjligt, tillegna mig deras qwäden[47]. Olyckan fogade emellertid, att jag ej fick träffa dem, ty straxt wid min ankomst hade de jemte flere andra af byns innewånare tagit till flykten,
213 emedan de befarade att jag war en uppbördsman[48]. Utom nyssnämnda sångare fanns i byn en gammal qvinna, som äfwen sades wara kunnig i yrket, men tillika hade det

Its centre was situated at the time at N7050236 E508528 (N63°34′48″ E27°10′18″). (TS)

25 Fi. Kajaani, town north of Iisalmi at N7122208 E535247 (N64°13′27″ E27°43′35″). In Castrén's time, Kajaani had approximately 350 inhabitants and Elias Lönnrot worked there as a district medical officer at the time. His status as collector of Finnish folk poetry was so strong that practically no one dared to challenge it and work in the field without his support. Ahonen 1961: 17; Sulkunen 2004: 81–84; Majamaa 1997. (TS)

26 Kaavi is a parish east of Kuopio, at N6983674 E575551 (N62°58′30″ E28°29′25″). This change of route made Castrén's journey cross in places A.J. Sjögren's route of 1824 and 1825. Sjögren had come from Petrozavodsk in Russian Karelia via Ilomantsi and Eno to Liperi and travelled from there to Sortavala in 1824. In the following spring in 1825 he came from Povenec to Ilomantsi again and continued from there around Lake Pielinen to Kaavi. In the summer he travelled to Kajaani and from there via Sotkamo to Kem' on the White Sea. Branch 1973: 62, 65–68. (TS)

27 Fi. Liperi, a parish in Northern Karelia, at N6935299 E622874 (N62°31′41″ E29°23′16″). (TS)

28 Fi. Juuka, a parish in Northern Karelia, at N7014956 E613664 (N63°14′44″ E29°15′27″). (TS)

29 Fi. Nurmes, a parish at the northern end of Lake Pielinen, at N7048131 E606143 (N63°32′43″ E29°8′9″). (TS)

30 Sotkamo is a parish east of Kajaani at N7112442 E568406 (N64°7′54″ E28°14′19″). (TS)

31 *trädt* ‖ kom

32 *Karelarnes* ‖ Karelarens

33 *seder* ‖ hans ~
34 *i hågen* ‖ deri,
35 *här [...] vill* ‖ likwäl här endast will
36 Pope Gregory IX to the Archbishop of Uppsala and his subordinate bishops dated 9 December, 1237, DF 82, Diplomatarium fennicum, http://df.narc.fi/document/82. (TS)
37 By the time of Castrén's Karelian journey, the designation 'pyhä puu' (holy tree) was known from more than a hundred runes collected in several places around Finland, Russian Karelia, Ingria and Värmland in Sweden. Suomen kansan vanhat runot, http://www.skvr.fi. About holy rowan trees, see Siikala 2013: 396. (TS)
38 *betrakta Finnarne* ‖ betraktar den Finska allmogen
39 *med* ‖ e<->
40 *att* ‖ de
41 *i synnerhet* ‖ uttryckligen
42 Tapio was the god of the forest in Finnish mythology. Tapion puu, Tapio's tree, was mentioned approximately as frequently in folk poetry as the holy tree. Suomen kansan vanhat runot, http://www.skvr.fi; Siikala 2013: 375–380. (TS)
43 *hvilade* ‖ had[e]
44 *Karelen* ‖ Li[belits]
45 After Lönnrot had published the *Kalevala* epic, Karelia gained special significance as a source on the ancient Finnish past. This idea led also Castrén on his journey. Sihvo, H., 2003: 93–97, 103–104. (TS)
46 Sotkuma is a village in present-day Polvijärvi, in Castrén's time part of Liperi, located at N6958411 E624375 (N62°44′6″ E29°26′2″). (TS)
47 *qwäden* ‖ skatter
48 *uppbördsman* ‖ ~ och fikade efter <--> wanliga skatter
49 *hade* ‖ höll

rykte om sig att äga ett häftigt och ondsinnt lynne. På sistnämnda egenskap hade[49] jag så när fått erfara ett[50] ganska handgripligt prof, ty så snart jag wäckte fråga om att få lära mig några af hennes sånger, fattade hon i sopqvasten och ärnade jaga mig[51] ur rummet, men kom likwäl dessförinnan till besinning och åtnöjde sig med att omtala för mig följande berättelse om *gossen och Manalainen*.[52] "Engång", började gumman, "hade en gosse fått i sitt hufvud, att han borde blifva en stor[53] och frejdad sångare. I sådan afsigt hade han länge gått i lära hos de kunnigaste mestare, men af dem alla erhållit[54] det enstämmiga wittsord,
214 att han ej kunde lära sig den ädla konsten. Häröfwer blef han nu mycket bedröfwad, grubblade dag och natt och öfwerlade med sig sjelf, hvad han borde göra för[55] att få sin önskan uppfylld. Men huru mycket han äfwen tänkte och grubblade, så blef det ej[56] dessto bättre sångare af honom. En gång hände det sig, då han satt försänkt i sorgsna tankar, att en obekannt person helt[57] plötsligt trädde för hans åsyn. Det war *Manalainen*, som kom och sporde honom[58] om orsaken till hans bekymmer[59]. Sedan gossen gjort besked för allt tog Manalainen honom wid handen och ledde honom bort, långt bort till en aflägsen ödemark. Sedan de kommit till det allra dystraste stället af ödemarken, förswann Manalainen lika hastigt, som han hade kommit och lemnade gossen åt sitt öde. Men då nu[60] denne såg sig en-
215 sam och öfvergifven midt i den djupa ödemarken, waknade den rätta sorgen i hans hjerta[61] och gaf sig luft i sånger – de herrligaste sånger, dem en dödlig någonsin diktat." Af denna berättelse gjorde gumman nu en

tillämpning på mig och sökte råda mig att söka sånger, icke i Karelen, utan i mitt eget hjerta. Emellertid lät hon slutligen förmå sig att afsjunga för mig ett och annat af sina qväden. Dessa hörde till antalet af de så kallade *hää-wirret* (bröllops-sånger) och woro i sitt slag ganska utmärkta, men jag ansåg det likwäl ej löna mödan att uppteckna dem, emedan de till större delen öfwerensstämde med redan förrut tryckta runor. Dessutom hörde det också icke egentligen till min reseplan att uppteckna sånger af lyriskt innehåll.[62]

Utom *Sotkumaa* besökte jag äfven en annan af grekiska trosförwandter[63] bebodd by,
216 benämnd *Taipale*[64], men jag uppehöll mig
derstädes blott en kort tid, emedan det ej lyckades mig att erhålla något annat, än bröllops- och begrafnings-sånger. I Juuga och Nurmis skulle jag måhända äfven hafva kunnat förskaffa mig trollrunor[65], i fall jag velat göra excursioner ifrån allmänna stråtwägen; men detta syntes mig ändamålslöst, emedan jag hörde berättas, att Lönnrot redan besökt alla schamaner[66] i nejden och uttömt deras förräder.[67] Också hade min wistelse i[68] ryska Karelen härigenom blifvit för kort, och dessutom måste jag[69] nu skynda till Kajana för att träffa Lönnrot, som innan kort skulle begifwa sig ut på sina medicinska inspections-resor i distriktet.

Enligt beräkning inträffade jag just i rättan tid hos den frejdade runo-samlaren, och efter att af honom hafva erhållit alla för min resas
217 fortsättning nödiga upplysningar, begaf jag
mig i början af Juni ifrån Kajana. Min färd, som hitintills försiggått i[70] kärra längs allmän landswäg, måste nu fortsättas i båt uppför floder och sjöar. Efter en i några dagar sålunda

50 *ett [...] handgripligt* ‖ det allra handgripligaste
51 *mig* ‖ med
52 Traditions of the underground folk, see Sarmela 1994: 169–172. (TS)
53 *stor [...] sångare* ‖ stor skald
54 *erhållit* ‖ fa [fått]
55 *för* ‖ få
56 *ej* ‖ 1. icke någon ‖ 2. ingen
57 *helt [...] för* ‖ kom och ställde sig midt
58 *honom* ‖ gossen
59 *bekymmer* ‖ 1. sorg ‖ 2. stora bekymmer
60 *nu denne* ‖ denne nu
61 *hjerta* ‖ sinne
62 Epic runes especially of mythical-historical character were the most highly esteemed ones among the early folk poetry collectors, although lyric songs were also collected. Siikala 2013: 139–140. (TS)
63 *trosförwandter* ‖ F[innar]
64 Taipale in Liperi at N6948209 E614610 (N62°38′48″ E29°14′10″). (TS)
65 *trollrunor* ‖ några ~
66 *schamaner* ‖ Schamaner
67 Lönnrot had visited the region of Juuka and Nurmes in 1828, 1832 and 1837 and was there again in 1841. Also in Russian Karelia, Castrén visited several places where Lönnrot had been. Anttila 1931: map in appendix; Lönnrot 1833; 1834; 1835. (TS)
68 *i* ‖ <-->
69 *jag* ‖ man
70 *i* ‖ lan [längs]

verkställd resa nådde jag ryska gränsen, gick sedan öfwer landtryggen och anlände innan[71] kort till Kolwasjärwi[72] by i Olonetska Gouvernementet. I nämnda by fann jag dock icke skäl att göra något längre uppehåll, utan fortsatte oafbrutet min wandring till Repola[73] kyrka. Här dröjde jag några dagar och sysselsatte mig förnämligast med att uppteckna runor af episkt och magiskt innehåll.[74] Enligt hwad jag hade hört berättas, fanns på detta ställe en utmärkt sångare, men han war för det närwarande stadd på en liten resa. Jag hade gerna afbidat hans återkomst, men i okunnighet om tiden för den-
218 samma tyckte jag mig dock hellre böra fortsätta min wandring till en närbelägen by *Miinoa*[75], der ej mindre än 60 bönder sades wara församlade i och för den nu som bäst pågående gränseregleringen emellan Finland och Ryssland.

Min ankomst till nyssnämnda by skedde under högst ogynnsamma auspicier. Olyckan fogade, att en af mina kamrater wid sjelfwa inträdet till byn kom att dricka watten ur en brunn och derefter begagnade en wårt wärdsfolk tillhörig knif wid måltiden. Både brunnen och knifwen ansågos af byns innewånare, som woro stränga raskolniker[76], härigenom hafva blifwit till[77] den grad orenade och förderfwade, at man ej trodde dem kunna begagnas åtminstone under den nu förhanden warande fastetiden.[78] Ett sådant ingrepp i de sekteriska innewånarnes religions[-]stadgar kunde naturligtwis icke annat än framkalla de skarpaste demon-
219 strationer ifrån de förorättades sida. En lycklig[79] tillfällighet befriade oss likwäl ifrån allt ansvar[80] för de begånga religions-förseelserna. Medan den brottsliga kamraten efter intagen

71 *innan kort till* ‖ till
72 Kolvasjärvi, former village in Russian Karelia, at N63°49′42″ E30°32′47″. (TS)
73 Rebol'a (Ka.)/Repola (Fi.)/Reboly (Ru.) is situated at N63°49′48″ E30°48′41″. Itä-Karjala 1934: kartta; EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. (TS)
74 Suomen kansan vanhat runot 213, 987. http://www.skvr.fi. (TS)
75 Miinoa, former village in Russian Karelia at N64°21′9″ E30°18′57″. Itä-Karjala 1934: kartta; EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. (TS)
76 Cf. p. 394. The *Raskolniks* or *Starovery* (Old Believers) are a group of Russian Orthodox Christians that did not accept the reforms of the Orthodox Church of Russia in the 1650s and 1660s, preserving instead the old forms of Orthodox Christianity. Зеньковский 1995: esp. 258–322. Castrén described them also in connection with his later travels. See p. 390–395, 399–400, 489–493 and in his letter to F.J. Rabbe from Turuxansk, 28 June/10 July 1846 (in the volume of letters in this series). For a later description of the Starovery from Russian Karelia, see Juvelius 1889: 26–28. (TS)
77 *till [...] orenade* ‖ orenade
78 In his description of the 1841–1844 journey, Castrén wrote that this encounter would have taken place in Vaarakylä, situated at ca. N65°34′ E31°37′. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)
79 *lycklig* ‖ lyckligt
80 *ansvar* ‖ <->

måltid hwilade på en bänk och åhörde raskolnikernas anföranden, hände sig att en på wäggen upphängd helgonbild nedföll ofwer hans hufwud och tillfogade honom någon sweda. Detta uttydde raskolnikerna så, som hade helgonet i egen hög person bestraffat brottslingen, och ansågo[81] det numera ej för tillständigt[82] för dem sjelfva att ålägga oss någon widare näpst. Men knappt hade wi lyckligen kommit[83] ifrån detta bryderi, förrän en[84] ännu större ledsamhet blef oss beredd. Kort[85] efter wår ankomst till Miinoa anlände till samma by en wid landtpolisen engagerad lägre embetsman eller en så kallad *semskij sasädatel*[86], hvilken af en händelse kom att inqvartera sig i samma stuga, der wi kort förrut hade tagit[87] wårt herberge. Ledd af
220 tjenstenit[88] hade han under nattens lopp inställt visitation icke blott i wåra renslar, utan äfven i wåra fickor, och derwid öfwertygat sig, att wi woro oförpassade och borde behandlas såsom andra lösdrifware.[89] Han ansåg sig sålunda berättigad att arrestera och med fångskjuts skicka oss till närmaste ryska stad; men innan detta beslut af honom bragtes i werkställighet, ansåg[90] han försigtigheten fordra, att han anmälde saken hos cheferna för gränseregleringen, emedan det war honom bekant, att wi dagen förrut aflagt ett besök hos den ena af dem och blifwit af honom ganska wälwilligt emottagna. Ifrån wår sida hade wi också allt skäl att räkna på hans beskydd, ty utom det att han war wår landsmän, hade wi ifrån Finland medfört till honom ett rekommendations-bref och dessutom warit i tillfälle att göra[91] honom en liten tjenst. Det oaktadt ansåg[92] han sig ej nu kunna antaga sig wårt förswar, och wi trodde oss redan wara dömda till bojor och fängelse, då ett

81 *ansågo [...] ålägga* ‖ ansågo sig numera ej för tillständigt att ålägga
82 *tillständigt [...] sjelfva* ‖ tillständigt
83 *kommit* ‖ undsluppit
84 *en* ‖ ett
85 *Kort* ‖ När
86 *sasädatel* ‖ Sasädatel
Земский заседатель, see vocabulary.
87 *tagit* ‖ lägrat
88 *tjenstenit* ‖ ett hos dylika embetsmän ganska wanligt ~
89 Although Castrén leaves it slightly unclear here whether or not they had passports, in his report to the Finnish Literature Society he states explicitly that they did not have them. See p. 280. (TS)
90 *ansåg* ‖ trodde
91 *göra* ‖ b
92 *ansåg* ‖ trodde

221 ryskt collegii-råd, som var en för oss alldeles obekant storhet, beskärmade sig öfver oss och utfärdade åt oss ett dokument, som ändteligen bragte den nitiska sasädateln till tystnad. Sedermera fick jag i ostörd ro uppteckna[93] runor och sköta mina öfriga göromål. Wid bäsk[t] barkbröd förekommo mig wisserligen dessa göromål något tunga, men jag uppehöll mig icke dess mindre en hel wecka i samma by, som hade ganska mycket af intresse att erbjuda.

Ifrån Miinoa gjorde jag en liten utflygt till en närbelägen by *Lusmanlahti*[94], der en berömd sångare sades uppehålla sig. Händelsewis hade han just samma dag råkat begifwa sig på en handelsresa till Finland. Jag satte wäl genast efter mannen, men det lyckades mig ej att ertappa
222 honom. Nu fortsatte jag min wandring till *Akonlahti*[95], som war den första by jag nådde i Wuokkiniemi[96] församling af Archangelska Gouvernementet. I denna by meddelades mig nära 40 trollrunor samt dessutom en mängd sagor och traditioner af en enda person, hwilken under loppet af fem dygn höll mig i sträng werksamhet.[97] En annan lika utmärkt sångare sades wara stadd på en resa till Finland i handelsangelägenheter. I samma by funnos dessutom åtskilliga mindre berömda sångare, och de woro högst få, som ej hade något att sjunga eller förtälja.

Bland traditioner, dem jag här antecknade, hänförde sig den största delen på Lapparne[98]. Man berättade bland annat, att i en långt aflägsen forntid, då ännu icke Tsarer[99], utan Knäser herrskade i Moskwa, twenne utmärkta Lappska Schamaner hade warit bosatta i Akonlahti.
223 Desse skulle enligt berättelsen hafwa skänkt lifwet åt en döende knäs och i belöning för

93 *uppteckna runor* ‖ 1. sköta mina göromål ‖ 2. uppteckna runor af de så wäl af byns innewånare som af de från skillda orter sammankallade bönder

94 Lužma (Ka.)/Lusmanlahti or Lusma (Fi.), former village ca. N64°27′3″ E30°20′45″. Itä-Karjala 1934: kartta; EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. (TS)

95 Akonlahti (Fi.)/Bab'ja Guba (Ru.), former village at N64°31′35″ E30°8′31″. Itä-Karjala 1934: kartta; EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. (TS)

96 The centre of Vuokkiniemi (Fi.)/Voknavolok (Ru.) is situated at N64°57′9″ E30°33′14″. Itä-Karjala 1934: kartta; EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. See picture on the first endpaper of this volume. (TS)

97 While he was there he collected runes SKVR 50, 67, 138–141, 250, 250a, 341, 350, 385–389, 457, 499, 500, 558, 575, 667, 676, 818–820, 890, 891, 937, 937a, 948, 949, 1063, 1068, 1087, 1099, 1361, 1362, 1519, 1634–1637, 1673–1675, 1700, 1701, 1711, 1737, Sampo 1, Vellamon neito 8, Kilpakosinta 4 and Lemminkäisen virsi 6. Suomen kansan vanhat runot, http://skvr.fi. (TS)

98 *Lapparne* ‖ landets äldre innewånare ~

99 *Tsarer […] Knäser* ‖ tsarer, utan knäser

100 Possibly Šarkiniemi (Ka.)/Tikšezero (Ru.) at Lake Tiiksjärvi at N66°12′17″ E32°1′28″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

101 *lapparne* ‖ de

102 Cf. p. 295.

103 Most of these traditions are connected with the long state of war between Sweden and Russia in

denna handling fått uteslutande rättighet att idka, den ena laxfiske i Lusmanlahti och den andra räffångst i Särkiniemi[100]. Traditionen förmäler widare, att några finska gränsboer hade nedgjort Lapparne och tillegnat sig deras besittningar, ehuru lapparne[101] i godo welat afträda dem.[102] Öfwerhufwud war den tradition allmänt gängse på orten, att Lapparne warit landets äldsta innewånare och att de efterhand blifwit utrotade af Finnarne under så kallade *warastus-sodat*, *peitto-sodat* (tjufkrig, lönnkrig).[103] I Akonlahti wisade man mig jemväl några fornlemningar af[104] lappsk härkomst. Redan förrut hade jag så wäl i Finland, som i Ryska Karelen warit i tillfälle att se särskildta minnesmärken, hwari[105] de[106] nuwarande
224 innewånarne trodde sig igenkänna spår af Lapparne, men mig förekom det likwäl, såsom skulle många bland dessa minnesmärken wara så beskaffade, att deras lappska härkomst tilläfwentyrs kan sättas i fråga. Af en högst twetydig natur äro i synnerhet enligt min tanke många[107] bland de så kallade *Lapprösen* (Lapin rauniot).[108] Med detta namn har man wäl egentligen att förstå Lapparnes fordna eldstäder, med det tillämpas jemwäl mångenstädes[109] på alla slags rösen, som äga en sällsam och egendomlig form, vare sig att de blifvit danade[110] af naturen eller genom menniskohand tillkommit. I synnerhet tilldelas ifrågawarande benämning åt[111] de i Finland talrikt förekommande ättekummel, hvilka åtminstone[112] till större delen torde wara af skandinavisk härkomst.[113] För öfrigt passera äfven under detta namn gamla ugnar och eldstäder, som tillhört Finnarnes jagt- och fiska-
225 re-stugor samt de under krigs[-]tider i djupa skogar uppbygda *lönnp*örten[114] (piilo-pirtit).

the 16th century, which ended in a peace treaty in 1595. On the other hand, there had also been similar periods previously, especially in the 15th century. The terms *varastussota*, *vaippasota*, *peittosota*, *sissansota* and *salasota* are known in Karelian folklore concerning the war in the 16th century. Luukko 1954: 714; see also Juvelius 1889: 58–69 in which a selection of these traditions is published and Sarmela 1994: 182–183. (TS)

104 *af […] härkomst* ‖ , som sades wara ~

105 *hwari […] Lapparne* ‖ som förmentes wara af samma härkomst,

106 *de […] innewånarne* ‖ man

107 *många […] de* ‖ de

108 At present, Lapp cairns usually mean burial cairns in the inland regions, dating mainly from the Bronze Age. They are for the most part without any finds. Because the ancestors of the present-day Saami population mostly inhabited the inland regions of Finland, they may indeed have a connection with the ‘Lapps’. Lavento 2015: 168–169. (TS)

109 *mångenstädes […] rösen* ‖ 1. på naturliga ‖ 2. mångenstädes på nat[urliga]

110 *danade* ‖ formade

111 *åt* ‖ talrikt för[ekommande]

112 *åtminstone […] wara* ‖ twifwelsutan äro

113 The Bronze Age culture of the Finnish coastal regions displays a clear Scandinavian influence, but it is not unambiguous whether this should also be considered a sign of immigration from the west. The meaning of the concept of Finns or Finnishness depends on definition, but if it is used to refer to a population speaking the Finnish language in the present-day sense, Baltic-Finnic language continuity

cannot be dated back further than the first millennium BCE. Lavento 2015 passim; Häkkinen, J., 2010: 58; Lang 2018: 195–196, 204–226. In his research programme proposed in 1850, Castrén himself doubted the Scandinavian origins of the cairns. Castrén 2017a: 108. (TS)

114 *lönn-/pörten*

115 *hvilka* ‖ som

116 Castrén also interpreted the 'Lapp graves' elsewhere as reindeer hunting pits without specifying what he considered to be the main differences between the two types of pits or their distinctive features. The term 'Lapp grave' no longer appears in present-day archaeological terminology. See p. 114, 124. It is not impossible that they could be also dwelling pits. Šahnovič 2009: 89; see also Juvelius 1889: 38–51, 56–57 with descriptions of 'memories of Lapps' collected in Russian Karelia. Juvelius classed the Lapp graves into two groups, the smaller reindeer hunting pits and the larger dwelling pits. (TS)

117 *stenar* ‖ torf

118 *Med så* ‖ Så

119 *Finland och Karelen* ‖ Finland

120 *finner* ‖ äro

121 *aska* ‖ bran [brända]

122 *jernslagg,* ‖ jernslagg och

123 *Ryssland* ‖ Lappland

124 *äfwen ett* ‖ ett ännu

125 *sägas […] blifvit* ‖ enligt traditionen blifvit

126 *man i […]* ‖ åtskilliga familjer i Ryska Karelen sades wara af Lappsk härkomst

127 *ordade […] om* ‖ omtalade

128 *fordomtima* ‖ sk[ulle]

129 Kem' (Ru.)/Kem(i) (Fi.) on the White Sea in the estuary of the River Kem', N64°56′56″ E34°36′58″. (TS)

130 *i dag skulle* ‖ skulle

Det är i synnerhet fornlemningar af detta slag, som jag i de nordliga delarna af Finland hört benämnas *Lapprösen*. I trakten af Kajana och i Ryska Karelen war jag dessutom i tillfälle att se ett annat slag af fornlemningar, hvilka[115] benämnas *Lappgrafwar* (Lapin haudat) och owedersägligen äro af lappsk härkomst. Dessa hafwa enligt traditionen tjenat Lapparne till boningsställen och röja i sjelfwa werket en nära öfwerensstämmelse med ett slags tält, som jag warseblifvit i skogfattigare delar af Lappland.[116] De sistnämnda utgöras af gropar, hvilka äro betäckta med konformiga, at träd, stenar[117] och torf bildade tak. Med[118] så beskaffade tak skola enligt traditionen äfven de i norra Finland[119] och Karelen förekommande Lappgrafvarne ursprungligen warit försedda. 226 I bott[226]net af nämnda Lappgrafwar finner[120] man kol, aska[121], brända stenar, jernslagg,[122] förbrända jernsaker och annat, som tydligen utwisar, att de i sjelfva verket haft den af traditionen angifna bestämmelsen af bostäder. Det gifwes i de nordliga trakterna af Finland och Ryssland[123] äfwen[124] ett annat slag af Lappgrafwar, hwilka ej haft denna bestämmelse, utan sägas[125] hafva blifvit af Lapparne begagnade till wildrensfängen. Med förbigående af öfriga om Lapparne gängse [traditioner] will jag endast omnämna, att man[126] i Wuokkiniemi socken ordade[127] mycket om en lappsk kung, som fordomtima[128] skulle hafwa varit boende i trakten af staden Kem[129], och påstod, att ruinerna af hans borg ännu i[130] dag skulle wara synliga.

227 Några sägner om[131] *Jatulin kansa* eller *Jättiläiset* och *Hiidet*, hvilka i Finland äro mycket utbredda[132], upptäckte jag ej på Ryska sidan, men ortsnamn, lånade af *Hiisi* (plur[alis] *Hiidet*)

äro äfwen här wanliga[133], t. ex. *Hiisiwaara*, *Hiiden hauta* o. s. v. I fråga om de locala benämningarna bör jag anmärka, att många orter i[134] Ryska Karelen bära sitt namn efter Tawaſter, t. ex. byn *Häme*, *Hämehen niemi* och *Hämehen saari* i *Kuittijärwi*[135] m. m. Nyssnämnda omſtändighet kunde gifwa anledning till den förmodan, att coloniſter ifrån Tawaſtland nedsatt sig i Ryska Karelen, och denna förmodan beſtyrkes än mera derigenom att innewånarne i
228 Latwajärwi[136] by i[137] sjelfwa werket föregifwa sig wara en Tawaſtländsk colonie, som redan i sex mansåldrar lefwat innom Ryska gebietet. Äfwen i många andra till Wuokkiniemi församling hörande byar har jag anträffat[138] slägter, hvilka leda sitt urſprung ifrån särskildta[139] delar af Finland och ännu kunna redogöra sina slägtskapsförbindelser derſtädes. Grundbefolkningen[140] i landet torde dock hwarken härſtamma från Finnar eller Lappar, utan utgör sannolikt en lemning af de gamla *Bjarmerna* eller de[141] Ryska kronikernas *Sawolotscheskaja Tschud.*[142]

Traditioner af mythiskt innehåll woro i Ryska Karelen mycket sällsynta. Öfwerhufvud will det synas mig, som skulle både hos Finnar och Ryska Karelare alla myther af någon ſtörre
229 betydenhet hafva blifvit förefwigade genom sång. Det är blott med möda man någon gång lyckas erhålla mythiska sägner i form af berättelser, och äfwen dessa sägner hänföra sig wanligen blott till alldagliga[143] företeelser. Med ſtörſta sorgfällighet har jag emellertid sökt uppteckna äfwen sådana sägner, emedan det wid förſta påseendet ringa och obetydliga i en wetenskapligt utarbetad mythologie kan blifva af ſtörſta wigt och betydelse.

131 *om* ‖ och
132 ‘Jatuli’ means ‘giant’ in North Ostrobothnian folklore. Calamnius 1868: 197–198; Kirjastovirma: jättilais- ja lappalaistarinoita: http://www.kirjastovirma.fi/asutusjasotatarinoita/2. (TS)
133 *wanliga* ‖ ganska ~
134 *i […]* ‖ bära sitt namn ef[ter]
135 The three lakes Ylä-, Keski- ja Ala-Kuittijärvi (Ozero Verxnee, Srednee and Nižnee Kujto) form a chain east of Vuokkiniemi. Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)
136 Latvajärvi, former village at N64°49′53″ E29°53′39″. (TS)
137 *i sjelfwa […] wara* ‖ 1. förege sig härstamma ‖ 2. i sjelfwa verket föregifwa sig hafwa inkommit ifrån
138 *anträffat* ‖ <->
139 *särskildta […] Finland* ‖ Finland
140 *Grundbefolkningen* ‖ Den
141 *de* ‖ den
142 Castrén’s article on Zavoločeskaja čud’, Castrén 2017a: 48–88.
143 *alldagliga* ‖ wissa ~

144 *utgör* ‖ äro
145 *hvälfwa* ‖ an[tingen]
146 Polyphemus was the strongest of all the cyclopes and was struck blind by Odysseus. Homeros 1997: I 68–73, IX 182–555. (TS)
147 *jätte* ‖ hj[elte]
148 *skickar* ‖ sänder
149 *omlopp* ‖ Karelen
150 *bestå* ‖ wara lånadt
151 *benämnd* ‖ som benämnas
152 *Emellertid [...]* ‖ Hennes diktan och traktan
153 *beståndS-/delar* ‖ ~ , så wida hennes diktan och traktan merendels går ut på att bortgifta sina döttrar med Tsarsöner

Jag nämnde nyss, att det finska folkets mythiska minnen wäsendtligen innehållas i deras sånger. Hurudant är då sagornas innehåll? Enligt min erfarenhet utgör[144] en icke ringa del af dem, som i Karelen äro i omlopp, öfwersättningar af ryska sagor, ty de hvälfwa[145] sig mest kring Tsarer, Tsarsöner och Tsardöttrar, Bojarer och Bogatyrer m. m. Några bland dem förråda en slägtskap med berättelserna i ”tusen och en
230 natt”, andra åter bära en germanisk prägel.
Såsom någon ting sällsamt förtjenar anmärkas, att jag i ryska Karelen till och med fann en saga, som erinrar om Ulysses i Polyphems grotta.[146] Hjelten i den karelska sagan sitter innesluten i en borg, der han bewakas af en jätte[147], som är blind på ena ögat. För att rädda sig ur borgen hittar den karelska hjelten på samma list, som den grekiska. Han utsticker om natten ögat på jätten, och då denne följande morgon skickar[148] sina får ut på bete, gömmer sig fången under ett af fåren och kommer sålunda lyckligen ut genom porten. Troligtwis har både denna och många andra i omlopp[149] warande sagor blifvit genom ryska munkar fortplantade till Karelen. Flertalet torde dock bestå[150] dels af ryska, dels
231 af skandinaviska folksagor. Härwid bör dock ej lemnas oanmärkt, att det i ryska Karelen äfwen gifwes åtskilliga sagor, som äga en mera inhemsk karaktär. Ämnet för dem hänför sig mest till en mythisk person, en qvinna benämnd[151] *Syöjätär-akka* (ätare-gumman). Emellertid[152] äro sagorna äfven om henne starkt uppblandade med ryska beståndsdelar[153]. De äro för öfrigt hvarannan så lika, att man nästan kunde anse dem utgöra variationer af ett och samma thema. Då nu enligt min föregående

framställning de mythiska traditionerna i[154] ryska Karelen woro få och af mindre betydenhet, då jemwäl sagorna ägde ett för mina[155] mythologiska studier främmande innehåll, så
232 war det naturligt, att jag måste wara betänkt på att få mina önskningar på någon annan wäg uppfyllda. Detta trodde jag bäst lyckas genom en samling trollrunor. Sådana samlingar hafva wisserligen redan förrut blifvit gjorda både af Ganander[156], Topelius, Lönnrot och Sjögrén, men blott få hafva hitintills sett dagen, och hvad som ligger undangömdt i bibliothekerna, torde ej heller utgöra någon ting fullständigt[157]. I sjelfwa werket är denna slags litteratur enligt min åsigt så rikt, att den aldrig torde[158] kunna i all fullständighet inbergas. Egentligen är de[159] ämnen, hvilka besjungas i trollrunorna, få[160] till antalet, men så mycket större är förrådet på varianter.[161] Såsom hwilande på en mythisk grund, utgöra naturligtwis[162] detta slags runor ett högst[163] wigtigt bidrag till en finsk mythologie, och jag ansåg mig
233 derföre med all ifver böra egna mina bemödanden åt denna litteratur.

Efter dessa anmärkningar återkommer jag till min resa. Sedan mina göromål i Akonlahti woro slutade, fortsatte jag resan genom några[164] smärre byar till *Latwajärwi*. Sistnämnda by låg wäl något på sida ifrån den allmänna stråtwägen, men jag wille dock besöka den för att träffa en der bosatt, vida frejdad runosångare wid namn *Archippa*.[165] Då de flesta af hans sånger redan finnas tryckta i Kalewala, antecknade jag endast mig[166] till minnes den ordningsföljd, hvari han sjunger dem, samt nedskref[167] dessutom i förbigående några hitintills otryckta

154 *i [...] woro* ‖ woro
155 *mina [...] studier* ‖ min reseplan
156 Christfrid Ganander (1741–1790), chaplain of Rantsila, published the first general survey of Finnish mythology, *Mythologia fennica*, in 1789. Vahtola 2004; Siikala 2013: 42–43. (TS)
157 *fullständigt* ‖ ~ , så wida då det ~~ej~~ icke blifvit offentliggjordt
158 *torde kunna* ‖ kan
159 *de* ‖ en
160 *få* ‖ 1. ~ ‖ 2. högst få
161 These variants were published in the series *Suomen kansan vanhat runot* in 1908–1948 and 1997, now also available as an electronic database at http://skvr.fi. (TS)
162 *naturligtwis [...] runor* ‖ alla runor af detta slag naturligtwis
163 *högst wigtigt* ‖ wigtigt
164 *några [...] Latwajärwi* ‖ *Kiurjärwi* till en liten by benämnd Latwajärwi
165 The famous Arhippa Perttuńe (1762–1841) had also sung for Elias Lönnrot. The runes that he certainly or probably sung for Castrén are *Suomen kansan vanhat runot* No. 54b, 339a, 362a, 399a, 411b, 759b, 836a, 921, 1103b, 1103c, 1105b, 1182, Aino 1, Laivaretki ja kantele 2; http://www.skvr.fi. Haavio 1948: 35–36 quotes Elias Lönnrot's description of Arhippa and states that it seems as if Castrén was unable to empathize with Arhippa or his world. (TS)
166 *mig [...] hvari han* ‖ ordningen, hwari han
167 *nedskref* ‖ dessutom

runor,[i] som besjunga christendomens eller egentligen frälsarens seger öfwer den hedniska
234 werlden. Twertemot min uträkning erhöll jag af Archippa inga trollrunor; han sade sig aldrig hafwa welat taga kännedom af dem, emedan han höll hela schamanwäsendet för en syndig och gudlös sak.[168] Det oaktadt war han icke särdeles intagen af sina landsmäns religiösa fördomar, utan hyste så liberala åsigter, att han icke allenast gaf sina[169] egna fat och knifwar till wårt begagnande wid måltiden, utan äfwen tillät oss att röka tobak in i stugan – friheter, hvilka annorstädes i ryska[170] Karelen aldrig blefvo oss beviljade.

Ifrån Latwajärwi fortsatte jag färden till Wuokkiniemi kyrka och härifrån widare till en by benämnd *Wuoninen*[171]. I denna by lyckades det mig att göra en ganska betydlig skörd på traditioner och trollrunor.[172] Också fick jag här bese en temligen fullständig samling af sär-
235 skildta redskap, som af[173] schamanerna begagnas wid sjukdomars botande. Ägaren af denna samling, som war den ryktbaraste schaman i hela nejden[174], lät mig inträngа i sina allradjupaste mysterier, i det han yppade för mig, huru han brukade tillreda sin medicin och hvilka alla konstgrepp han begagnade wid utöfningen af sitt läkare-kall. Dessutom meddelade han mig en variant till första runan i Kalewala, hvars innehåll jag här i korthet will framställa. De första warelser, som funnos i werlden, woro en örn, som flög i luften, och Wäinämöinen, som irrade omkring på hafwet. Blickande ned ifrån höjden warseblef örnen den af wädret kringdrifne Wäinämöinen, hvarpå hon sänkte

i. Numera äro äfwen dessa runor genom trycket utgifna i 3 delen af Kanteletar.

168 Timonen 2008: 19 has stated that Arhippa's Christian faith was by no means unambiguous, and that he even dictated charms to Elias Lönnrot. (TS)

169 *sina [...]* ‖ oss

170 *ryska* ‖ K[arelen]

171 Vuonninen (Fi.)/Vojnica (Ru.) is situated at N65°10′54″ E30°17′31″. (TS)

172 *Suomen kansan vanhat runot* contains only two runes collected by Castrén with explicit, albeit also here uncertain, provenience from Vuonninen, SKVR 712 and 713, but some others collected by him there have been mistakenly been placed at Uhtua. Suomen kansan vanhat runot, http://skvr.fi. (TS)

173 *af* ‖ Scham[anerna]

174 Vaassila Kieleväinen (ca. 1755–ca. 1840), cf. p. 286. See also Timonen 2008: 10. (TS)

sig ned, byggde ett bo på Wäinämöinens knä och lade några ägg i boet. Dessa rullade sedermera ifrån 236 boet ned i hafvets djup och uppslukades der af en gädda. Örnen började nu öfwerallt[175] eftersöka sina ägg, och fann dem slutligen i gäddans buk, men de hade här redan hunnit blifwa förskämda. Vredgad deröfwer utropade örnen:

Miks on mu[u]ttunut munani,
Kuks on soanut[176] soaliheni?[177]

d. ä.

Hwad har nu af äggen blifvit,
Hvartill har min frukt förwandlats?

Ur stånd att af de förskämda äggen dana ungar, beslöt örnen att ändock icke låta sin afföda gå alldeles förlorad, utan frambragte deraf werlden, hvilket skedde förmedelst de bekanta skapelse[-]orden:

Munasen ylänen puoli
Yläseksi taiwahaksi m. m.

Äfwen till[178] den sista runan i Kalewala har jag både i Wuoninen och på andra orter hört 237 en variant, som betydligen afwiker ifrån den af Lönnrot anförda. Enligt nyssnämnda variant hade skaparen (luoja) beslutit att beröfwa Wäinämöinen[179] lifvet, emedan denne tyckte sig wara ”luojoa parempi, jumaloa yläwämpi” d. ä. bättre än skaparen, högre än Gud.[ii] [180] Med många böner lyckades det likwäl[181] Wäinämöinen att få sin lifstid förlängd, tills han hunnit slita ut tre par jernskor. Nu förgick en lång tid,

ii. Enligt en annan variant skulle gud hafva fällt dödsdomen öfver Wäinämöinen, emedan han besofvit sin egen moder.

175 *öfwerallt* ‖ eftersöka sina
176 *soanut* ‖ saanut
177 *Suomen kansan vanhat runot* places this fragment at Uhtua, but this is most likely a mistake. SKVR 114a. http://skvr.fi. (TS)
178 *till […] runan* ‖ om Wäinämöinen
179 *Wäinämöinen* ‖ den
180 The other variant mentioned in Castrén’s footnote is SKVR 697a, collected at Lonkka. Suomen kansan vanhat runot, http://skvr.fi. (TS)
181 *likwäl* ‖ till

hwarunder Wäinämöinen alldeles icke begagnade desamma[182]. Emellertid skickade skaparen särskildta gånger sina sändebud ned till[183] jorden för att erfara, om Wäinämöinen icke redan hunnit göra[184] slut på skorna. Då sändebuden alltid återwände med det svar, att de[185] ännu woro hela, blef skaparen slutligen förtörnad och
238 beslöt att han skulle få lefwa i all ewighet, men utfärdade öfwer honom följande dom:

Mäne tuonne, kunne käsken,
Kurimuksen kurkun suuhun,
Meren ilkiän kitahan,
Ikuisille istuimille,
Sielt et pääse päiwinäsi,
Selkiä sinä ikänä[186]

d. ä.

Gif dig hän, dit jag manar,
In i wattenhvirfwelns strupe,
I det ilskna hafvets käkar,
Der skall du ett ewigt säte
och en ewig trappa finna,
Derifrån du aldrig slipper,
Reder dig ej nånsin mera.

En annan variant framställer Wäinämöinens hädanfärd på det sätt, att han blef[187] dömd af skaparen att först irra omkring på hafwet och
239 genomgå de öden, som skildras i början af Kalewala, samt efter långwariga irrfärder slutligen hamna i wattenhvirfwelns gap.

Sedan jag tillbragt några dagar i Wuoninen, fortsatte jag min färd genom Jywälahti[188] till Uhtuwa[189] by, som sades bestå af 90 hus. Här dröjde jag i 11 dygn och sysselsatte mig, liksom förrut, hufwudsakligen med upptecknandet af trollrunor. Dessutom erhöll jag äfwen i denna

182 *desamma* ‖ sina jernskor
183 *till* ‖ f[ör]
184 *göra [...] skorna* ‖ slita ut sina jernskor. Men
185 *de* ‖ skorna
186 *Suomen kansan vanhat runot* places also this rune – probably incorrectly – at Uhtua, SKVR 115. http://skvr.fi. (TS)
187 *blef* ‖ s
188 Jyvöälakši (Ka.)/ Jyvöälahti (Fi.)/ Juvalakša (Ru.) at N65°6′43″ E30°55′13″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)
189 Uhtua is a large village on Lake Keski-Kuittijärvi, N65°11′56″ E31°10′56″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

by åtskilliga traditioner, hvilka woro af ett historiskt innehåll och mestadels[190] hänförde sig till de förrberörda tjufkrigen. En af dessa traditioner skildrade ett ströftåg, som en mängd Finska gränsboer hade gjort till Alajärwi[191] by. Efter att hafwa plundrat byn ville de med wåld bortföra en af dem länge förföljd och hatad gubbe. Medan de släpade[192] honom bort längs ena
240 stranden af träsket, följde hans unga, tolfåriga son på den andra och hotade att nedskjuta alla fiender, så framt de ej försatte fadren i frihet. Långt[193] ifrån att lyssna till gossens hotelser smädade honom[194] endast wåldswerkarne och handterade fadren[195] desto grymmare. Men då gossen icke lät afskräcka sig härigenom, utan allt framgent fortfor med sina hotelser, lofvade fienderna slutligen villfara hans begäran med wilkor, att han ifrån den motsatta stranden skulle afskjuta en pil, som klyfde ett äpple (omena), ställdt på fadrens hufvud.[196] Gossen åtog sig werkligen det djerfva försöket, och fadren gaf honom härwid följande råd: ”käsi ylennä, toinen alenna, järwen wesi wetää” d. ä. höj den ena handen,[197] sänk den andra, ty insjöns watten drager” (pilen) åt sig. Twertemot fiendernas uträkning träffade pilen riktigt sitt mål, äpplet klyfdes i tu och fadren blef befriad ifrån sin
241 fångenskap. I en annan, mera genuin tradition framställes en talrik skara finska gränsboer härjande och plundrande widt och bredt i ryska Karelen. För att undan fiendens hand rädda hwad räddas kunde, hade landets innewånare bortgömt sina skatter och gifwit sin besparda säd dels till föda åt boskapen, dels kringstrött den på snön och deraf enligt[198] berättelsen erhållit en god skörd. Under detta plundringståg hade fienden öfwerraskat en karelare, benämnd

190 *mestadels* ‖ till

191 There was formerly a village called Alajärvi (Fi.)/Alozero (Ru.) in Russian Karelia at N64°42′58″ E33°365′19″ and at least two other lakes with the name Alajärvi. It is unclear which one is meant here. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

192 *släpade* ‖ släppade

193 *Långt ifrån* ‖ I stället för

194 *honom* ‖ de

195 *fadren* ‖ hans

196 A variant of the William Tell legend, in which the hero shot an apple placed on his son’s head. The legend was known in modified form also in Scandinavia. Bergier 1990: esp. 78–114; Sarmela 1994: 183. (TS)

197 *handen,* ‖ handen och

198 *enligt* ‖ erhall [erhållit]

Lahonen Tiitta, medan han låg försänkt i sin djupaſte sömn. Uppwäckt af bullret omkring sig rusade Lahonen upp ur sin bädd, tog i haſt båge, pilar och ett par benkläder på armen, gaf sig så att springa undan den förföljande fienden. En snabb löpare skulle han snart hafva räddat sig genom flykten, men den ſtränga winterkölden
242 twang honom att tänka på betäckningen af sina bara ben. När han således hade wunnit ett litet förſprång framför fienden, beslöt han att ſtadna och draga på sig[199] benkläderna. Men han hade knappt hunnit få det ena benet betäckt, förrän han uppnåddes af fienden. Rask och rådig spännde han sin båge, och så snart fienderna[200] nalkades för att angripa honom, riktade han bågen än mot den ena, än mot den andra, ropande: ”katscho, mie ammun” (se[201] dig för, jag skjuter dig). Genom denna liſt bragte han sina[202] fiender i sådan[203] förwirring, att han åter[204] fick tillfälle att fly och fullända sin klädsel, hvarpå han gömde sig undan i skogens djup. De roflyſtna fienderna fortsatte emellertid sitt ſtröftåg[205] och kommo, efter att hafwa föröfwat många wåldsgerningar, till en sjö, be-
243 nämnd *Tuoppajärwi*[206]. Härifrån önskade de färdas sjöledes till Pääjärwi, men i okunnighet om wägen förmådde de en bonde i *Kiisjoki*[207] att ſtyra deras båt till det åsyftade målet. På den wäg, som fienderna hade för sig utſtakat, finnes[208] en fors, benämnd *niska*, som äger ett ſtort wattenfall. Så snart de nalkades denna fors, ſtyrde lotsen fartyget helt nära till ſtranden, hoppade sedan på en ſten och sparkade härwid båten ut åt floden.[209] Fienderna kunde numera icke hejda båtens[210] fart, utan den fördes af ſtrömmen in i den sjudande forssen. Derefter upptäckte man 40 mössor nedanom fallet.

199 *sig* ‖ sin[a]
200 *fienderna nalkades* ‖ någon af fienderna närmade sig
201 *se […] jag* ‖ se jag
202 *sina fiender* ‖ fienden
203 *sådan* ‖ forwi [förwirring]
204 *åter […] tillfälle* ‖ lyckades
205 *ströftåg* ‖ ströfståg
206 Lake Tuoppajärvi (Fi.)/Topozero (Ru.) is situated at N65°44′ E31°50′. (TS)
207 The River Kiisjoki (Fi.)/Kizreka (Ru.) discharges into Lake Tuoppajärvi from the south-west at N65°31′45″ E31°54′53″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)
208 *finnes* ‖ ligger
209 Cf. the item of tradition which Castrén had recorded in Lapland, attributing the same deeds to Päiviö or Laurukainen. See p. 93. (TS)
210 *båtens* ‖ dess

Utom dessa och andra likartade berättelser om de Finska gränsboernes ströftåg till ryska[211] Karelen hörde jag i Uhtuwa berättelser om ett jättelikt folk, som benämndes *Naikkolaiset* 244 eller *Naikon kansa.*[212] Om detta folks härkomst gick den sägen, att skogsråret (metsän paha) hade röfvat åt sig en christen qvinna och med henne sammanaflat en gosse och en flicka, hvilka sedermera äktat hvarandra och frambragt till werlden en[213] gudlös afföda, känd under det[214] anförda namnet Naikkolaiset. Afskyende allt christligt[215] umgänge säges detta folk hafva uppehållit sig på ett berg, wid namn Haapawara, och der bildat ett innom sig slutet samhälle. Antalet af personer[216], som tillhört detta slägte, uppgifwes blott till 17 bågbärande män, hvilka under tjufkrigen påstås[217] hafva blifvit till sista man utrotade. Om detta folk har jag hwarken förr eller sednare hört[218] någon sägen.

Efter att hafwa rådfrågat de erfarnaste[219] 245 personer i Uhtuwa och uttömt deras kunskaps-förråder[220], begaf jag mig först till Tuoppajärwi och fortsatte[221] sedan härifrån min resa genom Pääjärwi[222] till Kuusamo[223]. Under denna resa fann jag föga något annat, som för mitt ändamål war af intresse, än en mängd traditioner om Lapparne[224]. Man berättade[225] om dem bland annat, att de fordom stått i fiendtligt förhållande till ett folk, som benämnes *Kiwekkäät.*[226] Måhända utgör[227] detta namn en förwrängning af *kiwikäet* (sing[ularis] *kiwikäsi* stenhändt) och antyder att ifrågawarande folk begagnat stenar såsom stridswapen. Till bekräftelse för denna förmodan tjenar den omständigheten, att man på ett ställe, der enligt traditionen en strid förefallit emellan Lapparne och

211 *ryska* ‖ Ryska
212 The *Naikkolaiset* people remain unidentified. Cf., however, *kven.* (TS)
213 *en* ‖ <->
214 *det [...] Naikkolaiset* ‖ 1. namnet *Naikkolaiset* ‖ 2. det anförda namnet af Naikkolaiset
215 *christligt [...] uppehållit* ‖ 1. christligt folk hade ‖ 2. christligt folk säges desse Naikkolaiset hafva bildat
216 *personer* ‖ detta
217 *påstås [...] blifvit* ‖ blifwit t<i[ll]>
218 *hört* ‖ förnum[mit]
219 *erfarnaste* ‖ kunnigaste
220 *kunskaps-förråder* ‖ forrad [förråder]
221 *fortsatte sedan* ‖ fortsatte
222 Lake Pääjärvi (Fi.)/Pjaozero (Ru.) at N66°5′ E31°0′. (TS)
223 Kuusamo is a parish in Finland near the Russian border at N7317528 E599772 (N65°57′47″ E29°11′44″). (TS)
224 *Lapparne* ‖ ~ och deras strider
225 *berättade om dem* ‖ berättade
226 See e.g. oral tradition collected in Suomussalmi in 1909, noting that the *kivekkäät* were immune against witchcraft, because they had gone through fire and water before coming on raids to Finland. SKVR 4620, Suomen kansan vanhat runot http://skvr.fi. (TS)
227 *utgör* ‖ är

Kiwekkäät, skall hafva funnit en sten, som liknat en slunga. Bland öfriga traditioner, som[228]
246 woro gängse om Lapparne, will jag ännu anföra en, som gifwer en föreställning om deras sätt att skipa lag och rätt. En Lapp, boende i Kuusamo, hade i lönndom aflifwat sin hustru, men denna illbragd blef dock sedermera upptäckt af Lappens egen son, som war ett tioårigt barn. Gossen yppade brottet för sin dödade moders anförwandter, och dessa anmodade åter byns äldsta att häröfver anställa ransakning. Efter häfdwunnen sed församlade sig domarene hos den brottslige och anställde här ett så kalladt tält[-]ting (kåta-käräjät).[229] Öfwerbewisad om sitt brott dömdes mördaren[230] att hänga, och domen utfördes genast[231] af desamme[232] män, som fällt utslaget. Man wisar ännu stället, der Lappen skall blifvit hängd, och ortens in-
247 newånare förtälja, att man för icke lång tid tillbaka wid en kullfallen fura funnit hans skelett jemte en rostad kittel, en knif och en yxa.

I och med ankomsten till Kuusamo nödgades jag afbryta mina wetenskapliga sysselsättningar, emedan sommaren nu redan war till ända och mina medel i det närmaste uttömda. Dessutom woro äfwen sjelfva de[233] trakter, jag nu hade att genomresa, fattiga på alla slags forntida minnen. Min wäg gick ifrån Kuusamo till Uleåborg och derifrån genom Österbotten och Tawastland till Helsingfors. Längs hela denna sträcka hafva både runosången och nästan alla minnen ifrån den mythiska fornåldern försvunnit.[234] För ethnographen och linguisten skulle kanske dessa nejder erbjuda ett rikt fält,
248 men så beskaffade undersökningar woro för mitt närwarande ändamål främmande. Blott i förbigående egnade jag min uppmärksamhet åt

228 *som woro* ‖ som i denna <-> woro
229 *Kotakäräjät* (‘*goahti* [Saami tepee] assembly’) was a Saami institution for local jurisdiction and administration in the 18th and 19th centuries. Kent 2014: 40–41; Itkonen, T.I., 1948 II: 257. (TS)
230 *mördaren* ‖ den
231 *genast* ‖ på stället
232 *desamme* ‖ samm[e]
233 *de trakter* ‖ den landsträcka
234 This sentence may be the main reason why C.G. Borg had dated Castrén’s article *Ett Postscriptum* to 1839 and connected it with his Karelian journey, instead of his travels in Lapland in 1838 where it correctly belongs. See p. 190–200. (TS)

forntidens döda minnesmärken, i synnerhet åt de särskildta slag af stenrösen, som i största mängd förekomma längs hafskusten. Jag kunde nu ej sysselsätta mig med deras upprödjande, utan underrättade[235] mig blott om de ställen, hvarest ifrågawarande rösen förekomma, i akt[236] och mening att framdeles kunna göra dem till föremål för en sorgfällig undersökning.

Hwad nu de hufvudsakligaste[237] resultaterna af min resa beträffar, så bestå de i[238] en samling trollrunor, en[239] mängd myt[h]iska och historiska traditioner[240], ett antal sånger af blandadt innehåll o. s. v. Med största sorgfällighet har jag äfven sökt förskaffa mig alla slags till Kalewala hörande upplysningar och wågar hysa det hopp, att jag genom deras tillhjelp innan kort skall kunna utgifva en sven[s]k öfver-
249 sättning af detta wårt[241] national-epos. Det skulle glädja mig, om jag härigenom kunnat uppfylla det förtroende, sällskapet wisat mig, och ersätta de kostnader, min resa föranledt. Hvad jag med full tillförsigt kan säga, är att redlig vilja icke trutit och aldrig skall tryta mig i de mål, som röra fosterlandets intressen.[242]

235 *underrättade mig blott* ‖ gjorde mig blott underrättad
236 *akt och mening* ‖ hopp
237 *hufvudsakligaste* ‖ egentliga
238 *i* ‖ af
239 *en mängd* ‖ i ~
240 The collected traditions are preserved in SKSA Castrén M.A. Kerääjäsidokset (S) 1–2.
241 *wårt national-epos* ‖ epo[s]
242 There are three empty pages at the end of the mscr (p. 250–252).

6 Redogörelse för min resa under sistledne sommar.[243]

Såsom ändamål för den resa, jag under sistledne sommar på Finska Litteratur-Sälskapets bekostnad werkställde, hade jag uppgifvit mig 1º) vilja samla myther, äldre historiska traditioner och sagor, 2do) söka förskaffa allehanda upplysningar till Kalewala. Anledningen, hvarföre jag tänkte göra just dessa ämnen till föremål för min resa, war i korthet följande: Det låg förnämligast i min plan att samla bidrag till en Finsk Mythologie. Genom D[octo]r Lönnroths runo[-]samlingar trodde jag allt[244] mythiskt i det närmaste wara skördadt, som genom sång blifvit i folkets minne förwaradt. Men det war att förmoda, att jemwäl många myther genom mundtlig berättelse blifvit räddade till efterwerlden. I synnerhet anade det mig och ett yttrande af Dr Lönnrot på H[elsing]fors Morgonblad[245] stärkte mig i min[246] förmodan, att bland den mängd sagor, som ännu fortlefva i Ryska Karelen, en stor del skulle wara af mythisk art. Detta war förnämsta anledningen, hvarföre jag erbjöd mig att samla sagor. Derjemte hade jag till biafsigt, att genom dem lemna ett mönster af ren Finsk prosa. – Med äldre historiska traditioner, dem jag äfven erbjöd mig att samla, afsåg jag likaså hufvudsakligen den möjliga vinst man i mythologisk hänseende kunde af dem hafva. Men äfven i historiskt

243 The manuscript is in SKSA A1938 (Matkakertomuksia runonkerääjien). The text has also been copied in the minutes of the Finnish Literature Society's meeting of 6 November 1839 (SKSA B1611), appendix 29. The original consists of 14 loose sheets, the size of which is ca. 17 x 21.5 cm.
244 *allt [...]* ‖ i det när[maste]
245 Lönnrot 1834, esp. nos. 57, 60/1834.
246 *min* ‖ den

hänseende hade jag i framtiden tänkt göra bruk af sådana, som stå i beröring med frågan om Finlands ur-innewånare. – Beträffande min uppgift att söka förskaffa till Kalewala hörande upplysningar, är behofvet af dem och i synner-
3 het af philologiska för|klaringar allmänt erkändt. Huru det lyckats mig, att i anseende till hvarje af dessa ändamål motsvara Sällskapets mig gifna förtroende, går jag nu att redogöra[247].

Då mig wetterligt ännu ingen genomrest Sawolax, i afsigt att hälst i allmänhet undersöka, huruwida der ännu icke kunde finnas mythiska qwarlefvor, beslöt jag att hellre taga wägen derigenom, än den östra genom Karelen, hvarest[248] Dr Lönnrot ströfvat särskilta somrar. Hvad som äfven bestämde mig för resan genom Sawolax, war att jag wille undersöka några af den Sawolaxiska dialektens egenheter, och i synnerhet naturen af de utaf Rask[249] så kallade ”Forslags”-ljuden. Också war det hufvudsakligen blott i philologiskt hänseende jag hade någon nytta af denna resa. Enligt min erfarenhet är ingen trakt i hela Finland fattigare på forntida minnen, än just Sawolax. Wisst hafva
4 mytherna äfven i Tawastland dött ut; men det herrskar i Tawastländarens hela föreställningssätt en wiss uråldrighet, som om den också icke riktar Forskarens samlingar, likwäl kan wara af större wigt och intresse för honom, än många nakna fakta.

Då således min resa genom Sawolax emot all förmodan illa aflopp, beslöt jag i Kuopio, att ej taga den gina wägen genom Idensalmi till Kajana, dit jag nödwändigt måste komma, för att kommunicera mig med Dr Lönnrot, utan först göra en resa inåt Karelen. Jag gjorde således

247 *redogöra* ‖ meddela
248 *hvarest* ‖ der
249 Danish linguist Rasmus Kristian Rask (1787–1832). (TS)

250 The same letter mentioned previously in this text.

omvägen genom Kaawi, Libelits, Juuga, Nurmis och Sotkamo. Det första [ ], man kommer till Karelen, öppnar sig en ny werld för Fornforskaren. Blott det yttre lifvet hos Karelaren försätter honom i fornwerlden, förklarar många dunkla ställen i runo-poesin och gör för honom lefwande, hvad han förr endast oredigt kunde ana och föreställa sig. Men framför allt röjer sig
5 det urgamla i folkets känslo- och föreställningssätt. Här lyckades det mig således att upptecknа en mängd myther och traditioner. Ibland de förra må jag såsom en af de wigtigaste omnämna den gängse sägen, att wåra förfäder dyrkat trä'n och stubbar (terwas-kantoja). – Denna uppgift bekräftas af en påflig bulla, utfärdad af Gregorius IX[250], af några runors wittnesbörd, samt widare deraf, att wissa trän ännu i dag på många ställen hållas heliga, hvadan äfven *Tapion puu* är ett träd, som ej får afhuggas, och *Tapion kanto* en stubbe, derifrån nya skott utskjuta. Då det för mig är omöjligt, att här specificera de mythiska sägner, jag [i] Karelen erhöll, will jag blott omnämna, att de flesta af dem hafva ett magiskt innehåll. – De historiska traditionerna åter angå Lappar. Men det
6 mest anmärkningswärda härwid är, att jag i Karelen åhörde aldeles enahanda berättelser med dem, jag i Lappmarken antecknat. Berättelserna om Laurukainen, som i Karelen kallas Larikka, äro allmänt kända i Libelits; och några bland de bragder, Lapparne tillskrifva Päiwiöslägten, tillämpas jemwäl af Karelarne på samma Larikka. Karelarne säga neml[igen] honom hafva utfört sina hjeltebragder i strider med Ryssarne.

Under min resa genom Karelen uppehöll jag mig ett par dagar i en Rysk by, wid namn

Sotkumaa, der man försäkrat mig, att sångare skulle finnas. Men de twenne bönder, på hvilka jag fått anvisning, hade vid min ankomst till byn flytt undan, af fruktan att jag war en uppbördsman[251]; och för öfrigt fanns i byn blott en
7 qwinna, som sjöng bröllops[-]qwäden, dem jag ej ansåg löna mödan att uppteckna, emedan de i det närmaste öfwerensstämde med 14de och 15de Sången i Kalewala.[252] Dessutom hörde det ej till min rese-plan, att anteckna sånger af lyriskt innehåll. – Utom Sotkumaa besökte[253] jag en annan Rysk by, wid namn Taipale; men äfven här fanns ej annat, än bröllops- och begrafnings-sånger. – Några trollsånger antecknade jag i Juuga och Nurmis, och hade kunnat erhålla än flere, i fall jag wetat göra betydliga afwägar, men jag ansåg det ändamålslöst, då jag hörde, att Dr Lönnrot besökt samma trollkarlar och uttömt deras[254] förråder. Dessutom war jag osäker, om jag alls borde egna mig åt dessa håll, inan jag fick kommunicera mig med Dr Lönnrot angående hans samlingar. – Resultaterna af min
8 resa genom Karelen äro således endast: en mängd mythiska berättelser och historiska traditioner, samt philologiska observationer. Äfwen antecknade[255] jag så wäl under resan genom Sawolax, som Karelen en mängd ortsnamn, som äro af Lappskt ursprung, och således bättre än alla monumenter, dem jag jemwäl tagit kännedom af, bewisa att Lapparne uppehållit sig i dessa trakter. Om dessa resultater ej äro stora och wigtiga, så war också icke det Finska Karelen enligt min rese-plan egentliga fältet för min werksamhet. Wäl hade jag önskat göra några flere och widsträcktare excursioner derstädes; men jag befarade, att tiden för min wistelse i Ryssland derigenom skulle blifva för kort.

251 uppbörds-/man
252 Castrén refers to the *Old Kalevala* of 1835–36. See Castrén 2019: 181–204. (TS)
253 *besökte jag* ‖ uppehöll jag mig
254 *deras* ‖ all[a]
255 *antecknade* ‖ har

Dessutom måste jag skynda mig till Kajana, inan[256] Dr Lönnrot hann företaga sig sina[257] inspectionsresor. – Sedan jag af honom erhållit för min resas fortsättande nödiga upplysningar, ❧ 9 begaf jag mig i början af Junii månad från Kajana. Då det war min afsigt, att genom Kuusamo återwända till Uleåborg, så låg det i sakens natur, att jag skulle söka komma till den mest sydliga ort af Ryska Karelen, som möjligt war. Jag tog alltså wägen genom Kuhmo[258], och derifrån ej den gina wägen till Miinoa, utan for först till Kolwasjärwi, som är en liten by inom Repola Socken af Olonetska Guvernementet, och derifrån till Repola Kyrkby. Här dröjde jag i flere dagar under wäntan på en ryktbar Kalewala-Sångare, den Dr Lönnrot alldrig fått träffa. Men då det war ovisst, när han skulle återkomma[259], och mitt arbete i[260] Repola allaredan war slut, beslöt jag att icke längre afbida hans ankomst, hälst äfven många satte hans skicklighet i fråga. Äfven wille jag skynda mig till ❧ 10 [Miinoa][261], der[262] jag hörde att ❧ omkring 60 bönder, som blifvit sammankallade för att arbeta wid gränse-regleringen, lågo owerksamma. Jag betänkte ej wid detta steg, att jag war oförpassad, och wisste ej[263], med hwilken stränghet de Ryska Herrarne gå till wäga i denna sak. Så när hade äfven den Ryska Compromissarien skickat mig öfver gränsen med en Stanowoj till följeslagare. – I Miinoa dröjde jag en hel wecka, och antecknade trollrunor[264]. Härifrån gjorde jag en excursion till en närbelägen by wid namn Lusmanlahti, för att träffa en af de förnämsta Kalewala-Sångarne; men han hade samma dag rest öfver till Finland. Jag satte då genast efter mannen[265], men war ej lycklig nog att anträffa honom. Min nästa station war Akonlahti – den

256 *inan* ‖ innan
257 *sina* ‖ s<-->
258 Kuhmo is in Eastern Finland near the Russian border at N7113588 E622151 (N64°7′38″ E29°30′33″). Castrén collected runes SKVR 125, 136 and 3578 there. Suomen kansan vanhat runot, http://skvr.fi. (TS)
259 *återkomma* ‖ hemkomma
260 *i Repola* ‖ all[aredan]
261 In Castrén's report Repola, corrected in the minutes as Miinoa.
262 *der* ‖ dit
263 *ej* ‖ icke
264 *trollrunor* ‖ bröllops-sång[er]
265 *mannen* ‖ <->

första by inom Wuokkiniemi Socken af Arch-
11 angelska Gu⸗vernementet. Uti nämnda Akon-
lahti by antecknade jag nära 40 trollrunor af en
enda sångare, samt dessutom sagor och tradi-
tioner. Han ensam höll mig i den strängaste
werksamhet uti hela fem dygn. En med honom
jemngod sångare war borta. Dessutom funnos i
samma by en mängd smärre sångare; och få
woro de, som ej hade något att sjunga eller be-
rätta. Bland traditioner syftade wida största de-
len på Lappar. De upplyste, bland annat, att på
en tid då en[266] Knäs (ej Tsar) herrskade i Mosk-
wa, twenne Lapp-familjer warit bosatta i trak-
ten af[267] Akonlahti, och fått af nämnda knäs
tillåtelse att ostörda idka den ena laxfänge i
Lusmanlahti, den andra räffångst i Särkiniemi.
Traditionen förmäler widare, att Finnarne från
gränsen hade, för att tillegna sig dessa fördelar,
12 nedgjort Lapparne, oaktadt de i godo welat ⸗
afträda nämnda besittningar. I allmänhet war
den sägen gängse, att Lapparne warit landets
ur-innewånare, och blifvit utrotade af Finnar
under de så kallade ”waraſtus” eller ”peitto[-]
sodat”, om hvilka många berättelser förekom-
ma. I Akonlahti wisade man äfven monumenter
efter Lappar. Dessa äro af flere slag. Minſt[268]
pålitliga äro de så kallade Lapprösen[269] (Lapin
rauniot). Endaſt minnesmärken af detta slag
wiſſte man omtala ifrån Libelits ända till trak-
terna af Kajana, der så kallade Lappgrafvar (La-
pin haudat) finnas i ſtor ymnighet. Dessa sägas
hafva varit försedda med tak och tjenat Lappar-
ne till boningsplatser. De äga samt och synner-
ligen en konisk form, aska och kål, brända ſte-
nar och jernslagg, som troligen härrör af
13 förbrända husgeråds-saker. I Repola ⸗ war
fattigt på minnen efter Lapparne; men i

266 *en knäs [...] Moskwa* ‖ i Moskwa en ”Knäs” (ej tsar) blifvit konung
267 *af* ‖ hä
268 *Minst* ‖ De
269 Lapp-/rösen

270 *beskyllning* ‖ ~, utan
271 *icke* ‖ <->
272 *[...] hitflyttat.* ‖ ~ Nog om traditioner

Wuokkiniemi anträffar man öfverallt spår efter dem. Bland monumenter anträffas här utom rösen och de wanliga grafvarne, större gropar, deri Lapparne sägas fångat wildren, samt dylika gärden, hvaraf man finner spår i de nordliga delarne af Finland. – Många familjer sägas wara af Lappskt ursprung. Äfven hörde jag berättas om en Lappsk Kung, som skulle herrskat i trakten af Kem. Ruinerna af hans borg skulle ännu wara synliga. (Kunde detta syfta på Bjarmerna?) – Lapparne sjelfva omtala fiendtligheter, som Karelarne skulle föröfvat emot dem; men Karelarne widgå ej denna beskyllning[270]. Sägner om *Jatulit* och *Hiiet* förekomma ej i Ryssland; men ortsnamn lånade af *Hiisi* och *Hiidet* äro äfven
14 här wanliga. – Några ortsnamn, såsom *Hämehen niemi* och *Hämehen saari* i Kuittijärwi, samt en by, wid namn *Häme*, kunde gifva anledning till en förmodan om någon Tawastländsk colonisation. Denna förmodan får ytterligare stöd af den tradition, att innewånarne uti Latwajärvi by skulle i 6te led härstamma från Orihwesi. För öfrigt hafva enligt tradition de flesta familjer inom Wuokkiniemi Socken inflyttat från Finland; några få sägas härstamma från Lappar och ännu färre från Ryssar. Dessa traditioner och monumenter äro af icke[271] ringa wigt, i thy att de jäfva den allmänt antagna meningen om ortens befolkning af en kolonisation från nord-ost. De lemna påtagligen det resultat, att dessa trakter fordom warit bebodda af Lappar, och att landets nuwarande innewånare i en icke alltför aflägsen forntid från Finland hitflyttat.[272]

15 Hwad mytherna angår, är det numera en hos mig stadgad öfvertygelse, att hos Finnarne alla myther af någon större betydenhet blifvit

förewigade genom sång. Men der sången upphört, der hafva äfwen mytherna bortdött. Endast öfver smärre omständigheter, som alldagligen förete sig, och till magien hörande ämnen kan man erhålla en mythisk förklaring. Med största sorgfällighet har jag likväl äfven antecknat dem, emedan det wid första påseendet ringa och owäsendtliga i ett mythologiskt system ofta kan blifva af stor wigt.

Nu följer att tala om sagorna. Jag nämnde, att det mythiska elementet hos Finnarne endast innehålles i deras sånger. Hurudant är då sagornas innehåll? De flesta äro enligt berättarnes
16 egen utsago öfversättningar från Ryskan. De hvälfva sig således till det mesta kring Tsarer, Tsar-söner och Tsar-döttrar, Bojarer och Bogatirer m. m. Några hafva slägtskap med berättelserna i Tusen och en natt, i andra öfverraskas man till och med af någon scen ur Odyssén. Så räddar sig hjelten i en saga ur en borg, derigenom att han med en jernstör stinger ögat ur jätten[273] som war blind på det andra, och sedan under ett får smyger sig genom porten. Några sagor finnas jemwäl, som äro af ett mera Finskt innehåll. De angå *Syöjätär-Akka*; men hon spelar i dem ej någon större role, än att hon genom list bortgifter sina döttrar med Tsar-söner. För öfrigt äro sagorna om henne så enformiga, att man wore frestad anse dem för variationer af ett enda thema.[274]

När således de mythiska berättelserna
17 woro få och af mindre betydenhet, då sagorna woro af[275] ett icke allenast för mitt ändamål, utan måhända äfven för den Finska litteraturen främmande innehåll[276], så war det naturligt, att jag för att icke gå miste om hufvud-ändamålet för min resa, skulle söka att på annan wäg få

273 *jätten* ‖ en jätte
274 Cf. KK Coll. 539.1.3 (Fennica 1: Poemata variae) p. 153–328, the contents of which Castrén at least partly collected during this journey.
275 *af* ‖ ick[e]
276 *innehåll* ‖ 1. <-> ‖ 2. intresse

detsamma realiseradt. Jag trodde mig bäst kunna komma till målet genom en samling af trollrunor. Ty enligt min innerſta öfvertygelse är uti Finnarnes mythiska utwecklingsprocess Magien det förſta och wigtigaſte element, lika som det är det meſt utwecklade. Gudaläran är ännu i sitt frö. Chriſtendomen hindrade den att komma till full mognad. Härwid måſte jag likwäl anmärka, att enligt min tanka Wäinämöinen och äfven Ilmarinen endaſt äro att betraktas så-
18 som Magiens Representanter. I grund af det anförda är under närwarande förhållanden en samling af trollrunor det förnämſta vilkoret och det bäſta bidrag till en Finsk Mythologie. Men om äfven wigten af en slik samling ej kan beſtridas, torde någon anse min möda derå förſpilld, då wi redan äga Topelii och Lönnrots runosamlingar. Utan att vilja förringa wärdet af dem, måſte jag likväl yrka, att denna slags litteratur är så rik, att den alldrig fullkomligt kan inbergas. Trollrunorna äro i sjelfwa werket få till antalet; rikedomen beſtår egenteligen i en oerhörd mängd af varianter.

Men till resan. Ifrån Akonlahti färdades jag genom flere[277] smärre byar till Latwajärwi, hwareſt onekligen den ſtörſta Kalewala-sångare wid namn Arhippa, är bosatt. Då alla hans sånger redan finnas i Kalewala, antecknade jag
19 endaſt ordningen, i hvilken han sjunger dem, och några wigtigare varianter[278], samt sådana qwäden, som besjunga Chriſtendomens eller egenteligen Frälsarens seger öfver den hedniska werlden. Ty wärr! hafva dessa sånger redan börjat utdö, så att jag med ſtörſta möda endaſt erhållit[279] högſt få af detta slag. En så beskaffad sång utgör den ſiſta Runan i Kalew[ala], som i sjelfva werket är sammansatt af tvenne, utaf

277 *flere* ‖ en mängd
278 Cf. KK Coll. 539.1.1 (Fennica 1) p. 87–91.
279 *erhållit* ‖ lyckats erhålla

hvilka den förra, som blott till hälften är intagen i Kalewala, skildrar Frälsarens seger öfver Hiisi, och den sednare öfver Wäinämöinen. Andra sånger förhärrliga hans seger öfver Turso och Herodes[280]. Frälsaren föreställes wandrande omkring på land och haf, och krossande allt, som fiendteligt ställer sig i hans wäg. Redan häraf inses, som på den 32 Runan begrundar Wäinämöinens Gudomlighet. Då måste ju äfven
20 Herodes warit en Gud. Mången kunde anse för owigtig en samling af sånger, som hafva ett med Christendomen uppblandadt innehåll. Men enligt min tanka hör det till en fulländad Finsk Mythologie, att den äfven framställer Hedendomens öfvergång i Christendom. För öfrigt må man ej tro, att dessa sånger blott tillhöra de Grekiskt-Christna. Jag har i min barndom hört uti[281] Österbotten berättelser af aldeles enahanda innehåll med dem jag nu i form af sång antecknat i Karelen.

Ifrån Latwajärwi färdades jag widare genom Schenaniemi[282] till Wuokkiniemi kyrkby. Här träffade jag en Rysk Prest, som var hemma från trakten af Onega och talte en med Finskan nära beslägtad dialekt, som i Karelen är bekant under namn af *Wepsan kieli*. I nämnda land skall kantele ännu wara i bruk; men ”Karjalan
21 runoja” trodde man ej finnas der. Språket skiljer sig föga från Karelskan; – några ord äga likwäl större slägtskap med Lappskan. Utom Wepsan maa omtala bönderna ett n[ord]o[st] om Moskwa beläget land wid namn *Wessin maa* (Wesser), der ren Karelska ännu skall talas.[283]

Från Wuokkiniemi kom jag till Wuoninen, och gjorde der en betydlig skörd på trollrunor, myther och traditioner. Här fick jag äfven bese en temligen fullständig samling af

280 Meaning Herod the Great, who reigned as a vassal king of the Romans in Palestine in 37–4 BCE. Nikolainen 1962. (TS)

281 *uti [...] innehåll* ‖ berättelser af aldeles enahanda innehåll med dem uti Österbotten

282 Tšenanniemi or Keynäsjärvi (Fi.)/ Kenasozero (Ru.), former village at N64°57′0″ E34°24′49″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

283 The Vepsians have been assumed to be descendants of the Ves' people mentioned in the Russian Primary Chronicle. On the Vepsians, see Pimenov – Strogalštšikova 1994: 19–25; Kotshkurkina 2005: 29–31. (TS)

284 *wissa* ‖ ko[nstgrepp]

trollredskap. Ägaren af denna samling, som var den ryktbaraſte trollkarl i hela Karelen och hette Kielewäinen, yppade för mig en mängd troll<medel> af egen art. De beſtå nemligen i wissa[284] konſtgrepp, och upplösande af några högſt korta trollformler. – Så wäl uti Wuoninen, som på många andra orter hörde jag berättelser om Wäinämöinens hädanfärd, som aldeles afvika från den i Kalewala upptagna mythen. Lika-
22 så har jag till den förſta sången hört en i min tanka högſt wigtig wariant. Den innehåller i korthet följande: Ursprungligen fanns i werlden endaſt *hafvet* och örnen. Traditionen förutsätter likwäl i det följande Wäinämöinen, drifven omkring på böljan. Örnen kom och lade några ägg på Wäinämöinens knä. Derifrån rullade de ned i hafvet. Örnen – modren – kommer och söker sina ägg, finner dem ej der de blifvit lagda, träffar dem sluteligen i gäddans buk, men bortskämda. Då utropar örnen:

”Miks on muutt<a>nut munani
kuks on soannut soalliheni?

När sade min berättare af äggen ej blef örnar, skapade modren af dem en hel werld, utropande:

Munasen ylänen puoli &ra

Ifrån Wuoninen gå flere wägar till Finland. Jag tog den Oſtligaſte genom Jywälahti och Uhtuwa. Här funnos i ymnighet traditioner om krig med gränsboerne, hvilka märkwärdigt
23 nog aldeles öfverensſtämde med de Lappska. – Här omtaltes äfven ett jättelikt slägte wid namn *Naikkolaiset* eller *Naikon kansa*, som skulle bott uppå ett närbeläget berg, wid namn *Haapawaara*. Om detta folk har jag hvarken förr eller sednare hört talas.

Efter att hafva uppehållit mig 11 dygn i Uhtuwa, en by af 90 gårdar, till det mesta sysselsatt med antecknande af trollrunor, afreste jag derifrån genom Tuoppajärwi och Pääjärwi till Kuusamo. Jag lät bönderna förleda mig till denna långa omväg, som ej medförde annan winst, än några torftiga upplysningar i Lappsk Mythologi.

I Kuusamo lyckades det mig att komma colonisationen derstädes på spåren, likasom jag förut med mer eller mindre framgång anställt undersökningar rörande den Finska befolkningen i Muonioniska, Enare och Sodankylä Lappmark.[285] Nämnda kolonisation i Kuusamo
24 är anmärkningswärd derigenom, att nästan hela socken härstammar från 4 familjer. Innewånarne äro af Sawolaxisk härkomst och hafva ditflyttat under stora Ryska fejden[286] från Paldamo[287], Pudasjärwi[288] och Rowaniemi[289]. Före nämnda tid woro Lappar och Ryska Karelare landets innewånare. Om hvardera, och i synnerhet om Lapparne, finnes en otalig mängd traditioner. Bland annat hörde jag omtalas, att Lapparne stått i fiendtligt förhållande till ett folk, hvarom man ej wet widare, än att de blifvit kallade *Kiwekkäät*. En sten, liknande slunga som[290] man upptäckt i ett träsk, der en strid skall hafva förefallit emellan Lappar och nämnde Kiwekkäät, har hos mig gifvit anledning till den förmodan, att de fått sitt namn deraf, att de begagnat sten-slungor till wapen. Ordet skulle då okontraheradt heta *Kiwikäet*, och med aspiration *Kiwikkäet*, deraf Kiwekkäät. – Om Lapparnes jurisdiction har jag äfven hört ett och annat af intresse, som blefve[291] alltför widlöf-
25 tigt att här omtala. Här slutas den andra och mest fruktbara delen af min resa. Resultaterna

285 Cf. esp. p. 152, 203, 205.

286 The so-called Great Wrath of the Great Northern War when Finland was under Russian occupation from 1713 to 1721. (TS)

287 Paltamo on the northern shore of Lake Oulujärvi at N7142912 E540233 (N64°24′34″ E27°50′5″). (TS)

288 Pudasjärvi is situated in Northern Ostrobothnia at N7251784 E495283 (N65°23′19″ E26°53′55″). (TS)

289 Rovaniemi is situated in Southern Lapland on the Arctic Circle at N7375542 E443596 (N66°29′38″ E25°43′57″). (TS)

290 *som man* ‖ som blifvit

291 *blefve* ‖ här

deraf äro, utan en mängd myther,[292] traditioner, philologiska iaktagelser och sånger af blandadt innehåll, omkring 100 st[ycken] trollrunor, när jag inberäknar wigtigare varianter, widare trollmedel och andra till magien hörande trollkunskaper. Dessutom har jag med största ifver sökt förskaffa upplysningar till Kalewala, och wågar hysa det hopp, att åtminstone i philologiskt hänseende många hinder genom min resa blifvit undanröjda.

Ännu[293] återstår, att nämna några ord om återresan. Föremålen för densamma skulle enligt min rese-plan blifva, att 1°) undersöka de i Finland under flere namn förekommande stenrösen 2do) fortsätta en redan förut påbegynt undersökning angående Lappska språkets inflytande på Finskan uppå åtskilliga orter. Hwad det första ämnet för min undersökning beträffar, måste jag afstå derifrån, först och främst i anseende till den ringa tid, jag numera hade att egna deråt, och för det andra, emedan den tanken waknade hos mig, att ifrågawarande monumenter kunde vara af Göthiskt ursprung; hvarföre det vore nödigt, att först taga kännedom af de i Swerige undersökta stenrösens beskaffenhet – en sak, som jag helt och hållet åsidosatt. Jag inskränkte mig således nu att göra mig underrättad om de ställen[294], hvarest dylika rösen förnämligast finnas, och huru beskaffade de äro.

26

Beträffande åter det andra föremålet för min undersökning, kan jag här endast i allmänhet upptaga de resultater, hvartill jag hitintills kommit[295]. Lappska språkets inflytande på Finskan röjer sig förnämligast i Muonioniska, Sodankylä, Rowaniemi, (mindre i Kemiträsk[296], ehuru denna Socken är[297] nordligare belägen), i Kelwia[298], Härmä[299], kauhawa[300] och Lappå[301].

27

292 *myther,* ‖ myther och
293 *Ännu* ‖ Nu
294 *ställen* ‖ orter
295 *kommit* ‖ ~, nemligen att
296 Fi. Kemijärvi, situated at N7399769 E 519321 (N66°42′57″ E27°26′17″). (TS)
297 *är* ‖ <->
298 Fi. Kälviä, a former parish, at present part of Kokkola in Central Ostrobothnia at N7086547 E325463 (N63°51′45″ E23°26′52″). These locations seem to form Castrén's route in Ostrobothnia when returning from Karelia. See letter from Castrén to Jacob Fellman 12 March 1840 in the volume of letters in this series. (TS)
299 Härmä or Alahärmä, a former parish, today part of Kauhava at N7019681 E291999 (N63°14′44″ E22°51′24″). (TS)
300 Kauhava at N7002788 E301553 (N63°5′59″ E23°4′1″). (TS)
301 Fi. Lapua at N6988229 E297511 (N62°58′2″ E23°0′18″). (TS)

Grunderna för dessa påståenden ämnar jag i sinom tid offentlig-göra.

För att icke uttrötta Sälskapets tålamod med ett och annat, som ännu borde tilläggas, slutar jag här min redogörelse, hvarjemte jag får betyga min tacksägelse för det förtroende Sälskapet mig wisat. Å min sida kan jag försäkra, att redlig wilja icke trutit och aldrig skall trytа mig i de mål, som röra vårt Fosterland.

Helsingfors den 26 September 1839

M. A. Castrén.

302 Mscr KK Coll. 539.2.3 (Fennica 2.3) p. 103–125 consists of a notebook or loose sheets measuring ca. 10.5 x 34.5 cm. Castrén's own page numbering begins with 1. The notes seem to follow Castrén's route, and therefore their succession has been preserved unaltered here.

303 *Pyhäwesi* ‖ Pyhäjärwi

Pyhä place-names often signify a border Anttonen 1996: 111–116; Suviranta 2007. The lake mentioned by Castrén is situated at N6732488 E447173 (N60°43′28″ E26°1′54″). (TS)

304 Fi. Artjärvi, a former parish now belonging to Orimattila. Its centre is at the above-mentioned Lake Pyhäjärvi, N6734864 E449653 (N60°44′46″ E26°4′35″). (TS)

305 Fi. Mäntyharju, situated at N6808487 E490801 (N61°24′37″ E26°49′40″). (TS)

306 Fi. Mikkeli. The town of Mikkeli in Southern Savonia at N6839604 E514101 (N61°41′22″ E27°15′59″) had just been founded in 1838 and it had only 63 inhabitants when Castrén was there. Kuujo 1971: 55, 194. (TS)

307 Lake Oulanki is situated west of Mikkeli at N6833419 E506013 (N61°38′3″ E27°6′48″). (TS)

308 Mscr: nedra

309 Lakes Iso-Vuolinko and Pieni-Vuolinko. The former is situated at N6838459 E508125 (N61°40′45″ E27°9′13″). (TS)

310 Situated at N6974022 E532310 (N62°53′41″ E27°38′8″). (TS)

311 *Käärmeen käräjäkivi* ('Snakes' thing [assembly] stone') are stones that were said to be connected with snakes and their meetings. Many of them have

103 (1)

7 Hvarjehanda philologiska, mythologiska historiska m. m. anteckningar i Finskan, gjorda under sommaren 1839.[302]

Pyhäwesi[303], ett träsk i Artsjö[304] in wid *Hiitelä* by. Träsket är omgifvet af höga klippor.

Per*ween pohja* (pro Peräween pohja), en by i Mändyharju[305] in wid en lång wik af ----

Wid St Michel[306] finnas 2ne träsk, det nedra *Oulenki*[307], det [öfra][308] *Wuolenki*[309]. Monne benämningarna äro af Lappsk origine?

Leppä, blod. Savolax.

Sawilahti, en wik af Kallawesi nära staden Kuopio.[310] H[är]af Savolax?

Käärmeen käräjä kiwi. Så k[al]l[a]s en m[yc]k[e]t slät oval sten, som ormarna lemna efter sig, der de om våren komma tills[amman]. Den bl[ir] slät d[er]af, att hvar och en har den i sin mun, är en talisman[311]

Jälsi, björks<o>fva[312]

Rytäri, hingtfåle, ylpiä.

Pisanwuori, ett crystall?-berg[313] i Nilsiä.[314]

Lapinranda och *Lapinmäki* i Leppäwirda[315] s[a]mt slägtnamnet Lappalainen.[316]

Lapinsaari i Wiinijärwi[317] i Libelits. Här berättas, att Lapparne flyktat i skogar undan Ryssarne och d[eri]fr[ån] sedermera[318] dragit sig mera norrut.

Äfven talte man här om Lappugnar, man[319] sade, att stenarne i dem woro brända inwändigt.

Yösilmä, ett märke på h[var]dera af hästens framfötter. En häst, som saknas dem, får ej gå i mörkret.

Ormen gick fordom på tu ben och upprätt, men war då ett grofligt djur (kauhia eläwä), och bl[ef] d[er]före beröfvad dem.

Intet djur utom wargen skadar, utan att wara ”nostettu”.

Pyy pyrähti, maa järähti, Jesuksen sydän wawahti. – Pyy war neml[igen] fordom ett så stort djur, att när det rörde sig ”jorden &ra –” Jesus besvor den då att till domedagen bl[ifva] så liten, att den flyger g[enom] en ring –[320]

Imeinen,[321]

Pakkua, tigga. *Pakkuri*.

Larikka = Laurukainen i Karelen

Kuore-kokkaro, enl[igt] L[önnrot] af *kuore*, en *fisk* och kokkaro – (K[an]ske af *kuore*, fil –
104 (2) Till<redas så, att kuore borttages, h[var]efter surmjölken blandas med korngryn och bredes på en brödskifva – <O>rätt)[322]

Ukon pii, marmor.

Lapin hauat finnas m[ån]ga i Paldamo. Wid Kuluntalahti omkr[ing] en mil s[öder] om Kajana[323] undersökte jag flere bland dem och fann medelst gräfning att de innebar[324] brända stenar, kol, jernslagg. De sades hafva tjent Lapparna till boningar och varit försedda med tak.[325]

Lyylytys, afgudadyrkan.

been collected for museums. Tales of a society of snakes are explained by their habit of overwintering in groups under stones or the rhizomes of trees. Pulkkinen 2014: 279. (TS)

312 Castrén struck this line out.

313 *chrystall?-berg* ‖ mar<--->

314 Pisa hill is situated at N7010392 E566613 (N63°12′59″ E28°19′30″). It is in the former parish of Nilsiä, present-day Kuopio. There is a stone marking the Swedish-Russian border of 1595 on the hill. (TS)

315 Fi. Leppävirta is a parish at N6929086 E540624 (N62°29′26″ E27°47′17″). (TS)

316 Place or personal names with the term ‘Lappi’ are often though not always signs of ‘Lappish’ settlement. They can also be relicts of other people who led a nomadic life. Aikio 2007; Paikkala 2007. (TS)

317 The village of Viinijärvi is the centre of the Orthodox parish of Taipale, on the southern shore of Lake Viinijärvi. See above. (TS)

318 *sedermera* ‖ småni[ngom]

319 *man* ‖ och

320 Traditions about the hazel grouse (*Tetrastes bonasia*) are common in Finnish and Karelian folklore. According to the tradition related by Castrén here, God created it so large that its sprint when taking flight frightened him and he decided to make it smaller. It also tells that the apocalypse will come when a hazel grouse can pass through the eye of a needle. Järvinen 1991: 54, 147–149; Luontoportti: http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/hazel-grouse. (TS)

Wanha kansa har dyrkat terwaskantoja.

Kolpitta (-tsa), förwaringsrum för mat under wintern, bygd wid sidan af ugnen.[326]

Woarnikat (kka), ſtörre insekter, häraf boskapen plågas i briſt på tjenligt foder

Wäiweet, (we) mindre

Helpponen, lättsinnig.

Sahalainen, som har att skaffa med såg

Urakko miehet = *summa*-miehet.

Selänne (af selkä), On hän täs sa[327] semmoſta selännettä.

Kuolaniemi, wid Uleå träsk?[328] jfr. *Kuolajärwi*

Akon koski i Kuhmo; *Akonlahti*[329] i Kuhmo och Wuokkiniemi – jfr. *Wenakko*, Rysk huſtru – ”Ei ne Wenäläiset sitä tee waan Wenakot” (*Siwakka*, dess derivation)

Turun korwa i Sotkamo[330] –

Wuokatti[331], *Hiiwatti*[332], Radix?

Anmärkningswärdt är, att bl[ott] få ſt[ällen] emellan[333] Sotkamo och Kuhmo, s[a]mt i Ryska Karelen ha Lappska benämngar. Jemförelsewis torde de L[appska] benäm[ni]ngar vid Kemi[334] elf vara flere.

Ämmä, vid Kajana –[335]

Päiwäniemi – ett hemman i Pudasjärwi –

Byn *Katerma* i Kuhmo.[336]

Merkummäki, ett hemman wid Akonkoski i Kuhmo[337] (*Hildula* i Uppbörds<----->

105 (3) *Wieksi by* i Kuhmo –[338]

Laus, hemman i Kuhmo –

Hotakka, D[it]o[339]

321 There is another version of the section beginning here bound together with the notes from Lapland from 1838, KK Coll 539.31.1 p. 89. According to it the text reads:

Imeine [Castrén has written here afterwards: Stor Stor]

Pakkua, tigga Pakkuri poika tiggare gosse

Larikka = Laurukainen [Castrén afterwards: Stor Stor Stor]

Kuore-Kokkaro göres af korngryn [change by Castrén: n[å]-g[o]n > korngryn], och filmjölk, ehuru ej sjelfva filen (Kuore) läggs der [Castrén afterwards: Stor]

Ukonpii, <marmor> [Castrén afterwards: Stor Stor]

Lapin hauat i Paldamo upptäcktes till flere 10tal på en enda fläck – trad[itionen] att de tjent Lapp[arne] till hus – varit försedda m[e]d tak – Deri upptäcktes brända stenar, kol, jernslagg

322 According to Vuorela 1975: 253 the same as *kalitta*. See below. (TS)

323 Kuluntalahti is situated at N7127407 E541654 (N64°16′13″ E27°51′36″), i.e. not south but ca. 8 km north-east of the town of Kajaani. (TS)

324 *innebar* ‖ 1. in ‖ 2. ned

325 Iron slag suggest the probability that the sites were used for melting iron. At present an iron melting furnace is known from Lehtola in the village of Ryynäsenjoki (Kajaani 940010015), but none from the northeastern part of the present-day Kajaani area where Castrén excavated. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx. (TS)

Rajalinna, Do[340]

Kotajärwi Do[341]

Akonjärwi Do

Louhi Do

Lendua by i Kuhmo[342]

(*Lendira* by vid gränsen[343]

Uppi, en ſtång med jernspets, som wid notdrägt nedſtötes i bottnet för att faſthålla båten.

Jalku, Jalut, äro ſtånger, medelſt h[vil]ka seglet är fäſtadt i maſten –

Käsine, want, handske –

Ke(h), *ken*, *mi*, *min*. *Sihen* i Repola

Matata pro matkata, *kosen* pro kosken *Uson* pro uskon, *Lasen* pro lasken, *Lesen* pro lesken, men *leski* och *leskin*

Naiskulut, gamla pigor, qvinnor.

Kisata, spela. *kisa*, spel: dansa &

Riepu-hattara.[344]

Etähän, från söder.

Joama, landswäg.

Wärtsi, *hoawo* = säkki.

Irgentää, förſtå – k[an]ske af Järki.

Aiwonen, tidig.

Lempi ei nouse hänellä; lemmettä mänöö, waan pitää olla pohatta.

Nousi poika Pohjolaſta,
Uros uueſta kyläſtä

Wihma, regn.

Wid Akon lahti finnas Lappgrafvar med kol (sysiä)[345]

326 According to Vuorela 1975: 410 a box-like bench (Ru. *голбец*), used as a sitting- and sleeping-place. Its lid covered stairs leading to a storeroom downstairs, *karsina*. (TS)

327 Onhan tässä

328 Castrén probably means the village of Kuolaniemi in Sotkamo south-east of Kajaani at Lake Iso Sapsojärvi, N7109757 E565214 (N64°6′30″ E28°10′19″). (TS)

329 Both a village and rapids called Akonkoski in the River Pajakkajoki in Kuhmo at N7113928 E619139 (N64°7′52″ E29°26′52″). Akonlahti is located immediately northeast of Akonkoski. (TS)

330 Castrén may have meant Turunkorva in Paltamo at N7138797 E552529 (N64°22′15″ E28°5′18″). (TS)

331 There is a hill called Vuokatti in Sotkamo at N711102 E561148 (N64°7′16″ E28°15′20″) and a village of the same name north of it as well as another Vuokatti hill in present-day Kajaani at N7095678 E535648 (N63°59′10″ E27°43′42″). (TS)

332 No locations called Hiivatti are known in Finland today. (TS)

333 *emellan* ‖ af

334 *Kemi* ‖ Torneå

335 Castrén may mean the Ämmänkoski rapids in Kajaani at N7122866 E535334 (N64°13′49″ E27°43′42″) or Ämmänmäki hill in Koivukylä south-west of Kajaani at N7101930 E523230 (N64°2′36″ E27°28′32″). (TS)

336 Situated at N7109240 E596879 (N64°5′46″ E28°59′16″). (TS)

337 Situated on the southern shore of the Akonkoski rapids. (TS)

338 There is Ylä-Vieksi at N7134500 E600823 (N64°19′18″ E29°5′8″)

and Ala-Vieksi at N7122348 E596911 (N64°12′49″ E28°58′49″). (TS)

339 At present a village at N7100744 E628763 (N64°0′35″ E29°38′2″). (TS)

340 SItuated at N7085852 E621702 (N63°52′43″ E29°28′40″). (TS)

341 Lake Kotajärvi at N7145268 E605305 (N64°25′0″ E29°11′9″). There is a hill called Ukonmurto on the eastern shore of the lake. (TS)

342 Lentuankylä on Lake Lentua at N7123324 E632680 (N64°12′38″ E29°44′2″). (TS)

343 Lentiira is situated at N7143449 E636327 (N64°23′22″ E29°49′38″). (TS)

344 A rag wound around the foot when wearing a shoe. Vuorela 1975: 535, 586. (TS)

345 Possibly tar-burning pits, known also at present from the villages of Akonlahti and Akonkoski. (TS)

346 *i* ‖ <-->

347 *skulle* ‖ kunde

348 Cf. p. 262–263, 281.

Tradition.

Wid Lusmanlahti bodde fordom 2ne Lappar wid en tid, då en *Knäs* regerade i Moskwa i[346] st[ället] f[ör] Tsar. Han fick ingenstädes bot för sin sjuka fot. Lät d[er]före i alla trakter utgå Ukaser
106 (4) om folk, som skulle[347] bota såret. Nämnde Lappar foro till Moskwa, efter att hafva af Knäsen erhållit respengar. Knäsen ställde dem på prof. Han framställde dem frågan, huru många ungar en hynda hade i magen, och widare, huru m[ån]ga hundar och huru m[ån]ga hyndor. Svaret var 6 ungar; 4 hundar, 2 hyndor; h[vil]ket äfven besannades. Sedan framst[älde] han frågan, huru beskaffad fåle en häst skulle föda. Sv[aret] En hingst m[e]d hvit fläck på pannan och venstra foten hvit, svarade den ena, den andra sade, att ej pannan war hvit, utan att det war spetsen af svansen, som war hvit och sträckte sig till pannan. Så förhöll sig ock – Ni äro kunniga män, jag ser det, sade Knäsen, men kan ni bota mig – Siun miekka miun pää, om vi ej kunna. På nio dygn botade de h[ono]m medelst trolldom och slickande af såret. Knäsen bjöd dem uppehälle för lifstiden, men de afslogo anbudet och begärde endast att få ostörda idka laxfiske i Lusmanlahti räfvar vid Repokiwi i Särkiniemi Dessa Lappar bl[efvo] sedan dödade af Finnar i ett krig, som ej skonade dem, ehuru de afstodo ifr[ån] nämnda besittningar. Ännu i dag finns en stenpata efter dessa Lappar i Lusmanlahti.[348]

Wepsan sanoja

Naku, siellä.
Wiereen, lapatas.
Karhi (aſtiwo), äkäſtä.
Suawi, heräntö,
Weräjä, pärſtäkka
Korennukse, (<->gå) rakt fram.
Iso ämpäri, koati –
Hame, kaapas.
Säkki, Hawato –
Pieni nuotta, kerikota
Pyri (ryssja), meresä.
107 (5) *Saukko*, Sagarwo.
Taula, tiksi.
Tuli, lämmä.
Tschappam, hugga = Lapp[ska] 'coappam
Täällä, täkällä –
Siellä, sigellä –

nb. I Wepsa finnes kantele, men man anwänder den blott till dansmusik

108 (6) Der svalan börjar i ymnighet bygga bo, till den gård kommer lycka och wälſtånd, men den gård förſtörs (häwiä) der sirkku (sparfven) bygger bon –

konsa, karel[iska] pro koska. K efter S nb.[349] <kl-------->as efter S en kort ſtaf[velse] som <----> <--->
(kepiä, kapio, heponen
Tuotane (= tuotakaan); Jos et tuotane totelle.
Sopiu. Ei se sihen sopiu.

349 *nb.* ‖ <---------->

Patsas, ugnstolpe.

Löttö, *lötöt*, näfverskor.[350]

Olkah mit' *olkah* (pro olkoon).

Kun ruwenee, niin *ruwekkah* (kkoon)

Warwashattarat, linne-trasor, som bindas kring fötterna sommartiden.[351]

Walkia tanhua är, der den finnes, ingången till musta tanhua.

En tijä, *tullah* ko he wai ei.

Hawenta-rotu, skägg.

Lähemme *weneheh* (weneeseen).

Ensimäinen arki
Toinen D[it]o
Kolmas päiwä. Serota.
Neljäs Do
Peätnitsa
Suowatta
Pyhä –

(I Mändyharju buro flickor i fordna dagar vid sitt bälte en knifslida (– bl[ott] gifta qvinnor fingo bära knif deri). När någon friade, satte han en knif i flickans slida. Antog fl[ickan] anbudet, så lät hon knifven sitta deri; hvarom ej, kastade hon bort den –) –

Wuokkiniemi, Wuokin salmi, Wuokki by i Hyrynsalmi[352], Wuokatti –

Kätyt pro kätkyt –

350 They protected only the toes and the sole of the foot and were used especially when burn-clearing fields or mowing hay in wet meadows. Vuorela 1975: 590. (TS)

351 See *riepu-hattara* on p. 293.

352 Ala-Vuokki at the Vuokkijärvi Lake in Suomussalmi, N7182407 E616409 (N64°44′50″ E29°26′20″).

353 *h.* ‖ ~ Ex.

Adj[ectiv-]änd[elsen]; *ni* pro *nen* är wanl[ig]. Brukas äfven hos. Subst[antiv] Inkerwöini, Ankerwoini 1: 66 *Alani* pro alanen &ra. Dat[ivus] Sing[ularis] Int. ändas på h.[353]

3 pers[onae] sing. Præs[ens] Ind[icativus] Act[ivus] på v och u (Sopiu, laatiu) –

109 (7) Det form ersättes g[enom] Locat[ivus] Instr[uctivus] Sing[ularis]. Jalan, purston. Emellan *i* och *o* inskjutes i Wuokkiniemi ett v. Kunnivosi.

Wuotamah, Infin[itivum]
Etsittäneh <-->: <17>.
Tuotanehe, mist on takko *tuotanehe*.
Liittähös, ottahos, katsohos, han måg
(kahten pro kahen i Plur.)
Salpoa pro salwa.
Emut, pag: 60. poartelete, lyöte (67)
Syrhelete pro syrhettele, pyörtelete
kolme yheksiä = nio

Puuta mäni *keskeh* pro välih.

ta, tai, tahi, tahikka l taikka

Meitten.
Yleitse.
Koprastah, ablat[ivus] inst[rumentalis] suff[ixus] pro koprastahan
Paikka, duk = huiwi.
Mesa = rå.
Taimen, frö

(Jos ne wanhat welhot eläsi, jo olis maa ilmalla)

Kiuas är hos Karel[arne] enda ben[ämnin]gen på ugn –[354]

I Akonlahti besåg jag Lappgrafvar. De voro fl[ere] in wid h[varan]dra, m[e]d bränd jord och kol i botten och på sidorna – Trattformiga tyckas ej hafva varit boningar utan eldſtäder (och k[an]ske <-----> förwaringsrum för matwaror.)

Sortuoho, *kaatuoho*, pag. 73[355].

Pujottelemme 73. Panemme

— Ormen kan ej simma utan att ha ett höſtrå i mun. Med detta ſtrå kan man s[amman]bryta jern –

— Siitä Ukkoa rukoilewi Pauannetta palweloo-
110 (8) wi – så sjunger Arh[ippa] om Wäin[ämöinen], då den på sin förſta Pohjola färd anropat Ukko för att komma i land

— Kal[ewala] 26: 59. Läpi taiwahan yheksän, Läpi &ra bör wara Läpi t[aiwahan] kaheksan – ”Ei ole taiwoa ku kaheksan – Ilmaa on yheksän –

tie pro *tee* pag. 71.

Skammi (скамейка) = renkku (vik.) = lawitsa (l lautsa af lauta?) = rahi.

Laituri, bryggan i ſtranden, der båten hamnar = *Porras*.

Wirolahti, 1ſta socken fr[ån] Fredricshamn[356] åt Wiborg till.[357]

Sillatsi, *monitse*.

Kesrätä; Ohra, otra, *osra*. Kaisla.

Kesseli = konti

Sanan, *suun* (p. 58) Inſtr[uctivus]

354 For an overview of fireplaces, see Vuorela 1975: 316–320. (TS)

355 It is unclear what Castrén is referring to with these page numbers.

356 Fi. Hamina.

357 The centre of Virolahti parish was situated in Castrén's time at N6708391 E537778 (N60°30′35″ E27°41′17″). (TS)

Porolampi[358] en by nära Lowisa (i Arkijärwi[359])
Ämmänlahti och Ämmänkoski vid Niskajärwi i Vuokkiniemi

Mitys = mitäs –
Läsiä pro läksiä

Elkää *kaatuo*, *tuuo*

Pitkempi
Wuuet, pl[uralis] af wuosi

Kajoani on Kivijärwestä Otuksista päin

Innewånarne[360] i Latwajärwi säga sig härst[amma] i 6te led fr[ån] Orihwesi[361]

nb. I Wuokkiniemi härleda Finnarne sin härkomst fr[ån] Finland; i Repow[esi] mest fr[ån] Ryssland.

Alakiwi k[al]l[a]s en sten som till hälften är uti jorden.

111 (9) *Myggen* skyr röken, emedan mannen, af[362] h[vil]ken Paholainen fick hålet efter gärdsgårdsstören tillstängde det m[e]d en kekäle – ”Sitä enn[en] siitä tuli säskiä, kun turkin hiasta[”] –

I kiwijärwi[363], Latwajärwi, Tschenaniemi m. m. finnas Lapprösen och Lappgrafvar. I Latwajärvi talte man äfven om en Lappsk kung, som skulle haft sitt säte midt[364] emell[an] Vuokkin[iemi] och Kem, men blifvit d[eri]från fördrifven. Ruinerna efter hans slott skola ännu vara synliga.

Pane ovi *umpeh* –

358 Castrén is probably referring to Porlammi (Fi.)/Porlom (Swe.) at N6727695 E447169 (N60°40′53″ E26°2′0″) belonging at present to Lapinjärvi/Lappträsk. (TS)
359 Artjärvi (Fi.)/Artsjö (Swe.). (TS)
360 *Innewånarne* ‖ Till
361 Ori(h)vesi at N6840680 E360167 (N61°40′36″ E24°21′29″). (TS)
362 *af hken* ‖ som
363 Kivijärvi, former village at N64°48′41″ E30°6′10″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm; Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)
364 *midt emell.* ‖ nära

365 Reindeer-hunting pits. See p. 124. (TS)
366 *gifva* ‖ bilda
367 *stinger* ‖ d<->

Poskehen = syrjään

Wessi maa är öſter W<ui>sno Vologda –

Man berättar, att i skogar skola finnas Lappgrafvar, som äro ſtörre än de vanliga. Dessa skola hafva tjent till renfången –[365]

Liitih (hääwirsi 1). D[e]tta h tyckes här tjena till att gifva[366] reflexiv betydelse.

Late = laattia, golf.

Wälehin, <grf>.

Kyly, badſtuga.

Waatetkäsi, *ruoskakäsi*. Compar[ativum] af Subſt[antivus] ind[icerande] adj[ectiv] betyd[else]

Angervon kukka = Spiræa ulmana

Waarnat, = seinä-naulat

Palwipuu, = wisa.

Pienehkö, *suurehko*, *lewiähkö*, *olawahko*, *ylä* (ala) *wähkö*. Mots[varar] i Sv[enskan] något så ſtor &c

Talwikko är en fyrfotad, hvit fogel med ”ruskia nenä”, tränger sig om vintern i ſtall och fähus, der hon ſtinger[367] och med sitt ſtyng dödar kor, häſtar m. m.

Sylki Syöjätär wesille

Lapaliwo lainehille –

112 (10) Lapalivo brukas i allm[änhet] om en liderlig, otäck, bakslug, belackande qvinsperson –

Uupu Juutas juossahan

Wäsy &ra

Commentar: Ormens första bragd bestod deri, att han med sitt styng trollade den förbifarande Juutas (se on: metsän paha, kalmasormi, joka juoksee ja ihmisille pahaa laati). G[enom] ormbettet skall Juutas något förlorat sin snabbhet, h[vari]g[nom] han först tillfogat oräkneligt ondt –

Ormen bet Juutas, så att fradgan stod honom i mun:

Kuona[368] juoksi konnan suusta
Kino ilkiän kiasta
Wahti <wankan> sieramista

Uinota, sofva Kal[ewala] 31: 210 sjunges om Wellamo.
kaisla = kahila

Wärttinässäki on maon wihat ja warwassa[369] (varpa = varpu).

Akonjärwi, *Akonlahti* och *Sawonlahti* i Wuoninen by
Hiisiwaara i *Hiien hauta* i Kuittijärvi träsk –
Pörhöniemi (Mölköniemi, *Hämehen*niemi och *Hämehen* saari i Kuittijärvi träsk
Wuosmo och *Torassaari* äro holmar i Kuittijärvi –

Joikua, sjunga (i Jywälahti) –

En gång hände sig, att från himmelen sänkte sig ned en <mörk> warelse – Med honom råkade en bonde i samtal och frågade, hvadan åskan kom. Den himmelska varelsen svarade, att bonden
113 (11) icke skulle kunna uthärda ordet, h[vari]g[enom] d[e]tta förklaras. Han lofvade derföre nämna det ordet för bondens oxe, från h[vil]ken

368 *Kuona* ‖ Kino
369 Castrén wrote *u* above the second *a* without striking the *a* out: warwussa.

370 *besofvit* ‖ lig
371 *tills* ‖ så
372 *skickade* ‖ san [sände]
373 *af* ‖ <-->
374 *men* ‖ och
375 In the two last verses, Castrén wrote an *e* above the *a*: Ikusille istumille./Polwisille portahille.

denne sedan kunde erhålla den äskade förklaringen. Men när han sade det, klyfdes oxen i ögonblicket midt i tu[.]

Werldens skapelse förmedelſt Fan: Urspr[ungligen] fanns bl[ott] watten. Gud skick[ade] Fan att ur kaislas rot hämta jord. Efter 2ne misslyckade försök fick fan upp litet jord. D[er]af skapade Gud werlden[.]

Gud wille beröfva den åldrige Wäin[ämöinen] lifvet, emedan han redan lefvat nog (enl[igt] andra, emedan besofvit[370] sin egen moder) och emedan han war ”Luojoa parempi, Jumaloa yläwämpi”. Wäin[ämöinen] bönföll då hos Gud att ännu få lefwa, tills[371] han slitit ut 3 par jernskor. Gud biföll hans begäran. Då nu en så lång tid åtgått, att Gud trodde Wäin[ämöinen] hafva hunnit slita ut jernskorna, skickade[372] han ett sändebud att döda Wäin[ämöinen]. Men Wäin[ämöinen] (sade sig ännu icke hafva) hade ännu icke hunnit göra ända på något skopar (han hade aldeles icke begagnat dem). Han begärde och fick förlängning af[373] lifvet. Andra gången intr[äffade] detsamma. När det äfven hände 3 g[ån]gen bl[ef] Gud wredgad och sade att Wäin[ämöinen] skulle få lefva så l[än]ge werlden ſtår, men[374] utfärdade öfver h[ono]m följ[ande] dom:

”Mäne tuonne kunne käsken
Kurimuksen kurkun suuhun
Meren ilkiän kitahan
Ikusilla iſtumilla
Polwisilla portahilla[375]
114 (12) Sielt’ et pääse päiwinäsi
Selkiä sinä ikänä.”

Enl[igt] andra fick Wäin[ämöinen] förſt, enl[igt] Guds dom g[enom]gå de öden, som i Kal[ewala] 1 och 2 R[unan] besjungas –

(*Paawila* = Paul).

Wuotscha och *Kintismä*, forssar i Kem.

Huoppi (subſtitueras i Kal[ewala] för huova) yksi korvanen aſtia?

Sanki, smärre brödkakor med ringa grynfyllning och beſtrukna med olja.

Kalitta, tunnare bröd med mera grynfyllning och jemväl öfverſtrukna med olja.[376]

Ollvila, twål.

Silmätä är att med blotta ögonen ſtifta ondt (I[377] s[ynner]het hos besvärjare derigenom skada barn –

Trollredskap[378]

käärmehen käräjä kiwi löyettään kallioilla rukiin leikkuu-aikana, koska käärmehet lähtöö pois. Se on hywä käräjissä.

Karhun sappi

K[äärmehen] suoli. Sitä pannan heposen juomiseen ja ruokaan. Ei laihu sitte hevonen.

K[äärmehen] suunahka (ſtrupe). Genom den dryper man watten 3 g[ån]g[e]r i munnen på halspatienten.

K[arhun] hammas, att trycka med under uppläsande af trollformler

Kiwi, joka Iwanan päiwän aikana otetaan koskeſta suulla.

Heinä, joka oikeuessa voittaa. Densamma m[e]d h[vil]ken ormen simmar?

376 Also called *kuorekakkara*, a pasty eaten with cream or coddled milk. Vuorela 1975: 253. (TS)

377 *I* ‖ <----->

378 *Trollredskap* ‖ En trollkarls redſ[kap]

This seems to be the equipment Vaassila Kieleväinen showed to Castrén. See p. 268.

379 *klädningen* ‖ plagge[n]
380 *är* ‖ bör
381 A sleeveless smock to be worn over a shirt with long sleeves, Ru. *костол*. Vuorela 1975: 554. (TS)
382 <----------> ‖ 1. ~ ‖ 2. <------->
383 *Sorokka* or *harakka*, consisting of three parts, see description in Vuorela 1975: 549. (TS)

Pirun peukalo, begagnas mot ”rauan raanta” och för att få kor och mjölka.

Majoan häntä. Sitä painetaan tauwissa.

115 (13) *Majoan hammas*. När man dermed slipar sin yxe, h[var]med man rensar sin äng, så wäxer derpå sedermera ingen mossa. Ej heller ogräs i åkern, då man slipar karhi.

Patwaskan ruoska med pung. Deri finnas käärmehen käräjä kivi, qwicksilfver uti en penna och tre korn. med denna piska gör talmannen, när han kommer i brudſtugan, ett kors framför dörren, uttalande dervid några Ryska ord, som innehålla, att ingen må skada det unga paret.

Paita k[al]l[a]s männernas skjorta, qwinnors *Rätsi* l. *Rätsinä*

Koſto k[al]l[a]s hos qvinnorna klädningen[379]. Den är vanl[igtvis] af lärft och ofärgad. Är den röd färgad, heter den kumasnikka och är[380] en högtidsdrägt.[381]

Kitaikka är svart och brukas vid högtidligh[<eter>] af <----------->[382] besk[affenhet]

Palahwana är en grof och kort mantel.

Kauhtana är längre och finare.

Haljakka, 1) blått kläde. 2) Blå mantel.

Päärihma, qvinnornas hufvud<band>

Sorokka, k[al]l[a]s unga huſtrurs hufvudbonad[383]; de äldres är lakki.

Kun eläwä on ammuksissa, niin nuoli mänöö eläwän läpi –

Wuontislahti boernes härkomſt är följ[ande]: Slägten Kielewäinen härſtammar från Siikajoki;

Kossilo är från gränsen[384] och *Jaakkonen* är en Lappsk slägt.

Wetehinen = Ween emäntä –

”Se on korja” – ”Olkah” (pro olkoon)

Pesemme, *kumartelemme* pro pesimmä, kumartelimma –

Kuusienne, *yheksienne*.

Uwehtia. siell on orihit uwehtimassa. L. <k>. 2.

116 (14) Kal[ewala] 372–73.
Olipa Tiera tieossansa
Kuuro kuulemoisissansa –

nb. *Tierän*, jag vet, brukas <n[å]g[o]n> i Vuokk[iniemi]

Wunukka, dotterson

(*Moses*[385] kom för att uppäta Frälsaren. Då yppade han för Maria? allt[386] af[387] d[en]na verldens visdom utom 1) den dag i Petri helgd, då gräsen ej växer; 2) den dag i <Jul>-helgden, då barken wisnar fr[ån] träd, 3) hvad åska är – yppade det för oxen, som &ra) –

Siiwatta k[al]l[a]s i Wuokkiniemi kor, oxar, får och om dess synty sjunges.

Siiwatta on sampahan jalan juuresta
*Kir*jok*annen* tutkalmesta.

Mato syöpi maan vihoja
Sammakko ween vihoja.

384 *gränsen* ‖ sl
385 Castrén wrote *Herodes* above *Moses*.
386 *allt* ‖ m[yc]k[e]t
387 *af* ‖ <---->

388 *stocken* ‖ skaftet
389 Mscr: rännnan
390 *hornbeslagen* ‖ af
391 *g.* ‖ att
392 *smärre* ‖ sk
393 Castrén struck this sentence out.

Poaru = sielu.

Kun eläwä tuloo ammuksihen, niin nuoli mänöö läpi; sattuuko pahaan paikkaan, niin se kuoloo.

Öfveralt i Wuokkiniemi talas man om Lappgärden.

Tschuppu = soppi, hörn (icke bl[ott] ugnshörn).

Jousi
Bågens beſtåndsdelar

Selka, bågen – af (jern) ſtål.
Jänsi, ſträngen
Sääri, ſtocken[388] – karnan af träd, beslagen med horn, och rännan[389] beslagen med jern. Den öfre delen af ſtocken är ej hornbeslagen[390] –
Lipatsin och *nakla*, h[var]med pilen afskjutes.
Lotko (= Loukko), ränna.
Kanta af jern.
Pilen (wasama) med 3 sulat, 2 på sidorna och en öfverſt –
Ratas – En jägare war alltid försedd med 4 pilar och en Kolkkapoika, hvars åliggande det war g[enom][391] att koliſta i träden och d[eri]g[enom] wisa, hvar ekorren war och att återhemta pilarna. Sköt jägaren bom, och gosse ej var i ſtånd att få reda på pilen, sköt han en pil till åt s[am]ma håll o. s. v.

117 (15) I *Uhtuva* talte man om tjufkrig som smärre[392] ſtröfpartier föröfvat.[393]

Lapprösen säges vara ugnſtällen, tillhöriga ruin<in>[er]

Lappgropar, i h[vil]ka renar bl[ifvit] fångade skola[394] vara 1½–2 famn[ar][395] i qvadrat 1 famn hög – försedda[396] med wäggar.

Rintalaſtanen war walaskalan (kian) suupieli – hängdes för bröſtet –

I Uhtuwa talte man om tjufkrig (varaſtus-soat, peitto-soat), dem Finska gränsboer fört emot dem. Under dessa krig skola Lapparne blifvit från landet utrotade. Traditionen förmäler att ett sådant ſtröfpartie skulle bortröfva en Gubbe i Alajärvi. Hans unga son ſtod på andra ſtranden och hotade nedskjuta dem alla, i fall de icke frigåfvo hans far. Som bevis på sin skickligh[et] att skjuta klyfde han ifrån motsatta ſtranden m[e]d en pil ett äpple på fadrens hufvud. Hållet[397] öfver[398] sundet var långt och fadren varnade sin son sålunda: Poikani, käsi ylenä, toinen alena, järwen? vesi wetää[399] – Nu afſtod fienden ifrån sitt mordanslag.

Wattelo, wesihako.

Kuta ketäki

118 (16) *Aiwo* mies = oiwallinen. Lapp[ska] oaivve[400]

Örnens ägg, som hon lade på Wäin[ämöinen]s knä, sväljde gäddan, sedan de nedfallit från knät[401]. Örnen söker efter dem; finner dem i buken, der[402] de hade förändrat sig. Det är örnen som säger:[403]

nb.
Miks' on muuttunut munani,
Kuks on soannut soallehine
Mi munassa ruskiata &ra

394 *skola* ‖ berättas
395 *famn[ar]* ‖ aln[ar]
396 *försedda* ‖ med
397 *Hållet* ‖ Fadr[en]
398 *öfver* ‖ va[r]
399 *wetää* ‖ k<--->
400 North Sa. *oaivi*, head.
401 *knät* ‖ Wäin[ämöinen]s
402 *der* ‖ förva
403 *säger:* ‖ ~ "Mi munassa &c och förvandlar dem till jord, himmel &ra.

I Haapawaara, 3 mil n[orr] om Uhtuwa skall fordom hafva bott ett folk, benämndt *Naikon kansa*, *Naikkolaiset*. Äfven de skola hafva bl[ifvit][404] utrotade under *waraſtus* l. *peitto*-soat – Deras ursprung är från den Ondt, Piru l. metsän paha, h[vil]ken förſt skall hafva röfvat åt sig en Christen qvinna och med henne framalſtrat 2ne barn, från h[vil]ka[405] sedermera det öfr[iga] sl[ägtet] utbr[edt] sig. En Lapp hade trollat qvinnan ur den ondas wåld[406][.] Uti nämnda Haapawaara skola 17 bågbärande[407] män, utom qvinnor och barn, hafva uppehållit sig.

Kulakka, parall[ell] m[e]d *Siwakka* och *Ussakka*. *Haljakka* Är änd[ock] af Rysk origine –

Hinkalo, ſtocken framför ugnen, motsvarande
119 (17) pankko. *Hinkalon aluſta, rummet derunder* –

Hopehia h<uo>pin täyen –

Katan betäcka

Hukan putki[408] = koiran putki Lomium amp[409]

Piitiäis heinä, *piitiäinen*, blind nässla[410]

Rauan heinä, melifolium.[411]

Terwa-heinä, Galium.[412]

Savi-heinä, förgätmigej[413]

Härkin heinä, ſtellaria graminea[414]

Tsilahainen, urtica urens.[415]

Kukkaro-heinä, cucubalus behen.[416]

Tuli heinä, rumex[417]

Piiro<n>-heinä, vicia (cr.?)[418]

Kassikaisheinä

404 *bl.* ‖ om
405 *från hka* ‖ ifrån hen[ne]
406 *wåld* ‖ ~, men hon
407 *bågbärande män* ‖ personer
408 *putki* ‖ kukka
409 It is unclear what plant Castrén is referring to here. *Hukanputki* is fool's parsley (*Aethusa cynapium*) and *koiranputki* is cow parsley (*Anthriscus sylvestris*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/fools-parsley. (TS)
410 Stinging nettle (*Urtica dioica*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/stinging-nettle. (TS)
411 *Piharatamo*, greater plantain (*Plantago major*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/greater-plantain. (TS)
412 *Peltomatara*, false cleavers (*Galium spurium*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/false-cleavers. (TS)
413 In Finland, the name *saviheinä* is usually used for *jauhosavikka*, fat hen (*Chenopodium album*), but the Swedish name *förgätmigej* is equivalent to *lemmikki*, forget-me-not (*Myosotis* spp.). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/fat-hen, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/water-forget-me-not. (TS)
414 *Heinätähtimö*, lesser stitchwort. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/lesser-stitchwort. (TS)
415 *Rautanokkonen*, annual nettle. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/annual-nettle. (TS)
416 In Finland, the name *kukkaroheinä* is usually used for *peltotaskuruoho*, field pennycress

— Ett ströfparti fiender (Finska gränsboer[)] kom till Uhtuwa tidigt på våren och plundrade der i lång tid. Ryktet om fiendens grymma framfart utbredde sig i närgränsande byar. Hellre än att lemna sin egendom i härjarens händer sådde man sin säd på snön (– fick äfven god skörd) och gjorde ända på resten g[enom] att mata sina hästar och andra creatur dermed. Den som ej hyste någon fruktan för fienden och icke heller widtog några försigtighetsmått var ägaren af det enda i Röhö[419] by då befinteliga hemman. Han var en rik man – hade 3 bodar fylda med säd – När fienden kom, 120 (18) ställde han sig framför dörren af en bland sina bodar med yxe i handen. Der blef han dödad. Derpå tågade fienden[420] till Waarakylä[421]. Här fanns en man, vid namn *Lahonen Tiitta*, en utmärkt löpare. Han waknade knapt vid fiendens ankomst. I brådskan fick han blott ett par byxa och båge i handen; derpå gaf han sig att springa. Fienden i hamn och häl efter honom. När man just var i beråd att gripa honom, vände han sig med bågen mot fienden och ropade: ”Katscho mie ammun”. Derigenom bragte ovännen i förvirring tills han fick ena böx-benet på sig. Så åter att springa. Derpå upprepade han sitt förra knep och undkom sluteligen i skogen. Efter[422] att här hafva uppeh[ållit] sig i 14 dagar, begaf han sig hem i hopp att fienden redan hunnit aflägsna sig. Men när han hemkom, var fienden ännu i byn och nedgjorde honom. Derpå färdades man till *Kiisjoki* wid Tuoppajärwi. Här fingo de en lots i sitt sälskap. De wille, att han skulle föra dem till Pääjärwi. När man kom till Niska – en fors med brant fall i ändan af Tuoppajärwi, hoppade han på en sten. Fyratio mössor blefvo[423] funna under fallet –[424]

(*Thlaspi arvense*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/field-pennycress. (TS)

417 In Finland, the name *tuliheinä* is usually used for *hevonhierakka*, northern dock (*Rumex longifolius*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/northern-dock. (TS)

418 *Hiirenvirna*, tufted vetch (*Vicia cracca*). Lontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/tufted-vetch. (TS)

419 Röhö (Fi.)/Regozero (Ru.), former village at N65°28′19″ E31°15′30″. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

420 *fienden* ‖ han

421 Vaarakylä used to be situated at ca. N65°34′ E31°37′. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. Itä-Karjala 1934: kartta. (TS)

422 *Efter […] uppehållit sig* ‖ Här uppehöll han sig [While changing the beginning of the sentence, Castrén left everything else unaltered. The following wording is in the mscr: Efter att här hafva uppehöll han sig]

423 *blefvo* ‖ kommo

424 Cf. the tales about Laurukainen collected by Castrén in Lapland.

425 Ru. Olanga, discharging into Lake Pääjärvi (Fi)/Pjaozero (Ru.) at N66°11′5″ E30°37′6″. (TS)

426 Kivakkatunturi Fell at N66°12′20″ E30°33′1″. Its height is ca. 480 m. (TS)

427 *geađgi*, stone

428 Nuorunen Fell at N66°8′44″ E30°14′42″. Its height is ca. 570 m. There is a *sieidi* stone on the highest point of the fell. (TS)

429 The island of Luptsinkasaari (Fi.)/Lupčinga (Ru.) at N66°11′ E30°59′. (TS)

121 (19) *Wero*, mål.

Rupiama.

Kasa, framhörnet på yxen

Koarn<u>hus, kråkbär.

Nb *Sorsa* pro *suorsa.*

Saiha, så kallas bänken, der näfver tjera tillredes

Sawaltaa pro sukeltaa (Pääjärvi)

Anaſtaa –

Oulungansuu. Oulunga är en flod som kommer fr[ån] Panajärwi och uttöm[m]er sig i Pääjärvi.[425]

Ouluwaara och *Oulu*lampi nära Röhö.

Wid Waarakylä finns en af en Lapp till ſten förwandlad m[enni]ska, *Lapinkiwi* kallad.

Kiwakka, ett ofantligt högt berg wid Pääjärvi. Här skall Fan haft sin boning. Hans ben hafva blifvit upptäckta på berget –[426]

Kätkäwaara (af Geädge[427], ſten) vid Pääjärwi. Små ſten i ymnighet.

Njomalaisen selkä i Pääjärwi, af *Njobmel*, hare.

Nuoru (l. Nuorison vaara)[428], *Painuoru*, *Tschulketti*[,] *Ukon* woara äro höga berg vid Pääjärvi, samt Kiperin woara på Luptschengin soari[429]. Nb. *Tschulketti*, jfr Vuokatti, Hiiwatti –

I Pääjärvi finnas äfven och i s[ynner]h[e]t spår efter Lappar – ſtenrösen och grafvar (– nb nära in wid rösen). Kentſtällen visas ännu öfverallt. Invid dem skall blott växa småskog. nb. Wid en
122 (20) Kentä har man för 2 år tillbaka uppgräfvit en *kapli*, som säges hafva tillhört Lapparna, olik[430] de på orten brukliga.[431]

430 *olik* ‖ <->

431 Saami winter village sites are commonly called *kenttä* (Fi.)/ *gieddi* (SaaN). Several of them have been archaeologically excavated in the 20th century. A *kenttä* usually consists of foundations of semi-underground buildings in a close row or group. There can be ten or more of them. Late prehistoric and medieval Saami structures in Forest Lapland are usually round with a fireplace in the middle. Log houses were introduced in the 17th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 198–200; Halinen 2011: 152–153; Carpelan 2005: 78. (TS)

432 *broar* ‖ tak

433 *ej* ‖ renarne

434 *och* ‖ utan hafva de

435 *dem* ‖ renarne

436 *(Der de annorstädes* ‖ (eller annorstä[des]

437 This kind of reindeer-hunting with pits was common in Lapland until historically recorded times. Itkonen, T.I., 1948 II: 39–40. (TS)

438 *tak-bräder* ‖ wäggar

439 Situated at N7318167 E631061 (N65°57′26″ E29°53′1″). (TS)

440 Situated at N7319062 E626340 (N65°58′2″ E29°46′50″. (TS)

441 Situated at N66°24′4″ E30°33′31″. (TS)

442 Lakes Iso Jalmajärvi and Pieni Jalmajärvi north-west and south-east of N7316638 E628396 (N65°58′2″ E29°49′25″). There are also Lakes Iso-Akka and Pikku-Akka. Cf. Castrén's notes from Lapland in 1838 on p. 234 where he lists place-names with Ukko, Äijä and Akka. (TS)

443 Situated at N7314882 E620751 (N65°55′55″ E29°39′15″). (TS)

444 Lake Hiidenjärvi or Kaunistonjärvi at N7325290 E607989

I Ku[u]samo berättar man om Lapparnes renfångſt-gropar, att de warit försedda med broar[432], liknande tak, af sådan beskaffenhet, att de ej[433] förmått underſtöda renarna, och[434] tjent till att förleda dem[435] i gropen. Sådana rengropar hafva blifvit gjorda wid uddar (Der[436] de annorſtädes bl[ifvit] gräfda, hafva de troligen alltid haft gärden, som fört i dem.[437]

— I en skog i Kuusamo har man för ej lång tid sedan wid ett kullfallet furuträd funnit kadavret af en Lapp; samt en af roſt illa medtagen kittel, knif och yxe –

Papuluoma, *Wasaluoma*, *Kallioluoma*, *Särkiluoma*, *Säynäjäluoma*, *Oiusluoma* äro smärre träsk i Kuusamo.

Riwakka, slägtnamn i Kuusamo

Ren-fångſt-groparna äro så inrättade, att öfverſt på dem finnas faſta tak-bräder[438] – derefter lösa – moss- eller mull-betäckta –

Hirwaswaara[439] och *H. järwi*[440] i Kuusamo. Hirvasjärvi finns ock i Ryska L[a]p[p]m[arken][441]

Jalma-waara och *-Järwi* i Kuusamo[442]

Muojärvi & -waara i D[it]o[443]

Hiienjärvi, i Do.[444]

123 (21) *Lapparnes kent- eller*[445] läger-ſtällen anträffas öfverallt i Kuusamo. De äro öp[p]na ſtällen med ſtenrösen[446] och ännu blott bevuxna med småskog. Det älſta fragment af en kentta skall enl[igt] trad[itionen] finnas vid Kirpiſto träsk[447] och Heikkilä gård på Teeriniemi udde[448]. Det skall vara 400 år gammalt d. ä. denna tid har förflutit, sedan familien Heikkinen (– den älſta i

(N66°1′47″ E29°22′57″). (TS)

445 *eller* ‖ *och*

446 *stenrösen* ‖ små[skog]

447 *träsk* ‖ gård

Located in and around Lake Kirpistö are Cape Kenttäniemi, Kenttälahti Bay and the island of Kenttäsaari, all of them south of the above-mentioned Heikkilä farmhouse. Cape Kenttäniemi is situated at N7319885 E618866 (N65°58′39″ E29°37′2″). (TS)

448 At present, there is only one Cape Teeriniemi in Kuusamo, at Lake Iijärvi much further south than the other places mentioned by Castrén. He is undoubtedly referring only to Cape Kenttäniemi in Lake Kirpistö. (TS)

449 Puolanka is at present a municipality, situated at N7193735 E532048 (N64°51′59″ E27°40′34″). (TS)

450 *eller* ‖ och

451 Lake Oivanginjärvi is situated at N7327195 E593395 (N66°3′6″ E29°3′44″). (TS)

452 Toranki is both a lake and a village in Kuusamo. The lake is situated at N7316482 E599995 (N65°57′13″ E29°11′58″). (TS)

453 Lake Vuolajärvi is in Kuusamo at N7304390 E637607 (N65°49′52″ E30°0′46″). (TS)

454 At present, Raistakka is a village on Lake Yli-Kitka in Posio, N7328237 E547962 (N66°4′16″ E28°3′35″). (TS)

455 There are two hills called Pyhävaara in Kuusamo. Castrén must have meant the one next to Rukatunturi Fell, i.e. N7336465 E597270 (N66°8′1″ E29°9′17″). (TS)

456 Rukatunturi Fell is situated at N7340097 E596966 (N66°9′58″ E29°9′3″). (TS)

457 Munakkasuo bog is situated at N7317285 E595592 (N65°57′43″ E29°6′12″). (TS)

Kuusamo?) inflyttade ifr[ån] Puolanga[449]. Den nuvarande ägaren säger sig i 5te led härstamma fr[ån] hemmanens grundare. Betr[äffande] dessa så k[al]l[a]de kenttor är det anmärkningsvärdt, att man här antr[äffat], såsom det synes, pört- eller[450] badstugu-ugnar. Så upptäckte jag af en händelse en kentta, der ett större stenröse (påtagl[igen] en infallen ugn) fanns till invid ett mindre, som alltför väl kunde vara ett kentröse. Mähånda hafva Lapparne här redan iklädt sig en half-Finsk lefnadsart, eller äro rösen lemningar af de pörten, flyktingar för tillfället uppbygt till gömställen åt sig.

Sotaniemi, i Posio by af Kuusamo

Murhaniemi, på Oivangi träsk[451]. D[it]o Här skall en strid hafva förefallit emellan Lappar och Kiwekkäät (se nedanf[öre]).

Thorangi[452]

(*Brauelin törmä* i Kemi, emellan Wilmilä och Rautiola har sitt namn af en Handlande vid namn Brauel).

Wuolajärvi[453] och *Joukama* i Multijärvi.

124 (22) *Raistakka*, wik af Kitka[454]

Pyhä-[455] och *Ruka*-waara[456] i Kuusamo begge, men i s[ynner]het den sednare anmärkningsvärda igenom en egen underbar formation –

Munakka (an-) suo i Kuusamo –[457]

Same, gräns?

Kieretti, en köping vid Hvita hafvet.

Ikku, *Raasakka*[458], *Wuorma*[459], *Maalismaa*[460], *Thorvakon Koski*, *Pajari*[461] äro ofantliga forssar vid Ij elf. Pajari är ofarbar.

458 The Raasakkakoski rapids are situated in the River Iijoki at N7245165 E430582 (N65°19′19″ E25°30′35″). (TS)

459 The Vuormankoski rapids situated at N7240093 E478837 (N65°17′0″ E26°32′47″). (TS)

460 The Maalismaankoski rapids are situated at N7243673 E438471 (N65°18′37″ E25°40′47″). (TS)

461 Pajarinkoski rapids are situated at N7244842 E431906 (N65°19′10″ E25′32°18″). (TS)

462 There are rapids called Kypäräkoski in the River Suolijoki in Puolanka at N7227904 E548712 (N65′10°15″ E28′2°22″), but it is likely that Castrén meant some other rapids with same name. (TS)

463 The Vihanti farmhouse is situated in the village of Kantokylä in Kuusamo at N7310946 E609197 (N65°54′3″ E29°23′50″). (TS)

464 The farmhouse called Tiermas is situated at Lake Kallunkijärvi at N7357948 E601126 (N66°19′30″ E29°15′26″), but only a narrow isthmus separates it from Lake Tiermasjärvi. (TS)

465 There are several locations called Valamo in Finland. (TS)

466 Lake Ruokamojärvi in present-day Posio at N7344170 E559513 (N66°12′43″ E28°19′20″). (TS)

467 Lake Nolimo is in present-day Posio at N7364300 E550438 (N66°23′39″ E28°7′44″). (TS)

468 The River Kuusinkijoki is a tributary of the River Oulankajoki on the Russian side of the border at N66°15′24″ E29°47′5″. (TS)

469 The present-day village of Saapunki is situated on the lake of the same name at N7322037 E602559 (N66°0′9″ E29°15′37″). (TS)

470 Lake Suininki is situated at N7329608 E616728 (N66°3′56″ E29°34′45″). (TS)

Kypäräkoski vid kostojoki.[462] Namnet, som numera ej är kändt på orten, kunde tjena som bevis derpå, att Finnar länge bott vid d[en]na elf.

Wihandi, gård i Kuusamo.[463]

Tiermas, träsk och gård i D[it]o.[464]

Sotkamo, *Kuusamo*, *Paldamo*, *Walamo*[465], *Ruokamo* (träsk i Kuus[amo])[,][466] *Nolimo*, (träsk i D°)[467]. Etymol[ogie]?

I Kuusamo förekommande ortsnamn af okänd origine:

Kuusamo, vanl[igtvis] af Kuusi moa. G[enom] bortkastning af *a* enl[igt] Lapp[ska] Kuusimo. Enl[igt] andra af *Kuusame*, try. Fordom har try vuxit å orten och växer än vid Kuusingi bäck.

Kuusingi[468], *Saapungi* (träsk och gård, har sitt namn d[er]af, att en saapukki (= saapka) bl[ifvit] der upptäckt i jorden)[469], *Suiningi* (träsk)[470], *Kuoringi*[471], *Wuotungi* (d[it]o)[472] *Oiwangi* (träsk, af *oiwa*, i enl[ighet] af de närbel[ägna] berg?)[,] *Taatangi* och *Kolwangi*[473] (m[e]d Kuusamo förenade träsk)[,] *Lusmingi*[474] (jfr. *Karungi*, Kihlangi vid Torneå elf). *Oulanga* (å)[475]

125 (23) *Maananga* (träsk) –

Kondioluoma[476], *Kallioluoma*[477], *Oiusluoma*[478], träsk – *Luoma* = Lampi?

Woho, träsk –[479]

Ajakka (träsk)[480]

Miekkasaari,[481]

Kivintojärvi.

Akka, träsk

Wuolajärvi och *Joukamo*, träsk

(Muojärvi och Muosalmi, supra)

471 Lake Kuorinki in Kuusamo is at N7313541 E610198 (N65°55′26″ E29°25′16″). There is another lake with same name at Rovaniemi. (TS)

472 Lake Vuotunki is in Kuusamo at N7338129 E616050 (N66°8′31″ E29°34′19″). (TS)

473 Lake Kolvanki is in Kuusamo at N7320075 E601034 (N65°59′7″ E29°13′31″). (TS)

474 Lake Lusminki is in Kuusamo at N7300954 E629000 (N65°48′14″ E29°49′17″). (TS)

475 The River Oulanganjoki flows into Lake Paanajärvi on the Russian side of the border, at N66°15′12″ E29°49′1″. (TS)

476 Lake Kontioluoma in Kuusamo at N7294817 E594784 (N65°45′39″ E29°4′10″). (TS)

477 Lake Kallioluoma in Kuusamo at N7292034 E622059 (N65°43′36″ E29°39′41″). (TS)

478 Lake Oijusluoma in Kuusamo at N7307032 E594518 (N65°52′14″ E29°4′20″). (TS)

479 Vohonselkä is a part of Lake Simojärvi in present-day Ranua at N7330270 E509203 (N66°5′34″ E27°12′13″). (TS)

480 There are two lakes called Ajakka, one in Kuusamo at N7350758 E602545 (N66°15′36″ E29°16′59″) and another in present-day Posio at N7343134 E542513 (N66°12′20″ E27°56′40″). (TS)

481 At present, a cape in Posio at N7336982 E547734 (N66°8′58″ E28°3′29″). There are many reindeer-hunting pits on Cape Miekkasaari. (TS)

482 At present, there is only one Lake Iijärvi in Kuusamo at N7301244 E612785 (N65°48′46″ E29°28′3″). (TS)

Kirpiſto.
Iijärvi (fl[ere] i Kuusamo)[482] och Iiwāra[483].
Wuopaja och *Siikawuopaja* d. f.
Suolijärven lahti.
Kometto.[484]
Watajärvi och *Aksojärvi* –
Tawajärvi.[485]
Kukkea –
Juumajärvi.[486]
Mouru, träsk –[487]
Irni, D[it]o[488]
Alaaska[489], *Isoaska*[490], Byn Aska i Sodankylä[491]
Näskämä, träsk –
Juujärvi[492] och *-waara*[493]. Träsket i Kemijärvi
Hämehen niemi i Posio by –[494]
Koutaniemi – gård[495] i Kuusamo[496] och en köping i Hvita Hafvet

Kiwekkäät hafva gjort ſtröftåg i Kuusamo (se p. s. ſt.)[497]

84 *Mehtäkan* i Repola kyrkby[498]

483 The hill known as Iivaara in Kuusamo at N7300400 E622388 (N65°48′6″ E29°40′35″) is ca. 470 m high. (TS)
484 Kometto is a hill in Puolanka at N7225755 E545640 (N65°9′7″ E27°58′24″). (TS)
485 Lake Tavajärvi, since 1940 in Russia at N66°5′28″ E30°6′26″. (TS)
486 Lake Juumajärvi in Kuusamo at N7344481 E626840 (N66°11′41″ E29°49′1″). (TS)
487 Lake Mourujärvi in present-day Posio at N7362329 E564665 (N66°22′26″ E28°26′46″). (TS)
488 There are several lakes called Irnijärvi. Castrén may mean the one in present-day Posio at N7366750 E539343 (N66°25′4″ E27°52′53″). (TS)
489 Present-day Lake Pikku-Aska in Taivalkoski at N7259366 E574093 (N65°26′54″ E28°35′53″). (TS)
490 Lake Iso-Aska in present-day Taivalkoski at N7258170 E572469 (N65°26′17″ N28°33′45″). (TS)
491 Situated at N7463957 E486813 (N67°17′31″ E26°41′38″). (TS)
492 Lake Juujärvi at N7363675 E513704 (N66°23′32″ E27°18′24″). (TS)
493 The hill known as Juuvaara at Kemijärvi at N7362746 E515323 (N66°23′2″ E27°20′34″). (TS)
494 Cape Hämeenniemi in Posio at N7352492 E551270 (N66°17′17 E28″8°33′). (TS)
495 *gård* ‖ by
496 The Koutaniemi farmhouse is in the village of Vaimojärvi at N7333516 E608557 (N66″6′12″ E29°24′7″). (TS)
497 There is an empty page at the end of the mscr (p. 126).
498 This brief note was bound together with Castrén's notes from Lapland from 1838, KK Coll. 539.31.1 p. 84, but it belongs to the journey in Karelia in 1839.

Matthias Alexander Castrén

Journey to Lapland, Russia and Siberia November 1841–May 1844

Edited and editorial comments by Timo Salminen

Commentary by Kaisa Häkkinen (KH), Paula Kokkonen (PK),
Ildikó Lehtinen (IL), Karina Lukin (KL),
Tapani Salminen (TaS), and Timo Salminen (TS)

1 Mscr KK Coll. 539.27.3 (Varia 2.3) p. 253–680 consists of notebooks or loose sheets, measuring ca. 18.5 x 23 cm. The clean copy was jointly written by several persons. Mscr p. 255–384 and thereafter from the beginning of p. 606 to the beginning of p. 607, from the middle of p. 609 until the upper part of p. 612 as well as p. 617–644 are most probably by Natalia Castrén. M.A. Castrén himself wrote mscr p. 385–440, from p. 521 to the beginning of p. 606, from the beginning of p. 607 until the middle of p. 609 and from the upper part of p. 612 until the end of p. 614, another probably female person mscr p. 441–520 and a third, also probably female, person from the upper part of p. 644 to the end of p. 680. The parts written by Castrén himself contain relatively numerous changes. The spelling used by other persons differs slightly from the spelling used by Castrén himself, but the inconsistencies have been preserved unaltered here. The parts written as a clean copy by Castrén himself have also his own pagination but in the other parts the situation varies. Therefore, only the numbering made in the library is given in this publication.

Mscr pages 335–380 were originally in Castrén's letter to Fabian Collan of 4 October 1842, p. 420–435 in Castrén's letter to F.J. Rabbe of 17 December 1842, p. 438–522 in Castrén's letter to Collan of 1 May 1843, p. 531–538 and 549–551 in Castrén's letter to Rabbe of 15 September 1843, and p. 617–623 to Castrén's letter to Rabbe of 14 November 1843. Pages 462–470 and 565–614 form a separate travel report. The letters to Collan are preserved in KK Coll. 37.13, and the letters to Rabbe in SKSA.

253 & 255

8 Resa till Lappland, norra Ryssland och Sibirien åren 1841–44.[1]

I

År 1841 anträdde jag i sällskap med D[oc̆to]r Lönnrot[2] och till en del på hans bekoſtnad en resa, som enligt vår förſt uppgjorda plan blott skulle komma att omfatta vissa delar af Lappland och Archangelska Gouvernementet, men sedermera till följe af oförutsedda omſtändigheter för mig erhöll en vida ſtörre utſträckning. Utgångspunkten för denna resa var Kemi moderkyrka[3], belägen vid pass 25 verſt [öſter][4] om Torneå ſtad. Enligt förut fattad öfverenskommelse sammanträffade vi här i början af November och anträdde den 13. i samma månad vår resa uppför Kemi elf[5]. Emot vår beräkning var vintern i denna nejd ännu så litet framskriden, att vi i början endaſt med ſtörſta svårighet kunde fortsätta vår färd. Den icke längesedan banade landswägen ifrån Kemi till Rowaniemi[6] och derifrån ett ſtycke framåt Kemiträsk[7] var icke allenaſt illa rödjad och af sådan anledning
256 svår att fara, utan äfven på många ſtällen ännu i saknad af snö. Egentligen är väl Kemi elf den landsväg, som äfven vintertiden gerna begagnas af de resande; men nu var äfven den obegagnelig, emedan isarna ännu voro ganska

svaga och osäkra. Vi banade oss emellertid fram, så godt vi kunde; åkte mest steg för steg och promenerade äfven ofta till fots medan skjutshästen släpade våra effekter. Efter en i 14 dagar sålunda verkställd resa hade vi tillryggalaggt 240 verst och anlände så till Salla kyrkby i Kuolajärwi kapell[8] och Kemiträsk församling. Härifrån ärnade vi begifva oss in åt Ryska Lappmarken och hoppades genom denna resa göra en god skörd för vetenskapen, emedan oss veterligt ännu ingen resande hade ordentligen[9] undersökt denna del af Lappland i lingvistiskt och ethnografiskt ändamål. Särskildt intresserade oss Lapparne i Akkala[10] by, ty enligt den Finska allmogens försäkran hafva dessa hållit sig i sträng afsöndring så väl ifrån Ryssar som andra nationer och det syntes oss derföre sannolikt,
257 att språket och nationaliteten hos dem måste hafva behållit sig renare, än i andra delar af Lappland. Vårt intresse för Akkala-Lapparna ökades ännu mera derigenom, att de både i Finland och Lappland anses för det mest trollkunniga folk i hela norden.[11] En oförutsedd händelse fogade likväl så, att vi nödgades slå ur hågen vår tilltänkta Akkala-färd. Vi råkade i Salla ut för ett ogint, schackrande, illslugt folk, som ej ville gå våra önskningar till möte och för modererad skjutslega ledsaga oss öfver den 140 verst vida ödemark, som åtskiljer Akkala från Salla, utan endast tänkte på att plundra vår klena reskassa. Ur stånd att förmå bönderna till fogligare anspråk beslöto vi att tills vidare qvarstadna i Salla och afbida bättre konjunkturer. Såsom vi hade anledning att förmoda infunno sig äfven efter få dagars förlopp några Akkala-Lappar i Salla med särskilda handelsvaror, som skulle här föryttras, hvarefter de ärnade återvända

The final published text differs sometimes considerably from the original letters, but the changes are shown here only if they have either been made by the editor of *Helsingfors Morgonblad* and accepted by Castrén as such, or if they provide some additional information compared with the final version. Otherwise, the reader is referred to the volume of Castrén's letters in this series.

In all parts where the mscr in Castrén's hand has been preserved, it is followed in this edition. Otherwise this publication has been made by combining the clean copy and the publication in Castrén 1852b. The changes made by Castrén to the parts written by someone else show that Castrén has accepted the clean copy written by others, but it is inevitable that he also accepted the NRF version (Castrén 1852b), which differs from them in some details.

Before Castrén 1852b the mscr pages 275–334 had been published in *Suomi* 1842, p. 3–35, partly *Helsingfors Morgonblad* 87, 89, 90, 93, 96, 97/1842 (14, 21, 24 Nov., 5, 15, 19 Dec. 1842), p. 420–435 partly in Hf. Mbl. 4–5/1843 (12, 16 Jan. 1843), p. 438–522 in Hf. Mbl. 50–52, 54, 55, 62, 63, 75, 76/1843 (3, 6, 10, 17, 20 July, 14, 17 Aug., 28 Sept., 2 Oct. 1843) p. 531–538 in Hf. Mbl. 18–19/1844 (4, 7 March 1844), p. 617–623 in Hf. Mbl. 6/1844 (22 Jan. 1844) and p. 462–470 and 565–614 in Hf. Mbl. 37–41/1844 (20, 23, 30 May, 3, 6 June 1844). (Castrén 1842a; 1842c; 1843a; 1843c; 1844a; 1844b; 1844c.)

Elias Lönnrot's travel letters in Hf. Mbl 36, 37, 57, 59–61, 80, 84/1842 (19, 23 May, 1, 8, 15 Aug., 20 Oct., 3 Nov. 1842) are from the same journey as this description. (Lönnrot 1842a; 1842b; 1842c.)

hem med toma kerisser[12] (renslädor). Vi togo för afgjordt att denna händelse skulle befria oss
258 ifrån Salliternas roflystna händer, men dessa menniskor voro oss för kloka. Medan Lapparne ännu lågo lägrade ett stycke ifrån byn och vi lefde i okunnighet om deras ankomst, hade några bönder förenat sig om att uppköpa deras samtliga förråder och sedan förmå dem att aftåga, utan att ens hafva besökt byn. Denna spekulation misslyckades väl fullkomligt, emedan man ej förliktes om varupriset, men nu hittade bönderna på den utvägen att göra oss misstänkta hos de enfaldiga Lapparne. Man inbillade dem att vi voro utskickade för att tvinga dem[13] att lära sig läsa, att vi skulle fråntaga dem korset och påtvinga dem vår egen trosbekännelse m. m.[14] Denna sammansvärjning hade till påföljd, att Lapparne oss ovetande lemnade byn. Harmsna öfver sprattet gjorde vi nu till förargelse en liten ändring i vår reseplan och beslöto att först begifva oss till Enare[15] samt derifrån efter Jul fortsätta resan till Ryska Lappmarken. Till detta beslut bidrog äfven i sin mån den upp-
259 lysning, vi i Salla erhöllo, att de Ryska Lapparne ända till Julen äflas med fiskande och bo i de jemmerfullaste kojor, men derefter draga sig till sina vinterstugor, hvilka sades erbjuda ett bättre skygd emot köld och oväder.[16]

Med denna nya plan i sigte lemnade vi Salla i början af December, tillryggalade så ett par mil till häst och satte oss sedan i hvar sin rensläde. Den första dagen af vår resa åtföljde vi en liten flod, hvilken var så öfversvämmad af flödvatten, att vår färd i de kullriga kerisserna liknade nästan en båtfärd. Min keris var mycket låg och det hände derföre ganska ofta, att vattnet sqvalade in öfver kerissens bräddar. En gång

2 Elias Lönnrot (1802–1884) who worked as district medical officer in Kajaani at the time, was a collector of folk poetry, the compiler-author of the epic *Kalevala* epic and later Professor of Finnish language at the Alexander University in Helsinki. Majamaa 1997. (TS)

3 The church of Keminmaa (Kemi rural parish) at N7301261 E387770 (N65°48′47″ E24°32′41″).

In Castrén's letters and travel notes it can be read that he left Helsinki on 25 June 1841, travelling from there to Kemi via Koski (Turku Province), Säkylä, Kokemäki, Ulvila, Karvia and Lohtaja. See Castrén's letters to Lönnrot on 24 July 1841 and on 23 June 1843 to Rabbe in the volume of letters and p. 581–583. (TS)

4 Mscr and Castrén 1852b: 99: vester. In Castrén's time, Tornio was a town of ca. 600 inhabitants. It is located at N7306206 E369604 (N65°51″2′ E24°8′35″). Teerijoki 2006: 126 etc. (TS)

5 The River Kemijoki (Fi.)/Giemajohka (SaaN) discharges into the Gulf of Bothnia at N7296916 E384355 (N65°46′22″ E24°28′26″).

Elias Lönnrot wrote a letter to the Finnish Literature Society on 12 November announcing their intention to leave on the next day. SKSA B1611 minutes 1 Dec. 1841. (TS)

6 Rovaniemi is situated on the River Kemijoki at N7375638 E443436 (N66°29′41″ E25°43′44″). (TS)

7 The lake and parish (chapelric in Castrén's time) of Kemijärvi, N7399769 E519321 (N66°42′57″ E27°26′17″). (TS)

8 Since 1936 called Salla. The original centre of the parish, the village of Sallansuu, used to be situated west of the present-day Куолоярви at

blef min ren uppskrämd af en hund, som sprang af och an på isen. Renen började i ytterſta förtviflan löpa från vägen, rände fram och tillbaka på isen och ſtjelpte mig slutligen i en sjö af flödvatten. Detta var något att börja med. De följande dagarne färdades vi äfven idel berg och mossor, uthärdade derunder många små äfventyr
260 med våra oſtyriga renar och anlände slutligen till Tanhua[17] by vid Luiro elf[18]. Efter par dagars hvila härſtädes fortsatte vi vår färd uppför elfven och anlände lyckligt till Korvanen[19], det nordligaſte hemman i Sodankylä[20], beläget 200 verſt ifrån Salla och ungefär på lika ſtort afſtånd ifrån Enare kyrka.

På nyssnämnda hemman fingo vi till vårt begagnande ett rum, der enligt Lönnrots anteckning ”något år förut sex räfungar hade blifvit uppfödda.” Rummet vat naturligtvis högſt illa försedt, det ägde väl en öppen spis, men var i saknad af spjell, hvarför man efter hvarje eldning var tvungen klättra upp på taket och tilltäppa rökhålet med en hötapp.[21] I detta näſte uppehöllo vi oss i runda tolf dygn under väntan, att Ukkos[22] – den gamla snögubbens vrede skulle lägga sig. Jag sprang esomoftaſt ut på gården för att tillse, om han ej ärnade befria oss ifrån snöbollarnas dynaſti, men ingen hoppgifvande ſtrimma syntes på himlahvalfvet. Solen var redan försvunnen på en lång tid och luften
261 så förmörkad, att man ſtundom midt på ljusa dagen ej såg att läsa utan eldsljus. När omsider väderleken lugnat sig, samlades på samma hemman menniskor ifrån öſtan och veſtan, hvilka i likhet med oss ärnade sig till Enare kyrka. Äfven de hade blifvit uppehållna af ovädret och legat många dagar på de angränsande hemmanen. Dagen före Julaftonen skedde

N66°58′3″ E29°12′37″ and has belonged to Russia since the peace treaty of Moscow 1940. (TS)

9 *ordentligen undersökt* ‖ besökt

10 The Akkala Saami lived at Lake Imandra. The village of A'kkel (Akkala Sa.)/Akkala (Fi.)/Babinsk (Ru.) used to be situated at ca. N67°32′56″ E32°19′19″. Kulonen 2005; appendix map in Kulonen & al. 2005. (TS)

11 The Akkala (A'kkel/Babino) Saami language is at present considered to be an independent language. It was characterized as ‘on the brink of extinction’ in Solbakk 2006: 226, according to the Unesco Red Book on Endangered Languages extinct since 2003, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/fu.html. (TS)

12 The *geres* is a boat-like sledge drawn by reindeer and it was the most typical winter means of transport in Lapland. Itkonen, T.I., 1948 I: 399–410 with several pictures of different types. (TS)

13 *dem* ‖ Lapparne

14 The Akkala Saami were of the Orthodox Christian confession. (TS)

15 Inari (Fi.)/Enare (Swe.)/Anár (SaaN)/Aanaar (SaaI)/Aanar (SaaS). The chapel of Inari was at Lake Iso Pielpajärvi (Fi.)/Stuorrâ Piälbáájävri (SaaI), at N7648953 E504641 (N68°57′5″ E27°6′56″). Vahtola, J., 2003: 132–133. (TS)

16 See also Castrén’s letters to Alexander Blomqvist 12 Feb. 1842 and F.J. Rabbe 13 Feb. 1842, published in the volume of letters in this series.

17 A village in present-day Savukoski, belonging in Castrén’s time to Sodankylä, N7490335 E523019 (N67°31′41″ E27°32′23″). (TS)

18 The River Luirojoki discharges into the River Kitisenjoki at Pelkosenniemi at N7450079 E521505 (N67°10′1″ E27°29′48″) and the latter

almost immediately thereafter into the River Kemijoki. (TS)

19 Korvanen used to be a village in Sodankylä, of which only a small sandbank in the Lokka artificial lake remains at present, N7538156 E533106 (N67°57′21″ E27°47′26″). (TS)

20 Sodankylä (Fi.)/Soađegilli (SaaN)/Suáđigil (SaaI)/Suä'đjel (SaaS) was one of the first Finnish parishes in Lapland, originally comprising the whole of central Lapland from west to east. The centre of Sodankylä is located at N7477693 E482457 (N67.4151 E26.5902). Onnela 2006: 325–333. (TS)

21 It was a cabin without a chimney, still common in the remote parts of Finland in the 19th century. (TS)

22 The god of thunder for both the Finns and the Saami. In Inari Saami he was called Äijih. Itkonen, T.I., 1948 II: 306–308; Pulkkinen 2011: 231. (TS)

ändteligen uppbrottet. Billigheten hade fordrat, att hela sällskapet på samma gång hade gifvit sig åstad för att med förenade krafter bryta sig fram öfver de fruktade Sombio-fjällen, men åtskilliga bland bönderna qvarstadnade på hemmanet till följande dag, emedan de funno det beqvämare att åka efter oss på banad väg. I förtrösten på Korwanens goda renar och raska skidlöpare anträdde vi resan i sällskap med tre Finnar och två Lappar eller inalles sju personer. Renarnes antal utgjorde vid pass trettio, raidrenarne eller lastdragarne inberäknade. De två första milen färdades vi på sådant sätt, att en Lapp rännde fram på skidor i spetsen af tåget
262 och ledde efter sig en lös ren, som upptrampade spåret för de efterföljande. På de nästföljande två milen var snön mindre djup, hvarföre resan nu kunde tillryggaläggas utan skidlöpare. Härmed var den första dagsresan ändad. Till natten lägrade vi oss på en drifva och antände en stockeld, som dock var mera till för namnet än nyttan. Under det vi sofde, utbrast ett häftigt oväder och då jag om morgonen vaknade, voro tvenne reskamrater försvunna. De upptäcktes dock slutligen under hvar sin drifva, der de sofvit hela natten i ostörd ro. Vid dagens inbrott lemnade vi åter vår hvilostad under fortfarande oväder. I början begagnades skidlöpare, men sedan vi uppstigit på det egentliga fjället, var snön så fast sammanpackad af blåsten, att den nästan öfverallt bar renen. Det räckte ej länge, innan vi kommo öfver fjället, nu blef föret åter sämre men lyckligtvis upphörde stormen och ovädret. Sjelfva månen blef synlig och stjernorna glindrade på fästet. Trött af resan inslumrade jag i min keris och tyckte mig i drömmen försatt i en elegant salon. Stjernorna förekommo mig

263 såsom Julljus och granarna presen⸗terade sig såsom menskliga figurer i hvilka jag igenkände mina bäſta vänner som församlat sig för att fira Julaftonen. Med en af de församlade julgäſterna råkade jag i en häftig ſtrid angående beskaffenheten af några Lappska vokal-ljud och ſtriden lyktades så, att jag i hettan slog min panna emot min trätobroders. I detsamma vaknade jag och kände mycken vedermöda i pannan, ty renen hade fört mig med hufvudet emot en gran. I yrseln ville jag bedja granen, min ſtridskamrat[23], allra ödmjukaſt om förlåtelse och arbetade med all ifver att få den faſtsnörda mössan af hufvudet, då Lappen, som kom åkande bakefter mig, gjorde den förſtåndiga anmärkning, att jag borde låta mössan sitta qvar på hufvudet, men lösa dragremmen ifrån granen. Kort efter detta äfventyr kommo vi till en obebodd kåta, som man uppbyggd i fjällbygden till de resandes beqvämlighet. Här togo vi nattqvarter, efter att på denna dag hafva tillryggalaggt endaſt tre mil. Midt
264 uti kåtan antän⸗des en ſtor julbrasa, köttgrytorna lades på elden och sedan kraftsoppan blifvit förtärd, anſtälldes ett thekalas, hvars like väl aldrig blifvit sedt i Suoma-kåtan[24]. Efter all denna välfägnad lade man sig att sofva, dels på bänkar, dels på golfvet, som utgjordes af marken, hvarpå man ſtrött något hö och tallqviſtar. När jag om morgonen uppvaknade, blickade ſtjernorna vänligt in vår hydda genom det halföppna taket. Om denna anblick var skön, så var det ännu skönare att utanför kåtan betrakta Guds fria verld. Den var så tyſt, så fridsam och högtidlig, såsom hade äfven den firat sin andakt på ljusets och försoningens dag. Men kort är den nordiska vinterns ro. Redan före middagen började det yra och vi tackade vår lycka att till

23 The word *stridskamrat* was originally *ridkamrat* in the clean copy of the manuscript, but Castrén has added the missing letters. This seems to show that the clean copy has been written from dictation.

24 The Suomu tent (*goahti*) near Saariselkä, south of Ivalo, known today as *Suomunruoktu*. Itkonen, T.I., 1948 I: 204; Jantunen 2017, http://www.kiilopaa.fi/blogi/kirjoitus/2017/04/suomun-ruoktu-toimijo-lonnrotin-aikana-majapaikkana.html. (TS)

natten finna skygd undan ovädret i en Lappstuga vid Akujärwi sjö[25]. Härom hade vi redan börjat missströsta, ty i hela sällskapet fanns blott en enda man, som kände vägen, men han var nästan blind och hade dessutom Juldagen till
265 ära tagit sig ett så väldigt rus, att han knappt kunde styra sin ren. Sistnämnda omständighet var måhända just vår lycka, ty enligt mannens egen bekännelse var det hans förträffliga ren, som under dagens lopp hade varit vår vägvisare och fört oss till målet, ehuru den blott en enda gång förrut hade tillryggalaggt samma väg. Ifrån Akujärwi afreste vi följande morgon och ärnade samma dag hin[n]a fram till Enare kyrka, men detta var en missräkning, ty då vi kommo på Enare sjö, inbröt mörkret och nu förvillade sig både renen och vägvisaren, af hvilka den förra aldrig sades hafva blifvit begagnad vid färden öfver sjön. Stephanus till ära åkte vi nu länge af och an på en fjärd af den vidsträckta sjön, hvarvid flödvattnet sqvalade in i min keris och isade sig fast vid mina kläder. Omsider fann man spåret, men vår blinda vägvisare vågade sig numera ej ut på träsket. Vi vände om och upptäckte en Lappstuga, der vi lägrade oss bland får och annan fänad, ty stugans menskliga innevånare hade begifvit sig till kyrkan med undantag af tvenne Lappflickor, hvilka sedermera
266 upptäcktes på en granrisbädd i skogen, der de vaktade sina renar. Följande morgonen lotsade oss den ena flickan vid stjernornas sken till Enare kyrkstad. Här bereddes oss en ganska angenäm hvilostad efter våra mödor. ”Då jag 1837 om våren var rest till Enare, skrifver Lönnrot till en vän, ”funnos här endast kyrkan och en mängd usla Lappstugor, nu har stället helt och hållet omskapat sig, sedan det fått sig en egen

25 A pair of lakes, Ylempi Akujärvi and Alempi Akujärvi (SaaI Vyeli-Áhujävri & Paje-Áhujävri) south of Lake Inari, at N7618122 E528367 (N68°40′25″ E27°41′57″). (TS)

26 The clergyman was Josef Vilhelm Durchman (1806–1891), who served in several parishes, among other duties as chaplain of Inari 1838–1847 and vicar of Ruovesi 1853–1879. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 (http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13893). See p. 133–136. (TS)

prest.[26] Kyrkan har blifvit rödmålad, presten har en byggning med fem rum för egen räkning och dessutom finnes här ännu en annan byggning, som består af en sal och tvenne kamrar, uppförd, såsom jag vill minnas för Kyrkoherdens räkning, som väl bor i Utsjoki, men understundom äfven måste infinna sig i denna Kapell-församling. I nästa sommar skall man ännu uppföra en tings- och domar-stuga. Förundra dig ej deröfver att jag nämnt och beskrifvit sådana ting, som dessa byggnader. På andra orter vore de visserligen ej värda att omnämnas, men här i Lappmarken! När man någon tid vältrat
267 sig bland röken i en Lappkåta, så känner man först värdet af ett ordentligt hus, liksom man efter en öfverstånden sjukdom njuter bäst af helsan, och liksom solen den 18 Januari [1842], då vi åter för första gången sågo henne, förekom oss så underbart härlig, att man på lång tid ej kunde vända ögonen ifrån henne."

Under vår vistelse i Enare erhöllo vi den upplysning, att den frejdade Lappska missionären och författaren Pastor Stockfleth[27], som vi ärnat uppsöka borta i Alten[28], för det närvarande vistades i Karasjoki[29], dit man från Enare endast räknar 16 korta mil. Denna lyckliga tillfällighet förmådde oss att i början af Januari begifva oss till Karasjoki. Denna färd är anmärkningsvärd genom tvenne stora fjällsträckningar, ofver hvilka vägen nästan oafbrutet fortgår, nemligen *Muotka*-[30] och *Iskuras-tunturi*[31]. Den förra passerade vi i sträng köld, men utan att likväl råka ut för något svårare oväder. När vi efter en och en half dagsresa skulle sätta oss utför nämnda fjäll hände mig det missödet,
268 att renen stadnade midt i sin fart, hvarvid kerissen slängdes omkull och min högra arm

27 Niels Joachim Christian Vibe Stockfleth (1787–1866) was originally an officer and later clergyman and missionary who served in Finnmark, Northern Norway. He is remembered especially for his studies in the Saami language. He also published literature in Saami, among other works a translation of New Testament. Castrén had met Stockfleth in Pori in the autumn of 1838 when returning from his first journey in Lapland. They travelled together to Turku where they stayed for a couple of days. Stockfleth had arrived in Helsinki in the summer and had met also A.J. Sjögren at the beginning of August. See Castrén's letter to Jacob Fellman, 15 Dec. 1838, in the volume of letters in this series; KK Coll. 209.75, Eph. 3, 6, 7 Aug. 1838. Wichmann 1917. (TS)

28 Alta (No.)/Áltá (SaaN)/Alattio (Fi.) on the northern coast of Norway at N7783264 E814646 (EU89 UTM-sone 33) (N69°57′52″ E23°15′6″). (TS)

29 Kárášjohka (SaaN)/ Karasjok (No.)/ Kaarasjoki (Fi.) in Northern Norway at N7741674 E909427 (N69°28′0″ E25°30′13″). (TS)

30 The fell group known as Muotkatunturit (Fi.)/Muotkeduoddarat (SaaN) is situated on the Finnish side of the border. Their highest point is ca. 500 m high at N7683242 E471484 (N69°15′27″ E26°16′43″). (TS)

31 The Iškoras fells are on the Norwegian side of the border. Their highest elevation is 644 m at N7722128 E907376 (N69°17′51″ E25°22′5″). (TS)

jemte körremmen råkade komma under kerissen. I denna svåra belägenhet måste jag framför allt arbeta att få armen fri, men detta kunde jag ej åstadkomma utan att tvärtemot regeln släppa remmen. Nu var det likväl naturligt att renen, då den kände sig frigjord, icke skulle stå och vänta, tills jag åter hunnit komma upp i kerissen, utan enligt sin natur skyndsamt ila bort efter sina kamrater och lemna mig på fjället. För att förekomma detta, fattade jag genast med min venstra arm, som var lös och ledig, i ryggstödet af kerissen och lät renen sedan draga mig i släptåg efter sig. Detta sätt att färdas var likväl så besvärligt, att jag innan kort måste lemna mig efter. I mörker och yrväder hade denna dag kunnat blifva min sista, men nu hade jag intet att frukta, ty blåsten var lindrig och aftonen klar, så att jag ej lätt kunde förvilla mig ifrån vägen. Kamraterna hade emellertid tillryggalaggt en half mil, förrän min utevaro upptäcktes
269 och det var redan något sent på aftonen, då de kommo mig till möte. Kort efter detta äfventyr anlände vi till Jorgastak[32], ett om vintern obebodt fiskare-läger vid Teno-elf[33], hvarest Lapparne alltid stadna för att åtminstone beta sina renar. Vi tillbragte på detta rätt ohyggliga ställe en sömnlös natt och gjorde uppbrott redan före gryningen. Efter en half mils färd på Teno elf stego vi på Iskuras-tunturi, der åter ett äfventyr väntade mig. Min obändiga ren fick vid färden utför en höjd det infallet att veka från vägen och rännde efter yttersta förmåga till en björk, hvaremot jag fick en så häftig stöt, att bloden strömmade från mun och näsa, hvilka partier varit de mest utsatta. I min sorg och bedröfvelse blef jag dock ganska glad när Lönnrot gaf mig det hopp, att näsan ännu kunde räddas,

32 Jorggástat (SaaN)/Jorgastak (No.) is on the Norwegian side of the border at N7709659 E923586 (N69°9′46″ E25°43′1″). (TS)

33 The River Teno or Tenojoki (Fi.)/ Deatnu (SaaN)/Tana (No.) is the border between Finland and Norway. It flows into the Arctic Ocean at N7876495 E994663 (N70°30′5″ E28°22′23″). (TS)

ehuru den visserligen blifvit illa blesserad. Då naturligtvis en och hvar är högst angelägen om att åtminstone bibehålla denna kroppsdel, fattade jag nu det fasta beslut, att framdeles under mina renfärder aldrig utsätta den för någon
270 fara. Denna försigtighet kan äfven i de flesta fall iakttagas, så framt man ej är nogräknad om sina ben, utan i alla svårare fall sätter dem i sticket och isynnerhet använder dem till att hejda kerissens slingrande rörelser. Härvid måste man sorgfälligt undvika att stoppa emot med hälen, ty då är man alltid i fara att bryta benet af sig, utan man måste sätta sig gränsle öfver kerissen, trycka knäna fast vid dess sidor[,] låta benen släpa efter och med sjelfva fötterna hindra kerissen att slänga sig emot träd och stenar. Theorin är väl ganska enkel, men praktiken svår, emedan renen just då ger den minsta betänketid, då man är i största behof deraf, vid färden utföre fjällen. Det bär ofta af med sådan fart, att man ej kan urskilja föremålen omkring sig, om man annars uthärdar att hålla sina ögon öppna för den massa af snö, som renen med sina klöfvar uppsparkar emot ansigtet. Att i nödfall kasta sig omkull med kerissen är i djup snö en god konst, emedan kerissens ryggstöd fäster sig i snön och nästan ögonblickligt hin-
271 drar renens fart; men på fjällen kan denna utväg icke begagnas, emedan snön här oupphörligen bortsopas af de häftiga stormvindarna. Rika och förnäma resande bruka alltid hafva åtminstone en lös ren i reserve och låta vid färder utför höjder binda den bakom sin keris, ty det är en egenskap hos en sålunda bakbunden ren att den efter sin yttersta förmåga stretar emot och städse hindrar körrenen att taga fart. För mindre bemedlade resande som ej kunna

tillgripa denna utväg, ät det hufvudsakligen att vid ifrågavarande fjällfärder aldrig söka hejda renen i dess fart, utan låta den ila fram efter sitt eget behag. Härom erhöll jag en tydlig föreställning vid färden utför Iskuras-tunturi, som är ett af de högsta fjäll jag någonsin passerat. Det sänker sig ned i många branta afsattser. Då jag styrde ned för en af dessa sökte jag med all makt hejda renen, men stötte mig härvid flera gånger emot träd och stenar. Vid en annan af-
272 satts lät jag åter renen fara så fort den förmådde, åkte omkull en annan ren, och for öfver en raid-släda, men kom ändock lyckligt utför branten. I och med detsamma voro vi på Karasjoki prestgård[34] och emottogos med öppna armar af Pastor Stockfleth. I hans sällskap tillbragte vi 10 lärorika dagar och begåfvo oss sedan d. 18 Januari åter till Enare. Gynnad af ett utmärkt vackert väder var denna vår återresa en verklig lustfärd. På Iskuras-tunturi visade sig till och med solen, ehuru den ännu höjde sig föga öfver horizonten. Då vi efter en dagsresa om aftonen anlände till Jorgastak, kunde vi ej underlåta att anställa ett litet kalas i anledning af solens återkomst. Under tiden rymde alla våra renar, men ertappades lyckligtvis ändock på ett närbeläget fjäll. Ånnu samma afton begåfvo vi oss åstad, åkte länge vilse, men upptäckte slutligen en Lappstuga, der vi tillbragte återstoden af natten. Följande dag[35] anlände vi till Enare.[36]

273 Kort efter vår återkomst till Enare erhöll jag ifrån Herr Sjögren i Petersburg en skrifvelse, deri han underrättade mig om Kejserl[iga] Vetenskaps-Akademiens fattade[37] beslut att låta en vetenskaplig expedition afgå till Sibirien och föreslog mig att i egenskap af linguist och ethnograph deltaga i denna expedition.[38] Då

34 The distance between the top of Iškoras fell and Karasjok Church is ca. 20 km. (TS)

35 19 January 1842.

36 Castrén leaves unmentioned here that after arriving in Inari, from roughly 3 to 10 February, he visited a village further away in the fells. Lönnrot did not follow him there. See e.g., Castrén's letters to K.F. von Willebrand 3 Feb., Alexander Blomqvist 12 Feb. and F.J. Rabbe 13 Feb. 1842 in the volume of letters in this series.

37 *fattade* ‖ ändteligen ~

38 On the background and early stages of the expedition, see the introduction in this volume as well as Branch 1968; Branch 1968: 336–342; Korhonen, M., 1986: 47; Branch 1973: 262; Branch 1999: 127–130; Tammiksaar 2009: 145; Сухова – Таммиксаар 2005: 244; Летопись Российской Академии Наук II: 324–325. See also Castrén's letters to Sjögren 14 Feb. 1842, and to Rabbe 13 Jan. 1844, in the volume of his letters in this series. (TS)

detta förslag fullkomligt öfverensstämde med mina egna, innerſta önskningar, förklarade jag mig villig att emottaga Akademiens uppdrag. Enligt H[er]r Sjögrens skrifvelse kunde dock den ifrågavarande resan till Sibirien ej företagas förrän efter förloppet af ett år, och det blef mig tillåtet att begagna denna tid efter eget godtfinnande. Likväl gaf mig Hr Sjögren det råd, att jag ej borde afbryta min nuvarande Lappländska resa, utan enligt den förut uppgjorda planen ifrån Enare begifva mig in åt Ryska Lappmarken, fortsätta derifrån min färd till Archangelsk och sedan ſtyra kosan till de Europeiska Samojederna[39] och slutligen öfver norra Ural bana mig vägen till Sibirien, der mitt uppdrag i Akademiens tjenſt skulle begynna. Huru denna vidſträckta reseplan af mig blifvit utförd skall i det följande visa sig.

274

39 Samoyeds, meaning here Tundra Nenets, were and still are living along the whole tundra zone of Russia from the Arxangel'sk region in the west to the Tajmyr Peninsula in the east. Гемуев & al. 2005: 386. (TS)

II.

275

Då[40] Enare församling intill sednaste tider varit i saknad af egen prest och blott några få gånger om året blifvit betjenad med religionsvård af Pastorn i Utsjoki, så är det tydligt att menigheten vid sådana tillfällen desto talrikare församlat sig vid kyrkan till öfvande af gemensam andakt. Måhända har dock hos större delen af den församlade Lapp-allmogen andaktsöfningen ej varit bevekelsegrunden till dessa för mången ganska långväga kyrkresor. Detta kan med fullkomlig säkerhet påstås icke blott om Ryska Lappar, utan äfven om Norrska och Finska Fjäll-Lappar hvilka vanligen i stor mängd infunnit sig vid Enare kyrka under de så kallade *samlings- eller marknads-tiderna*.[41] Men hvad kan då hafva utgjort den mägtiga[42] driffjäder, som förmått bringa tillsamman menniskor från så många och så vidt aflägsna landsändar? Mest alla folkslag ega traditioner om en jordisk sällhet, en timlig lycksalighet, som gått dem förlorad. Så omtala äfven Lapparne med känslor af saknad och sorg den gyllne tid, då bäckar af vin kringflöto Enare kyrka och hundradetal menniskor
276 strömmade tillsamman, för att värma sin af fjällens vindar afkylda blod.[43] Sittande vid den matta eldbrasan i sin ensliga kåta, utbrister Fjäll-Lappen understundom i en elegie öfver denna förgångna tid med dess många nöjen och njutningar. Nu skänker honom Enare marknadsplats intet vidare, än ett sorgfullt minne af det förflutna. Ytterst sällan händer det i vår ordentliga tid, att någon djerf äfventyrare vågar trotsa lagens bud och i skogarnes djup undandölja ett ringa förråd af den elyseiska drycken, som dessutom endast hålles tillhanda för

40 The text from here onwards, to p. 334 of the manuscript, was published in *Suomi* 1842 p. 3–35 (Castrén 1842a). It is probably the same travel report that Castrén mentioned in his letter to Rabbe on May 14, 1842. The original mscr has not been preserved. The text is published here according to Castrén 1852b, but the differences between the two published versions have been shown when they originate from Castrén's hand.

The fragment incorrectly included as page 47 in KK Coll. 539.31.1 (Reseanteckningar 1838 Lappland) belongs to this phase of his travels. It is published together with the fragment of travel diary SLSA 1185.1.3. See p. 598.

41 On the annual market in Inari, see Itkonen, T.I., 1948 II: 212–213, 219–221. (TS)

42 The two spellings of the word *mäktig/mägtig* appearing in the travelogue show among other details that there were editorial inconsistencies in the published travel report. Castrén himself mostly used the spelling *mäktig*. Similar pairs are *ega/äga* and *fremmande/främmande*, with Castrén using the latter alternative of both.

43 Sales of spirits were prohibited for the first time in Lapland in 1740. Some alleviations were introduced in 1752 and the ban was practically forgotten in the following decades, until all importation of spirits to Lapland was forbidden in 1838. One reason for this was the large consumption of alcohol during market times. Itkonen, T.I., 1948 I: 296–298; 1948 II: 213. (TS)

särdeles goda och bepröfvade vänner. Man kan under sådana förhållanden ej undra deröfver, att så väl Ryssarne, som äfven Fjäll-Lapparne till det mesta upphört att besöka Enare marknader. Dessa hafva äfven förlorat sin *ursprungligen* religiösa betydelse, sedan församlingen erhållit sin egen prest, hvilken det åligger att hela året om vistas inom kapellet. Icke desto mindre församla sig Enare-Lapparne efter gammal sed några vissa söndagar talrikare än annars vid Gudstjensten och uppehålla sig då flere dagar å rad i sina vid kyrkan uppförda små stugor. Det
277 är svårt att säga, hvad dessa menniskor egentligen hafva för sig under sina samlingstider, om jag undantager några bröllop, barnsöl och förlofningar, som vanligen firas vid slika tillfällen. Det röjer sig här, att Lappen af naturen ej har sinne för nöjen, offentliga förlustelser eller något gemeinleben öfverhufvud. Hvar och en synes vara fullkomligt upptagen af egna småbestyr, såsom kokning, vedsläpning, omvårdnaden af sina renar m. m. På sin höjd kan man se några vänner och fränder gå och språka tillsamman i största tysthet. Det måste vara en särdeles ovanlig händelse, som kan tillvägabringa en större folkskockning. En sådan tilldragelse erbjöd sig någon dag i slutet af Februari månad, då vi, tvenne Finnar, samt ett par individer af den ädlare, den germaniska stammen, skulle gifva oss åstad ifrån marknadsplatsen. Nyfikenheten och ännu mera ett naturligt deltagande för de resande förde tillsamman större delen af den vid kyrkan tillstädesvarande Lapp-allmogen. En hvar ville arbeta sig fram, för att räcka handen till afsked och skänka oss sin välsignelse till vägkost. Härvid strålade ur Lapparnes trinda solbelysta anleten en innerlig

278 hjertlighet och kär⁂leksfullhet, ett obegränsadt deltagande för de resande. Mången kunde med ett förnämt förakt anse denna *enfaldiga* välvilja, men Lapplandsfararen, som endaſt är van att skåda nakna klippor omkring sig, tecknar en sådan tilldragelse icke blott i dagboken, utan tillika i djupet af sitt hjerta.

Under många välsignelser och lyckönskningar anträdde vi alltså vår långa och besvärliga resa till den Ryska småſtaden Kola[44], medan våra Tyska kamrater ſtyrde sin kosa åt Nordkap[45]. En talrik mängd Lappar återvände hem i vårt sällskap. Färden gick till en början tvärs öfver Enare sjö, men vi hunno på den förſta dagsresan icke längre, än till midten af det vidſträckta träsket, då mörkret inbröt och tvang oss att söka herberge i en obebodd kåta på någon sjöholme. Vi hade på denna dag färdats öfver tvenne ſtora fjärdar, benämnda *Ukon-selkä* och *Kattilan selkä*[46]. Den sednare har enligt traditionen erhållit sitt namn i anledning deraf, att någon Lapp med en kittel, fäſtad vid ändan af ett rep, pejlat färdens djup. Benämningen *Ukon-selkä* (Äije jarngga)[47] har åter en mythisk
279 grund ⁂ och föranleder mig till några anmärkningar rörande Lapparnes fordna Gudalära.[48]

Öfverallt der Lappsk tunga talas, hör man traditioner om *Seider* (*Seida*, *Sieida*), d. ä. Gudabilder af ſten, för hvilka Lapparne knäböjt och framburit offer.[49] Offren hafva merendels beſtått i horn och ben af renar, särdeles vildren. Högſtröm[50] omtalar, att somliga *Seider* varit omgifna af ett vidſträckt gärde, och hvilka djur som helſt Lappen skjutit inom denna omkrets, har han af dem offrat åt *Seiden* hufvud och fötter samt dessutom vingarna af fåglar. Äfven har jag hört berättas, att Lapparne på vildrens-jagt

44 The fortress and later town of Kola (Ru.)/Kuola (Fi.)/Kuâlõk (SaaS)/Guoládat (SaaN) at N68°52′56″ E33°1′9″. The coordinates of places in Russia are given according to Google Earth if other sources are not cited. (TS)

45 Nordkapp in northernmost Norway at N7930997 E886623 (N71°10′15″ E25°47′0″). (TS)

46 Kasariselkä (Fi.)/Skállujorŋâ (SaaI) in Lake Inari at N7660146 E531299 (N69°3′0″ E27°47′4″). See also p. 209. (TS)

47 Ukonselkä (Fi.)/Äijihjorŋâ (SaaI) in Lake Inari at N7648370 E512611 (N68°56′45″ E27°18′52″). (TS)

48 Castrén wrote about the Saami religion also in his description of his 1838 journey. See p. 90.

49 A *seita* (Fi.) or *sieidi* (Sa.) is a holy or sacrificial place, also considered as a deity in itself in the traditional Saami system of beliefs. They are usually stones or rocks that are in some way exceptional in the landscape, but sometimes a *sieidi* can be also a wooden post. Like the *saivo* lakes, also *sieidis* are liminal places through which the other world can be accessed or a contact with it can be made. Itkonen, T.I., 1948 II: 316–321; Pulkkinen 2011: 222–225; Pentikäinen 1995: 149–156; Pulkkinen 2005e with a distribution map; Äikäs 2011: 34, 82–83. (TS)

50 Per Högström (1714–1784) gives an extensive description of the Saami religion in Högström 1747: 172–213 (on sieidis and sacrifices to them p. 182–185, 190–197). (TS)

lofvat hufvudet och halsen af en vildren till offer åt *Seiden*, ifall jagten skulle aflöpa lyckligt. Den öfriga, bättre delen hafva jägarne sjelfva förtärt vid offerstället, men icke dess mindre återvändt hem med hungrig mage, emedan allt, hvad man ätit, endast kommit Seiden till godo. Enligt Högström hafva Ren-Lapparne äfven brukat bestryka Seiderna med renblod, liksom Fiskar-Lapparne besmort dem med fiskflott. När flottet sedan torkat i solhettan skall den enfaldi-
280 ga fiskaren hafva trott, att Seiden förtärt hans offer. – Både Tornæus och Högström öfverensstämma deri, att Seiderna ej blifvit formade af menniskohand, utan äro ”sådana, som naturen tyckes sjelf hafva gjort dem, men hafva dock merendels en sällsynt skepnad, såsom petrifikater, krusiga och knottriga.” (Högström) Detta må hafva varit fallet med de flesta. Dock har jag varit i tillfälle att på någon holme i Enare sjö få se en *Seida*, upprest af smärre stenar och afbildad så till form som storlek i likhet med menniskan. – Om de af Högström omnämnda[51] trädbeläten ”tillhuggne af rötter under liknelse af menniskor” har jag i Lappland kunnat erhålla någon upplysning, men i Finlands nordligare trakter anträffas bilder med mensklig gestalt, formade vid ytan af växande träd. Dessa benämnas *Molekit*[52] och sägas i fordna tider blifvit hedrade med Gudomlig dyrkan. I *Sodankylä* församling brukar man ännu i dag forma dylika bilder, hvilket sker, då en person för första gången besöker ett ställe. En sådan bild kallas *Hurikkainen*, skild från *Karsikko*, som i Kajana län brukas för samma ändamål, men göras på
281 det sätt, att man afhugger qvistarna på ett träd, med undantag af en enda, hvilken bör vara riktad åt den trakt, hvarest den resande har sitt

51 *omnämnda* ‖ ~ (d<[it]o> pag[ina])

52 The name *Molek* (Moloch) is from the Bible where it repeatedly signifies a non-Christian deity. See Bible Study Tools, http://www.biblestudytools.com/search/?s=bibles&q=molek&t=niv&c=all. (TS)

hem.[53] – Det är sannolikt, att nyssnämnda *Hurikkaiset*, ej mindre än *Molekit* varit Lapparnes fordna Gudabilder, identiska med de hos Scheffer[54] och flere andra författare omnämnda *Wiron Akka*, *Storjunkare* m. m. samt med de af Högström beskrifna trädbeläten. Utan att vilja bygga något resultat på denna hypothes är det emellertid af det anförda tydligt, att Lapparne varit den råa, sinliga naturdyrkan tillgifne. De hafva väl i Seiderna ej dyrkat sjelfva stenen, men å andra sidan icke heller föreställt sig dessa stenbeläten såsom representanter eller symboler af något Gudomligt väsen, utan Gudomligheten har tänkts inneboende i sjelfva bilden. I enlighet med denna uppfattning af *Seidernas* väsen, låter man dem icke blott förtära offren, utan tilldelar dem äfven lif och rörelse. ”En del Lappar,” säger Högström, ”äro alldeles i den tron, att desse stenar hafva lif och kunna gå.” Detta bekräftas af en bland Enare-Lappar allmänt gängse
282 tradition, som omtalar, att *Seiderna* länge rört sig på vattenytan utan att sjunka, då *Päiviö* störtat några bland dem i Enare sjö.

Utom Seiderna och de ofvanföre nämnda trädbeläten, förekomma i den Lappska Mythologien äfven några personliga Gudomligheter, såsom *Äije* eller *Äijsh* (i Sv[enska] Lappm[arken] *Aija*, *Aijeke*, *Atja*), *Akku*, *Hiidda*, *Tuona*, *Lempo*, *Madderakka* eller *Mudderakka*, *Saarakka*, *Uksakka* eller *Juksakka*, *Jaabmeakka*[55]. Äldre författare omnämna ännu några andra Gudomligheter, men dessa torde antingen vara Lapparne pådiktade, eller hafva de sin grund i något missförstånd, ty de förutsätta så höga religionsbegrepp, som omöjligen kunnat finnas hos ett vildt natur-folk. Bland dem, som verkligen tillhöra den Lappska Mythologien synas

53 See also Castrén 1853a: 204, 206; Johansson 1997: 73 (http://www.johannordlandersallskapet.se/oknytt/1997_3-4.pdf). (TS)

54 The German scholar Johannes Schefferus's (1621–1679) work *Lapponia* (1673) was the most important work on Lapland for several decades and was known all over Europe. Its image of the Saami became the standard one for two centuries. Klinge 2006; Pulkkinen 2005b. (TS)

55 *Juksakka, Jaabmeakka.* ‖ Castrén 1842a:7: Juksakka.

There were several different feminine áhkká deities in the Saami religion, and they were mostly women's gods. Itkonen, T.I., 1948 II: 308; Pulkkinen 2011: 232–233; Pulkkinen – Porsanger 2005: 281. (TS)

åtminstone de flesta vara desamma som hos Finnarne. Så är äfven i Finska Mythologien *Ukko* känd under namn af *Äijä*; *Akku* är vår *Akka* eller *Ämmä*. *Hiidda*, *Lempo*, *Tuona* äro de Finska Gudomligheterna *Hiisi*, *Lempo*, *Tuoni*. –
283 *Äije* och *Akku* förekomma i Enare såsom benämningar på berg, höga klippor, stora sjöar. Vidare kallas åskan i Finska Lappmarken *Äijsh*, som är ett diminutivum af *Äije*, likasom hos Finnarne åskan vanligen betecknas med den diminutiva formen *Ukkonen*. Regnbågen benämnes af de Finska Lapparne *Äije daugge*[56], hvilket motsvaras af benämningen *Ukon kaari* hos Finnarne. *Hiida* har jag endast hört i uttrycket *mana Hiidan* (mene Hiiteen). *Tuona*, *Tuone* eller *Tuon* är upptagen i Lindahls och Öhrlings Ordbok, men så väl i Norrska som Finska Lappmarken är ordet okändt. *Jaabmeakka*[57] (Fin[ska] *Tuonen akka*) och *Madderakka* (Fin. *maan akka*, *mannun eukko*) förekomma äfven i den Finska Mythologien, men *Saarakka* och *Uksakka* äro för den fremmande. Mythologerna förmena att både Madderakka, Saarakka och Uksakka blifvit anropade vid barnsbörd, men deras uppgifter äro öfverhufvud föga tillförlitliga, och den närvarande har måhända blott en philologisk grund. I Svens-
284 ka Lappmarken betyder, enligt Lindahls och Öhrlings Lexikon, ordet *madder* (vanligen *maddo*) härkomst och *saret* skapa. Genom dessa bemärkelser kan man lätt leda sig till egenskaper, som blifvit *Madderakka* och *Saarakka* tilldelade. Men D[octo]r Lönnrot har fästat min uppmärksamhet dervid, att dessa benämningar möjligen härstamma från de Finska orden: *manner*, fastland, jord, och *saari*, holme. I philologiskt hänseende möter denna härledning inga svårigheter, såvida *manner* (urspr[ungligen] *mantere* deraf

56 *Arvedávgi* or *bajándávgi* in the present-day North Saami language (TS)

57 *Jaabmeakka […] fremmande.* ‖ Castrén 1842a: 7 *Madderakka*, *Saarakka* och *Uksakka* äro åtminstone såvida lånade från den Finska Mythologien, som ordet *Akka* i dem ingår.

mander och slutligen *manner*) enligt det Lappska språkets lynne och lagar kan öfvergå till *madder*, liksom *hinta* öfvergår till *hadde*, *rinta* till *radde*, *pinta* till *bidde*, *kant* till *gadde*, *sand* till *saddu* o. s. v.[58] Ifrågavarande härledning bekräftas i afseende å Madderakka ännu ytterligare af följande mig utaf Kyrkoherden J. Fellman benäget meddelade fragment: *Mon laem Maddereſt ja Madderi mon boadam, Madderakaſt mon laem aellam ja Madderakka kuullui mon boadam*, d. ä. af Madder är jag och till Madder kommer jag, af Madderakka har jag lefvat och till
285 Madderakka kommer jag. Detta är påtagligen en öfversättning af de i vår Chriſtna begrafnings-ceremonie förekommande orden: Af jord äſt du kommen, till jord skall du varda. Om nu i *Madderakka* och *Saarakka* i sjelfva verket de Finska orden *manner* och *saari* ingå, så är ingenting troligare, än att Finnarne omdöpt de Lappska Seiderna och kallat Madderakka en på faſta landet befintlig Seida samt med namnet Saarakka åter betecknat sådana Seider, som Lapparne dyrkat på sjö-holmar.[59] Hvad vidare *Uksakka* eller *Juksakka* beträffar, så kan detta ord lämpligaſt härledas ur det lappska *Juksu*, fångſt, byte. *Juksakka* vore således identisk med Finnarnes *Wiljan Eukko*.[60]

Efter denna korta utflygt till Lapparnes dunkla forntid skola vi återkomma till vårt resesällskap. Det har församlat sig[61] en grupp kring den värmande brasan, tänd i midten af kåtan. Qvinnorna hålla sig dock på något afſtånd från elden, och en ung blomſtrande mö har dragit sig längſt i en vrå, der hon med barnsligt nöje betraktar en ring, en sked och en duk – gåfvor, som hon på marknaden erhållit af sin fäſtman.
286 Karlarne sköta med förenade krafter om de

58 There is obviously an indirect etymological connection between the Finnish words *manner*, *mantu* and the Saami *máddar-* 'pro-, proto' (e.g. *máddar-áddjá* 'progenitor'). Suomen sanojen alkuperä 2 s. v. *manner*, *mantu*. (KH)

59 This etymology is no longer accepted, but the explanation of the word is unclear. Pulkkinen 2011: 232. (TS)

60 *[…] Wiljan Eukko.* ‖ Castrén 1842a: 8–9: ~, men jag lemnar oafgjordt, huruvida den Lappska Gudomligheten antingen omedelbart är lånad af Finnarne eller möjligen utvecklat sig på inhemsk grund förmedelst det inflytande, som Finnarnes Mythologie utöfvat på Lapparnes religiösa föreställnings-
9 sätt öfverhufvud. [Footnote:] Jag har någon gång tillförene omnämnt, att äfven *Thor* förekommer i den Lappska Mythologien samt tillika yttrat den förmodan, att han ej ursprungligen tillhört den Skandinaviska, utan den Finskt-Tatariska folkstammen, I enlighet med de här ofvanföre uttalade åsigter måste dock nämnda Gudomlighet anses för ett lån i den Lappska Mythologien. [Body text continues:] Detta inflytande har, enligt hvad vi i det föregående sökt ådagalägga, varit hvarken större eller mindre, än att Lapparne just derigenom kommit till begreppet af personliga Gudomligheter. Ty att *Äije*, *Akku, Tuona* m. m. vore hvardera stammen ursprungligen tillhöriga Gudomligheter, är knappt att förmoda, emedan de hvarken äro kända öfver hela Lappmarken, eller ingå i några myther och traditioner, utan blott förekomma såsom ortsnamn eller i några enskildta för både Finnar och Lappar gemensamma uttryck.

ångande grytorna, trycka med ifver hvarje uppåtsträfvande köttbit under vattnet och uppfånga tid efter annan något stycke, pröfvande med kännare-min, om köttet icke redan kokat tillräckligt.[62] Understundom tömmes ett glas Norrskt brännvin. Vinet löser Lapparnes tungor, man skämtar, berättar muntra historier och gör sig med ett ord: en rolig afton. Omsider tagas grytorna från elden; sällskapet fördelar sig i smärre grupper, enhvar kring sin gryta. Sedan man i djup andaktsfull tystnad intagit en rundlig måltid, sjunker den ena efter den andra med förnöjdt sinne ned på sin björkrisbädd. Snart ligga alla försänkta i den djupaste sömn. Sjelfva elden slocknar; – blott stjernorna vaka derute.

Följande morgonen åtskiljdes sällskapet; – vi fortsatte resan öfver Enare träsk och kommo så till en enstaka Lappstuga i Patsjoki by.[63] Ställets egare var en bland Lappar ovanligt klok och fördomsfri man. Ganska klart utlade han för mig det förvända i Enare-Lapparnes närvarande lefnadssätt och insåg äfven
287 tydligt den utväg, hvar igenom de kunde komma sig upp till bättre välmåga. ”Våra renar,” yttrade han bland annat, ”äro en högst osäker egendom. På en enda natt kan vargen förstöra en stor del af Fiskare-Lappens ringa renhjord och under sommaren, då renarne äro utan all bevakning, händer det ej sällan, att de förskingras, utan att någonsin mera igenfinnas. Hvad fiskafänget åter beträffar, så är detta yrke nästan lika opålitligt som renskötseln. Om nu sommar-fisket slår illa ut och renhjorden blir förstörd, hvarmed vill den arma fiskaren då berga lifvet under den långa vintern? Skulle han deremot vårda sig om boskapsskötseln, så hade han icke blott en säker egendom, utan

61 *sig en grupp* ‖ Castrén 1842a: 9: sig i en grupp

62 On cooking meat soup, see Itkonen, T.I., 1948 I: 264. (TS)

63 They probably arrived at present-day Nellimö (Fi.)/Nellim (SaaN)/Njellim (SaaI)/Njeä'llem (SaaS) village that formed a part of the Paatsjoki village at N7637857 E552585 (N68°50′49″ E28°18′21″). (TS)

kunde äfven genom smörhandeln på Norrige göra sig en god förtjenst." Det är obestridligt, att boskapsskötseln, skulle härstädes kunna bedrifvas med framgång, ty stränderna vid Ivaloelf[64], som blifvit upprödjade af Finska Kolonister[65], bevisa ögonskenligt, att ängsodlingen är möjlig i Enare-Lappmark. På få ställen i sjelfva Finland skall man anträffa en så yppig gräsväxt, som vid nämnda elf, och jag har vid dess mynning öfverskådat stora slätter, som med
288 ringa odling kunde bringas till samma fruktbarhet. Ängslägenheter finnas jemväl vid Kamasjoki[66], Joenjoki[67], Patsjoki[68], på holmar samt här och der vid sjöstränder. – Det kan ej vara min mening att boskapsskötseln skall helt och hållet utesluta renvården och fiskafånget, den borde endast blifva Enare-Lappens förnämsta näringskälla. Derjemte kan han alltför väl hålla några renar, fiska, skjuta vildren och för sitt lifs bergning begagna alla utvägar, som de lokala[69] förhållanden i öfrigt erbjuda. Men derest boskapsskötseln ej vinner insteg i Enare församling, så försjunker denna ort ofelbart allt mera och mera i fattigdom och elände. Detta är lätt att inse, när man besinnar, att renafveln, som i Enare redan länge varit i aftagande[70], i fordna tider utgjort en lika vigtig om ej ännu vigtigare näringskälla, än sjelfva fisket. Boskapsskötseln vore således blott ett surrogat för renafveln, hvilket brännvinshandeln med Fjäll-Lapparne redan utgjort en tid bortåt. Men skulle det måhända icke vara ändamålsenligare att söka upplifva renskötseln och bringa allt till sitt förra? Detta är, enligt min oförgripliga tanke, rent af omöjligt, ty jag är fast öfvertygad
289 derom, att icke så mycket yttre förhållanden, som icke mera Enare-Lappens högre kultur[71]

64 The River Ivalojoki (Fi.) Avveeljuuhâ (SaaI)/Avviljohka (SaaN) flows into Lake Inari at N7628230 E524450 (N68°45′52″ E27°36′18″). (TS)

65 *Kolonister* ‖ Castrén 1842a: 10: Colonister

66 The River Kaamasjoki (Fi.)/Kaamâsjuuhâ (SaaI), discharging into Lake Mutusjärvi at N7664597 E506893 (N69°5′30″ E27°10′23″). (TS)

67 *Joenjoki* ‖ Castrén 1852b: 117: Ioenjoki

The River Joenjoki or Juutuanjoki (Fi.)/Juvduujuuhâ (SaaI) flows into Lake Inari at the present-day main or church village of Inari at N7644295 E500676 (N68°54′35″ E27°1′0″). Suomen kartta 1927: 57. (TS)

68 The River Paatsjoki (Fi.)/Báhčeveaijohka (SaaN)/Paaččjokk (SaaS)/Паз or Патсойоки (Ru.)/Pasvikelva (No.) flows from Lake Inari to the Barents Sea at Kirkenes on the Russian-Norwegian border, N7805872 E1079224 (N69°42′43″ E30°6′5″). (TS)

69 *lokala* ‖ Castrén 1842a: 11: locala

70 According to Itkonen, T.I., 1948 II: 122, domesticated reindeer were not necessary for the Inari Saami, because their livelihood was mainly based on fishing, wild reindeer hunting and raising sheep. See also Kortesalmi s. a. [2007]: 26–27. (TS)

71 *kultur* ‖ Castrén 1842a: 11: cultur

vållat ren-afvelns förfall. Det är väl sannt, att Fjäll-Lapparne äro i många afseenden farliga för Fiskare-Lapparnes renhjordar, men den hufvudsakliga orsaken till renarnes aftagande ligger otvifvelaktigt deri, att Enare-Lappen redan vant sig vid ett slags stationärt lefnadssätt. Ju fastare Lappen nedslår sina bopålar, desto omöjligare blir det för honom att underhålla en större renhjord, så vida renbetet äfven vid de bästa lägenheter snart blir uppätit[72], och en mansålder åtgår, innan ny mossa åter uppväxer.

Jag nämnde nyss att Enare-Lapparne redan gjort några framsteg på odlingens bana. Detta röjer sig förnämligast i deras religiösa bildning. De äro mycket boksynta och väl bevandrade i sin Christendom, samt älska derjemte ett stilla och Gudaktigt utvärtes lefverne. Gröfre brott äro ganska sällsynta, om jag undantager den icke ovanliga företeelsen, att Fiskare-Lappen stundom ränner en kula genom någon från Fjäll-Lapparnes hjordar förvillad renoxe. Detta anses för en ringa förseelse, såsom man redan kan finna af den obetydliga om-
290 ständigheten, att en särdeles samvetsgrann Fiskare-Lapp på fullt allvar framställde till mitt besvarande den frågan, om det verkligen vore synd att skjuta en och annan af Fjäll-Lappens renar.[73] Öfverhufvudtaget afskyr man dock allt orättmätigt tillgripande i annan mans egendom. Enare-Lappen är äfven i motsatts mot andra Lappar exemplariskt nykter. Liksom de flesta dödliga försmår han icke ett glas, då det erbjudes honom, men han öfverlastar sig nästan aldrig. – Man förebrår Enare-Lappen för egennytta, vinningslystnad, prejeri, och denna förebråelse torde ej vara alldeles ogrundad. I

72 *uppätit* ‖ Castrén 1842a: 11: uppätet

73 According to Itkonen, T.I., 1948 I: 261 a poor fisherman was even allowed to kill a reindeer belonging to a rich owner, if he really needed it and later informed the owner of it. (TS)

synnerhet har jag hos dem anmärkt en ytterst minutiös ömtålighet i allt, som i den ringaste mon kommit att såra deras privat-intressen, samt en dermed sammanhängande missundsamhet för hvarandras lycka och framgång. Men sådana egenskaper alstras näſtan ovillkorligt[74] hos ett folk, som lefver i armod och, för att berga lifvet, oupphörligt måſte kämpa med en njugg och jernhård natur.[75]

I fråga om Enare-Lapparnes kultur[76] kan jag ej underlåta att nämna några ord om deras
291 husliga lif. I detta afseende har civili⟡sationen åtminſtone så vida framskridit, att de ega hus, faſtän dessa bebos endaſt vintertiden. Under sommaren föra Fiskarena[77] ett nomadiserande lefnadssätt, flytta ifrån ena kåtan till den andra och fiska än i ett träsk, än i ett annat. Men då fiskafänget upphör och vintern börjar nalkas, så drager sig Fiskaren till sin ensliga ſtuga, uppförd i någon oländig[78] bergſtrakt. Vid valet af boningsſtälle för vintern afser han icke andra fördelar, än ett godt bete för sina renar, bark till egen förtäring och bränsle. När någon af dessa förnödenheter börjar tryta, så måſte han söka sig ett nytt boningsſtälle. Äldre personer hafva förtäljt mig, att de nödgats sålunda ombyta boningsplats tre, fyra ja till och med fem gånger under sin lefnad. Det är klart at Lappen under sådana förhållanden ej vårdar sig mycket om sina byggnader. Hans ſtuga är vanligtvis icke ſtörre, än att den med möda inrymmer familjens medlemmar samt dessutom några får, hvilka oaktadt sitt spaka lynne hållas i fängsligt förvar under sängen. Dess höjd är under takåsen ungefär lika med en reslig karls ſtorlek,
292 men på sidorna kan man ej ⟡ ſtå i upprätt ſtällning. Den till fårahus upplåtna delen af rummet

74 *ovillkorligt* ‖ Castrén 1842a: 12: ovilkorligt

75 In his idea of progress, Castrén followed a line of thought that was later, in the 1870s, formulated by Lewis Henry Morgan (1818–1881) who considered human cultural evolution to lead from savagery via barbarism to civilization. This idea had been developed by Enlightenment philosophers such as Jean Jacques Rousseau (1712–1778). Broome 1963: 48–49; Burke Leacock 1967: lxv.

Already in the 18th century agriculture was the predominant source of livelihood in Kemi Lapland, and in Inari cattle-breeding became important during the late 19th and early 20th century. Itkonen, T.I., 1948 II: 183–185. (TS)

76 *kultur* ‖ Castrén 1842a: 12: cultur

77 *Fiskarena* ‖ Castrén 1842a: 12: Fiskarne

78 *oländig* ‖ Castrén 1852b: 119: eländig

bildar ſtundom ett departement för sig, i ty att den sjunker något ned i jorden. Köket[79] utgör en annan afdelning af ſtugan[80] . Hvad spisen beträffar, så är dess inrättning ganska enkel. Den beſtår af tvenne i ögonen fallande partier, ett fasaväckande gap och ett skorſtensrör, hvarigenom lågan obehindradt kan svinga sig i fria luften. Det enda som ſtöter på lyx i en Lappſtuga, är ett och annat fragment af en glasruta i en liten fönſterglugg. Bord och ſtolar kunna räknas bland rariteter. Äfven skedar äro icke allmänna, ty Lapparne sjelfva förtära vanligtvis sin soppa med slefvar.[81] – Framför somliga Lappſtugor finnes en liten utbyggnad, deri man förvarar sina klädesplagg m. m., som ej få rum i sjelfva ſtugan. Rikare Lappar hafva äfven fårahus, och de som ega kor, måſte naturligtvis beſtå sig ett särskildt fähus. Dessutom har hvarje hushåll så väl vid sina sommar- som vinter-ſtationer en eller flera små bodar. Dessa äro upp-
293 byggda på höga ſtolpar, för att deras innehåll, som till det meſta beſtår i matvaror, måtte vara bättre skyddadt för vargar, filfrasar och andra rofdjur.[82]

Hvad Enare-Lapparnes ekonomi[83] för öfrigt beträffar, så är derom föga att orda, som icke redan tillförene är näſtan hvar man bekant genom särskilda beskrifningar öfver Lappmarken. Deras förnämſta näringsgren är fiskafänget, såsom de äfven alla äro Fiskare-Lappar. Den fisk, som ej blir förtärd under sommaren, hänges att torka och besparas för vintern. Men under den kallare årſtiden åtnöjer sig Lappen icke gerna med denna lätta föda. Han äter ett hufvudmål om dagen, som intages sent på aftonen, och då vill han gerna hafva köttmat. Om morgonen bespisar han sig med föregående dagens

79 *Köket […] enkel.* ‖ Castrén 1842a: 13: Köket utgör en annan afdelning af stugan och är derifrån åtskild medelst en stock, hvilken löper parallelt med sidoväggen närmast spisen. Sjelfva spisen är åter en mycket enkel inrättning.

80 *stugan* ‖ ~ och är derifrån åtskild medelst en stock, hvilken lö[per]

81 See also p. 113, 116. Different types of Saami dwellings are explained and illustrated in Itkonen, T.I., 1948 I: 174–197, 205–216. Timbered houses were used by the Saami since the 18th century (p. 205–216). (TS)

82 Here Castrén means the storehouses called *nili*, which came into use in the early 18th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 230–235. (TS)

83 *ekonomi* ‖ Castrén 1842a: 13: oekonomie

besparingar eller med sin torra fisk.[84] Många Lappar äro dessutom försedda med bröd[85], ost af renar[86], kor och får, frusen renmjölk, hjortron, kråkbär och andra slika läckerheter.[87] – Sitt kött får Fiskare-Lappen dels genom vildrens-jagt, dels från sina egna små hjordar, men isynnerhet af närboende Fjäll-Lappar.
294 Dessa sälja väl ogerna sina renar, emedan deras hjordar ändock nästan dagligen[88] förminskas genom vargen, hvilken för att begagna mig af en Fjäll-Lapps uttryck, "är lika farlig för hans renhjord, som Djefvulen är för menniskan," men brännvinet är en mäktig, en alltbesegrande förespråkare. Kommer man såsom resande till en fjällby och efter landsens sed bjuder sitt värdsfolk en eller par supar, så blir man rikligen begåfvad med renstekar, tungor, märgben m. m.[89] Det anses med rätta såsom en förolämpning om man vägrar emottaga dessa gåfvor, men har man engång emottagit dem, så är det en ovillkorlig[90] skyldighet att med brännvin vedergälla det undfångna godset, enligt ordspråket: "Gåfva mot gåfva, eller gif min gåfva åter." Förglömmer man denna skyldighet, så blir man derom inom kort erinrad. Härpå följa åter nya skänker och en ny traktering, hvilket fortfar, så länge den resande har en droppe qvar i sitt krus. Häraf synes hvilken oerhörd vinning en beräknad månglare kan draga på sin brännvinshandel med Fjäll-Lappen. Ej under, att Enare-Lapparne ansett denna handel för en vigtig näringsgren.

Sedan jag nu kommit att orda om Fjäll-Lapparne, torde det vara mig tillåtet att
295 ännu bifoga några anmärkningar om detta slägte. Fjäll-Lapparne stå i religiöst och sedligt hänseende vida under Fiskare-Lapparne. Dertill

84 On the diet of the Saami, see Itkonen, T.I., 1948 I: 267–268. Also Itkonen, T.I., 1948 I: 281 mentions this kind of attitude towards fish and meat. (TS)

85 Bread did not become common among the Saami until the late 19th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 292–295. (TS)

86 Milking reindeer became known only gradually among the Saami and it was still unknown in the Kola Peninsula in the early 20th century. On the dairy economy and especially cheese-making, see Itkonen, T.I., 1948 I: 273–278. (TS)

87 Christmas and Easter, in particular, were times when the Saami traditionally ate better meals than in everyday practice. Berries were eaten especially in the autumn. Itkonen, T.I., 1948 I: 263, 291–292. (TS)

88 *dagligen* ‖ Castrén 1842a: 14: dageligen

89 Such dishes offered to a traveller in Lapland werer already described in the early 17th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 268. (TS)

90 *ovillkorlig* ‖ Castrén 1842a: 14: ovilkorlig.

91 There were attempts to launch the teaching of the Saami language in the first half of the 18th century, but they were unsuccessful, because all books were printed in Southern Saami, which was unintelligible in the north. From then on, Finnish became the language of teaching and the church in Lapland until the middle of the 19th century, when Saami l was gradually taken into use. Itkonen, T.I., 1948 I: 75–76. (TS)

92 *Lottáž*, 'little bird'. (TS)

93 *Sjelf [...] ömhet.* ‖ Castrén 1842a: 15: Sjelf har jag sett […] resa, kyssa hustru och barn samt smeka dem

är vållande icke blott deras nomadiserande lefnadssätt, utan äfven obekantskapen med de tungomål, hvarpå religionsundervisningen blifvit dem hitintills meddelad.[91] Icke desto mindre synes äfven Fjäll-Lappen ega ett djupt religiöst anlag, ty han läser dagligen vissa bordsböner, morgon- och aftonböner, samt undervisar med omsorg sina barn i de stycken, hvari han sjelf är hemmastadd. Liksom Fiskare-Lappen är han en afgjord fiende till vidskepelse och hedendom, samt känner derföre föga eller intet af sin forntid. Fjäll-Lappens religiösa sinnelag visar sig äfven i oändlig kärlek till maka, barn och tjenstefolk. En Fjäll-Lapp berättade för mig, att han under sitt trettioåriga äktenskap aldrig vexlat ett ondt ord med sin hustru, aldrig tilltalat henne annorlunda än med det vackra ordet "*loddadsham*" (lintuiseni, min lilla fågel)[92]. Sjelf har jag sett Fjäll-Lappen, då han om aftonen hemkommit från sina renar eller återvändt från en resa, kyssa och smeka sin hustru och sina barn med en varm, innerlig ömhet.[93] Med denna vekhet i sinnet förenar
296 Fjäll-Lappen en djerfhet och frimodighet, som stundom öfvergår till trotts och förakt för skick, sed och lag.[94] Gröfre brott äro väl bland Fjäll-Lapparne lika sällsynta som hos Fiskarena, men det gifves i menskliga sammanlefnaden många antagna seder, hvilka ej finnas specificerade i *Tio Guds Bud* och om dem har Fjäll-Lappen föga kunskap.[95] På äkta fornnordiskt vis älskar han göra sin vilja gällande medelst näfrätten; hans språk är ofta[96] fräckt och hela hans beteende plumpt och öfvermodigt. Det[97] kan ej annorlunda vara, ty oaktadt Fjäll-Lapparne redan antagit christendomen, så tillhöra de dock ännu antalet af vilda folk. Demed en takt och finhet, som blott derigenom skiljer sig från den civiliserade menniskans, att den ej är en sedvana utan ett naturligt uttryck af en ren och innerlig kärlek.

94 *och lag. […] föga kunskap.* ‖ Castrén 1842a: 15: ~ Detta härrör dock ej af ett djupt rotadt sedligt förderf, utan har sin grund i ovana vid sedliga förhållanden och ett mera civiliseradt lefnadssätt i allmänhet. Gröfre brott äro bland Fjäll-Lapparne nästan lika sällsynta som i Enare; men det gifves i menskliga sammanlefnaden många antagna seder, som ej specificeras i *Tio Guds Bud*, och om dem har Fjäll-Lappen föga kunskap.

95 Itkonen, T.I., 1948 I: 58–61 gives an overview of jurisprudence in the Saami area especially explaining cases involving the Saami and Finnish settlers, but not so much actual criminal cases within the Saami communities. The religious revival movement of Lars Levi Læstadius reduced the use of alcohol in the Saami community, which also led to a decreasing crime rate. The most common crimes among the Saami were burglary and theft. Kent 2014: 40–41. (TS)

96 *ofta* ‖ Castrén 1842a: 15: stundom

97 *Det kan […] ifrån hvarandra.* Castrén 1842a: 15–16: Det kan ej annorlunda vara. Icke kan fjällens son lefva efter samma norm, som slättlandets bebyggare. Van att ända ifrån sin spädaste barndom irra omkring på fjällen och föra ett fritt, från alla menskliga förhållanden oberoende lefnadssätt, känner han ej andra pligter, än dem han kunnat inhemta i familjens och naturens sköte. För att icke behöfva omskrifva min mening med många ord och slippa att begagna mig af

de missförstådda orden: sed, sedlighet, civilisation, nödgas jag ehuru mot min vilja, fälla om Fjäll-Lapparne det omdöme, att de ännu tillhöra antalet af vilda folk. Detta röjer sig på det ögonskenligaste i deras yttre lif. Ty att börja med deras boningar, så uppehålla de sig i tält, som äro af den uslaste beskaffenhet. De uppföras på följande vis: Först nedstötas i jorden fyra bågformiga träd på det sätt, att de bilda tvenne halfcirklar [half-/cirklar], som ställas i parallel riktning på par alnars afstånd från hvarandra.

ras vildhet röjer sig ögonskenligt redan i deras yttre lif. För att börja med deras boningar, så uppehålla de sig, liksom de flesta andra vildar i eländiga tält. Dessa uppföras sålunda, att man i jorden nedstöter fyra bågformiga träd, bland hvilka två och två bilda en halfcirkel och äro ställda i paralell riktning på ett par alnars afstånd ifrån hvarandra. Dessa sammanfogas sedan medelst några tvärträd och nu är sjelfva skrofvet eller underredet färdigt. Deremot ställer man 297 en mängd stänger i sluttande läge, lemnar blott ett litet draghål för röken och en dörröppning. Kring denna rustning drages sedan ett vallmars-täcke, hvaraf en flik tillika utgör dörren. I midten af kåtan göres en eldstad medelst en sådan mekanik[98], att några stenar radas kring det ställe, hvarest elden skall brinna. Kasta nu litet björkris på golfvet, bred några renhudar deröfver, så har du byggnaden färdigt inredd. En sådan kåta (*goatte*) utgör Fjäll-Lappens högqvarter.[99] Här bo hustru och barn samt ålderstigna personer. Sjelf följer han och hans tjenstefolk med renhjorden, lägrande sig stundom i snödrifvan, stundom i en så kallad *laovu*, som är en ännu bristfälligare inrättning än kåtan.[100] Den uppslås, så snart renbetet kring kåtan tager slut och renarne aflägsna sig blott ett litet stycke derifrån. Finnes renbete ej mera på nära håll, så blir det en allmän flyttning af tält, husgeråd, matvaror och annan egendom. Sådana flyttningar inträffa enligt Högströms uppgift tvenne gånger hvarje månad. Dessutom draga sig Fjäll-Lapparne om våren till hafskusten och vända om hösten tillbaka till fjällen. – 298 Så[101] besvärliga dessa flyttningar än äro, så har dock Fjäll-Lappen ännu mera omak med den ständiga bevakning-

98 *mekanik* ‖ Castrén 1842a: 16: mechanik

99 Tents (*goahti*) of this type were in use among the reindeer nomad Saami but became increasingly rare during the 19th century. Itkonen, T.I., 1948 I: 180–185 (see esp. figs. 33–36). (TS)

100 The *laavu* (Fi.)/*lávvu* (SaaN) is a simple, mostly open shelter covered with a fabric. Itkonen, T.I., 1948 I: 175–177. (TS)

101 *Så besvärliga […] renar.* ‖ Castrén 1842a: 16: Ännu mera besvärlig än flyttningen, är för Fjäll-Lappen den ständiga bevakningen af renarna.

en af sina renar. Natt och dag måste han vara på vakt mot vargen – denna listiga ovän, som lurar i buskarna och begagnar sig af det första tillfälle att gripa sitt byte. Hufvudsaken vid renarnes bevakning består i konsten att hålla dem väl tillsamman. Ty då antalet af en Fjäll-Lapps renar uppgår till tusendetal och alla Lappar som bo i en så kallad Fjällby, hafva sina renar i en hjord, så är det naturligtvis en omöjlighet att hafva öga öfver dem alla, om de slippa att sprida sig i flera smärre flockar. Derföre löper Lappen af och an på skidor och söker sammanhålla renhjorden medelst hundar, hvilka äro så väl dresserade, att Lappen blott behöfver peka på den ren, som aflägsnar sig från hjorden, hvarefter hunden genast drifver honom tillbaka. Oaktadt en så sorgfällig omvårdnad, händer det likväl ofta, att vargen får tillfälle att döda flera renar på en enda natt. Under hela vintern behöfver Fjäll-Lappen ej hafva besvär med att slagta någon ren för eget behof.
299 Han äter i sitt dagliga lif endast vargfrat och går således miste om de bästa stycken, samt isynnerhet bloden – denna läckerhet, som han älskar dricka rå. – Man hyser vanligen den falska föreställning, att Fjäll-Lappen endast lifnärer sig med kött. Det är väl sannt, att han till qvällen kokar sig en kraftig köttsoppa, hvilken han, i motsatts till Fiskare-Lappen, äter osaltad, men sjelfva Fjäll-Lapparnes domestiker har jag sett bespisa sig med bröd, smör, saltfisk, renost m. m. Till bark som utgör ett vigtigt näringsmedel för Fiskaren, behöfver Fjäll-Lappen ej taga sin tillflygt. Han är på sitt sätt rik, och detta är hans enda väsendtliga företräde framför Fiskaren. Ty enligt hvad jag i det föregående korteligen antydt, står Fiskare-Lappen både i

religiöst och sedligt hänseende vida öfver sin broder på fjällen. Sednast har jag äfven sökt ådagalägga, att Fjäll-Lappens lefnadssätt är vida mera vildt och ohyfsadt, än Fiskarens. Denne tillbringar större delen af vintern i en kanske alltför ostörd ro hemma i sin stuga, då deremot Fjäll-Lappen har att kämpa med köld,
300 storm och oväder samt öfverhufvud nödgas föra ett lif, som mera liknar djurets än menniskans. – Fiskare-Lappens byggnadssätt utvisar ej några stora framsteg i arkitekturen[102]; men då han en gång byggt upp ett hus, kommit sig till får och möjligen någon ko, så har han derigenom med ett stort steg närmat sig till en stationär lefnadsart. Såvida han likväl om somrarne irrar omkring och stundom äfven om vintrarne flyttar bo, så är han ännu till hälften nomad, och bildar sålunda en länk emellan Fjäll-Lappen och Nybyggaren. Fiskare-Lappen är i sjelfva verket stadd i en brytningsprocess, men alla brytningar äro svåra, och hos Enare-Lapparne har öfvergången ifrån nomad till fastboende nybyggare alstrat ett ekonomiskt[103] förfall. Måtte de som kunna något verka för Lapplands väl, inse beskaffenheten af nämnda brytning och söka bringa Enare-Lapparne, icke till fjällen, icke till de Norrska fjorderna, utan till det mål, hvartill de sjelfva omedvetet sträfva, som är *ett fullkomligen stationärt lefnadssätt.*

301 Efter alla dessa omvägar skola vi ändteligen rusta oss på resan. Dervid få vi likväl icke göra oss någon brådska, ty för att renarne skola härda ut på det tolf mils långa hållet från *Patsjoenniska* till den Ryskt-Lappska byn *Synjel*[104], måste de i ostörd ro få njuta sin *koitto-lepo* (skymnings-hvila) och derpå ännu beta en

102 *arkitekturen* ‖ Castrén 1842a: 17: architecturen

103 *ekonomiskt* ‖ Castrén 1842a: 18: oekonomiskt

104 The original Suõ'nnjel (SaaS)/Suonikylä (Fi.) was a Skolt Saami winter village which in Castrén's time was on the Russian side of the Finnish-Russian border, ca. N68°45′20″ E30°29′43″. Later, after the peace treaty of Tartu in 1920 when Russia ceded the Petsamo/Pečenga area to Finland the Skolt Saami moved to Finland and the new village of Suonikylä was built ca. 50 km west of the old one. Suomen kartta 1927: 59; see also Kortesalmi s. a. [2007]: 283–284 Sverloff 2003: 19, 30. (TS)

stund. Sedan är det en svårighet att fasttaga renarne. Man fångar dem med en snara, hvilken kastas så, att hornen fastna deri. Men somliga renar, isynnerhet de, som äro af vildrensras[105], låta ej lätt snärja sig, utan skygga redan på afstånd för menniskan. – Måltiden, på morgonstunden intagen, är ej så hinderlig för Lappen, som den vanligtvis är för Finnen. Men begge ega de samma obegripliga förmåga att förhala tiden, utan att någonting väsendtligt ändock blir uträttadt. Sålunda var äfven vid vår afresa från Patsjoenniska middagstiden nära för handen, då vår värd omsider gaf tecken till uppbrott. Detta tillkännagifvande sker vanligtvis alltid, förrän renarne blifvit förespända, ty denna operation är så enkel, att dertill, enligt Lappens sätt att tala, alls ingen tid är af nöden. 302
Den verkställes på följande vis.[106] Kring renens hufvud bindes en grimma, hvarvid körremmen är fästad. Oket består af mjukt renskinn, och bildar en ögla kring renens hals, sträckande sig ända under frambenen. Dragremmen utgör en beståndsdel för sig, den löper mellan renens ben och är med ena ändan fästad vid oket samt med den andra vid en lycka, som sitter under spetsen af renslädan. Denna liknar till sin yttre form en på midten afsågad båt, är försedd med ryggstöd och har för balancens skull en bred köl[107] i bottnet. Till sin storlek är renslädan så beskaffad, att en person beqvämligen kan sitta deri och ännu hafva en rensel till stöd emot fötterna.

Nu äro renarne förespända och allt i ordning. Lappen läser ännu i tysthet sitt ”Fader vår” och sedan bär det öfver backar och berg, med en hastighet, som knappt kan öfverträffas af något annat än fågelns bevingade flygt. Snart hejdar dock renen sin fart, och nu börjas den

105 *vildrensras* ‖ Castrén 1842a: 18: vildrensrace

106 See also Itkonen, T.I., 1948 I: 412–415 with illustrations. (TS)

107 *köl i bottnet* ‖ Castrén 1842a: 19: köl

vanliga, oföränderliga lunken, som genom sin enformighet uttröttar både kropp och själ. Det
303 är mycket uppfriskande att stundom få sätta sig utför någon ättestupa, men vägen emellan Patsjoenniska och Synjel löper beklagligen hvarken öfver fjäll eller några höga berg. Deremot kommer man att färdas öfver en oräknelig mängd mer eller mindre vidsträckta sjöar, och dessa pröfva allra mest tålamodet, emedan de äro ödsliga, enformiga och dessutom lemna fritt spelrum för väder och vind. Lyckligtvis ligger i vår väg jemväl mycken skog, hvarest man åtminstone har något skygd för vinden, men äfven här finnes ingen annan omvexling, än den som kan upptäckas i olikheten emellan tallarna, intet annat lif, än hvad som röjer sig i vilddjurens spår, intet annat ljud än vindens tjutning och en sorglig klagan af något åldrigt träd, som lutande under årens tyngd tigger[108] om stöd af sin granne och fruktar att förkrossas af stormen. Många bland hans bröder ligga redan kullstjelpta och förkrossade af den skoningslösa tyrannen, men denne har likväl ärat sina motståndare såsom hjeltar, då[109] han öfver dem hopat stora ättehögar af snö. Hvad äro dock dessa drifvor[110] emot de kolossala[111] vårdar, som naturen upprest öfver sin egen graf? Du[112] tror kanske, att
304 de endast äro molnskyar – dessa mörka vålnader, som skymta der långt i fjerran. Ser du ej huru orörligt de stå på sitt ställe, säger dig icke allt, hvad du skådar omkring dig och bland annat jordens egen hvita svepning, att de blifvit satta till att vittna om död och förgängelse?

I en sådan dyster skepnad framställde sig för mitt sinne den Lappska naturen under början af vår färd från Patsjoenniska. För att gifva åt mina betraktelser en annan riktning körde

108 *tigger […] stormen.* ‖ Castrén 1842a: 19: tigger om stöd af en ungdomsvän och qvider bittert, då stormen ej unnar honom den glädjen att dö i fred.

109 *då han […] snö* ‖ Castrén 1842a: 19 … då han hopat öfver dem en ättehög, hvilken åtminstone under vintern undandöljer de nakna liken

110 *drifvor* ‖ Castrén 1842a: 19: små ~

111 *kolossala* ‖ Castrén 1842a: 19: colossala

112 This address shows that also this text probably comes from a letter.

jag vid lägligt tillfälle fram till vår förare och sökte bringa å bane något muntert samtal med Lappen. Jag sporde honom bland annat huru det kom till, att vi, efter att hafva passerat Ryska gränsen, fått öfver oss ett fullkomligt oväder. Lappen genmälte, att vid sjelfva gränsen, i stället för tullkammare, varit ett heligt ställe, en *basse baikke*[113], så kallad, emedan deråt finnes en *Seida*. I fordna tider hafva Lapparne aldrig rest förbi Seiden, utan att dervid göra sin måltid och naturligtvis äfven offra något åt Guden. Ännu i dag iakttaga Ryska Lapparne denna plägsed, af fruktan, att de annars skola öfverfallas af *hunger* och andra plågor, hvarmed den förgrymmade
305 Guden bestraffar en sådan öfverträdelse. ”Måhända”, tillade Lappen leende, ”hade Seiden äfven af oss kräft något offer och vill genom detta oväder visa, hvad han förmår.” I afsigt att blidka Gudens vrede anställdes en libation, men den tjenade nu mera till intet. Ovädret fortfor och nästan tilltog. För oss fanns således ingen annan utväg, än att med ihärdigt lugn afbida ovädrets utgång och trösta oss med hoppet att få tillbringa natten vid en god eldbrasa. Detta hopp gick äfven i fullbordan. Vi funno en tall som låg kullstjelpt på marken, och hade en rot, vid hvilken snart sagdt en evig eld kunnat underhållas. Dervid gräfde vi en rymlig grop, gjorde i dess botten en bädd af qvistar, bredde på vindsidan ett segel (*loudet*), ställde grytan på elden och sutto sedan förnöjda vid den värmande brasan. Vi hade nu mera intet men af vinden; den tvertom underhöll vår brasa vid friskt lif och roade oss genom sin konversation[114] med tallarna. Det förstås af sig sjelft, att man vid ett sådant tillfälle ej underlåter att tömma ett glas och upplifva känslans glöd genom erinringen af

113 *Bassi báiki* (SaaN) meaning sacred place. (TS)

114 *konversation* ‖ Castrén 1842a: 20: conversation

sina vänner och annat, som man eger dyrbart i sitt saknade hemland. Sålunda går tiden lätt och
306 lustigt under väntan på den kostliga soppa, som ofelbart förhjelper Lapplandsfararen till en rolig hvila i sjelfva den djupaste vildmark. – Vederqvickt genom en ljuflig sömn, är man redobogen att möta, hvad hellst den nytända dagen må bära i sitt sköte. Den 27 Februari var en sådan dag, om hvilken jag kunde säga *perdidi diem*, ifall jag verkligen vore en *iso herra*, såsom de Finska skjutsbönderna stundom kallat mig, då jag i motsatts mot Länsmän, Pantfogdar och andra resenärer, färdats beskedligt med deras hästar och språkat förtroligt med dem sjelfva om deras ekonomi[115], lefnadsförhållanden och mera dylikt. Om denna dag finner jag bland mina minnen[116] antecknat föga mera, än namnen på en mängd sjöar, som lågo i vår väg ända ifrån Patsjoki till Synjel. De äro: 1) *Sulkishjäyri*[117]. 2) *Puoltshihjäyri*[118], 3) *Alkäsjäyri*[119], 4) *Karngjäyri*[120], 5) *Njannomjäyri*[121]. 6) *Tshoalmejäyri*, 7) *Kallajäyri*[122], 8) *Noblasjäyri*[123], 9) *Gukkisjäyri*[124]. Emellan Njannomjäyri och Tshoalmejäyri löper en temligen hög bergsrygg, benämnd *Ukka-shaelke*[125]. På detta berg fanns troligen åter en hungrig Seida, ty så snart vi
307 kommit öfver detsamma[126] utbröt ett häftigt yrväder, som tilltog dessmera ju närmare vi hunno till byn och på det milslånga Gukkisjäyri höll på att helt och hållet förhindra vår ytterligare framfart. Sedan det ändteligen lyckats oss att komma deröfver, återstod ej mera än en half mil till byn. Enhvar lärer dock inom sig hafva gjort den erfarenhet, att liksom tidens längd icke alltid låter bestämma sig efter timmar och minuter, så är äfven den geometriska måttstocken af famnar och fot mången gång icke lämplig

115 *ekonomi* ‖ Castrén 1842a: 21: oekonomie

116 *minnen* ‖ Mscr and Castrén 1842a: 21: reseminnen

117 Lake Sulkusjärvi (Fi.)/Sulgušjävri (SaaI) at N7632492 E565418 (N68°47′46″ E28°37′15″). (TS)

118 Lake Puolžâhjävri (SaaI) on the Russian side of the present-day border at N68°46′45″ E28°45′30″. (TS)

119 Lake Algašjaur at 68°44′48″ E28°54′56″. (TS)

120 In Castrén 1852b: 128 this name was incorrectly changed to Kamajäyri.

Lake Karnjaur is situated at N68°47′5″ E29°8′14″. (TS)

121 Lake Ylä-Njaannamjärvi or more probably Ala-Njaannamjärvi (in Russian Ilja-Njaannamjarvi and Ala-Njaannamjarvi) at N68°49′27″ E29°26′51″. (TS)

122 Lake Kallajaur west of Lake Kukkesjaur. Suomen kartta 1927: 59. (TS)

123 Lake Nollesjaur between Lakes Kallajaur and Kukkesjaur. Suomen kartta 1927: 59. (TS)

124 Lake Kukkesjaur at N68°42′53″ E30°12′30″. (TS)

125 There is no actual mountain ridge east of the Njaannamjärvi lakes. (TS)

126 *detsamma* ‖ Castrén 1842a: 21: detta berg

till bestämmande af vägens längd. Det är otroligt huru lång en half mils väg förefaller i Lappland, då man blir öfverfallen af yrväder, är uttröttad efter en mödosam resa och börjar längta att ändtligen få träda under ett gästfritt tak. Man anstränger sina synorganer till det yttersta, för att få se den efterlängtade elden skymta fram emellan träden. Fantasin[127] underlåter ej att gäcka den otålmodige Lapplandsfararen med tusende eldar, som vänligt vinka honom till sig, men i nästa ögonblick försvinna, för att sedan på samma sätt åter tändas och slockna. Ledsen
308 vid detta bedrägeri anser man sjelfva den sannskyldiga elden för ett dylikt gyckel, tills hundarnes omisskänneliga helsning öfvertygar den resande, att att han omsider hunnit till målet.[128]

Sedan vi sålunda kommit till den första Lappby inom Ryska området, skulle det väl höra till ordningen att taga i ögnasigte det mest anmärkningsvärda, som orten erbjuder. Men såsom Synjel är den närmaste gränsby till Enare, så äger den äfven mycket gemensamt med Finska Lappmarken, som ej igenfinnes i andra Ryska Lappbyar. För att således förvärfva oss någon kännedom om de Ryska Lapparne öfverhufvud, synes det vara ändamålsenligare, att vi förutsätta såsom bekanta äfven åtskilliga andra Lappbyar och i grund af denna bekantskap med några allmänna drag utmärka de Ryska Lapparnes lynne, lefnadssätt och andra förhållanden. I afseende å lefnadssättet skilja sig Ryska Lapparne ej mycket från våra Enare-Lappar.[129] De lifnära sig hufvudsakligen genom fiskande och lefva under sommaren kringspridda vid sina
309 träsk, vid floder och hafsstränder, boende i kåtor eller andra slags Fiskare-kojor. Men om

127 *Fantasin* ‖ Castrén 1842a: 22: Fantasien

128 Cf. also KK 539.31.1 p. 47, field note ending at this point (see p. 598).

129 See Лукьянченко 2003a: 78–85. (TS)

höſten och sednaſt efter jul-faſtans utgång flytta de till sina vinterboningar, hvilka ej äro så vidt skilda från hvarandra, som Enare-Lapparnes, utan efter det Ryska sättet mäſtadels sammanpackade i trånga byar. Sjelfva detta boningssätt bevisar tillfylleſt, att de Ryska Lapparne ej kunna vara i besittning af ſtora renhjordar, emedan i sådan händelse nejden innan kort skulle blifva utblottad på renbete och byn följakteligen nödsakad att den ena gången efter den andra ombyta boningsplats. Men så ringa är antalet af deras renar, att smärre byalag kunna uppehålla sig tiotal år på ett och samma ſtälle. Att de Ryska Lapparne vant sig ifrån renskötseln[130] och näſtan uteslutande slagit sig på fiskeri, dertill gifves mera än ett skäl. Förſt och främſt är naturen utmärkt gynnande för ſiſtnämnda yrke. Ishafvet och Hvita Hafvet äro verkliga guldgrufvor för Fiskaren. Dessutom finnas inom Ryska Lappmarken ett par ſtora och fiskrika träsk Imandra[131] och Nuotosero[132],
310 samt en oräknelig mängd smärre insjöar. Hvi skulle ej Lappen begagna dessa näringskällor och utbyta det vilda fjäll-lifvet emot Fiskarens jemförelsevis mycket lättare värf?[133] Också torde den Grekiska religionen i sin mon hafva bidragit till att vända Lapparnes håg åt detta yrke. Ty då denna religions bekännare näſtan halfva året måſte umbära den slags föda, som Lappen kunnat erhålla från sin renhjord, så blef det äfven af religiös grund en nödvändighet för den Ryska Lappen att kaſta sig på en annan näringsgren. Då han vidare måſte afhålla sig från köttmat äfven på den tid, då han, engång vorden Fiskare, har vård om sina renar, och blott ett par månader om året är i tillfälle att lifnära sig med denna föda, så har han i sanning föga skäl att

130 Castrén's logic seem to be based on the assumption of reindeer herding as an original means of livelihood in the Saami region. According to Solbakk 2006: 40 and Лукьянченко 2003b: 66, reindeer husbandry actually became common on the Kola Peninsula in the late 19th and early 20th century, i.e., after Castrén's time, when immigrants from Norway came into the region. Лукьянченко 1971: 32 assumes that there had never been a deeply-rooted tradition of reindeer husbandry in the western parts of the Kola Peninsula before it was replaced by a fishing economy. (TS)

131 Imandra is a large lake at N67°48′19″ E33°8′34″. (TS).

132 Notozero (Ru.)/Nuorttijärvi (Fi.)/ Njuohttejávri (SaaN) used to be a lake at ca. N68°30′52″ E31°8′12″. At present, it is part of the Upper Tuloma artificial lake. (TS)

133 Лукьянченко 1971: 34–44 gives a description of different fishing methods in the Saami communities of the Kola Peninsula in the late 19th century with reference to their roots further back in history. (TS)

underhålla stora renhjordar, om detta annars vore möjligt för en Fiskare-Lapp. Emellertid är, näst fiskafänget, renvården Ryska Lappens förnämsta näringsgren.[134] – Äfven handeln tjenar honom till ett bergningsmedel. Således finner
311 man Gudabilden och besmanet vanligen alltid hängande på väggen i hans stuga. Här frågas sällan, hvad man får gifva den resande till mat, utan han måste låta sig afväga fisk, bröd och i allmänhet allt hvad han ärnar förtära. Så röjer sig i allt en öfverhandtagande handelsesprit, men de Ryska Lapparne äro ännu alltför fattiga, för att kunna företaga några egentliga spekulationer[135], göra resor, besöka marknader. Ändock visar sig understundom vid Enare kyrka en och annan Lapp från någon närbelägen Rysk Lappby, hitkommen i någon handelsaffär[136]. Likaså besökes äfven *Salla* i samma afsigt af Akkala-Lappar. Om man öfverhufvud vågar tro på de Ryska Lapparnes stigande i ekonomisk[137] förkofran, så är utan tvifvel sistnämnda egenskap eller deras handelsesprit det medel, hvarigenom de skola gå framåt. Boskapsskötseln är för detta folk alldeles främmande. Ingen enda bland dem eger en ko, icke ens alla hafva får. Det är så mycket mindre troligt, att uppmärksamheten
312 skall rigtas åt detta håll, som boskapsskötseln äfven försummas af Ryssarne – deras läromästare.

I boningssättet visar sig en stor mångfald hos de Ryska Lapparne.[138] Största delen af dem bor under vintern i stugor, hvilka i det närmaste likna Enare-Lapparnes och således äro låga, mycket trånga samt försedda med en öppen spis. Den mest i ögonen fallande skiljaktigheten består i taket som i Enare är upphöjdt men i Ryska Lappmarken brukas plattadt. In i sjelfva

134 Лукьянченко 1971: 44–54 also emphasizes hunting, especially sea hunting with traditions going back to the Neolithic Period on the coasts of the Kola Peninsula. (TS)

135 *spekulationer* ‖ Castrén 1842a: 23: speculationer

136 *handelsaffär* ‖ Castrén 1842a: 23: handels-speculation

137 *ekonomisk* ‖ Castrén 1842a: 23: oekonomisk

138 Also Лукьянченко 1971: 88–105 describes several different types of buildings with comparison with the Scandinavian Saami region but without any analysis of their relationship to each other. (TS)

139 Itkonen, T.I., 1948 I: 206 quotes this description in his account of Skolt Saami dwellings. (TS)

140 *De [...] ihopsydde* ‖ Castrén 1842a: 25: Sistnämnda plagg, äro hos de Ryska Lapparne tillhopasydda

stugan visar sig den olikhet, att de Ryska Lapparne i stället för säng hafva breda bänkar kring rummet. – Vid hafskusten, i fjälltrakter och på trädfattiga orter i allmänhet bo de Ryska Lapparne äfven vintertiden i kåtor. Dessa äro dock gjorda af träd eller bräder, uppställda i något lutande riktning. Kåtan är bredast i midten och smalnar mot hvardera ändan. Väggarna löpa dock icke tillsamman, utan i kåtans begge ändar befinnes en smal sidovägg. Taket är platt och torfbetäckt; golf saknas; midt i kåtan finnes en vanlig eldstad. – Ett tredje slag af boningsrum
313 utgöres af pörten, hvilka dock äro vida mindre och bristfälligare än våra Finska rökpörten. Ugnen hvilande på ett underlag af träd har en rundad form; den liknar våra badstugu-ugnar, men är vanligen mycket liten och så illa uppförd att lågan slår genom stenarna. Rökhålen tilltäppes med en uppstoppad säck eller dyna, som med tillhjelp af en stång ditlyftas.[139] – Ännu finnes hos några få Ryska Lappar ett fjerde slag af boningar, nemligen ordentliga stugor, fullkomligt lika med de Ryska Karelarnes och således äfven försedda med vanliga rör-ugnar. Hos de Lappar som ega antingen rökpörten eller sistnämnda slag af stugor är kåtan förnedrad till kök. För samma ändamål begagnas kåtor äfven på flere ställen i Österbotten, hvilket bruk utan tvifvel är ett spår af Lapparne.

Klädedrägten är hos alla Lappar ungefär densamma. Lappens oumbärligaste klädespersedlar är renmudden samt skor och benkläder af renbenlingar. De[140] tvenne sistnämnda plaggen äro hos de Ryska Lapparne ihopsydde; andra Lappar hafva dem åtskilda, men dock så väl
314 fastsnörda om smalbenet, att snön ej kan tränga sig derigenom. Norska och Finska

Lappar bära i köld omkring halsen en björnskinnskrage, hvilken ej blott skyddar öron och ansigte utan äfven betäcker bröstet och axlarna. Ryska Lappar sakna detta plagg; men i stället för att andra Lappar hafva föga skygd för ansigtet af sin mössa, som är den ”Ryska kuskmössan”, är dessas hufvudbonad försedd med örlappar, hvilka täcka en stor del af ansigtet. – På detta sätt är Lappen företrädesvis[141] klädd på sina resor och denna klädnad är ungefär densamma hos karlar och qvinnor. Största olikheten består i mössan, hvilken enligt det Ryskt-Lappska modet, hos karlarna har en rundad, men hos qvinnorna en plattad, högre och bredare kulle. Den Finskt-Lappska qvinnomössan har jag någon gång tillförene[142] beskrifvit. I sitt hvardagliga lif bära i vår Lappmark så väl karlar som qvinnor, en klädnad af vallmar[143], som i det närmaste liknar en skjorta, men i Ryska Lappmarken har man utom mycket annat äfven antagit den Ryska nationaldrägten.[144]

315 Efter dessa anmärkningar, som blott beröra de Ryska Lapparnes yttre förhållanden, skola vi nu nämna några ord om deras inre lif. I religiöst hänseende befinna de sig på en beklagligtvis alltför låg[145] ståndpunkt. De hafva föga eller ingen[146] kännedom af Christendomens anda och föreskrifter, ingen af dem kan läsa i bok och ganska[147] sällan betjenas de med religionsvård af prester från någon närbelägen Rysk by eller stad.[148] Sabbaten blir således icke helgad af dem annorlunda, än som en hvilodag. På sin höjd går man i bönehuset, som dock finnes i hvarje by eller pogost[149], och gör några korsningar framför Helgonbilderna, hvilken ceremoni[150] kallas bön. I sitt dagliga lif iakttaga Ryska Lapparne troget den Grekiska kyrkans ceremonier m. m.,

141 *företrädesvis klädd* ‖ Castrén 1842a: 25: klädd

142 Castrén 1842b from the journey to Lapland in 1838, published in this volume.

143 *vallmar* ‖ NRF: vadmal

144 On the clothing of the Russian Saami, see Лукьянченко 2003a: 85–92; 1971: 122–144. (TS)

145 When inspecting the manuscript for printing in Castrén 1852b, printing official (censor) C.A. Sanmark struck out the words *beklagligtvis alltför*. See his note on mscr p. 315.

146 C.A. Sanmark struck out the words *eller ingen*. See mscr p. 315.

147 *ganska […] betjenas de* ‖ C.A. Sanmark changed the text published in Castrén 1852b: endast sällan kunna de betjenas. See mscr p. 315.

148 Castrén 1842a: 25: I religiöst hänseende befinna de sig på en beklagligtvis alltför låg ståndpunkt. De hafva föga eller ingen kännedom af Christendomens anda och föreskrifter; ingen af dem kan läsa i bok och ganska sällan betjenas de med religionsvård af Prester från någon närbelägen Rysk by eller stad.

This version is the same that Castrén aimed to publish in NRF but it was changed by the censor.

149 A *pogost* was a parish and tax-paying district in the Russian countryside especially in the Middle Ages, but the name was used also later. Nenonen – Teerijoki 1998: 396. (TS)

150 *ceremoni* ‖ Castrén 1842a: 25: ceremonie

som hör till den yttre kulten[151]; men under denna christna yta döljer sig mycken öfvertro och vidskepelse. I synnerhet är tron på trolldom hos dem starkt rotfästad. Högst i anseende stå de förr omnämnda Akkala-Lapparne för sina magiska kunskaper. De äro äfven i Finland så be-
316 ryktade att bönder ända ifrån Savolax vallfärdas till dem, i afsigt att återvinna sin hälsa[152], sina förlorade skatter eller hvad som tilläfventyrs kan ligga dem ömt om hjertat. Om Akkala-Lapparnes sätt att gå till väga vid sina signerier har jag ej erfarit vidare, än att de falla i en *magisk dvala* och derunder erhålla uppenbarelser, som för dem äro i ett eller annat hänseende nödiga. Lapparne mena härom, att själen i detta tillstånd öfvergifvit kroppen, att den färdas vidt omkring och förskaffar sig alla slags erforderliga upplysningar: kunskapar om det stulna godset, söker utreda sjukdomens upphof, o. m. d. – Att denna dvala numera är till stor del charlataneri[153], torde ej kunna dragas i tvifvelsmål.[154] Men den är så allmän hos alla okultiverade[155] folkslag och i alla verldsdelar, att man omöjligen kan tvifla på dess ursprungliga verklighet. Också torde detta fenomen i sjelfva verket icke höra till antalet af dem, som allenast kunna förklaras genom den animala magnetismen, d. ä. som ej kunna förklaras. Den är till sin
317 grund ingenting vidare, än en vanmakt efter den onaturliga extas, hvartill trollkarlen upparbetar sig under sin magiska handling. Troligen framställa sig för honom under detta vanmaktstillstånd, liksom i sömnen, hvarjehanda orediga föreställningar om det, hvarmed hans själ sednast varit sysselsatt. Dessa har man tagit för uppenbarelser, och således ganska naturligt börjat anse dvalan för ett magiskt medel. Man säger

151 *kulten* ‖ Castrén 1842a: 26: culten
152 *hälsa* ‖ Castrén 1842a: 26: helsa
153 *charlataneri* ‖ Castrén 1842a: 26: charlatanerie
154 Shamans, however, used various hallucinogens to achieve a trance. Mental instability has also been referred to as a characteristic of a shaman. Siikala – Hoppál 1992: 10–11, 26–40. (TS)
155 *okultiverade* ‖ Castrén 1842a: 26: ocultiverade

att trollkarlen när som helst kan försätta sig i ett sådant tillstånd, och äfven det anser jag för möjligt, så vidt fråga är om trollkarlar som tillhöra vilda nationer. Åtminstone står detta fenomen i sammanhang med många andra, som berättas om råa nationer. Jag vill blott anföra några få, som kanske äro mindre vigtiga, men derigenom ändamålsenligare, att de röra Ryska Lappar. – Man hade under min resa i Lappmarken ofta gifvit mig den varning, att jag borde taga mig väl i akt för de Ryska Lapparne och i synnerhet deras qvinnor, emedan de understundom skulle
318 råka i vanvettigt tillstånd och derunder ej veta hvad de göra.[156] I början lyssnade jag ej till dessa berättelser, utan ansåg dem för vanliga, den Lappska nationen pådiktade fabler. En[157] gång hände det mig att jag uti en by i Ryska Lappmarken stötte tillsamman med några Karelare, samt tvenne Ryska köpmän. Bland dem varnade mig åter någon att icke på minsta vis uppskrämma de Lappska qvinnorna, menande detta vara en *res capitalis*. I sammanhang härmed berättade en Karelare följande tilldragelse: ”Då jag uti min ungdom fiskade i hafvet, råkade jag en gång på en båt, som roddes af Lappar. I båten fanns äfven en qvinna, som höll ett spädt barn i sina armar. Då hon varseblef min ovanliga klädedrägt, blef hon så utom sig af förskräckelse, att hon kastade sitt barn i sjön.” En annan Karelare androg åter en så lydande berättelse: ”För många år sedan befann jag mig i en krets af Terska Lappar. Vi sutto och samtalade öfver likgiltiga ämnen, då plötsligt ett slag, liksom af en
319 klubba eller hammare, lät höra sig bakom väggen. Men hvad händer? I ögonblicket digna alla Lappar ned på golfvet, sprättla litet med händer och fötter, blifva sedan orörliga såsom

156 So-called Arctic hysteria, which was known to occur especially among women over 40. According to T.I. Itkonen, it had almost disappeared in the first decades of the 20th century. He cites several descriptions of it by different authors. Itkonen 1948 I: 152; II: 453. (TS)

157 In Raznavolok. See the next page.

158 *knifvar, yxor* ‖ Castrén 1842a: 27: yxor, knifvar

lik. Efter en ſtund börja de åter resa sig och förhålla sig, såsom hade ingen ovanlig tilldragelse egt rum." För att öfvertyga mig om dessa och andra likartade berättelser af de Karelska bönderna, erbjödo sig de Ryska köpmännen att visa mig några prof på de Lappska qvinnornas lättskrämdhet. Dessförinnan undanskaffade han alla knifvar[158], yxor och andra tillhugg, som voro lätt åtkomliga. Derpå trädde han helt hastigt framför en qvinna och slog sina händer tillsamman. Straxt rusade qvinnan lik en furie på honom, ref, slet, slog och piskade honom på det eftertryckligaſte. Efter att sålunda en ſtund hafva misshandlat den arma köpmannen, dignade hon ned på en bänk och utſtod en våldsam kamp innan hon återfick andedrägten. Återkommen till full sans, gjorde hon det beslut, att ej vidare låta skrämma sig. Också aflopp det näſta försöket så, att hon blott uppgaf ett gällt, genomträngande skri. Medan hon gladde sig öfver det
320 misslyckade försöket, viftade den andra köpmannen en näsduk förbi hennes ögon, men sprang i och med detsamma sjelf ur rummet. Nu var det att se, huru qvinnan rusade från den ena till den andra, kaſtade en till marken, slog en annan, slängde några mot väggen, skakade andra från håret. Sittande i en vrå af rummet afbidade jag med otålig ängslan, att ordningen äfven skulle komma till mig. Med fasa ser jag henne slutligen fäſta vid mig sin vildt ſtirrande blick; derpå rusar hon emot mig med utſträckta armar och skall juſt hugga i mitt ansigte med sina naglar, då tvenne handfaſta Karelare i en behaglig ſtund ryckte henne åt sidan. Vanmäktig nedsjönk hon i deras armar. Det troddes att mina glasögon retat henne till detta vilda raseri. Man sökte äfven uppskrämma en ung flicka

på det sätt, att en perta nedfälldes på hennes hufvud. Hon skrek till och sprang ut. Ytterligare slog man med en hammare emot yttre väggen. Den ofvanberörda qvinnan spratt till, men i och med detsamma betäckte någon hennes ögon med sina händer, och då sansade hon sig hastigt. – Dessa fakta[159], huru obetydliga de äfven må vara, torde ändock kunna tjena till bevis derpå, att råa menniskor med lätthet kunna bringas ur sin fattning och råka i ett vanmäktigt tillstånd. Särdeles bör detta gälla om trollkarlar och besvärjare, hvilka genom häftiga extaser och sina själskrafters onaturliga ansträngning ofta våldfört sig emot sin menskliga natur.

321

Men för att återkomma till de Ryska Lapparnes trollkonst, så har jag hos dem icke uppdagat några besvärjelse[-]formler, liknande Finnarnes *läsningar*, utan allenast anmärkt vissa traditionella konstgrepp och symboliska handlingar. Såsom ett bevis på denna art af trolldom, må jag anföra, huru en qvinna i Ryska Lappmarken botade en ledvrickning. Hon förde sina fingrar af och an på det vrickade stället och tycktes likasom leta efter plågorna. Efter mycket letande lyckades det henne äfven att få dem mellan sina fingerspetsar. Derpå klämde hon dem mellan sina naglar, förde dem så till munnen, söndermalade dem mellan tänderna och utspottade slutligen de sålunda tilltygade plågo-andarne. Detta upprepades flere gånger, men dervid förekom ingen läsning, ty qvinnan språkade under hela den löjliga operationen öfver likgiltiga ämnen. Vidare förmår jag ej utreda mig öfver beskaffenheten af de Ryska Lapparnes trollkonst, emedan jag hvarken kunnat samtala med dem så ledigt, som det hade varit af nöden vid utredande af Magins[160] hemligheter, ej heller

322

159 *fakta* ‖ Castrén 1842a: 28: facta
160 *Magins* ‖ Castrén 1842a: 29: Magiens

besökt de delar af Ryska Lappmarken, hvarest trollkonsten hufvudsakligast bedrifves.

Ännu några ord om de Ryska Lapparnes lynne. Det Lappska lynnet är sig temligen lika öfverallt; det är att liknas vid en bäck, hvars böl-
ja flyter fram så sakta, att man knappt märker om den ens rör sig. Ställer sig något större hin-
der i bäckens väg, så böjer den sig vackert åt si-
dan, men kommer ändock slutligen till målet. Så är ock Lappens lynne: stilla, fredligt, efter-
gifvande. Frid är hans valspråk; om frid är hans
första fråga, frid är hans afskedshelsning, frid
323 hans allt. Friden älskar han som modren det barn, hon närt vid sin egen barm. Sagan täljer att i det Lappska landet allt i yttre måtto är na-
ket, fult och fattigt, men tillägger, att i djupet döljes det renaste guld. En skönare skatt kan väl knappt ägas än det fridfulla lugn, hvaraf Lap-
pen är i besittning. Utblottad på de flesta af lif-
vets njutningar, omgifven af en obetvinglig na-
tur, försänkt i armod och elände, är honom beskärd den afundsvärda lott, att med ett orubb-
ligt lugn kunna uthärda alla vedermödor. Han fordrar blott, såsom ett oundvikligt vilkor för sin trefnad, att icke blifva störd i njutningen af sitt lilla, icke rubbad i sina gamla sedvanor eller på något sätt *ofredad*. Den missgynnsamma na-
turen drifver honom ofta till arbete och rörlig-
het, men dessemellan öfverlåter han sig gerna åt ett makligt, eller, efter hans egen terminologi, *fredligt* lif. Han älskar icke vidtutseende planer, kloka beräkningar eller någon slags utåt rigtad verksamhet, utan lefver helst försänkt i en stilla begrundning öfver religiösa föremål eller andra
324 ämnen, som förefinnas i hans lilla verld. – Det torde redan synas af denna korta skildring, att den Finska typen återspeglar sig äfven i det

Lappska folklynnet. Likasom Lappen besitter också Finnen i grunden samma lugna, fridfulla, fördragsamma väsen. Äfven han viker gerna undan, så länge det blott är fråga om en småsak; men gäller det en i hans tanka vigtig angelägenhet, då är han en hjelte. På samma sätt eggas Lappen ſtundom till en ytterligt envis anſträngning, men förlorar lätt den lugna sansen, som sällan öfverger hans manligare broder – Finnen. Den inåtvända själsverksamheten, den lugna meditationen är äfven gemensam för dem begge, men[161] den är dock hos Lappen mera dvergartad än hos Finnen. I djupet af det slutna lynnet döljer sig hos dem hvardera en viss grad af slughet och aktsamhet eller misſtänksamhet – karaktersdrag[162], hvilka dock i vida högre grad tillhöra Lappen än Finnen. Vidare hafva äfven Lapparne sin dryga del af det sorgsna lynne, som karakteriserar[163] Finnarne och den Finska
325 ſtammen öfverhufvud, men den djupa sorg, som skoningslöſt tär på sin egen märg, och blifvit räknad till den ”Finska heroismen”, denna sorg torde ej höra till det Lappska lynnet. Det är under karakteren[164] af ett yttre betryck, som Lappens sorgsna sinne vanligen framträder. Öfverhufvud synes det, som skulle Lappen vara Finnens svagare broder, eller såsom hade han ärft mera af sin moder, Finnen deremot mera af sin fader. – Såsom vi nu i korthet sökt skildra det Lappska folklynnet, sådant röjer det sig äfven hos de Ryska Lapparne på många afsides belägna ſtällen. Men i de byar, som ligga vid den ſtora *Murmanska* ſtråtvägen hafva Lapparne redan börjat träda ifrån sitt ursprungliga skaplynne. Den inre förnöjsamheten har gifvit vika för en yttre, tanklös glädtighet, den ſtilla begrundningen har nödgats lemna rum för en

161 *men [...] Finnen.* ‖ Castrén 1842a: 30: men hos Lappen är den dvergartad, jemförelsevis med den colossala Finska begrundningen.

162 *karaktersdrag* ‖ Castrén 1842a: 30: charaktersdrag

163 *karakteriserar* ‖ Castrén 1842a: 30: charakteriserar

164 *karakteren* ‖ Castrén 1842a: 30: charakteren

praktisk klokhet, det lugna lifvet är utbytt emot en fjäskande rörlighet. Hos dem söker man förgäfves[165] den vekhet i sinnet, den hjertliga välvilja, som så fördelaktigt utmärker andra Lappar. Handelsandan samt den täta beröringen
326 med Ryssar och Karelare har tjenat till att bringa dem ur sitt naturliga oskuldstillstånd. Äfven har det Lappska skaplynnet lidit mycket genom invånarenas[166] beblandning med Ryska Karelare. Men framför allt har den ryska national[-]karakteren[167] intryckt omisskänneliga spår i det Lappska lynnet. I en krets af Ryssar igenkänner man väl alltid den tysta, saktmodiga Lappen, men i förhållande till andra Lappar är han redan en Rysse. Det Ryska språket tyckes han tala lika ledigt, som sitt modersmål. I saknad af egna sånger älskar han understundom att gifva luft åt sina känslor i något Ryskt qväde. Om Söndagarna[168] roar han sig, till och med på den kallaste vinterdag med bollspel och andra af Ryssarna[169] lånade förströelser. Äfven i Lapparnes husliga lif märker man idel Ryska bruk och plägseder, för att ej tala om den Ryska klädedrägten. Hvad vi i det föregående ordat om deras glädtighet, rörlighet, handelsesprit m. m. det är allt en följd af Ryskt inflytande. Man kan i grund af allt detta ej annat förmoda, än att de Ryska Lapparne förr eller senare skola fullkom-
327 ligt assimileras med den Ryska nationen, och det så mycket mera som de ej ens hafva eget bokspråk. De Ryska Lapparnes ringa antal tjenar såsom ett ytterligare stöd för en sådan förmodan. Enligt de uppgifter, jag erhållit af Ispravniken[170] i Kola, utgöres hela den Lappska befolkningen i Ryssland in summa af 1844 själar.[171]

165 *förgäfves* ‖ Castrén 1842a: 31: förjäfves

166 *invånarenas* ‖ Castrén 1842a: 31: invånarenes

167 *national-karakteren* ‖ Castrén 1842a: 31: national-charakteren

168 *Söndagarna* ‖ Castrén 1842a: 31: Söndagarne

169 *Ryssarna* ‖ Castrén 1842a: 31: Ryssarne

170 The title of a district police chief from 1775 until 1917. Большая российская энциклопедия 12: 91 [Исправник]. (TS)

171 From then on, their numbers have remained the same or have decreased slightly. The most recent figures are from the mid-1990s, and according to them there were 1,500–2,000 Saami in Russia. Less than half of them speak the Saami languages any more. Solbakk 2006: 223–225. (TS)

Kanske[172] borde jag ännu tillägga några anmärkningar om de Ryska Lapparnes språk, men det torde redan vara hög tid att tänka på afresan. Låtom oss derföre utan alla omvägar och vidlyftigheter anträda det 150 verst långa hållet till *Kola*. Må vi icke ens fästa någon särdeles vigt vid den omständigheten, att våra renar blifvit rikligen utsmyckade med klockor, bjällror och en myckenhet brokiga remtyg. Vi kunna blott ej med stillatigande förbigå den för Lapplandsfararen ändock ganska vigtiga frågan om väderleken, utan måste anmärka, att den 1 Mars var en i sjelfva Lappland ovanligt ruskig dag. Deröfver anstår det oss likväl ej att föra någon klagan, såvida samma himmelens vrede måste uthärdas af ett nyfödt barn, som i vårt sällskap
328 föres till den hyperboreiska staden, för att der intagas i Herrans församling. Visst är den moderliga famnen mera skyddande än en öppen *keris*; men ehuru vi ännu på sätt och vid äro barn i Lappland, kunna vi likväl med temligen manligt mod vältra drifvorna ifrån oss. Dessutom är det en källa till förtröstan, att vi en gång fått goda renar, och de Ryska Lapparne hafva dertill den berömvärda seden, att köra friskt. Också gingo de två första milen, så att säga, i ett andetag. Så vidt jag kunde se omkring mig för snöflingorna och det inbrytande mörkret, var denna väg öfverallt skogbeväxt. Sedan kommo vi på det vidsträckta *Nuotosero* (Nuotjäyri,) färdades derpå[173] ytterligare tvenne mil, stego så i land och togo nattqvarter vid en brasa på drifvan. Det är intressant att se, med hvilken utomordentlig hastighet den Ryska Lappen tillreder sin brasa. Han täljer några spånor, bryter några qvistar, spjelkar några klabbar, föser allt detta kring en tjäru-stubbe, och straxt har han brasan

172 *Kanske […] tillägga* ‖ Castrén 1842a: 31: Ännu borde vi kanske tillägga
173 *derpå* ‖ Castrén 1842a: 32: derå

färdig. Den duger väl knappt till annat än tobakseld, eller att smälta snö till dricksvatten; men hvad göres honom behof af något bättre,
329 då han ligger insvept i renhudar, fällar och fårskinnspelsar? Enare-Lappen använder vanligtvis mycken tid och möda på sin brasa; den blir ock i samma mon bättre, men är dock intet emot en ordentlig finsk[174] stockeld. Fjäll-Lappen vårdar sig ej om brasa. Då han om aftonen träffar på ett godt bete åt sin ren, gräfver han en grop i snödrifvan och sofver der i god ro intill morgonen. Denna konst är ock att föredraga framför en dålig eld. Har man en god lappmudd, drager den öfver öronen, träder ut armarna och håller äfven dem inom mudden, så kan man rätt väl uthärda en vinternatt på fjället. Men så snart man eger det ringaste tecken till brasa, kläder man gerna den tunga mudden af sig, och då händer det vanligen alltid, att man ej får njuta en så rolig hvila, som det kanske varit påräknadt. Man vaknar genomfrusen och måhända öfversnögad, flyr så till brasan – den är slocknad. Man blåser upp en ny eld, lägger sig och insomnar, för att efter en stund åter vakna i en lika ömklig belägenhet, som förra gången. Sålunda tillbragte jag natten vid vår närvarande hvilostad. När omsider den efterlängtade mor-
330 gonen grydde, fortsattes resan ännu en mils väg på Nuotosero. Ulfvar[175] lupo, likt hundar, på det ödsliga träsket och sneglade glupskt på våra feta renar. De hade under natten legat på lur och ofredat renarne hvilka nu voro trötta och alldeles uthungrade. Komna i land, måste vi således göra halt och låta renarne beta. Renen prisas högt af Lapparne för dess utomordentliga natur-instinkt, till följe hvaraf den genom drifvor af snö kan urskilja om mossa finnes för handen,

174 *finsk* ‖ Castrén 1842a: 32: Finsk

175 Wolf (*Canis lupus*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/fi/nisakkaat/susi. (TS)

så snart den blott sticker nosen i snön. Såvida likväl denna förmåga utgör vilkoret för djurets bestånd och hela tillvaro, är den kanske mindre beundransvärd, än åtskilliga andra egenskaper, som jemväl anträffas hos goda renar. Så har jag icke nog kunnat förundra mig öfver den egenskap, som några renar ega, att de utan det ringaste tecken till väg eller spår sjelfmant, föra sin körare till målet, om de allenast en enda gång förut tillryggalaggt[176] samma väg. Äfven det vittnar om renens goda egenskaper, att han med ett så enkelt ting, som körremmen är, kan läras till att förstå och lyda sin körare. Kastar man
331 denna rem på högra sidan om renen, så löper han åstad, men stadnar åter, så snart remmen blir kastad på den venstra. Denna manipulation tjenar dock till intet då det bär utför backar och berg; ty här följer renen icke körarens, utan sitt eget hufvud, som bjuder honom att sätta af det bästa han förmår. En sådan färd är nöjsam men kan ock stundom blifva ganska farlig, såsom jag sednast erfor uti en backe, hvilken mötte oss efter några timmars färd från det nyssnämnda betesstället. Backen är mycket hög, och stora tallar växa vid vägen, som i många krökningar slingrar sig ned på en elf, benämnd *Nuotjoki*. Oaktadt yrvädret de näst föregående dagarne var vägen mycket hård, ty den skyddades af skogen och vinden hade äfven legat öfver den motsatta sidan af berget. Genom mycket åkande hade på vägen bildat sig smärre afsatser, hvilka likt vågor höjde och sänkte sig hela backen utföre. Här fick min ren det infallet att löpa efter sin ytterSta förmåga. Kerissen flög ifrån den ena afsatsen till den andra, utan att det minsta vidröra mar-
332 ken. När den i nästa afsats[177] åter stötte emot den stenhårda vägen, var det en icke ringa

176 *tillryggalaggt* ‖ Castrén 1842a:33: tillryggalagt
177 *afsats* ‖ Castrén 1842a: 34: afsatts

svårighet att hålla sig i kerissen. Om der ännu råkade växa något träd tätt invid vägen, såsom fallet var mest öfverallt, så måste man skynda sig att vända kerissens botten deremot, emedan annars hufvudet stod i fara. Men hände det att vägen i och med detsamma böjde sig åt motsatt riktning, så skulle man med tillhjelp af händer och fötter eller genom någon häftig kroppsrörelse söka vända kerissen. Ty om des spets kom att löpa bakom trädet, så är ingenting sannolikare, än att dragremmen[178] skulle brista och köraren dragas med hufvudet emot trädstammen. Jag hade lyckligen afböjt en sådan fara och derigenom kommit ur balancen, då kerissen åter så häftigt stötte emot en afsats[179], att jag kastades upp ifrån den och sedan nedföll sidlänges deri. I denna belägenhet hade jag varit alldeles ohjelplig, om icke nästa afsats[180] genom en förnyad stöt lyckligen bragt mig åter i min rätta position. När vi omsider kommit ned på elfven stadnade renen plötsligt, vände sig om
333 och betraktade med synbar förundran den svåra backen. Derefter gick färden mycket beskedligt långsmed elfven ända till vårt nattherberge, som togs i en för resandes räkning särskildt uppbyggt kåta, ej långt från elfstranden.

Följande dag[181] sågos tvenne fremlingar från en hög fjällspets betrakta Kola stad, der den ligger i en däld, från alla håll begränsad af höga berg, samt omsluten af tvenne elfvar: *Tuloma* och *Kola*, hvilka straxt nedanom staden systerligt omfamna hvarandra, för att sedan med lättare mod kunna möta sin död i Ishafvets böljor. Ifrån sjelfva staden resa sig en mängd åldriga byggnader, men snart drages blicken ifrån dessa små hyddor till ett kolossalt[182] tempel från Tsar Peters tid. När man ser denna jättebyggnad från

178 *dragremmen* ‖ Castrén 1842a: 34: körremmen
179 *afsats* ‖ Castrén 1842a: 34: afsatts
180 *afsats* ‖ Castrén 1842a: 34: afsatts
181 *dag* ‖ Castrén 1842a: 35: dagen
182 *kolossalt* ‖ Castrén 1842a: 35: colossalt

ett så långt afstånd, att dess många torn visa sig för ögat, såsom en enda väldig kupol, är man nästan färdig att anse den för ett Lappländskt fjäll.[183] Bredvid detta tempel står ett annat, som både genom sin glänsande yta, och som litenhet
334 erinrar om en nyare tid.[184] Sedan de resande en stund betraktat allt detta, såg man dem med pilsnabb fart sätta sig utför det branta fjället.[185]

183 Castrén means Voskresenskij Church built in 1681–1684 and destroyed by the British fleet in the Crimean war in 1854. It had 19 domes and its height was 37 metres. Никонов 2009. (TS)

184 The Church of the Annunciation, built in 1804. Северная энциклопедия 2004: 390. (TS).

185 The text published in Castrén 1842a ends here. It is followed by the date and the author's name *Kem den 14 Maj 1842. M. A. Castrén.*

III.

Sedan[186] jag sist lemnade Eder en berättelse om mina rese-äfwentyr, har vintern gifvit wika för våren, wåren för sommaren och nu utöfvar hösten sitt kulna herrawälde. Under denna tid har jag från fjällborgen Kola arbetat mig till den mossomgifna staden vid Dvinas[187] stränder, derifrån gjort en lustresa till Terska kusten, sedan dvalts några weckor i en Rysk bondby, och nu befinner jag mig åter i Erke-Engelen Michaels frejdade stad. Att i detalj utföra en beskrifning öfver denna resa, vore för mig lika omöjligt, som för Häfdatecknaren att skrifva en historia, ända från gamle Adams dagar. Minnet är en dålig hjelpreda, då det är fråga om fullständighet af facta, om noggrannhet af tids- och orts-bestämningar. Dock vill jag bjuda till, så vidt det står i min förmåga, att ur den förgångna tidens graf mana fram ett spökeri af små, för mitt egentliga ändamål till mesta parten oväsendtliga tilldragelser, rikligen belönad för min ringa möda, om det kan bereda dig och någon god vän dessutom ett litet tidsfördrif på en ruskig höstqväll. Med glädje flyger minnet tillbaka till den lilla staden bakom bergen, hvarest man emottog oss med den mest förekommande välvilja.

Vi[188] inträffade i Kola straxt före den så kallade *Maslinitsan*[189], som i hela Ryssland är en vecka af jubel och fröjd, hvarmed man vill gå den långa och sorgliga fastan till möte. Utan att iakttaga de vanliga uppvaktnings-ceremonierna, blefvo vi dock öfverallt inbjudna och med hjertlighet bemötta. Under hela veckan gick ingen dag förbi, då vi ej blefvo kallade att taga del i stadens festliga fröjder. Vid dessa tillfällen skulle Natural-Historikern haft den yppersta lägen-

186 The text from here to mscr p. 380 originally belonged to Castrén's letter to Fabian Collan 4 Oct. 1842 (KK Coll. 37.13) and was published in *Helsingfors Morgonblad* 87/1842 (Castrén 1842c). There are some minor differences especially in spelling between the letter and the Castrén 1852b version. Most of them are shown here, but the reader is also advised to consult the volume of Castrén's letters in this series. The first paragraph of the letter and newspaper article (*Sedan [...] välvilja.*) is omitted in Castrén 1852b and it is published here following the spelling of the original letter.

187 The River (Severnaja) Dvina discharges into the White Sea through a wide delta area at N64°45′ E40°2′. (TS)

188 Castrén 1852b continues.

189 In 1842, Shrovetide of 1842 was from Monday, 24 Feb. until Sunday, 2 March (Old Style). Мѣсяцословъ и общй штатъ 1842: IX; Соснина 2001. (TS)

het att ſtudera Ishafvets Ichtyologie, utförd i otaliga folianter af svällande piroger, samt derjemte låna sin uppmärksamhet åt Lapplands Flora, sammanpressad inom permarna af mångfärgade nalifka-flaskor[190]. Äfven fornforskaren kunde här finna talrika föremål för sin vettgirighet, så väl i en mängd föråldrade bruk och plägseder, som och i särskilda dyrbara curiosa, hvilka gått i arf från slägte till slägte. Mig[191] roade det allra meſt att taga i skärskådande de Ryska national-drägterna, i synnerhet dem,
336 hvilka prydde Borgare-fruarne och deras huldа döttrar. Det meſt i ögonen ſtickande var en tröja (schubejka[192]) af rödt kläde eller sammet, prydd med en rik guldbrodyr och glittrande perlor. Tröjan var ganska vid, den saknade ärmar och ſträckte sig ända till rorna. Ej mindre ſtrålande var flickornas hufvudbonad, hvilken äfven omtalas i de Finska runorna och der liknas vid en ”upprättſtående (hellre bakutlutande) molnspets.” Skada att den Finska sångmön ej råkat på infallet att äfven taxera denna koſtbarhet; sannolikt hade hon ej låtit saken passera för ett ”brunt räfskinn”, då plagget ännu i vår perlrika tid betalas med 3 à 500 Rubel. Klädningen är en bred och ſtyf ruſtning, men dess färg var olika, emedan alla från andra orter inflyttade damer bibehållit sin hemorts färg. Ett par hvita lösarmar höra ännu till kompletteringen af det hufvudsakliga i koſtymen. De voro oformligt vida och uppdragna näſtan i jemnhöjd med öronen, samt tjenade till att gifva åt den allra huldaſte tärna ett uttryck af trumpenhet och ſtyfsinthet. Då jag för förſta gången
337 såg ett tåg af unga sjuttonåriga flickor i sådan utſtyrsel skrida gravitetiskt fram, höjande sig vid hvart ſteg på tåspetsarna och blickande med

190 *Наливка* = berry wine, liqueur. (TS)

191 See also Castrén's letter to K.F. von Willebrand, Apr. 4, 1842, in the volume of letters in this series.

192 *Шубейка* (< *шуба*) means actually a short fur coat, but Castrén uses it as a term for some thinner, waist-length clothes. (TS)

förnämt allvar framför sig, tyckte jag mig åskåda ett lustspel, föreställande en jungfrulig stolthet, som grundar sig på fädrens skatter. Till Kola-flickornas lof måste dock anmärkas, att denna theatraliska representation ej utfördes på fullt allvar. Ty då de stränga mödrarnas blickar mot aftonen blefvo rigtade från de kära döttrarna till de ännu kärare the-kopparne svängde sig de nyss så trumpna flickorna gladt och lustigt i hurtiga masurkor.

Men om det lyster dig att skåda dessa fjällens döttrar i sitt rätta element, så följ mig på en promenad till ”Lappska berget”, der man roar sig med ett nöje, som hos oss kallas skrinna backe, på ryska кататься. Hvilket tåg af kavaljerer och damer, ilande parvis i små renslädar utför det branta fjället! Allas anleten stråla af en hjertinnerlig glädje. Gossen fröjdar sig öfver den blixtsnabba färden, ynglingen känner den stolta fröjden att vara sin flickas beskyddande
338 riddare; men hvad kan det vara för en fröjd som sprider en rodnad på flickans kind? Eller är det måhända den bistra kölden, som målar dessa rosor? Detta är visst det naturligaste, ty vi hafva nu 26° R.[193], och flickorna äro klädda i tunna siden-schubejkor, i lätta ljusa kattuns-klädningar med röda förkläden. Om hufvudet bära de blott en bindel; händerna skyddas af svarta sammetsvantar. Men låt oss betrakta tåget närmare. Se der kommer midt i skaran en junker, som spänt en hund för sin ahkia. Så munter färden är för den lilla köraren, så oangenäm är den för hunden, hvilken esomoftast får vidkännas häftiga stötar af spetsen på kerissen. I förtreten spelar hunden sin beherrskare det arga sprattet, att han stadnar midt i backen och lemnar den öfvermodiga tyrannen att tillse, huru han nu månde

193 −32.5° C. Castrén used the Réaumur thermometer. (TS)

värja sig sjelf för andras ahkior. Äfven vi lemna honom åt sitt öde, i hopp, att han vår omsorg förutan hjelper sig ur sin nöd; ty der kommer med pilens snabbhet en lös keris, som ovillkorligt påkallar vår uppmärksamhet. I kerissen sitter en ungersven med sin flicka i famnen. 339 Stolt och säkert styr ynglingen sin släde i alla slingringar och gropar, men flickan – hon darrar af ångest. I den vilda farten har hårbindeln löst sig och lockarna fladdra för vinden. Hon vänder sin lågande blick mot älskaren. Heroiskt slår han sin arm kring flickans lif, men förlorar i detsamma balansen, och den poetiska excessen ändas så, att herrskapet får svalka sina känslor i närmaste snödrifva, till icke ringa munterhet för de kringstående. Nu kommer en modig amazon, som styr sin skuta sjelf och styr den lyckligt hela berget utföre. Hon belönas med hurrarop. Men se här har åter midt i den lysande skaran sällat sig en ahkia, full med trasiga gatpojkar, som skrika, larma, pingla med klockor och bjellror. Berget skallar af skrattsalfvor.

Vi hafva redan stått och betraktat detta lustspel alltför länge, för att ej väcka uppseende. Folkskarorna börja draga sig omkring oss och nöjet är ej mera så lifligt. Från alla håll ljuder det: ”Behagas det att skrinna backe, Ers välborenhet”? ”Min keriss är god” – ”min är bättre” – ”min” – ”min”, o. s. v. Vi[194] 340 draga oss härifrån, så länge det ännu är möjligt.

Den glada veckan är förbi. Månne vi icke nu kunna göra en rund hos stadens högtärade herrskaper och tillse, huru de månde befinna sig efter Maslinitsans fröjder? Bred sitter Doktorn i sin breda divan, talar om tung luft och nödvändigheten att preservera sig emot skörbjugg. Tullförvaltaren klagar öfver den ledsamma

194 *Vi draga oss härifrån* ‖ Letter: Låt oss draga härifrån – Changed by the editor of Hf. Mbl.

tiden, då man icke ens får tullfritt röka tobak. Paedagogen, hans vän, råder honom att röka fritt, menande att Gud förlåter (Богъ проститъ). Sjelf har Paedagogen fått ett illartadt utslag. Ispravniken lider af rheumatism. Sasädateln visar oss gula fläckar på sitt bröſt. Sträptshej'n[195] sitter hos sin hyſteriska dotter. Gorodnitsen[196], Capuciner-Munken[197] m. fl. besväras af hufvudvärk. Huru det ſtår till med Sudjan[198], är svårt att säga, ty han yttrar ej ordet. Samtliga damer sitta hemma och (törs jag säga ut det?) äta kål. Så följer matthet och domning på öfvermåttet af glädje. Emellertid fortfar man att emot oss bevisa samma vänskapliga bemötande. Den som framför alla andra omfattade oss med en ut-
341 märkt väl⁂vilja, var Ispravniken – en man hvars bekantskap lände oss till båtnad äfven i vetenskapligt afseende. Han hade på sitt embetes vägnar lefvat många år bland Samojeder och Lappar, samt kunde således lemna oss många nyttiga upplysningar om hvardera folket. Äfven Paedagogen sökte på sitt vis gå oss tillhanda; han öfvade våra språkorganer vid de Ryska bokſtafs[-]ljuden, handledde oss efter sin förmåga i Ryska grammatiken, samt försåg oss med Rysk lektyr.

Oaktadt den myckna välvilja och tjenſtaktighet, som vi erforo i den Lappländska ſtaden, började jag likväl känna en hemlig längtan till Lapparne sjelfva. Denna längtan var dock högſt obefogad, emedan jag på långt när ännu ej innehade den kännedom af Ryskan, som varit mig nödvändig, då jag ärnade begagna mig deraf till kommunikations-medel vid lärandet af de Ryska Lapparnes munarter. Emellertid företogs en liten utflygt till den närbelägna Lappbyn *Kildin*[199], men byn var för tillfället tom på

195 *Стрянчей*, later *стряпчий*, 'solicitor'. (TS)

196 *Городничий*, police and administrative chief in a district centre 1775–1862. Яновскій 1893. (TS)

197 According to Castrén's letter to K.F. von Willebrand of 4 Apr. 1842 (see the volume of letters in this series) the monk was Polish and had been deported to Kola because of his participation in the Polish revolt of 1830.

198 *Судья*, 'judge'. (TS)

199 Situated on Kildin Island in the Barents Sea, at N69°19′18″ E34°20′42″. (TS)

innevånare och vår planlösa färd bestraffades
342 så, att vi nödgades återvända med nästan
oförrättade ärender. Men hvar var bya-folket? Största delen hade begifvit sig att skjutsa de så kallade *Murmanski*[200] till Ishafvet, och återstoden af befolkningen tågade under vår vistelse i Lappbyn till Kola, för att se och högtidligen emottaga den ditförväntade archangelska Guvernören.

Det var vår afsigt i begynnelsen att välja Kola till ett slags medelpunkt för våra excursioner i Ryska Lappmarken och derifrån med första öppet vatten begifva oss öfver Mesen[201] till Samojederna; men från Petersburg inlupo underrättelser, som förmådde oss att ändra denna plan och ifrån Kola allra först begifva oss till Archangelsk[202]. Här ärnade vi nemligen undangöra en preliminärkurs i Samojediskan under ledningen af Archimandriten Winjamin[203]. För att hinna med detta studium och tillika före vintern kunna verkställa den Samojediska resan, sågo vi oss föranlåtna att använda vida mindre tid på Ryska Lappskan än det i början var påräknadt.
343 Vi måste således lemna Semio-
stroff[204], Muotka med flere norr om Kola belägna Lappska orter obesökta, och fingo nöja oss med en kort vistelse hos de Lappar, som lågo i vår väg emellan Kola och Kandalaks[205]. Här finnes väl endast en ordentlig Lappby men vid de allmänna poststationerna lefva en eller flere lappfamiljer från skilda landsändar. Vid hvarje station finnes åtminstone en välförsedd stuga, och vi hade följaktligen under denna resa ganska beqvämt kunnat studera den Ryska Lappskans särskilda munarter, med undantag af den Terska dialekten, om[206] icke olyckan fogat att vi nu skulle råka ut för den Murmanska folkvandringen,

200 See below.

201 Mezen' is a town of at the mouth of the river of the same name, N65°50′39″ E44°14′47″. In Castrén's time it had ca. 1,600 inhabitants. Статистическія таблицы 1840: 2. (TS)

202 Arxangel'sk, governorate centre near the mouth of the River Dvina at N64°32′23″ E40°31′12″. (TS)

203 *Archimandriten Winjamin* ‖ Letter: en Archimandrit vid namn Winjamin, hvilken deltagit i en mission för de i Mesenska kretsen boende Samojeders omvändelse, lärt sig deras språk, författat derå en Grammatik och ett Lexicon samt öfversatt de fyra Evangelierna, hvilka samtliga arbeten ännu ligga i manuscript

204 Semiostrovskoe used to be situated on the northern coast of the Kola Peninsula, at the mouth of the River Xarlovka, N68°46′51″ E37°19′53″. Атласъ Маркса 1910: 16. (TS)

205 Kandalakša (Kar./Ru.)/Kantalahti (Fi.), a town at N67°8′57″ E32°24′20″. (TS)

206 *om [...] att* ‖ Letter: men olyckan fogade, att – Changed by the editor of Hf. Mbl.

som var oss till icke ringa hinder i våra litterära företag.

De så kallade *Murmanski* (ordet är ett mixtum compositum af *morje*[207] och *man*, betyder således ethymologiskt *hafsmän*) äro till en del Ryssar, till en del Karelare och Lappar, samt färdas i slutet af Mars och början af April till Ishafvets ſtränder för att der idka fiske under våren och sommaren. Kommande ända från
344 trakten af Onega[208] och Kem[209] ſtyra dessa Murmanski sitt tåg öfver Kandalaks och Imandra[210] upp till Rasnavolok[211], som är en poſtſtation[212] 11 mil söder om Kola. Här fördelar sig tåget i tvenne flockar. De som fiska i hafsfjordarne mellan Kola-viken och Norrska gränsen, fortsätta sin färd upp till Kola och derifrån vidare framåt. De åter, som fiska emellan Kola och Svjatoi-Nos[213] fara från Rasnavolok rakt till[214] sin beſtämmelseort, utan att besöka Kola. Hela hafskuſten från Norrska gränsen till Svjatoi Nos är bekant under namn *Murmanska ſtranden*[215], hvartill ännu i dagligt tal räknas en del af *Terska ſtranden*, under hvilket namn man annars förſtår Hvita Hafvets veſtra kuſt[216]. Det nyssnämnda tåget af Murmanski utgöres till det meſta af legofolk. Sjelfva segla husbönderna i Juni och Juli månader med smärre fartyg, som efter sin olika ſtorlek och konſtruktion kallas *lodjor*, *katschmaror* och *snäckor*[217], för att afhämta fisken och öfverföra bröd för följande årets behof. Somliga åtnöja sig att qvarſtadna
345 vid[218] sina fiskelägen inemot slutet af Augusti, då fiskeriet upphör; andra åter fortsätta färden till Vadsö[219], Hammerfeſt[220], Tromsö[221] och andra Norrska hamnar, föra med sig mjöl, gryn, ravenduk, rep, hampa, fiskflott, tvål med flere varor, dem de utbyta emot torsk, räfskinn,

207 [море]

208 Lake Onega (Ru.)/Oniegu (Ka.)/Ääninen (Fi.) is in Russian Karelia at N61°37′ E35°41′. (TS)

209 Kem' (Ru.)/Kem(i) (Fi.) is ca. 60 km west of Soloveck on the western shore of the White Sea in the estuary of the River Kem', N64°56′56″ E34°36′58″. (TS)

210 The village of Imandra on the eastern shore of the lake of the same name at N67°51′2″ E33°15′28″. (TS)

211 This post station was at the northern end of Lake Imandra and must not be confused with places of the same name on the western and southern shores of the White Sea. (TS)

212 *poststation* ‖ letter: post-station

213 Cape Svjatoj Nos on the northeastern coast of the Kola Peninsula at N68°8′54″ E39°46′16″. (TS)

214 *till [...] Kola* ‖ Letter and Hf. Mbl.: till sin bestämmelse-ort.

215 The Murman shore means the northern coast of the Kola Peninsula as far as Cape Severnyj Nos. Северная энциклопедия 2004: 591. (TS)

216 The Ter shore means the southeastern and southern shore of the Kola Peninsula from Cape Severnyj Nos to the River Varzuga. Северная энциклопедия 2004: 944. (TS)

217 *lodjor, katschmaror och snäckor* ‖ Letter: *lodjor* (лодя), *katshmaror* (качмара?) och *snäckor* (шняка) See also the diary fragment from 1842 below in this volume.

218 *vid [...] fiskelägen* ‖ Letter: vid sitt fiske-läger – Changed by the editor of Hf. Mbl.

219 Vadsø on the southern shore of the Varanger Peninsula in Norway at N7842410 E1055376 (N70°4′49″ E29°43′51″). (TS)

rumm, kaffe, the, socker, och andra specerier som hafva god afsättning i hemorten.

Men för att fullfölja händelsernas episka gång, skola vi säga vännerna i Kola ett farväl! och sedan i behörig ordning afresa. I detsamma vi skulle göra uppbrott öfverraskade oss en ſtor del af ſtadens icke obetydliga embetsmanna-personal med ett besök, tömde ett glas för vår välgång och ledsagade oss vid den slutliga afresan ett godt ſtycke på vägen. Sedan vi ändtligen nödgats taga det ſiſta afskedet af dessa oss uppriktigt tillgifne vänner, fortsattes resan under en ſtjernklar af norrsken flammande himmel till den förſta poſtſtationen[222] *Kitsa* (Kjeddjam)[223], 30 verſt från Kola. Komna på backen blefvo vi varse något svart, som likt ett bårtäcke vidt och bredt betäckte den hvitskimrande snön. 346 Vi gingo att förskaffa oss upplysning om denna spökelse-scen och funno här några tjog sofvande, väl bepelsade Murmanski, hvilka i briſt på utrymme i ſtugan nödgats lägra sig på drifvan. Vi skulle träda in i ſtugan, men vid hvarje försök att få faſt fot på golfvet ljöd oss till möte ett *aj!* ett *oh!* ett *чертъ!* eller en ännu kraftigare interjektion, om tillfälligtvis något parti af de sofvande kom att sitta hårdt emellan. Ur ſtånd att sjelfva få något fotfäſte på golfvet anmodade vi Jemſtschiken[224] att vara oss behjelplig. Hans dundrande *Blahorodnie*[225] *ljudi!* väckte ögonblickligt värden, som icke blott lotsade oss fram genom den Murmanska skärgården, utan äfven utrymde en bänk till vårt hvilo-läger. Om morgonen väcktes jag af ett förfärligt skrikande, handklappande och fotſtampande. Af fruktan att min redan i kerissen illafarna rygg vore hotad af någon fara haſtade jag att ſtiga upp och ſtälla mig i försvarsskick.

220 The present city of Hammerfest on the northern coast of Norway at N7862774 E819889 (N70°39′48″ E23°40′55″). (TS)

221 The present city of Tromsø at N7731678 E653476 (N69°38′56″ E18°57′24″)

222 *poststationen* ‖ Letter: post station

223 Mokraja Kitsa south of Lake Kitsa at N68°37′50″ E33°16′11″. (TS)

224 *ямщик*, ‘coachman’ (TS)

225 *Blahorodnie ljudi!* ‖ Letter: Благородные люды!

226 −37,5° C.
227 Mscr: värme-/graden
228 At the northern end of Lake Pulozero at N68°27′9″ E33°17′26″. See Fellman 2008: 6. (TS)
229 *husbondsfolket* ‖ Letter: husbondafolket

Snart blef jag dock varse att min räddhåga var ogrundad. Den nattliga kölden, som enligt de thermometer-observationer, jag kunde anſtälla med tillhjelp af min näsa, torde varit vid pass
347 30° R.[226], hade genomträngt den Murmanska kolonins skinnpelsar och man var i briſt på eld och brännvin nödsakad genom slika palliativer söka återvinna den nödiga värmegraden[227]. Sedan ſtugans redan förut talrika inhysingar blifvit förökade genom den exsulariska kolonins inträngande, var rummet så uppfyldt af menniskor, att man ordentligen ſtridde om plats, och det blef den svages lott att jagas på backen och der intaga sin frukoſt eller oäten begifva sig å färde. Att i denna hvimmel begynna med några litterära företag, hade varit lika dåraktigt, som omöjligt. Vi begåfvo oss alltså ännu samma morgon åſtad, i hopp att på näſta ſtation finna ett mindre bullersamt ſällskap. Men i denna förhoppning blefvo vi fullkomligt bedragne. Ty då vi kommo till Angesvarre[228] (22 verſt från Kitsa), funno vi åter ett fullt hus af Murmanski, hvilka samtligen deltogo såsom handlande personer i en representation, hvilken kunde kallas *Kittelſtriden*, emedan här ſtriddes om rättigheten att få kitteln på elden. Emedan alla hade ungefär lika ſtor och lika liten rättighet härtill, ville naturligtvis ingen maka åt sig, ehuru mycket
348 man ordvexlade, knuffades och advocerade. Följande rättsprinciper tycktes likväl i berörda hänseende vilja göra sig gällande inom den Murmanska korporationen. §1. Ho som ingen ved på elden bringat, vare från elden förviſt. §2. Ho som kokar soppa på bröd vike för den som fisksoppa kokar. §3. Vike qvinnan för mannen, och pilten för qvinnan. §4. Legohjonen vike för husbondsfolket[229]. §5. Afgöre husbönderna

inbördes och legohjonen inbördes, i hvilken ordning de enhvar sin kittel på elden sättja må. Dessa paragrafer i den Murmanska kittelbalken äro påtagligen alltför otillräckliga, och det vore derföre önskligt att en Lykurgus[230] skulle uppträda inom det Murmanska samhället och lika förträffligt reglera dessa förhållanden, som fordom den Spartanske lagstiftaren i sin stat ordnade samma kinkiga kapitel. – Men vi lemna Murmanski på Angesvarre att der för tillfället stifta provisoriska lagar, och begifva oss att åskåda nya scener. Sådana erbjuda sig i mängd på vägen emellan Angesv[arre] och Maanselkä[231]. Emedan Maanselkä är en temmeligen ansenlig by hade kittelstriden här ej vållat så stort
349 dröjsmål för Murmanski, som på Angesv[arre], hvarföre vi straxt efter vår afresa från sistnämnda station började möta skaror af dessa Ishafsfarare. De färdades 20, 30, ända till 50 personer i skocken och bestodo af män, qvinnor, åldriga gubbar, unga gossar och flickor. De flesta släpade efter sig en liten rensläde, hvarur framskymtade pelsar, limpor, båtsankare, kittlar m. m. Stundom hade tvenne förenat sig om en keris, som de antingen framsläpade gemensamt eller turvis, och ej sällan mötte man kerisser, som drogos af hundar. Mer än en gång anmärkte jag äfven att en ungersven utom det öfriga bagaget hade i sin ahkia en tärna, som förmodligen insjuknat under den mödofulla färden. Skarorna framryckte merendels under sång och ett högljudt skrål. De flesta anleten uttryckte trotts och oförvägenhet. Många bandit-fysionomier röjde sig i hopen, och de trasiga kläderna, orenligheten samt en i allt rådande vårdslöshet, i förening med det vilda skrålet och de fräcka sångerna, gåfvo det hela utseendet af ett

230 Lycurgus, mythical king and lawmaker of Sparta in the 8th century BCE, known especially from the works of Xenophon. Cartledge 1998: 84, 128–129. (TS)

231 Maselga/Maaziell'k at N68°14′33″ E32°57′30″. Kulonen & al.: appendix map.

röfvare-tåg. Emellertid var det för omvexlingens skull roande att se detta lif och denna rörlighet på Lapplands öde stigar.

350 Vi kommo till *Maanselkä* eller *Maasesiid*. Denna benämning är påtagligen Finsk, och äfven många andra ortsnamn anträffas både på östra, vestra och södra kusten af Hvita Hafvet, ja in i sjelfva Lappland, hvilka leda sitt ursprung från Finskan. Detta synes leda till bekräftelse å den af Sjögrén uppställda hypothes, att "Karelarne engång utsträckt sina boningsplatser – – – igenom hela den Kolska kretsen ända till Norra Oceanen." Sjögrén grundar denna hypothes mindre på orters Finska benämningar, än på det inflytande, Finska språket påtagligen utöfvat på Ryska Lappskan, samt på en gammal tradition om en Valit eller Varent, "en namnkunnig herrskare[232] i *Karela* eller *Kexholm* och vasall under *Novgorod*", hvilken skulle eröfrat "*Lappland* eller det *Murmanska landet*" och tvungit Lapparne att betala tribut till Novgorod.[233] Hvad vigt man äfven i öfrigt må tilldela denna tradition, åberopad vid ett gräns-konvent emellan Ryssland och Danmark af de Ryska sändebuden, så bevisar den dock föga i afseende å Ryska Lappmarkens kolonisation af Karelare. – Om det är
351 lofligt att i detta dunkla ämne yttra någon mening, så finnes min uttalad i nedanstående rader:

Såsom man kan sluta dels af muntliga traditioner, dels af skriftliga urkunder, hafva Finnar, särdeles af den Karelska stammen, ofta i äldre tider gjort ströftåg till Lappland icke i afsigt att der bosätta sig, utan endast för att vinna byte. Stundom hafva rätt väldiga strider blifvit kämpade, vid hvilka naturligtvis Lapparne enligt sina egna berättelser behållit öfvervigten.

232 *herrskare* ‖ Letter: ~ (владѣтель)
On Valit/Varent, see also Baer 1844: 73–74.

233 Branch 1973: 203, 268 cites here Sjögren's work *Bemerkungen über die zum Grossfürstenthum Finnland gehörigen Lappmarken* published in 1830. (TS)

Något dylikt ſtröfveri ligger sannolikt äfven till grund för den varentska traditionen. Men så väl enligt Lappska och Finska traditioner, som till en del hiſtoriska vittnesbörd och för att sluta af det ännu gängse förhållandet, hafva enskilda Finska familjer under oroliga tider och missvextår inflyttat till Lappland, blott i den fredliga afsigt, att här nedslå sina bopålar. Om man vid valet af boningsſtälle tilläfventyrs kommit att göra intrång i Lappens häfdvunna rättigheter till skogsmark, fiskevatten m. m., så har saken vanligtvis blifvit afgjord genom en liten skärmytsling, i anledning hvaraf många orter i det
352 nordliga Finland enligt traditionen blifvit benämnda *Riitasaari*, *Torajärvi* m. m. Men när dette ibesittningſtagande ej skett till men för landets fordna innevånare, hafva Finnarne fått oſtördt bygga och bo, om äfven Lapparne med sneda blickar betraktat deras företag.[234] I händelse de förſta koloniſternas anſträngningar blifvit krönta med framgång, så har ryktet härom ditlockat äfven andra bebyggare, och på detta vis skall mera än en Finsk koloni, enligt traditionen, hafva bildat sig i Lappland. Exempelvis må jag nämna kolonierna i Enare, Alten, Pulmak[235], Seida[236] samt äfven Karasjoki. Alla dessa hafva väl i sednare tider uppſtått, men det nyssnämnda sättet för deras uppkomſt torde gälla om alla tider. Få och i ryska Lappmarken ingen enda af dessa kolonier har det lyckats att bibehålla sitt språk och blifva sin nationalitet trogna, hvilket synes bevisa att de invandrande Finska koloniſters antal ej varit alltför betydligt, ännu mindre så ansenligt som Sjögrén synes antaga, då han påſtår, att Karelarne fördrifvit Lapparne från hela södra och öſtra delen af Kolska kretsen samt sjelfva tagit landet i

234 The Finnish settlers and the Saami could indeed live without disturbing each other, but in several cases the Saami appealed in court because settlers had violated their rights to the land. Enbuske 2008: 164–192. (TS)

235 Polmak (No.)/Buolbmát (SaaN) in Norway at N7826501 E991545 (N70°4′15″ E28°0′26″)

236 Seida (No.)/Sieiddá (SaaN) at N7845361 E993304 (N70°13′53″ E28°9′33″). (TS)

237 Letter: SV ‖ Castrén 1852b: 155 sydost

238 The parish of Ylitornio (Fi.)/Övertorneå (Swe.) on both sides of the River Tornionjoki was divided by the 1809 border between Sweden and Finland/Russia. Its centre on the Finnish side is at N7358942 E350769 (N66°18′52″ E23°40′11″). (TS)

239 Called Muonio at present, at N7541384 E360556 (N67°57′11″ E23°40′11″). (TS)

240 *uppdagas […] stamfäderna* ‖ Letter: uppdagas, och de utreda, att stamfäderne – Changed by the editor of Hf. Mbl.

241 Rovaniemi is at N7375638 E443436 (N66°29′41″ E25°43′44″). (TS)

242 Present-day Keminmaa at N7301261 E387770 (N65°48′47″ E24°32′41″). (TS)

243 Alatornio at N7303913 E370140 (N65°49′48″ E24°9′25″). (TS)

244 Tervola is on the River Kemijoki, N7330899 E400583 (N66°4′59″ E24°48′7″). (TS)

245 Karelians are considered to have settled in Lapland especially in the 12th until 14th centuries. Later they had to withdraw because of a wave of migration from western Finland. Enbuske 2008: 78–81. (TS)

353 besittning och derpå framträngt ännu högre upp mot norden. I sådant fall hade väl ej det styfva Finska national-lynnet kunnat uppfrätas af det äfven i andelig motto vida underlägsna Lappska folket. Och hvad det beträffar, att dessa Karelare sedermera i sin ordning blifvit af Ryssarne utträngda åt [sydvest][237]. och derigenom bidragit till att ”befolka de östliga delarna af Kemi-Lappmark”, så är denna hypothes alldeles obestyrkt och motsäges af den svaga Ryska kolonisationen i Lappmark. Obestridligt är det likväl, att invånare vid Kemi och Torneå elfvar utgöra en blandning af *Savolaksare*, *Karelare* och *Lappar*. Det Savolaksiska elementet är öfvervägande högre upp mot norden, i Kemiträsk, Sodankylä, Öfver-Torneå[238], Muonioniska[239]. Denna kolonisation kan ännu genom familje-traditioner till en del uppdagas[240], hvilka utreda, att stamfäderna invandrat på skilda tider, från skilda orter och af särskilda orsaker, men vanligast under krigsoroligheter eller missvextår. Den Karelska stammen är mäktigast i Rovaniemi[241], Kemi[242] och Neder-Torneå[243]. Dess invandring är svept i dunkel, men sannolikt
354 tyckes det mig, att ifrågavarande kolonister småningom inflyttat från nuvarande Kemska kretsen, först och mäktigast befolkat Rovaniemi samt derifrån framträngt till Terwola[244], Kemi och Neder-Torneå. Detta har af ålder varit en temligen allmänt stråtväg vid Karelarnes handelsfärder, hvilka måhända äro en förnyad form af deras fordna vandringar och ströfverier inom det Finska området. Anmärkningsvärdt är det åtminstone, att Karelska kolonisationen upphör med Rowaniemi.[245] I det af naturen i flere afseenden gynnade Kemiträsk finner man knappt spår till en beblandning med Karelare, och just

denna ort hade bordt tjena Karelarne till den förnämsta tillflyktsort, om de från Ryska Lappmarken blifvit till Finland undanträngda. Men att invånarne i Kemi, Torneå och Rowaniemi verkligen äro befryndade med Ryska Karelare bevisas af flera sammanträffande omständigheter. Påfallande äro i detta afseende åtskilliga språkegenheter, bland annat pronomina-personalia: *mie*, *sie*[246], verbal-ändelsen *-oitsen* (-öitsen)[247], adverbial-ändelsen *-sta*[248] (för -sti i
355 Torneå) och många enskildta ord, som annorstädes ej anträffas. Den äldre klädedrägten är hos hvardera folket så lika, att jag och en annan jemte mig för några år sedan ansåg en bonde från min födelseort Tervola för en Rysk Karelare. Samma likhet röjer sig i åtskilliga redskaper och husgerådssaker, såsom slädar, båtar, lior, skåp m. m.[249]

Om det i grund af föregående anmärkningar är mindre troligt, att Ryska Lappmarken någonsin varit talrikt, och dess sydliga del uteslutande befolkad med Karelare, så skönjes här dock mest öfverallt, särdeles inom den sydliga delen af Kolska kretsen, en blandning af Lappska och Karelska elementer. Den röjer sig ej blott i språket, utan äfven i kroppsbildning och anletsdrag, i boningssätt och seder. Så voro Lapparne i Maanselkä af en mycket reslig vext, hade rena ansigtsdrag och ej denna fina, gnällande stämma, hvarpå man genast igenkänner Lappen, utan en grof bas. De bodde till en del i rökpörten, till en del i Karelska stugor och hade i decennier bebott samma ställe, hvilket ej är Lappens sed. Språket var öfversvämmadt af Ka-
356 relska ord och talesätt. Väl kunde det icke ens här lyckas oss att göra detsamma till föremål för ett ordentligt studium, emedan i hvarje stuga

246 The pronouns *mie* and *sie* are still considered a Karelian feature today (see e.g. Lehtinen, T., 2007, 274.) (KH)

247 The same derivational suffix is also known in other dialects of Finnish, but the combination of the consonants *-ts-* is characteristic of some dialects from the Karelian Isthmus. In the western dialects, there is *-tt-* instead (see maps 8–10 in Kettunen 1940). The 'Karelian' variant has also been established in Standard Finnish, although instead of *-oitse-*, usually the shorter suffix *-oi-* is used nowadays. Cf. *tupakoitsen*, *tupakoin*. Häkkinen, K., 1994: 431. (KH)

248 The elative ending is relatively commonly used as a derivational suffix to produce adverbs both in dialects and old literary Finnish (see e.g. Nikkilä 1994: 252–254). Thus, this feature is not typical of Karelian only. (KH)

249 Castrén's view of the colonization history of Finnish Lapland is derived from Jacob Fellman, but present-day research does not confirm it. The origins of settlement were in different regions and the Karelian influence in the Rovaniemi area is considered to have been relatively weak. Karelians came to the Kola Peninsula in the 11th century, and more extensive Karelian, Finnish and Russian settlement began in the second half of the 19th century. Vahtola, J., 1996: 143–145; Ruotsala 2005: 161–162 (TS)

fanns ett ſtörre eller mindre antal Murmanski, som drefvo någon slags nålhandel med Lapparne; men vi hörde här åtminſtone Lappskan talas och dröjde äfven af denna anledning några dagar i byn.

Det vore sannolikt af ringa intresse att uppräkna en mängd Fennicismer, dem jag antecknat i Maanselkä. I dess ſtälle vill jag skrifva ett omdöme öfver den Ryska Lappskans allmänna beskaffenhet, hvarunder dock den Terska dialekten, såsom alldeles okänd ej är inbegripen. Ryska Lappskan erbjuder i grammatikaliskt hänseende icke så väsendtliga olikheter från de öfriga Lappska dialekterna, som man vanligen antager. Den närmar sig till en del Fjäll-Lappskan, till en del Enare-dialekten och ligger på många orter midt emellan dem båda. Dess egendomliga karakter beſtår visserligen äfven i smärre form-skiljaktigheter, men förnämligaſt i ändelsernas förkortning. Slutvokalen har öfverallt gifvit vika för de Ryska halfljuden *ъ* och *ь*. Den i andra dialekter vanliga konsonantförſtärkningen förekommer här mera sällan. Likaså finner man ej i denna munart den oändliga mängd vokal-modifikationer som anträffas i Fjäll-Lappskan samt i synnerhet uti Enare-dialekten. I formrikedom kan den ej mäta sig med Finnmarkska, än mindre med Svenskt-Lappska dialekten. De Ryska Lapparna indela sjelfva sitt språk i trenne hufvud-dialekter, bland hvilka en förekommer i Petsingi[250], Muotka, Patsjoki, Synjel, Nuotosero, Ekoſtroff[251], Babia[252], en annan i Semioſtroff, Lävosero[253], Woronesk[254], Kildin, Maanselkä, och den tredje på Terska halfön emellan Svjatoj Nos och Ponoj[255]. Då jag ej besökt alla dessa orter, kan jag ej heller borga för indelningens

357

250 Pečenga (Ru.)/Petsamo (Fi.) at N69°32′40″ E31°12′49″. (TS)

251 Èkostrov (Экостров) at ca. N67°37′25″ E32°42′24″. Kulonen & al. 2005: appendix map where it is incorrectly spelled 'Jokostrov'. (TS)

252 A'kkel/Akkala. (TS)

253 Ljavozero (Лявозеро) (Ru.)/Lejjaavv'r at N68°14′5″ E36°17′38″. On Kulonen & al. 2005: appendix map erroneously spelled Levozero. (TS)

254 Voronežskij used to be situated on the Kola Peninsula at the location where the River Lan'iok joined the River Voron'ja, ca. N68°45′ E35°34′. Атласъ Маркса 1910: 16. (TS)

255 The River Ponoj discharges into the Barents Sea just south of the easternmost point of the Kola Peninsula at N66°58′55″ E41°16′58″. (TS)

rigtighet och måste, hvad särskildt Babinska Lappskan beträffar, yttra den mening, att denna dialekt måhända med större skäl kan föras till den sednare med Finskan mera uppblandade klassen. Det var egentligen den första af dessa hufvud-dialekter, som åtminstone på de orter vi undersökte densamma, låg midt emellan
358 Fjäll-Lappskan och Enare-språket. Den andra aflägsnar sig något från hvardera. Samtliga det Lappska språkets dialekter komma väl temligen nära öfverens, om man abstraherar från de främmande elementer, som de enhvar på sitt vis från skilda språk upptagit. Men Lapparne hafva haft den olyckan att komma i nära beröring med främmande folkslag, medan deras språk ännu var i sin spädaste barndom, och häraf har följden varit den, att språket ej blott upptagit en gränslös mängd fremmande ord, utan äfven i många grammatikaliska hänseenden gestaltat sig efter främmande mönster. Just denna inverkan från skilda håll begrundar olikheten emellan de Lappska dialekterna. Så röjer sig i den förstnämnda af Ryska Lappskans munarter ej blott Ryskt och Finskt inflytande utan äfven en inverkan af Norrskan. Den andra hufvud-dialekten har åter varit mera utsatt för Ryskt och Karelskt inflytande. På somliga orter är det Ryska elementet starkare, på andra, särdeles i Akkala-Lappmark, har Karelskan mäktigare inverkat. Vill man engång komma det Lappska
359 språkets urtyp på spåren, så kan det endast ske derigenom, att man underkastar de enskilda dialekterna en noggrann jemförelse och vid alla sig företeende olikheter oväldigt pröfvar, om de kunna genom främmande inverkan förklaras – en skärseld, som sjelfva Finskan ännu kunde tåla vid.

Af fruktan att blifva mera vidlyftig än tillbörligt, vill jag afbryta dessa anmärkningar och utan vidare uppehåll begifva mig till Rasnavolok (*Rasnjarg*) för att tillse om ej Lappska språkets studium på denna station må med någon större framgång kunna bedrifvas. Allt förgäfves[256]! Här om någonstädes kunna vi med Karamsin[257] utropa:

> Hvad blandning utaf folk och drägter,
> Af stammar, stånd och dialekter![258]

Ty då alla Murmanski, som i det föregående nämndes, måste färdas genom Rasnavolok, då vidare skjuts-Lappar ligga de längre vesterut farande fiskare på denna station till möte, så kan man lätt föreställa sig, hvilken rörelse här eger rum under den Murmanska folkvandring-
360 en. Det skall för några år sedan hafva tilldragit sig, att 1200 personer på samma gång varit lägrade vid denna station[259]. Dermed likartadt var väl förhållandet ej mer, men ändock befanns antalet af menniskor vara mera än tillräckligt för att uppfylla ett par trånga stugor. I en af dem utrymde tvenne Kolska köpmän, som lågo på stationen och sålde bröd åt Murmanski, för vår räkning ett hörn, hvarest jag ihärdigt fasthöll mig närmare ett dygn, med papper och blyertspenna i handen. Det var i samma hörn jag så när hade delat Orphei[260] öde och blifvit[261] söndersargad af en rasande qvinna.[262] Denna[263] obehagliga omständighet, förmådde mig att påskynda afresan[264] från Rasnavolok till Rikkataival (*Rik-suolo*)[265].

Den lappska naturen, som under vår färd ända från Kola haft föga anmärkningsvärdt att erbjuda, började nu åter visa sig från sin

256 *förgäfves* ‖ Letter: förjäfves

257 The Russian writer and historian Nikolaj Mixajlovič Karamzin (1766–1826), was known as a representative of conservative Tsarist ideology, a dominant figure in Russian literature during the first decades of the 19th century. He was a widely travelled person with personal contacts with several West European writers and philosophers. Schönle 2004; Terras 1991: 155–159; (TS)

258 Letter: Какая смѣсь одеждъ и лицъ / Племенъ, наречій, состояній!

The quotation is not from Karamzin but instead from Aleksandr Sergeevič Puškin's (1799–1837) poem *Братья разбойники* (1825). Пушкин, А.С., Собранные сочинения в 10 томах , т. 3: http://rvb.ru/pushkin/01text/02poems/01poems/0787.htm. (TS)

259 *denna station* ‖ Letter: Rasnov[olok] – Changed by the editor of Hf. Mbl.

260 Orpheus of Greek mythology was torn into pieces by a crowd of bacchants after attempting to fetch his beloved Eurydice back from the Underworld. Harrauer – Hunger 2006: 381. (TS)

261 *och blifvit* ‖ Letter: att blifva – Changed by the editor of Hf. Mbl.

262 See previous chapter.

263 In the article in Hf. Mbl. there is a footnote by the editor here: Suomi 1842, h. IV, s. 27 ff. referring to Castrén 1842a.

264 *afresan* ‖ letter: vår afresa

265 In the letter also with the Russian name Voron'eozerskaja.

kolossala sida. Man har i Lappland hvarken sommar eller vinter att söka det natursköna i en rik omvexling af föremål och en sträng begränsning af den förhandenvarande taflan, såsom jag
361 skulle definiera det *täcka*, det *vackra*, det som vanligen kallas skönt. I Lappmarken anträffas det sköna, om det annars ej är förvist från detta land, i det täckas raka motsatts, det *omätligt enahanda*. Vi befinner oss nu på *Imandra* sjö och skåda rakt framför oss fjärdar, åt hvilka ögat förgäfves söker någon annan begränsning, än den dunkelblåa horizonten; åt venster resa sig de dunkla molnlika konturerna af jätte-fjället *Umptek*.[266] Så enformig och chaotisk denna anblick äfven må vara, så verkar den dock med en underbar makt på det menskliga sinnet. Trotts allt sitt filosoferande är och förblir menniskan sådan, att hon igenkänner Skaparens hand tydligare i det stora och kolossala, äfven om formen der ej blifvit så tydligt utritad, än i det lilla och dvergartade, vore det än aldrig så form-fulländadt. Men skulle det tyckas någon, att en natur, sådan som den närvarande, måste förefalla död och verka tryckande på sinnet, så må man blott föreställa sig, att luftens vindar spela på de vidsträckta fjärdarna, eller att åskan dånar på de
362 skyhöga fjälltopparna och man skall ej sakna lif. Men den som ej finner behag i et sådant lefverne må färdas här om vacker vinternatt, då himlen lågar af stjernor och norrsken. Så långt man förmår skåda framför sig ser man på hvarje punkt af det omätliga snöhafvet en viss obetydlig rörlighet, en fin dallring, så förtjusande, att hela ens väsende hotar bortsmälta vid dess åskådning. Vill man åter rigta blicken på fjälltopparna, så ser man dem omhöljda af ett fladdrande sken, som synes flyga upp ur sjelfva

266 Umptek (Kildin Sa.)/Xibiny (Ru.) at N67°44′15″ E33°34′39″. Its highest point is ca. 940 m above sea level. (TS)

fjället, likt lågan ur kratern på ett eldsprutande berg. Skenet sprider sig öfver hela himlen, fladdrar någon tid och försvinner, för att efter en stund på samma sätt åter uppstiga och försvinna. Med ett ord, nog finner man det natursköna så i Lappland som Italien[267], blott man helt anspråkslöst upplåter sitt sinne för dess intryck och ej mästrar det efter förut af reflexionen uppgjorda theorin.

På *Rikkataival* blefvo vi ändtligen befriade från den Murmanska svärmen. Så angenämt det var att efter 10 dagars oupphörligt hvimmel
363 omsider komma i ro, likaså förargligt var det derjemte att genom detta tillfälliga hinder hafva till större delen förfelat resans ändamål. Saken kunde ej mera upphjelpas, ty på Rikkataival och de tvenne andra ännu återstående stationerna[268] härstammade de flesta innevånare från Finnar och språket var följaktligen förderfvadt. Också tvang oss det infallande menföret att påskynda färden. Lapparne yttrade redan betänkligheter vid att skjutsa oss på dagen, befarande att deras renar skulle tröttna på hållen, hvilket och någongång inträffade. Af sådan anledning nödgades vi efter ankomsten till *Ekostroff* (*Tshuk-Suolo*) ännu sent på aftonen begifva oss på det 36 verst[269] långa hållet till *Sasheika* (*Nieshke*)[270]. Kort efter afresan från nämnda station mötte mig ett litet äfventyr. Man hade spännt för min keris en ung, oinkörd, usel ren. Medan jag satt obekymrad och betraktade norrskenet, började renen flyga åt höger och venster om vägen. Naturligtvis lemnade jag ingen möda ospard att tukta honom för slika extravaganser, men härvid fogade sig ej bättre, än att tömmen fastnade vid en långt framstickande hornspets.
364 Häraf råkade renen i ytterста förtviflan,

267 Castrén never travelled in Italy or any other foreign country except brief visits to Swedish Lapland in 1838 and Finnmark in Norway in 1842. (TS)

268 *stationerna härstammade* ‖ Letter: stationer: *Ekostroff* och *Sasheika* härstammade

269 *36 verst* ‖ Letter: tre mils

270 Zašeek at N67°24′31″ E32°33′0″. (TS)

hoppade och svängde sig af alla krafter, hvarvid tömmen allt mera trasslades. Jag reste mig upp för att klarera den, men renen begrep ej min välmening, utan fortfor med sitt ofog så att tömmen helt och hållet invecklades. Stumpen var ännu lindad kring min arm, men jag stod nu så nära renen, att dess rörelser började kännas mig odrägliga. Jag blef derföre nödsakad att lemna tömmen och det så mycket mera, som renen nu började gå offensivt tillväga. Fästande sina skarpa hornspetsar vid min mage, hade den kunnat göra ett nesligt slut på min timliga varelse, om jag ej hunnit gripa i hornen och vrida renens hufvud ner till marken. Naturligtvis var renen dermed föga belåten, och nu började en strid som sannolikt hade lyktats på ett för mig bedröfligt vis, derest jag ej fått tillfälle att hoppa tillbaka i kerissen. Äfven detta var vådligt; ty på det vidsträckta Imandra, som hvimlade af bivägar och dessutom för tillfället var betäckt med en hård skara, hade renen lätt kunnat bringa mig på villostråt, då jag ej ägde något
365 medel att styra den. Men nöden tvang mig att tillgripa denna utväg och lyckan gynnade mig så, att jag inom kort upphann kamraterna. Sedan vi med förenade krafter bragt tömmen till rätta, tillryggalades färden, några små äfventyr oberäknade, ganska lyckligt till Sasheika, hvarest vi hamnade tidigt på morgonen. – Samma dag fortsattes resan till *Kandalaks*, en medelmåttig Rysk by vid Kandalakska viken af Hvita Hafvet. Hit hade ryktet om våra egenskaper hunnit förr än våra personer. Jag var renommerad såsom en ovanlig siare och L[önnrot] såsom en undergörande läkare. Käringarna öfverhopade mig med böner, att jag måtte utreda deras temligen lätt utredda framtids-härfva; men i

ſtället för att aflägga några specimina i Augurernas vetenskap, begåfvo vi oss å färde, efter att förſt hafva gäſtat Stanovoj Priſtaff[271] och föryttrat våra numera onödiga kerisser, muddar och andra lappska persedlar åt borgaren Pahkoff[272].

Vägen från Kandalaks till Kem, som var vårt närmaſte mål, utgör 262 verſt och löper till
366 en del efter kuſten, till en del ge-
nom det inre af landet. Kuſten är befolkad med Ryssar, men de byar som ligga några mil åt sidan bebos af Karelare. Många Karelare anträffas äfven i de Ryska byarna, men de äro alla i en sednare tid inflyttade. Dock bevisa så väl de många i nejden förekommande Finska ortsnamn, som bland innevånarne allmänt gängse traditioner, att äfven de Ryska byarne, åtminſtone många bland dem, tidigare varit bebodda af Karelare. Traditionen skiljer emellan Finnar, hvilka af Ryssarna vanligtvis kallas Svenskar (Шведы) Karelare (Кориляки[,] Корели) och Tschuder (Чухны). På sydveſtra sidan om Hvita hafvet förekomma blott traditioner om Karelare, på den södra och öſtra sägas landets äldre innevånare varit Tschuder, hvilka traditionen förknippar med Ingrer och Eſter.[273] Utan att här inlåta mig i några vidlyftigare argumentationer öfver den med tillräckliga skäl beſtyrkta hypothesen, att den Finska ſtammen fordom ſträckt sig ända till Hvita Hafvets kuſter, vill jag allenaſt upptaga den svårlöſta frågan: Hvart hafva dessa kuſt-
367 landets äldre inne-
vånare tagit vägen? Att de af Ryssarna blifvit undanträngda inåt Lappland och derifrån tillbaka till Finland, synes vara en otillfredsſtällande förklaring. För att sluta af sannolikheter, här och der befintliga traditioner, samt den ännu svaga Ryska befolkningen i de

271 *Становой пристав*, local police commander of a стан formed from a few municipalities. Большая советская энциклопедия 24:1: 1247–1248.)

272 Paxkov.

273 See *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 48–88.

nordliga delarna af Archangelska Guvernementet, hafva Ryssarna ej intågat till dessa öde och ofruktbara nejder med härsmakt eller i större massor; utan vanligtvis har nöden, hoppet om en bättre lifsbergning, äfventyrare-andan eller tillfälliga yttre orsaker förmått enskilda familjer att här söka sig en bostad. Styrkans rätt torde således mera sällan kommit i fråga, åtminstone på de tider, då samma religion och en gemensam styrelse tjenade till ett föreningsband emellan landets äldre innevånare och de nya kolonisterna. Emellertid uppstod en nödvändig konflikt emellan de genom språk, seder och föreställningssätt åtskilda folkens nationalitet. Denna konflikt måste vid Hvita Hafvets kuster lyktas med den Finska nationalitetens undergång, så vida denna trakt, hvilket jag straxt i det följande skall ådagalägga, erbjuder
368 sådana näringsgrenar, som väl kunde locka Ryssarna, men ej Finnarne, att här talrikt kolonisera sig. Att den Ryska befolkningen fredligen hitträngt och i stället för att fördrifva, assimilerat den Finska folkstammen, bestyrkes ytterligare af det orena med fennicismer uppfyllda Ryska språket i Archangelska Guvernementet samt af de omisskänneliga Finska anletsdrag, man här oupphörligt anträffar under den Ryska hatten.[274]

Antingen man antager denna eller Sjögréns mening om Finnarnes försvinnande från Hvita Hafvets kuster, så kommer man i hvardera fallet till det resultat, att den äldre befolkningen måste hafva varit ringa och svag, då den kunnat antingen fördrifvas af, eller sammansmälta med Ryssarne, hvilka ännu i dag utgöra ett ganska ringa antal i det nordliga kustlandet. Detta finner jag äfven af andra skäl antagligt.

274 The Slavic settlement of Russia has been dated at its earliest to the 8th and 9th centuries. According to toponymic evidence, it spread further to the north approximately in the 13th century. Bjørnflaten 2006: 69–71; Saarikivi 2006: 296. (TS)

Om jag icke helt och hållet misstagit mig om det Finska folkets lynne och fallenheter, så utgöra icke Hvita Hafvets kuster fältet för dess naturliga verksamhet. Åkerbruket och boskapsskötseln äro de näringar, som företrädesvis egna sig
369 för Finnarnes lynne, och Försynen tyckes hafva sändt dem upp till norden, för att de med sin outtröttliga kraft, sin tålmodighet, sitt lugna, alldrig misströstande mod måtte bringa odling öfver Finlands, det nordliga Rysslands och Skandinaviens vildmarker.[275] Finnen älskar dessa yrken, emedan det för hans trefnad är ett oundvikligt vilkor, att han har en liten verld omkring sig, der han ensam och oberoende kan råda och herrska. Derföre utbyter han ofta ett bekymmerfritt lif under annan mans herravälde mot ett torftigt hem i öknen, menande det vara bättre att i sitt eget hem ”dricka vatten ur en rifva”, än uti en annans boning ”tömma öl ur silfverstopet.”[276] I följd af detta anlag för en stilla, fredlig oberoende verkningskrets kunde ej en större Finsk kolonisation nedsätta sig vid Hvita Hafvet. Dess ofruktbara, för odling otillgängliga stränder och de ständigt kulna vindarna göra åkerbruket snart sagdt omöjligt. Här måste menniskan lifnära sig af hafvet, hvartill fordras ett rörligt, irrande, oroligt lif, ett oupphörligt äflande med planer och spekulationer, korteligen: ett lefnadssätt öfverensstämmande
370 med det Ryska lynnet. I Kolska kretsen finnas 26 Ryska byar, och i dem sysselsätta sig blott fem innevånare med åkerbruk. Äfven boskapsskötseln är ytterst klen. Dock herrskar bland Ryssarna mycken välmåga, då[277] vanligtvis Finnen här framträder under den ömkliga skepnaden af tiggare eller träl. Samma näringskällor stå väl öppna för hvardera; men de äro

275 The idea of Finns as representatives of the first agricultural civilization in the north and especially in Finland survived in Finnish archaeology practically until the 1970s and even longer in the general image of prehistory. As long as the settlement of Finland was explained by assuming a gap in settlement in the Pre-Roman period followed by the immigration of a new agricultural population, the ancestors of the present-day Finns, this basic idea was not questioned. See, e. g., Kivikoski 1961: 118–119, 124. (TS)

276 Similarly also in *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 48–88.

277 *då […] här* ‖ Letter: deremot Finnen här vanligtvis – Changed by the editor of Hf. Mbl.

begåfvade med olikartade krafter, och Ryssens hela styrka består i hans på planer, beräkningar och alla slags företag outtömliga snille. Ryssen hatar denna enformiga ro, som utgör Finnens högsta sällhet. Att dväljas under hemmets tak och räkna omfånget af några tegar för sin verld, vore för Ryssen olidligt. Hans lust är att irra vidt omkring och från fjerran trakter draga skatter till hemmet. Så finna vi honom under sommaren än liggande med sin lodja i Archangels hamn, än kryssande vid Norriges kuster; men om vintern träffas han åter på Moskvas gator och N[ižnij] Novgorods[278] torg. Den som saknar medel till så stora företag, blir ej derföre hemma; med sin lilla julle plöjer han Hvita Haf-
371 vets tegar, fångar somga[279] och sill[280], skälar och bäluger[281]. Ty det är ett axiom, att den som vill äta bröd om vintern, får ej ligga hemma under sommaren. Han måste ut på förtjenst, och om det härunder lyckas honom att förtjena några kopek utöfver hvad han behöfver för sig och sin familj, företager han sig under vintern mer och mindre vidsträckta handelsresor. Sådant är i korthet lefnadssättet vid Hvita Hafvets kuster, och onekligt egnar sig detta lefnadssätt bäst, om ej uteslutande, för landets natur. Således synes Ryssen med sitt oroliga lynne, sin rörlighet och framför allt: sitt kloka, beräknande förstånd vara enkom danad till att bebo denna nejd. Måhända har sjelfva naturen – den stora uppfostrarinnan – tjenat till att bilda menniskorna till det de äro; hon har då funnit ett ämne, som varit lätt att bearbeta. För att dömma af det Archangelska Guvernementets Ryska bebyggare, finnes ingen annan nation i verlden, som ägde den klokhet att begagna sig af alla konjunkturer, den presence d'esprit att fatta i hvarje tillfälle

278 A city in central Russia at the junction of the Volga and the Oka, N56°17′48″ E43°56′9″. (TS)

279 Mscr: songa; letter: somga. *Сёмга*, salmon (*Salmo salar*). (TS)

280 Herring (*Clupea harengus*). (TS)

281 Beluga whale (*Delphinapterus leucas*). (TS)

372 och sig till fromma 373 använda alla, äfven de obetydligaste omständigheter, som just det Ryska folket.

På detta det Ryska folkets praktiska snillekraft fingo äfven vi erfara några obetydliga prof på stationerna emellan Kem och Kandalaks. Vid afresan från Kola hade vi försummat att lösa den så kallade *podoroshna*[282], hvarförutan den resande ej är berättigad att färdas med post-hästar. Han måste i slikt fall hjelpa sig fram medelst ackord. Men vid den ringaste misstanke, att vi ej voro behörigen dokumenterade, sammangaddade sig bönderna att ej föra oss ur fläcken. Man uppgaf såsom förevändning att alla hästar voro i skogen, att de nyss hemkommit och voro uttröttade, med mera dylikt, som endast gick ut på att tvinga[283] oss att betala högre skjutslega. I närmaste by till Kem gjorde man ett så hårdnackadt motstånd, att jag nödgades till fots begifva mig till staden, för att derifrån förskaffa oss hästar. Fruktan för en möjlig efterräkning hade dock bevekt bönderna, att kort efter min bortgång förespänna ett par usla kampar.[284]

373 Såsom bekant är, är Kem en obetydlig stad vid utloppet af Kemi elf.[285] Här finnes hvarken Biskop, Guvernör, eller andra höga Herrar; således inga stora hus eller kolossala minnesvårdar samt öfverhufvud inga stora anstalter.[286] Staden äger måhända sin största märkvärdighet genom en här talrikt utbredd religionssekt, hvars anhängare kalla sig *Starovärtser*, men af andra benämnas *Raskolniker*.[287] Desse Raskolniker äro på visst sätt Rysslands pietister. Äfven de ifra för den *gamla*, ursprungliga, om icke just apostoliska läran (*старая вѣра*), tillbringa sin mesta tid i bön och andakt, samt anse det gudomliga vara lika vidt skildt

282 *Подорожная*, a document, with which a traveller could attest his right to obtain state-owned horses for transport Энциклопедическій словарь… XXIV: 801. (TS)

283 *tvinga […] skjutslega* ‖ Letter: preja oss på högre skjutslega, hvilken man dock var rädd att uttryckligen begära, emedan L. egde ett papper från Finland, som i nödfall kunde passera för подорожная. – Changed by the editor of Hf. Mbl.

284 *[…] kampar.* ‖ Letter: ~ Komna till Kem måste vi med afseende å det fullkomliga menföret och andra bevekande omständigheter besluta att nedsätta oss här på några veckor, för att sedan med första öppet vatten begifva oss sjöledes till Archangelsk.

285 The town of Kem' emerged in the 15th century. From the next century it belonged to the Soloveck monastery and became a district town in 1785. In 1894 it had 2,150 inhabitants. Книповичъ 1895: 928. (TS)

286 The visit to Kem' was somewhat unpleasant for Castrén because of the street urchins and their disrespectful comments. See Castrén's letter to F.J. Rabbe, 14 May 1842 in the volume of letters in this series.

287 The *Raskolniks* or *Starovery* (Old Believers) are a group of Russian Orthodox Christians that did not accept the reforms of the Orthodox Church of Russia in the 1650s and 1660s, preserving instead the old confession and forms of Orthodox Christianity. Зеньковский 1995: esp. 258–322. See also Castrén's descriptions on p. 260–261, 399–401, 489–490, 572–573 as well as his letter to F.J. Rabbe from Turuxansk, 28 June/10 July 1846. (TS)

från allt, hvad verlden tillhörer, som afståndet är emellan jordytan och himlahvalfvet. För att således vara Gudi behaglig, måste menniskan helt och hållet vända ryggen åt verlden, trottsa dess hat, ovilja och förföljelser samt derigenom förvärfva sig en martyr-krona i himmelen. Samma förakt för det verldsliga predikas äfven af pietisterna, men under en vida mera kolossal[288] och omfattande form, sträckande sig under-
374 stundom till sjelfva det herrligaste, konsten danat och vetandet frambragt. Den gamla lärans anhängare i Ryssland utgöras af personer, som ej förstå sig på slika ting. Från sin inskränktare synkrets kriga de blott emot vissa små menskliga bestyr, som hvarken lända till själens uppbyggelse, ej heller äro oundgängligen nödvändiga för kroppens nödtorft. I synnerhet hyser man ett gränslöst hat till alla slags nöjen och förlustelser. – Men oaktadt några yttre likheter finnas dock vida större olikheter emellan Rysslands och Finlands pietister. De våra predika väsendtligen en lefvande Christendom, då deremot religionen hos Starovärtserna hårdnat till vissa yttre ceremonier, hvilka de med judisk envishet[289] vidhänga. Så hafva och pietisterna hos oss ej i ringaste mon skilt sig från kyrkan och dess antagna lärosatser, då deremot Starovärtserna bilda en egen religions-sekt, hvadan äfven benämningen *Raskolniker* d. ä. Heterodoxi (af *расколъ*, åtskillnad.) Det är en bland härvarande Starovärtser gängse berättelse att Nikon[290] – den ryktbare religi-
375 onsreformatorn i Ryssland, – logerat trenne år med djefvulen i en grotta samt der enligt den senares diktamen förändrat alla renläriga religions-böcker. ”Då arbetet var färdigt begaf sig Patriarken att omvända den regerande Tsaren

288 *kolossal [...] form* ‖ Letter: colossal ~ charakter – Changed by the editor of Hf. Mbl.

289 “With Jewish stubbornness”. Cf. the German 19th-century view of Jews as tough-hearted people. Forsgård 1998: 184. (TS)

290 Nikon (b. Nikita Minin, 1605–1681), seventh Patriarch of Moscow. The reforms of the Orthodox church were decided in his time, in 1654 and 1656. Зеньковский 1995: 185–258; Pentikäinen 1999. (TS)

Alexei Michailovitsch[291]. Denne hade förut genom en dröm blifvit varnad för en orm, som skulle komma att fresta honom, och för säkerhets skull ställt en sträng vakt för sitt palats; men vakten kunde under Patriarkens mantel ej ana ormen, utan lemnade honom tillträde till Tsaren. Denne blef omvänd och de nya böckerna införda." Om dem vilja Starovärtserna ej höra talas. De läsa med förkärlek gamla legender och andra utnötta kloster-böcker, som äro tryckta med slavonska stilar. Men likasom läsningen af böcker ej utgör någon hufvudsak hos Starovärtserna, så vida få af dem kunna läsa i bok, så gäller äfven striden icke[292] så mycket sjelfva läran, som ej mera hvarjehanda yttre bruk och ceremonier. Bland annat älska Staro-
376 värtserna en lång process vid sin an-
daktsöfning. Äldre personer stå och korsa sig stundom i timtal framför helgonbilderna. För att ceremonin ej måtte slutas i förtid, gör man esomoftast ett uppehåll midt under den gudeliga förrättningen, blir dervid stående framför helgonbilden och samtalar under tiden med sin omgifning öfver förefallande ämnen. Sättet att korsa sig är en af de förnämsta stridspunkterna emellan den gamla och nya lärans anhängare. De sistnämnda korsa sig med de tre första fingrarna, Starovärtserna deremot med tummen och de tvenne sista. En Starovärts utlade för mig det irrläriga i de Orthodoxas korsnings-sätt på följande vis: Tummen betecknar Gud Fader, ringfingret Guds Son, lillfingret den Heliga Anda. Derföre skall en rätt Christen korsa sig med dessa tre fingrar, hvilka tillsamman beteckna den heliga Treenigheten. Så lära de gamla böckerna, men huru säger Nikon? Korsa dig med tummen, pekfingret och långfingret.

291 Aleksej Mixajlovič (1629–1676) was Tsar of Russia from 1645 to 1676. Nenonen – Teerijoki 1998: 628. (TS)

292 *icke [...] sjelfva* ‖ Letter: mindre sjelfva – Changed by the editor of Hf. Mbl.

Här ser du huru djefvulen åter haft sin hand
377 med i spe﴾let; ty det vet du väl, att pekfingret
betecknar *jorden* och långfingret *himmelen*.
Hvilken djefvulsk uppfinning att göra en treenighet af Gud, himmel och jord! Men icke nog härmed. Då de tre personerna i Gudomen äro lika höga, så måste äfven fingerspetsarna vid korsningen vara jemnhöga. Nu är långfingret högre än pekfingret, liksom himmelen är upphöjd öfver jorden, och när dessa fingrar ställas jemnhögt, så har Guds boning blifvit förnedrad ända till den syndiga jorden." Af samma beskaffenhet äro äfven de öfriga tvistefrågorna. Att man reducerat de sju bröden vid nattvarden till fem, och annat dylikt, anses af Starovärtserna för oerhörda afvikelser från den rena läran, samt en oöfverstiglig skiljemur emellan dem och den orthodoxa kyrkans anhängare. Starovärtserna besöka aldrig Herrans hus, och då jag sporde vår värdinna i Kem, som bekände sig till den heterodoxa läran, hvarföre de undandrogo sig den offentliga Gudstjensten, svarade hon helt kort: "För att ej begå synd," pekade dervid helgonbilderna[293] sägande: *вотъ наше церковь!* (se der vår kyrka!). De hafva sina egna
378 prester, ﴾ som döpa deras barn, begrafva deras
döda, viga, bigta, med ett ord: anställa alla presterliga förrättningar. Starovärtserna äro så vida toleranta, att de hvarken visa någon fördömmelse-anda eller omvändelse-ifver; men med ytterSta aktsamhet afhålla de sig från all gemenskap med olika troende. Äro föräldrar och barn af skilda läror, så spisa de ej vid samma bord och ur samma kärl; icke heller gå de på samma gång i badstugan. Kommer man sommartiden till en källa i nejden, som bebos af Starovärtser så äro alla björkar i närheten

293 *helgonbilderna sägande* ‖ Letter: Helgonbilderna, yttrande – Changed by the editor of Hf. Mbl.

afskalade och marken vidt och bredt betäckt med näfverbitar, ty alla Starovärtser, som dricka ur källan, måste för hvarje gång förse sig med ett nytt näfverstycke, emedan det är osäkert om ej någon af olika lära begagnat sig af de förhandenvarande. Då jag år 1839 färdades i Ryska Karelen, kom jag en gång till en liten by (*Waarakylä*)[294] som beboddes af idel Starovärtser. Uttröttad efter en lång vandring begärde jag kallt vatten och litet mat till förfriskning. Man visade mycken beredvillighet att tillfredsställa
379 mina ringa an-
språk, men i gården funnos inga kärl för främmande trosförvandter. Ett bud utskickades till andra gårdar men budet återvände med den underrättelse att i hela byn ej funnos slika ting. Emellertid hade bya-folket församlat sig att betrakta en så sällsynt företeelse, som en Svensk hedning. Bland åskådarnes antal befunno sig äfven några åldriga gubbar. Jag framställde till deras bepröfvande, om det ej vore större synd att tvinga en medmenniska till att hungra och törsta, än att orena en träkopp. Då framträdde ur hopen en gråhårsman, och lutande sig mot sin staf höll han en så lydande oration: ”Gifven honom i Guds namn mat och dricka så att han varder mättad; ty det är menniskans pligt emot sin nästa. Men J skolen ej sätta för honom ett trädkärl, ty den hedniska besmittelsen tränger sig så djupt i trädet, att du i all evighet ej rentvår det. Nej låten honom äta ur ett stenkärl, ty se! detta förmår han ej orena, så att du icke får det rent igen, när du tvättar det väl med sand och vatten.” Talet hade sin åsyftade verkan, men jag märkte likväl, att värdinnans hand darrade, då hon
380 fram-
bar det heliga fatet. Otaliga uppträden af lika komisk beskaffenhet kunde jag anföra om

294 Vaarakylä was situated at ca. N65°34′ E31°37′. In his description of the 1839 journey, Castrén places this encounter in Miinoa. See p. 260–261. EKI Place Names Database, http://www.eki.ee/knab/knab.htm. Itä-Karjala 1934. (TS)

dessa Starovärtser, men saken är i hvarje fall alltför allvarsam, för att göras till föremål för skämtet, ty det står ju skrifvet, att ”hvar och en skall varda salig af sin tro.”[295]

I den nyssnämnda Raskolnik-staden blefvo vi emot vår villja tvungna att för menförets skull uppehålla oss en rund månads tid, tills det ändteligen d. 19 Maj[296] blef oss möjligt att fortsätta vår resa. I anseende dertill att det ej ges någon sommar-landsväg ifrån Kem till Onega, måste vi nu gifva oss ut på Hvita Hafvets stormiga böljor. Målet för vår resa var Archangelsk, och det hade varit vår önskan att utan något uppehåll på vägen kunna i en köpmans-lodja omedelbart förflytta oss dit, men härtill fanns för det närvarande ingen utsigt, emedan vatten-kommunikationen emellan Kem och Archangelsk ännu icke hunnit taga sin början. Vi beslöto derföre på inrådan af stadens innevånare att begifva oss till klostret *So-*
381 *lovetskoj*, som ligger på en ö i Hvita Hafvet, 60 verst ifrån Kem[297], och hoppades sedermera här finna någon lägenhet att komma öfver till Archangelsk.[298]

I en liten båt, som färde några pilgrimer till klostret fingo äfven vi plats som passagerare. Färden skedde nattetid, hvarunder den påhängsna sömnen ej tillät oss att gifva akt på de talrika holmar och skär, som sades hafva legat i vår väg. Efter att hafva tillryggalaggt 30 verst ifrån Kem, befunno vi oss på det vida, öppna hafvet, men här stötte vi snart på isbelaggda fjärdar och nödgades derföre låta sätta oss i land 15 verst ifrån klostret. Återstoden af vägen tillryggalades på en ytterst svag is med hästar och kärrar som blefvo efterskickade ifrån sjelfva klostret.

295 *[…] tro.* ‖ Letter & 1842c continue: ~ Amen! P. S. Detta amen kommer väl nästan för tidigt, men jag hinner omöjligen bringa min epistel denna gång till ända, emedan jag hvarje dag är sysselsatt 12 à 14 timmar dels med Archimandriten Vinjamin, dels med min Samojediska läromästare. Dessutom är jag förargad öfver hela detta scriptum, emedan det hvarken duger till ett bref eller en Tidnings-artikel. Gör dermed, hvad dig för godt synes. – – –

Castrén’s letter to Fabian Collan 4 Oct. 1842, continues further, but the text quoted from it ends here.

On the Old Believers in Karelia, see Pentikäinen – Raudalainen 1999: 51; on their rituals, Pentikäinen 1999: 15–16; Vlasov 1999: 67. (TS)

296 Probably Old Style.

297 Soloveck is situated in the White Sea, the monastery main building at N65°1′29″ E35°42′35″. See commentary to *Utdrag ur Solovetska kloster-krönikan*, Castrén 2017a: 20. (TS)

298 Arxangel'sk was founded at the mouth of the River Dvina (N64°32′3″ E40°31′4″) in 1584. It was originally called Novaja Xolmogory. It became the administrative centre of a governorate in 1708 and in Castrén’s time it had ca. 10,000 inhabitants. The town of Xolmogory was inhabited by ca. 1,300 people at the same time. Губернии Российской империи: 35; Статистическія таблицы […] 1840: 2 (http://dlib.rsl.ru/viewer/01003542943#page2?page=9). Белов & al. 2005. (TS)

299 Castrén 1843d; 2017: 20–47.
300 *gifwa [...] isbeströdda* ‖ trottsa på – Correction in Castrén's own hand.
301 *liten båt* ‖ In the clean copy in Natalia Castrén's hand: liten, lejd båt
302 *huru [...] medförde* ‖ med huru stora besvärligheter den äfven var förknippad – Correction by Castrén's hand.
303 See also Castrén's letter to Sjögren, 4 Apr. 1842, in the volume of letters in this series.

Framkomna till det ryktbara klostret erforo vi till vår ledsnad att segelfarten till och ifrån Archangelsk ej kunnat taga sin början, emedan stora ismassor ännu drefvo omkring på hafvet. Under sådana omständigheter kunde vi naturligtvis icke annat än med tacksamhet emottaga Archimandritens anbud att bosätta
382 oss i klostret, intill dess det kunde blifva oss möjligt att fortsätta resan till Archangelsk. Medan vi nu lågo stilla och väntade på vår befrielse, inbjödo oss de heliga fäderne alldagligen att åhöra Gudstjensten, bese klostrets talrika prydnader, göra excursioner till tvenne andra närbelägna filial-kloster o. s. v. Mera än dessa nöjen intresserade det oss likväl att taga kännedom om de skiftande öden, som det solovetska klostret undergått sedan sin stiftelse 1429.[i] 299 Snart blef äfven detta intresse tillfredsställdt, och vår otålighet att ändtligen hinna fram till Archangelsk stegrades nu till den grad, att vi beslöto gifwa[300] oss ut på det isbeströdda hafvet och i en liten[301] båt söka bana oss fram till det Archangelska kustlandet. Den 26 anträdde vi vår resa och huru[302] stora besvärligheter den äfven medförde, så anlände vi dock efter fyra dygns resa till Archangelsk.

Dagen efter vår ankomst till nyssnämnda stad besökte vi Archimandriten Vinjamin – en
383 Samojedisk missionär, som var vida frejdad för sina djupa insigter i Samojed-språket. Redan före vår resa hade vin genom Hr Sjögrén fått anvisning på denne man, som vi trodde blifva oss utomordentligt nyttig vid studium af ifrågavarande språk.[303] Hvad mig beträffar, så hade

i. Jfr. Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen för år 1843; 4de häftet.

jag föresatt mig att under loppet af hela sommaren begagna mig af hans undervisning, och sedan med vinterföret begifva mig till Samojedernas eget land. Olyckan fogade emellertid att Archimandriten af litterär jalousie ej lät förmå sig att lemna oss den äskade undervisningen.[304] Kanske var härpå i det hela taget icke mycket förloradt, emedan Archimandritens Samojediska kunskaper i sjelfva verket befunnos vara ganska[305] ytliga, men visst är att vår resa härigenom fick en helt annan riktning. Lönnrot fattade beslutet att slå alla Samojediska studier ur hågen och begifva sig till Olonetska Guvernementet, för att taga kännedom af det här boende Tschud-folket.[306] Hvad åter mig beträffar, så vidhöll jag allt fortfarande min plan att med första vinterföre begifva mig till Samojed-tundrorna, men sommarmånaderna ville jag ❖ 384 ❖ använda för en resa till de Terska Lapparne, dem vi under den förflutna vintern ej hunnit besöka.

304 For more details, see Castrén's letters to Sjögren 26 June, 22 July/4 Aug., 1 Oct. and <13> Nov. 1842, and to Rabbe 25 June and 1 Oct. 1842, in the volume of letters in this series.

305 *ganska ytliga* ‖ bristfälliga – Correction by Castrén.

306 It was mentioned in the annual report of the Finnish Literature Society for 1841 that Lönnrot and Castrén had travelled to Russian Lapland to study the Saami language and especially its relationship to Finnish. Lönnrot wrote to the society on May 14, 1842, that he is going to turn to Karelia instead. SKSA B1612 minutes 16 March (annual meeting), June 8, 1842. (TS)

IV.[307]

385

Den 27 Juni[308] steg jag ombord på en större lodja, som låg segelfärdig, för att ifrån Archangelsk med en mjölladdning afgå till den Murmanska stranden. Fartyget skulle under färden anlöpa Hvita hafvets vestra kust wid *Tri Ostroff*[309], hvarest jag ärnade låta landsätta mig, för att sedermera fortsätta min resa till de i nejden boende Terska Lapparne. En fortfarande sjuklighet, ådragen under föregående winter genom färderna i Lappland, wäckte hos mig många farhågor öfver utgången af denna widsträckta resa, hvars mål war ett wildt och öde land. Just i det ögonblick, då afresan skulle ske, woro[310] mina krafter så medtagna af sjukdom, att jag blott med möda förmådde bana mig fram till sjelfwa fartyget. Lönnrot ansåg wäl min
386 sjukdom icke wara af en alltför farlig beskaffenhet, men han rådde mig dock att ej fortsätta resan, utan låta landsätta mig wid Dwina, så framt mitt hellso-tillstånd intill påföljande dag ej skulle förbättras.[311] Detta[312] råd kom jag dock ej i frestelse att följa, fastän jag dertill hade haft fullt skäl; ty då jag följande morgon uppwaknade, befunno wi oss redan på Hvita hafvets böljor. Naturligtvis war ingen återresa numera möjlig, och huru eländigt mitt tillstånd äfven war så måste jag finna mig uti mitt öde att såsom invalid qvarstadna på fartyget.

Ifrån Dwinas mynning skall resan till Tri Ostroff kunna med god vind tillryggaläggas på ett dygn; men en sådan wind blåste dock ej i wåra segel. När wi hade kommit ett stycke ut i
387 hafwet, uppstod ett fullkomligt stiltje, som twang oss att kasta ankar under en holme. Här nödgades wi nu ligga stilla den ena dagen efter

307 This chapter is deals with the same sequence in Castrén's journey as the travel diary in SLSA 1185.1.3. The description in the diary differs partly from the published account, and it can be found below in this volume. The clean copies of this chapter and the next one in KK Coll. 539.27.3 are in Castrén's hand and they are used here instead of the NRF version (Castrén 1852b). Cf. also Castrén's letter to Rabbe, 21 July 1842, in the volume of letters in this series.

308 It is uncertain whether Castrén uses dates of Old or New Style here, but Old Style was most likely used.

309 Tri Ostrova at N67°6′30″ E41°24′12″. (TS)

310 *woro [...] medtagna* ‖ 1. war jag så utt[röttad] ‖ 2. woro mina krafter så utmattade

311 In his letter to Sjögren, 4 Aug. 1842, Castrén wrote that he left Arxangel'sk against Lönnrot's advice. See the volume of letters in this series.

312 *Detta [...] följa* ‖ 1. Detta råd skulle jag ‖ 2. Detta råd hade jag äfven haft fullt skäl att följa, så snart ‖ 3. Detta råd hade jag äfven haft fullt skäl att följa, derest icke luftens windar styrt mina ‖ 4. Detta råd hade jag wisserligen haft skäl att följa

den andra och låta ſteka oss af solens brännande ſtrålar. Härunder blef min hellsa allt sämre och mina krafter utmattades till den grad, att jag knappt förmådde lemna min sjukbädd och släpa mig fram på däcket ifrån min trånga och qvalmiga kajuta. I det hela taget hade icke heller däcket något för mig särdeles inbjudande, ty under det[313] wi lågo för ankar, började besättningens[314] matförråder taga skada i den ſtarka wärmen och spridde i[315] skeppet en olidelig ſtank, för hvilken man dock war bäſt skyddad i kajutan. I alla fall war det mitt åliggande att regelbundet[316] twenne gånger om dagen lemna
388 kajutan, ty här förrätta de både skepparen och besättningen, hvilka woro ſtränga raskolniker[317], hvarje morgon och afton långa andaktsöfningar, dem jag, såsom otrogen, enligt förrut fattad öfwerenskommelse ej fick biwiſta. Deremot kunde det naturligtwis icke wara mig förmenadt att fritt yttra min proteſtantiska trosbekännelse och efter bäſta förmåga förswara den emot skepparens oförtrutna anfall. Påtagligen war det hans afsigt att få mig omvänd till sin egen lära, men då hans bemödanden i detta afseende fullkomligt misslyckades, hemtade han till mig en dag ifrån en annan lodja, som äfven låg för ankar ej långt ifrån wår, en ordentlig raskolnik-preſt, hvilken skulle utföra hvad skepparen icke förmådde. Liggande på min sjukbädd underkaſtades jag ett långt förhör, och det märktes tydligt att preſten icke war alldeles otillfredsſtäld med min theologi, ty efter slutad bigt drack han helt ogeneradt the ur mitt glas
389 och försäkra de mig upprepade[318] gånger, att min kätterska trosbekännelse war wida bättre än den orthodoxt grekiska. Wid sitt afsked lofvade han äfven[319] framdeles besöka mig och

313 *det [...] ankar* ‖ under wår långwariga <->
314 *besättningens* ‖ 1. skeppet[s] ‖ 2. skeppsfolkets
315 *i* ‖ en
316 *regelbundet* ‖ åtminstone
317 *raskolniker* ‖ raskolnins
318 *upprepade* ‖ f[lera]
319 *äfven* ‖ fr[amdeles]

bjuda[320] till att öppna för mig den rätta wägen till paradiset.

Denna afsigt kunde han dock icke utföra, ty följande dag[321] (d. 4 Juli) medförde ändteligen medvind, och det war naturligtvis både för presten och skepparen wida mindre angeläget att locka mig i sina garn, än att fånga störar[322] i Murmanska hafwet. Hwad skepparen beträffar, så gaf[323] han sig knappt tid att tänka[324] på sin egen frid och förrätta den wanliga morgonbönen, förrän seglen spänndes och den tunga lodjan efter en weckas hvila åter blef satt i rörelse. Wår färd[325] gick nu till en början längs östra stranden af Hvita hafvet eller den så kallade Dvina-bugten. Winden war god och wi sågo wid
390 kusten den ena byn efter den andra skymta förbi wåra blickar. Komna till en udde wid namn *Simnija Gory*[326] lemnade wi den Archangelska kusten och styrde ut i öppna sjön. Wid middagstiden hade wi redan lemnat hela det östra kustlandet ur[327] ögnasigte, och det förgick några timmar, då wi rundt omkring oss ej sågo annat, än det öde hafvet och himmelens dunkla hvalf. Snart började likwäl den [westra][328] eller Terska kusten afhölja sina hvita, isbeströdda[329] stränder och jag hoppades med säkerhet, att wi ännu samma dag skulle hinna fram till Tri Ostroff. Men i en hast kastade sig vinden åt nordost och jag warseblef till mitt bekymmer, huru fartyget allt mer och mer afwek ifrån sin rätta kosa. Wid[330] solens nedgång nådde wi wäl den Terska kusten, men dermed war dock föga wunnet, ty enligt skepparens utsago befunno wi oss wid pass 150 werst söder om Tri Ostroff.[331] Här lågo
391 wi åter för ankar hela den påföljande dagen och wäntade med otålighet på wår förlossning. Jag gjorde mig emellertid noga underrättad om

320 *bjuda […] öppna* ‖ öppna
321 *dag* ‖ dagen
322 A species of sturgeon (*Acipenseridae*). (TS)
323 *gaf* ‖ han
324 *tänka […] morgonbönen* ‖ uppläsa några morgonböner
325 *färd* ‖ kosa
326 Zimnye Gory, Zimnegorsk(ij) at N65°28′50″ E39°42′50″. Cf. Топографическая карта Q-37, 38, published http://mapq38.narod.ru/q3738.html. (TS)
327 *ur* ‖ ifrån
328 Mscr: östra, corrected in Castrén 1852b: 175.
329 *isbeströdda* ‖ snö
330 *Wid […]* ‖ En m
331 According to the diary fragment (see p. 603) at Čapoma, N66°6′8″ E38°52′18″. (TS)

den angränsande lokalen, och då jag erfor att wi befunno oss endaſt 20 verſt söder om en mindre rysk by, ärnade[332] jag låta landsätta mig och ensam uppsöka byn, i hvars närhet jag hoppades finna[333] Terska Lappar. Emot denna plan anförde likwäl skepparen så många betänkligheter, att jag beslöt ännu qvarſtadna på lodjan och åtminſtone afbida hvad den följande dagen skulle bära i sitt sköte. Nämnda dag (den d. 6 Juli) war en för raskolnikerna mycket ſtor[334] högtidsdag[335], och med anledning häraf hoppades skepparen nu genom sina varma förböner kunna förskaffa oss en gynsam vind. ”Du skall få se att Gud är nådig och i morgon ger oss medwind”,
392 yttrade han till mig för tröſtansfullt efter slutad aftonbön och anförde sedan på sitt hvilolä-
ger åtskilliga berättelser om sjöfarande, hvilka genom träget faſtande och bedjande fått winden att blåsa i sina segel. Att hos wår herre utwerka sig wind ansåg skepparen wisserligen höra till en af de svåraſte uppgifter, emedan han, som ſtyr molnens lopp, genom att bönhöra den ena lätt kan förfördela den andra; men för det närwarande trodde skepparen honom likwäl icke befinna sig i ett[336] sådant dilemma. Alla rätt[-]trogna ſträfvade ju nu till samma mål, den Murmanska ſtranden, de behöfde således samma wind, och deras böner måſte naturligtwis gälla mera inför[337] wår herre än andra syndares, som möjligen hade andra önskningar.

Ungefär[338] på detta sätt raisonerade skepparen, och så rolig hans logik äfven förekom mig, werkade[339] likwäl hans faſta tro och förtröſtan lifwande på mitt sinne och närde[340] äfven hos mig glada förhoppningar för morgon-
393 dagen. Knappt war denna dag i sin gryning, förrän skepparen skyndade att framför helgo-

332 *ärnade* ‖ umgicks
333 *finna* ‖ träffa
334 *stor […] hoppades* ‖ 1. stor hög[tidsdag] ‖ 2. betydelsefull, och på en sådan dag hoppades
335 If Castrén uses dates of New Style, he may mean St John’s Day (Midsummer) on 24 June/6 July.
336 *ett* ‖ di[lemma]
337 *inför* ‖ än
338 *Ungefär […]* ‖ Så
339 *werkade* ‖ så ~
340 *närde […] mig* ‖ närde

nens anleten upptända alla waxljus, som funnos i kajutan, att kringſtrö myrham och rökelse, göra täta knäfall och läsa långa böner. Hela besättningen war kallad att deltaga i denna andakts-förrättning, men såsom ej hörande till den[341] rätta fårahjorden måſte jag efter wanligheten begifwa mig på däck, der wakthållningen nu blef mig anförtrodd. Trogen mitt kall spejade jag ut åt hafwet och dess wida fjärdar, dem jag ännu alldrig sett så lugna och klara[342] som i dag; men snart höjde[343] sig på den norra himmelen digra moln, hvilka tycktes hota med en ſtormfull dag. Kort derpå warseblef jag på något afſtånd en krusad wattenrand, som med[344]
394 mycken haſtighet närmade sig fartyget och åtföljdes af en tjock miſt. Då[345] dessa företeelser i mina ögon woro alldeles[346] owanliga, skyndade jag att afbryta gudſtjenſten och kalla manskapet på[347] däck. Min kallelse åtlyddes[348] ögonblickligt, men de bönfallande hade ännu icke hunnit upp, förrän ſtormen hven förfärligt och allt war insvept i ett ogenomträngligt töcken. ”Ankaret upp” ljöd skepparens ſtämma, men knappt hade dessa ord gått öfwer hans läppar, förrän man hörde ett brakande och såg fartyget börja att drifva för vinden. Ankaret, wårt enda ankare war förloradt. ”Hwad blir nu wårt öde?” frågade jag af skepparen, i hopp att erhålla någon tröſt i olyckan, men han utfor endaſt[349] i de
395 förſkräckligaſte svordomar[350] och yttrade till slut den önskan, att F[a]n måtte taga både honom och mig och hela skeppet med, sedan han förlorat sin goda ankare, som koſtat honom sina hundrade rubel. Oaktadt sin vilda förtwiflan sammankallade han dock manskapet till öfwerläggning, hvarwid[351] det blef beslutadt, att man borde hålla sig så nära kuſten som möj-

341 *den rätta* ‖ denna
342 Connected to the word *klara* there is a note in the margin: ✘ # 12. It remains unclear what it refers to.
343 *höjde* ‖ upphöfvo
344 *med […] hastighet* ‖ allt mer och
345 *Då […] woro* ‖ Dessa företeelser woro
346 *alldeles* ‖ hogs [högst]
347 *på däck […] upp* ‖ 1. ombord på däck. Men de hade kna[ppt] ‖ 2. ombord på däck, men de hade knappt hunnit upp
348 *åtlyddes* ‖ åtfölj[des]
349 *endast* ‖ blo[tt]
350 *svordomar* ‖ 1. ~ och förbannelser, önska ‖ 2. ~ och förbannelser, sade sig ingen ting
351 *hvarwid det blef* ‖ och det blef härwid

ligt och försöka att segla in i en närbelägen flod, der fartyget wore skyddadt för stormen. Denna plan, så wäl anlagd den äfven tycktes wara, kunde dock ej utföras, ty[352] fastän blott ett halft segel uppspändes och manskapet med[353] långa störar sökte drifwa fartyget in genom flodmynningen, kastades det likwäl af[354] den häftiga stormen inom några ögonblick ut i öppna sjön.
396 Här kändes stormens raseri på ett ännu mera eftertryckligt[355] sätt. Tacklaget hven och gnisslade[356] förfärligt, mästerna swigtade, och[357] tycktes wara färdiga att brista, ur sjelfwa skepps-skråfwet hördes ofta ett brakande, som lät förmoda att det hade remnat i stycken. Höga som torn reste sig hafvets[358] wågor och rullade öfwer däck den ena efter den andra. Allt löst, som fanns ombord, måste[359] antingen fastbindas eller bergas under däck, emedan det annars hade blifwit wågornas rof. Sjelfva matroserna[360] måste fasthålla sig wid tågen och befunno[361] sig i stor fara, då det gällde att ifrån ena[362] ändan af fartyget begifwa sig till den andra. För mig hade man anvisat[363] en plats i[364] en ofvanpå däcket fastbunden barkas. Sittande i bottnet af barkasen fasthöll[365] jag mig med begge händerna wid dess sidor,
397 emedan[366] jag fruktade att annars blifva bortsköljd af någon bland de tusende störtsjöar, som med våldsamhet slogo ned öfver fartyget.

Efter det misslyckade försöket att segla in i[367] flodmynningen beslöt man att styra öfwer till den motsatta sidan af Hvita hafvet i hopp att här finna en skyddande hamn; men winden war i början icke gynnande för denna plan, utan hotade att drifwa oss till de Solowetska öarna och krossa fartyget emot deras stränder[368]. Både skepparen och besättningen började med allwar

352 *ty* ‖ f[astän]
353 *med […]* ‖ ansträngde sina yttersta krafter för att
354 *af […]* ‖ inom
355 *eftertryckligt* ‖ efters
356 *gnisslade förfärligt* ‖ gnisslade
357 *och […]* ‖ skepps-skråfwet
358 *hafvets […] den* ‖ wågorna på hafwet och rullade de[n]
359 *måste* ‖ blef
360 *matroserna* ‖ manskapet
361 *befunno […] fara* ‖ det förenadt med lifsfara
362 *ena* ‖ den ~
363 Mscr: anvisatt
364 *i* ‖ in uti
365 *fasthöll […] händerna* ‖ måste jag med begge händerna fasthålla mig
366 *emedan […]* ‖ 1. emedan wågorna stundom slogo ned med sådan kraft ‖ 2. för att icke ‖ 3. för
367 *i* ‖ genom
368 *stränder* ‖ klippor

misströsta om wår räddning och togo sig i förtviflan ett rus. I detta tillstånd kunde de naturligtwis ej uträtta något med besked, utan öste[369]
398 endast ur sig svordomar och förbannelser. Skepparen beklagade sig tidt[370] och ofta för mig deröfwer, att brännvinet ej wille gifwa honom något riktigt rus och gaf mig ingen ro, förrän jag till hans disposition afstått en rumm-butelj. Sedan han efterhand tömt hela dess innehåll, befann han sig i ett sådant läge, att han ej mer förmådde komma på däck, utan blef liggande i kajutan. Härefter drog[371] sig äfwen manskapet den ena efter den andra ned uti hvar sin koj, och skeppet dref nu wind för wåg på det willande hafvet. Jag satt allena på däck och afvaktade i min barkas med dystra känslor den afgörande stunden. Snart warseblef jag likwäl[372], att winden började draga sig mera åt ost, och efter denna lyckliga upptäckt begaf jag mig om[373] aftonen ned i kajutan, wäckte den snarkande skepparen och skickade[374] honom på däck, hvarpå[375] jag
399 sjelf intog hans hvilobädd. Utmattad genom dagens fasawäckande scener försjönk[376] jag snart i den djupaste sömn och sofde bort hela den påföljande[377] natten, hvaraf sjöfolket sade sig äga ett minne för hela lifvet. Wid mitt uppwaknande om[378] morgonen befunno wi oss i säkerhet wid Hvita hafvets [östra][379] kust under det förromnämnda *Simnija Gory*. Utom wårt hade inemot[380] trettio andra fartyg blifvit wäderdrifna öfwer hafwet och anländt[381] till samma hamn. Ifrån ett af dem[382] hade min skeppare fått låna ett nytt ankare, som höll wår farkost[383] fästadt wid foten af en[384] skyddande höjd. Ännu i flera[385] dygn efter denna händelse fortfor stormen att rasa med större och mindre häftighet. Under denna tid började min hellsa,

369 *öste [...]* ‖ seglade fram och åter
370 *tidt och ofta* ‖ i enru[m]
371 *drog [...] ned* ‖ började äfwen manskapet den ena efter den andra krypa in
372 *likwäl* ‖ emellertid
373 *om aftonen* ‖ inemot midnatten
374 *skickade* ‖ dref
375 *hvarpå* ‖ hvarest
376 *försjönk* ‖ insomnade
377 *påföljande* ‖ förfärliga
378 *om morgonen* ‖ den följande dagen
379 Mscr & Castrén 1852b: vestra.
380 *inemot* ‖ widpass
381 *anländt* ‖ efter otroliga ansträngningar ~
382 *dem* ‖ dessa fartyg
383 *farkost* ‖ fartyg
384 *en* ‖ ett
385 *flera [...] händelse* ‖ hela fem dygn (7–11 Juli)

som fortfarande warit svag, till den grad för-
400 sämras, att skep⁀paren ej längre wille bibehålla mig ombord, utan sökte på allt sätt förmå mig [att][386] stiga i land och återwända till Archangelsk. För min del wille jag ej så lätt afstå ifrån en fattad plan, och dessutom war jag fullkomligt öfwertygad derom att min helsa skulle stärkas genom de strapatser[387], som förestodo mig i Terska Lappmarken. Jag qwarstadnade således på fartyget, drack the och underhöll theologiska diskurser med skepparen, emottog[388] ofta besök från de öfriga fartygen och sökte med ett ord göra min wistelse på[389] sjön så dräglig som möjligt. I hopp att erhålla någon upplysning om wissa inskrifter, som skola finnas ristade wid några klippor på Murmanska stranden, lät jag en dag kalla till mig en gammal skeppare, som sades wara wäl förfaren i alla sådana ämnen.
401 Skepparen wisste äfven förtä⁀lja om en inskrift, som han sjelf hade sett[390] i en klippa på ön Anikejew[391], men ej kunnat dechiffrera, emedan de i inskriften[392] begagnade karaktärerna icke warit af rysk härkomst. Enligt skepparens berättelse skulle[393] likwäl ifrågawarande inskrift blifvit werkställd af en Rysse och innehålla minnet af följande händelse. ”I långt aflägsna tider hade en engelsk [viking][394] haft för sed att hvarje sommar komma seglande med[395] sitt skepp till Murmanska stranden, för att af derwarande fiskare utkräfwa en skatt, bestående i fisk och flott, mjöl, gryn, o. s. v. Wägrade fiskarena att utbetala skatten, utmanade vikingen den bästa kämpe till en enwigs-strid. Då den engelska vikingen war modig och stark, wågade ingen af fiskarena emottaga hans utmaning, utan man beqvämde sig hellre till att er-
402 lägga den ⁀ fordrade skatten. En sommar be-

386 *att* ‖ Mscr: och, corrected in Castrén 1852b: 179.
387 *strapatser* ‖ fotwandringar
388 *emottog […] från* ‖ gjorde ofta besök till
389 *på sjön* ‖ 1. så ‖ 2. på lodjan
390 *sett […] på* ‖ sett på
391 Bol'šoj Anikiev Island on the northern coast of the Kola Peninsula at N69°42′3″ E33°6′21″. The oldest datable inscriptions there are from the early 16th century and were documented for the first time in 1826. Аникиев, Большой и Малый, http://lexicon.dobrohot.org/index.php/ АНИКИЕВ,_Большой_и_Малый. (TS)
392 *inskriften* ‖ sk[riften]
393 *skulle likwäl* ‖ skulle
394 The word *viking* is missing in the mscr, added in Castrén 1852b: 180.
395 *med* ‖ till

396 *befann sig* ‖ ~ dock
397 *en man […] ringa* ‖ en man af ringa
398 *emottog* ‖ ~ slutligen <-->
399 *berättelsen* ‖ traditionen
400 *hela min rese-plan* ‖ 1. hela min res[e-plan] ‖ 2. alla
401 *storm* ‖ wind
402 *och sväfvade* ‖ utan fartyget började drifwa och wi sväfwade

fann[396] sig bland fiskarenas antal en[397] man, som för sitt ringa och oansenliga utseende begagnades såsom kock, men icke dess mindre war i besittning af en utomordentlig styrka. Denne man emottog[398] wikingens djerfwa utmaning, och det lyckades honom att ändteligen befria fiskarena ifrån den besvärliga gästen." Det är denna seger, som kocken enligt berättelsen[399] skall hafva förewigat i den förrberörda kllippan.

Min afsigt hade warit att under närwarande resa taga så wäl denna, som andra wid Murmanska stranden möjligen befintliga inskrifter i närmare skärskådande, men snart inträffade händelser, som bragte hela[400] min rese-plan om
403 ända. Sedan wi i fem dygn (7–11 Juli) befunnit oss i god säkerhet under *Simnija Gory* började (d. 11. Juli) en ny wind blåsa upp och wäxte snart till en förfärande storm. Emot denna storm[401] ägde wi intet skygd i wår närwarande hamn, och[402] sväfvade derföre i stor fara att för andra gången förlora wårt ankare. Stormen fortfor hela den påföljande natten, hvarunder besättningen icke sofde en blund. Då jag om morgonen uppwaknade, fann jag waxljusen upptända i kajutan och skepparen liggande på knä framför helgonbilderna. Sedan han slutat sin andaktsöfning, meddelade han för mig en högst bedröflig skildring af wårt läge. Stormen hade under natten ännu mera tilltagit och skeppet börjat drifva. Uttröttade af nattens ansträng-
404 ningar hade matroserna i förtwiflan supit sig fulla och woro med undantag af en enda odugliga att sköta sin tjenst. Under sådana förhållanden trodde sig skepparen ej äga någon annan utwäg, än att lyfta ankar och segla, dit winden styrde. Mig sökte han fortfarande förmå att

ſtiga i land och ej utsätta mig för nya faror. Dessa[403] voro i sjelfwa verket ganska hotande, men ännu mera bekymrade mig den omſtändighet, att jag genom en under föregående dag anſtälld simning ådragit mig en förkylning, som började[404] gifva sig tillkänna i wissa högſt betänkliga feber[-]symptomer. Det oaktadt wägrade jag ännu att efterkomma skepparens önskan, men sedan äfven han undfägnat sig med en butelj brännwin och twå ſtakaner rumm, ansåg jag det ej mera för rådligt att öfverlemna mig åt
405 hans beskydd, utan beslöt att åtminſtone tills widare ſtiga i land och sedermera låta det bero på omſtändigheterna, huruwida jag antingen skulle återwända till fartyget eller begifva mig till Archangelsk.

Sedan den ena nyktra matrosen rott mig öfwer en brusande sjö till närmaſte land[405], qvarlemnade jag på ſtranden mina små effekter och gaf mig ensam åſtad för att uppsöka ett[406] tillhåll för fiskare, som sades wara beläget widpass 8 verſt ifrån hamnen.[407] I min sjuka och utmattade belägenhet måſte jag uppbjuda mina ytterſta krafter för [att][408] tillryggalägga denna wäg, och näſtan en half dag hade förgått, innan jag uppnått[409] mitt mål, der[410] jag endaſt fann ett par eländiga kojor[411]. Framkommen bad och bönföll jag fiskarena[412] på det enträgnaſte, att
406 de emot skälig wedergällning skulle afhemta mina mitt på ſtranden qvarblefna gods, men jag[413] förmådde ej bewekna det lumpna folket att[414] göra mig denna ringa tjenſt. Upprörd och förgrymmad af ett så omenskligt bemötande lemnade jag genaſt fiskeläget, återwände till mina effekter och bar dem sjelf under nattens lopp till fiskeläget[415], der jag fick ett[416] uselt kyffe anwisadt till min boning. Efter denna

403 *Dessa* ‖ Mitt
404 *började gifva* ‖ gaf
405 *land* ‖ strand
406 *ett tillhåll […] som* ‖ 1. fiskarenas lägerställe, som ‖ 2. ett fiske-läger ‖ 3. ett tillhåll för några fiskare, som
407 In SLSA 1185.1.3 diary notes (see p. 608) Castrén calls the village Kozdela, but most probably it should be Kozly at N65°14′52″ E39°53′18″. (TS)
408 Word *att* missing in mscr, added in Castrén 1852b: 181.
409 *uppnått* ‖ uppfann
410 *der […] fann* ‖ hvarest jag fann
411 *kojor* ‖ fiskare[-kojor]
412 In his letter to Rabbe on 21 July 1842 (see the volume of letters in this series), Castrén wrote only about one fisherman. Otherwise his description from there seems to correspond to the diary. Cf. also Castrén's letter to Sjögren 4 Aug. 1842.
413 *jag […] ej* ‖ 1. det stod ej i min makt ‖ 2. det stod ej i min förmåga att
414 *att* ‖ <->
415 Cf. p. 607.
416 *ett […] kyffe* ‖ 1. ett slags skulle ‖ 2. ett höskulle

kraftyttring kände jag, huru febern allt mer och mer börja[de] sjuda i mina ådror. I runda tre dygn[417] låg[418] jag nästan utan allt medvetande, och då jag återkom till full[419] sans, hade alla fartygen redan afseglat. Då äfwen fiskarena sade[420] sig wara sinnade att oförtöfwadt lemna
407 sitt lägerställe, måste[421] jag naturligtwis wara betänkt på, att[422] uppsöka ett annat herberge. Jag tog åter min tillflykt till fiskarenas ädelmod och anhöll, att de icke skulle lemna mig[423] ensam och sjuk på en öde strand, utan ro mig till närmaste by, benämnd[424] *Kuja*[425], som war belägen 22 verst ifrån fiskeläget. Nu tycktes äfwen fiskarenas hjertan öppna sig för mina böner, men då jag började accordera med dem om skjutslegan, sade de sig i anseende till den fördelaktiga tiden för sitt fiskafänge ej[426] kunna åtaga sig att föra mig till byn, utan att för sin möda erhålla widpass 100 Rub[el] B[an]co. Då denna fordran wida öfversteg de tillgångar, jag för det närwarande kunde disponera, åter-
408 stod[427] för mig naturligtwis icke något annat wal, än att qvarstadna i fiskeläget och wänta, hvad ödet månde mig beskära.

Ehuru[428] icke alldeles oerfaren[429] med lifwet och dess[430] förhållanden blef jag likwäl på det högsta uppskakad af fiskarenas omenskliga bemötande och började ängsligt grubbla öfwer mitt sorgliga läge. Naturligtwis kunde en sådan sinnesstämning icke annat än högt[431] menligt inwerka på min sjukdom. Jag föll åter i en slags feber[-]yrsel, tyckte mig derunder omgifwen af röfvare[432] och famlade af och an i[433] mitt mörka näste, i tanke att någonstans[434] finna en tillflykt undan deras förföljelser. Men då jag ej ansåg mig wara nog säker inne[435] i kyffet, lemnade jag mitt sjukrum och gaf mig att

417 Cf. p. 607–608.
418 *låg jag* ‖ ~ på min skulle
419 *full* ‖ min
420 *sade [...]* ‖ enligt
421 *måste jag* ‖ åtestod för mig icke annat än
422 *att uppsöka* ‖ att <-s->
423 *mig* ‖ <->
424 *benämnd* ‖ 1. b[enämnd] ‖ 2. wid namn ‖ 3. nämnd
425 Situated at N65°5′0″ E40°5′45″. (TS)
426 *ej* ‖ 1. ej ‖ 2. knappt
427 *återstod [...] wal, än* ‖ ägde jag icke annat wal, än
428 *Ehuru icke [...]* ‖ Fiskarenas omenskliga beteende gjorde mig emellertid
429 *oerfaren* ‖ med
430 *dess förhållanden* ‖ obekant med verlden
431 *högt* ‖ Castrén 1852b: 182: högst
432 *röfvare och famlade* ‖ banditer och röfware, famlade
433 *i [...] näste* ‖ 1. på höskullen ‖ 2. i mitt mörka ku
434 *någonstans [...] förföljelser* ‖ dölja mig undan mina förföljare
435 *inne i kyffet* ‖ på skullen

409 wandra ut i skogen. En smal gångstig ledde mig till en[436] liten bäck, hvars bräddar pryddes af gröna björkar och blommande häggträd[437]. Denna anblick wäckte mig åter till klart[438] medvetande,[439] jag lade[440] mig ned vid den porlande[441] bäcken, lyssnade till fåglarnas sång och inan[da]des blommornas doft. Mitt hufvud war i början så tungt, att jag knappt förmådde höja det upp från marken och wid hvarje sådant försök öfwerfölls[442] af svindel samt[443] höll på att förlora min sans, men ju längre det led på dagen, dess lättare kändes det mig att lefwa. Öfwerraskad af en så hastig förbättring började jag redan frukta[444], att min[445] sjukdom warit en andelig förwirring; men wid närmare besinnan-
410 de fann jag dock, att febern allt ännu glödhet rasade i min blod. Af wissa symptomer[446] trodde jag mig nu till och med kunna draga den slutsats, att min sjukdom icke war någon ting wärre än en katharhal-feber[447]. Efter[448] denna upptäckt blef jag åter lugnare till sinnes och beslöt att genast återwända till fiskeläget, der[449] jag[450] nu ärnade söka bota mig genom någon svettdrifvande dryck. Men då jag skulle träda in i min[451] dystra boning, warseblef jag utanför densamma twenne soldater, hvilka hade sina blickar skarpt fästade wid min person. Jag tillsporde karlarna[452] om deras wägar, och de genmälte med kärfhet, att tullförwaltaren i Kuja hade skickat dem till fiskeläget för att besigtiga mina effekter. Utan all protest underkastade jag
411 mig besigtningen och belönade till och med soldaternas möda med en dricksp ening[453]. Min afsigt war att söka förmå dessa personer att ro mig till Kuja, men det war tydligt att de[454] egennyttiga fiskarena skulle uppbjuda all sin förmåga för att tillintetgöra denna plan, som hotade

436 *en [...] pryddes* ‖ en källa, som omgafs

437 *häggträd* ‖ ~, hvilk[a]
Bird cherry (*Prunus padus*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/puut/bird-cherry. (TS)

438 *klart* ‖ ett ~

439 *medvetande,* ‖ medvetande och

440 *lade* ‖ satte

441 *porlande bäcken* ‖ klara källan

442 *öfwerfölls* ‖ höll på att

443 *samt* ‖ och

444 *frukta* ‖ fruktas

445 *min* ‖ <->

446 *symptomer* ‖ sjukdoms-sy[m]pt[omer]

447 Catarrhal fever meant a fever following a sudden lung or stomach inflammation. Influenza was also included among these fevers. Tietosanakirja 4: 513 [Katarri-kuume]. (TS)

448 *Efter [...] beslöt* ‖ Denna upptäckt lugnade mig mycket och jag beslöt

449 *der* ‖ och

450 *jag [...] bota* ‖ jag ärnade bota

451 *min [...] boning* ‖ min boning

452 *karlarna* ‖ dem

453 *drickspening [...] war att* ‖ dricksp ening, i afsigt att härigenom

454 *de [...] fiskarena* ‖ det egennyttiga fiskare-folket å sin sida

att beröfwa dem en säkert påräknad inkomst. Liksom gluppska ulfwar smögo de sig omkring mig och spärrade sina öron för att uppsnappa mitt samtal med soldaterna. Dessa hyste i början ett stort misstroende till mig, men med tillhjelp af mitt pass lyckades det mig likwäl småningom att öfwertyga dem derom, att jag war rysk undersåte och en i kronans värf stadd em-
412 betsman[455]. Dessa argumenter och i synnerhet den omständigheten, att jag icke allenast war en wälborenhet, utan till och med ägde en åtminstone lika hög rang som sjelfwa tullförwaltaren, gjorde på soldaterna den verkan, att de wälwilligt inbjödo mig i sin båt och emot en måttlig skjutslega rodde mig till *Kuja*. För sin egen säkerhets skull förde de mig genast till tullförwaltaren och afgåfwo sin rapport, som war af det innehåll, att de hos mig hvarken funnit kontraband eller annan[456] egendom med undantag af några böcker. Härpå framställde jag för tullförwaltaren öppenhjertligt alla mina öden, hvilka gingo honom[457] så mycket djupare till hjertat, som han tydligen märkte, att jag ännu war ganska hårdt ansatt af min feber-sjuk-
413 dom. Ledd af verkligt del tagande för mig drog tullförwaltaren försorg derom, att jag icke allenast erhöll ett godt herberge i byn, utan äfwen blef försedd med all den omwårdnad, jag i mitt sjukliga läge behöfde. Lyckligtwis war han äfwen försedd med svettdrifwande the och andra enkla läkemedel, genom hvilkas anwändande jag innan kort befriades ifrån febern[458], ehuru mina krafter ännu woro ganska svaga och mitt allmänna[459] hellso-tillstånd högst bedröfligt. Sedan mina krafter efter några dagars wistelse i Kuja[460] i[461] den mon repat sig, att det kunde blifva fråga om afresa, lät tullförwaltaren

455 *embetsman* ‖ ~, att jag war bekant med Guvernören i Archangelsk
456 *annan* ‖ någ[on]
457 *honom* ‖ tullförwaltaren
458 *febern [...] bedröfligt* ‖ 1. min feber, ehuru mitt hellso-tillstånd i öfrigt ännu war ganska eländigt ‖ 2. min feber, ehuru jag
459 *allmänna* ‖ hellsto [sic]
460 Cf. p. 608.
461 *i den [...] fråga om* ‖ börjat repa sig och det blef fråga om

ännu, för att kröna sitt ädla werk, bemanna en slup, hvari jag af fyra soldater roddes till Ar-
414 changelsk. På ett för vetenskapen så ofruktbart sätt slutades min äfwentyrliga resa till Terska Lappmarken.

Efter återkomsten till Archangelsk befann jag mig i en ganska brydsam belägenhet, i det jag ej ägde medel att uppehålla mig i staden och ännu mindre kunde företaga[462] mig några resor i det kringliggande landet, som jag i antiqvariskt hänseende gerna hade velat undersöka. Min[463] hela kassa utgjorde widpass femton[464] silfwerrubel, och med denna summa kunde naturligtwis icke mycket uträttas för wetenskapen. Emellertid funnos i Archangelsk några Samojeder, hvilka woro ännu fattigare än jag och skattade sig öfwermåttan lyckliga, då jag emellanåt besökte deras tält och undfägnade dem med en sup brännwin. En af dessa individer blef så hänryckt
415 af min frikostighet, att han förklarade sig willig att[465] blifwa min tjenare och följa mig[466] till werldens ända. För[467] min del fordrade jag af honom icke så stora uppoffringar, utan upphöjde mannen till min läromestare i Samojediskan och begaf mig med honom[468] icke längre, än till en 17 verst ifrån Archangelsk belägen by wid namn *Uima*[469]. Här uppehöll jag mig sedermera med[470] min Samojed återstoden af sommaren, hvarunder både min hellsa och mina Samojediska kunskaper betydligt förkofrades. Sjelfwa min kassa wann[471] snart en lysande förkofran, ty Finska staten hade för min[472] resa anslagit ett understöd[473] af tusen rubel silfwer, och[474] så snart dessa medel kommit mig tillhanda, begaf jag mig åter till Archangelsk, der jag allt
416 fram gent fortsatte mina Samojediska studier under loppet af hösten.

462 *företaga mig* ‖ ~ enligt min önskan
463 *Min* ‖ Till
464 *femton* ‖ tio
465 *att blifwa* ‖ att icke allenast blifwa
466 Castrén added two letters (*an*?) above the word *mig* and struck them out again.
467 *För [...] upphöjde* ‖ Jag upphöjde
468 *honom* ‖ 1. <bl> ‖ 2. honom ‖ 3. <bl>
469 Here Castrén means the village named Uemskij instead of the one called Ujma today, at N64°28′46″ E40°50′57″. Cf. p. 611. (TS)
470 *med [...] sommaren* ‖ 1. oafbrutet allt intill Oktober månad ‖ 2. med min Samojed hela ~
471 *wann* ‖ fick
472 *min resa* ‖ mig
473 *understöd* ‖ rese-understöd
474 *och [...] medel* ‖ hvilka medel i Oktober månad

V.

417

Mot[475] slutet af November månad lemnade jag för tredje gången Archangelsk, i det fasta beslut att ej mera återwända till denna stad, huru äfwen min nu förestående resa till Samojedernas tundror skulle[476] komma att aflöpa. Mina wänner i Archangelsk hade med[477] de mörkaste färger skildrat för mig dessa tundror och på det sätt sökt afråda mig ifrån den Samojediska resan, såsom[478] i deras tanke förenad med mödor och strapatser[479], dem jag med min wacklande helsa ej ansågs kunna uthärda. I någon mon delade jag äfven sjelf denna farhåga, men hvem är wäl ej i sin ungdoms enthousiasm redo att för en idé offra sjelfwa lifwet! Hoppet att för vetenskapen göra en eller annan eröfring 418 ingaf mig ett mod, som[480] åtminstone på närwarande tidpunkt ej kunde bringas i rubbning. Också ägde[481] jag nu i[482] många hänseenden en vida bättre garanti för resans lyckliga fortgång, än fallet förrut hade warit. Min hellsa hade under wistelsen i Uima och Archangelsk betydligen förbättrats, min rese-kassa war i det allra yppersta skick, jag ägde dessutom ett förmånligt resepass[483] och utmärkta rekommendations[-]bref[484] så wäl af Inrikes-Ministern som den heliga synoden. Sålunda i alla afseenden wäl utrustad anträdde jag med de gladaste förhoppningar min Samojediska resa.

Wägen ledde mig först 70 verst till *Cholmogor*[485], som fordom war Bjarmernas[486] frejdade fäste men nu är en ringa[487] och obetydlig kretsstad. Jag hade under näst förflutna sommar 419 gerna welat anställa gräfningar på det ställe, der Jumala-templet[488] och[489] en gammal Bjarmisk[490] begrafningsplats förmodas hafva warit

475 *Mot* ‖ I
476 *skulle* ‖ äfven ~
477 *med […]* ‖ bjudit till att
478 *såsom […] förenad* ‖ såsom förenad
479 *strapatser* ‖ 1. svårigheter ‖ 2. besvär
480 *som […]* ‖ 1. som ‖ 2. trottsande hwarje fara ej skydde någon ‖ 3. och en tillförsigt
481 ägde ‖ hade
482 *i […] bättre* ‖ en bättre
483 rese-/pass
484 *rekommendations[-]bref* ‖ rekommendationer
485 The *gorodišče* of Xolmogor was situated on the River Dvina from the Middle Ages until the 17th century. After the founding of Arxangel'sk on the coast it gradually lost its significance. Xolmogor has not been archaeologically excavated, and its area has largely been destroyed by later settlement. The location of the present-day village of Xolmogory is N64°13′30″ E41°39′0″. Ясински – Овсянников 1998: 89.

See also *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 48–88. (TS)
486 For a recent analysis of the Biarmia problematic, see Koskela Vasaru 2014.
487 *ringa* ‖ liten
488 The Biarmians were said to have worshipped a deity called *Jomali*, *Jomala* or *Jumala*. For a description of Xolmogor and Arxangel'sk in late 17th century, see Ясински – Овсянников 1998: 173–175. On Biarmians in historical sources, see Koskela Vasaru 2014: 199–204. Cf. Castrén's note on the temple of Xolmogor in his relation of the Buddhist temples of Tibet in his travel report from Gusinoe ozero in 1848, p. 931. (TS)
489 *och […] belägna* ‖ förmodas hafva stått
490 *Bjarmisk* ‖ begr[afningsplats]

belägna, men då saknade jag medel till ett så kostsamt företag, och nu war marken så[491] frusen och snöbetäckt, att jag icke ens wille göra ett försök med dess upprödjande. Jag dröjde dock några dagar i staden och erhöll derunder talrika traditioner om det hädangångna Bjarma-folket, dess fäste och tempel, dess skatter och glans.[ii] Härpå fortsatte jag min resa till en annan ännu mindre kretsstad vid namn *Pinega*[492], som är belägen 132 verst ifrån *Cholmogor*. I Pinega fann
420 jag mig åter föranledd att dröja några dagar, ty den erbjöd många föremål för min vettgirighet, bland hvilka jag i synnerhet bör nämna ett gammalt Tschud-fäste och Polismestarens[493] fru *Sofia Kirilowna Gromoff*. Då jag för den missgynnsamma årstidens skull ej kunde sysselsätta mig mycket med undersökningen af fästet, hade jag dessto bättre tillfälle att göra bekantskap med Frun. Hon war en i hela den kringliggande nejden mycket älskad, aktad och berömd qvinna. Folket skildrade henne såsom en moder icke blott för sina sex egna, wälartade barn, utan äfwen[494] för hvar och en annan, som behöfde[495] en moders huldrika wård. Äfwen för de sjuka war hon en tillflykt, understödde[496] dem med
421 goda råd och försåg dem derjemte med enkla läkemedel, dem hon sjelf sades förstå att tillreda af vilda vexter. Mest prisades hon dock för den trefnad, son hon genom sina husliga dygder hade förmått att sprida icke blott i staden Pinega, utan äfven på landsorterna. Hon sades hafwa här och der infört trädgårdsskötseln samt genom sitt exempel och sina goda råd förmått[497]

ii. Större delen af dessa traditioner har jag meddelat uti min afhandling om "Sawolotscheskaja Tschud", se tidskriften *Suomi* för är 1844.

491 *så [...] icke* ‖ 1. frusen, snöbetäckt, oåtkomlig me[d] ‖ 2. så frusen, snöbetäckt och snar, att den ej

492 Pinega was a district town in the Governorate of Arxangel'sk at N64°41′53″ E43°23′40″. In Castrén's time it had ca. 650 inhabitants. Статистическія таблицы 1840: 2. (TS)

493 From here onwards the text is based on Castrén's letter to F.J. Rabbe, 5/17 Dec. 1842, which was originally published in *Helsingfors Morgonblad* 5/1843 (Castrén 1843a). For the original letter, see the volume of letters in this series.

494 *äfwen* för ‖ för

495 *behöfde* ‖ 1. behöfde ‖ 2. war i behof af

496 *understödde* ‖ hjelpte

497 *förmått* ‖ want

allmogen att[498] odla potäter.[499] Äfwen i[500] afseende å boskapsskötselns[501] befrämjande an-
422 såg[502] man henne mycket förbunden. Efter[503] att hafva hört alla dessa rykten och berättelser var jag naturligtvis högst intresserad att lära personligen känna den mångbeprisade frun, och jag fann verkligen uti henne en utomordentligt energisk, klok och huslig qvinna. Så snart jag kom till staden och för polisen anmälde mig såsom en wetenskaplig resande[504], satte hon mig ovetande alla polisbetjenter i rörelse och lät dem ifrån när och fjerran bringa[505] till mig insigtsfulla[506] män. Onekligen erhöll jag dock af henne sjelf de flesta och wigtigaste upplysningar om orten. I synnerhet wisste hon förtälja en stor mängd traditioner om de gamla Tschuderna, och det märkwärdiga war, att hon genom egna iakttagelser[507] hade kommit på den tanken, att ifrågawarande Tschuder warit Finnar. Jemte det Polismestarfrun sålunda med
423 all ifver sökte befrämja mina vetenskapliga intressen, glömde hon icke heller mina lekamliga behof, utan sökte tillfredsställa dem med en husmoders ömhet[508]. Hwarje dag måste jag spisa wid hennes bord, och sedan hon derunder med mycken fintlighet utforskat mina svaga sidor, lät hon wid afresan bringa till mig ett rikt förråd af de[509] utsöktaste läckerheter. Jag bör ej lemna oanmärkt, att detta sällsynta fruntimmer äfven widkännes namnet *Hedvig Sofia Lenqvist*[510] och är dotter till framlidne kyrkoherden i *Orihwesi*[511] Theol[ogie] och Filos[ofie] D[octo]r *Erik Lenqvist*[512]. Liksom mången annan bland Finlands döttrar hade äfven hon under sista kriget skänkt sitt hjerta åt en segrande riddare och med honom irrat werlden kring till hon slutligen funnit en fristad i det lilla *Pinega*.[513]

498 *att* ‖ och

499 Potato cultivation was initiated in the Governorate of Arxangel'sk in the 1810s, but it was not really promoted before the 1840s, when related Imperial orders were given. Яновскій 1895: 629–630. (TS)

500 *i* ‖ med

501 *boskapsskötselns* ‖ s

502 *ansåg* ‖ 1. skall ‖ 2. hade hon ‖ 3. war ‖ 4. trodde

503 *Efter att […] frun* ‖ 1. Dessa och andra likartade förtjenster hade jag redan under sjelfwa resan hört tilldelas den frejdade frun och war derföre ~~mycket angelägen~~ högst intresserad att ~~personligen~~ göra hennes personliga bekantskap ‖ 2. frun

504 Everyone arriving to a district centre in Russia had to have his passport stamped at the local police station. Энциклопедическій словарь… XXII: 924–925. (TS)

505 *bringa* ‖ hemta

506 *insigtsfulla* ‖ kunskapsfulla

507 *iakttagelser* ‖ observationer

508 *ömhet* ‖ hela ~

509 *de utsöktaste* ‖ 1. de utsökt[aste] ‖ 2. mina favorit

510 Hedvig Sophia Lencqvist was born in 1791. She was married to sergeant-major Israel Hemanus (1785–1818) in 1807 but fled with the Russian officer Gromov, her future husband, during the Russian-Swedish War of Finland 1808–1809. KA Orivesi, parish records 1790–1795: 170, http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24827982; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=11377; KA Orivesi, lists of married persons 1807, http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6428834. Laasonen 2000 does not mention Hedvig Sofia in the list of Erik Lencqvist's children. (TS)

424 Med rördt hjerta skildes jag ifrån denna ädla landsmaninna och fortsatte min resa till Mesen, dit man vinter-tiden[514] ifrån Pinega räknar 143 och ifrån Archangelsk 345 verst. Liksom wid Hwita[515] hafvets westra kust *Kola*, så är wid den östra *Mesen* werldens yttersta stad och slutpunkt för all civilisation. Ända till Mesen är landet bebodt af christna menniskor, Ryssar till nationen, men längre fram widtager den Samojediska befolkningen[516], som till större delen ännu är hedendomen tillgifwen. Redan i Mesen såg jag tungt bepälsade[517] Samojeder släpa sig fram längs gatorna. Jag sökte förmå en och annan bland dem att träda i tjenst hos mig
425 såsom tolkar och läromestare, men de antogo ogerna mina[518] anbud och uppfyllde sina åligganden på sådant sätt, att jag snart[519] nödgades förafskeda dem alla och begifwa mig till en 40 verst ifrån Mesen belägen by wid namn *Somsha*[520], som på närwarande tid sades vara Samojedernas[521] egentliga tillhåll. Dock wille mina bemödanden icke ens der krönas af någon framgång, ty en allmän dryckenskaps-mani hade nu[522] angripit det arma folket. Jag tog i min sold den nyktraste person, som fanns i Somsha, men äfwen han war efter wår föreställning en fyllhund. Härpå försökte jag taga till mitt biträde en Samojedinna, men också[523] hon kunde ej hålla sig nykter en enda dag. Sedan wände jag mig till en utarmad tiggare, som omöjligen kun-
426 de bestå sig ett rus; äfwen med honom kunde ingen ting uträttas, emedan hans lättjefulla lynne ej tillät honom att tänka ut ett redigt och förnuftigt svar. Då det alltså icke lyckades mig att i godo erhålla en lämplig tolk och språkmestare, tog jag slutligen min tillflykt till mina ministeriella papper, i hopp att genom deras tillhjelp

511 Orivesi (older form Orihvesi) is in Southern Finland at N6840678 E360159 (N61°40′26″ E24°21′28″). (TS)

512 Erik Lencqvist (1719–1808) was a pastor at Orivesi and also known as a historian and collector of folk poetry. Laasonen 2000, http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2473/. (TS)

513 *[…] Pinega.* ‖ Castrén 1843a: ~ Hon sade sig ej ett ögonblick ångrat detta steg, ty hon hade gift sig af kärlek och sedermera fortfarande älskat sin man; i Finland hade döden bortryckt hennes fader och andra nära anförvandter.

514 *vinter-tiden ifrån* ‖ ifrån

515 *Hwita hafvets* ‖ A[rchangelsk]

516 Tundra Nenets. Unesco Red Book, http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_report.html#Tundranenets. (TS)

517 *bepälsade […] gatorna* ‖ 1. bepälsade Samojeder släpa sig sömniga och halfrusiga ‖ 2. bepälsade Samojeder släpa sig längs gatorna sömniga, halfrusiga och ‖ 3. bepälsade Samojeder släpa sig längs gatorna sömniga, halfrusiga, öfwerhöljda med smuts och på allt sätt

518 *mina anbud* ‖ anbud

519 *snart nödgades* ‖ nödgades

520 Sëmža (Сёмжа) on the eastern shore of Mezen' Bay at N66°8′51″ E44°7′3″. (TS)

521 *Samojedernas […] tillhåll* ‖ det rätta tillhållet för Samojeder

522 *nu angripit* ‖ 1. antagit ‖ 2. nu antagit

523 *också* ‖ icke

bättre lyckas i mina förehafwanden. Jag lät således ifrån krogen uppkalla samtliga tillstädeswarande Samojeder, meddelade dem dokumenternas[524] innehåll och fordrade på grund af dem, att man skulle förse mig med en nykter, ordentlig och förnuftig tolk. Ett hörsamt och fruktande folk, såsom Samojederna äro, satte de sig genast till råds och utvalde[525] till mitt biträde en samma dag ifrån Kanin Nos[526] anländ Samojed, som ansågs[527] wara både den nyktraste och den[528] klokaste karl på hela den Kaninska tundran. Personen uppkallades och tycktes i början göra skäl för sig, men efter några timmars sysselsättning ledsnade han wid mina frågor och gjorde sig sjuk. Han lade sig på golfwet, wåndades, qved och klagade, kröp till mina fötter och bad om förbarmande, tills jag uttröttad af hans böner i vredesmod körde honom ut på dörren. Kort derefter såg jag mannen ligga full på en snödrifwa wid krogen.[529]

427

Han war dock[530] icke den enda, som[531] dignat ned under rusets tyngd, utan hela snöfältet rundt omkring Bachi[532] tempel war uppfyldt af slagna hjeltar och hjeltinnor. De lågo alla med ansigtet wändt emot drifvan och woro till hälften igenyrda. Grafvens tystnad herrskade i denna krets, men ifrån sjelfwa krogen hördes det wildaste skrål. Det oaktadt föreföllo[533] inga slagsmål, utan alla woro hjertansglada och försonligt stämda. Ofta såg jag halfrusiga personer af mankönet komma[534] ut ifrån krogen, bärande en kaffepanna i handen. Af fruktan att förlora något af pannans innehåll, wandrade de med mycken försigtighet fram och tillbaka på snöfältet, skärskådade derunder mycket[535] noga hvarje fallen kamrat och letade påtagligen efter en maka, en moder, en brud eller något annat

428

524 *dokumenternas innehåll* ‖ innehållet af dokumen[terna]
525 *utvalde […] ifrån* ‖ walet föll på en samma dag ifrån
526 Cape Kanin Nos is situated north of Mezenʹ and Sëmža, its tip at N68°36′59″ E43°25′55″. (TS)
527 *ansågs* ‖ sad[es]
528 *den klokaste* ‖ klokaste
529 The text based on Castrén's letter to Rabbe 5/17 Dec. 1842 is interrupted here but continues after the next paragraph.
530 *dock icke* ‖ icke
531 *som* ‖ be
532 Bacchus, Roman god of wine. Harrauer – Hunger 2006: 141–143. (TS)
533 *föreföllo* ‖ 1. ~ ‖ 2. ~ nu
534 *komma* ‖ <b[ära]>
535 *mycket noga* ‖ noga

kärt föremål. Så snart den åsyftade upptäckten
429 blifvit gjord, lades pannan tills widare å sido
på drifvan och man företog sig nu att bringa[536]
den slumrande i en uppåtwänd ſtällning. Sedan
detta blifwit werkſtäldt, tog man åter kaffepan-
nan i handen, satte pannans pip i sin älsklings
mun[537] och lät[538] den ljufva brännwins-nektarn
rinna ned i dess[539] hals. Härpå wände[540] man
patienten i dess förra ſtällning och underlät ej
att täcka wäl dess ansigte, som annars hade
kunnat erhålla ett och annat froſtbett.

Då[541] jag icke engång i *Somsha* kunde med
besked idka mina filologiska ſtudier, plägade
jag ofta till tidsfördrif betrakta dessa ömma,
kärleksfulla scener, hvilka näſtan alla dagar
upprepades[542]. Dessemellan uppehöll jag mig
meſt uti ett wid[543] byn beläget tält, som bebod-
430 des af *Tiggar-Samojeder* och nu i nödfall måſ-
te tjena mig till ſtuderkammare. Här kunde det
naturligtvis under[544] larmet af skrikande barn,
gnällande hundar och tjutande vindar ej blifva
fråga om noggranna iakttagelser[545] i språket;
men jag promenerade dock tidt[546] och ofta till
tältet, emedan här för mig såsom nybegynnare,
dock[547] alltid war något att inhemta. Under
dessa promenader råkade jag en gång ut för ett
äfwentyr, som lätt hade kunnat afskräcka mig
ifrån mina besök i tältet, så framt jag af annat
orsak ej warit föranledd att afbryta dem.

Emellertid[548] vandrade jag träget alla da-
gar till tsjummen[549], till dess ett litet äfventyr
afskräckte mig från dessa promenader. Såsom
du troligen har dig bekannt, är den nordliga
delen af Mesenska kretsen ett flackt, skoglöſt,
kärruppfylldt land. Redan i trakten af Mesen ut-
breda sig för ögat omätliga slätter, som af Rys-
sarne kallas *tundra*.[550] Detta ord är utan tvifvel

536 *bringa [...] uppåtwänd* ‖ wända ~ motsatt
537 *mun* ‖ hand
538 *lät* ‖ den
539 *dess* ‖ sin
540 *wände man* ‖ bemödade man sig att åter wända
541 From here on again based on Castrén's letter to Rabbe 5/17 Dec. 1842.
542 *upprepades* ‖ föres[tälldes]
543 *wid byn beläget* ‖ närbeläget
544 *under [...] språket* ‖ 1. ej blifva fråga om noggranna språk ‖ 2. ej blifva fråga om noggranna observationer i språket, emedan man
545 *iakttagelser* ‖ obs[ervationer]
546 *tidt och ofta* ‖ tro[get]
547 *dock alltid* ‖ alltid
548 The paragraph from here to *Samojediska lectioner* was omitted from Castrén 1852b. It is published here according to the letter Castrén to Rabbe 5/17 Dec. 1842. For the whole letter, see the volume of letters in this series. Cf. also Castrén 1843a where it was originally published.
549 For illustrations and an explanation of the structure of a čum, see Гемуев & al. 2005: 100 (Khanty), 430–436 (Nenets). (TS)
550 The northernmost parts of Russia and Siberia belong to the Arctic tundra zone, but most of tundra is of subarctic character. The characteristics of tundra include permafrost soil and no trees or only stunted ones because of the cold climate. Семенов – Белов 2015: 234–237. (TS)

det Finskt-Lappska *Tunturi*[551] och betecknar här (märkvärdigt nog) ett kärr, hvaråt renmossa växer. I Lappland växer mossa på fjällen, det öfriga landet består af sanka kärr. Här i Mesenska landet träffas renfödan på sjelfva kärren, der de nemligen bestå af något solidare ämne. Fasthåller man sig vid den oekonomiska betydelsen af ordet tundra, så finner man det förklarligt, huru det klangfulla ordet *Tunturi* med sitt sublima begrepp af ett skyhögt fjäll kunnat nedplattas till det ringa sägande *tundra* och missbrukas till att beteckna det lägsta och simplaste på jorden. – En tundra i ordets flacka betydelse utgör nejden kring Somsja. Det är Hvita Hafvets botten, som här visar sig i hela sin nakenhet. Att sjelfva detta haf ifrån vestra sidan begränsar Somsja-landet, tjenar ej till att förminska kalheten, ännu mindre att hindra de bångstyriga vindarne att öfva sin æoliska harpolek. En lugn dag hör i Samojed-landet öfverhufvud till de så kallade *res rarae*. Det är troligen för de skarpa vindarnes skull, Samojeden finner sig nödsakad att bära mera plagg än Lappen. Han är i afseende å klädedrägten en Lapp *in dupplo*, bär på sig en tvåfalld af pälsar, mössor, stöflor. Sjelfva hans kåta är sammanfogad af dubbla renhudar. Sommartiden gör han sig tält af näfver, som till och med vindas fyrdubbelt kring tältets stänger. Fattigt folk måste äfven vinter-tiden inskränka sig till sistnämnda slags boningar, och så beskaffadt var äfven det tält, hvari jag tog Samojediska lectioner.[552]

430 CONT. Jag hade en[553] afton under wistelsen i tältet bemödat mig om att inhemta några Samojediska glosor och just lärt mig att till Samojedernas nöje uttala orden *tanser Numgana* (det är oväder hos Gud)[554], då i sjelfva verket en för-

551 At present both *tunturi* (Fi.) and *тундра* (Ru.) are considered to be Saami loanwords. Suomen sanojen alkuperä 3: *tundra*, *tunturi*). (KH)

552 The sequence omitted in Castrén 1852b ends here.

553 *en [...] wistelsen* ‖ 1. under wistelsen ‖ 2. en dag under wistelsen

554 *танзер' нумгäна*, 'it is bad weather', literally 'in snowdrift weather', 'it is windy in the sky'; *танзер'*, Ru. 'позёмка', the whole expression according to Tereščenko 1965 'в снéжном бурáне', translations in Lehtisalo 1956: 'im Schneesturm', 'in dem Schneegestöber'. The word *num* has several meanings, 'sky, weather, god', here simply 'weather'. (TaS – KL)

431 färlig ſtorm lät förnimma sig. Tältet brakade, snön yrde derin genom springorna och rökhålet, tjärlampan släcktes och Samojederna drogo sig undan sina skinnfällar. För mig, som[555] ingen skinnfäll ägde, återſtod icke annat än att krypa ut genom dörren och anträda[556] min wandring till byn. Afſtåndet war wäl icke ſtort, men den häftiga ſtormen gjorde dock min promenad ganska besvärlig. Utan att hafwa freſtat windarna på en[557] Samojedisk tundra lärer dock en och hvar hafva erfarit, att man i ſtorm och oväder har svårt att andas, att hålla ögonen [öppna][558] och ſtå rätt på benen. Dessa olägenheter förmådde mig att tid efter annan wända ryggen åt winden, för att få litet andrum, skrapa bort snön ifrån mina ögon och hvila mig efter den öfverdrifna anſträngningen. Men under dessa svängningar blef jag snart
432 hufvudyr och kunde så mycket mindre igenfinna den rätta kosan, som vinden än blåſte från ett hål, än från ett annat. Jag hade nyligen läſt Karamsins qväde om de i yrwädret dansande trollen, och denna fantasi framträdde[559] lifligt för mitt sinne, medan jag nu kämpade med luftens windar och förgäfwes sökte upptäcka en ljusſtråle ifrån min boning. Jag tyckte mig wara hemfallen till rof åt onda makter, och denna fantasi[560] ſtegrades ännu mera, då jag innan kort började förnimma en tung flämtning tätt inwid min sida. Häraf lät jag dock icke afskräcka mig, utan beslöt att anſtälla en noggran undersökning öfver detta spöklika fenomen. Jag upptäckte innan kort, att det war en Samojed, som hvilade sina renar på tundran, och gaf mig tillkänna genom ett: *hvarthän*? Till krogen, svarade en trygg ſtämma. Härpå presenterade jag mig för Samojeden såsom en resande em-

555 *som [...] ägde* ‖ som ej ägde någon skinnfäll
556 *anträda* ‖ begy[nna]
557 *en [...] tundra* ‖ Samojediska tundror
558 The word öppna added in Castrén 1852b: 191.
559 *framträdde [...] kämpade* ‖ 1. rann mig nu i sinnet, medan jag kämpade ‖ 2. framträdde nu lifligt för mitt sinne, medan jag kämpade
560 *fantasi* ‖ tanke

561 *honom* ‖ Samojeden
562 *Men [...] sinne* ‖ Men med sitt misstänksamma Samojed-sinne tolkade Samojeden
563 *ifrån Archangelsk* ‖ till <->
564 *маδебя*, ‘shaman’ (KL)
565 *hvilken* ‖ so[m]
566 *mitt [...] Mesen* ‖ staden, som i sjelfwa verket ännu war mitt högqvarter
567 *blifva* ‖ att ~
568 *inskränkte [...] dertill* ‖ bestod egentligen blott
569 A note in the margin: *13do Arkal.* Its context is unclear but it appears to refer to the word *Gouvernören.*
570 *lät [...] torg* ‖ midt på stadens torg lät uppresa ett kolossalt Samojed-tält
571 *låtsade förespå* ‖ fö[respådde]
572 *exc:s* ‖ excellens’
573 *jag märkte* ‖ det märktes
574 *wille [...] wärf* ‖ 1. lät trumfunnen t ‖ 2. lät nödtwungen utfärda
575 *om [...]* ‖ mig
576 *i [...]* ‖ på
577 *Wi [...] Mesen.* ‖ Castrén 1843a (spelling here according to the original letter, for the whole text of the letter, see the volume of letters in this series): Slika saker har jag redan bjudit till att samla, och sista natt måste jag vaka hos Guvernören samt för honom öfversätta några sånger och sagor af mythiskt innehåll. Han lofvar genom trycket meddela dem för det Ryska publicum och jag skall ej heller underlåta att från Pustosersk tillsända eder några profbitar.

Det måste hafva väckt din förundran, att bland de otaliga breflappar, hvarmed jag på sednare tider öfverfallit dig, intet enda innehållit något om den sak, som nu är och en tid bortåt redan varit min hufvudsak, jag menar Njentsernes

433 bets-man och inledde med honom[561] ett samtal, hvarunder jag bland annat sporde honom om antalet af de renar, han hade förespända framför sin släde. Min mening med denna fråga war ingen annan, än att på ett höfligt vis säga åt Samojeden: du åker wäl med så många renar, att de kunna draga oss begge till byn. Men[562] Samojeden uttolkade med sitt misstänksamma sinne min fråga så, som skulle jag hafwa haft lust till hans boskap. Han började således bedja mig om nåd och förskoning, blottade hufvudet och nedföll på knä framför mina fötter. Å min sinda lofwade jag icke blott lemna hans renar oantastade, utan äfven undfägna honom med en sup, så framt han wille skjutsa mig till byn – ett förslag, som Samojeden jemväl med nöje antog.

434 Wid återkomsten till mitt logis erfor jag, att Civil-Gouvernören ifrån[563] Archangelsk helt nyligen hade anländt till Mesen och genast affärdat ett ilbud till *Somsha*, för att derifrån afhemta en Samojedisk *Tadibe*[564] eller trollkarl, hvilken[565] skulle wisa sina konster för hans excellens. detta war för mig en bewekelsegrund att återwända till mitt[566] högqvarter Mesen, ty jag hoppades med säkerhet blifva[567] inbjuden till representationen. I detta hopp blef jag också icke besviken, men hela roligheten inskränkte[568] sig hufvudsakligen dertill, att Gouvernören[569] lät[570] uppresa ett kolossalt Samojed-tält, midt på stadens torg, gatpojkarne till stor förlustelse. Wisserligen dundrade Tadiben deri med sin trumma och låtsade[571] förespå hans ex-
435 c[ellens]s[572] tillkommande öden, men jag[573] märkte lätt, att han behandlade sin sak såsom raljeri och wille[574] slippa sitt wärf för så godt pris som möjligt. Då jag sedermera i enrum

yttrade för Tadiben mitt missnöje med hans sätt att gå till wäga med ceremonien, bad han om[575] mitt beskydd hos Gouvernören och lofwade i sådant fall wisa för mig ett wida bättre profstycke i[576] sitt eget tält på Kaninska tundran. Wi[577] öfwerenskommo att träffas der efter några dagars förlopp[578] och gjorde oss hvardera redo att anträda wår afresa ifrån Mesen.

Förrän[579] jag tager[580] mitt sista afsked af
436 af denna stad och gifwer mig ut på de ödsliga tundrorna, will jag i förbigående uppkasta några gränslinier på det widsträckta land, der mina närmast[581] förestående resor skola komma att försiggå. Detta land begränsas i norr af Ishafvet, i öster af Ural, i vester af Hvita hafvet, i söder af granarna[582] eller skogsregionen, som uppgifves sträcka sig till 66[583] eller 67 gr[ader] lat[itud]. Detta [omätliga][584] land[585], som utgör den så kallade *Mesenska tundran*, afskäres af floden Petschora[586] uti tvenne hälfter, af hvilka den östra eller större hälften, som är belägen emellan Petschora och Ural, af Ryssarne benämnes den Bolschesemelska tundran (тундра большеземельская) eller det *stora landet* (большая земля), af Samojederna åter *aarka ja*[587], som
437 äfven betecknar att stort land. Den vestra, emellan Petschora och Hvita hafvet belägna hälften äger hos Ryssarne ingen gemensam benämning, men af Samojederna kallas den *njude ja*[588] d. ä. det lilla landet. Detta land fördelas åter i tvenne hälfter, den *Kaninska* och den *Timanska* eller *Tiunska* tundran. Sistnämnda tundror äro åtskilda från hvarandra enligt officiella uppgifter genom floden *Pjoscha*[589], men enligt Samojedernas eget utsago genom floden: *Snopa*[590], hvilka begge utfalla i *Tschesskaja Guba*. Vester om den ena eller den andra[591] af

föraktade tungomål. För denna tystlåtenhet gifves dock ett det mest aktningsvärda skäl i verlden; den grundar sig på den gamla läran: melius tacere, quam male loqui. Om jag icke irrar mig, hade äfven den store mästaren Pythagoras, bland andra wackra föreskrifter, för sina lärjungar stadgat den lag, att de under sin första lärotid ej skulle få yttra någon mening utan först genom en grundlig, sjelfständig, inom sig sluten meditation bringa sina åsigter till mognad. För denna föreskrift har jag alltid hyst en djup respect, hvilken i samma mon tilltagit, som jag erfarit, att menniskorna i vår moderna tid läras mindre till att tänka, än att resonera, att vetenskapen ej sällan betraktas antingen såsom en hygglig galanteri-vara, eller en loflig födkrok. […] Deremot skulle jag hafva lust att förtälja ett och annat om de gamla Tshuderna så väl enligt gängse traditioner, som i grund af den likhet i seder och lefnadssätt, som eger rum emellan innevånare i Pinegska kretsen och våra Finska bönder; men emedan min resa är oåterkalleligen beramad till morgondagen, måste historien om Tshuderna uppskjutas till ”nästa gång”, hällst jag framför allt är skyldig att nämna ett par ord om Софіа Кириловна Громова.

578 *förlopp* ‖ ~ ty tadiben är
579 The paragraph from here on is preserved also as a different version in KK Coll. 539.26.22 p. 301 and it is published as Appendix 8.3 on p. 578–579.
580 *Förrän jag tager* ‖ 1. Men förrän jag gifv[er] ‖ 2. Men förrän jag nu
581 *närmast* ‖ nu
582 *granarna* ‖ ~ och det gröna gräset
583 *66 […] grad.* ‖ 66˚–67˚
584 Mscr: omältliga

585 *land* ‖ fält

586 The River Pečora flows into the Arctic Ocean at N68°13′4″ E54°13′58″. At present the Mezen' tundra belongs to the Nenets autonomous district. (TS)

587 *Ӈарка я* (TaS)

588 *Нюдя я* (TaS)

Castrén's note in the margin: *? Schrenk*. This refers to Alexander Gustav von Schrenk's (1816–1876) book *Reise nach dem Nordosten des europäischen Russlands, durch die Tundren der Samojeden zum arktischen Uralgebirge* (1848), which Castrén also reviewed for the Academy of Sciences. His review was originally published in the journal *Suomi* in 1850. See p. 678–691. Castrén 1850b.

589 The River Pëša runs into Chosha Bay (Čëšskaja Guba) east of Cape Kanin Nos at N66°53′38″ E47°34′28″. (TS)

590 The River Snopa discharges into Čëšskaja Bay at N66°49′53″ E46°54′52″. (TS)

591 *andra […] floder* ‖ andra

592 *Сăля*, meaning 'cape', here Cape Kanin Nos. (TaS)

593 *Ёнэй я*, 'the middle country'. (TaS)

The explanation equivalent to the footnote here can be found in more extensive form in Castrén's letter to Fabian Collan, 1 May 1843, and in a newspaper article in *Helsingfors Morgonblad* 54/1843 (Castrén 1843c). See mscr p. 462.

Changes in the footnote:

ordet tundra ‖ ben[ämningen]

[…] tunturi. ‖ ~ Wisserligen är begreppen *tundra* och *tunturi* något afwikande i det

Ryssarnes boljschaja ‖ det Ryska ~ *(iso maa),* ‖ ~ is' maa

Ishma […] en flod. ‖ 1. *Ishma.* Egentligen betecknar f ‖ 2. *Ishma.*

dessa floder utbreder sig den Kaninska tundran, hvarunder äfven halfön Kanin Nos inbegripes, den Timanska tundran sträcker sig åter österut till Petschora. Af Samojederna benämnes den Kaninska tundran *Salje*,

438 som betecknar *näs* och egentligen hänför sig till *Kanin nos* eller det Kaninska näset.[592] Samojedernas benämning på den Timanska tundran är *Jude-ja*, det mellersta landet, d. ä. landet emellan de Kaninska och Bolschesemelska tundrorna.[iii] [593]

440 För att ej gå min rese-berättelse i förwäg, will jag inskränka[594] mig till dessa få topografiska notiser rörande det Mesenska tundralandet och i det följande nogare[595] angifva de lokaliteter, hvilka här ådragit sig min uppmärksamhet.

---

439 iii. I afseende å nyss anförda benämningar förtjenar kanske anmärkas, att någon bland dem hvarken härstamma från Ryskan eller Samojediskan, utan sannolikt äro lånade ifrån de gamla Tschudernas eller de nuwarande Finnarnes språk. Så är t. ex. ordet *tundra* främmande för både Ryskan och Samojediskan, men igenfinnes deremot i Finskan under formen *tunturi*. Bland de öfriga benämningarna anser jag Ryssarnes *boljschaja semlja* och Samojedernas *aarka ja* wara en ren öfwersättning af Finnarnes *isomaa* (iso maa), hvaraf Ryssarne bildat sitt *Ishma*, som ännu begagnas till betecknande af en flod. Liksom i *Ishma*, synes äfven i adjektivet *Timansk* den sednare beståndsdelen af ordet wara det Finska *maa* land. Se mera härom i min ofvananförda afhandling om Savolotscheskaja Tschud.

441

VI.[596]

Den[597] 19 December 1842 stod utanför Polismästarens hus en kibitk[598], förespänd med tvenne hästar. Jemstschiken sågs ur hotelet utbära små skrin och renslar, med vaxduk belagda paketter m. m. hvilket allt inlades i kibitken av tvenne polisbetjenter. Medan detta påstod, samlade sig på gatan en talrik mängd åskådare, män och qvinnor, gamla och unga. Oaktadt den bistra kölden stodo de vid kibitken i nära två timmars tid, väntande med otålighet att få se den resande ändtligen inpackas. Många utsträckte sina hufvuden spejande genom den låga fönsterrutan, om ej middagsmåltiden, som vållade dröjsmålet, snart tog en ända. Omsider stod den väntade personen för de nyfiknas blickar. Medan han mönstrade sina effekter och gaf anordning till hvarjehanda små förändringar, hörde han de omkringstående göra några ljudeliga anmärkningar öfver honom och hans resa. ”Så ung, och måste till Sibirien,” yttrade sig en matrona, och
442 hennes gran ne tillade: ”Det säges att han måste dröja der, i många, många år. När han engång återvänder, är han en[599] gubbe och hvad har han då af hemmet?” – ”Den som ändå visste hvarföre den stackarn skickas till Sibirien?” yttrade åter någon. ”Derom har jag mina egna tankar”, menade en annan. ”Jag såg huru Njemtsen[600] vid ankomst till staden genast tog in hos Polismästaren, och fastän Polismästaren ej var hemma, lät Njemtsen inbära sina saker, blef der i qvarter, och har hela tiden sutit hos Polismästaren lik en fånge. Sedan kom Gensd’arme-Öfversten[601] till staden, och fastän man hyrt ett annat qvarter för honom, ville han ändå bo hos Polismästaren, der Njemtsen bodde. Och

För det närwarande betecknar väl *Ishma* en flod, men ordets ‖ 3. *Ishma.* För det närwarande betecknar väl *Ishma* en flod, men detta ords etymologi tillkännager ‖ 4. *Ishma.* För det närwarande betecknar väl *Ishma* en flod, men etymologin af detta ord visar ögonskenligt, att denna betydelse ~~icke~~ ej är den ursprungliga. Såsom ordets sednare beståndsdel *ma* uttryckligen utwisar, har härigenom ursprungligen betecknats ett land, och då floden *Ishma* begränsar en del af den Bolshesemelska tundran, så håller jag det för sannolikt, att Finnarne med detta namn betecknat nämnda tundra.

i Ishma ‖ i ordet *Ishma*

det Finska ‖ lånad ifrån ~

594 *inskränka* ‖ här ~

595 *nogare* ‖ när[mare]

596 From here to mscr p. 520 the clean copy is in again in different handwriting. The same person also wrote the clean copy of mscr pages 635–644. Some spelling principles differ from the ones used in the previous parts of the text; e. g. the word *gudomlig* was written with a small initial. The editor of NRF (Castrén 1852b) followed the same practice. The text is mostly based on letters from Castrén but differs from them in places. Cf. the volume of letters in this series.

597 The text from here to *Pustosersk, onekligen ett af de ödsligaste ställen på jordklotet* is based on Castrén’s letter to Fabian Collan of 19 Apr./1 May 1843 and was previously published in *Helsingfors Morgonblad* 50–52, 54, 55, 62, 63, 75, 76/1843 (Castrén 1843c). See the volume of letters in this series. Differences of content between the two versions are noted here, but

differences in spelling only if they contain additional information. In case of the latter ones the reader is mostly referred to the volume of Castrén's letters in this series, where the letter is published in its entirety. The spelling in Hf. Mbl. was decided by the editor, and Castrén could not have any influence on it. In many cases he seems, however to have accepted the changes made by the editor, as can be seen in NRF (Castrén 1852b).

The beginning of the article Hf. Mbl. 50/1843 reads: Sviker mig ej minnet, så lemnade jag dig i mitt sednaste bref uti den lilla staden Kem, hvarom jag nu mera knappt äger någon annan hugkomst, än att jag der var ett föremål för skators och gatpojkars hån. Härifrån må du hjelpa dig på egen hand uppå Hvita Hafvets isbeströdda böljor till Klostret Solovetskoj och än vidare till Archangelsk. Namnet Mesen verkar ett behagligt intryck på min sinnesstämning mindre för folkets egen skuld, än en ringa tilldragelse, som vid hogkomsten af denna lilla stad alltid träder för minnets spegel. Saken är af följande beskaffenhet. Den 19 December 1842 […]

598 The *кибитка* is a covered wagon or in this case more likely a sleigh. Энциклопедическій словарь… XV: 41–42. (TS)

599 *en gubbe* ‖ Letter & Hf. Mbl.: en gubbe (стариъёкъ)

600 It was a common practice in Russia to call all foreigners *немцы*, meaning literally *Germans* but originally people speaking an unintelligible language. Бучатская 2013: 371. (TS)

601 The so-called gendarmerie was mainly state police and frontier guards in imperial Russia. It was founded in the late 18th century

Gensd'arme-Öfversten skall ofta hafva talat med Njemtsen långt in på nätterna uppå ett främmande språk. Nej! det hänger aldrig rätt ihop med Njemtsen och hans resa till Sibirien; det vet jag." – "Du vet mindre än en snöripa[602]," 443 genmälte en för⁂ståndig borgare; men jag vet att Njemtsen har papper från höga herrar, och kan göra hvad han vill. Liksom Gensd'arme-Öfversten och andra herrar, som resa i[603] kronans ärender, tog Njemtsen in hos Polismästaren, emedan staden hyrt huset för sådana resande. Men hvarföre han reser till Sibirien, se det har jag reda på. Ty då jag en afton satt hos Alexej Vasiljevitsch, kom Njemtsen till honom med en stor bok i handen. Alexej, som lefvat 20 år på tundran och vet allt, Alexej sade honom namnen på alla berg och alla floder, och Njemtsen skref det i sin bok. Och ännu sade honom Alexej, i hvilka berg finnes svart sten, och i hvilka blå sten, hvar man kunde finna koppar och jern, ja guld och silfver. Allt skref Njemtsen i sin bok, och deraf vet jag att han söker guld och annat, som finnes i bergen."

Detta yttrades med en sådan tillförsigt att ingen vågade invända något häremot. Tvertom yttrade någon bifallande till denna mening: "Nu 444 få vi se ⁂ om de Ischemska Syrjänerne vilja vackert bekänna, hvar guldbergen finnas, eller om de trots kanonerna, som för några år sedan fördes till Ischemsk[604], ännu våga sätta sig emot öfverhetliga bud och befallningar." Medan mina aktier repat sig, började medlidandets röst ånyo höja sig ur ett och annat känsloömt hjerta. Man ömade ej endast för mig, utan alla de hemmavarande, i synnerhet för den arma, öfvergifna hustrun[605]. Slutligen kringsvärmades jag af en mängd tiggare, gnällande med ömkelig ton:

”I[606] Christi namn en liten skärf åt de fattiga.” Särdeles enträgen var en skröplig gumma med vid mössa och randig kjol. ”Gif åt den fattiga en djeneschka[607],” yttrade gumman, ”så ber hon för dig, och Guds moder står dig bi under resan; hon hör de armas bön.” Verkligen nödgades jag lösa bältet och strö tvåstyfvers allmosor omkring mig. Derpå kröp jag hastigt[608] in i kibitken, och då jag härifrån kastade en blick på de kringstående, såg jag en rad af ålderstigna personer, med ansigten vända åt Soborn, korsa sig, bedjande enligt gummans löfte för min välgång. I detsamma ljöd ifrån Soborns torn ett[609] dånande klockslag, som bebådade aftonsången. Alla blottade sina hufvuden och gjorde korstecknet. Derpå hördes ännu ett[610] chor af ”Gud välsigne” men efter[611] en stund hörde jag ej vidare än kyrkklockornas dofva ljud.

445

Under sådana auspicier anträdde jag min Samojediska resa. Klockringningen ljöd ännu i mina öron, då vi anlände till byn Somsha. Kurirklockan tillkännagaf för byns innevånare ankomsten af en med podoroshna utrustad resande. Min kibitk kringrändes genast af nyfikne. Emedan jag redan tillförene från Mesen gjort en excursion till byn, emottog man mig såsom en gammal bekant, och jag var glad[612] att denna gång undslippa revisionen af pass och andra säkerhetskort. Min glädje var dock alltför tidig. Knappt hade jag hunnit kasta pelsen af mig, förän tvenne lagens tjenare inträdde i kammaren, och framförde från en till byn samma dag anländ Stanovoj Pristaff den befallning, att jag i ögonblicket skulle uppvakta hans[613] välborenhet. Detta gaf anledning till en munter rangstrid, som lycktades på det sätt, att Stanovoj innan kort uppvaktade mig tillika med en mängd

446

and was organized during the first decade of the 19th century. Яновскій 1894: 718–719. (TS)

602 Willow grouse (*Lagopus lagopus*), a gallinaceous bird generally shot as game in the Arctic region. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/willow-grouse. (TS)

603 *i […] ärender* ‖ Letter & Hf. Mbl.: i kronans ärender (по казенной надобности)

604 Ižma (Ru.)/Izʹva (Komi) on the river of the same name, N65°0′39″ E53°54′55″. (TS)

605 *hustrun* ‖ Letter: ~ (!)

606 *”I […] fattiga.”* ‖ Letter & Hf. Mbl.: Христа ради милости сатюшка.

607 *Денежка* meaning here a small coin in general, later (1849–1866) a coin of half-kopeck value. *Denga* was a monetary unit from the 1360s until the reforms of Peter I when it was replaced by the kopeck. Kovalev 2004. (TS)

608 *hastigt* ‖ Letter & Hf. Mbl.: skyndsamt

609 *ett […] aftonsången* ‖ Letter & Hf. Mbl.: ett dånande klockslag

610 *ett […] välsigne”* ‖ Letter & Hf. Mbl. ett chor af Господи благослови (Gud välsigne)

611 *efter en stund* ‖ Letter & Hf. Mbl.: sedan

612 *glad […] revisionen* ‖ Letter & Hf. Mbl.: glad att åtminstone denna gång undslippa den idkeliga revisionen

613 *hans välborenhet* ‖ Letter & Hf. Mbl.: hans Wälborenhet (Его благородіе)

betydande bönder, dem han ålade att utan ringaſte dröjsmål uppfylla alla mina lagenliga fordringar. Tillika sporde han mig, om jag för ögonblicket ej hade något att befalla. Emedan jag i Mesen ſtämt möte med en Samojedisk Tadibe, som uppehöll sig några mil från Somsha begärde jag ren-skjuts till honom. Till min förtret fanns ingen i byn, som kunde upplysa hvar Samojedens tält var beläget. I följe häraf afsände Stanovoj Priſtaff genaſt en person att uppsöka tältet och bringa Tadiben till mig. Emedlertid satte jag mig ned att ordna gamla anteckningar, ett arbete, som jag alltid plägar företaga mig, då intet bättre finnes förhanden.

Förſt tredje dagen efter min ankomſt till
447 Somsha återvände den utskickade jemte Tadiben. Då jag nu erinrade mannen om vår öfverenskommelse, bekräftad å min sida med en silfver-rubel, sade han sig hafva råkat i ånger och ruelse deröfver, att han, chriſten vorden och vandrande vid grafvens brädd, gifvit sig i slang med djefvulen, föregaf sig hafva uppbränt sin spåtrumma, och ville icke engång rådfråga Tadebtsjo[614] för att finna bot för sin sjuka dotter. Silfver-rubeln var han redobogen att antingen återgifva eller gälda med hvarjehanda upplysningar om Tadibernas konſt och annat, som kunde lända mig till fromma. Det hade varit mig lätt att anskaffa en annan trumma, och med några supar brännvin förmå Tadiben, att träda ifrån sina chriſtliga föresatser, men jag ansåg det för[615] en pligt att respektera den arma Samojedens förkrossade samvete. Dessutom var kännedomen om Samojedernas magiska kunskaper, dem Tadiben lofvade meddela mig, mycket vigtigare, än sjelfva utöfningen af kon-
448 ſten, som man hos oomvända Samojeder

614 *Tadebtsjo* ‖ Letter & Hf. Mbl. without exception: Tadebtsioh

маδеб҃ё, a shaman's assistant spirit. (TaS)

615 *för [...] samvete.* ‖ Letter: för en pligt att till och med respectera ett Samojed-samvete. ‖ Hf. Mbl.: för en pligt att respektera till och med en Samojeds samvete.

med lätthet kan se och erfara. Se[616] här några anmärkningar rörande den Samojediska trolldomskonsten.

Hos alla folkslag äro föremålen för magien enahanda, och dessa föremål äro till talet lika många, som menniskans önskningar, afsigter och behof. Men företrädesvis är trollkonsten: 1:o läkarekonst, 2:o spådomskonst. Hos somliga folkslag, såsom hos Finnarna är läkarekonsten, hos andra åter, t. ex. Samojederna, är spådomskonsten öfvervägande.[617] Efter olika folkslags olika kulturgrad, känslosätt samt det mått af andelig kraft, som blifvit hvarjom och enom tilldelad, antager magien en af dessa hufvud-karakterer: antingen är trollkarlen den Gud, som ur sin egen andes djup öser allt, hvad han för sitt ändamål har af nöden, eller anlitar han andra Gudar om bistånd. Så är den Finska trollkarlen mästare hufvudsakligen[618] genom sin andeliga kraft, nemligen genom sin mäktiga vilja, sådan den finnes uttalad i de så kallade *sanat* samt genom sina djupa insigter innehållna i *synty*-orden.

449 Enligt Samojedernes mening förmår trollkarlen af sig sjelf föga eller intet, han är blott andeverldens tolk, och hans hela förmåga består deri, att han kan försätta sig i korrespondens med andarna, *Tadebtsjo* kallade, och[619] af dem erhålla alla nödiga upplysningar. Likasom Samojederna sjelfva, äro äfven Tadebtsjo ett listigt, egensinnigt och nyckfullt slägte. Än få de infallet att ej hörsamma Tadiben, än leda de honom bakom ljuset genom falska orakel; med gamla Tadiber drifva de blott spe och begabbelse. Den Tadibeiska konsten fordrar alltså unga och kraftfulla idkare. En sund och muskelstark kropp är äfven derföre af nöden, att Tadiben på befallning af

616 *Se [...] trolldomskonsten.* ‖ Letter & Hf. Mbl.: Då jag nu tillfälligtvis kommit på kapitlet om Tadibeer, är du väl angelägen om att förnimma något om deras mystiska yrke. För att ej lemna din wetgirighet alldeles otillfredställd, vill jag ur strödda pappersblad deschiffrera så mycket mitt tålamod för denna gång medgifver.

617 For an overview on shamanism among the Siberian peoples, see Siikala – Hoppál 1992: esp. 1–40. Castrén on Nenets religion and shamanism, see also p. 782–788. (TS)

618 *hufvudsakligen* ‖ Letter & Hf. Mbl.: blott

619 *och [...] upplysningar* ‖ Letter & Hf. Mbl. 2o) [2:o] att han förmår hålla dessa Tadebtsioh i tygel

Tadebtsjo ſtundom måſte skära och martera sig med knifvar och andra hvassa vapen.[620] Denna sed skall nu mera vara i aftagande, men fordna Tadiber, berättar sagan, genomborrade sig med spjut, sköto sig med pilar, läto skära sig i många
450 ſtycken, och lefde upp igen. – Slikt berättas äfven om några nu lefvande Tadiber, och efterföljande berättelse synes[621] bevisa, att saken måſte äga någon slags grund. – För några månader tillbaka sammanträffade i ett tält på Timanska tundran tre Samojeder och en Rysse. Bland Samojederna var en invigd i Tadibernas myſterier. Af en eller annan anledning anmodade honom de öfriga att *slå kudes*, såsom Ryssarne kalla den magiska handlingen. Uppbragt i den vanliga exaltationen, anbefallte Tadiben under sjelfva ceremonien, att man skulle skjuta honom med ett skarpt laddadt gevär. En af Samojederna åtlydde befallningen, men kulan träffade ej, eller enligt berättelsen: den ſtudsade tillbaka från kroppen. Bössan laddades åter, och den andra Samojeden fyrade af, men[622] med lika liten framgång. Förvånad häröfver laddade Ryssen geväret, sköt och – träffade. Samojeden afled på fläcken. På Kaninska tundran mötte jag en mängd embetsmän, som blifvit skickade att utre-
451 da målet. Jag känner ej resultaterna af deras undersökning; min berättelse grundar sig på det allmänna talet. Om forntidens Tadiber berättar man många andra hiſtorier, som äfven igenfinnes i den Finska folksagan. De flyga[623], simma under vattnet, fara upp till molnen, gå in i jorden och ikläda sig derunder, hvilken skepnad de behaga[624].

Om sättet att blifva Tadibe, låter ej mycket säga sig. Yrket är ärftligt; *magus non fit, sed nascitur*. Så mena äfven Finnarna, men då den

620 Shamanistic rituals contain parts in which the shaman damages himself by cutting or shows his might in different ways. In addition to presentations of the shaman's might they have also been interpreted as references to his initiation period. According to Tatjana Bulgakova who has studied the Nanai, damaging oneself can act as a sacrifice and a means to fight against other, hostile shamans. There is a great deal of oral tradition about the supernatural deeds of the shamans, of which also the story below is an example. See Siikala 1987: 210–211; Bulgakova 2013: 24–33; Lukin 2012. (KL)

621 *synes bevisa* ‖ Letter & Hf. Mbl.: bevisar

622 *fyrade […] framgång* ‖ Letter: tryckte af; kulan flög tillbaka – Changed by the editor of Hf. Mbl.

623 *flyga* ‖ Letter: ~ i luften – Changed by the editor of Hf. Mbl.

624 *behaga* ‖ ~ och af dem erhålles alla nödiga upplysningar

Finska trollkarlen måste lära sig långa lexor af besvärjelse- och ursprungsord, samt dessutom många andra konster, slipper deremot Samojeden allt detta bråk. Ty hvad den förra åtager sig att sjelf utgrunda med sin af fäderne ärfda vishet, allt detta låter den sednare blifva Tadebtsjernas omsorg. Han blott öfversätter, hvad de på sitt, endast af Tadibens öra förnimbara språk, yppat för honom. Väl har jag hört Samojederna begagna uttrycket: ”gå i lära hos Tadiber”, men ingen kan göra ordentligt besked, hvari denna
452 lära skulle bestå.[625] – Hvad[626] en Samojed i största förtroende berättat mig, vill jag här i lika förtroende meddela. Nämnde Samojed hade vid femton års ålder blifvit skickad i lära hos Tadiber, emedan flere i hans ätt blifvit utmärkta Schamaner[627]. Tvenne Tadiber skulle blifva hans läromästare. De bundo en duk för hans ögon, gåfvo honom en trumma i handen och bådo honom bulta på. Under detta slog honom den ena Tadiben med handen öfver hjessan, och den andra klappade honom på ryggen. Detta fortfor en stund, och se! nu vardt det ljus för lärjungens ögon. En talrik skara Tadebtsjo visade sig för piltens syn, dansande på hans händer och fötter. Lärjungen blef förskräckt, for till presten och lät döpa sig. Derefter sade han sig ingen Tadebtsjo hafva sett. Upplysningsvis bör jag nämna, att lärlingens inbillning förut blifvit af Tadiberna upphetsad genom vidunderliga sagor och berättelser om Tadebtsjo.[628]

Är nu en Tadibe väl invigd i yrket, så förser han sig med trumma, samt en särskild
453 kostym. Trumman är efter Tadibens förmögenhet mera eller mindre prydligt utsmyckad med messingsringar, tennskifvor och annan grannlåt. Till formen är den rund, men dess

625 According to Siikala – Hoppál 1992: 5–7 there is indeed an initiation period, during which an apprenctice must adopt certain skills and wisdom, which vary from one region to another. (TS).

626 *Hvad [...] meddela.* ‖ Letter: Hvad en Samojed härom i förtroende berättat för mig, will jag i lika förtroende meddela dig. ‖ Hf. Mbl.: Hvad en Samojed härom i förtroende berättat, vill jag äfven i förtroende meddela.

627 *Schamaner* ‖ Letter & Hf. Mbl.: trollkarlar

628 Among the indigenous peoples of Siberia, becoming a shaman is almost without exception conceived of as a selection made by the spirits, not by man. Shaman candidates learn their knowledge and skills often from older shamans, and a person assisting at a Nenets shamanistic ritual is also often a shaman candidate. As Anna-Leena Siikala has shown in her studies on Siberian shamanism, a shaman must, in addition to techniques of ecstasy and ritual poetry, have a command of knowledge about the afterlife and ways of moving there. See Хомич 1966: 209–212; Lehtisalo 1924: 151–159; Лар 1998: 34–36; Siikala 1987: 201—211. (KL)

ſtorlek är ej lika. Den ſtörſta jag sett, var omkring fem qvarter i diameter, samt af ett halft qvarters höjd. Trumman är försedd[629] med endaſt ett botten af tunnt genomskinligt renskinn. Denna lilla anſtalt är ett mäktigt redskap i Tadibens hand. Det är med den han ſtärker sitt eget mod; dess mäktiga ljud tränger sig till andarnas dolda verld, och väcker dem ur sin lättjefulla sömn. Tadibens koſtym är lika prydlig, som sällsam. Den beſtår uti en skjorta af sämsk; *samburtsja*[630] kallad, hvaråfinnes en fåll af rödt kläde. Alla sömmar äro med rödt kläde öfversydda och axlarna prydas med epåletter af samma skimrande tyg. Öfver ögonen och hela ansigtet nedhänger en klädeslapp[631]; ty det är icke med ögat, utan med sin[632] inre blick, som Tadiben tror sig kunna inträngai andeverlden. Hufvudet är obetäckt; blott en smal röd klädesrimsa
454 löper kring nacken, samt en annan öfver hjessan. De tjena till att fäſta klädeslappen. Öfver bröſtet bär Tadiben en jernskifva.

Så utsmyckad nedsätter sig trollkarlen att[633] af Tadebtsjo begära råd och biſtånd. Han biträder härvid af en i konſten mindre invigd Tadibe. Handlingen börjas ſålunda att den förnämligare Tadiben slår på sin trumma och qväder några ord med en myſtisk, förfärande melodie. Den andra Tadiben faller genaſt in, och begge omqväda nu, liksom våra Finska runosångare, desamma orden. Hvarje ord och hvarje ſtafvelse uttänjas i oändlighet. När man efter en kort prolog börjar samtala med Tadebtsjo, blir den bättre Tadiben ofta ſtum och slår svaga trumslag. Sannolikt lyssnar han då till Tadebtsjos svar. Emedlertid fortfar medhjelparen[634] att omqväda, hvad mäſtaren sednaſt sagt. Sedan denna slutat sitt ſtumma tal med

629 *försedd med endast* ‖ Letter: endast försedd med – Changed by the editor of Hf. Mbl.
630 *самбурця"*, *самборця"*, meaning ‘shaman’s paraphernalia’, ‘shamanic tools’. (TaS)
631 *klädeslapp […] andeverlden.* ‖ Letter & Hf. Mbl.: klädeslapp.
632 *sin* ‖ en
633 *att […] begära* ‖ Letter: att begära af Tadebtsioh – Changed by the editor of Hf. Mbl.
634 *мэлтаӈгода,* ’repeater’ (KL)

Tadebtsjo, utbrista begge Tadiberna i ett vildt tjut, trumslagen tilltaga i styrka och orakel-språket afkunnas. – Jag bör ännu anmärka att Tadibeernas qväden blott innehålla några få ord och äro föga mer än impromtu-stycken. I Samojedernas sånger öfverhufvud är det ej fråga om ett och annat enskildt ord, än mindre om versmått och pedes. Vet sångaren, hvad han har att säga,
455 så kommer ordet af sig sjelft, och passar det ej till melodien, så halkar man öfver en och annan stafvelse eller tänjer den[635] längre ut, – allt efter som melodien fordrar. Men om Samojeden ej afsjunger, utan blott reciterar ett qväde, då är han angelägen om en viss rythm som äfven mitt öra vant sig vid. Denna rythm låter ej analytisera sig till något bestämdt versmått, men likväl röjer den en viss benägenhet för tvåstafviga trocheer.[636]

Låt[637] oss nu efter dessa allmänna betraktelser framdraga några särskilda fall af Samojedisk trolldomskonst. Om t. ex. en ren gått förlorad är ceremonien mycket enkel. Tadiben kallar först Tadebtsjo, och en Tadibe sade sig härvid begagna följande ord:

Kommen, kommen
Trolldoms andar![638]
Om J ej kommen,
Jag till er kommer.

Vaknen, vaknen
Trolldoms andar[639]
Jag till er kommit,
Vaknen ur sömnen.

635 *den [...] ut* ‖ Letter: dem längre – Changed by the editor of Hf. Mbl.

636 On ways of reciting Nenets poetry and its metre, see Niemi 1998; Niemi 2016. Tundra Nenets folklore collected by Castrén, see Castrén 2018a. (KL)

637 *Låt [...] trolldomskonst.* ‖ Letter: Detta är nu, hvad jag i allmänna ordalag denna gång vill meddela dig om Samojedernes magie; men emedan det är alltför otillräckligt att bibringa dig ett redigt begrepp af saken, må jag ännu i korthet redogöra för tillgången vid ett par casus. ‖ Hf. Mbl.: Ännu i korthet något om tillgången vid utöfningen af deras Magie.

638 *Trolldoms andar!* ‖ Letter: (Mäktiga andar!)

639 *Trolldoms andar!* ‖ Letter: (Mäktiga andar!)

Tadebtsjo svara:
Säg i hvilka
456 Värf du löper,
Hvarför kom du
Vår ro att ſtöra?

Tadiben:
Nyss till mig
Kom en Njenets, (Samojed)
Mig den karlen
Ifrigt plågar,
Hans ren är borta.
Derför har nu
Till er jag kommit.

På[640] denna anmnaning infinner sig, yttrade min berättare, vanligtvis blott en enda Tadebtsjo. Om de komma i mängd, talar den ena på ett, den andra på annat sätt, och Tadiben vet ej hvem han skall tro.[641] Tadiben börjar nu bedja sin tjenſte-ande att uppsöka renen. Sök honom, sök noga, att ej renen må[642] gå förlorad. Tadebtsjo åtlyder naturligtvis befallningen. Emedlertid uppmanar honom Tadiben, att söka mycket noga och ej upphöra förrän renen är[643] funnen. När Tadebtsjo återvänder, börjar Tadiben åter tillhålla honom att tala sanning. ”Ljug ej; om du ljuger går mig ej väl. Då skola kamraterna håna[644] mig. Hvad du sett, säg rent ut; säg det
457 onda, säg det goda. Säg blott ett ord. Talar du mycket (d. v. s. obeſtämdt och oredigt) går mig ej väl” o. s. v. Tadebtsjo nämner nu ſtället, der han sett renen. Härpå går Tadiben tillika med den hjelpsökande till det anvisade ſtället, men han rår ju ej för det, om renen under tiden lupit bort, om en annan Tadibe med sina Tadebtsiers tillhjelp betäckt renens spår m. m.[645] Det bör ej lemnas oanmärkt, att Tadiben före

640 *På […] Tadebtsjo.* ‖ Letter & Hf. Mbl.: På denna anmaning infinner sig vanligtvis blott en Tadebtsioh.

641 There are practically no existing tape recordings of Nenets shamanistic rituals, but according to later studies among the Nganasan it has been stated that a shaman performs the speech of different spirits with different voices or melodies. On the musical structure of Nenets and Nganasan shamanistic sessions, see Добжанская 2008. (KL)

642 *må* ‖ Letter: skulle – Changed by the editor of Hf. Mbl.

643 *är* ‖ Letter: blifvit – Changed by the editor of Hf. Mbl.

644 *håna* ‖ Letter & Hf. Mbl.: begabba

645 *m. m.* ‖ Letter: och andra dylika accidentia ‖ Hf. Mbl.: och dylika accidentia

andebesvärjelsen underrättar sig om alla de förhållanden, under hvilka renen blifvit förlorad, när detta skett, hvar händelsen tilldragit sig, om Samojeden förmodar att renen blifvit stulen, hvilka han haft till grannar, om någon bland dem är hans ovän o. s. v. Kan den tillsporde ej lemna behöriga upplysningar, griper Tadiben till sin trumma, spörjer Tadebtsjo äfven om slika saker, examinerar åter Samojeden och fortfar härmed, intill dess han på grund af Samojedens egna uppgifter bildat sig en öfvertygelse om sakens förhållande. Det är denna förut fattade öfvertygelse, som Tadiben sedermera under exal-
458 tationen hör uttalas af Tadebtsjo. Måhända bildar sig äfven denna öfvertygelse någon gång under det exalterade tillståndet, likasom en dröm eller magnetisk syn; – det vissa är, att Tadiben verkligen tror sig hafva förnummit orakel-språket ur de för hans inbillning framträdande Tadebtsjos mun. Derom öfvertygar mig utom Tadibernas lugna, andaktsfulla och enstämmiga berättelser om sakens förhållande, isynnerhet den omständigheten, att trollkarlen ofta erkänner sig, antingen ej hafva förmått mana fram Tadebtsjo, eller[646] ej kunnat tvinga dem att gifva ett redigt svar, och detta äfven i sådana fall då han med lätthet kunnat dikta ihop hvilken profetia som helst. Det har roat mig att sålunda sjelf anställa proba på Tadibernas ärlighet.

Utom nyssnämnda medel gifves det ännu en annan konst, att få reda på en förlorad ren, och den begagnas af Samojeder, som äro oanvigda i Tadibernas vetenskap. Man gör af renhorn en ring på marken, i midten af ringen lägger man en slipsten, derpå ställes ett eldstål, en yxa, eller något annat jernstycke, på det sätt, att de

646 *eller [...] tvinga* ‖ Letter: eller tvinga – Addition made by the editor of Hf. Mbl.

bilda ett kors med slipstenen, och med ytterſta
459 lätthet falla åtskils. Derpå går en Samojed kring ringen, intill dess anſtalten nedfaller. Nu vet han, vid hvilken kant renen finnes, och när han sedermera går åt detta håll, kommer renen sjelfmant honom till möte. På samma sätt uppsöker han äfven förvillade menniskor, blott med den skilnad, att ringen göres af menniskohår. Detta[647] slags orakel grundar sig på en bön till *Häheh*[648], såsom Samojederne kalla sina Gudabilder, motsvarande Lapparnes *Seider*. *Häheh* äro formade af träd, hafva mensklig geſtalt, med undantag af hufvudet, som är trekantigt och ändas med en spets. Slika Gudabilder föra oomvända Samojeder med sig öfverallt hvar de färdas, beſtryka dem, liksom Lapparne sina Seider, med renblod, offra åt dem hufvudet och klöfvarne af renar. Hufwudet ſtälles, der sig göra låter, i ett träd, midt för Gudabildens anlete, och klöfvarne kaſtas på marken framför belätet. Dessa *Häheh* anlitas om biſtånd i mindre vigtiga angelägenheter, såsom vid jagt, fiskafänge samt i synnerhet vid edgång[.] Om en Samojed blifvit beſtulen och bär misſtanka till tjufven, så kallar han den misſtänkte till edgång. Han gör då en Hähe af ſten, jord, i nödfall af snö, för den misſtänkte personen till bolvanen, slagtar dervid en hund, sönderhugger Hähe och yttrar till sin wederpart: ”om du ſtulit, må du omkomma, såsom denna hund”. Edgången är så fruktad af Samojederne, att den sannskyldige tjufven alldrig låter förmå sig dertill; han återgifver hellre godvilligt det ſtulna. Man tror, att en tjuf, som underkaſtar sig edgången, skall på samma sätt ſtyckas af Hähe, som denne blifvit ſtyckad af Samojeden. I ſtället för bolvanen plägar man ock sönderskära nosen af en hvit björn. Denna edgång hålles för ännu

647 *Detta [...] eget bruk.*

The description until the end of this paragraph was published in Castrén 1843c but omitted in Castrén 1852b. It is published here according to the original letter (Castrén to Collan 19 Apr./1 May 1843). See also the volume of letters in this series and cf. Castrén 1843a where it was originally published.

648 *xəxə̆*, 1) ’*xəxə́*, ‘guardian spirit, spirit of bad weather’, 2) ‘idol’; used by Castrén in the latter meaning. (TaS)

kraftigare. Man säger, att eden vanligast förekommer vid tjufnader, men den kan ock begagnas för andra ändamål och det är oomvända Samojeder tillåtet att inför domstolen aflägga ed efter sitt eget bruk.

459 CONT. Om[649] en sjuk anlitar Tadiberna om hjelp, så begynnes ej kuren samma dag, huru trängande behofvet än vore, utan man bidar dermed till ”första morgonrodnaden”. Under natten umgås Tadiben med sina Tadebtsjo, sökande hos dem råd och hjelp. Har den sjuka blifvit något bättre till morgonen, så är tiden inne att gripa till trumman; i annat fall måste man ännu hålla upp till ”sjunde morgonrodnaden”. Är den sjukes tillstånd då ej bättre, så förklarar honom Tadiben för ohjelplig och gör i sådant fall icke ens försök att bota honom. Men om en behandling af sjukdomen genom inträffad förändring inom den bestämda tiden verkligen är indicerad, så spörjer Tadiben den sjuke, om han till äfventyrs
460 har sig bekant, af hvem sjukdomen blifvit honom påsänd. Vet han det ej, så börjar Tadiben examinera honom, hvilka han har till ovänner, med hvem han slagits[650] och tvistat m. m. d. Kan den sjuke ej lemna nödiga upplysningar så rådfrågas Tadebtsjo. Utan att veta, hvarifrån det onda har sitt ursprung, vågar ej Tadiben företaga sig något. Det[651] kunde hända att sjukdomen vore sänd af Gud, och hans allmakt får Tadiben ej strafflöst fresta. Men om det upplyses, att sjukdomen härleder sig från onda menniskor, så gör Tadiben i alla fall intet vidare, än beder Tadebtsjo hjelpa den sjuke. Af denna hjelp är det en oundviklig följd, att den som tillfogat sjukdomen, nu sjelf insjuknar. Jag vet ej om man kan lita på Tadibernas uppgifter, men de hafva försäkrat mig, att inga flera konster

649 Castrén 1852b continues.
650 *slagits och tvistat* ‖ Letter: “slagits och tvistat”
651 *Det […] af Gud* ‖ Letter: Ty det kunde hända, att sjukdomen vore sänd af Gud (märk detta!)

förekomma vid[652] den sjukes botande. De säga sig ej veta af några läsningar och besvärjelser, ej eller äga de någon kunskap om naturliga läkemedel. Åtminstone har jag ej kunnat uppdaga hos dem några andra kurer, än den hos snart sagdt alla folkslag kände brännkuren. Härvid gå Samojederna så tillväga, att de torka en
461 björksvamp, skära derur ett par små stycken, hvilka antändas och läggas på det värkande stället. Äfven Samojederna hålla det för ett[653] godt tecken, om svampbitarna spritta från kroppen. Värken har nu flugit bort med dem. Af det anförda inses[654] att Tadiberna, ehuru de vördas såsom vise och insigtsfulle män, i sjelfva verket besitta ringa kunskaper. De[655] hafva också inga flera insigter af nöden, då de i Tadebtsjerna äga så förträffliga tjenste-andar. Dock äro icke ens Tadebtsjerna allsvåldiga, utan lyda under *Num* eller *Jilibeambaertje* (Jileumbaertje), såsom Samojederna kalla sin Gud.[656] Detta bevisar[657] bland annat ett qväde, deri Tadiben sänder Tadebtsjo upp till Num för att begära hjelp åt den sjuke. Tadiben tilltalar i qvädet Tadebtsjo med dessa ord: ”öfvergif ej den sjuke, gå upp till höjden, gå till Jilibeambaertje och bed honom om bistånd. Tadebtsjo åtlyder befallningen, men återvänder snart med det budskap, ”att Jilibeambaertje ej[658] ger ordet”, ej förlänar hjelp. Tadiben börjar nu anropa Tadebtsjo sjelf om bistånd, men denna genmäler: ”huru kan jag hjelpa? Jag är ju mindre än Num, icke kan jag gifva hjelp.” Tadiben fortfar att bedja Tadebtsjo begifva sig till höjden, och med ifver bedja Num, om
462 hjelp och räddning. Tadebtsjo uppmanar å sin sida Tadiben att sjelf fara upp till honom. Härtill genmäler Tadiben: ”jag når ju icke Num, han är fjerran borta. Nådde jag honom, så skulle

652 *vid […] botande* ‖ Letter: vid botandet af den sjuke – Changed by the editor of Hf. Mbl.

653 *ett […] tecken* ‖ letter: ett lyckligt omen – Changed by the editor of Hf. Mbl.

654 *inses att Tadiberna* ‖ Letter: finner du, att Tadibeerne – Changed by the editor of Hf. Mbl.

655 *De […] tjenste-andar.* ‖ Letter: De äro dem icke heller af nöden, då Tadebtsioh allt verka. ‖ Hf. Mbl.: De hafva dem eller icke af nöden, då Tadebtsioh allt verka.

656 *нум’*, 1) ’sky’; 2) ’weather’; 3) ’higher deity, god’; *илебям’ пэртя*, in Nenets mythology a good supreme deity, giving reindeer and game to people. (TaS)

In the letter and Hf. Mbl. 52/1843 (Castrén 1843c) this is followed by a sequence expanded in Castrén 1852b: 207–212 mainly according to Castrén’s travel report from 24 Dec. 1843 (KK Coll. 539.30.1, Varia 5.1; see p. 503–): *Jileumbaertje* i den Samojediska Mythologien motsvarar *Ukko* i den Finska. Han thronar i luften, är herre öfver åska och blixt, regn och snö, lif och död; han, med ett ord, beherrskar allt och är allt, hvad herrligt är; himmel, sol, stjernor. Himmel och luft kallas derföre *Num*, stjerna nämnes jemväl efter honom *Numgii*. När dagen randas, träder Samojeden ur sitt tält, vänder sig med ansigtet mot solen och yttrar: ”Såsom du Jileumbaertje! uppstiger, så uppstiger äfven jag” och då aftonsolen sänker sig, gör Samojeden sin korta bön med dessa ord: ”Såsom du Jileumbaertje! nedgår, så går äfwen jag till hvila”. Jileumbaertje är alltså äfven sol. Det är till honom, Samojeden riktar sina böner i hvarje vigtigare angelägenhet. *Hähe* är, så att säga, endast en husgud, och

jag icke bedja dig, utan jag ginge sjelf till honom. Men nu når jag icke honom; gå derföre du." Tadebtsjo låter ändtligen beveka sig, yttrande: "För din skull må jag gå; men på mig bannas Jilibeambaertje oupphörligt, och säger sig ej vilja gifva ordet." o. s. v.

I[659] sammanhang härmed vill jag ännu meddela en och annan upplysning rörande Samojedernas hedniska gudalära. Om den förrberörda *Num* eller *Jilibeambaertje* förmäla Samojederna ungefär detsamma, som man i Finska sångerna läser om *Ukko*. Num thronar i luften och nedsänder derifrån dunder och blixt, regn och snö, väder och vind. Ofta förvexlas han med sjelfva den synliga himmeln, som äfven benämnes Num. Stjernorna betraktas såsom beståndsdelar af Num och kallas i anledning deraf *Numgy*, d. ä. något till Num hörande.[660] Regnbågen anses utgöra fållen af Nums mantel, såsom dess benämning af *Numbanu* tillkännagifver. Äfven solen vördas såsom Num eller Jilibeambaertje, ty då dagen randas, träder Samojeden ur sitt
463 tält, vänder sig med ansigtet mot solen och yttrar: "Då du Jilibeambaertje uppstiger, så uppstiger äfven jag", och då aftonsolen sänker sig, gör Samojeden sin bön med dessa ord: "Då du Jilibeambaertje nedgår, så går äfven jag till hvila." Några Samojeder har jag hört förtälja, att äfven jorden, hafvet, och hela naturen, äro Num. Andra deremot hafva förmodligen i följe af christendomens inflytande lärt sig att fatta honom såsom verldens[661] skapare och förmena, att det är han som äfven styr och uppehåller verlden, som åt menniskorna förlänar lycka och välgång, gifver dem renar, räfvar[662], fjällrackor[663], och all slags rikedom. Num säges äfven bevara renarne för vilda djur, och i anledning

med *Tadebtsioh* plägar blott Tadiben umgänge vid sina magiska förrättningar. I sagorna omtalas utom dessa Gudomligheter *wattnets värd, jordens nafvel* och flere andra, men de synas wara Gudar blott till namnet. – Beträffande ännu ethymologien till ordet Jileumbaertje, så kan det betyda: 1o) de lefvandes görare, 2do) de lefvandes väktare. Hvardera betydelsen passar fullkomligt till hans väsende. Han har danat allt det *goda*, som finnes och lefver, och han wakar natt och dag öfver *goda* menniskor, så att intet ondt wederfares dem. – *Num* (Num'ah) betyder åter: *jag står*, är fast bestående. Ho wet, om ej ordet är befryndadt med vårt Finska *Jumala*, som af Tscheremisserne kallas *Juma*. Num och Juma stå i philologiskt hänseende ungefär i samma förhållande till hvarandra, som *isä* och det Samojediska ordet *nise'äh* (fader), *имя* och *nim'oh* (nimi, namn.)

657 *Detta bevisar [...] gå upp* ‖ Letter: Att nu, såsom ofvanföre sades, Tadebtsioh äro Num underordnade, härflyter af ett qväde, deri Tadiben sänder Tadebtsioh till Num för att begära hjelp åt den sjuke. "Öfvergif ej den sjuke", säger Tadiben, "gå upp

658 *att Jilibeambaertje [...] vilja gifva ordet" o. s. v.* ‖ Letter: att Jileumbaertje ej gaf ordet. Tadiben börjar nu begära hjelp af Tadebtsioh. Denne genmäler: "Huru kan jag hjelpa, jag är mindre än Num; icke kan jag hjelpa eder". – Ytterligare beder Tadiben, att Tadebtsioh måtte begifva sig till höjden och ifrigt bedja Num om hjelp och räddning. Tadebtsioh å sin sida uppmanar Tadiben att sjelf fara till honom. Denne yttrar: "Jag når icke Num, han är fjerran borta. Nådde jag honom, så skulle jag ej bedja dig; sjelf gick jag till honom. Men

nu når jag honom icke, gå derföre du”. Tadebtsioh låter ändteligen beveka sig, sägande: ”För din skull må jag gå, men på mig bannas Jileumbaertje oupphörligt och säger sig ej gifva ordet” o. s. v.

[– –] några gränslinier å det kulna land, der det är bestämdt, att min varelse under året 1843 skall röra sig. Dessa äro i norr Ishafvet, i vester Hvita hafvet, i Öster Ural, i söder granarne och det gröna gräset. Detta omätliga fält, utgörande det Mesenska Samojedlandet, afskäres af floderna Petschora och Ischma i tvenne hälfter. Den östra större hälften kallas af Ryssarne тундра болшеземелская, eller blott болшая земля. *Tundra* är det Finska *tunturi* och betecknar här ett lågt, sankt, mossbevuxet, skoglöst land. Болшая земля betyder ett *stort land* och är utan tvifvel en öfversättning ifrån Finskan. Då Finnarne ännu voro herrar här i landet, kallades den Bolschesemelska tundran *iso maa*, hvaraf sedermera floden *Ischma*, som begränsar detta stora land, fick sin benämning. Efter Finnarnes föredöme hafva äfven Samojederne kallat ifrågavarande landsträcka *aarkka jeäh*, stort land, ehuru det ej är stort nog för deras oroliga, till sin kära hembygd – Sibirien – längtande lynne. Sig sjelfve kalla de Bolschesemelske Samojederne *Aarkkajenderah*. – Den vestra af nyssnämnde hälfter indelas åter i tvenne tundror: den *Kaninska* och den *Timanska*. De äro skilda från hvarandra enligt chartan genom floden *Pjoscha*, men enligt Samojedernes uppgift genom *Snopa*, som utfaller i vestra hörnet af Tscheskaja Guba. Vester om elfven utbreder sig den Kaninska tundran, hvarunder äfven halfön *Kanin Nos* inbegripes; den Timanska tundran

häraf bär han epithetet Jilibeambaertje d. ä. boskapens väktare. Ehvad som sker på jorden, allt detta vet och ser Num. Och ser han menniskorna öfva det goda, så låter han dem gå allt väl i handen, gifver dem renar, och godt fänge, skänker dem ett långt lif o. s. v. Men om de begå synd, så störtar han dem i fattigdom och elände, och sänder öfver dem en förtidig död. I saknad af en redig föreställning om ett tillkommande
464 lif, äro Samojederna allmänt af den åsigt, att vedergällningen ovillkorligen skall försiggå i detta lif. Denna tro underhåller hos dem en gränslös fasa för synd (*haebea*) och onda gerningar, isynnerhet för mord, stöld, mened och äktenskapsbrott. Ehuru begifna på dryckenskap hålla likväl äfven de ett omåttligt fylleri för synd, såsom man redan slutar af den omständigheten att de benämna de Christnes Söndag för *haebida jalea* (syndig dag) hvartill orsaken ej torde vara någon annan, än det sedvunna bruket på tundran att under Sön- och Helgedagar öfverlåta sig åt fylleri och dryckenskap.[664] Beträffande de särskildta straff, med hvilka Num hemsöker syndare, har jag hört anföras, att mord och mened straffas med död, stöld med fattigdom, okyskhet med en olycklig förlossning o. s. v.

Utom Num, dyrka Samojederna äfven sina husgudar, fetischer eller så kallade *Hahe*[665], yppa för dem sina önskningar och behof[666], bedja af dem hjelp och bistånd i alla sina företag, och isynnerhet ett lyckligt fänge. Hahe och
465 Tadebtsjo äro analoga, Num underordnade gudomligheter, men dem emellan äger dock den åtskilnad rum, att Tadebtsjerna äro andeväsenden,[667] otillgängliga för hvarje annan än Tadibens allseende blick, då deremot de

förkroppsligade *Hahe* kunna rådfrågas äfven de af magiens mysterier oinvigde. Ifrågavarande Hahe äro antingen naturliga eller konstgjorda[668]. Till det förra slaget höra ovanliga stenar, träd, och andra sällsynta föremål i naturen. Råkar Samojeden på en sådan raritet, som enligt hans theologie kan gälla för Gud, så omlindar han den med brokiga band eller klädes-flikar och släpar den med sig, ehvar han färdas. Hedniska Samojeder äga en skild släde, *Hahen gan*[669] kallad, hvari de förvara sina husgudar, hvilka åtfölja dem under alla deras färder. Om det gudomliga föremålet är af den storlek, att det icke beqvämligen kan inpackas i slädan, så dyrkas det såsom en gemensam folkgud. Sådana folkgudar finnes på ön Vaigats[670] i stor mängd, hvilka alla sägas bestå i stenar och klippor.[iv] [671] 466 Den förnämsta bland dem är belägen midt på ön och bär namnet *ja jieru Hahe*, d. ä. landets herre Hahe.[672] Denna bild säges bestå uti en större sten, belägen nära intill en jordhåla. Enligt berättelsen har stenen ej funnits här i äldre tider och ingen bet, hvadan den kommit. Dess form skall vara lik en menniskas med undantag af hufvudet, som på stenen är spetsigt. Efter detta original, förtäljer traditionen, hafva Samojederna börjat forma större och smärre gudabilder af träd, hvilka pläga benämnas *Sjadaei*[673] af den anledning, att de äro försedda med ett menniskolikt anlete (*sja'*)[674]. Dessa bestå dels af manliga och dels af qvinliga gudomligheter, de äro vanligen klädda i Samojedisk

iv. *Islavin* föreger att antalet af de på Vaigats befintliga gudabilder uppgår ända till 20, utom hvilka tillförene ännu skall funnits en af träd, som af Missionärerna blifvit uppbränd 1827.

sträcker sig åter från Snopa österut till floderne Petschora och Ischma. De Kaninska Samojederne kalla sig sjelfve *Saljendierah* och sitt land *Saljeh*, näs – den Timanska tundran kallas *Juodeijeäh*, landets midt, och innevånarne *Juodeijendierah*. Men de Timanska Samojeder, som bebo landet emelllan Kolokolskaja Guba och Petschora-viken kalla sig med ett särskildt namn *Laptandierah* och sitt land *Laptah*, som betyder lågt land. Nyssnämnda indelning af landet i tvenne tundror har blott en statistisk grund och torde vara af sentida ursprung. Ur en vetenskaplig synpunkt kan man på sin höjd indela de Mesenske Samojederne i tvenne classer, nemligen de Kaninskt-Timanske och de Bolschesemelska. Visserligen röjer sig emellan de Kaninska och Timanska Samojederne en viss olikhet i lynnet, men detta härrör af vissa yttre och helt nyligen tillvägabragta förhållanden. I philologiskt hänseende äro de oåtskiljeliga. De Bolschesemelska Samojederne skilja sig derigenom från de Kaninskt-Timanske, att det Ryska inflytandet hos dem ännu ej hunnit göra alltför stora framsteg. Deras nationalitet framträder således i renare, om äfven vida råare gestalt, än till och med de Kaninska Samojedernes. Så är äfven språket hos dem mera oförderfvadt och eger derjemte många egenheter, som äro grundade i dess egen, inre natur.

The latter paragraph is equivalent to Castrén 1852b: 183–184, cf. also Hf. Mbl. 4–5/1843 (Castrén 1843a). Thereafter the text of the letter and Hf. Mbl. continues in Castrén 1852b: 212.

659 The sequence from here to the words *hålles för synd och bringar ofärd* published in Castrén 1852b:

207–212 is missing from the letter and Hf. Mbl. It is equivalent to a part of the report KK Coll. 539.30.1 (Obdorsk 24 Dec. 1843; see p. 512) and has been published in Hf. Mbl. 38/1844 (Castrén 1844c).

660 Castrén's analysis is correct. The word means 'something in the sky' and derives from нум. (TaS)

661 *verldens [...] förmena* ‖ personlig Gud, de kalla honom

662 Fox (*Vulpes vulpes*). (TS)

663 Arctic fox (*Vulpes lagopus*). (TS)

664 *хэбидя яля.*

Хэбе(сь) 'to be forbidden, unclean, can also be translated as 'sinful'. Its derivative is *хэбидя* 'holy, sacred'. Dangerous, forbidden and unclean belong to the signification field of sacred, as significations emphasizing order in other contexts. In this sense *хэбидя яля* should rather be translated as a holy day. 'Holy' and 'sinful' together mean 'taboo'. In addition to Christian holy days, the expression is used of feast-days in a more general sense. Castrén writes below about the other word in the Tundra Nenets language belonging to the field of significations of holy or sacred. See Anttonen 1996: 76–77, 93–96, 154–155; Lehtisalo 1956: 181. (KL – TaS)

665 Häheh, see an earlier commentary. (TaS)

666 In the right-hand margin of the mscr page there is an unclear note by possibly Castrén here.

667 *andeväsenden* ‖ andar af dem

668 *konstgjorda* ‖ ~ Gudomligheter

669 *Hahen gan* ‖ Hangar

хэхэ̆' хăн (*хэхэ̆ӈгăн*), 'a holy sledge in which religious cult equipment is kept'. (TaS)

670 Vajgač Island in the Pečora Sea at N70°1′13″ E59°28′56″. (TS)

drägt och på bäſta vis utsmyckade med gördlar, röda band och all slags glitter. Dock ser man äfven nakna Sjadaei vid Samojedernas fångſt-ſtällen, der de ſtå med ansigtet vändt åt veſter[675].

I saknad af träd pläga Samojederna äfven bilda fetischer af jord och snö, hvilka bära det för alla slags fetischer gemensamma namnet
467 *Hahe*. Dessa bilder och isynnerhet de af snö danade, kunna naturligtvis komma ifråga, blott[676] då deras närvaro för någon kortare tid är af nöden påkallad, t. ex. vid en edgång. Denna religiösa handling skall ofta förekomma hos de Samojeder, hvilka äro hedendomen tillgifna. Har en sådan Samojed blifvit beſtulen och bär misſtanke till tjufven, så kallar han den misstänkta personen till edgång. Han anskaffar då en Hahe antingen af ſten, träd, jord, eller snö, för sin vederpart till bilden, slagtar så en hund, förſtör bilden och tilltalar den under misſtanke befintliga tjufven med dessa ord: "Om du begått ſtölden, så må du omkomma liksom denna hund". Edgången skall hos Samojederna vara så fruktad, att den sannskyldiga brottslingen näſtan aldrig låter förmå sig dertill, utan hellre vidgår sitt brott. I ſtället för Hahe brukar man vid edgången äfven begagna nosen af en björn, och sönderskär den i ſtycken. En sådan ed anses för den allra kraftigaſte, ty enligt Samojedernas föreſtällning är äfven björnen[677], såsom framdeles kommer att ådagaläggas, en mäktig gud, vida mäktigare än Hahe. Samojederna föregifva, att edgången oftaſt förekommer vid tjufnader, men den skall äfven kunna begagnas för
468 andra ändamål, och det är för oomvända Samojeder tillåtet att inför den Ryska domſtolen i alla förekommande fall aflägga sin ed efter eget bruk.

I de fall, då man anlitar Hahe eller Sjadaei om hjelp och bistånd, är alltid ett offer af nöden. Gäller det att hos dem bönfalla om ett lyckligt fänge, så kan hvem som helst frambära offret; men i vigtigare angelägenheter bör en Tadibe vara tillstädes och anställa offringen. Sättet hvarpå denna ceremoni för sig går, är på olika orter och hos olika Tadibeer mer och mindre afvikande. På somliga orter har jag hört förtäljas, att Tadiben, efter att på marken hafva upprest en Hahe, ställer midt för gudabilden ett nedåtlutande spö, vid hvars öfversta spets ett rödt band är fästadt. Derpå sätter sig Tadiben bakom spöet med ansigtet vändt emot gudabildens, börjar[678] så att larma med sin trumma och qväda till Hahe en sång, som innehåller en förbön för den bedjande. Då han härmed fortfarit en stund, begynner[679] bandet (i följe af någon hemlig[680] åtgärd från Tadibens sida) att röra sig på stickan, hvilket för åskådarena är ett tecken, att Hahe nu tilltalar Tadiben. Detta tal tolkas sedan af Tadiben för den bönfallande, och dess innehåll består vanligen deri, att Hahe lofvar uppfylla den bönfallandes önskningar, men
469 med vilkor att han till offer erhåller en renoxe, vaja, kalf o. m. d. Det händer ej sällan, att den bönfallande, antingen börjar pruta med guden och beder, att i stället för en oxe få lefverera en vaja, i stället för en vaja en kalf o. s. v., eller anhåller om uppskof med offringen, hvilket allt guden efter skälens beskaffenhet antingen förviljar eller förkastar. Så snart det blir fråga om offringens anställande, aflägsnas till en början alla qvinnor från offerplatsen. Sedan framledes renen midt för guden, och strypes här af Tadiben. Hufvudet, hornen, så till och med sjelfva huden pläga upphängas i ett träd framför

671 The text of footnote No. iv belongs originally to the actual text in mscr p. 465–466, but it has been changed to a footnote probably by Castrén himself.

Change in the footnote: *Islavin* ‖ Islovin

Castrén means Vladimir Aleksandrovič Islavin (1818–1895), an official at the Ministry of Finances, whose book on the Samoyeds (Nenets) *Самоеды въ домашнемъ и общественномъ быту* was published in 1847. Северная энциклопедия 2004: 326 [Ислявин Владимир Александрович]. (TS)

672 *я' ерв*, ‘guardian spirit of the land’, хэхэ does not change the meaning significantly. (TaS)

673 *сядэй*, ‘wooden idol, bolvan’. (TaS)

674 *ся"*, ‘person’. Castrén’s analysis deriving *сядэй* from *ся"* is undoubtedly correct, although the derivation is not of regular type. (TaS)

675 *vester* ‖ ~ , <-----> fetischer af jord och snö

676 *blott* ‖ endast

677 For Castrén, the divinity of the bear was one argument for the Samoyed-Finnish relationship. Several peoples of northern hemisphere, not only Finno-Ugric and Samoyed ones, have provided the bear with a divine birth in heaven and signified it therefore as a deity. The bear has also been a totem animal for several Finno-Ugric peoples. For an overview, see Pulkkinen 2014: 212–219; Иванов – Топоров 1988. (TS)

678 *börjar [...] sång* ‖ tager sin trumma och börjar till Hahe qväda en sång

679 *begynner* ‖ <------>

680 *hemlig* ‖ dold

Hahe.[681] Gudens anlete bestryker Tadiben med renens blod och bränner något af dess fett på elden. Häri består gudens[682] måltid, men allt den öfriga af renen förtär Tadiben sjelf, tillika med de vid offringen närvarande. Härvid bör dock den försigtighet iakttagas, att den ätande ej låter någon blod-droppe falla ned på sina kläder. Detta hålles för synd och bringar ofärd.

Efter[683] att hafva kastat en flyktig blick i Samojedernas inre verld, är det måhända tid, att
470 vi begifva oss för att åskåda deras yttre lif, så vidt det kan ske under de öden, dem vi nu gå till möte. Det gäller att bana oss fram 700 verst öfver den Kaninska och Timanska Tundrans ödemarker, upp till den Ryska kyrkbyn Pustosersk[684] vid utloppet af Petschora. På denna väg måste vi vara beredda, att afsäga oss alla lifvets yttre beqvämligheter och dväljas än på de stormupprörda, villsamma tundrorna, än i Samojedernas ömkliga tält, än åter i de Ryska kolonisternas trånga stugor, der[685] snön tränger sig in genom väggspringorna, ljuslågan fladdrar för vinden och vargskinnspelsen måste lemna skygd emot kölden. Det är en vetenskaplig resandes första pligt, att han öfverallt finner sig hemmastadd och af yttre konsiderationer ej rymmer ett för hans ändamål tjenligt fält. Denna pligt skola vi samvetsgrannt söka uppfylla under den oss nu förestående resan.

I[686] det föregående glömde jag nämna, att den omförmäldta Stanovoj Pristaff, för att vedergälla sin emot mig begångna förolämpning vid sin afresa från Somsha skänkte åt mig en
471 bast öfvertäckt rensläde. Framför denna släda se vi någon morgon i sednare hälften af December en Samojed förespänna fyra friska renar. Sedan han äfven för sin egen, öppna släde

681 *Hahe. Gudens* ‖ 1. Guden. Dess ‖ 2. Hahe, hans

682 *gudens* ‖ 1. ~ ‖ 2. sjelfva ~

683 The following parts of the text have been ordered differently in NRF (Castrén 1852b) compared with Castrén's letter to Collan and the article in Hf. Mbl.

Efter [...] tjenligt fält. ‖ I följe häraf fattade jag beslutet att styra min färd öfver Kaninska och Timanska tundrorna upp till Pustosersk, som åter egnade sig utmärkt väl för fortsättningen af mina Samojediska studier, emedan orten vinter-tiden utgör en samlingsplats för Bolschesemelska Samojeder samt äfven besökes af den angränsande Timanska tundrans befolkning. För en vetenskaplig resande är ingen ting angelägnare, än att han öfverallt kan finna sig hemmastadd och ej rymmer ett för sitt ändamål tjenligt fält af några yttre considerationer. På mina vägar är det i synnerhet nödvändigt att afsäga sig anspråken på lifvets så kallade beqvämligheter. Man måste vara lika redobogen att dväljas i trånga rökstugor och arbeta under larmet af qvinno-trät och barna-skri, som att lefva i kamrar, der snön tränger sig in genom väggspringorna, der ljuslågan fladdrar för vinden och vargskinnspälsen måste låna skygd emot kölden. Sådant har jag omsider vant mig vid; men att bo i tält, är en vana, som jag ännu ej hunnit förvärfva mig. Med det inbrytande mörkret lägrar jag mig gerna vid Samojedernes gästvänliga härdar, språkar långt in på nätterna med wärden och värdinnan samt söker på detta sätt göra mig förtrogen med folkets känslo-, föreställnings- och lefnadsart. Men då dagens

förespännt ett lika antal dragare, binder han en af mina renar medelſt en lång rem bakom sin släda. Härpå sätter han sig uti sin egen, främre släda, fattar körremmen i ena handen och en lång ſtör i den andra, ger så med ſtören en ſtöt åt hvarje ren, och nu bär det af i ilande fart ut på tundran. Vår kosa går rakt åt norr, och framför oss ligger den Kaninska tundrans omätliga yta.[687] Tundran är näſtan lika naken och arm, som dess moder – hafvet, hvars öſtra rand är synlig för ögat. Ja vore icke vindarna nog tjenſtfärdiga att afmeja den snö, som himlen af barmhertighet nedsänder öfver detta mörka land, så skulle vi vara i villrådighet om det element, hvarå vi befinna oss. Blott här och der möter oss en svag granskog, kallad af härvarande Ryssar med det från Finskan lånade ordet *mjanda*[688] (mänty). Oftare ſtöter man på ett snår af videbuskar, som[689] Ryssarne med ett Syrjänskt ord kalla *jorá*. En sådan småskog[690] antyder vanligtvis tillvaron af någon liten bäck, som arbetar sig sakteligen fram på den jemna tundran. Vid
472 en minutiös betraktelse upptäcker man ännu öfver allt smärre upphöjningar, bland hvilka många till sin yttre form likna de Lappska fjällen; men vintertiden äro de knappt märkbara, emedan snön fyller groparna rundt omkring dem. Der en sådan ojemnhet höjer sig något betydligare öfver jordytan, är marken bar, eller på sin höjd öfverdragen med en tunn hård snöskorpa, hvarigenom en tät renmossa uppspirar.[691] Detta var allt hvad jag under flera timmars omsorgsfullt spejande med fyra ögon kunde upptäcka på min färd från *Somsha*. Jorden var ”öde och tom”, näſtan som vid skapelsens början, och sjelfva himmelen hade påtagit sin gråa mantel. Vår färd skred makligt fram,

första strålar genom rökhålet falla in i den mörka boningen, då gripes jag af en oemotståndlig längtan att enligt ett Samojediskt talesätt ”flytta från det lilla tältet ut i det stora”.

684 The village of Pustozërsk is situated at N67°32′11″ E52°34′54″. (TS)

685 *der* ‖ i hvilka

686 The sequence from here until *ut på tundran* does not have a direct counterpart in the letter to Collan or the articles in Hf. Mbl.

687 *Wår […] yta.* ‖ Letter & Hf. Mbl.: Enligt compassens anvisning skola vi till en början styra vår kosa [Hf. Mbl.: Enligt kompassens anvisning styr vi nu till en början vår kosa] från Somsja rakt mot norr. Här ligger nu midt för oss den Kaninska tundrans omätliga yta.

688 *mjanda* ‖ Letter: мянда

689 *som […] jorá* ‖ Letter: som Ryssarne kalla ëpa (Syrjänskt ord)

690 *småskog* ‖ Letter: snårskog.

691 Castrén describes the typical tundra of Northern Siberia here. Because of the cold climate, trees do not grow and mosses and lichens form the most important vegetation of the tundra. There is permafrost in the ground. The elevated parts of the terrain described by Castrén consist of frozen peat. Семенов – Белов 2015: 234–237. (TS)

snöflingorna började flyga mot ansigtet, Jemſtschiken gnolade en enformig melodie.

Ändtligen visade sig ett tält. Det tilhörde Jemſtschikens föräldrar. Vid vår ankomſt till tältet ſtodo värden och värdinnan oss till mötes. Afsigtligt ſtadnade jag en ſtund vid släden för att se, huru man ärnade emottaga mig. I det minſta väntade jag en inbjudning till tältet, men jag väntade förgäfves. Samojederna ſtodo orubbligt ſtilla på samma plats, mannen häftade vid mig sin plirande blick, huſtrun såg än på
473 mig, än på sin man. Jemſtschiken spände långsamt sina renar ur redet, gick derpå till sina föräldrar, helsade med det från Ryskan lånade ”Torova”[692]. – ”Torova”, svarade på en gång far och mor, men härvid afſtadnade samtalet. Nu trädde äfven jag till mitt tyſtlåtna värdskap, gjorde efter Jemſtschikens föredöme min kompliment med ett Torova, och fick samma ord igen. Härpå följde åter en lång paus, den jag omsider afbröt, med tillsägan, att man skulle förespänna friska renar. Jag begaf mig nu till tältet och öppnade dörren; här var mörkt som i en graf. Jag anmodade värdinnan att uppgöra eld, och ſteg åter in i tältet, uti den säkra förmodan, att man ej skulle lemna mig der i mörkret. Äfven häri for jag vilse. Jag upprepade min befallning, men utan framgång. Famlande i tältet ſtötte jag på en hög af torra risqviſtar, föſte så alltsammans i härden, tog en fosforſticka[693] ur fickan och antände för mitt nöje en flammande julbrasa. Vid eldskenet varseblef jag en flicka, som dragit sig längſt i ett hörn, och höll på, att med den outtröttligaſte ifver förföra sig på ett rått, genomfrusit köttſtycke. Hon brukade härvid ingen knif, utan högg med tänderna i hela ſtora ſtycket, slet och skakade om hufvudet, så

692 *Torova* ‖ Letter: *Torove* (здоровье)

693 Castrén had a new innovation in his pocket: the first matches that could be lit by striking came into use around 1830. Matchsticks containing phosphor, in addition to potassium chlorate, sulphur and other ingredients were introduced in 1832. They were extremely flammable even when slightly pushed against a surface and were therefore soon replaced by less dangerous and less poisonous matches without phosphor. Siintola 1917. (TS)

att lockarna i vild förvirring svajade kring det
474 blodröda ansigtet. På mig kastade hon en och annan förstulen, om en förtviflad ångest talande blick. Men i hast förändrar sig uttrycket i hennes ansigte, hon lägger köttstycket å sida och börjar ordna sina lockar[694]. Ansigtet återfår sin naturliga färg, och ögat strålar af glädje. Hvem skulle tro, att ett så ringa ting, som en vid eldslågan glimmande snusdosa, kan framkalla en så stor förvandling i menniskosjälen? Medan flickan satt betagen af dosans skimrande[695] glans, inträdde det öfriga sällskapet, tagande sin plats vid brasan. Sonen satte sig vid min sida till venster om härden; far och mor förfogade sig enligt bruket till höger derom.[696] Flickan drog sig ur vrån till modrens sida[697] för att på närmare håll betrakta snusdosan. Så sutto vi nu alla i en krets, men med iakttagande den djupaste tystnad. Eldens sprakande var det enda ljud, som hördes i tältet. Tystnaden afbröts af flickan, som vid upptäckten af en ring på mitt finger utbrast i ett för mig obegripligt utrop. Derpå började hon medelst modren underhandla med mig om ringens värde, förutsatt, att någon ville köpa den. Vid min försäkran, att den ej stod till köps för något annat pris, än en vacker Samojedinnas varma hjerta, drog sig flickan åter i skamvrån.

475 Emedlertid hade Jemstschiken småningom[698] ur sin barm hunnit framdraga en flaska brännvin. Han hällde deraf en betydlig qvantitet i en trädkopp, tömde brännvinet i ett andetag och öfverlät derpå flaskan jemte koppen åt sin fader. Denne krusade ej ifrån sig, utan hällde i sig koppens hela innehåll och återgaf derpå flaskan åt dess ägare. Man tuggade litet rått renkött, tog sig åter en klunk och fortfor härmed, tills intet mera återstod i flaskan. Allt detta

694 *lockar* ‖ mörka ~

695 *skimrande* ‖ Letter: glittrande – Changed by the editor of Hf. Mbl.

696 A Nenets tent is traditionally divided into several departments. The central part, where the householder lives with his wife, is the most highly appreciated of them. The men's sleeping places are in the middle part of the back wall. Гемуев & al. 2005: 436. (TS)

697 *till modrens sida* ‖ Letter: till sidan af sin moder – Changed by the editor of Hf. Mbl.

698 *småningom [...] barm* ‖ Letter: ur sin barm småningom – Changed by the editor of Hf. Mbl.

betraktade modren med smärta och oro; hon yttrade ej ett ord, men ögat talte ett desto mera rörande språk. Sonens hjerta rörde det ej; han tömde utan betänkande sjelf den sista klunken. Förargad öfver denna kallsinnighet lät[699] jag ur slädan inbära mitt skrin, och började traktera värdinnan med en ytterlig frikostighet. Nu blef det annat ljud i tältet; far och son föllo mig till fota, bedjande om endast en sup, af mitt ”förträffliga brännvin”. ”J hundens söner”, utfor jag, ”blygens J ej att tigga en främling om brännvin, då J sjelfva ej unnen en droppa åt den, som är eder närmaste nästa. Det är blott för eder hårdhets skull, jag nu beplägar värdinnan. I detta ögonblick äter du, den oförskämdaste bland söner, dina föräldrars kost; detta
476 har du gjort all din tid, men din moder anser du ej vara värd en sup brännvin.” – ”Hvem är min moder”? frågade Jemstschiken med häpnad. ”Denna der, är hon icke din moder”? sporde[700] jag åter, pekande på värdinnan. ”Icke är hon min moder”, var Jemstschikens korta svar. Nu frågade jag värden om ej värdinnan var hans hustru. Härpå följde först ett nekande, sedan ett jakande svar. Jag var färdig att tro det värsta om Samojedens äktenskaps-förhållanden, men vid ett ytterligare anställdt spörjsmål om sakens sammanhang, anförde Jemstschiken: ”Vi äro ej Christna, utan hafva vår egen lära[701], och tro ej på den Ryska Guden. Denna *vår* tro tillåter oss att taga så många hustrur, som vi för godt finna. Bland dem står den första hustrun högst i anseende[702], och jag är född af en sådan, icke af henne, som är[703] här närvarande. Skulle min egen moder varit tillstädes, så hade jag visst afgifvit henne en sup; men den, som blott äger femton renar, förmår ej

699 *lät […] skrin* ‖ Letter: lät jag inbära mitt brödskrin

700 *sporde […] åter* ‖ Letter: sporde åter jag – Changed by the editor of Hf. Mbl.

701 *lära* ‖ tro

702 Polygamy was still practised by some Samoyeds at the beginning of 20th century. Donner, K., 1916: 735. (TS)

703 *är här* ‖ 1. är ‖ 2. nu är ‖ 3. är nu

undfägna hela familjen." Något blidkad genom denna förklaring gaf jag åt far och son hvar sin sup, dock med förbehåll, att renarna skulle genast förespännas. Men förrän befallningen åtlyddes, måste jag ännu bestå en sup öfver laget.
477 Nu förfogade[704] sig sällskapet ändtligen ur tältet. Med hundarnas tillhjelp började man drifva renarna tillsamman, drog ett rep omkring hjorden, och utvalde derur åtta renar, bland hvilka fyra[705] spändes för hvardera slädan. Vi voro färdiga till uppbrott, då värden ännu anhöll om en sup för sig och sin hustru. "Hvad godt har du gjort mig, att jag skall gifva dig brännvin"? sporde jag Samojeden. "Du åker med mina renar", svarade denne. "Derför betalar jag för dig skjutslega", var mitt svar. "Jag har gifvit dig goda renar", menade Samojeden. "Men din son kör dåligt," yttrade jag. "Derför bör du ej gifva någon sup åt honom", var Samojedens faderliga råd. Med ett ord, jag måste ännu gifva åt värden och värdinnan hvar sin sup. Derpå begåfvo vi oss åstad, öfverföllos af mörker och yrväder, samt nådde efter mycket obehag under natten byn *Nes*, som är belägen från Somsha 60 och från Mesen 100 verst.

Byn Nes har sitt läge vid en flod af samma namn, omkring 15 verst från dess utlopp i Hvita Hafvet.[706] Den består af eländiga kojor, som bebos af några i Mesen inskrifne borgare. Deras förfäder hafva nedsatt sig här i tanke att upphjelpa sina förfallna affärer genom den så fördelaktiga handeln med Samojederna[707]. Men[708]
478 kanske till men för byns gamla näringsfång håller kronan nu Samojederna tillhanda för drägliga priser, mjöl, salt, bly och krut. Mera än detta verkar till[709] de inflyttades skada följande omständighet. Fordom fanns i Nes en

704 *förfogade [...] ändtligen* ‖ Letter: förfogade sig omsider sällskapet – Changed by the editor of Hf. Mbl.

705 *fyra [...] slädan* ‖ Letter: fyra spändes för min och fyra för jemstschikens släde. – Changed by the editor of Hf. Mbl.

706 Nes' is near the western coast of Kanin Nos at N66°36′2″ E44°40′44″. (TS)

707 *genom [...] Samojederna* ‖ Letter & Hf. Mbl.: genom bedrägeri och plundring

708 *Men [...] men* ‖ Letter: Till oberäkneligt men

709 *till [...] skada* ‖ Letter: till byns förderf

brännvinsförsäljning, och då utgjorde byn en samlingsplats för de Kaninska Samojederna. År 1825 utsändes en mission att omvända Samojederna till den Christna läran. Omvändelse-verket kröntes med framgång, om framgången kan bestämmas efter antalet af de döpta. För[710] den goda sakens ytterligare framgång var det af nöden, att Samojederna skulle förses med kyrkor och prester. Så erhöllo de tre tundrorna hvar sin kyrka, den Bolshesemelska vid floden *Kolva*, den Kaninska i byn *Nes*, den Timanska vid floden *Pjoscha*[711]. De två förstnämnda uppbygdes år 1831, den sednare 1833[712]. Någon tid efter invigningen af den Kaninska kyrkan flyttades af lättfattliga orsaker brännvinsförsäljningen från Nes till byn Somsha. Sedan denna tid är Nes sällan besökt af Samojeder, de församla sig nu kring Somsha och bönderna i denna by hafva slagit under sig nästan all den handel, som förut tjente innevånarne i Nes till födkrok.

I Mesen underrättad om alla dessa förhållanden beslöt jag att bosätta mig på några veckor i Somsha, men såsom jag redan anmärkt, var krogen kärare för Samojederne än min studerkammare. I följe häraf drog jag mig till kyrkan, i hopp att under helgedomens skydd med bättre
479 framgång kunna idka mina studier. I sådan afsigt lät jag straxt efter min ankomst till Nes tillkalla den Kaninska tundrans Starschina[713], och anbefallte honom att genast anskaffa mig en i Ryskan väl bevandrad Samojed. Starschinan lofvade redan följande dag uppfylla min befallning, och jag var nog enfaldig att bygga på hans löfte. Dagar förflöto, en vecka förflöt, ingen Samojed syntes till. Under denna väntan, gick nästan hela Julhelgen till ända.

710 *För [...] sakens* ‖ Letter: För sakens

711 Present-day Nižnjaja Pëša at N66°45′7″ E47°45′37″. Латкинъ 1901. (TS)

712 *1833* ‖ Letter & Hf. Mbl.: 1843
The text is written in 1842.

713 'Eldest', leader of the local community. Энциклопедическій словарь... XXXI: 460. (TS)

Läsaren[714] är[715] väl kanske nyfiken att veta, huru en Samojedisk Jul ser ut. Detta beror, likasom mycket annat i verlden, på yttre omständigheter, och för mig voro dessa till en början ej särdeles gynnande. Emedan presten var bortrest, tog jag in hos den embetsman, som hade uppsigt öfver mjöl-, krut- och salt-magasinerna i byn. Han hade hyrt sig en liten kammare af klockaren, som sjelf jemte en talrik familj från Mesen bodde i köket framför kammaren. Min värd, brödförsäljaren kallad, var den ideelaste gnidare, jag någonsin träffat. Hans garderob utgjordes af ett par nankins-benkläder[716], en fårskinnspels och en uniforms-syrtut. Sistnämnda plagg begagnades endast vid högtidliga tillfällen, i[717] hvardagslag fick fårskinnspelsen göra[718] tjenst. Brödförsäljarens dagliga föda bestod utom brödet, konseqvent i en enda sur fisk, som om morgonen stektes och under dagens
480 lopp små-ningom intogs. Med samma kost ämnade han äfven afspisa mig, men min mage gjorde protest emot detta tyranni. Jag gaf penningar åt klockaren till uppköp af något bättre, men sannolikt på brödförsäljarens tillställning fick jag mina penningar igen, med den försäkran att i byn ingenting stod att erhålla. Julen[719] kom, den sura fisken frambars i en svart stekpanna på mitt arbetsbord. Jag slängde stekpannan i vrån, der fisken blef hundarnes rof. Sedan lexade jag opp brödförsäljaren med det eftertryck, att han i stället för den till spillo gifna fisken beställde[720] åt mig en bastant mjölkvälling. Blidkad genom vällingen lefde jag åter på fredlig fot med min värd och lät åtnöja mig med den sura fisken. Nyåret[721] närmade sig. Jag gillrade tillika med klockaren snaror för snöripor; men då vi nyårs-aftonen gingo att efterse snarorna,

714 *Läsaren [...] huru* ‖ Letter: R[abbe] frågar mig, ”huru

715 *är* ‖ <------->

716 Nankin(g) was a special type of strong cotton cloth. It was named after the city of Nanjing in China. Simola 1914. (TS)

717 *tillfällen, i* ‖ tillfällen. I

718 *göra tjenst* ‖ Letter: ~ från morgonen till aftonen

719 Here Castrén means Christmas according to the Gregorian calendar or New Style. The Russians celebrated their Christmas 12 days later. (TS)

720 *beställde* ‖ Letter: bestyrde

721 New Year in New Style. (TS)

hade vi den sorgen att se våra förhoppningar felslagna. Återkommen hem, tog jag min bössa på armen och gaf mig att skida ut i snårskogen. Ingen snöripa lät höra af sig. I beråd att återvända hem märkte jag på motsatta sidan af elfven en tät snårskog. Jag beslöt att förfoga mig dit, helst denna tur beredde mig nöjet att tvenne gånger få styra ut för backen. I första backen fanns ett brant fall, som uppifrån ej kunde märkas. 481 Hade jag förut vetat af fallet, så är jag öfvertygad, att färden aflupit lyckligt, men nu bar det af med händer, hufvud och bössa in i snödrifvan. Lyckligtvis bemärkte ingen min skymfliga nedfärd och jag återvände hem med god min. Hemkommen började jag åter tänka på medel till Nyårets firande. Genom den misslyckade jagten voro utsigterna betydligt förmörkade. Min enda tillflykt var nu prestfrun. Brödförsäljaren hade skildrat henne för mig såsom en stygg hexa, och afrådt mig att göra hennes bekantskap. Men den ytterliga nöden förmådde mig att våga ett försök. Brödförsäljaren ovetande tog jag min mössa och gick.[722]

I prestfruns gemak brinner ett svagt ljus; i köket är mörkt. Med beklämdt hjerta öppnar jag köksdörren, från lafven höres en tung snarkning. Jag träder med tysta steg till kammardörren, men att gripa till nyckeln, dertill saknas mig mod. Att åter vända om var vådligt, ty om jag tilläfventyrs bemärktes af ett vaket öra, kunde man anse mig för en tjuf. Denna tanke bemannade mig. Jag fattade dristigt i nyckeln, slog upp dörren, och steg in. Vid bordet sitter en engel af ungdom och skönhet. Hon läser i en stor bok, vid hennes fötter sitter uppå en pall ett litet barn, lyssnande med andakt till de ”heligas lefverne”. Framför helgonbilderna brinner

722 Cf. p. 649: “Sjelfva nyårsaftonen inbjöds jag dock till Prestfrun, som trakterade mig the.”

ett vaxljus. Jag trädde ett par steg fram och gjor-
482 de min helsning[723], men vidare hann jag ej
säga, innan prestfrun aflägsnade sig till köket,
tagande barnet med sig. Hvad![724] skall hon lem-
na mig här allena, tänkte jag. Det vore dock ett
spratt, om äfven rättvist. Invid de ”heligas lef-
verne” låg en liten visbok. Jag begynte läsa deri,
läste flera sidor, utan att någon visade sig. Ändt-
ligen kom en domestik med theköket[725]. Kort
derpå inträdde äfven prestfrun i en metamorfo-
serad gestalt. Nu fulländade jag den afbrutna
meningen med en[726] ursäkt för min dristighet
att störa hennes ensamhet. Hon åter förebrådde
mig i milda ordalag, för det jag ej ”bevärdigat”
henne med ett besök. ”Vi lefva här,” tillade hon,
”ett sorgligt lif, och anse vår vistelse i denna
ödemark såsom ett straff af Försynen. När nå-
gon resande kommer till oss, äro vi innerligt
glada, och er hafva vi redan länge väntat.” Detta
tog jag för en[727] tom kompliment och genmälte
derföre helt torrt, att personer af[728] min lära
vanligtvis ej äro mycket efterlängtade gäster.
Prestfrun yttrade med värma: ”vi veta ej mycket
och hafva ej sett mycket af verlden, men goda
menniskor frukta vi ej, de må vara af[729] hvilken
lära som helst. Onda menniskor hata vi och
afsky, om de ock äro våra egna. Fastän ni ej be-
sökt oss, har jag dock förmodat, att ni måste
hafva ledsamt hos den stygga och snåla
483 bröd-försäljaren; derföre har jag låtit uppbyg-
ga[730] mellanväggen till Diakonens rum, som nu
stå obebodda. Meningen har varit, att efter min
mans hemkomst bjuda eder till oss; men om det
behagar er, så kan ni redan i morgon flytta in.” –
Derpå visade hon mig kammaren, ett ljust och
gladt rum. Prestfrun hade sjelf öfverdragit väg-
garna med karduspapper[731], och målat dem

723 *helsning* ‖ letter: ~ med извините

724 *Hvad! […] äfven rättvist.* ‖ Letter: ”Hvad! skall hon lemna mig här allena?” tänkte jag, ”detta vore dock ett spratt, men rättvist vore det. – Changes made by the editor of Hf. Mbl.

725 ‘Tea-kitchen’, a samovar (‘self-cooker’), a Russian tea water kettle heated with coal. Otavan iso tietosanakirja 7: 1025 [Samovaari]. (TS)

726 *en ursäkt* ‖ Letter: en platt ursäkt

727 *en tom kompliment* ‖ Letter: en meningslös artighet ‖ 2. en meningslös, tom artighet

728 *af min lära* ‖ Letter: från mitt land och af min lära

729 *af […] helst* ‖ Letter: af hvilken lära och nation som helst

730 *uppbygga* ‖ Letter & Hf. Mbl.: upphugga

731 Thick wrapping paper. Solitander 1912. (TS)

med blå färg. Rummet pryddes af en liten soffa och några snygga trädstolar. En blankt skurad samovar stod på ett rent bord. Vi togo allt i ögnasigte och förfogade oss derpå till thebordet, hvarpå, utom de vanliga ingredienserna till ett hyggligt thekalas, under vår frånvaro tillkommit en bär-pirog. Aftonen förflöt under angenäma samtal, hvarvid jag bortglömde mitt egentliga ärende, att anhålla om materialier till en anständig nyårs-måltid. Detta gjorde mig likväl numera ej något bekymmer.[732] Tvertom var jag besluten att tåligt nedsvälja den sura fisken intill prestens återkomst.[733]

När jag återkom på min kammare, låg brödförsäljaren snarkande vid sidan af den varma kakelugnen. Jag satte mig ned att arbeta. Kort efter midnatten hör jag ljudet af en kurir-klocka, och straxt derpå stadnar en kibitk
484 utanför vår port. Med spetsen af min fot uppväckte jag brödförsäljaren. Han hade knappt hunnit öppna sina ögon, förrän Ispravniken inträdde i rummet, ropande redan vid tröskeln efter mat. ”På[734] stunden”, genmälte brödförsäljaren, och jag lyckönskade Ispravniken till en smaklig måltid. Men brödförsäljaren visste, hvad han var sin chef skyldig, och uppdukade ur prestfruns skafferi en[735] förträfflig måltid. Under Ispravnikens vistelse i Nes lefde vi fortfarande på prestfruns bekostnad, och genast efter hans afresa återkom presten. Nu öfvergaf jag brödförsäljaren och tillbragte den Ryska Julen[736] på ett[737] ganska angenämt sätt hos det glada och välvilliga prestherrskapet. Bondfolket hade hitintills hyst en viss skygghet för min utländska, antichristna person, men då de märkte den välvilja, hvarmed presten och hans fru omfattade mig, sågo dem spisa vid samma bord

732 *Detta […] bekymmer.* ‖ Letter: Dock, detta lände mig numera ej till något bekymmer. ‖ 2. Dock, detta skedde mig likväl numera ej till något bekymmer.

733 Cf. p. 649.

734 *”På stunden”* ‖ Letter: Сей часъ

735 *en […] måltid* ‖ Letter: en kostlig måltid för Ispravniken

736 Christmas according to the Julian calendar or Old Style, 25 Dec. corresponding 6 Jan. New Style. (TS)

737 *ett […] angenämt* ‖ Letter: det angenämaste

med mig (hvaremot, i förbigående sagdt, anmärkningar läto höra sig), sågo prestен på sjelfva Juldagen rena mig med vigvatten, då började man omsider låta äfven mig gälla för menniska. Juldagen[738] hade jag det nöjet att emottaga en skara unga bondflickor, hvilka genom Prestfrun anhöllo, att för mig få afsjunga en visa. Meningen var att gifva mig en brud, hvars rikedom, skönhet och talenter upphöjdes till skyarna. – Om ursäkt att jag uppehållit läsaren så länge med småsaker. Ja, för mången äro väl ett välvilligt bemötande, ett godt bord, en vacker visa, ett hjertligt ord idel småsaker; men[739] på de Samojediska tundrorna äger äfven sådant ett högt värde, och den resande får vanligtvis träda många tunga fjät, förrän ödet sänder en välvillig prestfru i hans väg.

485

Genom Ispravnikens bemedling erhöll jag omsider en Samojedisk läromästare, som[740] var hemma i Ryskan och begåfvad med ett hos Samojeder ovanligen redigt förstånd. Mannen var medvetande af sin öfverlägsenhet, och såg derföre under sin lärare-tid med förakt ned på sina svagare bröder. Engång ville några Samojeder rätta litet[741] i hans öfversättning, men han bad dem tiga, och tillade att de ej voro lärdt folk. Jag sökte genom alla medel binda denna sällsynta Samojed vid mig för en längre tid, språkade vänligt med honom, betalte honom väl, gaf honom brännvin alla dagar och vägrade honom aldrig att taga sig ett rus, när lusten påkom. Icke dess mindre långleddes han och längtade oupphörligt till tundran. – ”Du lefver fredligt med mig, och derföre älskar jag dig”, yttrade han till mig en dag, ”men jag kan ej lefva i rum. Var derföre mild och befria mig.” Jag ökade nu på dagslegan, gaf Samojeden mera brännvin, lät

486

738 *Juldagen […] skyarna.* ‖ Letter: Hvad tycker du väl derom, att på Juldagen en skara unga flickor, vinograd (виноградье) kallad, medelst Prestfrun anhöll att för mig få afsjunga en visa. Meningen war att gifwa mig en brud; hennes rikedom, skönhet och talenter upphöjas till skyarna.

739 *men […] resande* ‖ Letter: men du bör ej förgäta, att vi för det närvarande befinna oss i något olika kathegorier. I njuten af lifvets goda i rikt mått, men jag

740 *som […] med* ‖ hemma i Ryskan och med

741 *litet […] folk* ‖ Letter: något i hans öfversättning. Han yttrade med stolthet: молчите, вы не учевные люди, d.ä. I tigen, när lärdt folk talar.

skicka efter hans hustru och barn, gaf äfven brännvin åt hustrun, sökande på allt upptänkligt sätt muntra Samojedens sorgsna sinne. Härigenom lät han åter förmå sig att qvarstadna några dagar. Så suto nu på mitt kammargolf, likasom i ett tält, man, hustru, och deras barn, omgifna af renhudar, benlingar, knifvar, skrin och andra redskap. Mannen var helt och hållet sysselsatt med mig; hustrun sydde Samojed-plagg och biträdde stundom sin man vid öfversättningen. Ofta hörde jag henne draga djupa suckar, och då jag engång sporde henne om orsaken till sitt bekymmer, brast hon i gråt och svarade under snyftningar, att hon sörjde öfver sin man, som måste lefva instängd i kammaren. ”Din man”, yttrade jag, ”lider ju ej värre nöd, än du sjelf. Säg mig hurudan finner du din egen belägenhet?” ”Jag tänker icke på mig sjelf, jag sörjer blott öfver min man”, var hennes naiva svar. Derpå började man och hustru bedja mig
487 så enträget om befrielse, att jag ej längre mäktade motstå deras böner. – Nu erbjöd sig en annan Samojed sjelfmant att blifva min läromästare, men han var af det vanliga Samojed-slaget, trög och obegriplig. Hvarje fråga måste jag förelägga honom flera särskildta gånger, och ändock begrep han mig sällan rätt. När jag t. ex. bad honom öfversätta uttrycket: ”min hustru är sjuk”, blef hans öfversättning: ”din hustru är sjuk.” ”Säg ej *din*, säg *min* hustru,” fortfor jag. ”Såsom jag sagt, så är det”, inföll Samojeden. Nu bad jag honom öfversätta uttrycket: ”din hustru är sjuk.” Härtill genmälte Samojeden: ”om du talar om min hustru, så är hon likaså frisk, som jag.” ”Men det kunde ju hända,” yttrade jag, ”att din hustru skulle insjukna. Om du engång skulle komma till mig

och berätta, att din hustru blifvit sjuk, huru skulle du säga detta på ditt eget språk?" Samojeden svarade: "när jag for till dig, var min hustru frisk; om hon sedan insjuknat, det kan jag icke veta." Detta erinrar mig on en Lappsk klockare, som jag bad öfversätta det Finska ordet *lunastan*, betydande 1:o) jag löser, 2:o) jag återlöser. Lappen teg, jag upprepade min fråga särskilda gångor. Ändtligen yttrade han med högtidligt allvar: "Hvarken jag eller du återlöser, utan vår Herre Jesus Christus har återlöst oss alla för våra synders skull."[742]

488 Uttröttad genom min nya lärares enfald, blef jag mäkta glad, när prestfrun en morgon föreslog mig att i sällskap med henne fara till ett Samojediskt bröllopp, som firades omkring 30 verst från kyrkan. Medan prestfrun gjorde sig resfärdig, inkallade jag våra Samojediska ledsagare och lät dem redogöra för tillgången vid ett Samojediskt äktenskap. Deras berättelse lyder i korthet affattad på följande sätt: När en Samojed vill gifta sig, ser han sig om efter en talman, och begifver sig med honom till den af föräldrarne utkorade flickans hem. Då de anländt till tältet, skall enligt bruket friaren stadna utanföre vid sin släde. Talmannen[743] går in, vänder sig till flickans fader eller målsman och andrager sitt ärende. Blir svaret nekande, så återvänder man genast hem. Men om fadren ger sitt samtycke, frågar talmannen åter[744], när brölloppet skall firas. Ännu vet man ej, om det blir något bröllopp af, ty hos Samojederna är bruket sådant, att friaren måste betala något för flickan åt hennes fader. Förut har man på friarens sida taxerat brudens värde och talmannen är derom underrättad. Men om flickans fader skulle lägga
489 ett högre pris på sin dotter, då går talmannen

742 It is possible that Castrén meant precisely this person when describing a serious-minded 'Lapp catechumen' in his description of the journey of 1838 in Inari. See p. 142–143.

743 *Talmannen [...] hem.* ‖ Letter: Talmannen går in och yttrar, genast vid sitt inträde, till flickans fader, eller målsman: "En ungkarl har skickat mig att fria; samtycker du eller ej?" Svaras härtill *nej*, så återvänder man genast hem, och friaren visar sig ej i tältet.

744 *åter [...] firas* ‖ Letter: åter, "när bröllopet blir" (djuuna sjaangaenguu)

till friaren, och öfverlägger med honom, om man tilläfventyrs skulle öka på en och annan ren. Så handlas och köpslås, prutas och bjudes, tills saken blir på ett eller annat sätt afgjord. Öfverenskommer man ej om priset, så träder friaren icke i tältet. Men om talmannen lyckats afsluta handeln, så leder han in brudgummen.

Efter förlofningen besöker brudgummen ej bruden, utan alla angelägenheter afgöras medelst talmannen. Kort före bröllopet begifva sig brudens slägtingar att gästa brudgummen. Sedan man ätit och druckit sitt lystmäte, binder talmannen fyra renar – tvenne oxar och tvenne vajor – i rad efter hvarandra, betäcker de tvenne första med rödt kläde, hänger en klocka på halsen af kör-renen, leder renarne tre gångor omkring tältet och spänner dem sedan för brudgummens släde. Nu bär det af till bruden. Brudgummen åker främst, och talmannen styr hans renar. Sedan man kommit fram, kör talmannen tre gångor kring bröllopstältet, stadnar bakom detsamma och lemnar brudgummen der sittande i sin släde. Vid brudgummens ankomst slagtas en ren. Man tömmer ett glas och begynner måltiden, men brudgummen får ej dervid vara närvarande, utan talmannen bär mat och brännvin åt honom, der 490 han sitter bakom tältet. Sedan måltiden är lyktad, ledes omsider brudgummen i tältet af talmannen. Här sitta på ena sidan om härden brudgummens, på den andra brudens slägtingar. Brudgummen träder till brudens anhöriga, och sätter sig höger om henne sjelf. Talmannen sitter vid brudens och brudgummens fötter. Sedan enhvar tagit sin lagliga plats, börjar värden undfägna gästerna med brännvin. De första glasen räcker han medelst talmannen åt brudgummen; denna tömmer

hälften och ger den andra hälften åt bruden. När alla gäſter blifvit undfägnade med ett och annat glas, börjar man äta uppkokadt kött; hjertat gifves åt brudparet. Efter måltiden upphör all ceremoni; enhvar super, så mycket han förmår. Brölloppet upphör med brännvinet. Men skulle brännvinet taga slut den förſta brölloppsdagen, så måſte i alla fall brudgummen qvarſtadna till följande morgon. Derpå begifver man sig till hans tält. Bruden ligger betäckt i sin släda; hennes renar ſtyras af brudgummens moder. Så snart man hunnit fram, kör svärmodren med bruden tre gångor omkring tältet. Derpå aftages brudens täckelse och svärmodren leder henne i tältet. Här börjas en ny brölloppsgäſtning; renar slagtas, brännvin framsättes, man sjunger, träter, skämtar och slåss.[745]

Det var en akt, eller rättare en scen, af detta romantiska drama, jag med preſtfrun for att åskåda. Vid vår ankomſt till brölloppſtältet, hade handlingen såvida framskridit, att alla
491 hunnit blifva väl beplägade. Somliga lågo redan vanmäktiga på fältet. De lågo der med blottade hufvuden; hufvudet hade insjunkit i drifvan och vinden samlade snö öfver ansigtet. Men se här kommer en äkta man, famlar från det ena liket till det andra, igenkänner sin huſtru, ruskar om hennes hufvud, vänder henne med ryggen mot vinden, och lägger sig sedan bredvid henne, näsa mot näsa. Der går en annan med en kaffepanna i handen, letar efter sin käraſte, finner henne och börjar hälla brännvin i hennes hals. Der ſtöter någon på sin fiende, ger honom några lömska hugg och aflägsnar sig. Här lyftas åter en ſtackare på slädan, man faſtbinder honom derpå, tar hans renar i släptåg och far sin kos. Medan jag ſtod och betraktade dessa

745 On the different regional varieties of a Nenets wedding, see Гемуев & al. 2005: 463. (TS)

746 *lågo och sutto* ‖ sågs ‖ Letter: lågo ‖ Hf. Mbl.: sågs

bacchanaliska uppträden, kringsvärmade mig en mängd halfrusiga bröllopsgäster. Enhvar hade något att säga eller fråga, och alla gjorde anspråk på att blifva hörda. Ur stånd att på engång samtala med hela sällskapet, vände jag mig till den nyktraste. Då fattade mig de öfriga i pelsen, de började draga och slita mig enhvar åt sitt håll. Jag gjorde ett förtvifladt utfall och slog mig lyckligt genom ringen. Gaf mig sedan att springa undan mina förföljare, såg på afstånd en mängd flickor och ilade till dem. Flickorna voro sysselsatta med en lek af egen art. De hade fördelat sig i tvenne grupper, sju i hvardera gruppen, stående gent emot hvar-
492 andra. Man kastade lyra med en mössa. Den grupp, till hvilken mössan blef kastad, vände sig om och sökte på bästa sätt undangömma mössan. Derpå kastade sig dessa sju i en hög på drifvan. Sedan kommo de andra sju, föllo öfver motparten och började en strid om mössan. Först tumlade man om i snödrifvan, sedan stod man upp och fortsatte striden, tills mössan blifvit funnen. Leken utfördes med den ifver, att man i början ej blef mig varse. Men sedan min närvaro blifvit upptäckt, bar det af i fullt språng långt ut på tundran. Nu återvände jag till tältet; värden kom mig till möte på vägen och inbjöd mig på en kopp thé. Vi trädde i tältet, det var stort, men icke rundt eller pyramidformigt, såsom Samojedernes tält öfverhufvud äro konstruerade, utan aflångt och sammanfogadt af tvenne vanliga tält. Här lågo[746] och sutto om hvarandra män, qvinnor, gamla gubbar, unga flickor. Bland de slagnas antal befann sig äfven brudgummen. Jag satte mig att dricka thé tillika med värden och talmannen. Med möda kunde jag förmå

värden att äfven inbjuda Prestfrun i vårt aktningsvärda samqväm.

Efter intaget thé anbefallte värden att en ypperlig ren skulle slagtas. Ett lindrigt slag af yxhammaren emot pannan fällde renen till marken. Derpå stack man en knif i hjertat och uttog luftstrupen. Härom uppstod bland menigheten en väldig strid, hvilken lyktades så, att brudparets närmaste anförvandter delade strupen emellan sig och på fläcken förtärde hvar 493
sin anpart. Renen flåddes, buken uppskars, det oätbara bortkastades, och djuret uppstyltades på rygg. Det erbjöd anblicken af ett stort aflångt fat, hvarest simmade uti en ansenlig blodmassa lunga, lefver, och andra godbitar. Värden tog mig i handen, ledde mig till sidan af renen och bad mig begynna måltiden. Ehuru tydligt meningen uttalades, var jag nog enfaldig att ej förstå den. Jag blef således stående helt overksam vid slagtoffret. Emedlertid församlades bröllopsgästerna deromkring, framtogo sina långa knifvar, afskuro stycken af det varma, rykande köttet, doppade köttstycket i bloden, förde det med ena handen till munnen, tuggade derå med uppåtvända ansigten och afskuro under tuggningen en del af stycket. Åter doppades stycket i bloden och fördes så till munnen. Bloden rann utför mungiporna och den utsträckta halsen![747] Lunga och lefver åtos som desert. Sedan denna vidriga måltid blifvit ändad, anhöll jag att ett stycke kött skulle kokas för min och prestfruns räkning. Denna anhållan var dock öfverflödig, ty i tältet kokade allaredan en stor gryta. Halfrått togs köttet ur grytan och utdelades i stora fat åt de förnämsta bröllopsgästerna. Jag anmodades att spisa ur samma fat med värden och talmannen. Åt prestfrun räckte man några

747 Castrén's margin note in his letter to Collan, 19 April/1 May 1843: *Uff!*

748 *en Samojed [...] ansigte* ‖ Letter: ett spetsigt Samojed-ansigte
749 *byttor* ‖ Letter: mjölk-byttor

494 stycken på ett bräde till den venstra, mindre aktade sidan af tältet. Under måltiden sjöngo flickorna Samojediska visor, till innehållet vackra, men med en melodie, som nära nog liknade grodornas musik. Sången och måltiden afbrötos genom ett tragiskt uppträde. Genom dörren tittade en[748] Samojed med spetsigt ansigte och anhöll med gnällande röst att få deltaga i bröllopsglädjen. Någon bland gästerna bad personen inträda och denne åtlydde kallelsen. Detta skedde utan värdens vetskap. När han blef den objudne gästen varse, befallte han utkasta honom. Flere beredvilliga händer hastade att åtlyda befallningen; andra åter rustade sig till motvärn. Värden och talmannen grepo hvarandra i lufven; jag klämdes jemmerligt midt emellan dem. I tältet var ett stort tumult, man skrek, svor och bultade om hvarandra, grytor, kaffe-pannor, köttfat, byttor[749], allt vräktes öfver ända. Leken lyktades slutligen så, att Samojeden blef utdrifven. Sedan menskligheten åter lugnat sig, förtäljde min värd, att snyltgästen nyligen upptedt för honom en skrift, som skulle varit af mig affattad och af sådant innehåll, att Samojeden ägde i hvarje tält för min räkning uppbära 20 Rubel B[anco] Ass[ignationer]. Den tredskande skulle af mig skickas fängslad till
495 Archangelsk. För detta nedriga bedrägeri ville nu min värd nu bestraffa sin illsluge broder, och vid helgona-bilden bedyrade han, att bedragaren aldrig finge ostraffadt träda inom hans dörr.

Nu vore väl tid att orda något om brudparet, men om fästmannen är föga mer att förtälja, att han låg full vid tältdörren hela den tid, jag bivistade bröllloppet. Utom ett blodigt ansigte, varseblef jag hos honom intet utmärkande. Han

bar på sig en vanlig *malitsa*, d. ä. en renskinnspels med hårsidan vänd åt kroppen, liknande till formen en skjorta.[750] Malitsan var hvarken försedd med ett lysande öfverdrag eller en någon prydlig hundskinnsbräm. Till utseendet var fästmannen lik andra Samojeder; han hade breda kinder, tjocka läppar, små ögon, låg panna och en platt näsa, som i det närmaste bildade en rät linea med pannan, stora näsborrar, becksvart, börstlikt hår; glest skägg, mörk hy, med flera kännetecken, som[751] de Mongoliska folken. Bruden var ett barn af tretton år, men[752] hos[753] Samojederna gällde hon för en verklig skönhet. Ett litet rundt ansigte, fylliga, rosenröda kinder, och läppar, hvit panna, svarta lockar, små,[754] mörka ögon äro kännetecknen på
496 en skönhet af det Samojediska slaget. Så prisas ock i någon Samojedisk visa en flicka för sina små ögon, sitt breda ansigte och dess rodnad, liknande morgonrodnaden före ett instundande oväder, för sin raka näsa, och sin utåtböjda gång. Äfven[755] ett annat ideal af en sådan skönhet, som ännu tillhörde de ogiftas tal, lät visa sig på brölloppet, och det roade mig att betrakta, huru alla unga svenner ville kyssa henne, icke vid näsan, såsom vanligt, utan på hennes röda läppar. Något, som i hög grad bidrager till en ung Samojedinnas täckhet, är hennes smakfulla drägt – en kort renskinnsjacka, som sluter sig tätt till lifvet, men nedanföre vidgar sig, och vid knäna ändas med en yfvig hundskinnsbräm. Dess vikna krage, fastknäppt öfver det fylliga bröstet, är utmärkt behaglig för ögat. Vadorna döljas af brokigt sammanflikade renskinnsbenlingar. Att hänga denna drägt på en vägg, och med anatomisk noggrannhet skärskåda alla dess tusende sinom tusende brokigheter, vore att allt för

750 See Sirelius 1913; Donner, K., 1916.

751 *som […] folken* ‖ Letter: som anträffas hos den Mongoliska racen, särdeles den Kalmuckiska folkstammen

752 *men […] skönhet* ‖ Letter: men vacker var hon, såsom Samojed-flickorna vanligen äro

753 *hos samojederna* ‖ i Samojedernas tycke

754 *små, mörka* ‖ Letter: små, skälmska, mörka

755 *Äfven […] visa sig* ‖ Letter: Idealet af en sådan skönhet lät visa sig

mycket blottställa sina skratt-muskler, men på en lifslefvande Samojedinna är det en ganska naturlig prydnad.[756] Eller finnes det kanske ingen natur deri, att en[757] ungmö blyges hölja sin smidiga gestalt med ett lurfvigt vilddjurs fäll. Denna fäll kan hon väl ej fullkomligt umbära, men hon formar den åtminstone efter sina smidiga[758] leder, och insyr deri rödt och
497 gult och blått, på det man ej må taga henne för en hund, en ren, en varg eller något desslikes. Det verkligen komiska i en Samojedinnas paryr, äro hennes dubbla af band sammanflikade och med knappar eller annan grannlåt öfvertäckta hårflätor, hvilka stundom hänga ända ned till hälarne. I denna national-drägt visade sig äfven bruden på sin bröllopsfest. Endast tvenne band af blå glasperlor öfver pannan skilde henne från de andra. Föröfrigt var hon ej så drucken som hennes leksystrar; i deras amazoniska lekar såg jag henne aldrig deltaga. Bland de öfriga flickorna och bland bröllopsgästerna öfverhufvud var det svårt att upptäcka någon enda, som på sitt ansigte ej bar blodiga spår efter en utkämpad strid. Isynnerhet tilltog stridslystnaden emot aftonen. Ehvart man kastade blicken, sågos menniskor hår ihop med hvarandra. Det var den yfviga svarta peruken som allra först ansattes, derpå bultade man om hvarannan med näfvarne, och ej sällan grep man i ett tillhugg. Striden började utan all anledning. Enär tvenne personer möttes, flögo de ovilkorligen hvarandra i håret, utan afseende på ålder och kön. Här hvarken gafs eller begärdes pardon, enhvar högg ifrån sig, så godt han förmådde. Den besegrade blef vanligtvis liggande på drifvan och segraren gick att utföra nya bragder. – Mättade af detta skådespel

756 For a picture of a Tundra Nenets female costume, see Гемуев & al. 2005: 443. (TS)

757 *en ungmö* ‖ Letter: ett jungfruligt sinne

758 *smidiga* ‖ Letter: veka

begåfvo vi oss efter mörkrets inbrott på hemfärden.[759]

498 Några[760] dagar efter bröllopsfärden gjorde jag uppbrott ifrån Nes. Min väg böjde sig nu österut åt Tscheskaja Guba. Att styra kosan upp till sjelfva den Kaninska halfön, hade varit utan ändamål, emedan landet under denna vinter var alldeles utblottadt på menskliga innevånare. Det händer ej sällan, att halfön sålunda utrymmes. Orsaken dertill säges[761] vara följande. Hafs-stränderna vid Kanin Nos äro mycket låga och sanka. Under regniga höstar blifva äfven de torrare[762] ställen starkt uppblötta. Om nu vintern begynnes med skarpa frost, bildar sig öfverallt en tjock isskorpa och den är renens död, ty med sina klöfvar förmår han ej genombryta isen och tränga sig till mossan. Jag förmodar att renmossan bör finnas på bergen, men detta båtar Samojederne föga, emedan de både vinter och sommar äflas med hafsfänge och följaktligen måste bo nära hafs-stranden. Öfverhufvud är Kanin Nos mindre talrikt besökt. Äfven de Kaninska Samojederne uppehålla sig mest vid den Timanska stranden. Före Jul draga de sig i mängd till trakterna af Mesen och Somsha, der de afyttra sina renhudar, räfskinn och annat vildt, som de ur land och haf uppfångat, förse sig med mjöl, smör, surmjölk, krut, bly, brännvin och andra förnödenheter. Efter Julen återvända de till hafvet, med undantag af 499 några få de fattigaste, som resa ända till Pinega, Kolmogor, Archangelsk, der männerna lefva såsom hyrkuskar och qvinnorna tigga. Vid min afresa från Nes den 19 Januari[763] [1843] hade större delen af Samojederna redan fulländat sitt återtåg. Jag tillryggalade omkring 160 verst utan att anträffa mer än ett enda tält, och der var värden

759 See also Louheranta 2006: 307.
760 From here on, see also Castrén's letter to Sjögren, May 18/30, 1843, in the volume of letters in this series.
761 *säges vara* ‖ Letter: är
762 *torrare* ‖ Letter: torra
763 It is not clear if this date is according to Old or New Style.

764 *beständigt* ‖ Letter: behändigt
765 The River Vižas runs into Chosha Bay (Čëšskaja guba) at N66°49′10″ E46°1′15″. (TS)
766 The River Oma runs into Chosha Bay (Čëšskaja guba) at N66°49′24″ E46°33′36″. (TS)
767 The River Viska flows into the River Mezen' at N64°56′11″ E45°36′2″2. (TS)
768 *kyrkan [...] samt* ‖ Letter: kyrkan, omkring 40 verst uppför floden Pjosja, samt
769 Present-day Nižnjaja Pëša. (TS)

min ovän. Han hade bland Kaninska Samojeder utspridt det rykte, att jag såsom utländning ej kunde vara sänd af Ryska regeringen, utan det ”Nemtska” folket hade skickat mig för att utspionera, huru man på beständigt[764] sätt kunde döda alla Samojeder och sedan fara af med deras renhjordar. Wid floderna *Wisas*[765], *Oma*[766], *Snopa*, *Wiska*[767] fann jag enstaka Ryska gårdar och förderfvat folk. Ej sällan mötte mig Ryska karavaner, som kommo från Samojedernas tält och återvände hem med rikt byte. Vid floden *Pjoscha*, några verst från dess utlopp i hafvet, stötte jag omsider på ett Samojed-läger, bestående af tre tält. Ett ibland dem tillhörde samma Tadibe, som i Somsha meddelat mig sina hemliga kunskaper. Nu träffade jag aftal med Tadiben att han om ett par dagar skulle uppsöka mig vid den Timanska kyrkan[768], som var beläget omkring 40 verst från tältet uppför floden[769], samt der handleda mig någon vecka i sitt modersmål. Aftalet bekräftades medelst
500 några supar och jag afreste med lättadt hjerta till kyrkan. Här funnos af menskliga innevånare endast barn och några ålderstigna personer, ty presten, klockaren och deras hustrur, hvilka tillsammantagna utgjorde två tredjedelar af ställets befolkning, hade begifvit sig till Mesen. Bristen på menskligt umgänge ersattes mig rikeligen genom ortens vackra läge. Här återsåg jag för första gången på flere månader skog och höjder. För att till fullest njuta af denna fosterländska natur, skaffade jag mig ett par skidor, tog min bössa och rännde ut i skogen. Snart varseblef jag en skock med snöripor. Deras förderf låg mig om hjertat, men mitt onda uppsåt emot riporna hade så när sjelf bragt mig i förderfvet. Lurande på ripskocken skidade jag ned i ett

öppet, med lös snö öfvertäckt källsprång. Med ſtor möda kom jag derifrån upp igen, och på hemfärden hade jag så när förfrusit mig uti mina våta kläder. En badſtuga uppvärmde åter mina afkylda leder och befriade mig från alla vidare efterräkningar. Sålunda kom jag lyckligt ur detta bryderi, men en förlägenhet af annan art, bereddes mig derigenom, att Tadiben ej höll ord. Hans lärdom kunde jag väl undvara, men det var en vida mer tänkvärd sak, att vid kyrkan ej fanns ett enda kreatur, hvarmed jag kun-
501 nat förſkaffas helſt 20 verſt till en lägre ned vid Pjoscha belägen gård. Äfven ur denna förlägenhet räddades jag efter tio dagars arreſt af tvenne Timanska Samojeder, som fått väderkorn på mitt lilla bränvinsförråd och i förväntan på ett rus företagit sig en resa af närmare hundra verſt till kyrkan. Dessa erbjödo sig att icke blott sända renar till mig, utan ville[770] äfven låta en budkafvel gå från tält till tält för att underrätta Samojederna om ankomſten af en i rätta värf ſtadd Tschinovnik[771]. Siſtnämnda åtgärd syntes mig öfverflödig, men Samojederna yrkade ifrigt derpå, föregifvande att ”tundran ej var rätt säker”, ett uttryck som jag under sjelfva resan lärde mig att behörigen kommentera. Egentligen gick jag in på förslaget af den grund, att man utan en föregående kännedom om tältens läge ovilkorligen skulle komma att leka blindbock på tundran.

Efter sådana försigtighetsmått anträdde jag den 1. Februari[772] resan från *Pjoscha* kyrka. Snart uppſtod ett häftigt oväder, som förmådde mig att göra halt vid den lägre ned på elfven belägna gården. Jemſtschiken for med sina renar till ett närbeläget tält, och jag nedsatte mig i gården att afbida ovädrets öfvergång. Allt intill

770 *ville [...] budkafvel* ‖ Letter: ville låta budkafwel – Changed by the editor of Hf. Mbl.

771 *Чиновник*, ‘official’. (TS)

772 Also here it is unclear which calendar Castrén was using.

midnatten hven vinden utan återvändo. Derpå insomnade jag, men väcktes efter en kort hvila
502 af hundskall. Jag gick till fön⁂stret, men kunde ej se något genom de isiga rutorna. Vinden andades sina sista djupa andetag. Medan jag lyssnade till dessa andaktsfulla ljud ur naturens hjerta, öppnades min kammardörr. ”Hvem är det?” ”Vi få en vacker dag herre!” svarade Jemstschiken. Renarna förespändes och resan fortsattes. Långt före dagens uppbrott nådde vi de första tälten. Här fann jag åter min Tadibe. Han höll sig i början undan, men då jag redan var färdig till uppbrott, kom han till min släde och begynte tigga om en sup. ”Brännvinet är ej till hands, och för din skull lönar det ej mödan att besvära sig”, yttrade jag till den enträget tiggande. ”Gör det ej för min, gör det för himmelrikets skull, ty det står ju skrifvet, att den som vill ärfva himmelriket måste besvära sig här på jorden”, genmälte skälmen. Vid min afresa från tältet hade morgonen så vida framskridit, att solen begynte uppgå. Härvid bredde sig eldröda moln öfver större delen af himlahvalfvet, fladdrande i luften likt norrsken. Anande ett oväder sökte jag påskynda min resa, men på en Samojedisk tundra är man ej alltid herre öfver sina beslut. Jag trodde mig hafva iakttagit alla nödiga försigtighetsmått, då jag förberedt tund-
503 rans in⁂nevånare på min ankomst; men jag hade uraktlåtit det nödvändigaste, att taga[773] en lagens tjenare till min ledsagare. För Samojeden har man intet att frukta, ty oaktadt sin råhet kan han alltid vinnas genom brännvin och ett godt ord; men på tundrorna nomadisera, likasom Samojeder, ett stort antal Ryssar och Syrjäner, hvilka sedan äldre tider vant sig att drifva ett slags stråtröfveri i ödemarken. De hafva

773 *taga [...] ledsagare.* ‖ Letter: taga lagens tjenare till min beledsagare – en försigtighet, som hitintills blifvit af alla resande iaktagen och troligen af mig framdeles skall iaktagas.

genom all slags orättvisa, ofta genom uppenbar plundring, kommit sig till Samojedernas renhjordar och småningom gjort sig till herrar i Samojedernas rättmätiga land.[774] För att göra en ända på deras nesliga förtryck, samt tillika vänja Samojederna sjelfva vid någon slags borgerlig ordning, har Regeringen nyligen utfärdat en så kallad Ustaff[775], som enligt mitt förstånd äger[776] ett högt värde. Men det faller af sig sjelft, att lagens öga, om än aldrig så vaksamt, ej kan varsna allt som tilldrager sig i den Samojediska vildmarkens natt. Förtrycket fortfar oafbrutet, mera sällan under gestalten af stråtröfveri, men så mycket oftare under bedrägeriets mildare skepnad. Hufvudkällan till det onda är brännvinet, som trots lagens stränga förbud fortfarande
504 föres till Samojedernas tält, och sannolikt föras skall, intill dess Regeringen finner sig föranlåten att här och der på tundrorna, såsom i Somsha, Pustosersk, Ischma o. s. v. utsätta militärposter, med rättighet att konfiskera brännvinet och andra i Ustaffen förbjudna artiklar, samt föröfrigt vidmakthålla ordning och skick, isynnerhet under Samojedernes samlingstider. Så mycket i allmänhet om näringsidkarena på tundran. – Äfven på mig ville besagde personer draga vexel. Ett enigt brödraskap, skjutsade de mig icke till Samojedernes läger, utan jag fördes från det ena Ryska tältet till det andra. Man förde mig fram fem eller sex verst, men skjutslega måste jag vanligtvis erlägga för femton. Ändtligen fick jag en Samojedisk Jemstschick. Han skjutsade mig enligt alla Samojeders uppgift 20 verst, men fordrade skjutslega för trettio. Efter en lindrig protest emot hans gjorda påstående förklarade han sig tillfreds med den skjutslega, jag fann för godt att tilldela honom. Blidkad

774 On the way along the River Usa Castrén initiated a discussion on this topic. See p. 517–523.

775 *Устав*, ‘regulation’. (TS)

776 *äger […] värde* ‖ Letter: är ett ideal af fullkomlighet

genom denna eftergifvenhet, ärnade jag betala hvad han i början begärt. Då jag redan höll på att räkna penningarne, trädde till min släde en Rysse med vild uppsyn och sönderslitna kläder. Hemskt grinade de hvita tänderna genom hans
505 svarta skägg; ögonen glänste af ilska och skadefröjd. Han liknade ett rasande vilddjur, som är i beråd att hoppa på sitt byte, men ännu samlar sig styrka och efterser, hvar han skall gifva det dödliga hugget. ”Du vill icke betala skjutslegan”, skrek han slutligen i vildt raseri, ”men vi skola lära dig. Vi skola spänna renarna ur redet och lemna dig på tundran. Gå till fots du hundens son.” I denna stil fortfor han en god stund. ”Är menniskan vid sina sinnen?” sporde jag omsider af den närmast stående Samojeden. ”Fullkomligt”, svarade Samojeden, ”men han har af naturen ett oroligt lynne.” Nu fattade vreden låga i min syndiga själ och jag ljungade emot röfvaren ordets blixtar, som kommo honom att sänka den utsträckta armen. Härpå upptecknade jag banditens namn och afreste. Efter en timmas färd nådde jag ett enstaka tält.[777] Uppstigen ur slädan varsnade jag på tundran en mängd fyrspännare, som styrde kosan emot tältet. Utan att låna dem någon vidare uppmärksamhet gick jag i tältet. Efter mig anträdde en mängd Samojeder, kommande från det läger, som jag nyss hade lemnat. Ändamålet med deras resa var att anföra klagomål öfver samma Rysse, som öfverfallit mig med hotelser och skymford. Stölder och våldsamheter af alla slag påbördades ej mindre honom, än många andra på tundran nomadiserande Ryssar. Till den grad hafva desse objudne gäster förmått uppreta Samojedernes i grunden fredliga lynne, att man på Kaninska Tundran nu umgicks med

777 The place was probably called Maste. Cf. p. 639.

506 planen, att afsända en deputation till sjelfva Majestätet och i underdånighet anhålla, att Ryssarne måtte blifva åtminstone från hafskusten aflägsnade. Denna supplik ärnade man isynnerhet stöda derpå, att Ryssarnes stora renhjordar inom kort uppbeta all renmossa vid hafs-stränderna, hvaraf följden påtagligen blir den, att Samojederne antingen måste upphöra med allt hafsfänge, som för det närvarande utgör en af deras vigtigaste näringsgrenar, eller också nödgas lemna renskötseln å sido. Äfven dessa olyckor äro i Ustaffen visligt förebyggda genom ett stadgande, som tillerkänner hvarje från äldre tider på Tundran bosatt kolonist 60 desetiner[778] utmätt jord, hvarutom han ej äger att röra sig med sina renhjordar. Då Samojederne äfven vid närvarande tillfälle yppade mig sin djerfva plan, rådde jag dem att först taga kännedom af sina omätliga privilegier och sedan hos vederbörande Embetsmän i Guvernementet anhålla, att Hans Majestäts nådiga stadganden blefvo åtlydda.[779]

Under dessa diskurser hade aftonen så vida framskridit att det nu mera ej var att tänka på afresa, ty jag hade för mig ett håll af 60 verst och ovädret hade allaredan begynnt rasa. I sjelfva verket kände jag också ingen åhåga att öfvergifva mitt angenäma värdsfolk. Jag befann mig
507 nu hos Timanska Samojeder, och dessa äro oaktadt sin fattigdom af alla Samojeder de ädlaste. För att karakterisera dem, är det nödigt att förut veta ett och annat om Samojedernes lynne öfverhufvud. I detta liksom i många andra afseenden äga de mycket gemensamt med Finnarna. De äro ytterst betänksamma, inom sig slutna och saktmodiga, misstrogna[780], envisa och egensinniga, i sina företag långsamma, i utförandet

778 See vocabulary.

779 Here, Castrén's words reflect the tradition of legalism, common in the Finnish society since 17th century and onwards. See, e. g., Katajala 2002: 487–491.

In his letter to Sjögren on 11 March, 1844, Castrén mentions, however a petition letter that had been "obtruded" on him by some Samoyeds to be sent to the Ministry of Internal Affairs. Castrén had mailed it along with other letters to the Finnish Literature Society in Helsinki to be forwarded to St Petersburg, but it was not sent to the ministry. See KK Coll. 539.25.8 where it is preserved today. (TS)

780 *misstrogna* ‖ Letter: aktsamma

ihärdiga. Liksom[781] Lapparna äro de äfven mycket nyckfulla, bedrägliga och opålitliga. Tvenne sistnämnda egenskaper tillhöra företrädesvis de Kaninska Samojederna och böra rätteligen ej tagas i betraktande, då fråga är om Samojedernas national-karakter i allmänhet. Ett gemensamt drag hos alla Samojeder är en mörk åskådning af lifvet och dess förhållanden. Likasom det yttre, så bär äfven det inre hos Samojeden nattens färg. Skulle detta inre låga af häftigare passioner, så vore Samojederna otvifvelaktigt hvad de anses vara: ett af de vildaste folkslag på jorden. Men nu har en huld försyn fogat så, att de kunna med fullkomlig liknöjdhet betrakta de flesta omständigheter i verlden. Naturligtvis utgör ett godt mål enligt Samojedernas filosofi en af lifvets vigtigaste frågor; men[782] äfven denna fråga torde ingen betrakta med
508 mera lugn, än just Samojeden. Han till och 508
med umbär ofta för det större nöjet att sofva, det mindre att äta. För sin maklighet är han färdig att hungra, törsta och lida all slags smälek. Men försök att träda en af dessa Ishafvets söner in på lifvet, förnärma honom, säg honom en förolämpning, eller väck hos honom allenast tanken på en oförrätt, och det skall visa sig, att hans sinne om äfven förmörkadt och afkyldt under polar-himmelns inflytande, dock äger en temperatur-grad, som det troligen erhållit under en mera glödande sol. Härom[783] vore mycket att tala, men ämnet hör till antalet af dem, om hvilka jag af vissa subjectiva skäl tills vidare ogerna talar. Ändock vill jag till ämnets upplysande anföra ett samtal, som nyligen föreföll emellan mig och en Samojed af den Bolschesemelska tundran. ”Du är rik på renar, min vän! är du äfven rik på hustrur?” sporde jag Samojeden. ”Mina hustrur äro

781 *Liksom […] opålitliga.* ‖ Letter: Såsom Lapparne äro de misstrogna, lättretliga, nyckfulla, bedrägliga och opålitliga.

782 *men […] lugn* ‖ Letter: men den argaste cynicus torde ej betrakta saken med mera lugn

783 *Härom […] en Finne.*

This sequence was published in Castrén 1843c but omitted in Castrén 1852b. It is published here according to the spelling of the original letter (Castrén to Collan 19 Apr./1 May 1843). For the whole letter, see the volume of letters in this series.

nu tvenne; förut voro de tre, men den tredje skickade jag till sin fader," genmälte denne. "Säg mig, broder! hvarföre gjorde du detta?" fortfor jag. "Hon födde en son, som ej var min", yttrade Samojeden torrt. "Huru kan du veta, att saken så förhåller sig?" – "Jag vet det, och hon bekände det sjelf för jordgumman, såsom seden är hos oss, att man och hustru före barnets födelse måste bekänna sina äktenskaps-synder, om förlossningen skall aflöpa lyckligt." – "Känner du äfven förföraren?" frågade jag vidare. "Kände jag honom, så skulle, vid Gud! mitt spjut sitta i hans hjerta," utfor Samojeden i raseri. Säg mig, om ett sådant ord någonsin kan eller kunnat uttalas af
508 cont. en Finne? Detta[784] mörka, vilda, och på sitt sätt passionerade lynne röjer sig företrädesvis hos Samojeder af den Kaninska Tundran. Det underhålles här af folkets välmåga och deraf alstradt högmod, samt dess envisa framhärdande vid sin hedniska Gudadyrkan. Helt annat är förhållandet på den Timanska tundran. Här rasade åren 1831 och 1833[785] en pest, som störtade omkring 20,000 renar och bragte folket i armod. Större delen af Samojederna sjelfva omkom genom pesten, emedan de förtärde sina besmittade renar. Efter denna näpst hafva de Timanska Samojederna blifvit ett fromt och saktmodigt folk, samt vändt sig mangrannt till den Christna Guden. Visserligen se äfven de lifvet i mörker; men den vilda passionen är borta. Deras hjerta är vekt, deras sinne saktmodigt, sorgen bor i djupet.

Dessa[786] drag, tillhörande egentligen den Finska folkstammen, framträda här öfverallt hos det svagare, betryckta och misshandlade könet. De Samojediska qvinnornas sånger hafva derföre att stort slägttycke med våra lyriska qväden.

784 Text published in Castrén 1852b continues.

785 *1831 och 1833* ‖ Letter: 1831–1833

786 *Dessa [...] seclers secler.* – This paragraph and the following poem were published in Castrén 1843c but omitted in Castrén 1852b. Published here according to the original letter (Castrén to Collan, 19 Apr./1 May 1843. For the whole letter, see the volume of letters in this series.

Kanin Samoyeds. Castrén 1852b.

Timan Samoyeds. Castrén 1852b.

☞

787 Castrén 1852b continues.
788 äger föga ‖ Letter: ej eger

Kläder man dem i runometherns sorgdrägt, så kunna de näſtan gifvas ut för Finska folksånger. Följande visa är en sålunda omklädd, för öfrigt ordagrann öfversättning från Samojediskan:

Då jag blef till huſtru tagen,
Bittert sörjde jag mitt afsked
Från min hulda foſtrarinna;
Men en liten tid jag lefde
Med min man, den ädle vännen,
Och min hela sorg förglömde.
Förr jag tänkte så: det ges ej
Någon annan afskeds-smärta,
Än då man från modren skiljes,
Men nu kom också en annan:
Han dog bort, den ädla maken,
Han, som medlerſt var bland bröder.
Mera jag nu honom sörjer,
Än jag förr min moder sörjde.
Utom mig han efterlemnat
Ännu fyra späda söner;
O! när skola vi förgäta
Sorgen efter den försvunne?
Nu på sådant sätt jag lefver,
Att jag hälften af min smärta
Söker genom sånger skingra,
Men med tårar andra hälften
Af min djupa sorg förmildra.
Ej min man ur grafven ſtiger,
Alldrig ser jag honom åter,
Icke under seclers secler.

509

Bland[787] Samojedernas allmänna egenskaper bör jag ännu omnämna deras hjelpsamhet emot fattiga. Denna dygd försonar mig med många kantigheter i det Samojediska lynnet. Min känsla kan rätt väl uthärda dervid, att ett vildt med fattigdom kämpande folk, som äger[788]

föga begrepp om rätt och orätt, om[789] godt och ondt, genom våld, list och bedrägeri söker komma åt sina ovänners egendom, då å andra sidan samma folk äro redo att med sina vänner dela den sista munsbiten. Samojedernas hjelpsamhet röjer sig bland annat deri, att de i likhet med Lapparna upptaga och vårda fattiga anförvandter. Äfven på min närvarande station fanns en sålunda upptagen flicka. ”Är hon din dotter?” sporde jag värdinnan under samtalet. ”Nej! Gud har icke gifvit mig några barn; hon är en fader- och moderlös, som skulle hungrat och frusit ihjäl, om vi ej tagit henne till oss, klädt och födt henne. Hon är en aflägsen anförvandt, som vi underhållit af barmhertighet.” Flickan nedslog ögat och begynte röra om snön i en gryta. Då jag märkte, att hennes känsla blifvit sårad af den genom brännvinet upprörda värdinnans skoningslösa tal, yttrade jag till flickans försvar: ”Om du hjelpt den värnlösa i hennes barndom, så hjelper hon dig nu på din ålderdom.” – ”Nog stretar och
510 arbetar den arma, och svårt blir det för mig, när hon gifter sig och blifver sin egen.” Vid detta uttryck kastade husbondens broder den[790] ömmaste blick på flickan, men hon såg ned och stickan började åter röra sig i grytan. Kort derpå gick fästmannen att vakta renarna, och vi drogo oss enhvar under fårskinns-fällen. Men då elden slocknat på härden, hörde jag flickan smyga sig sakta ut genom dörren för att med sin älskare genomvaka natten i det förfärliga ovädret.

Tidigt om morgonen väckte mig värden med den hugneliga underrättelsen, att ovädret saktat sig, samt att vi nu utan fara kunde begifva oss på resan, tilläggande likväl med ett visst eftertryck: ”om ovädret öfverfaller oss på tundran, så är det en Guds skickelse, och derföre rå

789 *om [...] våld* ‖ Letter: om godt och ondt, om ett tillkommande lif och en dom efter döden, att ett sådant folk genom våld

790 *den* ‖ Mscr: en den

ej vi." Skyndsamt begåfvo vi åstad. Värden sjelf och hans broder erbjödo sig att gemensamt beledsaga mig, emedan vägen var villsam och årstiden opålitlig. Min färd gick, såsom jag ofvanföre anmärkt, längsefter Tscheskaja Guba, så att jag än färdades på Ishafvet, än åter på det fasta landet. Detta var en betydlig omväg med afseende å mitt yttersta mål – Pustosersk; men att resa den gina öfver berget *Tschaischin*[791], var både vådligt och för mitt vetenskapliga ändamål onyttigt, såvida inga Samojeder här uppehålla sig. Sedan vi nu tillryggalagt några verst, visade sig tecken till ett annalkande oväder. Snart gjor-
511 de Jemstschikarna halt, och började med hvarandra en öfverläggning. De samtalade länge, skakade betänkligt på hufvudet och fortsatte åter resan. Såsom jag sedermera erfor, hade man ärnat föreslå mig att återvända till tältet, men man vågade ej komma fram med förslaget. Ovädret tilltog och var vid middagstiden så häftigt, att man ej[792] mera kunde se renarna framför sin släda. Kuren på min släda, som i början skänkte mig något skygd emot ovädret, blef längre fram på dagen, bortförd af stormen. Bekymrad om mitt öde sporde jag mina ledsagare om den tillryggalagda vägens längd, och erhöll till svar: "vi känner ej stället och se intet". Detta svar upprepades hvarje gång, Jemstschikarna kommo att afspada de snödrifvor, yrvädret samlat öfver mig. De gjorde härvid den bedröfliga upptäckt, att min malitsa blifvit af snön nedblött och den ena af Jemstschikarna[793] var nog ädelmodig att erbjuda mig sin *sovik*[794] – ett plagg som motsvarar Lapparnas *peski*, och bäres ofvanpå malitsan. Mitt öde är, att i lineara dimensioner fylla något mera, än det vanliga Lappska och Samojediska

791 Castrén seems to mean the ca. 200-m-high fell or ridge at N67°14′43″ E48°59′26″. (TS)

792 *ej mera* ‖ Letter: knappt

793 *Jemstschikarna* ‖ letter: Jemstschikarne

794 A *sovik* is a long, closed fur coat that is worn over the *malitsa* on long journeys. Гемуев & al. 2005: 439. (IL – TS)

måttet. Detta har i fråga om renslädar och klädesplagg mången gång bragt mig i förlägenhet. Äfven nu måste jag af slik anledning afslå Samojedens vackra anbud, och med tålamod underkasta mig den hårda nödvändigheten att småningom blifva alldeles genomblött. Resan
512 fortsattes fot för fot; man styrde än åt ett håll, än åt ett annat. Det var berget Tschaischin man sökte, men ej fann, ehuru vi stundom måste varit nära dess fot. Den ena Jemstschiken åkte ett stycke förut med sin lätta släda, undersökte lokalen, så vidt sig göra lät, och tillsåg framför allt, hvar vi med våra tunga slädar lättast kunde komma fram. Ändtligen nådde vi en af Jemstschikarna väl känd flod.[795] Förköraren störtade med sin ren ned på floden, och for så att eftersöka något för oss bättre farbart ställe. Härunder förvillade han sig ifrån oss. Den andra Jemstschiken for att eftersöka kamraten och jag satt nu allena på tundran åtminstone[796] två timmars tid, utan att veta hvart Jemstschikarna tagit vägen, ty allt, hvad jag nu berättat, erfor jag först efter vår ankomst till tältet. I början visste jag icke ens att mina lotsar försvunnit, men sedan jag förvärfvat mig härom en sorglig erfarenhet, tog jag för afgjordt att de lupit undan af rädsla. Jag ville ej försöka en skildring af mitt inre läge. Det yttre var sådant, att mina kläder under dagens lopp blifvit genomblötta. Men då kölden emot natten skärpte till, angreps jag af en olidelig frossa. Jag trodde mitt timglas vara fyldt och gjorde mig redo, att anträda färden öfver ett annat fält. 513 Emellertid återvände Jemstschikarna. Wi foro lyckligt öfver elfven, förvillade oss åter och kommo, enligt Jemstschikarnas utsago efteråt, fem särskilda gångor till samma elf. Sedan vi för sjette resan färdats

795 Castrén may mean the little river running into the River Indiga at N67°37′56″ E48°58′9″. They would thus have been at ca. N67°30′ E48°59′. (TS)

796 *åtminstone* ‖ Letter: i runda

fram ett ſtycke väg, började våra renar efter eget hufvud hålla åt venſter, då Jemſtschikarna åter efter sitt ville ſtyra åt höger. Renarna fingo naturligtvis umgälla sin envishet med idkeliga ſtötar af körſtången; men icke dess mindre ſtretade de oupphörligen åt sitt håll. Ändtligen måſte man gifva dem sin vilja, och detta hade till påföljd, att vi innan kort nådde en by af sju tält. Hundskallet hade redan före vår ankomſt kallat Samojederna ur sina tält. Innan Jemſtschikarna gåfvo sig i samtal med dem, kom den äldre till mig, knäböjde vid min släda, och lättade öfvermåttet af sin glädje med en tacksägelse till Gud, ty "Han och icke jag har räddat dig i natt", slutade[797] Jemſtschiken.

Näſtan hela det återſtående af natten språkades i vårt tält öfver de äfventyr, af hvilka jag blott anfört den minſta delen. De väckte ett så ſtort deltagande, att ingen lät förmå sig till att vakta renarna; men om morgonen erfor man att vargen anſtällt ett betydligt nederlag i hjorden. Det var min afsigt att hvila en dag i tältet, men vissa brännvinsförsäljare, hvilka nu uppehöllo sig här, voro så angelägna om min afresa, att jag näſtan emot min egen vilja nödgades åter följande morgon begifva mig å färde. Vädret hade i någon mån lug514nat sig, och den väg jag hade för mig, var lätt igenkännlig. Jag befann mig nu vid utloppet af floden *Indiga*[798] några verſt söder om *Svjatoj Nos*[799]. Det var nämnde flodſträckning jag borde följa allt intill en Rysk gård, belägen 40 à 50 verſt uppför elfven. Der hade jag beslutit att qvarſtadna någon tid, och lejde mig derföre från de nyss lemnade tälten en Samojed till min språkmäſtare. Liksom föregående dagen tilltog ovädret äfven nu, ju längre det led emot aftonen, och nådde

797 *slutade Jemstschicken.* ‖ letter: ~ Богъ привесь, Богъ привёсь.

Castrén returns to his memories of this stormy night in his notes of autumn 1845 when travelling south-east along the Ob' in Southern Siberia. It had remained such a frightening experience in his mind that two years later the threat of a storm still evoked a strong reaction in him. See p. 750.

798 The River Indiga discharges into the sea at N67°41′30″ E48°43′40″. (TS)

799 The tip of Cape Svjatoj Nos is situated at N67°54′42″ E48°35′50″. (TS)

slutligen den höjd, att man i motvind hvarken kunde andas, eller hålla ögonen öppna. För örat ljöd oupphörligt en susning, som verkade[800] döfvande på sinnet. Den fuktiga snön nedvätte mig under dagen; det blef natt och natten medförde köld. Genomfrusen anlände jag efter midnatt till den Ryska gården. Mina krafter voro så uttömda af resans besvärligheter, att jag knappt kunde hålla mig på benen. Medvetandet hade jag nästan förlorat och mina synorganer voro så försvagade af blåsten, att jag den ena gången efter den andra stötte pannan emot väggen. Vindens susning kunde jag på ett helt dygn ej få ur mina öron. För öfrigt aflopp färden utan något omedelbarligen efterföljande ondt, som skulle förtjena att anmärkas.

Efter tio dagars vistelse i Indiga[801], anträdde jag resan vidare framåt. Från de sju tälten skickade man mig 20 renar, 3 Jemstschikar och ett litet tält, för att uppslås, om till äfventyrs ett oväder öfverföll oss på det förestående långa
515 hållet af 80 verst till byn *Sula*. Det var en herrlig Februari[802] morgon, då jag satte mig i rörelse. Solen höll just på att träda ur sitt tält och sände en vemodig rosenblick på det ödsliga fältet. Jag åkte i förkörarens släda och han utlade för mig landets beskaffenhet vidt och bredt. Häraf erfor jag bland annat, att den Timanska tundran är mycket rik på floder och sjöar. Floderna taga sin upprinnelse från berget Tschaischin; men emedan landet är jemnt, och intet hinder stör dem i sin engång erhållna bana, församla de sig ej i några större vattenmassor, utan löpa hvar efter sin fåra ut i hafvet. Bland sjöar finnes blott en enda af betydenhet. Sjön kallas *Urier*[803] efter en af i Samojedernes fornsägner mycket frejdad Tadibe, som med

800 *verkade [...] sinnet* ‖ Letter: borttog all eftertanke

801 Today, the village of Indiga is only ca. 15 km from the mouth of the river. (TS)

802 *Februari* ‖ Letter: Februarii

803 Urdjužskoe ozero at N67°14′11″ E50°10′17″. (TS)

renar farit upp till himlen från en hög bergsspets på Ural. Sjelfva Ural förmodas bära sitt namn efter honom.[804] Berättelsen[805] om Uriers himla-flygt erinrar om den bibliska traditionen rörande Elias.[806] I allmänhet förtjenar det anmärkas, att Samojederne ega mycket gemensamt med de gamle Hebreerne. Hit hör bland annat lagen, att en broder skall äkta sin broders enka. I språkligt hänseende finnes äfven många öfverensstämmelser; men mest har det förvånat mig, att hos Samojederne finna åtskilliga äkta Hebreiska namn, hvilka ej äro i bruk hos Ryssarne. Exempelvis må jag anföra namnen *Ableh*, *Lot*, *Elej*, *Malkej*, *Ion*. Dessutom hafva många af Samojedernes, likasom Hebreernes namn en betydelse, tagen ur vissa lefnadsförhållanden. Så betyder, enligt Samojedernes egen utläggning, namnet *Waamuih*, han föddes vid ett gärde[807], *Wiisuih*, han kunde ej gå på lång tid, *Hunih*, föddes af en flykting[808]; *Aarumbaej*, växte hastigt[809] o. s. v. – Detta är åter en vink till uppsökande af något samband emellan Samojederne och Ilaismens[810] bekännare; ty med Judarne sjelfve hafva väl Samojederne alldrig stått i någon omedelbar beröring.

515 cont. Medan jag satt språkande med Jemstschiken, mötte vi ett stort sällskap Samojeder. En bland dem väckte min uppmärksamhet genom sin ovanliga klädedrägt, sitt sällsamma skick och utseende. Samojeden bar på sig en malitsa, öfverdragen med ljusblått kläde, och prydd med en yfvig hundskinnsbräm. Hans mångbrokiga 516 stöflar voro ofvanom vaden fastbundna med prydliga skoband, af hvilka toffsarna hängde ända till smalbenet. Öfverst på hjessan satt lutande åt sida en luden, spetsig renskinnsmössa. Samtalande med min Jemstschik iakttog

804 *honom.* ‖ ~ Sagan om Urier och hans Himlafärd lyder (Se № 39.)

805 The text from here to the end of the paragraph was published in Castrén 1843c but was omitted in Castrén 1852b. Here it is published according to the original letter (Castrén to Collan 19 Apr./1 May 1843). For the whole letter, see the volume of letters in this series.

806 Castrén refers to 2 Kings 2:11: 'As they were walking along and talking together, suddenly a chariot of fire and horses of fire appeared and separated the two of them and Elijah went up to heaven in a whirlwind'. Bible (New International Version): http://www.biblestudytools.com. (TS)

807 Probably *Ва"мы* = perfect participle of the verb *ваць*, 'to fence, enclose by a fence', meaning thus 'fenced'. (TaS)

808 Derived from the verb *хунӑ-*, 'to flee'. (TaS)

809 *Ӈармбэй* (= Ӈарӑмбэй), 'aged'. (TaS)

810 Castrén seems to mean Islam here.

Samojeden en baklutande ställning. Den vänstra handen låg troget vid sidan, den högra var utsträckt, pekfingret gjorde commata och tankestreck. Det ena ögat höll Samojeden tillslutet, med det andra fixerade han så mycket skarpare sitt föremål. Hans läppar voro mycket tunna och rörde sig omärkligen under talet. Ansigtet egde ej den vanliga Samojediska bredden. Pannan var låg, hjessan spetsig. Denna sällsamma fysionomi tillhörde en Samojedisk aristokrat. Du ler, läsare, men var viss derpå, att en rik Samojed i sitt eget tycke är vida bättre karl än mången liten Knäs, och tyranniserar sina fattigare bröder med mera stränghet än flere bland jordens mäktiga. Eger han dertill ett litet embete, så har hans högmod ingen gräns. Den nyssnämnda Samojeden, som af menigheten blifvit utvald till biträde åt Kaninska tundrans Starschina[811], var derigenom upphöjd öfver andra sitt folks aristokrater, att han förstod uppföra sig i öfverensstämmelse med den sjelfkänsla, rikedo-
517 men och hans embetes vigt ingåfvo honom. Han[812] var fullkomligt herre öfver sig sjelf; hvarje ord och åtbörd voro uttänkta och beräknade[813]. Emot mig war hans beteende helt annorlunda, än emot min Jemstschik. Icke som skulle han hafva ansett mig jemngod med sig sjelf; men han bemötte mig dock med mycken värdighet. Storsinnadt bad han mig, efter ankomsten till sitt tält utvälja så många renar, jag behagade, och det oaktadt tiggde han hvarken brännvin eller prutade om skjutslegan. Vi åtskiljdes, körde några timmar och kommo till Samojedens tält. Efter ombyte af renar fortsatte vi resan, lemnade efter oss en Jemstschik och vårt tält. Tälten ansågs öfverflödigt, emedan Samojed-aristokraten visat oss vägen till ett

811 See vocabulary.

812 *Han […] beräknade.* – This sentence was published in Castrén 1843c but while editing the version for Castrén 1852b he first included it but then struck it out.

813 *beräknade* ‖ uttänkta väl och ~

läger, vid pass 20 verſt ifrån hans tält. Vi kommo till det anvisade ſtället, men funno hvarken tält eller renspår. Emedlertid utbraſt ett oväder, det var natt och till Sula återſtod ännu vid pass 30 verſt. Sedan vi begått den oförsigtigheten att efterlemna tältet, måſte vi nu försöka att genom natten arbeta oss fram till byn. Men knappt hade vi färdats en timmas tid, förrän vi helt oförmodadt ſtötte på lägerſtället. Här funnos Bolschesemelska Samojeder, bland hvilka ingen förſtod det Ryska språket. Genom tolk och min egen ringa kännedom i Samojediskan underhöll jag mig med det välvilliga folket långt in på morgonen. Några gångor väckte jag väl fråga
518 om afresa, men Samojederna bådo endräget, att jag måtte qvarſtadna och språka med dem. Härunder förärade värdinnan mig en fisk, men fordrade såsom gengåfva en guldring, den hon såg glimma på mitt finger. Mångfaldt ersatte jag fiskens värde, men Samojedinnan lät med intet annat tröſta sig, och satt hela natten tårögd i en vrå af tältet. Vid dagens anbrott fortsatte jag åter resan och nådde innan kort Sula[814] by. Den derpå följande dagen släpades jag af ett par hästar till byn *Puſtosersk*, onekligen en af de ödsligaſte ſtällen på jordklotet[815].[816]

814 *Sula by* ‖ Letter: ~, som var rik på Tschudiska minnen

815 *Pustosersk [...] jordklotet.* ‖ Letter: Pustosersk. Denna by är onekligen ett af de ödsligaste ställen på jordklotet. Sjelfva Obdorsk skall jemförelsevis vara ett eden.

After this sentence, both the letter and Castrén 1843c continue with a description of Pustozërsk and its surroundings, divided here by Castrén to continue in the next chapter.

816 The text based on Castrén's letter to Collan, 19 Apr./1 May 1843, ends here. After this paragraph in the mscr of Castrén 1852b (mscr p. 518–520) there is a part of the text sent by Castrén as a letter to Rabbe on 2/14 Nov. 1843. It was moved later in Castrén 1852b. Also the text that Castrén sent in his letter to Rabbe on 11/23 March 1843 (SKSA) and was published in Castrén 1843b belongs after this chapter. See p. 568–569 and the volume of letters in this series.

817 From here to p. 606 of the mscr the clean copy was written by Castrén himself.

818 *Den Pustoserska [...] snömassorna.* Based on Castrén's letter to Fabian Collan 19 Apr./1 May 1843. The sequence was published in Castrén 1843c (Hf. Mbl. 76/1843). The beginning of the chapter in the version of the original letter and Hf. Mbl.: I vidsträcktare mening förstår man med Pustosersk 18 byar, bland hvilka några, t. ex. Sula, rätt väl egna sig till menniskors bostäder, men egentligen betecknar Pustosersk den vid insjön *Pustosero* (пустое озеро) belägna kyrkbyn, äfven *Gorodok* kallad, emedan här i fordna tider fanns en ostrog till skydd emot Samojeders täta anfall. Denna och

VII.[817]

521

Den[818] Pustoserska volosten innefattar inalles 18 större och smärre byar, bland hvilka somliga äro belägna wid sjelfva Petschora i dess nedersta lopp, andra åter wid dess grenar och wid[819] närbelägna sjöar. Störst ibland alla dessa byar är Pustosersk, som bär sitt namn efter en derinwid belägen sjö *pustoje osero* (den ödsliga sjön)[820]. Byn benämnes äfven i wanligt tal *Gorodok*[821], emedan här i fordna tider skall hafva funnits ett fäste till skydd emot Samojedernas täta anfall. Både denna och flera andra närgränsande[822] byar äro omgifna af ytterst torftig och wild na-
522 tur. Man ser här knapt[823] något tecken till skog, icke ens klippor och stenar frodas i denna nejd, utan för ögat ter sig wintertiden endast[824] ett flackt, omätligt snöfält, hvarpå windarna ostördt kunna drifwa sitt vilda spel. De rasa här nästan utan uppehåll och stundom med den häftighet, att ortens innewånare hvarken kunna förskaffa sig watten eller[825] upphemta wed till eldning af sina rum.[826] Stormen bortför stundom taken ifrån deras hus och hopar kring[827] wäggarna snödrifwor, hvilka höja sig ända upp till taksparren. För att ej blifwa ordentligen inmurade pläga[828] innewånarena gräfwa smala gångar omkring sina hus, emedan[829] det skulle kosta dem[830] alltför mycken möda att[831] helt och hållet undanskofla de stora och tätt sammanpackade snömassorna.

523 Uti en så dyster och öde nejd nedslog jag nu mina bopålar på[832] ett par månaders tid, i afsigt att fortsätta mina studier öfwer Samojedernas språk, seder, religion o. s. v. Härtill erbjödo de Pustoserska byarna genom[833] sitt läge midt i Samojedernas land ett utmärkt gynnande andra lägre ned på sjelfva Petschora belägna byar äro begränsade af en natur, torftigare än den torftigaste hed på Finlands jord. Man ser här inga träd, inga höjder, inga klippor, med ett ord: intet utom ett omäteligt snöfält. Under de sju veckor, jag uppehöll mig i denna nejd, stormade det nästan hvarje dag, stundom så häftigt, att folket ej kunde förskaffa sig dricksvatten ifrån stranden. Snödrifvorna höjde sig ända till taksparren. För att ej blifva ordentligen inmurade, måste man gräfva gångar rundt omkring husen. Må vara, att denna vinter i mannaminne ej haft sin like; men en like till Pustosersk må man i alla fall ej söka i vår verldsdel. Så hårdt det är, måste jag nu lemna dig i denna vildmark, medan jag sjelf njuter af min varelse i ljusare bygder.

819 *wid […] sjöar* ‖ bifloder

820 The village of Pustozërsk is situated on the northern shore of the lake. The lake is at N67°31′53″ E52°36′40″. (TS)

821 *Gorodok* ‖ ~ (fäste)

822 *närgränsande byar* ‖ 1. närw[arande] ‖ 2. närgränsande byar wid

823 *knapt […]* ‖ inga träd, inga höjder, inga

824 *endast* ‖ blott

825 *eller* ‖ ifrån

826 *[…] rum.* ‖ ~ De äro mången g[ång]

827 *kring […] hvilka* ‖ så höga drifvor kring wäggarna, att

828 *pläga* ‖ måste

829 *emedan* ‖ så framt de ej

830 *dem […] mycken* ‖ en alltför stor

831 *att […] undanskofla* ‖ att undanskofla

832 *på […] fortsätta* ‖ i afsigt att under ett par månaders tid sysselsätta mig med

833 *genom […]* ‖ ett u[tmärkt]

tillfälle. Nästan alla dagar församlade sig här Samojeder icke allenast ifrån den Bolschesemelska, utan äfven ifrån de Kaninska och Timanska tundrorna. Den[834] hufvudsakliga afsigten med deras hitkomst[835] war att afyttra sina varor och förse sig så[836] wäl med mjöl som andra förnödenheter; men derjemte lockades mången af begäret efter brännwin att tidt[837] och ofta förnya sina besök. Undantagswis lärer en och annan äfven ⟨524⟩ hafwa begifwit sig till Pustosersk i afsigt att besöka Guds hus. Åtminstone hörde jag en äldre Samojediska qvinna för ortens prest omtala, att orsaken till hennes ankomst warit den nyss angifna. Hon sade sig under wistelsen på tundran för widpass ett halft år tillbaka hafwa förlorat en renkalf, som för sin smidiga gestalt och hvita färg hade warit henne oändligt kär. I hopp att återfå kalfven hade hon anlitat Tadiber om bistånd och åt Hahe framburit rika offer, men utan all framgång[838]. I sin ängslan och bedröfwelse hade hon slutligen wändt sig till den ryska Guden och[839] utlofwat åt honom en rubel banko, i fall han skulle åtaga sig att återföra det bortlupna djuret. Knapt war detta löfte af henne aftaladt, förrän renen i[840] fullt ⟨525⟩ språng kom henne till möte. Trogen sitt löfte ⟨ kom gumman[841] nu för att afbörda sin skuld och[842] gjorde i och för detta ändamål en resa af omkring 200 verst. Jag förmodar att detta offer gällde undergöraren *Nikolaus*[843] eller *Mikola*, såsom han af Samojederna benämnes, ty detta helgon dyrkas till och med af oomvända Samojeder såsom en mäktig Gud.[844]

Bland de Samojeder, som ifrån tundran anlände till Pustosersk träffade jag aldrig någon så nykter individ, att jag hade[845] kunnat antaga honom i min tjenst, men det lände mig dock till

834 *Den [...] afsigten* ‖ Afsigten
835 *hitkomst* ‖ besök
836 *så wäl med* ‖ med
837 *tidt [...] besök* ‖ förnya sina besök, så ofta wäderleken det tillät
838 *framgång* ‖ frams[teg]
839 *och* ‖ at[t]
840 *i [...] Trogen* ‖ kom till henne, och trogen
841 *gumman* ‖ hon
842 *och [...] ändamål* ‖ för hvars skull hon sade sig hafva gjort
843 Nicholas, Bishop of Myra (ca. 270–ca. 343) who was sanctified first in the Orthodox and later in the Catholic Church has been considered a protector of seafarers, travellers, children and several other groups of people. There are two feast days of Saint Nicholas in the Russian Orthodox calendar, 9 May (Old Style, Spring-Nicholas) and 6 Dec. (Old St., Winter-Nicholas). St Nicholas was also the national saint and protector of the Russian people. Attwater 1975: 250–251; Шагина 2001: 345–346. (TS)
844 In the second half of the 19th century, i. e. soon after Castrén's journey, many Nenets of European Russia considered themselves to be Christian. They had adopted the Orthodox saints into their system of beliefs and used churches on the tundra as offering places. St Nicholas or Mikola became a central spirit also in the religious system of the Siberian Nenets. Lehtisalo 1924: 5, 32–33; Lukin 2011: 240–262; Vallikivi 2003. (KL)
845 *hade* ‖ på en

stor båtnad att dagligen få samtala med personer ifrån skilda orter angående[846] lifvet och sederna på tundran. Wid mina språkliga studier begagnade jag mig mest af några Tiggar-Samojeder, som hade uppslagit sina tält invid de Pustoserska byarna. Äfven rådfrågade jag[847] ofta så
526 väl i detta som[848] många andra afseenden en Samojedisk kolonist, hvilken[849] war ett ljus bland sitt folk och wida frejdad genom de tragiska öden[850], han genomgått. Först hade han såsom ett litet barn blifvit af sin moder bortsåld åt en Rysse för 1 pud mjöl och sedermera, liksom en annan handelswara, gått ifrån hand till hand, tills han wid åtta års ålder kommit i tjenst hos en på Bolschesemelska tundran nomadiserande Rysse. Samojeden skildra[de][851] denna sin nya husbonde såsom en hård och sniken man, hvilken tvingade honom att halfnaken och med knapp föda dag och natt wakta sina renar. Ifrån detta träldomsok blef gossen likwäl efter någon tid förlöst af en Ispravnik, som un-
527 der en[852] inspektions-resa på[853] tundran[854] hade kommit att fästa sin uppmärksamhet wid honom i anledning af hans usla drägt och ömkliga utseende. Efter att hafwa gjort sig underrättad om den[855] öfwergifna gossens sorgliga läge beslöt Ispravniken att taga honom[856] i sin wård och gifwa honom ungefär samma uppfostran som sina egna barn. Olyckligtwis blef Ispravniken snart skild ifrån sin tjenst och lemnade orten, hvarpå Samojed-pilten åter råkade på tiggarstråt. Något mera till åren kommen
528 hade han i rusets yra sålt[857] sig till rekryt, men såsom sjuklig och till krigstjenst oduglig genast åter kommit på fri fot. Derpå hade han wankat någon[858] tid såsom tjenare kring tundrorna och slutligen bosatt sig uti en liten[859],

846 *angående* ‖ och
847 *jag […] i* ‖ jag i
848 *som* ‖ 1. afs[eende] ‖ 2. och
849 *hvilken* ‖ som
850 *öden* ‖ <-->
851 Castrén left the last syllable out at the turn of the pages. Added in Castrén 1852b: 248.
852 *en* ‖ 1. sin ‖ 2. <-->
853 *på* ‖ fick
854 *tundran […] Ispravniken att* ‖ 1. tundran fäste ‖ 2. tundran händelsewis fästade ‖ 3. tundran händelsewis hade fästat sin uppmärksamhet wid hans ~~usla drägt och bedröfliga utseende.~~ Ispravniken twang den snikna husbonden att ‖ 4. tundran händelsewi[s]
855 *den […] gossens* ‖ det öfwergifna barnets
856 *honom […] wård* ‖ 1. honom i sin tjenst ‖ 2. gossen i sin wård
857 *sålt* ‖ gifvit
858 *någon tid* ‖ länge
859 *liten […] der* ‖ rysk by nära Pustosersk. Här

nära Pustosersk belägen by, der han timrat sig en stuga och gift sig med en Ryssinna, men icke dess mindre[860] twertemot det vanliga förhållandet bibehållit sin kärlek till den nation, han genom börden tillhörde[861].

Denna person behöll jag flera weckor i min tjenst och begagnade honom med fördel såsom förespråkare hos de ifrån tundran dagligen ankommande Samojeder, hvilka naturligtvis[862] i sitt förhållande till mig, såsom främling och embetsman, woro mycket skygga och förbehållsamma. Stundom anställde jag äfven i sällskap med samma min mentor smärre utflygter till de
529 närmast belägna Samojed-tälten. Det[863] låg i min plan att esomoftast förnya dessa för mig högst lärorika färder[864], men de oupphörliga stormarna hindrade mig att utföra denna föresats. Wintern war detta år så oblid[865], att sjelfwa Samojederna beskärmade sig deröfwer och plägade tacka Gud, då owädret ej war desto svårare, än att de kunde[866] se renarna framför sina slädor. Att detta icke alltid är fallet på tundran, derom hade jag äfwen sjelf förwärfwat mig en bedröflig erfarenhet under min nyss[867] verkställda resa till Pustosersk. Det war länge min tro, att jag under denna resa pröfwat tundrornas värsta oväder, men innewånarena i Pustosersk förespådde[868] ännu svårare stormar,
530 och deras spådom gick äfwen i fullbordan. Tidigt en morgon erhöll jag ett besök[869] af min hyreswärd, som rådde mig att för denna dag inställa min wanliga promenad, emedan stormen enligt hans försäkran rasade med den[870] utomordentligaste häftighet. Jag åtlydde ej denna wälmenta warning, utan nyfikenheten[871] dref mig ut i det fria. Med mycken försigtighet klättrade jag utför trapporna och kom lyckligt ända

860 *mindre [...] bibehållit* ‖ mindre bibehållit
861 *genom [...] tillhörde* ‖ tillhörde
862 *naturligtvis [...] förbehållsamma* ‖ äro skygga af naturen och emot främ<lin>[gar]
863 *Det [...] esomoftast* ‖ 1. Jag hade önskat oftare ‖ 2. Jag hade haft för afs[igt]
864 *färder* ‖ 1. <--> ‖ 2. ut[flygter]
865 *oblid* ‖ ~ på tundrorna
866 *kunde* ‖ s[åg]
867 *nyss verkställda* ‖ nästföregående
868 *förespådde [...] stormar* ‖ 1. hotade mig med ännu svårare stormar, ty ‖ 2. hotade mig med ännu svårare stormar. I sjelfwa werket fick
869 *besök* ‖ oförmodadt ~
870 *den [...] häftighet* ‖ den häftighet, att
871 *nyfikenheten [...] fria* ‖ påklädde mali[tsan]

till det nedersta trappsteget. Hitintills hade huset lånat mig något skygd emot winden; men då jag nu nedsteg på marken, kände jag att stormen war mig öfwermäktig och skyndade att med båda händerna fatta tag i ledstången[872]. Nu förestod mig en swår kamp med luftens osynliga andar.[873] Det gälde blott att taga ett enda
531 steg, men detta steg tog[874] hela min kraft i anspråk. Efter en förtviflad ansträngning lyckades det mig wäl att blifwa herre öfwer wädret, men då jag återwände till kammare, woro mina krafter så utmattade, att jag ej förmådde stiga i min bädd, utan wanmäktig och nästan sanslös neddignade på golfwet.

Under[875] den Pustoserska himmelens mulna hwalf uppehöll jag mig förtfarande, så länge Samojeder ifrån tundran ännu wisade sig i nejden. Men så snart de försvunnit, lemnade äfwen jag denna ort och begaf mig till en 250 verst sydligare belägen Rysk by, benämnd *Ustzylmsk*[876], hvarest Tundra-Samojeder ännu
532 sades uppehålla sig. Min färd till Ustzylmsk gick[877] uppför Petschora genom en nejd så öde och tom, att den enligt härwarande prästerskapets försäkran ej[878] kan hafwa blifwit skapad af wår herre, utan tillkommit först efter syndafloden. Här finnes föga af det slags skapelser, som föryngra sig och lefwa upp i nya slägten[879], ja man finner här nästan inga skapelser. Jorden består till det mesta af sanka, lågländta tundror och när[880] i sitt inre en is, som förqwäfwer nästan all vegetation. Åtminstone ser man i denna nejd inga ordentliga träd, utan blott här och der wid stränderna ett spår af täta widebuskar, och af sådan anledning nödgas innewånarena i Pustosersk begagna drifwed till eldning af sina rum. Såsom jag redan förrut

872 Mscr: ledstängen; corrected according to Castrén 1852b: 249.

873 *andar. Det gälde* ‖ andar, och det gällde

874 *tog [...] anspråk* ‖ tog i anspråk

875 From here to the beginning of Castrén's description of his journey over the Urals, the text is based on Castrén's letter to F.J. Rabbe 3/15 Sept. 1843, part of which was published in Hf. Mbl. 18–19/1844 (Castrén 1844b). However, Castrén rewrote it almost completely. The parts of the letter published in Castrén 1844b and 1852b are published on p. 570–577 and the whole letter can be found in the volume of Castrén's letters in this series.

876 Ust'-Cil'ma (Ru.)/Čiľimdin (Komi) is situated at the point where the River Cil'ma discharges into the Pečora, N65°26′2″ E52°9′12″. It was founded in 1542. Лисовскій 1902. (TS)

877 *gick [...] tom* ‖ 1. gick genom en nejd ‖ 2. gick uppför Petschora genom en nejd ‖ 3. gick uppför Petschora genom en öde och obebodd nejd

878 *ej* ‖ om[öjligen]

879 *slägten* ‖ gestalten

880 *när [...] vegetation* ‖ 1. bär ‖ 2. höljer i sitt inre en is, hwarur inga blommor spira

881 *trifwas* ‖ s
882 *betydligt* ‖ i betydlig mon
883 *stundom* ‖ här
884 *skall* ‖ frodas
885 *en min skjutsbondes* ‖ en af mina skjutskarlars
886 It is a commonly known tradition that Judas hung himself from an aspen tree (*Populus tremula*) after betraying Jesus. It has also been told that Jesus was crucified on a cross made of aspen. Relve 2002: 52–53. (TS)
887 *hafwa* ‖ finnas
888 *möjliggöra* ‖ 1. åstadkomma ‖ 2. <-->
889 *bad- [...] rökstugor* ‖ rökstugor
890 *kokar [...] nattherberge* ‖ hvilar sina hästar,
891 *en [...]* ‖ små <-->
892 *anses [...] icke* ‖ 1. ej ‖ 2. anses ej

533 anmärkt, will icke engång stenen trifwas[881] wid stränderna af Petschora, utan de innehålla hufwudsakligen lera. Wid flodens nedersta lopp äro de mycket låga, men längre uppför floden resa de sig betydligt[882] och bilda stundom[883] rätt ansenliga höjder. I den mon elfstränderna höja sig, i samma mon tilltager äfwen vegetationen, och redan i trakten af Ustzylmsk, skall[884] enligt en[885] min skjutsbondes försäkran ”hvarje trädslag frodas”, såsom granen, tallen, björken, wideträdet, alen, häggen, rönnen, för att ej tala om den föraktade aspen, hwarwid enligt samma skjutsbondes utsago Judas skall hafva hängt sig.[886]

Bland de djurslag, som talrikt uppehålla sig i trakten af nedra Petschora, förtjena i synnerhet snöriporna att omtalas, och det af följan-
534 de anledning. Emellan Pustosersk och Ustzylmsk hafwa[887] ännu inga fasta bebyggare nedsatt sig, emedan hvar och en, som ärnar göra sin lycka i denna region, hellst styr sin bräckliga skuta till Pustosersk, der han onekligen kan bereda sig en säkrare bergning dels genom hafsfänge, dels äfwen genom renjagt, nb. i Samojedernas tama hjordar. För att likwäl möjliggöra[888] en kommunikation emellan ifrågawarande byar har man vid stränderna af Petschora uppbygt några små bad-[889] eller rökstugor, i hvilka den resande kokar[890] sin fisk och tager nattherberge, då wädret är öfwermåttan dåligt. Dessa stugor inrymma tidtals en[891] talrik mängd Ryska jägare, som gillra ut snaror för snöripor. Här på orten står wisserligen ripan i mera dåligt anseende, och det anses[892] just icke för någon storar-
535 tad spekulation att begifva sig på ett afstånd af flera hundrade verst för att fånga ripor; men säkert är dock, att ripfångaren får sin möda wäl

betald. Det händer ofta, att han på en enda dag löser ur sina snaror hundrade ripor, och likwäl bortsofwer[893] han en ſtor del af dagen på badſtu-lafwen, drömmande om lycklig fångſt. Men då sömnen tryter honom, roar han sig och sina kamrater med sånger och sagoberättelser.

Bland dessa ripfångare färdades jag i[894] nära en weckas dagar med ett par eländiga hästar och anlände i början på April till den förrberörda byn Uſtzylmsk, som räknar sin tillwaro ända ifrån Tsar Iwan den ſtränges[895] tid och bebos af de råaſte och meſt hårdnackade raskolniker, jag någonsin sett.[896] Utan att känna ett enda
536 af tio[897] Guds bud, lefvande i fylleri, otukt, lättja och kif hålla de sig för[898] wida bättre än andra syndare och inbilla sig, att wår herre utkorat blott dem till sin himmel, för det de korsa sig[899] med tummen, ring- och lillfingret, buga sig för fula och utslitna helgonbilder, kalla Frälsaren Isos och aldrig besöka Guds hus. Att fördöma[900] annat folk, detta har[901] i alla tider warit sekterismens fröjd, detta är den boja, hvari det andliga högmodet ſtädse snärjer sig och ger tillkänna, hwars andas barn hon[902] är. Raskolnikerna[903] i Uſtzylmsk gingo i sitt sekteriska öfwermod ända derhän, att de icke blott förkättrade den rättrogna grekiska kyrkans anhängare, utan till och
537 med sina egna trosförwandter, så framt deras lära ej till alla delar öfwerensſtämde med den i Uſtzylmsk rådande. Ej under då, att jag såsom[904] en anhängare af den proteſtantiska läran, blef illa ansedd af dessa den rena lärans kämpar. De utmålade mig såsom en trollkarl, mordbrännare, förgiftare[905] af floder och brunnar, de påſtodo att jag lefde i förbund med onda andar och att jag med deras biträde[906] hade i Uſtzylmsk tillwägabragt många förskräckliga saker.

893 *bortsofwer* ‖ tillbringar
894 *i* ‖ en
895 Ivan IV the Terrible (1530–1584), Grand Duke of Moscow and Tsar of Russia in 1533–1584. Nenonen – Teerijoki 1998: 844–845. (TS)
896 See also Castrén's other descriptions of the Starovery or Raskolniks both from this journey and from Karelia in 1839 (p. 260–261, 390–395, 399, 401). Ust'-Cil'ma and Pustozërsk were among the most important centres of all the Russian Old Believers. Pentikäinen – Raudalainen 1999: 43–44; Vlasov 1999: 67. (TS)
897 *tio […] bud* ‖ Guds bud
898 *för […]* ‖ icke blott
899 *sig med* ‖ 1. me[d] ‖ 2. sig för
900 *fördöma* ‖ fördömma
901 *har […] sekterismens* ‖ 1. är sekterismens ‖ 2. har alltid
902 *hon* ‖ han
903 *Raskolnikerna […] trosförwandter* ‖ Raskolnikerna i Ustzylmsk gingo i sitt sekteriska öfwermod ända derhän, att de ~~icke~~ tillochmed förkättrade sina ~~grekiska~~ egna trosförwandter, så framt
904 *såsom* ‖ som
905 *förgiftare* ‖ och
906 *biträde* ‖ tillhjelp

Sålunda berättade man, att jag medelſt gräfning i snön hade åſtadkommit ett underjordiskt skri, som låtit[907] höra sig jemte dunder och blixt under[908] loppet af flera dygn. Derpå skall jorden hafwa öppnat sig och ett behornadt widunder uppſtigit ur dess sköte. Detta widunder hade många personer med[909] egna ögon sett uppfa-
538 ra till molnen, hwarefter[910] det åter nedsänkt sig och med ett förfärligt läte ſtörtat[911] in i Petschora-floden.[912]

Om[913] de mångfaldiga rykten, hvilka i Uſtzylmsk hade blifvit satta i omlopp angående min kätterska person, erhöll jag dagliga[914] rapporter genom en Grusinsk Furſte, som war bosatt i denna by och beklädde[915] ett forſtmestar-embete. Tillförene hade han i egenskap af rysk soldat[916] uppehållit sig många år i Finland och derunder fattat mycken kärlek till mitt fosterland[917]. I åtänkan af det goda bemötande han hos oss åtnjutit, omfattade han mig med en ut-
539 märkt wälwilja, besökte mig dagligen och bemödade[918] sig om att på allt sätt förljufwa min wiſtelse på denna oangenäma ort. En dag såg jag honom redan kl[ockan] 6 om morgonen inträda i min kammare, full af ångeſt och förskräckelse. Orsaken till detta tidiga besök war följande. Enligt inlupen rapport hade 25 raskolniker under nattens lopp warit församlade i bya-ſtugan och öfwerlagt, hvad de med mig borde företaga sig. Furſten tycktes wara medwetande af deras fattade beslut, men han[919] wille ej underrätta mig derom, utan gaf mig endaſt det wänliga råd, att jag antingen borde inſtänga[920] mig på min kammare, eller åtminſtone icke annorlunda än till häſt och under betäckning af twenne handfaſta karlar, dem han wille[921] öfwerlemna till min disposition, företaga mig

907 *låtit […] jemte* ‖ skall hafva åtföljt af
908 *under […]* ‖ 1. och ‖ 2. samt
909 *med […] sett* ‖ sett
910 *hwarefter det åter* ‖ men derifrån
911 *störtat in i* ‖ instörtat i
912 Up to here the text is based on Castrén's letter to Rabbe 3/15 Sept. 1843 (see Appendix 8.3 on p. 578–579 as well as the volume of letters). See also Castrén's letter to Rabbe, 19 Apr./1 May 1843, where Castrén related that he was even accused of burning down the towns of Kazan' and Perm'. In the latter letter Castrén also described other events not included in the published description. See also p. 657. (TS)
913 *Om […] person* ‖ 1. Om dessa och många andra likabeskaffade rykten ‖ 2. Många sådana rykten hade i Ustzylmsk blifwit satta i omlopp angående min person
914 *dagliga* ‖ <-->
915 *beklädde* ‖ der ~
916 *soldat* ‖ militär
917 *fosterland* ‖ 1. s ‖ 2. fosterjord
918 *bemödade […] att* ‖ sökte
919 *han wille* ‖ wille
920 *instänga* ‖ alldeles ~
921 *wille öfwerlemna* ‖ öfwerlemnade

promenader ut i det fria. Trotts denna warning
540 begaf jag mig på wanlig tid helt allena och till
fots ut på gatan, wandrade med trygghet fram
min wäg, och[922] kunde omöjligen tro, att någon
fara skulle möta midt på ljusa dagen. Men i en
hast ser jag en talrik mängd berusade menniskor
med wild uppsyn springa ut ifrån en krog och
fästa[923] på mig sina gluppska blickar. Innan kort
såg jag mig omringad af denna[924] svärm, som
till det minsta bestod af 25 personer, bland hvil-
ka äfven funnos några qvinnor. Under ett wildt
skri fattade de mig i malitsan och började slita
mig hvar åt sitt håll. De hade försigtigtwis först
tagit mina armar i beslag, men efter en förtwiflad
ansträngning lyckades det mig att frigöra[925] den
högra armen; och då jag nu under ett utrop af
vrede höjde den i luften, såg jag hela svärmen,
541 lik en uppskrämd fårskock, taga till flygten
och fördölja[926] sig i de närmaste husen. Härpå
fick jag tillbringa min dag i ostörd ro, men till
natten hade man omkring mitt qvarter utsatt en
patrull, som tasslade under mitt fönster allt intill
morgonen och injagade[927] hos mig den fruktan,
att man beslutit anfalla[928] mig på min kammare
under nattens mörker. Medan jag under ängslan
och oro afbidade detta anfall, hörde jag dörren
till farstugan öppnas och en person med sakta
steg gå utför trappan. Jag smög mig nu helt sak-
ta till fönstret och warseblef[929] tre personer, af
hvilka twenne woro försedda med bössor, men
den tredje, som troligen war min husbonde,
tycktes wara obewäpnad. Jag befarade att den
sistnämnde skulle åt[930] de bewäpnade männen
542 öppna wägen till min kammare, och ställde
mig i förswarsskick bakom dörrposten, men
snart hörde jag husbonden återwända till sin
stuga och lemna[931] patrullen ut på gården.

922 *och* ‖ <sam[t]>
923 *fästa på mig* ‖ fästa
924 *denna svärm* ‖ hela svärmen
925 *frigöra* ‖ göra
926 *fördölja* ‖ gömma
927 *injagade [...] fruktan* ‖ i nattens mörker uppwäckte i mitt sinne många slags farhågor
928 *anfalla* ‖ öfwerfalla
929 *warseblef* ‖ 1. ~ ‖ 2. ~ i månskenet
930 *åt [...] öppna* ‖ öppna patru[llen]
931 *lemna patrullen* ‖ patrullen

Såsom jag sedermera erfor, skall det ej hafva varit patrullens mening att bryta sig in i mitt rum, utan endaſt i den händelse anfalla mig, att[932] jag under nattens lopp lemnade min kammare. Ryktet hade förkunnat, att jag om[933] nätterna plägade gifwa mig åſtad för att förgifta byns brunnar,[934] förderfva åkerfälten och beſtryka husen med ett ämne, som under sommaren skulle antändas af solens ſtrålar, och man wille öfvertyga sig om sanningen af detta rykte, förrän man skred till det[935] ytterſta. Efter en genomvakad natt företog jag mig den följande morgonen en längre[936] promenad ut på Petschora, i afsigt att wederqvicka mitt[937] nedſtämda sinne och
543 uppfriska mina krafter. När jag återwände ifrån denna promenad, såg jag min wäg[938] till byn tillspärrad af en folkskock, som helt säkert beſtod af flera hundrade personer. Att träda midt i denna skock[939] syntes mig äfwentyrligt, men ännu mera äfwentyrligt hade det warit att wända om, emedan min wisade fruktan skulle hafva gifvit den[940] wilda massan ett förökadt mod. Jag trädde derföre driſtigt fram, redo att möta det wärſta, men sedan[941] jag kommit helt nära folkskocken, warseblef jag en smal gångſtig, som ledde[942] förbi hela skocken och ginade till mitt qvarter. Jag[943] beslöt att följa denna ginwäg, ilade fram med snabba ſteg och kom lyckligt förbi folkmassan, förrän den hunnit besinna sig på en ny anfallsplan. I sin förbittring
544 upphof nu hela den för samlade massan[944] ett högljudt rop, och[945] detta war enda yttringen af denna massas hjeltemod.

Återkommen[946] till mitt logis beſtälde jag[947] genaſt häſtar och befann mig redan efter en timme på wägen till *Ishemsk*[948]. Detta är namnet på en[949] ſtor by wid Ishma-floden[950],

932 *att* ‖ om
933 *om nätterna* ‖ 1. under nattens mörker ‖ 2. i nattens mörker
934 *brunnar, […] och* ‖ brunnar och
935 *det yttersta* ‖ wåldsamheter
936 *längre* ‖ p[romenad]
937 *mitt* ‖ att
938 *wäg […] byn* ‖ wäg
939 *skock […] mig* ‖ folkskock ansåg jag w<ä>
940 *den […]* ‖ för ~
941 *sedan jag kommit* ‖ då jag kom
942 *ledde […] skocken* ‖ 1. war obewakad ‖ 2. ledde förbi hopen
943 *Jag […]* ‖ Utan betänkande
944 *massan […] rop* ‖ 1. hopen ett wildt skri ‖ 2. hopen ett högljudt rop
945 *och* ‖ som
946 Cf. Castrén's letter to Rabbe 3/15 Sept. 1843 (Appendix 8.2).
947 *jag genast* ‖ jag
948 At N65°0′39″ E53°54′53″.
949 *en […] by* ‖ en stor, af Syrjäner bebodd by
950 The River Ižma (Ru.)/Iz'va (Komi) runs into the Pečora at Ust'-Ižma, N65°19′18″ E52°54′36″. (TS)

som bebos af Syrjäner och är belägen 100[951] verſt söderom Uſtzylmsk. Wid ankomſten till denna för sin gäſtwänlighet prisade by wäckte det min förwåning, att jag härſtädes[952] med godo ej kunde få mig tak öfwer hufwudet, utan för detta ändamål nödgades taga min tillflygt till en på ſtället boende embetsman, som efter genomläsningen af mina dokumenter twang en af byns innewånare att för mig upplåta sina dörrar.[953] Denna genſträfwighet från de godmodiga Syrjänernas sida wäckte hos[954] mig den förmodan, att ryktet om mina egenskaper redan hun-
545 nit utbreda sig ända till Ishemsk, och det wi-
sade sig äfwen snart, att min förmodan icke war ogrundad. Redan dagen efter min ankomſt till byn blef jag af den nyssnämnda embetsmannen, som lyckligtwis war en ganska fördomsfri person, inbjuden att åskåda, huru den onde dref sitt spel i en fattig Syrjäns ſtuga. Jag åtföljde honom med nöje, icke blott för att få bewittna den lilla roligheten, utan äfwen i hopp att kunna i någon mon inverka på den vidskepliga mängden och skingra de fördomar, man om[955] mig hyſte. Komna[956] till det förtrollade ſtället funno wi utanför ſtugan en talrik folksamling och i dess midt en preſt, som war klädd i sin högtidligaſte
546 embetsdrägt och bar krucifixet i handen. Presten kom oss till möte och omtalade med bäfwan de förskräckliga händelser, som under natten hade tilldragit[957] sig i ſtugan. En malitsa och[958] en renhud hade företagit sig att wandra ned från ugnslafven, en sax hade af en osynlig hand blifvit kaſtad ifrån ena wäggen till den andra, en wattenså hade råkat i gungning o. s. v. Syrjänerna trodde naturligtwis att jag hade åſtadkommit alla dessa hexerier, och denna tro hade så mycket faſtare rotfäſtat sig hos de[959] här församlade

951 *100* ‖ wid[pass]
952 *härstädes med godo* ‖ god<-->
953 In his letter to Sjögren on 3/15 April 1846, Castrén, however, makes the reader understand that he stayed with a local police chief called Jakubovič, which conflicts somewhat with what he writes here. Castrén recalled this later, because having arrived in Krasnojarsk he met Mrs. Jakubovič's parents there. Their meetings is described by Castrén's travel companion J.R. Bergstadi in his travel diary. Rancken 1884: 88–89, quoted on p. 1117–1118 of this volume; Castrén's letter to Sjögren, 3/15 April 1846 (see the volume of letters in this series). (TS)
954 *hos […]* ‖ f[örmodan]
955 *om mig hyste* ‖ hyste om mig
956 *Komna […] folksamling* ‖ 1. Komna ‖ 2. Wi begåfwo oss således till det förtrollade stället och funno utanför stugan en talrik folksamling
957 *tilldragit sig* ‖ timat
958 *och […] ned* ‖ hade nedf[allit]
959 *de […] försäkrat dem* ‖ 1. dem, som en af de här församlade åskådarena ‖ 2. dem, som en af byns innewånare skall hafva försäkrat för de här församlade åskådarena

åskådarena, som en af byns innewånare försäkrat dem, att han warit i tillfälle att se mina händer och fötter och funnit dem wara smidda af jern. För att bringa det widskepliga folket på bättre tankar, begaf jag mig tillika med embets-
547 mannen in i stugan, der wi anställde en noggrann undersökning af de under nattens lopp timade hexerier[960]. Härwid uppdagade wi efter många förfrågningar, att de flesta bland nämnda[961] hexerier hade blifwit föranledda af en wansinnig person, som legat[962] öfwer natten ofwanpå ugnen[963] och i anseende till den der rådande hettan nedkastat både renhuden och malitsan, hvilka tjenat honom till sängkläder. Äfwen saxen hade enligt wärdinanns försäkran blifwit den nästföregående aftonen af[964] henne qvarlemnad på ugnen, den[965] hade troligen här warit den wansinnige i wägen och af honom blifvit nedslängd med en sådan kraft, att dess spets djupt inträngt i den motsatta wäggen. Med watt[en]sån[966] war det åter så beskaffadt, att den hvilade på en lös tilja och kom i rörelse, så
548 ofta någon steg på tiljan.[967]

Till en sådan obetydlighet reducerade sig nu de förmenta hexerierna, som hade[968] bragt i rörelse en stor del af den Ishemska befolkningen och förmått presten att i[969] stugan genomwaka en hel natt, under[970] åkallande af Guds bistånd emot den ondes arga stämplingar. Men huru handgripligt orsaken till nämnda häxerier af[971] mig och embetsmannen äfwen framställdes för bönderna, så litade de icke mycket till wåra ord, utan fortforo allt framgent att betrakta mig med misstänksamma blickar. Det hjelpte ej, att embetsmannen och hans fru samt flera ansedda bönder i byn med wärme åtogo sig mitt förswar; den stora hopen såg i mig blott en

960 *hexerier* ‖ händelser
961 *nämnda* ‖ dessa
962 *legat […]* ‖ under
963 *ugnen […] nedkastat* ‖ 1. ugnen och ‖ 2. ugnen samt derifrån nedkastat sin ‖ 3. ugnen. Plågad
964 *af […] qvarlemnad* ‖ qvarlemnad
965 *den […] warit* ‖ och troligen der warit
966 Mscr: wattsån, corrected in Castrén 1852b: 256.
967 These phenomena related to Castrén are a typical example of a poltergeist, commonly known in different cultures and explained by the local people with features familiar to them from other contexts of their lives. Klemettinen 1996. (TS)
968 *hade bragt* ‖ bragt
969 *i […] natt* ‖ 1. nu waka natten om i stugan ‖ 2. genom
970 *under åkallande* ‖ 1. och åkalla ‖ 2. samt åkalla
971 *af […]* ‖ äfven

trollkarl och gudsförnekare. Detta[972] oaktadt fick jag i Ishemsk ostörd idka mina studier under den långa menförstiden. Jag sysselsatte mig
549 dels med den Ishemska dialekten af Samojediskan, dels äfwen med det Syrjänska språket. Derjemte bemödade jag mig om att förskaffa[973] mig några upplysningar om Syrjänerna[s][974] nationella egenheter; men i detta afseende war dock föga att skörda, emedan de Ishemska Syrjänerna både till religion, seder och lefnadssätt på det närmaste öfwerensstämma med ortens Ryska befolkning. Sjelfva[975] grunddragen i den Syrjänska national-karaktären röja likwäl ännu en omisskännelig slägtskap med Finnarnes och hela den Finska stammens, hvartill äfwen Syrjänerna höra. Betänksamhet, allwar och flärdlöshet[976], godmodighet, redlighet och ordhållighet äro de dygder, hvilka företrädeswis äfwen[977] tillskrifwas Syrjänerna, liksom å[978] andra sidan
550 slughet, misstänksamhet och afvundsamhet anses utgöra deras förnämsta, medfödda[979] lyten. Bland Syrjänernas mindre wackra, ehuru icke[980] så mycket i sjelfva national-karaktären[981], som[982] ej mera i folkets lägre kultur-tillstånd grundade egenskaper förtjenar äfwen omnämnas, att mannen lägger på qvinnans axlar allt, som han sjelf vore förpligtad att bära och aktar till och med sin egen maka lika med en trälinna.[983] Syrjänens ringa aktning för qvinnan röjer sig redan i det ömsesidiga förhållande, hvari bruden och brudgummen träda till[984] hvarandra på sjelfwa bröllopet. Här måste bruden i alla gästernas närwaro qwäda en sång, deri hon under tårar och bugningar beder brudgummen förbarma sig öfwer hennes wärdelösa tillstånd och taga henne till sin äkta hustru. Meningen härmed är naturligtwis den,

972 *Detta oaktadt* ‖ Emellertid
973 *förskaffa* ‖ utforska
974 Corrected in Castrén 1852b: 257.
975 The text from here to the beginning of the wedding songs below is based on Castrén's letter to Rabbe 3/15 Sept. 1843, published partly in Hf. Mbl. 18/1844 (Castrén 1844b).
976 *flärdlöshet, godmodighet* ‖ flärdlöshet
977 *äfven tillskrifwas* ‖ tillskrifwas
978 *å andra [...]* ‖ äfwen deras öfriga stamförwandter
979 *medfödda lyten* ‖ 1. lyten ‖ 2. förnämsta lyten
980 *icke [...[sjelfva* ‖ 1. icke i sjelfwa ‖ 2. mindre i sjelfwa
981 *national-karaktären* ‖ national-ch[arakteren]
982 *som ej* ‖ än i
983 Castrén described this more extensively in his letter to Rabbe, 11/23 June 1843. See the volume of letters in this series. (TS)
984 *till hvarandra* ‖ under sjelfwa bröllopet

985 *att [...] sig för* ‖ mannen af bruden skall erkännas såsom
986 *för* ‖ såsom
987 *make* ‖ unga m[ake]
988 *bröllop* ‖ f
989 Changes in the footnote:
en slags ‖ ett slags
rythmisk ‖ rhyth[misk]
990 The song is not included in Castrén's letter to Rabbe.

551 att[985] bruden ej måtte yfwas deröfwer, att mannen anhållit om hennes hand, utan erkänna sig för[986] hans ödmjuka trälinna. I samma mening måste äfwen bruden efter vigsel-ceremonin afkläda sin make[987]. Wid ett Syrjänskt bröllop[988] förekomma dessutom ännu många andra om qvinnans förtryck och djupa förnedring wittnande bruk, men i stället för dem will jag här anföra ett par qwäden, som af bruden och hennes medhjelparinnor afsjunges under bröllopet.[v 989]

1.[990]

Tog man fritt min fria vilja,
Tog man ömt min warma ömhet,
Snärjde man mitt unga hufvud
Fasthöll mina gyllne lockar,
ledde mig med wid fingerspetsen?
552 O min fostrare, min fader,
O min mor, min fostrarinna,
Broder du, som falken modig,
Och min egen, ömma syster,
Hulda farbror, goda faster!
J så uttänkt och beslutet,
Att mitt hem jag måste lemna.

Nyss jag gick till gyllne bordet,
Tog en bägare, den fyllde,
Kringbar win åt alla gäster,
Såg derwid på hela skaran
Genom gyllne ögonbrynen,
Men min broder såg jag icke.

v. Den här begagnade Finska runo-methern tillhör ej de Syrjänska sångerna, hvilka äro affattade i en slags rythmisk prosa.

Borta är den glada falken,
Sitter hän på svarta tundran,
Wid en wik af dunkla[991] hafvet,
Under Urals höga hällar.
Skynda hit, min ädle broder,
Wet[992] du ej, att jag nu skickas
Bort ifrån det gyllne hemmet?
Kom, o kom min dyre broder
Närd wid samma moders sköte,
Kom att se min snara bortgång!
553 Wälj ur hjorden goda renar,
Sex de snabbaſte[993] och ſtörſta,
Spänn dem för en ſtadig släde,
Och med ſtarka remmar gördla,
Ila så i haſt till hemmet.
Men om hundra tjugu floder,
Wårens floder skulle yfvas,
Skulle wägen för dig ſtänga,
Höj dig då till flyget som svanen
Eller som den lätta anden.

Goda fader, hulda moder!
Jag ju war en trogen tärna,
Som en son jag ſtädse foſtrats;
Hvarför skulle ni så skjuta
Bort den trogna tjenarinnan
Till en okänd fader, moder,
Obekanta bröder, ſyſtrar?
Hundrawis jag borde wara,
Borde jemt mitt hufvud böja
För att glädje hos dem finna.
Men om i det nya hemmet
Ingen glädje för mig blomſtrar,
Will jag lefva uti minnet
af den sällhet, som jag ägde
Fordom hos min far och moder.

991 *dunkla* ‖ mörka
992 *Wet* ‖ Hör
993 *snabbaste* ‖ sto [största]

994 Change in the footnote: *anförwandter* ‖ brudgu[mens]
995 *far* ‖ mor
996 *jag* ‖ af er ~
997 Corrected in Castrén 1852b: 260.
998 *kärlek* ‖ ömhet

554

2.

Du mitt lif, min goda fader!
Samla slägtens dubbla rötter[vi] 994,
Red åt dem ett mål till qvällen,
Red ett gladt och muntert gästbud,
Bordet fyll med rika håfvor.
Moder du min fostrarinna!
Duka upp det bästa bordet,
Bordet med sin cederskifwa
Hopa derpå söta rätter,
Drycker ock af bästa slaget.
O mitt lif, min far[995] och moder!
Som en son jag[996] hit[t]ills[997] fostrats,
Följt i allt min goda vilja;
Nu den sista dagen kommit,
Nu den sista stunden nalkas,
Då min goda vilja gäller,
Då jag om min kärlek[998] råder,
Sitter som en ärad jungfru.
Allt hos mig, beklaganswärda,
Allt med denna dag försvinner,
Allt förblir hos far och moder,

vi. Med slägtens dubbla rötter förstås anförwandter ifrån både brudgumens och brudens sida.

555 Nu farväl, min glada ungdom.
Som en brodd mitt hem jag lemnar,
Lemnar ſtället, der jag ſtädse
Haft en god och sorgfri näring,
Der jag granna kläder burit,
Fått min hvila oſtörd njuta.
O min goda, milda moder!
Hwarför blef du wid mig ledsen,
Wid din trogna tjenarinna?
Njöt jag wäl för mycken näring,
Nötte ur för mycket kläder,
Då du gaf mig bort så tidigt?
O[999] min mor, min foſtrarinna!
Låt mig arma flicka gråta
Hundra tårar i sekunden,
Då jag allt nu måſte lemna
All min fröjd hos far och moder.
Och j goda barndomswänner!
Hysen ej i hjertat wrede
Mot den arma, som er lemnar,
Som med gladt och sorgfritt sinne
Gick med er på gröna ängen,
Sen, hur allt jag måſte lemna
Uti wårens förſta dagar,
Nu, då alla bäckar brusa,
556 Då de höga träden ſtörta
och de faſta ſtenar remna,
På en tid, så sorgsna göken,
Wårens gök begynner qväda.
Tidigt qväder sorgsna göken,
Mera tidigt dock jag arma
Skall i nya hemmet qväda.

Far nu wäl, min far, min moder,
O farwäl min ungdomsglädje!

---

999 Mscr: Om, corrected in Castrén 1852b: 260.

Uti[1000] Ishemsk och några andra till samma volost hörande byar uppehöll jag mig intill sednare hälften af Juni, då det åter blef mig möjligt att fortsätta resan till Samojedernas gebit. Närmaste målet för min resa war en liten by wid namn Kolwa[1001], belägen på den Bolschesemelska tundran, 400 verst ifrån Ishemsk. Denna resa
557 werkställde[1002] jag under loppet af 15 dygn i en[1003] ifrån Ishemsk till floden *Uusa*[1004] afgående fiskarebåt. Min färd gick först utför floden *Ishma*, sedermera[1005] uppför Petschora och dess biflod *Uusa* ända till Kolwa-flodens mynning.[1006] Den wida största delen af wägen[1007] tillryggalade jag på Petschoras böljor. Denna flod kallas af Samojederna *haf* (jam) och hon gör äwen skäl för namnet. Upptagande i sig alla bifloder, som upprinna ifrån westra sidan af de[1008] nordliga Ural-bergen, vidgar hon sig under sitt nedersta lopp till en bredd af tre verst och på några ställen ännu derutöfwer. Liksom Dwina tillryggalägger hon sin bana i ett jemnt lopp; här och der forekomma wisserligen strida ställen, men i min wäg fanns ingen enda fors.
558 Floden säges wara fiskrik, dess stränder äro wid medlersta loppet ganska frodiga, men för åkerbruk säges de dock i anseende till klimatets stränghet ej vara egnade. Deremot erbjuda de ett godt tillfälle till boskapsskötsel[1009], ehuru denna näringsgren ännu hitintills icke gjort några stora framsteg. Innewånarena[1010], hvilka i hela[1011] denna nejd bestå af Syrjäner, lifnära sig hufwudsakligen genom[1012] jagt och fiskafänge. De lefva dock ej såsom nomader, utan uppehålla sig i små byar, hvilka lyda under den Ishemska volosten.

Wid medlersta Petschora wore i slutet af Juni oändligen mycket att bemärka, beundra

1000 From here to mscr p. 561 again based on Castrén's letter to Rabbe 15 Sept. 1843, see p. 572–573.
1001 Kolva is on a small river of the same name near its confluence with the River Usa, N65°57′47″ E57°21′42″. (TS)
1002 *werkställde* ‖ tillryggalade
1003 *en [...] floden* ‖ en till Kolw[a]
1004 The River Usa runs into the Pečora west of Kolva, at N65°57′54″ E56°56′2″. (TS)
1005 *sedermera* ‖ och ~
1006 In his letter to Rabbe 11/23 June 1843, Castrén mentioned that he had not yet decided whether he would continue directly from Kolva to Obdorsk or first go to Perm'. He explained that this depended on the information he was to receive from St Petersburg especially concerning Sjögren's possible journey to Siberia. See the volume of letters in this series. (TS)
1007 *wägen [...] på* ‖ 1. fär[den] ‖ 2. resan försiggick längs
1008 *de [...] Ural-bergen* ‖ det nordliga Ural
1009 *boskapsskötsel* ‖ åkerbr[uk]
1010 *Innewånarena [...] fiskafänge* ‖ Innewånarena i denna nejd äro ännu till hälften nomader och jägare
1011 *hela denna* ‖ denna
1012 *genom* ‖ <->

och beprisas, såsom den majeſtätiska elfven, wackra[1013], skogbewuxna ſtränder, grönskande ängar och holmar, den[1014] djupa wildheten, den mörka, melankoliska färgen, som i den höga
559 norden hvilar öfwer gräset, skogarna och sjelfva wattnet, det bländande skenet af någon snödrifva[1015], som under skygd af någon betydligare höjd förmått motſtå solens glöd o. s. v; men den som redan[1016] lefwat någon[1017] tid i skötet af en så beskaffad skön natur, kan ej särdeles förtjusas deraf, åtminſtone icke till den grad, att han wore känslolös för de tusende myggbett, som hvarje ögonblick falla på hans lott. Tvertom aktar han för en hufvudsak att värna sig emot detta onda, som med skäl kan ſtällas i bredd med Egyptens sju[1018] plågor. Huru han härwid äfven må gå till wäga: antingen hölja sig med en hufva af tagel eller draga sig[1019] under *balaganen* (ett lärfttält, som här under sommaren utgör ett *vade mecum*)[1020], så går han i begge fallen miſſte om naturens skönhet. Äfven solens här om sommaren odrägligt brännande ſtrålar förslöa sinnet och göra
560 det[1021] otill gängligt för intryck. För min del kunde jag äfven på den grund icke ega någon synnerlig uppmärksamhet åt den yttre naturen, att jag ungefär på halfva wägen till Kolwa fick min hufvudskål skadad genom ett oförmodadt fall af maſten. En underbar skickelse fogade likwäl så, att en af mina roddare råkade vara härwid tillſtädes och i betydlig mon hejda ſtyrkan af slaget. Jag hade den Ryska Johannes[1022] till ära gifvit åt mina följeslagare en flaska brännwin, och i samma ögonblick en af dem infann sig för att emottaga flaskan, inträffade det fatala slaget, som hotade att i förtid afskära min lifſtråd.

1013 *wackra* ‖ dess ~
1014 *den […]* ‖ fåglarnas
1015 *snödrifva* ‖ of
1016 *redan lefwat* ‖ lefwat
1017 *någon tid* ‖ några sommar
1018 In the mscr, there is a question mark above the word *sju.*

The real number of the plagues of Egypt according to Exodus 7–10 was ten. Water was turned into blood, and there were frogs, lice, flies, diseased livestock, boils, thunderstorms of hail and fire, locusts, darkness for three days and the deaths of firstborn children. Bible, http://www.biblestudytools.com. (TS)

1019 *sig* ‖ sit[t]
1020 The word *balagan* actually means a temporary stage built e.g. at a market place for performing plays for the public. Wikipedia: Балаган, https://ru.wikipedia.org/wiki/Балаган. (TS)
1021 *det* ‖ ~ resande
1022 Midsummer Day (24 June) according to Old Style, i.e. 6 July New Style. (TS)

Illa tilltygad af detta slag anlände jag i början af Juli månad till den omförmäldta byn *Kolva*, belägen några verſt ofvanom utloppet[1023] af den med samma namn betecknade floden. 561 I nyssnämnda by finnes en för de Bolschesemelska Samojedernas räkning nyligen uppbygd kyrka, särskildta boningar för tvenne preſter och en djakon samt dessutom nio trånga kyffen, som bebos af fattiga Samojeder, hvilka till ſtörre delen antagit Syrjänernas språk och lefnads-art. I[1024] denna by nedsatte jag mig för återſtoden af sommaren och fick till min boſtad ett af dess[1025] allra uslaſte kyffen, der jag plågades både af hetta och fuktighet, af mygg, ohyra och en gnällande barnskara. Ehuru wan att arbeta under mångfalldiga förhållanden hade jag likwäl all möda att här hålla[1026] mina tankar tillsamman och måſte ofta taga min tillflykt till 564 en under kyffet befintelig källare.[1027] I denna underjordiska boning författade jag min Syrjänska[1028] Grammatik, ehuru jag äfwen här ſtördes i[1029] min sysselsättning både af råttor och möss. De[1030] Samojediska ſtudierna, hvilka under viſtelsen[1031] i Kolwa utgjorde min hufwudsak, nödgades jag bedrifva i det öfra etaget, emedan mina läromeſtare hyſte en[1032] wiss fasa för underjorden och ogerna inträngde i dess sköte. För öfrigt ſtröfwade jag alldagligen kring skog och mark, sköt änder, plockade hjortron[1033] och sökte med ett ord förse mig med en bättre spis än den, som Samojederna plägade uppduka för mitt bord.

1023 *utloppet […] namn* ‖ den med samma namn
1024 *I denna* ‖ I ett
1025 *dess* ‖ <b>
1026 *hålla* ‖ kunna ~
1027 The pagination of the mscr jumps here from p. 561 to 564. National Library of Finland pagination p. 564 is p. 42 in Castrén's original numbering. It marks the end of one notebook, and a new one begins with page number 1.
1028 *Syrjänska* ‖ Samojedis[ka]
1029 *i […]* ‖ af
1030 *De […] studierna* ‖ Mina Samojediska studier
1031 *vistelsen* ‖ min vistelse
1032 *en […] underjorden* ‖ 1. en vidskeplig fasa för underjorden och allt underjordiskt ‖ 2. en vidskeplig fasa för den under ‖ 3. en fasa för det underjordiska rummet
1033 Cloudberry (Rubus chamaemorus), a highly appreciated berry that grows on bogs. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kukkakasvit/cloudberry. (TS)
1034 *VIII.* ‖ IX.
1035 In the travel report of 24 Dec. 1843, (KK Coll. 539.30.1, Varia 5.1) there is an introduction preceding this paragraph: Under sitt lopp genom Archangelska Guvernementet beskrifwer floden Petschora en båge, som i wester utgör gränsen för den Bolschesemelska tundran af Mesenska Samojed-landet. I norr begränsas nämnda tundra af Ishafwet, i söder och öster af Uralska bergskedjan. ~~Den sydliga gränsen~~ Tundrans sydliga gräns uppgör wid berget *Salja*, som tillika utgör gränspunkten för sjelfva det Archangelska Guvernementet.
1036 *hos Ryssarne* ‖ här ~
1037 *Bolschesemelska tundran* ‖ KK Coll. 539.30.1: Bolschesemelska tundran (тундра большеземельская)

565

VIII.[1034]

Den[1035] omätliga landtsträcka, som hos[1036] Ryssarne bär namnet af den Bolschesemelska tundran[1037], är fördelad emellan de under den *Pustoserska*, *Ustzylmska* och *Ishem*ska volosten inskrifna[1038] Samojeder på det sätt, att den nordvestra hälften tillhör[1039] Pustoserska och Ustzylmska, den sydöstra[1040] åter Ishemska Samojeder. Det ligger[1041] dock i sakens natur, att Samojederna, såsom ett nomadiserande folk, ej så noga iakttaga denna[1042] gräns, utan ströfwa dit hågen och yttre förhållanden drifva dem[1043]. Också torde ifrågawarande fördelning af tundran aldrig[1044] hafva wunnit högwederbörlig[1045] sanktion. Den säges wara bestämd af landträtten[1046] i Mesen på gjord hemställan af
566 Syrjänska[1047] bönder, hvilka, efter att[1048] på loflig och oloflig wäg hafva bemäktigat sig de[1049] Ishemska Samojedernas renar, äfven[1050] måste söka att komma i besittning af deras betesmarker. De[1051] gjorde wäl sin ansökning i de[1052] Ishemska Samojedernas namn och för deras räkning, men då nämnda[1053] Samojeder nästan[1054] inga renar äga och de öfriga enligt landträttens beslut blefvo förbjudna att[1055] öfverträda den förrberörda gränsen, så stadnade naturligtvis den sydligare delen af tundran i Syrjänernas[1056] ego. Denna del utgöres egentligen[1057] af det skogiga landet wid Uusa och dess bifloder[1058]. Wintertiden[1059] egnar sig denna nejd förträffligt för renvården, emedan skogarna lemna ett skygd emot de häftiga stormwindarna, hvilka göra uppehället på tundrorna wådligt[1060] och icke blott för menniskorna, utan äfven för sjelfwa renen. Men sommartiden kan[1061] rendjuret med sin warma pels icke

1038 *inskrifna* ‖ KK Coll. 539.30.1: inskrefna
1039 *tillhör* ‖ KK Coll. 539.30.1: tilhör
1040 *sydöstra åter* ‖ KK Coll. 539.30.1: sydöstra
1041 *ligger dock* ‖ KK Coll. 539.30.1: ligger
1042 *denna […] ströfwa* ‖ KK Coll. 539.30.1: den utstakade gränsen; de ~~styra~~ ströfwa
1043 *dem* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~ och låta lika litet styra sin yttre, som sin inre warelse
1044 *aldrig* ‖ KK Coll. 539.30.1: alldrig
1045 *högwederbörlig sanktion* ‖ KK Coll. 539.30.1: Högwederbörlig sanction
1046 *landträtten* ‖ KK Coll. 539.30.1: Landträtten
1047 *Syrjänska* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~~Ishemska~~ Syrjänska
1048 *att […] hafva* ‖ KK Coll. 539.30.1: att hafva
1049 *de […] Samojedernas* ‖ KK Coll. 539.30.1: de Ishemske Samojedernes
1050 *äfven […] betesmarker* ‖ KK Coll. 539.30.1: äfven ville komma i ~~ego~~ besittning af deras land
1051 *De […] Syrjänernas ego.* ‖ KK Coll. 539.30.1: De bönföllo wäl om södra hälften af tundran för de Ishemske Samojedernes räkning, men då dessa nästan inga renar ega och de öfriga Samojederne frånsades rättigheten att öfverträda den ~~fastställ[da]~~ ~~i Mesen~~ föreslagna och i Mesen fastställda gränsen, så stadnade ganska naturligt nyssnämnda hälft i Syrjänernes ego.
1052 *de Ishemska Samojedernas* ‖ Samojedernas
1053 *nämnda* ‖ nyssnämnda
1054 *nästan […] äga* ‖ äga få eller nästan inga renar
1055 *att* ‖ af
1056 *Syrjänernas* ‖ de
1057 *egentligen* ‖ KK Coll. 539.30.1: bestämdare

567 uthärda hettan i skogsbydgden, och af sådan anledning nödgas Syrjänerna wid sommarens ankomst öfwerträda gränsorna för sina betesmarker och förfoga[1062] sig till de svala, skoglösa tundrorna. När hösten åter nalkas, maka de sig sakteligen[1063] tillbaka till skogsregionen. Samtidigt begifva sig ifrån Ishemsk[1064] och andra till samma volost hörande byar åtskilliga rikare Syrjäner, hvilka sjelfwa ej taga[1065] sig någon befattning med renwården, uppför Uusa och Petschora för att möta sina hjordar och inberga den rika skörden. Öfwerallt är hösten den rätta bergningstiden. På tundrorna[1066] skänker renstekar, renhudar, räfskinn, fjällrackor, fjäder o. s. v.[1067] De[1068] Ishemska bönderna åtnöja sig ej med der lilla, som deras förwaltare[1069] och legohjon kunnat insamla på[1070] tundrorna; de resa sjelfwa om hösten ifrån tält
568 till tält och göra sig äfven[1071] på ett eller annat wis till egare af Samojedernas gjorda besparingar. Efter winterns ankomst fortsätta somliga resan ända till Sibirien och uppköpa der pelswerk af Ostjaker och Samojeder, mjöl af Ryska kolonister o. s. v.[1072]

Med[1073] en af dessa Sibiria-farare hade jag under wistelsen i Ishemsk träffat öfverenskommelse om resesällskap till Obdorsk ifrån den omförmäldta Samojed-kolonien Kolwa, som [af][1074] Syrjänerna alltid pläga besökas i förbifarten. I följe af denna öfwerenskommelse anträdde jag den 4/16 September min Asiatiska resa[1075] i en farkost, som af Ryssarne benämnes
569 *kajuk*[1076] och består uti en större, däckad skuta, som är bred i fören, stammen smal och blott försedd med en enda mast.[1077] De kajuk, hvari jag werkställde min resa, ansågs för[1078] den bästa i hela nejden, men jag[1079] fann mig

1058 *Uusa [...] bifloder* ‖ KK Coll. 539.30.1: ”Uusa och dess bifloder”

1059 *Wintertiden [...] rika skörden.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Winter-tiden egna sig skogiga nejder wäl för renwården, emedan de lemna skygd emot windarne, hvilka på tundran rasa med yttersta hastighet ~~och~~ samt göra uppehället ~~icke allenast~~ wådligt och plågosamt icke allenast för menniskan, utan äfven för rendjuret. Sommartiden kunna åter renarne icke uthärda hettan i skogarne. Derföre nödgas Syrjänerne sjelfve öfwerträda sin gräns och till sommaren förfoga sig ut på de svala tundrorna. När hösten nalkas, maka de sig åter sakteligen till skogarne. – Wid samma tid begifva sig från de Ishemska byarne åtskilliga rikare Syrjäner, hvilka sjelfva ej vårda sina renar ~~ifrån~~ ~~Ischma~~ ~~de Ishemska byarne~~ uppför Petschora och Uusa <-----> ~~hjordarna till möte~~ för att möta sina hjordar och skörda winning.

1060 *wådligt* ‖ ~ och plågsamt

1061 *kan rendjuret* ‖ kunna renarna

1062 *förfoga* ‖ draga

1063 *sakteligen* ‖ åter

1064 *Ishemsk* ‖ de till

1065 *taga [...] renwården* ‖ wårda sina renar

1066 *tundrorna* ‖ KK Coll. 539.30.1: tundran

1067 *fjöllrackor [...] o. s. v.* ‖ KK Coll. 539.30.1: fjällrackor, ~~fisk,~~ fjäder m. m.

1068 *De Ishemska [...] kolonister o. s. v.* ‖ KK Coll. 539.30.1: De Ishemske bönderne åtnöja sig ej med det lilla, som deras vicarier eller legohjon kunnat insamla till och under hösten; de resa ifrån tält till tält och göra sig på ett eller annat vis till egare af Samojedernes besparingar. Efter winterns ankomst fortsätta somliga resan ända till Sibirien och uppköpa der enahanda waror af Samojeder

dock icke fullkomligt tillfredsställd med denna boning[1080]. I synnerhet plågade mig här en wederwärdig stank, föranledd af sur fisk och förskämdt kött, hvilka tjenade besättningen till föda och derföre bewarades i öppna tunnor. Till fartygets mindre förträffliga egenskaper hörde
570 äfven den, att dess[1081] däck war alldeles genomskinligt och läkande. För att i någon mon skydda sig[1082] emot höstens skurar, hade några – de förnämare om bord – försett sig med små tält eller så[1083] kallade balaganer. Sådana funnos under däcket fyra. En[1084] af dem tillhörde naturligtwis mig, en annan skutans egare, en tredje hans brorson och dennes hustru; men hvem tillhör wäl denna[1085] balagan, som är sammansydd af de rosiga shavlarna? Förmodligen en skönhet med rosiga kinder, men[1086] denna skönhet wisar sig aldrig på däck. Sådant röjer modesti, jungfrulig blygsel[1087] och en naturlig fruktan för det råa sjöfolket. Wi skola i det följande göra[1088] hennes bekantskap.

Enligt[1089] hwad jag redan förrut omnämnt, finnes i byn Kolwa en Samojedkyrka, och[1090] denna kyrka är inwigd i undergöraren Nikolai namn. En tioårig erfarenhet har bekräftat, att den hel[ige] Nikolaus alltid[1091] bereder
571 medvind åt dem, som wid[1092] förbiresan vika af till Kolva och[1093] kosta på sig en litania i kyrkan. En ny bekräftelse på riktigheten af nämnda erfarenhet war den märkwärdiga kasus[1094], att winden vände sig till wår fördel just[1095] i samma ögonblick wi nådde kajuken. Hela[1096] den återstående delen af dagen fortfor samma vind och wår färd skred muntert fram. Den påföljande[1097] dagen medförde snöslagg[1098] och motwind. Wi[1099] nödgades[1100] således ligga för ankar, besättningen roade sig

och Ostjaker samt dessutom mjöl af ~~Rys~~ de Ryske colonisterne, fisk af Ostjakerne ~~m. m.~~ o. s. v.

1069 *förwaltare* ‖ förb

1070 *på* ‖ under

1071 *äfven på* ‖ på

1072 The text based on Castrén's letter to Rabbe of 15 Sept. 1843, ends here.

1073 *Med […] genomskinligt och läkande.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Med en af dessa Sibiria-farare hade jag under min vistelse i ~~Kolwa~~ Ishma träffat öfverenskommelse om ~~ett~~ rese-sällskap till Obdorsk ifrån den lilla Samojed-colonien Kolwa som ligger nära invid Kolwa-flodens utlopp till Uusa och af Syrjänerne vanligen besökes wid förbifarten. I grund af nämnda öfverenskommelse anträdde jag den 4/16 September min Asia-resa. Den war bestämd att till en början för sig gå på en så kallad *kajuk* – en rymlig, däckad skuta, bred i fören, i stammen smal, med en mast, utan kajuta, utan pumpa. Dess däck höjde sig nästan lika mycket öfver relingen, som skrået sänkte sig derunder. Å ömse sidor om däcket funnos <----> ledstänger, wid hvilka man radat några bräder, för att bereda en communication emellan fören och backstammen. Wid sidan af däcket fanns en glugg, som utgjorde ingången i skutan, hvilken likwäl denna gång ej war så full lastad, att man ju ej kunde krypa under däck genom skutans främre ända. Kajuken, för att tala om dess inre egenskaper, var rutten, läck, lappad, genomsur och stinkande. Stanken ökades af sur fisk och förskämdt kött, som tjenade besättningen till föda under resan och derföre bewarades i öppna tunnor. Däcket war öfwerallt genomskinligt och läkande, skutbottnet klibbigt och alla effecter nedblötta.

med att spela durak[1101], jag stod och wärmde mig framför eldbrasan, som brann i fören af kajuken. D[en][1102] 18 Septemb[er][1103] nådde vi med Nikolai tillhjelp mynningen af *Synja*[1104], en liten biflod, som ifrån[1105] östra sidan infaller i Uusa och angifves[1106] vara belägen 40 verst ifrån Kolva, 60 ifrån Petschora. Här böjde sig Uusa åt norr, en god wind blåste upp ifrån[1107] söder, och den tunga kajuken strök med lätthet fram på de brusande böljorna. Den sydliga wind-
572 den förhjelpte[1108] oss 90 verst ifrån Synja till en större biflod *Chirmor* eller *Adsjwa*[1109], hvarvid Uusa åter böjer sig åt öster. Ända hitintills[1110] hade naturen warit ungefär sådan, jag fann henne wid Petschora – rik på ängar och skog wid[1111] elfstränderna, men i det inre af landet uppfylld med sanka[1112] kärr och sandhedar. Öfverhufwud äro stränderna mycket låga, men här och der anträffas likwäl upphöjdare ställen, hvilka af[1113] Syrjänerna benämnas *tschelja*[1114]. Den rådande jordarten är lera, hvilken likwäl wid Uusa aftager[1115] högre uppför floden. Stenar äro högst sällsynta ända till Chirmors utlopp, men härifrån framåt börja de wisa sig här och der wid stränderna. Några verst ofwanom sistnämnda flod ser man till och med en ofantlig klippa, som bär namnet *Adak*. Nu antager äfven hela[1116] den öfriga omgifningen ett förändradt
573 utseende. Skogen glesnar och träden erhålla en dvergartad karakter. Björken börjar förwandla sig till buske, granen förlorar sina grenar och söker dölja[1117] sin nakenhet med en mörk mossa. Det[1118] allmännaste trädslaget är widebusken, som wid stränderna bildar täta, nästan[1119] ogenomträngliga snår. Nejden[1120] röjer med ett ord en stark benägenhet att öfvergå till tundra.

1074 *af Syrjänerna* ‖ Mscr: Syrjänerna, preposition added in Castrén 1852b: 266.
1075 *resa i en* ‖ resa. Den war
1076 *kajuk och består* ‖ *kajuk*. Man förstår med detta namn en rymlig, däckad skuta, som är bred i fören, stammen smal och blott försedd med en mast. Å ömse sidor om däcket finnas ledstänger, ~~h[vilka]~~ wid hvilka man radar några bräder, för att bereda en kommunikation emellan fören och bakstammen, ty på det kullriga däcket är passagen mycket besvärlig. Wid sidan af fartyget finnes en glugg, hvarigenom man kryper in i fartyget.
1077 Pictured in Donner, Joakim – Janhunen 2014: 10. (TS)
1078 *för* ‖ wara
1079 *jag fann* ‖ 1. den ‖ 2. jag war
1080 *boning* ‖ ~, ty den war halfrutten
1081 *dess däck* ‖ däcket
1082 *sig emot* ‖ KK Coll. 539.30.1: sig sjelfva emot
1083 *så kallade* ‖ KK Coll. 539.30.1: här ~
1084 *En af dem* ‖ KK Coll. 539.30.1: En
1085 *denna [...] shavlarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: balaganen, ~~som är~~ sammansydd af de rosiga shavlarne
1086 *men [...] däck.* ‖ KK Coll. 539.30.1: men wi wåga ej höja fliken af balaganen, och dess egarinna wisar sig alldrig på däcken.
1087 *blygsel [...] fruktan* ‖ KK Coll. 539.30.1: blygsamhet och måhända en wiss fruktan
1088 *göra hennes bekantskap* ‖ KK Coll. 539.30.1: göra bekantskap
1089 *Enligt [...] namn.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojed-kyrkan i Kolwa är inwigd uti Undergöraren Nikolai namn.
1090 *och [...] inwigd* ‖ som är inwigd
1091 *alltid* ‖ KK Coll. 539.30.1: ovilkorligen ~
1092 *wid förbiresan* ‖ i förbifarten
1093 *och [...] kyrkan.* ‖ KK Coll. 539.30.1: och ~~låta Presterne anställa Gudstjenst~~ kosta på sig en litania i kyrkan.

Det[1121] är klart att kulturen här ej mera kan rotfästa sig, men en annan fråga är, huruwida icke[1122] floden Uusa i sitt nedra och Petschora i sitt öfra lopp kunde egna sig för någon slags odling. Det yrkas allmänt af både lärda och olärda, att åtminstone åkerbruket här icke kan med framgång bedrifvas. En så allmän mening förtjenar wisserligen[1123] respekt, men genom erfarenheten kan den icke anses wara bekräftad, alldenstund landets innewånare hvarken förstå[1124] sig eller wårda sig om åker-
574 bruk. Uti sjelfva Ishemsk[1125], som står i högt anseende för sin agrikultur, äro åkrarna upptagna[1126] under ett widsträckt kärr; de dikas aldrig[1127] och plöjningen är en sak, som verkställes blott för syns skull. Men[1128] med antagande af åkerbrukets otjenlighet för orten erbjuda dock Uusa och Petschora outtömliga källor till[1129] uppehälle äfwen för en annan befolkning än den nomadiserande. Häri finnas utmärkt wackra ängslägenheter, floderna[1130] äro utomordentligt[1131] fiskrika och skogarna uppfyllda med all slags willebråd. Oaktadt dessa naturens håfwor är nejden öde och obe-
575 bodd. Wid[1132] Petschora finnas, såsom redan nämndt är, endast några få och[1133] svagt bebodda byar; innom Uusas flodsystem träffas åter med undantag af Kolwa ingen enda koloni. Det är tydligt[1134], att naturen under sådana förhållanden skall bära prägeln af den djupaste wi[l]dhet[1135]. När man i September månad färdas på Uusa, så ser man wid stränderna widsträckta ängar, som stå obergade och äro öfwerdragna med höstens grå likfärg. Öfwerallt möter ögat torra ruttnade träd, af hvilka somliga äro upprättstående, andra deremot ligga kullslagna. Esomoftast blir man äfwen varse

1094 *kasus* ‖ KK Coll. 539.30.1: casus
1095 *just i samma* ‖ KK Coll. 539.30.1: i samma
1096 *Hela […] fram.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Seglet spändes, wädret blåste och färden skred muntert fram.
1097 *påföljande* ‖ KK Coll. 539.30.1: följande
1098 *snöslagg* ‖ KK Coll. 539.30.1: snö
1099 *Wi […] eldbrasan.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Wi stodo stilla, besättningen spelade *durak*, jag wärmde mig för eldbrasan.
1100 *nödgades […] ligga* ‖ lågo
1101 *Durak*, a Russian card game. The last player left holding cards, is a *durak*, a stupid fellow. Wikipedia: Дурак (Карточная игра), https://ru.wikipedia.org/wiki/Дурак_(карточная_игра). (TS)
1102 *D. 18 […] Synja, en* ‖ KK Coll. 539.30.1: Den derpå följande dag, den 18 September, nådde vi med Nikolai tillhjelp *Synja*, en
1103 Old Style, cf. below the dates of 27 Sept. and the end of October.
1104 The River Bol'šaja Synja, running into the River Usa from the left (south) at N65°58′20″ E58°1′16″. (TS)
1105 *ifrån* ‖ KK Coll. 539.30.1: från
1106 *angifves* ‖ KK Coll. 539.30.1: säges
1107 *ifrån* ‖ KK Coll. 539.30.1: från
1108 *förhjelpte* ‖ KK Coll. 539.30.1: forthjelpte
1109 The River Xirmor or Xyrmor (Nenets)/Adz'va (Komi) joins the River Usa from the right (north) at N66°35′16″ E59°21′49″. (TS)
1110 *hitintills* ‖ KK Coll. 539.30.1: hittills
1111 *wid […] dvergartad karakter.* ‖ KK Coll. 539.30.1: wid elfstränderna. Det inre landet består af ~~moar och~~ kärr och sandhedar. Rådande jordarten ~~är wa[r]~~ är lera, hvilken likwäl wid Uusa aftager, i den mon man höjer sig uppför floden. Elfstränderna äro låga; blott här och der anträffas mer ~~och~~ eller mindre upphöjda ställen,

som af Syrjänerne kallas *tschelja* (~~schtschelja~~) och jemwäl bestå af lera. – Wid Chirmor undergår naturen en skenbar förändring. Stenar börja wisa sig vid stränderna; ~~ju~~ några verst ofvanom Chirmor finnes redan ett stenberg, benämndt *Adak*. Skogen glesnar; alla träd antaga ett dwerglikt, sammanfruset utseende.

1112 *sanka* ‖ idel
1113 *af […]* ‖ bestå
1114 *щелля* (PK)
1115 *aftager* ‖ ~ i den mon man
1116 *hela den* ‖ den
1117 *dölja* ‖ KK Coll. 539.30.1: hölja
1118 *Det allmännaste* ‖ KK Coll. 539.30.1: Det ~~råd[ande]~~ allmännaste
1119 *nästan ogenomträngliga* ‖ KK Coll. 539.30.1: ogenomträngliga
1120 *Nejden […] stark* ‖ KK Coll. 539.30.1: Korteligen: naturen röjer en stark
1121 *Det […] bedrifvas.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Det yrkas allmänt af lärda och olärda, att nejden wid ~~Uu[sa]~~ Petschora och Uusa i anseende till klimatets strängh et ~~sa~~ ej egnar sig för åkerbruk.
1122 *icke* ‖ ej
1123 *visserligen respekt* ‖ KK Coll. 539.30.1: respect
1124 *förstå sig* ‖ KK Coll. 539.30.1: förstå sig på
1125 *Ishemsk […] agrikultur* ‖ KK Coll. 539.30.1: Ischemsk, som står i anseende för sin agricultur
1126 *upptagna under* ‖ Castrén 1852b: 268 upptagna tätt under (original formulation)
1127 *aldrig* ‖ KK Coll. 539.30.1: alldrig
1128 *Men […] ljusare bygder.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Men med antagande af åkerbrukets otjenlighet för hela Petschora-området erbjuda ~~lik~~ äfven dessutom floderna Petschora och Uusa outtömliga källor till menniskans bergning, genom sin rikedom på ängar, fisk, fågel och all slags willebråd. Man kan antaga, att nästan hälften af Ischmas befolkning hufvudsakligen lifnärer sig genom den fisk, de hvarje sommar och höst uppfånga ur Uusas och Petschoras böljor. Det oaktadt finnas wid Petschora högst få, wid Uusa alls inga colonier med undantag af den obetydliga byn ~~i~~ wid Kolwa – en af Uusas bifloder. Följakteligen bär allt prägeln af vildhet, död och förruttning. När man i September månad färdas ~~wid~~ på Uusa, ser man wid stränderna widsträckta, obergade ~~ängar~~ , med höstens likfärg öfwerdragna ängar. Öfwerallt möter ögat torra, ruttnade träd, af hvilka somliga stå upprätt~~a~~, andra deremot ligga kullslagna

af stormen. Nästan hvarje dag får man se en räf, en fjällracka, en björn eller något annat willbråd springa vid stranden. I stället för mennisko-boningar träffar man blott öfvergifna fogel-bon och tillhåll för wilda djur. ~~Otaliga~~ Tallösa svärmar af gäss och änder återwända med oharmoniska fröjde-rop till ljusare bygder.

1129 *till* ‖ äfven för

1130 *ängslägenheter, floderna* ‖ 1. ängslägenheter, skogarna ‖ 2. ängslägenheter, och

1131 *utomordentligt […] willebråd.* ‖ 1. så fiskrika, att ‖ 2. utomd ‖ 3. utomordentligt fiskrika. Skogarna äro uppfylda med all slags willebråd.

1132 *Wid […] af Kolwa* ‖ 1. Wid Petschora finnas såsom redan nämndt är, högst få kolonier och wid Uusa alldeles inga kolonier, om man undantager den lilla byn wid Kolva ‖ 2. Wid Petschora finnas såsom redan nämndt är, högst få kolonier och inom Uusas hela flodsystem träffar man, med undantag af Kolwa

1133 *och* ‖ af l<a>tt

1134 *tydligt* ‖ naturligt

1135 *wildhet* ‖ Mscr: widhet, corrected in Castrén 1852b: 269

1136 *villdjur* ‖ Castrén 1852b: 269: vilddjur

1137 *Dädali* ‖ KK Coll. 539.30.1: *Ikars* – Changed by the editor of Hf. Mbl.

Castrén means flying referring to the Greek tale of Daedalos and his son Ikaros. Harrauer – Hunger 2006: 119. (TS)

1138 *fulländning* ‖ 1. uppfinning ‖ 2. utbildning

The word *utbildning* was written in pencil in the margin of the mscr. It is unclear if the writing is in Castrén's own hand. *Uppfinning* was struck out with pencil and *fulländning* written with ink, which shows the sequence of the changes.

1139 *bygd* ‖ KK Coll. 539.30.1: natur

1140 *alstrar* ‖ KK Coll. 539.30.1: väcker

1141 *ängsliga* ‖ Mscr: ängliga, corrected in Castrén 1852b: 269

1142 *Ifrån […] Rögöwei.* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. Till följe af den hel[ige] Nikolai fortfarande bewågenhet seglade vi för god vind från *Chirmor* ‖ 2. Från *Chirmor* seglade vi för god vind omkring 40 verst till den mäktiga bifloden *Kosja*, derifrån ytterligare 50 verst till floden *Chusmor* eller *Rögöwej.*

1143 The River Kos'ju, discharging into the River Usa from the left (south) at N66°17′51″ E59°52′55″. Its headwaters are in the Urals. (TS)

räfwar, fjällrackor, björnar och andra villdjur[1136], som springa längs ſtränderna. I ſtället ⟡ 576 ⟡ för mennisko-boningar träffar man endaſt öfwergifna tillhåll för vilda djur. Dagligen ser man tallösa skaror af änder och wilda gäss under fröjderop återwända till ljusare bygder. Man wore glad att kunna följa dem i spåren, men då Dädali[1137] uppfinning ännu icke nått den härtill erforderliga fulländning[1138], så måste man åtnöja sig med den ringare glädjen, att medelſt en icke alldeles olik uppfinning få ila förbi en bygd[1139], som wid en minutiös betraktelse alſtrar[1140] äng[s]liga[1141] tankar i själen.

Ifrån[1142] den förrberörda floden Chirmors mynning seglade wi för god wind omkring 40 werſt till Uusas mäktiga biflod *Kosja*[1143] och derifrån ytterligare 50 werſt till floden *Chusmor* eller *Rögöwei*[1144]. Wid wår ankomſt till sistnämnda flod lugnade sig wädret[1145] och wi kaſtade ankar nära invid ſtranden. Medan ſällskapet satt och superade under däck, utbröt ett ⟡ 577 ⟡ förfärligt owäder; regnet nedſtörtade i häftiga skurar, ſtormen hven i tacklaget[1146] och hotade sönderslå kajuken emot den klippiga ſtranden. Med ytterſta möda lyckades det oss att komma ut på elfven och få ankaret[1147] häfta. Då vi ändteligen[1148] suto säkert faſthakade, begaf sig en[1149] och hvar till hvila. Emellertid fortfor owädret att rasa. Regnet nedſtörtade i så häftiga skurar, att hvarken däcket eller balaganerna ſtodo deremot. Jag[1150] låg länge ſtilla och anſtällde betraktelser öfver en kasus, som mera än en gång bragt mig i willrådighet: antingen jag borde lemna min ena till hälften nedblötta sida alldeles till spillo och söka skydda den andra, eller låta dem begge broderligen dela ödets lotter. Fördjupad i dessa betraktelser

1144 The River Rogovaja or Verxnjaja Rogovaja or Bol'šaja Rogovaja flows into the River Usa from the right (north) at N66°30′13″ E60°37′1″.

1145 *wädret […] stranden.* ‖ KK Coll. 539.30.1: wädret; wi kastade ankar wid stranden.

1146 *tacklaget* ‖ KK Coll. 539.30.1: taklaget

1147 *ankaret häfta* ‖ KK Coll. 539.30.1: ankaret att häfta

1148 *ändteligen suto* ‖ KK Coll. 539.30.1: ändtligen sutto

1149 *en […] spillo och* ‖ KK Coll. 539.30.1: enhvar till hvilo. Emellertid fortfor owädret. Regnet nedföll i den mängd, att hvarken däck eller balaganer stodo deremot. Länge låg jag begrundande ofver en casus, som mera än en gång bragt mig i bryderi. Antingen jag borde ~~låta den~~ gifva min ena, till hälften nedblötta sida, alldeles till spillo och

1150 *Jag […] och* ‖ Länge låg jag och

1151 *hörde […] elden* ‖ KK Coll. 539.30.1: hörde jag elden

1152 *eldbrasan* ‖ KK Coll. 539.30.1: eld-brasan

1153 *renskinns-mantel* ‖ renskinnsm[antel] ‖ KK Coll. 539.30.1: renskinns mantel

1154 *i […] nedhänga* ‖ nedhä[nga] ‖ KK Coll. 539.30.1: nedhänga i fantastisk förvirring

1155 *fantastisk* ‖ Mscr: fantastik, corrected in Castrén 1852b: 270

1156 *filfras-skinn* ‖ Mscr: filsfras-skinn, corrected in Castrén 1852b: 270 ‖ KK Coll. 539.30.1: filfrasfäll

1157 *messingsskifvor* ‖ skifv[or]

1158 *ryggen.* ‖ KK Coll. 539.30.1 [struck out]: ~ Spöket är knappt af två alnars höjd, men vidgar sig desto mera på bredden.

1159 *Genom […] anletet* ‖ KK Coll. 539.30.1: Af anletet synas genom den lurfviga mössan

1160 *twenne* ‖ tj[ocka]

1161 *knapt* ‖ KK Coll. 539.30.1: knappt

1162 *brädden* ‖ Castrén 1852b: 270: bredden

hörde[1151] jag till min stora förnöjelse elden
spraka i fören af kajuken. Då jag nu höjde fli-
ken af balaganen, möttes mitt öga af en sällsam
företeelse. Omkring eldbrasan[1152] rör sig nå-
578 got, som ovilkorli⟡gen kommer det fördoms-
friaste, emot alla spökerier stålsatta samvete
att wackla. Detta något har svept sig i en luden
renskinns-mantel[1153], hvarur i[1154] fantastisk[1155]
förwirring nedhänga klädesrimsor af regnbå-
gens alla färger. Hufvudet, skuldrorna och en
del af ansigtet höljas med en sammanhänган-
de rustning af filfras-skinn[1156], prydd med
blanka, löst hängande messingsskifvor[1157], som
skramla bak på ryggen.[1158] Genom[1159] denna
lurfwiga mössa synas af anletet endast twenne
mörka, blixtrande ögon, twenne[1160] tjocka läp-
par och ett par breda näsborrar. Spökelsen är
knapt[1161] af två alnars höjd, men widgar sig
desto mera på brädden[1162] medelst[1163] sin yfvi-
ga renpels[1164]. Det[1165] spöklika föremålet synes
skrida sakteligen omkring jernspjellet, hvarpå
elden är antänd; men wid spjellets alla fyra sid-
or står det stilla en stund och bugar sig för
579 alla[1166] fyra wäderstreck. Wid[1167] dessa ⟡ spö-
kets rörelser warseblifva wi, att dess ena ben
är betydligt kortare än det andra. När således
spöket står med ansigtet wändt åt öster och på-
tagligen har för afsigt att buga sig åt detta håll,
gör kroppen[1168] under sjelfva bugningen en så
betydlig lutning åt norr, att hela komplimang-
en tillfaller detta wäderstreck. Will det åter
böja sitt hufvud åt vester, så sker bugningen i
sjelfva verket åt söder. Ehwart äfwen[1169] huf-
vudet will sända sin salut, så protesterar benet
deremot och tvingar förstnämnda kroppsdel
att salutera ett annat wäderstreck. Detta kan
wäl[1170] i det hela wara sak samma, emedan[1171]

1163 *medelst* ‖ KK Coll. 539.30.1: genom
1164 *renpels* ‖ ~ och de widt pösande ma
1165 *Det […] antänd; men* ‖ Wårt spöklika ‖ KK Coll. 539.30.1: Om vi nu ~~noga~~ äfven fästa uppmärksamheten wid fenomenets rörelser, så synes det sakteligen skrida omkring jernspjellet, hvarpå elden är antänd, men
1166 *alla […] wäderstreck* ‖ KK Coll. 539.30.1: hvarje wäderstrek
1167 *Wid […] hufvud åt* ‖ KK Coll. 539.30.1: Härvid warseblifwa wi, att det ena af bestiens <~~ben~~> tvenne ben är i betydlig mon kortare, än det andra. När hon derföre står med ansigtet wändt åt öster och ögonskenligen har för afsigt att buga sig åt detta håll, ~~sker bugningen~~ gör kroppen en ~~lutning åt norr~~ så betydlig ~~vinkel tal~~ lutning åt norr, att hela complimangen rätteligen tillfaller sistnämnda wäderstrek. Ärnar hon åter böja hufvudet åt
1168 *kroppen* ‖ 1. kropp[en] ‖ 2. hufwude[t]
1169 *äfwen* ‖ KK Coll. 539.30.1: ock
1170 *wäl* ‖ KK Coll. 539.30.1: nu
1171 *emedan* ‖ men
1172 *kuriöst raljeri* ‖ KK Coll. 539.30.1: curiöst railleri
1173 *wäderstreck […] och börjar* ‖ KK Coll. 539.30.1: wäderstrek blifvit på nyssnämnda vis saluterad, satte sig den widunderliga gestalten ~~fra[mför]~~ med korslagda ben framför eldbrasan, ~~utbrast~~ utbrister i ett ”hu, hu, hu” och började
1174 *Nu […] wattnet” war* ‖ KK Coll. 539.30.1: Nu begripa wi lätt att här för sig går en Samojedisk beswärjelse, men om beswärjaren kommit ~~”ur lu~~ ”från luften eller wattnet” war
1175 *besvärjelse af windarne* ‖ besvärjelse
1176 *Gripen […] andarnes werld.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Gripen af löjets demon kröp jag nu från min bädd genom sidoluckan uppå däck, makade mig i tysthet till däckets främre ända och gjorde härifrån ett ~~litet~~ ”salto mortale” till fören. Samojedinnan

dock hvarje wäderstreck efterhand får sin behöriga salut, men ett kuriöst[1172] raljeri är det af naturen, att hon låter tvenne kroppsdelar träda i en så bizarr opposition till hvarandra. Sedan nu hvarje wäderstreck[1173] blifvit på nyssanfördt sätt saluteradt, sätter sig den widunderliga 580 gestalten med korslagda ben framför eldbrasan, utbrister i ett ”hu, hu, hu” och börjar med lindriga slag bulta på jernspjellet. Nu[1174] begripa wi att här försiggår en Samojedisk besvärjelse[1175] af windarne; men om den beswärjande personen kommit ”ifrån luften eller wattnet” war för mig en gåta, intill dess mitt öga händelsewis föll på den rödrosiga, af eldskenet upplysta balaganen. Gripen[1176] af löjets demon kröp jag nu[1177] ifrån min bädd upp[1178] på däcket, makade mig sedan i tysthet fram till dess främre del och gjorde härifrån ett ”saltom[ort]ale”[1179] till fören. Samojedinnan – ty personen war en sådan – uppgaf först ett rop[1180] af förskräckelse, men lugnade sig snart åter och yttrade sig med kallblodighet: ”sätt och wärm dig wid brasan, ty winden är kall och regnet tycks hafva nedblött dina kläder”. Detta sades med en ton, som tillkännagaf att gum-
581 man till hvad pris som hellst wille köpa min wänskap, troligen på det jag för ressällskapet ej skulle omtala hennes nattliga utflygt till andarnes werld.[1181]

Mitt bemödande måste naturligtwis blifwa att tillegna mig Samojedinnans magiska[1182] kunskaper. Det är i[1183] allmänhet ingen lätt sak att få en individ af det Samojediska slägtet till några andra[1184] relationer, än sådana[1185], som kunna göras med det korta ordet *jekar*[1186] (jag wet icke); men nu kostade det mig ingen möda att uttömma Samojedgum-

(ty personen var en sådan) gaf upp ett skri, men lugnade sig snart och yttrade med kallblodighet: ”Sätt och wärm dig wid brasan, ty winden är kall och regnet tyckes hafva nedwätt dina kläder.” Detta yttrades med en ton, som tillkännagaf, att gumman ville till hvad pris som hellst köpa min wänskap, på det jag ej måtte för res-sällskapet yppa hennes nattliga utfart till andarnes werld.

1177 *nu* ‖ ~ i tyst[h]et
1178 *upp på däcket* ‖ på d[äcket]
1179 *”saltomortale”* ‖ Mscr: ”saltomale”, corrected in Castrén 1852b: 271
1180 *rop* ‖ högljudt ~
1181 Female shamans were quite common among the Nenets. Pers. comm. Karina Lukin 25 Aug. 2016. (TS)
1182 *magiska kunskaper* ‖ KK Coll. 539.30.1: möjliga kunskapsförråd
1183 *i allmänhet* ‖ KK Coll. 539.30.1: annars
1184 *andra* ‖ och
1185 *sådana* ‖ KK Coll. 539.30.1: de
1186 *jekar […] icke)* ‖ KK Coll. 539.30.1: *jekar*, motswarande det Lappskt-Finska uttrycket: *kuka tietää ekap”*, ‘I don’t know’ (TaS)
1187 *Samojedgummans* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojed-Gummans
1188 *gudomliga* ‖ KK Coll. 539.30.1: Gudomliga
1189 *som […] meddeladt* ‖ 1. som tillfället ‖ 2. som redan till en del i det föregående blifvit meddeladt ‖ KK Coll. 539.30.1: som tillfället ej medgifver att här utlägga. – In KK Coll. 539.30.1 this is followed by the sequence on the Samoyed religion, corresponding to p. 462–468 of the mscr of Castrén 1852b (*I sammanhang […] bringar ofärd.*).
1190 *Hwad […] med följande ord:* ‖ KK Coll. 539.30.1: Mest frejdad är ibland Tadibeerne den vise Urier, om hvilken det tal är allmänt gängse, att han uppfarit till himlen och der lefver ett odödligt lif. Berättelsen om ~~Uriers himlafärd~~

mans[1187] hela fatabur. Det innehöll mångt och mycket om gudomliga[1188] och menskliga ting, som[1189] redan i det föregående blifvit till större delen meddeladt. Hwad[1190] jag här ännu önskar tillegga, är gummans berättelse om Urier, denna[1191] Samojediska schaman, om hvilken[1192] det tal är allmänt gängse, att han
582 lefvande uppfarit till himmelen.[1193] Denna berättelse förtäljdes af gumman ungefär med följande ord[1194]:

> ”I fordna tider lefde på jorden en Tadibe, benämnd Urier[1195], och han[1196] en Tadibe bland Tadibeer, en wis bland wise, alla läkares läkare, alla spåmäns spåman[1197], han war en mestare, sådana wår tid ej mera föder till werlden. Gällde det att finna en förlorad ren, att igenfå stulna skatter, återwinna[1198] helsa, bereda[1199] sig lycka och rikedom[1200] m. m., så lönade det ej att i sådant rådfråga någon[1201] annan Tadibe än Urier. I besittning af talrika[1202] renhjordar hade Urier färdats i många land och sett många folk; men[1203] sluteligen[1204] ledsnade han wid jordlifwets mödor och beswär. ”Här”, yttrade han, ”blir renafveln allt svagare och svagare, mossan aftager år för år, wildbrådsfänget blir sämre och sämre,[1205] men deremot tilltaga stöld, bedrägeri och all slags orättwisa bland[1206] menniskorna.
> 583 Jag[1207] will icke lefva längre på denna usla jord, utan söka mig en bättre bostad i himmelen.” Så sagdt

Urier och hans himlafärd meddelade wår förberörda Samojed-gumma ungefär med följande ord:

1191 *denna Samojediska* ‖ en Samojedisk
1192 *hvilken* ‖ hvilket
1193 Castrén 1852b: 272 contains the footnote ‘Jfr. pag. 243.’, referring to the previous chapter mentioning Urier. See p. 477–478.
1194 *ord* ‖ f<->
1195 A footnote in KK Coll. 539.30.1: Urier synes genom en i Samojediskan ganska vanlig bokstafsförwandling hafva uppstått ur det bibliska ordet *Uriel*.
1196 *Urier, och han* ‖ KK Coll. 539.30.1: *Urier*. Han
1197 *spåman* ‖ Mscr: spåmän, corrected in Castrén 1852b: 272
1198 *återwinna [...] rikedom m. m.* ‖ KK Coll. 539.30.1: återwinna helsa, förutsäga tillkommande öden, bereda sig lycka och rikedom
1199 *bereda* ‖ for<->
1200 *rikedom* ‖ wälgång
1201 *någon [...] Urier.* ‖ KK Coll. 539.30.1: en annan Tadibe, om det af Urier icke bragtes till wäga.
1202 *talrika renhjordar* ‖ KK Coll. 539.30.1: rika hjordar
1203 *men [...] beswär.* ‖ KK Coll. 539.30.1: men ingenstädes behagade det honom att lefwa på jorden.
1204 *sluteligen* ‖ han
1205 *sämre, men deremot* ‖ KK Coll. 539.30.1: sämre, deremot
1206 *bland* ‖ KK Coll. 539.30.1: hos
1207 *Jag [...] sednare hustru* ‖ KK Coll. 539.30.1: Det duger ej att lefva längre på jorden; må wi söka oss en bättre bostad i himlen. Så sagdt, gaf han befallning åt sina begge hustrur att sy åt honom och sig sjelfwa nya kläder samt förfärdiga åt renarne nya körredskap. Strängt förbjöd dem att inflicka något gammalt och förut brukadt i de nya tillrustningarna. Sedan allt war färdigt, gaf han sig åstad tillika med begge hustrurna.

Främst styrde han sjelf med fyra renoxar, hustrurna följde honom i spåren på twenne skilda spann. Knappt hade man hunnit på halfwa wägen, förrän Uriers renar började wackla och sänka sig nedåt. Anande orsaken härtill, sporde han af hustrurna, om de hopsydt plaggen och renarnes körtyg, såsom han befallt dem, af nya stycken. Nu tillstod den yngre, Uriers sednare hustru

1208 *förse […]* ‖ sy både för hans

1209 *körredskap, […] i bruk.* ‖ körredskap. Strängt warnade han dem att ej inflicka något gammalt eller förut br[ukadt]

1210 *med* ‖ och

1211 *hopsytt* ‖ Mscr: hoppsydt, corrected in Castrén 1852b: 273

1212 *tårfulla* ‖ KK Coll. 539.30.1: tårfyllda

1213 *Bewekt […] mark m. m.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Bewekt af hustruns böner, sände henne Urier till jorden igen. Sjelf for han upp till himlen med sin förstgifta hustru. Der fann han allt, hwad menniskan någonsin kan önska sig – starka renar, goda mossor, willbråd i skog och sjö m. m.

gaf han befallning åt sina tvenne hustrur att förse[1208] både honom och sig sjelfva med nya kläder samt åt renarne förfärdiga nya körredskap,[1209] men varnade dem strängt att i dessa persedlar ej inflicka något, som förrut hade warit i bruk. Sedan allt war färdigt, gaf han sig åstad tillika med sina begge hustrur och styrde genom rymden i en släde, som war förespänd med fyra starka renoxar. Hustrurna följde honom i spåren med[1210] hvar sitt skilda renspann. Sedan man kommit ungefär på halfwa wägen, började Uriers renar att wackla och sänka sig nedåt. Anande orsaken dertill sporde Urier af sina hustrur, om de hopsytt[1211] klädesplaggen och renarnes körtyg, såsom han hade 584 befallt, af idel nya stycken. Nu tillstod Uriers sednare hustru, att i hennes klädnad fanns ett litet band, som tillförene hade blifvit brukadt. Tillika bad hon och bönföll med tårfulla[1212] ögon att få återwända till jorden, der hon nödgats qvarlemna sina twenne söner. Hon ville hellre lida jordens sorger, då hon delade dem med sina barn, än njuta himlens sällhet, då barnen ej fingo dela den med henne. Bewekt[1213] af hustruns böner sände Urier henne till jorden igen, men for sjelf upp till himlen med den förstgifta hustrun och fann der allt, hvad menniskan

någonsin kan önska sig – starka renar, goda mossor, wildbråd i skog och mark m. m.[vii] [1214]

585 Såsom någon ting högst märkwärdigt förtjenar anföras, att Samojederna tro[1215] på fortfarande himlafärder. Händer[1216] det att en menedare och illgerningsman spårlöst försvinner på de ödsliga tundrorna, så heter det, att han blifwit uppäten af björnen; men om samma öde drabbar en wäl ansedd person, så antager man såsom en afgjord sak, att han lik[1217] Urier begifvit sig till de himmelska boningarna. I okunnighet om sistnämnda föreställning sade sig en rysk missionär hafva welat wäcka några hedniska Samojeders kärlek till christendomen genom berättelsen om Elie himlafärd, men Samojederna hade med likgiltighet åhört berättelsen[1218], och efter dess slut skall en af dem med kallblodighet hafva yttrat sig: ”bror min for ock till himmelen för några månader sedan.”

586 *Odödligheten*[1219] är en vigtig företrädesrättighet, som Tadiberna äga framför vanliga menniskor, ty Samojederna lefva i den dunkla tro, att döden ändar hela menniskans tillvaro. Visst tyckes man förmoda, att den aflidne ännu

vii. Af denna berättelse finnes en variant, enligt hvilken Uriers begge hustrur och barn skola åtföljt honom till himlen. Någon tid derefter berättas en af sönerna hafva återwändt till jorden på ett besök och för Samojederna beskrifvit all himlens herrlighet, dess rikedom på renar, renbeten o. s. v.

1214 Changes in the footnote:
Någon tid […] o. s. v. ‖ Hf. Mbl. (this page is missing in the mscr KK Coll. 539.30.1): ~ Någon tid derefter har en af sönerna kommit till jorden på ett besök och beskrifvit för Samojederne all himlens herrlighet, dess rikedom på renar och renbeten m. m.
återwändt ‖ 1. <-> ‖ 2. återkommit

1215 *tro* ‖ ännu ~

1216 *Händer […] månader sedan.”* ‖ Hf. Mbl. (the pages are missing in the mscr KK Coll. 539.30.1): Så hände det nyligen en religions-lärare, som trodde sig röra Samojedernes härdade samveten med berättelsen om den hel[ige] Eliæ himlafärd, att någon bland de närvarande efter berättelsens slut öfverraskade honom med detta lugna yttrande: ”bror min for ock till himlen för några månader sedan.” Bland Samojedinnans öfriga berättelser vilja vi ännu anföra några sagor (wadako), i hopp att genom dem sprida något ljus öfver folkets hjertelag, dess känslo- och föreställnings-sätt. – – – – – –

1217 *lik Urier* ‖ begifvit

1218 *berättelsen* ‖ hans berättelse

1219 *Odödligheten […] lefva* ‖ Om ‖ Hf. Mbl. (page missing in the mscr KK Coll. 539.30.1): 4. Utom sin förmåga att samtala med gudarne ega Tadiberne ännu en annan, icke mindre vigtig företrädesrättighet framför vanliga menniskor, och denna är – *odödligheten*. Såsom ofvanföre blifvit anmärkt, lefva Samojederne

lefver någon tid i grafven, och det är väl i grund af denna förmodan, som man icke blott vid den aflidnes sida nedlägger en härd, en knif, en yxa, ett spjut, penningar och särskillta lifsförnödenheter, utan äfven tid efter annan slagtar någon ren vid grafven; men då liket förmultnat, anses det vara ute med menniskan. Endaſt Tadiberna[1220] äga ett odödligt lif; de förvandla sig efter döden till så kallade *Itarma'*[1221], hvilka enligt allt, hvad jag om[1222] dem kunnat inhemta, äro juſt den Kaninska tundrans *Tadebtsjo*[1223]. Man berättar, att de än hvila i sin graf, än åter vandra på jorden, särdeles nattetiden[1224], och efter sin fordna sinnesart öfva antingen godt eller ondt. Öfverhufvud hyser man dock en viss fruktan för Itarma'[1225] och derföre älska Samojederna ej att orda mycket om dem.

Styrkt[1226] af de berättelser, med hvilka Samojedgumman underhöll mig, uthärdade jag med lugn en regnig och ſtormfull natt under höſtens remnade tak, då deremot min Melpomene[1227] tid efter annan nödgades ſtärka sitt mod med essensen ur en i barmen befintelig grön flaska. Det[1228] flitiga bruket af essensen hade till påföljd, att gumman slutligen insomnade wid eldbrasan. Lemnande henne åt sitt öde[1229] kröp jag nu under min balagan, påklädde mig en renpels och lade mig på min bädd, som war anordnad af slip- och tegel-ſtenar. Om[1230] morgonen sände oss wår skyddspatron Nikolaus åter en gynnande wind. Wädret blåſte ur tunga moln, hvilka[1231] derjemte undfägnade oss med väldiga regnskurar. Luften war mörk och jorden låg omsvept[1232] i dimma. Genom[1233] denna dimma framskymtade widſträckta[1234]
587 kärr, på hvilka man här och der warseblef en[1235] lutande gran, en gulnad björk, en af

1220 *Tadiberna* ‖ KK Coll. 539.30.1: Tadiberne

1221 *Itarma'* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~~*Itarmah*~~ *~Itarma*

1222 *om* ‖ Mscr: af ‖ KK Coll. 539.30.1 and Castrén 1852b: 274: om

1223 *Tadebtsjo* ‖ KK Coll. 539.30.1: *Tadiebtsio'*

1224 *nattetiden* ‖ KK Coll. 539.30.1: natte-tiden

1225 *Itarma'* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~~*Itarmah*~~ *Itarma'*

1226 *Styrkt [...] mig* ‖ KK Coll. 539.30.1: Styrkt af slika berättelser

1227 The muse of tragedy in Ancient Greek mythology. Harrauer – Hunger 2006: 338. (TS)

1228 *Det [...] bruket* ‖ KK Coll. 539.30.1: Bruket

1229 *öde [...] andordnad* ‖ KK Coll. 539.30.1: öde, kröp jag under balaganen, påklädde en renpels och lade mig på en bädd, anordnad

1230 *Om [...] sände* ‖ KK Coll. 539.30.1: Följande dag, den 22 September, sände

1231 *hvilka [...] regnskurar* ‖ KK Coll. 539.30.1: sändande öfver oss väldiga skurar

1232 *omsvept i dimma* ‖ omsvept af en tjock ‖ KK Coll. 539.30.1: svept i dimmor

1233 *Genom [...] följande sätt:* ‖ KK Coll. 539.30.1: Genom dimmorna framskymtade flacka, gråklädda mossor med lutande granar och gulnade björkar. Roflystna örnar sväfvade öfver mossorne, spejande efter byte. Uppskrämda af båtsmannens skri, lupo björnar ur sina gömslen och ilade bort utmed mossorne. Emellertid tillryggalades den ena fjärden efter den andra, allt med spända segel. När dagen mörknade, syntes många eldar lysa på afstånd, tända vid stranden af Ischemske bönder, som foro till sina renar. Vi sällade

båtsmännens rop uppskrämd[1236] björn, som ilade bort utmed stranden, en roflysten örn, som spejade efter byte o. s. v. Föga upplifvad af dessa och andra föremål såg jag med förnöjelse, huru den hel[ige] Nikolaus stod oss bi och förhjelpte oss att med spända segel tillryggalägga den ena fjärden efter den andra. När dagen mörknade, märkte wi på afstånd många eldar, upptända på[1237] stranden af Ishemska bönder, hvilka jemväl woro stadda på färd till sina renhjordar. Wi sällade oss till dem och beslöto att anställa ett litet gästabud wid Uusas öde strand. Hela sällskapet inbjöds i wår rymliga kajuk och satte sig omkring en upp- och nedvänd tunna, som tjenade oss till bord. Medan theet intogs, sutto Syrjänerna trumpna[1238] och allwarsamma kring tunnan, men sedan kognaks-flaskan[1239] kommit i rörelse, började den Syrjänska flegman småningom lösa sig. Jag begagnade mig af tillfället att bringa å bane ett samtal om Samojedernas tillstånd och deras förhållande till kolonisterna på tundran. Detta war ett ömtåligt ämne, ty Samojederna beskylla de främmande kolonisterna och i synnerhet Syrjänerna för mången[1240] liden orättwisa och förmena, att de i följe af kolonisternas samvetslösa prejerier[1241] råkat i sin närwarande högst jemmerfulla belägenhet. Syrjänerna å sin sida vilja åter gälla såsom Samojedernas välgörare och söka bemantla sina gerningar åtminstone med skenet af rättwisa. Jag will här anföra några bland deras försvarsgrunder och med möjligaste noggranhet referera de yttranden, som afgåfwos af den omkring tunnan församlade menigheten. Den äldste i wår lilla rådsförsamling, som war en aktad[1242] kyrkowärd, utlät sig ungefär[1243] på följande sätt:

588

589

oss till dem och anställde ett litet gille vid Uusas öde strand. Sällskapet inbjöds i vår rymliga kajuk och satte sig omkring en upp- och nedvänd tunna, tjenande till bord. Medan theet intogs woro resonemangerna af ett allmänt, tomt och vattigt innehåll, men då vinet började lösa den Syrjänska flegman, antog samtalet en lifligare charakter. Det rörde sig mest omkring Samojedernes tillstånd och förhållande till colonisterne på tundran. Man är allmänt af den mening, att Samojederne genom desse colonisters i synnerhet Syrjänernes winnigslystnad och bedrägeri råkat i sin närwarande högst jemmerfulla belägenhet. De till utseendet samwetsgranna Syrjänerne underlåta ej att bemantla sina gerningar med skenet af rättvisa och billighet. Wi wilja här upptaga några de vigtigaste bland deras ~~försvarsmeningar~~ försvarsgrunder, såsom de framlades af den omkring tunnan församlade menigheten. Den äldste ~~i råds försam[lingen]~~ i vår lilla rådsförsamling yttrade sig ungefär på följande vis:

1234 *widsträckta* ‖ flacka
1235 *en […] björk* ‖ en lutande gran, ~~en~~ eller en gulnad björk. Öfwer ~~mossan~~ kärren sväfwade
1236 *uppskrämd* ‖ uppe s
1237 *på* ‖ wid
1238 *trumpna och allwarsamma* ‖ stumma och högtidliga
1239 *kognaks-flaskan* ‖ cognac
1240 *mången* ‖ de
1241 *prejerier* ‖ förfarande
1242 *aktad* ‖ ärad
1243 *ungefär* ‖ på

”Jag förlitar mig på Gud och tror, att förutan hans vilja intet sker i werlden. Då[1244] nu, såsom bekant är, Syrjänerna kommit i besittning af en ſtor del bland Samojedernas renar, så har detta helt säkert skett till följe af Guds beslut. Icke såsom[1245] skulle djefvulen ej verkat mycket så wäl i denna, som i andra saker; men[1246] äfven hans verk har Gud fogat och skall allt framgent foga efter sina afsigter. Då du[viii] är en främling, af den *tatariska*[1247] trosläran
590 och obekant med det sanna ljuset, så will jag genom[1248] ett exempel upplysa dig, huru Gud redan ifrån werldens början bragt[1249] till rätta det onda, djefwulen öfwar. Så är det skrifwet, att Gud på de sex förſta dagarne skapade[1250] jord och himmel, sol, måne och alla[1251] ſtjernor, menniskan, gräset,[1252] djuren o. s. v. Men nu ville djefvulen[1253] på allt vis försämra[1254] Guds skapade verk, förderfvade menniskan, förgiftade många[1255] gräs, frambragte ormar och andra skadliga djur. Så skapade han ock bland fiskarna[1256] gäddan och laken. När englarne[1257] blefvo varse dessa fiskar, togo[1258] de och förde dem till Gud, spörjande af honom, hvad med [dem][1259] borde göras. Gud betraktade fiskarna[1260], och då han märkte ett[1261] kors i deras

viii. Talet war ſtälldt till mig.

1244 *Då […] beslut* ‖ Då det nu förhåller sig så, att ‖ KK Coll. 539.30.1: Är det nu så, att Syrjänerne kommit i ego af Samojedernes renar, så har detta utan twifwel skett till följe af Guds beslut.
1245 *såsom* ‖ KK Coll. 539.30.1: som
1246 *men […] afsigter.* ‖ KK Coll. 539.30.1: men Gud fogar allt efter sina afsigter.
1247 *tatariska trosläran* ‖ KK Coll. 539.30.1: Tatariska läran
1248 *genom […] dig* ‖ KK Coll. 539.30.1: genom ett lätt fattligt exempel förklara dig
1249 *bragt […] djefwulen* ‖ KK Coll. 539.30.1: wändt till godo det onda, Djefwulen
1250 *skapade jord* ‖ KK Coll. 539.30.1: skapade ~~sol, m[åne]~~ jord
1251 *alla stjernor* ‖ KK Coll. 539.30.1: stjernorna
1252 *gräset, djuren o. s. v.* ‖ KK Coll. 539.30.1: gräset och alla djuren.
1253 *djefvulen* ‖ KK Coll. 539.30.1: Djefvulen
1254 *försämra* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. förderfva ‖ 2. försämra
1255 *många gräs* ‖ KK Coll. 539.30.1: många <~~giftiga~~> gräs
1256 *fiskarna […] laken* ‖ KK Coll. 539.30.1: fiskarne laken och gäddan
1257 *englarne* ‖ KK Coll. 539.30.1: Englarne
1258 *togo […] göras.* ‖ KK Coll. 539.30.1: togo de dem, förde dem till Gud och frågade, hvad han befalte, att man med dem skulle göra.
1259 *dem* missing in the mscr, added in Castrén 1852b: 276
1260 *fiskarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: fiskarne
1261 *ett kors […] hufvuden* ‖ KK Coll. 539.30.1: <en> kors (Jag mins ej rätt, hvar korsen sades sitta. Härom bör man spörja någon sak-kännare) i deras hufvuden.

hufvuden, wälsignade han dem, så att de nu äro goda och för menniskan gagneliga. Hwad Gud sålunda välsignat, det höfwes menniskan[1262] icke att klandra, om äfven den[1263] onda skulle haft sin del i verket. Uppenbart hvi⟨s⟩lar Guds välsignelse 591 öfver wåra renhjordar, ty de tilltaga och förkofra sig med hvart[1264] år, samt utgöra wår förnämsta egendom. Frågar du nu, i[1265] hvilken afsigt Gud skän[k]t[1266] åt oss Samojedernas[1267] renar, så tro wi oss äfven kunna upplysa dig om denna sak. Förrän[1268] kolonisterna hade framträngt till tundrorna, lefde hela den[1269] Samojediska slägten i hednisk förvillelse och galenskap. Dessa menniskor offrade allenast för stammar, och nådens sol war för dem insvept i ett ogenomträngeligt töcken. De hade om gudomliga ting föga mera kännedom, än *hundar*[1270] och *fjällrackor*. Nästan lika oerfarna woro de i menskliga värf och förrättningar. De[1271] kände ej bruket af skjutgevär, saknade[1272] nät och ordentliga fiskbragder, förstodo ej att bewaka sina renar och ägde i allmänhet intet begrepp om en förnuftig hushållning. Derföre sände Gud Ryssar och Syrjäner ut på tundran, ⟨d⟩ 592 han sände dem tll läromestare åt Samojederna[1273] så väl i gudomliga som i menskliga ting. Det behagade honom att gifwa åt oss Samojedernas[1274] renar och låta dem

1262 *menniskan icke* ‖ KK Coll. 539.30.1: icke menniskan

1263 *den […] haft* ‖ KK Coll. 539.30.1: den onde hade

1264 *hvart år, samt* ‖ KK Coll. 539.30.1: hvart år ~~och ut[göra]~~ samt

1265 *i […] afsigt* ‖ <--> ‖ KK Coll. 539.30.1: till hvad ända

1266 *skänkt* ‖ Mscr: skänt, corrected in Castrén 1852b: 276

1267 *Samojedernas* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojedernes

1268 *Förrän […] gudomliga* ‖ KK Coll. 539.30.1: Förrän de Ryske kommo ~~ut~~ på tundran, lefde hela den Samojediska slägten i hednisk förwillelse och galenskap: offrande åt stumma Gudar, wår nådens sol svept för dem i en ogenomtränglig dimma. De ~~med ett ord~~: hade om Gudomliga

1269 *den* ‖ det

1270 *hundar och fjällrackor* ‖ KK Coll. 539.30.1: "*hundar* och *fjällrackor*"

1271 *De […] tundran,* ‖ KK Coll. 539.30.1: innehade ej konsten att förskaffa sitt uppehälle ur land och sjö, förstodo ej att bewaka sina renar, ~~och~~ e egde och ega i denna dag intet begrepp om en rätt och förnuftig hushållning m. m. Derföre sände Gud de Ryske ut i öknen,

1272 *saknade* ‖ innehade k[onsten]

1273 *Samojederna* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojederne

1274 *Samojedernas* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojedernes

sjelfva träda i lära hos oss. De[1275] äro[1276] nu wåra tjenare, men om de ordentligt tjena ut sin lärotid och derunder blifva[1277] goda, rättrogna christna, så skall Gud säkert upptaga dem i sin nåd, ty han wårdar sig om hvar och en, som förtröstar sig på honom."

En annan ibland rådets[1278] män yttrade sig i sådana ord:

"Margfaldig[1279] är menigheten, säger ordspråket, och detta gäller om[1280] alla folk, så väl christna,[1281] som hedningar. Sålunda[1282] gifwes det bland[1283] Samojederna många goda och ordentliga menniskor, bland Syrjänerna åter många bedragare och skälmar. Af detta slag äro i synnerhet många bland de Syrjäner, hvilka flacka[1284] kring tundrorna. De hafva tagit sin tillflykt till ödemarken, emedan de 593 här ostraffade kunna öfva[1285] sitt okynne. Men frågan är, om dessa wåldsverkare bringa mera skada åt Samojederna, än åt sjelfva Syrjänerna. Såsom sakerna nu stå, äro wi utan tvifvel de mest lidande. Samojedernas klagan är en följd af fordna lidanden. För[1286] det närwarande finnes hos dem föga att förtjena, och det[1287] är således naturligt, att hvar och en, som genom orättfärdighet will komma i besittning af annan mans egendom, helst anställer sin jagt i wåra

1275 *De* ‖ M
1276 *De äro [...] christna, så* ‖ KK Coll. 539.30.1: De äro nu wåra tjenare. Må de ~~nu~~ tjena ut sin läro-tid, må de upplysa sitt förstånd och förbättra sitt hjerta; så
1277 *blifva [...] christna* ‖ 1. ock förädla sitt sinne ‖ 2. blifva sanna christna
1278 *rådets* ‖ KK Coll. 539.30.1: Rådets
1279 *Margfaldig* ‖ KK Coll. 539.30.1: M<ån>gfalldig
1280 *om* ‖ så väl
1281 *christna, som hedningar* ‖ KK Coll. 539.30.1: Christna som Hedningar
1282 *Sålunda [...] sjelfva Syrjänerna.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Så gifves det ibland Samojederne många naturligen goda menniskor ~~och~~ samt ibland de Ishemske många bedragare och skälmar. Sådana äro onekligen de fleste bland våra med renar äflande bröder. De ~~sämsta~~ hafva tagit sin tillflykt till tundran, emedan de här ostraffadt kunna öfva sitt okynne. Men frågan är, om desse wåldswerkare bringa mera skada åt Samojederne, än åt sjelfve de Ishemske.
1283 *bland* ‖ ib[land]
1284 *flacka [...] tundrorna* ‖ 1. äflas med renar ‖ 2. äflas med renwård
1285 *öfva* ‖ fo
1286 *För [...] tjufnader.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Nu äro de utfattiga, hos dem finnes nästan intet att taga. Den som genom orättfärdighet will komma i besittning af annan mans egendom, vare han Samojed eller Syrjän, anställer naturligtwis hellst sin jagt i wåra rikare hjordar. Så har det ~~hänt~~ skett, att wi alla här församlade ~~hafwa~~ förlorat ett betydligt antal af våra renar, visserligen genom Samojeders, men ännu ~~långt~~ mera genom egna bröders tjufnader.
1287 *det [...] naturligt* ‖ derföre är det tyd[ligt]
1288 *har* ‖ <--->
1289 *årligen* ‖ for [förlorat]

rikare hjordar. Så har[1288] det äfwen skett, att wi alla här tillstädeswarande årligen[1289] förlorat ett betydligt antal renar, stundom genom Samojedernas, men oftare[1290] genom wåra egna bröders tjufnader. Långt ifrån att taga sådana personers försvar[1291] önska wi tvertom på[1292] det högsta, att de måtte öfverlemnas åt lagens hand. Hafva[1293] de engång blifvit bortjagade ifrån tundran, så upphöra af sig sjelft de stridigheter, som nu äga rum emellan Samojeder
594 och Syrjänerna. Då skola äfven Samojederna finna, att de[1294] af oss hafva en[1295] större fördel, än de nu wilja medgifva."

"Att[1296] wi kommit i besittning af Samojedernas renar", yttrade sig en tredje, "länder hela detta land till nytta och fördel. I Samojedernas hand hafva renarne städse warit en ofruktbar[1297] egendom, emedan deras lefnadsart är af en högst förwänd art. Den rike ligger alldeles[1298] overksam i sitt tält och samlar omkring sig fattiga anförwandter, hvilka tära på hans egendom, intill dess äfven han blir utarmad och måste lefva af sin nästas gunst. Hos[1299] detta folk finnes sålunda intet tillfälle till arbetsförtjenst. Wi deremot förskaffa medelst wåra hjordar arbete och näring åt flera hundrade Syrjäner och Samojeder. Wi använda dem att bereda sämsk, att[1300] sy

1290 *oftare* ‖ ännu ~
1291 *försvar […] att* ‖ KK Coll. 539.30.1: försvar, önska vi tvertom, att
1292 *på det högsta* ‖ af allt hj[erta]
1293 *Hafva […] medgifva."* KK Coll. 539.30.1: Hafva de en gång blifvit undanskaffade, så upphöra af sig sjelft de stridigheter, som nu ega rum på tundran".
1294 *de […] hafva* ‖ vi äro d[em]
1295 *en* ‖ <-->
1296 *"Att […] vilda land."* ‖ KK Coll. 539.30.1: "Här har", yttrade sig en tredje, "ännu ej warit fråga om den allmänna nyttan och fördelen deraf, att wi kommit i besittning af Samojedernes renar. Hos Samojederne är lefnadssättet af en egen, förwänd art. Den rike ~~sitter~~ ligger i sitt tält owerksam och bekymmerslös. Omkring honom församla sig fattiga anförwandter, lefvande på den rikes bekostnad, intill dess äfwen han blir utarmad och nödgas lefva ~~på~~ af andras gunst. Här finnes ~~de ingen~~ intet tillfälle till arbetsförtjenst. Wi deremot förskaffa medelst wåra hjordar uppehälle åt många hundrade Samojeder och Syrjäner. Wi anwända dem till att bereda sämsk, sy kläder, bewaka renar, ~~jaga, göra resor~~ göra resor[,] jaga, fiska o. m. d. Med renar forsla wi från Sibirien säd, fisk och andra nödwändighets-~~artic[lar]~~ varor. Wi besöka marknader och försälja här wår sämsk, renhudar, renhår, skinnplagg, ~~samt bringa~~ bringande på detta wis peningar till wårt fattiga ~~land~~ bygd. Wi med ett ord: förstå att anwända renarne oss sjelfve, Samojederne och hela landet till gagn, samt kunna blott medelst renar finna wår bergning i detta wilda land."
1297 *ofruktbar* ‖ högst ~
1298 *alldeles overksam* ‖ overksam
1299 *Hos* ‖ Här
1300 *att sy* ‖ sy
1301 *både […]* ‖ till fors [försäljning]

kläder både[1301] till wårt eget bruk och till försäljning, att bevaka våra hjordar, fiska[1302] och jaga. Med renar forsla ⟡ 595 wi ifrån Sibirien mjöl[1303], fisk och andra nödvändighetsvaror. Wi besöka marknader, försälja på dem sämsk, renhudar, renhår, skinnplagg m. m. och bringa på detta wis pen*n*ingar till wår fattiga bygd. Wi förstå, med ett ord, att använda renarna till[1304] allmänt gagn och kunna blott genom dem finna vår bergning i detta vilda land."[1305]

Några nya meningar läto ej höra sig i[1306] rådsförsamlingen, utan man diskuterade blott öfver de redan anförda och war allmänt ense derom, att 1) Syrjänerna[1307] och kolonisterna[1308] öfverhufvud bidragit samt fortfarande bidraga till Samojedernas bildning och förädling; att 2) Samojederna för det närwarande ej lida något betydligt intrång ifrån kolonisternas sida, utan tvertom hos dem erhålla arbetsförtjenst; och[1309] att 3) Syrjänerna endast med tillhjelp af sina renhjordar ⟡ 596 kunna uppehålla sig i dessa ofruktbara bygder. Taga wi nu äfven Samojederna till råds, så erkänna de wisserligen, att ibland de fremmande kolonisterna[1310] finnes mången redlig[1311] man, som är dem till nytta både i gudomliga och menskliga värf[1312]. Men öfverhufvud hysa de likwäl en stor förbittring emot dessa nykomlingar och lägga[1313] dem till last, att de genom stöld och bedrägeri[1314] tillegnat[1315] sig Samojedernas renar, ja till och med tagit deras barn och anhöriga i en babylonisk fångenskap, att de allt[1316] fortfarande

1302 *fiska och jaga* ‖ göra resor, jaga, fiska o. s. v.

1303 *mjöl* ‖ säd

1304 *till [...] gagn* ‖ 1. till gagn både för oss ‖ 2. till allmänt ‖ 3. både till eget ~~all[mänt]~~ och

1305 See also p. 667. The division of the Bol'šezemel'sk tundra had been made in 1803, and it left practically the southern parts of the tundra to the Komi. It has been estimated that the number of reindeer owned by the Nenets decreased from 150,000 to 15,000 from the late 18th century to the middle of the 19th century, and the number owned by the Komi grew from 10,000 to 124,000. The Nenets served the Komi as hired labour, mostly bound to their landlords through debt. There were over 50 chamois factories in the Iz'va region in the middle of the 19th century. Reindeer hides were also bought from Obdorsk during the annual journeys. Lehtonen 1994: 36, 44–48, 52–56. (TS)

1306 *i [...] allmänt* ‖ KK Coll. 539.30.1: i Rådsförsamlingen; man blott discuterade öfver de redan anförda och war, såsom det tycktes, allmänt

1307 *1) Syrjänerna [...] uppehålla* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1°) Syrjänerne samt öfwerhufvud colonisterne på tundran bidragit och fortfarande bidraga till Samojedernes bildning och förädling; 2do) att Samojederne för det närwarande ej lida något intrång af desse colonister, utan twertom hos dem erhålla arbetsförtjenst; 3°) att ~~hvar~~ Syrjänerne ej kunna förutan renar uppehålla

1308 *kolonisterna* ‖ de

1309 *och* ‖ a[tt]

1310 *kolonisterna [...] Samojediska landet* ‖ KK Coll. 539.30.1: Colonisterne finnes en och annan redlig man, nyttig för dem <i> både Gudomliga och menskliga ting. Dock tro de sig nu mera kunna umbära deras *religiösa* ledning, sedan de erhållit egna

förswåra deras uppehåll på tundran, i det de med sina talrika hjordar uppbeta renmossan, göra dem förfång i villdjursfänge, bedraga dem i handel, bestjäla dem på renar o. s. v. Derföre önska alla de[1317] Samojeder, som ännu äga större eller smärre renhjordar, ingen ting högre, än att de[1318] främmande kolonisterna måtte antingen alldeles fördrifvas ifrån tundran, eller åtminstone inskränkas innom wissa bestämda gränsor och ej, såsom fallet hitintills warit, 597 tillåtas att spela herrar öfwer hela det Samojediska landet.

Men låtom oss lemna den Samojediska politiken och fortsätta wår resa. Under den natt, som följde på nyss anförda samtal lugnade[1319] sig wädret och wi måste nu taga oss fram på det sätt, att fem personer med ett tåg drogo kajuken långsefter stranden. Sålunda uppnådde[1320] wi den stora bifloden *Ljomwa*[1321], 90 verst ifrån[1322] *Rögöwei*. Här blåste åter upp en gynnande wind, men då seglet skulle[1323] spännas, försummade man att ordentligt fastgöra tågen, och[1324] detta hade till påföljd, att mastträdet brast. Detta föranledde en dags uppehåll på stället, hvarunder en ny mast upprestes. Men[1325] med den brustna masten brast äfven wår lycka. Under tre[1326] påföljande dygn blåste en ihärdig motvind. Tillika 598 blef Uusa allt stridare och stridare,[1327] på ställen war den äfwen så torr, att kajuken, medan den drogs uppför floden[1328], ofta stötte på grund. Emellertid[1329] nådde wi efter stora ansträngningar d[en][1330] 27 Sept[ember][1331] wår första bestämmelse-ort[1332], som war en liten obebodd koja[1333] wid Uusa, omkring 40 verst ifrån Ural.[1334]

Uti denna trånga koja[1335] eller jurt nedsatte sig nu femton personer, för att wänta[1336]

kyrkor och prester samt låtit underwisa en och annan ~~ibla[nd]~~ af sina söner i de offentliga scholorna. Alla *werldsliga* göromål säga de sig ~~kunna~~ förstå att sköta utan främmande biträde. De tilltro sig att kunna jaga och fiska på egen hand samt säga sig besitta konsten att förfärdiga de flesta härtill erforderliga redskap. Deremot anföra de emot colonisterne i synnerhet emot Syrjänerne, att de dels röfvat, dels lurpassat deras renar, tagit deras barn och anhöriga i en Babylonisk fångenskap, att de fortfarande försvåra deras uppehåll på tundran, i det de med sina talrika hjordar uppbeta renmossan, göra dem förfång i ~~wildrens~~ willdjurs-fänge, ~~tillegna sig och förstöra deras~~ bedraga dem i handel, bestjäla dem på deras renar m. m. Beträffande Syrjänernes påstående, att de ej ~~kunna~~ utan renwård ~~lifl af~~ kunna lifnära sig, så är detta naturligtwis en sak, hvarom Samojederne föga bekymra sig. Wi åter äro af den mening, att Petschora med sina bifloder wore för Syrjänerne wida mera gagnelig, än tundran, om ~~de kunde låta förmå sig att äta~~ de endast wille utbyta sitt lätta skojare-lif emot landsmannens mödofullare yrken.

1311 *redlig* ‖ för dem
1312 *värf* ‖ h<->
1313 *lägga* ‖ förgi
1314 *bedrägeri* ‖ 1. ~ ‖ 2. all slags ~
1315 *tillegnat* ‖ icke bl[ott]
1316 *allt […]* ‖ förswåra deras
1317 *alla […] som* ‖ de
1318 *de* ‖ alla
1319 *lugnade […] drogo* ‖ KK Coll. 539.30.1: lugnade wädret, och wi togo oss nu fram på det sätt, att fem personer drogo
1320 *uppnådde* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. hjelpte wi oss fram till ‖ 2. uppnådde
1321 The River Lëmva discharges into the River Usa from the left (south) at N66°30′15″ E61°59′24″. (TS)

på winterns ankomst och sedermera uti ett och samma sällskap begifva sig till Sibirien. Af fruktan, att denna wäntan i en[1337] obeqväm, oren, osig, mörk, het och rökfull boning tilläfventyrs kunde[1338] blifva mig alltför lång, ärnade jag utan uppehåll till[1339] fots fortsätta[1340] min resa ända fram till Obdorsk[1341], men färden ansågs wara förenad med så många faror[1342] och wedermödor, att Syrjänerna ej[1343] gåfvo mig några följeslagare på wägen; förmenande sig ej vilja taga min möjliga ofärd[1344] 599
på sitt ansvar och sina samveten. Då[1345] jag sålunda fann mig nödsakad att qvarstadna, blef det mitt hufvudsakliga bekymmer att få hvarje dag till[1346] ända bragt. Att tänka på någon sysselsättning i kojan[1347] war icke möjligt, ty här kunde[1348] sjelfva Syrjänerna för rökens, osets och hettans skull icke[1349] dväljas om dagen. Utflygter[1350] i det fria woro åter mindre angenäma för det ewigt uthållande regnet, som den lika uthållande westanvinden medförde. Emellertid ströfwade[1351] jag flitigt omkring de[1352] ödsliga mossorna, aflägsnande mig stundom så långt ifrån min boning, att jag med möda återfann den. Nejden war rundt omkring en *tundra*, hvarmed[1353] man, såsom redan i det föregående blifvit anmärkt, rätteligen bör förstå ett *skoglöst* land, jorden[1354] i dess nakenhet. På[1355] en tundra kunna förekomma både höjder och
600 dalar, hedar och kärr, sjöar, floder m. m., men der saknas vegetation. Måhända skulle ett mikroskopiskt spejande öga äfven på tundran[1356] upptäcka en liten werld af alla[1357] slags lefvande skapelser, men för en vanlig betraktares blick framträda här endast låga videbuskar, den gråa renmossan, några grässlag och en[1358] mängd kryptogamiska vexter. Bland djur

1322 *ifrån* ‖ KK Coll. 539.30.1: från
1323 *skulle spännas* ‖ KK Coll. 539.30.1: spändes
1324 *och [...] brast* ‖ KK Coll. 539.30.1: hwilket hade den ~~olyckliga~~ påföljd, att mast-~~tåget~~ trädet brast ~~och wid fallet så när~~
1325 *Men med* ‖ KK Coll. 539.30.1: Med
1326 *tre [...] dygn* ‖ KK Coll. 539.30.1: tre dygn
1327 *stridare, [...] på grund* ‖ KK Coll. 539.30.1: stridare samt var på många ställen så ~~grund,~~ ~~tror~~ torr, att kajuken ofta stötte på grund
1328 *floden* ‖ elfwen
1329 *Emellertid* ‖ D[en]
1330 *den 27 Sept.* ‖ KK Coll. 539.30.1: den 27de September
1331 Old Style, cf. later.
1332 *bestämmelse-ort [...] sällskap* ‖ KK Coll. 539.30.1: bestämmelse-ort – en liten rökstuga vid Uusa, omkring 40 verst från foten af Ural. Här nedsatte sig femton personer att ~~afbida~~ wänta på winterns ankomst och sedan i ett sällskap
1333 *koja* ‖ rökstuga
1334 In the region where the Usa turns from the north to the west, west of the present-day village of Eleckij, N67°2′ E64°6′. (TS)
1335 *koja* ‖ stuga
1336 *wänta* ‖ afbida
1337 *en [...] boning* ‖ KK Coll. 539.30.1: en trång, mörk, het, osig, rökfull, oren boning
1338 *kunde* ‖ KK Coll. 539.30.1: skulle
1339 *till [...] fortsätta* ‖ fortsätta
1340 *fortsätta [...] färden* ‖ KK Coll. 539.30.1: fortsätta resan och på ett eller annat vis hjelpa mig fram till Obdorsk; men ~~resan~~ färden
1341 Today, Salexard at N66°32′27″ E66°34′49″. (TS)
1342 *faror [...] förmenande sig* ‖ KK Coll. 539.30.1: faror, wedermödor och omöjligheter, att ~~ingen lät ingen wille blifwa mig~~ ~~ingen lät~~ Syrjänerne

varseblir man utom[1359] renen endast vargar, räfwar, fjällrackor, korpar, kråkor, ugglor samt en oerhörd myckenhet af råttor och möss.[1360] Den[1361] som erfarit den dystra tomhet, som herrskar på tundran, torde ej förundra sig öfver den egna föreställning hos Samojederna, att dödens gud thronar ofwan jord, men att de elyseiska fälten äro belägna i underjordens sköte. I[1362] enlighet med denna föreställning begrafva de vanligen sina döda ofvan jord, och[1363] låta
601 Tadibernas mörka andar sväfva deröfver i nattens dunkel, men förtälja deremot, att djupt in i jorden bor ett godt[1364] och lyckligt folk, som de benämnna *Siirtjei*, ett folk, som lefver i rik besittning af mammuth-djur – dess renar – af bäfrar, soblar, silfver och guld.[1365]

Här erinras jag om en öfverraskning, som[1366] en gång vederfors mig under mina ensliga promenader[1367] på den nu ifrågawarande tundran. Wid ett plötsligt inträffande owäder nödgades jag söka mig en[1368] tillflygt[1369] under ett wid elfstranden[1370] stående träd. Ej[1371] långt ifrån trädet varseblef jag en anstalt, som wäckte både min förwåning och nyfikenhet. Anstalten bestod uti[1372] en fyrkantig kista af vidpass[1373] tre alnars längd och en alns bredd. Kistan war timrad[1374] af grofva, ojemnade stockar, uppstyltad[1375] på några stol-
602 par och betäckt med tvenne stockhwarf[1376]. Utan betänkande[1377] företog jag en undersökning af kistans innehåll[1378], lösryckte först twenne–öfver[1379] kistan löpande tvärstänger, wältrade sedan åsido de stockar, som tjenade till en slags lock eller betäckning af kistan. Sedan dessa hinder blifvit undanrö[jd]a[1380], låg för mitt öga ett[1381] vidrigt antiqvarium – ett stinkande mennisko-lik.[1382]

hwarken gåfwo mig renar eller beledsagare, föregifwande sig

1343 *ej [...] följeslagare* ‖ hwarken gåfvo mig renar eller följeslagare

1344 *ofärd* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. död ‖ 2. ofärd

1345 *Då [...] nödsakad* ‖ KK Coll. 539.30.1: Sålunda nödsakad

1346 *till [...] bragt* ‖ KK Coll. 539.30.1: till ända

1347 *kojan* ‖ KK Coll. 539.30.1: stugan

1348 *kunde [...] Syrjänerna* ‖ KK Coll. 539.30.1: kunde ~~icke~~ sjelfwa Syrjänerne

1349 *icke [...] dagen* ‖ KK Coll. 539.30.1: ej dwäljas under dagarne

1350 *Utflygter [...] fria* ‖ KK Coll. 539.30.1: Excursioner ut i det fria

1351 *ströfwade [...] att jag* ‖ KK Coll. 539.30.1: ströfvade jag mest ~~på tundrorna~~ på de ödsliga mossorna, aflägsnande mig stundom så långt ~~från stugan, att jag knappt på öde~~ från stugan, att jag

1352 *de [...] mossorna* ‖ tundrorna

1353 *hvarmed [...] förstå* ‖ KK Coll. 539.30.1: hvarmed man rätteligen förstår

1354 *land, jorden* ‖ land. På

1355 *På [...] förtälja* ‖ KK Coll. 539.30.1: På en tundra förekomma sjöar, floder, smärre höjder, hedar, kärr; ~~här~~ der saknas blott ~~en lefvande~~ vegetation. Måhända skulle ett mikroskopiskt spejande öga äfwen här ~~k[unna]~~ upptäcka en ~~flägt af lif~~ liten werld af lefvande ~~gestalter~~ skapelser, men för en wanlig betraktare-blick framträda endast låga, mörka wide-buskar, den gråa renmossan, några grässlag och cryptogamiska vexter. Bland djur~~slag~~ warsnar man ~~på en ren~~ utom renen ~~endast~~ blott vargar, räfvar, fjällrackor, råttor och möss, korpar, kråkor, ugglor. – Hwem som erfarit den djupa ~~stra~~ tomhet, som herrskar ~~öfwer detta sorgens land~~ på en Samojedisk tundra, han

förundrar sig ej öfwer det egna föreställnings-sätt hos Samojederne, att de låta dödens Gud throna ofwan jord, men försätta de ~~E~~ elyseiska fälten i underjordens djupaste sköte. Till följe af denna föreställning begrafwa de sina döda ofwan jord och låta Tadibernes andar sväfwa deröfwer i nattens mörker, men ~~deremot förtälja~~

1356 *tundran upptäcka* ‖ en tundra kunna upptäcka

1357 *alla slags* ‖ lefvande

1358 *en mängd […]* ‖ kryptogamer

1359 *utom* ‖ här ~

1360 A small range of different species and adaptation to cold conditions are typical of tundra fauna as a whole. Семенов – Белов 2015: 260–262. (TS)

1361 *Den som […]* ‖ 1. Efter att häfwa ‖ 2. Hwem

1362 *I […] denna* ‖ På grund af en sådan

1363 *och* ‖ men

1364 *godt* ‖ 1. go[dt] ‖ 2. rikt

1365 The Tundra Nenets word *сухитя*, in western dialects *сиртя*, refers to beings from the sphere of beliefs, tales about which are still being told in the 21st century. The *sixirtja* tales consist of international motifs and resemble, e. g., Finnish tales of gnomes (*maahiset*) or Saami *gufhttar* folklore. In them, people are in interaction with *sixirtjas* dwelling under the earth and possessing great wealth and supernatural powers. In addition to crystallized *sixirtja* tales there are many personal narratives or memorates. The tradition consists typically of both the tradition of beliefs and historical narratives, because of which the Nenets have combined, e.g., archaeological finds with *sixirtjas*. Therefore, some Russian archaeologists have called the Palaeo-Eurasian peoples *sixirtjas*, which has led to confusion between folk tradition and archaeological data. Lukin 2011: 170–194. (KL)

1366 *som […] vederfors* ‖ KK Coll. 539.30.1: som wederfors mig någon gång

1367 *promenader […] tundran* ‖ KK Coll. 539.30.1: wandringar på tundran

1368 *en tillflygt* ‖ 1. tillflygt under en häftig skur ‖ 2. ett skygd emot de

1369 *tillflygt* ‖ KK Coll. 539.30.1; tillflykt

1370 *elfstranden* ‖ KK Coll. 539.30.1: elfs-stranden

1371 *Ej […] trädet* ‖ KK Coll. 539.30.1: Wid trädet

1372 *Anstalten […] uti* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. Anstalten utgjordes af ‖ 2. Anstalten war ‖ 3. Anstalten bestod i

1373 *vidpass tre* ‖ KK Coll. 539.30.1: tre

1374 *timrad* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. tillredd ‖ 2. timrad

1375 *uppstyltad […] betäckt* ‖ KK Coll. 539.30.1: väl omstyltad och betäckt

1376 *stockhwarf* ‖ KK Coll. 539.30.1: stockwarf

1377 *betänkande* ‖ KK Coll. 539.30.1: betänklighet

1378 *innehåll […] lock* ‖ KK Coll. 539.30.1: innehåll – lösryckte ~~ett~~ först tvenne öfver kistlocket

löpande twärstänger, som voro i förening med styltorna å wid hvardera ändan af kistan, wältrade sedan å sido stockarne, som tjenade till lock

1379 *öfver […] wältrade* ‖ tvers öfver kistlocket löpande tver-stänger och undanvältrade

1380 *undanröjda* ‖ Mscr: undanrödja, corrected in Castrén 1852b: 281

1381 *ett […] antiqvarium* ‖ KK Coll. 539.30.1: ett sällsamt antiquarium

1382 Burials on the surface of earth have been common in the tundra, where the permafrost makes it impossible or at least difficult to dig. Гемуев & al. 2005: 464–467 with pictures of Nenets graves. (TS)

1383 *Hvad […] dårhus.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Emellertid blef min belägenhet i stugan med hvarje dag allt mera plågsam och bekymmerfull. Genom det dagliga umgänget förlorade mitt rese[-] sällskap efterhand all aktning för min utländska wälborenhet ~~och~~ samt började öfverlåta sig åt fylleri och ett lastfullt lefverne. Med någon fallenhet för humor kan ett nyktert sinne en och annan gång muntra sig wid åskådandet af de ~~bachana~~[~~liska~~] komiska scener, som ovilkorligen alltid skola erbjuda sig i en Bachanalisk krets, men i längden blir detta spectakel hemskt och olideligt. Ty den dram, som uppföres i en krog, är ingen annan än den, som ageras i ett dårhus.

1384 *mera* ‖ ~ och mera

1385 *ett* ‖ d

1386 *Någon gång* ‖ Men någon f<---->

1387 *med* ‖ ett

1388 *nästan […] förefalla* ‖ alltid skola erbjuda sig

1389 *odrägligt. Den* ‖ odrägligt, ty den

1390 *[…] vanvett.* ‖ KK Coll. 539.30.1 & Hf. Mbl.: ~ Man anser fylleriet för en lastfull *vana*, som härrör af dålig uppfostran, onda föredömen, olyckliga lefnads-förhållanden o. m. d. Hos Samojeder och andra råare folk är lusten att berusa sig en af de starkaste naturdrifter, ~~hvi~~ en drift, som alldeles oberoende af wanan delas i nästan lika hög grad af alla, utan afseende på ålder och kön. Märkwärdigt, att en sådan, blott till wanwett ledande drift skall wara nedlagd i mennisko-naturen!

1391 *I […] vintern* ‖ KK Coll. 539.30.1: Omsider inträdde wintern

1392 *Syrjänernas renhjordar* ‖ KK Coll. 539.30.1: Renarne

1393 *för* ‖ KK Coll. 539.30.1: till

1394 *fördelade i* ‖ KK Coll. 539.30.1: fördelade <~~---~~> i

1395 Ru. *арɛuш* (TaS)

1396 *Med […] utom släden.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Med *arjish* förstår man antalet af slädar, som en person för efter sig – en sammanhängande karawan. Hwarje af de i karawanen befintliga slädar drages vanligen af twenne renar. Hwardera renen fastbindes medelst en grimma wid föregående släde samt tvingas härigenom att åtfölja karavanen. De öfriga ~~wid~~ för ett renspann oumbärliga redskapen äro: *oket*, som består i en rem,

☞

kastad öfver renens nacke, samt en för begge renarne gemensam *dragrem*, hvilken löper fritt emellan medarne och med sina begge ändar är fästad vid oket midt under renens framben. Körarens renar, hvilka äro 3–4 till antalet, förses dessutom med bukgördlar, som uppehålla dragremmen och hindra den, att wid de lösa oroliga svängningar komma undan benen. Ifrån bukgördeln löpa remmar, medelst hvilka renarne äro fastbundna vid hvarandra. Körrenarne styras med en töm, fästad wid hufvudet af den yttersta renen på venstra sidan. De bångstyrige twingas till lydnad med spetsen af en lång stör, kallad af Samojederne *hariej*, wid hvars ena ända alltid finnes ett spjut. – Ren-slädarne äro wanligen höga, för att ej samla snö under sig och sommartiden icke möta hinder af tufvorna på de ojemna tundrorna. Af sådan anledning finnas också inga medorna sammanhållande band. Dragslädarne äro långa, körarens släde deremot så kort, att ~~knappt~~ endast tvenne personer ~~k[unna]~~ få rum deri. Köraren sitter alltid med ryggen wänd åt höger och fötter hängande utom släden.

1397 *en [...] mindre* ‖ 1. ett antal ‖ 2. en liten, sammanhängande

1398 *består* ‖ skötes af en enda person och ~

1399 *arjishen* ‖ karavanen

1400 *denna* ‖ en sådan karavan

1401 In the margin here there is note struck out by Castrén: Obs. I Tidn. <-----> en beskr[ifning] af slädan.

1402 *tvärn* ‖ Mscr: tvära, corrected in Castrén 1852b: 282

1403 *arjishen* ‖ KK Coll. 539.30.1: karawanen

1404 *dragsläde [...] jag dock* ‖ KK Coll. 539.30.1: dragsläde, ~~hwarest~~ deri jag fritt kunde se både höger och

Hvad[1383] min wistelse i den trånga Syrjän-kojan beträffar, så blef den med hvarje dag allt mera[1384] plågsam och olidelig. Genom det dagliga umgänget förlorade mitt res-sällskap efterhand all respekt för min utländska wälborenhet och började öfverlåta sig åt ett[1385] omåttligt fylleri. Någon[1386] gång kan man wäl med[1387] nyktert sinne roa sig åt de komiska
603 scener, som näst[1388] alltid förefalla i en bachanalisk krets; men i längden blir detta spektakel hemskt och odrägligt.[1389] Den dram, som uppföres på en krog, är i det hela ingen annan än den, som ses i ett dårhus. Berusningen är blott en öfvergående paroxysm af vanvett.[1390]

I[1391] slutet af Oktober (g[ammal] st[il]) inträdde ändteligen vintern, den i en lång månads tid efterlängtade vintern. Syrjänernas[1392] renhjordar anlände och man började göra tillrustningar för[1393] resan. I en hast bildades en karavan af 150 slädar, hvilka blefvo fördelade[1394] i 15 så kallade *arjisher*[1395]. Med[1396] *arjish* förstår man en[1397] sammanhängande, mindre karavan, som består[1398] af vidpass tio slädar. Hwar och en af dessa slädar drages vanligen af tvenne renar, hvilka medelst en grimma äro fastbundna vid näst föregående släde och sålun-
604 da tvingas att åtfölja *arjishen*[1399]. I spetsen för denna[1400] åker alltid en person, sittande i en lätt släde[1401], som drages af 3–4 renar. En sådan släde äger så korta dimensioner, att köraren alltid måste sitta deri på tvär[n][1402], med ryggen vänd till höger och fötterna hängande utom släden. Emedan detta sätt att färdas är både obeqvämt och i längden mycket uttröttande, lät jag fastbinda mina renar wid arjishen[1403] och instufvade mig i en vanlig dragsläde[1404],

der jag kunde intaga en halft liggande ſtällning och ſkåda både åt[1405] höger och åt venſter. Den förſta dagen hade jag dock intet att bemärka, emedan wi förſt på[1406] aftonen kommo oss till wägs[1407] och innan kort nödgades uppslå wåra tvenne tält. Tillgången[1408] härwid är följande. Man uppreser förſt twenne ſtänger, hvilka i öfra ändan äro sammanfäſtade medelſt en lycka. Genom denna lycka inskjutas sedan åt-
605 skilliga lösa ſtänger, som[1409] med sin nedra ända nedſtötas[1410] i marken och bilda en efter tältets beskaffenhet afpassad större eller mindre periferi. Omkring dessa ſtänger dragas[1411] dubbla wäggar, som beſtå af sammansydda renhudar och utgöra fyra skilda afdelningar. Wäggarna omsnöras ſtarkt och under[1412] owäder fordrar försigtigheten, att hela[1413] tältet faſtbindes antingen wid[1414] ett närſtående träd eller en laſtsläde, emedan wädret lätteligen bortför hela huset. På[1415] inre sidan om tältet betäckes marken med bräder, qviſtar eller mattor[1416] och renhudar. Härden beſtår af ett jernspjäll[1417], och deröfver löpa twenne wid tältwäggen[1418] faſtbundna ſtänger, ifrån[1419] hvilka grytorna nedhänga. Dock är kokningen ej någon hufwudsak på tundran. Icke[1420] allenaſt
606 Samojeder utan äfven Ryſſar och Syrjäner äro wana att förtära[1421] rå fisk och rått kött. Äfven[1422] många bildade personer begagna sig här af rå spis, i synnerhet af frusen fisk, anseende den för ett verksamt preservativ[1423] emot skorbutiska sjukdomar. Huru ock härmed må förhålla sig, så tvingas menniskan af det vanliga lefnadssättet på tundrorna att vänja sig vid rå föda. Det händer ofta att man på flere dygn antingen ej finner bränsle eller för ovädrets skull icke[1424] kan uppslå sitt tält; ja äfven under

venster om mig. Första dagen var dock

1405 *åt* ‖ hoge [höger]
1406 *på* ‖ KK Coll. 539.30.1: emot
1407 *wägs* ‖ KK Coll. 539.30.1: väga
1408 *Tillgången [...] owäder* ‖ KK Coll. 539.30.1: Härwid tillgår på följande sätt: Man uppreser twenne stänger, sammanfogade i öfra ändan medelst en lycka, hvarigenom inskjutes ett antal lösa stänger, bildande vid marken en efter tältets storlek större eller mindre omkrets. Omkring stängerna dragas dubbla wäggar af renhud, hvilka utgöra fyra skilda afdelningar. Hwarje wägg omsnöres starkt och wid owäder
1409 *som* ‖ 1. hvi[lka] ‖ 2. som fas [fästas]
1410 *nedstötas* ‖ instötas
1411 *dragas* ‖ ~ nu
1412 *under* ‖ wid
1413 *hela* ‖ KK Coll. 539.30.1: sjelfwa
1414 *fastbindes [...] wid* ‖ KK Coll. 539.30.1: fastbindes wid
1415 *På [...] tältet* ‖ KK Coll. 539.30.1: Invändigt
1416 *mattor och* ‖ KK Coll. 539.30.1: mattor, samt
1417 *jernspjäll [...] tundran.* ‖ KK Coll. 539.30.1: jernspjell. Deröfver löpa twenne wid wäggen fastbundna stänger, hvarur grytorna nedhänga. Dock ~~utgör~~ är kokningen ~~icke~~ ej någon wäsendtlig sak på tundran.
1418 *tältwäggen [...] stänger* ‖ 1. sjelfva tältstängerna fastbundna grytor ‖ 2. sjelfva tältwag [tältwäggen]
1419 *ifrån hvilka* ‖ hvarur
1420 *Icke* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. Ej ‖ 2. Icke
1421 *förtära* ‖ KK Coll. 539.30.1: äta
1422 From here to the words *de klokares tal* the clean copy of the mscr is by Natalia Castrén.
1423 *preservativ* ‖ KK Coll. 539.30.1: præservativ
1424 *icke* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. ej ‖ 2. icke

vanliga förhållanden hinner man på resan[1425] alldrig anordna den så nödvändiga middagsmåltiden. Derföre plägar enhvar föra med i släden ett stycke rått kött eller helst en renstrupe, som han förtär, då lusten påkommer. Emellertid underlåter man ej att hvarje morgon och afton ställa grytan öfver elden, då förhållandena det medgifva. – Är nu tältet uppslaget och qvällsvarden i antagande, så smyger sig den ena efter den andra sakteligen in i tältet, söker sig en behaglig plats kring härden och sitter
607 med förnöjdt sinne vid den ljuft ångande grytan. Dock visar sig i vår brokiga krets en stor olikhet i sättet, hvarpå enhvar njuter af sin varelse. Ryssen sjunger glada visor, skämtar, gycklar och skalkas. Syrjänen läser böner, berättar legender och moraliserar. Samojeden sitter stilla och lyssnar uppmärksamt till de klokares tal. Blott[1426] en enda individ af sistnämnda slägte låter stundom höra af sig. Han hålles af Syrjänerna för en dåre, men hans dårskap består allenast deri, att[1427] han[1428] ler åt allt och med skämtets vapen afspisar hvarje förebråelse, hvarje förolämpning, ja till och med kamraternas hån och begabbelse.[1429] Att han visst icke war en dåre, derom öfvertygades[1430] jag fullkomligt wid wårt första lägerställe, hvarest följande händelse tilldrog sig. Sedan qwällswar-
608 den war slutad, hade man gerna velat skänka öfwerlefvorna af måltiden åt Samojeden, men då han[1431] icke bar korstecknet om halsen, fruktade man, att [han][1432] skulle orena faten och dymedelst öfverföra sin hedniska syndasmitta[1433] på de frälsta själarna[1434] Medan sällskapet satt i oro[1435] och bekymmer öfver denna vigtiga punkt, antog Samojeden en bedröfwad, halft[1436] gråtande uppsyn, fattade i en

1425 *resan* ‖ KK Coll. 539.30.1: resor
1426 From here until mscr p. 609 the clean copy has been written by Castrén himself.
1427 *deri […] gerna velat* ‖ KK Coll. 539.30.1: deri, att han begabbar begabbelsen. I det Samojediska folklynnet ligger ett drag, som i brist på tjenligare uttryck kunde benämnas: krånglighet, inbundenhet, lakonism. Huru fredligt man äfven må umgås med Samojeden, så menar han dock, att man ovilkorligen vill träda honom på lifvet. Han söker derföre hålla sig på en viss distans, tager en bister uppsyn, är mycket fåordig och inlåter sig alldrig i bestämda svaromål. Wid en något mera framskriden förståndsodling utvecklar sig ~~här-ur~~ ur detta national-drag den skarpaste humor – de allwarsamma minerna falla bort och det inbundna lynnet döljer sig nu bakom skämtets udd. Hos wår för dåre allmänt ansedda Samojed hade humorn urartat till satir, men han använde den endast till sjelf-försvar. Att just detta satiriska lynne hos de allwarsamma Syrjänerne ådragit Samojeden epithetet *dåre*, derom öfwertygades jag redan wid wårt första lägerställe. Sedan agapen blifvit slutad, ~~vil[le]~~ hade man velat
1428 *han […] allt* ‖ skrattar åt allt
1429 *[…] begabbelse.* ‖ 1. ~ På detta sätt skämtsamma lynne aflade han ‖ 2. ~ Bland hans skämtsamma ‖ 3. ~ Men
1430 *öfvertygades* ‖ öfvertyges
1431 *han* ‖ KK Coll. 539.30.1: personen
1432 The word *han* is missing in the mscr, but added in Castrén 1852b: 284.
1433 *syndasmitta* ‖ KK Coll. 539.30.1: synda-smitta
1434 *själarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: själarne

närliggande isbit och började med ſtor ifver rentwå sin menlösa tunga. Man tog detta för vansinne, men demonſtrationen hade likwäl den verkan, att ett fat genaſt framsattes för Samojeden. Emellertid[1437] började den heligaſte bland Syrjänerna genaſt preservera[1438] sig emot smittan med en rödskrifven bön[1439], som han uppläſte ur en rysk bönebok[1440]. Under läsningen varseblef han i[1441] marginalet orden ”Chriſti påsk”. Erinrande sig den snart föreſtående tunga faſtetiden[1442], afbröt han genaſt läsningen och slängde boken ifrån sig under
609 utropet: ”drag för tusan d[jefvula]r”. Troligen ansåg han sig likwäl nu wara skyddad mot all smitta och lade sig förtröſtansfullt till hvila. Vi[1443] öfriga följde[1444] hans föredöme. – Natten åtföljdes af en herrlig morgon. Enligt min ringa insigt i himmelska och jordiska ting har den höga Norden intet skönare att erbjuda, än en ſtjärnklar[1445] höſtmorgon, då marken är betäckt med snö, men skogen ännu mörk och isarna[1446] blanka, då luften är ren[1447] och lätt, som lättaſte ether, då ingen vindflägt, ingen fågel, intet ljud ſtör naturens djupa tyſtnad.[1448]

Hwad[1449] wår resa beträffar, så försiggick den så långsamt, som det allenaſt är möjligt uti Samojedernas land. På de fyra förſta dagarna[1450] (25–28 Oktob[er][1451]) tillryggalade wi sammanräknadt wid pass 40 verſt, men nådde ännu icke Ural, emedan man, för att äga en lämplig passage[1452] öfver berget, nödgades göra en betydlig omväg. Härpå inträffade en blida, som höll[1453] oss ſtilla i två dagars tid. Den 31 Oktober satte vi oss åter i rörelse och öfverforo på dagen *Kötschpel*[1454], en af Uusas många bifloder. Här såg jag de ſiſta granarna[1455] på veſtra sidan af Ural; videbusken blef

1435 *oro och bekymmer* ‖ KK Coll. 539.30.1: bekymmer och djup oro
1436 *halft* ‖ KK Coll. 539.30.1: nästan
1437 *Emellertid* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. Emellertid ‖ 2. Icke desto mindre
1438 *preservera* ‖ KK Coll. 539.30.1: præservera
1439 *bön […] bönebok.* ‖ KK Coll. 539.30.1: bön.
1440 *bönebok* ‖ kalender
1441 *i marginalet […] påsk”* ‖ KK Coll. 539.30.1: wid ~~sidan af bönen~~ margo orden Пасха Христова (Christi Påsk)
1442 *fastetiden […] lade* ‖ KK Coll. 539.30.1: faste-tiden, upprepade han orden: ”Christi Påsk” och tilllade medwetslöst: ”Ach tusende D[jefvula]r.” Emellertid ansåg han sig nu vara wäl bergad och lade
1443 *Vi* ‖ KK Coll. 539.30.1: De
1444 *följde* ‖ ~ snart
1445 *stjärnklar höstmorgon* ‖ KK Coll. 539.30.1: stjernklar höst-morgon
1446 *isarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: isarne
1447 *ren och lätt* ‖ lätt och ren
1448 *tystnad.* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~ Hur qwäder ej Nordens Skalder om detta?
1449 *Hwad […] land.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Wår resa gick för sig så makligt, som det allenast i detta land är möjligt.
1450 *dagarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: dagarne
1451 *Oktob.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Oktober [Old Style]
1452 *passage öfver* ‖ KK Coll. 539.30.1: öfwerfarts-punkt af
1453 From here to the words *granar och lärkträd* (mscr p. 612) the clean copy is written in Natalia Castrén’s hand.
1454 The River Këč'-Pel' discharges into the River Usa from the left at 452 km from its mouth. (TS)

nu det allrådande trädslaget. Emot aftonen lägrade vi oss vid foten af Ural; under natten uppstod ett regn som fortfor i tvenne dygn och hindrade oss att fortsätta resan. Den 3 November helsades vi åter ⟡ 610 ⟡ af en klar, lugn morgon. Nu såg jag för första gången Ural i dess fulla prakt – omstrålad[1456] af stjernors glans, som belyste de våglika, skyhöga topparne. Stolt hof ur midten "Urals Furste"[ix] sin hvita hjessa och tallösa stjernor hängde deröfver.[1457] Deras skimrande sken göt sig, lik en ande, öfver Furstens anlete och gaf lif åt de stelnade dragen. "Du ser att fursten är mild i dag, men han kan ock taga sig en annan uppsyn," sade den förrberörde[1458] Samojeden, som oförmärkt smugit sig till min sida. Härpå förtäljde han om de mäktiga stormar, som rasa på Ural, slungande stenar och hela klippor utför berget. Han berättade att många bland hans bröder i storm och oväder tillsatt lifvet vid öfverfarten af Ural. Så fruktad är Urals Furste af Samojederna[1459], att de alldrig våga inträda färden öfver berget, utan att förut hafva hvilat sina renar någon dag under bergsfoten. Med friska renar öfverfares berget på en dag. Till öfverfartsställen tjena åtskilliga bergpass ⟡ 611 ⟡ eller så kallade "portar," genom hvilka bergssträckningen ofta afbrytes. Passen bestå af mer och mindre vidsträckta åsar, hvilka ega en ganska betydlig höjd, fastän de, från afstånd sedda, likna låga dälder.[1460] Vår färd gick öfver den ås, som man nu ärnar genombryta med en kanal, för att med hvarannan förena tvenne floder, hvilka[1461] taga sin upprinnelse

ix. Samojederna kalla Ural *Pae*, sten, och högsta toppen i hvarje bergssträckning benämnes vanligen *Pae jieru*, Urals Furste eller Herre.

1455 *granarna* ‖ KK Coll. 539.30.1: granarne

1456 *omstrålad* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. omstrålad ‖ 2. höljd ‖ 3. omstrålad

1457 Castrén most probably means the 1,235-metre high top at N66°56′42″ E65°23′35″. North of it, at N66°58′30″ E65°35′23″, there is a lower pass, through which the Urals could be crossed. Even today the northern railway between European Russia and Siberia uses the same pass. (TS)

Пэ' ерв, 'guardian spirit of the Urals'. According to other information, the highest mountain top of the Northern Urals is called *Пэ' мал' хада* ('The grandmother of Urals' head') or *Минисэй*. Lehtisalo 1924: 106–107; Головнёв 1995: 491–492; Лар 2003: 107–108. (KL)

1458 *förrberörde* ‖ KK Coll. 539.30.1: förberörda

1459 *Samojederna* ‖ KK Coll. 539.30.1: Samojederne

1460 Castrén is standing at the pass at ca. N67°0′ E65°25′. (TS)

1461 *hvilka* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. som ‖ 2. hvilka

1462 The River Elec joins the River Usa at N67°2′47″ E64°5′22″. (TS)

1463 *Пад яха*, 'Sack river', an established Tundra Nenets name for the River Sob'. (TaS)

The westernmost point of the headwaters of the River Sob' (Ru.)/ Padjaxa (Nenets) is in the Ural mountains near the present-day village of Poljarnyj Ural at N67°0′43″ E65°6′59″ from where the distance to a lake from which a tributary of the River Elec begins is only about 1.5 km, although it is ca. 10 km to the Elec itself. The River Sob' reaches the Ob' at N66°19′9″ E66°8′49″. (TS)

1464 *vore* ‖ KK Coll. 539.30.1: war – Changed by the editor of Hf. Mbl.

1465 *produkter* ‖ KK Coll. 539.30.1: producter

på åsen och utfalla den ena *Jielets* i Uusa[1462], den andra i Obs biflod *Padjaha* eller *Sob*[1463]. Meningen vore[1464] att bilda en segelled emellan Ob och Petschora samt öfver Pustosersk bringa utomlands nordiska produkter[1465]. Om detta företag en gång realiseras[1466], så kommer det ovillkorligen att utöfva det största inflytande på landets kultur[1467] och de vilda invånarnes hyfsning.

Lyckligt och skyndsamt gick vår resa genom bergpasset, men knappt hade vi hunnit sänka oss utför åsen, förrän ett stormväder upphof sig från vester, som till och med på den östra, vindfria sidan af berget var så häftigt att vi med yttersta möda fingo våra tält upprest[a].
612 Under natten lugnade sig vädret så vida, att vi åter följande dag (d. 4 November)[1468] kunde fortsätta resan. Vi färdades nu i sydostlig[1469] riktning, långsefter högra stranden af den Sobska floden[1470], genom en nejd, som var mycket ojemn och[1471] tätt bevuxen med granar och lärkträd.[1472] Efter[1473] trenne dagars långsam och mödofull färd[1474] i denna skogsbygd lemnade wi floden Sob åt höger och befunno[1475] oss snart på en widsträckt tundra, färdades halftannat dygn på tundran och nådde så en höjd, derifrån[1476] *Ob* omsider lät se sig med sina talrika vikar[1477], holmar och grenar.[1478] Emedan floden[1479] ännu icke hade lagt sig, slogo wi läger på[1480] höjden och utskickade några personer för att uppsöka Ostjakiska jurt och söka förskaffa oss en båt, hvarmed jag[1481] kunde komma öfver elfven. De utskickade återvände emot aftonen med det besked, att de wäl funnit några jurt, men Ostjakerna hade wägrat att beledsaga mig öfver elfven, under fö-
613 rewändning, att de ej ägde någon båt. Af

1466 *realiseras* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~~att~~ realiseras
1467 *kultur* ‖ KK Coll. 539.30.1: cultur
1468 Old style.
1469 *sydostlig* ‖ KK Coll. 539.30.1: sydöstlig
1470 *floden [...] var* ‖ KK Coll. 539.30.1: floden. Nejden var
1471 *och* ‖ samt
1472 *[...] lärkträd.* ‖ KK Coll. 539.30.1: ~ Sistnämnda trädslag anträffas ymnigt på denna sidan af Ural, men invid sjelfva berget ligga de flesta ~~af detta trädslag~~ kullslagna af stormen. Lärkträdet är ett resligt träd, men af ringa fasthet, granen besitter en seghet, som trottsar sjelfwa Urals pustar, fastän hon är dwerg jemförelsevis med lärkträdet.

Castrén means Siberian larch (*Larix sibirica*). (TS)
1473 From here to mscr p. 615 the clean copy is by Castrén.
1474 *färd [...] Sob åt* ‖ KK Coll. 539.30.1: färd utefter Sob lemnade wi floden åt
1475 *befunno* ‖ anlände
1476 *derifrån* ‖ KK Coll. 539.30.1: hvarifrån
1477 *sina [...] vikar* ‖ KK Coll. 539.30.1: alla sina wikar
1478 Castrén reached the Ob' somewhere in the region of present-day Labytnangi, opposite Obdorsk (Salexard) at N66°39′ E66°24′. (TS)
1479 *floden* ‖ KK Coll. 539.30.1: elfven
1480 *på [...] förewändning, att* ‖ KK Coll. 539.30.1: på höjden. Några personer utskickades för att uppsöka Ostjakiska jurtor samt förskaffa mig en båt och följeslagare öfwer elfwen. De utskickade återwände emot aftonen med den underrättelse, att de väl funnit några jurtor, men Ostjakerne hade wägrat föra mig öfver elfven, föregifvande såsom orsak till sin vägran, att
1481 *jag* ‖ wi

fruktan, att Ostjakerna[1482] under natten kunde taga till flykten, lät jag nu[1483] förespänna fyra renar och begaf[1484] mig i egen person till en af jurtorna. Wid mitt inträde i rummet mötte mig en åldrig man med den wälkomst-helsning[1485], att jag kunde förfoga mig tillbaka samma wäg, som jag kommit. Långt ifrån att låta afskräcka mig af denna helsning[1486] bragte jag tvertom genom[1487] stränga och hotfulla ord Ostjakerna[1488] i en sådan nöd, att de alla innan kort nedkastade sig framför mina fötter. Icke desto[1489] mindre stodo de envist fast i sitt fattade beslut att ej föra mig öfver elfven[1490]. Orsaken[1491] till denna oginhet war uppenbart den, att i[1492] floden redan simmade små isstycken, och man befarade att de möjligen skulle förderfva om ej alldeles krossa båten. Genom 614 fortfarande hotelser och löftet att ersätta båtens wärde lyckades[1493] det slutligen att förmå[1494] Ostjakerna till det medgifvande, att de ägde en gammal, läck och obrukbar fiskare-båt. Nu lät jag en[1495] af Ostjakerna sätta sig i min släde och for att besigtiga båten. Under wägen bekände Ostjaken, att han äfven[1496] ägde en annan båt, erinrade sig sedan en tredje, så en fjerde och femte, slutligen en sjette, oberäknadt ett antal smärre[1497] ökstockar[1498].

Följande[1499] dagen (den 9 November[1500]) öfverfor jag lyckligt Ob och anlände så[1501] till *Obdorsk*[1502] efter en resa, som medtog en[1503] tid af vid pass tvenne månader och var förenad med de största besvärligheter, jag förr[1504] eller sednare under någon resa uthärdat.

1482 *Ostjakerna* ‖ KK Coll. 539.30.1: Ostjakerne
1483 *nu* ‖ KK Coll. 539.30.1: genast
1484 *begaf [...] jurtorna* ‖ KK Coll. 539.30.1: begaf mig till jurtorna
1485 *wälkomst-helsning* ‖ KK Coll. 539.30.1: wälkomst-hellsning
1486 *helsning* ‖ KK Coll. 539.30.1: tilltal
1487 *genom* ‖ KK Coll. 539.30.1: medelst
1488 *Ostjakerna [...] framför mina* ‖ KK Coll. 539.30.1: Ostjakerne innan kort derhän, att de alla nedkastade sig för mina
1489 *desto* ‖ KK Coll. 539.30.1: dessto
1490 *elfven* ‖ KK Coll. 539.30.1: Ob
1491 *Orsaken [...] förderfva* ‖ KK Coll. 539.30.1: Orsaken härtill var uppenbart deras fruktan för isen, som redan simmade i elfven och lätteligen kunde förderfwa
1492 *i [...] isstycken* ‖ små isstycken redan simmade i floden
1493 *lyckades [...] fiskare-båt* ‖ KK Coll. 539.30.1: förmådde jag det fega folket till det medgifvande, att de omsider sade sig ega en gammal, obrukbar, usel fiskare-båt
1494 *förmå* ‖ få
1495 *en af Ostjakerna* ‖ KK Coll. 539.30.1: den förnämsta i jurtan
1496 *äfven ägde* ‖ KK Coll. 539.30.1: ock egde
1497 *smärre* ‖ KK Coll. 539.30.1: 1. större ‖ 2. smärre
1498 *ökstockar* ‖ Castrén 1852b: 287: farkoster
1499 *Följande [...] uthärdat.* ‖ KK Coll. 539.30.1: Följande dag (den 9. November) öfverfor jag lyckligt Ob och anlände samma dag till den vid bäcken *Poluj* belägna byn *Obdorsk*, efter en resa, som sammanräknadt medtog nära två månaders tid och war förenad med besvärligheter, som i ~~närmare~~ detalj utförda kunde synas otroliga för enhvar, som sjelf ej beträdt wildmarkens stigar.

617

IX.[1505]

Ehuru[1506] den sednaste långa och mödofulla färden hade uttömt mina krafter, förderfvat min helsa och nedstämt mitt mod, kunde jag mig likväl efter ankomsten till Obdorsk glad och lycklig i känslan deröfver, att jag nu äntligen befann mig på modren Asias aktade jord, att jag andades den luft, som gjutit den första lifsgnistan i våra fäders bröst och ännu fortfarande underhåller vid lif många bland deras djupt beklagansvärda bröder.[1507] Väderdrifna af ödet, somliga till Urals kulna[1508] höjder, andra till Ishafvets än kyligare mossar, är deras ande bunden med en boja, nästan lika fast, som den is, hvilken binder naturens hjerta i deras närvarande fosterland. Denna boja är råhetens, mörkrets, vildhetens. Visst[1509] är äfven denna råhet parad med många vackra, älskvärda egenskaper, och det har stundom förefallit mig, som skulle de så kallade naturfolkens klara instinkt, oskuldsfulla sinne och goda hjertelag i många
618 afseenden bringa på skam hela det europeiska vishetskramet; men under mina vandringar i ödemarken har jag, ty värr! bland mycket vackert, godt och ädelt hos samma natur-folk varseblifvit så mycken styggelse och djurisk råhet, att jag slutligen ändock mindre älskar än beklagar dem. Denna erfarenhet minskade likväl icke värmegraden af mina känslors fröjd, då jag omsider befann mig i mina drömmars land, midt ibland folkslag, som på närmare eller fjärmare håll leda sin härkomst från Kalewas moder. Det var just i afsigt att göra dessa folkslags bekantskap, som jag styrde min kosa till Obdorsk, den nordligaste koloni på Sibiriens vestra jord ej långt ifrån Obs utlopp i Ishafvet. För det

1500 *November* ‖ ~ g. st. – Here in the margin there is struck-out note in pencil, unclear whether in Castrén's own hand: Obs. 9 Nov. g[ammal] st[il] f<ärdas> brefvet derf[öre] är dat[umet] 2 Nov. g. st.

1501 *så* ‖ till

1502 The Ob' runs into the Gulf of Ob' in Kara Sea at N66°22′49″ E71°46′43″. Obdorsk (today, Salexard) is situated near the mouth of the river at N66°31′18″ E66°36′18″. (TS)

1503 *en tid* ‖ widpass <->

1504 *förr [...] uthärdat* ‖ någonsin uthärdat

1505 From here to mscr p. 635 the clean copy is probably by Natalia Castrén.

1506 Based on Castrén's letter to F.J. Rabbe 2/14 Nov. 1843 (SKSA), published in *Helsingfors Morgonblad* 6/1844. The original letter is published in the volume of letters in this series, and differences from it are not mentioned here unless they explain Castrén's words in the published report. A version of the text is also on pages 518–520 of this mscr. It differs essentially from the published variant in only two details, which are shown below.

1507 Here Castrén is referring to the presumed original Asian home of the Finns. See also Castrén 2017a: 110–124.

1508 *kulna* ‖ Mscr p. 518: kala

1509 *Visst [...] vishetskramet; men* ‖ Letter: Visserligen har jag hört menniskor förarga sig deröfwer, att man tager den Europeiska bildningen till måttstock och rättesnöre wid bedömande af folkslagens cultur-grad, äfven {Mscr p. 518}: kultur, äfven] har det stundom förefallit mig sjelf, som skulle de så kallade natur-folkens klara instinct [Mscr p. 519: instinkt], deras flärdlösa, oskuldsfulla sinne och goda hjertelag vara mera värda, än hela det Europeiska vishetskramet, men [Mscr p. 519: vishetskramet. Nu]

närvarande åtnjuter Obdorsk ett ringa anseende, men fordom var det ett frejdadt namn och förekom till och med i den Tsarliga titeln. Ordet är åtminstone till ena hälften Syrjänskt och betecknar Obs mynning (af *Ob* och *dor*, det yttersta). Det är möjligt, att Syrjänerna äfven lagt grunden till denna lilla kolo-
619 ni, hvars benämning härleder sig ifrån deras språk; men hvad som åtminstone till och med på historisk väg kan utredas, är det faktum, att de i långt aflägsen forntid gjorde handelsresor till Obdorsk. I en vida sednare tid begynte äfven Ryssar från Tobolsk[1510] och Beresow[1511] besöka orten och byggde sig här små kojor och magasiner, men uppehöllo sig blott tidtals på stället. För de besvärliga resornas skull funno de sig dock snart nödsakade att nedslå fasta bostäder i denna öde nejd. Den Ryska kolonisationen började knapt för ett sekel tillbaka; de flesta kolonister hafva inflyttat inom de sista trettio åren och uppehålla sig här med pass, hvilka årligen förnyas. Till förstärkning af koloniens svaga befolkning tjenar ett antal deporterade. Bland[1512] dem föregaf sig en vara Polack, en annan Kalmuck, en tredje en Kirgis till nationen. Äfven funnos här för tillfället handlande Tatarer och Syrjäner i mängd. Landets egentliga innevånare äro Ostjaker och Samojeder. Många Ostjak-familjer stodo med sina fasta jurt rundt omkring byn, och innan kort skulle ännu andra, nomadiserande Ostjaker samt en talrik mängd Samojeder infinna sig i nejden

620 Häraf synes att Obdorsk var rätta orten för min närvarande verksamhet. Den var för mig ett London, Paris, Berlin &c. och dock fanns der ingen bok utom den Sibiriska lagboken, ingen journal utom den, som underhölls af damerna i skumrasket, ingen antiqvitets- och naturalie-samling, fastän allt, hvad der fanns skulle taga sig ganska väl ut i de flesta samlingar. Det värsta af allt var, att jag till en början ej kunde bland de Christnas tal upptäcka

1510 The centre of a governorate on the River Irtyš downstream from the mouth of the River Tobol', N58°12′0″ E68°15′9″. (TS)

1511 Berëzov, present-day Berëzovo, is on the River Vogulka at N63°55′57″ E65°3′11″. The fortress was founded in 1593. Резун 2009: 195. (TS)

1512 *Bland [...] mängd.* ‖ Letter: Bland dem föregifver sig en vara Pollack, en annan är Kalmuck till nationen, men har förgätit sitt modersmål, och just nu sitter hos mig en Kirgis, som i sinom tid varit en betydande person. Handlande Tatarer och Syrjäner finnas här i mängd.

någon individ, som skulle varit tillgänglig för andra intressen än dem, som inbringa hundrade, sinom hundrade procent. Hvad[1513] annat kan man väl också vänta af personer hvilka afsagt sig alla det civiliserade lifvets fröjder och njutningar, endast i afsigt att genom list och svek komma sig de enfaldiga och godtrogna infödingarnas med svett ovch möda förvärfvade egodelar? Häri hafva de visserligen lyckats, men denna framgång har störtat de flesta bland dessa lycksökare i ett moraliskt förderf, hvarjemte de försjunkit i en cynisk råhet, som förekom mig
621 vida vämjeligare än sjelfva vildarnas. Då[1514] jag vid mitt[1515] första inträde till Obdorsk sökte logis hos en ifrån Tobolsk inflyttad borgare, fann jag hela hans familj sittande på golfvet och sysselsatt med att förtära rå fisk, som husfadren sjelf sönderskar i skifvor. Och då jag kort derpå besökte den mest bildade person på orten, som var ett slags lägre tjensteman, räknade han sig till beröm att i ett halft års tid ej hafva njutit någon annan förtäring än rått kött. Också försäkrade mig den nyss omförmäldte Polacken, som var kock till professionen och sade sig tillförene hafva spelat en lysande roll i de Petersburgska köken, att hans konst i Obdorsk föga lönar sig, alldenstund menniskorna här lefva à la Samojède. De äga visserligen hus, bland hvilka till och med några bestå af två etager, men dessa äro uppförda af gammalt skeppsvirke och skänka vintertiden ett ringa skygd emot kölden och de bistra vindarna. In-
622 ne‹›vånarnes beklädnad är i hvardagslag mest densamma, som hos Samojeder och Ostjaker. Många bland dem liknade äfven Samojederna deri, att de underhöllo mer eller mindre talrika renhjordar. Kor och får voro dock ej alldeles sällsynta, men hästar saknades, och i deras ställe begagnades så väl renar, som i synnerhet hundar. Men för att vara rättvis emot Obdorsk bör jag ej lemna oanmärkt, att här i somliga borgare- och köpmanshus äfven finnas en

1513 *Hvad [...] rått kött.* ‖ Letter and Hf. Mbl.: Dyrheten i Obdorsk öfverstiger allt, hvad jag ännu hunnit erfara. För en liten bräcklig kammare begär man i hyra 60 Rubel; en mark socker betalas med 2–3 Rubel; dåligt hvetemjöl kostar 12 rubel pudet och allt annat i samma förhållande. Häraf är en naturlig följd, att de flesta bland byns innewånare nödgas afhålla sig från allt öfverflödigt ätande och drickande.

1514 *Då [...] rått kött.* ‖ Den mest bildade man på orten, som var en slags lägre embetsman, räknade här sig till beröm att i ett halft års tid ej hafva njutit någon annan förtäring än rått kött.

1515 *mitt första* ‖ mitt

fläkt af Tobolskt, eller något som åtminstone vill gälla såsom sådant. Här saknas ej fina rockar, lysande schalar, stora speglar, muskatell-vin, fagert tal och tobak af Suwarows N° 1.[1516] Till ortens kuriosa och antiqvaria[1517] räknas familjen Charpow, en i Beresowska kretsen vidt utspridd prestslägt. Familjen sades vara svensk till sin upprinnelse. Dess ättefader skulle under Peters krig med Sverige[1518] hafva förrådt sin Konung och efter krigets slut lupit undan till denna aflägsna vrå af verlden, för att undgå faran att blifva utlefvererad. Huru härmed må förhålla sig, så ville dock medlemmarne ⟡ 623 af denna familj ej vidkännas någon frändskap med mig, som man äfven ansåg vara af Svensk börd. Kom jag dem inom skotthåll på gatorna, vips flögo de mig ur näfvarna och stängde till porten efter sig.[1519] Med[1520] samma skygghet och oginhet bemöttes jag äfven af de flesta andra bland byns innevånare, hvilka i mig tycktes misstänka en för deras kommerciella sträfvanden högst farlig kunskapare. Denna misstanke var så mycket naturligare, som jag oupphörligt sysselsatte mig med infödingarne och af dem insamlade icke blott philologiska och ethnographiska utan äfven alla slags statistiska upplysningar.

Egentligen var dock den rätta tidpunkten för mina sysselsättningar ännu icke kommen, ty i de Obdorska jurten funnos endast några fattiga, till hälften förryskade Ostjak-familjer, och flesta öfriga infödingar uppehöllo sig allt fortfarande på sina öde tundror. ⟡ 624 Det dröjde dock ej länge innan enskildta slägter både af den Ostjakiska och Samojediska stammen började anlända till den Obdorska marknaden, som fortgår ifrån vinterns början ända in på Februari månad, under hvilken tid infödingarne stå lägrade med sina tält och renar rundt omkring den Ryska kolonien. I och med deras ankomst började ett nytt, sällsamt och brokigt lif i den lilla byn. Alldagligen infunno sig der talrika skaror af tundrans

1516 The sequence copied to the mscr pages 518–520 ends here.

1517 *kuriosa och antiqvaria* ‖ Letter: curiosa och antiquaria

1518 The Great Northern War of 1700–1721. (TS)

1519 *[…] sig.* ‖ Letter: ~ Богъ съ нимъ!

1520 *Med […] statistiska upplysningar.* ‖ Letter & Hf. Mbl. (spelling of the letter): Sedan vi sålunda tagit en öfversigt af Obdorsk, borde jag väl och nämna några ord om min resa till denna märkeliga ort; men saken är, att mina rese-anteckningar ännu ligga i kappsäcken på hinsidan Ob, som för isgångens skull nu icke kan öfverfaras. Det kostade mig icke ringa möda att på de Ostjakiska trågen få min egen person helbregda transporterad öfver elfven. Hvad jag utan alla anteckningar vet förtälja, är att mitt bröst under resan blifvit oändligen bullersamt och oroligt. Jag hostar natt och dag; stundom visa sig små hvita gryn. Hetta beswärar mig om nätterna. Antingen detta är lungsot eller icke, så lefwer jag i det ljufva hopp, att stafven ännu ej är bruten öfver mig. [Hf. Mbl.: Jag hostar natt och dag; – – – skulle detta vara lungsot…? – The published parts of the letter to Rabbe end here.

Already in Hf. Mbl. 17/1844 a short notification was published about Castrén's travel grant to Siberia: "HELSINGFORS. Angående vår Landsman Castrén hafva vi hugneliga underrättelser att meddela. I följd af Hr Koll. Rådet Sjögréns gällande förord har nemligen C. af Kejs. Vetenskaps-Akademien i S:t Petersburg blifvit engagerad

tungbepelsade söner och döttrar, hvilka skredo makligt fram på gatorna och gapade med undran på de höga husen. Att de voro hitkomna för att köpa och sälja, derom hade jag svårt att öfvertyga mig, ty dessa marknadsgäster visade sig fullkomligt intresselösa och förde[1521] icke sina varor till torgs. Det gick dock ett rykte, att under deras yfviga pelsar doldes både svarta räfvar, blå fjällrackor och andra dyrbarheter. Men de voro icke tillgängliga för hvarje köpare, utan man smög sig med dem helt oförmärkt till en särdeles god vän, lät honom undfägna sig på bästa vis och afslöt derpå i all tysthet sin köpenskap.
625 Vilden inser ganska väl, att han förlorar på denna hemlighetsfulla handel, men hans försagda lynne skyr för en offentlig marknad, och dessutom står det ej i hans fria vilja att sälja sin vara åt den mestbjudande. Bland de tusendetal infödingar, hvilka årligen infinna sig på den Obdorska marknaden ifrån vidt aflägsna tundror, ges det blott några högst få individer, hvilka ej stå i bok hos köpmän, borgare och kosacker för vida mer än hvad de äga. Skulle de nu fördrista sig att med sin vara vända sig till någon annan än sin löftesman, så vore väl denna icke sen att tillgripa vildens hela egendom och till på köpet göra honom sjelf till sin tjenare.[1522] Det händer väl ändock understundom, att infödingen bemannar sig och föryttrar åtminstone någon del af sin vara åt en främmande köpman, men han måste naturligtvis söka att härvid iakttaga största möjliga försigtighet, och äfven detta bemödande intrycker kanske på en och annan marknadsfarare den prägel af hemlighetsfullhet, som utgör det mest framstickande på den Obdorska marknaden. Under innevarande år ökades
626 den hemlighetsfulla ängsligheten vid marknadens början af ett i omlopp varande rykte, som förkunnade, att handeln ej finge begynna, förrän kronan fått sin skatt af alla stammar ordentligt[1523] uppburen. Denna nyhet kunde ej annat än verka högst

för den ethnografisk-linguistiska missionen i Siberien på 3 år, med ett understöd af 1,000 Rb. S:r för hvarje; H. Exc. Ministern för Allm. Undervisningen har redan härtill gifvit sitt bifall. Emellertid ankom för ett par veckor sedan en af C. på Samojedernas tundror författad *Syrjänsk Grammatik*, hvilken, till Hr Koll. Rådet Sjögrén afsänd, sannolikt af Vetenskaps-Akademien befordras till trycket. C. har sålunda, efter hvad vi hoppas, redan på förhand rättfärdigat Akademiens till honom satta förtroende. Försedd med Akademiens instruktioner samt för resan nödiga litterära hjelpmedel (ss. böcker och kartor) lärer C. nu komma att fortsätta resan ifrån sin sednaste vistelsort, Obdorsk, vidare åt öster, åtminstone till Jenisej och Turuchansk, samt derifrån åt söder uppför Jenisej. – Måtte den ihärdige forskaren under de nya, oerhörda svårigheter som förestå honom på Siberiens öde slätter, på helsans vägnar stå bi; ty både vilja och förmåga att till vetenskapens tjenst uppoffra alla sina, icke vanliga krafter, brister honom sannerligen icke. – En skrifvelse från C., som åtföljde den nämnda Grammatiken och med densamma länge varit fördröjd på vägen, skall, ehuru af tidigare datum än det sednaste brefvet (N:o 6), med det första i utdrag meddelas, emedan den innehåller intressanta upplysningar om fortgången af C:s resor och forskningar."

1521 *förde icke* ‖ hemtade all[d]rig

1522 Also Karjalainen 1900b: 15 describes the situation with

wording quite similar to Castrén, even quoting him. (TS)

1523 *ordentligt uppburen* ‖ uppburen

1524 Irbit in the Perm' region at N57°40′4″ E63°3′55″ where a yearly market had been held since 1643. Резун – Раев 2009: 643. (TS)

nedslående på infödingarne, ty många bland dem ägde ingen annan utsigt till bergning, än att döda sina få renar, hvilket åter var omöjligt emedan de oundgängligen behöfde renarne för sina nomadfärder. De hade efter vanligheten begifvit sig till Obdorsk, i hopp att der med sina varor få tillbyta sig bröd, mjöl och andra lifsförnödenheter. Men om denna byteshandel ej fick äga rum förrän uppbörden blifvit afslutad, så skulle de i nära tre månaders tid nödgas föra ett fastande lif, alldenstund de aflägsnaste Samojed-slägter först i Februari månad hinna fram till Obdorsk. Medan man ännu sväfvade i okunnighet om sanningen af ifrågavarande rykte, infann sig på orten en embetsman ifrån Guvernement-staden Tobolsk, som förseglade köpmännens magasiner och förbjöd all handel. Denna gerning föranledde ett stort larm i lägret. Infödingarne klagade öfver
627 skedd oförrätt emot deras dyrbaraste intressen – de som hänföra sig till bukens kraf; äfven köpmännen knotade och föregåfvo att de ej skulle i rättan tid hinna fram med sina varor till den Irbitska[1524] marknaden och i anledning deraf komma att ikläda sig stora förluster. Förenade genom ett ömsesidigt intresse sammansvuro sig nu de båda parterna att med alla medel söka förmå den Tobolska embetsmannen till upphäfvande af handelsförbudet, men den ena deputationen efter den andra återvände från honom med oförrättade ärender. Plötsligt utbredde sig det tal, att infödingarne ärnade med våld uppbryta magasinerna, plundra och möjligen uppbränna hela byn. Innevånarne ansågo detta rykte för så mycket sannolikare, som en dylik sammangaddning för blott några få år sedan upptäckts och dess ledare blifvit inför laglig domstol öfverbevista om sina brottsliga afsigter, ja till och med undergått sitt välförtjenta straff. I sjelfva verket började rörelser och folkskockningar äga rum på gatorna, och saken tycktes antaga ett ganska betänkligt utseende. För min

del ansåg jag väl alltsamman blott vara en krigslist, men den ifrågavanarnde embetsmannen var af an-
628 nan tanke. Då han ej vågade taga på sitt ansvar ett möjligen uppkommande tumult, fann han sig föranledd att upphäfva handels-förbudet mot vilkor, att köpmännen skulle ikläda sig borgen för skattens behöriga inbetalning.

Sedan både kronans, infödingarnes och köpmännens intressen sålunda blifvit på ett för alla tillfredsställande sätt förmedlade, fortgick handeln åter nästan på samma tysta, hemlighetsfulla vis som tillförene. Köpmännens magasiner fyllde sig efterhand med pelsverk, bestående i räfvar, fjällrackor, vargar, isbjörnar m. m., med färdigsydda renskinns[-]kläder[1525], med fjäder, renkött, frusen ossetrin[1526], mammuth-ben o. s. v. För dessa varor erhöllo infödingarna i utbyte mjöl och färdigbakadt bröd, tobak, grytor och kittlar, glas, knifvar och nålar, messingsknappar och ringar, glasperlor och en talrik mängd andra småsaker. En offentlig bränvinshandel är i Obdorsk ej tillåten, men för den medicinska nytta, som ett måttligt bruk af bränvinet enligt en läkares afgifna intyg skall medföra, var dock dess införsel
629 icke helt och hållet förbjuden. Man kunde också på infödingarnes skick och väsen tydligen förmärka, att de under vistelsen i Obdorsk ej underläto att begagna sig af denna medicin och efter bästa förmåga sörja för sin helsa. I den Obdorska marknadshandeln ingick äfven ett annat läkemedel: *Sassa parilla*, som öfver hela Sibirien är kändt under namn af det *dyra gräset* och af infödingarne betraktas såsom ett universalmedel i alla sjukdomar.[1527] Emedan bruket af denna medicin fordrar en försigtighet, som infödingarna med sina dåliga boningar kringvandrande lefnadssätt ej kunna iakttaga, händer det understundom att kuren undergås i Obdorsk och patienten låter vårda sig af någon bland dess invånare. En patient hade äfven af min hyresvärd blifvit inlogerad i

1525 renskinns-/kläder

1526 Sturgeon. See Castrén's descriptions of the Siberian economy on p. 562–564.

1527 Sarsaparilla or china root (*Smilax china*) was used especially to treat gout, syphilis and some skin diseases but also for increasing the excretion of sweat and urine. Garrison 2015. (TS)

1528 *talrikt* ‖ mycket

1529 Prince Aleksandr Danilovič Menšikov (1673–1729), former friend and favourite of Emperor Peter I the Great and holder of several offices and distinctions, who was exiled to Berëzov in 1727 and died there two years later. Зуев 2009b: 349. (TS)

1530 *fursten (?)* ‖ mannen ‖ Castrén 1852b: 296: magnaten

en liten skrubb invid mitt rum. Denna person var Ostjak till nationen och sade sig i många år hafva lidit af verk i sina leder och ben. I förmodan att denna sjukdom kunde vara af någon elakartad beskaffenhet företog jag mig en gång att göra mig underrättad
630 om hans äktenskapliga förhållanden och sporde honom, huru länge ha redan varig gift. ”Jag kan ej minnas året, men det är mycket längesedan,” genmälte Ostjaken. Kan du då icke draga dig till minnes huru många år du fyllt, då du tog dig en hustru?” återtog jag. Härtill genmälte Ostjaken: ”Icke har jag tagit mig någon hustru, utan vid mitt sjette år köpte min fader en liten flicka och med henne har jag lefvat tillsamman allt sedan denna tid.”

Huru allmänt handelsmännen än klagade deröfver, att den Obdorska marknaden på grund af infödingarnes tilltagande armod med hvarje år försämrades, var denna marknad likväl ganska talrikt[1528] besökt af köpmän, handlande, borgare, bönder och kosacker. De flesta bland dessa ankomlingar voro innevånare från staden Beresow, och till deras antal hörde äfven en gammal afskedd kosack, med hvilken jag kom att stå i en ganska nära beröring, emedan han bebodde ett hörn i samma skrubb der den sjuka Ostjaken låg på sin renhud. Denne man
631 intresserade mig mer än andra kosacker, på grund af den afgudadyrkan han egnade den till Beresow landsförviste *Menschikow*[1529]. I allmänhet ära staden Beresows innevånare minnet af denna sin frejdade gäst med de mest andaktsfulla känslor och hålla honom för föga mindre än ett helgon. Men hvad den ifrågavarande kosacken beträffar, så kunde han ej utan hänryckning tala om den biltoge, i onåd fallne fursten (?)[1530], och allt hvad Menschikoff hade sagt och lärt, var för honom en trosartikel. Han kände äfven Menschikows enformiga öden under den tid, han lefde i landsflykt och förnedring, wida bättre än någon af de legender, dem han hvarje morgon och

afton plägade ſtudera. Enligt hans framſtällning hade Menschikow efter sin ankomſt till Beresow börjat allvarligen begrunda sitt ſjälſtillſtånd och derunder kommit till den öfvertygelse, att han hittills icke haft något annat ändamål för sitt lifs diktan och traktan, än sin egen ära och upphöjelse. Både enskildt och offentligen hade han erkänt sig hafva brutit emot sin furſte och förklara sig vara väl förtjent af
632 det svåra ſtraff, som drabbat honom. Han hade icke engång betraktat det som ett ſtraff, utan såsom en himmelsk välgerning, hvilken för honom banade vägen till nådens portar. För att vinna sina synders förlåtelse, beslöt han nu att egna hela sitt återſtående lif åt botöfningar och lät till den ändan i Beresow uppbygga en kyrka, vid hvars förfärdigande han sjelf lade handen. Sedan kyrkan var färdig, antog han dervid en beſtällning såsom den lägſta tjenare, en klockare, och uppfyllde punktligt alla sina förrättningar. Hvarje dag var han den förſta och ſiſta i templet, och mången gång plägade han ännu efter slutad gudſtjenſt meddela den församlade menigheten undervisning i andliga ämnen. Wår kosack var outtömlig på lärdomar, hvilka Menschikow vid dessa och andra tillfällen hade meddelat sina åhörare, utan att äga någon aning derom, att de ännu efter mer än ett sekel skulle lefva i ett välsignelserikt minne hos ſtaden Beresows tacksamma innevånare. Så har Peter I:s gunſtling äfven i det lilla vunnit ett erkännande, som endaſt faller på ſtora andars lott. Om Peters
633 tvenne andra gunſtlingar Dolgorukow[1531] och Ostermann[1532], hvilka äfven blefvo deporterade till Beresow, viſſte den fromma kosacken ingenting att omtala. Bland hans berättelser om Menschikow vill jag ännu bifoga, att hans jordiska qvarlefvor år 1821 blifvit uppgräfda ur jorden och efter 92 års förlopp befunnits alldeles oförmultnade – en omſtändighet, som kosacken ej kunde förklara annorlunda än såsom ett under, bevisande den aflidnes heliga vandel.

1531 Aleksej Grigor'evič Dolgorukov (d. 1734), Member of Higher Privy Council. He arranged Menšikov's exile to Siberia but was exiled himself in the course of political changes in 1730 when Anna Ioannovna ascended to the throne. Зуев 2009a. See also Ahlqvist 1986: 282. (TS)

1532 Count Heinrich Johann Friedrich Ostermann or Andrej Ivanovič Osterman (1687–1747), Diplomat, Vice-Chancellor of Russia in 1725–1741, exiled to Siberia in 1742 after Elizaveta Petrovna's ascension to the throne. Klueting 1999. (TS)

Sedan jag nu en gång kommit att tala om mina bekantskaper i Beresow, kan jag ej med stillatigande förbigå den Tobolska embetsmannen, som på ett så eftertryckligt sätt ingrep i den Obdorska marknaden. Hr Scherschinewitsch, Polack till börden, hade på tjenstemanna-banan endast hunnit bråka sig fram till 12:te klassen[1533], men om rangen skulle mätas efter bildning och kunskaper, så hade han sannerligen i hela det Tobolska guvernementet ej haft någon sin like. Han hade blifvit uppfostrad i Odessa, der med mycken heder genomgått ett Orientaliskt institut och sedermera i lång tid fortsatt sina studier på egen
634 hand. Hans afsigt hade varit att uteslutande egna sig åt lärda studier, men då utsigterna på denna bana tycktes honom nog mörka och ej tillfredsställde hans äregirighet, beslöt han att söka sin lycka i Sibirien, der guldet är halt och höga embeten och äreställen lätt åtkomliga. Straxt efter sin ankomst till Tobolsk blef han äfven engagerad i tjenst hos Civil-Gouvernören och fick sig uppdraget, att utarbeta ett lagförslag för de i Tobolska guvernementet vistande Ostjaker, Woguler och Samojeder. För att med besked utföra detta uppdrag, ville han först taga kännedom af de traditionella stadganden som äro gällande hos dessa folkslag, och detta var egentliga ändamålet med hans resa till Obdorsk. Men han egde derjemte äfven åtskilliga andra uppdrag och bland annat hade han af General-Gouvernören i Vest-Sibirien, fått sig anbefallt, att samla all slags ethnografiska, historiska och statistiska upplysningar om Ishafvets vildar. Då samma ämnen redan en tid bortåt hade utgjort ett föremål för mina forskningar, var det för mig en angenäm pligt[1534] att meddela honom alla de notiser hvarmed jag kunde tjena honom, liksom äfven han å sin sida gjorde mig ännu större tjenster, icke blott
635 genom sitt fina bord och angenäma sällskap, utan äfven derigenom, att han på grund af sin vidsträckta myndighet för vår gemensamma räkning tillhanda-

1533 The Russian system of offices had 14 classes, making the 12th class third lowest. It included e.g. the offices of Governorate Secretary and Lieutenant. Табель о рангах, http://gosudarstvo.voskres.ru/army/rangetable.htm. (TS)

1534 *pligt* ‖ <a--k>

1535 Castrén's travel description written for publication ends with the following account of Khanty culture. In January 1844 he still planned to continue his research in Siberia and, despite financial problems, did not consider returning to Finland to be an alternative. Two months later in Berëzov he wrote, however, that a doctor called Vakulinskij had diagnosed him with tuberculosis and had strongly recommended that he should return to Finland as soon as possible, although he had been informed at the same of a grant of 1,000 roubles for continuing his fieldwork. According to the letters Castrén seems to have made the decision to return between 16 and 24 March, but he also had plans to return to Siberia already in the next autumn. There is no description of the journey home. See Castrén's letters to Rabbe 11 and 24 March 1844 and to Sjögren, 28 Feb./11 March and 4/16 March 1844 in the volume of letters in this series.

There is a competing explanation, however, for Castrén's return home. An unknown correspondent from Helsinki wrote to Academician K.E. von Baer, as follows: "Castrén är nyligen hit återkommen från sin Siberiska resa, ganska frisk och sund, och enligt alla omdömen, till

höll alla sådana individer, som kunde vara oss i ett eller annat hänseende gagneliga. Resultatet af mina härvid anställda forskningar skall jag framdeles omständligen meddela i ett mera omfattande arbete och önskar här endast fästa en flyktig uppmärksamhet vid den Obdorska Ostjak-stammen, hvarom jag tillförene ej varit i tillfälle att meddela några upplysningar. Jag lemnar för denna gång frågan om deras ursprung, deras afgjorda förvandtskap med Finnar och Magyarer, samt andra historiska förhållanden alldeles å sido, och vill endast i största korthet meddela några upplysningar om deras samhällsskick, religion, seder och lefnadssätt.[1535]

Liksom[1536] Samojederna sönderfalla äfven Ostjakerna i en mängd smärre slägter, af hvilka hvar och en inom sig bildar ett litet samhälle, eller rättare: en stor familj.[1537] Hos de Ostjaker, hvilka antagit Christendomen, har slägtskillnaden redan upphört, ty de styras af Ryska auktoriteter och enligt Rysk lag.[1538] 636 Endast de Obdorska Ostjakerna, hvilka med all envishet emotstått det Ryska presterskapets omvändelse-ifver, vidmakthålla ännu denna patriarkaliska institution, hvilken bättre än all lag och alla yttre band, bibehåller folket i sämje och endrägt, upprätthåller sedlighet och afböjer många slags förbrytelser. Den makt, som i ett sådant samhälle manar till god gerning, är slägtkärleken. Hvarje slägt består af ett antal familjer, hvilka äga en gemensam härkomst och anse sig såsom på närmare eller fjermare håll med hvarandra befryndade. Det finnes bland Ostjakerna och i synnerhet bland Samojederna sådana slägter, hvilka bestå af flera hundrade, ja till och med tusendetal individer, bland hvilka flertalet ej mera kan utreda sitt inbördes slägtskapsförhållande, men de betrakta sig icke dess mindre såsom an-

utseendet vida friskare än någonsin tillförene. Också uppgaf han orsaken till denna sin hemkomst icke för att sköta sin hälsa, utan 'för att i ordning ställa sina papper', d. v. s. att först utarbeta och framställa resultatet af denna sin resa, innan han emottager eller vidtager ett nytt uppdrag (Jemf. Borgå Tidning No 38, Helsingfors Tidningar No 39, och Helsingf. Morgonblad No 37) ich dertill har han visserligen skäl. Han hade för fem veckor sedan träffat Reguly i Tobolsk, der han såsom icke tillräckligen [doc]umenterad blifvit i Guvernörens frånvaro, af hans vikarie quarhållen, utan att slippa hvarken fram eller tillbaka. Castrén berömde numera ganska myc[ket] Reguly, sedan denne uteslutande <mera> fästat sig vid voguliskan, hvarigenom också deras banor och [– –] ningskretsar numera icke skära eller korsa hvarandra. Han försäkrade att han aldrig, åtminstone icke [– –] tillskrifvit Sjögren annat än allt godt om Reg. och det enda hvad han yttrat, varit att Reg. icke sjelf ännu [– –] bestämdt ändamålet med sin resa. Också harmades han hög<el>in om S. antingen [– –] <ord> ~~el-ler~~ velat nedsätta R., eller och om han i sådan afsigt begagnat tillfälle att [– –] från ett möjligen gam[m]alt för par år sedan skrifvet bref[.]" University of Giessen Library, Manuscript Department, K.E. von Baer's collection, Mappe 43, unidentified sender to Baer 20 May 1844. I express my gratitude for a copy of this letter to Ph.D. Erki Tammiksaar, Tartu.

The letter is partly fragmentary, but its message is clear.

As it was written to Baer, the sender is willing to convince him that there was no real dispute between Castrén and Reguly, and that Castrén's possibilities for carrying on the task for which he had been chosen had not diminished. Therefore, it cannot be used either as completely reliable testimony of Castrén's physical health at that time

The cited items of news relate following information:

"Sistl. Söndag ankom hit [Borgå] äfven Magister Docens Castrén, hvilken, efter att i tre år till största delen hafva vistats bland Lappar, Syrjäner, Samojeder, Ostiaker och deras stamförvandter, ämnar tillbringa sommaren i Finland, för att ordna sina Lingvistiska anteckningar och samla nya krafter för verkställandet af det ärofulla uppdrag, han af Vetenskaps-Akademien i Petersburg i enahanda ändamål och för tre år erhållit. Återresan skedde från Beresoff öfver Tobolsk, Werchoturie, Ustjug, Kargopol samt (norr om Onega-sjön) Sordavala och Wiborg. Vi äre i tillfälle att meddela den glada underrättelsen att den Sibiriske resandens helsa, enligt läkares yttrande härstädes, lemnar godt hopp om restitution, ehuruväl en resa hemåt högeligen varit af behofvet påkalladt." Borgå Tidning 38/1844, 15 May 1844. See also below.

"Mag. Castrén, hvars helsa lyckligtvis ej ger anledning till derom yttrade farhågor, anträder om någon tid ett nytt vikingatåg till norra Asiens vildar och ödemarker." (Helsingfors

förvandter, ingå ej äktenskapliga förbindelser med hvarandra, och anse för en pligt att hjelpa och bistå den ena den andra. Vanligtvis hålla sig alla till en och samma slägt hörande familjer tätt tillsammans, äfven under sina nomadfärder, och den allmänna se-
637 den påbjuder, att uti ett sådant samhälle den rike skall dela sina håfvor med den fattige. Ostjakerna äro öfverhufvud ett ganska fattigt folk och lefver mest för dagen. Derföre består den hjelp, som de kunna skänka åt sin nästa, egentligen blott deri, att de dela dagens byte broderligt med hvarandra. Och det anmärkningsvärda är härvid, att man aldrig anlitar hvarandra om en almosa, utan anser det såsom sin ovilkorliga rättighet, att utan all ceremoni tillgripa sin nästas egendom. Det är klart, att i ett samhälle af så sinnade individer, misshälligheter sällan skola yppa sig. Emellertid äger hvarje slägt sin äldsta (Starschina), hvars åliggande det är, att vidmakthålla ordning och sämja inom slägten. Om tvenne individer af samma slägt råka i delo med hvarandra och i godo ej kunna bilägga målet, så hänskjutes det till Starschinan, hvilken på fläcken afkunnar sitt utslag, utan alla juridiska formaliteter. Med denna dom är parterne vanligen tillfreds, men i motsatt fall kunna de äfven appellera till en högre instans, som är furſten. En mängd slägter, som uppehålla sig
638 inom hvarandras närhet, erkänna sedan uråldriga tider ett gemensamt öfverhufvud, som bär namn af furſte – en värdighet, som af Kejsarinnan Katharina II[1539] blifvit genom ett formligt diplom tillerkänd Ostjak-furſtarne[1540] i Obdorsk och Kunovat[1541] i Beresowska kretsen. Hvarje furſte kan inom sitt distrikt afdömma alla mål, med undantag af dem, hvilka enligt gammal Rysk lag bestraffas med lifvets förlust. Furſtens förnämsta åliggande är dock att upprätthålla samdrägt emellan de skilda slägterna och afluta sådana tvister, hvilka med anledning af betesmark, fiskvatten, jagtställen m. m. uppstå

emellan individer af olika slägter. Under honom subordinera alla slägtens äldsta (Starschiner), men sjelf är han blott beroende af de Ryska auktoriteterna, i synnerhet Guvernörs-embetet och landsrätten. Så väl furstens, som stam-chefernas värdighet är ärftlig och öfvergår från far till son. Är sonen omyndig, så utser menigheten åt honom ern farbror eller någon annan nära anförvandt till förmyndare. Skulle ingen son finnas, så blir den aflidnes närmaste anförvandt korad till hans efterträdare. Någon bestämd lön tillfaller hvarken furſten eller de öfriga embetsmännen, men de blifva dock af sina underlydande ihågkomna med frivilliga gåfvor.

639 Det ges utom frändskapen ännu ett annat föreningsband emellan individer af samma slägt, och detta band består uti en gemensam religions-öfning. Hvarje slägt äger sedan urminnes tider sina egna gudabilder, hvilka ofta förvaras i en särskild jurt och af slägten behedras med offer och andra religiösa ceremonier. Denna ”guda-jurt” står under uppsigt af en andelig man, som, på en gång är siare, prest och läkare, samt åtnjuter ett snart sagdt gudomligt anseende.[1542] Då Ostjakernas hela religions-väsende består i magi, så äro äfven deras prester företrädesvis siare eller Schamaner. De rådfrågas i alla tvifvelaktiga fall både af slägten och den enskildta, men Schamanen besvarar sjelf ingen fråga omedelbart, utan hänskjuter den först till gudarnes afgörande och tolkar sedan deras svar för de spörjande.

Dessa frågor kunna dock ej föreläggas den högsta himmelska guden, den af Ostjakerna så kallade *Tūrm* (Tūrum), ty han talar till menniskan blott med åskans och stormvindens vreda stämma. Tūrm anses visserligen följa menniskan öfverallt i spåren, honom undgår hvarken det goda eller onda i verlden, och han underlåter ej att låta hvar och en rättvisa vederfaras, men det oaktadt är han ett för de dödliga otillgängligt och på det högsta

Tidningar 39/1844, 18 May 1844.)

“… hvaremot Mag. Castrén under sommaren stadnar i landet för att sköta sin helsa och utarbeta någon del af sina vetenskapliga samlingar.” Helsingfors Morgonblad 37/1844, 20 May 1844.

Thus, especially *Borgå Tidning* gives the impression that poor health was indeed the original reason why Castrén returned home. It says only that according to doctors in Porvoo, there is good hope for recovery. The Helsinki newspapers leave possibilities for all interpretations open.

Helsingfors Morgonblad 37/1844 published also Castrén’s travel description of 12/24 Dec. 1843 from Obdorsk, which is published in this volume in its entirety. See also Castrén’s letter to Sjögren on 12/24 March 1844 where he mentions his encounter with Reguly. In an earlier letter to Sjögren, 27 Aug./ 8 Sept. 1843, Castrén had criticized Reguly quite sharply. (TS)

1536 From here to mscr p. 644 the clean copy is in the same handwriting as mscr p. 440–520.

This text is based on the material that is published together with Castrén’s ethnological notes in this series and on which Castrén also based his mscr *Om de Obdorska Ostjakerne* (KK Coll. 539.5.9).

1537 According to Гемуев & al. 2005: 134–135, the significance of *роδа* gradually diminished and finally disappeared during the 17th–19th centuries. (TS)

1538 Pallas 1776: 38–66 contains a description of the Khanty, their

appearance, buildings, clothing as well as language, religion and other areas of their culture. It was also a crucial source for Castrén, although he did not agree with Pallas regarding all the details. (TS)

1539 Catherine (Ekaterina) II (1729–1796), Empress of Russia in 1762–1796, a German princess by birth. Nenonen – Teerijoki 1998: 897. (TS)

1540 The 'prince' of Obdoria had the special title of *Tajša-Gyndin*. On the background and etymology of the title, see Futaky 1999. (TS)

1541 The Kunovat is a river flowing into the Ob' from the right (east) through a lake into which it discharges at N65°0′46″ E66°0′0″. (TS)

1542 According to the Finnish linguist and ethnologist Kustaa Fredrik Karjalainen (1871–1919), there were no longer any shamans on the River Dem'janka in the 1890s. Karjalainen 1900a: 40. (TS)

640 fruktansvärdt väsen. Honom nå inga böner, utan han styr verldens och menniskornas öden efter rättvisans oföränderliga lagar. Man kan ej genom ett offer tillvinna sig hans gunst, ty inför honom gäller intet annat än menniskans egen inre förtjenst, och derefter utdelar han sina håfvor, utan att hvarken kräfva offer eller böner. När derföre Ostjaken i en eller annan angelägenhet har ett högre bistånd af nöden, så måste han vända sig till andra underordnade gudomligheter. Dessa äro på ett eller annat vis afbildade och utgöra dels slägtens gemensamma tillhörighet, dels tillhöra de äfven enskildta familjer och individer. Begge dessa slag af gudabilder, äro ofta alldeles oskiljaktiga, de äro åtminstone till största delen formade af träd, äga en mensklig gestalt och föreställa dels manliga, dels qvinliga väsenden. Dock hafva slägtens gudabilder under tidernas lopp blifvit mera prydligt utsmyckade, än de öfriga. Man ser dem utstyrda i röda kläder, halskedar och andra smycken. Deras anleten äro ofta belagda med jernbleck, och de manliga bilderna bära stundom svärd vid sidan och pansarskjortor. Såsom jag redan nämnde, förvarar slägten gerna sina gudabilder i en jurt, men i brist derpå antingen i ett tält, eller under bar himmel i någon aflägsen skogsbacke. Öfverhufvud vilja 641 Ostjakerna ej utsätta sina gudabilder för främmande menniskors blickar och derföre hafva de äfven uppbygt sina heliga jurt eller tempel på obesökta, afsides belägna ställen – en försigtighet, som också på den grund är nödvändig, att i templen förvaras dyrbara öffer af pelsverk och penningar, hvilkas borttagande Ryssar och Syrjäner ifrån sin religiösa ståndpunkt knapt skulle anse för ett helgerån. Jag vet ej huru allmänna jurt- och tält-templen äro bland Ostjakerna, men visst är, att jag under min färd till Obdorsk en gång helt oförmodadt, råkade i sällskap med Ostjakiska gudar, hvilka stodo uppresta under lummiga lärkträn. De voro samt och

synnerligen nakna och skilde sig ej i ringaste mån ifrån Samojedernas *Sjadaei*. Ostjakerna benämnde dem *Jiljan* till skilnad ifrån alla andra slags bilder, hvilka med ett gemensamt namn kallades *Long*, motsvarande Samojedernas *Hahe*. De nyssnämnda *Jiljan* voro af mycket olika storlek, men enligt mitt ögonmått tycktes de största i längd ej öfverstiga 1½ aln, då deremot den minsta knapt var hälften så lång. I samma lund, der gudarna voro uppställda, varseblef jag äfven en talrik mängd renhudar och
642 horn, hvilka voro upphängda i trädens toppar och så ställda, att gudarna kunde hafva dem framför sina ögon. Ej långt ifrån detta ställe vistades en fattig Ostjak-slägt, som begagnade lunden såsom sin gemensamma helgedom.[1543] Om Ostjakernas privata och familje-gudar gäller allt detsamma, som i det föregående blifvit yttradt om Samojedernas (s. 208 m. fl.)[1544]. De bestå dels i ovanliga stenar och andra sällsamma föremål, hvilka dyrkas i sin naturliga gestalt, dels och förnämligast i små trädbilder med mennisko-anlete och ett spetsigt hufvud. Hvarje familj, ja till och med enskildta personer äga en eller flera sådana idoler, hvilka tjena Ostjaken såsom skyddsgudar och äro honom följaktiga på alla hans vandringar. De förvaras liksom hos Samojederna i en särskildt släde och äro insvepta i en prydlig Ostjak-drägt, som är utsmyckad med röda band och andra prydnader. Ofta har hvart och ett sådant gudastycke en särskildt funktion sig ombetrodd. Somliga beskydda renhjorden, andra bereda ett godt fänge, sörja för helsa, äktenskaplig sällhet o. s. v. Man plägar vid förefallande behof uppställa den i tältet, på renarnes betesmarker, och vid sina djur- och fiskfängen. Härvid ihågkommas de tidt och ofta
643 med offer, som vanligast består deri, att man bestryker deras läppar med fiskflott eller blod och framsätter ett fat med fisk, eller kött till deras förtäring. Sådana enskildta offer-ceremonier kan hvem

1543 For descriptions of Khanty deities and their system of beliefs, see Karjalainen 1900a: 30–40 where he also describes the differences in religion between the Northern and Southern Khanty. There are different animal deities in Khanty culture. Kulemzin & al. 2006: 56–61; Гемуев & al. 2005: 168–169. (IL – TS)

1544 The page numbers in brackets refer to Castrén 1852b. It shows that this part of the description was not written as a clean copy until after getting the page proofs of the first chapters. Here p. 438–442.

som helst förrätta, men då allmänna offer skola frambäras åt gudarna och då deras råd antingen af slägten eller den enskildta skall inhemtas, så är vid alla sådana tillfällen presten eller Schamanen en oumbärlig person, ty blott han förmår att öppna gudarnes hjertan och med dem samtala.[1545] För Schamanen är åter trolltrumman en ytterst nödvändig artikel. Ett vanligt ljud trängas ej till gudarnas öron, utan samtalet måste af Schamanen föras medelst sång och trumslag. Å sin sida tager äfven den framför Schamanen uppställda gudabilden stundom till orda, men hans tal förnimmer naturligtvis endast Schamanen. För att emellertid öfvertyga den lättrogna mängden, att guden verkligen låter ett tal utgå ifrån sina läppar, plägar Schamanen framför honom fästa ett band i spetsen af en lutande sticka, och då bandet antingen af en händelse, eller genom tillställning af Schamanen kommer i rörelse, så begriper naturligtvis en och hvar, att gudens anda i ohörbara ljud tränger 644 sig fram till Schamanen. Det förstås af sig sjelft, att ett sådant tillfälle aldrig aflöper, utan ett offer, som vanligen består i en eller flera renar. Sedan de af Schamanen blifvit dödade, blifva huden och hornen till gudarnes ära upphängda i heliga träd, men köttet förtäres af den församlade menigheten, efter att först hafva paraderat en stund framför gudarnes anleten. En del af offerköttet tillfaller alltid Schamanen.[1546]

Att[1547] anropa och med offer blidka gudarna utgör nästan all den gudstjenst som hos Ostjakerna kommer i fråga. Understundom fira dock de särskildta slägterna vissa allmänna fester till gudarnas ära. Mest frejdad bland nämnda fester är en, som anställes om hösten, då de nomadiserande Ostjakerna med rika håfvor återvända ifrån tundran till sina fiskande bröder wid Ob. Festen skall firas skilda år af skilda slägter, men deri deltaga icke[1548] blott slägtens egna medlemmar, utan Ostjaker af andra

1545 Karjalainen 1900a: 41 also mentions that the offering ceremonies of the whole community had disappeared and only private offerings were made. A description of a ceremony is given in Karjalainen 1900a: 41–52. (TS)

1546 Belonging more or less together with this sequence is fragment KK Coll. 539.26.22 p. 355, see Appendix 8.4 here.

On the offering ceremony and the shaman's duties, see Kulemzin 2006: 64. (TS)

1547 From here to the end of the mscr the clean copy is again in different handwriting.

1548 *icke blott* ‖ icke

slägter församla sig äfven till högtidligheten, förande med sig några bland sina äldsta gudabilder för att helsa på nabo-gudarna och hos dem åtnjuta gästvänskap. Alla de främmande gudarna uppställas i samma jurt, der slägten förvarar sina egna bilder; men de slägter, som ej äga jurt för sina gudar, uppresa åt dem för tillfället ett rymligt tält. Festen firas alltid nattetid och ett ögonwittne beskrifwer tillgången härvid på följande vis: "Ceremonin begynte omkring kl[ockan] 8 om aftonen och fortfor till kl. 2 efter midnatten. Vid dess början lupo barn framför de särskildta jurt, för att kalla Ostjakerna till gudstjenst. De framtjöto härvid obekanta, vilda ljud och betedde sig så, som hade de warit förskräckta. Härpå församlade man sig småningom i den till gudstjenst bestämda jurten. Vid sitt inträde i densamma vände sig hvarje Ostjak tre gånger framför gudabilden och satte sig sedan på högra sidan af rummet, antingen i sido-afdelningen eller på golfvet. Hvar och en underhöll sig med sin granne och sysselsatte sig, med hvad han för godt fann. Venstra sidan af jurten var afskild genom ett förhänge, bakom hwilket somliga gingo, sedan de i likhet med alla de andra vändt sig tre gånger omkring framför guden. Sedan alla hade församlat sig, slamrade Schamanen med sablar och jernbeslagna lansar, hvilka förut blifvit bragta till jurten och lagda på stänger framför gudabilden. Derpå gaf han åt hvar och en bland de närvarande, med undantag af qvinnorna, hvilka äfven befunno sig bakom ett förhänge, en sabel ooh en lans, tog sjelf en sabel i hvardera handen och ställde sig med ryggen emot gudabilden. De öfriga Ostjakerna uppställde sig åter med sina vapen i rader längs rummet, och somliga stodo på samma vis ordnade i sido-afdelningarna. Derpå vände sig alla med ens tre gånger omkring och höllo derunder svärden utsträckta rakt framför sig. Schamanen slog sina två sablar mot hwarandra och nu begynte de

645 646

alla på en gång att på hans kommando ropa ”hai” i olikartade toner, hvarvid de tillika läto kroppen
647 göra en gungande rörelse ifrån den ena sidan till den andra. Än följde detta rop efter långa pauser, än åter ganska tätt och hastigt och vid hvarje upprepning af ”hai” böjde de sig turvis åt höger och venster; än sänkte de sina sablar och lansar mot marken, än sträckte de dem uppåt. Ostjakernas rop och gungande rörelser fortforo vid pass en timme. Männerna råkade derigenom i allt häftigare exstas och kommo slutligen derhän, att jag icke utan fasa kunde se på deras anleten, så intagande de i början äfven förekommit mig. Sedan de skrikit sig mätta förstummades alla på en gång, upphörde med sina gungande rörelser, vände sig åter liksom i början omkring framför guden och gåfvo sina sablar och lansar åt Schamanen, som efter gjord insamling lade dem tillbaka på sitt förra ställe. Bland Ostjakerna satte sig somliga i[1549] sido-afdelningarna, andra på golfvet[1550], nu hof sig förhänget, som hade dolt qvinnorna, man spelade *dombra*[1551] och så väl män som
648 qvinnor började dansa. Denna dans var omvexlande, vild och komisk, ofta ganska oanständig och räckte mycket länge. Då uppträdde några taskspelare eller komedianter i särskilda komiska kostymer och utförde samma slags upptåg, som äfven förekommo under dansen. Slutligen utdelade Schamanen ännu en gång sablar och lansar liksom tillförene. Ostjakerna rörde sig med dem en stund, ropade ”hai” liksom förut, vände sig sedan tre gånger omkring och stötte lika många gånger lansspetsarne mot golfvet, derpå gåfvo de vapnen åt Schamanen och återvände till sina boningar.” I denna beskrifning omnämnes blott en enda gudabild och festen framställes såsom firad blott af en slägt. Äfven i åtskilliga andra detaljer afviker ifrågavarande skildring från de uppgifter, jag i ämnet erhållit. Så har jag hört berättas, att festen skall firas tio nätter å rad

1549 *i sido-afdelningarna* ‖ på <- - ->
1550 *golfvet* ‖ marken
1551 Pallas 1776: 66 writes that (translated) “among the Ostyaks downstream from Berëzov, dombra is the usual name for the instrument which also the Russians use. The Ostyaks upstream from Berëzov call it the narisjuch and the Voguls the sanneltup or schangiltop”. This suggests the likelihood that Castrén meant the five-stringed Khanty lyre instead of the Russian *domra* or Turkic-Mongol *dombra*. Väisänen 1931; Niemi 2002: 204; a photograph of a dombra player by Sakari Pälsi in Tiitta 2009: 51. Бахлыков 1996: 108 calls the same instrument *наркас-юх*, cf. *томра* on p. 110; cf. also Музыкальный энциклопедический словарь: 179–180. (TS)

och att den nyss beskrifna vapendansen framför gudarna första natten utföres af Schamanen allena,
649 den andra af två Ostjaker, den tredje af tre och fortfarande i samma progression allt intill den sista natten, då alla de närvarande[1552], ja till och med qvinnorna äga rättighet att bevisa gudarna samma hedersbetygelse. Vid denna fest skola enligt mina upplysningar äfven offer komma i fråga. De från tundran återvändande Ostjaker undfägna sina hemmavordna gudar med yppiga måltider. Man offrar renar och Schamanen frambär åt gudarna hvar sitt fat af det råa köttet, bestryker deras läppar och anlete med blod, ger dem vatten till dryck och undfägnar dem på bästa vis. Sedan gudarna efter Schamanens tanke förtärt sitt lystmäte, borttages faten, och deras innehåll förtäres af af Ostjakerna sjelfva. Hvad som blir öfrigt af offermåltiden tillfaller Schamanen. Sådana gemensamma offerceremonier skola annars verkställas vid flera särskildta tillfällen, såsom vid begynnelsen af allmänna företag, vid förestående längre resor och flyttningar o. s. v. Är fiskafänget i Ob missgynnande, så skola de Obdorska Ostjakerna
650 stundom hänga en sten kring halsen på någon ren och nedsänka den till offer åt floden.

Ehuru man i dessa offer och fester ej kan underlåta, att finna tecken till en begynnande religions-kult, så är denna kult likväl af en ganska underordnad betydelse. Det är icke något djupare religiöst behof utan blott egennyttan, som utgör förnämsta bevekelsegrunden till gudarnas dyrkan. Man offrar åt dem och visar dem ära ej för deras egen skull, ej af andakt och undergifvenhet för deras höghet och makt, utan i afsigt att derigenom få sina önskningar och behofver uppfyllda och tillfredsställda. För allt hvad man åt dem gifver, begär man städse en gengåfva. Offret är antingen en handpenning, hvarmed man städslar gudarna i sin tjenst, eller en lön för redan gjorda tjenster. Ej sällan bestämma gudarna

1552 *närvarande [...] qvinnorna* ‖ närvarande

sjelfva redan på förhand den betalning de för sina tjenster åstunda. Schamanen är i detta, liksom i alla andra hänseenden, gudarnas tolk. I händelse af allt-
651 för dryga anspråk ifrån gudar⸗nas sida, söker trollkarlen med stränga ord och hotelser förmå dem till måttligare anspråk, hvilket wanligen sker med god framgång. Det är således tydligt, att Ostjakerna i sina gudabilder ej dyrka några absoluta makter, utan endast sina egna lydvilliga tjensteandar. Endast *Tūrm*, eller den himmelska guden åtnjuter ett högre anseende, ehuru han ej utgör föremål för någon slags kult. Af mindre betydenhet äro deremot skogens gud *Meang* och vattnets ande *Kulj*, bland hvilka i synnerhet den sistnämnde skildras såsom en ond och förderflig gudomlighet. Ett slags gudomlig anseende åtnjuter hos Ostjakerna, liksom alla andra befryndade folk, den med en öfvermensklig kraft begåfvade björnen. Hos de Obdorska Ostjakerna har jag till och med varseblifvit små björnbilder, hvilka äro gjutna i koppar och skola aktas såsom gudomliga väsenden.[1553] Traditionen förmäler, att sådana bilder i fordna tider blifvit hitförda af Per-
652 mier och Syrjäner, hwilka äf⸗ven varit björndyrkan tillgifna. Vidare skola Ostjakerna äfven egna sin dyrkan åt vissa *träd* och *heliga ställen*. Om en ceder står midt i en granskog, så anses både cedern och hela nejden deromkring såsom heliga. Med helig vördnad betraktar man äfven sådana ställen, der sju lärkträn stå invid hvarandra. Vanligtvis träffar man på en sådan plats en eller flera gudabilder och en mängd i trädtopparna till deras ära upphängda renhudar, horn o. s. v.

I fråga om Ostjakernas religion kan jag ej med stillatigande förbigå den hos Ostjaker, liksom äfwen hos Samojeder och många andra folkslag, öfliga sed att med offer och andra ceremonier ära den aflidnes minne. Denna ärebetygelse grundar sig på den gängse tro, att den hädangångne, ehuru behörigen

1553 Castrén was able to buy such images, published in Fedorova 2017: 60.

skrinlagd, ännu fortfar att äga samma behof och idka samma slags sysselsättningar, som under lifs-
653 tiden. Derföre nedlägger man dels in i, dels bred-
vid hans graf släde, spjut, härd, gryta, knif, yxe, el[d]don och andra redskap, genom hvilkas tillhjelp han kan förskaffa sig föda och tillreda sin måltid. Så väl vid sjelfva likbegängelsen, som ännu några år derefter offra anförvandterna äfven renar vid hans graf. Dör en äldre mera aktad person, så förfärdiga hans närmaste[1554] anförvandter genast en bild, som förvaras i den aflidnes tält och åtnjuter samma heder, som tilldelades honom sjelf under lifstiden. Vid hvarje måltid hemtas bilden till maten, hvarje afton blir den afklädd och inbäddad, hvarje morgon åter påklädd och intager städse den aflidnes vanliga plats. Bilden hedras på detta vis i tre år och blir sedan nedkastad i grafven. Under nämnde tid anses den aflidnes kropp redan hafva förmultnat och dermed tager äfven odödligheten en ända. (Jfr. sid. 274[1555]).

Såsom en handling af den högsta religiösa betydelse anses af Ostjakerna, liksom äfven af Samoje-
654 derna *eden*. Har ett brott blifvit hemligen för-
öfvadt emot en Ostjak och denne bär misstanke till ogerningsmannen, så kan han kalla den misstänkte personen till edgång. Äfven hos Ostjakerna gäller en ed, som aflägges vid björnens nos, såsom den kraftigaste. Liksom hos Samojederna, sönderskär den anklagade björnnosen med en knif och yttrar dervid: ”må björnen uppäta mig, om min ed är falsk.” Ostjakerna svärja äfven vid elden och i detta fall tager den anklagade med sin knif ett kol ifrån härden, håller det en stund emellan tänderna och yttrar sedan: ”må elden uppbränna mig, om jag gör en falsk ed.” Likaså kan en ed äfven aflaggas vid vattnet, hvarvid tillgången åter är sådan, att den anklagade tager vatten i en slef, rister deri med sin knif och yttrar dervid: ”må jag drunkna om min ed är

1554 *närmaste anförvandter* ‖ närmaste

1555 Castrén is referring here to what he wrote about the immortality of Samoyed shamans (here p. 515).

falsk." – Att svärja vid gudarna är äfven öfligt hos Ostjakerna och verkställes med samma ceremoni,
655 som hos Samojederna. Sådana eder hållas i stor helgd, och hvarje Ostjak är fast öfvertygad derom, att en falsk ed ovilkorligen skall blifva hämnad. om således den anklagade vet sig vara skyldig till det åtalade brottet, så underkastar han sig ej gerna edgången, utan vidkännes hellre sin förbrytelse. Följakteligen aktas en person, som aflagt värjemåls-eden, alldeles ren och tadelfri i all sin framtid. Man har någon person blifvit uppfrätt af björnar, drunknat, förgåtts i lågorna, eller genom någon annan olyckshändelse omkommit, så hör man ej sällan den förmodan yttras, att han i lifstiden begått en falsk värjemåls-ed. Någon annan ed än denna är hos Ostjakerna icke öflig. Vittnen höras aldrig på ed, utan tros obetingadt på sina ord, och alla andra än vansinniga personer äro fullkomligt vittnesgilla. Barn kunna vittna emot sina föräldrar, syskon emot syskon, makar emot makar o. s. w. Sådant vittnar
656 om sträng rättskänsla och ett inbördes förtroende.

I sammanhang med religionen vill jag äfven nämna några ord om äktenskapet, som dock hos Ostjakerna är mera en social än en religiös förbindelse. Liksom hos Samojeder och hos andra besläktade stammar afslutas äktenskapet ifrån brudens sida af fadren eller närmaste målsman. Sjelf äger qvinnan i denna liksom i de flesta andra angelägenheter, hvilka röra hennes dyrbaraste intressen, alldeles ingen talan. Hon är en trälinna i ordets aldra strängaste betydelse.[1556] Men icke nog dermed; hon betraktas derjemte såsom ett orent väsen och lefver i den djupaste förnedring. Tidtals blir hon nästan afskild ifrån familjens öfriga medlemmar, hvarje hennes rörelse bevakas med den ängsligaste noggrannhet, hvarje ställe, der hon nedsatt sig renas med rökelser. I känslan af sin djupa förnedring

1556 This is also mentioned by Pallas 1776: 45. (TS)

vågar qvinnan aldrig yttra en egen vilja, utan äger
657 att i allt med undergifvenhet foga sig efter den
starke mannens hvarje nyck. Så måste hon med
lugnt mod åse, huru hennes hjerta af fader, bröder,
eller någon annan nära anförvandt bortsäljes till
den mestbjudande. Hennes egna önskningar, om
hon djerfves hysa några sådana, komma härvid ald-
rig i fråga, utan man förfar med henne liksom med
hvarje annan handelsvara. Man bjuder väl icke ut
henne på marknader, men det är emellertid det hög-
sta anbudet som bestämmer hennes framtidsöde.
Priset på en ung flicka är på olika orter mycket om-
vexlande. I Obdorsk betalas en rik mans dotter med
50 à 100 renar, men en fattig man försäljer sitt barn
till 20 à 25 rendjur. Att den rikes döttrar stå i ett
högre pris än den fattiges, dertill uppgifves orsaken
vara den, att den blifvande mågen i framtiden hopp-
as erhålla hjelp och bistånd af sin svärfader, att ej
tala om den större utstyrsel, som genast tillfaller
658 dottern. Det förhåller sig med en dyr hustru lik-
som med hvarje annan dyr vara, att de i längden
medföra sin ägare ett större gagn, än hvad som kö-
pes till billigare pris. Emellertid betraktas brudskat-
ten icke såsom ett förskott, hvilket man i framtiden
skall få åter ersatt, utan såsom en verklig betalning
för en erhållen vara. Ingenting är enligt Ostjakens
föreställning rättvisare, än att flickans fader, eller
vårdare hugnas med en sådan betalning. Döttrarna
bortgifvas ju vanligen wid den ålder då de blifva ar-
betsföra och kunna endast afsättas på en alldeles
främmande hand. Men huru kan väl en okänd främ-
ling göra anspråk derpå, att man åt honom föder,
underhåller och uppfostrar en hustru, som sedan
trälar och arbetar i hans tjenst hela lifvet igenom?
Fadren kunde ju behålla sin dotter hemma hos sig,
och då skulle hon nog vid mognare år mångfaldt er-
659 sätta den kostnad, hon i sin barndom förorsakat
honom. Men när han godvilligt afstår ifrån sin

rättmätiga egendom, så är det väl billigt, att afnämaren, den blifvande mannen, med en skälig brudskatt lönar hans på dotterns använda möda och kostnader. Brudskatten är med ett ord en ersättning för döttrarnas vård, underhåll och uppfostran under deras späda år. Denna brudskatt kan enligt förut fattad öfverenskommelse erläggas både före, efter och vid sjelfva äktenskapet. Men skulle betalningen redan hafva utfallit före äktenskapet och bruden eller brudgummen aflida, förrän de hunnit ingå sin förbindelse, så blir brudpenningen åt den aflidnes slägtingar återgäldad. Dock skall brudgummen vid brudens frånfälle hafva rätt att för sin brudpenning fordra en annan dotter, så framt en sådan finnes.

660 Hos Ostjakerna är månggifte en tillåten sak, men skall dock för den dryga brudskattens skull mera sällan förekomma. Under min vistelse i Obdorsk nämnde man blott en enda person, som ägde tre hustrur, och mycket betydligare var ej heller antalet af dem, hvilka voro försedda med tvenne makar. Vid månggifte gäller det märkvärdiga stadgande, att en man på samma gång kan ägta flera systrar; men man hyser dock farhågor för sådana äktenskap, emedan erfarenheten visat, att systrar vanligen ej sämjas väl tillhopa i ett och samma gifte. Bland öfriga äktenskapsbud må nämnas, att tvenne bröder ej kunna äkta tvenne systrar, om dessa äfven äga skilda mödrar. En yngre broder är förpligtad att gifta sig med den äldres enka. Har man eller hustru aflidit, så kan den efterlefvande makan ej ingå ett nytt gifte, förrän åtminstone ett år förlidit efter
661 dödsfallet. Son och dotter äro förpligtade att afhålla sig ifrån giftermål i två år efter sin faders eller moders död.

Den låga ställning, som qvinnokönet intager både hos Ostjaker och andra Sibiriens vildar, röjer sig bland annat äfven deri, att en qvinna aldrig ärfver. Följakteligen ärfver också mannen ingenting

med sin hustru, och likaså får ej heller enkan någon del af förmögenheten efter sin mans död. Hela den aflidnes egendom fördelas jemt emellan sönerna, hvilka äro förpligtade att underhålla mor, systrar och andra qvinliga medlemmar i familjen. Skulle sönerna vid fadrens frånfälle vara omyndiga, så vårdas de jemte familjens qvinliga individer af närmaste anförvandt, hvilken för denna vård undfår en lika stor lott af egendomen, som hvar och en bland sö-
662 nerna. Har den aflidne icke efterlemnat någon son, så delas egendomen efter frivillig öfverenskommelse af hans närmare eller fjermare anförvandter, hvilka det då äfven åligger att sörja för enkans och döttrarnas underhåll.

Till sin lefnadsart sönderfalla de Obdorska Ostjakerna i tvenne slag: fiskare och renägare. De förra uppehålla sig vid floder, i synnerhet vid Ob och Nadym[1557], de sednare åter nomadisera åtminstone någon del[1558] af året på tundrorna och lefva der i ständig beröring med Samojeder. Antalet af Ostjaker, som uteslutande äflas med renskötsel, är jemförelsevis ganska ringa och skall årligen förminskas genom assimilation med den mäktiga Samojed-stammen. Denna assimilation har redan så vida försiggått, att de renägande Ostjakerna icke allenast tillegna sig Samojedernas religion, seder och lef-
663 nadssätt, utan äfven känna deras språk ofta till och med vida bättre än sitt eget. Vill man således betrakta Ostjakerna i deras egendomliga lif, så bör uppmärksamheten rigtas på dem, hvilka sysselsätta sig med fiskafänge. Äfven dessa framte en olikhet i sitt lefnadssätt, i det somliga endast idka fiskafänge, andra åter derjemte bedrifva renskötsel. Bland dem måste de sistnämnde åtminstone till sommaren fördela sig i två hushåll, af hvilka det ena uppehåller sig vid sitt fiskeläge, men det andra åtföljer renarne på deras irrfärder.[1559] Det är renens natur att för den varmare årstiden draga sig till hafsbandet, emedan

1557 The River Nadym runs into the Gulf of Ob' in the Kara Sea at N66°13′38″ E72°0′8″. (TS)

1558 *åtminstone [...] del* ‖ stora delen

1559 Khanty fishing was studied in detail in Sirelius 1906: 1–97. U.T. Sirelius distinguished several different types of weirs and fish traps used in different circumstances and at different times of the year. (TS)

1560 *Skatten [...] erlägga.* ‖ The first sentence of the footnote originally belonged to the text itself and formed the beginning of the next paragraph, and the rest of the footnote was a footnote to it, but in the final version Castrén combined both sentences into a footnote, which he placed here.

hon med sin tjocka pels behöfver en svalare atmosfer och dessutom här är mindre besvärad af mygg, som för renarne är en mördande pllåga under hårlossningstiden. Medan Ostjaken vistas med sina renar vid Ishafs-kusten, idkar han der i likhet med Ryssar och Samojeder hafsfänge, dödar skälar, val-
664 ross, hvita björnar o. s. v. Bland Ostjakerna förfoga sig likväl ganska få ända till sjelfva hafvet. De flesta skola uppehålla sig den hetaste tiden på de nordliga tundrorna, men sedan luften hunnit afsvalna och myggen försvunnit, förfoga de sig till skogsbygderna öster om Ural, der de jaga räfvar och fjällrackor. Vid vinterns första ankomst börja äfven de vid hafvet nomadiserande Ostjaker och Samojeder sitt tåg till skogsregionen, hufvudsakligen för att söka ett skygd för sig och sina renar mot de förfärliga stormarna. Denna färd försiggår i största makligh-
665 het, man gör korta dagsresor, rastar ofta en och annan dag på samma ställe och sysselsätter sig flitigt med jagt. Hvarje slägt håller sig tätt tillsamman och färdas med sin furste eller Starschina i spetsen. Mot slutet af December infinna sig alla dessa nomadiserande skaror på den Obdorska marknaden. På embetets vägnar måste i synnerhet alla furstar och Starschiner vara der närvarande, emedan det åligger dem, att hvar inom sin stam och slägt vid detta tillfälle uppbära skatten och sörja derför, att alla de af kronan bestämda slagen af djurskinn till sitt fulla belopp inflyta.x 1560 Ifrån den Obdorska marknaden

x. Skatten består egentligen i tvenne grå fjällrackor för hvarje mansperson, men hela skatten får dock ej lefvereras till kronan i idel fjällracksskinn, utan det är engång för alla stadgadt, huru många skinn af hvarje djurslag de skilda stammarna böra erlägga. Skulle nu ett och annat skinn af något slag brista, så är det furstarnes och Starschinernas sak, att med andra öfverloppsskinn ersätta de bristande.

draga sig alla infödingar åter till skogsbygden och bedrifva der sin jagt under den kalla årstiden. Samojeder och de Ostjaker, som endast idka renskötsel, begifva sig redan tidigt på våren till hafskusten, men alla sådana Ostjaker, som hafva en del af sin familj boende wid flodstränderna, brådska ej med sin afresa, hvilket också för dem är mindre nödigt, då de ej pläga besöka Ishafvets aflägsnare kuster. Under sin vistelse i skogsregionen stå de sistnämnde lägrade med renhjorden vid sina fasta bostäder, eller de så kallade *jurt*, som Samojederna och de
666 städse nomadiserande Ostja|kerna helt och hållet umbära.

Det är tydligt, att de Ostjaker, hvilka alla år kunna i en så lång tid uppehålla sig på samma ställe, blott äga ett ringa antal renar, ty stora hjordar erfordra vidsträckta betesmarker och tillåta ej ett ett stationärt lefnadssätt. Men huru obetydliga de här ifrågavarande Ostjakers renhjordar äfven äro, så anses dock deras besittning för en stor rikedom, så vida renen icke allenast skänker Ostjaken föda och[1561] kläder, utan äfven gör honom en stor tjenst under jagtfärder och andra resor. De Ostjaker, hvilka äro i saknad af renar, måste för sina färder begagna sig af hundar, hvilka i stället för att gifwa
667 nä|ring åt sina ägare, tvertom måste af dem underhållas med icke ringa kostnad, utan att de ens såsom lastdragare kunna uppfylla renens plats. För dessa Ostjaker är fiskafänget det vigtigaste och snart sagt det enda medlet till lifvets bergning.

Erfarenheten visar mest öfverallt i polar-trakten, att sådana stammar, som uteslutande sysselsätta sig med fiskafänge, ej förmå upparbeta sig till något välstånd, utan vanligen lefva i ett stort armod, som icke sällan förenas med lättja, dryckenskap och sedligt förderf. Orsaken härtill anser jag till större delen vara tillfällig och grunda sig dels på en oförmåga, att rätt begagna sig af de rika källor, naturen

1561 *och* ‖ Castrén 1852b: 315: ock

danat till menniskans uppehälle, dels äfven på de vilda stammarnas moraliska svaghet, då det gäller, att motstå frestelsen för starka drycker, hvilka af de
668 fremmande kolonisterna hållas dem tillhanda.[1562]
I dessa omständigheter ligger förnämsta grunden åtminstone till den fattigdom, som för det närvarande råder hos de fiskande Ostjakerna. Dessutom är äfven kolonisternas egennyttiga och oredliga handel, ett icke ringa hinder för välståndets fortskridande. De hafva infört ett förderfligt kredit-system och förstått att påtruga Ostjakerna alla slags öfverflöds-artiklar, dem de nästan utan afnämarenas vetskap taxerat till hvad pris de för godt funnit. Härigenom har Ostjakernas skuld efterhand i den mån tilltagit, att den numera aldrig kan fullkomligt utplånas. Tvertom blir den årligen förökad, emedan behofven alltmer tilltaga, utan att arbetsfliten och omtänksamheten i väsendtlig mon framskrida. Hvad Ostjaken för det närvarande åtminstone ej kan umbära är brödfödan, som hålles honom till-
669 handa af köpmännen. Ur stånd att genast kunna betala varan, emedan han redan af gammalt är skuldsatt, nödgas han förbinda sig, att följande året lefverera sin fisk till gäldenären. Men då han sålunda helt och hållet är i köpmannens händer, taxerar denne både sin egen och Ostjakens vara, såsom det honom för godt synes. Denna så väl för Ostjakerna, som Sibiriens öfriga infödingar högst förderfliga handel har väl regeringen sökt förebygga dels genom förordningar, dels genom inrättandet af egna mjölmagasiner, men det onda har redan hunnit slå allt för djupa rötter, för att i en hast kunna utrotas. All den fisk, som Ostjakerna på anfördt sätt föryttra åt handlande, uppfångas om sommaren. Under hela denna årstid färdas spekulanter ifrån Obdorsk, Beresow och Tobolsk med sina lodjor på Ob-floden,
670 tillegna sig Ostjakernas fångst och insalta sjelfva den erhållna fisken, som de tills vidare lemna i

1562 Alcoholism is one of the phenomena described by several researchers of the northern peoples in the 19th and 20th centuries. Karjalainen 1900a: 14 connects it with moral depravation, which he attributed to an encounter with a new, different and modern culture causing an abrupt change in the way of life. A strong moral and condemning aspect is typical of his approach even more than with Castrén. See also Karjalainen 1900a: 27–29; Karjalainen 1900b: 17. (TS)

förvar uti sina vid flodens stränder uppbygda magasiner. Vid höstens ankomst återsegla de hvar och en till sin bestämmelseort och medtaga nu, sedan deras med mjöl belastade lodjor blifvit uttömda, sina vid framresan i magasinerna insatta fiskförråder.[xi] Emellertid fortfara Ostjakerna allt ännu med sitt sommarfiske[1563]. En del af den fisk, som nu uppfångas, blir insatt i smärre insjöar eller dammar, derifrån den om hösten åter uppdrages med not och utsättes att frysa. Vid vinterns ankomst infinna sig
671 åter både Ryssar och Syrjäner för att uppköpa
den frusna fisken, hvaraf[1564] en del äfwen af Ostjakerna sjelfva transporteras till den Obdorska marknaden. Fiskafänget fortfar ännu under vintern, men all den fisk, som nu uppfångas, äger i handeln ett ringa värde och erhålles sällan i den mängd att fångsten skulle öfverstiga det dagliga behofvet. De vanligaste fisk-arter i nedra Ob äro: 1) gädda[1565], aborre[1566], girs[1567], mört, hvilka både sommar och vinter uppehålla sig i Ob; 2) stör (R[yska] *ossetr*), sill, lake[1568] och särskildta lax-arter, hvilka af Ryssarne benämnas *muksun*[1569], *njelma*[1570], *syrok*, *pydshan* – alla det slags fiskar, som i början af Juni straxt efter islossningstiden stiga uppför floden och efterhand under vinterns lopp återvända till hafvet. Det är förnämligast stören och de skiljda lax-arterna, som stå i pris; den öfriga fisken använder Ostjaken mest till
672 sin egen och sina hundars föda. Sitt sommarfiske idkar Ostjaken mest med not och ligger derunder lägrad vid en sandig, för notdrägt ändamålsenlig strand (R[yska] *pesok*). Ett wanligt fiskredskap under sommaren äro äfven ett slags ryssjor, förfärdigade af hampa; dessa instickas i pator

xi. Många Ryssar idka sjelfwa fiskafänge vid Ob och med mångfaldt bättre framgång, än Ostjakerna, emedan de kunna disponera vida större redskap och mera mansstyrka än de arma infödingarne.

1563 *sommarfiske* ‖ fiskafänge

1564 *hvaraf en del* ‖ hvilken dessutom

1565 Northern pike (*Esox lucius*) living in the whole of Northern Eurasia from West Europe to Kamčatka. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/pike; Северная энциклопедия 2004: 1103. (TS)

1566 European or Eurasian perch (*Perca fluviatilis*), whose geographical distribution extends to the River Lena in the east. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/perch; Решетников 2014d. (TS)

1567 Eurasian ruffe (*Gymnocephalus cernuus*). Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/ruffe; Б. Решетников 2007. (TS)

1568 Burbot (*Lota lota*), found widely in northern Eurasia and America, is common in Siberian rivers. Luontoportti, http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/burbot; Решетников 2013b. (TS)

1569 *Муксун*, a whitefish sp. (*Coregonus muksun*), a migratory fish living in the large Siberian rivers in winter and nearby maritime areas in summer. Решетников 2013a. Castrén 1855: 50, footnote 7: Sibirisk nors. (TS)

1570 *Белорыбица*, *нельма*, nelma (*Stenodus leucichthys*) is also a whitefish-related fish in Northern Eurasia, and is economically especially important. Решетников 2005b. (TS)

1571 rör-/mattor
1572 förvarings-/rum

eller stängsel, som slås tvärs öfver smärre flodgrenar. Man fiskar äfven med krok, och då nätterna blifva mörkare, användes ljusträng. Såsom ett fiskredskap för sommaren begagnas jemväl ett säckformigt nät, som med tillhjelp af en deri inlagd sten nedsänkes i flodbottnet. Nätet är fastbundet vid ett rep, hvars andra ända fiskaren fäster vid sin båt, hvarmed han färdas floden utföre. Då fiskaren lyftar på säcken, märker han lätt om något byte förirrat sig deri, hvilket i anseende till flodens fiskrikedom
673 ofta nog skall inträffa. Vintertiden består det van-
ligaste och minst besvärliga fiskafänge deri, att man uppslår en pata öfver en mindre flodgren och insticker deri en mängd mjerdor, som förfärdigas af fina lärkträdsspjelor. Äfven idkar man vinterfiske med nät, mete o. s. v.

De Obdorska Ostjakernas klädedrägt är, om jag undantager qvinnornas af de angränsande Tatarerna låntagna sed att beslöja sig, så nära öfverensstämmande med Samojedernas, att den i en så allmänt hållen framställning, som denna, ej kan göras till föremål för en särskildt undersökning. Hvad boningssättet beträffar, så forma de nomadiserande Ostjakerna sina tält alldeles på samma sätt, som deras Samojediska grannar. De så kallade *jurt*, som bebos af fiskande Ostjaker, bestå allmännast uti små,
674 mycket låga stugor, hvilka äro försedda med en
öppen, af lera förfärdigad spis (*tschuwal*) i ett hörn af rummet. Till surrogat för fönster tjenar ett hål, antingen i väggen eller taket, som vintertiden betäckes med ett isstycke. I bättre jurt är rummet längs en eller flera väggar betäckt med flätade rörmattor[1571], hvilka utgör familjens egentliga vistelseort och i synnerhet begagnas till lägerställen. Stundom finnes framför ingången till jurten en liten förstuga, som tjenar till förvarings[-]rum[1572] för klädesplagg och husgerådssaker. Af sådan beskaffenhet äro de vanliga vinter-jurt. Utom dem äga många familjer

särskildta sommar-jurt, hvilka äro af en ännu bristfälligare natur, i det de sakna både golf och spis. Fönstren bestå af lakskinn. Elden brinner på en härd midt i jurten och röken utgår genom ett hål i taket.
675 Här och der anträffar man äfven Ostjakiska tiggar-familjer boende i torfbelagda jurt, hvilka till en del äro belägna under jordytan.[1573]

Öfver Ostjakernas utseende och karakter förekommer hos Pallas följande skildring: ”De äro till större delen af en mera liten, medelmåttig växt, svaga till sina krafter och särdeles tunna, magra om benen.[1574] Deras anleten äro öfverhufvud oangenäma, bleka och platta, dock utan någon karakteristisk utbildning. Det allmänneligen rödaktiga, i det ljusa nedfallande håret, som hos männerna hänger oordnadt kring hufvudet, vanställer dem än mera. Bland fullväxt qvinnfolk, i synnerhet af mognare ålder, finner man få angenäma anleten. Ostjakerna äro skygga, vidskepliga och enfaldiga, annars temmeligen godhjertade, i sitt mödosamma och usla yrke
676 ända ifrån ungdomen arbetsamma; men då de fått sina behof tillfredsställda, äro de och i synnerhet männerna ej böjda för annat än lättja. I sin hela hushållning äro de ända till äcklighet osnygga.”[1575] Vid denna skildring nödgas jag, hvad först utseendet beträffar, göra den anmärkning, att jag visserligen sett ganska många Ostjaker med blond hy och ljust hår, men hos flertalet har dock hyn varit mörk och håret becksvart, liksom hos Samojederna; och denna observation har ledt mig på den tanken, att de blonda Ostjakerna möjligen äro afkomlingar af de Syrjäner, hvilka flydde undan den hel[ige] Stephans omvändelseifver till Sibirien. För öfrigt höra Ostjakerna visst icke till Sibiriens vanskapligare folkslag, ty de äga ej den platta näsan, de smala ögonen och oformligt breda kind
677 knotorna, som anträffas hos Mongoler och Tunguser, utan närma sig mera Finska, Samojediska och Turkiska stammarna. Någon

1573 Sirelius 1906–1908: 76–104 and Sirelius 1907–1909: 8–27 give a detailed description of dwellings among the Ob-Ugrian peoples based both on his own observations of 1898–1900 and older literature. (IL – TS)

1574 Castrén added an unclear question mark in the margin here.

1575 Pallas 1776: 39. (TS)

1576 *folkslag [...] fördelaktigt* ‖ folkslag, men hvad som i synnerhet på ett fördelaktigt

skarpt utbildad typ synas de dock ej äga, hvilket kanske är en följd af inskedd uppblandning med främmande stammar. Skygghet, vidskepelse, enfald och godhjertenhet äro egenskaper, som igenfinnas hos alla Sibiriens vilda folkslag[1576]. En af Pallas förbisedd egenskap, som på ett fördelaktigt sätt utmärker Ostjaken, är hans hjelpsamhet och hans redliga sinne. Ostjaken sviker ej sin vän i nöden, han tillstänger ej sin dörr för den klappande; hvad han äger, delar han gerna med sig, den rike anser det för sin pligt att bispringa den fattige. Stölder begås nästan aldrig, huset står alltid oläst, egendomen qvar-
678 lemnas ofta midt på tundran. Ostjaker-
na hysa ej någon misstanke till hvarandra, utan lefva tillsamman såsom bröder. Den af Pallas Ostjakerna påbördade osnyggheten är en utmärkande egenskap för alla fiskande folkslag och anträffas i lika hög grad vid Norriges kuster, som vid Obs stränder Många bland fiskarens sysselsättningar äro i och för sig mindre renliga, hans vid fiskeläget uppförda, vanligen provisionella boningar äro alltför trånga för att kunna dölja alla de trasiga, halfruttna plagg, som fiskaren begagnar vid sitt besvärliga yrke. Röken gör sitt till för att öka osnyggheten in i rummet, och utanföre samlar sig af den rensade fisken en orenlighet, som icke blott är vämjelig att åse, utan äfven efter inträffad förruttnelse sprider ifrån sig pestartade dunster. Tidtals hindras fiskaren äfven af sitt allt-
679 för trägna och brådskande arbete att skänka nödig omsorg åt vården om sig och sitt hus, och osnyggheten öfvergår småningom till vana.

Att den hos Ostjakerna icke är något utmärkande national-drag, utan en följd af sjelfva lefnadssättet, bevisas tydligt derigenom, att den endast framträder hos fiskare, men ej hos nomader och renägare. Det hör till nomadlifvets företräden, åtminstone i polar-trakterna, att dervid ej förekomma några särdeles orenande sysselsättningar. Den

oupphörliga flyttningen ifrån ett ſtälle till ett annat medför äfven den fördel, att någon orenlighet ej hinner samla sig hvarken i eller utom tältet. Hvad som ifrån ugnshärden och de sotiga grytorna möjligen fäſter sig vid kläderna, bortblåses lätt af tundrans vindar och är äfven annars föga märkbart på den ludna renskinns-plaggen.[1577]

680

1577 The published description ends here, but Castrén wrote about his return to Finland on 13/25 May 1845, in his travel diary (SLSA 1185): ”Jag reste då till Finland öfver Turinsk, Werchoturje, Solikamsk, <Kaj>, [V]eliko-Ustjug, Kargopol, Pudosch, Petrosavodsk, Olonets och Sordawala.” Turinsk is on the River Tura at N58°3′50″ E63°41′5″, Verxotur'e on the same river at N58°51′45″ E60°48′27″, Solikamsk is on the Kama at N59°42′0″ E56°42′0″, Velikij Ustjug is on the Dvina at N60°45′25″ E46°18′24″, Kargopol' is on the River Onega at N61°30′9″ E38°56′53″, Pudož on the River Vodla at N61°48′18″ E36°32′36″, Petrozavodsk is on the opposite shore of Lake Onega at N61°48′9″ E34°20′23″, Olonec (Ru.)/Aunus (Fi.) where the River Megrega runs into the River Olonka at N60°58′44″ E32°58′19″ and Sortavala at the northern end of Lake Ladoga at N61°42′0″ E30°41′30″. In Sortavala, Castrén was already within the borders of the Grand Duchy of Finland. See also the quotation from *Borgå Tidning* on p. 546. (TS)

Appendix 8.1

I[1578] detta ögonblick kom till mig ett flämtande ilbud, som förkunnade, att i näſta ögonblick en Mercurii[1579] tjenare skall af byns *Golova*[1580] med extra-poſt affärdas till Mesen. Hvad jag inom detta ena ögonblick hinner säga, är knappt så mycket, som en Samojed medhinner på en half dag. […] Genom Guds underbara skickelse och mina dokumenters allmakt erhöll jag vid Kaninska Kyrkan ditt bref med full valuta. Från nämnda kyrka belägen i byn *Pes*[1581], färdades jag efter den i brefvet från Mesen angifna rese-planen och anlände den 16 Februari *med lifvet* till *Puſtosersk*. Orten är, såsom sjelfva benämningen tillkännagifver, en ödemark. På miltal anträffas ej ett träd, utom hvad Petschora hemtar till bränsle åt dem, hvilka händelsevis vant sig att äta sin mat kokad. Vidt och bredt är landet jemnt, så jemnt, som hafvets yta. Här hviner ſtormen utan återvändo, ſtundom så häftigt, att man med lifsfara ej vågar sätta näsan utom dörren. En gång råkade jag på det djerfwa infallet att, under ett oväder, häftigare än vanligt, mäta mig med vindarna. Knappt hade jag kommit utför trappan, förrän jag, lik en snöboll, slängdes mot närmaſte vägg. I detta ögonblick lider min ſtrupe mycken nöd, emedan man på två dygn ej kunnat hemta vatten från Petschora. Icke dess mindre infunno sig i går några Samojeder i byn. Jag sporde dem om wädret på tundran. ”Gudi ware lof! man kunde se renarna framför sländan.” Detta kunde man ej på tvenne dygn, då jag från *Pjosha* färdades långsmed *Tsheshkaja Guba* till *Svjatoj Nos*. Under denna för mig evigt minnesvärda

1578 This is the version of Castrén's letter to Rabbe 23 March 1843 (SKSA), published in *Helsingfors Morgonblad* 38/1843 (15 May 1843; Castrén 1843b). The editor of Hf. Mbl. made some changes also to this text. The original letter is published in the volume of letters in this series.

1579 Mercury (Mercurius), the Roman god of merchandise, merchants and messengers. Encyclopædia Britannica/Micropædia 8: 29–30. (TS)

1580 Chief, 'head'. (TS)

1581 Misprint meaning Nes.

resa åkte jag bland annat vilse i tolf timmar. Om dagen blef jag våt ända till kroppen och om natten stelnade kläderna till is. Några timmar ännu och mitt mått hade varit fullt. Sjelfva skjutskarlarne voro tröstlösa; men tvärtemot all beräkning bragte oss ändock renarna omsider till ett tält. Den som erfarit dylikt, hålles väl ursäktad för följande fråga: ”Är F – –[1582] ännu vid lifvet, eller höljer honom en Samojedisk drifva?”[xii] – – – Om fjorton dagar ämnar jag begifva mig till ljusare bygder, till *Ischemsk*, hufvudsakligen i afsigt att undersöka, om Samojediskan står i något närmare frändskaps-förhållande till Syrjänskan. Om så är, kommer jag sannolikt att göra en tur in åt guvernementet *Wologda*, der Syrjäner anträffas i vida större mängd, än i Ischemska byarna. Är åter, såsom jag nästan tager för afgjordt, slägtskapen mellan dessa språk obetydlig, så bär det af från Ischemsk till *Kolwa*, och derifrån vidare – till *Sibirien*. En geographisk anmärkning: Ischemsk, belägen omkring 330 werst söder om Pustosersk, är en by vid floden Ischma, som faller i Petschora. Kolwa är åter en Samojedisk koloni på Bolshesemelska tundran. Här finnes en Kyrka, tvenne Prester samt en Samojedisk tolk. I byn finnas blott 11 fastboende Samojeder, och äfven dessa skola utbytt sitt modersmål mot Syrjänskan. – Huru länge jag kommer att dröja i de Ischemska byarna, låter naturligtvis ej på förhand bestämma sig. – – – –

xii. Till Läsarens underrättelse bör här meddelas, att vår Resandes farhågor för den unge Landsman, som hade ämnat uppsöka honom i polarnejderna och sedermera bli hans reskamrat, ännu välbehållen befinner sig i fosterlandet, emedan hans resa mött hinder. Red:s not.

1582 Student Robert Mauritz von Fieandt (1821–1890), later county agronomist in Tavastia, was going to follow Castrén as his assistant and to carry out own natural-scientific research and study the Russian language in the northern parts of the empire. He received the required permission from the University Chancellor, i.e. Carevič Aleksandr Nikolaevič, but because the application period of the university's travel grants had already run out, he did not get funding for his journey. HYKA KoA University Senate minutes 5 Nov. 1842 § 15, 3 Dec. 1842 § 7, 10 Dec. 1842 § 5, referring to the Chancellor's letter of 14/26 Nov. 1842; Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15823; see also Castrén's letters to Sjögren 5/17 Dec. 1842 and to Rabbe 11/23 March 1843 in the volume of letters in this series. (TS)

Appendix 8.2

Så[1583] är nu mitt Syrjänska opus[1584] färdigt all att gå ur ſtapeln – tack vare myggen och de sjumilslånga kärren, hvilka hållit mig hela sommaren inspärrad i ett Samojed-kyffe. Meſt har jag dock för den qwallmiga hettans skull logerat under jorden, d. v. s. uti en källare. Mitt arbete är följakteligen underjordiskt, men önskar icke dess mindre att gläda sig af dagens ljus. Derföre anhåller jag, dess målsman och patron, att det oförtöfvadt blefve afsändt till Coll[egii] Råd A. J. Sjögrén i Petersburg. […]

Här måſte jag wäl beqwäma mig till att göra korteligen redo för riktningen af mina wandringar på sednare tider. Allt sedan min afresa från Puſtosersk har jag näſtan fortfarande åtföljt Petschora-flodens wida fåra. Förſt färdades jag 250 verſt till Uſtzylma genom en nejd, som nära nog var sådan, den af vår Herre blifvit lemnad för sextusende år tillbaka (faſtän detta land enligt härwarande Preſterskapets intyg skall hafva uppkommit förſt efter syndafloden). Här finnes föga af det slags skapelser, som föryngra sig och lefva upp i nya slägter; ja, här finnas näſtan inga skapelser. Jorden, beſtående af sanka kärr och låga tundror, när i sitt inre en is, hwarur ingen blomma spirar. Med drifvor af snö och en grå renmossa höljer hon sin svarta yta. Derjemte finnes här och der vid ſtränderna ett snår af låga widebuskar. Men anmärkningswärdt är, att ſtenen ej trifwes wid Petschoras ſtränder. De beſtå af lera och äro vid nederſta loppet af Petschora mycket låga, höjande sig knappt öfver watten-ytan; men något högre uppför elfwen resa de sig i betydlig mon och bilda ſtundom rätt ansenliga

1583 Mscr of Castrén's travel report, belonging to Castrén's letter to Rabbe 3/15 Sept. 1843 (SKSA) and published partly in *Helsingfors Morgonblad* 18–19/1844 (Castrén 1844a) and more extensively in Castrén 1852b. While rewriting his text Castrén also rearranged its contents in places. The editor of Hf. Mbl. made considerable changes to Castrén's original text. For the whole letter, see the volume of letters in this series.

1584 *Elementa grammatices syrjænæ*, Helsingfors 1844. Castrén used part of it, *De nominum declinatione in lingua syrjæna*, also as a doctoral dissertation at the Alexander University of Helsinki. See the volume on the Komi language in this series. (TS)

lerberg. I den mon elfstränderna höja sig, i samma mon tilltager vegetationen så att redan vid Ustzylma enligt min skjutsbondes utsago "hvarje trädslag frodas", d. ä. gran, tall, björk, vide, al, hägg, rönn, för att ej tala om den föraktade aspen, hvarvid enligt samma skjutsbondes uppgift Judas hängt sig. Bland nejdens rörliga innewånare förtjena omtalas snöryporna, och detta af följande anledning. Emellan Pustosersk och Ustzylma finnas nästan inga fasta bebyggare, emedan enhvar, som ärnar göra sin lycka i denna isregion, hellst styr sin bräckliga skuta till Pustosersk, der han, utom ett anständigt sällskap, kan njuta af tvenne vigtiga fördelar: 1°) hafsfänge om sommaren, 2do) om vintern renjagt, nb. i Samojedernes tama hjordar. För att likväl göra en commu[ni-] cation möjlig emellan Pustosersk, Ischemsk och Ustzylmsk, samt till befordrande af Postgången, har man vid Petschora uppbygt små badstugor, i hvilka den resande kokar sin fisk om dagen och söker sig nattherberge, då wädret är öfwermåttan dåligt. Dessa stugor inrymma tidtals en hel liten colonisation af personer, de der gillra snaror för snörypor. Rypan står visserligen i mera dåligt anseende här på orten, och i hvarje fall är det ingen storartad speculation, att resa sina hundradetal werst på rypfångst; men denna möda hör åtminstone till antalet af dem, som väl löna sig. […] Större del af dagen tillbringar rypfångaren på badstugu-lafven, drömmande om lycklig fångst. När sömnen tryter honom, roar han sig och sina kamrater med berättande af sagor – en sak, hwari Ryssarne ega en beundransvärd virtuositet. De tro med ett oskyldigt barna-sinne på sagans sanning, lefva deri med hela sin själ och tälja den följakteligen med andakt och hänryckning, utan alla egna reflexioner, kritiska anmärkningar och satiriska parentheser. – Bland ett sådant sagoberättande och idylliskt folk färdades jag i en weckas tid med ett par bräckliga hästar och anlände

1585 The text from here to *störtat under isen* was omitted in Castrén 1844a but included in Castrén 1852b.

så i början af April månad till Ustzylmsk – en stor volost, som räknar sin tillvaro från Tsar Iwan den stränges tid och bebos af Raskolniker – de råaste och mest hårdnackade jag hitintills anträffat. Utan att känna ett enda bland Tio Guds Bud, lefvande i fylleri, otukt, lättja och kif, hålla de sig ej blott för wida bättre, än andra syndare, utan tro till och med, att Gud med förkastande af allt dödligt endast utkorat dem till sin himmel, för det de korsa sig med tummen och lillfingret, buga sig för utslitna, konstfattiga Helgonbilder, kalla Frälsaren Isus och alldrig besöka Guds hus. Att fördömma annat folk, detta är sekterismens ewiga fröjd, detta är den boja, hvarmed det andliga högmodet snärjer sig och ger tillkänna, hvars andas barn hon är. Denna[1585] charakter hade sekterismen i Ustzylma antagit till den grad, att sjelfva Majestätet ej undgick fördömmelsen, och detta förnämligast på den vigtiga grund, att det gamla goda ordet Tsar blifvit utbytt emot den främmande titeln: Imperator. Ej under, att en så ringa varelse, som jag, höll på att komma till korta med dessa den rena lärans kämpar. Efter att hafva utmålat mig för en trollkarl, mordbrännare, förgiftare af brunnar och floder m. m. började man afreda mig på gatorne, utställde till natten karaoler under mitt fönster, och skulle, såsom trovärdiga personer försäkrat mig, haft för afsigt att vid minsta oförmodadt inträffade olyckshändelse, såsom en eldsvåda, ett hastigt dödsfall m. m., göra slut på min timliga tillvaro. Om trons styrka är stor, så är väl wantrons än större. Ingen troende själ kunde wäl inrymma, hvad hvarje Raskolnik i Ustzylmsk är redo att taga på sin salighet, neml[igen] att jag bland flere andra under tillvägabragt följande: Medelst gräfning i snön hade jag åstadkommit ett underjordiskt skri, som åtföljdt af dunder och blixt, fortfarit i flere dagar. Derpå hade jorden öppnat sig, ett behornadt vidunder uppstigit, sänkt sig sedan småningom ned på Petschora och med ett förfärligt läte störtat under

isen. Sådana rykten och af dem föranledda farhågor förmådde mig att snart lemna Ustzylmsk. Efter att åter hafva tillryggalagt 40 verst på Petschora, nådde jag Ischma-flodens mynne, färdades ännu 60 verst på Ischma och anlände så kring medlet af Aprill till den stora volosten Ischemsk, inbegripande under sig 22 smärre eller mindre byar, belägna dels vid Ischma dels på Petschora. Samtlige dessa byar bebos af Syrjäner, hvilkas antal vid sednaste revision uppgick till 3,132 skattbetalande själar. Då Syrjänerne förwärfwat sin bildning under Ryskt inflytande, så är det klart, att de i sitt yttre lif skilja sig föga från Ryssarne. Dock är deras national-charakter så oförändrad, att derom intet kan sägas, som ej gäller om Finnarne. Betänksamhet, allvar, redlighet och flärdlöshet träffar Du både i den Finska och den Syrjänska bondstugan. De Ischemske Syrjänerne stå ock i rop för sin Gudsfruktan och sin ordhållighet. Ett handlande folk fara de wintern om på marknader, och så ondt det är om kredit i Ryssland, twekar dock ingen köpman att åt en Ischemsk bonde lemna waror utan wexel, utan borgen, utan all säkerhet. – De Syrjänska qvinnorna prisas åter för sitt kyska sinne, sin flit och huslighet. Deremot tadlar man Syrjänen, för det han på qvinnans svaga axlar lägger en börda, den han rätteligen sjelf borde bära, och aktar sin äkta maka lika med en trälinna. Syrjänernas bristande aktning för det svagare könet röjer sig wid sjelfva deras bröllop. Här måste bruden i alla gästernes närvaro qwäda en elegie, deri hon under tårar och idkeliga bugningar beder brudgummen förbarma sig öfver hennes värnlösa tillstånd och taga henne till äkta. Meningen är väl, att bruden härigenom skall erkänna brudgummen för sin herre. I samma mening måste bruden efter wigsel-ceremonien afkläda sin fästman. Slika plägseder fortlefva ännu i hela sin kraft. Andra omtalas blott såsom ett minne från aflägsna tider. Bland dem förtjenar att anföras följande bruk: Om tvenne

personer ſtodo i fiendtligt förhållande till hvarandra, utmätte de sex saschen hvar kring sin ſtuga och egde, efter afkunnad krigsförklaring rättighet att slå ihjäl sin fiende, så snart han trädde inom detta territorium. Inför byns domſtol var det den brottslige icke förment att wärna sin rygg emot lagens gissel inom den ena hälften af rättsſtugan; men lyckades det executorn att genom våld eller liſt bringa delinquenten inom den andra för executionen beſtämda hälften, så måſte den sednare utan genſträfvighet undergå sitt ådömda ſtraff. – Öfwerhufwud hafva dock Syrjänerne räddat föga från sin forntid. Näſtan alla deras traditioner hvälfva sig omkring det af mythens dimmor höljda Tschud-folket. I Ischemsk wisade man mig till och med några så kallade Tschud-grafvar, som skulle hafva tjenat detta i jordens djup försvunna slägte till boſtäder. Ehuru jag ej hyser det ringaſte tvifvel derom, att wåra Finnar under namet Tschud en gång herrskat öfver detta land, så synes mig likwäl troligt, att de numera något humaniserade och förnämvordne Syrjänerne sjelfve logerat i nyssnämnde jordgropar. För denna mening talar i synnerhet följande omſtändighet. I frågawarande Tschud-grafwar kallas på Syrjänska *gort,* likasom Oſtjakerne med ett närbeſlägtadt ord sägas benämna sina likartade underjordiska boningar: *jurt*. Nu har väl enhvar observerat, att i Finskan *hem* och *tält* betecknas med samma ord: *kota* l. *koti*. Det Finska uttrycket *mene kotihin*, gå hem, betyder alltså urſprungligen: gå i tältet. Häraf kan man med temmelig säkerhet sluta dertill, att Finnarne fordomtima bott i tält. Medelſt samma bewisning kommer man till det resultat, att de här befintliga Tschud-grafvarne äro Syrjänernes fordna hemviſt, ty hos dem betyder ordet *gort* tillika grop och för uttrycket: *gå hem* begagnar Syrjänen talesättet: *mun gortä*, gå i gropen. Min ofvan yttrade öfvertygelse, att Finnarne varit detta lands äldre innewånare, ſtöder sig 1°) på många från Finskan lånade ord och

ortsnamn, som i Archangelska Guvernementet öfverallt anträffas, 2do) på den bestämda tradition, att det gamla Tschud-folket varit en från Syrjänerne skild folkstam, 3o) på åtskilliga hos Finnar och Ryssar öfverenstämmande seder och bruk, hvilka annorstädes i Ryssland ej igenfinnas. Af det anförda härflyter, att Finnar och Syrjäner här i norden alldrig utgjort en enda sammanhängande stam, ehuru man af språkens nära förwandtskap kan draga den slutsats, att de ursprungligen talat samma tungomål och varit ett folk. Deremot är det en på philologiska grunder lika antaglig sanning, att Finnar, Lappar och Ehster vida längre tid hängt tillsamman, ja kanske först vid sina närvarande boningsplatser åtskilt sig. Hwad för öfrigt slägtskapen emellan Finskan och Syrjänskan beträffar, så är den i gramm[ati]kaliskt hänseende begge språken genomgripande och äfven i lexicalisk wäg lätt bewislig, ehuru den ur sistnämnda synpunkt blifvit någon gång af lärda män förnekad. Detta öfvertygar mig på det kraftigaste derom, att all språkjemförelse – äfven den af orden – bör grunda sig på en insigt af språkens inre lagar. Mig förfaller detta bemödande, att genom likheten i ordens ljud vilja bewisa språkens slägtskap, lika vanskligt och fruktlöst, som att i botaniskt hänseende grunda örternas slägtskap på likheten i deras färg. Det närmare slägtskaps-förhållandet emellan Finskan och Syrjänskan bör kunna inses af åtföljande Grammatik, hvilken är utarbetad efter nyssnämnda princip, ehuru den, såsom en frukt af twå eller tre månaders ansträngningar, ej kan göra anspråk på någon fullständighet. Det war förnämligast härmed, jag sysselsatte mig under min vistelse i de Ischemska byarne. Sedan Grammatikan var färdig i hufvudets manuscript, lemnade jag åter Ischma, styrande nu färden till Kolwa. Denna färd, utgörande omkring 400 verst, tillryggalade jag på 15 dagar – seglade först utför Ischma och stakade mig sedan sakteligen uppför

Petschora. – Sistnämnda flod kallas af Samojederne *jam*, haf, och hon gör skäl för detta namn. Upptagande i sig alla bifloder, som upprinna på denna sidan af Ural, bland andra den mäktiga, med sjelfwa Petschora i storlek täflande bifloden *Uusa*, widgar hon sig uti sitt nedersta lopp till en bredd af trenne verst och ännu derutöfver. Likasom *Dwina*, tillryggalägger hon sin bana i ett jemt, af inga forssar rubbadt lopp. Vegetationen vid Petschora är nästan lika yppig, som vid Dwina, men för åkerbruk egnar sig ej denna nejd för klimatets stränghet. Deremot erbjuder hon ett ypperligt tillfälle till boskapsskötsel samt till jagt och fiske. Men odlingen har ännu ej hunnit till Petschora. Blott här och der finnas utfattiga Syrjänska colonier, som ej förstå att rätt begagna sig af naturens håfvor. Sannolikt kommer floden att coloniseras af humaniserade Samojeder och Syrjäner, om ej en segel-led kan öppnas emellan Ob och Petschora, som ofelbart framkallar Ryska colonier.

I slutet af Junii vore vid Petschora oändligen mycket att bemärka, beundra och beprisa: den majestätiska elfven, dess vackra, skogbewuxna stränder, dess löfvande ängar, blommande holmar, sjungande fåglar, den djupa wildheten, den dystra melancholiska färgen, som här i norden hvilar öfver gräset, skogarne och sjelfva vattnet, det bländande skenet af någon snödrifva, som skyddadt af bergens famn förmått motstå solens glöd och tusende andra saker; men den som redan hunnit wänja sig vid en så beskaffad skön natur, kan härvid ej så förgäta sin materiella tillvaro, att han vore känslolös för de tusende myggbett, som hvarje ögonblick svida honom i hullet. Tvertom aktar han för en hufvudsak att värna sig emot detta onda, som med allt skäl kan ställas i bredd med Egyptens sju plågor. Huru han äfwen härwid må gå till wäga: antingen hölja sitt anlete med hufva af tagel, eller draga sig under balaganen (ett lärfttält, som här under sommaren utgör ett *vade mecum*), så

går han i begge fallen miſte om njutningen af naturens skönhet. Äfven solens här odrägligt brännande hetta gör känslan slö för slika intryck. Dessutom hade jag ännu det missödet att ungefär på halfva wägen till Kolwa få min hufvudskål massacrerad genom ett oförmodadt fall af maſt-trädet. En underbar skickelse fogade så, att en bland mina Jemſtschiker råkade wara härvid till hands och något hejda ſtyrkan af slaget. Jag hade den Ryske Iwan till heder förärat Jemſtschikarne med en flaska brännvin. I samma ögonblick en af karlarne kom att emottaga flaskan, inträffade det fatala fallet, som hotade att afskära min lifſtråd.

Sedan början af Julii befinner jag mig i byn Kolwa på den Bolschesemelska tundran af Samojed-landet, några werſt ofwanom Kolwa-flodens utlopp i Uusa. Dess geographiska läge är enligt föga tillförlitliga chartor: 66° lat[itud] och 76° long[itud][1586]. Här finnes en kyrka, twenne Preſter och nio trånga kyffen, bebodda af fattiga Samojeder, som antagit Syrjänernas språk, seder och lefnadssätt, samt äktat deras döttrar. Många bland dessa Coloniſter hafva ännu Samojediskan i godt minne, och med deras tillhjelp har det lyckats mig att tränga mig ett godt ſtycke in i detta lika svåra, som märkwärdiga tungomål. Om det Samojediska språkets egenheter hinner jag nu icke orda, ty innan [da]gen åter randas, befinner jag mig på wägen till en annan werld. – – –

1586 Actually ca. N66° E57°. (TS)

Appendix 8.3

301

som[1587] innefattar[1588] 1º) den Timanska tundran öster om floden samt 2º) den Kaninska = v[ester]

om samma[1589] flod[.] Sistnämnda utgöres åter af tvenne hälfter, halfön Kanin Nos, samt det[1590] fasta landet emellan Hvita hafvet och floden[1591] i Öster, Pjoscha i ö[ster]. Kanin Nos i[1592] norr och <söder> floden *Pjosa*[1593][.] Sjelfva Mesen[1594] tillhör den Kaninska tundran, h[vil]ken sträcker sig ända till sloboden Lamp<ы>shna, bel[ägen] 18 verst söder om staden. Halfön[1595] Kanin Nos är på den af mig tillgänglig wordna charta öfver Arch[angelska] Guvern[ementet], utg[ifven] i P[eters]b[ur]g 1829 ett alltför nordligt, den sträckning; – dess läge är enligt Samojedernes utsago mera åt *nordost*[.]

Härig[enom] har ön Kalgujeff[1596], som är belägen utanför spetsen af Kanin Nos, erhållit ett alldeles orimligt läge i förhållande till den Timanska stran-
302 den. Samojederne hafva förtäljt mig att de på en[1597] dag segla ifrån Svjatoj Nos till Kalgujeff[1598] dit de stundom med båtar öfverföra sina renhjordar och hvarest[1599] de bedrifva ett godt fänge af hvita[1600] björnar och särsk[ildta] hafsdjur Sydliga[1601] gränsen för det Timanska landet löper[1602] enl[igt] äldre <uppgifter> något söder om Pjosa[1603] och Tsilma men den egentl[iga] tundran sträcker sig ej utöfver nämnda[1604] [floderna], hvilka jemväl af Samoj[ederne] ej[1605] öfverträdas, om icke n[å]g[o]n <------> undantagsvis. Af den Timanska tundran kallas landet emot <Kolok.> Guv[ernementet] af[1606] Samoj[ederne] *Lapta*, d. ä. lågt land[1607], af Ryssarne den

1587 The original mscr of this fragment KK Coll. 539.26.22 (Varia 1.22) p. 301–302 is a single sheet measuring 11 x 36.5 cm.
1588 *som innefattar* ‖ 1. både Kaninska Timansk[a] ‖ 2. som genom floden Pjosa ‖ 3. som utgöres ‖ 4. som är indelad ‖ 5. som utgöres af
1589 *samma* ‖ nyss[nämnda]
1590 *det [...] emellan* ‖ 1. det fasta land, som begränsas ‖ 2. ~ ‖ 3. det fasta land som innefattar
1591 *floden [...] Pjoscha* ‖ 1. floden Pjo[scha] ‖ 2. i
1592 *i* ‖ och
1593 *Pjosa* ‖ 1. ~ samt efter dess utlopp i M[esen] ‖ 2. ~. Efter ut[l]opp ‖ 3. Den Kaninska tu[ndran]
1594 *Mesen* ‖ staden ~
1595 *Halfön [...] nordligt* ‖ 1. Läget af Kanin Nos är på den för mig tillg[änglig] af – – – utgifven charta ~~märkligt~~ orätt angifven, ~~enligt~~ <-- ----> ‖ 2. Läget af Halfön Kanin ‖ 3. Halfön Kanin Nos är på den af mig ~~begagnad~~ ‖ 4. Halfön Kanin Nos är på den af mig ~~tillg[änglig] af~~ ‖ 5. Halfön Kanin Nos är på den af mig ~~medförda, af – – – charta~~ wordna charta öfver Arch[angelska] Guvern[ementet], utg[ifven] i P[eters]b[ur]g 1829 ‖ 6. Halfön Kanin Nos är på den af mig tillgänglig wordna charta öfver Arch. Guvern., utg. i Pbg 1829 falskt ~~utsatt i~~ angifvet. Derå eger halfön en rakt nordlig [riktning] men bör ega en n[ord]ostl[ig] sträckning ty enl[igt] ~~innewånarnes utsago en m[yc]k[e]t norr v~~ ej vara rätt utsatt ‖ 7. ~ läge
1596 *Kalgujeff [...] belägen* ‖ Kalgujeff belägen

Malosemelska tundran, i motsatts mot den Bolshesemelska. Sistnämnda tundra, begränsad i[1608] norr af Ishafvet, i öster af Kara och Ural, i vester af Petschora, har emot söder ingen bestämd[1609] gräns, men med hänsyn till Samojedernes ströfwerier och[1610] landets besk[af]f[en]het blir Uusa samt[1611] efter dess förening med Petsch[ora] sistnämnda flod de naturliga gränserna. Äfven den B[olsche]-s[emelska]

1597 *en […] segla* ‖ 1. ett dygn ‖ 2. en dag <--->
1598 *Kalgujeff* ‖ halfön *Kanin Nos* samt ifrån
1599 *hvarest* ‖ deri
1600 *hvita […] särsk.* ‖ 1. hafsdjur ‖ 2. särsk[ildta] ‖ 3. hvita björnar m. m.
1601 *Sydliga […] landet* ‖ 1. Den Timanska tundran ‖ 2. Sydliga gränsen för den Timanska tundran
1602 *löper* ‖ är wäl bestämd att
1603 *Pjosa och Tsilma* ‖ de nämnda floderna
1604 *nämnda* ‖ d[em]
1605 *ej öfverträdas* ‖ blott undantags[vis]
1606 *af* ‖ och
1607 *лѣ́бма*, ‘lowland’ (TaS)
1608 *i* ‖ af
1609 *bestämd* ‖ naturlig
1610 *och […] blir* ‖ är flo[den]
1611 *samt […] naturliga* ‖ den natur[liga]

1612 The original mscr KK Coll. 539.26.22 (Varia 1.22) p. 355 is a single page measuring ca. 18.5 x 23 cm.
1613 *Det ges dock* ‖ 1. i egenskap af ‖ 2. Det ges wisserligen
1614 *äro i* ‖ äro kanske de flesta i
1615 *hvilka dyrka* ‖ som ho
1616 *i deras* ‖ såsom utan
1617 *och […] icke* ‖ utan att i det ring[aste]
1618 *tillbedja* ‖ skänka sin dyrkan åt
1619 *wattnet* ‖ ~ i deras
1620 *Kanske […] märkas* ‖ Om denna dyrkan är ursprunglig, så bör man dock antaga
1621 *lefvande […] wäsenden* ‖ lefvande, personliga wäsen med själ begåfvade
1622 *Af […] slag* ‖ Likaså
1623 The mscr KK Coll. 539.2.4 (Fennica 2.4) p. 127–130 consists of a sheet of paper folded in two. The size of the pages thus formed is ca. 11.5 x 37 cm. Castrén wrote out all these notes at once, but they seem to have been collected during a longer period. The notes from Satakunta and Ostrobothnia are most probably from his voyage to the north in the autumn of 1841, but the ones from Mäntyharju and Kesälahti may even have been collected during the journey to Karelia in summer 1839.
1624 The shared original form for the infinitive signs for Baltic Finnish and Saami is a combination of an originally deverbal nominal suffix **-ta/tä* and the sign of the lative **k*. In different languages it has developed phonologically in different ways. On the historical development of the form, see Korhonen, M., 1974: 122 etc. In the Saami languages the outcome of the *t* element is what is most clearly visible. In Finnish standard language and several dialects there is a clusile-like glottal sound which is not shown in writing but can appear in speech. In any case, it triggers gradation (= alternation of strong and weak grade of certain consonants) like any other consonant. Castrén's grammar of Finnish, see Castrén 2019: 671–758. (KH)

355

Appendix 8.4

Det[1612] ges dock[1613] individer, och sådana äro[1614] i norra Sibirien de flesta, hvilka[1615] dyrka naturföremålen i[1616] deras materiella form, och[1617] aldeles icke weta något om de inneboende andarne, aldeles på samma sätt som de äfven tillbedja[1618] himmelen, solen, elden, wattnet[1619] och andra elementära makter. Kanske[1620] är denna dyrkan i sjelfva verket den ursprungliga, men härwid bör märkas, att de vildar, som t. ex. dyrka träd och stenar, städse betrakta de dyrkade föremålen såsom lefvande[1621] och personliga wäsenden. Af[1622] samma slag är jemwäl den dyrkan, som de egna åt sina gudabilder. Spörjer man dem, genom hvad under ett stycke träd eller sten, en docka af ekorr- och hermelin-skinn kan förwandlas till en gud, så får man wanligen nöja sig med detta svar: ”wi weta det ej, men wi dyrka samma slags gudar, som wåra fäder dyrkat före oss och under hvilkas beskydd de lefvat ett lyckligt lif.”

127

9 Hvarjehanda anmärkningar[1623]

Infinit[iv] Ottaat, lähtiät, veät, m. m.[1624]

Jättrösen omtalas straxt wid ankomsten till Björneborgs län och särdeles i Säkylä[1625], der de skola finnas vid Säkylä sjö och i Köyliö[1626] (?). De kallas *Jätin haudat* och *Hiitten kiukaat*. I *Kumo*[1627] finnes äfven en så kallad *Hiien kellari* – förmodligen[1628] en bergskrefva, som enligt berättelsen är försedd med fasta dörrar, som innesluta silfver och guld. Ifrågavarande Jättrösen äro förnämligast vid kusten befintliga – så väl wid Bottniska som Finska viken. I största mängd anträffas de dock uti Laihela[1629]. Norrut anträffas de ännu i Kelwiä[1630], ja till och med i Rautio[1631] kapell under Kalajoki, kanske ännu högre upp. – De flesta Jättrösen äro aflånga och mer eller mindre infallna i midten. Somliga äro likväl runda och något platta i spetsen, utan ingröpning. Man har upptäckt kål i deras botten. (Se vidare Åbo Tidn[in]g)[1632]. De äro vanligen uppförda på klippor eller berg. I Karvia besåg[1633] jag flere smärre rösen; men der omtaltes äfven ett röse, som skall ega tydliga spår af väggar, och der skall Thors (Tuori) bild blifvit förvarad och dyrkad. Nära intill finnes ett hemman, Tuorila.[1634] De i Karwia
128 befinteliga rösen kallas ömsom *Hiitten Kiukat*[1635], ömsom *Lapin rauniot*, och voro belägna på smärre hymplar af ett kärr, som

1625 Säkylä is in the region of Satakunta at N6777099 E248352 (N61°2′53″ E22°10′15″). (TS)

1626 Köyliö (Fi.)/Kjulo (Swe.) is a former parish, at present part of Säkylä in Satakunta at N6784726 E247393 (N61°6′56″ E22°18′35″). (TS)

1627 Kokemäki (Fi.)/Kumo (Swe.) is in Satakunta at N6800400 E250796 (N61°15′29″ E22°21′7″). (TS)

1628 *förmodligen en bergskrefva* ‖ ett ställe i en

1629 Laihia (Fi.)/Laihela (Swe.) is in Southern Ostrobothnia at N6992774 E247376 (N62°58′35″ E22°0′46″). (TS)

1630 Kälviä is a former parish, now part of Kokkola in Central Ostrobothnia at N7086547 E325463 (N63°51′45″ E23°26′52″). (TS)

1631 Rautio is in Northern Ostrobothnia at N7108494 E363700 (N64°4′34″ E24°12′18″). (TS)

1632 Castrén is referring to Ganander 1782. (TS)

1633 *besåg jag* ‖ finnas

1634 Tuorila is in present-day Merikarvia at N6871494 E217863 (N61°52′16″ E21°37′54″), and there are Bronze Age cairns at two separate sites west of the village, Hiittenkallio and Hirvikallio (Hiidenharju 484010019 and Hirvikallio 484010022). Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx. (TS)

1635 *Hiitten Kiukat* ‖ J[ätin]

1636 Vöyri (Fi.)/Vörå (Swe.) is in Southern Ostrobothnia N7011266 E261092 (N63°9′4″ E22°15′20″). (TS)

1637 *skall* ‖ enl[igt]

1638 *under […] tid* ‖ fordom

1639 This is a reference to one of the mythical prehistoric kings of Finland. (TS)

1640 Castrén describes typical the Bronze Age burial cairns of Western Finland here. Their distribution extends throughout the coastal region from Viipuri (Vyborg) to Tornio. The largest ones are from the Early Bronze Age

(ca. 1500–1300 BCE) and usually contain only a few finds or no finds at all. The cairn burial tradition was adopted from Scandinavia and it is also considered a possible sign of immigration. The largest cairns are found in Satakunta. Lavento 2015: 160–169. (TS)

1641 Kokemäki.

1642 Tyrvää (Fi.)/Tyrvis (Swe.) is a former parish in Satakunta, today part of Sastamala, at N6808924 E283025 (N61°21′13″ E22°56′29″). (TS)

1643 No Bronze Age graves are known from Sastamala at present. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx (Sastamala). (TS)

1644 Castrén means Villala village in the former parish of Kesälahti in Karelia, now part of Kitee, at N6881937 E634048 (N62°2′45″ E29°33′49″). Cf. p. 593. No Bronze or Iron Age graves are known from the village. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx (Kesälahti). (TS)

1645 Kiiminki is a former parish in Northern Ostrobothnia, presently belonging to Oulu, at N7224145 E441754 (N65°8′8″ E25°45′31″). No Bronze or Iron Age graves are known from within its borders. Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx (Kiiminki). (TS)

1646 *Jatulintarha* ('giant's garden' or 'giant's enclosure') means a round or oval stone labyrinth. These structures are dated from the Early Iron Age to the historical period. They may have marked territorial right of possession in border regions between villages or parishes, but a function connected to solar cult has also been proposed. They are found in most parts of Europe, also along the coasts of Finland, but no definite ones are known from Keminmaa. Museovi-

kallades *Lapin lakso* – Jag upptäckte i ett af dem bränd sten. (Jag eger ett spjut, som är uppgräfvet i ett stenröse i Wörå[1636]). Äfven gyllne armband skola hafva blifvit funna i dem, samt i alla aska, i somliga ben. – Ganander omtalar ett ställe *Attan pää*, men backen heter rätteligen Ättän otta (af Acce, liksom metsä till mettä). Der skall[1637] under[1638] Guns tid[1639] hafva funnits ett röse, nu synes inga spår deraf.[1640]

Hiidet och *Jättiläiset* äro i Satakunda identiska. De hafva varit mycket starka. En Hiisi har fattat tag i en klippa, slungat den 1/8 dels mil framåt, hvarunder klippan skall hafva brustit, och har den ena delen deraf nedfallit i Kumo elf, samt bildat der en fors. Det andra stycket står ännu vid ett stall, och man kan derå urskilja spåren af Hiisis fingrar. – Hiiet sägas hafva uppbygt kyrkor. När Kuumo[1641] kyrka uppfördes, bodde några Hiidet på ett närbeläget berg, Ripowaara. När de hörde *Kanns* (kyrkans namn) *kattar gnälla*, nedrefvo de kyrkan, och anbefalte, att den skulle byggas på sitt närvarande ställe. Då befolkningen åtlyddes, åstad-
129 kommo de att, hvad om dagen uppbygdes, om natten tillwäxte md hälften.

— Äfven i Tyrwis[1642] skola finnas *jätterösen*.[1643]

— I Kesälaks Socken och Willa-by[1644] finnes Lapin rauniot en stengraf. Dylika omtalas i Kimingi.[1645]

— Jatulin tarhat i Kemi[1646] på holmar i Borgå vid Fin[n]by[1647], i Satakunda m. m. En Jatulin tarha i Kemi har ett[1648] årtal som börjas med 14 --. (De öfriga siffrorna äro förstörda).

— *Sawolahti* är en wik af Saimen[1649]. Säges fått sitt namn deraf, att, då Finnarne kommo till orten, *en rök ur någon Lappby* lägrat sig öfver viken.

— *Lapinkivi* i Mändyharju[1650] har erhållit detta namn, emedan Lapparne på samma ſten ſtällt en hund att drifva fisk i nätet.

— *Hiienniemi* i Lochteå[1651]. Här säges en Hiisi varit bosatt.

— *Tuorila* är ett namn på många hemman i Finland. Likaså *Teppo* och *Luoma* k[al]l[a]s ett hemman i Kalajoki.

Äfven i Torneå brukas[1652] Casus-ändelsen *-ſta* adverbialiter för *-ſti*.[1653]

Rapia förek[ommer] blott i Arch[angelska] och Kemi-Finskan.[1654]

Laib, bröd i Tyskan.

rasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx (Keminmaa); Pietiläinen 1999; Ridderstad 2013. (TS)

1647 There are three known labyrinth sites in the Porvoo (Swe. Borgå) archipelago, on islets on both sides of the island of Emäsalo/Emsalö. The central point of a triangle between these islands is at ca. N6674687 E423064 (N60°12′6″ E25°36′44″). Museovirasto, kulttuuriympäristön palveluikkuna: Porvoo 613010072 (Andersholmen), 613010036 (Rågskär), 613010037 (Skallerhamn). https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx (Porvoo). (TS)

1648 *ett* ‖ af

1649 Lake Saimaa (Fi.)/Saimen (Swe.) in South-East Finland, N6792267 E570813 (N61°15′29″ E28°19′12″). (TS)

1650 Mäntyharju is situated in Southern Savonia, at N6808485 E490793 (N61°24′37″ E26°49′39″). (TS)

1651 Lohtaja (Fi.)/Lochteå (Swe.) is a former parish in Central Ostrobothnia, today part of Kokkola, at N7104134 E329042 (N64°1′18″ E23°30′2″). Cape Hii(d)enniemi cannot be precisely located. (TS)

1652 *brukas* ‖ förekommer

1653 The use of the elative case ending as an adverbal derivative is quite usual both in dialects of Finnish and old literary Finnish. See, e. g. Hakulinen 1979: 231–233. Some adverbs with the elative ending are also used in standard Finnish (*välistä*, *äkistä*). (KH)

1654 There are several different *rapia* words in the dialects of Finnish, on the meaning of which see, e.g. Nikkilä1981: 67–69. Without knowing the meaning and context it is impossible to say which one Castrén meant, because information on distribution from his time is not based on systematic research and is thus unreliable. On different equivalents to the nomines of general Finnish in different dialects, see, e.g. Kettunen 1940, map 191. (KH)

10 Utdrag ur ett bref, dateradt Kuolajärwi den 3 December 1841[1655]

Enligt mitt löfte wore jag wäl skyldig att undfägna dig med en rese-beskrifning, d. ä. en roande[1656] berättelse om de förhållanden, under hvilka min person småningom blifvit från det lysande Helsingfors förflyttad ända upp till det obscura Kuolajärwi[1657]. Detta borde äfven vara en för mig angenäm sysselsättning, emedan i en sådan beskrifning mitt jag finge agera hufvudpersonen; hvartill allt annat skulle förhålla sig, såsom radierna i en cirkel till dess medelpunkt. Hvem skulle icke önska att spela en så vigtig role, i synnerhet då det står rese-beskrifvaren fritt, att förgylla sin berättelse med små historietter, roande anecdoter komiska[1658] och tragiska äfventyr, med ett ord: göra sig till hjelten i en behörigen[1659] utstyrd novell. Detta vore i sanning det enda sättet för mig att gälla för en[1660] *iso herra*, såsom skjutsbönderna wanligen kallat mig, då jag i motsatts mot Länsmän, Pantfogdar och andra resenärer, färdats beskedligt med deras hästar och språkat förtroligt med dem sjelfva om deras oekonomie, lefnadsförhållanden med mera dylikt. Men då jag skådar midt för mig det majestetiska Sallatunturi[1661] med[1662] sin kala hjessa, så intages själen[1663] af häpnad, och hela min förmenta storhet[1664] sammanfaller

479 480

1655 Mscr KK MC 29.8 (Varia 4.8) contains two versions of this text, a draft and a clean copy. The clean copy consists of five sheets (p. 479–487) and contains only the beginning of the article, size ca. 13.5 x 22 cm. The draft extends to the whole text and consists of nine sheets (p. 489–501 and 503–506), size ca. 21 x 33 cm. The article was published in NRF VI p. 43–52 (Castrén 1870g). The clean copy is followed here as far as it has been available. Its differences with the draft version have been noted.

1656 *roande* ‖ Draft: 1. underhållande ‖ 2. roande

1657 *till […] Kuolajärwi* ‖ Draft: 1. till Muonioniska ‖ 2. till det obscura Kuolajärvi

Muonioniska in the first version proves that Castrén did not write the text in its original form in 1841 but instead during his journey to Lapland in the summer of 1838. This was the only time that he visited Muonioniska. See p. 78. (TS)

1658 *komiska* ‖ Draft.: comiska

1659 *behörigen* ‖ Draft: 1. no[vell] ‖ 2. behörigen

1660 *en* ‖ ~ så kallad ‖ Draft: en

1661 *majestetiska Sallatunturi* ‖ Draft: 1. majestätiska Pallastunturi ‖ 2. majestätiska Sallatunturi

Also Pallastunturi is situated in Western Lapland like Muonioniska. See p. 80. (TS)

1662 *med […] hjessa* ‖ Draft: 1. med sina snöomhöljda ~~tj~~ toppar ‖ 2. med sin hvita i moln ‖ 3. med sin hvita hjessa

1663 *själen* ‖ Draft: 1. min själ ‖ 2. själen

1664 *storhet* ‖ Draft: höghet

1665 *endast* ‖ Draft: blott

1666 *under […] resa* ‖ Draft: 1. så väl nu som under mina föregående resor ‖ 2. under min resa

1667 *sistledne sommar* ‖ Draft: i sommar

Change because of reuse of the text.

1668 *tjenar det factum* ‖ Draft: må anföras

till ett intet. I känslan af denna min litenhet skall jag således endast[1665] meddela dig några få notiser, dem jag samlat under[1666] min flyktiga resa genom Finland.

Emedan jag, såsom du troligen har dig bekant, sistledne[1667] sommar tog wägen långsmed kusten, så har jag naturligtwis icke
481 kunnat göra någon betydlig skörd af fornsånger och mythiska traditioner. Må dock ingen påstå, att sång och saga helt och hållet försvunnit från kustlandet. Till wederläggning af ett sådant påstående tjenar[1668] det factum, att jag till och med i Ulfsby Socken[1669] antecknat några trollrunor, och öfverhufvud ej funnit någon ort i Finland så fattig på mythiska[1670] qwarlefvor, att der icke[1671] varit något att skörda.[1672] Likwäl har jag ännu ingen stadgad öfvertygelse om den af Agricola angifna[1673] olikheten emellan[1674] Tawastländska och Karelska stammarnes mythiska föreställningssätt.[1675] Att trollsångerna och hela den magiska kulten[1676] warit hos hvardera stammen af[1677] enahanda beskaffenhet, är intet[1678] tvifvel underkastadt. Men bland de i Kalewala befintliga[1679] runor synas åtskilliga hafva utvecklat sig på Karelsk botten. Hela mythen om Sampo[1680] torde[1681] warit obekant för Tawast-
482 ländska[1682] folkstammen, och Lemminkäinens personlighet öfverensstämmer icke rätt väl med Tawastarnes[1683] allvarsamma och betänkliga lynne. Deremot afspeglar den fullkomligt Karelarnes raska[1684] wikinga-sinne. Wäinämöinen och Ilmarinen hafva väl warit gemensamma för begge[1685] stammarne; men då Karelarne uppfattat dem såsom historiska personer, synas deremot Tawastarne hafva egnat dem någon[1686] slags Gudomlig vördnad.

1669 Ulvila (Fi.)/Ulfsby (Swe.) on the west coast of Finland, N6822915 E227272 (N61°26′37″ E21°52′56″). (TS)

1670 *mythiska* ‖ Draft: 1. fornti[dens] ‖ 2. mythiska

1671 *icke* ‖ draft: ej

1672 *skörda […] öfvertygelse* ‖ Draft: 1. skörda. På de undersökningar, jag i detta anseende anställt, låta ännu inga bestämda resultater grunda sig; men jag har lagt mig ‖ 2. skörda. På de undersökningar, jag i detta anseende anställt, låta ännu inga bestämda resultater grunda sig. Likwäl har jag ännu icke kunnat komma ins <Reise> ‖ 3. skörda. På de undersökningar, jag i detta anseende anställt, låta ännu inga bestämda resultater grunda sig. Likwäl har jag ännu icke förmått utreda san[ningen] ‖ 4. skörda. På de undersökningar, jag i detta anseende anställt, låta ännu inga bestämda resultater grunda sig. Likwäl har det ännu icke lyckats mig ‖ 5. skörda. Likwäl har jag ännu ingen bestämd öfvertygelse

1673 *angifna* ‖ Draft: 1. <----> ‖ 2. angifna

1674 *emellan* ‖ Draft: af de

1675 Castrén refers to the list of Tavastian and Karelian gods published by Bishop Michael Agricola (ca. 1510–1557) in the introduction to his Finnish translation of David's Psalter in 1551. Siikala 2013: 27–28. (TS)

1676 *kulten […] stammen* ‖ Draft: culten ~~är~~ hos hvardera folkstammen varit

1677 *af* ‖ Draft: 1. <de> ‖ 2. af

1678 *intet* ‖ Draft: icke något

1679 *befintliga […] synas* ‖ Draft: 1. befinteliga Sånger synas ‖ 2. befinteliga Runor torde ‖ 3. befinteliga Runor synas

1680 The *sampo* myth is one of the central themes on which the *Kalevala* epic is built and different interpretations of its meaning have been suggested. The *sampo* was a source of prosperity and it is assumed to have been the so-called pillar of the world bearing the heavens and when the latter

rotate it, it becomes a mill producing wealth. Siikala 2013: 178–199. (TS)

1681 *torde warit* ‖ draft: 1. <su> ‖ 2. torde hafva varit ‖ 3. torde varit

1682 *Tawastländska [...] öfverensstämmer* ‖ Draft: 1. Tavastarne ‖ 2. Tavastländska stammen. Begge stammarne hafva egt några egendomliga Gudomligheter och mythiska personer. Sjelfva Lemminkäinen ‖ 3. Tavastländska stammen. Begge stammarne hafva egt några egendomliga Gudomligheter och mythiska personer, ja, man vore nästan frestad att tro ‖ 4. Tavastländska stammen. Begge stammarne hafva egt några egendomliga Gudomligheter och mythiska personer och bland de runor, som besjunga Lemminkäinens bragder, kunna svårligen förklaras ur det Tawast[ländska] ‖ 5. Tavastländska stammen. Begge stammarne hafva egt några egendomliga Gudomligheter och mythiska personer och Lemminkäinens personlighet återspeglar ‖ 5. Tavastländska folkstammen, och Lemminkäinens personlighet öfverensstämmer

1683 *Tawastarnes [...] fullkomligt* ‖ Draft: 1. Tawastländska folklynnet ‖ 2. Tawastarnes alwarsamma och betänkliga lynne, då han deremot ‖ 3. Tawastarnes alwarsamma och betänkliga lynne me ‖ 4. Tawastarnes alwarsamma och betänkliga lynne afspeglar deremot fullkomligt

1684 *raska* ‖ Draft: 1. muntra ‖ 2. raska

1685 *begge* ‖ Draft: 1. båda ‖ 2. begge

1686 *någon [...] Gudomlig* ‖ Draft: en högre, ja någon slags gudomlig

1687 *har* ‖ Draft: 1. ~ såsom Agricola ‖ 2. har

1688 *stammen* ‖ Draft: 1. ~ ‖ 2. ~ sannolikt ‖ 3. ~ <--------> ‖ 4. stammen

1689 *skulle förutsätta* ‖ Draft: 1. äro ‖ 2. skulle förutsätta

1690 *Kuolajärvi* ‖ Draft: Muonioniska

1691 *annat [...] philologiskt* ‖ Draft: 1. ~ ‖ 2. annat, som vårt kustland har att erbjuda, i philologiskt

1692 *särskilda* ‖ Draft: särskilta

Åtminstone måste det sluga i Wäinämöinens charakter föras på Karelarnes räkning. För öfrigt har[1687] enligt all sannolikhet hvardera stammen[1688] egt några egendomliga Gudomligheter. – Du finner, att några bland dessa påståenden skulle[1689] förutsätta en bevisning, som hvarken kan tillvägabringas i Kuolajärvi[1690], ej heller här wore på sitt ställe. Må vi derföre lemna mytherna och gå att skärskåda ett och annat[1691], som vårt kustland har att erbjuda i philologiskt och antiquariskt hänseende.

483 Af eder, historici, indelas det Finska folket i många särskilda[1692] stammar, såsom: *Karjalaiset*, *Savolaiset*, *Suomalaiset*, *Hämäläiset*, *Pohjolaiset*, *Kainulaiset* (Westerbottningar!)[1693]. Philologen kan omöjligen antaga mera, än tvenne folkstammar: den *Savolax-Karelska* och den *Tawastländska.* Språket[1694] i Nyland, Åbo län[1695] och Satakunda är uppenbart en försämrad Tawastländska[1696]. Österbottniskan har åter efter gifna lagar utvecklat sig ur[1697] den Sawolax-Karelska dialecten, och sannolikt har Tawastländskan, hvartill den Österbottniska munarten[1698] i många fall närmar[1699] sig, bidragit till denna utveckling,[1700] liksom äfven i[1701] Satakunda wissa språkegenheter förekomma, som röja ett Sawolaxiskt inflytande. Dessutom förefinnas i hvardera kustdialecten några idiomer af alldeles egen art. I Åbo Län, Satakunda[1702] och nästan öfverallt vid kusten, der den Tawastländska stammen framträngt[1703], fördubblas ofta[1704] efter en kort vocal alla consonanter,
484 om[1705] den efterföljande vocalen är lång, t. ex. *pahhaa*, *wihhaa*, *ajjaa*, *läjjään*, *wikkaa*, *takkoo*, *tullee*, *willaa*, *ommaan*, *sammaa*,

tappaa, *reppii*, *perrään*, *purree*, *wässyy*, *assuu*, *wettää*, *etteen*, *hyvvyys*[1706], *avvain*. Denna fördubbling inträffar[1707] wanligen[1708] å första[1709] ſtafwelsen, någon gång äfwen den tredje och femte ſtafwelsen (t. ex. *otettavvaa*, *ajattellee*, *lynnähyttelleepi*), men alldrig i en accentlös ſtafwelse.[1710] Å andra sidan[1711] händer det äfven[1712] i vissa trakter, att consonanterna tvertemot regeln förenklas, i fall den efterföljande vocalen är kort, och detta inträffar förnämligaſt i Casus Allativus, Adessivus och Inessivus, samt dessutom i några[1713] andra enskildta fall, t. ex. *pääle*, *päälä*, *pääsä*, *kujeran*, *vihelän*,[1714] m. m.[1715] – Den[1716] Öſterbottniska kuſt-dialecten röjer åter en afgjord benägenhet för aspirationer, som uppkomma derigenom, att af tvenne likartade vocaler, som äro åtskilda[1717] genom spiranten[1718] *h*, den förra antingen bortkaſtas, eller omkaſtas[1719], t. ex. *panhan* eller *panhaan*[1720] i ſtället för *pannahan*; *otethan* eller *otethaan* för *ote*
485 *tahan*; *keitethän* l. *keitethään* för *keitetähän*, *kirkhon* l. *kirkhoon* för *kirkkohon*[1721] m. m.[1722] – Alla[1723] dessa egenheter finnas förenade i den dialect af Finskan, som talas i Kemi, Torneå, Rovaniemi, Muonioniska[1724], Sodankylä och Enare.

Jag tilltror mig ej att med beſtämdhet kunna utreda[1725] grunden till dessa[1726] egenheter, men vill dock till deras[1727] förklarande anföra en iaktagelse, som jag gjort i Sombio by[1728] af Sodankylä Socken[1729]. Nämnda[1730] by bebos så väl af Finska, som Lappska familjer, hvilka[1731] ſiſtnämnda icke allenaſt iklädt sig Finnarnes seder och lefnadssätt, utan äfven antagit deras språk. Nu[1732] förekomma alla dessa i fråga warande[1733] språk-egenheter[1734] i wida högre grad hos Lapparne, än hos den

1693 *såsom [...] Westerbottningar!)* ‖ Draft: såsom: Hämäläiset), Karjalaiset, Sawolaiset, Suomalaiset, <och> <---> Kainulaiset, Pohjolaiset, m. m. – Probably after *Kainulaiset* belongs the addition in the margins of the draft version: med h[vil]ken sista en benämning, ~~hvarmed~~ som likväl af Finnarne tilldelas vesterbottningar.

1694 *Språket* ‖ Draft: 1. Ty språket ‖ 2. Språket

1695 *län* ‖ Draft: Län

1696 *Tawastländska* ‖ Draft: 1. Savola[xiska] ‖ 2. Tawastländska

1697 *ur* ‖ Draft: ifrån

1698 *munarten* ‖ Draft: dialecten

1699 *närmar* ‖ Draft: 1. ~ ‖ något ~

1700 *utveckling, liksom* ‖ Draft: 1. utveckling. Ty fastän den wida största delen af Österbottens befolkning utgöres af Savolaxare, så kan man likwäl taga för afgjordt, att jemväl många Tavastländska familjer ditflyttat, ~~från T., lockade dertill~~ ‖ 2. utveckling, liksom

1701 *i Satakunda [...] förekomma* ‖ Draft: å andra sidan i Satakunda förekomma språkegenheter

1702 *Åbo [...] Satakunda* ‖ Draft: 1. Satakunda, Åbo Län ‖ 2. Åbo Län, Satakunda.

1703 *framträngt* ‖ Draft: 1. framsp<--> ‖ 2. framträngt

1704 *fördubblas ofta* ‖ 1. fördubblas ‖ 2. kan fördubblas ‖ Ddraft: 1. fördubblas ofta ‖ 2. fördubblas

1705 *om [...] vocalen* ‖ Draft: 1. om den vocal, som följer på consonanten ‖ 2. om efterföljande vocalen

1706 *hyvvyys* ‖ Draft: 1. hyvvää ‖ 2. hyvvyys

1707 In the draft version after this: ~~*likväl dock nästan uteslutande endast*~~ *andra stafvelsens begynnelse-bokstaf*, which Castrén struck out and replaced with the change written in the margin.

1708 *wanligen* ‖ Draft: 1. likväl ‖ 2. dock nästan uteslutande ‖ 3. endast andra stafvelsens begynnelse-bokstaf ‖ 4. dock s ‖ 5. förnämligast

1709 *första [...] lynnähyttelleepi)* ‖ Draft: 1. första stafwelsen ‖ 2. första, stundom äfwen den tredje stafwelsen (t. ex. ajattellee, otettavvaa o. s. v.) ‖ 3. första stafwelsen, någon gång äfwen den tredje (t. ex. ajattellee, otettavvaa o. s. v.)

1710 In the dialects of the Finnish language, three different types of gemination phenomena are distinguished, called primary gemination, the secondary gemination of the south-western dialects and the secondary gemination of the eastern dialects. See Palander 1987: 9–16, on primary gemination also Nahkola 1987: esp. 17–35. (KH)

1711 *Å andra [...] enskildta fall* ‖ Draft: ~~Deremot~~ Å andra sidan händer det icke sällan, att consonanterna framfor en kort vocal förenklas i ordens slutstafvelser, ~~hvilket alltid inträffar~~ och detta inträffar alltid med charakter-bokstafven i Casus Allat[ivus], Ades[sivus]. och Iness[ivus] samt dessutom i många enskilta fall

1712 *äfven [...] trakter* ‖ äfven icke sällan

1713 *några* ‖ Draft: många

1714 The shortening of geminates is found in three main regions, 1) the south-western dialects, 2) dialects of northernmost Ostrobothnia and 3) dialects of south-eastern Finland and southern Savonia. On the distribution more detailed Rapola 1966: 273–277. (KH)

1715 *m. m.* ‖ draft: o. s. v.

1716 *Den Österbottniska [...] afgjord* ‖ Draft: Wid den Österbottniska kustdialecten röjer sig åter en viss

1717 *åtskilda* ‖ Draft: åtskiljda

1718 *spiranten* ‖ Draft: 1. consonanten ‖ 2. spiranten

1719 *bortkastas eller omkastas* ‖ Draft: 1. bortkastas ‖ 2. dels bortkastas, dels omkastas ‖ 3. bortkastas eller omkastas, d[eri]g[enom] de begge vocalerna flyta tills[amman] i ett ljud ‖ 4. den förra omkastas

1720 In the draft version, Castrén originally wrote all these pairs of words with a short vowel in the last syllable and replaced them later with a long one.

1721 *kirkkohon* ‖ Draft: kirkohon, *tuphin* [in which *i* is struck out and replaced with *ii*] f.r *tuppihin*

1722 The variation of *h* in suffixal environments has been extensively investigated by Mantila 1992. (KH)

1723 *Alla dessa* ‖ Draft: 1. Dessa ‖ 2. Begge dessa

1724 *Muonioniska [...] Enare* ‖ Draft: Muonioniska och Sodankylä. Också sker så wäl fördubblingen som aspirationen oftare och mera regelrätt i denna dialect än andra ‖ 2. Muonioniska och Sodankylä. Också sker så wäl fördubblingen som aspirationen oftare och mera regelrätt i denna dialect än vid kustlandet ‖ 3. Muonioniska och Sodankylä. Också sker så wäl fördubblingen som aspirationen oftare och mera regelrätt här än annorst[ädes] i landet.

1725 *utreda* ‖ Draft: afgöra

1726 *dessa* ‖ Draft: nyss nämnda

1727 *deras* ‖ Draft: dess

1728 Most parts of Sompio village were submerged under the Lokka artificial lake in the 1960s. Mutenia was situated in Sodankylä at N7546353 E517243 (N68°1′51″ E27°24′47″) and Lake Sompiojärvi at N7552963 E518597 (N68°5′24″ E27°26′48″). (TS)

1729 Castrén visited Sodankylä on his way back from Inari in the late summer of 1838. Therefore, he did not yet have the material on the Sodankylä dialect at his disposal while he was at Muonioniska. Thus, parts of his letter can be dated to between 1838 and 1841. (TS)

1730 *Nämnda [...] väl af* ‖ Draft: 1. Denna ‖ 2. Nämnda by bebos af så väl

1731 *hvilka sistnämnda* ‖ Draft: 1. men de ‖ 2. hvilka sistnämnda hafva

1732 *Nu förekomma [...] högre grad* ‖ Draft: 1. förekomma ‖ 2. Men det är anmärkningswärdt, att aspirationer och consonant-fördubblingar ega rum ‖ 3. Men det är anmärkningswärdt, att

aspirationer och consonant-fördubblingar i wida högre grad ega rum

1733 It is unclear whether Castrén wrote *ifrågawarande* or *i fråga warande*.

1734 *språk-egenheter* ‖ språk-idiomer

1735 *nämnda […] förekomma.* ‖ Draft: 1. ifrågawarande egenheter härröra af det Lappska språket, hvarest ‖ 2. ifrågawarande egenheter härröra från Lappskan, der äfven i sjelfva verket aspirationer och consonant-fördubblingar ~~är ganska~~ talrikt förekomma.

1736 *ljud […] och* ‖ Draft: ljud och

1737 *i Lappskan och Finskan* ‖ Draft: 1. i <lapp-> och <-----> ‖ 2. i Lappskan och Finskan

1738 *att consonanterna […] språket.* ‖ Draft: 1. att Lappskan är har en wida större consonant-för[dubbling] ‖ 2. att consonant-fördubblingen är i Lappskan wida allmännare, ‖ 3. att consonant-fördubblingen är wida allmännare i Lappskan, än i dess ‖ 4. att consonant-fördubblingen är wida allmännare i Lappskan, än uti ~~F.~~ i det Finska språket. ‖ 5. att consonant-fördubblingen är wida allmännare i Lappskan än Finskan.

1739 *i det […] sednare* ‖ i det Lappska, som i

1740 *må* ‖ Draft: 1. må ‖ 2. vill

1741 *språk-classen* ‖ Draft: språket

1742 *päiwä* ‖ Draft: ~ sol,

1743 *L.* ‖ Draft: Lapp. – similarly also with other words

1744 *tila* ‖ Draft: ~, tillstånd,

1745 *tawara,* ‖ Draft: ~, förmögenhet,

1746 *tuli,* ‖ Draft: ~ eld,

1747 *kåta,* ‖ Draft: ~ tält,

1748 *kala,* ‖ Draft: ~ fisk,

1749 *harwa,* ‖ Draft: ~ gles,

1750 *harvve,* ‖ Draft: ~ <~~joki~~>

1751 *reikä,* ‖ Draft: ~ hål,

1752 *waara,* ‖ Draft: ~ berg,

1753 *waras,* ‖ Draft: ~ tjuf,

1754 *osa,* ‖ Draft: ~ lott,

1755 *aivo,* ‖ Draft: ~ hjerna,

1756 *oaivve* ‖ Draft: ~, o. s. v.

1757 Castrén's observation of the prolongation of original short consonants in the Saami language(s) is correct concerning the strong grade of consonants. The grade alternation comprises basically all consonants in Saami. According to present-day interpretations, also some of the gemination phenomena in the dialects of northernmost Ostrobothnia can be explained by the influence of Saami. Palander 1987: 11. (KH)

The words listed by Castrén in present-day North Saami: *beaivi*, *dilli*, *dávvir*, *dolla*, *goahti*, *guolli*, *hárvi*, *ráigi*, *várri*, *– –*, *oassi*, *oaivi*.

1758 *angifna consonant-förenklingen i* ‖ Draft: nämnda förenklingen af charakter-bokstafven i casus

1759 *inverkan* ‖ Draft: 1. inflytelse ‖ 2. inverkan

1760 The tendency of shortening can be considered as a natural reduction change with no need to seek models in other languages. Rapola 1966: 274. Similar change is also found in such Baltic Finnic languages in which there is no reason to assume Saami influence such as the dialects of South-Western Finland, Votic and Estonian. (KH)

1761 *dessa […] m. m.* ‖ Draft: tvenne af dessa casus redan försvunnit ur Lappskan och den tredje förändrats, så återstår likwäl några enskilta ord med den ursprungliga casus-ändelsen och i dem är charakter-bokstafven enkel, t. ex. bagje-le (allat.), siske-le, davve-le, ala, ~~lus~~ ~~lusas~~ lusa, *sisa*, m. m.

1762 *stöd* ‖ Draft: 1. grund ‖ 2. stöd

1763 *och […] Finnarnes* ‖ Draft: 1. ~ ‖ 2. sammanblandat sig med Finnarne ~~samt~~ och antagit deras

1764 *Finnarnes* ‖ Draft: deras

1765 *lefnadssätt och språk* ‖ språk och lefnadssätt ‖ Draft: lefnadssätt och språk ~~med bibehål[lande]~~

1766 *likwäl* ‖ Draft: dock

1767 *tungomål* ‖ Draft: 1. språk ‖ 2. tungomål

genuint Finska befolkningen. Det är således sannolikt, att nämnda[1735] språk-idiomer, äro
486 ett urgammalt arf ifrån Lappskan, der jemwäl både aspirationer och consonant-fördubblingar ganska talrikt förekomma. Såsom bekant är, eger Lappskan tre aspirerade ljud[1736], hväsljuden oberäknade, och en jemförelse emellan beslägtade ord i[1737] Lappskan och Finskan har öfvertygat mig derom, att[1738] consonanterna fördubblas vida oftare i[1739] det förra, än i det sednare språket. Exempelvis må[1740] jag anföra några ord ur hvardera språk-classen[1741]: F[inska] *päiwä*,[1742] L[appska][1743] *bæivve*; F. *tila*[1744], L. *dille*; F. *tawara*,[1745] L. *davvir*; F. *tuli*,[1746] L. *dolla*; F. *kåta*,[1747] L. *goatte*; F. *kala*,[1748] L. *guolle*; F. *harwa*,[1749] L. *harvve*;[1750] F. *reikä*,[1751] L. *raigge*; F. *waara*,[1752] L. *woarre*; F. *waras*,[1753] L. *warras*; F. *osa*,[1754] L. *oasse*; F. *aivo*,[1755] L. *oaivve*[1756].[1757] – Den i det föregående angifna[1758] consonant-förenklingen i Allativus, Adessivus och Inessivus är troligen också en följd af Lappskans inver-
487 kan[1759].[1760] Ty ehuru dessa[1761] casusändelser till största delen försvunnit ur språket, så finner man dock af de ord, hvari de blifvit bibehållna, att charakter-bokstafven i casus-ändelserna varit enkel, t. ex. *bagjele*, *siskele*, *davvele*, *ala*, *lusa*, m. m.

I stöd[1762] af det anförda vill väl du, såsom historicus, uppställa den hypothes, att enskilda Lappfamiljer troligen qvarstadnat i Finland, och[1763] antagit Finnarnes[1764] seder, lefnadssätt[1765] och språk, men likwäl[1766] bibehållit några egenheter ur sitt eget tungomål[1767], hvilka sedermera[1768] wunnit burskap
496 i[1769] det Finska språket.[1770] Denna hypothes winner[1771] trowärdighet[1772] af den hos

1768 *sedermera* ‖ Draft: ~ äfven
1769 *i […] språket* ‖ Draft: i Finskan
1770 The clean copy written by Castrén ends here. The rest of the text exists only in draft form.
1771 *winner* ‖ skulle winna
1772 *trowärdighet […] med hvarandra* ‖ 1. trowärdighet så wäl af Finska traditioner, som af det i nordliga Finland vanliga förhållandet ‖ 2. Enligt traditioner hafva Finnar och Lappar lefwat fredligt till[samman] ‖ 3. trowärdighet af en hos Finnarne allmänt gängse tradition. Traditionen förmäler, att Finland ursprungligen beboddes af Jättar, hvilka ~~med~~ woro Hedningar och med Christendomens införande flydde ur landet, och Lappar ‖ 4. trowärdighet af den gängse traditionen ‖ 5. trowärdighet den hos wår allmoge gängse traditionen ‖ 6. trowärdighet af en hos Finnarne allmänt gängse tradition. Traditionen förmäler, att ‖ 7. trowärdighet af den hos wår allmoge gängse traditionen, enligt hvilken ‖ 8. trowärdighet af den hos wår allmoge gängse traditionen, att Finnar och Lappar lefvat fredligt tillsamman, men att de sistnämnda
1773 *Lapparne […] dragit* ‖ 1. Lapparne varit tvungna att, i brist på renbeten, draga sig ‖ 2. Lapparne hafva sjelfmant dragit
1774 *mera* ‖ ho
1775 *att […] i landet* ‖ 1. att de ‖ 2. att flere bland dem Lappar, som ej äflats med renskötsel, d. ä. ~~Fiskare-Lappar~~ Fiskare-Lapparne, hvilkas ~~lefnadssätt~~ lefnadsart i sjelfva verket utgör en länk emellan det nomadiserande och stationära lifvet, qwarstadnat i landet
1776 *Endast […] antagande* ‖ 1. Genom anförda ‖ 2. Att Lappskan företrädesvis lemnat spår efter sig ~~i kustspråket~~ wid hafskusten vore äfven lätt förklarligt genom ‖ 3. Också ‖ 4. På annat sätt ‖ 5. Endast g[enom] ‖ 6. Endast geri[genom]
1777 *kustspråket* ‖ <-->

vår allmoge gängse traditionen, att Finnar och Lappar lefvat fredligt tillsamman med hvarandra. – Efter landets uppodling säges väl Lapparne[1773] hafva dragit sig allt mera[1774] norrut; men det är troligt, att[1775] flere Fiskare-Lappar qvarstadnat i landet och under tidernas lopp sammansmält med Finnarne till ett folk. Sådant har åtminstone förhållandet varit i den nordliga trakten af Finland, och är det till en del ännu i dag. Endast[1776] genom det antagande, att *Fiskare-Lappar* qwarblifvit i Finland, kan man förklara orsaken, hvarföre kustspråket[1777] företrädesvis varit utsatt för inflytelse af Lappskan.

Att Lapparne i[1778] fordna dagar verkligen bebott Finland, är af eder, historici, 497 längesedan antaget i stöd af de uppgifter, som finnas[1779] hos Johannes Buræus[1780], M. Olaus Petri Niurenius[1781], Zacharias Plantinus[1782] samt i en testamentarisk disposition till St Henrics kyrka i Åbo af Magnus[1783] Kazi[1784] (Kaasa)[1785]. Emot[1786] dessa uppgifter kan likwäl anmärkas, att de dels grunda sig på osäkra källor, såsom Buræi, dels på dunkla hörsagor, såsom Niurenii och Plantini, samt att benämningen[1787] Lapp, såsom sjelfva[1788] ordets ethymologie tillkännagifver, icke uteslutande tillhört den Lappska folkstammen, utan sannolikt äfven[1789] af söderbyggare blifvit begagnad till att utmärka nordligare bosatta Finnar (se Suomi, 2. H.)[1790]. Af samma skäl minskas[1791] äfven halten af deras bewisning, som trott[1792] sig kunna afgöra saken genom åberopande af en[1793] mängd i Finland befintliga ortsnamn, i hvilka ordet Lapp förekommer, t. ex. Lappfjärd, Lappträsk, Lappå[1794], Lappvik, Lappajärwi, Lappee[n]randa (*Wildman-*

1778 *i fordna [...]* ‖ bebott
1779 *finnas hos* ‖ meddelas af
1780 Johannes Bureus (1568–1652) was born in in Finland and later director of the Royal Library and Royal Archives in Stockholm. He studied rune inscriptions and Swedish language and proposed the collection of folk poetry. Nenonen – Teerijoki 1998: 60. (TS)
1781 Olaus Petri Niurenius (1580–1645) was vicar of Umeå and the author of several writings on the Saami people. His main work *Laplandia* was not published until 1905. Fjellström 1990. (TS)
1782 Zacharias Plantinus (1620/1626–1688) was Olaus Petri Niurenius's son and a pastor. He is particularly known for a Saami word list which he probably compiled in 1672 in Offerdal, Sweden. Setälä 1890: 86–87. (TS)
1783 *Magnus* ‖ Katz[i]
1784 Castrén has an asterisk here like the sign of a footnote, but there is no footnote.
1785 On 5 Jan. 1390, Magnus Kase, bailiff of Tavastia, donated an estate to the church except for its squirrel hunting forests, fishing waters and the Lapps belonging to it. Diplomatarium fennicum DF 986, http://df.narc.fi/document/986. (TS)
1786 *Emot [...] Plantini* ‖ 1. Men hvad dessa uppgifter beträffar, så ‖ 2. Men de tre förstnämnda uppgifter grunda sig dels på osäkra källor, ~~de[ls]~~ såsom Buræi, dels på dunkla hörsagor såsom Niurenii och Plantini, och kunna således icke gälla för fullkomligt tillförlitliga bewis. Hwad åter Kaasas testamente beträffar, så kan väl dess authenti betviflas, men
1787 *benämningen* ‖ ordet
1788 *sjelfva ordets* ‖ redan dess
1789 *äfven [...] utmärka* ‖ 1. äfven blifvit begagnad till ‖ 2. äfven varit en allmän beteckning för
1790 Castrén 1841.
1791 *minskas* ‖ förefaller
1792 *trott* ‖ 1. genom ‖ 2. sökt

1793 *en* ‖ <-->
1794 Lappo, Lapua.
1795 *(Wildmanstrand)* ‖ (Willman[strand)]
1796 *Finland* ‖ Finska
1797 *Åtskilliga* ‖ Flere
1798 At present, Lapp cairns are usually mean burial cairns situated in the inner parts of the country and dating mainly from the Bronze Age. They are mostly without any finds. Because the ancestors of the present-day Saami population mainly inhabited the inner parts of Finland, they may indeed have a connection with 'Lapps'. Lavento 2015: 168–169. (TS)
1799 *mig […] hitintills* ‖ hittills
1800 *har jag sökt* ‖ beslöt ja[g]
1801 *öfvertyga* ‖ grund[a]
1802 *tillvaro och beskaffenhet* ‖ 1. beskaffenhet ‖ 2. så väl tillvarelse
1803 *dessa minnesmärken* ‖ dem
1804 *att […] Lapprösen* ‖ att slika rösen väl funnits på fler[e]
1805 *Lapprösen* ‖ slika ~
1806 *Jättrösen* ‖ så kallade ~
1807 *ugnarne* ‖ de så kalla[de]
1808 *i […] skogar* ‖ 1. i stugor och ‖ 2. i djupa stugor
1809 *Likväl* ‖ Dock
1810 *varit* ‖ äfven ~
1811 *(ugnställen)* ‖ (ugnstäder)
1812 *föga […] anmärkningswärdt* ‖ ej ~~in~~ annat att anmärka
1813 *jordbewuxna* ‖ ~, samt att de äro öfre
1814 *deremot* ‖ <a>
1815 *saknat ugnar* ‖ ej varit försedda med någon varit utan
1816 *kring* ‖ äfven ~
1817 *multnade* ‖ for [förruttnade]
1818 *stockar* ‖ 1. ~ , byg ‖ 2. ~, som
1819 *icke […] vara* ‖ ej äro
1820 *Finnarnes […] ugnar* ‖ Finnarne enligt traditionen alldrig begagnat eldstäder, ut[an]
1821 This passage is based on Castrén's text *Ett Postscriptum*. See p. 194. (TS)
1822 *Nämnda […] Finland.* ‖ 1. De af mig undersökta stenrösen hafva ‖ 2.

498 *Strand*)[1795] o. s. v. En wida mera bevisande kraft äga en mängd i Finland[1796] gängse traditioner, hvari man igenkänner Fiskare-Lappen, sådan han ännu i dag visar sig så väl i sitt yttre, som inre lif. Åtskilliga[1797] Författare omnämna äfwen ett slags monumenter efter Lapparne, som kallas Lapprösen (Lapin rauniot).[1798] Då ingen mig[1799] vetterligt hitintills undersökt dessa rösen, utan grundat sina påståenden om deras tillvaro på blotta traditioner, så har[1800] jag sökt att genom egna undersökningar öfvertyga[1801] mig om deras tillvaro och beskaffenhet[1802]. Att finna så beskaffade rösen är ingen lätt sak. Ty ehuru de omtalas så väl i Österbotten, som Savolax och Karelen, Satakunda och Tawastland, så är det likwäl ganska svårt att träffa på dessa[1803] minnesmärken. Äldre personer förtälja, att[1804] de i sin ungdom sett många Lapprösen[1805], men påstå, att de sedan den tiden mestadels blifvit förstörda. På somliga ställen förvexlas de åter med *Jättrösen*[1806] (om hvilka nedanföre) och ugnarne[1807] efter de så kallade *piilo-pirtit*, d. ä. lönnstugor, som under stora ofreden blifvit uppbygda i[1808] djupa skogar. Likväl[1809] har jag varit[1810] i tillfälle att undersöka några få stenrösen, som troligen tillhört Fiskare-Lap-
499 par och påtagligen tjenat till eldstäder, hvarföre de äfven benämnas *uunin siat* (ugnställen)[1811]. Wid dem är föga[1812] mera anmärkningswärdt än att de äro ganska små och wanligen jordbewuxna[1813]. De öfversta stenarne äro brända, de underliggande deremot[1814] oförändrade, hvilket bewisar, att dessa eldstäder saknat[1815] ugnar. På ett och annat ställe har jag kring[1816] stenröset märkt spår af multnade[1817] stockar[1818]. Bönderne försäkra, att så-

dana rösen icke[1819] kunna vara *tämän kansan tekemiä*, i thy att Finnarnes[1820] eldstäder i alla tider skola varit försedda med ugnar.[1821] Nämnda[1822] monumenter synas således lända till något, om äfven svagt, bevis för Lapparnes vistelse i Finland. – Utom dem har man i de nordliga delarne af landet visat mig ett slags gropar[1823], *Lapin haudat* (Lappgrafvar) benämnda.[1824] Jag har redan tillförene beskrifvit dem[1825] och anmärkt, att man medelst gräf-
500 ning finner i deras botten aska, bränd sten och brända jernstycken m. m. De skola varit öfvertäckta och hafva enligt traditionen utgjort Lapparnes urälsta bostäder.[1826] Äfven är af mig förut omnämndt[1827], att spår af dylika boningar ännu anträffas i Enare, hvarest fårhusen är ungefär på lika sätt inrättade. Till[1828] och med några bland Fiskar-Lapparnes kåtor i Enare vittna om ett sådant boningssätt. – Det finnes ännu ett annat slag af grafwar, som äro större och enligt traditionen blifvit[1829] af Lapparne begagnade till vildrensfängen. Några bland dem äro försedda med trädwäggar, och det är troligt, att de i Finland befintliga stengrafvar tjenat till samma åndamål. Sistnämnda slag af grafvar har jag väl icke sjelf sett, men har dock af trovärdiga personer inhämtat, att sådana[1830] minnesmärken skola finnas i Kiimingi kapell samt i Kesälaks socken vid Willa[1831] by kanske äfven i Siikajoki[1832].

Ännu återstår ett bevis för Lapparnes vistelse i Finland, bestående i en mängd ortsnamn, som till sitt ursprung äro Lappska. Sådana benämningar förekomma ymnigt i norra delen af landet. Exempelvis må anföras: *Akon koski*, *Akon korwa*, *Akon järvi*, *Akon lahti* (af *Aku*, en Lappsk Gudomlighet), Äjän selkä (en

Sanningsenligt måste jag ännu anmärka ‖ 3. Jag öfverlemnar åt dig att afgöra, huruwida dessa stenrösen tillhört Lappar, eller

1823 *gropar* ‖ 1. monum[enter] ‖ 2. minnesmärken

1824 *[…] benämnda.* ‖ ~ De äro redan så jordbewuxna, att deras ursprungliga form och storlek ej med noggrannhet kan bestämmas. I sitt närwarande skick äro de runda, vid pass tre vid pass två alnar djupa.

1825 See p. 114, 124; Castrén 1852a: 85–86.

1826 Castrén interprets the ‘Lapp graves’ elsewhere also as reindeer hunting pits and does not specify what he considers to be the main differences between the two types of pits or their distinctive features. The term ‘Lapp grave’ is not used in present-day archaeological terminology. See p. 124. (TS)

1827 *omnämndt* ‖ an[märkt]

1828 *Till och […] vittna* ‖ Jag har till och med hört omtalas, att några ~~F[iskare]~~ bland Fiskar-Lapparnes kåtor i Enare ännu i dag skola vittna

1829 *blifvit* ‖ 1. ~ ‖ 2. hafva ~

1830 *sådana* ‖ de<s>[sa]

1831 Castrén 1870g: Willala – See p. 582.

1832 In Castrén’s time the centre of Siikajoki parish in Ostrobothnia was situated at N7192234 E392646 (N64°50′14″ E24°44′13″). (TS)

1833 Lumijoki is in Northern Ostrobothnia at N7191537 E413835 (N64°50′14″ E25°11′1″). (TS)

1834 Kuusamo is in the eastern part of Northern Ostrobothnia, at N7317588 E599806 (N65°57′49″ E29°11′47″). (TS)

1835 *egendomligt* ‖ inh[emsk]

1836 *Uleåborg* ‖ som enligt

1837 *det Finska […]* ‖ 1. antingen ‖ 2. <---->

1838 *folket […] hugskott.* ‖ 1. folket i gemen, eller åtminstone de så kallade *Quener* (Kainulaiset), hvilka man utan någon giltig anledning hållit för en Finsk folkstam ~~Kainulaiset kallas ännu i~~

~~dag af Finnarne~~ Kainu och Kainun maa äro benämningar hvarmed ännu i dag Finnarne beteckna ~~Westerbottningar, och~~ Westerbotten och äfven jag ofta åberopade stället i Egils Saga räknas Qvinland inom Sveriges område. Rask har sökt bevisa att J ~~Jätte varit en b~~ de fordna Skandinaverne med Jättna-Jötnar och Qvener äro identiska, Qvener eller Kainulaiset har han åter på Renwalls auctoritet ansett för en Finsk folkstam. ~~För öfrigt~~ Huru åter Jättarnes identitet med Finnarne öfverhufvud beträffar, så synes mig ‖ 2. folket liksom åter Dvergarne och Lappar vore identiska

Castrén is referring to *En Udsigt over de Lappiske og Finniske Stammers Historie* by the Danish philologist Rasmus Rask (1787–1832), published posthumously in 1834. Rask had proposed this interpretation in 1815 in his publication of Ottar's and Ulfsten's travelogues The Finnish vicar and philologist Gustaf Renvall (1781–1841) considered *Kainuu* or *Quænland* to be synonymous with Ostrobothnia. Rask 1834: 84–85, 314–315, 332–333; Renvall 1826: 49; Wiklund 1896: 114; Julku 1986: 18; Holmberg 1976:173. On Renvall see Väisänen 2006/2009; on *dvergs* and *jotuns* concisely in Pulkkinen 2005a. In Egil's Saga *Kvenland* was listed between *Helsingialand* and *Finnland*. Egils Saga: 36. (TS)

1839 By Rudbeckiana, Castrén means a romantic embellishment or even imagined history in the sense of the Swedish historian Olof Rudbeck Sr. (1630–1702). On Rudbeck, see, e. g. Alkarp 2009: 137–144. (TS)

1840 *grundar* ‖ bygger

1841 Struck out here in the margin of the mscr: *Den på hypothesen*

1842 *namnet Jättar* ‖ denna benämning

1843 Castrén later changed his opinion about the builders of what we now call Bronze Age burial cairns and assumed that they were Finns. Cf.

mo i Lumijoki[1833]), Äiän paikka (af Äiä, motsvarande Finnarnes *Ukko*), *Seitakorwa* (af *Seita*, som är en benämning på Lappska Gudabilder), *Kätkäwaara* (af *geädge*, sten),
501 *Njoma*[illegible]*laisen selkä* i Kuusamo[1834] (af *njobmel*, hare), *Turun korwa*, *Torangi*, *Torakan korwa* (af Tor, som torde vara en egendomligt[1835] Lappsk Gud); *Kuolajärwi* (af *guolle*, fisk), *Oulu* (Uleåborg[1836], som enligt traditionen fått sitt namn af en på *Kallisen mäki* bosatt Lapp, vid namn *Oula*), *Ouluwaara*, *Oululampi*, *Oulan-*
503 *gansuu*, m. m. Må detta wara nog sagdt om Lapparnes vistelse i Finland. Jemte dem omtalar traditionen att ännu äldre i Finland bosatt slägte, som är bekant under namn af *Jätit*, *Jättiläiset*, *Jatulit*, *Hiidet*, motsvarande Svenskarnes *Jötnar* eller *Jättar* och Lapparnes *Stalok*. Åtskilliga förf[attare] hafwa welat inbilla sig, att i den Skandinawiska Sagan med Jötnar betecknas det[1837] Finska folket[1838] liksom åter Dvergarne vore identiska med Lappar men denna hypothes tyckes höra till antalet af Rudbeckiana[1839], eller hvad man må benämna det slags historiserande, som grundar[1840] sina resultater på lösa hugskott.[1841] Med wida större skäl kunde man påstå, att Finnarne med namnet[1842] Jättar afsett de Svenske, så wida ett slags stenrösen, som utan tvifvel blifvit uppbygda af Svenskar[1843], wanligen benämnas *Jätin haudat*. Men denna benämning har, såsom jag[1844] i det följande skall söka ådagalägga, mera sannolikt sin grund i en helt annan omständighet. – Jättarne äro nordens
504 giganter, de föreställa den råa natur-menniskan, som med sin physiska styrka trotsar sjelfva Gudarna. Den Finska traditionen låter Jättarne slunga klippor och berg, och den

erkänner ingen ting, som i styrka kan jemföras med detta inhumana slägte.[1845] Oaktadt sin oerhörda styrka måste Jättarne likväl, enligt traditionen, vika för det evangeliska ljuset, hvilket innebär, att christendomen humaniserat menniskorna. Sagan om Jättarne synes alltså wara en[1846] myth ifrån folkets naturtillstånd[1847] – från den tid, då själskrafterna ligga outwecklade och den physiska styrkan utgör menniskans allt i allom. Denna saga igenfinnes derföre äfven hos hvarje nation, som från barbarie upparbetat sig till någon högre grad af cultur och civilisation.

Men för att återkomma till Jätte-rösen, så hafva de utan tvifvel af det skäl blifvit förknippade med sagan om Jättarne, att somliga bland dem bestå af stenar, hvilka, för att begagna allmogens uttryck, ”vanliga menniskor omöjligen mäktat handtera”.[1848] Ganander har i Åbo[1849] Tidningar för år 1782[1850] beskrifvit de af honom så kallade Ättehögarne i Laihela Socken, hvarest de finnas i största
505 mängd.[1851] För öfrigt anträffas de mest öfverallt i[1852] kustlandet, i synnerhet längsefter Bottniska viken; men norr om Kalajoki[1853] har jag icke hört dem omtalas.[1854] Ytterst få rösen äro funna högre upp i landet. Någorstädes har jag likwäl sett uppgifvas, att de ännu förefinnas i Saar[i]järvi[1855], och jag har sjelf undersökt ett jätteröse i Lappajärwi Socken[1856]. Nämnda rösen höja sig upp från marken i det närmaste likt en kon; somliga[1857] äro aflånga och i spetsen något insjunkna. Deras storlek är ganska olika. Ganander säger sig hafva funnit ett, som innehållit[1858] 29 famnar i omkrets och nio i höjden. Såsom[1859] Ganander anmärker, hvila de största rösen på stora, jordfasta

Förslag till en undersökning af de i Finland befintlige grafkumlen, Castrén 2017a: 106–109. (TS)

1844 *jag […] ådagalägga* ‖ i det följande skall ådagaläggas

1845 *[…] slägte.* ‖ ~ En tre dagar gammal flicka gick händelsewis ut på fältet och träffade der en man, som plöjde upp sin åker med ett par oxar. Flickan tog karl, plog och sjelfva oxarna i sitt förkläde, bar dem till sin moder och frågade om icke de behornade voro torndyflar.

1846 *en myth* ‖ ett minne

1847 *naturtillstånd* ‖ råhets

1848 Castrén means, above all, the Bronze Age burial cairns known especially along the coasts here. Lavento 2015: 160–170. (TS)

1849 *Åbo* ‖ gamla

1850 Ganander 1782.

1851 *[…] mängd.* ‖ ~ Han uppgifver deras antal till mera än 200 stycken.

Castrén has copied Ganander's article: KK Coll. 539.2: 167–168.

1852 *i* ‖ vid

1853 Kalajoki is at N7128925 E351622 (N64°15′15″ E23°56′16″). (TS)

1854 They are now known from along the whole Ostrobothnian coast up to the north. Lavento 2015: 160–170. (TS)

1855 Saarijärvi is in Northern Tavastia at N6953922 E411258 (N62°42′18″ E25°15′55″). (TS)

1856 Lappajärvi is situated in Southern Ostrobothnia at N7013649 E331515 (N63°12′44″ E23°38′54″). (TS)

1857 *somliga […] insjunkna.* ‖ 1. dock ‖ 2. de flesta äro dock insjunkna och må

1858 *innehållit* ‖ varit

1859 *Såsom […] igenom röset.* ‖ 1. I bottnen af dem befinner ‖ 2. I bottnen af dem finner man några (vanligen tre) jordfasta stenar, och i ett enda nedrifvit sten-röse fann jag spår af ‖ 3. I bottnen af dem finner man några (vanligen tre) jordfasta stenar, och i ett enda nedrifvit sten-röse har jag märkt s[tenmur] ‖ 4. I bottnen af dem

finner man några (vanligen tre) jordfasta stenar, och i ett enda nedrifvit sten-röse ~~märk~~ ser man en stenmur, som löper midt igenom röset.

1860 Mscr: *begrus*, corrected according to Castrén 1870g.

1861 Bronze Age cairns can have different types of internal structures, including stone rings and cists as well as walls separating primary and secondary burials. The cremation burial custom was in use. Lavento 2015: 163–165. (TS)

1862 Vöyri (Fi.)/Vörå (Swe.) is in Southern Ostrobothnia at N7011270 E261092 (N63°9′4″ E22°15′20″). (TS)

1863 *Finnarnes* ‖ Finska

1864 *dels* ‖ så

1865 *Dock […] lemna* ‖ Ännu måste jag

1866 *skulle* ‖ skol[a]

1867 *hålla* ‖ anse

1868 *urgamla* ‖ <------> gamla

1869 *såsom […]* ‖ stensättningar och

1870 The drawing Castrén refers to has not been found.

stenar, ”som stå midt i rundelen”, och i några finner man en stenwägg, som löper midt igenom röset. I bottnen af dessa rösen har man vanligen funnit aska, be[n]grus[1860] och kål.[1861] Ganander har till och med gjort fynder af guldringar, förbrända häst-smycken, messings-kedjor, stycken af hjelmar och värjor m. m. Jag är i besittning af ett spjut, som blifvit uppgräfvet ur ett Jätte-röse i Wörå[1862] och röjer tydligen spår af eldens åverkan.

Det är troligt, att ofvanberörde Jätterösen tjenat till monumenter öfver slagne Svenska hjeltar, sedan deras ben enligt Odins lag först blifvit förbrända till aska. Detta bestyrkes af Finnarnes[1863] traditioner, enligt hvilka de tjenat Jättarne till *grafvar*, såsom de äfven vanligtvis benämnas. Att de åter blifvit uppförda af Svenskar, bevisas dels[1864] af dylika rösens tillwaro i Swerige, dels äfven deraf, att så beskaffade monumenter förnämligast anträffas vid kusten. Dock[1865] bör jag ej lemna oanmärkt, att traditionen äfven finnas, enligt hvilka de skulle[1866] vara Finnarnes nedramlade fästen (linnat), Lapparnes kyrkor eller förvaringsrum för deras Gudabilder (Lapin kirkot), Jättarnes ugnar (Hiitten kiukaat). Några hålla[1867] dem till och med för urgamla[1868] boningar, och Ganander yttrar den förmodan, att de blifvit begagnade till wisthus; men jag anser dessa uppgifter icke förtjena någon vidare uppmärksamhet.

506

Utom rösen finnes ännu ett annat slag af minnesmärken, som påstås hafva tillhört Jättar och kallas *Jatulin tarhat* (Jätte-hägnader). De äro såsom[1869] hosföljande teckning utwisar[1870], stensättningar med många slingrande gångar, inom hvilka det behagat de

hederwärda Jättarne att springa omkring, tills de efter mycket omak omsider kommit ur den kuriösa trollkrets. Äfven dessa minnesmärken anträffas mest på kustorterna, och i Kemi finnes en antiquitet af detta slag, hvaråa man skönjer ett af stenar infattadt årtal, hvari likväl allenast siffrorna 14-- äro läsbara. Troligen äro äfven dessa minnesmärken ett verk af Svenskarne; ty Finnarne hvarken widkännas dem, ej heller hafva de någonsin visat någon benägenhet för slik Gymnastik.

Ännu skulle det roa[1871] mig, att anföra några traditioner om Jättarne, deras styrka, lefnadssätt[1872] m. m., men[1873] denna min epistel måste i dag expedieras.

1871 *roa mig* ‖ återstå
1872 *lefnadssätt* ‖ lefnadssätt, lynne
1873 *men [...] expedieras* ‖ 1. men min kammare är <otan> ‖ 2. men i dag är jag bjuden på ett bröllop, och i morgon måste jag med Domare-suiten expediera ~~detta <---~~> denna min epistel. ‖ 3. denna min epistel måste ännu i dag expedieras <~~emedan~~> med några bönder. Kanske kan den tjena oc[h]

11 [Resedagbok 1842][1874]

Matinaho[1875]

Folkförsamlingen i Enare – Resan öfver Ukon selkä och den i oöfverskådliga Kattila selkä: *Wälikota* Mats dagen[1876] firades så godt omſt[ändi]gh[eterna] det <-----> En Lappsk flicka, som ej kan[1877] sjunga. En sång, få forntida minnen <----> få antiquiteter. Ankomſten till en kåta i Patsjoki – Hvar uppförd – Fiskar[-]lifvet[1878] – Dess upphjelpande – Resan till <Moine> by Couperadt och skogbeväxt – M[ån]ga[1879] sjöar – Inga fjällar – Ett heligt ſtälle, förbi h[vil]ket man ej får fara oäten – Stockeld – Finsk och Lappsk – Berg<f[o]rs> hette Njannom Upka [ ][1880] f. en ſtor sjö vid namn Njannoms jäuri Noblasjäuri[1881] Glädjen att omsider se elden lysa – Hundarnes och fårens helsning

På Finska sidan: *Sulkisjäuri 2 Puolc'ihj[äuri]*, *Alkäsjäuri*, Kar[ŋ]jauri[1882]

Sjöar: *'Coalmejäuri, 3 Kallajäuri, 4 Noblas*j. *1 Njannomj, 2* 'Coalmejäure, *5 Guttjesj.*

[– –]

1874 The diary fragment dates from 1842. Mscr SLSA 1185.1.3 (Gunnar Castrén's collection) is a small notebook without page numbering made by folding and cutting, size ca. 11.5 x 18 cm. In addition to the notebook, two loose sheets belong to the same diary. Cf. the same passage in the travel description Castrén wrote for publication. A technical page numbering by the editor of this publication is used here.

1875 This one-page note without a title is from Inari in January 1842. The mscr is KK Coll. 539.31.1 p. 47, in the library erroneously bound together with the 1838 journey to Lapland. Cf. Castrén 1852b: 110–111, 125–128. On the reverse page there are three stanzas of a romantic poem in German. Castrén and Lönnrot met Germans in Inari. (TS)

1876 The Finnish name day of Matti is on 24 February. (TS)

1877 *kan* ‖ ~ förmå att

1878 Fiskar-/lifvet

1879 *Mga* ‖ Stora

1880 Castrén left an empty space here.

1881 This note is connected with 27 Feb. 1842. (TS)

1882 Mscr: Karŋjauri.

[LOOSE SHEET 1:1] Den[1883] 19. Maj[1884] afreſte vi från Kem[1885], färdades 6 verſt långsmed Kemi[1886], kommo så ut på Hafvet, der ſtora ismassor ännu voro liggande. På morgonen hindrade de oss[1887] att vidare framfärdas. Wi vandrade långsmed isen till[1888] en liten holm[e], skickade efter häſtar från Solovetskoj (15 verſt). Under väntan på dem förnöjde vi oss med thé och en torftig middag. Sent på aftonen kommo häſtarna Ingen[1889] banad väg – man åkte utmed ſtranden. Holmen vacker, rik på ängar och björkskog, men orödjad. På[1890] afſtånd visa sig redan kloſter-tornen.

Kloſtret Соловецкій (munk-kloſter) af 1. Classen, på ön Solovetskoi. är grundadt 1429 under Novgorodska Republikens tid af Prepodobnien *Savvatiej*, men sedan är kyrkan af Pre[po]dob.[1891] Зосимъ inrättadt во имя преображенія Господня och gjordt[1892] till kloſter. Är rikt prydd af flere Ryssar, [LOOSE SHEET 1:2] omgifven af en ſtenvägg med kanoner. *Risnitsa* full af de utmärktaſte[1893] dyrbarheter,[1894] som hufvuds[akligen] beſtodo i <munk>-skrudar, glänſte af perlor och koſtbara ſtenar. Jag menar, att af de rarare drägterna enhvar uppgick till tiotal tusen Rubels värde. Och af sådana drägter funnos flere dussin. Af mindre koſtsamma 100[de]tal. Jag vill ej tala om ſtora[1895] guldkors, gyllene ljus-ſtakar m. m. – Armarium – spjut, lansar, ſtridsyxor af flere slag, d[it]o pilar, klubbor, pansarskjortor, bågar, bössor och kanoner från skilda tider, svärd m. m. – I kyrkor 200 munkar. Kyrkorna blända, men fängsla ej ögat[1896].

d. 21 [Maj] Resan till Anser, 22 verſt – d. 22. till Golgof, väl belägen på en hög, rund bergsſpets, omgifven af sjö. Flygel – Adjutanten och Muren lieutenanten. I dem lefva blott några få munkar – Labyrinten; Svenskarne förſtenade. Areſtanterna visades af Archimandriten – 20 Raskolniker

1883 The notebook SLSA 1185.1.3 begins.
1884 Probably Old Style.
1885 *Kem* ‖ Solovet[skoj]
1886 *Kemi* ‖ ~ elf
1887 *oss* ‖ vår
1888 *till* ‖ på
1889 *Ingen […] väg* ‖ Vägen gick
1890 *På […] sig* ‖ Ändtligen visar
1891 *Sic*, cf. previous sentence.
1892 *gjordt* ‖ inrättad
1893 *utmärktaſte* ‖ d[yrbaraste]
1894 *dyrbarheter, som […]* ‖ dyrbarheter. Drägterna fulla med
1895 *ſtora* ‖ gyll[ene]
1896 *ögat* ‖ blicken

1897 The place-names are missing.
1898 *Gick* ‖ Wandrade
1899 *beskåda* ‖ taga mig kännedom

[loose sheet 1:3]

d. 25 Afresan från Anser Solovetskoi – Is och köld. Bäluger, foglar. Sandiga ſtränder – Skuggan af vågorna – Hvita hafvet kommer att befolkas – Karelare – Finska namn – Hög<-->? – Сюсма, Muksalmi,

Ifrån [ ] till [ ][1897] med häſt.

29. Belägenheten vid Archangel. Huru ſtaden presenterar sig från sjösidan – Vacker vår-afton – solens nedgång – Värdshuset. Musiken röfvar samvetsqvalen – Renskt och Champagne – Wäll<ers>tens Gudarna på vår kammarvägg –

D. 1. Junii. Gick[1898] jag ut dels för att beskåda[1899] ſtaden[,] dels för att söka någon vacker promenadplats. Under min vandring kom jag till närheten af några slagtare-bodar

Samojediska kojor – Tarmar – Orenlighet – Hundar – Samojeder<---->

d. 12 Junii – snö och ſtorm.

Om Kolska diſtrictet.

[loose sheet 2:1]

Af 26 Ryska byar, som finnas inom detta diſtrict, sysselsätta sig blott *fem* innewånare med åkerbruk; de öfriga lifnära sig medelſt djur-, i synnerhet fiska-fänge, med undantag af dem, som drifva utländsk eller inländsk handel. Men den hufvudsakligaſte näringsgren är otvifvelaktigt *hafsfisket*. Den del af Ishafvets ſtrand, som börjar med *Святой носъ* och slutar vid Norska gränsen är bekant under namn af *Мурманскый берегъ*. Bönderna k[al]la *Murm[anskij] bereg* kuſten ända från Ponoj. I dess många bugter drifves fiskeri – här[1900] hafva fiskare bygt sig kojor och bodor. Byarna Керетъ, Ковда, Кандалакша, Умба, Черноръцкое (Muſtajoki) och Порьегубское[1901] utgöra medelpunkten för dessa[1902] orters fiskeri. Der lefva de rikaſte fiskare-bönder, som köpa *snäckor* (шнякъ) och förſträcka sina arbetare med bröd. Snäckor de minſta fartyg 1maſtiga, dernäſt каченара, ſtörre 2maſtiga, slutligen лодя. Brödet föres föreg[ående] året. Murmanski gå till fots i Mars (April) eller[1903] släpa sina saker med hundar till Разнаволоцной станціи, der Lappar ligga dem till möte med renar. De som fiska mellan Святой носъ och Кола färdas ifrån Rasnavolog med renar; men de som fiska mellan Kola och Norrska gränsen skilja sig från de förra och gå eller åka med renar till Kola. Fiskandet fortfar till den *15* Auguſti, till *20* (25), då det är litet fisk utom i Мотовской губы (<Modska> viken)[1904], som ligger mellan gränsen och Kola, der det upphör i slutet af Junii (g[am]la ſt[ilen]) ❧ En vigtig näringskälla är Hvita Hafvet. De som qvarſtadna hemma, fånga här sill och lax (семга) skjuta och fånga med nät skälar[1905], eller förrätta vid dess ſtränder vanliga landtarbeten: slå hö, skaffa ved

[loose sheet 2:2]

1900 *fiskeri – här […]* ‖ fiskeri; stugor oc[h]
1901 Fi. Porjalahti, formerly situated at N66°42′59″ E33°51′55″. Itä-Karjala 1934. (TS)
1902 *dessa* ‖ denna
1903 *eller* ‖ och
1904 Motovskij zaliv (Ru.)/Muotkavuono (Fi.) on the northern coast of the Kola Peninsula at N69°32′25″ E32°34′17″. (TS)
1905 *skälar* ‖ нерпу?

1906 *i* ‖ af
1907 *höst* ‖ vin[ter]
1908 *visar* ‖ syna[s]
1909 *i* ‖ af
1910 Varzuga on the river of the same name near the southern coast of the Kola Peninsula at N66°24′5″ E36°35′13″. (TS)
1911 Castrén added *irra* to the word *kringsprida* without striking out the original word.
1912 *som* ‖ de
1913 *hafsdjur* ‖ sh
1914 *döda* ‖ 1. skjuta ‖ 2. fånga
1915 On the *lodja* (barge) after departing from Arxangelʹsk to Tri Ostrova (28–30 June).

för vinter o. s. v. Walfiskar (бѣлуга) fångas blott i[1906] Kieretti af två eller tre invånare, emedan dertill erfordras dyra verktyg.

Sommar och höst[1907], särdeles i Oktober och November, visar[1908] sig i Hvita Hafvet en otalig mäng[d] skälar, stundom till ett antal af några tusende. --- De fångas förnämligast i[1909] volosterna Умба och Варзугской[1910].

”Lapparne nomadisera om sommaren vid hafsstränder och floder, till hösten flytta de till sjöar, men om vintern kringsprida[1911] de sig på fjällen. Deras näringssätt antager olika skepnad efter beskaffenheten af de producter, som[1912] finnas på de särskilda ställen, der de nomadisera; om sommaren fånga de stockfisk, skjuta hafsdjur[1913]; höst och vinter döda[1914] männerna renar, björnar, räfvar etc, men qvinnorna fiska i floder eller sjöar. Dets[amma] kan sägas om Karelare, utom det att de ej nomadisera”.

Fiska-fänget har sedan år 1800 aftagit, ehuru Fiskarnes antal varit stående, ja till och med förökats.

[– –]

[1] sista[1915] strålen sjunker. Plötsligt upphäfva tranorna ett förfärligt oljud. Jag kröp ned i kajutan, der min sofkamrats snarkande ljöd ännu obehagligare än tranornas vilda skrän.

Julii 1–3 På dessa tre dagar kommo vi fram tre verſt. Hettan om dagarna plågsam; min helsa vill ej förbättras. På lodjan en sur torsk[1916] ſtank; båten[1917] är ombord och jag slipper ej i land. Nätterna vakade jag på däck[1918] oaktadt anmärkningar af min husbonde, som blef ſtörd i sin sömn genom min nedkomſt i kajutan efter midnatten.

D. 4. Natten mot den 4de medförde sljutligen medvind. Wi seglade[1919] förbi byn *Mudjuga* med en [2] elf (ga- bjuga-joki[1920], L[appska] jokka, ga[1921]). Ordet har en Tshudisk klang, och en Matros, som var hemma fr[ån] orten, förtäljde mig, att enligt gammalt folks utsago Чухны i[1922] aflägsna tider bott derſtädes. Nära (25 verſt) intill finnes en annan by *Kuja*, med elf af s[am]ma namn. –

Om morgonen lemnade vi den Archangelska kusten, de inbjudande зимные горы; på dagen syntes ej land, blott ett myſtiskt obegränsadt chaos, hvarpå Guds ande sväfvade. Anblicken af ett sådant chaos är i början högtidligt, men ögat härdar ej länge med att betrakta något så oformligt; de [3] fordrar begränsning, form.[1923] Mot aftonen började det Terska landet visa sina hvita snöbeſtrödda[1924] ſtränder. Men vinden hade börjat draga sig till öſter, och i ſtället för att landa vid Tri Oſtroff, voro vi drifna närmare 15 mil sydligare, nedanom *Tshapomaa* (ett Finskt Lappskt namn). [[1925]Ifrån Tshapomaa till Päälitsa[1926] 27 verſt, d[eri]fr[ån] till *Puulonga*[1927] (finsk klang) 20 verſt, till Babsa 20, till Sosnoj[1928] (en ö i sommar-tid bebodd af Fiskare Lappar) 20 till Ponoj 50, till Tri Oſtroff 12?).

1916 *torsk* ‖ tr<-->
1917 *båten* ‖ var
1918 *däck* ‖ natten
1919 *seglade* ‖ foro
1920 *joki* ‖ bjuga-joki
1921 SaaN *johka, joga.* (TS)
1922 *i […] tider* ‖ tillfor [tillförene]
1923 *[…] form.* ‖ ~ Uti form gifves ~~ingen~~ intet <------>
1924 *snöbeſtrödda* ‖ 1. is<--> ‖ 2. <--> ‖ 3. isbet[äckta]
1925 Square bracket in Castrén's hand, the other one is missing.
1926 The River Päälitsa/Pjalica runs into the White Sea at N66°11′15″ E39°31′7″. (TS)
1927 The River Pulonga, the mouth of which is situated at N66°15′27″ E39°59′7″. (TS)
1928 Sosnovec Island at N66°29′17″ E40°40′57″. (TS)

1929 *sände […] fläktar* ‖ erinrade en kylig fläkt
1930 *njutning* ‖ ~ för mitt efter njutning törstade sinne
1931 *så* ‖ och ~
1932 *vågorna* ‖ wattnet
1933 *hemska* ‖ vildt
1934 natur-/makterna
1935 *medvetande* ‖ till
1936 *straxt […] att* ‖ genast så tungt, utan att jag

5. Wi kryssade fram med ganska slappa segel. Luften mild; ſtranden sände[1929] oss Ishafvet[s] hälsningar med sina kulna fläktar. Natten var mild och rik på njutning[1930].

6. Morgonen var så härrlig, så[1931] lugn och förtjusande, att sjelfva Sjömännerna beundrade den. [4] Men i ett ögonblick hof sig den förfärligaſte ſtormen. Ljusen tändes i kajutan (det var Mariæ dag, Богородица), sjömännen ligga på knä framför helgonen. Derunder briſter ankar-tåget; lodjan drifves i flere timmar vid för våg. Man spänner ett par segel och söker taga hamn vid Päälitsa. Det lyckas ej, ty vinden är N[ord]n[ord]o[ſt]. Nu ser man sig nödsakad att spänna alla segel och ſtyra för sidovind mot Archangelska kuſten. Ovädret tilltager. Skeppet brakar, tågen gnissla, vågorna[1932] spola öfver däck. Jag söker hålla mig faſt i tågen, är i vägen för manskapet, sätter mig i barkasen och blir öfversköljd. Matroserna supa sig fulla; [5] värden ropar till mig: Rom, rom; – brännvinet ger i dag ej rus. Mot natten infaller miſt; folket knappt urskiljer hvarand[r]a på fartyget. Man svär, skriker och super. Jag betraktade med häpnad detta hemska[1933] skådespel, som visade den svaga, eländiga m[enni]skans vildt förtviflade trotts emot natur[-]makterna[1934]. Under detta åskådande uppslukades <mitt> jag af min omgifning till den grad, att jag hvarken kom att reflectera till mitt inre eller yttre läge. Plötsligt väckte mig en våg mig medvetande[1935] af det sednare. Tillräckligen genomblött drog jag mig ned i kajutan, slängdes der från den ena väggen mot den andra, kom efter några väldiga ſtöter uti min säng, och insomnade ſtraxt,[1936] utan att vara sjösjuk, utan att veta det ringaſte [6] af den förfärliga natt, hvaraf sjöfolket har ett minne för sin hela lefnad.

7. Vid mitt uppvaknande följande morgonen befunno vi oss vid зимные гори, drifna 100 verſt tillbaka. Landet gaf oss tillräcklig skygd mot den allt fortfarande ſtormen. Kort efter oss kommo äfven andra lodjor till s[am]ma hamn, och från en af dem fick min värd låna ett ankare, n[å]g[o]t bättre än det han sjelft egt i <reserv>.

Den 7de och påföljande dagar fortfor samma N[ord]oſtl[ig] vind att blåsa m[e]d mer eller mindre skärpa. För att fördrifva ledsnaden i[1937] anledning af vårt enformiga, ſtillasittande lif, drack och ofta the med min värd och samtalade med honom flitigt i skilda ämnen. Han berättade mig bland annat:

[7] Bakom Muotka viken finnes en holme Aniki Аникіевъ, der en inscription är inriſtad på en klippa.[1938] Om deſs uppkomſt berättas följande: En Engelsk wiking seglade hvarje sommar till Murmanska ſtranden, och kräfde skatt af fiskare, fisk, mjöl, gryn, flott etc. Wikingen utmanade fiskarne på envigeskamp och satte sitt skepp med allt hvad der finnes emot den beſtämda skatten han fordrade. Ingen vågade mottaga anmaningen. Ett år följde med en fiskare, såsom en kock en person af ringa ſtorlek, men så mycket ſtörre ſtyrka. Såsom bevis på[1939] mannens handkraft anföres att hans husbonde gaf honom ett [8] par skinnhandskar att sko<--->. Detta verkſtällde han vårdslöſt, hvarpå husbonden sände honom att förnya tvagningen. Nu vred han båda handskarna tver af, besvarande husbondens förebråelse dermed, att handskarna varit svaga, såsom fnösk[e]. Efter vanligheten kom den Engelske vikingen, utmanande i envig, och bjudande skepp, folk och egendeom åt sin segrare[1940]. Då ingen emottog anmaningen, bad kocken att få kämpa med vikingen. Folket[1941] log, dock

1937 *i* ‖ oc[h]
1938 See also Castrén's letter to Sjögren 23 July/4 Aug. 1842 in the volume of letters in this series.
1939 *på* ‖ der[på]
1940 *segrare* ‖ beherrskare
1941 *Folket* ‖ Man

beviljades hans önskan. Han tog på sig en skinnmantel, så tätt åtsittande wid kroppen, att man ej kunde fatta tag deri. Kämparna voro Bersirkar[1942] och rusade mot h[varan]dra i cirkelformig rörelse. Engländaren förmådde intet emot [9] den lille mannen, hvilken stötte sina hälar g[enom] Engländarens bröst. Denna händelse upptecknade han sedan på den förberörda klippan.

— Min värd förtrodde mig sina widsträckta handels-speculationer, hvilka voro ovanligt klokt och väl beräknade. Ryssen har en underbar speculations-förmåga. Han förstår att på allt sätt draga fördel af omständigheterna. Finnen plöjer. D[er]före duger han ej att bo vid Hvita hafvet, som är likasom skapadt för den[1943] Ryska speculations-andan

— Min värd ansågs för en fattig bonde[1944], men han drack the tvenne gånger hvarje dag, var [10] försedd med kringlor, citroner, vin[1945], <chräm> och m[ån]ga andra öfverflöds articlar.

— Min helsa förvärras af det stilla sittande lifvet och den ruttna maten. Genom täta simningar ådrog jag mig en häftig förkylning.

D. 10. Förfärlig storm, som fortfor hela natten. Ingen sof, man var besluten att hvarje ögonblick lyfta ankar och segla, dit Gud och vinden styrde. Med den n[ord]o[stliga] vinden hade vi sannolikt kommit till Onega. Wärden vill landsätta mig, men ehuru sjuk kunde jag ej gå in derpå, ty erfarenheten har lärt mig, att man alldrig skall [11] öfvergifva en fattad plan, med mindre än oöfverstiglig omöjlighet sätter sig vägen för dess utförande.

D. 11. När jag på morgon efter några timmars orolig hvila uppvaknade, war stormen omåttlig. Värden hade tändt vaxljusen framför Helgonen och

1942 The berserks were Scandinavian soldiers mentioned in the sagas who went into battle in a violent rage and were considered especially dangerous adversaries. Kouvola 2012. (TS)
1943 *den Ryska* ‖ Rys[sens]
1944 *bonde* ‖ <->
1945 *vin* ‖ <--->

bad dem om bistånd. Matroserna voro fulla; en sjuk. Då Helgonen ej förlänade sitt bistånd, började äfven värden att supa, tömde 2 stakaner rumm och en butelj brännvin. Jag mäktar ej lyfta hufvudet från dynan. Hetta i kroppen, styng i ryggen
[12] och stark hufvudwärk. Man ärnar nu på allvar styra till Onega. Man berättar, att 8 verst ifr[ån] hamnen[1946] funnos tvenne Fiskar[-]torp[1947], och nästan tvang mig att lemna fartyget, som i anseende till min sjukdom blef en nödvändighet. Jag sattes i land, och wandrade taliter qvaliter på en half dag till torpet. Här fanns en застава[1948] och ingen vågade begifva sig att afhemta mina effecter af fruktan för kontraband. Förargelsen gaf mig nya krafter, jag vandrade jemte tvenne pojkar till effecterna, hjelpte att bära dem till torpet. Sträng visitation.[1949]

[13] D 12. Låg jag i full feber, skickade emellertid bud till fartyget, att jag skulle återvända, om min sjukdom[1950] något gaf sig.

– Gjorde på dagen en liten vandring till en närbelägen skog. Här är allt så vackert, som i mitt hemland. Gröna björkar, blommande häggar, foglar qvittra på grenarna, getingar svärma i gräset. Huru ofta har jag i mitt älskade[1951] fosterland sutit omgifven af en sådan natur, låtit känslan svärma fritt omkring, bygt förhoppningar, som svikit,
[14] älskat och njutit. Nu sitter jag ensam och sjuk i ett främmande land, der hjertat blott kan samtala med dig[1952][.]

d. 13.Om natten ströng feber. Nödvändigheten att återvända, helst Fiskarne måste begifva[1953] sig till ett annat lägerställe.

— Febern tilltager. Lodjorna stå ännu stilla, men just nu förändras vinden. Med djup smärta ser jag lodjorna afsegla och min favorit-plan ramla.

1946 *hamnen* ‖ <-->
1947 Fiskar-/torp
1948 Customs station. (TS)
1949 Especially here and further on, cf. p. 407, originally published in Castrén 1852b.
1950 *sjukdom* ‖ helsa
1951 *älskade* ‖ he[mland]
1952 *dig* ‖ 1. ~, du gyllne natur, du gröna äng, <--------> blifva <-----> af <------> ‖ 2. ~, du gyllne natur
1953 *begifva* ‖ br

1954 *Erhöll* ‖ d. 16.

1955 *Farbror* ‖ 1. <Doctorn> ‖ 2. fr

With *Farbror* (Uncle) Castrén probably means Elias Lönnrot who had returned to Finland at the end of June. (TS)

1956 Fredrik Cygnaeus (1807–1881), at the time Docent of History at the University of Helsinki, later Professor of Aesthetics and Modern Literature. Klinge 2003. (TS)

1957 *för* ‖ ett

1958 In some connections, Castrén seems to mean with haemorrhoids what is presently known as the meaning of the term, but in some cases it seems that it may also have some other meaning. See his letters to Rabbe 2/14 May and 4/16 Aug. 1842, 11/23 March 1843, to Fabian Collan, 22 Sept./4 Oct. 1842, to Elias Lönnrot 11/23 June 1843, to Sjögren 28 Aug./9 Sept. 1845, 3/15 Nov. 1848 in the volume of letters in this series. (TS)

1959 Letter to Rabbe, see the volume of letters in this series. Other letters mentioned by Castrén in this list have not been preserved.

Frans Johan Rabbe (1801–1879), Doctor of Medicine, manager of the baths at Ulrikaborg/Ullanlinna, Helsinki. Rabbe was one of the three men who founded the journal *Suomi* and he was active in the Finnish Literature Society since its founding. Luther 2001b. (TS)

Febern odräglig. Hetta, ſträng hufvudverk, rysningar, ſtyng i ryggen, elak smak. I detta tillſtånd lät jag ro mig från Коздела 22 verſt till
[15] Kuja. Om aftonen tilltog febern, men om natten utbraſt den häftigaſte svettning, som fortfor allt intill morgonen.

d. 14 Afreſte från Kuja på dervarande Таможный Казыритель ſ båt jemte hans fru – ett obelefvadt fruntimmer.

d. 15 om morgonen anlände till ſtaden, till hälsan sämre, sedan jag föreg[ående] dagen befunnit mig bättre.

Erhöll[1954] bref från Farbror[1955], Cygnæus[1956] m. fl. af det gladaſte innehåll. Det var för mitt sinne, som för[1957] fältet ett lindrigt regn efter en långvarig torka. Gamla ljufva minnen upplefvades, utan att dock lemna efter sig d[en]na pinsamma känsla, såsom jag vanligen förut erfarit.

D. 16. Min sjukdom börjar reducera sig till hemor-
[16] roider, hvilken mina sjukdomar vanl[igen] taga.[1958]

D. 17. flyttade ut till *Uima*.

D. 21. skref jag till Rabbe[1959] och T[en]gſtröm[1960]

D. 24 ––––––– till Farbror och Ehrſtröm[1961]

D 7 Aug. till Sjögren

d. 5 Aug. kom Stjopan.

ett Stjopan	1-75.	
	50	
	1-75	
	70	
	35	
	<35>[1962]	
	70	
	30[1963]	
	6-40	
	80	
	7-20	
Cont –––	2-80	100.

[17] *Warawina*[1964], förſta byn.

Uima, flod, som vid *Uima* by förenar sig med Dvina – så liten, att man kan simma deröfver

Archangelsk k[al]l[a]s en afd[elning] af *Uima*, emedan *Peter*, sedan[1965] han sett d[e]tta vackra ſtälle, ångrat att ej hafva här grundat Arch[angelsk.] På motsatta sidan om elfven ligger byn *Shirshja*[1966], kronans заводъ.

Кореля by.[1967]

Maimaks, Isma, Kurja, Lodma, *Sollombol*

Кѣгостровъ (Käkisaari), *Mudjuga*, Куя.

Lopa (flod), Палозеро (Palosaari), Хаврагорье (Kauramäki),

Затýла, maksa, туясъ (af tuohi)

Traditioner om Tshuder, *kurganer*, försvarsfästen) i Onega kring Archangelsk vid *Petschora*.

1960 Most probably to Johan Jakob Tengström (1787–1858), Professor of Practical Philosophy, whose daughter Castrén later married. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=11688. (TS)

1961 Most probably Dr. Med. Karl Robert Ehrström (1803–1881), District Medical Officer in Tornio, later in Vaasa. Castrén had travelled with him in the summer of 1838, and they remained in contact until the end of Castrén's life. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13694. See also p. 73. (TS)

1962 *35* ‖ 4
The total of the sums listed above is 5 roubles and 5 kopecks, but in order to obtain 6-40 below, we should have 5-40 here. (TS)

1963 *30* ‖ 40

1964 Varavino, now part of the city of Arxangel'sk, at N64°30′39″ E40°40′0″. (TS)

1965 *sedan* ‖ der

1966 *Shirshja* ‖ *Sirtsa* med <-->
Širša at N64°26′42″ E40°44′29″. (TS)

1967 Here Castrén lists villages in the region of Arxangel'sk because of their names. See Castrén 2017a: 48–88. (TS)

12 [Anteckningar 1842]

[1]

Finska[1968] *ortsnamn kring Archangelsk*[1969]

r. *Mudjuga* (Мудьюга) – en å 6 mil n[orr] om Arch[angelsk], som utfaller i Сухое море, en vik af Hvita hafvet. – af *muta* och *joki*. Här sades Чухны (Чухонки) hafva bott i en icke alltför aflägsen forntid.

✓ 1. *Kuja* (Куя), en å, litet nordligare.

✓ *Lapa*, nedanom Mudjuga, – en å.

✓ *Ishma* (Ижма) å af *Iso maa*, nedanom Lopa. *Is.* Syr[jänska] klippa?

✓ *Lodma* (Лодма)[1970], *latomaa*, å och[1971] insjö, lägre ned.

✓ *Хаврагорье*, kauramäki, by.

✓ *Kegoſtroff* (Кѣгостровъ), käkisaari.

Kurja, flod.

✓ *Sumosero.*

Jura (юра), *ura*, flod.

✓ *Палозеро*[1972], *Паловo*, m. fl. likartade ben[ämningar]

✓ *Майманксъ*[1973], maa-maksa, by. Ordet *maksa*[,] lefver[,] förek[ommer] och i Arch[angelska] Ryskan. Likaså *затула*, ett skygd för vinden (tuuli), туясъ (tujes) af *tuohi*, на улку, ulos etc.

Här fångas ännu lake[1974]

Sollombull[1975], af Lappska *suolo.*

Waravina, en by (Варавино), helt nära Arch[angelsk]

1968 The mscr in SLSA 1185 is a notebook and travel diary from 1842 and 1843. It measures ca. 12 x 14 cm and it has 128 unnumbered pages. Castrén started to write from both ends of the notebook. Where necessary, I have numbered the pages here as [1–79] from one end and as [b1–b31] from the other end of the notebook. There are 18 empty pages between the written pages. Castrén made some of the changes found in the text during his journey, others only afterwards, and it is not possible to say if the latter were made while Castrén was still in Russia or even later. Therefore, in this publication the two types of changes have not been distinguished from each other.

1969 Castrén analysed these placenames in his article *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, see with commentary in Castrén 2017a: 48–88. (TS)

1970 Lod'ma

1971 *och* ‖ <->

1972 *Палозеро* ‖ ~, Pal

1973 Majmaksa

1974 In pencil in the list beginning with the word 'Majmaks'.

1975 Solombala

✓ *Uima*[1976], en liten å (med by), som faller ut i Dvina,
[2] ej […] än kreaturen beqvämligen simma deröfver på bete till motsatta[1977] stranden

*Pyrnavolok*ъ[1978] (Пуръ наволокъ), Archangelsks fordna benämning, af *pyry* (буря) – flackt ställe

Юрасъ, flod, *juuri* l. *ura*.

Sollombola, *suollo* och *pala*, saaren pala; l. *suo*, *lompolo*.

Маймакса, налима печенка (–maksa bet[yder] i Arch[angelsk] lakens lefver).

? *Нячеры*, af *няча*, мокрая права.

? *Кѣхта*[1979], flod, lat, trög i sitt lopp

Койдокуря[1980], koito, kurja.

Ненокса, flod och by. *Nenä*, *oksa*.

Jarenga, flod. Obs. *sund*, сальма. liten vik, лакта.

Una,

[3] *Pertomaa*[1981], pirttimaa. (Пертома)

Maida[1982], Samojednamn[1983]

Лаярѣка[1984], af laaja (joki)

Kurostroff, kurki?

Вавчугра[1985],

I Shenkursk.

Вага[1986], flod, vaka.
Суланда, sula.
Сюма, sumu
Tshamowa[1987] (på Ryska Еремевская? деревня)
Skillinga,
Waijenga,
Tshasostroff,
Kurgomen[1988]

1976 Uemskij
1977 *motsatta* ‖ en
1978 Pur-Navolok
1979 Kexta
1980 Kojdokur'ja
1981 Pertominsk
1982 Majda
1983 *Samojednamn* ‖ flod, maito (майда)
1984 Laja
1985 Vavčuga
1986 Bara ‖ P
1987 Čamovo
1988 Kurgomen'

1989 Pirinem'
1990 Šardonem'
1991 Cf. Sojana
1992 Kar'epol'e
1993 Kuzomen'
1994 Pokšen'ga
1995 Kojnas
1996 Kargopol'
1997 Vajmuga
1998 Solozero
1999 Lobskoe

[4] *I Pinega.*

Pirema, piru.
Pireniemi (Пиренеми)[1989]
Шардонеми[1990], шардо, т (= putki (kar), тросникъ.
Сояла[1991], Suojala af suoja.
Karjepol[1992], af karja.
Kuloja, ant[ingen] *guolle*, kala, l. *kuulu oja*
Kusoniemi[1993], Kuusiniemi.
Покшенга[1994], paksu jänkä
(Койниса[1995]
Юрома,
Пеза, pesä.
Sotka, faller i Kuloj.
Salosero, af *sala.*
[5] *Kargopol*[1996], af karhu.
Kargosero, id.

Waimuga[1997]
Solosero[1998]
Lopskoje[1999]
Kuloj
Solosero
Sollombola

Jarenga
Maida
Padrokurja
Ano, båt.
Wankosero
Тёгра
Обокша

Syrj[änska]
Ϳuma,
Koroksa, ?
Шеленга, шеля
Њежта, näsa.
Kurja.
Шanj, vacker, Pinega.
Шeljenskaja Pin[ega]
Ϳuburskaja Pin[ega]

[6] *Ponoj*
Warsuga[2000], varsa
Umba, umpi
Kandalaks[2001]
Kieretti[2002]; sjö.
Panosero[2003].

Floder, som falla i Dvina:
Емца, Ваймуга, Сія, Паленга[2004], Пинега, Уйма, Кунчукуря, Юрасъ, Маймакса, Ижма.

[7] *Resan* (d. 12 November)
Klockringen – örfilstriden – Smotritel, ett <Original> – Bemötandet på stantier.

Koskowa gora. Mironawagora, skrifves Боброва ropa. *Kurja* by och flod, mellan Archangelsk och Cholmogor.

Cholmogor[2005], Ehuru jag redan på förhand blifvit noggrannt underrättad derom, att Cholmogor numera eger intet qvar af sina fordna minnen, täcktes jag ej fara förbi denna werldsberömda ort utan att åtminstone taga dess läge och yttre beskaffenhet i ögnasigte. Ligger vid östra stranden på[2006] en mils lång ö, som omärmas af Dvina. När man känner dess fordna öden, erbjuder den[2007] flacka omgifningen anblicken af en förödd nejd. Man <s--> wid
[8] en så namnkunnig ord fästen och höjder, naturliga och konstgjorda fästen, men när man ser den sorgsna kalhet, så[2008] långt ögat når, intages man nödigt af tanken[2009], att <härjning> jemnat d[en]-na bygd. Så idylliskt det är att nödgas bana[2010] sig v<-->[2011] genom skaror af feta kor, som <----------> maka sig fram på gatorna, och[2012] höra deras enformiga melodie, känner[2013] sig likväl af denna anblick ängslig till sinnet, emedan man vid Holmogor

2000 Varzuga
2001 Kandalakša
2002 Keretʹ
2003 Fi. Paanajärvi, Ru. Panozero
2004 Palenʹga
2005 *Cholmogor* ‖ ~, ligger på en
See also *Utdrag ur Solovetska kloster-krönikan* and *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 20–88.
2006 *på* ‖ af
2007 *den flacka [...] anblicken* ‖ 1. den flacka omgifningen för ögat ‖ 2. den jemna skoglösa nejden anblicken af en ‖ 3. den flacka omgifningen för ogat ‖ 4. jemn for ‖ 5. förödd n[ejd]
2008 *så* ‖ som
2009 *tanken* ‖ den ~
2010 *bana* ‖ 1. <maka> ‖ 2. leta
2011 *v<--> genom* ‖ fram mellan
2012 *och höra [...]* ‖ eller att betrakta de spillande
2013 *känner* ‖ <vant>

är van att tänka sig sköldars ſtriderop[2014] och wapenklang. Blott en[2015] dunkel furuskog på en närbelägen holme erinrar om det förflutna[2016]. Der ſtaden förut ſtått, finnes nu blott en begrafningsplats.[2017]

Kurtsowa, Katshkowo, Padrokurja[2018] (Курцева[2019], Качково, Падрокуре[2020]) voro 3 urgamla byar (af *kolma* enl. Karamsin). Namnen hafva [9] ännu bibehållit sig. Vid *Padrakurja*, som är *Nishnej posad*, finnes begrafningsplats. Man vet beſt[äm]dt förtälja, när en[2021] del af ? ſtaden ſtått här. *Kurtsowa* är верхный позадъ, här äfven begrafningsplats och några hus.

— *Kuroſtroff*, här finnes tjock skog[2022] i midten ett tomt fält. Man förmodar, att Bjarmatemplet[2023] ſtått här.

Sjöar

Ano, sjö, *Solosero*, *Palosero*, *Wankosero*, *Lopskoje* (Лобское), *Selgosero*[2024], Ko<r>obosero

Floder

Шенга[2025], Юма, Корокса, Пинекша, Пеповка, Повой, Пукшинга[2026], Шеленга,

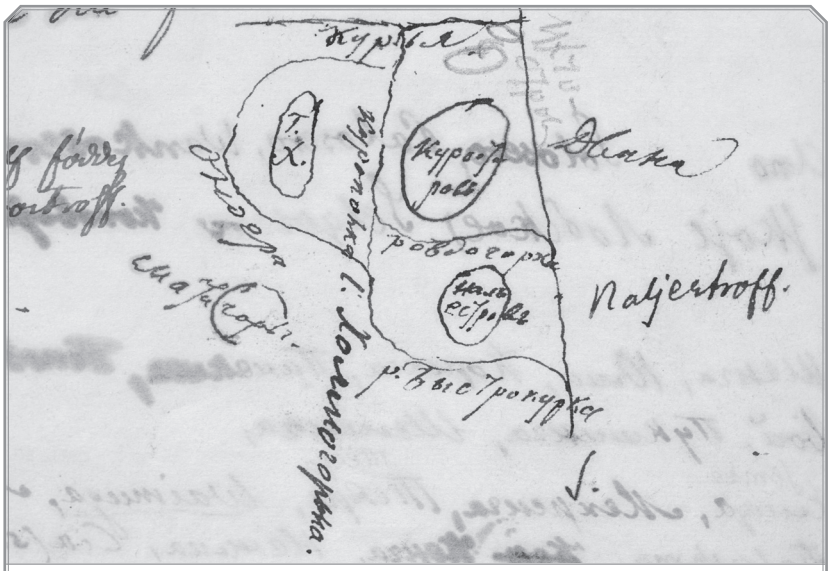
Емца[2027], Мекренга[2028], Тёгра, *Waimuga*, M<->лась, *Kalashma*[2029], Кенга[2030], Нежма, Сія (sia), *Онога*, Kurja, Обокша,

[10] Dvina flyter[2031] rakt mot norr vid Chol[mo]gor, skickar ut en arm Быстрокурка[2032] åt venſter. Omkring en verſt sydligare utgår en annan arm Равдогорка. Mellan dem ligger en ö Naljoſtroff. Från Быстрогорка[2033] utgår en[2034] arm *Onogra*. Kort derefter förenar sig Быстрок[урка] med Ровдогора[2035]. Alla dessa floder falla i Куря, som kommer från veſter och faller i Dvina.

2014 *striderop* ‖ <-->
2015 *en* ‖ <->
2016 *förflutna* ‖ ~, samt ett par klocktorn med kanongluggar
2017 See also below.

In the spring of 1843 Castrén still wrote to the University Senate in Helsinki and declared himself willing to send to the University valuable archaeological artefacts, such as gold rings, found in the northern parts of the Arxangel'sk Governorate. The university was willing to receive them but Castrén had already left the region for the east. HYKA KoA minutes of the University Senate (Consistorium academicum) 30 June 1843 § 8. (TS)

2018 Padrokur'e.
2019 Castrén wrote an *o* above the *a*.
2020 Castrén wrote a я above the *e*.
2021 *en […] staden* ‖ staden
2022 *skog* ‖ ~ <--> – gran
2023 Bjarma-/templet
2024 Sel'gozero
2025 Šen'ga
2026 Pukšen'ga
2027 Above: Jemza
2028 Mexren'ga
2029 Kalažma
2030 Ken'ga
2031 *flyter* ‖ löper
2032 Bystrokur'e.
2033 Sic.
2034 *en arm* ‖ floden
2035 Sic.

Курострой
Пинега
Пинега
Пинега

Kring Cholmogor.
Челмонта
Пингишма.
Товра.
Вавчуга
Курострovъ.
Унтострovъ.
Тоинокуря.[2039]
Тоиватово
Чубала. (palo).
Чухченеми[2040]

[12] Elfenbens-arbeten göra bönderna kring Xolm[ogor].

Om Kurostroff – se Арханг[ельская] Вѣдомость för 2 år tillbaka

	werst[2041]
Ifr[ån] Archangelsk till Cholmogor	72
Till Pinega	133.
Ifr. Cholmogor till Ustpinega[2042]	19.
Till P(i)lenga (Palinga)[2043]	14.
Till Uusenga	22
Till Kuronemskaja[2044]	22.
Till Weshkoma (колинская)[2045]	20
Till Jurola[2046] (Юрола)	20
Till Pinega	18
	135
Till Kuloj[2047]	30
Till Njemjuga	43
Till Лампоженская[2048]	51.
Till Mesen	18
	142

2039 Toinokur'ja

2040 *Чухченема* ‖ *~ Dvinskoj Lätopis* innehåller, att Xolmogorska gebietet при ~~Новгор~~ Влад

2041 Here Castrén lists the route that he followed from Arxangel'sk to Mezen'. (TS)

2042 Ust'-Pinega at the mouth of the River Pinega, N64°8′57″ E41°55′20″. After leaving Ust'-Pinega Castrén partly followed the River Pinega but in places such as Palenga he also moved away from it. (TS)

2043 Palenga at N64°10′57″ E42°15′28″. (TS)

2044 Castrén means Kuzomen' at N64°16′24″ E42°56′40″. Cf. below. (TS)

2045 Veškoma at N64°24′27″ E43°12′8″. (TS)

2046 *Jurola* ‖ Jula
Situated at N64°33′46″ E43°19′4″. (TS)

2047 The Kuloj is a river running from the north to the River Pinega. Castrén reached it somewhere north-northeast of the district town. (TS)

2048 Lampožnja on the River Mezen' at N65°41′45″ E44°20′41″. (TS)

[13] Omkring Archangelsk och Cholmogor träffas flere Lappska physiognomier. Märkvärd[i]gt att detta undgått de lärdas uppmärksamhet.

[—] I Pinega faller en liten bäck, vid namn Tinga.

— Wid Pinega nämnas ſtällen, der Tshuder bott. De sägas varit återbrukad

— Гбаджъ[2049], en by mellan Kusom[enskoje][2050] och Wesh[koma].

— Enl[igt] trad[itionen] vid[2051] Pinega hafva Tshuder fordomtima bott i alla närv[arande] Ryska byar. Antalet af gårdar har varit ringa. I Kuromenskoje[2052] var[2053] fordom bebott af 3 gårdar; der finnas nu trettiofem.

— Tshuderna voro rika; de hade betsel af silfver.

<Jfr.> Finska kurganer, *Arnin* haudat (ej de vid <Кисыл>)

— Waldakurja, en by, 8 verſt fr. Pinega

— Wid Waldakurja finnes *kurganer* (*Jelnik* på Ryska k[al]l[a]de, granskog), Tshudernas grafvar[2054] der de äfven begrafvit sina skatter. Nu äro de bevuxna med skog.

[14] En kurgan nära vid ſtaden Pinega – likt ett batterie? nu jemnad, åker. Arnin hauta. Dessa Arnin haudat i Finland, monne ej g[am]la begrafningsplatser.[2055]

[—] Jag anmärkte, att bönderna vid Pinega hafva m[yc]k[e]t likhet med Finnar. Samma anmärkng gjord af Gorodnitsins fru[2056]. Tavaſtl[ändska] m[enni]skor.

[—] För öfrigt folket[2057] förvärfvat sig samma ryktbarhet som bönderna i Mändyharju.

2049 Gbač.
2050 Sic. This makes it likely that Castrén means Kuzomen'.
2051 *vid […]* ‖ hafva
2052 Sic.
2053 *var* ‖ som
2054 *grafvar* ‖ begr[afningsplats]
2055 See also *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 20–47.
2056 Sofija Kirillovna Gromova, alias Hedvig Sophia Lencqvist. See p. 414.
2057 *folket […] ryktbarhet* ‖ står folket i rop för dåliga seder;

— Wid Pinega igenkänner man lätt Finska physiognomier.

— Чушола, en by nära Pinega. Här uppgifvas familjer, som härſt[amma] från Tshuder. Äfven skatt. i Чуш[ола] funnits en begrafningsplats, och ben hafva ofta bl[ifvit] h[äri]fr[ån] uppdragna i ljuset. Man berättar vidare, att en person upplöjt[2058] en underlig kittel, men vid fyndet blifvit så förskräckt, att han lupit sina färde och lemnat kitteln der liggande, som sedermera bl[ifvit] åter bet[äckt] m[e]d jord

Adde[nda][2059]: När den omförmälte Ryssen plöjde faſtnade plogen vid örat af en gryta, han hörde en klang af penningar, gaf till en svordom, blef förskräckt, och sprang bort. Grytan sjönk för svordomens skull ned i jorden.

[15] *Pinega*

922 invånare

anlagd 1780 – 390 invånare – 180 inv[ånare] i sjelfva ſtaden, de öfr[iga] *Posad*, 30 verſt fr[ån] ſtaden – 64 hus i sjelfva ſtaden

Staden faſtlades, emedan (passagen dit var svår för <svåra> berg) den var belägen i ytterſta gränsen af diſtrictet. Kretsen k[al]l[a]d[e]s *Кевропьскіи уѣздъ*. Pinega är[2060] i midten af kretsen och har ett lämpligt läge till marknad för de kringboende borgare

Kewrol[2061], nu by, var fordom ſtad, derefter

Wongá

2058 *upplöjt* ‖ vid
2059 This addition originally came 18 pages later [p. 32] in the mscr.
2060 *är* ‖ s
2061 Kevrola on the River Pinega at N63°57′17″ E44°30′47″. (TS)

[—] Den 6te Dec[ember] en ſtor marknad med Samojed-varor.[2062]

[—] Staden oregelb[unden], 5-a 6 ordentl[iga] byggnader.

— Dotter till D[octo]r Lencqviſt – Proſt i Orihwesi Gorodnitsins Fru ſtyr ſtaden. Hon har infört trädgårdsskötseln och potatisodlingen som bönderna ej ville gå in på, ty de <mena> att om pot[ates][2063] frodas, växer ej säd. De mena, att potates växa på det ſtälle der Judas blef hängd. Begge lyckades ſtraxt förſta året. Derpå begge <--> och bönderna att så potatis. En utmärkt värdinna, kor etc. Den Finska välviljan och gäſtfriheten. Förſtår sig på medicin. Om man gifter sig af kärlek, har man ej ledsamt.

Gorodnitsins favorit-språk: ”wie man sagt”, och längre kommer han ej.

[16] Gorodnitsins fru serverade mig med Finska anrättningar Finskt smör, skorpor, vofflor[2064], Finskt bröd och då hon erfarit mina svaga sidor, sände hon mig genaſt dryga anrättningar.

Jag hade recommendationer till alla Embetsmän, Preſter m. m. Gorodnitsins Fru gaf mig *bättre* upplysningar, än alla andra tillsammantagna hitintills på hela resan gifvit mig, lät uppsöka ålldriga personer, som kunde förtälja om fordna tider, samlade sjelf dylika berättelser och meddelade mig.

(Ankomſten till Pinega – bemötandet hos Gorodn[itsin] Gorodn[itsin]s Fru (beskrif[ni]ng). Till slut bör ännu anm[ärka]s, att Gorodn[itsin]s Fru är dotter till Dr Lencqviſt i Oriwesi.

Jarmarkt i Pinega 1) fr. Николаевская d. 6te Dec[ember] till d. 12, 2) från 25 Mars till den 30 m[ars], Благовѣщенская[2065].

2062 These notes continue the description of Pinega above.
2063 pott.
2064 *vofflor* ‖ br[öd]
2065 Annunciation Day.

[17] *Jordvall*

Городокъ vid Pinega.

Höjer sig lik en holme på åker[2066] uppodladt fält. Är genom sitt naturliga läge tjenligt till ett fäſte. Det omgifves å den norra och veſtra sidan af branta[2067] kullar. En smal, djup däld ligger emellan dem och vallen[.] Å södra sidan ligger[2068] en vik af Pinega. Den[2069] öſtra sidan är svagaſt, framvisar för ögat blott ett vidſträckt åkerfält. Fäſtet är rundt och utgör omkring 300 fot i omkrets, dess höjd synes vara omkring 30 fot. Omkring[2070] vallen ligger 3 konſtgjorda ganska djupa grafvar fyllda med vatten, samt tvenne insjöar[2071]. Wallen har m[yc]k[e]t branta väggar. Den öſtra beſtår af tre afsattser, den nederſta[2072] är hög[2073], de tvenne öfverſta låga. Den[2074] nederſta afsattsen är mot veſtra sidan <lång>sluttande, och[2075] endaſt[2076]
[18] derifrån kan man uppſtiga på fäſtet. Nedanför[2077] den befinnes en af de konſtgjorda grafvarna. Öfverſt[2078] är kullen odlad till ett åkerfält.

Traditionen förmäler, att den blifvit[2079] gjord af Tshuder, men inga minnen för öfrigt äro dervid fäſtade.

Invid jordwallen finnes[2080] en by, benämnd *Liewa* Левая *Murga*.

Murga k[al]l[a]s här i nejden *gropar* af alla slag.

I Шардонеми[2081] lefver en bonde Чудиновъ, som härſt[ammar] från Tshuder. Hans ögon äro m[yc]k[e]t ljusa[2082] och han talar ej ren Ryska.

Пещеры[2083] vid byn Kulogra[2084], 4 verſt fr Pinega, de äro så ſtora, att en m[enni]sk[a] kan gå deri. De brukas af bönder i ſt[ället] för källare. En hund släpptes deri, kom ej tillb[aka].

2066 *åker [...] fält* ‖ ett vidsträckt <--->
2067 *branta* ‖ ett
2068 *ligger* ‖ flyter
2069 *Den östra [...] åkerfält.* ‖ På den östra breder sig ett vidsträckt fält.
2070 *Omkring [...] grafvar* ‖ 1. Wallen är till det m[esta] ‖ 2. Wallen har ganska branta väggar. Blott en sida är
2071 *insjöar* ‖ 1. s[jöar] ‖ 2. insjöar. Några tyckes vara
2072 *nedersta* ‖ lägsta
2073 *hög* ‖ brant
2074 *Den* ‖ Här
2075 *och* ‖ <->
2076 *endast* ‖ der[ifrån]
2077 *Nedanför* ‖ 1. S ‖ 2. Wid
2078 *Öfverst* ‖ Hela
2079 *blifvit* ‖ varit
2080 *finnes* ‖ bef[inner]
2081 Šardonem' is a village southeast of Kevrola at N63°54′17″ E44°35′43″. (TS)
2082 The Chuds of the mythical tales were often described as 'white-eyed'. The stories were told in a similar manner also in Western Siberia. Wikipedia: Чудь белоглазая, https://ru.wikipedia.org/wiki/Чудь_белоглазая. (TS)
2083 *Пещера*, 'cave'.
2084 Kulogora at N64°44′0″ E43°27′37″. (TS)

I Чушала[2085] ock en Tshudisk familj.

I Shenkursk[2086] likaså en familj.

[19] Novgoroderne invandrade i skaror och fördrefvo Tshuderne (Siriäner[2087]) i morassiga och skogiga nejder.[2088]

— I[2089] городокъ hafvaTsh[uderne] begrafvit sina skatter. Der har man ock funnit ett gyllne armband.

— Vid byn *Verkola*, 180 verſt från Pinega uppför elfven har man gjort en jordfynd af tusen kopek-ſt[ycken] hvar<[a]f> <jag> eger n[å]gra.[2090]

— Det berättas, att Tshud[erne] begrafvos på högt belägna ſtällen[2091]

— Enligt trad[itionen] blefvo Sirjänerne från Pinegska trakten fördrifna till *Njuktsha* (нюхча)[2092], den ſiſta voloſt i Pinegska kretsen åt Jarenska kretsen i Guvern[ementet] *Vologda*, der Sir[jänska] <ſt.> vidtager

[20] När Novgoroderne kommo till Kewrol togo Sirj[änerne] till flykten och tågade 80[2093] verſt ditom *Njukts[h]a*, der Sirj[äner] ännu finnas.

Mynt:

1 Alex алекс
Michail михаил
Den tredje raden oläslig[2094] } På ena sidan

På andra sidan[2095]

2. K<I>KHS
ХАИЛ[2096]

2085 Čušela at the Pinega at N64°35′9″ E43°21′41″. (TS)

2086 Šenkursk is situated on the River Vaga at N62°6′6″ E42°54′28″. (TS)

2087 *Siriäner* ‖ <-->

2088 This tradition refers to the Middle Ages, when Russian expansion from the southwest reached the northern areas. An overview, see Saarikivi 2006: 26–38, 296. (TS)

2089 *I* ‖ På

2090 Verkola is on the River Pinega at N63°47′47″ E45°9′39″. Castrén seems to connect the kopecks to the mythical Chuds, but they are, of course, of more modern origin. See Castrén's description of the coins below. (TS)

2091 Castrén repeats this tradition in connection with his archaeological work in Siberia. See p. 748 in this volume and the article *Om kurganer..*, Castrén 2017a: 89–105. (TS)

2092 Njuxča is situated at ca. N63°26′ E43°33′. (TS)

2093 *80 verst [...]* ‖ till *Njuktsha*

2094 This coin is from the reign of Aleksej Mixajlovič (1645–1676), the whole text probably approximately: ЦРЬ І ВЕЛ/ИКИ КНЯЗЬ/ЯЛЕКСѢІ/МІХЯІЛОВ/ІЧЪ ВСЕЯ/РУСИ. Docent Tuukka Talvio's email to the editor, 22 Aug. 2016. (TS)

2095 Castrén did not describe the reverse face of the coin.

2096 Probably from the reign of Mixail Fedorovič 1613–1645. Doc. Tuukka Talvio's email to the editor, 22 Aug. 2016.

3. Oläslig Slavonska.

4 D[it]o

5. De två förſta raderna oläsliga
Den tredje: Mixa[2097]

Hedvig[2098] Sofia Lenqviſt (Eric Lenqviſt) Софiа Кириловна Громовъ. Silfversvan och Boisman[2099] (Tante på Holma i Orihwesi).

[21]

Bya namn.

Сояла (Suojala), приходъ Suoja
Ревошурская, by. Repo
Сурминская, by Surma
(Соколовская, by[2100]).
Тѣминская, by.
Тюряшинская, id[em]
Хедоровская. Keto rova
Шанегорская. Шanj, vacker
Шулонемская Sulo niemi
Лейбонеми (Leiboniemi) Leipä
Л<а>ревская,
Maltasovskaja.
Марьегорская (Berget Marje Марьина гора)
Наволокъ Юрьевъ.
Олькинская.[2101]

[22]

Ревпольская,
Сонпольская.
Телеверовская.
Шельенская.
Кузнечевское общество, селеніе.
Бовыкинская.[2102]
Малетинская.[2103]

2097 Probably from the reign of Mixail Fedorovič 1613–1645. Doc. Tuukka Talvio's email to the editor, 22 Aug. 2016.
2098 This text upside down at the lower edge of the page.
2099 Lieutenant Jakob Henrik Boisman (1786–1873) and his wife Klara Johanna Fredrika Silfversvan (1791–1872) from Holma in Orivesi. The Silfversvans were of nobility but the Boismans were priests and also officers. Their connection with the Lencqvists remains unresolved. Bergholm 1901: 157. (TS)
2100 *by* ‖ ~, соколъ fågel
2101 *Олькинская.* ‖ ~ olka Olkino
2102 Bovykino
2103 Maletino

✘ Чушелская (Чушела) ✓
✘ Чушепалская (-pala) Palo.
Вешконемская (Вёшкома) ✓ ?
Каргонемская. Karhu niemi
Окатовская.
Пепинская.[2104]
Юролькое селеніе (Юрола)

Гбачевская (Гбачь)
Кузонемская. Kuusi niemi
[23] Л<су>новская.
? Чугмая.

Верхнопаленское селеніе[2105]
Нижнопаленская.
Угзенская.[2106]
Карьеполское селеніе.
Совполская.[2107]
Малонемнюская[2108] l. Чижгорская.[2109]

Херпольская.
Айногорская.
Власьевская.
Тупиковская
Юрьевская.
Скропотовская.
Сивазгорская (siewä)
Друневская (neva)
Корзинская (Корзина k[al]las en af rötter (коренъ <-----> <korej>).
[24] Курахтинская (Kura, ahdet)
Мелеговская.
Осташевская.
Ярушевская.
Якушевская.
Биричевская.
Ортевская.

2104 Pepino
2105 Verxopadenskoe selenie
2106 Ugzen'ga
2107 Sovpol'e
2108 Малонемнюская ‖ Малонемскомъ
2109 Čižgora

2110 Kotoši
2111 Šejmogory
2112 Vixtovo
2113 Letopala
2114 Paxurovo
2115 Kučkas
2116 Njuxča

Олоковская.
Андгорская.
Чусовская.
Гоголевская.
Котошинская.[2110]
Митуринская.
Оксовская.
Пытковская.

Кочумская (кочую)
Курская
Пиринемская (# руту)
Пурская.
[25] Шеймогорская.[2111]
Шетогорская.

Юбирская.
Вихтовская.[2112]
Валтегорская (valta)
Печьгорская.
Почизерская.
Торонемская (tora).

Летопалская.[2113]
Касконемская (kaski)
Лавелс[к]ая (Лавела)
Олькинская
Рѣшитцо
Засурская.
Пиндерская.
Поганосурская.
[26] Пахуровская.[2114]
Шулонемская.
Исиднемская.
Кучкаская.[2115]
Тимошинская (Нюхченская)[2116]

[27] Klädedrägten har <-----> öfverensſt[ämmelse] med Finska och <--> matlagningen[2117]

Finsk, egen häſtras, ſtark, den Mesenska rasen[2118].

Finska anrättningar – ej piroger, gröt som i Finland, kornbröd från egen åker bakas som i Finland. Till Jul bakas ej surt, utan sött kornbröd. Man kokar öl till prasnikar (få ej i Ryssland), kokar det i ſtora grytor (ej i ugn); ölet[2119] dylikt som i Finland (ej <опага>[2120])

I Shenkursk m[ån]ga[2121] trad[itioner], Finska drägter, Finska mössor (pata-lakki). Man tycker sig vara i Finland. Så och vid Pinega.

M[ån]ga bönder bära tröjor (i s[ynner]het i Shenkursk) under kaftan.

Tshuderna hafva brännt Johannis eldar.

Qvinno-mössor likna mera Finska än Ryska.

[28] Skjortor brukas med kragor, ej som Ryssarne.

Grytorna äro gjorda accurat som i Finland, äro gjorda af malm. (Ryssarnes små af koppar) –

Kornmjölsgröt[2122] med silmä[2123] och mjölk.[2124]

Wanlig rätt *velling*[2125] alldeles som i Finland. Ej Ryssar le deråt.

Ryssarna kunna ej lefva utan kött. Här är det sällsynt. Utan[2126] Salt fisk kunna[2127] de ej lefva.

De hata *Maskali* (Stor-Ryssar) och hålla sig för ett från[2128] Ryssar alldeles skildt folk.

2117 *matlagningen* ‖ ~ är alld[eles]
2118 *rasen* ‖ krets[en]
2119 *ölet* ‖ Ryssar
2120 *<опага>* ‖ < при>
Possibly meaning *onapa*, ‘starter dough’.
2121 *mga* ‖ <-->
2122 *Kornmjölsgröt* ‖ Korng[röt]
2123 *Silmä* means here a a dab (‘eye’) of butter in a plate of porridge. (TS)
2124 *mjölk.* ‖ Egentl[igen] R[ysk]
2125 *velling* ‖ ~. Ry
2126 *Utan Salt* ‖ Salt
2127 *kunna* ‖ <-->
2128 *från […]* ‖ skildt

2129 *deraf.* ‖ ~ De b
2130 *åker* ‖ fält
2131 *ryssjor* ‖ Rys
2132 Castrén originally made an addition explaining the pot found while ploughing a field here, but it was moved to the page where the issue is explained further (p. 618).
2133 *Landtmanna* ‖ idog[het]

[31] De älska rofvor, ſteka i ugn, som Finnar. Ryssar veta ej deraf.[2129]

De odla *kaski*. Är åkern jorden god, brännas rötterna andra året, göra det sedan till åker[2130].

— I Pinega pator, ſtällas ryssjor[2131], äfven not, alldeles lika med de Finska – dragas icke.

— Här älskar man boskapsskötsel.

— Hufvudrätterna äro saltfisk, gröt och mjölkvälling.

— Midsommar-eldar och tjär-tunnor, springa öfver elden.

— Midsommar-feſten k[al]l[a]s här Иванова ку-
[32] пала. Man badar då liks[om] i Finland. Flickorna gå i floden[,] kaſta qvaſten öfver hufvudet i floden och der de ſtadna, der blifva de gifta. Så och i Finland.[2132]

— Tavaſtländska häſtar.

— Långsamhet, betänklighet, ej detta lif och d[en]na rörlighet. Man mötes på vägen man betänker sig, tar sig bak örat, makar sig småningom. Svär ej väsnas ej.

— Naturen enahanda – skogig nejd – såtor, <vedsrofvor > i skogen, spår af Landtmanna[2133] idoghet –

— Boskapsskötseln florerar, åker brukas.

[33] Enl[igt] theorien böra Finnarne hafva älskat d[en]na nejd.

— *Taibal*, бдагополучный gaibal

— Pertor brännas i pihti.[2134]

[29] — Wid floden *Pishma*, som faller i Petshora[2135], finnas spår af Tshuders hus.

— Dessa Tshuder skiljas uttryckligen från Karelare. De blefvo efter Ryssarnes ankomſt med dem uppblandade.

— Tshuderne hade i Kolmogor sin egen Knäs.

— Flere underjordiska gångar[2136] – печеры[2137] vid floden Pinega, omkr[ing] 100 verſt från Kolmogor – Tshuder bodde i dem. D[en]na tradition härrör af sagan, att de med sina skatter gått in i jorden, d. ä. gömt sig undan.

[30] Chabarow och Sumorokoff i Puſtosersk härſtamma från Tshuder.

— I Schenkursk brännes kaski[2138] [u]tomordentligt[2139], långt ifrån byn. Qviſtarna brännes andra[2140] året, då de bl[ifvit] torra.

[34] *Cholmogor*[2141]

Enl[igt] Müller[2142] hette Kolmogor[2143] förſt Holmgrad (Голмградъ), utbreddes d[eri]fr[ån] ända till Novgorod, som fordom k[al]l[a]des m[e]d s[am]ma namn.

Холмогоры, emedan nejden beſtår af холмы[2144] (kullar) och горы[2145].

Холмогардь af г[ородъ] холмовъ (островъ) гардія правителство, правителственный городъ.!

Xolmogor nämnes förſta g[ån]gen 1401 under ſista[2146] Novgorodska sammansvärjningen under

2134 A burning shingle giving light to a room was usually held in a special metal clamp (Fi. *pärepihti*, *pihti*) either on the wall or standing on the table or the floor. It was widely known. Vuorela 1975: 321–322. (TS)

2135 The River Pižma runs into the River Pečora from the left at a point 419 km from the mouth of the latter. (TS)

2136 *gångar* ‖ ~ vid

2137 Пещера = cave.

2138 Slash-and-burn cultivation.

2139 Mscr: otomordentligt

2140 *andra* ‖ ej

2141 See also above in these notes.

2142 Ferdinand Heinrich Müller and especially his work *Der Ugrische Volksstamm, oder Untersuchungen über die Ländergebiete am Ural und am Kaukasus in historischer, geographischer und ethnographischer Beziehung* (1837) is meant here. (TS)

2143 *Kolmogor* ‖ Holmgard

2144 *холмы* ‖ holmar

2145 *горы* ‖ ~ (b

2146 *sista Novgorodska* ‖ Novgorodska

Марѳа посадица <-->[2147] Двинской Лѣтописець: «Одолыта[2148] öfvervunnen полки Великаго княза и убита множество Двинянъ и Заволочанъ, а инный истопота (dränkt), а князь ихъ раненъ, кинулся въ лотку и убѣжалъ на *Холмогоры*, многыхъ руками изымата, потомъ и грады ихъ взята, и приведота, землю ту всю подъ Великаго Княза (d. ä. Moskowska Knäsen Vasilej Dimitrievitsch[2149]).

Novgorodska Biskopen Ioanns bref, så lydande:

[35]

["]Благослови Архиэпископъ Новгородскій Іоаннъ Владика у Св. Михаила вседневную службу, и благослови Игуменскомъ Луку къ Св. Михаилу, и буди милость Божія и Святыя Софіи и Святаго Михаила на посадникахъ Двинскихъ, и на Двинскихъ боярахъ Нрвгородскихъ, на владичнѣ Намѣстникѣ, на Купечкомъ сторона с<-->ѣ и на всѣхъ Купцахъ Новгородскихъ и Заволоческихъ и на Игуменахъ, и на попѣхъ, и на всемъ причты церковномъ, и на соцкомъ, и на в[с]ѣхъ Крестьянахъ отъ Емцы и до моря, что с<а>тъ потребовали милости Божіей Св. Михаилу вседневную службу и Вы быти мои почтитеся о милостынѣ къ Св. Михаилу, и къ Игумену, и ко всему стаду. А ты Игуменъ съ соборомъ и со стадамъ Св. Михаила, Бога моли за всѣхъ крестьянъ, и буди милость Божія, Св. Софіи и Св. Михаила, на всѣхъ Крестянахъ, и <--> владычне благословскія Іоанново."

2147 <--> ‖ i <->
2148 *"Одолыта öfvervunnen* ‖ Одолыта
2149 Vasilij I Dmitrievič (1371–1425), Grand Prince of Moscow in 1389–1425. Nenonen – Teerijoki 1998: 1141. (TS)

Novgorods[2150] Lätopicets angifver tre Erkebiskopar i g[am]la Stornovgorodska Eparchien med namnet Ioann. Den förſta vigd till Erkeb[iskop] 1140, † 1160, den andra utn[ämnd][2151] till Biskop 1155 till 1186. Den tredje bl[ef] Biskop 1386 till 1414. Documentet saknar åratal och datum, man vet ej af hvem.

Alla äldre documenter förſtördes genom Arch-ang[elska] branden 1738, 26 Nov[em]b[er]. Dit hade archivet från Cholm[ogor] bl[ifvit] flyttat 1723 vid flyttandet af den förſta <Arch.>-Magiſtrat.

[36] De förſta invånare vid Dvina utgjordes af den utaf Neſtor så kallade *Саволоцкая Чудь*, s[amman]-blandad med Ryska Coloniſter – Neſtor[2152] räknar dessa Tshuder bland de under Novgorodska Slaväner underkufvade och skattskyldiga folk under Ruriks tid (868). Dessa Tshuder lydde sedan under Novgorod. Tshuderna antogo Chriſtendomen i 11te årh[undrade] från Novgoroderna.[2153]

Novgorod ſtyrde det Tshudiska folket genom de så kallade Двинские посадники och Новгородские бояры. Hvar dessa ſtyresmän bodde är osäkert, men deras vicarier voro bosatta i byarna Матигори[2154] och Ухтостровъ. (Enl[igt] Ioann; om Холмог[ор] nämnes ej).

— I Ioanns bref nämnas Novgorodska och Savolotska купчи. De förra sannolikt гости, komna[2155] för att handla, de sednare här bosatta. Man tror, att de sednare bodde i de urgamla byarna Курцево, Качкова, Падрокурья.

Belägenhet. Xolm[ogor] på en ö i Dvina 112 verſt fr[ån] Hv[ita] hafvet, 72 fr. Arch[angelsk.] Ön är omkr[ing] 5 verſt lång, 2½ bred. Vid Xolm[ogor] ligga fyra ſtörre öar – Куростровъ, Нальостр[овъ] på veſtra sidan, Ухтостр[овъ] och Чухченемскій på öſtra –

2150 *Novgorods* ‖ Novgorodska
2151 *utn.* ‖ från 1165 till
2152 *Nestor* ‖ 1. Kal ‖ 2. O
2153 See also *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 48–88.
2154 *Матигори* ‖ <->
2155 *komna* ‖ d[e]

Floder.

[37] Berg: Omkr[ing] 2 verſt fr[ån] Onogra ett högt berg m[e]d by Матигоры. omkr[ing][2156] 5 verſt Söder om Курополька ſtår vid Dvinas veſtra arm på ett högt berg byn Быстрокурья midt emot Naljoſtroff. Ровдина, berg och by – Вавчуга på berg.

— Man tror, att en fäſtning, городище funnits i Kurtsevska posaden och i byn Vavtsuga[2157].

— Холмогорскій[2158] и Важескій Эпископъ

Åkerbruk[2159] och boskapsskötsel. Förfarna i smide och all хитрость. I besittn[in]g af guld och silfver, som de nedgräft i jorden – elden – Bygt sina gårdar på högt belägna ſtällen. Begrafvit sina döda[2160] likaså.

[39] Arch[angelsk]

Fordom *Purnavolok*. Här ſtod förrut ett gammalt kloſter. Orsaken till dess anläggning skall varit ſtällets fördelaktiga läge för handel[2161] med utländningar (sannolikt)[2162] dess goda hamn. Grundlagd 1504 på befallning af Iwan Vasilj[ewitsch] II[2163]. Staden k[al]l[a]d[e]s förſt Новохолмогоръ[2164] ända till 1610[.]

[40] Traditionen om Чудерна går blott ett par secler tillbaka. Så hafva[2165] Mesens Invånare för omkring 2ne secler tillb[aka] hafva invandrat från Novgorod och enl[igt] trad[itionen] funnos här vid den tiden Tshuder. En bonde i Pinega <-----> talar än bruten Ryska och[2166] det i jorden funna myntet beskrifver[2167] sig från Alexej Mich[ailowitsch] tid.

2156 *omkr. [---] Söder* ‖ Söder
2157 Vavčuga is on the River Dvina at N64°13′51″ E41°55′42″. (TS)
2158 *Холмогорскій* ‖ Ch
2159 This text upside down at the lower part of the page.
2160 *döda* ‖ lik
2161 *handel* ‖ 1. handel, so<-> ‖ 2. <--> <->
2162 *(sannolikt)* ‖ (sannolikt hamn)
2163 Ivan III Vasil'evič (1440–1505), Grand Prince of Moscow in 1462–1505. Nenonen – Teerijoki 1998: 844. (TS)
2164 *Новохолмогоръ* ‖ Novo[holmogor]
2165 *hafva* ‖ sägas
2166 *och […]* ‖ och hans farfar säges varit Tshud,
2167 *beskrifver* ‖ är

[41] I Чу<ы>детала (by) 140 verſt från Mesen bodde Tshuder, funnos spår af deras boningar, gjorda af ſten eller träd, betäckta med jord. De hade ej renar, men förde dock ett nomadis[erande] fiskare- och jägare-lif.

I Puſtosersk finnas ock dylika.

De blefvo Ryssar och samojeder.

[42] *Mesen*

På[2168] *Kaninska och Tim[anska] t[undro]r*

Svina[2169], Kan[in] fl[od]
Oma, Häeta чумище.
Wisas Saambijaha[2170]
Kija
Wolonga Häeydi[2171]
Jugorowo
Pjosja, Pearti
Pessanka[2172], hoojaha[2173].
Judguj
Soima, Tovutah[2174].
Pätowa, sjö

[43] Till Семжа kommo Ryssar från Moskva och köpte ſtället.

— I Mesen kallas sund шаръ.

— (Dubbel)[2175] trad[itioner] om Tshudernas försvinnande: bortträngde till skogiga trakter eller assimilerade af Ryssarne.

2168 The list is upside down beginning from the lower edge of the page.

2169 On *S*, Castrén wrote a *Ш* without striking out *S*.

2170 Ending with *яха*, 'river'. The beginning is probably related to verb *самбӑ-*, 1) 'to be able to talk with the soul of a deceased or accompany the soul to the underworld (referring to a shaman); 2) 'to be a shaman'. (TaS)

2171 Possibly from the word *хэвды*, 'rib, edge'. (TaS)

2172 On *ss*, Castrén wrote *tsch* without string out *ss*.

2173 *Хо яха*, 'Birch river'. (TaS)

2174 Possibly the Western Tundra Nenets dialect word *Товота*, elsewhere *Тоёта*, perfect participle of the verb *моёць*, 'to use something instead of a blanket'. (TaS)

2175 *(Dubbel)* ‖ De

2176 Azapol'e
2177 *Баповская* ‖ Бановская И
2178 Bereznik
2179 Dorogorskoe
2180 *Лобановская* ‖ ? Лобано-в<--->й
2181 Lampožnja
2182 Cf. Čulasa
2183 Uščel'e

[45] *Mesenska kretsen.*

1. Жердская волость

✓ Азапольская Asu[2176]
Боровая.
Выченская.
? Баповская[2177].
Больше березницкая.[2178]
Дорогорская.[2179]
Жердская.
Жукогорская.
Закакурская.
Заозерская.
Игумновская.
Киможенская.
Килецкая.
Косминъ (городокъ).
Лобановская[2180].
✓ Лампоженская.[2181]
? Мойтевская.
Малоберезницкая.
[46] Русольская.
Смоленская.
? Селищенская.
Холмогорская.
Чулащельская.[2182]
Ущельская (пустынъ)[2183]

Олемскаго селенія

Олемская.
Рецельская.
Кебская.

III. Устцылмской Волости.

	Устцылмской Слободки	802–873[2184].
	Великопоженскій скитъ	6–9
?	Гарева. Гаревой	93–10.
	Верховская.[2185]	7–8
	Загривочная	104–100.
	Кривошежская	7–8
	Паровая[2186]	93–113.
?	Сергіевошежская[2187]	58–69
	Унжная	116–147
[47]	Хабарицкая	29–24
?	Устьпелская.	
	Чуркинская	19–12.
	Устьцелемская.	

Ижемской Волости.

	Брикаланская. l Брикинская l Кычкарская[2188]	73–69.
?	Болшепонев<->ская. / Устьухтынская.[2191] — Дьюрская Dijur[2189] (holmens <------>)[2190]	43–60.
	Галовая. Galpih (Gabriels son)	33–40.
	Дивожская. Divöж (holmens sva<ns>)	56–56.
	Злобская. Zlöbah	156–175
	Картајолская[2192]. Kartajuol[2193]	47–55 (*juol*, bäck[)]
	Кедвавомская. Kedvavom, af *Kedva*, en flod, och *wom*, mun, mynning[2194]	36–46
	Красноборская. (Miча jag[)]	145–160.
	Ижемская. Iiswa	526–556.
	Кельчиюрская[2195]. Kelчijur, сороги (särki) голова	28–31.
{	Колвинская / Самоедская	33–34.
	Ластинская. (Laśta)	141–142.
	Могченская. Mogча	504–539.

2184 The numbers of inhabitants in different villages, men – women.
2185 Verxovskij
2186 Above *o*, Castrén wrote *e* without striking out *o*.
2187 *Сергіевошежская* ‖ Сергевощельская
2188 Castrén has added the two latter names afterwards.
2189 Dijur
2190 The names written in the Latin alphabet were added afterwards, probably in Castrén's own hand.
2191 Ust'-Uxta
2192 *Картајолская* ‖ ? ~
2193 Kartaël'
2194 At present, there is no settled location at the mouth of the River Kedva. (TS)
2195 *Кельчиюрская* ‖ Кольчимагорская

2196 *Мошюская* ‖ ? ~
2197 Nerica
2198 *Сизябская* ‖ ? ~
2199 Sizjabsk
2200 Ustʹ-Iżma
2201 Ustʹ-Kožva
2202 *Щельяюрская* ‖ ? ~
2203 *Великовысочная* ‖ Велико-выюченская
2204 Pylema

[48]

Гальская (Гамская) (*Gam*) 183–210.
Мошюская[2196]. Kulьm kk, af Sirj[änska] volo§ten, men floden dv. heter Мошjuh. 104–127.
Нерицкая. Nieridзj.[2197] 110–110
Пустозерская. 10–10.
Поромовская Poromos 33–33.
Сизябская[2198]. Ыыв, (ыырза, bebyggare).[2199] 604–655.
Устьижемская. (U§tjä)[2200] 52–56.
Устькожвинская.[2201] Kӧжva (flod) vom 65–60.
Щельяюрская[2202]. Щeljajur 92–120.

V. *(Устинская) Телвиская волость.*

Пустозерскаго селенія

Андревская. 46–48
Бѣдовская. 45–49
Великовысочная[2203]. 178–183.
Голубковская 15–30
Екушенская. 30–27.
Куйская. 68–75.
Лабоская. 61–73
Макаровская. 29–26.
Норыгинская. 76–93.

[49]

Никитцинская. 60–58.
Оксинская. 87–95.
Пустозерская. 58–65.
Поселовская. 37–41
Пылемская.[2204] 6–11
Сопочная. 37–49.
Тельвисочная 63–67
Устинская. 83–88.

VI. *Долгощельской*[2205] *Волости.*

Долгощельская слободка.[2206]	201–254.
Сынская деревня.	56–75
Семежское (усолье) Семжа.	44–51.
Живущіе селелями между рѣками Важарой, Омой и Снопой.	18–16.

VII. *Вожгорской Волости*

Бѣлощелькая[2207]	122–127.
Вожгорская.[2208]	211–220.
Засульская.[2209]	197–203.
Койнайская[2210]	164–165
Лѣбская[2211]	77–76.
[50] Латюгская.[2212]	103–102.
Малопыская.	18–22.
Чуркинская[2213].	5
Небская.	18–32.
Палащельская[2214]	92–84.
Пыское селеніе	103–123.
Политовское.	20–29.
<П>атрановская[2215].	18–24.
Родомская[2216].	57–57
Устькымская[2217].	59–54.
Чучепалская.	99–105
Цѣногорская[2218].	129–179
Живущіе селенями по Печерской рѣкѣ	

Djedjina, täti.

2205 *Долгощельской* ‖ Долгощеньской
2206 Dolgoščel'e
2207 Beloščel'e
2208 Vožgora
2209 Zasul'e
2210 Above *o*, Castrén wrote *a*, without striking out *o*.
Kojnas
2211 Above *ѣ*, Castrén wrote *e*, without striking out *ѣ*.
2212 Latjuga
2213 *Чуркинская* ‖ ? ~
2214 Paloščel'skoe
2215 Or Татрановская
<П>атрановская ‖ ? ~
2216 *Родомская* ‖ Ro[domskaja]
Rodoma
2217 *Устькымская* ‖ Устьнымская
Ust'-Kyma
2218 *Цѣногорская* ‖ Ценогорская
Cenogora

2219 *нарядный* ‖ ~, vacker
2220 Castrén marked an accent over both vowels in turn and struck out both of them.
2221 *Вачеги* ‖ B<-->
There was an accent above the *a*, which Castrén had struck out.
2222 *Sirj. öde-väg* ‖ 1. *skogsväg*, spång, mossa med liten skog. ‖ Sirj. biwäg
2223 *ett mål* ‖ appetit
2224 *stark* ‖ <--->
2225 *Кочамъ* ‖ Кочемъ
2226 *заливъ* ‖ проливъ
2227 *vik* ‖ sund

[51] *Provincial-ord i Mesen.*

✓ *Бажоный*, smekord (голубчикъ).
✓✓ *Баска́* (ый), adj[ective] нарядный[2219].
✓✓ *Баки́лый*, storstöflor Sirj[änska]
✓✓ *Батосъ*[2220], staf (палка) Sirjänska Batäg
✓ (*Бѣли*, arsenik.)
✓ *Бѣднился*, gjorde (visade) sig fattig.
✓ *Ва́риги*, ullwantar. Ej
✓✓ *Вачеги*[2221], handskar af skinn. Sirj[änska]
Ве́ресь, en träd (можинеьникъ) Ej
✘ *Виска*, bäck (ручей) från insjö Sirj[änska] истокъ
✓ *Вица*, vitsa (spö) Finska
✘ ✓ Вóрга (vorga), Sirj[änska], öde-väg[2222] (t. ex. på <lunden>.)
✓ *Выть* vuitj, ett[2223] mål, så m[yc]k[e]t en m[enni]ska mäktar äta. Sirj[änska].
✓✓ *Глѣзка*, stycke (кусочикъ). Sirj[änska].
Деди́на, täti, тётка. *Tiot* Sirj[änska].
(✘ ✓✓ *Доръ*), genomflottigt (fett) kött. Sirj[änska] сало. *Dör*, жиръ.
✘ ✓✓ *Дресва*, толченый каменъ, kisel-sten) Sirj[änska].

[52] *Дюжій*, stark[2224].
Хостъ, fångst (итти въ хостъ, gå på fångst)
Кавышь, liten and.
✓ *Канатся*, be, bedja, просить.
✓ *Калыпъ*, form att gjuta kulor uti.
✓✓ *Калтусъ*, backe på en mosse Sirj[änska].
✓ *Калги*, kalhu, skida utan skinn.
✓ *Камысъ*, renbenlingar utan hår.
✓✓ *Киса*, rensel af skinn. Sirj[änska].
✓✓ *Кичига*, en maschin att tröska bröd. Sirj[änska].
Кочамъ[2225], århake (i båt)
✓✓ *Кубъ*, der Topf, горшекъ, stor gryta. Sirj[änska].
✓✓ *Кумка*, kopp (the-kopp) Sirj[änska].
✓✓ *Курья*, заливъ[2226], vik[2227]. Sirj[änska].

Кутъ, knut, på inre sidan, u[gn]shörn[2228].
Лона[2229], förra året.
Лопатиня, klädebonad. *Lopatinja*, gammalt plagg.[2230]
[53] ✓✓ *Луда*, ſten under vatten på Ryska: полуда. Qvicksilfver (under spegeln)
Межень, (Meshenj), равноденствіе
✓ *Мѣсто*, sofſtälle, sia.
✓ *Мешень*[2231], mål, уѣли. Sirj[änska].
Конъ, расъ *Наконъ*,[2232] одинъ разъ
✓✓ *Нерпа*, hyljet, skäl, тюлень. Sirj[änska].
Новый, 1) ny, 2) *loinen*.
Нылась, тонкій ледъ, *glatt*.
✓✓ *Няша*, våt, mjuk, kal jord, *илъ*. Sirj[änska].
Обмѣненился, ошабся.
Кутать, täck.
✓✓ *Ошкуй*, бѣлый медвѣдъ. *Ошку*, björnhud.
Тóжня, ſtöflor utan skaft.
Раушка[2233], (benrangel), mager.
[54] *Релка*, ett högt ſtälle, som ej öfversvämmas af vårfloden.
✓✓ *Ропакъ*, sönderſtyckad is, Sirj[änska] (оврагъ, ett däld emellan berg)
Слудъ, skara. Слусъ.
Сусломъ, die Garbe.
✓ *Сувой*, farvatten, djupt ſtälle, syvä. Sirj[änska]? *Suvoj*, farvatten, глубина.
✓ *Торокъ*, выкоръ.
✓✓ *Туесъ* Sirj[änska]
✓✓ *Улова*, vattenhvirfvel, Sirj[änska]?[2234] Ej
Утилга, hyljet af honsl[ä]g[t]et.
✓✓ *Урасъ*, svullnad. Sirj[änska]?
✓✓ *Шаръ*, Sirj[änska] проливъ. sund
✓ *Шашга*, bröd.
✓✓ *Шýга*, snö, s[amman]frusen med is. Sirj[änska] Щ.
✓✓ *Щелья*, klippig ſtrand. (Шелья) Syrj[änska]
[55] ✓✓ *Юро*, Juróh множество рыбы (въ воду).

2228 Mscr: ungshörn
2229 Castrén put *a* in brackets and wrote *u* above it: лони
2230 *[...] plagg.* ‖ ~ Лосъ, <taget> under vatten Sirj[änska].
2231 *Мешень* ‖ Мишень
2232 *Наконъ, [...] разъ* ‖ (Наконъ, одинъ разъ)
2233 *Раушка* ‖ R[auschka]
2234 *Sirj.?* ‖ <->

2235 *uppför* ‖ norr om
2236 *puutun* ‖ п
2237 *Ражово* ‖ Рашово
2238 *sjö* ‖ ~?
2239 *Езить* ‖ Есить
2240 *забырат* ‖ ~ *Waga* (Вага),

— 50 verſt uppför[2235] fl[oden] Mesen i byn Kasmin Gorodok lefde Tshuder vid en flod, som faller i Mesen och k[al]l[a]s ручеи Югрина. Man har funnit i jorden vid floden Vorotin 600 Rubel, som tillhört dem.

Мурашъ, muurahas *Lopota*, lapio.
Сал<-->a.
Макса.
Затулье.
Лахта.
бдагополучный тайбалъ. *Тайбала*, väg genom en öde ſträcka.
Morda, *Surpa*, *Вёрша* } merta
путаюсь, п puutun[2236]

Puňanets, liten fogel, ej röd.
Nora (Нора), nori (der räfvar bo). Kajtni.

[56] *Kurja*, bäck, Syrjänska.
Чумъ, <->ir. Tschom.
Мянда, 2 малинкій елникъ 1) малинкій ель, af mänty.
Хруско, grof (mjöl). Ражово[2237], mjöl ej groft ej fint, af medelslaget.
Засна, gryn
Сватъ, talman
Сватья
Loh Лохъ, hos Ryssar vraklax, *lohi*.
Viska, flod, som löper ut från en sjö[2238]
Tealviska, by vid Puſtosersk af *teal* лап. гора пу
Kurja, vik af flod.
Jes (Есъ (езъ) заборъ для рыбы. Езить[2239], заборъ забырат[2240]

Kut, Knut, aflägset hörn, i Mesen.

Топоръ, uxa Ryssar påstå, att detta är ett lånt ord.

Witsa, spö i Mesen. R[yska] Розга, ruoska.

[57] Оссипъ[2241] Андреевичъ Филатовъ[2242]

Feodor Petrovitsh Kanikow-Kan

Filip Jegorovitsh Kanjukow Timanskoj Desjatsho<-->

Vasili Konradjevits Kanjukoff-kan[2243]

Obs. Ryssar ega ej rätt att fiska och de bo vid hafvet.

Samojederna frukta honom som för synden – hotat sönderslå deras båtar – M[ån]ga följde mig till hos Maste tsjum och <----> anför klagomål[2244]

[58]

Ifrån Pjoshja[2245] till Uusje	20
Ifrån Uusje till Pjosjits	15 (9) +
Ifr. Pjosjatsa till Prisjatinitsa	15 (9) ++
Ifr. Prisjatinitsa till svojnoj Nos	30 (20) +++
Ifr. till Pesjanka	7
till Lemtsa, b<ä>ck, uria	60
I Urja Indiga	<50> (20)
Till Indiga	50

\+ Betalt för 14 verst

++) Betalt för 14 verst

+++) Betalt för 26 verst

[59] — I L<---> bodde Tshud – på höga ställen, gropar i jorden synas efter dem – arbetade enl[igt] n[å]gra koppar, och jern[2246] i dem, voro mästare i konsten – Eld<en> Urianer, der de begrafvit sina skatter. Hela Mesenska landet säges i fordna tider hafva bebodt af Tshuder – ingen Rysse – De hade m[yc]k[e]t renar, men åkte blott med en –

2241 *Оссипъ* ‖ Ossip

2242 *Филатовъ* ‖ Davidov

2243 These four persons were probably Castrén's informants. Cf. below.

2244 *Obs [...] klagomål* struck out.

The latter sentence appears to be connected with the Russian bandit whom Castrén met in December 1842. See p. 468. (TS)

2245 Nižnjaja Pëša on the River Pëša. (TS)

2246 *jern* ‖ silf[ver]

Sagan täljer, att Kejs[aren] sände Ryssar att bekriga dem, men Ryssarne kunde ej bl[ifva] dem öfvermäktiga. Då befallte Kejs[aren] ett[2247] envig. Man skulle hugga ett träd, Ryssen på ena, Finnen på andra sidan – På den sida, som trädet föll, han skulle blifva den andra underdånig. Finnen högg efter sin sed fäſt ned, Ryssen högre upp, trädet föll derföre på Finska sidan. Tshuderne sprungo bort

[60] *Uuntjer*, halmbetäckning i tsjum[2248]
Hunjier, risbetäckningen.[2249]
Sii'eh ¸väggen emot dörren –[2250]
Wau, bädden och väggen d[er]wid[2251]
Siejeh, väggen å ömse sidor om dörren.[2252]
Saarováh hållas de ſtänger, som förſt uppresas vid uppförandet af tsjum[2253]
Uh, *jeeje'h*, *myjkoh*,[2254]
Pa', ſtänger för grytor –[2255]
Paadojaaptaa, ſtukor, som faſthåller dem –
Pimeäh, byxor af renhud[2256]
Paevarkka, темновать af *paevih*[2257]
Dietserkka, холодновать af dietsch[2258]
Mallie, уже[2259]

[61] — Bröd ſtekes på spett
— Fattiga Timanska Samojeder fånga vildren om vår (äfven om höſten) i skogiga trakter, vid Mesen. Skjuta dem, soml[iga] fånga med snaror. På tundran finnes ej vildren.
— Skjuta vargar, fånga i gropar.
— Navaga fångas om höſten – de äro ej goda om vintern m[a]gra
— Björnar finnas.
— En ſtor olycka för Timanska Samojederna är, att Ka<---> och Ryssarne ſtå <vid> hafvet och upp<--->ta mossan, som fånga горные

2247 *ett* ‖ att man
2248 Possibly *нув' тер*, 'contents of grass'. (TaS)
2249 Possibly related to *хуни'* ~ *хо"ни'*, 'each of the poles forming the framework of the tent'. (TaS)
2250 *си'*, 'the part of the tent opposite to the door opening'. It is considered holy. (TaS)
2251 *ва"ӑв*, 'the part of the tent meant for sleeping', 'bed'. (TaS)
2252 *сея*, 'the part of the tent at the door (the women's part of the tent)'. (TaS)
2253 *сарва*, 'the top (of the tent)' (TaS)
2254 *ӈу*, 'pole of the tent'; *ея*, 'upper winter fur covering of the tent'; *мюйко*, 1) 'the first covering layer of the tent under the ӈу in winter, with fur on the inside', 2) 'filling'. (TaS)
2255 *па"*, 'a stick with drilled holes and a hook at the end, for hanging kettles over the fire'. (TaS)
2256 *пи"мя*, 'trousers' (TaS)
2257 *пэвӑрка*, 'to be darker, to be tarnished' (TaS)
2258 *тецяӑрка*, 'to be colder' (TaS)
2259 *мӑле*, 'already' (TaS)

[63] *Samojedisk trollkonſt*

[—] En Sam[ojed] tog från sin dotters bröſt en ryttare med häſt och lans –
— En annan tog en pil
— Hvad Gud sänder, kan ej hjelpas – Hvad andra m[enni]skor skicka, kan hjelpas.
— Trollkarl säger hvareſt god fångſt, h[vil]ken dag är lycklig etc.
— Wid <*p--si*> frågas råd af Hähe
— Renhufvudet åt Num ſtälles på en ſtör –

[64] *Om morgonen*

Jileumbaertje,
Pudar (uut)sidin,
Manj (uut)side ham

Какъ ты станешъ
Такъ мы станемъ.[2260]

Om aftonen

Jileumbaertji
Hensertseejeh (Henser seejeh[)],
Manj koonungum

Ты (заря
Какъ потухъ <спанешъ>
так и мы <спать>[2261]

Med ansigtet vändt mot solen

Siirtjeh gå under jorden, hafva guld, silfver, bäfver –

Болванскія шопки (горы) – wackra ſtällen

Pivdii, förſta huſtrun.[2262]

2260 *Илебямбэртя, пыдӑр сидын / маня" сидёхома"*, 'you woke up, let's wake up', but the latter sentence seems to be more like the singular than the plural 1st person. (TaS)

2261 This note by Castrén is somewhat unclear. "Manj koonungum" looks like the singular, which would mean that Castrén's translation is not precise.

Henser (expectably *Hanser*) is unambiguously 'how'. *Seejeh* might be a form of (Терещенко 1965; Lehtisalo 1956) ‹*сея*›, 'the part of the tent closest to the door, the women's part', but its meaning cannot be connected to the meaning 'to be extinguished'. *Manj* should be ‹*мӑня"*› = */mənyaq/*, 'we', not 'I', but it may be a dialectal form west of the Pečora. *Koonungum* could be a false form of the verb, meaning 'to sleep' or 'to fall asleep', with the poor Russian translation 'мы спать'. (TaS)

2262 *пюды*, 'elder wife (in polygamy)' (TaS)

[65] *Byar vid öfra Petshora.*

Andjech, närmaſt till hafvet, 10 gårdar
Noriga, *Nori* här hål, i hvilka (räfvar) звѣрь bo.
Sopka.
Bädovo.
Makarowo.
Nikitsa.
✓✓ *Kuja.*
Poilovo.
Jokushets.
Telwiska.
Utsjenskaja.
Gorodok.
Golubkovskaja.
Oksinskaja.
P<ы>limetskaja.
Laboskaja
Welikoviska
Sula

1000 innevånare på 3 när vid revisionen.

Enl[igt] Preſt-tabellen:

1014 mankön
1163 qvinkön.

2177

H[äri]fr[ån] afgå invalider:

11 mk.
45 qk.

56

[66] *Märg* äta Samoj[ederne] råa.

Benmyskler och innanmätet i hufvudet ätes.

— Blod samla Samojederne i blåsor, låta frysa, koka med mjöl, *burduk*. En nödfallsreso<--->

— Soml[iga] fattiga[2263] koka mjöl och vatten – pu§tovara. (пусто варять)

[67] *Observanda*

1. [2264] Idkar någon Samojed hafsfångs§t på egen hand? Sv[aret]. Få rika göra det. Fattigare idka fångs§t med små båtar i hafsvikar, som kan[2265] ros af tvenne personer. Ryssarne leja ofta 10–12 personer.

2. Hvad betala Ryssarne? Efter öfverenskommelse, antingen en del af fångs§ten, eller vanligare eft[er] afbetala Sam[ojederne] h[äri]g[enom] sin skuld hos Ryssar.

3. Huru många personer på samma båt?

4. Huru fångas?

5. Hvilka djur. af skälar tre slag

   Нѣрпа[2266].
Лисунъ
Сѣрка. } тюленъ.

   Морскій здець
бѣлуга.[2267]
моржъ.[2268]
Косатка, §tor[2269]
Оскуj, isbjörn[2270]

6. Huru metas[2271] navaga? Med krok.

2263 *fattiga* ‖ äta
2264 *1.* ‖ Fiska
2265 *kan* ‖ blott ~
2266 *Нѣрпа* ‖ N[erpa]
Specifically, ringed seal (*Pusa hispida*), living widely in the Arctic region. Also several other species are often called *нерпа* in Russian vernacular language. Жариков 2013. (TS)
2267 Beluga whale. (TS)
2268 Walrus (*Odobenus rosmarus*), widely hunted in the traditional Arctic culture. (TS)
2269 Killer whale (*Orcinus orca*), living in both the Barents and White Seas. Северная энциклопедия 2004: 431. (TS)
2270 *isbjörn* ‖ hafs
2271 *metas* ‖ fångas

[68] Hvarifrån taga floderna på Kaninska, Timanska och Bolshesemelska tundran sitt urspr[ung]? Pjo[shja] De flesta från sjöar och tundror. *Pjoshja*, från Чаишинъ.

[69] Tundrorna äro så lägländta, att soml[iga] floder löpa i en mot hafvet motsatt riktn[in]g och uttöma sig sedan i andra elfvar.

Näset Suvoinoi Nos är mycket smalt. Om hösten pläga Samojederne med renar jaga på ytterſta spetsen af näset тець och skjuta dem eller fånga dem i vattnet. Тець lifnärer sig af морскй звѣрь och träffas d[er]före i m[än]gd vid hafvet.

Ryssars och Samojeders förhållande till h[varan]dra.

Bolshesem[elskaja tundra]

— Samojederna samlas vid Puſtosersk till Jul att betala sin skatt, försälja sina renhudar och andra skinnvaror samt förse sig med mjöl krut etc. Efter 2 veckors viſtelse begifva de sig till hafvet[2272]

— På Tim[anska] och Kan[inska] tundran samla Starschinerna skatten –

[70] *Sula* k[al]l[a]d[e]s fordom *Suva*[2273]

Ishma af Sir[jänsk] *Iswa*.

Kring *Tsilma*[2274]:

Små floder: *Jorsja*, *Tshurwa*, *Soswa*, *Jonwa* (sjö), *Uita*, (sjö).

Maksara (bäck)

På Petschora högre upp (верхъ) en biflod *Laja*.

På Tsilma, 70 verſt från Uſtzilmsk finnas Tsjudgrafvar.[2275]

2272 *hafvet* ‖ <----> andra

2273 The River Sula flows into the Pečora from the left (west) at N67°16′26″ E52°5′25″. (TS)

2274 The Cil'ma is a river discharging into the Pečora from the left (west) at N65°26′33″ E52°5′41″. (TS)

2275 The distance might place them somewhere around the present-day village Filippovo at N65°26′8″ E51°6′14″ but they cannot be identified. (TS)

Шенъ, i *Шenkursk*, *Шenga* o[ch] fl[ere] andra ord

[71] — *Paleniina*, förbrandt ſtälle

— *Purga*, pyry.

— *Lapa*, fot, tass, nedre del af fot

— Мутный, mutanen –

Mulnej, k[al]l[a]s två små bifloder till Petschora

Пучка, putki

[72] Af Philip Alexeievits 50 Rub[el] för bränwin åt Innokenti

[73] På ön Kalgujeff bor *Tshud*. Här höras ofta röſter, renar drifvas, hundar skälla, men ingen är synlig. Somliga hafva till och med sett Tshuder åka med renar, som[2276] ej visat sig sedermera i någon Tshjum. Till en Samojed hade en gång kommit 2ne hundar med ha[l]sduk på hals.

[75] *Sihrtjeh*, bo och vandra under jorden, der de ega guld, silfver, bäfrar m. m.

[76] — På Dvina, säger trad[itionen] i Ischma, bodde fordom m[ån]ga Tschuder i byar; på Petschora funnos blott enskilda nomadiserande familjer. De blefvo underrättandrifva[2277] af Ryssar; flyttade längre bort undan dem.

— I trakten af Ischma finnes i skogar ugnar liknande nutidens badſtugu-ugnar. De säges vara lemningar af Tshudernes boningar.[2278]

— Tshudgrafvar finnas wid floden Tobisch, 7 verſt från Ischemsk. Runda, en saschen djup, lika[2279] bred, i bottnet aska, kol, fogelben. Wid sidan en ſtor hög brän[d]a[2280] ſtenar, kring ſtenarna en liten skog.

2276 *som* ‖ men de hafva
2277 Castrén probably meant *undandrifna*.
2278 See the commentary to the article *Anmärkningar om Savolotscheskaja Tschud*, Castrén 2017a: 84–85.
2279 *lika* ‖ d[ito]
2280 Mscr.: bränga

— Man har funnit ofvan jorden nära[2281] Krasnobor [77] m[yc]k[e]t små silfver-fat och en ſtor aflång guldring. Wid Ischma en yxe, hög, men ej bred, såsom de Ryske.

— *Gort*, grop, Sir[jänska] *Gortып*, дома.

Sirj[änska] voloſter – antal – Preſter – renar – Sibirska och marknads resor – byar.)[2282]

ifr[ån] Joma till Krasnobor[2283]	40
Till Uſt-Ishemsk[2284]	15
Till Materik l. Щeljajurskaja[2285]	25
Till Njeжdi	12
Till Njaжabers[2286]	8
Till Кычkara l. Brykalanskaja[2287]	20
Till Praskan (3–4 hus)[2288]	150[2289]
Till Uſt<im>3ja[2290]	80 (60)
Till Kolva[2291]	25
	345

[78] Wid <Syrj[änsk]> Ischma undersökte jag en grop[2292], som sades vara Tshudisk. Här fanns blott kol och brända ſtenar. Gropen var ſtarkt jordbevuxen, omkring en aln. Tätt derinvid fanns ett jordbevuxet ſtenröse, ſtenarna[2293] voro brända. Några[2294] famnar derifrån åter ett likartadt ſtenröse. <---->ben upptäcktes g[enom] gräfning

— Dylika ſtällen finnas ock på fl[ere] andra ſt[ällen]

— Enl[igt] trad[itionen] wisa sig om nätterna kor och hundar på fl[ere] ſtällen –

— Bifloder till Petschora: *Dboinik* (tvenne ofvan om Кычkara), *Чarka*, *Mutnej* (2), *Lebed* (Jusjuh), *Djenisovka*, *Laaja* (ofvan om Praskan), *Andruukina*, *Kolva*[2295]

2281 *nära* ‖ ind
2282 All these are struck out.
2283 Krasnobor is situated on the River Ižma/Izʹva at N65°17′38″ E53°17′13″. (TS)
2284 Ustʹ-Ižma at the mouth of the River Ižma/Izʹva at N65°18′7″ E52°55′15″. (TS)
2285 Ščeljajur on the Pečora at N65°19′36″ E53°25′11″. (TS)
2286 Njašabož on the Pečora at N65°27′38″ E53°51′14″. (TS)
2287 Situated at N65°28′20″ E54°15′26″. (TS)
2288 Situated on the Pečora at N66°18′49″ E56°6′16″. (TS)
2289 *150* ‖ 1. 70 ‖ 2. 80
2290 Apparently Ustʹ-Usa at the mouth of the River Usa at N65°58′38″ E56°55′6″. (TS)
2291 The Kolva runs into the River Usa from the right (north) at N65°55′31″ E57°19′9″. (TS)
2292 *grop* ‖ så k[al]l[a]d
2293 *stenarna* ‖ h
2294 *Några* ‖ E
2295 *Kolva* ‖ ~ - Sirj[änerna] köpa renhudar bakom Kamen

[79] Enahanda traditioner och myther anträffas hos Ryssar, Samojeder, Finnar, Lappar, Syrjäner.

— Hiſtorien om myggen.

— Björnen helig hos Samojeder.

— Jijieru, Ваденный чертъ – ween emäntä. Syrj[änsk] Kulj.[2296]

— Лѣсовый чертъ, Wörsa,

— Metamorphoser. M[enni]skan förvandlar sig till varg, blir skjuten.

— (ordspråk motsv[arande] i Finskan och Ryskan).[2297]

INNER COVER

Adrian[2298] Sosonoff[2299]

Ivan Wasiljeff Iſtomin

Ivan Artejeff[2300]

Wysjym[2301]

Waara, ropa

'Sar, salmi (прочь)

[81] Fräta råa köttet, bloden rinner

1. Samojedernas fina känsla. De förſta halfsjungna qväden.

Ivan, Ablej

Ofta har jag tänkt, att Finnar, Lappar, Samojeder äro gubbar, lefvat ut sin tid. (Ryssar, unga, lifliga. ungdomsfriskt[2302], slägte.) Ryssen sjunger vid s<ur>t och bröd. Lik en obetänksam yngling är han ej särdeles nogräknad om sina handlingars moralitet.

2296 *u' epв '*, 'water guardian spirit' (TaS)

2297 After these notes there are 18 empty pages in the notebook. The following text begins from the other end of the notebook.

2298 This text is on the inner side of the cover of the notebook.

2299 *Sosonoff* ‖ Co[соновъ]

2300 Probably also these three persons were Castrén's informants, cf. above. (TS)

2301 These three lines are upside down in the lower part of the inside of the cover.

2302 *lifliga ungdomsfriskt* ‖ 1. lifliga. Men ‖ 2. lifliga. De äro afv ‖ 3. lifliga. De äro friskt

Det är en gammal klagan, att personer[2303] som egnat sig åt en resandes nomadiserande lefnadssätt, vanligtvis bryta[2304] läger oftare, än[2305] På en[2306] slik resande kan[2307] tillämpas den bekanta visan: m[yc]k[e]t gagnt etc. Jag kan ej neka, att icke s[am]ma otolighet besvärat mig. Ehvart[2308] jag kommit, har jag alltid hållit före, att den[n]a[2309] ort ännu ej vore rätta stället för min verksamhet. Icke hemmastadd. Hemmet allerstädes – Archangelsk kurerade den sjuka

Aap; *Matvej*, Sa<m[ojed]> *Petr.*

Ivan Archiresovits *Kutennik* känner k.[2310]

[B2] *Rese-anteckningar.*

Mesen. Dess namn Byggnadssättet, invånare från Moskva[2311]. St[aden] privilegierad samma år, som det nya Pinega (köpman. Samojedhandel[2312]. Inga hist[oriska] minnen.

Puja

Somsja Inv[ånare] fr[ån] Moskva omgifven af Samojeder vinter tiden. Bönder drifva Samojedhandel. Föra Ma<---->or m. m. till marknaden i Pinega. Stanovoj vill se pappren. Паруютъ – паштпортъ.

— Kåtan emellan Som[s]ja och <--gla>[2313] äro vinnstiggunst. Ledd dervid vägrade[2314] jag den tredje supen åt Samoj[eden] under förevändning, att sonen skjutsat mig dåligt. Gif ej åt sonen.

Yrväder.[2315]

— I <---gla> trakterades jag utan betal[ning]

— Det ruskiga inträdandet i Nes: köld: <----->[2316]

— Samojederne köpa af Ryssarne smör som betalas med 40, om höSten med 50 kop[ek] ℔

2303 *personer* ‖ resand[e]
2304 Castrén probably meant *byta.*
2305 *än* ‖ 1. ~ nödigt vore ‖ 2. ~ före<--> nödigt <vore> ‖ 3. ~ Om den gäller ‖ 4. ~ Den
Castrén left the sentence unfinished.
2306 *en* ‖ s[lik]
2307 *kan […] visan* ‖ qväder en åldrig visa
2308 *Ehvart* ‖ Jag kan
2309 *den[n]a […] vore* ‖ detta ej vore
2310 Upside down in the lower part of the page.
2311 *Moskva* ‖ Novgor[od]
2312 *Samojedhandel* ‖ ~ och
2313 From here to the end of the page, the notes are in pencil and in worn-out condition.
2314 *vägrade* ‖ ville
2315 This description is from December 1842 in the tundra, cf. p. 447.
2316 The word disappears in the fold of the notebook.

— De köpa äfven i ugn stekt surmjölk, som de under vintern släpa m[e]d sig i tunnor. Tunnan, in-
[B3] rymmande 20 pud kött, kostar 8 Rubel. Surmjölken uppsmältes om vintern i kittel, om sommaren wåren smälter den naturligtvis af sig sjelf.

— 60 verst norr om Nes vidtager K[anin] Nos.

den 23 [December 1842 nya stilen] kom till Nes.

Julen gick mig ur händerna, utan[2317] att jag wisste n[å]g[o]t d[er]om, ty jag hade förlagt[2318] min almanacke.

Nyårsdagen. Derom hade jag ändteligen en kunskap. För att fira den på ett anständigt vis, utlade jag snaror för snöripor med ponomaren[2319], men vår[2320] fångst misslyckades totaliter. Derefter gick jag ut med min bössa, men det blef, jag såg intet, hörde blott wingslagen. Jag fick alltså inskränka mig till den sura fisken och en måttlig mjölkvälling. Sjelfva[2321] nyårsaftonen inbjöds jag dock till Prestfrun, som trakterade mig the.[2322] Också kunde jag ej undgå att dricka ett glas vodka hos henne. Slutligen presenterade hon mig äfven med några
[B4] lökknoppar, med den försäkran, att de skulle[2323] göra god effect i fisksoppan. Med min värd kunde olyckligtvis ej bestå n[å]g[o]n fisksoppa.

Wäntan på Samojed.

Виноградье[2324] красно зеленое, что во далечемъ, далечемъ во чистомъ <поѣхъ>[2325] 6. <к.> 3. что еще того подалѣ на украинкѣ | стояла яблокъ кудрявая, по<-> того же яблокъ кудрявого | стояли столы дубовые | , ножки точеныя подолоченыя, | на тѣхъ столахъ скатертечки бирчатые разослалы монатъ, | на
[B5] нихъ кушаньѣ сахарньѣ стоятъ, | радлить, наливки разналивчиться, | за тѣми то столами сидить красна девушка душа | Марѳа

2317 *utan att* ‖ så a[tt]
2318 *förlagt* ‖ bortglömt
2319 Precentor. (TS)
2320 *vår* ‖ fån[gsten]
2321 *Sjelfva* ‖ Nyårsaftonen
2322 Cf. Castrén's dramatic and obviously embellished published description of the visit on p. 449–452.
2323 *skulle [...] fisksoppan* ‖ voro mycket goda att läggas i yxa, fisksoppa
2324 This text is not in Castrén's own hand.
2325 From here until *3.* probably in Castrén's own hand.

Петровна, | она шила выживала то<ню было> полотно, шила выживала о четырехъ углахъ, | первый уголъ выживала круты горы, со лѣсами, круты горы со лѣсами, со лѣ<сами> <---> совѣрями, | на второмъ то выживала светель мѣсяцъ со луками, | со частыми со звѣздами, на третьемъ – то выживала красно солнце съ маревами со теплыми со вѣтрами, | на четвертомъ выживала сине море со волнами, | сине море со волнами со черными кораблями со белыми парусами съ удалыми молодцами, | на середсѣ выживала всѣ Россіѣ со лѣдыми, | съ отцомъ съ матужного, | со добрымъ конемъ съ родныя брателномъ

[в6] на берегѣ, гдѣ <мы л>

отъ муки ходилъ я пѣшкомъ изъ Краснобора до Материки, сжида<лъ> здѣсь лодку и читаю пѣсны Шиллера. За мою муку покорно благодарю Вамъ и вашей[2326]

[в7] [—] Samojedens bedrägeri och klagomålet hos Ispravnik.

— Fruktan för min person.

— Det allmänna tiggeriet.

— Samojedens döpelse, hvarmed jag deltog såsom fadder. Hans dåraktighet. Аминъ говори, Ійсусе. отричаюся отренохся[2327] ся ся ся. Погоди. Doppades i ett vak uti floden vid 20° [R][2328] köld. Under det[2329] Presten läste böner, gjorde[2330] en vattenkonst.

— Min Samojediska läromestare: молчите, вы не ученые люди.[2331]

2326 *вашей* ‖ ~ <модечной Е---- неѣ су---гѣ> также попд, к и <----> тоже бѣдный Нѣмець

2327 The words *отричаюся отренохся* were added with pencil to the right of the line beginning with *Fruktan* and noted with an *x* belonging here.

2328 −25° C. (TS)

2329 *det* ‖ sju

2330 *gjorde* ‖ 1. br ‖ 2. gjorde Samojeder

2331 In Sëmža, see the travel description written for publication on p. 453.

Emellan *Nes*[2332] och *Wisas* finnas tvenne[2333] smärre åar: *Jolguj*[2334] och *Kruta*. Den förra faller i Nes och sednare i hafvet.

Mellan Wisas och Oma följ[ande] åar: Vorovka ✘, Letinska ✘, Rossocha.

Emellan Oma och Snopa: Paltsova, Panova, Omitsa, Peschanka

[B8] *Ooma*, <чули>ще.

— Om jorden fryser starkt om hösten, så måste[2335] alla Samoj[eder] till vintern draga sig d[eri]från, emedan marken der är m[yc]k[e]t blöt och renarne följ[akteligen] ej få lös n[å]g[o]n mossa. De uppehålla sig då kring Ческая Губа. Men om jorden ej fryses, uppehålla de sig på venstra sidan om Kap Mikulkin[2336], der промышли äro goda.

Floder på Kanin

1. *Чиза*, midt emot Чоша
2. Волосова.
3. Кія
4. Шойна, Soina.
5
6 Торна
[B9] 7. Салница.
8. Болша Бугриница
9 Малая Б[угриница]

På högra sidan

1. Голубница (Golubnitsa[])
2. <Uul>ta
3. Перепуски[2337]

2332 The River Nes' runs into Mezen' Bay at N66°39′14″ E44°35′2″. (TS)
2333 *tvenne* ‖ följande
2334 *Jolguj* ‖ Jolgoj
2335 *måste* ‖ kunna
2336 Mys Mikulkin is the easternmost point of Kanin nos at N67°48′39″ E46°41′37″. (TS)
2337 *Перепуски* ‖ ~ 4

Wisas (Saambijaha)[2338]
Vorovka
Letnitska
Oma (Häetáh[])
Punovoj
Oomitsa
Pessjanka
Snopa Jieteh
Medva<s>i
Snopitsa
Gravesnoj
Jugrovo
Pjosja Peaʂt́ih
Gusintsa
Pjosjitsa
Priseljenok Mu<o>rm<a>jaha
Prisetintsa
Pesuusna
Volonga Häeydi
Svoina
Pess'anka я Hoajaha[2339]
Peredni, Jierjaha
Björnar finnas der

Dessa äro nedanom Чоша och falla i Ческ[ая] Г[уба] från

1. Чоша.

2

[B10] Den[2340] <-----> [2341] Timan <--> kåtan. Godt folk – Resa <----->fvadt folk flickan gör <-->t

— Den 3 Febr[uarii] Yrväder – Wärre och wärre – 4 a 5 g[ån]g[e]r till s[am]ma flod. Sover n[å]g[o]t. Foro tidigt vilse Богъ привесъ Jemtschik[arne] tänka ʂtadna, känna ej nejden, wåga d[er]före ej

2338 The list beginning here is separately in the lower part of the page, but Castrén noted it as belonging here.
2339 Above an unclear <--*rk*>
2340 This and the next mscr page are of extremely worn writing in pencil.
2341 <-----> ‖ <Baldje>

komma till mig[.] Renarne vilja åt venſter. Sålunda upptäckes <Ijjuanes> Болшій чумъ R<---->as öfver färden hela natten. Min klädedrägt våt – frusen köld mot aftonen – Intet synligt – berg och hafvet – Fruktan att Jemſts[chikarna] skulle förvillas från h[varan]dra – Intet andrum; <i> <synl> <----> <----> höjder[2342]

Den 4 Febr[uari] Morgonen[2343] klar. Gaf mig åſtad[.] Ännu värre yrwäder är följande dagen. <---->, trötthet – yr i hufvudet, darrning – Slår hufvudet mot <väggar> – Fruktan att hafva förlorat förſtåndet var ett tecken till lif – Emottagandet i <Indiga>

Страхъ – Följ[ande] dagen <kåtan>. Bot mot sot – Gick att kämpa mot vind – medvind återkomſten – Flodvatten – Badſtuga. Spiritus – absolut nykterhet – Har ej tagit en snapps på 8 månader[2344] – dåligt bränvin – ej sofvit i säng på 12 månader[2345]

Чаишинъ på Samoj[ediska] *Pae*(t)*sauk*, вострый каменъ[2346] bergsſträckningen k[al]l[a]s så.

[B12] På Kaninska tundran finnas få sjöar,[2347] på Timanska många och fiskrika[2348]. De äro till det meſta s[m]å[2349]. De ſtora: *Sorvan* (Sam[ojediska]), *Inditskoj* (på R[yska] och S[amojediska]), *Pætoua*[2350] (på R. och S), *Urjer*, Сухо озеро (Tiribaej-toh)[2351], *Aṅutieh* (Sam[ojediska] *-tiej*[2352], R[yska]), *Liisute'eh* (Sam[ojediska] *-tej*, R[yska])[,] *Taeuan-to* (Хвостовый)[2353], *Jeedurtsaetieh* (Цирово)[2354], *Niekatieh*[2355], (Селд<с>овка), *Häevudo-Waevuko*[2356] (Любиво), *Sjaatorej-toh* (Суци-озеро)[2357] *Kokorej-to*[2358]

2342 This description is from the winter 1843, cf. the published version on p. 474–476.
2343 *Morgonen* ‖ Da[gen]
2344 Cf. description of the visit to the priest's wife in Nes' on New Year's Eve 1842 on p. 649.
2345 Cf. Castrén's description of his stay in Nes' around Christmas and New Year on p. 449–453.
2346 *пэ" савăк"*, 'the ones with sharp stones'. (TaS)
2347 The lakes of the Kanin tundra are in a group around N65°56′ E48°33′. (TS)
2348 The lakes of the Timan tundra are located around N67°21′ E50°1′. (TS)
2349 Mscr.: stå
2350 Above Castrén wrote in pencil: *Pätova*
2351 *Тырабэй то*, 'Dried lake'. (TaS)
2352 Possibly *Ңануте"ӭ*, 'with plentiness of boats'. (TaS)
2353 *Тэван-то*, 'Tail lake' (TaS)
2354 *Едурцяте"ӭ*, 'with abundance of whitefish', in Ru. actually *Чирово*, from the fish name *едурця*, Ru. *чир*, 'broad whitefish' (*Coregonus nasus*). (TaS)
2355 The third letter was added by Castrén in pencil.
2356 *Häevudo-Waevuko* ‖ Xa
2357 *Сяторэй' то*, 'Pike lake' (TaS)
2358 Probably *Хохорэй' то*, 'Swan lake'. (TaS)

[в13] Velikoj (Wälikoj), Häehijaha (Образъ)[2359]
Subnoj
Черна, ſtor flod, Poruvui
U<ä>skenoj, <J>yyniéh
Lemtsä
Waeres
Iijovka[2360] } falla i Indiga
Gusintsa
Bogatoj (Богатый)
Bäla (Бѣла)
Indiga, Paejaha[2361]
Святлый, Janajaha.[2362]
Малый Святлый, Haverojaha.[2363]
Inditska-Viska, *Totsjo*, to озеро, sjoh, виска, flod, som löper ut från en <--->, går ut från Petschora och faller dit igen[2364]
Soima, faller i Sula. *Tovutah*, Sam[ojediska] *Urjer*, Sam[ojediska] *Urditska-Viska*, faller[2365] i Soima, *Urdiga*[2366], ſtor sjö[2367].
Sula, faller i Petschora vid dess utlopp

[в14] floder ifrån Sula framåt
Tschulúm (Naaleseada), liten } falla i Viska sjö
Jarschap, liten flod
Materska-Viska
Wiska, faller i *Ular* – Petschora[2368]
Materska, Petschora

Ifrån Kanin Nos falla i Чеcкая Губа
1 Kambalnitsa
2 Velika
3 Moskirna

2359 *Хэхэ̆-я̆ха*, ‘River of spirits’ (TaS)
2360 *Waeres I<i>jovka* ‖ Waeres Indiga I<i>jovka
2361 *Пэ-я̆ха*, ‘Stone river’ (TaS)
2362 *Я̆на-я̆ха*, ‘Peace river’ (TaS)
2363 Probably *Хӑверо” я̆ха* (western dialect, in literary Tundra Nenets *Хӑберо” я̆ха*), ‘River of bodies’, from the word *хӑвер”* (western dialects) ~ *хӑбер”* (middle and eastern dialects), ‘body’. (TaS)
2364 *Тоцё = То” сё*, literally ‘Throat of lakes’ (TaS)
2365 *faller* ‖do
2366 *Urdiga* ‖ Irdi[ga]
2367 Obviously present-day Urdjužskoe ozero at N67°14′14″ E50°11′27″. (TS)
2368 It is not clear in the mscr, whether Petschora belongs here.

[B14]

Resan från Indiga.

Yrwäder – Morgonen klar, luften ren, <---> – Morgonrodnaden, himlen grå. Skog tillräckligt – Wi förde med oss ett tält) Mötet med Samojeder – Stod ſtödd på ena benet, bakåtlutad, det andra benet böjdt – Talande höjde han högra handen pekande med fingret. Prydlig med blå malitsa med ludiga hundskinns fransar. Ena ögat[2369] tillslutet, andra halföppet – Pannan bakåtlutande, en skrynkla öfver näsan, läpparna[2370] tunna tilltryckta. H[an]s beskrifn[in]g precis – Hans tsjum och värdinna – Vi lemnade tsjumen – Resan vidare – sökte den Bolshesemelska tsjummen – Funno den oförmodadt – Folket olikt – *Jiherau*[2371] Utseendet – öron[2372]-<hålen> ſtora – Fisken ringen och snusdosan – 1 verſt – Samtalade in på morgonen – Till Sula –[2373]

[B16]

Sula, beſtår af 9 gårdar traditioner om Tshuder äro ymniga – M[yc]ken skog –

Wiska, 50 gårdar – En flod, *Jarshap*

Puſtosersk

[—] Här fanns fordom en городокъ, soldater och en Commissarie – för att skydda nejden för anfall af Karatseja.

— Alla båtar måſte hamna[2374] vid Gorodok

— I Gorodok funnos fordom 150 gårdar. Soldaterna riktade sig, hade renhjordar och egna gårdar.

— I Puſtos[ersk] fanns Воеводская канцелларія, fanns till 1730. Här funnos Commissarier-Chef

2369 *ögat* ‖ <---->
2370 *läpparna* ‖ <hjess[an]>
2371 *ехэраѳ*, ‘I don’t know’ (TaS)
2372 *öron* ‖ öronen
2373 Cf. the description written for publication on p. 478–480.
2374 *hamna* ‖ landa

2375 These are Castrén's notes for learning Russian. (TS)
2376 *i* ‖ fram
2377 *adv.* ‖ af

[B17]

Bokſtäfver[2375]

Conson[anten] *g* t. ex. Греторій.

Asp *đ* kunna Ryssarne uttala i <Lon> ord. Halfl[judet] *ь* är cons[onanten] j, d[eri]g[enom] vekare, att det likasom hänger vid cons[onanten]. Detta *j* förek[ommer] i[2376] я, е, ю. Att skrifva *ь* i slutet af ord och åsidosätta den t ex vid день är inconsequent.

Voc. я, е, (ю), ѣ äro beteckngar för två skilda ljud, det uttr[ycker] 1) ja, je, ю, jä, 2) ea, eo, eu?, eä, åtm[inſtone] i Arch[angelska] Guv[ernementet]

[B18] Wid nomina är änd[elsen] *o* grunden, *j* är bildningsvocal vid nom[ina].

Obs. af такій adv[erb][2377] такъ, af какій adv[erb] *какъ*.

— Den förlängda formen är Arc[hangelska] Guv[ernementet] ovanlig utom i Bo<romiн> och utan tvifvel är den förkortade grundformen. Wid den förl[ängda] formen blott förlänges vocalen, t. бѣлā (ej бѣлая). *Доброе* höres med <fullm.>

— Obs. копье läses kopjo; föreg[ående] hårda vocal verkar detta

ѣ, Vasilej, Vinjamin, увидятъ

đ

t, лодка, lodka.

[B20] Klagopunkter emot mig inför bya-styrelsen i Ustzilma.[2378]

1. Går om nätterna i badstugor och qvarnar, ritar kors och andra symboliska figurer i wäggarna
2. Går ej på stora landvägar utan på smärre stigar, skogsvägar och andra obesökta ställen.
3. Har eldat min kammare tre gånger om dagen.

a)

4. Jag har kommit att bringa cholera i landet
5. Jag har förgiftat brunnar
6. Jag går på Petschora, för att förderfva dess vatten
7. Jag är Pollack och just[2379] samma man, som uppbränner städer i Ryssland.

9.[2380] Går och ser för mig, hvilka orter jag om sommaren skulle antända

b)

10. Går i skogar, gör sträck i träd med någon slags mate[B21]rie, som om sommaren <fnötar> eld i solhettan.

a) 11. Eldar kakelugnen om natten, kokar då nyssn[ämnda][2381] mater[ie]

b)

12. Går med[2382] jern-fötter och jernhänder

Djefvulen i Ishma.

Evangelium.

70 pers[oner] med barn brände sig i ett Raskolnik kloster vid[2383] Ustzilma för 70 år tillbaka

2378 Cf. Castrén's description of the events that made him leave the village on p. 490.
2379 *just* ‖ br
2380 No. 8 is missing altogether.
2381 *nyssn.* ‖ mater[ie]
2382 *med* ‖ om nätterna
2383 *vid* ‖ i sh

2384 *tror* ‖ kan
2385 *правленіе* ‖ p[ravlenie]
2386 *hugga* ‖ försvara
2387 *underk.* ‖ emotta[ga]
2388 The Udora District is at present the westernmost part of the Komi Republic, around N63°30′ E48°30′. (TS)

[B23]

Sirjaner

Surmjölk – Mjölk-kärna – Qvinno-flit. Bröllops och begrafningsvisor – Sex saschen omkring sitt hus tror[2384] man sig kunna till och med slå ihjäl sin näſta utan ansvar – I правленіе[2385] får den brottslige ej ſtraffen utom sparren, han eger rätt att värna sig derutom.

— Fordom fanns den lag bl[and] Sirj[änerna], att man kunde kring sitt hus utmäta 6 sasch[en] och förbjuda hvem man ville, att träda inom denna omkrets. Öfverträdaren kunde saklöſt ihjälklubbas

— Ännu för 30 år sedan fanns i byaſtyrelsens ſtuga en skrank. M[enin]gen var, att den skyldige ej fick beſtraffas, så l[än]ge han höll sig utom skranket, ja han egde till och med rätt att saklöſt hugga[2386] ifrån sig, om lagens tjenare vågade angr[ipa] honom utom skrank Men kunde man
[B24] locka inom skranket så var han skyldig att tåligt underk[aſta][2387] sig beſtraffningen

— Äldre pers[oner] erinra sig ännu den tid, då man ej tog rekryter, utan menigh[eten] ut<esl[utande]> lefvererade sjelf ett viſſt antal pers[oner]. Menigh[eten] utvalde efter behag; men den utvalde egde rätt att försvara sig, och om han kunde löpa undan samt fördölja sig ett halft år, så följde intet ansvar.

— Till Ischma inflyttade förſta Coloniſten Philip från Glotova слобода i Jarenska kretsen. I nämnda slobod och Ischma alld[eles] s[am]ma dial[ect].

— *Udoria*[2388], som förut innef[attade] Guvern[ementen] Archangel och Wologda, utg[ör] nu landet emellan Glotova och Mesen.

— *Gortын*, дома i gropen.

[B25] — Sirjänerne i Ischma *Izvasajas*[2389] hamnat *mort*[2390], человѣкъ, känna de ej. Denna[2391] brukas och om Ryssar, sås[om] upplyses af en visa, der dottern begär af sin moder tvål beredd af m[enni]skor (= Ryssar). *Jós*[2392] betecknar främling[2393]

(Sirjäner-antal i alla voloster. Prester. Näringss. renar. Sibir[iska] resor på Urja – m[ar]knads resor).

På revision fr[ån] år 1834 finnes

i Ischma[2394]	1229 skattbet[alande]	
i Мокча	1163	
i Красноборская	740.	3,132

Dessa prichoder[2395] tillhöra Ischemska volosten. De ega tills[amman] 120,470 renar. År 1803 funnos omkring 15,000

— Ustzylmska[2396] bönder ega 3,500 renar.

[B26] Pustoserska bönder ega omkr[ing] 30,000 (alla byar hörande under Telviska volosten).

Obs. Samojed[erne] på Bolsches[emelska tundran] ega omkring 30,000 renar, egde för 30 år tillb[aka] öfver 100,000[2397]

[B27] *Krasnobor*, prichod; kyrkan uppbygd 1831. Antalet af innev[ånare] 848 m[an]k[ön] 900 qv[in]k[ön] fördelta på <-> <-> byalag, af h[vil]ka tre på Petschora. De fl[esta] på Petschora lyda under Ischma.

Stränderna vid Petschora bestå[2398] af lerig, tung, jord, äro ojemna, än höga än låga, men ingenstädes synes någon sten. Bland träd finnas här gran, tall, furu, björk, vide, [h]ägg[2399], al, asp. Mossor finnas väl i m[än]gd, men och sandmoar samt fruktbara ställen med yppig vegetation – Röd mossa

2389 *изьвасаяс*, in present-day Komi *изьватас*, 'Izʹva people'. (PK)
2390 *морт*, 'man'. (PK)
2391 *Denna* ‖ J
2392 *йöз*. (PK)
2393 *främling* ‖ ~, och
2394 *Ischma* ‖ M[окча]
2395 *prichoder* ‖ ti[llhöra]
2396 *Ustzylmska* ‖ Samojederna
2397 Because of the rinderpest that killed large numbers of them. See p. 471. (TS)
2398 *bestå* ‖ äro
2399 Mscr: kägg

2400 *landet* ‖ inga
2401 *lerberg* ‖ ~, <-->
2402 *пожöм*, ‘pine’. (PK)
2403 *гым*, ‘thunder’. (PK)
2404 *гымалö*, ‘it is thundering’, ‘thunders’. (PK)
2405 *гögара*, in present-day Komi *гögöра*, ‘black-throated diver’ (*Gavia arctica*). (PK)
2406 Iz'va dialect, *ен мегыр*, ‘rainbow’. (PK)
2407 *яран*, ‘Nenets’. (PK)
2408 *инька*, ‘mother-in-law’. (PK)
2409 *de fyrfotade* ‖ kor och får
2410 Mscr: nedra.
2411 *bjuder* ‖ 1. ~ ‖ 2. <---->
2412 *mödan* ‖ ~, men m
2413 *icke […] theorier* ‖ inga theorier

(d. 27 reſte fr[ån] Isma, 28 till Krasnobor, d 29 gick öfver näset till Materik, vänta der, den 30 for tillbaka till lodjan, d. 1. Julii låg ſtilla, vandr[ade] i skogen kom till Materik – d 2 låg ſtilla i Materik, hade piltar att simma påklädda för 2 kop[ek] ſt. d.

[B28] Petschoras bred[d] intill dess fören[in]g med Kolva öf[ver]h[ufvu]d 2 verſt – Ej ſtrid, emedan landet[2400] är jemt – Wattnet granlagt, lerigt om våren, om sommaren rent, klart och helsobringande. Landet omkring med tät skog bevuxet nära ſtränderna kärr, moar, äfven renmossa – Stundom ordentl[iga] lerberg[2401]

Рожät, сосна[2402]. *Гыт*, громъ[2403]. *Гытalä*, громитъ[2404]. *Gögarä*, гагаръ, kaakkuri[2405]. *Ĵenmäg гыr*, радуга[2406] *Ĵaran*, Samojed.[2407], *Inka*, di<nn>a[2408] –

— Jag börjar få nog dessa månadslånga färder g[enom] wildmarker, der man ej kan räkna på n[å]g[o]n slags beqwämlighet. Emellan Krasnobor och Isma finnes väl n[å]gra ömkliga byar, men jag trädde ej en enda g[ån]g inom wäggarne[.] Jag wet oändligen väl, hvad här finnes – tvenne fähus,
[B29] det ena för de[2409] fyrfotade, den nedra etagen, det andra för tvåbenta kreatur, den [öfra][2410]. Dock bjuder[2411] jag hvarje resande vara god och omaka sig på backen vid byarna *Materik* och *Кычetskara* – det lönar sannerligen mödan[2412]

— Naturen är vacker, men jag kan sannerligen raisonera, ty jag har icke[2413] hunnit uppgöra några theorier öfver det sköna. Mitt sätt att umgås med naturen är sådant, att jag <---> alldeles fördjupar mig i dess åskådning

— Kulak af segelſtängen på Ivanova день

— öknamn – пѣтухъ.

— matbriſt hos m[an]skapet och mig

[в30] [—] Färder på Petschora – Ischemska Fiskare – Tscherdenske[2414] Köpmän, Ischemske från tundran

— Ischemske köp[er] renhudar bakom Petschora –

— De Ischemskes båtar – balaganer –

— Is vid Petschora –

— Fiskare vid Petschora –

— 15 verſt ofvan Praskan böjer sig Petsch[ora] öſterut; naturen förändrar sig – barrskogen aftager och videt blir det rådande trädslaget Granarna bl[ir] små och erh[åller] den mörka färgen, härrörande af den myckna mossa, som lägrar sig på dem.

— Petschora är en lugn, Uusa en ſtrid[2415] och bred elf. Svag skog, blandad gran, björk och vide

[в31] *Ötor*, *muödor*, den ena, den andra[2416], *ötor*, *muödor pom*, den ena, den andra ändan – (ej om personer –[2417]

Ödorni, *muödorni*[2418]; Ötek ötorni viſtala, muödor muödirni (= ötimvoз = ötikmvoз, muödmvoз).[2419]

Nöuta, еще[2420]

Öddja, het[2421]

Ыыв, Сизябская, *Ыывза*, byns bebyggare[2422]

Gal, Gabriel[2423]

Ljuok, лоховина, влохъ, lohi i L.

Dörä, till ſtranden, *schörä* l *schörlanj*.

Dörädжык, *schörädжык*.

Kulj, воденный чертъ *Kulj чjunj*, en ſten[2424]

Wörsa, 1) i skogen befintlig, 2) skogsGud (vör), R[yska] лѣшакъ af лѣсъ[2425]

Wälkan, hackspik

2414 From Čerdyn, a medieval town and the centre of Greater Perm in the 14th and 15th centuries on the River Kolva at N60°24′0″ E56°29′20″. Чагин 2014. (TS)

2415 *strid* ‖ bister

2416 *ötor – мöдор*, ‘one (of the two) – the other (of the two)’. (PK)

2417 *ötor, мöдор пом* (PK)

2418 *öторни – мöдорни*, ‘in one way – in another way’. (PK)

2419 In present-day Komi most probably, *Öтик öторни висьтала, мöдор мöдорни*, meaning freely translated ‘I’m telling one way and another way’. Castrén’s informant could have used this kind of construction, e. g. after telling about something in one way and wishing still to clarify his words with another expression. *Öтимоз/öтикмоз*, ‘in one way’; *мöдмоз*, ‘in another way’. (PK)

2420 *нöшта*, ‘still’, ‘yet’. (PK)

2421 *öдъя*, ‘hot’, ‘steamy’. (PK)

2422 The village of Yb and its inhabitants. In a dialectal form with long wovel Yyb. (PK)

2423 *Gal* is derived from Galaktion. (PK)

2424 *куль*, ‘vesihiisi’ (water spirit), ‘vetehinen’ (water spirit); *куль чуньб*, ‘thunderbolt’ (stone axe) , ‘belemnite’. (PK)

2425 *вöрса*, ‘metsähiisi’ (forest spirit), ‘metsänhaltija’ (guardian spirit of the forest). (PK)

13 Hydrographiska anmärkningar öfver den Mesenska kretsen af Archangelska Guvernem[entet][2426]

569 Redan för mera än ett år tillbaka fick[2427] jag af H[er]r Statsrådet[2428] genom Vetenskaps-Akadem[ien] i uppdrag att lemna någon liten skärf till utredande af den höga nordens ännu[2429] föga kända hydrographiska förhållanden. Detta uppdrag råkade jag erhålla på[2430] den olyckliga tid[2431], då en genom omätliga[2432] physiska och psychiska ansträngningar ådragen bröstsjukdom tvang mig att, såsom det[2433] då tycktes för alltid öfvergifva Sibiriens ogästwänliga öknar.[2434] Men[2435] likasom de sköna förhoppningarnas drömmar[2436] ofta ramla öfverända, så händer det lyckligtwis äfven stundom, att förtviflans dystra skuggor[2437] vika[2438] eller åtminstone för en
570 tid skingra sig[.] Hemmets[2439] sol har åter upplifvat mina svigtande krafter och satt mig i stånd att för andra gången beträda Asiens[2440] jord, med[2441] hvilken framgång, må framtiden utwisa. Under sjelfva resan erhöll[2442] jag i Kasan af H[r] Statsråd jemte[2443] ett ex[emplar] af Stuckenbergs Hydr[ographie] öfver Ryssl[and][2444] ett förnyadt uppdrag att lemna bidrag till

2426 Mscr KK Coll. 539.29.12 (Varia 4.12) exists in three versions. One of them is the beginning of a letter to Counselor of State Peter von Köppen (p. 569–572, two sheets of ca. 13 x 21 cm), the other is a clean copy of the former but more extensive (p. 573–578, three sheets of ca. 20.5 x 34.5 cm) and the third one is a draft-like text, which is, however, the most extensive of them all (p. 579–587, five sheets of ca. 21.5 x 36.5 cm). The third version is a draft of a report to the Academy of Sciences and Letters. None of the versions have any title, but the actual hydrographic part of the third version has the title *Hydrographiska anmärkningar öfver den Mesenska kretsen af Archangelska Guvernem[entet].* It has also been published as Castrén 1870a where its background is explained. Parts of it have appeared also in Castrén's travel reports in newspapers and were included in Castrén 1852b.

2427 *fick* ‖ erhöll

2428 Peter von Köppen (1793–1864), a German-born statistician and ethnographer at the Imperial Academy of Sciences in St Petersburg. He had also considerable interest in conditions in Finland and he had travelled in the Grand Duchy of Finland at least in 1835 and 1844, on the latter occasion with Castrén. Castrén had also helped him collect statistical material on Finland for his work *Finnland in ethnographischer Beziehung*, published in 1846. Ригер 2009; Haltsonen 1968. (TS)

2429 *ännu […] hydrographiska* ‖ 1. ethnogr[aphiska] ‖ 2. hy[drographiska] ‖ 3. till större delen okända ‖ 4. ännu föga kända ethnographiska

2430 *på* ‖ <-->

2431 *tid* ‖ stund

2432 *omätliga* ‖ öfv

2433 *det då tycktes* ‖ jag då trodde

ett[2445] närmare kännedom af Sibiriens[2446] watten-system. Att mina upplysningar i detta afseende ej[2447] kunna blifva särdeles[2448] rikhaltiga, kan[2449] jag nästan förutsäga, då jag i betraktande[2450] mängden och beskaffenheten af de ämnen, som under resan skola blifva föremålet för min uppmärksamhet. Att med studium af menniskan förena studium af naturen, är alltid ett svårt problem. Men i närwarande fall ökas svårigheterna derutaf, att jag för att finna[2451] menniskor måste aflägsna ifrån floder och wattendrag. De äro i[2452] sjelfva Sibirien redan till stor del inkräktade[2453] af Ryssar. Samojederne åter[2454], dem jag måste uppsöka nomadisera på de ofruktbara tundrorna. Emellertid[2455] skall jag, så[2456] widt omständigheterna nu medgifva, äfven fästa uppmärksamheten vid Hr Statsrådets uppdrag och med all[2457] ifver samla data till utredande af de[2458] hitintills så[som] geographiska som hydrographiska förhållanden. Att sådana[2459] ämnen också hitintills 571 af[2460] mig ej blifvit alldeles[2461] åsidosatta, önskar[2462] jag ådagalägga genom[2463] meddelande af några hydrogr[aphiska][2464] anmärkningar öfver den[2465] [af] mig längesedan besökta Mesenska kretsen af Archangelska Guvernementet. Nämnda krets innefattar den omätliga landtsträcka[2466], som är belägen emellan Ishafvet i norr, Hvita hafvet och Pinega-kretsen i wester, Guvern[ementet] Vologda i söder, Kara-floden och Ural i [öster][2467]. Detta[2468] land sönderfaller så väl i ethnographiskt, som geographiskt hänseende uti[2469] tvenne hälfter

2434 This shows that Castrén was given the task in the winter of 1844. (TS)
2435 *Men* ‖ A
2436 *drömmar [...] öfverända* ‖ 1. <farmagascer> stundom störta ‖ 2. drömmar mången gång ‖ 3. drömmar ofta och vanl[igtvis] ramla öfverända
2437 *skuggor* ‖ 1. d<--> ‖ 2. tankar
2438 *vika [...] skingra sig* ‖ 1. <----> ‖ 2. aflägsna sig. Hägnad och omhuldad ‖ 3. vika eller åtminstone för en tid aflägsna sig
2439 *Hemmets sol [...]* ‖ 1. Hägnad och omhuldad af wänsk[apens] ‖ 2. Omhuldad af ‖ 3. I fosterlandets ljufva dalar omhuldad af wänskapens wårluft i ‖ 4. H[er]r ‖ 5. Om[huldad] ‖ 6. I hemmets dalar omhuldad af vänskapens vårluft känner mig ~~åter~~ worden en ~~ny~~ förädlad menniska. I hafven, H[er]r St[atsråd], tillika <--> gjort af mig beledsag[ad] ‖ 7. I hemmets dalar omhuldad af vänskapens vårluft känner mig worden en förädlad menniska. Herr Statsråd har <----> ‖ 8. Resan till Finnland har ~~har mig~~ åter framkallat en ljusstråle ~~på~~ öfver min dunkla himmel. Hr Statsrådet har sjelf ~~besökt~~ ~~besökt Fin~~ ~~besökt~~ genomrest en del af Finnland och jag har ~~warit lycklig~~ haft den lyckan att åtfölja Hr St. under dna resa. Wårt land befanns fattigt språkligt, som religiöst och statsskick[lig]t häns[eende], men säg mig dock, Hr Statsråd, war det äfven fattigt på wacker natur, på goda menniskor?
2440 *Asiens* ‖ Si[biriens]
2441 *med hvilken* ‖ men hvad
2442 *erhöll [...] Kasan* ‖ erhöll jag

This shows that Castrén wrote his replies after leaving Kazan' for Siberia, i. e. at the earliest in the spring of 1845. (TS)

2443 *jemte [...] ett förnyadt* ‖ ett förnyadt
2444 Castrén is referring here to Johann Christian Stuckenberg's *Hydrographie des Russischen Reiches*, which

was published in six volumes in 1844–1849. Volumes 1 and 2 had appeared before Castrén's departure for the east in 1845, and it is precisely vol. 2 that also deals with the rivers of Siberia. Stuckenberg 1844. (TS)

2445 *ett […] kännedom* ‖ hydrographie
2446 *Sibiriens* ‖ det nordliga Rysslands och i s[ynner]het Sibiriens
2447 *ej* ‖ <-->
2448 *särdeles* ‖ nog
2449 *kan […] förutsäga* ‖ 1. kan jag förutsäga ‖ 2. kan jag ty wärr förutsäga
2450 *betraktande mängden […] ämnen* ‖ 1. betraktande, att ‖ 2. betraktande det ‖ 3. betraktande omfånget af mina
2451 *finna* ‖ uppsöka
2452 *i […] till* ‖ redan till
2453 Mscr: inkränktade
2454 *åter* ‖ 1. deremot [three times] ‖ 2. dem
2455 *Emellertid* ‖ Då det nu wäsendtligen
2456 *så […] medgifva* ‖ så vitt möjligt är
2457 *all ifver* ‖ omsor[g]
2458 *de […] geographiska* ‖ Sibiriens geogra[phiska]
2459 *sådana ämnen* ‖ dessa <--->
2460 *af […] blifvit* ‖ ej blifvit af mig
2461 *alldeles* ‖ fullkoml[igt]
2462 *önskar* ‖ hoppas
2463 *genom […] några* ‖ 1. med ett ‖ 2. med några ‖ 3. genom ett kort meddelande om ‖ 4. genom ett kort meddelande af några an[märkningar]
2464 *hydrogr. anmärkningar* ‖ anmärkningar
2465 *den [af] mig […]* ‖ 1. w[attendragen] ‖ 2. watt[endragen] ‖ 3. de watt[endrag] ‖ 4. watten[dragen] ‖ 5. wattend[ragen] ‖ 6. det
2466 landt-/sträcka
2467 Mscr: vester.
2468 Cf. p. 421, 438, 443, 502.
2469 *uti* ‖ <--->
2470 This fragment is upside down in the lower part of the mscr page.

Wäxterna wåga […] ‖ 1. Träden fo [förmå] ‖ 2. Träden ej ‖ 3. Träden förmå ej resa upp ifrån jorden, utan

Wäxterna[2470] wåga ej afhölja sina ädlare delar, utan lefva[2471] mest såsom cryptogamer. Bland djur förek[ommer][2472] utom renar, endast räfvar, fjällrackor, råttor[2473], möss[2474], som para sig under jorden.

572 *Somsja* är vigtig ort för Samojeder af den Kaninska och Tim[anska] tundran

573 För något mera, än ett år tillbaka blef[2475] jag af H[r] Statsrådet genom Petersburgska Wetenskaps-Akademien anmodad att lemna bidrag[2476] till utredande af den Ryska[2477] nordens hitintills föga kända hydrographiska[2478] förhållanden. Detta uppdrag råkade jag erhålla på den olyckliga tidpunkt, då en genom öfverdrifna physiska och psychiska ansträngningar ådragen bröst-sjukdom tvang mig att, såsom det då tycktes, för alltid öfvergifva Sibiriens ogästwänliga öknar. Men[2479] omständigheterna hafva förändrat, förtviflans dystra skuggor hafva åter vikit, eller åtminstone för en tid skingrat sig, och jag andas[2480] nu för andra gången på Asiens jord. Under min[2481] hitresa erhöll jag af H[r] Statsrådet jemte ett exemplar af Stuckenbergs Hydrographie öfver Ryssland ett förnyadt uppdrag att samla bidrag till utredande af wattendragen i detta Utopien. Om en förut gifven försäkran öfverhufvud har något att betyda, så kan H[r] Statsrådet wara derom öfvertygadt, att jag reser med öppna ögon och med[2482] omsorg anmärker allt, som möter mig på wägen. Att det oaktadt mina anmärkningar i hydrographiskt hänseende ej skola[2483] blifva särdeles rikhaltiga, kan jag ty[2484] wärr förutse, då jag tager i betraktande mängden och

beskaffenheten af de ämnen, som under resan skola blifva föremålet för min uppmärksamhet. Hufvud-ändamålet för min resa är både[2485] enligt Akademiens och min egen önskan:[2486] ſtudium af menniskan, Att dermed äfven förena ⁂ ſtudium af naturen är alltid ett svårt problem; och i närwarande fall ökas svårigheterna ännu[2487] derigenom, att jag, för att finna mitt *genus hominum*, nödgas aflägsna mig ifrån wattendragen. Dessa äro redan i sjelfva Sibirien till en ſtor del inkräktade af Ryssar; – Samojederne nomadisera på ſtällen, dit wägen går öfver hedar och morass men icke efter flodbäddar. Allt[2488] detta oaktadt skall jag, så vidt omſtändigheterna medgifva, bibehålla[2489] äfven H^r^ Statsrådets uppdrag i minnet och efter[2490] mina svaga[2491] krafter söka[2492] att i hvarje hänseende befordra en[2493] närmare kännedom af Sibirien. Att för öfrigt de till Ryska Hydrographien hörande ämnen äfven[2494] hitintills ej blifvit af mig alldeles förbisedda[2495], önskar jag få ådagalägga genom några meddelanden i den Mesenska kretsen af Archangelska Guvernementet. Nämnda krets omfattar den omätliga landſträcka som är belägen emellan Ishafvet[2496] i norr, Hwita hafvet och Pinega-kretsen i weſter, Guvernementet Wologda i söder, Kara-floden och Uralska bergen i öſter. Detta land kan[2497] så väl i ethnographiskt, som geographiskt hänseende indelas i tvenne hälfter, hvilka från hvarandra afskiljas genom floderna, *Pjosa*, *Tsilma* och medlerſta loppet af *Petschora*[2498]. Den[2499] södra[2500] af dessa hälfter är befolkad med Ryssar och Syrjäner, hvilka ännu[2501] idka åkerbruk och boskapsskötsel samt sysselsätta sig [med] alla

574

2471 *lefva mest* ‖ lefva
2472 *förek.* ‖ 1. eger tundran ‖ 2. finnes
2473 *råttor* ‖ 1. mossor ‖ 2. möss
2474 *möss* ‖ ~ och öfverhufvud sådana djurslag
2475 *blef [...] anmodad* ‖ 1. fick jag ~ i uppdrag ‖ 2. erhöll jag ~ i uppdrag
2476 *bidrag* ‖ en liten skärf
2477 *Ryska* ‖ höga
2478 *hydrographiska förhållanden* ‖ 1. hydro[graphiska] ‖ 2. wattensystemer
2479 *Men [...] hitresa* ‖ Men likasom mången gång ett helt orangerie af de skönaste förhoppningar ögonblickligt försvinner, så händer det lyckligtvis äfven stundom, att förtviflans dystra skuggor kunna [addition above the line: förjagas, eller] för en tid besvärjas. Hemmets sol har åter upplifvat mina svigtande krafter ~~att~~ och satt mig i stånd att för andra gången beträda Asiens jord – med hvilken framgång, må tiden utwisa. Under sjelfwa min resa till Sibirien
2480 *andas [...] gången* ‖ har nu för andra gången beträdt
2481 *min hitresa* ‖ hitresan
2482 *med [...] anmärker* ‖ bemärker
2483 *skola* ‖ kunna
2484 *ty wärr* ‖ dock
2485 *både enligt* ‖ enligt
2486 *önskan: studium* ‖ 1. önskan att ‖ 2. önskan <-->
2487 *ännu derigenom* ‖ derigenom
2488 *Allt [...] oaktadt* ‖ Emellertid
2489 *bibehålla* ‖ äfven
2490 *efter* ‖ enligt
2491 *svaga krafter* ‖ krafter
2492 *söka [...] hänseende* ‖ söka
2493 *en [...] Sibirien* ‖ Sibiriens kännedom uti hvarje hänseende
2494 *äfven* ‖ ej
2495 *förbisedda* ‖ åsidosatta
2496 *Ishafvet* ‖ H[wita]
2497 *kan [...] indelas* ‖ består ~ hänseende af
2498 *Petschora* ‖ ~ och *Usa* (*Uusa*)

2499 *Den […] nomadiserande Samojeder.* ‖ Denna sålunda ifrån vester till öster uppdragna ~~linj~~ gräns-linie kan med afseende å landets kultur gälla såsom en slags ~~polcirkel~~ polar-cirkel, Den norra af dessa hälfter utgör den så kallade tundran, ~~och~~ som genomströfvas af nomadiserande Samojeder.
2500 *södra* ‖ sednare deremot
2501 *ännu idka* ‖ idka
2502 *norra* ‖ södra
2503 *för all odling* ‖ och såsom det tyckes, ~
2504 *otillgänglig* ‖ ofruktbar
2505 *den* ‖ dem
2506 *upp* ‖ upphöj[da]
2507 *de sprida sig* ‖ breda ut
2508 *i en* ‖ 1. ~ ‖ 2. ut[an]
2509 *utan […] mest* ‖ 1. <--> ‖ 2. och lefva derföre mest
2510 *djur* ‖ djurslag
2511 What Castrén describes here is the so-called southern tundra. The whole of northern Eurasia is within the tundra zone. Северная энциклопедия 2004: 973–974. (TS)
2512 *större* ‖ små
2513 *Den […] ibland dem* ‖ 1. Det egentliga w[attendraget] ‖ 2. Det hufvudsakliga watten-draget är inom
2514 *tvenne* ‖ den
2515 *Petschora* ‖ Pescha
2516 *Efter* ‖ Denna
2517 *med* ‖ <sås[om]>
2518 *sjelfwa folkets* ‖ folk[ets]
2519 *och Pjoscha-floden.* ‖ allt intill Pjosa-floden i söder. Sjelffa [sic] staden *Mesen* tillhör den Kaninska tundran, hvilken i söder sträcker sig ända till sloboden *Lamposchnja* 18 verst söder om staden.

575 slags landtmannawärf. Den norra[2502] deremot utgör en ofruktbar, för[2503] all odling otillgänglig[2504] *tundra*, som genomströfvas af nomadiserande Samojeder. Inom den sednare, den[2505] polara delen af landet aftager och hopkrymper under den eviga frosten allt animalt och vegetabilskt lif. Träden förmå ej att skjuta upp[2506] i höjden, utan de[2507] sprida sig genast wid jord-ytan i[2508] en mängd smärre grenar utan saft och märg. Wäxterna wåga ej afhölja sina ädlare delar, utan[2509] lefva mest såsom cryptogamer. Bland djur[2510] förekomma här, utom renen, endast räfvar, fjällrackor, möss, råttor och öfverhufvud sådana familjer, som bo och para sig under jorden.[2511] Till sin yttre beskaffenhet är nejden låg, skoglös, kärruppfylld och genomskuren af en oräknelig mängd större[2512] och mindre floder. Den[2513] största ibland dem är Petschora, hvilken under sitt nedersta lopp afdelar den Mesenska tundran uti tvenne hälfter: den östra eller den *stora* tundran (тундра Большеземельская) och den *vestra* hälften, som åter innefattar tvenne[2514] tundror: den *Timanska* emellan floderna Petschora[2515] och Pjoscha, samt den *Kaninska* emellan Pjoscha och Hvita Hafvet. Efter[2516] indelning af landet öfverensstämmer med[2517] sjelfwa[2518] folkets så väl civila som ecclesiasti[s]ka indelning uti Kaninska, Timanska och Bolschesemelska Samojeder, hvilka äfven till språk och seder i någon mon skilja sig från hvarandra. På den Kaninska tundran har man widare att märka halfön *Kanin Nos* samt det fasta landet emellan Hvita Hafvet och[2519]
576 Pjoscha-floden af den Timanska tundran kallas landet emellan Kolokolska viken

(Колокольковская губа) och Petschora-floden[2520] af Samojederne: *Laptá*, d. ä. lågt land, af Ryssarne: *lilla* tundran (тундра Малоземельская) i motsatts mot den stora öster om Petschora belägna (тундра Болшеземельская). Till följe af wissa renbeten rörande stridigheter har i sednare tider den stora[2521] tundran blifvit på något godtyckligt sätt fördelad emellan de under Pustoserska, Ustzylmska och Ischemska volosterna lydande Samojeder; men denna indelning saknar laga sanction och skall vara tillwägabragt genom Syrjänska[2522] bönder, hvilka, efter att först hafva tillvällat sig de[2523] Ishemska Samojeders renar, äfven ville komma i uteslutande besittning af deras land.[xiii] [2524] Samtliga
577 dessa tundror ega åt[2525] sin sydliga sida en

xiii. Man berättar härom följande skandalösa historia. Sedan Ishemska Syrjäner, såsom till och med authenti[s]ka documenter utvisa, genom mord, plundring och bedrägerier af alla slag afhändt de under samma volost lydande Samojeder största delen af deras renhjordar, wille de nu äfven försäkra sig om tjenliga betesmarker för sina renar. För sådant ändamål anhöllo de hos Landträtten i Mesen uti Ishemska Samojeders namn, att sydöstra delen af den Bolschesemelska tundran, d. ä. Usa med närliggande floder, måtte beviljas Samojeder af deras volost, men den nordvestra delen åter tillfalla Samojeder af de tvenne öfriga volster. Sedan denna anhållan af Landträtten äfven blef beviljad, kom den östra delen af tundran nästan uteslutande i Syrjäners ego, ty de Ishemska Samojederne ega, såsom sagt, obetydliga renhjordar, och de öfriga Samojeder äro genom Landträttens dom afstängda ifrån den Ischemska tundran.

2520 *Petschora-floden* ‖ Petschora-viken
2521 *stora* ‖ Bo[lschesemelskaja]
2522 *Syrjänska […] efter* ‖ 1. Syrjänska, hvilka efter att hafva tillvällat ‖ 2. Syrjänska bönder, hvilka, först efter rof och bedrägeri
2523 *de Ishemska* ‖ 1. S[amojedernes] ‖ 2. de Ischemska
2524 See also p. 522–523.
Changes in the footnote:
afhändt ‖ till
största […] deras renhjordar ‖ deras renhjordar
renar ‖ 1. hjordar ‖ 2. egna
anhöllo […] i Mesen ‖ anhöllo de
sydöstra ‖ sydvestra
måtte beviljas ‖ måste tilldelas
delen ‖ at [åter]
tillfalla ‖ färd[as]
kom ‖ stadnade
renhjordar ‖ h[jordar]
Samojeder ‖ Samojederne
2525 *åt* ‖ <->

af ålder bestämd gräns, hvarigenom nästan hela den Mesenska kretsen faller inom tundrornas område, men[2526] naturligare är i hvarje hänseende den af mig uppdragna gränslinie långsmed floderna Pjosa, Tsilma och Petschora.

I hydrographiskt hänseende äro bland de tre tundror, hvilkas gränsor nu i korthet blifvit utstakade, den Kaninska och Timanska af föga märkwärdighet. De sakna ett sammanhängande watten-system. Alla de oräkneliga små floder, som inom dem upprinna ur kärrens dy, skrida genom det låga landet hvar sin ensliga bana till hafvet. De möta under sitt korta lopp inga hinder, som skulle störa deras bana och tjena[2527] till att förena dem med andra näst löpande floder. Obetydliga äro i synnerhet floderna på den Kaninska tundran. Den Timanska eger genom berget *Tschaitsin* eller *Timanskij kamenj*[2528] en mera ojemn charakter, i anledning hvaraf på denna tundra bildat sig ett par större floder (*Pjoscha* och *Indiga*); men det korta afståndet till hafvet har äfven här hindrat uppkomsten af några betydande elfvar. Den Timanska är ock jemförelsevis rikare på sjöar, än den Kaninska, hvarest blott *Osero Okladnikovo* och sjön *Wishas* skola vara af någon betydenhet. Bland antalet af floder, som på[2529] den Kaninska tundran mötte mig under resan ifrån Mesen upp till Kanin Nos förtjena endast följande att omnämnas: *Sjomsha* upprinner ur en liten sjö vid namn Mjelkoje och utfaller i Hvita Hafvet tätt invid mynningen af floden Mesen. Wid utloppet[2530] af Somsja finnes en
578 Rysk by med samma namn, belägen 40 verst norr om staden Mesen[.]

2526 *men naturligare* ‖ men med afseende å
2527 *tjena […] förena* ‖ som tjena till att föra
2528 Castrén appears to mean the Timan ridge, a long ridge running from the south-east to the north-west around N64°37′ E50°23′ or its highest point, Četlasskij kamen'. (TS)
2529 *på […]* ‖ mott [mötte]
2530 *utloppet af Somsja* ‖ flodens mynning
2531 *Januari* ‖ ~ № 31.
2532 *Petersburg* ‖ ~ genom dess Ordföran[de]
2533 *några bilaggda* ‖ medsända
2534 *Hydrographie, omfattande […] Ob.* ‖ 1. De medsända utdragen ‖ 2. Utdragen ~~innefatta~~ omfatta ~~strömsystemerna Ob~~ flodsyste[me]rna *Petschora*, *Dvina* ~~samt *Ob* samt en mängd i det Europ~~ i Europ. Ryssland samt *Ob* ~~i Si~~ och *Irtisch* i Sibirien.
2535 *omfattande* ‖ m
2536 *Ehuru […] sådant wärf* ‖ 1. Ehuru det ‖ 2. Ehuru gerna jag önskade uppfylla detta för mig smickrande [uppdrag] har dock min resas riktning warit sada [sådan] ‖ 3. Ehu[ru] ‖ 4. Huru smickrande detta uppdrag ~~för mig~~ äfven är, känner jag mig ~~icke~~ ej i stånd att behörigen uppfylla detsamma. ‖ 5. Huru smickrande detta uppdrag äfven är, känner jag mig ej i stånd att behörigen uppfylla detsamma, emedan min resas riktning ~~var~~ hitintills warit, att jag sällan kommit [i] beror. [beröring] ‖ 6. Ehuru smickrad ‖ 7. Ehuru smickrad g
2537 *nödgas […] wärf* ‖ 1. nödgas ‖ 2. har dock ändamålet, riktningen, beskaffenheten ~~warit~~ af min resa
2538 *Det […] ändamålet* ‖ 1. Ändamålet ‖ 2. Det ändamål ‖ 3. Åndamålet
2539 *språken* ‖ språkets
2540 *seder […] Mythologie* ‖ 1. historia, mythologie och öfriga eth[nographiska] ‖ 2. seder, lefnadssätt,

579

1.

Medelst skrifvelse af den 14 Januari[2531] innewarande år har Kejserl[liga] Wet[enskap]s Akad[emien] i Petersburg[2532] uppmanat mig att meddela commentarier till några[2533] bilaggda utdrag ur Rysslands äldre Hydrographie[2534], omfattande[2535] flodsystemerna *Petshora*, *Dwina, Irtish* och *Ob*. Ehuru[2536] gerna jag önskade uppfylla detta för mig lika smickrande, som för wetenskapen vigtiga uppdrag, nödgas[2537] jag förklara mig fullkomlig oskicklig till ett sådant wärf. Det[2538] hufvudsakliga ändamålet för min [resa] har hitintills varit en utredning af de Lappska och Samojediska språken[2539], samt de begge folkens seder[2540], lefnadssätt, och Myth[ologie]. Ledd af detta ändamål har jag under mina resor ej kunnat åtfölja loppet[2541] af stora, vanl[igtvis] med andra stammar befolkade [floder][2542], utan min bana[2543] har till det mesta försiggått i[2544] nejder, der blott smärre[2545] bäckar och sjöar varit att anträffas.[2546] Bland de uppgifna floderna äro[2547] Petschora och Uusa snart sagdt de[2548] enda, hvarpå jag tillryggal[ag]dt några dagsresor[2549] sedan den, under sistl[idne][2550]. Efter fulländad resa i Beresowska krets af Tob[olska Guvernementet] hoppas jag kunna lemna några bidrag till utredande af det[2551] mäktiga flodsystem, som i[2552] fl[ere] riktningar genomskär d[e]tta land. Wid detta tillfälle vill jag allenast tillsända akademien några geogr[aphiska] anm[ärkningar] öfver den nordl[iga] delen af Mesenska kretsen innehållande i det närmaste endast en nomenclatur till de floder, hvilka[2553]

Gudar ‖ 3. seder, lefnadssätt, Gudalära

2541 *loppet af [floder]* ‖ 1. stora och widstr[äckta] ‖ 2. loppet af stora <-> ‖ 3. loppet af stora vanl[igtvis] af ‖ 4. loppet af stora med andra stammar ~~bebodda~~ befolkade floder, utan mina stigar ‖ 5. loppet af stora floder, ty dessa äro vanl.

2542 Mscr: ~~folk~~stammar

2543 *bana* ‖ wäg

2544 *i [...] anträffas* ‖ 1. på Lapplands fjäll och Samojediens ‖ 2. i no[rdliga] ‖ 3. på ödsliga tundror ant[ingen] ‖ 4. på fjäll eller ödsliga tundror, h[varest] ‖ 5. i nejder hvarest ‖ 6. på de Lappska fjällen och ~~de Samojediska~~ Samojediens tundrorna, hvarest

2545 *smärre [...] sjöar* ‖ en fjällbäck

2546 *[...] anträffas.* ‖ 1. ~ Sålunda är Dwina för mig endast b[ekant] ‖ 2. ~ Sålunda är Dvina ‖ 3. ~ Sålunda har jag ~~vid~~ på Dwina endast tillryggalagt de ~~Dwina <->~~ <--->

2547 *äro [...] Uusa* ‖ 1. är Petschora den enda <--> ‖ 2. äro Petschora och d[ess] ‖ 3. äro Petschora med dess biflod Uusa

2548 *de enda* ‖ 1. den enda ‖ 2. den enda hufvudflod

2549 *dagsresor sedan [...]* ‖ 1. dagsresor. Enl[igt] min närw[arande] ‖ 2. dagsresor. Enligt denna rese-plan ‖ 3. dagsresor, men just dessa floder ~~äro och~~ torde för det närw[arande] ~~alldr all~~ allra minst ‖ 4. dagsresor, men just denna flod torde allra minst behöfva

2550 *sistl.* ‖ ~ sommar. [Castrén seems to have forgotten something of this clause.]

2551 *det [...] flodsystem* ‖ flo[dsystemet]

2552 *i fl. [...]* ‖ ge[nomskär]

2553 *hvilka* ‖som

2554 *landets* ‖ nordens

2555 *Hydrographiska* ‖ 1. ~ ‖ 2. Geographiska

2556 *den* ‖ d[en]na

2557 *sydvest* ‖ vester

2558 *floden* ‖ Ka[ra]

mött mig under resan i detta land. Till riktande af afh[andlingen]s innehåll meddelas några anm[ärkningar] öfver landets[2554] innew[ånare].

580

Hydrographiska[2555] anmärkningar öfver den Mesenska kretsen af Archangelska Guvernem[entet]

Den <---> omätliga landsträcka, som utgöres af den[2556] så k[al]l[a]de Mesenska kretsen, begränsas i n[orr] af Ishafvet, i sydvest[2557] af Hvita hafvet, i öster af floden[2558] Kara samt den Uralska bergsryggen[2559]. Emot[2560] söder och sydvest eger landet[2561] inga naturliga gränser, den[2562] habituellt uppdragna rålinien[2563] löper ifrån Uralska[2564] bergstoppen Sablja[2565] med[2566] en ansenl[ig] böjn[ing] åt söder *Waschka*[2567], en af Mesens bifloder, böjer sig här åt nordvest och fullföljer emot[2568] den Pinegska kretsen samma[2569] riktning (intill sloboden Lampochna; som af ålder utgjort en gränspunkt[,] allt[2570] intill Hwita hafvets strand, som hon når något söder om Mesen.[2571] Ehuru[2572] således den Mesenska kretsen i administrativt[2573] hänseende ej eger någon g[enom] physiska[2574] förhållanden bestämd gräns, emot söder[2575] har dock naturen[2576] utstakat wissa[2577] råmärken, hvilka äro alltför skarpa[2578] för att kunna lemnas[2579] ur sigte. Uppå det Mesenska slättlandet upprinna tvenne floder, Pjosa och Tsilma[2580] hvilkas källor äro skilda[2581] från h[varan]dra blott g[enom] ett ringa afstånd. Dessa[2582] floder,[2583] hvilka u[t]falla Den förra i Mesen, den sednare med Petschora bilda med den sistnämnda en

2559 bergs-/ryggen
2560 *Emot söder* ‖ I söder e[ger]
2561 *landet [...] gränser* ‖ 1. <-> ‖ 2. landet ej några naturliga gräns<-->er ‖ 3. kretsen inga naturliga gräns<-->er, den stöter i vester till P ‖ 4. kretsen inga naturliga gränser, den skiljes
2562 Mscr: den har
2563 *rålinien* ‖ gränslinien
2564 *Uralska bergstoppen* ‖ bergstop[pen]
2565 Mount Sablja at N64°46′12″ E58°53′19″, 1497 m above sea-level. (TS)
2566 *med [...] söder* ‖ 1. nästan i vestlig riktning ~~emot~~ längsmed ~~Wologska~~ Guvernementet Vologda ‖ 2. i vestlig riktning något bortom floden ‖ 3. i en mot söder ngt nedböjd
2567 *Waschka* ‖ förbi ~ [Castrén has forgotten to add the preposition]
2568 *emot* ‖ denna
2569 *samma riktning* ‖ sin nordl[iga] riktning i flera smärre böjningar
2570 *allt [...] Samojeder.* ‖ 1. emellan Samojed-landet ‖ 2. emellan Samojedernes och Ryssa[rnes] ‖ 3. emellan Samojediska och Ryska <-> ‖ 4. emellan Samojeders och Ryska bebyggares områden [addition above the line: i Arch[angelska] guvern[ementet].] <--> ~~Ifrån~~ Wid Lampoжня belägen 18 verst ~~s[öder]~~ v[ester] om ~~M[esen]~~ floden Mesen, bryter sig rå-linjen åt norr och når [addition above the line: snart] i denna riktning Hvita hafvets strand.
2571 *[...] Mesen.* ‖ 1. ~ Landet bebos ~~längs-efter~~ ~~vid~~ emot sin sydliga gräns af Ryssar och Syrjäner; den nordliga delen genomströfwas af nomadiserande Samojeder. ‖ 2. D[etta] ‖ 3. Ä ‖ 4. Den nordliga delen af detta [addition above the line: stora] område ~~a~~ utgöres af ett skoglöst slättland (tundra), som genomströfvas af nomad[iserande] Samojeder, ~~samt~~ Ryssar och Syrjäner. Den sydliga skogbewexta delen bebos af åkerbrukande Ryssar och Syrjäner. ~~De begge~~

581 gränslinie[2584], som[2585] ungefär i samma östliga riktning sträcker sig ända till floden Uusa och härifrån[2586] vidare nord[2587] ost[2588] sträckning fortgår till Ural. Denna gränslinie är af största vigt både i geographiskt[2589] och ethnographiskt hänseende. Ty[2590] för det *första* antager naturen här[2591] en fullkomlig polar-karakter, och[2592] för det *andra* utgör just[2593] denna linie redan af ålder gränsen[2594] emellan nomadiserande Samojeders[2595] område i norr, samt Ryssar[2596] och Syrjäner[2597] i söder.[2598] Ifrågawarande[2599] [floder] utgöra alltså södra[2600] gränsen af den[2601] Samojediska tundran, såsom landet af Ryssarne. Denna tundra sönderdelas åter genom[2602] floden Petschora i tvenne hälfter, neml[igen] den Bolschesemelska tundran i öster[2603], samt de Kaninska och Timanska tundrorna, hvilka från hvarannan åtskiljas g[enom] floden Pjosha, som utfaller i vestra hörnet af Tscheskaja Guba.

583 2.

I hydrogr[aphiskt] häns[eende] äro bland de tre tundrorna, hv[il]kas gränser nu i korthet bl[ifvit] utstakade, den[2604] Kaninska och Timanska af föga märkwärdighet[2605], ty de sakna ett[2606] större, sammanhängande wattensystem.[2607] Alla de oräkneliga små floder, som inom dem upprinna ur kärrens[2608] dy, skrida genom[2609] det låga landet[2610] hvar sin ensliga[2611] bana till[2612] hafvet. De möta under sitt korta lopp inga impedimenter[2613], som skulle tjena till att störa deras bana och föra dem tillsamman med andra närlöpande floder. Obetydliga[2614] äro i synnerhet den[2615]

~~sistnämnda~~ De tvenne sistnämnda folkstammar äro talrikast bosatta inom den sydliga dele[n]

2572 *Ehuru således* ‖ Ehuru
2573 *administrativt* ‖ 1. politisk[t] ‖ 2. ej
2574 *physiska* ‖ naturlig[a]
2575 *söder* ‖ Wologdska Guvernementet
2576 *naturen* ‖ 1. ~ i den Mesenska ‖ 2. ~ i de södra del[arna] af
2577 *wissa* ‖ 1. na [några] ‖ 2. wissa andra
2578 *skarpa* ‖ påtagliga
2579 *lemnas* ‖ 1. unds ‖ 2. förbises
2580 *Tsilma* ‖ ~ tätt invid hvarandra
2581 *skilda* ‖ en
2582 *Dessa [...] Petschora.* ‖ 1. Bland dem löper den förra i ~~östlig~~ vestlig riktning till floden Mesen, den sednare <----> tager en ostlig direction och uttömmer sig i Petschora, ~~hvilken je<-----> in<--> hitintills äfven fl<--->~~ hwars hitintills warit ifrån öster till vester. Sistn[ämnda]
2583 *floder, hvilka* ‖ 1. floder bilda med Petschora ‖ 2. floder utfalla
2584 *gränslinie* ‖ <->
2585 *som [...] Uusa* ‖ 1. som med få ~~g~~ ojemnheter sträcker sig ända till ~~Uusa~~ floden Uusas utlopp i Petschora. ‖ 2. som ~~g~~ med få ojemn[heter] ‖ 3. som i östlig ‖ 4. som ungefär i s[amma] ‖ 5. en ‖ 6. som med föga rubbad ‖ 7. som med få
2586 *härifrån vidare* ‖ långsefter sistnämnda flod
2587 *<nord ost> [...] Ural* ‖ 1. fortgår i något föändr[ad] ‖ 2. fortgår mot ‖ 3. nordl[ig]
2588 *ost* ‖ ostlig
2589 *geographiskt* ‖ physiskt
2590 *Ty [...]* ‖ Ty det är
2591 *här* ‖ 1. här sin ‖ 2. norr om denna linie
2592 *och [...]* ‖ om ock sjelfva polar-cirkeln bör sökas någon grad högre upp. Wid ~~de af~~ de tre nämnda floderna ~~Isch~~ Pjosa, Tsilma och Petschora ~~finnas~~ <~~tri~~>~~fves~~ ~~om~~ anträffas ännu några spår till landtmanna-odling,

men högre norr är landet en ~~full-komlig~~ djup ödemark, kallad af *tundra*. Här upphör ~~skogen~~ granskogen

2593 *just denna* ‖ denna

2594 *redan […] gränsen* ‖ gränsen

2595 *Samojeders område* ‖ Samojeder

2596 *Ryssar* ‖ fastboende ~

2597 *Syrjäner i söder* ‖ Syrjäner

2598 *[…] i söder.* ‖ 1. ~ Det händer wäl undantagswis, att Samojeder [öfwerträder] denna sig af ålder bestämda rå, likasom å andra ~~s~~ Ryssar andra sidan anträffas ~~här och der~~ ännu ~~vid i~~ Pustosersk. Här upphör åkerbruket och all landtmanna-odling; ‖ 2. ~ Undantagswis öfwerträder wäl Ryssar

2599 Before this a note in the mscr:
Obs. Polar-cirkeln
Gradueringen af chartan.
Jemförelse med Finland. Productiviteten – Öster – af öster – solens Obdorsk

2600 *södra* ‖ den sydliga

2601 *den* ‖ dem

2602 *genom […]* ‖ i tvenn[e]

2603 *öster* ‖ norr

2604 *den* ‖ b

2605 *märkwärdighet,* ‖ 1. betydenhet. ‖ 2. märkwärdighet. De bilda ej n[ågon] ‖ 3. märkwärdighet. De ega ej

2606 *ett* ‖ något

2607 *wattensystem.* ‖ wattensystem, utan

2608 *kärrens dy* ‖ kärren

2609 *genom* ‖ 1. uti ‖ 2. långsefter de

2610 *landet* ‖ ~ uti

2611 *ensliga bana* ‖ 1. väg b ‖ 2. ba[na]

2612 *till* ‖ b

2613 *impedimenter* ‖ h[inder]

2614 *Obetydliga äro […]* ‖ 1. På den Tim[anska] ‖ 2. Den T[imanska]

2615 *den […] floder* ‖ 1. floderna på den Kaninska tundran ‖ 2. den Kaninska tundrans floder den Timanska är genom ‖ 3. den Kaninska tundrans floder den Timanska tjenar ‖ 4. floderna på den Kaninska tundran [Structure of the versions 2–4 unclear.]

2616 *Det Timanska […]* ‖ 1. Berget Tschaischin gifver åt den Timanska Kaninska tundrans floder. Det[2616] Timanska landet har genom berget Tschaischin en mera ojemn charakter, i anl[edning] hvaraf[2617] på denna tundra bildat sig ett par större[2618] floder[2619] men det korta afståndet till hafvet har äfven här hindrat uppkomsten af några betydande elfvar. Den Timanska tundran är ock jemförelsewis rikare på sjöar; på den Kaninska skola blott sjön Okladnikovo[2620] (оз[ero] Окл[адниково]) samt invid Mesen samt *Wiiжas* vara af någon betydenhet. Bland antalet af floder[2621], som mötte mig på vägen ifrån Mesen upp till Kanin Nos, må[2622] följande omnämnas:

Somsja[2623] ([Сомжа]) med[2624] en[2625] liten Rysk by af samma namn, belägen[2626] vid flodens utlopp 40 verst ifrån[2627] staden Mesen. Somsja upprinner ur en liten sjö, vid namn Mjelkoe och eger[2628] sitt utlopp[2629] i hafvet vid mynningen af floden Mesen. Innewånarne i byn Somsja ega renhjordar och drifva en stark handel med Samojederne, hvilka om hösten församla sig här, dels för att afyttra sina varor och förse sig med förnödenheter till wintern, dels för[2630] att aflefverera sin skatt men hufvuds[akligen] för att tillfredsställa sin allmänt kända böjelse för brännvin.

Mgla utfaller i hafvet, 30 verst norr om Somsja. Wid utloppet[2631] af floden stå tvenne gårdar, bebodda af Ryska inwånare.

Nes, den wigtigaste af alla floder på den Kaninska tundran, emedan här bildat sig en liten Rysk colonie 15 verst ofvanom[2632] flo-
584 dens utlopp i Hvita Hafvet. Colonien[2633] består allenast af nio hus[2634], som bebos af fattiga, såsom borgare i Mesen inskrifna

Ryssar, h[vil]ka lifnära sig medelſt boskapsskötsel[2635], fiske,[2636] jagt och Samojed-handel. Fordom[2637] var[2638] Nes samlingsplatsen för Samojederne under höſtmånaderne, men sedan brännvinsförsäljningen blifvit försatt till Somsja, är Nes föga besökt, faſtän här 18[31][2639] uppbygdes en kyrka för deras behof.[2640]

Ууза och Сосна utfalla den förra i Hvita H[afvet] eller på R[yska] så k[alla]de Канюшинская губа, den sednare uti det innerſta hörnet af Tscheskaja Guba. Genom[2641] dessa floder är Kanin Nos näſtan afskiljd från faſta landet, ty de nämnda flodernas källor ligga så nära intill h[varan]dra, att Samoj[ederne] med[2642] små båtar komma ifrån den sidan af halfön till den andra.[2643] Sjelfwa Kanin[2644] Nos blef af mig öbesökt, emedan Samoj[ederne] under wintern 1843 mangrannt hade öfvergifvit halfön. Härtill[2645] sades anl[edningen] warit den, att det ymniga regnet under höſten ſtarkt[2646] uppblött [den][2647] lågländta, sanka och fuktiga tundran[2648], hvarefter snart[2649] inträffade häftiga[2650] froſter öfverdragit mossorne med en is, som[2651] renen ej[2652] kunde g[enom]bryta för att finna sig föda. Sådant[2653] skall ej sällan intr[äffa] på den Kaninska Halfön, och[2654] är en ſtor olycka för Samoj[ederne] h[vil]ka h[äri]g[enom] beröfwas sitt hafsfänge, som[2655] här skall vara mycket gifvande, i s[ynner]h[e]t omkring näset *Mikulkin.* Samoj[ederne] nödgas då sammanträngа på det faſta landet af Kaninska tundran samt vid den Timanska ſtranden. Desse[2656] utlade för mig korteligen landets läge samt besk[a]ff[en]h[et] och namngåfvo följande

tundran en <----> mera ojemn charakter, som ~~kunde~~ ~~kunde <-->~~ möjligtvis skulle tillåta en bildning af

2617 *i anl[edning] hvaraf* ‖ och det har
2618 *större* ‖ 1. ~ ‖ 2. mera betydande
2619 *floder* ‖ 1. ~ (Pjosja) och *Indiga*), som förtjena, ‖ 2. ~ (Pjosja) och *Indiga*), men öfverhufvud ‖ 3. ~ (Pjosja) och *Indiga*), som åter förtjena <---> <----->
2620 *Okladnikovo* ‖ Ок[ладниково]
2621 *floder […] Nos* ‖ floder
2622 *mä följande* ‖ kunna på sistn[ämnda]
2623 *Somsja* ‖ 1. <-> ‖ 2. *Puj*, b[elägen] ‖ 3. I ‖ 4. *Somsja*, be[lägen]
2624 *med en […]* ‖ 1. belägen ‖ 2. utfaller
2625 *en […] by* ‖ en by
2626 *belägen […] 40* ‖ belägen 40
2627 *ifrån* ‖ norr om
2628 *eger […] Mesen.* ‖ utfaller i hafvet tätt invid utloppet mynningen af floden Mesen.
2629 *utlopp i hafvet* ‖ utlopp
2630 *för* ‖ och
2631 *utloppet* ‖ 1. utlop[pet] ‖ 2. utf[all]
2632 *ofvanom* ‖ norr
2633 *Colonien […] Samojed-handel.* ‖ 1. Colonien består af Mesenska borgare, hvilka redan i äldre ‖ 2. Colonien består af Mesenska borgare, hvilka för en längre ‖ 3. Colonien består af Mesenska borgare, hvilka utflyttat <--> ‖ 4. Colonien består af Mesenska borgare, hvilka lockade af den fördelaktiga Samojed-~~först~~ handeln, här uppfört sig ‖ 5. Colonien består af Mesenska borgare, hvilka urspr[ungligen] endast tidtals uppehållit sig i Nes, och
2634 *hus* ‖ gårdar
2635 Mscr: bokskapsskötsel *bokskapsskötsel, fiske, jagt och* ‖ bokskapsskötsel och
2636 *fiske, jagt* above the line
2637 *Fordom* ‖ <----->
2638 *var* ‖ utg[jorde]
2639 Castrén has left the end of the year open, 1831 in his travel description, see p. 448, 659.

2640 *[…] behof.* ‖ 1. ~ Wid ‖ 2. ~ Flod[en]
2641 *Genom dessa […] båtar* ‖ 1. Deras källor upprinna så nära intill hv[aran]dra, att Samoj[ederne] stundom med båt kunna öfvergå ifrån T ‖ 2. Deras […] Samoj[ederne] sägas kunna med båt ‖ 3. Deras […] Samoj[ederne] sägas kunna stundom ~~öfverfara~~ med båt öfverfara
2642 *med […] komma* ‖ 1. m[ed] ‖ 2. sägas med båt stundom kunna ‖ 3. med båt ‖ 4. med små båtar färdas
2643 *andra.* ‖ andra, medelst en liten
2644 *Kanin Nos* ‖ den Kaninska halfön
2645 *Härtill […] warit* ‖ 1. Anledn[ingen] härtill sades ‖ 2. Sådant händer ‖ 3. Detta händer, så ofta
2646 *starkt* ‖ <->
2647 Mscr: det
2648 *tundran* ‖ landet
2649 *snart* ‖ g[enast]
2650 *häftiga […] ej kunde* ‖ 1. så isbelagt alla n ‖ 2. tundror ‖ 3. tundrorna ‖ 4. mossorna ‖ 5. att renar omöjligen ‖ 6. att renar ej kunde
2651 *som* ‖ h[vari]g[enom]
2652 *ej* ‖ upp
2653 *Sådant […] intr.* ‖ 1. Af sådan anl[edning] hade de Kaninska ‖ 2. Så ofta detta intr[äffar]
2654 *och* ‖ <---->
2655 *som […] gifvande* ‖ 1. som de annars ‖ 2. som de med fördel skola bedriffva va vid den wid va ‖ 3. som <annars>
2656 *Desse* ‖ Af
2657 *som* ‖ ~ 1°)
2658 *löpa* ‖ hafva sitt utlopp
2659 *Чоша* ‖ <T>
2660 *Чsh.* ‖ <->
2661 *min* ‖ den
2662 *Nes* ‖ till
2663 *Wisas* ‖ *Wiisas*
2664 *är* ‖ af
2665 *bäckar* ‖ ~, och
2666 *af* ‖ på
2667 *utfaller* ‖ är och en

floder, som[2657] [utfalla] i Hvita Hafvet, neml[igen] Ууза, Волосова, Кія, Шойна, Миска, Торна, Солница, Болшая Бугреница, Мал[[ая] Б[угреница], Мозориха, 2do) som löpa[2658] veſtl[ig] o[ch] öſtlig riktning flyta till Tscheska[ja] Guba: *Чоша*[2659], Голубица, Собака, Перепуска, Губиста, Жемчужна m. fl. 3) som hafva sitt lopp åt norr och utfalla i Чsh[eskaja Guba?][2660]: Болшая Камдалица, мал[ая] Камд[алица], Мыквина m. fl.

Då jag af ofvan anförd grund nödgades lemna min[2661] påtänkta resa till den Kan[inska] Halfön <--> ofullbordad, wände sig min kosa från Nes[2662] öſterut till den södra ſtranden af Tschesk[aja] Guba. Här mötte följande floder:

585

Wisas[2663] eller *Wishas*, af Samojederne *Sambijaha* kallad – en ringa flod, som upprinner ur en sjö af samma namn[,] utfaller i inneſta hörnet af Tschesk[aja] Guba. Wid flodens utlopp finnes en Rysk inbyggare.

Oma, på Samoj[ediska] *Häeta*, är[2664] något ſtörre och upptager bifloden *Letinska*. *Oma* utfaller i hafvet 30 v[erſt] öſter om *Wisas*.

Paltsowa, *Panowa*, *Omitsa*, *Petschanka* äro föga mera än bäckar[2665]. De hafva samtl[iga] sitt utlopp i hafvet.

Snopa, af[2666] Sam[ojederne] *Jieta* benäm[n]d, utfaller[2667] i hafvet. Floden är af ringa ſtorlek, men d[eri]g[enom] anmärkningsvärd, och[2668] blott d[eri]g[enom] anmärkningsvärd, att äfven här lefva några Ryska familjer.

Snopitsa, *Grabesnoj* m. fl. smärre bäckar[2669], som utfalla i hafvet.

Pjosja kallas af Samojederne *Peaśti*, och upprinner[2670] ur berget[2671] Tschaischin, utfaller i *Tscheskaja Guba*, samt upptager i sig flere[2672] smärre bifloder, såsom *Jegorewa*, *Gusinets*[.] I[2673] förhållande till de öfr[iga fl[oderna] på Kan[inska] och Tim[anska tundran] Pjosja[2674] hör till de större. Den är derföre[2675] beśtämd till gräns emellan de begge[2676] tundrorna, faśtän den[2677] Timanska śtranden[2678] rättel[igen][2679] begynner wid *Snopa*, och[2680] af Samoj[ederne] äfven anses begynna vid *Snopa*. Fyrtio verśt ofvanom flodens utlopp i hafvet finnes en kyrka för Timanska Samoj[ederne] samt några Ryska colonisśter. Ännu 20 verśt nedanföre anträffas tvenne Ryska gårdar. Wid Pjosja fann jag en śtark granskog, tjenlig till timmer. Nejden prisades[2681] för sina goda ängs-lägenheter, rikedom på fiske, fogel och annan willebråd. Pjosja är snart sagdt det enda [flod] på de Kan[inska] och Tim[anska] tundrorna, i hvars skogar björnen uppehåller sig.

Nu följer en rad af smärre [floder], h[vil]ka samtl[iga] taga sitt urspr[ung] ifrån Tschaischin och utfalla i hafvet på[2682] ringa afśtånd från hvarandra. Dessa[2683] äro:

Pjosjitsa, *Prisetjenok*, *Prisjetinitsa*, *Pesuusna*, *Wolonga* med dess biflod *Travjanka*, *Suwoina*, *Peuɣanka*, *Peredni*, *Welika*, *Sobnoj*, *Tscherna*, *Wäsakoj*, *Lemtsa*, m. fl.[2684]

586

Indiga l.[2685] *Indeka*, som af Samojederna kallas *Paejaha*, bergsflod, emedan hon uppwäller[2686] ur berget Tshaischin. Indiga är en ansenlig flod och upptager i sig flere bifloder, såsom: *Ijobka*, *Gusintsa*, *Bogatoj*, *Bäla* mf. Fyratio verśt ofvanom flodens utlopp finnes en Rysk colonisśt.

2668 *och [...] familjer]* ‖ 1. att här finnes en ‖ 2. att här lefva några Ryska fami[ljer] ‖ 3. att några
2669 *bäckar* ‖ floder
2670 *upprinner* ‖ 1. uppp ‖ 2. an[tagen] ‖ 3. är antagen till ‖ 4. är en o
2671 *berget Tschaischin* ‖ Tschaischin och
2672 *flere [...] bifloder* ‖ en biflod *Gusinets*
2673 *I [...] hör till* ‖ 1. I förhållande till de öfriga floderna på Kan[inska] och Tim[anska] tundrorna är *Pjosja* måhända den ‖ 2. Näst Indig[a]
2674 *Pjosja [...] större* ‖ 1. är ‖ 2. Pjosja är en af de största och vidsträcktaste
2675 *derföre* ‖ be[stämd]
2676 *begge* ‖ Kan[inska]
2677 *den* ‖ tu[ndran]
2678 *stranden* ‖ tu[ndran]
2679 *rättel.* ‖ eg[entligen]
2680 *och [...] Snopa* ‖ 1. h[vil]ken flod Samoj[ederne] äfven sig emellan håller för en gränsflod ‖ 2. hken flod Samojj. äfven uppgåfvo för ‖ 3. hken flod Samojj. äfven för mig uppgåfvo såsom
2681 *prisades* ‖ fr
2682 *på* ‖ och
2683 *Dessa* ‖ Bland
2684 *m. fl.* ‖ 1. W ‖ 2. o. s. v.
2685 *l.* ‖ f
2686 *uppwäller* ‖ tager sitt

Wid Indiga böjde sig min kosa österut åt Pustosersk, i[2687] följe hvaraf jag egen[tligen][2688] ej kunde erhålla någon noggrannare förteckning[2689] å de floder som öster om Indiga utfalla i Ishafvet. Man omnämnde såsom de wigtigare *Gornostalj*, *Jarishna* samt framför allt Kolokowa, som utf[aller] i Kolokolstova Guba. Några ifrån den Timanska tundran till Petsch[ora] fallande floder skola ned[an]f[öre] omnämnas.

Bland sjöar på den Timanska tundran förtjena att anmärkas: *Sorwan*, fyra sjöar med namnet *Inditskoj*, *Pätowa*, *Urdiga* (Sam[ojediska] *Urjer*), *Anutiej*, *Liisutej*, *Chvostowa*[2690] (Taeuwan-to), *Tsirowo*[2691] (Sam[ojediska][2692] Jeedurtsaej) [,] (*Nikatie*)[2693], *Seldovka*, *Ljubivo* m. fl.[2694]

Floderna på den B[o]l[sche]s[emelska] tundran hafwa dels en nordl[ig] riktning och utfalla i Ishafvet, utan bilda n[å]g[o]t s[amman]häng[an]de wattensystem; dels[2695] flyta i en sydlig l. westlig riktning och[2696] upptagas af *Uusa* och *Petschora*.

Antalet af floder, som ifrån den B[o]l[sche]s[eme]l[ska] tundran utf[aller] i hafvet, skall wara lika ansenl[ig] som på de westliga tundrorna, men då jag sjelf [ej] besökt de nordliga delarne af tundran och g[enom] efterfrågningar ej kunnat erhålla nog fullständiga upplysningar öfver[2697] dess floder och bäckar, vill jag allenast omnämna de wigtigaste:

Peschtschanka[2698], som säges upprinna på tundran och utfalla i Bolvansk[aja] Guba

Krivaja[2699], som i sig upptager från öster *Urjer*[,] fr[ån] vester Tschernaja och

2687 *i […] hvaraf* ‖ <der> jag
2688 *egen[tligen]* ‖ ej kunde erhålla
2689 *förteckning* ‖ uppgift
2690 *Chvostowa* ‖ X[востова]
2691 *Tsirowo* ‖ *Jeedurtsaej* (P Čirovo (< *чир*, ‘whitefish’)
2692 *Sam.* ‖ J[eedurtsaej]
2693 *(Nikatie)* ‖ S[eldovka]
2694 *m. fl.* ‖ ~ Såsom ofvanföre nämndes, ~~löper~~ flyter Petschora i sitt nedersta lopp midt emellan den Bolsch[esemelska] tundran i öster ~~samt~~ och Timanska i vester.
2695 *dels […] riktning* ‖ dels en sydlig eller vestlig <-->
2696 *och* ‖ till
2697 *öfver* ‖ 1. ~ ‖ 2. harut [härutinnan] ‖ 3. öfver ‖ 4. härutinn[an]
2698 *Peschtschanka* ‖ 1.
2699 *Krivaja* ‖ 1. *Tschernaja* ‖ 2. *Krivaja* (?)

utfaller i Hafvet wid vestra hörnet af ön *Warandej*[2700].

Häebide puudara[xiv] [2701] (af Ryssarne Хайпудыр[2702] k[al]l[a]d) upptager tvenne bifloder: *Partsio* från vestra[2703] och *Samjaha* från [östra] sidan. Bifloder[2704] upprinna ur sjöar[2705] med[2706] samma namn. Hufvudfloden utfaller i Haeb[ide] P[uudara] guba.

Korotaika, en bet[ydande] flod, som utfaller i nordöstra <hörnet> af Haeb[ide] Guba.

Ojo utfaller i Jugorskoj Schar.

587

Kara, gränsfloden emellan det[2707] Europeiska och Asiat[iska] Ryssl[and], upptager flere bifloder, bl[and] h[vil]ka den wigtigaste är *Silova* (Sula), och utfaller i K. v.

Ifrån den nordligaste delen af Uralska bergskedjan upprinner Uusa, som jemte Petschora bildar ett af den Europeiska nordens största wattensystemer.

Petschora eger[2708] en längd af 1000 verst och längden af Uusa uppgifves efter en ungefärlig beräkning till 5–600 verst.[2709] Under detta lopp, som med färre krökningar fortgår ifrån nordost till sydwest, upptager Uusa en oändlig [mängd] större och smärre bifloder, löpande[2710] ifrån den Uralska bergsryggen i öster, som[2711] från[2712] den motsatta vestl[iga] sidan. De wigtigare[2713] bland Uusas bifloder äro följande:

1.[2714]

xiv. En Samoj[edisk] benä[mni]ng som betecknar syndig (urspr[ungligen] helig) skog. Anl[edningen] till d[en]na be[nämni]ng är det att vid fl[oden] finnes en skog, hvari Samoj[ederne] älska att begrafva sina döda.

2700 Ostrov W.
2701 Changes in the footnote:
syndig ‖ helig
skog ‖ ~, ty <->
2702 *Хайпудыр* ‖ I sa
2703 *vestra* ‖ vester
2704 *sidan. […] guba.* ‖ ~, upprinna de ur sjöar med s[am]ma namn. Floden utfaller i viken <--->
2705 *sjöar* ‖ floder
2706 *med* ‖ af
2707 *det* ‖ den
2708 *eger* ‖ uppgifves
2709 *[…] verst.* ‖ 1. ~ Efter sin förening med Uusa säges Petschora efter medelberäk[ni]ng ega en bredd af tvenne verst och ~~sedan hon u~~ ~~sedan hon~~ sedan Petschora upptagit bifl[oderna] dess nedersta lopp uppgifves till 3 verst fastän hon här grenar sig i ~~flere~~ armar ‖ 2. ~ Efter […] bifl. i sitt ‖ 3. ~ Efter […] bifl. dess ‖ 4. ~ Efter […] bifl. i sitt nedersta lopp
2710 *löpande* ‖ så väl
2711 *som* ‖ såsom
2712 *från* ‖ 1. <-> ‖ 2. ifrån ‖ 3. från ‖ 4. som ‖ 5. <---->
2713 *wigtigare* ‖ 1. förnämst[a] ‖ 2. storr [större]
2714 Text missing from here onwards.

14 Schrenk's Reise durch die Tundren der Samojeden. bedömd af M. A. Castrén[2715]

Oftare än någonsin förut hafva under de sistförflutna åren vetenskapliga resor blifvit verkställda till de nordliga delarna af Ryssland och Sibirien. Både inhemska och utländska lärda hafva ansträngt sina bemödanden att med forskningens fackla belysa de dunkla polar-länderna. Det är företrädesvis den yttre naturens särskildta företeelser, som utgjort föremålet för de lärdas nitfulla sträfvanden. Hvad åter det menskliga lifvets förhållanden beträffar, så har man åt detta håll vanligen egnat endast en ringa och ytlig uppmärksamhet. I synnerhet har bland nordens innevånare den Samojediska folkstammen blifvit med likgiltighet betraktad. Bland de resande, som likväl bemödat sig om att vinna en noggrannare kännedom af nyssnämnda folkstam, intager H[er]r *Schrenk*[2716] onekligen ett af de främsta rummen. Visserligen var ethnologien äfven för honom en bisak, men han har likväl vårdat sig derom med en omsorg, som förtjenar all aktning.

Såsom bekant är, verkställde Hr Schrenk 1837 om sommaren en resa till Samojed-tundrorna i Archangelska gouvernementet på bekostnad af Kejserliga Botaniska trädgården i S:t Petersburg. Resultaterna af denna resa har han nyligen börjat framlägga för allmänheten uti ett

2715 Castrén wrote the review for the Imperial Academy of Sciences in order to answer if Schrenk's work should be awarded the Demidov Prize and it was published in *Suomi* 1850 p. 68–80. The mscr has not been preserved. The prize was awarded to Schrenk. Castrén 1850; Bulletin de la classe historico-philologique VII: VIII, Suppl.; Бэръ & al. 1850.

The Demidov Prize was given from a special fund donated to the Academy of Sciences by Pavel' Nikolaevič Demidov (1798–1841), from which 5,000 roubles were given yearly to different scientific works. Mikkola 1910: 237. (TS)

2716 Alexander Gustav von Schrenk (1816–1876) was a naturalist of Baltic German origin, assistant at the Botanical Gardens at St Petersburg in 1834–1837, later lecturer and *Privatdozent* of mineralogy at the University of Tartu (Dorpat) in Livonia. Schröder 1891. (TS)

arbete, som bär till titeln: *Reise nach dem Nordosten des europäischen Russlands durch die Tundren der Samojeden zum arktischen Uralgebirge auf allerhöchsten Befehl für den Kaiserlichen botanischen Garten zu S:t Petersburg im Jahre 1837 ausgeführt von Alexander Gustav Schrenk.* Af detta verk har första delen år 1848 utkommit i Dorpat och utgör 730 sidor i 8:o. Den andra delen, som äfven tyckes blifva den sista, ligger ännu under pressen, men ref[erenten] har dock varit i tillfälle att äfven af denna del se de hitintills tryckta arken, hvilka redan upptaga 432 sidor. I den förra delen, som är affattad i form af dagbok, redogör Förf[attaren] för resans förlopp och meddelar dervid i kronologisk ordning sina under resan gjorda iakttagelser. Den andra delen innehåller åter strödda uppsatser, som hänföra sig dels till sjelfva landet och dess produkter, dels till ortens innevånare, deras språk, sånger o. s. v. En af dessa uppsatser är Förf. meddelad af Hr Keyserling[2717], en annan af Prof. Kämtz[2718], tre äro lånade ur tryckta källor, de öfriga nio hafva flutit ur Förf:s egen penna.

Då ifrågavarande skrift blifvit af Förf. inlemnad till Demidoffska pris-konkursen, har Kejserliga Vetenskaps-Akademien i Petersburg af mig affordrat ett bedömande öfver de delar af arbetet, som beröra ethnologiska förhållanden. Förrän jag går att uppfylla detta förtroende, torde det vara mig tillåtet att ur företalet till Förf:s arbete åberopa följande ställe: ”Dem wissenschaftlichen Publikum, dem ich dies Werk vertrauungsvoll in die Hände lege, wünsche ich darin en treues Bild von der Natur eines wenig gekannten, wenig einladenden Landstrichs mit dessen Bewohnern gegeben zu haben. An einem redlichen Eifer dieses Bild nach allen Seiten hin

2717 Count Alexander Friedrich Michael Lebrecht Nikolaus Arthur von Keyserling (1815–1891), Baltic German geologist and palaeontologist, biologist and geographer, considered to be the founder of geological research in Russia. He also held administrative positions at the University of Dorpat/Tartu in the 1860s. Keyserling arranged an expedition to the River Pečora in 1843, and his book about it was awarded the Demidov Prize of the Imperial Academy of Sciences. Stackelberg s.a. [1930]: 142–143; Eesti elulood: 155–156; Tammiksaar 2007a; Fritscher 2007. (TS)

2718 Ludwig Friedrich Kämtz (1801–1867), physicist and meteorologist, known as the founder of modern meteorology, Professor of Physics at the University of Dorpat/Tartu, later Member of the Academy of Sciences in St Petersburg. Tammiksaar 2007b: 189–190; Allgemeine deutsche Biographie XV: 76. (TS)

mit seinen Schatten und Lichtern hervorzuheben, hat es nicht gefehlt, und wo eine lautere Wahrheitsliebe die Feder des deskriptiven Reisenden führte, da können auch die magersten Berichte Nutzen schaffen. Das Mehr oder Weniger dieses Nutzens aber wollen wir nicht erwägen, da ein Jeder nur so viel ausgiebt, als er mehr besitzen könnte." – Med dessa ord har Förf. velat antyda den synpunkt, hvarur han önskar se sina rese-iakttagelser bedömda. Att detta bör ske efter principen: "non qvantum, sed qvale," är Förf:s billiga fordran, och för min del skall jag bjuda till att i detta afseende gå hans önskningar till möte.

Jag vill således icke fästa någon synnerlig vigt derpå, att Förf. dels alldeles stillatigande förbigått, dels ofullständigt behandlat vissa ämnen, hvilkas i ethnologiskt hänseende äro af den allrastörsta betydelse. I förbigående må likväl nämnas, att man ur Förf:s arbete ej är i stånd att vinna någon redig insigt om Samojedernas sociala förhållanden i allmänhet, och allraminst om deras egendomliga sätt att sig emellan skipa lag och rätt. I d. II bilagan VI meddelar Förf. visserligen i utdrag en öfversättning at det till Samojedernas i Archangelska gouvernementet förvaltning utgifna och allernådigst stadfästade reglemente; men såsom hvarken läskunniga eller det Ryska språket mäktiga lefva de flesta Samojed-stammar ännu i okunnighet om detta reglemente och följa i de flesta mål sina egna af fäderna ärfda stadganden. Om dessa i många afseenden obestämda och godtyckliga, men i hvarje fall ganska vigtiga stadganden har Förf., såsom nämndt är, lemnat läsaren i okunnighet. Bristfällig och till en del felaktig är äfven Förf:s framställning af Samojedernas magiska religions-kult, deras allmänna lynne och karaktär, deras känslo- och föreställnings-sätt, deras språk, seder o. s. v. I allmänhet har Förf. under sin korta, af olikartade göromål upptagna resa ej hunnit egna tillbörlig uppmärksamhet åt sådana ämnen, som afse folkets inre, andliga verksamhet – ämnen, hvilka i följe

af sin ideella natur äro svåra att i hast uppfatta och genomskåda.

Deremot äro hans ethnologiska uppgifter mera uttömmande och med få undantag högst pålitliga uti alla de frågor, som röra lifvets yttre förhållanden. Van att såsom naturforskare mikroskopiskt skärskåda föremålens minsta beståndsdelar, låter han äfven såsom deskriptiv ethnolog ingen ting halka förbi sin blick, utan aftecknar allt med den ytterSta noggrannhet. Hans ethnologiska beskrifningar skola måhända förekomma den stora allmänheten alltför minutiösa och föga underhållande, men för vetenskapsmannen äga de ett högt värde i och för teckningens trohet. Det synes tydligt att Förf. med allvar omfattat sitt reseändamål, och om den ethnologiska delen af hans arbete här och der också erbjuder några svagare partier, så öfverskylas de dock lätt af det goda och förtjenstfulla, som Förf. äfven i ethnologiskt hänseende presterat.

Då jag med fullt erkännande af Hr Schrenks förtjenster likväl tilldelat hans arbete icke blott särskildta brister, utan äfven verkliga fel, torde det vara min pligt att till rättfärdigande af mitt omdöme ur hans arbete uppsöka åtminstone en och annan felaktig uppgift. En fiende till all småaktig kritik skall jag bjuda till att framhålla sådana misstag och förseelser, som enligt min åsigt äro antingen i ethnologiskt eller lingvistiskt hänseende af någon större betydenhet.

En omständighet, hvarpå Förf. sjelf synes fästa en synnerlig vigt, är det ömsesidiga förhållande, hvari Samojeder och Ishemska Syrjäner stå till hvarandra. Såsom billigt är, tager Förf. de förtryckta Samojedernas parti, men det vill synas mig såsom skulle han härvid göra sig skyldig till mången orättvisa emot Syrjänerna. Han skildrar dem ifrån början till slut såsom ett på en gång halsstarrigt och krypande, otjenstfärdigt, misstroget, sniket och vinningslystet slägte. Han äger för dem inga bättre epitheter än äfventyrare och djerfva fribytare, han beskyller dem för mord, plundring och de gröfsta illgerningar. Han låter ingen dager falla

på den mörka tafla, hvarpå han tecknat en bild af de Ishemska Syrjänernas national-karaktär. Och dock torde hvarje opartisk domare nödgas erkänna, att man just hos de Ishemska Syrjänerna träffar mera ädelt, godt och berömvärdt, än hos samtliga deras grannar. Hvad jag i synnerhet skattar högt hos Syrjänerna, är deras veka, milda, ömma hjertelag, hvarom äfven alla genuina sånger bära ett öjäfaktigt vittnesmål[xv]. En naturlig följd af detta hjertelag är den allmänt kända välvilja och hjelpsamhet, som Syrjänen är redo att visa hvar man, som med vänskap och förtroende nalkas honom. Äfven för sin djupa rättskänsla åtnjuter Syrjänen till och med hos sina fiender mycken aktning. Slutligen har jag hört hans trofasta, redbara, pålitliga karaktär öfverallt på det fördelaktigaste vitsordas, och jag har äfven sjelf varit i tillfälle att se de mest otvetydiga bevis på denna för de Finska folkslagen nästan medfödda dygd. Det kan med rätta läggas Syrjänerna till last, att de på olofliga vägar tillegnat sig Samojedernas renar och gjort sig till herrar öfver deras land, men så mycket jag med Förf. beklagar det arma Samojed-folkets öde,

xv. Förf. yttrar i del I. sid. 222, att bland Syrjänerna både män och qvinnor "nur russisch singen". Denna uppgift är dock alldeles ogrundad. Det borde icke vara Förf. obekant, att Syrjänska folksånger esomoftast blifvit genom trycket meddelade i Rysk öfversättning. Just på de orter, der Forf. sjelf färdats, har äfven jag antecknat åtskilliga sånger, diktade på Syrjänernas eget tungomål. Tvenne af dessa sånger finner Förf. utgifna i Svensk öfversättning i tidskriften "Fosterländskt Album." – En annan inadvertens beträffande Syrjänerna har Förf. låtit komma sig till last i samma del sid. 223, der han säger: "seit kurzem erst ist das Neue Testament von einem russischen Geistlichen zu Ishma aus dem Slawonischen in die syrjänische Sprache übertragen worden." Det är kändt att en på Syrjänska affattad öfversättning af Matthei evangelium redan 1823 blifvit utgifven i Petersburg. Denna är dock icke gjord af en Ishemsk prest, utan af Protojerey i Ustsüssolsk Alexander Schergin. Skulle den Ishemska öfversättningen tilläfventyrs existera i manuskript?

tror jag dock att Syrjänerna ej drifvit förtrycket längre än hvarje annan nation i deras ställning skulle hafva gjort.[2719] Hvad jag med visshet vet, är att Syrjänerna under min vistelse i Ishemsk rådplägade om medlen att göra en ända på detta förtryck och få de sämsta bland sina bröder, hvilka uppgåfvos till trettio man, utdrifna ifrån tundran. Redan denna enda handling bevisar tydligt, att mängden bland Syrjänerna ändock är ett ädelt, rättänkande folk, och att våldsverkarne äfven bland dem göra till undantagen. Men Förf. har i sin skildring af Syrjänerna endast haft de sitt varma deltagande för Samojederna, helt och hållet förbisett de många ädla egenskaper, som utmärka kärnan af det Syrjänska folket.

Lika frikostigt Förf. varit i tadel mot Syrjänerna, likaså mycket beröm har han å andra sidan slösat på Samojederna. Han ser i dem endast lidande martyrer, som med tålamod och undergifvenhet bära sitt öde, som bemöta sina förtryckare med underdånig lydnad och lätt glömma lidna oförrätter. Med min kännedom om Samojederna vore jag frestad att tilldela dem nästan helt och hållet motsatta egenskaper. Att de i grunden äro ett godt, fridsamt och försonligt slägte, derom är ingen fråga. Men hvad deras tålmodighet och ”resignierte Unterwürfigkeit” beträffar, så äro dessa dygder hos Samojederna af en ganska tvetydig beskaffenhet. Sannt är väl att de i yttre måtto visa mycken kyla och likgiltighet, att de bära skenet af ett orubbadt lugn, att de icke ofta öfverila sig i handling, utan i allmänhet förhålla sig emot vän och fiende så passivt som möjligt. Men det oaktadt äro de af ett ängsligt och ömtåligt lynne, de knota och klaga öfver hvarje småsak, lägga den minsta förolämpning tungt på sitt sinne och glömma visst icke så lätt, som Förf. menar, en liden oförrätt. Alltför slappa att gifva luft åt sin vrede harmas de så mycket mera i sitt inre och gömma sina känslor i djupet af sitt hjerta. Sålunda har enligt min åsigt Förf:s uppfattning af Samojedernas lynne och karaktär mera sin tillämpning på deras yttre beteende, än deras inre väsen.

2719 Although Castrén himself had criticized quite sharply the aim of the Komi of acquiring Nenets' reindeer and pasture land for themselves, here the idea of Finno-Ugric ethic affinity overrides the critical viewpoint. (TS)

Att Förf. öfverhufvud icke hunnit kasta en djupare blick i Samojedernas inre, andliga lif, denna af mig redan ofvanföre uttalade mening finner jag isynnerhet bekräftad i framställningen af nämnda folks religiösa föreställningar. Många bland Förf:s reflexioner inom detta gebiet äro näsla på måfå uppkastade och sig emellan föga sammanhängande. Det heter t. ex. sid. 402: "Num ist gütig und herrlich und gewaltig: er sieht und weiss alles, aber er ist zu erhaben um auf die Schicksale der armseligen Menschengeschlechts herabschauen zu wollen; er ruht daher, nachdem er Einmal alles Wesen ins Leben rief, und überlässt die Leitung der Welt den Tádebzen. Die Tádebzo sind unsichtbare Wesen geistiger Natur mit überirdischer Macht begabt; sie erfüllen die Erde und die Lüfte und regieren die Schicksale der Menschen; sie stellen ursrprünglich das Princip des Bösen dar, welches dem Num, dem Princip des Guten, zuwider handelt; denn sie wollen überall das Böse und schaffen es, allein sie verhüten es auch und schaffen Gutes dem, welchem sie wohlwollen, der ihre Abbilder in Ehren hält und ihnen zahlreiche Opfer bringt."

Förf:s mening är i så tydliga ord uttalad, att den ej kan missförstås. Num förställer den goda, Tadebzjerna den onda principen. Hvad Num vill, det vilja således icke Tadebzjerna, utan handla städse i motsats mot hans önskningar. Icke desto mindre har Num, för att få hvila i ro, godvilligt öfverlemnat verldsstyrelsen åt Tadebzjerna – sina fiender och vedersakare. Det orediga och motsägande i denna framställning faller en och hvar lätt i ögonen. Det är omöjligt att begripa, hvarföre den maklighet älskande Num gifvit sig mödan att skapa verlden, då han *godvilligt* anförtror den i händerna på onda, mot hans afsigter fiendtliga makter, hvilka till följe af sin inneburna natur omöjligen kunna underlåta att förstöra hans verk. Förf. medger visserligen att Tadebzjerna äfven kunna öfva det goda, men då äro de ju icke den onda principens representanter; ty fattas det onda såsom princip, så kan väl derur icke annat än

ondt emanera. Den motsägelse, hvari Förf. här sväfvar, synes han i sjelfva verket äfven sjelf hafva anat, ty han korrigerar sina ord på följande sida och yttrar, att Tadebzjerna "das wandelbare Princip des Bösen darstellen." Men uttrycket: "das *wandelbare Princip*" innehåller en ny motsägelse, ty det hör till begreppet af ordet *princip*, att det icke kan vexla emellan tvenne motsatser, utan är och förblir sig evigt, oföränderligt lika.

Till dessa och många andra härmed sammanhängande motsägelser synes Förf. hafva blifvit förledd af Grekiska religions-bekännare, hvilka med afsky betrakta Samojedernas hedniska kult och föreställa sig deras Tadebzjer såsom absolut onda väsen, hvilket de i Samojedernas egen föreställning icke äro. Man tilldelar dem visserligen små nycker och kapriser, men såsom Nums vedersakare framträda de dock alldrig, utan hysa för honom mycken fruktan och underkasta sig lydigt hans vilja. Men det är icke allenast Num, som äger makten öfver Tadebzjerna; äfven Schamanerna förmå att hålla dem i tygel, och deras hela makt består enligt Samojedernas föreställning i konsten att använda Tadebzjerna för sina ändamål. Det är just i egenskap af Schamanernas tjenste-andar, som Tadebzjerna spela en betydande role och derpå syftar äfven sjelfva deras namn, som är bildadt af *taadibe*, Schaman. Om deras öfriga verksamhet hafva Samojederna föga kunskap, ehuru Förf. tilldelar dem många vigtiga egenskaper. Han yttrar bland annat, att alla de med namnen *Hahe* och *Sjadaei* betecknade idoler "nur Abbilder der Tadebzien sind." Måhända förekommer denna föreställning här och der hos mera civiliserade Samojeder, hvilka genom umgänget med Ryssar kommit till den insigt, att helgonbilderna hos den grekiska kyrkans anhängare endast äro symboler af helgonen. Men är det fråga om genuina Samojeder, så tro de om sina idoler fullt och fast, att de icke blott representera, utan verkligen äro gudomliga väsen. Såsom Förf. sanningsenligt anför, pläga Samojederna offra renar åt sina idoler och smörja dem med blod.

2720 ord-/derivation

Detta göra de i den öfvertygelse, att idolerna ingalunda äro bilder, utan lefvande väsen, som behöfva föda och näring. Utom den materiella förmågan att äta och dricka tilldela Samojederna sina idoler äfven många andliga egenskaper, men fatta dem ej såsom utom bilden exiſterande, utan deri inneboende. *Hahe* och *Sjadaei* äro sålunda förkroppsligade gudamakter och utgöra föremålet för hvar mans dyrkan. *Tadebzjerna* deremot äro idel andeväsenden, synbara blott för Schamanens öga och otillgängliga för hvar och en, som ej är invigd i magiens hemligheter.

I fråga om de tvenne slag af gudabilder, som Samojederne benämna *Hahe* och *Sjadaei*, förklarar Förf. sid. 405 not. 1, att han ej kunnat utreda skillnaden emellan nåmnda idoler, men förmodar likväl på grund af en högſt misslyckad ord[-]derivation[2720], att *Sjadaei* betecknar ”en art oread,” en gudabild (Hahe), uppreſt på en höjd (*sja'*). Det rätta förhållande är emellertid, att *Hahe* betecknar gudabilder i allmänhet och de af ſten i synnerhet, då åter med *Sjadaei* endaſt förſtås af träd formade, med mennisko-anleten afbildade idoler. Ordet *Sjadaei* härſtammar icke af *sja'* höjd, såsom Förf. menar, utan af *sja'* anlete (gen. *sjad*) och betecknar i bokſtaflig öfversättning: ”med anlete försedd.” Det är egentligen på sina träd-idoler, som Samojederna inskära menskliga anleten, och af sådan anledning hafva företrädesvis dessa blifvit benämnda *Sjadaei*. Förf. föreger visserligen (sid. 405), att det äfven gifves ſten-idoler, som Samojederna försett med mennisko-anleten, men för min del har jag aldrig sett sådana och vågar till och med betvifla deras tillvaro.

Hvad Förf. sid. 408 yttrar om Samojedernas björndyrkan äger till en del sin riktighet. Jag skulle dervid likväl vilja anmärka, att Samojederna i björnen icke enligt Förf:s åsigt endaſt ära ett skadedjur, utan en verklig gudomlighet. Icke heller kan jag dela Förf:s mening deri, att björnen hos Samojederna skulle åtnjuta en lägre rang än Tadebzjerna, ty jag har mig bekant att åtminſtone några Sibiriska Samojed-ſtammar, i

2721 björn-/guden

likhet med de Jeniseiska Ostjakerna, uti björnen vörda Tadebzjernas högsta styresman och öfverhufvud. Äfven af de Archangelska Samojederna aktas en ed, som svärjes vid björnens nos, för vida mäktigare än den vid idoler, hvilka Förf. håller för Tadebzjernas representanter. Att Förf. sett björnkranier ligga strödda såsom offer kring idolerna bevisar i det hela taget ingen ting för hans åsigt, ty det är icke, utan den inneboende gudomliga kraften och visheten, som Samojederna i björnen dyrka. Den yttre djuriska företeelsen anse de blott för en omklädnad, som björnguden[2721] tros kunna efter behag utbyta emot hvarje annan gestalt.

I första delen sid. 523 o. f. lemnar Förf. en utförlig beskrifning af Samojedernas begrafnings-sätt och särskildta dervid förekommande ceremonier. Bland Förf:s här meddelade uppgifter äro somliga något afvikande ifrån de af mig erhållna; men då bruk och plägseder på olika orter kunna vara olika, vill jag ej förneka den möjliga sannfärdigheten af Förf:s iakttagelser. Endast hvad sjelfva begrafnings-sättet beträffar, måste jag anmärka att Samojederna, enligt de upplysningar jag erhållit, endast om sommaren hafva för sed att nedgräfva de hädangångna i jorden. Om vintern deremot nedlägga de sina döda ofvan jord i så beskaffade kistor, som Förf. skildrar i del I sid. 682 o. f., utan att likväl nämna ett ord om deras bestämmelser af vinter-grafvar. Att det olika begrafnings-sättet om vintern och sommaren af Förf. icke blifvit vidrördt, förundrar mig så mycket mer, som andra redan förut fästat uppmärksamheten vid denna omständighet.

Förf:s framställning af Samojedernas religiösa föreställningar och särskildta vid den yttre kulten förekommande bruk skulle i sanning erbjuda tillfälle till många speciella anmärkningar; men då det ifrån början icke varit min afsigt att ingå i en detaillerad kritik af Hr Schrenks vidlöftiga arbete, vill jag härmed lemna hela det religiösa gebietet å sido och tillåta mig ett par flyktiga anmärkningar af historiskt innehåll.

2722 ålderdoms-/lemningar
2723 Historian Aron Christian Lehrberg (1770–1813). Wichmann 1913. (TS)

De i nordliga delarna af Archangelska gouvernementet här och der förekommande *jordgropar* anser Förf. vara en qvarlefva af de gamla så kallade Tschuderna, hvilka varit ortens *Aborigines*. Mig synas likväl dessa gropar icke äga den ålder, att de rimligen kunna tillskrifvas det härifrån längesedan försvunna Tschud-folket. Jag har derföre på ett annat ställe uppkastat den förmodan, att ifrågavarande ålderdoms-lemningar[2722] varit Syrjänernas fordna bostäder och såsom stöd för denna mening anfört, att de i Syrjänskan benämnas *gort*, som tillika betecknar hem. Jag har häruti kanske misstagit mig, men i Hr Schrenks framställning förekommer dock intet, hvarigenom min mening vore vederlagd. Tvertom synes mig hela hans behandling af dessa minnesvärda fornlemningar vara nog lösligt hållen.

Uti den andra delen (sid. 222–258) förekommer en bilaga under titel: "Über die Jugren und das Jugrische Land." Förf. söker häri vederlägga Lehrbergs[2723] åsigt om utsträckningen af Jugrernas land och beskaffenheten af deras nationalitet. Enligt Hr Schrenks mening har namnet Jugrer ursprungligen betecknat icke Ostjaker och Woguler, utan transuralska Samojeder, och hvad landet Jugrien beträffar, så låter han det utsträcka sig ända till hela den af nämnda Samojeder bebodda Ishafskusten. Kanske har Lehrberg i sjelfva verket felat deri, att han bestämt den 67:de breddgraden till Jugriens nordliga gräns. Orsaken till denna skarpa gränsbestämning är påtagligen den, att Lehrberg ville från hvarandra noga åtskilja Samojedernas och Jugriernas (d. ä. Ostjakernas och Wogulernas) områden. Men en sådan råskillnad existerar ej i verkligheten, ty likasom å ena sidan Samojederna intaga stora sträckor söder om den 67:de graden, likaså träffas äfven nomadiserande Ostjak-stammar vida norr om denna breddgrad vid sjelfva Ishafskusten. Skulle Lehrberg nogare hafva betänkt detta förhållande, så hade troligen också han utsträckt det Jugriska landet ända till Ishafskusten, men med reservation att befolkningen närmast kusten

endaſt till en ringare del utgöres af Ugrier. För denna modifiering af Lehrbergs mening vore jag för min del mycket benägen. Men att det urſprungligen varit Samojeder, som blifvit kallade Jugrier, och att ſiſtnämnda beteckning förſt i en ſednare tid blifvit öfverflyttad på Oſtjaker och Woguler, detta är en åſigt för hvilken Förf. troligen icke vinner någon anhängare. Att redan i urälſta tider Jugrier och Samojeder blifvit från hvarandra åtſkilda, bevisar bland mycket annat en kronik-anteckning i Karamsin II: not 238.[2724] Förf. ſkall kanske emot denna anteckning anföra detſamma, ſom han anfört emot en annan likartad, af Lehrberg åberopad, ännu tidigare kronik-anteckning, neml[igen] att man med Samojeder här bör förſtå de veſter om Ural boende. Men hvad berättigar Förf. till detta antagande? Ingalunda den omſtändigheten att Jugrien tilläfventyrs utſträckte ſig till Ishafvet, ty här funnos ju icke blott Samojeder, utan äfven Oſtjaker. Något annat bevis, ſom vore värdt att nämnas, har jag dock ej kunnat ur Förf:s afhandling utleta för denna hans djerfva mening. Det vill öfverhufvud förekomma mig, ſåſom ſkulle Hr Schrenk i ſin kritik öfver Lehrberg hafva gifvit ſig ut på ett fält, der han ej varit rätt hemmaſtadd. Jag ſkall kanske ſnart nog komma i tillfälle att närmare motivera detta påſtående.

En annan bilaga har Förf. sid. 259–331 egnat åt de Samojediska och Syrjänska ſpråken. Han nämner här inledningsvis ett och annat om det förſtnämnda ſpråkets allmänna natur och lemnar derpå en förteckning på Samojediska och Syrjänska ord. Efter mitt omdöme är äfven denna bilaga af en mera underordnad förtjenſt. Hr Schrenks ordſamlingar äro visſerligen rikare och i alla afſeenden bättre än Klaproths, men de uthärda dock ej någon ſträngare kritik. Förſt och främſt måſte det läggas Förf. till laſt att han, utan att äga någon nogare kännedom om ljudens natur och väſen, företagit ſig att bilda ett nytt orthographiſkt ſyſtem, ſom ſtrider emot ljudlärans förſta begrepp. Så känner han icke naturen af mouillerade konſonanter, utan betraktar

2724 Castrén refers here to Nikolaj Mixajlovič Karamzin's *Geschichte des Russischen Reiches*, a work published in several different editions in various languages in the 1810s and 1820s, above all in twelve volumes in Russian in 1816–1829. Forsman – Mikkola 1912; Schönle 2004. (TS)

2725 *N* written above *g*.
2726 *N* written above *g*.
2727 In the footnote at the word *jagana*, Castrén wrote in both cases an *h* above the *g*: *jahana*.
2728 *H* written above *g*.
2729 namn-/likhet

mouilleringen såsom hörande till efterföljande vokal och betecknar den med en prick ofvan vokalen, t. ex. *nė*, (*nje*) weib, *salė* (salje) Vorgebirge, *nu̇* (nju) Sohn. Dock är icke ens denna princip systematiskt följd, utan *ė* blir af Förf. ofta begagnadt, utan att föregående konsonant är mouillerad, alldeles såsom det Ryska *e* t. ex. *nėbe* (läs: njebe) Mutter, *méjė* (läs: *mēje*) Schwägerin, *jésė* (läs: *jēse*) Eisen o. s. v. Utom dessa och otaliga andra af Förf. begångna fel i orthographien har han äfven påtrugat Samojediskan åtskilliga ljud, som det mig veterligen icke äger, t. ex. *ъ*, *ə̀ɜ*, *ə̀ъ* o. s. v. I företalet till sitt arbete yttrar Förf. om *ö*, att det är helt och hållet främmande för Samojediskan, men i ordförteckningen förekommer dock nämnda ljud i flera ord, t. ex. *tösa* (s. 277)[,] *görm*[2725] (278), *görmandsj*[2726] (314). Till felaktigheterna hör vidare att han i talrika fall förvexlar med hvarandra skilda former: den absoluta med den suffixiva, casus Nominativus med Locativus[xvi] [2727], Infinit[ivus] med Supinum o. s. v. Slutligen kan jag ej underlåta att anföra klander emot Förf:s gränslösa passion för ordhärledningar, hvilka ofta äro högst fantastiska, men icke desto mindre tjena till grundlag för vigtiga resultater. Jag har redan förut anmärkt, huru Förf. af *Sjadaei*, en med anlete försedd gudabild, gjort en oread, en ”Hügelgott”. Genom en lika vågad kombination bildar han *Ugrer* af ordet *orgoi*[2728], såsom Samojeder benämnas af Ostjaker, och just denna förmenta namn[-]likhet[2729] anför han såsom ett bevis för Samojedernas identitet med *Jugrierna*. Ännu ett prof på Förf:s sätt att gå till väga vid sina ord-derivationer. Han säger i första delen s. 536–7: ”Die Sterne bezeichnet das Wort Númgy, dessen Etymologie, *Himmelsohren* oder *Gottesohren*, die Gottheit in einem eigenthümlichen Bilde uns vorführt, wie sie, aus den unermesslichen

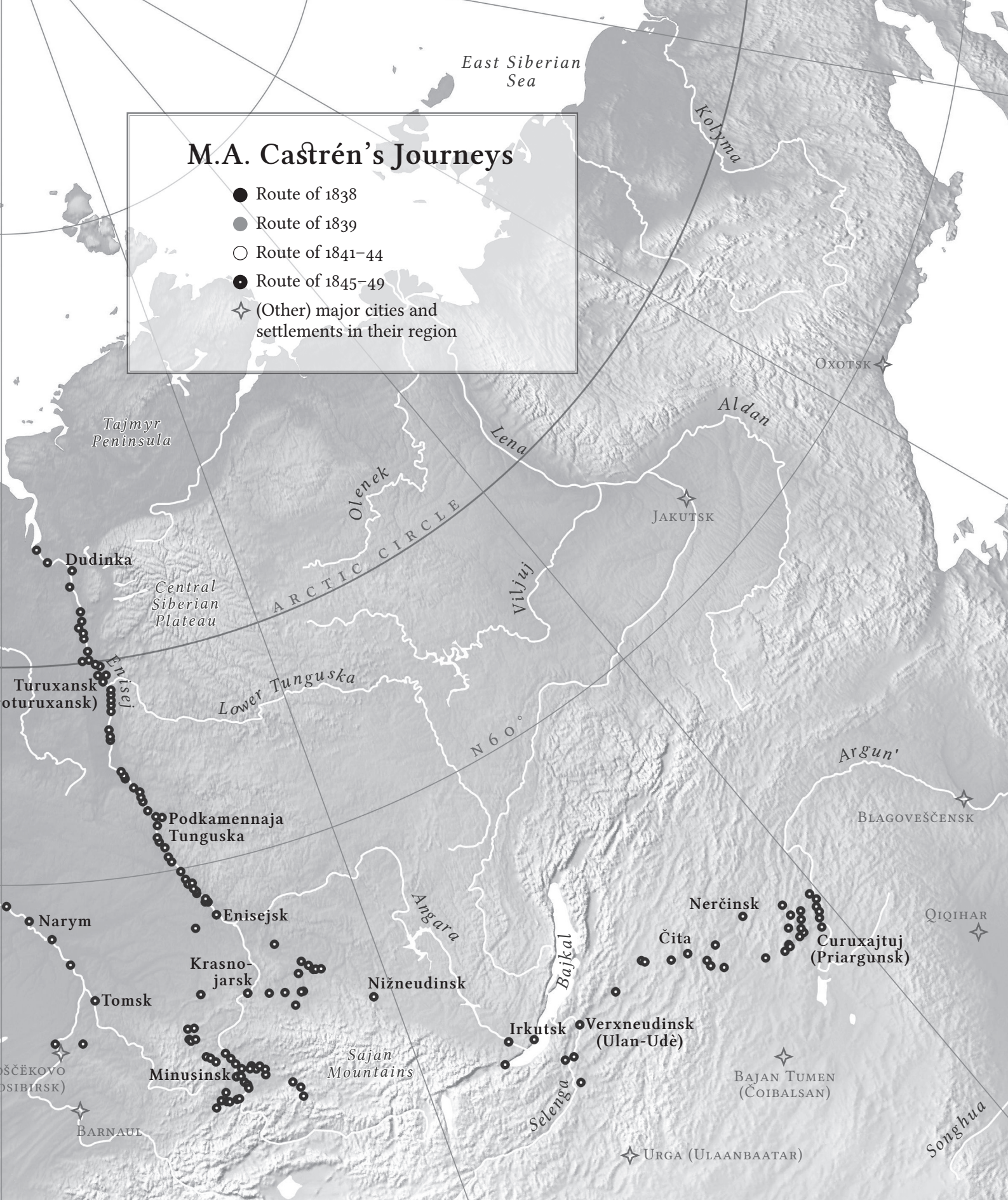
xvi. Exempelvis må nämnas, att i Förf:s ordförteckning *ja* betecknar jord, land, *jagana* ort, ställe. Men nu är *jagana* (jahana) i sjelfva verket ingen ting vidare än Locativ af *ja*.

Räumen des Himmels zur Erde herablauschend, durch Myriaden Ohren zugleich deren wechselnde Schicksale vernimmt." Att Förf. på detta ställe härledt *Numgy* af *Num* Gud, himmel och *ha* öra, är ögonskenligt, men i ordförteckningen sid. 277 förekommer åter en helt annan derivation. Här analytiserar Förf. ordet *Numgy* jemväl i tvenne sjelfständiga beståndsdelar, men nu kommer ej mera det "lyssnande örat" i fråga; utan *Numgy* betecknar på detta ställe himmelstjerna och härledes af *Num* himmel samt *gy*, som enligt Förf:s uppgift skall betyda "stjerna." Nu är emellertid rätta förhållande sådant, att *Num* betecknar både *Gud* och *himmel*, men *gy* är en hos adjectiva mycket vanlig härlednings[-]ändelse[2730], som utmärker något, som till föremålet hörer. Sålunda betecknar Numgy 1:o något till Gud eller himmelen hörande, 2:o stjerna.

Jag inskränker mig till dessa anmärkningar öfver den till min granskning ombetrodda ethnologiska delen af Förf:s arbete. Mycket vore visserligen ännu att tillägga till det redan anförda, men vid bedömandet af ett så omfattande och förtjenstfullt arbete som Förf:s, förbiser man gerna små brister och svagheter. Det ligger ju ej inom omfånget af mensklig förmåga att åstadkomma det fullkomliga, men så allvarliga bemödanden som Hr Schrenks förtjena dock alltid aktning och erkännande. Såsom ethnolog har Hr Schrenk i förevarande arbete troligen presterat mindre än i de flesta andra gebiet, som utgjort föremålet för hans; men äfven sin ethnologiska mission har han fyllt på ett sätt, som berättigar honom till grundade anspråk på uppmuntran ifrån Vetenskaps-Akademiens sida.

2730 härlednings-/ändelse

Svalbard
Christiania (Oslo)
Utsjoki
Ohcejohka
Barents Sea
Stockholm
Kildin
Kara Sea
Novaja Zemlja
Helsingfors
Helsinki
Reval
Tallinn
Riga
St Petersburg
Arxangel'sk
Vilnius
Minsk
Northern Dvina
Pečora
Obdorsk
(Salexard)
Tver'
Suxona
Vyčegda
Velikij Ustjug
Moscow
Volga
Kyiv
Brjansk
Vjatka (Kirov)
Ural Mountains
Ob'
Nižnij Novgorod
Glazov
Samarovo
(Xanty-Mansijsk)
Surgut
Dnepr
Perm'
Voronež
Kazan'
Kama
Irtys
Ekaterinburg
Tobol'sk
Volga
Samara
Tjumen'
Rostov-on-Don
Saratov
Ufa
Don
Celjabinsk
Caricyn
(Volgograd)
Ural
Omsk
Ekaterinodar
(Krasnodar)
Tobol
Astraxan
Akmolinsk
(Astana)

M.A. Castrén's Journeys
Route of 1838
Route of 1839
Route of 1841–44
Route of 1845–49
(Other) major cities and settlements in their region
East Siberian Sea
Kolyma
Oxotsk
Aldan
Tajmyr Peninsula
Lena
Olenek
Jakutsk
ARCTIC CIRCLE
Viljuj
Dudinka
Central Siberian Plateau
Enisej
Turuxansk (oturuxansk)
Lower Tunguska
N 60°
Argun'
Blagoveščensk
Podkamennaja Tunguska
Narym
Enisejsk
Angara
Nerčinsk
Qiqihar
Čita
Curuxajtuj (Priargunsk)
Krasno-jarsk
Bajkal
Nižneudinsk
Tomsk
Irkutsk
Verxneudinsk (Ulan-Udè)
Sajan Mountains
Minusinsk
Bajan Tumen (Čoibalsan)
Selenga
Barnaul
Urga (Ulaanbaatar)
Songhua